■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՄԵԹՐՕՅԻ ԿԱՅԱՐԱՆ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 1 ՕԳՈՍՏՈՍ
SAMEDI 1 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3180

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

ԱՆՈՂՈՔ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«Կավկազ»ի յունիս - յուլիսի միացեալ թիւին մէջ, որմէ թարգմանել տուեր էինք Րասուլ Զատէի դէմ ուղղուած «Բաց Նամակ»ը եւ վրացի պատմաբան Ավալովի ուսումնասիրութիւնը, կը գտնուի նաեւ ուրիշ գրութիւն մը: Հեղինակը՝ Վրացի մը, Թամբի Ելէկխոտի. խորագիրը՝ «Կովկասը հիւսիսի եւ հարաւի միջեւ»:

Հատուած մըն ալ այդ նշանաւոր գրութենէն, լրացնելու համար պատկերը.

—«Մենք, կովկասեան հայրենասէրներս չենք վախնար Դանիլեւսկիի ցնորական տեսիլներէն: Ան որ կրնայ տկարացնել խորհրդային Միութիւնը, ան որ կրնայ խորտակել ռուսական աշխարհակալութիւնը, կը հանդիսանայ մեր բնական դաշնակիցը: Օ՜, եթէ մօտաւոր ապագայի մը մէջ իրականանար իշխան Վաչնաձէի գուշակութիւնը Ռուսաստանի հեռացման մասին՝ Կովկասէն: Մենք չենք յար, ինչպէս կուլայ Վաչնաձէն: Մենք կ'ըսենք,— բարի ճանապարհ եւ ընդմիշտ: Հարաւային դրացիներու հետ, ինչպէս չենք կորսուած 3000 տարուան ընթացքին, կրնանք ապրիլ ե՛ւ ապագային ու թերեւս աւելի լաւ պայմաններու մէջ: Աւոր գրաւական կը ծառայեն կեանքի նոր պայմաններն ընդհանրապէս եւ ամբողջ ընկերային եւ քաղաքական ու հոգեկան վիճակները որ կը կազմաւորուին մեր հարաւային ճակատին վրայ»: (Կ'ակնարկէ Թուրքիոյ):

Այսպէս ուրեմն, կովկասեան տարագիր գործիչներու օրկանը միեւնոյն թիւին մէջ կ'ամփոփէ երեք յօդուածներ, որոնք տարբեր ճամբաներով կը յանգին միեւնոյն եզրակացութեան, — պայքար՝ միայն եւ միայն Ռուսաստանի դէմ, իսկ տեւական բարեկամութիւն՝ Թուրքիոյ հետ:

Թոյլ տուէք նորէն ամփոփել .—

Երեք յօդուածագիրներէն մէկը, Թուրք – Թաթար Րուստամպէկլի Շաֆի, կ'ողբա՛յ որ հռչակաւոր Րասուլ զատէն դաւաճանած է իրենց հաւատամքին,— Թուրանականութեան, իբրեւ գործակից «կազմակերպութեան մը որուն անդամները Հայերու հետ դաշնակցելով կանոնաւոր պայքար կը մղեն Թրքական աշխարհին դէմ»:

Երկրորդը, վրացի Ավալով, գիտականօրէն քննելով հայկական պահանջները եւ անոնց հիման վրայ հետապնդուած գործունէութիւնը, կը մերժէ իբրեւ «կովկասեան ծրագիր» ընդունիլ այդպիսի մտադրութիւններ: Ուրիշ խօսքով, կը մերժէ ո՛ր եւ է պայքար՝ Թուրքիոյ դէմ, որքան ալ արդար ըլլայ հայկական դատը:

Ավալովի կարծիքով, խոհեմութիւն չէ՝

« Նորէն ինչ որ անյայտ բարիքներ ակնկալել այս անգամ հանրապետական Թուրքիոյ շատ հարցական կործանումէն եւ ծուատումէն: Եթէ նոյն իսկ այդպիսի բան պատահի, պէտք չէ որ այդ ակնկալութիւնը համակովկասեան քաղաքականութեան ազդակ ծառայէ: Մեր յիշողութեան մէջ դեռ թարմ է 1918 թուականը»:

Իսկ երրորդ յօդուածագիրը, դարձեալ Վրացի, այժմէն «բարի ճանապարհ» կը մաղթէ Ռուսաստանի, առանց որ եւ է վերապահութեան: Կարդացիք արդէն:

Պէտք է ուրախ ըլլալ որ աւելորդ անգամ մը եւս կ'իյնան դիմակները, եւ մարդիկ իրենց հոգիները կամ տեսակէտները կը պարզեն հրապարակաւ, առանց բառերը ծամծմելու:

Նոր առիթը, անշուշտ, «Հայ - վրացական Միութիւն»ն է, որուն անունով Թռուցիկ մըն ալ հրատարակուեցաւ անցեալ մայիսին, նախաձեռնութեամբ հայ եւ վրացի տարագիրներու, առանց որ եւ է կուսակցական հանգամանքի:

Թռուցիկը պարզելով հայ եւ վրացի ժողովուրդներու բարեկամական յարաբերութիւնները՝ դարերու ընթացքին, կը ձգտի միացեալ ճակատ կազմել, ի նախատեսութիւն հաւանական վտանգներու:

Այս առթիւ, կոչ կ'ուղղէ նաեւ միւս կովկասեան ժողովուրդներուն: («Կազկազ»ի Թուրք աշխատակիցը յայտնած է յայտարարութեան այս մասը, ինչպէս գիտած էր մեր ուսագէտ ընկերը):

Ծրագիրը կը յաջողի՞ թէ ոչ,— տարբեր խնդիր է: Բայց ահա կը տեսնէք, գաղափարն անգամ, Թռուցիկի մը հրատարակութիւնը եւ հայ - վրացական հոգեհանգիստ մը առիթ կուտան անգամ մը եւս եւ չառաչալից բանալու Թրքամէտ քաղաքականութեան, բուն բառով՝ Թուրանականութեան թունաւոր ծորակները:

Ինչ որ կը նշանակէ թէ՝ Վրացիներն անգամ դեռ օրհնութիւն կը նկատեն այն ինչ որ դամոկլեան սուր մըն է ուրիշներուն աչքին,— Թրքական բարեկամութիւն կամ հովանաւորութիւն:

Պէտք չէ շատ զարմանալի գտնել այս ահաւոր թիւրիմացութիւնները: Վրացիները ունին քաղաքագէտներ եւ պատմագիրներ, որոնք ամբողջ սերունդ մը կրթած են այս հոգեբանութեամբ, հիմնուելով իրենց շահերուն վրայ: Անշուշտ արթնցածներ ալկան, բայց անոնց ուժը չի բաւեր, ամբողջական դարձ մը կատարելու համար: Վկայ՝ «Պրիւքսէլի դաշինքը», որ որ կը մնայ միակ փաւերական ուխտը Վրացիներու եւ Ազէրիներու գործակցութեան ու գործունէութեան, ընդ հովանեաւ «Պրոմեթէ»ի:

Երանի՜ անոնց որ պիտի կարենային հերքել այս անողոք ճշմարտութիւնները:

«Կովկասեան ճակատ»ի այս թնճուկը դեռ ուրիշ ծալքեր ալ ունի, որոնց վերլուծումը շատ հեռուները պիտի տանէր մեզ:

Կարեւորը այն է որ, դէմքերը եւ դիրքերը ճշդուած են վերջնապէս, եւ շահերու հակամարտութիւնը կը ներկայացնէ ճիշդ այն պատկերը ինչ որ 1918ին: Վերջին 15 տարիները եթէ բան մը փոխած են, այդ այն է որ մարդիկ այսօր շատ աւելի բաց կը խօսին, փարատելով բոլոր պատրանքները:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒ ՄԸ ՋԱԽՋԱԽՈՒԵՑԱՒ ՄԱՐՈՔԻ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ

ՈՒՐԻՇ ԵՐԿՈՒ ՀԱՏ ԱԼ ՎԱՐ ԻՋԱՆ

50 անգլ. մարտանաւեր Ճիպրալթարի մէջ

Սպանիոյ դէպքերը կը սպառնան միջազգային բարդութիւններ յառաջ բերել, եթէ աւելի երկար տեւեն: Իրազեկներ այս եզրակացութեան կը յանգին, դատելով օրուան դէպքերէն:

Հինգշաբթի օր վեց իտալական օդանաւեր ճամբայ ելած էին Սարտենիայէն դէպի Մարոք, գնդացիրներով եւ ռազմանիւթերով, երբ մէկը վար ինկաւ եւ ջախջախուեցաւ Ուժտայի մօտ (արեւմտեան Ալժերիա): Օդանաւին մէջ կը գտնուէին հինգ գնդացիրներ, որոնց համար կ'ըսեն թէ յատկացուած էին սպանիական Մարոքի ապստամբներուն: Օդեւորներէն երկուքը մեռան, երեքը վիրաւորուեցան: Ուրիշ սաւառնակ մը հարկադրուեցաւ վար իջնել Մուլույա գետին մօտ, ֆրանսական եւ սպանիական Մարոքի սահմանագլխին վրայ: Իսկ երրորդ մը իջաւ Օրանի մօտ: Եւ վերջապէս իտալական ջրօդանաւ մը դժուարութեան մատնուեցաւ Ալժերիոյ ծովափին վրայ:

Այս լուրը բուռն գայրոյթ պատճառեց Ֆրանսայի ձախակողմեան շրջանակներուն մէջ, որոնք ուղղակի կ'ամբաստանեն իտալական կառավարութիւնը: Իսկ Հռոմի թերթերը մերժելով որ եւ է պատասխանատուութիւն, կը գրեն.— «Ենթադրելով որ մասնաւոր հաստատութիւն մը քանի մը առեւտրական սաւառնակներ ծախած է Զօր. Ֆրանքոյի, այդ սաւառնակները պիտի դառնային իր սեփականութիւնը: Արդ, ի՞նչպէս կարելի է այս պարագան բռնաբարում նկատել 1912ի համաձայնութեան»: (1912ին դաշնագիր մը կնքուած է Ֆրանսայի եւ Սպանիոյ միջեւ, որուն համաձայն Սպանիա յանձն կ'առնէ թոյլ չտալ որ օտար պետութիւն մը զինուորական խարիսխներ ստեղծէ Մարոքի սպանիական շրջանին մէջ):

Կարգ մը միջազգային շրջանակներու մէջ կ'ըսեն թէ Իտալիա նիւթական աջակցութիւն խոստացած է զօր. Ֆրանքոյի, փոխարէն խարիսխ մը ստանալու համար Մարոքի սպանիական շրջանին մէջ, Ճիպրալթարի դիմաց:

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ տենդագին խորհրդակցութիւններ կը կատարուին անգլիական, ֆրանսական, իտալական եւ փորթուկալեան կառավարութեանց միջեւ, Սպանիոյ կացութեան մասին: Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին. բայց այս պարագան իսկ ապացոյց մըն է կացութեան ծանրութեան:

Մինչ այս մինչ այն, Անգլիա շոգեպինդ Ճիպրալթար ղրկեց Միջերկրականի նաւատորմին մեծ մասը, 50ի բարձրացնելով համախմբուած մարտանաւերուն թիւը:

**** Ֆրանսայի երեսփ. ժողովին արտաքին գործերու յանձնաժողովը առջի օր լուսաբանութիւններ խնդրեց կառավարութենէն, միջազգային կացութեան եւ մասնաւորապէս Սպանիոյ դէպքերուն առթիւ: Վարչապետը եւ արտաքին նախարարը յանձնաժողովին ներկայանալով, պատասխանեցին բոլոր հարցումներուն եւ մանաւանդ զէնքերու վաճառման հարցին: Երկուքն ալ յայտարարեցին թէ կառավարութիւնը որոշած է բացարձակ չէզոքութիւն պահել եւ արգիլած է զէնքի եւ ռազմանիւթի, ինչպէս եւ ուրիշ որ եւ է նիւթական աջակցութեան յանձնումը: Արգիլած նաեւ խնդրուած ապրանքներու արտածումը: Ուրիշ պետութեանց մասին ալ հարցումներ ուղղուած ըլլալով, արտաքին նախարարը յայտարարեց թէ իրենք ջանադիր են ստուգելու շրջած զրոյցները եւ եթէ հաստատուի որ կարգ մը ազգեր միեւնոյն չէզոքութիւնը չեն պահեր ինչպէս Ֆրանսա, այն ատեն կառավարութիւնը կրնայ փոխել իր ընթացքը, «որ անիմաստ պիտի դառնար», եւ իր աջակցութիւնն ընծայել Սպանիոյ հանրապետականներուն: Ազգայնական երեսփոխան մը պնդեց թէ զէնք եւ ռազմանիւթ յանձնուած է սպանիական կառավարութեան: Արտաքին նախարարը վճռապէս հերքեց այդ մեղադրանքը: Ցետոյ տեղեկութիւններ հաղորդեց Լոնտոնի խորհրդակցութեանց (Լոքառնօ), ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքի եւ ուրիշ խնդիրներու մասին: Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը ի հարկին չեղեալ համարելու առաջարկ ներկայացուած ըլլալով, նախարարը յայտարարեց թէ կառավարութիւնը չի կրնար այդպիսի քայլ մը առնել:*

Երէկ երեսփ. ժողովին մէջ վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան արտաքին քաղաքականութեան մասին:

ՄԻՇՏ ՀԱԿԱՍԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՍՊԱՆԻԱՅԷՆ

Երկու կողմն ալ յաղթանակներ կ'աւետեն

Եղբայրասպան կռիւը կատաղօրէն կը շարունակուի Սպանիոյ մէջ: Լուրերը միշտ հակասական են: Ճամբորդներու տեղեկութեանց համաձայն, մինչեւ հիմա սպաննուած են 30,000 հոգի եւ կռիւը օրէ օր կը սաստկանայ: Վերջին օրերս երկու գլխաւոր ճակատամարտներու մէջ սպաննուած են 3000 հոգի: Առջի օր Սէվիլլայի (ապստամբ) անթելը կը հաղորդէր թէ Վալէնսիան ալ ըմբոստներուն ձեռքը ինկած է: Այս գրաւումը կրնայ խզել Մատրիտի պարենաւորման միջոցները: Կառավարութիւնը անմիջապէս հերքեց լուրը, բայց ապստամբները կը պնդեն: Կառավարութիւնը կը յայտարարէ թէ Սանթանտէր-Իրուն գիծը մաքրուած է ապստամբներէն, մէջն ըլլալով Սան Սէպասթիանօ: Զօր. Մոլայի մէկ զօրամասը դէպի Փամփէլունա (հիւսիս) նահանջած ատեն, քանի մը հարիւր մեռեալներ ձգեց, կրակի բռնուելով: Ապստամբները օգնական զօրքի կը սպասեն Փամփէլունայէն, դէպի Սան Սէպասթիանօ յառաջանալու համար: Ապստամբները կը տեղեկացնեն թէ իրենց յառաջապահ զօրամասերը գրաւած են Կուատարրամա գիւղը, համանուն լեռներուն մէջ, ինչպէս եւ ուրիշ դիրք մը, որոնք միայն 25 մղոն հեռու են Մատրիտէն: Ցառաջապահները այժմ կը սպառնան կտրել մայրաքաղաքին ջուրի ճամբաները: Կառավարութիւնը իր ուժին մեծագոյն մասը կեդրոնացուցած է այս շրջանին մէջ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՅՍ ԱԼ ՈՒՐԻՇ ՆՄՈՅՇ

Վայրենօրէն, խարդախօրէն շահագործելով երիտասարդ աշխատաւորի մը, Տիգրան Թադէոսեանի սպանութիւնը, որուն գաղտնիքը չէ լուսաբանուած տակաւին, Սուրիոյ համայնավար կուսակցութեան քաղաքական կոմիտէն հրատարակութեան տուած է կատաղի կոչ մը, — « ՈՏՔԻ, ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ »:

Չէի՞ք ուզեր ճաշակել, գոնէ գլխաւոր մասերը.

— « *Հայ աշխատաւոր ժողովուրդ, «Դաշնակցութիւնը հայ ժողովուրդին հասարակաց թշնամին է եւ պատուհաս: Գաղութներու մէջ ան լծուած է հայ ժողովուրդը հարուստ պետութեանց ծախելու եւ սորկացնելու աղտոտ գործին, ինչպէս 16 տարիներ առաջ Հայաստանի մէջ, որը վերածեց աւերակոյտի: Մութ անկիւններէն արձակուած անոր գնդակը չի զանազաներ համայնավար, Հնչակ, ռամկավար կամ չէզոք: Տիգրանն ալ գնաց գրկելու այն հողը՝ ուր կը ննջեն Տխրունիներ, Աղազարեաններ, Պօրաններ (Իսկէնտէրունէն) եւ շատ շատեր: Թող դաշնակ մամուլը դեռ յանդգնութիւնը ունենայ ըսելու եւ համոզելու որ Թուրքն էր մեզ ջարդողը: Տասնեւվեց տարիներէ ի վեր հայ ժողովուրդը ուրիշ դահիճ չի ճանչնար Դաշնակցութենէ զատ:*

Անտարբերութիւնը, հայ աշխատաւոր ժողովուրդ, մեզմէ շատ զոհ խլեց, իսկ մեր ազգային արժանապատուութենէն՝ շատ բան:

Բուռն կերպով բողոքեցէք, ժողովներով, հանրագրութիւններով, դաշնակ ոճիրներուն դէմ:

Արաբ ժողովուրդին հետ — որուն նոյնպէս թշնամին է Դաշնակցութիւնը — զօրացուցէք ժողովրդային ճակատը եւ պայքարեցէք բոլոր այս պահանջներուն յաղթանակին համար:

Անկցին հայ ժողովուրդի պատուհաս եւ հին ջարդարարներու յաջորդներ՝ Դաշնակցութեան ոճրագործ չէֆերը:

Դաշնակցական աշխատաւորներ, դուրս եկէք ոճրագործներով եւ հակաժողովրդական առաջնորդուող կուսակցութեան շարքերէն »:

Կոչէն կ'իմանամ որ միայն «ջարդարար» Դաշնակցութիւնը չէ մեղաւոր.

— « *Հայ ժողովուրդը հարց կուտայ եւ կ'ուզէ իմանալ թէ կա՞յ ոճրագործները պաշտպանող օրէնք: Եթէ ոչ, ինչո՞ւ ազգային վերին մարմինները անտարբերութեամբ կը քաջալերեն ուղղակի կամ անուղղակի դաշնակ չէֆերը՝ իրենց ոճրագործութիւններուն մէջ: Եթէ ոչ, ի՞նչ բանով կարելի է բացատրել այն որ, հակառակ տարիներու ընթացքին, Սուրիոյ մէջ դաշնակ յայտնի չէֆերուն դէմ հայ ժողովուրդի բարձրացուցած բողոքի ձայներուն ոչ մի պատժական միջոց չէ առնուած* »:

Այսքան սարսափազդու կոչէ մը յետոյ, Դաշնակցութեան կը մնայ... լեռը բարձրանալ:

Թշուա՜ռ, կամկա՛ր ստրուկներ, որ ամբողջ զանգուած մը ֆրանսական եւ արաբական իշխանութեանց մատնելն անգամ յեղափոխական գործ կը համարիք, մոլորեցնելով ե՛ւ Արաբը ե՛ւ Ֆրանսացին:

X

ՁԵԶԻ ՕՐԵՐ ...

Ձեզի օրեր, մեռա՛ւ յուլիսը, իր աւազ ուրբաթ ամպերով, իր անձրեւներով, փոթորիկներով, հիւանդկախ արեւով եւ հիւծախտաւոր երկինքով:

Աչքը լոյս՝ անոնց որ դաշտահանդէս ծանուցած են եւ դեռ պիտի ծանուցանեն:

Լման երկու ամիս է որ խնդեները ահ ու դողի մէջ են,— Անձրեւ պիտի գա՞յ, օդը պիտի բացուի՞, պատսպարուելիք տեղ ունի՞նք...

Փարիզը այսքան մռայլ եւ յեղյեղուկ օդ չէր տեսած 1751էն ի վեր, ինչպէս կը հաւաստեն մասնագէտներ:

Նոյն մասնագէտներուն գնութեանց համաձայն, օգոստոսը պիտի փայլի արեւաշող երկինքով մը:

Այս՝ գիտական, օդերեւութաբանական տեսակէտն է:

Կայ նաեւ ... պատմականը:

Կ'ըսեն թէ՝ Հէնրիկոս Բ.ի օրով, Ֆրանսան վայելած է սքանչելի օգոստոս մը, արեւափառ եւ օգոստափառ:

Արդ, աստեղագէտ մը հաշուած է որ, այս բախտաւորութիւնը կը կրկնուի 372 տարին անգամ մը: Ուրեմն, այս տարի, 1936 օգոստոս, պիտի վայելենք ե՛ւ արեւ ե՛ւ դաշտ ու կերուխում, նառերով, պարերով եւ երգերով:

Անոնք որ կը հաւատան, թող անապարեն վարձել եւ վարձու տալ Փարիզի տրամադրելի դաշտերը:

Մէկ ամսուան արեւը ո՞ր մէկուն պիտի բաւէ...

ՎԱՀԷ

Դիւրութիւններ մանր առեւտրականներուն

Առեւտրական նախարարութիւնը պաշտօնական զեկոյցով մը կը ծանուցանէ թէ նկատելով որ երեսփ. ժողովին ներկայացուած օրինագիծերու գործադրութիւնը կրնայ ուշանալ եւ յուլիսի պայմանաժամը կը լրանայ, դիմած է Պանք տը Ֆրանսի, որպէսզի լայնօրէն աջակցի մասնաւոր դրամատուններուն, դիւրութիւններ ընծայելու համար տագնապահար առեւտրականներուն, գործարանատէրներուն եւ հողագործներուն: Այսպէս, նոր պայմանաժամ պիտի տրուի լրացած մուրհակներու համար, ընթացք չպիտի տրուի բարեմիտ պարտականներու դէմ եղած բողոքներուն եւն.: Դրամատուններն ալ խոստացած են հաշտարար դիրք բռնել, իսկ առեւտրական դատարանները հրահանգ ստացած են ամէն միջոց փորձել, բարեկամաբար կարգադրելու համար պարտականներու եւ պահանջատէրերու միջեւ ծագած վէճերը: Վերջապէս ելմտական նախարարութիւնը հրահանգած է հարկահաւաքներուն, որպէսզի բարեացակամութեամբ քննեն բարեմիտ հարկատուներու դիմումները՝ պայմանաժամի երկարաձգման մասին:

**** Երեսփ. ժողովը հինգշաբթի օր քուէարկեց ազգ. տնտեսութեան նախարարին կողմէ ներկայացուած եօթը օրինագիծներ, որոնք կապ ունին օրուան հոգերուն հետ:*

Օրինագիծներէն մէկը երեք միլիոն Ֆրանքի վարկ մը կ'ապահովէ Պանք տը Ֆրանսի միջոցաւ, օգնելու համար տագնապահար առեւտրականներուն եւ գործարանատէրներուն: Ազգայնական երեսփոխանները դժգոհ մնացին եւ բուռն տեսարաններ պարզուեցան այս առթիւ, բայց անօգուտ:

**** Երեսփ. ժողովի նոյն նիստին մէջ, աջակողմեան երեսփոխանները խաղ մը սարքելով, մէջտեղ դրին կիներու քուէարկութեան խնդիրը: Ժողովը 1 դէմ 488 ձայնով թէ ընտրելու եւ թէ ընտրուելու իրաւունք տուաւ Ֆրանսուհիներուն:*

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ լուրջ աշխատանքներ կը կատարուին, աւելի սերտացնելու համար Անգլիոյ հետ եղած քաղաքական եւ տնտեսական յարաբերութիւնները, հիմա որ լուծուեցաւ Նեղուցներու խնդիրը: Անգլիական կառավարութեան բռնած դիրքը մեծ գոհունակութիւն պատճառած է Էնկիւրիի մէջ: Ազգ. Ժողովը նիստ գումարեց երէկ, Նեղուցներու պայմանագիրը վաւերացնելու եւ վերազինման առթիւ բացառիկ վարկեր քուէարկելու համար:

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

(Գ. եւ վերջին մաս)

Անդրկովկասեան Դաշնակցութիւնը կազմուեցաւ հաւասարութեան, խաղաղութեան, ապահովութեան եւ տնտեսական վերելքի նշանաբաններու տակ:

Թէ ինչ աստիճան հաւատարիմ մընաց առաջադրած այդ սկզբունքներուն Անդրկովկ. Դաշնակցութիւնը իր գոյութեան 14 տարիներու ընթացքին, պարզենք քանի մը խօսքով:

Հաւասարութեան, խաղաղութեան, ապահովութեան եւ տնտեսական վերելքի սկզբունքները այն չորս սիւներն էին, որոնց վրայ կառուցուեցաւ Անդրկ. Դաշնակցութեան շէնքը: Սակայն, այդ առաջադրանքներու մէջ կը պակսէր հիմնական խարիսխը, որ «դաշնակցութեան» գաղափարին իրական արժէք եւ բովանդակութիւն պիտի տար, — անտեսուած էր արդարութեան սկզբունքը: Իսկ առանց ատոր միւս առաջադրանքները կը դառնային անիմաստ ու անբովանդակ:

Օրախնդրելի յօդուածէն կը պարզուի, որ մինչեւ Անդրկ. Դաշնակցութեան կազմութիւնը, անդրկովկասեան ժողովուրդները յանձինս համայնավարներու կը ջանային կարգադրել սահմանային վէճերը, այսինքն՝ Անդրկովկասի մէջ վերահաստատել անիրաւուած արդարութիւնը: Հայ, վրացի եւ ադրբէջանցի համայնավարները կը փորձէին խաղաղ ճանապարհով կարգադրել այն բոլոր խնդիրները, զորս չկրցան երկուքուկէս տարիներու ընթացքին զէնքի ուժով լուծել «դաշնակ - մենշեւիկ - մուսաւաթական» կառավարութիւնները:

Բոլոր երեւոյթներէն կ'երեւայ, որ Վրաստանը եւ Ադրբէջանը կը մերժէին զոհացում տալ Հայաստանի պահանջներուն եւ վէճը կրնար սուր բախումներու տեղի տալ: Իսկ Անդրկովկասի խառնակ վիճակը վտանգաւոր էր չորս կողմէն թշնամիներով շրջապատուած այն ատենուան Ռուսաստանի համար: Բագուի քարիւղի եւ Անդրկովկասի ընդերքի հարստութիւններն օգտագործելու համար, նախ եւ առաջ անհրաժեշտ էր խաղաղութիւն հաստատել: Իսկ այս վերջինը հնարաւոր էր, եթէ Անդրկովկասի իշխանութիւնը կեդրոնացուէր մէկ բռունցքի մէջ, որ պիտի շարժէր Մոսկուայի անմիջական հրահանգներու համաձայն: Այս է Անդրկովկասեան Դաշնակցութիւն կազմելու գաղափարին քաղաքական ատառը:

Ինչպէս որ Բրեստ - Լիտովսկիի եւ Մոսկուայի մարտ 16ի դաշինքները ստորագրելու ատեն Լէնին հայկական «մասնակի շահերը» զոհաբերեց «ընդհանուր» շահերուն, այնպէս ալ Անդրկովկասեան Դաշնակցութիւնը կազմուեցաւ անտեսելով նոյն հայկական շահերը: Անդրկովկասի մէջ գոյութիւն ունեցող բոլոր վիճելի խնդիրները կարգադրուեցան ընդունելով հաստատուած գոյավիճակը: Ուրիշ խօսքով, ոտնակոխ կ'ըլլար արդարութիւնը եւ ստեղծուած կացութիւնը հիմնովին կը հակասէր հայկական շահերուն: Հայաստանի հողային պահանջներէն եւ ոչ մէկը գոհացում ըստացաւ: Հետեւաբար Անդրկովկասի մէջ խաղաղութիւն հաստատուեցաւ անտեսելով արդարութեան սկզբունքը: Նոյն անարդար վերաբերմունքը նաեւ վիճելի հողամասերու հանդէպ: Ցատկապէս Ախալքալաքի եւ Ղարաբաղի մասին:

Ախալքալակը ներկայիս ունի մօտ 90.000 բնակիչ, հայկական հոծ բազմութեամբ մը: Այդ շրջանը սկիզբը իբրեւ գաւառ, ապա իբրեւ Ախալցխայի գաւառին մէկ մասը կը պատկանի Վրաստանին: Իր ազգագրական եւ աշխարհագրական տուեալներով, ինչպէս եւ համաձայն «Ռուսաստանի ժողովուրդներու իրաւունքներու հրովարտակ»ի սկզբունքին, Ախալքալակը պէտք է որ ինքնավար շրջանի մը իրաւասութիւնը վայելէր: Սակայն այդպէս չեղաւ ոչ Անդրկ. Դաշնակցութեան կազմութեան ատեն եւ ոչ ալ Ախալքալաքի իրաւական վիճակը փոխուած է նոր սահմանադրութեան նախագծին մէջ: Մինչդեռ Հարաւ. Օսեթիան, որ նոյնքան բնակչութիւն ունեցող շրջան մըն է, Վրաստանին միացած է իբրեւ ինքնավար շրջան: Ուրիշ օրինակ մը. — Լեռնային Բադախշանի շրջանը, որ ընդամէնը 36.000 բնակչութիւն ունի, միացուած է Խորհ. Տաճկաստանին նոյնպէս իբրեւ ինքնավար մարզ: 50.000 բնակիչ ունեցող հրէական շրջանը յայտարարուած է ինքնավար շրջան: Ինչպէս կը տեսնենք, միայն հայկական Ախալքալակի մասին է, որ չէ գործադրուած հրովարտակին հետեւեալ սկզբունքը՝ «ազատ զարգացման ապահովում ազգային փոքրամասնութիւններու եւ ազգագրական խմբաւորումներու համար»:

Լեռնային Ղարաբաղը յայտարարուած է ինքնավար շրջան եւ միացուած է Ադրբէջանին: Մինչեւ 1933 յունուար 1, Ղարաբաղի բնակչութեան թիւը 154.000 էր: Նոյն թուականին Նախիջեւանը ունէր 117.000 եւ Աջարիստանը 154.000 բնակիչ: Այդ երկուքն ալ թէ անդրկ. դաշնակցութեան եւ թէ նոր սահմանադրութեան նախագծին մէջ կը կոչուին ինքնավար հանրապետութիւններ, այսինքն ունին կառավարութիւն եւ սեփական սահմանադրութիւն: Իսկ Ղարաբաղը մնացած է ազգային փոքրամասնութիւն ներկայացնող շրջան մը, որ, ինչպէս տեսանք նախորդ յօդուածին մէջ, 1929ին միացուեցաւ Թրքական Ղարաբաղի գաւառին: Հայկական Ղարաբաղի մասին ալ չեն գործադրուած արդարութեան եւ հաւասարութեան սկզբունքները:

Անդրկ. Դաշնակցութեան 14 տարիներու պատմութիւնը ցոյց տուաւ, որ չէ գործադրուած նոյնպէս տնտեսական հաւասարութեան սկզբունքը: Այդ մասին բազմաթիւ անգամներ արտայայտուած են հայ համայնավարները եւ Հայաստանի մասին գործադրուած տնտեսական անհաւասարութեան դէմ բողոքելու համար էր, որ ժամանակին պատժուեցան Աշոտ Յովհաննիսեանները, Սաքօ Համբարձումեանները, Մարտիրոսեանները, Ս. Տ. Գաբրիէլեանները, Արամայիս Երզնկեանները եւ Այվազեանները: Այս զօրաւոր ապացոյցներէն վերջ, աւելորդ կը նկատենք մանրամասնութիւններու մէջ մտնել: Կը բաւէ յիշել միայն Երեւան - Աղստաֆա երկաթուղիի պատմութիւնը:

Անարդարութեան հիմերով կազմըւած Անդրկ. Դաշնակցութիւնն այսօր կը փլի, վերահաստատելով 1921—22ի կացութիւնը, երբ Հայաստանի, Վրաստանի եւ Ադրբէջանի խորհրդային առանձին հանրապետութիւնները դաշնագիրներով կապուած էին Ռուսաստանի հետ, վերջինիս փոխանցելով պետական բոլոր կարեւոր պաշտօնները: Ներկայիս ալ նոյն կապերով միացուած են Խ. Միութեան: Այն տարբերութեամբ, որ նոր սահմանադրութիւնն աւելի զգալի կերպով կը կեդրոնացնէ իշխանութիւնը Մոսկուայի ձեռքը:

Ինչո՞վ կը բացատրուի Անդրկովկասի Դաշնակցութեան լուծումը:

Անդրերկրի քարտուղար Բերիան «Պրաւդա»ի եւ Անդրկովկասի կառավարութեան նախագահ Մուսաբէկովը «Իզվեստիա»ի մէջ կը ճգնին ապացուցանել թէ Վրաստանի, Հայաստանի եւ Ադրբէջանի միացումը անհրաժեշտ էր այն տեսակէտէն, որ Անդրկովկասը միաձոյլ ամուր կռուան հանդիսանար ընկերվարութեան կառուցման: Իսկ ներկայիս, երբ ընկերվարութիւնն արդէն իրականութիւն է դարձած, այլ եւս Անդրկ. Դաշնակցութեան պահպանումը անիմաստ կը դառնայ:

Շատ բարի. եթէ ընկերվարութեան շահը կը պահանջէր միացնել Անդրկովկասի հանրապետութիւնները, ապա ինչո՞ւ նոյն դրութիւնը չգործադրուեցաւ նաեւ Միջին Ասիոյ մէջ: Հոն ալ գոյութիւն ունէին երեք հանրապետութիւններ, շաղկապուած տնտեսական նոյն շահերով: Ինչո՞ւ 1925ին լուծուեցաւ Թուրքեստանի ինքնավար Հանրապետութիւնը եւ ստեղծուեցան Թուրքմէնիստանի, Ուզբէկստանի եւ Տաճկաստանի առանձին հանրապետութիւնները: Այս հարցումին պատասխանը կը բանայ Մոսկուայի ազգային քաղաքականութեան ծալքերը:

Նոյն ծագումը ունեցող եւ միակրօն այդ ժողովուրդները մօտ ութ միլիոն թիւ մը կը կազմեն, որոնց միանալը կրնար վտանգաւոր ուժ մը հանդիսանալ Ռուսաստանի համար: Հետեւաբար ռուսական քաղաքականութեան շահը կը պահանջէր ջլատել այդ միութիւնը եւ իւրաքանչիւր ժողովուրդ առանձին կապելով Մոսկուային, պահել զանոնք իր աչալուրջ հսկողութեան տակ: Նոյն Ռուսաստանի շահը կը թելադրէր այլազգի բնակչութիւն ունեցող Անդրկովկասը միացնել եւ իր զօրաւոր թաթին տակ պահելով՝ զերծ կացուցանել ներքին ցնցումներէ, որ կրնար արգելք հանդիսանալ Կովկասի անսպառ հարստութեանց օգտագործումին:

Տասնըչորս տարիներու ընթացքին բիրտ ուժին կռթնելով Մոսկուան յաջողեցաւ արմատին մէջ խեղդել Անդրկովկասեան ժողովուրդներու կամ համայնավար կուսակցութեանց մէջ յառաջ եկած որ եւ է ընդդիմութեան փորձ: Ներքին բարենորոգումներն ալ կեանքի համեմատաբար տանելի պայմաններ են ստեղծած: Խաղաղ համակեցութեան գաղափարը խոր արմատներ է նետած Կովկասի ժողովուրդներու մէջ: Նոյնպէս բոլորը համակուած են ընդհանուր շահի գիտակցութեամբ: 1930—31ին բռնի կոլխոզացման շրջանին Հայը, Վրացին եւ Ադրբէջանցին միացած՝ կողք կողքի կռուեցան համայնավար կուսակցութեան դէմ:

Որքան ալ սահմանափակ ըլլայ Անդրկ. Դաշնակցութեան իրաւասութեանց համեմատութիւնը, բայց եւ այնպէս Մոսկուայի աչքին ան տեսակ մը «պետութիւն էր պետութեան մէջ»: Կովկասի ներքին կեանքին մէջ յառաջ եկած յեղաշրջումը եւ Անդրկ. Դաշնակցութեան իւրայատուկ պետական դիրքը բնաւ չէն համապատասխաներ Ռուսաստանի արդի քաղաքական շահերուն:

Միջազգային քաղաքական բարդ կացութիւնը, պատերազմի վախերը, Ռուսաստանին սպառնացող արտաքին վտանգները բնականաբար պիտի հարկադրէին Մոսկուան թուլցնել տնտեսական եւ վարչական ներքին ճնշումները, — միեւնոյն ատեն աւելի խիստ կեդրոնացման ենթարկելով իշխանութիւնը:

Որքան որ վտանգաւոր է Ռուսաստանի համար Միջին Ասիոյ մահմետական ժողովուրդներու միութիւնը, պատերազմի ատեն նոյնքան վտանգաւոր կը դառնայ միացեալ Անդրկովկասը: Իսկ Հայաստանի, Վրաստանի եւ Ադրբէջանի միացեալ ճակատը հնարաւոր էր քանդել միայն անդրկ. դաշնակցութիւնը լուծելով եւ ամբողջ իշխանութիւնը Մոսկուայի ձեռքը կեդրոնացնելով: Ի հարկէ Ռուսաստանի ազգային շահերու տեսակէտէն, «անիմաստ» էր այլ եւս պահպանել անդրկ. ժողովուրդներու դաշնակցային դրութիւնը:

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՕՐ ՈՒ ԱՐԵՒ ՄԵՐ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒՆ

— . —

Ահա երկրորդ տարին այն գեղեցիկ ձեռնարկին որ Ց. Կ. Խաչը կազմակերպեց անցեալ օգոստոսին: Օդափոխութեան կայա՛ն, երազ էր մեզի: Հայերուս համար: Եւ ի՛նչ կարօտով կը նայէինք կառախումբերուն որոնք կը թնդային երգերով եւ ծիծաղով, ամէն ամառ ֆրանսացի բախտաւոր մանուկներ կը փոխադրէին դէպի ծովերն ու լեռները: Բայց ահա մենք ալ մեր ուժերուն եւ մեր պայմաններուն համապատասխան բան մը կրցանք սարքել: Պատիւ Ֆր. Կ. Խաչին որ առաւ այդ յանդուգն ու պատասխանատու քայլը եւ հիմը դրաւ մանուկներու օդափոխութեան կայանին: Հետաքրքրուած աջ ու ձախ կ'իյնամ, մանրամասնութիւններ եւ թիւեր հաւաքելու: Կը գոհացնեն զիս միութեան անդամուհիները: Մէկ հարցումիդ տասը պատասխան: Այնքան են խանդավառուած անոնք այս գործով եւ այնքան կանոնաւոր ծրագրած:

— «Անցեալ օգոստոսին առաջին անգամն էր փորձառութիւն չունէինք, վախցանք գործը շատ լայն բռնել, 28 չքաւոր երախաներ զատեցինք մէկ մասը Փարիզէն, եւ երկու առաջնորդներով ղրկեցինք Նիս, բնակութեան շատ յարմար պայմաններով: Շատեր դժուար թէ հեռու էր կայանը, 16 ժամ ճամբորդութիւն եւ սուղ ճանապարհածախս: Արդար էին դիտողութիւնները, բայց ի՞նչպէս գտնել մեր ուզած շրջաններուն մէջ 15 տրամադրելի կահաւորուած սենեակներ, բոլոր յարմարութիւններով, — պարտէզ, զոյգ խոհանոց, սանտէրներու անսահման բարեացակամութիւնը, միմիայն 1200 ֆրանքով:

Քի՞չ բան էր դարձեալ այն աջակցութիւնը որ ցոյց տուաւ Նիսի մեր մասնաճիւղը եւ իր եռանդուն գործունէութեամբ ջանաց թեթեւցնել Շրջ. Վարչութեան եւ կառավարչուհիներուն գործը:

Ի՞նչպէս նկատի չառնել այն փոփոխական անձրեւային եւ զով եղանակը որ յատուկ է Փարիզի մօտակայ վայրերուն մինչեւ Մանշի եւ նոյն իսկ Ովկիանոսի ափերը:

Ալ չենք խօսիր Մարսէյլի մեր հայ բնակիչներուն ջերմ վերաբերումի մասին դէպի մեր սաները: Ու կայանը մէկ ամիս ապրեցաւ Միջերկրականի այդ գեղեցիկ ափերուն վրայ, այնպիսի պայմաններու մէջ որ դուրս էր մեր ակնկալածէն: Պէտք էր շարունակել գործը, ամէն կողմէ քաջալերական խօսքեր, խորհուրդներ, գաղափարներ կը լսէինք. «Լաւ է ընդլայնել ծրագիրը, երկու կայան կազմել, վճարովի մանուկներ առնել, հաւ մըն ալ պատանիներու համար կազմել»: Եւ այսպէս ամբողջ տարին:

Մեր Ը. Պատգ. Ժողովը եկաւ ամփոփել ընդհ. խօսքերը, իր ջերմ գնահատութեան հետ որոշեց որ Շրջ. Վարչութիւնը ամէն գնով ընդարձակէ գործը, որպէսզի կրկին կայանին մէջ ընդունի չքաւորներու կողքին վճարովիներ եւս:

Տեղի փնտռտուքը սկսաւ կանուխէն: Հոս հոն պաշտօնական եւ անպաշտօն դիմումներ, հեռագիրներ եւ վերջապէս կրկին Նիսը շահեցաւ նախընտրութիւնը: Հոն էր որ գտանք յարմարագոյն շէնքը, լաւագոյն պայմաններով:

Եւ կազմուեցաւ առաջին խումբը 32 մանչ եւ աղջիկ 8էն 13 տարեկան եւ երեք կառավարչուհիներ, Տիկ. Մելիք Մինասեան (Շրջ. Վարչութեան կողմէ), Տիկ. Հերմինէ Բարբերեան (Անկէնի մասնաճիւղէն) եւ Օր. Ց. Մերանկիւլեան (Փարիզի մասնաճիւղէն): Տղաքը բաժնուեցան մասնաճիւղերու վրայ, իւրաքանչիւրին իր տեղական պայմաններուն համաձայն: Կրնանք ձեզի յիշել ամէն մէկ մասնաճիւղի բաժինը, նախ ըսենք որ Ա. խումբին հետ ունեցանք հինգ վճարովի երեխաներ միայն, մնացած 27ը բոլորովին չքաւորներ են. Ալֆորվիլէն 2, Իսիէն 2, Քաշանէն 2, Անկէնէն 3, Պուա Քոլոմպէն 2, Սեվրանէն 1 եւ մնացածը Փարիզէն ու մանաւորաբար Իթալիի տաղաւարներէն:

Այս խումբը Նիս գնաց յուլիս 15ին եւ կը մնայ մինչեւ օգոստ. 15, իսկ օգոստ. 15ին կը մեկնի երկրորդը, նոյնպէս 35 հոգինոց որուն մաս պիտի կազմեն առաւելապէս մեր գաւառի մասնաճիւղերէն ընտրուած մանուկներ:

Ամէն օր կը ստանանք մանրամասն նամակներ տղոց բնակութեան պայմաններու, սնունդի, խաղերու, լոգանքի, եւ պտոյտներու մասին, ինչպէս եւ նկարներ: Վստահ ենք որ մեր կազմակերպած երկու կայաններն ալ պիտի ունենան մեծ յաջողութիւն: 70ի մօտ մանուկներ պիտի օգտուին թէ ֆիզիքապէս թէ բարոյապէս, պիտի ստեղծեն խանդավառութիւն ու համակրանք մեր կազմակերպութեան շուրջ: Գոհ ենք բոլորս թէ հոն կառավարիչները որոնք մոռցած իրենց ծանըր աշխատանքը կը հրճուին մանուկներուն հետ, թէ մենք այստեղ մտածելով մասնաւորաբար որ այս կրկնակի յաջողութիւնները պիտի շահին մեր ժողովուրդին համակրանքը, այս այնքան խոստմնալից գործը դնելով աւելի ամուր եւ տեւական հիմերու վրայ, տարուէ տարի աւելի խնամուած, աւելի ընդարձակ ու աւելի բազմապիսի:

Ի՞նչ կը մնայ աւելցնել իմ կողմէ, այս տեղեկութիւններուն վրայ: Շընորհակալութիւն ու մաղթանք միայն, շնորհակալութիւն բոլոր այդ բախտաւորիկ մանուկներուն կողմէ որոնց օր ու արեւ կը բաշխէ այս մեծ կազմակերպութիւնը եւ մաղթանք՝ որ կորով ու յարատեւութիւն ունենան անոր իրական անդամուհիները շարունակելու գործը: Պէտք է մանաւանդ մեր ժողովուրդը գիտնայ գնահատել իր ծոցին մէջ ոգի ի բռին աշխատող այս տիկիններու եռանդը եւ աջակցի անոնց երբ կը դիմեն իրեն:

Ս. Թ.

«Հո՜յե՛ր, յիշե՛լ...»

—•—

Լսուեցի՛ն...

Հայկական դիւցազնամարտի հի՛ն - հին հերոսներն են որ կ'անցնին մի առ մի:

Ինչ լաւ է ու քաղցր ոգեկոչումը անոնց ու յիշատակութիւնը ցանկալի այս մեր օրերուն ահալի:

Ո՞ր ազգը այնքան կռիւ է մղեր ու ու այնքան զոհեր տուեր, ո՞ր ազգը այնքան մաքառեր ու մարտնչեր ու արիւն թափեր իր ցեղին փրկութեան ու ազատագրութեան ի խնդիր:

Տեսէք ո՛րքան տժգոյն են դէմքերը անոնց ու աչքերը բաց տակաւին, բայց հպարտ ու պանծական եւ գոհ, զի ըրին ինչ որ պէտք էր ընել, եւ եթէ ձախողեցան, իրենց մեղքը չէր:

Համրանք չունին զոհերը եւ ոչ անուն, բայց ինկած մէկ նպատակով, մէկ անունով:

Այս տարի տարեդարձն է այն բոլորին:

Ահա կարգով կուգան անոնք պատկերանալ ու արձանանալ մեր աչքին, տասնեակ, քսանեակ ու երեսնեակ ու քառասնեակ տարիներու բեռներու տակ, այն դէմքերով ու դէպքերով որոնք թէեւ անցեալին կը պատկանին, բայց միշտ թարմ են ու կենսունակ մեզ համար:

Խոնարհենք մեր գլուխները: Սարսուռ մը կը պատէ նորէն մեր հոգիներն ի տես այդ տողանցքին:

Ահա անցաւ Վասպուրականի Արծիւի լեգէոնը իր պատմական անցքերով, իր Վարագայ զաւակներուն շունչով շէնչող...

Ահա Տարօնոյ մեծ աշխարհի կորիւններն իրենց զարմանազան դրուագներով ու Սասնոյ լերան փայլակներով ու անվեհեր քաջութեամբ:

Այժմ ալ Խանասորայ խումբն է կ'անցնի դաշնակցական փէտայիներու վրէժխնդիր հայեացքներով:

Հայե՛ր, յիշեցէք այս օրերը նուիրական...

Եւ վերջապէս շուտով կուգան այն վիթխարի ցոյցին հերոսներն անձնուրաց, Պանք Օթոմանի դէպքն աննախընթաց, ուր տեսէք, տեսէք ինչպէս Սիւնին Բաբկէն կը յանդգնի խիզախօրէն, մահուան գնով ճամբայ հարթել...

Ցիշեցէք Հայեր, այս բոլորը, Հայոց ազգին նոր սուրբերը:

Հայեր բոլոր երկիրներու, եկէ՛ք, միացէք ուխտելու եւ կիսատ մնացած գործը շարունակելու...

ՄԷՆ - ՍԷ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

—•—

Միւթէսարրֆը այդ ատենն էր, որ դիմեց ինծի սատանձնելու ճակատին մթերք հասցնելու համար կազմուած յանձնաժողովի նախագահութիւնը: Մերժել անհնար էր: Ընկերները թելադրեցին ընդունիլ, թերեւս մէջէն աւելի օգտակար լինէինք:

Կառավարութիւնը տեսնելով որ մեծ յոյս չկայ հայ նորակոչներ ժողվելու, ճակատը (մինչեւ Խնուս) մթերք ղրկելու խումբեր կազմեց — «ամէլէ թապուրներ» եւ առաջարկեց, որ Հայերը գոնէ այդքան աջակցութիւն բերեն երկրի պաշտպանութեան գործին: Այդ յանձնաժողովի մէջ կը մտնէին 8—10 հոգի տեղացի երեւելիներ եւ երկու սպաներ: Դժուար չեղաւ այդ ձեռնարկի համար քանի մը հարիւր հոգի հաւաքել, նախ կը թուէր թէ պարզ երթեւեկութիւն մըն էր: Նախապէս որոշուեցան բեռան ծանրութեան չափը, սնունդի պայմանները, ճշդուեցան հանգստի եւ գիշերելու իջեւանները (մէնզիլ) ու փոխադրութիւնը սկսաւ: Այդ ատեն (Դեկտեմբերին) չկար դեռ ջարդի ծրագիրը, ատով հանդերձ սոսկալի էին բեռնատար (չալակաւոր) Հայերու քաշած նեղութիւնները: Ամէն մէկ մեկնող խումբին հետ, մեր կողմէ անպաշտօն տեղեկատու մը կը դնէինք, որոնք նըկատուած թերութիւնները կը հաղորդէին մեզ: Առաջին խումբը վեց օրէն վերադարձաւ. դժգոհութիւններ ունէին, ի հարկէ, նեղութեան, սնունդի, վարուեցողութեան մասին, որոնք այնքան ալ մտահոգիչ չէին: Բայց, հետզհետէ, երբ ձմեռը սաստկացաւ, ձիւնը խորացաւ եւ բուքերը սկսան, անհանդուրժելի դարձաւ կացութիւնը. ճամբան մեռնողներ եղան. իսկ մեծ մասը կը վերադառնար հիւծուած եւ հիւանդ:

Հայերու նման մասնակցութիւնը — բանակի պիտոյքներու դրամով եւ փոխադրութեան — ըստ երեւոյթին գնահատութեան կ'արժանանար, եւ կառավարական խստութիւնները այդ խնդրոյն մէջ առ երեւոյթ կը մեղմանային. սակայն միւս կողմէ անորանուղղակի քաջալերութեամբ, աւելի լայն ծաւալ կը ստանային պատերազմէ խուսափող աշիրէթներու սխրագործութիւնները հայ գիւղերուն մէջ. անհատական եւ նոյնիսկ հաւաքական (Ցրոնք եւն. տեղեր) սպանութիւնները յաճախակի դարձան. տուրքերը ամենայն խստութեամբ կը ժողվուէին, հացահատիկի զինուորական թալանը կը շարունակուէր: Տեղ - տեղ մերիններուն մէջ արդէն իսկ ըմբոստութեան եւ ընդդիմութեան դէպքեր տեղի կ'ունենային: Ազգային եւ կուսակցական շրջանակներու կարծիքը այն էր, որ մեր կողմէ ո եւ է առիթ պէտք չէ տալ, ընդհակառակ պէտք է երթալ, ըստ կարելւոյն, կառավարութեան պահանջներուն, ջանալով վարչական եղանակով մեղմացնել կամ առաջն առնել ապօրինութիւններու: Սակայն, ալ չափը կ'անցնէր, մեր համբերութիւնն ալ կը սպառէր, մանաւանդ, երբ տեղեկացանք, որ Ջիպրանցիները հայ գիւղերու ապստամբութիւններէ վերջը, քաղաք հրաւիրուած եւ հիւրասիրուած են միւթէսարրֆի կողմէ: Խիստ ըեցուած էի. Խարախանեանը անզուսպ պայրոյթով համակուած, կ'ուզէր երթալ բողոքելու. այդ վիճակին մէջ չթողինք որ երթայ: Հանդիպեցայ Միւթէսարրֆին հեռագրատան մէջ, երբ ուղիղ հեռագրաթելով կապուած էր Պոլսոյ հետ:

Պահ մը վերջ մօտեցաւ ինծի իր սովորական ժպիտով եւ գոհ երեւոյթով: Խօսակցութիւնը սկսաւ մեղմ, բայց երբ իմ բողոքներուն նա պատասխանեց չոր ու քիչ մը հեգնութեամբ, ըսելով թէ անխուսափելի են նման դէպքեր պատերազմի միջոցին եւ թէ պէտք չէր խռովիլ, ու զարմանք յայտնեց որ այս տարրական բանը Հայերը չեն ըմբռներ, այլեւս չկրցայ զսպել ինքզինքս եւ սովորական քաղաքավարական դարձուածքներ մէկ կողմ դնելով, ամենաբուռն կերպով յարձակեցայ վրան, ըսելով, թէ աւազակները կը քաջալերուին, թէ կուինքը կը վտանգուի այս քաղաքականութեամբ, թէ Հայերուն խորթ կը նային եւ ոէժիմը Համիտեան ռէժիմէն աւելի վատ դարձած է: Ձեմ յիշեր այլեւս մանրամասնութիւնները, այն գիտեմ միայն, որ Միւթէսարրֆը պահ մը ինքնիրեն կորսնցուցած, շըւարած կը լսէր զիս, քանի մը անգամ փորձեց իր սովորական ջղային ճղճըղոցներով ազդել, բայց ես անկէ աւելի կը գոռայի: Վերջապէս, ինքն իրեն շուտով ձեռք առաւ եւ խոստացաւ վերջ տալ երկրի անիշխանութեան: Կողմնակի մարդը միայն հեռագրատան միւտիրն էր, Վանեցի կէս խափշիկ մէկը, որ ի զարմանս իմ, նկատելի գոհունակութիւն կը զգար իմ յարձակումներէս: Այս մարդուն մենք պիտի հանդիպինք դարձեալ: Այս տեսակցութենէն եւ միւթէսարրֆի վերաբերմունքէն ես գէշ նախազգացումներով հեռացայ: Շատ բան չփոխուեցաւ այդ օրէն, ի հարկէ. միայն միւթէսարրֆ Սերվէթը, ինչպէս յետոյ տեղեկացայ միւտիրէն, բողոքած էր Պոլիս իմ «միջամտութիւններուն» դէմ, որովհետեւ քանի մը օրէն Խարհրդարանը հեռագրով կը կանչէր զիս:

Անկարելի էր այլեւս մնալ. միւթէսարրֆը անձամբ եկաւ յանձնելու հեռագիրը, աւելցնելով սիրալիրօրէն թէ ամէն դիւրութիւններ պիտի տայ ինծի՝ ապահով Պոլիս հասնելու. քաղաքավարութեամբ կ'աքսորուէի երկրէն:

Ծանր ազդեց մեր շրջաններուն վրայ իմ մեկնումիս հրամանը. լաւ թէ գէշ կապ մըն էի կառավարութեան հետ, քանի որ իշխանութիւնները կը խուսափէին առաջնորդին հետ քաղաքական կամ զինուորական խնդիրներու առթիւ ո եւ է յարաբերութիւն պահել: Ռուբէնը լեզուի եւ իր անհատական հակումներու տեսակէտէն, չէր կրնար այդ դերը կատարել: Ծանր մտահոգութեամբ կը մեկնէի: Վերջին մեր խորհրդակցութեան մէջ սակայն թելադրեցին ինծի երթալ Ս. Կարապետ եւ հոն սպասել. եթէ ձիւնը եւ բուքը ներէ, կրնամ շարունակել, եթէ ոչ՝ պէտք չէ վտանգի ենթարկուիլ, որովհետեւ այդ ամիսներուն Կինձի կամ Օղնուտի ճամբաները անանցանելի կը դառնան:

Ճեխլանի եւ Ջիարէթի ճամբով, չեմ յիշեր որու առաջնորդութեամբ, Դեկտեմբերի վերջին օրերէն մէկը, բարձրացայ Ս. Կարապետ վանքը: Ահագին ձիւն էր եկած. արահետ մը կը յառաջանայինք:

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(15)

Ի ՊԷՏՍ ՀԱՐՑԱՏԵՐՈՑ

—•—

Սիբիլի Արազ.— Ու չաղկապը չէ գործածուած առանձինն, այլ յատկութեամբ, մեր հին կամ դասական լեզուին մէջ, բայց ան բնականաբար աւելի հին կամ նոյնքան հին է որքան ու: Ժողովրդական է ուէն աւելի, հետեւաբար աւելի հայկեան, եթէ ներելի է այսպէս ըսել: Անոր գոյութիւնը սակայն հինին մէջ որոշ կերպով կը տեսնենք քանի մը բառերու մէջ (բարդ ձեւով), որ ու չաղկապին դերը կը կատարէ: Այսպէս երդումարդ (իր երդիքին, իր տնակին, իր չէնին կապուած մարդ): Այրուձի (իր ձիուն մտերմացած մարդ, որ կարծես առանց ձիու չըլլար, ինչպէս բանակին մէջ, ուր կայ հեծելազօրկամ հեծելազօրք: Այրուձին՝ աւելի բացատրական, յատկանշական): Աղուհաց, քրիստոնէութեան չափ հին սա՛ հայկական բառը, ուով միացած, պահքի ու ապաշխարութեան յայտարար սա մեր նախնիքներուն աղուհացը, բադարջը նաեւ: Կայ նաեւ նոյն կաղապարին վրայ դարբնուած քարուքանդը: Այս ձեւերուն ուսումը այն պատճառով հետաքրքրական կը համարինք, որ մեր դասարանին աղաքը պատեհութիւն մը աւելի կ'ունենան սերտելու հայերէնը, այսինքն՝ ուժով միտք պահելու, անոր կապուելու (դաս սերտել …):

*** Յառաջիկայ, յետագայ, հետեւեալ.— Ասոնցմէ առաջին երկուքը անմիջականութիւն չեն ցուցներ, այսինքն՝ երբ «յառաջիկային կը խօսինք», «յետագային պիտի տեսնենք, պիտի պատմենք» կ'ըսենք, որոշ կերպով ժամանակ ցոյց չենք տար: Արդէն ամէնքդ ալ վէպերու, կամ պատմագրութիւններու մէջ հանդիպած էք այս ձեւ գործածութեան: Տասներորդ դարու դէպք մը պատմուած ատեն, զոր օր. յանկարծ կ'ըսուի… «յետագային պիտի տեսնենք թէ …» (Թերեւս մետասաներորդ դարուն իսկ): Բայց հետեւեալը անոնց հակառակն է, անմիջականութիւն է: Երբ կ'ըսես «հետեւեալ պատկերը», արդէն իսկ անմիջապէս վարը պիտի տաս զայն, ինչպէս «հետեւեալ օրինակը» եւն.: Հետը եկած է հետքէն, որ քեզի հետ կը քալէ, չուքիդ պէս: Յետը եկած է յետոյէն, պիտի գայ, իր կարգին: «Յետ երիցս ուրց»(երեք օրէն վերջ): «Զհետ գայր բազմութիւն մեծ» (մեծ բազմութիւն մը ետեւէն (անմիջապէս իր ետեւէն կուգար, կը տեսնուի ասա): Հետեւեալին գրեթէ համազօր է «յաջորդ»ը: Դիտեցէք յաջորդին յ գիրը (աջին վրայ դրուած), նաեւ «յետ»ին նոյն յ գիրը (ետքին վրայ տրուած): Իսկ երբ ետքին վրայ յին տեղ ի կը դրուի, ետքին իմաստը աւելի կ'ուժովնայ, կը մօտենայ: Ետքէն (յետոյ) գալ եւ հետքին վրայէն ըսելուն միջեւ տարբերութիւնը ակնյայտնի, ակնբախ է:

Ձիւտին համանիշ գրաբար մէկ ուրիշ նախադրութիւն ալ կայ — զկնի — կինf բառէն շինուած, որ կը նշանակէ գարշապար: Այս միեւնոյն կինf բառէն կազմուած է կնատ, կնամարդի (տկար, թոյլ: Քանի որ կինf կը նշանակէ նաեւ ոյժ, ամրութիւն, թերեւս առաջին (գարշապար) նշանակութենէն ընդլայնուած: Վերի կնամարդի օրինակը կրնայ «կին» բառէն ալ առաջ եկած ըլլալ պարզապէս: Ո գինչ եւ է:

*** Հարկաւ լսած էք որ հին լեզուին մէջ կայ չոխ (գացի) ձեւ մը, երթալ բային կատարեալը իր երեք դէմքերով (եզակի եւ յոգնակի): Չոխու Ցիսուս — Ցիսուս քաշուեցաւ գնաց, եւն. եւն.: Այս կատարեալին ձեւը բուն բայէն բոլորովին տարբեր է: Եւ պէտք է գիտել որ այս ձեւը լոկ կատարեալ ժամանակին համար է: Շատ հաւանաբար ասիկա նոյն երեւոյթն է, զոր կը տեսնենք գերմաներէնի մէջ, ուր կայ ziehen բայը, քաշուիլ երթալ նշանակութեամբ նաեւ, եւ որուն կատարեալը կ'ըլլայ zogen, zog, եւն., քաշուեցաւ գնաց, գաղթեց, գաղթեցին եւն.: Տգիտութիւնս պարտկելու համար սոփեստութեան գացի: Երանի թէ մինչեւ հոն երթանք միայն …

*** Մեր ազգային (մինչ ազգային … որ քիչ մը համազօր է տերացուականին) քայլերգին մէջ կայ, ինչպէս գիտէք — «Ի զէն, ի վրէժ, մի յաջ մի ձախ, օ՜ն անդր յառա՜ջ»: «Երիտասարդի մը հարցուցի թէ ի՛նչ կը հասկնայ մի յաջ մի ձախ ըսուելէն: Առանց մտածելու, իսկոյն յարեց. — Մէկ աջ, մէկ ձախ, այսինքն մէյ մը աջ մէյ մը ձախ: Ըսի.— Հոս խնդիրը մարմնամարզի վրայ չէ, որպէսզի մարզիչը մարզիկներուն հրամայէ աջ — ձախ: Ըսաւ.— «Մեր բոլոր ընկերներն ալ գրեթէ այսպէս կը հասկնան, կարծեմ»: — Ըսի.— Ո՛չ, սիրելիս, քերթողը կ'ըսէ որ երբ յարձակումի պահը ժամանէ, երբ իրերը իրենց կարգին մէջ արդարապէս վերջակետած ըլլալու բոլորն հնչէ ժամանակին ու միջոցին ժամացոյցին վրայ, մի՛ տնտնաք, ո՛չ ձախ նայեցէք, ո՛չ աջ, այլ միայն դէպ յառա՜ջ: Շատ շնորհակալ եղաւ հարցակիս եւ խնդրեց գրել այս մասին, ինքզինքը եւ իր ընկերները մեղադրելով: (Վերի օրինակին մէջ գիտուելով էր որ չեմ չէր զանց ըրի մեծերուն վրայ, Պոլսեցի հաւկիթին պատմութիւնը յիշելով):

*** Նախորդ դասերէն մէկուն մէջ նմանաձայն բառերու վրայ խօսեցանք եւ բաւական օրինակներ տուինք: Կայ նաեւ նմանաձայնութիւն ոչ միայն բառերուն, այլ ամբողջ նախադասութեան մէջ: Ընտիր ու վարժ քերթողներ ու գրագէտներ կարող են կարծես իրենց բացատրած իմաստին ճիչական կամ ֆիզիքական տպաւորութիւնը անցմ տալ, նոյն նախադասութեան բառերուն ձայներ հանել տալով, գոցես խօսեցնելով — անձրեւի, կարկուտի, կոխի, չանթի, յարձակումի, եւն. նմանաձայնութիւններ: Այսօր, ձեր սթափումին համար կը վերջացնեմ հետեւեալ (ոչ թէ … յետագայ) օրինակով, որմէ դուք ալ պիտի հասկնաք թէ խնդիրը զինուորական — պատերազմական յարձակումի վրայ կը դառնայ … հետեւակ ու այրուձի իրար խառնուած.

— Անդ քառատրոփ դռոյբ, անդ զոռ, անդ ոտն ի դոփ, մկունդ ի կոփ, թունդ առ անտառ, բոմբ ի բոմբիւն, թունդ ի թնդիւն, զանգf արձանաց:

Աշխատեցէք արագ արագ չուլթափել:

Հասկցողին ալ բարեւ …

ՏԱՐԱԶ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՄԵՐ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐԸ

—.—

ԵՐԱՄ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Յուլիս 24ին Սոֆիայի մէջ յանկարծամահ եղաւ արի ընկեր մը, Երամ Գալուստեան եւ թաղուեցաւ մեծ հանդիսաւորութեամբ:

Ո՞վ էր Երամը: Իրազեկ մը կը պատմէ «Հորիզոն»ի մէջ.—

Ընկ. Երամը ծնած է Հայաստանի Դարանաղեաց գաւառի Վերի Բաղառիճ գիւղը, 1897 թուականին: Մինչեւ 1915ի տեղահանութեան օրերը ապրած է հայրենի գիւղը, Գալուստեան նահապետական ընտանիքի մէջ: Տեղահանութեան նախօրեակ օրերուն պատանի Երամը կը յափշտակուի Դարանաղեաց այդ օրերու հերոս Գալուստ Խաչիմեանի ըմբոստութեան ծրագիրներով եւ կը լեցուի ցասումի ու վրէժի կրակով: Երամը չէր ուզեր հաշտուիլ տեղահանութեան նուաստացումին: Բախտը սակայն այլ բան կը տնօրինէ: Բազառիճէն Երզնկա գացած սուրհանդակները, ճանապարհին կը ձերբակալուին ու կը նահատակուին: Լուրեր կը հասնին, որ Երզնկան տեղահանուած է առանց որ եւ է ընդդիմութեան: Թեւաթափ կ'ըլլան ոչ միայն Կամախի հայկական միւս գիւղերը, այլեւ ռազմագիտական ըսքանչելի դիրք եւ քաջակորով ժողովուրդ ունեցող Բաղառիճը:

Խաչիմեան Գալուստի ճիգերը զուր կ'անցնին եւ հերոսը կը հարկադրուի իր խմբակով բարձրանալ լեռները:

Երամը, որ չէր կրցած միանալ Խաչիմեանին, կը մատնուի տագնապի: Իր պատանի ընկերակիցներու հետ կ'աշխատի դիմադրական ոգի ստեղծել, բայց տրամադրութիւններու ընդհանուր անկումի հետեւանքով չի յաջողիր, իր հօրեղբայրը եւ մայրը կը ստիպեն Երամը իրենց հետ բաժնել տարագրութեան ճակատագիրը:

Կամախի կիրճին մէջ տեղի կ'ունենայ Բարձր Հայքի ժողովուրդի մարտիրոսացումը:

Ջարդուրանքի աղէտին ատեն Երամ կը դառնայ հայկական յուսահատ ընդվզումի հերոսը: Տապալելով իր վրայ յարձակող սուսերամերկ Թուրքը, եւ ձայն տալով իր երկու պատանի ընկերներուն (Եփրեմին եւ Խորէնին), զուրս կը նետուի կոտորածի գիծէն: Պատանիները երեք օր թափառելով, կը հասնին Դարանաղեաց լեռները, ուր կը հանդիպին Միհրան Ապաճեանի խումբին եւ կը միանան անոր:

Խաչիմեանի եւ Ապաճեանի խումբերը, որոնք իրարու հետ կապի մէջ էին, ամենադժնդակ պայմաններու մէջ մաքառելով, ամբողջ մէկուկէս տարի հայ վրիժառու կամքի յիշատակը կը պահեն Դարանաղեաց լեռներուն վրայ:

Տեսնելով, որ Ռուսերը տրամադիր չեն դէպի Դարանաղիք յառաջանալ՝ խումբերը կ'որոշեն անցնիլ Քրքական գիծը: Այս ծրագիրը յաջողութեամբ կը պսակուի եւ օր մը Դարանաղեաց կտրիճները իրենց խրոխտ սպառազինութեամբ կը մտնեն Երզնկա:

Հող պահ մը Սեբաստիոյ հերոս Մուրատի քով մնալով՝ Երամ կ'անցնի Տրապիզոն եւ Կովկաս: Բոլշեւիկեան յեղափոխութեան հետեւանքով կազմալուծուած ռուս բանակը երբ կը լքէ Հայաստանը, Երամը արձագանգելով Մուրատի կոչին, կրկին կը շտապէ Երզնկա եւ կը մտնէ Մուրատի զօրամասին մէջ: Մասնակցելով շատ մը կռիւներու, ան Երզնկայի նահանջին հետ Էրզրում կը հասնի, ուր Անդրանիկի յուսահատական մէկ փորձի պահուն, կէս գիւղին մօտ ծանր կերպով կը վիրաւորուի: Փոխադրուելով նախ Սարիղամիշ, ապա Կարս եւ Ալէքսանդրապոլ, ի վերջոյ Թիֆլիսի մէջ կ'ապաքինի եւ Ռուսաստանի վրայով կ'անցնի Պուլկարիա:

Քանի մը տարի Լոմի մէջ իր հօրը քով մնալով՝ կ'ամուսնանայ Կամախցի Դաշնակցական Ղուկաս Մինասեանի դուստր Աննային հետ: Ապա փոխադրուելով Սոֆիա, կը գրաղի ուրիշ առեւտուրով եւ անտեսական բարեկեցիկ վիճակ մը կը ստեղծէ:

«ՊԱԼՃԻՔԻ ԳԱՌՆԻԿ»

—•—

Յուլիս 11ին Սելանիկի մէջ յանկարծամահ եղաւ Գառնիկ աղա (Գրիգորեան) որ ամէնուն ծանօթ էր ժողովրդական որակումով մը,— «Պալըխճի Գառնիկ»: Վաքսունի մօտ էր եւ ամուրի: Մարդ - մարդասիրt չունէր, սակայն ծանօթ էր ամբողջ Թրակիոյ մէջ: Ցաղթանդամ եւ իճճնավրդտահ, ինկաւ տերեւի մը պէս:

Մօտաւորապէս 35 տարիէ ի վեր կը բնակէր Տէտէաղաճի մէջ, ուր ապաստանած էր Պոլսէն (ընիկ Սամաթիացի էր), 96ի ջարդերէն յետոյ Պուլկարիա փախելէ վերջ:

Պոլիս, ձերբակալուած եւ բանտարկուած էր իբրեւ «պօմպաճի», իբրեւ կասկածելի յեղափոխական: Ետոյ կրցած էր խոյս տալ եւ ապաստանիլ ազատ երկիր: Պուլկարիոյ մէջ, պահ մը ձկնորսութեամբ զբաղելէ վերջ, անցած էր Տէտէաղաճ եւ հոն հաստատուած էր վերջնական կերպով, նախ իբրեւ ձկնորս եւ ապա, իբրեւ ձուկի վաճառական: Այս արհեստով պարապեցաւ նաեւ մինչեւ իր մահը, թէեւ, վերջին քանի մը տարիներուն, նիւթական շատ նեղ պայմաններու մէջ:

Գառնիկ աղան Դաշնակցական էր: Այդ ոգիով մեծցած էր դեռ Պոլիս գտնուած ատենը, երիտասարդ տարիքին մէջ, մօտ էր կուսակցութեան շրջանը եւ ծառայած անոր, իբրեւ համեստ զինուոր մը:

Անհամար դրուագներ կը պատմէր ան Պոլսոյ յեղափոխական կեանքէն, ուր ապրած էր ժամանակին: Եւ կը պատմէր պատկերալից, Սամաթիացի յատուկ բարբառով:

Մինչեւ իր վերջին օրերն ալ մնաց Դաշնակցական, խորքով ու համոզումով, թէեւ խոնարհ ու անգրագէտ:

Տարօնի ցերեկոյթը

—•—

ՊԱՆԵԷՕ (Յառաջ).— Փարիզի Տարօնցիներն ալ հանդէս մը սարքեր էին կիրակի օր, տխուր սրահի մը մէջ, դժբախտաբար ակատաթիւ էր բազմութիւնը: Նախագահը Պ. Ա. Զաքրեան, հանդէսը բացուած յայտարարելով, միջանկեալ գրաւոր կարդաց քիւրտ ընտանիքի մը ողբերգին Զաչանի յուզիչ պատմութիւնը: Ցետոյ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը Պ. Գերասիմ Բալյեան, որ խանդավառ ճառով մը ներկաները փոխադրեց Տարօնի աշխարհը: Նկարագրեց իր իսկ մանկութեան օրերուն, Մուշի եւ Սասունի հանդէպ ունեցած երկիւղած յարգանքը եւ պատմեց թէ իրենց պատանիներու խմբակը այդ անունները կը կնքէ: «Տարօնի աշխարհը եղած է յեղափոխութեան կեդրոն մը, սիրտն ու հոգին հայ ազգին»: Ապա խօսելով արտասահմանի Տարօնցիներու մասին աւանդական վրէժը ամփոփեց մէկ նշանախօսքի մէջ.— «Հայ ապրիլ, աշխատիլ ինքնապաշտպանման համար, մեր նոր սերունդը մկրտել ազգային գաղափարով»:

Երկրորդ բանախօս էր Խաչիկ Մըկրտիչեան որ իր կարգին շեշտեց Տարօնի կատարած դերը մեր ժողովուրդին մէջ եւ ցուցուց յայտնեց թէ Տարօնի արտասահմանեան նոր սերունդին մէջ չի տեսներ այն ինչ որ կը սպասուէր: Իբրեւ մխիթարանք թուեց Հայաստանի մէջ գոյութիւն ունեցող Տարօնի մասունքները.— «Եթէ արտասահմանի մէջ Տարօնի բեկորները պէտք եղածը չեն կատարեր, այնտեղ պէտք է որ կատարեն, իրենց հողին վրայ, միշտ անմահ պահելով Տարօնի անունը»:

Մինչ Թառխատ Դարեգին հայրենի եղանակներ կը հնչեցնէր, Պ. Լեւոն Տօնիկեան արտասանեց Տարօնի զաւակներէն Գեղամ Գեղակի «Հայրենիք»ի մէջ հրատարակուած «Հայրենի տուներ», խրոխտ ձայնով թնդացուց «Արօրն ու Տատրակը», իսկ Սիփանի անդամուհիներէն Օր. Հռիփսիմէ Գրնազեան — Մշեցիներուն սոխակը — իր քնքոյշ ձայնով երգեց «Սիրուն Գարունը» եւ Մշեցիներուն հին օրերը յիշեցնող երգը՝ «Մանան սարէն կուգայ»ն:

Ցետոյ սկսաւ ուրախութիւնը, սեղաններու շուրջ բոլորուած հայրենակիցները կը խմէին Տարօնի կենաց, կ'երգէին ու կը ճառէին, իրենց աչքին առջեւ միշտ պատկերացնելով Տարօնի աշխարհը իր հին հին յիշատակներով:

Մշեցիներու յատուկ ուրախութեան մթնոլորտ մը ստեղծուած ըլլալով, սկսան Մշեցնակ պարերը, որոնց աղեղութեան տակ կը թնդային սրահի պատերն իսկ: Տապկուած սազ մը աճուրդի դրուելով չահեցաւ Պ. Ա. Տ. Մատթէոսեան:Կազմուեցաւ աւելի մտերիմ շրջանակ մը եւ մեծ սեղանի շուրջ, ամէն մէկը ունենալով սազէն բաժին մը:

Գիշերը ուշ ատեն ներկաները սկսան բաժնուիլ այդ խանդավառ մթնոլորտէն, ամէն մէկը իր հետ տանելով Տարօնի յիշատակէն մասունք մը:

Թղթակից

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

—•—

ՄԱՐՍԷՅԼ, 28 յուլիս (Յառաջ).— Հ. Յ. Դ. Սէն Ժէրոմի «Վրէժ» խումբը յուլիս 26ի կիրակին դաշտահանդէս մը սարքած էր Խանասորի հերոսներու յիշատակին, ընկ. Ցակոբ Գնդլեանի ծառաստանի ագարակին մէջ: Հակառակ տեղւոյս մէջ պատահած անակնկալ դժբախտութեան մը, զարմեալ խուռն բազմութիւն մը փութացած էր հանդէսին վայրը ճաշերով միասին: Բեմին երկու կողմերը կը ծածանէին ֆրանսական եւ հայկական եռագոյնները, անոնց կեդրոնը Հ. Յ. Դաշնակցութեան երրորդութեան խմբանկարը եւ Խանասորի հերոսներուն նկարները: Ջութակահար Պ. Փափազեանի մէկ նուագէն վերջ, հանդէսին նախագահ ընկ. Մ. Թաշճեան գեղեցիկ ճառով մը վեր հանեց Խանասորի արժէքը: «Հ. Յ. Դ. հերոսները վերջին 50 տարիներու ընթացքին տուին Խանասորներու երկար շարք մը: Անոնց արիւնով լիճեր գոյացան, մինչեւ որ ունեցանք մեր ազատ ու անկախ Հայաստանը: Փա՜ռք մեր անթաղ հերոսներուն»:

Ցետոյ Պ. Հ. Համբարձումեանի ղեկավարութեամբ խումբ մը երիտասարդներ երգեցին «Բամ Փորոտան»ը: Արտասանեցին ընկ. Մ. Դաւիթեան, Պ. Պ. Պէշկէօթիւրեան, Մինասեան, Սանտալեան, օրիորդներ Խողեան եւ Անտոնեան (Սասնոյ հսկային): Երգեցին Պ. Հ. Համբարձումեան, օրիորդ Պապիկեան, Գնդլեան եւ չորս փոքրիկներ, իսկ սիրուն կտորներ նուագեց մէջ ընդ մէջ Պ. Փափազեան: Ցետոյ բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօս ընկ. Հ. Սէրէնկիւլեան, որ շեշտեց.— «Սարուկ ժողովուրդի մը ծոցէն ծնունդ առաւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը եւ իր առաջին գործն եղաւ ուժգին հարուած մը տալ անհանձնէն մեր ցեղը կոտորող, մեր նամուսը բռնաբարող թուրք ու քիւրտ բարբարոսներուն … Այս բոլորին հետ դաշնակցական հերոսներու սրտին վրայ վրէժ մը կուտակուած էր, տարիներ առաջ Թուրքերն ու Քիւրտերը ջարդած էին մեծ յեղափոխական Աւետիսեանի խումբը: Խանասօրի արշաւանքը կազմակերպողները կ'ուզէին անոնց վրէժը լուծել … Այսօր այս օտար ափերուն վրայ տօնելով Խանասորը, վրէժի եւ բարոյականի դասեր պէտք է առնենք … Մեր ցեղին մարտական կամքը միշտ ուժեղ եղած է: Հազարներ չէին Խանասոր արշաւողները, այլ քանի մը հարիւր հոգի: Բայց անոնք կարգապահ զինուորներու պէս ուխտած էին մեռնիլ հայածական ժողովուրդին համար: Ինչպէս միշտ, այս ուխտեալներն ալ կը պատկանէին ժողովուրդի բոլոր խաւերուն, հոն էին մտաւորականը, գիւղացին եւ քաղաքացին խաչը ձեռքը կը խրախուսէր տղաքը: Այսօր այս օտարութեան մէջ պէտք ունինք այդպիսի ուխտերու, մեր երիտասարդութիւնը այլասերումէ փրկելու համար: Մեր ժողովուրդի բոլոր սրբութիւններն ու ազատութեան ոգին վառ պահելու համար կայ եւ պիտի մնայ Հ. Յ. Դաշնակցութեան հաւատամքը»: Ցետոյ «Վրէժ» խումբի տղաքը ծախեցին վիճակախաղի տոմսեր ու շահող թիւերն են.— 133 (չիչ մը շամփանեա), 190 (մոմակ մը), 135 (զոյգ մը աղաւնի), 25 (շիշ մը անուշահոտութիւն), 110 (մետաքսէ շալիկ մը), 78, 27, 9, 123, 188, 10 թիւերը եւ զանազան առարկաներ:

Պոմոնի «Շանթ» թատերախումբի ներկայացուցած ծիծաղաշարժ զաւեշտը ներկաները կէս ժամ խնդացուց: Մինչ նուագախումբը կը նուագէր, պարի սիրահար զոյգերը կը դառնային կանանչ ծառերու շուքին տակ, իսկ ընտանիքներ ու երիտասարդներ սեղան շուկած կ'ուրախանային եւ ազգային երգերով օդը կը թնդացնէին:

Կեցցէ՛ Խանասորի հերոսներու յիշատակը:

Մելիք Դաւիթ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

«ՅԱՌԱՋ»Ը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (59)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

—•—

— Կը հարցնէի թէ Քաջալէն խապար կա՞յ,— նոյն խորհրդաւորութեամբ հարցումը կրկնեց Մոսօն,— դու կ'իմանաս …

— Հա՛, ինչպէ՞ս չէ … Ողջ առողջ տեղ հասեր է:

— Դու խելօք մարդ ես, Պ. Վարդան, անշուշտ կը գիտնաս …

— Ի՞նչ, Մոսօ:

— Ի՞նչ կը կարծես, Քաջալը Երկիր պիտի անցնի՞,— վարանումով հարցուց Մոսօն,— հը՞, ինչ կը կարծես:

— Շատ հաւանական է: Կովկաս չի կրնար մնալ:

— Քեզմէ մեծ շնորհք մը պիտի խնդրեմ, Պ. Վարդան, բայց կը խնդրեմ վրաս չխնդաս:

— Չէ, ինչո՞ւ խնդամ:

— Քանի որ Քաջալը Երկիր պիտի անցնի …

Վարդանը հարցական նայեցաւ խօսակցին:

— Խնդրէիր որ զիս ալ հետը տանի,— ու Մոսօն սաստիկ յուզուած, չէր գիտեր թէ ի՞նչպէս խօսքը շարունակէր:

— Մոսօ՛ …

— Ա՛խ, պարոն ջան, էս քանի տարի եղաւ … զարիպ զուրպէթութիւն սիրտս մաղ մաղ էրեց …

— Մոսօ,— ու Վարդանը գգուած՝ թեւը նետեց Մոսոյի ուսին,— ձեռնոք կարօտցեր ես անշուշտ, հէր, մէր: Տուն վերադառնալ կ'ուզե՞ս, հա, Մոսօ:

— Տո՞ւն … չէ՛, տուն երթամ՝ ի՞նչ ընեմ … Հէրս կայ, մեծ ախպերս,— ու Մոսօն քաշուելով հազիւ համարձակուեցաւ շշնջալ.— Պ. Վարդան, ազգութեան զինուոր գրուիլ կ'ուզեմ …

Վարդանը յանկարծակիի եկած՝ երկար չպատասխանեց: Մոսոյի խնդիրքը բոլորովին անակնկալ էր իրեն համար, թէեւ զատ հաստատ ալ չէր գիտեր, թէ այդ ամառը Քաջալին պիտի կրնար տեսնել:

Սիրտը դող ինկած՝ Մոսօն պատասխանի մը կը սպասէր, որ սակայն կ'ուշանար: Չէ՛, ինչո՞ւ մեղադրէր Վարդանը, որ կը դժուարանար պատասխանելու: Խեղճ դռնապան մը, ինքն ո՛ւր՝ ազգութեան զինուորը ո՛ւր … Վարդանի լռութիւնը մերժում համարելով, խեղճացած Մոսօն տեղէն բարձրանալով՝ ըսաւ.

— Խնդիրքս չըսուած սեպէ, Պ. Վարդան, կը ներես …

— Մոսօ:

Եւ ամուր մը բռնելով Մոսոյի թեւը՝ Վարդանը դէպի իրեն քաշեց ու նորէն քովը նստեցուց զայն:

— Ուրեմն, Երկիր անցնիլ կ'ուզես:

Մոսօն դրական իմաստով գլուխը շարժեց: Անշուշտ, Երկիր անցնիլ կ'ուզէր, եթէ միայն զէնք յարմար գտնէին զինուորութեան:

— Հաւանական է որ ամառս Քաջալին հանդիպիմ,— համոզիչ ձայնով պատասխանեց Վարդանը.— վստահ եղիր, որ պիտի խօսիմ եւ աշխատիմ: Բարեբախտաբար Քաջալը քեզ կը ճանչնայ:

— Պիտի խօսի՞ս,— ուրախացած բացագանչեց Մոսօն՝ Վարդանի ձեռքը խոշոր ափին մէջ ուժեղ մը սեղմելով.— իրա՞ւ կ'ըսես, Պ. Վարդան:

Երբ քիչ մը վերջ Վարդանը բարձրացաւ տեղէն ներս երթալու համար, դռնէն ներս մտած ժամանակ ետ դառնալով յիշեցուց.

— Մոսօ՛, չմոռնաս կիրակի օրը պիտի հաւաքուինք Պոտանիքական Այգիի ձորը:

— Միտքս է, Պ. Վարդան:

Թիֆլիզի Պոտանիքական Այգին կը գտնուի խոր ձորի մը կողին վրայ: Այդ ձորը կը սկսի Կուրի հովիտէն, կը մագլցի լեռն ի վեր եւ աստիճանաբար նեղնալով կը հասնի մինչեւ Կոճոր գիւղի տակ:

Կիրակի օր, խումբ մը երիտասարդներ հաւաքուած էին այդ ձորի վերի մասը, ուր ընդհանրապէս պտոյտի եկողները չէին երթար: Ամայի շրջան մըն էր, քարքարուտ եւ վայրի մացառներով շրջապատուած, ուր ձորը այնքան նեղ էր, որ երկու կողերը կը նմանէին դէմ դիմաց բարձրացած պատերու:

Ժայռի վրայ երկնցած էր Վարդանը ուրիշ գիմնազիստի մը հետ: Եօթը երիտասարդներ շրջապատած էին այդ երկուքը եւ ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէին գիմնազիստ պատանին, որ հայերէն պրոշիւր մը կը կարդար: Պուլկար յեղափոխականներու կեանքէն առնուած էր վիպակի նիւթը: Զարմանալի պարզութեամբ գրուած պատկեր մըն էր, առանց ճոռոմաբանութեան: Պուլկար հայրենասէր երիտասարդ մը մասնակցեր էր առաջին ապստամբական շարժումին, որ չէր յաջողած եւ վերջացած էր կոտորածով:

Թուրքերը ուրիշ շատերու հետ ,ձերբակալած էին այդ երիտասարդը ու նետած բանտի գնտանը: Պայրամի առաջին օրը, Ղօնախի հրապարակի վրայ կախաղան պիտի բարձրանար այդ երիտասարդը: Գրքոյկը կը վերջանար բանտարկեալի վերջին ցանկութիւնը արտայայտող բանաստեղծական տողերով: Պուլկար յեղափոխականը չէր ցաւեր, որ քսան տարեկան, ջահէլ ջիվան պիտի կորէր կեանքի թելը: Յուզիչ խօսքերով հրաժեշտ կ'առնէր մօրմէն, գիւղի իրենց տնակէն, գամբռէն ու իր տնկած ծաղիկներէն, որոնց բացուիլը չտեսած պիտի մեռնէր: Սակայն, կեանքի հետ հաշիւը փակելէ առաջ՝ գերագոյն ցանկութիւն մը ունէր: Կ'ուզէր որ վերջին պահուն զար սիրած աղջիկը, կարմրաթուշ սիրուն Կատիւշան, իր ձեռքերով ասեղնագործած մաքուր պլուզ մը հագցնէր, երկար եւ առատ մազերը լուար ու աղուոր մը սանտրէր, վզին անցընէր կարմիր մետաքս թաշկինակը, զուգէր - զարդարարէր զինքը նորափեսայի նման, որպէսզի երբ անհաւատ Թուրքերը զինքը կախելու տանէին՝ նոր ծագող արեւի նման ինք պայծառ ու գեղեցիկ երեւար:

Երբ գիմնազիստը վերջացուց ընթերցումը, ունկնդիրներէն ոմանց աչքերուն մէջ արցունք կար: Ատոնցմէ մէկը՝ շատ երիտասարդ տղայ մը, փոքրահասակ եւ նիհար կազմով, բռունցքը շարժելով դարձաւ Վարդանին.

— Դուն ան ըսէ, թէ մեր կարգը ե՞րբ պիտի գայ Հայաստան երթալու,— ու յօնքերը կիտած՝ պատասխանի մը սպասեց:

— Ո՞ր ի՞նչ ընես,— ընդհանուր ծիծաղի մէջ հեգնօրէն հարցուց առոյգ երիտասարդ մը,— այ պալամ, էնտեղ ծծկերներու տեղը չէ …

— Ջէնդ,— բարկացաւ պատանին,— պոյիդ պուաթթի՞դ նայիմ թէ հաւի սրտիդ … որ տղամարդ ես, արի մէյտան:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Իր օդանաւերը անդադար կը ռմբակոծեն Զօր. Մոլայի դիրքերը: Պարչելոնայէն դէպի Սարակոսա ճամբայ ելած զօրագունդ մը դահավէժի մը մէջ բռնուեցաւ առաջին քաղաքէն 25 մղոն հեռու եւ ամբողջովին ջարդուեցաւ: Կ'ըսուի թէ 1000 հոգի սպաննուած են: Քաղաքը տակաւին ապստամբներուն ձեռքն է, 10,000 ռազմիկներով: Այս վերջինները լաւ ըլլալով կառավարական զօրքին յառաջխաղացութիւնը, 25 գնդացիրներ տեղաւորած էին անդունդին ափը եւ հակառակորդը ծուղակը ինկաւ: Ուրիշ զօրամաս մըն ալ հարկադրուեցաւ նահանջել, ապստամբներուն ձեռքը ձգելով Արակոնի նահանգը: Կը հաստատուի թէ ապստամբները գրաւած են Հուէլվա քաղաքը, հարաւային շրջանին մէջ: Այս քաղաքը Սպանիոյ ամէնէն կարեւոր նաւահանգիստներէն մէկն է եւ ունի պղինձի հանքեր:

*** Սպանիոյ դիւանագիտական պաշտօնեաները կը շարունակեն հրաժարիլ: Պերլինի դեսպանէն վերջը, հրաժարական տուաւ նաեւ Հռոմի դեսպանը, որ դեռ նոր հասած էր:

*** Ապստամբներուն հրամանատարութիւնը Հարաւ. Ամերիկայի պետութեանց հաղորդեց առժամեայ կառավարութեան կազմութիւնը:

*** Մատրիտի ֆրանսական դեսպանը վտանգաւոր գօտիէ մը անցնելով, Ֆրանսա հասաւ: Համայնավար երեսփոխան Վայեան Քութիւրիէ, «Իւմանիթէ»ի խմբագրապետը, նոյնպէս այդ գօտիէն անցած ատեն, գնդացիրի կրակի մը բռնուելով, ինքնաշարժին վարիչը վիրաւորուեցաւ: Համայնավար երեսփոխանը ոգեւորութեամբ կը նկարագրէ հանրապետական զօրքին մարտնչումը եւ կ'առաջարկէ զէնք ճարել, խորտակելու համար փաշականութիւնը:

*** Ամերիկացի գիտնական մը կը պատմէ թէ Քաթալոնիոյ գեղարուեստական գանձերը ոչնչացած են երկու օրուան մէջ: «Այլեւս եկեղեցի եւ վանք չէ մնացած Պարչելոնայի մէջ, բացի մայր եկեղեցիէն եւ Փէտրալպէսի վանքէն»:

*** Ոսկիի երրորդ բեռ մը, 1500 քիլօ, Փարիզ հասաւ Սպանիայէն եւ փոխադրուեցաւ Պանք տը Ֆրանս:

*** Սէվիլլայի մէջ կազմուած է օդանաւորդներու «մահուան վաշտ մը», որուն անդամները ուխտած են կառավարութեան դիրքերուն վրայ պայթեցնել իրենց օդանաւերը, ամէն բան աչք առնելով:

Գաղտնի կազմակերպութիւն Լիբանանի մէջ

Լիբանանի գաղտնի կազմակերպութեան գործունէութեան շուրջ քննութիւնները շարունակող դատական եւ ոստիկանական շրջանակները մեծ գաղտնապահութիւն ցոյց կուտան:

Սակայն կը հաւաստեն թէ ճշդուած է գաղտնի կազմակերպութեան իրական դիմագիծը եւ այն պետութիւնը որ նիւթական օժանդակութեամբ գայն գործիք դարձուցած է իր ձեռքին մէջ:

Դատական կարգ մը շրջանակներ կ'աւելցնեն թէ՝ հետախուզութիւնները դեռ չորս հինգ ամիս կրնան շարունակուիլ Տրիպոլսոյ, Ամրանի, Պէքաայի, Ճէզզինի եւ Լիբանանեան ուրիշ կեդրոններու մէջ:

Կը հաւաստեն թէ կուսակցութեան անդամներուն ընդհանուր թիւը ութ հազարի կը հասնի Լիբանանի մէջ:

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ համար արքայական յանձնաժողով մը կազմուեցաւ Լոնտոնի մէջ, նախագահութեամբ Լորտ Փիլի: Յանձնաժողովը ճամբայ պիտի ելլէ, անմիջապէս որ խռովութիւնները դադրին: Իր պաշտօնը պիտի ըլլայ ճշդել խռովութեանց պատճառները, հոգատարութեան գործունէութիւնը եւ դարմաններ առաջարկել:

ԱՆԳԼԵԻԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ նաւային դաշնագիր մը կնքուեցաւ Յուլիս 29ին, Լոնտոնի մէջ: Այս առթիւ հրատարակուած զեկոյցը կ'ըսէ թէ համաձայնութիւն գոյացած է բոլոր կէտերու մասին եւ այժմ կը մնայ դաշինքը հաղորդել միւս շահակից պետութեանց:

ՊԵՐԼԻՆԻ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆԻՆ բացումը տեղի կ'ունենայ այսօր, շաբաթ, իսկ բուն խաղերը կը սկսին վաղը: Արձանագրութիւնները փակուեցան յուլիս 28ին: Տեղեկագրի մը համաձայն, արձանագրուած են 4834 մարզիկներ, որոնց 4503ը այր, 341ը կին: Ամենամեծ թիւը կը ներկայացնէ Գերմանիա, 385 այր եւ 45 կին: Ամերիկացիները ունին 323 այր եւ 44 կին մարզիկներ, իսկ Ֆրանսա ղրկած է 238 հոգի:

ԻՐԱՔԻ մէջ, Միջին Եփրատի շրջանին բարեկարգութիւնը վերահաստատուած ըլլալով, պաշարման վիճակը ջնջուեցաւ: Միջոցներ ձեռք առնուած են, որպէսզի նոր դէպքեր չպատահին: (Անցեալ ապրիլէն երեք ցեղախումբեր ապստամբելով կարեցին հաղորդակցութիւնները): Ըմբոստները ծանր կորուստներ կրած են: Բազմաթիւ կալանաւորներ մահուան դատապարտուեցան: Կառավարութիւնը ապստամբներուն դէմ ղրկեց ոչ միայն զօրք, այլ եւ օդանաւեր:

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ, երկու ելեկտրական գործարաններու բանուորները բանթող հռչակելով գրաւած էին շէնքերը: Դատարանը որոշեց որ պարպեն: Բանթողները կը մերժեն պարպել առանց գոհացում ստանալու, սպառնալով դիմադրել, եթէ բռնի ուժ գործածուի:

ՍՈՒՐԲԻՈՅ ԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ շատ ծանր կը ցուցնէ «Իւմանիթէ»ի թղթակիցը, տեղեկացնելով թէ կառավարութիւնը լուծած է մեքենավարներու սէնտիքան, «մեղադրելով թէ համայնավարներ կը գտնուին անոր մէջ»: Պէյրութի մէջ գործադուլ հռչակած են 300 հացթուխներ, պահանջելով 8 ժամ աշխատանք (փոխան 16ի), 50 առ հարիւր յաւելում (այժմ կը ստանան օրական 5 — 8 ֆր.) եւն.: Ոստիկանութիւնը ձերբակալած է 50 բանթողներ: «Ոստիկանութիւնը կրակ բանալով մարդիկ սպաննեց եւ վիրաւորեց, երբ գերեզմանատուն կ'երթային, վերջին ցոյցերու զոհերուն թաղման մասնակցելու համար»:

ԵՐԿՈՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒԵՐ իրարու զարնուեցան Վիլլաքուպլէի օդակայանին վրայ: Սպաննուեցան երկու տեղակալներ եւ մեքենավար մը:

ԻՏԱԼԱԿԱՆ կառավարութիւնը որոշեց քարիւղ չգնել Ռումանիայէն, նկատելով որ այդ երկրին արտաքին նախարարը, Պ. Թիթուլէսքու, ծանր խօսքեր ուղղած է Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ, իտալացի թղթակիցներու դէմ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

"ՎԷՄ" ի Ժ Դ. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.

Գ. ԳԻՒԶԱԼԵԱՆ՝ Մեծ Ցոբելեանի առթիւ: ՏՈՔԹ. ՎԱՀՐԱՄ Ց. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ՝ Ցուշատետրէս: ՇԱՌԼ ԴԻԼ՝ Հայկական ճարտարապետութիւնը: Հ. Գ. ՆԱՀԱՊԵՏԵԱՆ՝ Հայաստանի գմբէթաւոր եկեղեցիները: ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ՝ Նպաստ մը Հայ եւ Թուրք աշուղական գրականութեան: Ա. ԲԵՐԲԵՐԵԱՆ՝ Միքայէլ Նալբանտեանցի անտիպ երկերը: ՎԱՀԱՆ ՄԻՆԱԽՈՐԵԱՆ՝ Արհաւիրքի օրեր: ՎԱՀԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ՝ Համաշխարհային պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը: ՀԱՅԿ ԱՃԷՄԵԱՆ՝ Բաղդատ վարդ., Գէորգ Թաւաքալեան: Անցեալը: Կեանք եւ մշակոյթ: Գիրք եւ մամուլ: Գրախօսական: Ցաւելուած: Վ. ՄԱՆԿՈՒՆԻ՝ Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը:

Տարեկան բաժնեգին՝ 70, 60 եւ 50 ֆրանք, համաձայն իւրաքանչիւր երկրի թղթատարական սակի:

Երրորդ շրջանի բաժանորդները կրնան առաջին երկու տարիներու 12 թիւերը ստանալ վճարելով 50 ֆրանք, կամ վեց գրքի համար 25 ֆր.

Հասցէ.— S. Vratzian, 13 Rue des Platanes, Cité Jardin de Plessis-Robinson, (Seine).

ԱՅՍ ՇԱԲԹՈՒ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԴԻՊՏԱՅԻ» ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները չորեքշաբթի երեկոյ (5 Օգոստ.) ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարանի վերնայարկը, 4 rue St. Denis (Place du Châtelet), մէթրօ Châtelet Օրակարգ՝ Շրջանային ժողովի օրակարգերու քննութիւն:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգի հարցերու քննութիւն:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Ֆօն տը Շէրի Մուրատ խումբի ընկերները, 2 Օգոստ. կիրակի ժամը 2ին, սովորական հաւաքատեղին: Ներկայ կ'ըլլայ կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ Վալանսի, Ռոմանի «Անդրանիկ» խումբի եւ շրջանի բոլոր ընկերները, 2 Օգոստ. կիրակի առաւօտեան ժամը 9ին, Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ Ակումբին մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼՊՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմի երկրորդ տպագրութիւնը:

Գին Ֆրանսայի համար 5 ֆր., արտասահման 6 ֆր.:

Դիմել ընկ. Արցախեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած Առնուվիլի «Վարդան» ենթակոմիտէի կողմէ

2 Օգոստ. կիրակի կէս օրէ վերջ, Պուա տը Ֆոնտոսի մէջ,

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

Կ'երգէ ՕՐ. ԳՆԵԱԶԵԱՆ

ՃԱԶ ՊԱՆՏ, ՃՈԽ ՊՈՒՖԷ

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԱՐՂՈՒԹԵԱՆՆԵՐՈՒ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

Խանասորի արշաւանքի տարեդարձին առթիւ, Շավիլի Հ. Յ. Դ. Արղութեան խումբը կազմակերպած է ընկերական այցելութիւն մը, ԱՐՂՈՒԹԵԱՆՆԵՐՈՒ շիրիմին, Շավիլի գերեզմանատան մէջ, 2 Օգոստոս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին: Կը հրաւիրուին Փարիզի եւ շրջաններու բոլոր ընկերներն ու համակիրները:

Հաւաքավայր՝ Շավիլի կայարանին (Մոնփառնասի գիծ) ելքի կողմը ժամը 3.30ին:

Պ. Յ. Օհաննեան, Պ. Խաչիկ Օհաննեան, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Սեւախեան, Տէր եւ Տիկին Ոսկանեան եւ Թէրզի Նազալեան ընտանիքը սրտի խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի Տիկնոջ, մօր, քրոջ մօր եւ ազգականին՝

ՏԻԿ. ԶՄՐՈՒԹ ՕՀԱՆԵԱՆԻ

դժբախտ մահը որ տեղի ունեցաւ իր բնակարանին մէջ (Վիէն):

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ 28 յուլիս, երեքշաբթի ժամը 15ին եւ մարմինը ամփոփուեցաւ տեղւոյն գերեզմանատան մէջ:

ՊԱՏԻ ԹՈՒՂԹ, ԼԻՆՕ, ՆԵՐԿ

Այս ծանուցումը ներկայացնողին բաքալօկին վրայէն 100ին 20էն 40 զեղչ:

Դիմել՝ Փարիզի մթերանոց, 15, Avenue Mathurin - Moreau, PARIS (19).

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տարօն Տուրուբերանի Նահանգային Հայր. Միութեան Մարսէյլի Մասնաճիւղը իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ հետեւեալ միութիւններուն եւ կազմակերպութիւններուն. Կարմիր Խաչի Պուլվար Օտոյի եւ Լա Քրոթի ենթամասնաճիւղին, Սալնոյ Զորի, Վասպուրականի Կարճկան գաւառի, Բաբերդի, Եւդոկիայի Հայրենակցական միութիւններուն, Պուլվար Օտոյի Հ. Յ. Դ. Վռամեան ենթակոմիտէին եւ Պուլվար Օտոյի Հոգաբարձութեան, որոնք ծաղկեպսակներով եւ ուղերձներով մասնակցեցան Պուլվար Օտոյի եկեղեցիին մէջ Տարօնի նահատակներու յիշատակին տեղի ունեցած հոգեհանգիստին:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ Յառաջդիմասէր միութիւնը տարեկան ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր երկսեռ անդամները, 1 Օգոստ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, դպրոցի սրահին մէջ: Օրակարգ՝ տարեկան զեկոյց եւ հաշուետուութիւն եւ նոր վարչութեան ընտրութիւն:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Տարօն Տուրուբերանի Նահանգային Հայր. Միութեան անդամական ընդհ. ժողովը 2 Օգոստ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Պուլվար Օտօ, Րիւ Ալէքսանդր, Պաք Միշէլի սրահին մէջ: Կը խնդրուի բոլոր անդամներէն ներկայ գտնուիլ: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՓԱՐԻԶ եւ արուարձանները բնակող բոլոր Քղեցիներէն կը խնդրուի ներկայ ըլլալ 2 Օգոստ. կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, 8 Ave de Paris, Vincennes, Պուսայէի սրահը: Ընթերցում Ամերիկայէն եկած երկու շրջաբերականներու եւ Մարսէյլէն Փարիզի հայրենակիցներու ուղղուած նամակներու:

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի Մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը այսօր շաբաթ կէս օրէ վերջ ժամը 3,30ին, 2 Place de l'Odéon, Nil Bleu ճաշարանին մէջ: Բոլոր անդամուհիներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բաբերդի Հայր. Միութեան վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ անդամ եւ ոչ-անդամ բոլոր հայրենակիցները, այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, Պուլվար Օտօ, 229 Րիւ տը Լիոն, Պար Փրովէնսալի սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ, կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

ՃՇԴՈՒՄ

ՍԷՆ-ԺԷՌՕՄ, 29 Յուլիս.— Կ. Խաչի Յուլիս 19ի դաշտահանդէսին մեր յայտնած շնորհակալիքին առթիւ, վրիպումով մը մոռցուած էր Պ. Վաղինակ Մինասեանի անունը: Վարչութիւնս խորին շնորհակալութիւն կը պարտի յիշեալ պարոնին, որ ինչպէս միշտ, այս առթիւ ալ մեծ զոհողութեամբ օժանդակած է մեզ: Հանդէսին ընդհ. հասոյթը եղած է 2200 ֆր.:

ՀԱՅ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ

Մամուլի տակ է ՀԱՅ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿի առաջին պրակը բերել տալու: Միայն անոնց պիտի ղրկենք, որոնք թէ՛ Ռումանիայէն եւ թէ արտասահմանէն քարթով մը իրենց հասցէն կը հաղորդեն մեզ: Գրել՝ P. M. Bodourian, Frumoasa-Ciuc, (Roumanie):

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՆ ԱՄԷՆԷՆ ԳԵՂԵՑԻԿ ԲԱՑՕԹԵԱՅ

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

ԻՐԵՆՑ ՄԻԱՑՄԱՆ Ա. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Տեղի կ'ունենայ 2 Օգոստոս, կիրակի, ժամը 3էն մինչեւ կէսգիշեր

ERMITAGE de LONGCHAMPի ՄԷՋ, (Bois de Boulogne)

ԱՌԱՋՆԱԿԱՐԳ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Խմբերգ, մեներգ եւ զանազան անակնկալներ:

Պիւֆէի գիները շատ սովորական:

ԳԻՇԵՐԸ ԼՈՒՍԱՎԱՌՈՒԹԻՒՆ

Անձրեւի պարագային տրամադրելի սրահներ:

Մուտք 10 ֆր. consommationով մը միասին:

Porte Maillotէն առնել թիւ 44 թրամուէյը եւ իջնել Ermitage de Longchamp:

Մանկապարտէզի ամավերջի հանդէս Նիսի մէջ

Կազմակերպուած Նիսի Հոգաբարձութեան կողմէ

2 Օգոստ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 3.30ին

Փավիյեօն Արժանթինի ընդարձակ սրահին մէջ, 364 պուլվար տը լա Մատըլէն

Պատուոյ նախագահութեամբ Պ. ՆՈՐԱՅՐ ԿԻՒՐԵՂԵԱՆի

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ
HARATCH

(Fondé en 1925) :- R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԱՐԺԷՔՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 2 ՕԳՈՍՏՈՍ
DIMANCHE 2 AOUT 1936

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3181 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ ՏՐՈՒԱԾ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

Անշուշտ ուրախութիւն պիտի պատճառեն Մոսկուայի գործակալութեան հաղորդած տեղեկութիւնները, որոնց մէկ մասը հաղորդած էինք չորեքշաբթի եւ ուրբաթ, իսկ մնացեալը կուտանք այսօր:

Հրատարակուած լուրերուն մէջ ամէնէն ուշագրաւը այն է որ, Մոսկուայի թէ կուսակցութեան կեդր. կոմիտէն եւ թէ կառավարութիւնը «անբաւարար» կը գտնեն Հայաստանի կառավարութեան կատարած աշխատանքը՝ «արեւմտեան երկիրներէ փոխադրուած գաղթականներու տեղաւորման գործին մէջ»:

Այս պարագան մատնանշելէ յետոյ, համայնավար կուսակցութեան եւ խորհրդային իշխանութեան գործադիր օրկանները յանձնարարած են Մոսկուայի հողագործական գործավարութեան՝ Հայաստանի կառավարութեան հետ համախորհուրդ կազմել եւ մինչեւ մէկ ամիս ներկայացնել Նուպարաշէնի ջրանցքին նախագիծն ու նախահաշիւը: Այս առթիւ որոշումներ տրուած են նաեւ միւս շինութեանց մասին, ինչպէս պիտի կարդաք:

Տրուած դիւրութիւններուն մաս կը կազմեն նաեւ տուրքերու համար հաստատուած բացառութիւնները:

Այսպէս, Հայաստան փոխադրուած գաղթականները եթէ անդամ են հաւաքական տնտեսութեանց (կոլխոզ), չորս տարի ազատ պիտի մնան պետութեան մթերքներ յանձնելու պարտաւորութենէ եւ չահատուրքէ: Անոնք որ անհատական տնտեսութիւններ ունին, տուրքէ ազատ պիտի մնան երկու տարի (1936 - 1938): Երկու տարուան համար զեղչուած են անհատ արհեստաւորներու եւ տնայնագործներու չահատուրքերը 50 առ հարիւր (իսկ արտելներու մէջ՝ երեք տարի), եւն.:

Կեդրոնի յանձնարարութեանց մէջ աչքի կը զարնէ կարեւոր կէտ մը,— պայմանաժամ սահմանուած է, ծրագրուած աշխատանքները լրացնելու համար մինչեւ 1937 յունուար 1, ամէնէն ուշը՝ մինչեւ յուլիս 1:

Ուրիշ երկու կարեւոր պարագաներ եւս.—

1. Մոսկուա դրամ եւ շինանիւթ պիտի տրամադրէ, գլուխ հանելու համար յանձնարարուած շինութիւնները:

2. Շինանիւթ պիտի յատկացուի նաեւ այն գաղթականներուն որ կ'ուզեն անհատական տուներ շինել իրենց բնակութեան համար:

Կը նշանակէ թէ լուրջ աշխատանք տարուած է, արժեցնելու համար չարք մը տարրական պահանջներ, որոնք երեսի վրայ էին մնացած տարիներով:

Քանի որ Մոսկուա իր երկու վարիչ օրկաններով կ'ընդունի թէ անբաւարար են Երեւանի միջոցաւ կատարուած աշխատանքները, մեքենաբար ստանձնած կ'ըլլայ նոր յանձնառութիւններ: Ուրիշ խօսքով, հարկադրուած է լրջօրէն նկատի առնել նոր դիմումներ, ոչ միայն ծրագրուած շինութիւնները լրացնելու, այլ եւ կանոնաւոր ներգաղթի արգելքները աստիճանաբար վերցնելու համար:

Գոնէ Երեւանի պատճառաբանութեամբ, այդ արգելքներուն գլխաւորը կը կազմէր բնակարաններու պակասը:

Հիմա որ յանձնարարուած է շինանիւթ ճարել ոչ միայն հաւաքական - հանրային հաստատութեանց կառուցման, այլ եւ անհատական բնակարաններու շինութեան համար, տրամաբանօրէն կը հետեւի թէ նոր գաղթականներ ալ կրնան երթալ եւ տուն շինել իրենց միջոցներով: Առաւ մեծապէս պիտի թեթեւնար բնակարանի տագնապը:

Հայաստան մինչեւ այսօր ալ կը տառապի շինանիւթերու սովէն: Ինչ որ կը տրամադրուէր դուրսէն, ամէնէն առաջ կ'օգտագործուէր պետական ծրագիրներով նախատեսուած հաստատութեանց համար (ճգախէժի գործարան եւ ուրիշ ձեռնարկներ):

Արդ, վերաշինութիւնն ու ներգաղթը իրար լրացնող տարրեր են եւ պէտք է յառաջ տարուին զուգընթաց: Եթէ կեդրոնական իշխանութիւնը վերջնապէս ընդունած է բացառիկ վարկեր սահմանել հանրօգուտ շինութեանց եւ բնակարաններու կառուցման համար, չի կրնար ներկայ վիճակին մէջ ձգել ներգաղթի կազմակերպումը:

Ծրագիր մըն ալ այդ մասին պէտք է մշակուի, որպէս զի ներգաղթը դառնայ հիմնական քաղաքականութիւն, եւ ոչ թէ պատահական շնորհ:

Պէտք է հիմնովին փոխուի ներգաղթի կազմակերպութեան համար հաստատուած կարգուսարքը, իր տաղտկալի ձեւակերպութիւններով, հաւատաքննական խտրութիւններով եւ ուրիշ ըմբոստացուցիչ, արհեստական դժուարութիւններով: Սեւ ցանկ մը միշտ ալ կրնան պատրաստել ու պահել, բայց իրաւունք չունին հայրենիք վերադառնալու բնական իրաւունքը դարձնել կայսերական շնորհ: Բուն ներգաղթի կարաւաններէն զատ, պէտք է դուռները միշտ բաց ըլլան, որպէսզի ուզողը կարենայ անցագիրը վաւերացնել եւ ճամբայ ելլել, իր ծախքով, ինչպէս կ'ըլլայ աշխարհի բոլոր մասերուն մէջ:

Հաւատա՞նք թէ նոր աւաններու լրացման եւ բարելաւման, ինչպէս եւ անոնց նորեկ բնակիչներուն տրուած դիւրութիւնները յառաջաբանը կը կազմեն նոր ուղղութեան մը, որ այնքան ուշացաւ:

Ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ հաղորդուած լուրերը պճնազարդուած են շողշողուն «ռէքլամ»ներով: Անշուշտ անոնց յաւելեալ եւ ճոխացեալ տպագրութիւնները պիտի կարդանք չարաթներով եւ ամիսներով, ինչպէս նոր սահմանադրութեան ծրագրին հաւանումէն ի վեր:

Ոչի՛նչ. թող Հայաստանը տասնէն մէկ օգտուի, թող աշխատաւոր բազմութիւններ հետզհետէ փրկուին պանդխտութենէ: Մնացեալը ճաշակի խնդիր է:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԻԱ 14–20 ՕԴԱՆԱ՞Ւ ՂՐԿԱԾ Է

Հինգ ժամ հարցաքննութիւն Ալժերիոյ մէջ

Իտալական օդանաւի մը ջախջախումը՝ Ալժերիոյ մէջ եւ երկրորդի մը ճարահատ վար իջնելը մեծ յուզում պատճառեցին դիւանագիտական շրջանակներու մէջ: Այս առթիւ վաւերական աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ մինչեւ հիմա 14, թերեւս քսան իտալական սաւառնակներ ղրկուած են Սպանիոյ ապստամբներուն: Հռոմի պաշտօնական շրջանակները ոչ կը հերքեն, ոչ ալ կը հաստատեն այս տեղեկութիւնները. այլ պարզապէս կ'ըսեն թէ քննութիւն բացուած է իրաւասու իշխանութեանց կողմէ: Այս յայտարարութիւնը խոստովանութիւն մը կը համարուի: Հաստատուած է որ թէ արկածահար եւ թէ վար իջած սաւառնակներուն վարիչները սպաներ էին, բոլորն ալ Իտալիոյ օդանաւային տորմիղէն: Ինչպէս գրած էինք, երեքը մեռան, երկուքը ծանրապէս վիրաւորուեցան, իսկ երկրորդ սաւառնակին վարիչները ձերբակալուեցան եւ սաւառնակը վար դրուեցաւ Ֆրանսական իշխանութեանց կողմէ: Փարիզէն Ալժերիա ղրկուեցաւ Զօր. Տէնէն, որ օդանաւային նախարար էր Տումէրկի եւ Լավալի դահլիճներուն մէջ: Զօրավարը անմիջապէս հարցաքննութեան ձեռնարկեց Օրանի մէջ: Առաջին հարցաքննութիւնը տեւեց ճիշդ հինգ ժամ եւ հաստատուեցաւ թէ առնուազն հինգ իտալական սաւառնակներ խախտած են միջազգային օրէնքները, ոչ դրօշ պարզած, ոչ ալ արձանագրութիւն պահած ըլլալով: Ջախջախուած օդանաւին երկու կենդանի վարիչները եւ երկրորդին վեց օդաչուները, որոնք բոլորն ալ սպաներ եւ ենթասպաներ են, յայտարարեցին թէ մասնաւոր հաստատութեան մը կը ծառայեն: Ուրիշ մանրամասնութիւններ գաղտնի կը պահուին: Առաջին սաւառնակը ջախջախուեցաւ երբ կը փորձէր վար իջնել Սայտայի օդակայանին մէջ, սպանիական հող կարծելով: Երկրորդը փորձեց վար իջնել, զոհերուն օգնելու համար, բայց երբ տեսաւ որ Ֆրանսական հողի վրայ կը գտնուի, փորձեց նորէն թռչիլ: Հինգ սաւառնակներն ալ ճերմակ ներկուած էին, եւ յատկանիշները սրբուած էին: Ամէն մէկուն մէջ կը գտնուէին չորս գնդացիր, մեծաքանակ ռումբ եւ ուրիշ ռազմանիւթեր: Արկածին իրիկունը միեւնոյն տեսակէն ճերմակ օդանաւ մը թռչելով սպանիական Մարոքէն, մօտեցաւ վար դրուած օդանաւին եւ պայուսակ մը ձգեց, նամակներով եւ սպանիական համազգեստներով: Ֆրանսական իշխանութիւնը գրաւեց բոլորն ալ:

ԿՌԻՒՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ ԿԱՏԱՂՕՐԷՆ

Մատրիտը պաշարուա՞ծ է

Կռիւները կատաղօրէն կը շարունակուին Սպանիոյ մէջ: Ապստամբները կը ծանուցանեն թէ Զօր. Մոլայի յառաջապահները գրաւած են էլ Փարտօ քաղաքը, որ 11 մղոն հեռու է Մատրիտէն եւ թէ ուրիշ երկու զօրամասեր մայրաքաղաքէն 20 մղոն միայն հեռու են: Հազարաւոր բնակիչներ, մասնաւորապէս օտարականներ կը շարունակեն փախչիլ Մատրիտէն, ինչ որ կը նշանակէ թէ կացութիւնը աւելի ծանրացած է: Օտար դեսպանները երկու տախտակական նիստեր գումարեցին, բոլոր օտարականներու մեկնումը կազմակերպելու համար: Անգլիական զրահաւոր մը ուրբաթ օր Մարսէյլ հասաւ 436 փախստականներով: Կառավարական օդանաւերը թռուցիկներ ձգեցին Փալմայի վրայ, ազդարարելով որ օտարականները հեռանան, որովհետեւ քաղաքը պիտի ռմբակոծուի: Միջոցներ ձեռք առնուած են Պարչելոնայի մնացեալ օտարականներն ալ պարպելու համար:

Կառավարական օդանաւերը ռմբակոծեցին Ալճէզիրասը, Սպանիոյ հարաւային ծովափին վրայ: Օդանաւերէն մէկը վար առնուեցաւ Ճիպրալթարի նեղուցին մէջ:

*** Զօր. Ֆրանքօ, ապստամբներուն սպարապետը, հետեւեալ նոր յայտարարութիւններն ըրաւ.

— «Մեր բանակը փրկութեան այս ազնիւ շարժումին ձեռնարկեց, նկատի առնելով համայնավարական արշաւին ծաւալումը ամբողջ Սպանիոյ մէջ: Մենք միեւնոյն ատեն արեւմտեան Եւրոպան փրկեցինք այդ սպառնալիքէն: Մենք վստահ ենք թէ Ափրիկէ եւ Ամերիկա եւս պիտի խորտակեն մոսկովեան համայնավարութեան ուժերը: Մենք ազատարարներն ենք նաեւ Փորթուկալի եւ Ֆրանսայի, որոնք դիւրաւ պիտի վարակուէին: Մեր ազգային բանակը իր բարոյականով, խիստ կարգապահութեամբ, խանդավառութեամբ եւ արժանաւոր վարիչներով ի վիճակի է յաղթելու ամէնէն վճռական դիմադրութեան եւ գրաւելու Մատրիտը: Մենք շատոնց գրաւած էին մայրաքաղաքը, եթէ մարքսեան կառավարութիւնը անիշխանութիւն սերմանած չըլլար բոլոր գաւառներուն մէջ, զինելով անկարգապահ բազմութիւնները եւ մոլեգին յեղափոխութիւն մը սարքելով: Մեր շարժման քաղաքական հանգամանքը էապէս սպանիական է եւ ազգային, հակահամայնավարական եւ հակամարքսեան:

*** Վերջին լուրերու համաձայն, կառավարական զօրքը պարտուած է Սարակոսայի առջեւ, ահագին կորուստներ կրելով: Կառավարութիւնն ալ կը խոստովանի այս ձախողանքը: Բազմաթիւ գերիներ ինկած են ապստամբներուն ձեռքը: Այժմ նոր յարձակողական մը ձեռնարկուած է: Այս քաղաքին մէջ կը գտնուին 8 — 10,000 ապստամբներ, որոնք ապաստանած են խոշոր թնդանօթներով:

*** Գնդ. Եօղէ Փալաչիօս, Զօր. Մոլայի աջ թեւին հրամանատարը, հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ անգլ. թերթի մը.

— «Այս պայքարը ցմահ կռիւ մըն է համայնավարութեան եւ օրէնքի ուժերուն միջեւ: Ես գերի չեմ բռներ: Ով որ գերի կ'իյնայ զինեալ բայց առանց զինուորական համազգեստի, իրեն արժանի մահը կը գտնէ անմիջապէս:

Գերմանիա եւ Իտալիա պիտի մասնակցին

Գերմանական եւ իտալական կառավարութիւնները պաշտօնապէս հաղորդեցին թէ պիտի մասնակցին Լոքառնոցիներու ժողովին, որ պիտի գումարուի Լոնտոնի մէջ: Այս ժողովին ելքէն կախում ունի Լոքառնոյի դաշինքին ճակատագիրը: Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ յաջողութիւն մը կը համարուի Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ մասնակցութիւնը, որ պիտի նպաստէ խաղաղութիւնը ամրապնդելու:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԵՐՈՍՆԵՐԸ

«Իւմանիթէ»ի խմբագիրներէն մին, Ֆլորիմոն Պոնթ, շատ կը խօսեցնէ, վերջերս, իր վրայ:

Շատեր, ինչպէս մեր մէջ ոմանք, կը կարծէին թէ եկեղեցական սքեմ կրած է ժամանակին: Անցեալները, Երեսփ. ժողովին մէջ, Ֆլորիմոն Պոնթ կը յայտարարէր թէ եկեղեցականը ինքը չէ, այլ իր հօրեղբօր տղան:

«Կրէնկուար» աւելի լայն տեղեկութիւններ կուտայ Ֆլորիմոն Պոնթի մասին.—

Իր ուսումը ստացած է Թուրքուանի քոլէժին մէջ: Պատերազմին փոխտեղակալ էր: Պատերազմէն վերջ յարեցաւ Մարք Սանեիէի Sillonին: Ու պայքար բացաւ Նոռի ընկերվարականներուն դէմ: Օր մը նոյնիսկ թշնամանաց պետին՝ Ժիւլ Կէտի երեսին, զայն կոչելով «գերմանական գործակալ»: Եւ յանկարծ յարեցաւ Հօրվիէնի ընկերվարական կազմին: Հակազինուորական բուռն փրոփականտ մը սկսաւ, այնքան որ զինուորական ատեանի մը առջեւ հանուեցաւ (1922), ուր եւ առնուեցան զինուորական աստիճանները: Քիչ վերջ յարեցաւ կոմունիստ կուսակցութեան:

Երբ Իւմանիթէի խմբագիր նշանակուեցաւ, նոյն թերթին մէջ գրեց 16 մարտ 1931ին.

— «Ընկերվարական կուսակցութեան առաջնորդները նստած են ապականութեան եւ զեղծարարութեան մէջ: Անոնք կը պաշտպանեն շահագործողները: Եւ այսպէս կը հարստանան: Կը քաղքենիանան»:

Յաջորդ օրը, նոյն թերթին մէջ կը շարունակէր.

—«Ընկերվարական կուսակցութեան առաջնորդներուն ուզածը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ դրամ շահիլ: Կ'ապրին դրամատիրութեան կռնակին վրայ: Անոնք կը բուսնին դրամատիրութեան վրայ, ինչպէս սունկը աղբանոցին վրայ»:

12 յունուար 1931ին կը գրէր թէ «ֆրանսական ընկերվարական կուսակցութիւնը աղտոտած է դրամատիրական վարչաձեւի ամէնէն զզուելի մեղսակցութիւններուն ցեխով եւ ամէնէն ամօթալի գայթակղութիւններուն տիղմով»:

Նոյն Ֆլորիմոն Պոնթը, խօսելով Փօլ Ֆօրի մասին, կ'անուանէր զայն «սօսիալ - ֆաշիստ խրտուիլակ» (23 ապրիլ 1930): Իսկ Լէոն Պլումի մասին կ'ըսէր թէ սովոր է «Ուսթրիքի սպասաւորներէն, Շնայտէրի եւ դրամատէրպէնտի դաշնակիցներէն խնդրելու այն քանի մը հազար ֆրանքը, որ անհրաժեշտ է «Փոփիւլէր»ի դրամագլուխ շինելու» (24 յունուար 1931): Ֆլորիմոն Պոնթ չի մոռնար նաեւ Վէնսան Օրիօլը, զոր կը քննադատէր այն մեղքով թէ «ժամանակին Փուանքարէի յանձնարարած է արհեստական մետաքսի միջազգային ընկերութիւնը, որուն դրամաշորթական գործունէութիւնը ծանօթ է ամէնուն, (10 յունուար 1931):

Իր կարգին, «Կրէնկուար» կը գրէ Ֆլորիմոն Պոնթի մասին.

— «Ընկեր Պոնթը թուլամորթ մարդ մըն է, զազրատեսիլ, գէնով, ամսեղուկ խաժանի մը եւ վախ չազդող կատղածի մը երեւոյթով: Աննշան ապարած մը կոկոզավիզ: Ամէն բան ծածկելու, գոցելու իր արուեստով, կրցած է ծածկել նոյնիսկ իր փորը, որ սակայն հուճա՛, կ'երեւայ: Մեծ ախորժակ ունի թունաւոր տեղեկագիրներու եւ սրիկայական քամբասանքներու: Կաղկանձիւնի նմանող հազագային աղաղակ մըն է իր խօսուածքը: Երբ կը զգայէ (կերածը եւ կուզայ), այսինքն թէ երբ զինուածը թող կուտայ), համակ տափակութիւն ու ծիծաղելիութիւն: Վերջապէս զարշանքին տիպարն իսկ է»:

X

Թոյլ տուէք որ գոհունակ արտայայտեմ: Կ'ուզեմ սակայն աւելցնել,— Մեզ չեն հետաքրքրեր այս անձերը: Միայն թէ վերի նկարագրութիւնը տիպար ընդունելով, կրնանք ըսել թէ նման տիպարներ մենք ալ ունինք: Ինչ որ չունինք, մեր այդ տիպարները նկարագրելու համար շատ կը պակսին հայերէն բառերը: Հաւատացէք որ շատ չարչարուեցայ թարգմանելու ատեն, հայերէն բառ ճարելու համար այդ տիպարային նկարագրութեան:

Երբ օր մը հարկ ըլլայ ներկայացնել մեր տիպարները, պիտի օգտուիմ վերի նկարագրութենէն:

ԱՐԱՋ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Անդրանիկի յուշարձանին շինութեան կեդր. յանձնախումբէն ստացանք կոչ մը, որ կը ծանուցանէ թէ մրցում բացուած է, յուշարձանին մանրաչափ նախաձեւը (մաքէթ) պատրաստելու համար: Կը հրաւիրուին բոլոր արուեստագէտները, մինչեւ Սեպտեմբեր 30: Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

ՄՈՍԿՈՒԱ ՈՐՈՇԵՑ ԶԱՐԿ ՏԱԼ

Հայաստանի շինարարական աշխատանքներուն

Մոսկուայի թերթերէն քաղելով, չորեքշաբթի եւ ուրբաթ օր կարգ մը տեղեկութիւններ հաղորդած էինք այն դիւրութեանց մասին որ պիտի ընծայուին Հայաստանի, փութացնելու համար շինարարական աշխատանքները:

Երեւանէն տրուած տեղեկութեանց համաձայն, Հօկի կեդր. վարչութեան նախագահ Ա. Եսայեան վերջերս Մոսկուա գացած է պատուիրակութեան մը հետ, խորհրդակցութիւններ կատարելու համար այս մասին: Իբրեւ արդիւնք, Կոմկուսի կեդր. կոմիտէն եւ խորհրդային կառավարութիւնը տուած են չարք մը որոշումներ, Նուպարաշէնի եւ ուրիշ նոր աւաններու մասին: Այդ որոշումներուն համաձայն, Նուպարաշէնի ջրանցքին շինութիւնը պէտք է լրանայ ամէնէն ուշը մինչեւ 1937 յուլիս 1: Այս ջրանցքին շնորհիւ, Նուպարաշէնը պիտի ունենայ բաւարար ջուր, թէ խմելու եւ թէ 2 — 300 հեքթար տարածութեամբ հող ոռոգելու համար:

Հայաստանի կառավարութեան յանձնարարուած է ձեռնարկել անմիջապէս շինարարական հետեւեալ աշխատանքներուն.— Կառուցանել Նուպարաշէն աւանին մէջ 100 տուն, իւրաքանչիւրը մէկ բնակարանէ բաղկացած, մէկ միլիոն րուբլի արժողութեամբ. մէկ իննամեայ դպրոց 200,000 ր., մէկ մանկապարտէզ 100,000 րուբլի, մէկ հիւանդանոց 200,000 րուբլի, մանկամսուր 60 հազար, եւ մէկ թատրոն 240,000 րուբլի արժողութեամբ:

Կառուցանել Նոր Կեսարիա աւանին մէջ մէկ մանկապարտէզ 120,000 ր. արժողութեամբ, Նոր Սեբաստիոյ մէջ մանկամսուր 120,000 րուբլի արժողութեամբ, Նոր Տիգրանակերտի մէջ դպրոց 100,000 րուբլի արժողութեամբ: Նոր Եւդոկիայի հաւաքական տնտեսութեան համար մանկամսուր 60,000 րուբլի արժողութեամբ:

Ցետոյ, պէտք է աւարտել Երեւան - Նուպարաշէն խճուղին 700,000 րուբլի արժողութեամբ, ինչպէս եւ Երեւանի ելեկտրոտեխնիկումը 300,000 րուբլի արժողութեամբ: Հայաստանի կառավարութիւնը պարտաւոր է ապահովել այս շինարարական ծրագրին իրագործումը այն հաշուով, որ բոլոր աշխատանքները

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«ՄԵԾԱՊԱՏԻՒ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐ»

Ո՛չ երգիծանք եւ ո՛չ ալ անմահ Պարոնեանի հերոսներուն պատկերացման փորձ մը։

Փոխուած են օրերը, կեանքն ու մարդիկը։

Ու երէկի գաւեշտը այսօր դարձած է ողբերգութիւն, որուն կը բախինք ամէն օր, եւ որ կը լեցնէ հայ կեանքը անհուն ու ցաւագին ախտաւորութեամբ։

Մեր խօսքը հայ մտաւորականութեան մասին է, մտաւորական այն փոքրաթիւ խմբակին, որ մտաւորականի տիտղոս ունի, բայց սորուկ է հոգիով. մտաւորականի վերարկու առած է իր վրայ, բայց մուրացկան է իր կեանքովը, հոգ չէ թէ ըլլայ «մեծապատիւ» ...

Այս մուրացկաններէն կը գտնէք դուք ամենուրեք. ամէն գաղութի մէջ, հայրենիքէն ներս մանաւանդ, այն օրերուն մասնաւորաբար, երբ սահմանը կ'անցնին կամ կը պատրաստուին անցնելու։

Կասկած չկայ, որ մեծ բախտաւորութիւն է հայ ժողովուրդի եւ հայ հայրենիքի համար, եթէ հայ մտաւորականը վերջ տայ իր թափառական ու աննպատակ կեանքին ու հայրենիք վերադառնայ։

Ներգաղթը բարիք է ամէնուս համար, առանց բացառութեան. բայց մտաւորականին համար երանութիւն է, որովհետեւ հայրենիքին մէջ եւ հայրենիքի շունչով միայն ան կրնայ ստեղծագործել եւ իր ստեղծագործութեան կեանք ու արժէք ապահովել։

Ներգաղթ մտաւորականին համար, պայմանաւ սակայն, որ ան, մտաւորականը, հաւատքով ու հայրենասիրութեամբ միայն ճամբայ ելլէ, ոչ թէ կտոր մը հաց ճարելու մտահոգութեամբ։

Անիկա պէտք է հայրենիք մեկնի, հրաժարելով արտասահմանի լաւագոյն պայմաններէն, ոչ թէ թշուառութենէն ազատելու համար։ Պէտք է մեկնի յօյսով, ոչ թէ յուսահատ. հաւատքով ու հպարտ, ոչ թէ հաւատուրաց, մարած ու պարպուած։

Ի՞նչ կը տեսնենք սակայն մեր օրերուն։

Հայ մտաւորականը, դժբախտաբար ոչ ընտրեալներէն, կը մեկնի հայրենիք ոչ թէ հայրենիքին ծառայելու համար, այլ օրուան իշխանաւորներուն։

Կ'երթայ, ոչ թէ իր տաղանդը իր ժողովուրդին բարօրութեան տրամադրելու, այլ փռելու զայն իշխանութեանց ոտքերուն առջեւ, իր իսկ բարօրութիւնը ապահովելու համար։

Հայրենի սահմանէն ներս մտած, կը սկսի շողոքպուր փառաբանութիւնը իր նոր տէրերուն ու անոնց գործին հանդէպ. կը սկսի պանծացումը՝ ի գին անարգ ստորնացումի։

Սահմանէն նե՞րս միայն. աւելին, դեռ սահման չհասած. երբ դեռ հեռաւոր մտադրութիւն է իր հայրենիք մեկնումը։

Փառաբանանք նոր տէրերու եւ հայհոյանք ու ուրացում երէկուան սրբութիւններուն հանդէպ։

Եւ կը պատմեն։

Եթէ խսկապէս պատմեն միայն իրենց տեսածը ու գրեն պարկեշտօրէն, նոյնիսկ քիչ մը աւելի փայլուն ու զարդարուն, ոչինչ պիտի ըսէինք. եթէ մինչեւ իսկ լռեն թերութիւններու եւ պակասներու մասին, պիտի ըմբռնէինք զիրենք։ Բայց անոնք չեն գոհանար իրենց տեսածովը. կը գունաւորեն ու կը չարափոխեն եղածը. կ'ըսեն ու կը չափազանցեն, պատմել կուտան ու իրենց բովանդակ տաղանդը կը թափեն ուրիշներէ լսուած, թելադրուած բաները հաղորդելու համար կարելի պերճախօսութեամբ։ Կ'ընեն այս բոլորը, բայց չեն գոհանար ու վստահելի դառնալու համար կը դիմեն գերագոյն միջոցին, — ուրացում ու հայհոյանք։

Կ'ուրանան ինչ որ պաշտած են դեռ երէկ ու կը հայհոյեն այն կազմակերպութեան — Դաշնակցութեան — որուն գործը փառաբանած էին։

Ուրացում ու հայհոյանք երէկուան սրբութիւններու, փառաբանանք ու գովեստ՝ նոր տէրերու. նախ՝ Հայաստան մտնելու եւ ապա հոն տեղ ու դիրք ապահովելու համար։

Կը զգա՞ք գարշանքը։

Գարշելին՝ օրուան իշխանութեանց կողմէ եղած պահանջը չէ. ծանօթ ենք համայնավար կարգերու էութեան. այլ այն հոգիով սորուկներու ինքնաբեր համակերպումը, որ ախտաւոր չափերու կը հասնի հայ մտաւորականներու մօտ։

Վերջ պէտք է գտնէ այս ողբալի, այս անարգական երեւոյթը, որ միայն ներգաղթող մտաւորականը չի վարկաբեկեր, այլ կրնայ անդրադառնալ բովանդակ հայ մտաւորականութեան վրայ, զայն վարկաբեկելով հայ ժողովուրդի աչքին։

Հայ մտաւորականը պէտք է երթայ հայրենիք, բայց պիտի երթայ իբրեւ Հայ եւ հայրենասէր, ոչ թէ իբրեւ լաքէ, ծառայ եւ թմբկահար։ Պէտք է երթայ իր հայրենիքին ծառայելու իր գրիչովը, իր տաղանդովը, իր զարգացումովը։ Հպարտ ու հարուստ հոգիով։ Ոչ թէ «մեծապատիւ» տիտղոսով ու «մուրացկան» հոգիով։

Ճիշդ այնպէս, ինչպէս հայ արհեստաւորը, հայ մասնագէտը կ'երթան հայրենիք, պահելով իրենց արժանապատուութիւնը, առանց սորկանալու, եւ իբր վկայական ունենալով միայն իրենց արհեստը եւ հայրենասիրութիւնը։

Հայ մտաւորականը չունի՞ գոնէ հայ կօշկակարի մը, հայ դերձակի մը, հայ կազմարարի մը յատուկ արժանապատուութիւնը։

Ու ո՞վ կը հաւատայ մարդոց, որոնք «յիսուն տարի» «վսեմաչուք», «վսեմափայլ» հոլովելէ ետք, այսօր «մեծ ու իմաստուն» վարիչ, «ընկեր» Ստալին կը բացագանչեն ու խունկ կը ծխեն...

Հայ մտաւորականը պէտք չունի փառաբանելու եւ չողոմելու Պարոնեանի ծանօթ տիպերն իսկ գերազանցելու աստիճան։ Ամէն Հայ իրաւունք ունի իր հայրենիքը երթալու, բաւական է որ վճռած ըլլայ ծառայելու իր հայրենիքին ու ժողովուրդին. բաւական է որ տայ անկեղծօրէն ու պարկեշտօրէն, ինչ որ ունի ինք։

Հայ ժողովուրդը հպարտ է ու պարկեշտ. իր մտաւորականը չի կրնար, իրաւունք չունի ըլլալու անպարկեշտ ու սորուկ։

Հայ ժողովուրդի պատկերովը, պայծառ ու մաքուր։

Այսպէս պէտք է ըլլայ հայ մտաւորականը, ոչ մուրացկան...

Հայը երբե՛ք մուրացկան եղած չէ։

(Խմբագրական ՅՈՒՍԱԲԵՐԻ)

ՄՐՐԿԱՀԱՒԸ

ՄԱՔՍԻՄ ԿՈՐՔԻԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ճախրեց երկինքներում մրրկահաւն հզօր,
Եղաւ մրրիկների ոգին բարձունքներում,
Իր սուր հայեացքով նա կարդաց գալիքը նոր,
Զմոլորուեց երբեք մռայլ, մութ ամպերում,
Կայծակ սուինների յանձնած կուրծքը իրա,
Մրրրկահաւն երգեց բարձունքների վրայ։

Եւ թափանցեց երգն այդ սրտերի մէջ մարդկանց,
Դարձաւ ըմբոստութեան ոգի երակներում,
Որպէս հոգու արեւ՝ ընկեր դարձաւ նրանց,
Որոնք ճշմարտութեան ուղին էին փնտռում.
Մրրրկահաւն անդուլ թեւերովը իրա,
Սաւառնում էր նրանց հոգիների վրայ։

Եւ նա երգում էր դեռ, երգում խիզախ, անդուլ,
Մտնում էր նա հիւղեր եւ նկուղներ խորին,
Մարդկանց հոգիների քար խաւարն էր ճանդում,
Մրրիկների երգը իրա շրթունքներին.
Մռայլ ամպեր էին կախւում երկրի վրայ,
Հնչում է բայց հզօր, հուժկու երգը նրա։

Եւ մրրիկը նայթեց։ Ահաւոր մի ամպրոպ
Պայթեց երկրի վրայ, խառնուեց երկինք, երկիր,
Որպէս տիեզերքի սրտի ահեղ տրոփ
Թնդաց հզօր ձայնը մրրրկահաւի երգի,
Ու դուրս ելան մարդիկ մարտնչումովն յամառ,
Կորած արեգակը որոնելու համար։

Ու մինչ արեւը վառ, արփենափայլ, բոսոր,
Բարձրանում էր երկրի հորիզոնի վրայ,
Սաւառնում էր նա դեռ, մրրրկահաւն հզօր,
Նոր ցնծութեան երգեր շրթունքներին իրա,
Հայեացքն ուղղած դէպի արեւմուտքը հեռու,
Նա նոր մրրիկների աւետիս էր բերում։

Սակայն ծեր էր արդէն մրրրկահաւն արի,
Կայծակներ խանձուած իր թեւերով նկուն,
Յանձնած իր ողջ կեանքը հրի ու պայքարի,
Ընդունեց նա մահուան սառ բաժակը տժգոյն,
Մրրիկների երգը շրթունքներին իրա,
Մրրրկահաւն ընկաւ իր բարձունքի վրայ։

Ապրում է բայց երգը, չի՛ մարելու երբեք,
Թափանցելու է նա նոր դարերի հեռուն.
Լինելու է նա նոր մրրիկների մի երգ
Արեւմուտքի մռայլ, խաւար երկինքներում.
Որպէս հզօրաշունչ մրրիկների ոգի՝
Անթիւ բանակներ է հանելու դեռ ոտքի։

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐԵԱՆ

ԽՄԲ.— «Մրրկահաւ» մը գրած է նաեւ Մաքսիմ Կորքի։ (Ժամանակին Պոլսոյ մէջ ալ թարգմանուած է)։ Պիտի տանք յաջորդ անգամ։

Իմ հայրենիքս

Այս օտար երկրում, պանծալի երկրում,
Ապրում եմ ինչպէս խաւարին բանտում,
Սիրտս այստեղ չէ, այստեղ չէ հոգիս,
Իմ հայրենիքն է պտտում իմ աչքիս։
Թռչում է միտքս դէպ իմ քաղցր աշխարհ,
Տեսնում եմ ծանօթ մեր դաշտեր, անտառ.
Լսում եմ այնտեղ մայրենի երգեր,
Զգում առտուան օդը հովաբեր։
Այնտեղ է սիրտս, այն լայն աշխարհում,
Որտեղ արտերն են ոսկու պէս փայլում,
Նրբա տատանուող լի հասկերի տակ,
Որտեղ երգում է անուշիկ տատրակ։

Եւ ուր պսպղուն մանգաղն հնձուորի
Կտրում է թափում խուրձերը հացի.
Եւ արեւակէզ հայ աղջիկ, հայ կին,
Եղանով նրրանց դիզում են սայլին։
Սիրտս մեր ձիւնոտ լեռներն է անցնում,
Սարահարթներով ձորերը դառնում,
Եւ երեկոյին լսում եմ իսկոյն,
Գիւղի թախծալի ժամի ղօղանջիւն։

Եւ թափառում է այդպէս իմ հոգին
Ծնուած, իմ ապրած աշխարհի գլխին..
Այստեղ չէ սիրտս — այլ հեռու այնտեղ,
Որը քաղցր է ինձ այս երկրից շքեղ։

Ա. ԿՐԱՍԻԼՆԻԿԵԱՆ

Ո՛Վ ԻՄ ՍԻՐՏՍ...

Ա.

Լուսնալոյս ափունքը։

Հե՛ւքը մրափող աւազի հատիկներուն։

Հեկեկանքը թաւալուն գիշերին։

Հոգիս՝ թեւաբախումով մը պիտի պտըտցնէ իր վիրաւոր սիրտը։

Ես կը սպասեմ որ ուշանայ առաւօտը, ու տակաւին կո՛յր ապրիմ այս հեռաւոր եզերքներուն վրայ։ Ծովը կը բարձրանայ բանաստեղծութեան մը պէս, որ կը լեցնէ հոգւոյս պարապը, անոր աներբական խաղաղութիւնը։ Բուրվառի մը պէս սեղմուեր է սիրտս։

— Ու ո՛րքան խուլ է իր ձայնը։ —

Կը սպասեմ որ թռչուն մը իյնայ՝ արի՛ւնը կտուցին։ Կամ հերարձակ աղջնակի մը պէս եռ գայ կարմիր արեւմուտը։ Ծիլանուտ լեզուակի մը նման, կը պահեմ անոր բոցին յիշատակը, ու կարծես հիմա կը բռնկիմ։ Վայրկեանը կը յորդի մռայլութեամբ ու ոսկի կը չաղէ պզտիկ - հիւանդ հոգիիս մէջ։ Կը հաւաքեմ ոսկին պնակի մը վրայ, ու պնակէն կը բարձրանան լեզուակներ։

Իմաստութիւնը կը խեղդէ՛, կը խենդեցնէ զիս ...

Կը սպասեմ որ դադրի աճաւոր ու լուռ համանուագը։ Վանկերը կ'երկարին, կը լայննայ շրջանակը, ու կը սեղմուի երկինքը։ Ոսկեսափոր լուսնկան կը պարպէ իր մեղքերը, — ու ամէն մէկ հատիկ կը փշրէ հոգի մը։ Կը պարպուի սիրտս, կը պոռթկայ, կը ջրվիժէ արիւնի կաթիլներ։ Կը բռնեմ կաթիլները հոգիիս վրայ, ու համանուագը եղերերգի մը կը փոխուի։

Կը սպասեմ դարձեալ, որ այդ եղերերգը բացատրուի, պատմուի, չդթայազերծուի։ Միտքս կը բողոքէ, կը պայքարի մտածումը, — բայց կը ցնծայ, կ'արբենա՛յ հոգիս։ Կը ցատկոտեն զգայարանքս, ու մանուկի պէս կը թեթեւնայ անոնց ներսիդին։ Ի՜նչ մեծ արբեցութեամբ կը տանիմ ես ալ մեղքի բաժակը, ու շրթունքս կը մրկին։ Կը պարեն սատանիկները, ու բոժոժները դաշն ու խորունկ սպերթ մը կ'օրօրեն։ Մրափ մը, անո՛ւշ, — ու կը գտնեմ ճամբաս խորհրդաւոր մը չուշին մէջէն։ Ոտքերուս տակ կը սատանի երկինքը, ու ամպարած կը տանին ցաւագին իղձերս ...

Իշխանաւորի մը պէս կը նստիմ խաղաղութեան տակ։ Ու կը ձգեմ որ անոր մէջ լուծուի իմինս ալ։ Ի՜նչ մրտերմութեամբ կ'եղբայրանան, կը պլլուին խունկի ամպի մը նման։

Բ.

—Իրիկո՛ւն, իրիկուն ...
Քեզի հետ է հոգիս այս գիշեր։
Այս գիշեր ա՛ն ալ կ'ուզէ արբենալ,
Հեռանա՛լ, մոռնա՛լ իր վիշտերը ...
Անո՛ր ալ լոյս մը, աստղ մըն ալ անո՛ր
Շընորհէ՛։
Քանզի յաւիտենապէս քաղցր եւ բարի
ես դուն։
Աստղ մըն ալ անոր՝
Քու մրրկայոյզ կամարներէդ։
Ա՛ստղ մը կապոյտ՝
Ինչպէս եղաւ իր հոգին
Կապոյտին մէջ կորսուած,
Եզերքներուդ՝ թափառական,
Վիհերուդ մէջ գալա՛ր - գալա՛ր,
Մեղապարտ աստուծոյ մը պէս
Որ երկինքէն է ինկած։
Փրկէ՛ անո՛ր ալ հոգին,
Որ մոլորեցաւ որսի՛ մը նման։

Գ.

Կը բանամ սիրտս քեզի՝ ո՛վ իրիկուն։ Որովհետեւ ամէնէն աւելի դուն կ'ըմբռնես զիս, ու ես կը հաւատամ քու վաղեմի զօրութեանդ։ Քեզի կը բանամ այս սիրտը, որ ներկուած է մեղքերուս արիւնովը, ու հազարթեւեան հոգիիս անպարագծելի աղջամուղջովը։ Գիտեմ որ ան ապերախտ եղաւ, ու երեւակայեց յիմարական տեսիլներ, — խորտակուեցաւ խորշակահար։ Այլ հոգին մնաց սլարձակ՝ իշխանական ասպետութեամբ։ Բաց իր կուրծքը՝ որ տեսնես ծաղիկի մը չափ մաքուր իր վէրքը, թերեւս հարսնուկէ մը աւելի գեղեցիկ, ու կակաչի մը սեւաւոր սիրտովը ... Մաքրէ՛ սրբէ՛ վէրքը, քու անսահման խաղաղութիւնովդ։ Աստղերէդ՝ աստղ մը, լոյսերէդ՝ ճառագայթ մը ու երկինքէդ ալ պատառիկ մը դիր անոր մէջ։ Ա՛ն ալ թերեւս օր մը սփոփէ սիրտ մը, սիրտե՛ր ... Ո՛վ գիտէ, թերեւս օր մը քեզ իսկ սրբէ, մաքրէ քու եզերքներդ իր զուգաւոր խոզերէն, իր բիւրաւոր մեղքերէն ... Այլ այս իրիկուն դուն եղիր իմ հայրս ...

Դ.

Ցիմա՛ր, յիմա՛ր սիրտս։

Ինչո՞ւ չբաւեց քեզի քու վանդակդ։ Զարչարուեցար դառագեղիդ մէջ, ու դադանի մը պէս անդուսպ դարձար։ Տես թէ որքա՛ն թշուառացար ու աղքատացար աղքատութեամբ։ Մարմիներդ վէրքերով անճանաչելի եղաւ, — ու չգտար յարալէզ մը, որ գթար ու խղճար քեզի։

Մանկութեանդ՝ կը պատմէի քեզի թէ ինչպէս կը սիրեն մեծերը։ Կը ցատկոտէիր հրճուանքէդ, ու կ'ըսէիր որ դուն արդէն մեծ ես ծնած, ու օր մը պիտի ըլլաս ամենամեծ։ Արցունքով փայփայեցի գլուխդ ու հեծկլտանքով համբուրեցի աչքերդ։ Կը հեծկլտայիր դուն ալ, ու մանկութիւնդ չէր գիտեր թէ ինչո՞ւ կ'ըլլային այդ բոլորը ...

Հետզհետէ մեծցար։ Կը կերտէի քեզ տառապանքով, անօթութեամբ, ծարաւով, մահակործան պայքարներով։ Ամէն մէկ զգայարանքդ կնքեցի, լեցուցի բանաստեղծութեամբ։ Աչքերդ օր մը իսկ չզգացին լոյսի ծարաւ։ Եդեմական մը պէս էր նայուածքդ, ու գեղեցիկ քանդակ մը՝ վրադ թառող սատերը։ Քանի՛ մեծցար, այնքան սատանաթեւ դարձաւ հեղանիւթ պայծառութիւնդ։ Ու տակաւին քիչ առաջ չէի գիտեր թէ դագաղ մը կարելի է ծածկել անոր տակ։

Փոխուեցար յանկարծ։ Թերեւս մինակ խաւարումն էր որ եղաւ, ու կորսնցուցիր մեհեանիդ ճամբան։ Ձակատագրօրէն կը խարխափէիր, — հետեւաբար չգիտցար թէ ո՞ւր կը տանի ճամբան ու մոլորեցա՛ր։ Ի՜նչ մոլեգնութեամբ ձգեցիր որ սանձարձակ ըլլայ նաեւ մոլորանքդ, ու ետ - դարձ չունենաս ... Արիւնեցան ծունկերդ, ...

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՄԱՅՐԻ՛Կ, ԴՈՒՌԸ ԲԱՑ

Պատերազմ ...

Թուրքերը իր տղան ալ տարած էին։ Քսանըչորս տարեկան էր։ Իրենց թաղի ազգային վարժարանի պատմութեան ու հայերէնի ուսուցիչ, ի՞նչ կրնար ընել սանկ տղայ մը, երբ մինչեւ այս տարիքը, գիրքերով ու գրիչով զբաղած, իր աշակերտներուն նայած առենը, սերունդներու պատկերը կ'երեւար աչքերուն։

Երբ իր տղան տարին ու մնաց միս մինակ, տիկին Վարդուհի բան մը ըսել կ'ուզէր, կարծես, իր սրտին համար շատ պզտիկ էր բառը, ու լռեց։ Եթէ հնար ըլլար, դուրս պիտի թռչէր կեանքէն։ Ամէն մարդկային շունչէ ու նայուածքէ հեռու, կ'ուզէր ուրիշ կեանք մը ապրիլ։

Կեանքը, հեռո՛ւն, լռութեան մէջ կ'երեւար իրեն։

«Մարդոց մէջ, բառ մըն է կեանքը, ու, հեռուն, լռութեան մէջ պէտք է տանիլ զայն, հասկնալու համար որ կ'ապրիս», ըսաւ ինքնիրեն։

Ու հիմա կեանքը, իրեն, ընդհատուած, պղտոր ճամբորդութեան մը պէս կուգար։ Բոլոր յուզումները կէս մնացած էին իր ներսը։

Ու այդ իրիկունը, կեցաւ պատուհանին առջեւ, ու հեռուն, վերջալոյսին մէջ կարմրած եկեղեցիին նայած առենը, գեղեցիկ արձանի մը կը նմանէր ան, որուն լռութիւնը երկինքները կը բռնկէր։

×

Գաւառին մէջ, մայրերու սիրտերը անկեղծութեան խորութիւնը ունին, յատուկ կ'ըլլան։ Ու երբ իր տղան մեկնեցաւ, տարօրինակ պարապ մը մնաց տունին մէջ։ Մանաւանդ այս բանը իրիկունները շատ կը դպէր իր սրտին, երբ դրան առջեւ խօսակցութիւնները կը լմննային, ու արեւը, արդէն մարը մտած, գիշեր բարի ըսելով, բոլոր դրացիները կը վերադառնային տուն։ Ինք միմինակը կը մնար, ու ոտքերը չէր կրնար ներս դնել սեմէն։

Իրիկուան ստուերները կ'երեւային։ Վարդուհի դրան առջեւ կեցած, կը սպասէր մէկուն։

Ան չէր գար։

Բայց ամէն իրիկուն, տաքուկ բաուերի մը հետ ներս կը մտնէր։ Իր տղուն յիշատակն էր ան։ Ու ինչպէս կ'ըսէր ամէն հեղ իր տղան, ինք ալ կեանքին մէջ նոր կեանք մը ստեղծեց։ Այս կեանքը իր յիշատակներուն ամփոփումն էր։

Դժուարին բան մըն էր այս կեանքը։ Որովհետեւ, պզտիկ գիծի մը չնջումը, ճառագայթի մը խաւարումը, շուքի մը կորուստը, կրնար փլցնել իր սիրտը։ Բայց ինք մայր մը ըլլալով ապահով էր։ Որովհետեւ սիրուած բաները, սիրտերուն մէջ աւելի տեղ կը գտնեն։

Ա՜, ինչ անհուն խանդաղատանքով կը սիրէր իր տղան։

×

Նոյեմբերի գիշեր մը։

Տխուր էր աշունը։ Տերեւներուն չխրտոցը սրտփուք կը թափէ սիրտերուն մէջ։ Լռութիւնը կը յուզուի պահ մը, ու կրկին, իր խորութեան մէջ կը մտնէր գիշերը։

Ասանկ պատերազմի օրերուն, մարած բան մը կ'ունենան քաղաքները, տուները, վերջացող աշունին պէս, աղքատիկ կերպարանք մը կ'առնեն։

Աշունի գիշեր։

Ու փողոցները պարպուած, յուզումը փախած է անոնց երակներէն։

Անեն առեն, պահակ պահակ զինուորներու ոտնաձայնը կը լսուի, ու գիշերը, երբ կրկին իր հանդարտութիւնը կ'առնէ, տուներուն մէջ, պաղ բան մը կը մտնէ մարդոց միսերէն ներս։

Աշունի խորունկ գիշեր։

Վարդուհի, լամբարին լոյսը իջեցուց։ Սենեակը, կարծես դուրսի մութին հաւասարեցաւ։

Պատերուն փակցուած թուղթերուն վրայ, ճեղքուած լերակները, հիմակ արիւնի պէս կը հոսէին ու խորունկ կարմիր մը կը լեցուէր չորսդին։ Քիչ մը անդին, հայելիին մօտը, ուրիշ գոյներու խառնուրդ մը սատանակութիւն կուտար տեսարանին։

Բայց այս կարմիրը ուրիշ պատկերներ կ'արթնցնէր իր ներսը։ Իր յուզումը կը մեծնար աւելի, ու աչքերը կը գինովնային։

Իր տղան մեկնելէն ի վեր, բոլոր ոտնաձայները կը խռովէին զինքը, ու ամէն գիշեր, տեսակ մը համբերութեամբ, լամբարին լոյսին հետ կը խաղար։

Տխուր էր այս պատմութիւնը։

Բայց ի՞նչ ընէր։ Միմինակ կին մը այս պզտիկ տունին մէջ, տղան մեկնելէն ի վեր, ապրելու համար գուլպայ կը հիւսէր։ Օրերը կարճցուց, պատառ մը բան գնելու համար բերանը։ Շատ հեղ կ'աշխատէր մինչեւ կէս գիշեր։

Ձմեռը մօտ էր։ Ինչե՞ր կ'անցնէին իր միտքէն։

Կէս գիշեր է։

Սեղանին վրայ, լամբարը այլ եւս տժգոյն վերջալոյս մըն է։ Սենեակին մէջ ամէն բան կը տարտամնայ, կ'աւրուի։ Բայց իր մատները հիմակ աւելի արագ, չեն կենար, սեղնաչարին վրայ սահող մատներուն կը նմանին։ Արագութիւնը ինքնաբուխ է։

Կէս գիշեր ...

Դուրսը, յանկարծ, պարտէզի ցանկապատին մէկը զարնուեցաւ, ու լռութիւնը տիրեց կրկին, սակայն տրտնջալու տեղ, ձայնը երբ դառն ծիծաղի մը փոխուեցաւ ու սկսաւ մենախօսել պահ մը ետք, հասկցաւ Վարդուհի, իր դրացիին տղան, նորէն գինով տուն կը վերադառնար։

Ասանկ մութ ու միմինակ փողոցներուն մէջ, գիշեր առեն, ձայները տպաւորիչ են։

Վայրկեան մը լռութիւն։

Բայց ձայնը նորէն սկսաւ, այս անգամ՝ մեղմ ու նուաղած գրեթէ։ Բան մը կ'երգէր։ Հայերէն երգ մըն էր։ Գիշերը իր սարսուռը կը դնէր անոր մէջ։

Վարդուհի, լամբարին լոյսը քիչ մըն ալ իջեցուց։

Ու լոյսին նուաղումը կը սկսի։ Ստուերները կը շատնան։ Հիմակ լամբարը տխուր, խորացած վերջալոյս մըն է ստուերներուն մէջ։

Ու երգը, կարծես մութին խորէն կը բխի։ Իրեն այնպէս կուգար որ, համբոյրի պէս կը քսուէր ան իր այտերուն, ու տաքուկ էր ան՝ հոսող արիւնի նման։

Վարդուհի աչքերը լարեց ու նայեցաւ պաղատանքով։ Այս երգին բառերը, իրեն խորունկ յուզումներ կը յիշեցնէին ու հայրենիքին անունը կը ծնէր խորացած վիշտերու ծոցէն։

այլ դուն չարունակեցիր վայրէջքդ վերելքի ի խնդիր ···

Զէին խորտակուիր թեւերդ: Թեւաբախումդ ուժգին էր ու եղերական: Զառիթափը կը տանէր քեզ անիրական պատմութեան մը, որովհետեւ չէր ճանչնար քեզ, չէր կրնար տանիլ քեզ...

Հեւի հեւ կտրեցիր միջոցը, քանդեցիր թումբերը: Գիշերներ անցուցիր առանց արեւի: Աչքերդ կուրցե՞ր էին: Զգայարանքդ խուլ, խառն ի խուռն: Փորձ մը չըրիր ազատագրուելու: Ի՜նչ ահաւոր հպարտութիւն էջեր քու կինդ, որ վատօրէն չզթացիր դուն քեզի, ու զլացար արհամարհանքդ: Ծիծաղեցար չնութեամբ, առնական հըզօր ու անտեղիտալի քմծիծաղով մը: Ճամբան ճախճախուտ կը դառնար, եւ սակայն դուն կը մխրճուէիր ինչպէս ովկէանոսի մը մէջ,— անսահման ու անվերջ նկատելով կորուստը:

Հետզհետէ հասար միջանցքներուն: Հանդիպեցար վազող երակներու, արծաթահունչ մրմունջներու, անխմանալի ճրագներու: Կը պայքարէիր սիրտդ՝ հոգիիդ, ու մարմինդ՝ մտածումիդ հետ: Ի՞նչպէս կը բարձրանար կուրծքի քանդակդ, ինչ չզթայումով կը մռնչէր զսպուած հրէշը ··· Քիչիկ մըն ալ, ու կը փշրուէին կողերդ, կը զառանցէիր մենութեան մէջ: Հեռակարօտ ու լքուած երգի մը պէս՝ սիրականիդ հոտը կը լեցնէ՞ր թոքերդ, քունքերդ կը զարնէին, ու սրսփուքը կը պրկէր շրթունքդ:

Կ'ապաւինէիր ապետական լռութեան: Խաղաղութեան մէջ կը կծկուէիր մութ անկիւնի մը պէս, որ մահաչուք պարտէզին ճեղքերէն լոյսի պատառ մը կը մուրայ: Յետոյ կ'իյնար գլուխդ անհրեւոյթ հարուածէ մը, արտեւանունքդ կ'իջնէին,— ամբողջ մարմինդ կը կրէր գիշերը իր վրայ ··

Ու եղերական ու անհրեւակայելի մեղքեր ···

Ե.

Ինկար, ստորնացար, դարձար անճանաչելի:

Կ'ուզէի որ մնայիր այդպէս ու չողորմէին: Կ'ուզէի որ կորսուէիր լռութեան մէջ, ու վայրէջքդ ըլլար վէս ու անդարմանելի: Վախճանիդ կ'երթայիր ու անդարձ էր մեկնումը: Ցեխարձակութեամբ յանդգնեցան խոցել, աղարտել մաքրափայլ, ամենապարփակ ճակատդ: Աղապատանքի ճի՛չ մը իսկ չըրիր: Աչքերուդ մէջ սառեցաւ հեղուկը, ու սիրտիդ վրայ նստաւ անդիմադրելին:

Ընդունեցիր զրկանքը, երկինքի թռչուններուն նմանեցար, օրդ ցերեկիդ ու ցերեկդ գիշերիդ խառնեցիր: Ու եղաւ որ եղար անճանաչելի:

Զ.

Տեսան լուսնոտկի մը անդունդին մէջ: կամ պիտի ազատագրէին ու ազատագրուէին իրենք ալ, կամ պիտի գահավիժէին անդունդ՝ քեզի հետ:

Սիրականդ ի՛նչ հայրենաբաղձութեամբ երկարեց իր բազուկները, ու բազուկներուն վրայ՝ բովանդակ ուժը: Կը դիտէր իբրեւ տեսիլք մը, ու այս նոր հրաշքին մէջ քեզի անծանօթը այն էր՝ թէ ինչո՞ւ կ'երկարէին փրկութեանդ ի խնդիր:

Յանկարծ լեցուեցար լոյսով, յորդեցար յոյսով: Կուրծքդ ի վեր պլլուեցաւ խեղդուած հոգիդ: Սպառնաց, արգահատանքով դիտեց վիրաւոր սիրտդ, որ կ'արիւնէր տակաւին: Ճնշեց բովանդակութեանդ վրայ, եղերքներուդ զարնուեցաւ.

— Իրիկո՛ւն, իրիկո՛ւն,
Այս գիշեր հոգիս նման է ճօճու մը,
Որ լուսնկային տակ կը փշրուի
Լուսնկային պէս:
Այս գիշեր ան նման է ճեզի,
Իր լուսաւոր ափունքովը,
Իր անմարդ անկիւններովը ···
Նման է արփայածուկի մը,
Որ յանդգնեցաւ
Ալեկոծ ովկէանը խաղաղեցնել,
Ու փնտռել թաքուցուած ոսկեհանքերը ···
Ան նման է տակաւին մեհեանի մը,
Որ յիմար կոյսերու պէտք ունի
Ու լուսահեղձ ղօղանջներու մը:
Բա՛ց, բա՛ց ինծի գանձերդ,
Ինչպէս բացիր՝ է՛ր երբեմն,
Երբ երջանկութեամբ կո՛յր էր հոգիս..
Իջեցո՛ւր խաղաղութիւնդ ինծի,
Պայծառեցո՛ւր ճամբաներդ
Որպէսզի գտնեմ հոգիս ···

Իմ հոգիս՝ արծու՜ թռիչ, անխռովանաձայն խտաբիր:

Է.

Ո՛վ իմ սիրտս: Իրիկունը մօտիկ կ'ընէ քեզի: Քու աղօթքդ այնքա՛ն եղերական է, որ կը լացնէ զիս, ու կը մեղցնէ զիս: Ափունքը կը հեւայ ահա: Կը մօտենան ստուերները: Լուսնալոյսը սպիտակացաւ: Ան ալ ըսաւ իր մեղքերը: Ոկեանսփորը խորտակուած է: Մա՛րդ չմնաց եղերքներուն վրայ:

Ծունկի եկուր սիրականիդ առջեւ: Անոր բարութիւնը քու վահանդ է:

Զրահուէ՛ անրծութեամբ:

ՄԻՆԱՍ ԹԱԹՈՒԼ

ՇԱԼԻԱՓԻՆ ԵՒ ԿՈՐՔԻ

— · —

ԽՄԲ.— Աշխարհահռչակ երգիչ Շալեափին վերջերս գրեց իր յիշողութիւններն ու տպաւորութիւններն հանգուցեալ Մաքսիմ Կորքիի մասին: Կը թարգմանենք բնագրէն. —

Նիւ-Եորքէն Հայր վերադարձիս, առաւօտեան սուրճին հետ միասին բերին նաւուն վրայ հրատարակուած թերթը: Առաջին էջին վրայ խոշոր գիրերով տպուած էր «Կորքի մեռաւ»: Դժուար թէ կարենամ արտայայտել հարուածին ծանրութիւնը: Սուրճ ըմպելու համար ոտքի էի ելած, կարդալով այդ երկու բառերը, թաւալգլոր ինկայ անկողինի վրայ: Գոցելով աչքերս, առջեւս յստակօրէն տեսայ սեւ կուրտկայով կերպարանք մը, ետեւ սանտրուած հոյակապ մազերով, ուրախ եւ բարի աչքերով, նստած Նիժնի Նովգորոդի շուկայի թատրոնի միջանցքի պատուհանին վրայ: Ծունկերու միջեւ ծալլած ձեռքերով, երիտասարդ, սակայն արդէն կոր մէջքով, մարդը դարձաւ ինծի.

— Ուրախ եմ ծանօթանալով, Շալեափին, որովհետեւ, ինչպէս երէկ ներկայացումի ատեն ըսի ձեզ, դուք «մեր եղբայր Իսահակն էք»···

Ճիշդ որ նախորդ օրը երեկոյեան, «Թագաւորի կեանքին համար» խաղի միջոցին մօտեցաւ ինձ այդ մարդը, ինքզինքը կոչեց Կորքի եւ Ն. Նովգորոդի յատուկ առոգանութեամբ — բան մը որ մնաց իր մօտ մինչեւ կեանքին վերջը — ըսաւ.

— Շատ լաւ կը ներկայացնէք ռուս մուժիկը թէեւ չեմ սիրեր այդպիսի ռուս-գերմանական բովանդակութիւն ունեցող նիւթեր, բայց եւ այնպէս կը սիրեմ, երբ յիշելով երեխաները կուլաք:

— Այո, կը ջանամ կարելի եղածին չափ ճշգրիտ կերպով խաղալ դերերը, որոնք թերեւս յաճախ այնքան ալ իրական չեն···

Այդ իմ առաջին հանդիպումն էր Կորքիի հետ եւ այդ երեկոյ մեր միջեւ յառաջ եկաւ երկար, բուռն եւ անկեղծ բարեկամութիւն մը: Շատերը կը կարծեն, կը խօսին ու կը գրեն, որ իբրեւ թէ ես Կորքիի հետ միասին անցուցած եմ պատանեկութիւնս, միասին աշխատած ենք Վոլգայի վրայ, թէ միասին երգի փորձի ենք գացած՝ ձայն ընդունած են, իսկ զիս ո՛չ՝ իբր ձայն չունեցողի: Այդ ամէնը ճիշդ չեն: Անգամ մը, երբ Կորքի հետս քրքջուեցաւ ինձմով եւ ես պատմեցի կենսագրութիւնս, — այն ատեն միայն անակնկալ կերպով յայտնի եղաւ, որ մենք, առանց ծանօթ ըլլալու, սկզբնական տարիները հանդիպած ենք իրարու եւ մեր կեանքը ոչ միայն նման է եղած, այլեւ երբեմն հոսած է քով քովի:

Օրինակ, երբ ես Քազան քաղաքի մէջ կօշկակարի մը քով աշկերտ էի, Կորքին ալ զուգահեռ փողոցը գտնուող փուռի մը մէջ հացթուխ էր: Կը կարծեմ որ այստեղէն է առնուած իր «Քսանըվեց եւ մէկ» պատմուածքը: Աւելի ուշ, երբ 17 տարեկան հասակիս մէջ, առանց դրամի, Աստրախանէն կ'ուղեւորուէի Նիժնի Նովգորոդի շուկան և ճանապարհին ստիպուած էի աշխատիլ նաւեր բառնալու եւ պարպելու գործին մէջ, Կորքին ալ կ'աշխատէր Սամարայի նաւահանգիստին մէջ: Այդ ատեն ան կը թղթակցէր թերթերուն եւ պատմուածքներ կը գրէր: Մեր խօսակցութենէն յայտնի եղաւ, որ մենք Թիֆլիսի մէջ ալ իրարու մօտիկ ենք ապրած: Այն ատեն երբ ես կը պաշտօնավարէի Անդրկովկասեան Երկաթուղիի Վարչութեան հաշուապահական բաժնին մէջ, Կորքին ալ այնտեղի արհեստանոցին մէջ կ'աշխատէր իբրեւ փականագործ եւ ներկարար: Ինչ կը վերաբերի մեր երգեցողութեան քննութեան, ճիշդ է, որ Քազանի մէջ մենք գացած ենք մեր ձայները փորձելու, սակայն դեռ ծանօթներ չէինք: Կորքին ընդունուեցաւ երգչախումբին մէջ, իսկ ես ոչ,— որովհետեւ ան ինձմէ չորս տարի մեծ էր եւ իր ձայնը արդէն կազմաւորուած էր, իսկ իմս դեռ փոփոխելի:

Կը յիշեմ նաեւ ուրիշ դրացնութիւն մը որ ունեցած ենք Կորքիի հետ Թիֆլիսի մէջ: Երբ իբր դերասան ես կ'երգէի Թիֆլիսի թատրոնին մէջ, նոյն միջոցին ոչ այնքան հեռու Մեթեխի բանտը կը գտնուէր ան···

Ինչպի՞սի մարդ էր Ալէքսէյ Մաքսիմովիչը:

Կը կարծեմ թէ սեւ կուրտկայի մէջ մարդ մը կ'երեւայ շատ թէ քիչ ներկայանալի: Աւելի յստակ երեւնալու համար, մարդը պէտք է տեսնել բաղնիքին մէջ: Յաճախ Կորքիի հետ միասին բաղնիք կ'երթայինք: Անգամ մը նշմարեցի, որ մէջքը տարօրինապէս կորացած ձեւ ունի, կուրծքը ներս գացած եւ ոտքերուն երակները լայնցած են: Աղէկ զատ նկատեցի խոցեր եւ սպիներ: Դառնալով իրեն ըսի.

—Եղբայր, ի՞նչ է, կորանալուդ համա՞ր է որ երակներդ այդպէս լարուած են:

Ան պատմեց հետեւեալը, որ պիտի յիշեմ ամբողջ կեանքիս ընթացքին.

— Էհ, եղբայր Ֆէտոր, ներկայիս կեանքը ինծի թէթեւ կ'երեւի, կը տեսնե՞ս այս — ցոյց տալով սրտին մօտ սպի մը — երեւի յուսահատութենէ մղուած՝ այն ատենները յիմարօրէն ձեռքովս շինած ատրճանակը կրակեցի այստեղ ···

— Ահա թէ ինչ: Ինչո՞ւ:

— Ապրելու մէջ իմաստ չէի տեսներ այնքան շատ կեղծիք եւ դաժանութիւններ կար շուրջս: Երբ զիս փոխադրեցին հիւանդանոց եւ ընկերներս այցելութեան եկան, մէկը գլուխը օրօրելով, ըսաւ.

— «Այ դու գլուխ ··· դեռ կ'ուզես գրող մը դառնալ: Մտածեցիր ինքնասպան ըլլալ, գոնէ ամչնայիր»:

Երեւակայէ, Ֆէտոր, ապրելու բուռն ցանկութիւն ունեցայ. եւ այնքան որ նոյն իսկ ներկայիս չեմ զգար ··· ինչ կը վերաբերի մէջքիս ծռութեան, երակներուս, — երեւի այդպէս ալ պէտք է ըլլային: Ահա այստեղ կրակեցի, իսկ այստեղ ալ կողերս են ջարդուած:

— Ի՞նչ է պատահած, ըսի կատակով, կամ կը կրակես կամ կողերդ կը ջարդես:

— Կողերս ուրիշներն են կոտրած: Ահա թէ ինչպէս պատահեցաւ: Պատահաբար գիւղի մը մէջ գտնուելով, հետեւեալ պատկերը տեսայ.—Ձիու տեղ կառքի մը լծուած էր թափթփած մազերով մերկ կին մը, իսկ մուժիկը կառքին վրայ նստած, անվերջ կը մտրակէր զայն: Ամուսնոյն դաւաճանած էր: Քիչ հեռուն կեցած էր քահանան եւ կը խրախուսէր: Հասկնալի է, թէ ինչպէս ընդունեցի այդ ամէնը ···Մօտեցայ եւ պոռացի.— «Ի՞նչ է չան որդիներ, կատղե՞ր էք···»: Քահանան ըսաւ.— «Դո՞ւն ով կ'ըլլաս որ, ի՞նչ կ'ուզես» ··· Դարձայ եւ զարկի քահանային··· Յետոյ, երբ ուշքի եկայ, ինքզինքս գտայ առուակի մը մէջ: Արթնցայ, որովհետեւ բախտէս անձրեւ էր եկած, առուէն ջուր կը հոսէր, որ եւ զիս ուշքի բերաւ··· հազիւ սողալով հասայ գիւղական հիւանդանոց մը: Ահա կողերուս պատմութիւնը ···

Կը կարծեմ որ այդ բոլոր նշանները դրոշմուած էին այդ մարդուն խորքին մէջ: Մտրակուած կինը, տանջալից եւ անօթեւան աշխատանքը Վոլգայի վրայ եւ յուսահատութիւնը, — եւ ոչ միայն իր սեփական, այլեւ միլիոնաւոր խաւար ու անօգնական մարդոց աշխատանքը եւ յուսահատութիւնը ուղղած էին ատրճանակը Կորքիի կրծքին···

Ինչ որ ալ ըսուի Ալէքսէյ Մաքսիմովիչի մասին, առանց որ եւ է կասկածի, խորապէս եւ հաստատ գիտեմ, որ անոր ամբողջ միտքը, զգացումները, գործը, առաւելութիւնները, սխալները նոյն ակունքէն կը բխէին,— ռուսական մեծ գետ Վոլգան իր հառաչանքներով ··· Եթէ յախուռն ու վըստահօրէն Կորքին յառաջ կը քալէր,— ապա դէպի ժողովուրդի լաւագոյն ապագան կ'երթար: Իսկ եթէ կը խարխափէր, ուրիշներու կարծած չիտակ ճամբէն դուրս կ'ելլէր, դարձեալ նոյն նպատակին կը ձգտէր ···

Երբ կը լսեմ Կորքիի շահամոլութեան, Քափրիի եւ Սորրենթոյի փառայեղ դղեակներու եւ անոր հարստութեան մասին, մարդոց փոխարէն կ'ամչնամ: Շատ լաւ գիտնալով կրնամ հաստատել, թէ Կորքին այն մարդոցմէն էր, որոնք ինչքան ալ շահին ու դրամ ձեռք բերեն, միշտ անկուտի կը մնան: Դրամը չէր սիրեր, անով չէր հետաքրքրուեր եւ իր վրայ չէր ծախսեր: Կը պատահէր, որ իրարու կ'օգնէինք: Անգամ մը դրամ տուի իրեն եւ քիչ վերջը հարցուցի, թէ աւելիի պէտք չունի՞: —Մի մտահոգուիր, Ֆէտոր, ըսաւ ինծի, մեր հօրը անյատակ է··· իսկապէս որ լայնօրէն եւ մեծահոգի ծախքեր ընելով, դրամը երբեք չէր բաւեր անոր···

Ոչ, անձնական շահով չէր վարուէր Մաքսիմ Ալէքսէեւիչը: Վերը խօսեցայ ժողովուրդի համար ունեցած անոր վշտի մասին: Խօսիմ նաեւ անոր մէկ ուրիշ գլխաւոր կիրքի մասին,— իր սէրը հանդէպ Ռուսաստանի: Կը յիշեմ, թէ ինչպէս դրուեցաւ այդ հարցը մեր առջեւ: Պատահեցաւ շատ եւ շատ տարիներ առաջ: Ռուսական փոթորիկը մեզ նետեց տարբեր կողմեր: Ես Փարիզ կը բնակէի: Սորրենթոյէն Մոսկուա մեկնած ատեն, Կորքին հանդիպեցաւ Հռոմ: Պէտք է խոստովանիմ, որ Կորքին համամիտ էր, երբ ես կը հեռանայի Ռուսաստանէն: Իր խօսքերն են.— Եղբայր, հոս քու տեղը չէ: Իսկ երբ այս անգամ, 1928ին, հանդիպեցանք մենք Հռոմի մէջ եւ իր կարծիքով Ռուսաստանի մէջ շատ բան էր փոխուած եւ հնարաւոր էր ինձ համար հոն աշխատիլ, խստօրէն դարձաւ ինծի.

— Ներկայիս, Ֆէտոր, պէտք է Ռուսաստան մեկնիլ:

Տեղը չէ պատմելու, թէ ինչու այն ատեն ես չհետեւեցայ Կորքիի յորդորներուն: Ազնուօրէն պիտի խոստովանիմ որ մինչեւ այսօր ալ ինծի համար որոշ չէ, թէ մեզմէ ո՞վ աւելի իրաւունք ունէր. սակայն հաստատ գիտեմ որ անոր առաջարկը սիրոյ արտայայտութիւն մըն էր հանդէպ Ռուսաստանի եւ ինծի:

Կորքիի մէջ կը խօսէր այն խոր համոզումը, թէ մենք բոլորս կը պատկանինք մեր երկրին և մեր ժողովուրդին, թէ պարտաւոր ենք անոնց հետ ըլլալ ոչ միայն հոգիով (ինչպէս երբեմն ինքզինքս կը մխիթարեմ), այլ եւ ֆիզիքապէս՝ բոլոր սպիներով, բոլոր խոցերով եւ բոլոր սապատներով միասին:

ՇԱԼԵԱՓԻՆ

Խորհ. Գրականութիւն

Դաշտերու գինին

— · —

Երազել եմ ձեզ,
Ո՛վ, կանաչ դաշտե՛ր,
Զգտել եմ սրբել
Սուրբ գինովը ձեր:
Բայց կարճ են եղել
Մանկան ձեռքերն իմ,
Ու ես չեմ խմել
Դաշտե՛ր, ձեր գինին:
Սակայն երբ եկաւ
Հողմը փրկարար,—
Դիւթեցի անհոգ
Գինով ձեր վարար:
Եւ ահա, արդ ես՝
Գերուած ձեր սիրով՝
Քայլում եմ ձեր վէս,
Թա՛ւ կանաչներով:
Խմում եմ անկուշտ
Ձեր նուրբ ծաղկունքի
Բուրմունքը անուշ,
Ինչպէս նոր գինի:

ՄԱՐՏԻՆ ԱՄԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Մառի Ստիւրթ

—•—

Սթէֆան Ցուայկ, որ ծանօթ է իր հրատարակած կենսագրութիւններով, հատորով մը կուտայ նաեւ Մառի Սթիւըրթի կեանքը:

Ի՛նչ ահաւոր ճակատագիր այս կընոջ ճակատագիրը:

Մառի Սթիւըրթ ծնած է 1542ին Սկովտիոյ մէջ: Հօրմէ որբ մնաց կանուխ հասակէն: Օժտուած էր արտակարգ գեղեցկութեամբ մը, որ անձնասպանութեան կը մղէր յուսահատ սիրահարը: Կը նշանեն Ֆրանսայի գահաժառանգին հետ, երբ 4 տարեկան էր այս վերջինը: 15 տարեկանին անցաւ Ֆրանսա, եւ Ֆրանսական արքունիքին մէջ մեծ տպաւորութիւն գործեց իր արտակարգ գեղեցկութեամբ եւ ազնուական շարժուձեւերով: Բանաստեղծները, որոնց կարգին՝ Ռոնսար, իրմով կը ներշնչուէին եւ իր գեղեցկութիւնը կ'երգէին: Երբ մեռաւ Հանրի Բ., գահ բարձրացաւ Մառի Սթիւըրթի նշանածը, սակայն շատ կարճ տեւեց թագուհիի իր երջանկութիւնը: Մեռաւ ամուսինը, եւ Մառի Սթիւըրթ, 18 տարի այրի ապրելէ վերջ Ֆրանսայի մէջ, ստիպուեցաւ վերադառնալ Սկովտիոյ արքունիքը: Իրեն հետեւեցաւ շքախումբ մը, այնքան բազմամարդ, որ կարելի չեղաւ ամէնուն տեղ տալ պալատին մէջ: Անոնք հաստատուեցան պալատին մօտակայքը, որ կոչուեցաւ «Պզտիկ Ֆրանսա»:

Այդ շրջանին Սկովտիա պառակտած էր կրօնական վէճերով (Ռէֆորմ): Մառի Սթիւըրթի ներկայութիւնը աւելի հրահրեց կիրքերը, որովհետեւ կաթոլիկ էր: Եւ ահա երկու տարուան կարճ ժամանակի մը մէջ իր կեանքը կը փոթորկի սիրոյ եւ քաղաքականութեան կիրքերով: Մառի Սթիւըրթի գեղեցկութիւնը կարծես մահ կը սփռէր իր շուրջը: Եթէ մեղաւոր չէ Ֆրանսուա Բ.ի մահուան համար, դժուար թէ արդարանայ սակայն խենթուկ բանաստեղծի մը եղերական վախճանին մէջ: Այս բանաստեղծը, Զէսթըլըրտ, երջանիկ կը զգար ինքզինք այն ազատութեան համար, որ կը վայելէր ըսպասաւորելով գեղեցկութեան աստուածուհիին, Սկովտիոյ թագուհիին: Ժողովուրդը ընդվզեցաւ սակայն, տեսնելով բանաստեղծի մը համարձակութիւնը թագուհիին մօտ: Զէսթըլըրտի կեանքը սպառնալիքի տակ էր, եւ Մառի Սթիւըրթ թողուց որ իր վըրայ հիացող այդ բանաստեղծը բարձրանայ կառափնատ: Ժողովուրդը, նըման արկածներէ խուսափելու համար, պահանջ դրաւ որ թագուհին ամուսնանայ: Ու մինչ բանակցութիւններ կը կատարուէին Սպանիոյ եւ Անգլիոյ արքունիքներուն հետ, յանկարծ Մառի Սթիւըրթ որոշեց ամուսնանալ լորտ Տարնլիի հետ: Բիրտ ու կոշտ մարդ մըն էր Տարնլի, երբեք համակրելի: Թագուհիին երաժիշտը, Տավիտ Ռիցցիօ, գործը եփեց եւ Տարնլի ամուսնացաւ: Սակայն ընդվզեցաւ ժողովուրդը: Թագուհին բանակին գլուխն անցաւ եւ քալեց ըմբոստներուն վրայ, ջախջախեց եւ իր ամուսինը պարտադրեց ժողովուրդին: Քիչ յետոյ Տարնլի սկսաւ նախանձիլ Ռիցցիոյի եւ Մառի Սթիւըրթի մտերմութենէն: Եւ օր մը, թագուհիին սենեակը մտաւ, կանչեց Ռիցցիօն ալ, դրկեց դժբախտ երաժիշտը իր թեւերուն մէջ, մինչ Տարնլիի մարդիկը ներս կը մտնէին ու դաշոյնով կը սպաննէին զայն՝ Տարնլիի թեւերուն մէջ եւ Մառի Սթիւըրթի աչքերուն առջեւ: Մառի Սթիւըրթ այդ ժամանակ յղի էր, եւ քիչ վերջ պիտի ծնէր այն զաւակը, որ յետոյ գլխուն վրայ պիտի միացնէր Անգլիոյ եւ Սկովտիոյ թագերը: Այս սպանութենէն կարճ ժամանակ մը վերջ, Մառի Սթիւըրթ կը սիրահարի կոմս Պըթուէլի, --- հարիւրապետ մը: Եւ երկու սիրահարները կ'որոշեն սպաննել Տարնլին: Լորտը հիւանդ էր, բայց դաւադիրները պատրուակով մը զայն կը փոխադրեն մենաւոր տան մը մէջ, Էտիմպուրկի պարիսպներէն դուրս: Գիշեր մը ռումբով օդը կը հանուի այն տունը, ուր հիւանդ պառկած էր Տարնլին: Յաջորդ առաւօտ տան աւերակներուն մէջ գտնուեցաւ Տարնլիի ածխացած դիակը: Թագուհին չբարեհաճեցաւ անգամ հետաքրքրուիլ: Այս սպանութենէն վերջ Մառի ամուսնացաւ կոմս Պըթուէլի հետ, սակայն ժողովուրդը ըմբոստացաւ, քալեց պալատին վրայ: Թագուհին պարտուեցաւ, ըմբոստները զինք արգելափակեցին դղեակի մը մէջ, ուրկէ փախաւ, ուզեց կռուիլ, բայց նորէն պարտուեցաւ: Այն ատեն փախաւ, բոլորովին կործանած, դէպի Անգլիա, ուր կը թագաւորէր Էլիզապէթ: Անգլիոյ թագուհին, որ վրէժ ունէր, չզթայի զարկաւ եւ բանտարկեց զայն: Երկար տարիներ ապրեցաւ շղթայակապ: Բազմաթիւ պալատականներ աշխատեցան փրկել, բայց ապարդիւն: Օր մըն ալ, Էլիզապէթ թագուհին զայն հանեց դերագոյն ատեանի մը առջեւ, այն ամբաստանութեամբ թէ Մառի կը դաւադրէ Անգլիոյ թագին դէմ:

Մառի դատապարտուեցաւ, եւ իր գեղեցիկ, շատ գեղեցիկ գլուխը ինկաւ ի վերջոյ:

Ու չէր գիտեր, ի՞նչպէս, ինք ալ կրկնեց բառը, ու մրմնջեց,— «Հայաստան»:

Իր տղան շատ կը սիրէր ազուոր պատմութիւններ ընել Հայաստանի վրայ:

Վարդուհի գլուխը կախեց:

Բայց իր յուզումը շատ անուշ էր սրտին մէջ:

Այս պահուն երգը դադրած, իր դրացիին տղան երկայն ու խորունկ հառաչանք մը արձակեց մութին մէջ, ու լեցուն ձայնով մը պոռաց.

— Մայրի՛կ, դուռը բաց:

Ձայնը կը պաղատէր:

Ամբողջ ապրուած կեանքէ մը աւելի խորունկ իր սիրտը, հիմակ այս պզտիկ նախադասութիւնը, կը բարձրանար այս խորութենէն, ու կ'արձագանգէր իր ականջներուն մէջ, ու, Վարդուհի ինքնաբերաբար կրկնեց.— «Մայրի՛կ, դուռը բաց»:

Արդէն աչքերը լեցուն էին: Իր տղան կը տեսնէր: Անոր ձայնը կարծես այս բառերը կը կրկնէր, ու գուլպան սեղանին վրայ դնելով, նայեցաւ դըրան, ու լացաւ դառնութեամբ:

Աշունի տխուր գիշեր:

Դուրսը, ծառերը փրթող տերեւներուն ձայնը, մութին մէջ, հեծեծանքի պէս կը լսուէր:

×

Պատերազմը լմնալիք չունէր:

Հսկումի պահեր էին գիշերները: Ու Վարդուհի, ստուերը պատուհանին առջեւ նստած երբ գուլպայ կը հիւսէր կծու բան մը կը լեցուէր աչքերուն մէջ, կ'ուռէին կարծես անոնք: Արեւն ալ, իր կանուխուան օրհնութիւնը եւ կրակը չէր բերեր իր տունին:

Աշունը իր տունէն ներս մտած էր: Ու, մշուշ մը կարծես, քաղաքին չորս դիէն կ'իջնէր իր տունին վրայ, ու պատուհանին առջեւ կը կենար երբ, դիմացի ծխնելոյզներէն ծուխերը, մինչդեռ ամպերու պէս վեր կը հիւսուէին: Ի՞նչ կ'անցնէր մտքէն որ, ատեն մը արձանի պէս կը կենար, յետոյ աչքերուն կոպերը կէս մը կ'իջնէին ու կը ծռէր գլուխը: Այս պահուն, իր դէմքին խորունկ արտայայտութիւնը, կարծես ձուաձեւ շրջանակով մը ամփոփուած, սեւերուն մէջ, մայրենի գեղեցկութիւնը կ'երեւար: Այս բնական արտայայտութիւնը, ամէն տեղ փնտռուած ձեւն է դէմքերուն ու մեծ նկարիչ մը, կրնար անոր աչքերուն ճշմարիտ փայլը՝ ադամանդի պէս ցոլացնել կտաւին վրայ:

Երազ մըն էր ան, սրտին խորերէն կուգար: Ու աչքերը երբ նորէն կը բացուէին, ժպիտ մը կ'երեւար շրթունքներուն վրայ: Կարծես կը խնդար:

Խնդալով է որ հոգին, իր ամէնէն ծածուկ ու խորունկ վիշտերը կը գտնէ:

×

Ի՞նչ կար, ինչո՞ւ յանկարծ կը տխրէր Վարդուհի ու սիրտը կը լեցուէր այնպիսի յուզումով մը, որ բառը ինքնին կը բխէր ու կ'ըսէր, «զաւա՛կըս»: Բայց այն պահուն, իր տրտմութիւնը ժպիտի կը փոխուէր, կը կարմրէր երեսը, ու երբ տղուն կանչած ատեն, իր խելօքիկ աչքերը, ուրբի մը աչքերուն պէս կը պաղատէին:

Մանաւանդ ատենէ մը ի վեր, իր շրթունքները համբոյրի մը պապակով կը վառէին:

Իր տղուն մէկ հատիկ համբոյրը բաւական էր: Ու կ'ուզէր անոր շուքը գրկել ու ձեռքերը կուրծքին սեղմած ատեն, հոն պահած իր տղուն նամակին չխրտոցը, սրտին խորերէն եկող ձայնի մը պէս լսեց: Այնպէս լսած էր որ, ճշմարիտ սէրերը, տրտմութեան ու վիշտերու խառնուելով, կը սրբագրուին, ու իրենց հարազատ թռիչքը կը գտնեն: Ու, արդէն եկածին պէս, կ'ուզէր միմինակ, լռութեան մէջ քանի մը խօսք ըսել ու լալ:

Գիշերը հանդարտիկ, մութին տեսարանը, իր աչքերը կը լեցնէր խորունկ բանով մը: Պարտէզին նայող պատուհանին առջեւ, երկինքին դիմացը կեցած, մինչդեռ կը նայէր լըռութեամբ, քըքիջի մը ձայնը լսուեցաւ: Կը ճարճատէր ան: Աղօթքի մը լռութիւնը խանգարեցաւ իր ներսը, ու սարսուռ մը ցնցեց իր մարմինը:

Ո՞վ էր այս խենթի նման քրքջացողը: Ծաղրանքի կը նմանէր ան, ու իր մարմինը կ'ընէր ասեղ ասեղ:

«Յիմար քրքիջ», ըսաւ, ու ակռաները կճրտեցուց:

Այս պահուն ոտքի ձայներ լսուեցան փողոցին մէջ, ու քրքիջը խառնըւեցաւ ծիծաղներու:

Կարծես, իր լռութեան մէջ թաղուած քաղաքին վրայ կը խնդային անոնք:

Զինուորականներ էին:

Ետին դարձաւ Վարդուհի: Բաց էր դուռը: Բանալիովկղպեց ու լալու տեղ նստաւ երկինքի լռութեան դիմաց:

Իր լռութիւնը հաւասար էր դիմացի լռութեան:

Սենեակէն դուրս ելլելու ատեն, կեցաւ դըրան առջեւ, ու նայեցաւ պահիկ մը: Կարծես, սրտին խորերէն ձայն մը բարձրանար, ու, «մայրի՛կ դուռը ···» ըսաւ ու լռեց: Ու դրան բանալին դարձուցած ատեն, տունին մէջ տիրող լռութեան հեծեծանքը լըսեց:

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

ԾԻԾԱՂ

ՀԻՒԱՆԴԸ.— Ի՞նչպէս պիտի կարենամ փոխարինել, Տօքթէօր, ձեր այս բոլոր ջանքերը:

ԲԺԻՇԿԸ.— Այդ մասին հոգ մի ընէք բնաւ. չէք, փոխգիր կամ հնչուն դրամ տարբերութիւն չեն ըներ ինծի համար:

×

ՍԱՓՐԻՉԸ.— Ի՞նչպէս կը փափաքի ածիլուիլ պարոնը:

— Իբրեւ թշնամի յեղափոխութեան, որովհետեւ կը սոսկամ, երբ արիւնահեղութիւն տեսնեմ ···:

50 առ հարիւր վերջանան մինչեւ 1937 յունուար 1, իսկ ամբողջը՝ ամէնէն ուշը մինչեւ 1937 յուլիս 1:

Համամիութենական պետական ծրագրի տեսչութեան եւ համամիութենական ելմտական գործավարութեան յանձնարարուած է 1936—1937 տարիներու ընթացքին տալ այն շինանիւթերն ու գումարները, որոնք անհրաժեշտ են կատարելու համար վերոյիշեալ դպրոցներու, հիւանդանոցի, մանկամսուրներու, եւ ուրիշ հիմնարկներու կառուցումը, ինչպէս նաեւ ապարանի եւ գրադարանի շինարարութիւնը (կ'ակնարկէ Երեւանի մէջ կառուցուող Մելքոնեան Ֆոնտի ապարանին ու գրադարանին): Պէտք է շինանիւթեր յատկացուին նաեւ այն ներգաղթողներու կողմէ կազմակերպուած արդիւնաբերական արտելներու ամրացմանց:

Համամիութենական պետական ծրագրի տեսչութեան առաջարկուած է, ներգաղթողներու կողմէ կազմակերպուած արդիւնաբերական արտելներու ամրապնդման ու զարգացման համար, տրամադրել 1936 — 1937 տարիներու հիւսուածեղէնի եւ մորթեղէնի հում նիւթերու հաշուեկշիռներուն մէջ, յիշեալ արտելներուն բամպակի, մետաքսի եւ արհեստական մետաքսի թելեր, մորթեղէն եւ կաշեղէն եւայլն:

Միեւնոյն ժամանակ, Նոր Արաբկիր, Նոր Մալաթիա, Նոր Խարբերդ, Նոր Սեբաստիա, Նոր Եւդոկիա, Նուպարաշէն, Նոր Ամասիա, Նոր Բիւթանիա, Նոր Արմաշ տեղաւորուած ներգաղթողներու հաւաքական տնտեսութիւններուն եւ հաւաքական տնտեսականներուն, ինչպէս եւ աշխատաւոր մենատնտեսներուն տրուած են կարգ մը առանձնաշնորհներ տուրքերու համար, որոնց մանրամասնութիւնները հաղորդած ենք արդէն:

ՀԱՐՑԱՊՆԴՈՒՄՆԵՐ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

Գերմանիոյ զինաւարշաւը եւ Ֆրանսայի վիճակը

Ուրբաթ օր շարք մը հարցապնդումներ եղան երեսփ. ժողովին մէջ, արտաքին քաղաքականութեան մասին: Գլխաւոր հարցապնդողն էր Պ. Փոլ Ռէյնօ, որ ուշադրութիւն հրաւիրեց գերմանական վտանգին վրայ, թերի գտնելով ֆրանսական բանակին կազմակերպումը: «Եթէ մարտ 7ին ուժգնօրէն հակազդած ըլլայինք, Հիթլեր պիտի համարձակէր գրաւել Հռենոսի ապազինեալ շրջանը: Բայց մենք այդ քաջութիւնը չունեցանք: Այսօր Գերմանիա կը յաղթանակէ եւ Ազգերու Դաշնակցութիւնը յուսահատութեան մատնուած է: Գերմանիա ահարկու բանակ մը ստեղծած է: Քանի մը ամիսէն ֆրանսական բանակը քանի մը հարիւր հրասայլ պիտի ունենայ, իսկ ռուսական եւ գերմանական բանակները՝ քանի մը հազար: Օդանաւային ուժը կրնայ քանդել, բայց չի կրնար պատել կամ գրաւել: Միւս կողմէ, մեր ազգ. տնտեսութիւնը ետ կ'երթայ, գործազրկութիւնը կ'աւելնայ, եկամուտի աղբիւրները կը պակսին: Մինչ երկու Գերմանացիներ միասին 16 ժամ կ'աշխատին, մէկ Ֆրանսացին միայն 7.30 ժամ կ'աշխատի: Կառավարութեան ներկայ քաղաքականութիւնը կործանեց բազմաթիւ ձեռնարկներ եւ ճարտարագործութիւններ: Գիներու բարձրացումը պիտի մեկուսացնէ մեզ: Ուզէք չուզէք դուք ալ պիտի կտրէք դրամին արժէքը, հետեւելով միւս ազգերուն: Պէտք է փոխել մեր քաղաքական, զինուորական, տնտեսական եւ դրամական քաղաքականութիւնը»:

Ուրիշ հարցապնդումներէ վերջը, արտաքին նախարար Պ. Իվօն Տէլպոս խօսք առնելով երկար լուսաբանութիւններ հաղորդեց միջազգային կացութեան մասին: «Մեր քաղաքականութիւնը կը ձգտի իր բոլոր ուժերով թոյլ չտալ որ Եւրոպան բաժնուի երկու ընդդիմադիր խմբակցութեանց: Ամենամեծ վտանգը պիտի ըլլար այդ: Ոչ մէկ խաչակրութիւն, թեր կամ դէմ ժողովրդապետութեան, ֆաշականութեան կամ համայնավարութեան: Բովանդակ Եւրոպա կը շահագրգռուի ֆրանքօ-գերման հարցով: Ֆրանսայի շահերուն համաձայն չէ որ Գերմանիա դուրս մնայ միջազգային հասարակութենէն: Բոլոր մեծ պետութեանց ներկայութիւնը անհրաժեշտ է: Մոնթրէօյի խորհրդաժողովին ելքը շահ մըն է Եւրոպայի խաղաղութեան համար»:

Ցետոյ ծանրանալով Սպանիոյ դէպքերուն վրայ, նախարարը կրկին հերքեց այն լուրերը թէ Ֆրանսա զէնք հայթայթած է, եւ յայտարարեց.

— «Ոչ ոք կրնայ ժխտել Սպանիոյ կառավարութեան օրինականութիւնը: Մենք բարեկամութեամբ կապուած ենք այդ կառավարութեան հետ: Մենք կրնայինք զէնք եւ ռազմանիւթ ճարել կառավարութեան մը որ գոյութիւն ունի իրաւապէս եւ իրականապէս: Բայց այդպէս չըրինք, սկզբունքի եւ մարդկային նկատումներով: Մենք չուզեցինք ո եւ է մէկուն պատրուակ տալ ապստամբներուն օգնելու, մանաւանդ Լոնտոնի խորհրդաժողովին առթեն: Մեծն Բրիտանիա, Պելժիա եւ Ֆրանսա որոշեցին չկատարել ո՛ւ եւ է ձեռնարկ որ կրնար վտանգել Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հետ եղած յարաբերութիւնները: Ինչ կը վերաբերի Մարոք ղրկուած իտալական օդանաւերու հարցին, քննութիւն կը կատարուի այդ միջադէպի մասին»:

*** Նոյն օրը Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ ալ մեծ վիճաբանութիւն մը տեղի ունեցաւ մասնաւորապէս Սպանիոյ դէպքերու մասին: Այս առթիւ երեսփոխան մը պահանջեց որ կառավարութիւնը վճռապէս յայտարարէ թէ ոչ եւ է հովանաւորեալ գաղթավայր չպիտի վերադարձնէ Գերմանիոյ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

10,000,000 ՈՍԿԻԻ ՎԱՐԿ ՄԸ բացաւ անգլիական կառավարութիւնը, ի պատասխան խորհրդային իշխանութեան դիմումին: Այս վարկը, որ ամենամեծն է իր տեսակին մէջ, պիտի ծառայէ անգլիական արտադրութիւններ, մասնաւորապէս մեքենաներ, ելեկտրական կազմածներ, շոգեկառքի վերաբերեալ ապրանքներ գնելու, բայց երբեք ռազմանիւթ:

ՈԼԻՄՊԻԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐՈՒ հանդիսաւոր բացումը տեղի ունեցաւ երէկ, շաբաթ, Պերլինի մէջ, առաջնորդութեամբ Հիթլէրի, որուն խօսքերը կը լսուէին ամէն կողմ, ձայնասփիւռներու միջոցաւ: Իսկ բուն խաղերը կը սկսին այսօր, մասնակցութեամբ 4844 մարզիկներու, թիւ մը որ աննախընթաց է:

ՅՈՒԼԻՍ 31ի վճարօրին առթիւ, բազմաթիւ առեւտրականներ եւ գործարանատէրներ նոր պայմանաժամ ստացան, շնորհիւ կառավարութեան կարգադրութեանց: Դիւրութիւններ ընծայեցին բոլոր դրամատուները եւ մասնաւորապէս Պանք տը Ֆրանսը:

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱԽԱՂԻ 7րդ շարքին վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի օգոստոս 26ին, Վիշիի մէջ:

ՎՃԱՐՈՎԻ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ օրէնքին գործադրութեան առթիւ, բոլոր երկաթուղիները 40 առ հարիւր զեղչ նշանակած ըլլալով, ուրբաթ օր եւ երէկ անհամար բազմութիւն մը խռնուած էր կայարաններուն: Այս առթիւ մասնաւոր տոմսակներ հանուած են, 31 օրուան պայմանաժամով (Գ. կարգ): Բոլոր կառախումբերը տրամադրելի են, բացի օգոստոս 14ի, 15ի, 16ի, 29ի, 30ի, 31ի, սեպտեմբեր 29ի եւ 30ի կառախումբերէն: Առ նուազն տասը հոգինոց խումբերը կը ստանան 50 առ հարիւր զեղչ:

ԱՅՆ ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐԸ որոնք օժանդակութեան կը ղրկեն իրենց զաւակները (16էն վար), 3.50ի փոխարէն 5 ֆրանք պիտի ստանան մինչեւ 50 օր, յուլիս 25էն սեպտ. 30: Բայց յաւելեալ դրամը ընտանիքի պետերուն չպիտի յանձնուի, այլ թաղապետութեան կամ անոր նշանակած այն օրկանին որ ստանձնած է մանուկներու օժանդակութեան հոգը:

ԺՈՌԷՍԻ ՄԱՀՈՒԱՆ 22րդ տարեդարձին առթիւ, ուրբաթ օր յիշատակի հանդէս մը կատարուեցաւ Վէլոտրոմ տ'Իվէռի մէջ, նախաձեռնութեամբ ընկերվարական կուսակցութեան: Թերթերը 40.000 կը հաշուեն ունկնդիրներուն թիւը: Գլխաւոր ճառախօսն էր վարչապետը, Լէօն Պլում, որ անգամ մը եւս կրկնեց միացեալ ճակատին ուխտը, փառաբանելով Ժոռէսը:

ԹԵՐԹԵՐՈՒ ԳԻՆԸ 30 սանթիմի բարձրացաւ երէկ, 1 օգոստոս: Իսկ «Թան»ը՝ 50, «Տէպա»ն՝ 40 սանթիմի կը ծախուին:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները չորեքշաբթի երեկոյ (5 Օգոստ.՝ ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարանի վերնայարկը, 4 rue St. Denis (Place du Châtelet), մեթրօ Châtelet Օրակարգ՝ Երջանային ժողովի օրակարգերու քննութիւն:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած Ասնուվիլի «Վարդան» են Թակոմիտէի կողմէ

2 Օգոստ. կիրակի կէս օրէ վերջ, Պուա տը քոնտոսի մէջ,

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

կ'երգէ ՕՐ. ԳՆԵԱԶԵԱՆ

ՃԱԶ ՊԱՆՏ. ՃՈԽ ՊՈՒՖԷ

Անձրեւի պարագային կը յետաձգուի

ՕՐ. ՄԱՌԻ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ
եւ
ՏԻՐԱՆ ՊԷՅԿԻՐՃԵԱՆ
Ամուսնացած

Լիոն, 11 յուլիս 1936

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պ. Յ. Օհանեան, Պ. Խաչիկ Օհանեան, տէր եւ տիկ. Կարապետ Աւետիսեան, տէր եւ տիկ. Ուզունեան եւ Թարգի Եազուպեան ընտանիքը շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին Տիկ. ԶՄՐՈՒԹ ՕՀԱՆԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Տիգրան Զապուրքեանի (կամ Կարապետեան) քոյրը Տիկ. Արզուեան (անունը կարծիքով Պայծառ), որ կը բնակէր 5 rue Pierre Curie, Kremlin-Bicêtre, Seine: Կը խնդրուի իր հասցէն իմացնել Garabed Derderianի chez M. Barry Honoré à Chaspayac par Loudes (Haute Loire):

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ

Երգիծաթերթ՝ «Մ Ե Ղ Ո Ւ»

Փարիզի եւ Երջանի Յառաջի ցրուիչ

Պ. Ա Ի Ե Տ Ի Ս էն:

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԱՐՂՈՒԹԵԱՆՆԵՐՈՒ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

Խանասորի արշաւանքի տարեդարձին առթիւ, Շավիլի Հ. Յ. Դ. Արղութեան խումբը կազմակերպած է ընկերական այցելութիւն մը, ԱՐՂՈՒԹԵԱՆՆԵՐՈՒ շիրիմին, Շավիլի գերեզմանատան մէջ, 2 Օգոստոս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին: Կը հրաւիրուին Փարիզի եւ շրջաններու բոլոր ընկերներն ու համակիրները:

Հաւաքավայր՝ Շավիլի կայարանին (Մոնփառնասի գիծ) ելքի կողմը ժամը 3.30ին:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameame, PARIS (13)

■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 4 ՕԳՈՍՏՈՍ
MARDI 4 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3182

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ ԵՂԵՐԱԿԱՆ

Նոր թերթ ստացած չենք Երեւանէն, ոչ ալ Թիֆլիսէն: («Խորհ. Հայաստան»ի վերջին թիւն է յուլիս 5...): Հետեւաբար չունինք նոր լուսաբանութիւններ՝ Աղասի Խանջեանի անձնասպանութեան մասին, բացի այն բանաձեւէն որ պիտի կարդաք այսօր:

Բայց, կը թուի թէ գալիք թերթերն ալ նոր բան մը չպիտի յայտնեն, բացի այն «մերկացումներ»էն որ կ'երեւան այդ բանաձեւին մէջ, եւ որոնք իրենց ամփոփուած վիճակին մէջ իսկ ամբողջ ողբերգութիւն մը կը պարզեն: (Մենք ձեռքի տակ չունինք Կեդր. Կոմիտէի բանաձեւին բնագիրը, եւ ամփոփումը նոյնութեամբ արտատպած ենք պոլսական թերթէ մը):

Ի՞նչ կը հետեւի այդ բանաձեւէն.—

1. Դէպքի մասին զեկուցում տալու պաշտօնը կը ստանձնէ Վրացի մը: (Անդրկովկասի կարմիր փոխարքան ալ, Բերիա, Վրացի է, ինչպէս Խ. Միութեան միահեծան զեկավարը, Սթալին):

2. Աղասի Խանջեանի արարքը միաձայնութեամբ կը հռչակուի «դաւաճանական պրովոկասիոն ակտ»:

3. Իսկ ամէնէն ուշագրաւը, ժողովը պարտականութիւն կը սեպէ յանուն Հայաստանի հաւատարմութեան եւ սիրոյ հաւաստիքներ ընծայել ոչ միայն դէպի Խ. Միութիւնը, այլ եւ «դէպի վրացի ժողովուրդը որ ամբողջ երկրագունդի աշխատաւորներուն տուած է մեծ առաջնորդ մը»:

Ուրեմն Աղասի Խանջեան ըմբոստացա՞ծ էր Վրացիներու տիրապետութեան, Սթալինի կամ Բերիայի դէմ, եւ ատոր մէ՞ղքն է որ քաւեց, դիմելով «անթոյլատրելի փոքրոգութեան», անձնասպանութեան:

Կը թուի թէ Երեւանի ողբերգութեան եթէ ոչ ամբողջ գաղտնիքը, գէթ անոր մեծ մասը կը գտնուի այս վերջին յայտարարութեան մէջ:

Ինչո՞ւ այս մասնաւոր յիշատակութիւնը վրաց ժողովուրդին եւ անոր «հանճարեղ առաջնորդ»ին հանդէպ, երբ հարցը կը վերաբերի Հայաստանի մէջ գործուած «ազգայնական, թրոցքիական սխալներու»: Եւ ինչո՞ւ Երեւանի մէջ գումարուած ժողովի մը զեկուցանողն անգամ կ'ըլլայ Վրացի մը, կարծես մասնաւոր հակակշիռ մը հաստատելու համար ...

Աղասի Խանջեան հո՞ղ պահանջած էր Վրաստանէն, կամ ազդեցութեան պայքա՞ր մղած էր Վրացիներու գերակշռութեան դէմ, բողոք ներկայացնելով մինչեւ Մոսկուա, Սթալինի առջեւ:

Եւ արդեօք արդար դատի մը — սահմանավէճերու հարցին պատճառած դառնութիւնը մեղմացնելու համա՞ր է որ Մոսկուա յանկարծ կ'անդրադառնայ թէ Հայաստանի կառավարութիւնը «բաւարար» աշխատանք չէ կատարած գաղթականներու տեղաւորման գործին մէջ, եւ խոշոր վարկեր ու նիւթեր կը յատկացնէ, նոր աւաններու պակասները լրացնելու համար:

Հարցումները ինքնին կուգան, բայց պատասխանները կը խուսափին, դարմանազան զեկոյցներու, ճառերու եւ բանաձեւերու լաբիւրինթոսի մը մէջ, որոնք սահմանուած են պարտկելու անպարտկելին:

Ամէն պարագայի մէջ, աւելի քան եղերական է Յուլիս 9ի դէպքը,— ախտանշանը՝ լուրջ տագնապի մը: Շ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ Կ. ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԲԱՆԱՁԵՒԸ

Աղասի Խանջեանի մահուան առթիւ

« ԴԱՒԱՃԱՆԱԿԱՆ ՊՐՈՎՈԿԱՍԻՈՆ ԱԿՏ »...

Խորհրդահայ թերթերը (Յուլիս 18) հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդեն Աղասի Խանջեանի մահուան պարագաներու մասին.—

« Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի ժողովը տեղի ունեցաւ Յուլիս 12ին եւ լսեց Անդրկովկասի Կոմիտէի քարտուղար Կուդրավցեւի զեկոյցը՝ Խանջեանի մահուան պարագաներու մասին: Այս առթիւ խօսեցան նաեւ հետեւեալները.— Ղազարեան, Կուրղինեան, Վահանեան, Արխեան, Մովսէսեան, Եղիազարեան, Ս. Մարտիկեան, Ստ. Ակոպով, Անանեան, Շահվէրտով, Մուղդուսի, Ալի Մահմէտով, Ամատունի, եւն.:

Ժողովը միաձայնութեամբ բանաձեւ մը ընդունեց Կուդրավցեւի զեկուցման առթիւ եւ երկու նամակ ղրկեց, մէկը Ստալինի, միւսը Անդրկովկասի կոմիտէի ընդհ. քարտուղար Բերիայի (Վրացի):

Ժողովին ընդունած բանաձեւը կ'ըսէ ի մէջ այլոց.—

Ժողովը կը գտնէ որ Խանջեանի ընթացքը անթոյլատրելի փոքրոգութիւն է եւ ան իր մէջ քաջութիւն չգտաւ, բոլշեւիկօրէն ուղղելու վերջին տարիներու իր թոյլ տուած շարք մը քաղաքական լուրջ սխալները:

Ժողովը Խանջեանի վարմունքը կը համարի կուսակցութեան նկատմամբ անոր ցուցաբերած երկերեսութեան պսակումը: Խճողուելով իր ազգայնական (նացիօնալիստական) սխալներու եւ կապերու մէջ, Խանջեան դիմեց ԴԱՒԱՃԱՆԱԿԱՆ ԳՐԳՌԻՉ ՔԱՅԼԻՆ (պրովոկասիոն ակտ), որ ուղղուած է կուսակցութեան դէմ:

Խանջեան պէտք եղածին պէս չմերկացուց հակայեղափոխական թրոցկիականները եւ ազգայնականները (թրոցկիական խմբակներ Լէնինականի մէջ, Ն. Ստեփանեանի գործը, եւն.):

Կրթական գործավար եւ Կեդր. Կոմիտէի անդամ կարգուելէ յետոյ, Ստեփանեան երեւան բերաւ իր ազգայնականութիւնը, բայց Խանջեան պաշտպանեց այդ հակայեղափոխական անձը եւ յանդիմանեց այն ընկերը որ դիտողութիւն ըրած էր թրոցկիական Ստեփանեանի դէմ:

Անդրկովկասի Կեդր. Կոմիտէի քարտուղար Բերիա ամէն կերպով կ'օգնէր Խանջեանին եւ կ'ուղղէր անոր սխալները: Հակառակ ատոր, Խանջեան այդ կոմիտէէն ծածկեց Ստեփանեանի գործը եւ խայտառակութեամբ կոծկեց:

Ժողովը կը հաւաստէ Խ. Միութեան եւ Անդրկովկասի Կոմիտէներուն թէ Հայաստանի բոլշեւիկները այսուհետեւ ալ հայ ժողովուրդին մէջ կը դաստիարակեն խոր սէր դէպի իրենց հանրապետութիւնը, դէպի Խ. Միութիւնը եւ վրացի ժողովուրդը որ ամբողջ երկրագունդի աշխատաւորներուն տուած է ժողովուրդներու մեծ առաջնորդ մը: Հայաստանի բոլշեւիկները կը դաստիարակեն անհուն սիրոյ զգացմունք դէպի հանճարեղ առաջնորդ ընկեր Ստալինը:

Ժողովը յետոյ կ'ըսէ թէ Խանջեանի առած քայլը կուգայ զէնք տալու խորհրդային ոխերիմ թշնամի Դաշնակներուն, Թրոցկիականներու եւ այլ հակայեղափոխականներուն: Ամէնէն վերջը բանաձեւը կը պարունակէ կեցցէներ՝ Բերիայի եւ Ստալինի հասցէին:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐԸ ՄԱՏՐԻՏԻ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ

ԿԱՏԱՂԻ ԿՌԻՒ ՄԸ ԲԱԶՄԱԹԻՒ ԶՈՀԵՐՈՎ

Կառավարական յաղթանակ՝ ուրիշ ճակատի վրայ

Զօր. Մոլա, Սպանիոյ ապստամբներուն հիւսիսային շրջանի հրամանատարը, նոր յաղթանակ մը կը ծանուցանէր երէկ: Կատաղի կռիւներէ վերջ, ապստամբներուն ձեռքն անցած է ռազմագիտական դիրք մը, Կուատարրամա, որ կը գտնուի Մատրիտի ճամբուն վրայ, 45 քիլոմեթր հեռու: Յաղթանակը շահուած է սուինաւոր յարձակումով մը, որու ընթացքին հանրապետական զօրքը կոտրուած է յուսահատօրէն, մարտնչելով ամէն մէկ թիզ հողի համար: Երկու կողմերն ալ զարհուրելի կորուստներ կրած են: Ապստամբ սպաներ 800 սպաննեալ եւ վիրաւոր կը հաշուեն միայն իրենց բանակէն: Զօր. Միկէլ Փոնտէ, ապստամբներու աջ թեւին հրամանատարը, ծանրապէս վիրաւորուեցաւ կառավարական օդանաւէ մը արձակուած ռումբով: Զօրավարը օդին մէջ նետուեցաւ պայթման ցնցումէն, եւ կորսնցուց քիթը, իսկ դէմքը աւերուեցաւ ռումբի կտորներէն:

Գրաւելով Կուատարրաման, ապստամբները մաքրած կ'ըլլան Ալթա Լէօն կիրճը: Այլեւս անոր չափ պաշտպանողական զօրաւոր դիրքեր չեն գտնուիր ապստամբներուն եւ Մատրիտի միջեւ: Միեւնոյն ատեն, զօր. Փոնտէի զօրքը կրնայ կոնակէն սպառնալ հանրապետական զօրքին:

Մասնագէտներու կարծիքով, վճռողական կարեւոր գործողութիւններ պիտի սկսին այսօր, երեքշաբթի: Ապստամբները պիտի փորձեն վճռական հարուած մը տալ կառավարական զօրքին, ամբողջովին բանալու համար Մատրիտի ճամբան:

Կուատարրամայի ճակատամարտին մէջ կառավարական զօրքը ռազմադաշտին վրայ ձգած է բազմաթիւ սպաննեալներ եւ վիրաւորներ, ինչպէս եւ գերիներ, թնդանօթներ եւ մեծաքանակ ռազմանիւթ: Ճակատամարտէն վերջը 200 քաղաքային պահակներ ապստամբներուն կողմը անցան, յայտնելով թէ բռնի կը կռուէին: Ասոնց մէջ կը գտնուէին երկու հարիւրապետներ եւ վեց տեղակալներ: Ապստամբները կ'ըսեն թէ վերջին երկու օրերու ընթացքին իբր 900 քաղաքային պահակներ իրենց կողմը անցած են:

Ապստամբները Մատրիտի վրայ կը քալեն երեք թեւերով: Զօր. Խոքանէզ կը սպառնայ կեդրոնէն, եւ միայն 65 քիլոմեթր հեռու է մայրաքաղաքէն. իսկ աջ թեւը կը գտնուի 165 քիլոմեթր հեռաւորութեան մը վրայ:

Զօր. Ֆրանքօ, հարաւային ճակատին հրամանատարը, դժուարութիւն կը կրէ Մարոքէն զօրք փոխադրելու համար, քանի որ նաւատորմին մեծ մասը կը գտնուի կառավարութեան ձեռքը: Ցամաքի վրայ եւս բուռն դիմադրութեան հանդիպեցաւ իր զօրքը, կատաղի կռիւներ մղելով քայլ առ քայլ: Իր ամէնէն յառաջացած զօրամասը 200 քիլոմեթր հեռու է Մատրիտէն: Ապստամբները եթէ յաջողին գրաւել Վալենցիան, կտրած պիտի ըլլան Մատրիտի վերջին հաղորդակցութիւնը՝ ծովուն հետ:

Ապստամբները կ'ըսեն թէ եթէ ուզեն կրնան վաղն իսկ Մատրիտ մտնել. բայց կը զգուշանան անմիջական յառաջխաղացութենէ, որպէսզի ծանր կորուստներ չպատահին եւ քաղաքը անվնաս մնայ: Կը վախցուի որ կառավարական զօրքը յուսահատութեան վայրկեանի մը մէջ կրակի տայ Մատրիտը, ինչպէս եղաւ Մոսկուան՝ 1812ին, Նափոլէոնի յաղթանակէն յետոյ, կամ ինչպէս որ Փարիզի յեղափոխականները հրկիզեցին բազմաթիւ նշանաւոր շէնքեր, 1871ին, Վերսայլի կառավարութեան անձնատուր ըլլալէ առաջ:

** Կառավարական զօրքը կը քալէ Սարակոսայի վրայ «յաղթական յառաջխաղացութեամբ», ինչպէս կը հաղորդէ զեկոյցը: Խիստ գաղտնապահութիւն կը տիրէ բանակի շարժումներու մասին: Ընդհարումները կը շարունակուին բոլոր ճակատներուն վրայ:

** Քուպայէն կին գրող մը, Հիլտա Թուլէտանօ, Սպանիոյ ապստամբներուն նուիրեց իր նոր շահած ժառանգութիւնը, 3.000.000 փեզէթա: Գումարը կը գտնուի Թէթուանի դրամատունը, յանձնելի՝ առժամեայ կառավարութեան նախագահին:

Ֆրանսայի եւ միւս պետութեանց դիրքը Սպանիոյ դէպքերուն հանդէպ

Ֆրանսական կառավարութիւնը քննելով Սպանիոյ դէպքերուն ընթացքը եւ օտար միջամտութեան խնդիրը, զեկոյց մը հրատարակեց արտաքին նախարարութեան միջոցաւ: Այդ զեկոյցին համաձայն, Ֆրանսա պիտի շարունակէ բարեկամական յարաբերութիւններ պահել պաշտօնապէս ճանչցուած կառավարութեան հետ եւ ամէն միջոց պիտի փորձէ, որպէսզի կարճ տեւեն Սպանիոյ խռովութիւնները եւ միջազգային յարաբերութիւնները չխանգարուին: Այս առաջադրութեամբ, որոշած է ստիպողական կոչ մը ուղղել գլխաւոր շահակից պետութեանց, որպէսզի խիստ չէզոքութիւն պահեն Սպանիոյ հանդէպ: «Ֆրանսական կառավարութիւնը իր մասին մինչեւ այսօր խստօրէն պահած է իր որոշումը՝ արգիլելու զէնքի որեւէ արտածում դէպի Սպանիա, նոյն իսկ խռովութիւններէն առաջ եղած ապսպրանքներու համար, սպասելով որ այս մասին համաձայնութիւն մը գոյանայ շահակից գլխաւոր կառավարութեանց միջեւ: Նկատելով որ այժմ արտասահմանէն զինանիւթ կը հայթայթուի Սպանիոյ ապստամբներուն, ֆրանսական կառավարութիւնը հարկադրաբար իրեն կը վերապահէ իր տուած որոշման վերադնահատման ազատութիւնը»:

Ուրեմն, եթէ ուրիշ պետութիւններ զէնք ղրկեն ապստամբներուն, Ֆրանսան ալ նոյնը պիտի ընէ կառավարութեան զօրքին համար:

Այս որոշումը անմիջապէս հաղորդուեցաւ Լոնտոն, Պերլին եւ Հռոմ: Արտաքին նախարար պ. Իվոն Տէլպոս ճառ մը խօսելով կիրակի օր, ազդարարեց.

— «Ո՛րեւէ գնով պէտք չէ իրականանայ գաղափարներու նոր խաչակրութիւն մը Եւրոպայի մէջ. խաչակրութիւն մը որուն անխուսափելի հետեւանքը պիտի ըլլայ պատերազմ: Ահա թէ ինչո՛ւ ֆրանսական կառավարութիւնը

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՏԱՐԻ ՄԸ ԵՒՍ

Կիրակի, 2 օգոստոս. «Յառաջ»ի հրատարակութեան տարեդարձն էր:

Ուրեմն, տարի մը եւս: Ճիշդ տասներմէկ:

— Ի՛նչ գեղեցիկ զուգադիպութիւն տպարանի ձեռնարկին հետ: Իսկ այս ձեռնա՞րկը ուր մնաց:

— Կ'իմանաք այսօր-վաղը: Յայտարարութիւն մը պիտի հրատարակուի, անոր հիման վրայ գործի կը ձեռնարկեն «Յառաջ»ի բարեկամները, անհատապէս կամ հաւաքաբար:

— Ո՞րքան գումար կը սպասէք:

— Դժուար է նախատեսել: Ձեռնարկը սովորական հանգամանքութեան մը հանգամանքը չպիտի ունենայ. այնպէս որ կրնայ շօշափելի գումար մը արտադրել բաղդատաբար կարճ ատենի մը մէջ: Մնաց որ, տրամադրութիւնները շատ ջերմ են, եւ ամէն կողմէ կը մեղադրեն թէ շատ ուշ մնաց, գոնէ տասնամեակին պէտք էր կատարուէր:

— Միայն տպարանի մը բացա՞ումն է ամբողջ ծրագիրը.

— Տպարան եւ խմբագրատուն մը. կարելի յարմարութիւններով, բանուկ եւ տարածքի մը վրայ: Գոնէ համեստ մէկ մանրանկարը Պոլսոյ «Ճակատամարտ»ի խմբագրատան, որ երազ մը մնաց այս ափերուն վրայ: Կ'անցնին տարիները, հոգերն ալ կը ծանրանան: Հարկ է դիմաւորել նոր պահանջները, եւ նորութիւններ առնել: Տասներկու տարի բոլորեցինք, շնորհիւ խմբագրութեան եւ վարչութեան անդամներու, աշխատակիցներու, աշխատաւորներու, ընկերներու եւ բարեկամներու կորովի աշխատանքին եւ յարատեւ աջակցութեան: Այժմ ամէնքն կը սպասենք մենք մեզմէ, երկրորդ տասնամեակի բացումին: Այդ ամենն է որ կը յուսանք իրագործել շնորհիւ ... եւ ուրիշ յարմարութեանց: Մեծ բան չենք խոստանար, ինչպէս առաջին տասնամեակի բացումին: Մեր կողմէ խանդավառութիւն եւ աշխատանք, բարեկամներու կողմէ գնահատութիւն: Մնացեալը ինքնին կը կատարուի:

— Բայց չըսիք թէ ինչպէս կրնանք օգնել այս նոր ձեռնարկին:

— Կը կարդաք յաճախորդագրութիւնը ... եւ կ'իմանաք:

ՎԱՀԷ

Յունահայ դպրոցներու տագնապը

«Նոր Օր»ի մէջ կը կարդանք (28 Յուլիս).—

Դպրոցական նախորդ շրջանը դեռ չաւարտած, կրթական նախարարութիւնը պարտադրած էր հայ վարժարաններուն արտօնութիւններ ստանալու համար դիմումներ կատարել Կրթական Խորհուրդին:

Բոլոր հայ վարժարանները անխտիր, այդ դիմումները կատարեցին, լրացնելով օրինական ձեւակերպութիւնները, որով թոյլ կը տրուէր միայն անհատական վարժարաններու անունով դիմումներ կատարել եւ համայնքի վարժարաններու գոյութիւնը չէր ճանչցուեր:

Հաւաստի աղբիւրէ կ'իմանանք թէ Կրթական Խորհուրդը, տրուած խնդրագրերէն շատերուն արտօնութիւն տուած է, բայց թիւ 65 — 15)6)36ի որոշումին համաձայն: Բացուելիք վարժարանը հելլենական պիտի ըլլայ, ուսուցիչները հելլէն, «բոլոր դասերը յունարէն պիտի դասաւանդուին եւ ոչ թէ հայերէն լեզուով, որուն դասաւանդութիւնը պիտի արտօնուի միայն 5րդ եւ 6րդ դասարաններուն, ծրագրէն դուրս ժամերու մէջ եւ շաբաթը 6 ժամէն ոչ աւելի»: Կը կարծենք թէ այս ձեւով տրուած արտօնութիւնները պիտի մնան անգործադրելի:

Միւս կողմէ, հայ վարժարաններու ի նպաստ դիմումներ կատարելու նպատակով կազմուած յանձնախումբը կը շարունակէ իր աշխատանքները: Դժբախտաբար Յանձնախումբի անդամներուն մեծամասնութիւնը սկիզբէն ի վեր, (գլխաւորաբար վարչութեան անդամները) չեն յաճախեր նիստերուն եւ այսպէսով արգելք կը հանդիսանան ձեռնարկուած դիմումներուն:

Կարծէք չէր բաւեր անցեալի անհոգ վերաբերումը, դեռ ներկայիս ալ ազգային իշխանութիւնը կը շարունակէ անտարբեր մնալ գաղութին ամենակենսական խնդրին հանդէպ:

Նեղուցներու նոր պայմանագրին վաւերացումը

Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովը միաձայնութեամբ վաւերացուց Նեղուցներու նոր պայմանագիրը: Այս առթիւ զեկուցում տալով, արտաքին գործավար Ռ. Արաս չեշտեց.

— «Էականը այն է որ խաղաղ բարեկամութեամբ նուիրագործուեցաւ Թուրքիոյ կատարեալ եւ ամբողջական գերիշխանութիւնը որ կը միացնէ երկրին երկու անբաժանելի մասերը»:

Յետոյ գոհունակութիւն յայտնեց պետութիւններու յայտնած վստահութեան համար, որով Թուրքիան միակ պահապանը կը մնայ Նեղուցներուն: (19րդ յօդուած): «Նոր պայմանագիրը կ'արգիլէ պատերազմիկ պետութեանց մարտանաւերուն անցքը, բացի այն պարագայէն երբ փոխադարձ աջակցութեան դաշնագիր մը կնքուած է Թուրքիոյ հետ, Ազգերու Դաշնակցութեան շրջանակին մէջ: Թուրքիա նոր պայմանագիրը պիտի գործադրէ թէ ստորագրող մեծ պետութեանց եւ թէ միւսներուն հանդէպ»:

Անցնելով Թուրքիոյ արտաքին քաղաքականութեան, գործավարը բացատրեց թէ Թուրքիա պատրաստ է ուսումնասիրելու որեւէ առաջարկ որ կը ձգտի բարեփոխել Ազգաժողովի ուխտին 11 եւ 16 յօդուածները (պատժական), որովհետեւ Թուրքիա ջերմապէս կը բաղձայ որ Ազգերու Դաշնակցութիւնը շատ զօրաւոր ըլլայ: Յուլիս 27էն ի վեր, համաձայն Մեծն Բրիտանիոյ որոշման, Թուրքիա չեղեալ կը համարի Միջերկրականի փոխադարձ աջակցութեան համաձայնութիւնները: Իտալիա բարեկամական հաւաստիքներ տուած է:

Թուրքիոյ, Յունաստանի եւ Եուկոսլավիոյ եւ հաղորդած է մեզի թէ ինքզինքը կապուած կը զգայ երկու երկիրներուն բարեկամական դաշինքով»: Այս առթիւ Ռ. Արաս բուռքած նկատելով Միջերկրականի պետութեանց յարաբերութիւնները, մասնաւորապէս ծանրացաւ Անգլիոյ եւ Թուրքիոյ բարեկամութեան եւ փոխադարձ վստահութեան վրայ:

⁂ Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ Կեդր. Գործադիր Կոմիտէին (Խորհրդարան) դիւանը վաւերացուց Նեղուցներու նոր պայմանագիրը:

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ որոշած ըլլալով լրացնել օրակարգի խնդիրները, նիստերը պիտի շարունակուին մինչեւ յուլիս 8 կամ 13:

ՄՈՒՍՈՒԼԻ ՆԱՒԹԱԳԻԾԸ ճեղքուեցաւ Արաբներու կողմէ Պաղեստինի սահմանին վրայ, Յորդանանու ծովէն անդին եւ հրդեհ ծագեցաւ, բայց կարելի եղաւ անմիջապէս վերաշինել:

10,000,000 ՖՐԱՆՔԻ վարկ մը սահմանուեցաւ, պաշտպանելու եւ հայրենիք վերադարձնելու համար Սպանիայէն փախած ֆրանսական հպատակները:

ՆԵՂՈՒՑՆԵՐՈՒ ՆՈՐ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻՆ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

Զօր. Քալքին, ռուսական դեսպանատան զինուորական նախկին կցորդը՝ Պոլսոյ եւ Աթէնքի, քանի տարի շարունակ մասնաւոր կարծիք մը ունեցած է Նեղուցներու հարցի կարգադրութեան մասին,— կը գրէ Սլովօ:

Ան ոչ Ռուսիոյ եւ ոչ ալ Եւրոպայի համար օգտակար նկատած է Նեղուցներու գրաւումը միայն մէկ պետութեան կողմէ,— առանց տարբերութիւն դնելու թէ՝ այդ միակ պետութիւնը Թուրքիա՞ն պիտի ըլլայ, Պուլկարիա՞ն թէ Ռուսիան:

Իր ծրագիր յատակագիծը հիմնած է ուրեմն, ոչ թէ համաձայնութեան մը ամուր հիմերուն, այլ մրցակցութեան մը ճօճուն օրօրոցին վրայ: Երկու ուժեր պէտք է պայքարին այս ծովային ռազմագիտական անցքին համար եւ անոնց մրցակցութիւնը ապահովէ թէքնիքի ազատութիւնը՝ խաղաղութեան օրերուն, ինչպէս եւ չէզոքութեամբ՝ պատերազմի ատեն:

Ռուս ռազմագէտը առաջարկած է որ Թուրքիա պահէ Տարտանէլի ասիական, իսկ Պուլկարիա՝ եւրոպական եզերքը:

Այս տեսակ կարգադրութեամբ մը Անգլիա անկարող կ'ըլլայ վտանգ դառնալու Ռուսիոյ, իսկ վերջինն ալ չի կրնար նախանձը գրգռել Բրիտանիոյ:

Տարտանէլի հարցը շատոնց դադրած է ռուսեւթրքական հարց մը ըլլալէ:

Մասնաւորապէս 1829էն վերջ, երբ պարտեալ Թուրքիան պատրաստ էր ստորագրելու որ եւ է դաշնագիր՝ Միջերկրականի այդ դրան մասին:

Այդ վայրկեանէն սկսած, սակայն, Անգլիա երեւցաւ բեմին վրայ եւ բացայայտօրէն ստանձնեց Տարտանէլեան ափունքին պաշտպանութիւնը:

Այսպէս կարելի է բացատրել եւ այն ծանր հաշտութիւնը, զոր ան պարտադրեց Խրիմի պատերազմէն վերջ Փեթերպուրկի,—հաշտութիւն մը, որ կը նշանակէր ոչ միայն Նեղուցներու փակումը, այլ եւ Սեւ ծովու կորուստը:

Աւելի վերջ, 1894ին, լորտ Ռօզպըրի Լոնտոնի մէջ կը յայտարարէր թէ այդ վարչաձեւը փոխելու ձգտող ամէն մէկ ռուսական փորձ պիտի նկատուի մարտահրաւէր մը:

Համաշխարհային պատերազմի ընթացքին, Էտուըրտ Կրէյ ճանչցաւ Ռուսիոյ տիրակալութիւնը Նեղուցներուն վրայ, բայց ռուսական յեղափոխութիւնը ժխտեց 1915ի համաձայնութիւնը, իսկ աւելի վերջ, 1922ին, Լոնտոնի մէջ ստորագրուած համաձայնագիր մը հաստատեց Նեղուցներու նոր վարչաձեւը, որ կոչուեցաւ Լօզանի դաշնագրի յաւելուած:

Այդ համաձայնութեան հիման վրայ, անոնք, ինչպէս ծանօթ է, զինաթափուեցան եւ դրուեցան միջազգային յանձնախումբի մը հսկողութեան տակ, որուն կը մասնակցէին Խ. Ռուսիա, Թուրքիա, Անգլիա, Ֆրանսա, Ճափոն, Եուկոսլաւիա եւ այլ պետութիւններ:

Նեղուցները հռչակուեցան չէզոք, բացի այն պարագայէն, երբ Թուրքիա պատերազմի մէջ կ'ըլլայ: Բայց, այդ ատեն եւս չէզոք պետութեանց նաւերը պիտի կարենային անցնիլ Նեղուցներէն:

Ոչ ոքի համար գաղտնիք մըն է թէ Մոնթրէօյի խորհրդաժողովին նախաձեռնութիւնը կը պատկանի Մոսկուայի:

Ան կը վախնայ որ Սեւ ծովին մէջ կրնայ երեւան գալ որ եւ է թշնամի նաւատորմ մը: «Կէօպէն»ի դէպքը, որ տեղի ունեցաւ ընդհ. պատերազմի սկիզբը, երբ Սեւ ծովու ռուս. եզերքները ռմբակոծուեցան, դեռ անմոռանալի է: «Կէօպէն» սպառնալիք մը եղաւ այդ ծովու ռուսական նաւատորմին:

Լիթվինովի համաձայն, Նեղուցները պէտք է ըլլան այնպէս որ մէկ կողմէն կարելի ըլլայ մտնել, բայց միւս կողմէ անկարելի՝ ելլել:

Իտալացիները հակառակ կարծիքի են, իսկ Անգլիացիները գոհունակութեամբ է որ «մատով կը դպին», որովհետեւ առանց ատոր ալ բաւական գլխացաւ ունին Միջերկրականի մէջ:

Ֆրանսացիները, միւս կողմէ, կը ցանկան Նեղուցներուն առջեւ ունենալ շարժուն Թումբեր, որոնք բարձրանան երբ ռուսական նաւատորմը հետապնդէ Գերմանացիները, իսկ վար ձգուին երբ Նաւատորմը ուզէ յարձակիլ Անգլիոյ վրայ:

Եուկոսլաւիան եւս կը փնտռէ ընկերակցութիւնը Թուրքիոյ: Այդ է պատճառը, որ օգնեց Ր. Արասին՝ որպէսզի Էնկիւրի միակ տէրը դառնայ Վոսփորին ու Տարտանէլին:

Թուրքիոյ համար, սակայն, Նեղուցներու խնդիրը արժանապատուութեան եւ ապահովութեան հարց մըն էր:

Փորձերը ցոյց տուին, թէ Նեղուցները անանցանելի կամ գրեթէ անանցանելի են, եթէ լաւ ամրացուին: Եզերային հրետանին, ինչպէս ծանօթ է հսկայ առաւելութիւններ ունի մարտանաւային թնդանօթին բաղդատմամբ: Ցամաքէն արձակումը աւելի ազդու է, քան՝ նաւերէն, որոնք կը ճօճին ծովու մակերեսին վրայ: Նաեւ որովհետեւ նաւ մը նշանակէտ ունենալը աւելի նախընտրելի է, քան որ եւ է եզերային ամրոց, որ ընդհանրապէս անտեսանելի կ'ըլլայ:

Զուր չէ որ զինուորական մասնագէտներ կ'ըսեն թէ՝ Տարտանէլի եզերքները գտնուող միայն վեց հրետանի կը հաւասարին անգլիական ամբողջ նաւատորմին:

Թիւերէ հասկցող անձերու համար շատ յատակ է տարբերութիւնը, որ կայ հրետանիներուն եւ բրիտանական մարտանաւերու արժէքներուն միջեւ:

Նեղուցներու ռազմագիտական արժէքը հաստատուեցաւ մասնաւորապէս ընդհ. պատերազմին, երբ անգլեւֆրանսական մարտանաւերը բաւական ճիգ թափեցին ու վնասներու մատնուեցան Սէտ իւլ Պահրի եւ Կէլիպոլուի առջեւ:

Այն օրերուն, երբ Լիման Ֆոն Զանտէրս յաջողեցաւ, չորս շաբթուան ընթացքին, աւելի զօրացնել Տարտանէլի նախկին ամրութիւնները, Եգէական ջուրերը կարմրեցան, պէտք է խոստովանիլ, Ֆրանսացիներու եւ Անգլիացիներու արիւնով: Անտարակոյս անհամեմատօրէն մեծ եղաւ ջարդը՝ նոյն ամրութիւններուն շուրջ՝ թրքական բանակին ... Այսպէս կամ այնպէս իրական անյաջողութեամբ թէ Ալպիոնի յատուկ նենգամտութեամբ մը, երազ մը մնաց այն ցանկութիւնը որով կ'ուզուէր Վոսփորի մէջ միացնել անգլեւֆրանսական ու ռուսական նաւատորմները ...

Կասկած չկայ, որ Քամալի կառավարութիւնը գրաւելով Նեղուցները, արդիական բոլոր միջոցներով պիտի ամրացնէ ընդհանրապէս Նեղուցները եւ մասնաւորապէս Տարտանէլը՝ քիչ մը աւելի հանդիստ քուն քնանալու համար ...

Գերմանացիները գոյացած այս համաձայնութենէն չափազանց դժգոհ կ'երեւին: «Ֆէօլքիշէր Պէօպախթէր», որ Հիթլէրի օրկանը կը նկատուի, կը գրէ թէ փրանսեւբոլշեւիկեան միջերկրականեան ծրագրի մը եռամեայ ընդդիմութենէն յետոյ բրիտանական կառավարութիւնը վերջին րոպէին տեղի տուաւ եւ կատարեց Լիթվինովի ցանկութիւնը:

Լոնտոնի մէջ հանդարտօրէն կը յայտարարեն, բառ նոյն թերթին, թէ Ֆրանսա եւ խորհրդային Ռուսիա, կամ Ֆրանսա եւ Ռումանիա հազիւ թէ պիտի կարենային գործնապէս իրար հովանաւորել Սեւ ծովու մէջ, եւ թէ ամբողջ համաձայնութիւնը, որուն համար ամիս մը պայքար տարուեցաւ, բացառապէս կը վերաբերի փոխադարձ օգնութեան սկզբունքին: Բայց այդ մեկնութիւնը ուշադրութիւն չընծայեր բանակցութեանց իրական արդիւնքին: Փաստ է, որ ապագայ պատերազմի մը պարագային, Մոսկուա հնարաւորութիւն ունի իր նաւատորմով եւ օդային ուժերով երեւան գալու Տարտանէլի մէջ եւ ընդհանրապէս ամէն տեղ, ուր անհրաժեշտ է երթալ՝ ի նպաստ իր փարիզեան զինակցին: Եթէ նման բոլշեւիկեան յանձնառութիւն մը չտրուի, կարմիր բանակը կրնայ քշուիլ որ եւ է «նախայարձակ պետութենէ» Թուրքիոյ կողմէ պաշտպանուած Տարտանէլի ետեւ եւ յարձակումի պատրաստուիլ նոր ռուսական լճին մէջ, որ ցարդ Սեւ ծով կը կոչուէր:

Միւս կողմէ, օտար թերթեր արձագանգ կ'ըլլան լուրի մը, որուն համաձայն, Նեղուցներուն դաշնագրի փոփոխման եւ Մոնթրէօյի խորհրդաժողովի գումարման նախաձեռնութիւնը զգալի ցրտութիւն յառաջ բերած է Թուրքեւռուս յարաբերութեանց մէջ: Մասնաւորապէս լեհական թերթերը շատ կը քրքրեն այս խնդիրը, գիտել տալով թէ Էնկիւրի մինչեւ վերջը Մոսկուայէն գաղտնի պահած էր Ազգերու Դաշնակցութեան ուղղած ծանուցագրին բովանդակութիւնը:

Եւ սակայն խորհրդային թերթերը պարտք սեպեցին ջերմապէս շնորհաւորել նոր պայմանագրին ստորագրութիւնը, ինչպէս եւ Թուրքեւխորհրդային բարեկամութիւնը:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՏԻՏԱՂ

Ֆրանսայի Երեսփ. Ժողովի ներկայ նախագահը Պ. Էրիօ, օր մը իր մէկ բարեկամին հետ երրորդ անձի մը մասին խօսած ատեն, բարեկամը այդ անձի մասին կ'ըսէ.

— Երեսուն տարի է կը ճանչնամ զինքը, բերնէն սուտ մը չեմ լսած:

Պ. Էրիօ կը հարցնէ անմիջապէս.

— Քիթո՞վ կը խօսի ուրեմն:

ԽԱՉԱԿՐԱՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

RENE GROUSSET, **Histoire des croisades et du Royaume Franc de Jérusalem.** —III. La monarchie musulmane et l'anarchie franque. Avec 14 cartes, Paris, 1936 Librairie Plon, (Prix: 80 fr.).

874 մեծադիր երեսներէ բաղկացած այս Գ. հատորը Ռ. Գրուսէի «Խաչակրաց ու Երուսաղէմի Փռանկաց պատմութեան», իսկապէս գլուխ գործոց մըն է:

Մենք տեսած էինք նախորդ երկու ստուար հատորները, եւ մեր գաղափարը կազմած՝ գիտնական հեղինակին անվիճելի կարողութեան մասին: Անիկա գրած է նաեւ Ասիոյ մասին պատմական ուրիշ կարեւոր աշխատասիրութիւններ, ինչպէս Le réveil de l'Asie, Histoire de l'Extrême - Orient. Les civilisations de l'Orient, Histoire de l'Asie, Hist. de la philosophie orientale, եւն., որոնք զինք տարած բազմեցուցած են Փարիզի Չէրնուսքի Թանգարանին տնօրէնութեան աթոռը:

Ներկայ գործը՝ Խաչակրաց պատմութիւնն է թէեւ, բայց խօսուած է հոն այն բոլոր խնդիրներու վրայ՝ որոնք որ եւ է կերպով կապ ունեցած են Խաչակիրներու հետ:

Հեղինակը նկարագրած է հոն՝ Արեւելքի եւ Արեւմուտքի բազմադարեան հակամարտութիւնը, որ յանգած է մահմետականի եւ քրիստոնեայի կռիւներուն, որոնք բնական հետեւանքով՝ տեղի տուած են Խաչակիրներու արշաւանքներուն: Հեղինակին բուն նպատակն է հոս՝ մասնաւոր կերպով ծանրանալ՝ Փռանկաց (Francs) Կիլիկիոյ, Սուրիոյ եւ Պաղեստինի մէջ եւրոպական առաջին գաղութականութեան մը հիմը դնելու համար կատարած ջանքերուն վրայ, որ ժամանակաւոր գրաւումէ անդին չեն անցած: Այս առթիւ կը խօսի նաեւ Կիլիկիոյ հայկական թագաւորութեան վրայ, տալով ինչ ինչ մանրամասնութիւններ, որոնք հետաքրքրական են մեզի համար:

Այստեղի անցուդարձերը կը պատկանին Գ. եւ Ը. Խաչակրաց ժամանակներուն: Հոս ալ փռանքեւգերման մրցակցութիւն գոյութիւն ունի, Ագատիրի դէպքէն դարեր յառաջ:

Ներկայ հատորը կը սկսի ԺԳ. գլուխով, որ Սալահէտտինի ձեռքով Երուսաղէմի լատին թագաւորութեան ջնջումէն ետք՝ Փռանկներու կողմէ զայն վերստին գրաւելու փորձերը կը նկարագրէ:

1189 թուականն ենք:

Աքեայի առջեւ կը կատարուի ահագին պատերազմ, եւ բերդին պաշարումը կը տեւէ երկու տարի, եւ վերջապէս կ'իյնայ Խաչակիրներու ձեռքը (1191): Ցաւալի է, որ յաղթականներու մէջ թագի համար խռովութիւն կ'իյնայ, որով կը բաժնուին երկու խումբի, մեզի շատ ծանօթ 1914ի պատերազմէն ձեռք բերած աւարին բաժանման նման:

Այս առթիւ Հայերն ալ աւարի կը մասնակցին եւ Լեւոն Բ. իշխանը կը գրաւէ Անտիոքը (1194):

Գլ. ԺԵ. — Ժան տը Բրիէն՝ Աքիայի թագաւոր կը հռչակուի (1210), բայց կը մնայ Անտիոքի հարցը, որուն համար Պարոն Լեւոն Բ. կը պատերազմի Հալէպի իշխանին դէմ, եւ կը յաղթէ (1206):

Գլ. ԺԶ.— Գերման Փրետերիկոս Բ. Երուսաղէմի թագաւոր կ'ըլլայ:

Գլ. ԺԷ.— Բոհեմոնդ Ե. եւ Հեթում Ա. կը վիճին Բաղրասի տիրանալու համար:

Գլ. ԺԸ.— Լուդովիկոս Թ. նոր խաչակրութեան մը գլուխն անցած՝ Անտիոքի մէջ կը հաշտեցնէ Հայերը Փռանկներու հետ:

Հայոց Հեթում Ա. թագաւորին կողմէն եղբայրը՝ Սմբատ Գունդստապլ, Մոնկոլներու Կույուկ - Խանին դեսպան գնաց (1247), իսկ 1254ին Հեթում Ա. անձամբ այցելեց Մանգու - Խանին, եւ անոր պաշտպանութիւնն ու բարեկամութիւնն ապահովեց:

Գլ. ԺԹ. — Խաչակիրք իրարու դէմ կը պատերազմին:

Գլ. Ի.— Մոնկոլներու կողմէ Բաղտատի գրաւումն ու մահմետականներու կոտորածը, պաշտպանելով բոլոր քրիստոնեաները: Մոնկոլները կը գրաւեն Փոքր Ասիան:

Գլ. ԻԱ.— Կիլիկիոյ վրայ Մամլուքներու յարձակումը (1266):

Այս պատերազմին մէջ Հեթում Ա.ի որդիներէն մին՝ Թորոս իշխան՝ սպաննուեցաւ, իսկ միւսը՝ Պարոն Լեւոն՝ Մամլուքներու ձեռքը գերի ինկաւ:

Գիտնական հեղինակը հոս մեծ գովեստով կը խօսի Հեթումի հեռատես քաղաքականութեան մասին, եւ կ'ողբայ որ Փռանկները Հեթումը չքաջալերեցին եւ անոր օգնութեան չհասան (էր. 636):

Գլ. ԻԲ.— Մամլուքները բոլորովին կը վանեն Խաչակիրներու մնացորդները, եւ կը գրաւեն Տրիպոլիսը, Աքիան, Բէյրութը եւ Կիլիկիոյ մեծագոյն մասը:

Այսպէս կը վերջանայ ուղղամիտ եւ արդարադատ հեղինակին այս կարեւոր գիրքը, որուն վերջը դրուած են երկու ընդարձակ ճիւղագրութիւններ:

Սրտանց կը շնորհաւորենք բազմահմուտ հեղինակը, իր այս պատմական գործին համար:

Այս պատմութենէն մեր առնելիք դասն այն է, որ երբ Աքեայի առջեւ Ճենովացիները ու Պիզացիները մարտանաւերով իրարու վրայ կը յարձակին, փոխանակ թշնամին հետապնդելու եւ բնաջնջելու, երբ Տրիպոլսոյ ժողովուրդը Ճենովացիներու դէմ կ'ելլէ եւ Մամլուքներու օգնութեան կը դիմէ, երբ Թորթոզի եւ Տրիպոլսոյ երկու հակառակորդ եպիսկոպոսներն իրարու դէմ կը գրգռեն ժողովուրդը, եւ կրօնական մրցումի կ'ելլեն, հոն «առնելիք» չի մնար այլ եւս:

Կ. Ց. ԲԱՍՄԱՋԵԱՆ

ԵՐԳԻԾԱՇԱԲԱԹ

ԱՆՄԻՏ ԵՒ ԱՆԱՐՈՒԵՍՏ

« ՎԱՐԴԱՊԵՏՆ ԱՍԱՑ »

Համայնավար բարեկամէ ստացայ նամակ մը, որուն միջուկը կ'արտագրեմ.

— «Ֆրանսացի համայնավարները, ինչպէս գիտես, իրենցը կը յայտարարեն Ժան տ'Արքը, քանի որ այս հերոսուհին աշխատաւոր գեղջկուհի մըն էր որ կռուեցաւ ֆրանսական ազնուականութեան դէմ: Անոնք նոյնպէս իրենց կը համարին Յուլիս 14ը, Ֆրանսական եռագոյնը, ինչպէս նաեւ Մարսէյէզը: Ես ըլլալով անշեղ հետեւող մը Ֆրանսական համայնավարութեան կարմիր գիծին՝ կուգամ յայտարարել թէ մերն է Անդրանիկը, քանի որ ան աշխատաւոր բանուոր մըն էր եւ յետոյ կռուեցաւ Թուրք եւ քիւրտ դասակարգական կալուածատէրներուն եւ զինուորական ազնուականութեան դէմ: Նոյնպէս մերը կը յայտարարեմ Մայիս 28ը եւ հայկական եռագոյնը: Այս բոլորէն զատ մերն են նաեւ Դանիէլ Վարուժանը, Ատոմ Եարճանեանը, որոնք պրոլետարներու զաւակներ էին եւ մնացին, իրենց խորքին մէջ, սոցիալիստ յեղափոխականներ, գրիչ շարժելով Թուրք շահագործող դասակարգին դէմ: Իբրեւ վերջաբան՝ վճռապէս կը յայտարարեմ որ մերն է ինչ որ տուած է ցեղը օգտակար ու գեղեցիկ ու դուք, փաշխաններդ բաժին չունիք անոնց մէջ»:

— Փա՛ռք հօր եւ որդւոյ եւ հոգւոյն սրբոյ, այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից ամէն,— եղաւ առաջին աղաղակս, կարդալով այս նամակը:

Զարմանալու չէ եթէ անոնք վաղը իրենց սուրբերը յայտարարեն Ղեւոնդ Դուրեանը, Մաղաքեան չարքեպիսկոպոսը եւ Սահակ քահանայ Փափազեանը:

Տակաւին ինչո՞ւ իրենցը չնկատեն եկեղեցին, խաչը, բուրվառը, խունկը, ծուխը, մոխիրը:

Ինչո՞ւ իրենցը չեն նկատեր Յիսուս Քրիստոսը, որ ատաղձագործի զաւակ ատաղձագործ մըն էր եւ չարչարուեցաւ ու խաչուեցաւ հրեայ կղերապետութեան դասակարգին կողմէ:

Մենք գոհունակ սրտով իրենց կուտանք ամէն բան, պայմանաւ որ շատ սիրեն, միշտ սիրեն:

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ֆրանսայի գաւառներուն մէջ կը ճանչնամ գիւղաքաղաք մը ուր կ'ապրին բաւական թիւով Հայեր: Այդ հայրենակիցներուն մէջ կան բանուորներ, արհեստաւորներ, խանութպաններ, ինչպէս թղթակիցներ:

(Զմոռնանք ըսել որ բաժանորդներէն շատ են թղթակիցները):

Երբ այդ գիւղաքաղաքին մէջ կը պատահին երջանիկ, ուրախ ու լաւ դէպքեր՝ «Յառաջ»ի թղթակիցները կը պահեն քար լռութիւն: Իսկ երբ մեծ կամ պզտիկ դժբախտութիւն մը պատահի, մեր թղթակիցները որոնք ընդհանրապէս ողբերգու տաղանդով օժտուած են, ձեռք կ'առնեն գրիչը ու եղերական ներշնչումով կը շարադրեն, չմոռնալով արտասուախառն կծերով օծել իրենց սեւաթոյր գրութիւնները:

Իսկ երբ գաղութը խաղաղ է, երջանիկ ու հարուստ, երբ մսավաճառ Միսաք եւ նպարավաճառ Նուպար, կօշկավար Կոստանի եւ դերձակ Դերձանեան ազգ. վիճակահանութենէն շահած են 250.000 ական ֆրանք՝ թղթակիցները կը պահեն քար, գոհար, ոսկի լռութիւն:

(Չէ՞ որ խօսիլը արծաթ է ու լռութիւնը ոսկի):

Սակայն, վա՜յ մեզ, եթէ Պ. Կիրակոս երեք ամիս մնաց անգործ ու Պ. Խաչիկի մայրը կորեցաւ. անմիջապէս թղթակիցները սոփոկլեան ոճով եւ Երեմիա մարգարէի խառնուածքով թղթակցութիւններ կը հասցնեն, գրեթէ յայտարարելով ազգային սուգ եւ եւ միջազգային աղէտ:

Ուրախ նիւթը չի կրնար ոչ գեղարուեստական եւ ոչ ալ լրագրական թղ-

---

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

Առաջին անգամ կը տեսնէի Տարօնի համբաւաւոր Վարդան վարդապետը - յեղափոխական վէթէրանը դեռ 90ական թուականներէն: 60ին մօտեցած այդ Սասունցին (Ահարոնքէն) ընկոյզի կոճղի կը նմանէր - հաստատուն եւ ամրակազմ. ճերմակ մօրուքի մազերը անխնամական փութկոտութեամբ բուսած էին իր թուշերէն եւ կզակէն, մանր, սրոյդ աչքեր ու թափանցող հայեացք, որ շարունակ վրայէդ կ'անցնէր թափով: Դժուար է տալ անոր բարդ բնութագիծը. Սասունն ու Տարօնը անոր մէջ էին խտացած. Գեղամ եւ նա խիստ շատ ընդհանուր գիծեր ունէին: Ջերմութեամբ ողջագուրուեցաւ հետս եւ մէջքէս գրկած առաջնորդեց իր հիւրասենեակը: Գլուխ գլխի այդ ժողովրդական իմաստուն մարդուն հետ երկար խօսեցանք երկրի վիճակէն, պատերազմէն, ռուսական բանակի կամաւորութեան մասին: Այնքան երջանիկ հեռանկար էր անոր համար վերջիններուս կողմէ Տարօնը նուաճելու միտքը, որ չէր ուզեր հաւատալ ու կը կրկնէր անընդհատ՝ «վախնամ չը տեսնենք ... »:

Դեռ հազիւ հանգստացած, լուր բերին թէ Ջիհարէթի միւտիւրը կուգայ ձորէն: Վարդապետը խոր հառաչ մը արձակեց, կատաղութիւնով լեցուած հայեացքը երկինք ուղղեց ու սրտի խորքէն մրմնջեց՝ «Անիծեալ լինիս»: Չէր ուզեր, որ միւտիւրը տեսնէ զիս: Քովի սենեակը անցայ, ուրկէ կրնայի դիտել հիւրասենեակը: Միւտիւրը լակոտ մըն էր — երկայնահասակ եւ նիհար: Եկած էր քննելու շրջանի պաշարի հաւաքման գործը եւ, իր ըսելով, «զիարէթի եկած էր վանքին եւ մուրախասա էֆէնտիին»: Ամբարտաւան ու լկտի այդ սրիկան խօսակցութեան ընթացքին լրբօրէն եւ հոհոալով կը պատմէր վարդապետին իր բռնութիւնները. վարդապետը ձեռքերը իրար միացուցած, գլուխը մէկ կողմ հակած եւ գետին նայելով «էհ, երբեմն պէտք է խիստ ըլլալ էֆէնտի, բայց շատ անգամ քաղցրութեամբ աւելի լաւ արդիւնքի կարելի է հասնիլ» ու նման զգոյշ եւ ընդհանուր դիտողութիւններով կը բաւականանար: Այդ միջոցին էր որ իր ոստիկաններէն երկուքը ներս բերին Հայ մը. ռէս էր գիւղի մը: Լսեցի միայն միւտիւրին անոր ուղղած կարճ հարցերը, ապա կրակ կտրած վեր թռաւ եւ ձեռքի մտրակով անխնայ հարուածներ կը տեղար դէմքին ու մարմնին: Սոսկալի ցաւերէն ռէսը կ'ոռնար, կը պաղատէր ...: Վարդապետը մահու չափ տժգոյն, բեւեռուած էր գետնին ու իր ձեռքերը կը կոտրտէր յուզմունքէն ու զայրոյթէն, միեւնոյն ատեն անհանգիստ ու պաղատական հայեացք կը նետէր իմ սենեակի կողմը. կը վախնար թէ դուրս գայի սենեակէն՝ չհանդուրժելով այդ վայրենի տեսարանին: Սակայն, պէտք էր դիմանալ: Քիչ յետոյ, երբ միւտիւրը իր ճաշը լափելով կը հեռանար, լարուած ճիգերէ թուլցած ու գունատած վարդապետը, ինկաւ իր բազմոցին վրայ ու կերկերուն ձայնով մը կրկնեց «Նզովուած իժեր. Աստուա՞ծ ալ չկայ. մեղայ քեզ Տէր, չէ՞ս տեսներ մեր քաշածները...»: Ապա երկարօրէն բացատրեց իր քաղաքական հայեացքը եւ հարկադրական վարուելակերպը Թուրքերուն հետ: «Քանի որ ույժ չունինք ճակատէն կամ դաւադրօրէն զարնելու իժերուն, պէտք չկայ սուր եւ յախուռն քայլեր ընել. պէտք ենք հանդուրժել, ժպտիլ անոնց. զանոնք խաբել, ցոյց տալով թէ երբեք չենք խորհիր դաւել իրենց, թէ բառ ամենայնի հաւատարիմ կը մնանք. պէտք է այս, որպէսզի մեր պատրաստութիւններու ատեն չխանգարեն մեզի, քանի որ զօրաւոր են եւ ձեռքերնին երկար: Կորստաբեր է մեր զանգուածները ցուցական եւ ըմբոստութեան ձեւով արտայայտել: Համբերել ու պատրաստուիլ. տալ ինչ որ կ'ուզեն ու սպասել պէտք է դուրսի օգնութեան ... »:

Վարդան վարդապետի բերնով կը խօսէր դառն դասեր ստացած ու զազրած հայ ժողովուրդը: Այսպիսի տեսակէտներ արտայայտող այդ մարդը, սակայն, կը պատմէին ինծ, թէ երբ կը լսէր հայ ֆետայական խումբերու յաղթական կռիւները, ուրախութենէն կ'արտասուէր, եւ կը կշտամբէր մոլեռանդօրէն մեր տղաները. «Չկրցա՞ք այդ նզովից արմատները քէօքը կտրել»:

Սոսկալի ձիւնախառն փոթորիկը կ'ոռնար պարիսպներու երկայնքին. ճամբաները կանգուններով ձիւն էր նստած. բացարձակ անկարելի էր առաջ գնալ: Կը մնար վերադառնալ Մուշ:

Քանի մը օրէն, մեծ դժուարութիւններով, վերադարձայ Մուշ, այցելեցի Միւթէսարըֆին, գիտէր արդէն, թէ ժամանակ մը անհնար է ճամբայ ելլել: Ի պատասխան ստացուած հեռագրի, յայտնեցի ճամբաներու փակուած ըլլալը, եւ աւելցուցի, թէ պատերազմի այս դժուար օրերուն պիտի մնամ հոն:

1915ի Նոր Տարին կը մօտենար: Զարդուշակ այդ տարին կը սկսէր սեւ նշաններով, որոնք ծանր մտահոգութիւն կը պատճառէին Տարօնի ազգային եւ յեղափոխական ղեկավարներուն:

ՁԱՐԴԵՐՈՒ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

1915 նոր տարուան առաջին օրը, ընդունեցինք Մշոյ Թուրք պաշտօնական ու անպաշտօն «երեւելիներու» շնորհաւորական խմբական այցելութիւնները: Միւթէսարըֆը, վարչական, դատական եւ զինուորական ղեկավարները իրար կը յաջորդէին, կը լեցնէին կօնեակը եւ շաքարեղէնները: Արտակարգ ոչինչ կը նկատէինք իրենց մէջ — քաղաքավարական քանի մը խօսքերու փոխանակութիւն: Հիւրերը կ'ընդունէր գլխաւորապէս Ռուբէնը իբր տանտէր, ես հիւր կը նկատուէի, հոն կը գտնուէին տեղացիներէն նաեւ Մճօն, Կորիւնը, Տիգրանը եւ այլ ընկերներ:

Միւթէսարըֆը առանձնապէս ուշադիր էր դէպի Կորիւնը, որ քիչ մը Թուրքերէն գիտէր, բայց իր ծայրայեղ քաշուող բնաւորութեամբ կցկտուր ու կարճ պատասխաններ կու տար՝ կարմրած ու յարգանքով: Տարօնի բացառիկ ու հազուագիւտ տիպերէն մէկն էր Կորիւնը: Կարճահասակ, բայց պիրկ ու ամրակուռ. խիստ սակաւախօս էր, չէր խնդար գրեթէ, քաղցր ու հաճելի կը ժպտէր երբեմն բերանի մէկ կողմով. սքանչելի էր իր աչքերու մեղմ արտայայտութիւնը:

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(16)

ՉԷՐՔԷԶ ՌԷՇԻՏԻ
ԲՈՒՌՆ ԿՈՉԸ ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ԴԷՄ

—•—

Սելանիկի յունարէն Մակեդոնիա թերթը յուլիս 6ին հրատարակած է հետեւեալ բուռն կոչը, զոր Սարուխանի նախկին երեսփոխան Չէրքէզ Ռէշիտ ուղղած է Աթաթիւրքի. —

— «Երրորդ տպագրութիւն բաց նամակին, գրուած՝ Թրքական բանակի սպայակոյտի նախկին անդամ եւ էնկիւրիի Ազգային Ժողովին մէջ Սարուխանի առաջին երեսփոխան Չէրքէզ Ռէշիտի կողմէ:

«Ուղղուած Թուրքիոյ Հանրապետութեան կեղծ նախագահ Մուսթաֆա Քէմալին՝ Էնկիւրի:

«Երկրորդ անգամն է որ բաց-նամակի միջոցով կը դիմեմ քեզի, Թուրք ժողովուրդի թքնելիք բռնակալիդ եւ պատասխանի չեմ սպասեր, որովհետեւ գիտեմ, թէ երկչոտներն ու վատերը զիրենք ամբաստանողներուն դէմ ճակատելու կորովը չունին:

«Քեզի ուղղած եմ երկու հարցումներ, որոնց երբեք չպիտի կրնաս պատասխանել: Ո՞ր իրաւունքով կը նստիս Թուրք ազնուական ժողովուրդի վզին վրայ, առանց ոչինչ ընծայած ըլլալու հայրենիքի ազատագրութեան գործին: Եւ ի՞նչ հանգամանքով կը նստիս Ա. Դ.եան մէջ, դո՛ւն, որ երբեք ազատօրէն չես ընտրուած իբրեւ Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահ, դուն, որ խաբեբայութեամբ եւ չարագործութեամբ ձեռք ձգեցիր հայրենիքիս բարձրագոյն իշխանութիւնը:

«Այս երկու ծանր հարցումներուն քու պատասխանդ պիտի ըլլայ բնականաբար լռութիւնը, բայց ոչ մէկ արգելք գոյութիւն պիտի ունենայ հայրենասէրներուս առջեւ, ծանօթացնելու համար քեզ ամբողջ աշխարհին:

«Ստացար Աթաթիւրք՝ այսինքն «Թուրք ցեղին Հայր» անունը, դո՛ւն, որ արժանի չէիր ոչ իսկ Թրքական շո՛ւն կոչուելու: Թրքական պատմութիւնը կործանեցիր, որպէս պատերազմի հերոս ներկայանալով, մինչ ամօթալի պարտութիւն մը կրեցիր Պաղեստինի մէջ, լքելով ճակատը եւ ամբաստանելով մեզ՝ քու գործակիցներդ, թէ լքեցինք քեզ, մինչ մենք մինչեւ վերջը մնացինք պատերազմի դաշտերուն վրայ:

«Թուրք ժողովուրդին ամէնէն գարշելի բռնապետը դարձար, հաստատելով ամէնէն սարսափելի ահաբեկչութիւնը, զոր ճանչցած էր սեւ Միջնադարը միայն եւ չխորշեցար ինքդ կանգնելէ քու արձանդ, այսպէս հայհոյելով նոր Թուրքիոյ փառապանծ մեռեալներուն եւ հայրենիքի հերոսներուն, որոնց դիակներուն վրայ կոխեցիր բարձրանալու համար:

«Քու ներկայացուցած ազգային կեղծ վերածնունդովդ, ուզեցիր ներկայանալ իբրեւ մեծ բարենորոգիչ մը, բայց անոնց համար, որ լաւ կը ճանչնան քեզ եւ մեր ժողովուրդին վիճակը, քու «գործդ» ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ դաւեշտական հրէշագործութիւն մը, որ պիտի իյնայ անմիջապէս որ վերջ գտնէ քու բռնակալութիւնդ:

«Ի մեծ դժբախտութիւն քեզի, դաւադրութեանց չինծու յիմարաբանութեանց ժամանակը անցած է այլ եւս: Ջղաձգային շարժումներով կատարած բարեփոխումներդ եւ խաբեբայական հնարքներդ չեն կրնար խաբել ժողովրդական դատաստանը, որ քեզ կը նկատէ որպէս ազգին մեծագոյն թշնամին:

«Այս իրողութիւնը ստիպեց քեզ, որ ի վնաս ժողովուրդին ծրագրես նոր խաբեբայութիւն մը, որպէսզի կարենաս ժամանակ մը եւս պահել զայն քու բռնակալութեանդ տակ: Նեղուցներու սպառազինման հարցը ստեղծեցիր ցոյց տալու համար, որ իբր թէ կ'աշխատիս պետութեան ապահովութեան համար: Բայց ի՞նչպէս պիտի կրնաս դիմագրաւել հայրենիքին սպառնացող վտանգը:

«Եթէ նոյն իսկ ընդունինք որ անպարտութեամբ պիտի յաջողիս սպառազինել Նեղուցները, ի՞նչպէս պիտի ապահովես պետութեան պաշտպանութիւնը, նկատելով որ թշնամի ուժը գերակշիռ է եւ անոր ճնշման տակ միայն ստիպուեցար հետապնդել Նեղուցներու սպառազինումը:

«Թուրքիոյ դաւաճան, ստորին եւ վա՛տ մարդը: Քանի դեռ ժամանակ կայ, մեր հայրենիքին անկման պատճառ դառնալէ առաջ վար իջիր բարձրացած դիրքէդ: Որովհետեւ, Պաղեստինի ճակատին անարի դասալիքը կոչուած չէ պաշտպանելու երկիրը սպառնացող նոր փոթորիկին դէմ: (Հոս բացայայտօրէն կ'ակնարկէ Իտալիոյ: Ծանօթ. «Մաքէտոնիայ»ի):

Այս բուռն կոչին հեղինակը, յետոյ կը դիմէ Ա. Դաշնակցութեան բողոքելով որ անիկա իր քաղաքակիրթ անդամներու կարգին կը շարունակէ ունենալ պետութեան մը կեղծ առաջնորդը, որ երբեք ընտրուած չէ ժողովուրդին կողմէ, այդ պաշտօնին համար: Յետոյ կը խնդրէ պալքանեան պետութիւններէն, որ ոչ մէկ յարաբերութիւն պահեն Թրքական կառավարութեան պետին հետ եւ կոչ կ'ուղղէ վերջապէս Թուրք բանակին որ ըմբոստանայ եւ տապալէ Քէմալը»:

ԽՄԲ.— Այս առթիւ Սելանիկի թերթը կ'աւելցնէ.—

— Հազարաւոր օրինակներով Անատոլուի մէջ շրջաբերութեան հանուած կամ գաղտնի Թուրքիա մտցուած հակաքէմալական կոչերը շատ բուռն բովանդակութիւն մը ունին եւ անոնց շրջաբերութիւնը արգիլելու համար Թրքական իշխանութեանց թափած ջանքերը զուր անցած են: Դեռ անցեալ օր, Ատանայի ոստիկանութիւնը, յիշեալ քաղաքին մէջ գրաւեց՝ Ատանայի եւ Գոնիայի հազարաւոր բնակիչներուն ղրկուած թռուցիկներ, որոնք դրուած էին առեւտրական պահարաններու, թղթատարական ծրարներու եւ կամ թերթերու մէջ: Ոստիկանութիւնը մեծ թիւով ձերբակալութիւններ կատարեց, խուզարկեց բազմաթիւ կասկածելիներ, բայց չկրցաւ գտնել այդ թռուցիկներու տպիչն ու խմբագիրը»:

թակցութեան նիւթ կազմել: Նիւթ ըլլալը ըլլալու է տխուր, աղետալի, սրտակեղեք, աղեկտուր եւ սարսռազդեցիկ:

Հակառակ այս բոլորը ճիշդ ըլլալուն՝ մենք պաղատագին կը խնդրենք մեր գաւառական ազնիւ թղթակիցներէն որ շարունակելով հանդերձ իրենց գուժահաղորդ եւ բօթաբեր աշխատանքը, բարի ըլլան մեզի տեղեկագրել նաեւ չէնչող, ուրախ, լաւ լուրեր, ի խնդութիւն մեր հայրենասէրի տառապեալ սրտերուն:

Կը ճանչնամ Գեդէոն Մուրատեան մը որ արձակուեցաւ գործէն, իր եղբօրը եւ երկու ազգականներուն հետ: Թերթի մը թղթակիցը ողբախառն յօդուածիկ մը ղրկեց: Նոյն Գեդէոն իր անգործութեան տասնըմէկերորդ օրը շահեցաւ, ազգ. վիճակահանութենէն, հարիւր հազար ֆրանք եւ սակայն նոյն թղթակիցը պահեց ոսկի լռութիւն մը:

Զարախօսներ մեզի կ'ըսեն թէ միեւնոյն Գեդէոնը հարիւր ֆրանք տըւաւ թղթակիցին որ բան չգրէ:

Մենք գրելով հարիւր ֆրանք չենք շահիր, իսկ թղթակիցներ կան որ չգրելով կը շահին աւելի ...

ԵՐԿՈՒ ԵՐԵՍ

Անցեալ օր, բարեկամ մը, Ֆրանսացի մը ցուցնելով, ըսաւ.

— Համայնավար թերթի մը աշխատակիցն է ...

— Ո՞վ է այս համայնավարը, հարցուցի:

— Ո՛չ, համայնավար մը չէ, ճշդեց բարեկամս, պուրժուա մըն է:

— Ի՞նչպէս կ'ըլլայ ...

— Կեանքի մէջ պուրժուա մըն է ու թերթի մէջ համայնավար ... Միթէ չկա՞ն մեր մէջ ալ իրեն նմաններ ... Մարդիկ որ սոցիալիզմէ կը ճառեն, սակայն կեանքի մէջ ունին միակ իտէալ մը,— դառնալ պուրժուա ... Եւ վերջապէս կեանքը ուրիշ, թերթը ուրիշ ...

— Բայց դուն սա մարդուն համար չըսե՞ս որ երկու երեսէն մէկն է:

— Այո՛ մէկն է ... կա՞յ կեանքի մէջ մէկը մէկ երեսով ... Մարդը շնորհքով պուրժուա է եւ միեւնոյն ատեն համայնավար լաւ աշխատակից ...

— Ես ատոր երեսը թքնեմ ...

— Անոր երեսը կարելի է թքնել, ինչպէս նաեւ միւսներուն որոնք երկերես են: Հապա ի՞նչ ընել անոնց որ բոլորովին ... աներես են:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ
ՄԱՐԴՈՒԿԷՍԵԱՆ ՎՐԴ.Ի ԹԱՂՈՒՄԸ

—•—

Նիւ Եորքի Ս. Լուսաւորիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ կիրակի, յուլիս 19ին, մեծ շուքով եւ հանդիսաւորութեամբ տեղի ունեցաւ վախճանեալ Ղեւոնդ Ծ. վրդ. Մարդուկէսեանի օծումը, յուղարկաւորութիւնը եւ թաղումը: Աւելի քան 3000 հոգի ներկայ եղան այս հանդիսաւոր արարողութեանց: Եկեղեցին նեղ գալով այս խոշոր բազմութեան, մէկ մասը դուրսը մնաց, բայց բարձրախօսով հետեւեցաւ արարողութեանց: Քահանայ հայրերը, Առաջն. փոխանորդ Նշան Ա. քհյ. Փափազեանի գլխաւորութեամբ, կատարեցին օծումը: Գրեթէ բոլոր ամերիկահայ թեմերը ներկայացուցիչներ ղրկած էին: Ծաղկեպսակներ ղրկուած էին զանազան մարմիններէ:

Խօսուեցան դամբանականներ եւ եղաւ հանգանակութիւն:

Ղեւոնդ վրդ. Մարդուկէսեանի մարմինը ամփոփուեցաւ Նիւ Եորքի Սիտըր Կրով գերեզմանատան մէջ: Նըկատի ունենալով որ Տիթրոյիթ Վանարեանի դամբանին քով պարապ գետին չկայ, յարմար նկատուած է թաղել Նիւ Եորքի մէջ:

«Նիւ Եորք Թայմզ» եւ «Նիւ Եորք Հէրըլտ Թրիպիւն» իրենց երկուշաբթի թիւով կը նկարագրեն Մարդուկէսեան վրդ.ի յուղարկաւորութիւնը, յիշատակելով ներկայ եղած քահանաներու եւ Ազգ. Կեդր. Վարչութեան անդամներու անունները եւն.:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ
ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ՅՈՎՀ. ԱԲԷԼԵԱՆԻ

—•—

Խորհ. Հայաստան այսպէս կը նկարագրէ դերասանապետ Յովհ. Աբէլեանի յուղարկաւորութիւնը, որ կատարուեցաւ 4 յուլիսին:

Բեմական արուեստի մեծ վարպետ Յովհ. Աբէլեանի դագաղը դրուած էր Մշակոյթի Տան մէջ, թարմ ծաղիկներով կազմուած բազմաթիւ պսակներու տակ: Կապոյտ, բաց երկնագոյն, կարմիր ծաղիկներ, ու մեխակներ, ու վարդեր: Հանգուցեալին կուրծքին վրայ կ'արիւնոտէր կարմիր վարդ մը զոր այնքան շատ կը սիրէր:

Լարաւոր նուագախումբը մէջ ընդ մէջ կը նուագէր Շոփէնի մահուան քայլերգը եւ ուրիշ թախծալուր եղանակներ: Ու տխուր եղանակները կը տարածուէին տրտմութեամբ լեցուած դահլիճին մէջ:

Երեւանի աշխատաւորութիւնը, մըտաւորականները, արուեստագէտները, գրողները, դերասանները դանդաղ կ'անցնին իրենց սիրելի արուեստագէտին դագաղին առջեւէն, իրենց վերջին հրաժեշտը տալով այն մարդուն, որ իր վիթխարի հասակով, իր մեծ տաղանդով 55 տարի շարունակ կանգնած էր հայ թատրոնի յառաջամասին վրայ, ստեղծագործեր եւ անմահացուցեր էր բազմաթիւ տիպարներ:

Աբէլեանը շատ էր «մեռած», դանակը խրելով իր կոկորդին մէջ, բայց անիկա Աբէլեան-Օթէլլօն էր, որ պիտի վերակենդանանար վարագոյրը իջնելէն վերջ, սակայն այս անգամ իր կեանքի վարագոյրը այլ եւս չբարձրացաւ:

Ժամը 4ին, դահլիճ կը մտնեն եւ պատուոյ պահակ կը կանգնին Ա. Խանջեան, Ամատունի, Ա. Գուլոյեան, Ս. Մարտիկեան: Յետոյ՝ Անդրկովկասեան հանրապետութեանց ներկայացուցիչները, հայ եւ օտար արուեստագէտներ:

Առաջին դամբանականը կը խօսի Դ. Սիմոնեան, որ կը ներկայացնէ ամէնէն սիրուած մեծ արուեստագէտին արժանիքները:

Յաւակցական սրտառուչ խօսքեր կ'արտասանէ վրացի դերասան Խորավա, որ յայտարարեց թէ Աբէլեան, իբրեւ արուեստագէտ, գերազանցապէս ազգային ըլլալով հանդերձ, այնքան մօտիկ ու հարազատ էր Անդրկովկասի ամբողջ աշխատաւորութեան որ շատ կը գնահատէր անոր տաղանդը:

Բագուի դերասաններէն Միրզա աղա Ալիեւ յուզուած ըսաւ թէ Ազրբէջանի աշխատաւորութիւնը մեծ կորուստ մը ունեցաւ Աբէլեանի մահով: Վշտունի խօսեցաւ յանուն հայ գրողներու Միութեան:

Յետոյ ամէնէն երիտասարդ դերասանները, «Աբէլեանի ստեղծագործական կեանքի թոռնիկները», գրկեցին պսակները եւ թափօր կազմեցին, իսկ Ա. Եղիազարեան, Յ. Պօղոսեան, Դ. Սիմոնեան, Գ. Աւետեան իրենց ուսերուն վրայ բարձրացուցին դագաղը: Եւ թափօրը յառաջացաւ դէպի հին գերեզմանատուն:

Հազարաւոր աշխատաւորներ կը հետեւէին բեմի մեծ աշխատաւորին դագաղին: Դագաղին անմիջապէս ետեւէն կը քալէին կառավարութեան ներկայացուցիչները, թաղման կառավարական յանձնաժողովին անդամները, Ազրբէջանի, Վրաստանի, Հայաստանի զանազան վայրերէն հասած պատուիրակութիւնները, արուեստի ներկայացուցիչները, հանգուցեալին հարազատները:

Յուղարկաւորներու թափօրը պահ մը կանգ առաւ պետական թատրոնին առջեւ, ուր յանուն բեմի աշխատաւորներուն՝ Գուլլակեան հրաժեշտի խօսքեր արտասանեց իրենց ուսուցիչին ու վարպետին:

Այժմ թափօրը հասած է գերեզմանատուն, գիտութեան եւ արուեստի մշակներու պանթէոնը,— Շիրվանզադէի դեռ եւս թարմ շիրիմին ճիշդ կողքին բացուած է Աբէլեանի գերեզմանը:

Քանդակագործ Արայ Սարգսեան արտասանեց առաջին դամբանականը: Թիֆլիզի հայ թատրոնին կողմէ խօսեցաւ Բերոյեան: Բագուի հայ թատրոնին կողմէ՝ Լ. Երամեան: Ազրբէջանցի գրող Եուսուֆ Վէզիր յուզումով յայտարարեց թէ Աբէլեան մեծ դեր խաղացած է նաեւ թրքական բեմին պատմութեան մէջ: Հայաստանի դերասաններու կողմէ խօսեցաւ Վ. Վաղարշեան: Խօսեցան նաեւ Մարուքեան, Լուսինեան, իսկ հրաժեշտի վերջին խօսքը արտասանեց կրթ. գործավար Ա. Եղիազարեան:

Ու դագաղը իջաւ գերեզման: Ներկաներուն համար, կը գրէ «Խորհ. Հայաստան», դժուար էր պատկերացնել որ այդ կենսախինդ, այդ մշտազուարթ մարդը, այդ լայն թեւերով արուեստագէտը այժմ պէտք է պառկէր փոքրիկ փոսի մը մէջ անվերադարձ: Փոսը գոցուեցաւ արեւելեան նուագախումբի տխուր եղանակներով: Ծածկուեցաւ նաեւ Աբէլեանի կուրծքին վրայ դրուած թարմ վարդը:

ՄԱՄՈՒԼ

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

—•—

Պէյրութի Ազդակը դիտել կուտայ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (17 յուլիս).

— «Բարեգործական Միութիւնը վերջին չորս տարիներու ընթացքին անտեսելով գոյութիւն ունեցող ազգային օրինաւոր իշխանութիւնները, ըլլայ Լիբանանի մէջ, ըլլայ Սուրիոյ, սկսաւ մեկուսի սակարկութեանց նըստիլ զանազան հոգաբարձու եւ թաղական մարմիններու հետ, ու տալ իր նպաստը անոնց միայն, որոնք կ'ենթարկուէին իրեն, ու կ'ընդունէին հակակշռի իր իրաւունքը:

Այսպէս, ազգային կալուածի մը վրայ բարձրացած վարժարանի մը մէկ քանի ոսկի նպաստ տալով, Հայ Բարեգործական Միութիւնը իր շրջուն տեսուչին միջոցով կըթափանցէր ներս կրթական հաստատութիւններէն, դընելու համար, յետոյ, տրակոնական այնպիսի պայմաններ եւ պահանջներ, որոնք ոչ միայն ժխտումն էին բարեգործութեան, այլ մարդկային հասարակ ազատութեան սկզբունքներուն:

Նպաստի այս ձեւ բաշխման հետ, ան զանազան անկիւններու մէջ բացուած վարժարաններու, իբրեւ օգնութիւն, սկսաւ տալ ուսուցիչ մը կամ երկուք:

Հաստատ փաստեր ունինք, որ Հ. Բ. Ը. Միութեան Սուրիոյ եւ Լիբանանի կրթական տեսուչը չէզոք տարբերէ վերցուած մէկ քանի ուսուցիչներու արգիլած է աշխատակցիլ «Հակառակորդ» մամուլին, ուրիշներ հրահանգ ստացած են (ասոնց կարգին նպաստընկալ թաղականներ եւ հոգաբարձուներ նոյնպէս) դպրոցական հանդէսներու յայտագրին մէջ չանցընել Մեր Հայրենիքը, եւն.:

Այս ոգիով ու տրամադրութեամբ՝ Հ. Բ. Ը. Միութիւնը տարիներէ ի վեր մէկ դահեկան նպաստ տուած չէ Հայոց ազգային այն վարժարաններուն որոնք կ'ենթարկուին Սուրիոյ եւ Լիբանանի օրինաւոր Ազգային իշխանութեանց, կը գործածեն ուսումն. խորհուրդին ծրագիրը եւ ենթակայ են թեմական պատկան մարմիններու հակակշռին:

Հայ Բարեգործական Միութիւնը իր լուման չտուաւ այդ վարժարաններուն, որովհետեւ Ազգային իշխանութիւնները իր պայման-նպաստին մէջ նշմարած են ոտնձգութիւն: Այս պարագան հաստատած էր նաեւ եպիսկոպոսական վերջին ժողովը, գումարուած վախճանեալ Բաբգէն կաթողիկոսի նախագահութեան ներքեւ, եւ որոշած բողոքել Բարեգործականի այդ ընթացքին դէմ:

Արդարեւ Բարեգործականը ինչո՞վ բարձր էր գոյութիւն ունեցող Ազգային Իշխանութիւններէն, որոնց խողովակով Հոգատար եւ Հովանաւորող Իշխանութիւններ կը կատարեն տարեկան կրթական նպաստին իրենց բաշխումը: Մէկ խօսքով, Բարեգործական Միութիւնը տուած է իր դրամը միայն այն վարժարաններուն, ուր որոշ հոսանքի մը պատկանող ուսուցիչներ կը պաշտօնավարեն — թէպէտ ոչ նպաստընկալ դպրոցներ նոյնքան մեծ նիւթական տագնապներ կը բոլորեն ու գործնականին մէջ՝ շնորհիւ իրենց աւելի պատրաստուած ուսուցչական կազմին, կուտան աւելի արդիւնք:

Հայ չէզոք հասարակութենէն ստանալ բարեգործութեան անունով տուրք ու նպաստ, ու յետոյ խտրական ոգիով տալ զայն միայն իր գործունէութեան թմբկահարներուն, կը նշանակէ ամէն ինչ, բայց երբեք բարեգործութիւն:

Ահա այն ուղեգիծը որուն լծուած է Բարեգործականը մեր շրջանին մէջ, ստեղծելով առաջին իսկ օրէն ժողովրդական լայն զանգուածներուն մօտ հակատրամադրութիւն իրեն դէմ»:

ԶԱՂՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ
Կ. ԽԱՉԻ ԿԱՅԱՆԸ

—•—

ՆԻՍ.— Սիրելի «Յառաջ», իբրեւ ներկայացուցիչդ կուգամ Ֆր. Հ. Կ. Խաչի Նիսի կայանի կեանքէն տեղեկութիւններ հաղորդել:

Կայանը կը գտնուի Նիսի կեդրոնէն հանրակառքով տասը վայրկեան հեռաւորութեան վրայ, ծովեզերեայ եւ օդասուն տեղ մը: Ահա սաներու օրուան կեանքը.—

Առաւօտուն կ'արթննան ժամը 7ին, մարզանքէն ու նախաճաշէն յետոյ ծովափ կ'իջնեն, մինչեւ կէս օր կը լողան ու արեւարուժութեան կը հետեւին: Յետոյ կը մտնեն կայան ճաշի: Ճաշը առատ է, մաքուր եւ համեղ, պատրաստողը ըլլալով լաւ խոհարարուհի մը: Ճաշելէ վերջ հանգիստի պահ մը, ուրկէ յետոյ կը սկսին երգերը, արտասանութիւններ ու խաղեր մինչեւ ժամը 4, ապա դարձեալ ծովափ կրկին լողանք եւ արեւարուժութիւն մինչեւ ժամը 7: Սուլիչը կ'իմացնէ թէ վերադառնալու ժամը հնչած է: Եւ ահա բոլորը մէկ կարգի շարուած, ճամբայ կ'ելլեն «Յառաջ նահատակ»ով: Պանդոկ հասնելէ եւ լուացուելէ յետոյ արդէն պատրաստ է ընթրիքը: Մոռցայ ըսել թէ ժամը հինգին ծովեզերքը կ'ունենան նոյնպէս նախընթրիք: Մինչեւ ժամը 9ը արդէն անկողին մտած կ'ըլլան որմէ վերջ կը խաղաղին իրենք եւ կայանը:

Կայանի հսկիչները խորապէս գիտակից իրենց պաշտօնին, եռանդով փարած են գործի: Կայանը կը մնայ մինչեւ օգոստոս 15, որմէ յետոյ պիտի գայ երկրորդ խումբը: Միայն սիրելի «Յառաջ»ին պակասը զգալի է կայանին մէջ: (ԽՄԲ.— Կը ղրկուի):

Թղթակից

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (60)

ԶԱՐԹՕՆՔ
(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

—•—

— Գնա, կորսուէ, խլլոտ ...

— Վալլա՜հ, լաւ, ըսաւ,— ձայն ձայնի տուին միւսները.— տղերք, բացուեցէք, թող իրարու կպին, տեսնենք ո՞րն է ղօչախը:

— Տեղ բացէք տղերք ջա՛ն,— ու Վարդանը շրջանի մէջտեղ կանգնելով՝ դարձաւ երկու կռուողներուն,— որ երեք ըսեմ, կը կպիք: Տէ՛, պատրա՛ստ, մէկ ... երկու, երե՛ք:

Հազիւ Վարդան երեք արտասանած էր, երբ պատանին զարմանալի արագութեամբ յարձակեցաւ իրմէ շատ զօրաւոր երիտասարդին վրայ ու առանց ժամանակ տալու անոր, կողմնակի հարուած մը իջեցուց հակառակորդի սրունքին եւ վար տապալեց զայն՝ կուրծքին վրայ չոքելով:

—Հը՛, քու հէրն անիծած, ըսէ տեսնեմ, կրնա՞մ Հայաստան երթալ թէ չէ,— կ'ըսէր պատանին, ատամները սեղմած, առանց ինկածի կոկորդը բաց ձգելու.— Պիտի ըսես որ Հայաստան կրնա՞մ երթալ ... թէ չէ ...

— Տօ՛, Հայաստան ալ գնա, սատանի ծոցն ալ,— ըսաւ կռնակին վրայ ինկած երիտասարդը՝ ի զուր փորձելով կոկորդը ազատել տղու ճանկերէն:

Տղաք ուրախ բացագանչութիւններով միջամտեցին ու իրարմէ զատեցին երկու հակառակորդները՝ գովելով պատանիի ճարպիկութիւնն ու արիութիւնը:

— Տղաք, հիմա միւսներու քով բարձրանանք,— թելադրեց Վարդանը ու յաղթող պատանիի թեւը մտնելով՝ քայլերը ուղղեց ձորի վերի կողմը:

Խմբի միւս մասը, քիչ վերը, նշանառութեան փորձեր կը կատարէր, երբ Վարդանը ընկերներով մօտեցաւ անոնց:

— Զէ՛, չկրցար նշանին կպցնել. թեւդ այդքան ձիգ բռնելու չես,— կը խրատէր տարէց մարդ մը, որ ռուսական բանակի նախկին սպայ էր.— մէկ ալ որ, կրակած ժամանակ շունչ առնելու չես:

Փոքր սնտուկ մը դրած էին հարիւր քայլ հեռաւորութեան վրայ, եւ խմբի անդամները բերդան հրացանով կը փորձէին այդ նշանին խփել:

— Հիմա դու փորձէ տեսնեմ,— հրացանը երկնցնելով սպան դարձաւ կառապան Վաչոյին,— ձախ աչքդ պինդ խփէ որ նշան առնելուդ՝ չխանգարէ:

— Եւ երկու աչքը մէկանց կը խփէ, սրախօսեց մէկը:

Կառապան Վաչօն երկար բարակ նըշան առաւ, այնքան երկար որ վերջ ի վերջոյ ձեռքերը անզգալաբար դողալ սկսան, ու երբ հրացանն արձակեց, գնդակը նշանէն հինգ քայլ հեռու հողէն փոշի բարձրացուց: Շրջապատող ընկերները հռհռալով կը կատակէին.

— Տօ էշէնց էլ խփող ...

— Աստուած վկայ, Քէօռ Օղլուի քաջերէն է:

— Սպասեցէ՛ք՝ մէկ Հայաստան անցնիմ — կը սպառնար Վաչօն,— մէկ հատ Քիւրտ ու Թուրք ողջ պիտի չձգեմ:

— Զէ, ջանըմ, չլինի՞ր որ մէկ երկուքը խնայես նմուշի համար ...

Մէկը միւսի ետեւէն տղաքը կը փորձէին: Կարգը եկաւ Մոսոյին:

Մոսօն չոքեցաւ երկաթի ծանրութեամբ աջ ծնկի վրայ եւ հրացանն ուղղելով անմիջապէս կրակեց: Փոքր սնտուկը քարի վրայէն երկու քայլ անդին ինկաւ: Երկրորդ փորձ մըն ալ նոյն արդիւնքը տուաւ: Վարդանը յայտնապէս ուրախացած կ'երեւէր Մոսոյի յաջողութեան համար:

Ժամը չորսը անցած էր, երբ երիտասարդները, աչքի չզարնուելու համար զանազան խմբակներու բաժնուելով ցրուեցան:

Վարդանը, Մոսօն, Վաչօն եւ մէկ ալ փոքր պատանին միասին բարձրացան Պոտանիքական Այգիով դէպի քաղաք տանող մեծ ճանապարհը: Սաստիկ յոգնած եւ քրտնած էին: Ճանապարհէն տասնեակ մը քայլ ներս քաշուեցան ու երկնցան կանաչի վրայ: Կառապան Վաչօն, իր սրամտութիւններու տոպրակը բացաւ եւ զօռ կուտար լեզուին:

Հազիւ քառորդ ժամ մը հանգստացած լինէին, երբ Կոճորի կողմէն երեւցան երեք ձիաւորներ, որոնք քառասմբակ կը քշէին ձիերը՝ փոշիի ամպ մը ձգելով ետեւնին: Երրորդ ձիաւորը բաւական մը հեռուէն կը հետեւէր երկուքին, որոնցմէ մէկը կին մըն էր:

Վարդանը հազիւ ուշադրութիւն կը դարձնէր ձիաւորներուն: Երբ անոնք բաւական մը մօտեցան, յանկարծ Վարդանի թուեցաւ թէ ձիաւորներէն մէկը Սոնիան է: Բնազդաբար ոտքի ցատկեց եւ դէպի ճամբան վազեց:

Զէր սխալած:

Սոնիան եւ իշխան Ալէքսէյն էին, իսկ երրորդը իշխանի զինուոր ծառան:

— Վարդա՛ն,— բացագանչեց աղջիկը՝ յանկարծ տեսնելով Վարդանը:

Տղան մօտեցաւ եւ բռնեց անհանդարտ ձիու սանձը:

— Վարդան, ի՞նչ կ'ընես հոս:

— Պտոյտի ելած էի,— ու վայրկեան մը լռելով շարունակեց,— կը տեսնես, առանց ձիու ...

— Էդ մարդո՞ց հետ,— ըսաւ Սոնիան՝ արհամարհանքով երկարած շրթները:

Իշխան Ալէքսէյը բարեւեց Վարդանը դէմքի անտարբեր արտայայտութիւնով մը, եւ փափկանկատութեամբ մը քանի մը քայլ հեռու կեցաւ:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

զէնքերու հայթայթման մասին տուած է օրինակ մը որուն լաւ պիտի ըլլար որ հետեւէին բոլոր ազգերը»։

*** Նախարարական խորհուրդը վաւերացուց ներքին նախարարին մէկ շրջաբերականը, որ ուղղուած է Սպանիոյ սահմանամերձ նահանգապետութեանց։ Այս շրջաբերականին համաձայն, այն Ֆրանսացի կամ օտար կամաւորները որ կ՚ուզեն Սպանիա երթալ, կրնան երթալ, պայմանաւ որ ունենան կանոնաւոր անցագիրներ (ոչ հաւաքական) եւ ֆրանսական հողէն անցնին առանց զէնքի։ Գալով Սպանիացի փախստականներուն, անոնք որ միտք չունին մօտերս Սպանիա վերադառնալու, պէտք է բնակութեան վայր մը ընտրեն սահմանագլուխէն հեռու, որպէսզի սահմանամերձ նահանգները չխճողուին եւ ցաւալի միջադէպեր չպատահին։

Ժողովը քննեց նաեւ ֆրանսական Մարոքի մէջ բռնուած իտալական օդանաւերու խնդիրը, բայց որ եւ է որոշում չառաւ։

Ֆրանքօ-թրքական զինակցութի՞ւն

«Անատօլու»ի գործակալութիւնը կը հաղորդէ.—

Լաւատեղեակ աղբիւրներէ առնուած լուրերու համաձայն բանակցութիւններ կը կատարուին Թէվֆիք Րիւշտի Արասի եւ Ֆրանսայի արտաքին նախարար պ. Տէլպոսի միջեւ, բարեկամական դաշինք մը կնքելու համար։ Այս դաշնագիրը յար եւ նման պիտի ըլլայ Ֆրանքօ-ռուսական ուխտին, որուն համաձայն, կողմերէն մէկը եթէ յարձակման ենթարկուի, միւս կողմը պարտաւոր պիտի ըլլայ օգնութեան փութալու։

Ֆրանքօ-թրքական զինակցութեամբ Սուրիական կառավարութիւնը եւս բարեկամ պիտի դառնայ Թուրքիոյ եւ առանձին զինակցութիւն մը պիտի կնքէ։

Ալժէրի միւֆթին սպաննուեցաւ

Կիրակի օր, իսլամական համագումարի միթինկին առեն, Ալժէրի միւֆթի Պէն Տալի Մահմուտ երբ դուրս կ՚ելլէր մզկիթէն, սպաննուեցաւ անծանօթի մը կողմէ։ Ոճիրը տեղի ունեցաւ հոծ բազմութեան մը մէջ։ Անծանօթը դաշոյնը խրեց միւֆթիին (մեծ իմամ) կռնակը եւ անհետացաւ բազմութեան մէջ։ Միւֆթին գետին փռուեցաւ անշշունչ եւ եթէ դաշոյնը մարմնին վրայ ձգուած չըլլար, ոչ մէկուն միտքէն պիտի անցնէր թէ սպանութիւն կատարուած է։ Ոստիկանութիւնը անմիջապէս քննութեան ձեռնարկեց։ Կը կարծուի թէ սպանութիւնը քաղաքական հանգամանք ունի։

Ողիմպիական խաղերուն բացումը

Կիրակի օր տեղի ունեցաւ Ողիմպիական խաղերուն բացումը, Պերլինի մէջ, գեղգեղագին ցոյցերով եւ հոյակապ թափօրով մը։ Ներկայ էին աւելի քան 100.000 հոգի։ Թափօրին կը մասնակցէին 52 ազգերու մօտ 5000 մարզիկներ։ Առաջին անգամ անցաւ յունական խումբը, ազգային տարազով։ Խումբին առջեւէն կ՚անցնէր 1896ի մարաթոնեան յաղթականը, նախկին հովիւ Լույ։ Յետոյ այբուբենական կարգով կուգային միւսները,— Գերմանիա, Աֆղանիստան, Արժանթին, Աւստրալիա, Պելժիա եւն.։ Բոլորն ալ կը բարեւէին Հիթլէրը, որ ուժեղ ձայնով մը յայտարարեց Ողիմպիականին բացումը։ Թնդանօթը որոտաց եւ հազար աղաւնիներ արձակուեցան իրենց վանդակներէն։ Յետոյ ըմբիշ մը — կենդանի Ապողոնը — աւանդական ջահը բռնած, իջաւ հարաւային սանդուղէն, անցաւ մարզարանին մէջէն եւ բարձրանալով հիւսիսային սանդուղը, վառեց ողիմպիական կրակը, որ վառ պիտի մնայ ամբողջ Ողիմպիականի ընթացքին։ Ըմբիշը հազիւ անհետացած, երգչախումբը հնչեցուց Հէնտէլի «Ալէլուիա»ն։ Փարիզեան թերթերու թղթակիցները սքանչելի կը գտնեն արարողութեան կազմակերպութիւնը։

Հիթլէր իր ճառին մէջ չըշտեց, բարի գալուստի խօսքերէն վերջ.

— «Գերմանիա սիրայօժար եւ ուրախութեամբ կատարեց իր պաշտօնը՝ Ողիմպիական խաղերու պատրաստութեան համար։ Ան կը յուսայ առով նըպաստել զօրացնելու ժողովուրդներու մերձեցման խէջը։ Յաւերժացնելու համար 1936ի 11րդ ողիմպիականին տօնակատարութեան յիշատակը, որոշեցի որ 1875ին Ողիմպիայի մէջ կատարուած պեղումները վերսկսին եւ բարւոք ելքի մը յանգին»։

*** Առաջին խաղերուն մէջ յաջողեցան չորս ախոյեաններ, պսակներ ընդունելով երեք մանկամարդ աղջիկներու կողմէ։ Առաջինը Գերմանուհի մըն է, Թիլի Ֆլայշէր, որ շահեցաւ գեղարդի մրցումը, երկրորդը՝ Ֆինլանտացի մը (10.000 մեթր), երրորդը՝ Գերմանացի մը, (ծանրութիւն նետել), չորրորդը՝ Ամերիկացի մը, որ մինակը կրցաւ 2.03 մեթր բարձրութիւն ցատկել (համաշխարհային մրցանիշն է 2.08)։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈԼՍՈՅ մէջ մեռած է փրոֆ. Ցովսէփ Ճէլալ, որ ծանօթ էր իբրեւ քիմիագէտ եւ ուսուցիչ համալսարանի։

ԹՂԹԱՏԱՐ ՕԴԱՆԱՒ ՄԸ, որուն վարիչն էր հռչակաւոր օդանաւորդ Ժէնէն եւ որ չարաթ օր ճամբայ ելած էր դէպի Հարաւ. Ամերիկա, վար իջնալով ջախջախուեցաւ Թառնի նահանգին մէջ։ Երեք օդանաւորդներն ալ մեռան։

ԼՈՒԻ ՊԼԷՐԻՕ, Ֆրանսացի ծանօթ ճարտարագէտը եւ օդաչուն որ առաջին անգամ կտրած է Մանշը, 12 սաւառնակներ ջախջախելէ վերջ (1907 յուլիս 11), մեռաւ շաբաթ օր։ Ծնած էր 1872ին եւ առեն մը ինքնաշարժի ճարտարագործութեան մէջ աշխատելէ վերջ, ամբողջովին նուիրուեցաւ օդանաւային ասպարէզին։ Իր ամբողջ գիտութիւնը եւ հարստութիւնը յատկացուցած էր այս գործին։

ՇԻՐԼԻ ԹԷՄՓԼԸ առեւանգելու ծրագիր յղացած էր 16 տարեկան լակոտ մը, որ անմիջապէս ձերբակալուեցաւ։ Տղան նամակ մը գրելով աղջկան հօրը կը պահանջէր օդանաւ նստիլ եւ 25.000 տոլարի գումար մը ձգել ամայի տեղ մը, այլապէս պիտի առեւանգէր չարժանկարի դեռատի արուեստագիտուհին...

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆԻ պողպատի գործարանին գործադուլը վերջացաւ շնորհիւ ներքին նախարարին միջամտութեան։ 5400 բանուորներ աշխատանքները պիտի վերսկսին վաղը, չորեքշաբթի։ Նախարարը անձամբ Սէն Շամոն գացած էր, նկատելով որ գործադուլը կը տեւէ 47 օրէ ի վեր։ Գոյացած համաձայնութեամբ, հասարակ բանուորներու նուազագոյն աշխատավարձքը պիտի ըլլայ ժամական 3 ֆր. 55։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ ոստիկանական քննիչ մը եւ ոստիկան մը սպաննուեցան Հայֆայի մէջ։ Միեւնոյն առեն երկու հրեայ պահապաններու դիակները գտնուեցան քաղաքին մօտ։

ԱԺԱՆ ՓԱՎԻՅՈՆՆԵՐ ԵՒ ՀՈՂԵՐ

ԾԱԽՈՒ է Սէնթ Ժընըվիէվ տէ Պուայի մէջ, Փարիզէն կէս ժամ հեռու, կար տ՚Օսթերլիցէն եւ տեղւոյն կայարանէն հինգ վայրկեան հեռու.—

1. Շքեղ փավիյոն մը երեք յարկ, 15 սենեակներ, ջուր, կազ, ելեկտ., սալ տը պէն, պիյեար։ 23,000 մեթր հող, պտղատու ծառեր, այգի, մարգագետին, գետակ, փոքրիկ փավիյոն մը երեք սենեակնոց, կառատ., հաւնոց, լուացարան եւն.։ Գինը՝ 150.000 ֆր. կանխիկ եւ 100.000 ֆր. 20 տարիէն վճարելու պայմանով։ Առեւտրական մեծ յարմարութիւններ։

2. Փոքր քարաշէն փավիյոն մը, ութ սենեակ, 800 մեթր հող, պարտէզ, ջուր, կազ, ելեկտ. եւ կեդրոնական ջերմութիւն։ Գին՝ 80,000 ֆր. ոչ վերջնական։

3. Երեք սենեակնոց փոքր փավիյոն մը, 400 մեթր հող, պարտէզ, ջուր, ելեկտ.։ Գին՝ 20,000 Ֆրանք։

Կարելի է այցելել կիրակի օրերը, մասնաւոր ժամադրութեամբ։

Գրել հայերէն կամ ֆրանսերէն Պ. Vanyին, 122, Ave. de Beauséjour, Ste. Geneviève des Bois (S. et O.)։ Կան նաեւ աժան հողաբաժիններ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները չորեքշաբթի երեկոյ (5 Օգոստ.) ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարանի վերնայարկը, 4 rue St. Denis (Place du Châtelet), մէթրօ Châtelet Օրակարգ՝ Շրջանային ժողովի օրակարգերու քննութիւն։

ԱՆԻԷՌ-ՊՈՒԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ Արամ ենթակոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 6 Օգոստ. հինգշաբթի երեկոյ, սովորական հաւաքատեղին։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼՊՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմի երկրորդ տպագրութիւնը։

Գին Ֆրանսայի համար 5 ֆր., արտասահման 6 ֆր.։

Դիմել ընկ. Արցախեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը։

ԾԱՆՕԹ.— Երկրորդ հատորը չէ հրատարակուած տակաւին։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

"ՎԷՄ„ի Ժ. Դ. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.

Գ. ԳԻՒԶԱԼԵԱՆ՝ Մեծ Ցորեկեանի առթիւ։ ՏՈՔԹ. ՎԱՀՐԱՄ Ե. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ՝ Յուշատետրէս։ ՇԱՌԼ ԴԻԼ՝ Հայկական ճարտարապետութիւնը։ Հ. Գ. ՆԱՀԱՊԵՏԵԱՆ՝ Հայաստանի գմբէթաւոր եկեղեցիները։ ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ՝ Նպաստ մը Հայ եւ Թուրք աշուղական գրականութեան։ Ա. ԲԵՐԲԵՐԵԱՆ՝ Միքայէլ Նալպանտեանցի անտիպ երկերը։ ՎԱՀԱՆ ՄԻՆԱԽՈՐԵԱՆ՝ Արհաւիրքի օրեր։ ՎԱՀԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ՝ Համաշխարհային պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը։ ՀԱՅԿ ԱՃԷՄԵԱՆ՝ Բագրատ վարդ., Գէորգ Թաւաքալեան։ Անցեալը։ Կեանք եւ մշակոյթ։ Գիրք եւ մամուլ։ Գրախօսական։ Ցաւելուած։ Վ. ՄԱՆԿՈՒՆԻ՝ Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը։

Տարեկան բաժնեգին՝ 70, 60 եւ 50 ֆրանք, համաձայն իւրաքանչիւր երկրի թղթատարական սակի։

Երրորդ շրջանի բաժանորդները կրնան առաջին երկու տարիներու 12 թիւերը ստանալ վճարելով 50 ֆրանք, կամ վեց գրքի համար 25 ֆր.

Հասցէ.— S. Vratzian, 13 Rue des Platanes, Gité Jardin de Plessis-Robinson, (Seine).

ԱՅՍ ՇԱԲԹՈՒ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

ԾԱԽՈՒ Է Փարիզէն մէկ ժամ հեռու հաւաբուծութեան հաստատութիւն մը, օժտուած արդիական գործիքներով, (թուխսի մեքենայ եւլն.)։ Կարելի է գնել գործիքները եւ տեղափոխել։ Նպաստաւոր գին։ Դիմել Պ. Աչճեանի, 180 rue dc Tolbiac, Paris (13)։

ՊԱՏԻ ԹՈՒՂԹ, ԼԻՆՕ, ՆԵՐԿ

Այս ծանուցումը ներկայացնողին քաթալոկին վրայէն 100ին 20էն 40 զեղչ։

Դիմել՝ փաբրիքի մթերանոց, 15, Avenue Mathurin - Moreau, PARIS (19).

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

— o —

(ԿՈՉ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ)

Զօրավար Անդրանիկի Յուշարձանի Շինութեան Կեդրոնական Յանձնախումբս պատիւ ունի հրաւիրելու հայ արուեստագէտները որ մասնակցին Յուշարձանին նախագծին մրցումին, մինչեւ յառաջիկայ 30 Սեպտեմբեր ղրկուած կամ սեւ նիւթով մանր չափի վրայ շինուած վիճակի մէջ Յանձնախումբիս հասցնելով իրենց յղացումներուն փոքր-ադիր պատկերը կամ նախաձեւը (մաքէթ), նկատի ունենալով հետեւեալ պայմանները.

1.— Գերեզմանահողին երկայնութիւնն է 2 մէթր եւ 50 սանթիմէթր, լայնութիւնը 1 մէթր եւ 60 սանթիմէթր։ Յուշարձանը աւելի սանթիմէթր մ՚իսկ աւելի տեղ չի կրնար գրաւել։

Նկատելի է նաեւ որ գերեզմանին շուրջ այժմ կան եւ ապագային ալ պիտի կրնան կանգնիլ ուրիշ գերեզմաններ։

2.— Անդրանիկը ներկայացնել իր ՀԵՐՈՍ ԶՕՐԱՎԱՐԻ հարազատ դիմագծերով։

3.— Պատուանդանին վրայ բաւականաչափ տեղ թողուլ արձանագրութեանց եւ քանդակներուն համար։

4.— Յուշարձանին կառուցուածքին, զարդերուն եւ քանդակներուն տալ հայկական դրոշմ։

5.— Ներկայացուելիք նախագիծը կամ նախաձեւը իրականանալի պէտք է ըլլայ սեւ նիւթով։

6.— Նկատի ունենալ որ, բոլոր ծախքերը մէջը ըլլալով, շուրջ 30.000 ֆրանք միայն կարելի է տրամադրել Յուշարձանին շինութեան եւ զետեղման համար։

7.— Նախագիծները կամ նախաձեւերը, իրենց վերջնական պայմաններով (գին, վճարման ձեւ, շինութեան պայմանաժամ, եւայլն) ղրկել մինչեւ 30 սեպտեմբեր 1936։ Այս թուականէն վերջ հասնող նախագիծները կամ նախաձեւերը կը կորսնցնեն մրցման մասնակցելու իրաւունքը։

8.— Ընտրութեան անկողմնակալութիւնը ապահովելու համար կը խնդրուի մրցման մասնակցողներէն, իրենց նախագիծները կամ նախաձեւերը ղրկել մասնաւոր ծածկանունով կամ խորհրդանիշով, իսկ իրենց իրական անունը, հասցէն եւ անհրաժեշտ նկատուած բացատրութիւնները տալ կնքուած պահարանի մը մէջ որ իր արտաքին երեսին վրայ պիտի կրէ մի միայն իրենց ծածկանունը կամ խորհրդանիշը։ Այս պահարանը պիտի բացուի յարմարագոյն նախագծին ընտրութենէն վերջ։

9.— Նախագիծները կամ նախաձեւերը 1936 հոկտ. 1—15 պիտի ցուցադրուին Փարիզ, ազգային սեւ հաստատութեան մը մէջ, որուն մուտքը ազատ պիտի ըլլայ հանրութեան։

10.— Հոկտեմբեր 15էն վերջ, նախորդ եւ ներկայ Յանձնախումբերու անդամներէն եւ հայ արուեստագէտներէ կազմուած գնահատիչ Մարմին մը առջեւ տեղի պիտի ունենայ ցուցադրուած նախագիծներէն յարմարագոյնին ընտրութիւնը, եւ Յուշարձանին շինութեան պիտի ձեռնարկուի օրինական ճամբով։

11.— Չնախընտրուած նախագիծներն ու նախաձեւերը կը մնան Փարիզ, Յանձնախումբիս մօտ հեղինակներուն տրամադրութեան տակ։ Յանձնախումբս պարտաւոր չէ սեւ լուսաբանութիւն տալ չնախընտրուած նախագիծներուն եւ նախաձեւերուն համար։

12.— Յանձնախումբ իրեն կը վերապահէ նախընտրուած նախագծին կամ նախաձեւին վրայ, շինութեան ընթացքին բարեփոխութիւններ մտցնելու իրաւունքը։

13.— Մրցումի մասնակցողներէն կը խնդրուի նաեւ վերոյիշեալ կնքուած նամակին մէջ յայտնել գումարը այն համեստ հեղինակի իրաւունքին որով պիտի ուզէին գնահատուիլ եթէ իրենց նախագիծը, նախընտրութեան արժանանալով հանդերձ, իրենք չեն ուզեր անձամբ վերցնել շինութեան հոգն ու պատասխանատուութիւնը։

(Կնիք)

*** Յուշարձանի Կեդրոնական Յանձնախումբս շնորհակալութեամբ ստացած է՝ Պ. Տիգրան Պալտասարեանի միջոցաւ Մարսէյլի արուարձաններէն Սէնթ-Անթուանի Վանի Հայրենակցական Միութենէն 700 ֆր. Պ. Հրանդ Եէմէնիճեանէ 20 »

գումար	720 ,,
Նախորդ գումար	15449,05
Ընդհ. գումար	16169,05

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՄՕՏ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻ ՍԱԿԱԻԱԹԻԻ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐՈՎ

«ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԻԿ» (Նուագող վշտից ցայրննաց)։ Առաջին հատոր (կենսագրութիւն)։ կազմեց՝ ՀԱՅԿ ԱՃԷՄԵԱՆ։ Ստուար հատոր մը, 656 մեծադիր էջերով եւ պատկերազարդ։ Կը պարունակէ ոչ միայն Խրիմեան Հայրիկի կենսագրութիւնը, այլեւ պատմական եւ աշխարհագրական տեղեկութիւններ Վասպուրականի եւ ժամանակակից դէպքերու մասին։

Գին՝ 50 ՖՐԱՆՔ. Թղթակազմ եւ առանց հաշուելու թղթատարի ծախքը։

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ (Սեւր)

Մխիթարեան Հայրերու Սեւրի Մուրատեան Վարժարանին 1936—1937 դպրոցական տարեշրջանը կը սկսի յառաջիկայ Հոկտեմբեր 1ին։ Վարժարանը կ՚ընդունի գիշերօթիկ, կէս-գիշերօթիկ եւ ցերեկօթիկ աշակերտներ։

Արձանագրութիւններու համար դիմել վարժարանի տեսչութեան Direction du Collège Armenien Samuel Moorat, 26 Rue Troyon. Sèvres (S. & O.) ընդունելութեան օրերն են երեքշաբթի ժամը 9էն 12 եւ կիրակի օրերը ժամը 15էն 18։

ՀԱՅ ԱՐԾԻՒ (Aigle d'Arménie)

ՄԱՐՄՆԱԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

ՀԻՄՆՈՒԱԾ 1936 ԻՆ

Նպատակն է՝ նորահաս հայ սերունդին մէջ զարգացնել մարմնակրթանքի կիրարկումը, զարգացնել անոր մէջ երգի ճաշակը, ամրացնել ընկերական յարաբերութիւնները անդամներու միջեւ, պաշտպանել անդամներու ընկերային եւ բարոյական շահերը։

Տեղեկութեանց համար դիմել՝ Պ. ԱԼՊԷՐ ԱՇՃԵԱՆԻ 14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S. et O.)

Եւրոպայի հայկական մեծագոյն գրատունը

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

51, Rue Mr. le Prince. Paris (6). Métro: Odéon. Tél. Danton: 88-65,

Հայերէն, ֆրանսերէն, անգլիերէն եւայլն ամէն տեսակ գրքեր։ Արդիական կազմատուն։ Տպագրական գործեր։ Աշխարհիբոլոր կողմերէն հասած ապսպրանքները կը կատարուին արագ եւ խղճամիտ կերպով։

Դերձակատուն

ՊՕՂՈՍ ԳՈՐԳԻԿԵԱՆ

31 Route de Choisy, Ivry s/Seine

Հեռաձայնել Italie 13—45

ՃՈԽ ՄԹԵՐՔ ֆրանսական եւ անգլիական կերպասներու։ Վերջին նորաձեւութիւն, խնամուած աշխատանք, չափաւոր գին։ Ստացած ենք ամառնային գեղեցիկ կերպասներ. ձեր շինելիք հագուստներուն համար դիմեցէք մեր դերձակատունը։

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ Հեռաձայն Dantes : 52 . 73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ։

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe-LYON.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՃՇԴՈՒՄ.— «Յառաջ»ի վարդավառի թիւին մէջ գրութիւն մը հրատարակուած էր տաքօնի բառբառով։ Պ. Ս. Ալէքսանեան կը խնդրէ մեզմէ ճշդել թէ այդ գրութեան հեղինակն է հայրենակից Միհրան, որ քանի մը տարի առաջ մեռաւ Մարսէյլի մէջ։

Պ. ՍԱՐՈՅԵԱՆ (Վալանս).— Ձեր ուզած հասցէն՝ E. A. Terzian, B. P. 31. Draguignan (Var)։

ՎԱՐԺՈՒՀԻ Կ՚ՈՒԶՈՒԻ

Սէն Ժէռօմի թաղ. Խորհուրդը վարժուհի մը կը փնտռէ գիւղին մանկապարտէզին համար, գոհացուցիչ վճարումով։ Դիմել թաղ. Խորհուրդին, Saint-Jérome. Marseille։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Տիգրան Զապուրքեանի (կամ Կարապետեանի) քոյրը Տիկ. Արզուեան (անունը կարծիքով Պայծառ), որ կը բնակէր 5 rue Pierre Curie, Kremlin-Bicêtre, Seine։ Կը խնդրուի իր հասցէն իմացնել Garabed Derderian, chez M. Barry Honoré à Chaspayac par Loudes (Haute Loire)։

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ երգիծաթերթ՝ «ՄԵՂՈՒ» Փարիզի եւ Շրջանի Յառաջի ցրուիչ Պ. ԱԻԵՏԻՍԷՆ։

PETITES ANNONCES

ՕԳՏԱԿԱՐ ՀԱՍՑԷՆԵՐ

ԲԺԻՇԿՆԵՐ.—

ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

Վիրաբոյժ-Ատամնաբոյժ

16, Rue de Vaugirard, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն կամ Սէն Միշէլ

Tél. Odéon 76—22

ՏՈՔԹ. ԽԱՂՈՒԿ

կ՚ընդունի երկուշաբթի, չորեքշաբթի, շաբաթ ժ. 2-6 եւ ժամադրութեամբ։

8 Rue Degas, Փարիզ։

Tél. Jasmin 11-78

OFFICE NANSEN

38 Boulevard Raspail — Paris(6)

ԴԵՐՁԱԿՆԵՐ.—

Դ. ԱՃԷՄԵԱՆ

Արանց եւ կանանց

42, Rue Blanche, մէթրօ՝ Trinité

ՊՕՂՈՍ ԳՈՐԳԻԿԵԱՆ

Խնամուած կար, չափաւոր գին

31, Route de Choisy, Ivry s/Seine

Հեռաձայնել Italie 13 - 45

ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌՆԵՐ.—

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

Արեւելեան ամէն տեսակ ապրանքներ

4, Rue de Metz

Մէթրօ՝ Strasbourg - St. Denis

ՆՊԱՐՎ. CONSTANTINOPLE

Արեւելեան եւ եւրոպական ապրանքներ

37, Rue de Trévise

Մէթրօ՝ Cadet Tél.: Prov. 82 - 96

Եփրատ Ռուսզգախումբի համար դիմել Պ. Տիգրան Օհանեանի, 15, Rue du Pourtour, Clamart, Seine.

ԹԱԳԻՒՈՐ ԱՅՎԱԶԵԱՆ

Կերպասեղէնի ներկայացուցիչ

27, Rue Dunoir, Լիոն (3), Ռօն

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԵՔ ՈՒ ԿԷՍ ՀՈՄԱՐ)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 5 ՕԳՈՍՏՈՍ
MERCREDI 5 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3183

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

«ՃԻՇԱՏ» ՄԸ ԽՈՒՃԱՊԱՇԱՐ...

Այժմ որ աչքի առջեւ ունինք Աղասի Խանջեանի անձնասպանութեան առթիւ եղած հրատարակութիւնները եւ մշակուած պաշտօնական բանաձեւերը, փորձենք աւելի հանգամանօրէն վերլուծել եղերական դէպքին խկութիւնը:

Նախ, կարեւոր ճշդում մը,— Երէկ, խօսելով Երեւանի Կեդր. Կոմիտէի տուած որոշման մասին, թիւրիմացութեամբ Վրացի նշանակեր էինք զեկուցանողը,— Կուդրավցեւ, որ Ռուս մըն է, եւ քարտուղարը՝ Անդրկովկասի Երկրային Կոմիտէին:

Ուրեմն, յուլիս 12ին բացառիկ ժողով մը կը գումարէ Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէն, եւ լսելով Կուդրավցեւի զեկուցումը՝ Աղասի Խանջեանի անձնասպանութեան մասին, միաձայնութեամբ կը քուէարկէ բանաձեւ մը, որուն բնագիրը պիտի կարդաք Դ. էջին մէջ:

Նոյն կաղապարին վրայ բանաձեւեր կը քուէարկուին, նաեւ, Թիֆլիսի եւ Բագուի, ինչպէս եւ Հայաստանի գլխաւոր քաղաքներուն մէջ, միշտ «միաձայնութեամբ»: Ժողովներն ալ կը սարքըուին միաժամանակ,— օր մը առաջ, օր մը վերջը:

Երէկ հրատարակեր էինք բանաձեւին ամփոփումը: Պէտք է կարդաք ամբողջութիւնը, իրենց իսկ լեզուով, իմանալու համար խորութիւնը սարքուած խեղկատակութեան:

Բառը թեթեւ է: Իրականին մէջ քստմնելի ողբերգութիւն մըն է որ կը պարզուի, դիակի մը շուրջը:

Պէտք է կարդալ ու սերտել անոր ամէն մէկ բառը, իմանալու համար թէ մինչեւ ուր կրնան հասնիլ հաւատաքննական մոլեգնութիւնը եւ անբանացման խորութիւնը, աշխարհի մէկ վեցերորդ մասին մէջ:

Մանաւանդ որ, թէեւ բխած նոյն կաղապարէն, իւրաքանչիւր բանաձեւ իր կարգին չէշտ մը, գոյն մը եւս կ'աւելցնէ, վայրենօրէն յօշոտելով զոհը, բզքտելով անոր սիրտն իսկ:

Իւրաքանչիւր բանաձեւ դանակի նոր հարուած մըն է, որ կը դառնայ ու կը դառնայ դատախազներուն ձեռքին մէջ, կը խրի, կը խոցոտէ, կը մանրէ ջիղ ու երակ:

Մէկ խօսքով կրկին սպանութիւն, մորթոտում՝ ինքնասպանութենէն յետոյ:

Եւ ովքե՞ր են դատախազները,— անոնք որ գլխու վրայ կը պտտցնէին զայն, մինչեւ չքանչանի արժանացնելով, եւ անոնք որ բարեւի կեցեր էին տարիներով, նուաստօրէն:

Բոլոր ժողովներուն մէջ, որոնց հրաւիրուած են վարիչ դէմքեր եւ պատասխանատու մարդիկ, չպիտի գտնէք մէկ հատիկ ունկնդիր, որ համարձակէր ձայն բարձրացնել, գոնէ մէկ առաքինութիւն վերագրելու համար անձնասպանին: Ոչ ալ որ եւ է չքմեղանք, իբրեւ «մեղմացուցիչ դէպք յանցանաց», ինչպէս կը պատահի ամէնէն քրէական ոճիրներու պարագային:

Թոյն, միայն թոյն, բոլորը մէկ բերնով, հոգ չէ թէ խօսողներն ըլլան Ռուս, Վրացի, Թաթար կամ Հայ: Մէկը միւսին պակաս է որ կը լրացնէ, իսկ Հայը աղ կը ցանէ ամէն տեղ:

Եւ ի՛նչ խուճապային հոգեբանութիւն:

Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէին քարտուղարը անձնասպան կ'ըլլայ յուլիս 9ին: Արտաքին աշխարհը լուր չունի տակաւին: Զունի մինչեւ յուլիս 13 - 16:

Եւ սակայն, չոգեպինդ, հեւ ի հեւ ժողովներ կը գումարուին Թիֆլիսի, Երեւանի եւ Բագուի մէջ, յուլիս 11 - 12ին, եւ կը գուշակե՛ն որ Խանջեանի «դաւաճանական արարքը» կը ծառայէ թշնամիներուն,— «սնունդ է տալիս Դաշնակների, Տրոցկիստների եւ այլ հակայեղափոխականների ողորմելի թափթփուքների հակայեղափոխական գործունէութեանը»:

Ապա ուրեմն,— «մոբիլիզա՛ցիա», ինչպէս կ'ազդարարէ Կիրովականի (Ղարաքիլիսէ) բանաձեւը: Զօրաշարժ՝ «Խանջեանի պրովոկացիոն արարքով Հայաստանի կուսակցական կազմակերպութիւնների վրայ ընկած սեւ բիծը մաքրելու համար»:

Եւ ուրիշ ազդանշան մը, միւս ճակատէն, Բագու.

— «Ադրբէջանի Կ. (բ) Կ. կենտկոմի քարտուղար ընկեր Ակոպովն ակտիւի ուշադրութիւնը բեւեռեց բուրժուական - նացիոնալիստական կուսակցութիւնների՝ մուսավաթականների, Դաշնակների, մենշեւիկների ու հակայեղափոխական տրոցկիստների թափթփուքների պրովոկացիոն գործունէութեան փաստերի վրայ Ադրբէջանում եւ շեշտեց թէ անհրաժեշտ է բարձրացնել յեղափոխական զգաստութիւնը դէպի դասակարգային թշնամու բեկորներն ու նրա ոտնձգութիւնները»: («Խ. Հայաստան», 17 յուլիս):

Ուրեմն, Աղասի Խանջեանի անձնասպանութեամբ, մարդիկ նոր խելքի եկեր են որ աչալուրջ հսկողութեան, յեղափոխական արթնութեան կը կարօտին ե՛ւ Հայաստանը, ե՛ւ Վրաստանը ե՛ւ Ադրբէջանը: Հետեւաբար,— «ճիհա՛տ»...:

Կը նշանակէ թէ այս մարդիկ ծիծաղելի դառնալու զգացումն ալ կորսնցուցեր են, եւ ահաւոր խուճապի մը մատնուած, կը քաշեն ու կը քաշեն ահազանգի չուանը:

Այս խժալուր աղմուկին մէջ, կարելի՞ է քակել Խանջեանի անձնասպանութեան գաղտնիքը: Փորձենք:

Այդ փորձին համար առ այժմ բաւական են ձեռքի տակ եղած նիւթերը,— պարսաւանքի բանաձեւերն ու լեզապատառ կոչերը:

Որքան ալ վարպետօրէն շարած ըլլան բառակոյտերը, անոնք ոչ թէ կը հերքեն, այլ անգամ մը եւս կը հաստատեն մեր ենթադրութիւնները:

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ՄԱՏՐԻՏԻ ՄԷՋ 25.000 ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐ ԿԸ ՍՊԱՍԵՆ ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐՈՒ ՅԱՐՁԱԿՄԱՆ

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՄԻՇՏ ԱՆՈՐՈՇ

Օդանաւային կռիւներ Ճիպրալթարի բացերը

Կիրակի օր նոր կռիւներ տեղի ունեցան Մատրիտի շրջակայ լեռներուն մէջ: Օտար թղթակիցներու տեղեկութեանց համաձայն, 400 ապստամբներ եւ 800 կառավարական զինուորներ սպաննուած են այս ճակատամարտին մէջ, որ արիւնուշտ հանգամանք ունէր: Կառավարութիւնը 25,000 կանոնաւոր զինուորներ եւ քաղաքապահներ համախմբած է Մատրիտի մէջ, սպասելով Զօր. Մոլայի յարձակման: Բոլորն ալ սպառազինուած են թնդանօթներով եւ օդանաւերով եւ ունին առատ ռազմանիւթ: Ապստամբներու գլխաւոր թեւը, հրամանատարութեամբ Զօր. Միկէլ Փոնթէի հինգ մղոն եւս մօտեցաւ մայրաքաղաքին, յառաջանալով Կուատարրամայի կիրճէն: Երկրորդ թեւը կը գտնուի Սոմօսիէրրա լեռներուն մէջ եւ իր դիմացն ունի կառավարական զօրաւոր ուժ մը: Իսկ արեւմտեան թեւը ճամբայ ելած է Պուրկոսէն եւ խրամներ կը փորէ Էսքօրիալի մէջ, որ ամենամօտ կէտն է Մատրիտի:

Հարաւային ճակատին վրայ Զօր. Ֆրանքօ չարունակ զինուոր կը փոխադրէ Մարոքէն: Երրորդ ճակատին վրայ, Սարակոսայի մէջ ապստամբները ուժեղապէս ամրացած ըլլալով, հոն մղած են չորս յարձակումներ:

⁂ Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը ազդարարութիւն մը ուղղեց իր հպատակներուն, որպէսզի հեռանան Սպանիայէն: Կառավարութիւնը կը մերժէ որ եւ է պատասխանատուութիւն՝ մնացողներուն համար: Այս առթիւ կը դանդատի որ շատեր չեն ուզած օգտուիլ ներկայացած պատեհութենէն: Տակաւին 170 ամերիկեան հպատակներ կը գտնուին Մատրիտի մէջ: Սպանիական կառավարութիւնը խոստացած է պաշտպանել անոնց կեանքը եւ գոյքերը, միեւնոյն ատեն ապահովելով ջուր, կազ, հեռախօս, ելեկտրական լոյս եւն: Ամերիկեան կառավարութիւնը առ այժմ չուզեր ճանչնալ Սպանիոյ ապստամբներուն կազմած առժամեայ կառավարութիւնը:

⁂ Երկուշաբթի օր կատաղի կռիւներ տեղի ունեցան Ճիպրալթարի բացերը, օդանաւերու եւ մարտանաւերու միջեւ: Երկու կառավարական մարտանաւեր եւ երկու ապստամբ օդանաւեր իրար ռմբակոծեցին ամբողջ քառասուն վայրկեան, առանց լուրջ վնաս պատճառելու: Կառավարական մարտանաւերը երեք ժամ ռմբակոծեցին Մարոքի ծովափը, եւ ի վերջոյ հոն մղուեցան ցամաքէն արձակուած ռումբերու կրակին տակ: Քիչ մնաց որ օտար մարտանաւեր ալ վնասուէին:

⁂ Սէվիլլայէն հասած լուրերու համաձայն, Վալենցիոյ զինուորները ապստամբած են կառավարութեան դէմ, իսկ Օվիէտօ քաղաքը բոցերու մէջ է: Նավարոյի ապստամբները յաջողեցան կտրել Սան Սէպասթիանոյի ելեկտրական հոսանքը, բայց կառավարական զօրքը յաջողեցաւ հոն մղել զանոնք:

Հանրացուած բռնագրաւումներ

Կառավարութիւնը անխնայ կը գրաւէ այն գոյքերը որ կը պատկանին ապստամբներուն միացած անհատներու կամ հաստատութեանց: Կարելի չէ հաշուել այս բռնագրաւումները: Մատրիտի մէջ գրաւուած են եկեղեցիներու կէսը, բոլոր վանքերը, դպրոցները: Քաանըհինգ նահանգներու մէջ գրաւուած են աջակողմեան, կղերական եւ միապետական թերթերու խմբագրատուները, ակումբները, երեւելիներու ապարանքները եւն: Այս բռնագրաւումներուն շնորհիւ կառավարութիւնը պիտի կրնայ գլուխ հանել իր ընկերային ծրագիրը: Շատ մը շէնքեր պիտի վերածուին հիւանդանոցներու, ապաքինարաններու, բանուորական ակումբներու, գրադարաններու եւ փոխադարձ օգնութեան գրասենեակներու: Կառավարութիւնը այս անգամ չգրկեց 25 նահանգներու պետական պաշտօնեաներուն թոշակները, նկատելով որ այդ շրջանները կը գտնուին ապստամբներուն ձեռքը:

Միեւնոյն ատեն, կառավարութիւնը պետական սեփականութիւն հռչակեց բոլոր զինուորական գործարանները, մանաւանդ օդանաւային հաստատութիւնները, վառօդարանները, փամփուշտի, ռումբի եւ զրահապատ ինքնաշարժի գործարանները: Այս գրաւումներուն շնորհիւ, բազմապատկուած է ռազմանիւթի արտադրութիւնը: Առաջ օրական 300,000 փամփուշտ կը հա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ՍՊԱՆԻՈՅ ՄԷՋ ՄՂՈՒԱԾ ԿՌԻՒՆԵՐԷՆ
Պարսելոնայի մէջ քարիւղով կ'այրեն մեռած ձիերու դիակները:

‹ՏՈՒՆ› ՄԸ «ՅԱՌԱՋ»Ի ՀԱՄԱՐ

Հայրենակիցնե՛ր,

Տասներմէկ տարի անընդհատ հետեւած ըլլալով «Յառաջ»ի հրատարակութեան, իբրեւ բարեկամներ եւ ընկերներ, եւ շատերս ալ իբրեւ աշխատակիցներ, պարտականութիւն կը սեպենք նախաձեռնութիւն ստանձնել, «Տուն» մը ապահովելու անոր, սեփական տպարանով:

Այս նախաձեռնութեամբ, մեր գոհունակութիւնը պիտի ըլլայ ոչ միայն ընդառաջ երթալ ընդհանուր բաղձանքի մը, որ շեշտուեցաւ «Յառաջ»ի տասնամեակին բոլորման առթիւ, այլ եւ զարկ տալ հայկական մամուլի զարգացման, այս օտար ափերուն վրայ:

Բոլորդ ալ գիտէք թէ ինչ տաժանելի պայմաններու մէջ կ'ապրի հայկական մամուլը, մանաւանդ այս միջավայրին մէջ: Տեղական թերթերն անգամ, հակառակ իրենց միլիոնաւոր ընթերցողներուն եւ առատահոս եկամուտներուն, տարին քանի մը անգամ հանգանակութիւններ, մրցանքներ (քէմփէյն) եւ ուրիշ հասութաբեր ձեռնարկներ կը կատարեն, եւ հասարակութիւնը սիրով կ'ընծայէ իր աջակցութիւնը:

«Յառաջ»ը իբրեւ առաջին եւ վերջին դրամագլուխ ունեցած է իր հիմնարկութեան առթիւ տրամադրուած վարկը, եւ այնուհետեւ, 1925էն մինչեւ այսօր, իր եկամուտի աղբիւրները եղած են առօրեայ վաճառումը, բաժնեգինները եւ առեւտրական ազդերը:

«ՅԱՌԱՋ»ը լման տասնըմէկ տարի արհամարհեց բոլոր խոչընդոտները ու տագնապները, շնորհիւ իր խմբագրութեան եւ վարչութեան, աշխատակիցներուն եւ աշխատաւորներուն անվհատ եւ տքնաջան ճիգերուն, եւ այսօր հպա՛րտութեամբ եւ աւելի ինքնավստահ կը շարունակէ իր ճամբան: Այս յայտարարութենէն վերջ, ան պէտք էր ունենար իր սեփական տպարանն ու խմբագրատունը, բոլոր յարմարութիւններով, որպէսզի կարենար եթէ ոչ թեթեւցնել իր բեռը, գոնէ զարգանալ աւելի լայն պայմաններու մէջ:

Թերթը չունի որ եւ է միջոց, լրացնելու համար այս տարրական պահանջը: Ուրեմն անոր բարեկամներուն կ'իյնայ աջակցիլ, համաձայն իրենց կարողութեան, որպէսզի գոյանայ նուազագոյն հիմնադրամը:

Այդ պատեհութիւնն է որ կ'ուզենք ընծայել մենք, վստահ՝ «Յառաջ»ի վայելած ջերմ համակրանքին եւ լայն ժողովրդականութեան վրայ, որ լաւագոյն վկայութիւնը կը կազմէ անոր արժէքին, իբրեւ թերթ եւ իբրեւ առաջնորդ հանրային կարծիքի:

Ուրեմն կը հրաւիրենք «Յառաջ»ի բոլոր բարեկամները, դիւրացնել մեր գործը, անհատաբար կամ հաւաքաբար, ի հարկին կազմելով յանձնախումբեր կամ «Բարեկամներու Միութիւններ», համաձայն տեղականպայմաններու, Ֆրանսայի թէ արտասահմանի մէջ:

Նախաձեռնող յանձնախումբս սիրայօժար կ'ընդունի անդամակցութիւնը «Յառաջ»ի այն բարեկամներուն, որոնք կ'ուզեն գործնապէս աջակցիլ իր աշխատանքներուն:

Կը խնդրուի տրամադրուած գումարները ղրկել ԿԵԴՐ. ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ԳԱՆՁԱՊԱՀԻՆ, ուղղակի կամ «Յառաջ»ի միջոցաւ, եւ կամ վճարել տեղական յանձնախումբերու: Ցանկերը օրը օրին պիտի հրատարակուին:

ԿԵԴՐ. ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

Նախագահ՝ ՏՕՔԹ. Վ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ, փոխ-նախագահներ՝ ԱԼ. ԽԱՏԻՍԵԱՆ եւ ՏԻԳՐԱՆ ԲԷԳԶԱԴԵԱՆ, գանձապահ՝ ԼԵՒՈՆ ՊԱՊՕՆԵԱՆ, անդամներ՝ Գ. ԲԱԼԱՅԵԱՆ, ՀՐԱՆԴ ՍԱՄՈՒԷԼ, Ս. ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ եւ Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ: Քարտուղար՝ ՀՐԱՆԴ ՎԻՇԱՊԵԱՆ:

ԳԱՆՁԱՊԱՀԻ ՀԱՍՑԷՆ.— Léon Babonian, 9, Rue Charlot, Paris (3).

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԱՐ.— Հ. Վիշապեան, «Յառաջ»ի միջոցաւ:

Մարսէյլը գործի ձեռնարկած է արդէն

ՄԱՐՍԷՅԼ, 1 Օգոստ.— Յարգելի բարեկամներ, քաղաքիս մէջ կազմուեցաւ, «Յառաջ» օրաթերթի զարգացումը ապահովելու նպատակով սկսուած շարժումին աջակցելու համար, «Համակրանք «Յառաջ»ի անունով մարմին մը, համակիրներէ եւ բարեկամներէ:

Իր ծրագիրն է նիւթական աղբիւրներ գտնել, տպարանի մը համար, Ա. Սարքելով հանդէսներ արուարձաններու, մօտակայ քաղաքներու եւ բուն Մարսէյլ քաղաքին մէջ: Բ. Հրապարակ հանելով նուիրատոմսեր: Կը սպասենք Կեդր. Յանձնաժողովի հրահանգներուն:

Քարտուղար՝ Գ. Ծերիկեան — Ատենապետ՝ Յ. Պապիկեան

Յ.Գ.— Յաջորդով՝ մեր յանձնախումբին կազմը եւ ուրիշ մանրամասնութիւններ:

Համակրանք Պուքրէշէն

ՊՈՒՔՐԷՇ, 29 յուլիս.— «Յառաջ»ի Ռումանիոյ ընթերցողներն ու բարեկամները մեծ գոհունակութեամբ իմացան որ ձեռնարկուած է սեփական տպարան մը հաստատելու:

Ռումանահայ ընթերցողին համար «Յառաջ»ը անհրաժեշտ հոգեկան սնունդ մըն է, եւ ամէն ձեռնարկ որ ան կ'ընէ քայլ մըն ալ բարձրանալու, ուրախութեամբ կը համակէ մեզ: Այս առթիւ «Յառաջ»ի բարեկամները կը մտածեն կազմել յանձնախումբ մը, աւելի արդիւնաւոր կերպով օգտակար ըլլալու համար այս ձեռնարկին ու հասցնելու համար հայ իրականութեան այնքան օգտակար «Յառաջ»ը եւրոպական իմաստով օրաթերթի մը, միշտ այն յոյսով թէ օր մը «Յառաջ»ները հայրենի երկինքին տակ կը փոխադրուին:

ԲԱՆՒՈՐ

«ՄԵԹՐՈՅԻՆ ՀԱՅՐԻԿԸ», Պիէնվընիւ, մեռաւ առջի օր, 84 տարեկան հասակին մէջ: 1896ին էր որ առաջին ծրագիրը ներկայացուց ստորերկրեայ երկաթուղիի մը համար եւ 1900 յուլիս 14ին բացուեցաւ առաջին գիծը, Վէնսէն-Մայօ: Երբ գործօն կեանքէ քաշուեցաւ 1932ին, Փարիզի մէթրոյին ցանցը հասած էր 139 քիլոմեթրի: Այդ առթիւ հաշիւ կ'ընէր թէ ամէն տարի 7.700.000 հոգի կը ճամբորդեն իւրաքանչիւր քիլոմեթրի վրայ:

ԱԼԺԷՐԻ ՄԻՒՖԹԻԻՆ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ առթիւ, ձերբակալուեցան 15 բնիկներ, իբրեւ կասկածելի: Միւֆթին բարեկամ էր Ֆրանսայի եւ սպանութեան օրը հեռագիր մը ստորագրած էր, բողոքելով Փարիզ ղրկուած իսլամական պատուիրակութեան մը բանած դիրքին դէմ:

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻ ԽՆԴԻՐԸ

—— • ——

Մօտաւորապէս տարի մը կ'ըլլայ այս սիւնակներուն մէջ, այս հարցին արծարծումը: Դժուար է ճշդել գաղափարին գտած ընդունելութեան չափը զանգուածներու կողմէ: Գործնական ոչ մէկ աշխատանք տարուած է, որպէսզի կարելի ըլլար ըմբռնել զանգուածին հոսանքներու վերաբերումը: Մանր մունր նշաններ միայն կան որ կարծել կու տան թէ մտածումը անիրագործելի եւ անգործնական չէ եւ թէ շատեր կան չէզոքներու եւ քաղաքական կազմակերպութիւններու մէջ իբրեւ համակիր գրուած առաջարկին:

Ֆրանսայի քաղաքական ու ընկերային կեանքի մէջ Ժողովրդական Ճակատի յաջողութիւնները, մեծ չափով ազդած են նաեւ Հայերու մտածողութեան վրայ: Այդ ազդեցութիւնը չէ որ կը զարմացնէ մեզ: Միջավայրին ազդեցութիւնը մարդոց վրայ շատ բնական երեւոյթ է, ինչպէս նոր ճամբաներ գտնելու ձգտումը՝ հինէն դժգոհներու համար: Անբնականը եւ թերեւս նաեւ վնասակարը պիտի ըլլար ուրիշներու ըրածը կապկել, նոյնութեամբ ընդօրինակել, առանց սեփական պայմաններու պարտադրած պատշաճեցումը կատարելու: Մեղադրելի չէ ուրիշներու գործունէութեան ձեւին հետեւիլը, երբ ան օգտակար արդիւնքներ տուած է. մեղադրելին քարացումն ու մեկուսացումն է, կեանքին անհաղորդ մնալն է, մէկ խօսքով պահպանողական հոգեբանութենէն չազատիլն է:

Պէտք է ուրեմն ամէնէն առաջ ճշդել ու սահմանել տարազը: Ի՞նչ պէտք է ըլլայ հայկական կեանքի մէջ Ժողովրդական Ճակատի հետապնդելիք նպատակը եւ ի՞նչ միջոցներով:

Գիտենք որ Ֆրանսացիներու համար նոյն անունով եղած կազմակերպութեան նպատակն է,— պայքար խաղաղութեան համար, պայքար ֆաշականութեան դէմ, պայքար հացի համար, այսինքն աշխատաւորութեան կենցաղի բարձրացման համար: Գործնական կեանքի մէջ այս նպատակները կը հետապնդուին այսօրուան կառավարութեան կողմէ եւ մինչեւ հիմա ունեցան բարեբար արդիւնքներ: Մեր իրականութեան մէջ ալ նոյն նիւթերը դնել, ի հարկէ կը դառնայ անիմաստ, քանի որ անոնք գոյութիւն չունին: Ֆաշականութիւն չկայ մեր մէջ, ոչ ալ պատերազմի ճակատ: Հացի խնդիր կայ, ճնշող եւ ստիպողական ձեւով: Հայ աշխատաւորութեան հացի խնդիրը կը ներկայանայ այս երկրին մէջ, տեղացիին հաւասար աշխատանքի ազատութիւն եւ իրաւունք ստանալուն մէջ, արտաքսման պատիժներէն զերծ մնալու մէջ, երկրին մէջ որ եւ է տեղ կարենալ հաստատուելու ազատութեան մէջ, բոլոր աշխատաւորներուն է արգելքը, ուրեմն եւ զայն վերցնելու աշխատանքն ու պարտականութիւնն ալ կը պատկանի բոլորին: Անհասկնալի պիտի ըլլար որ եւ է տարակարծութիւն այս հարցին մէջ ու կը կարծեմ որ ուժերու կեդրոնացում մը այս նպատակին շուրջ դիւրին է:

Այսքանը միայն բաւարա՞ր է սակայն, շարժում եւ հոսանք ստեղծելու, տարիներով իրարմէ հեռու եւ իրարու դէմ ապրող զանգուածները մօտեցնելու: Անշուշտ ոչ, որովհետեւ այս աշխատանքը միայն ներքին ուժերով կարգադրուելիք գործ մըն ալ չէ. առաւելապէս կապուած է երկրի օրէնքներուն հետ եւ երբ այդ ի վերջոյ պետութեան կը պատկանի անոր կարգադրութիւնը: Եթէ լուծուի խնդիրը, կամ պարզուի լուծուելու բացարձակ անկարելիութիւնը, Ժողովրդական Ճակատը միայն այս նպատակով կազմուած՝ կը դառնայ անիմաստ:

Ուրեմն անհրաժեշտ է տալ այդ կազմաւորութեան ուրիշ աշխատանքի նիւթեր, աւելի երկար ճիգեր պահանջող գործեր: Մեր կեանքին մէջ չեն պակսիր անոնք եւ մեր իրականութենէն իսկ կը բխին: Հայրենիքի օգնութիւն եւ գաղութներու պահպանութիւն բացատրութիւններով կարելի է խտացնել շատ մը աշխատանքներ, որոնք զուտ քաղաքական հանգամանք չունին եւ որոնցմով շահագրգռուած են բոլոր Հայերը անխտիր:

Շատ գրուած է Հայրենիքի օգնութեան եւ զօրացման մասին, կրկնութիւնը տաղտկալի կրնայ դառնալ: Այսքանը միայն պէտք է շեշտել որ քաղաքական խնդիր չէ այս, անով շահագրգռուած են ինչպէս Դաշնակցականը նոյնպէս համայնավարը, ռամկավարը եւ չէզոքը: Այս կազմակերպութիւնները անիմաստ կը դառնան առանց հայրենիքի: Ի՞նչ բանի համար պիտի աշխատի դաշնակցականը կամ ուրիշ կուսակցութեան պատկանող մը եթէ հայրենիքը չըլլայ. ի՞նչպէս պիտի կրնայ իր ծրագրած հայրենիքը ունենալ, եթէ ան զօրաւոր չըլլայ, ուժեղ չըլլայ:

Նոյն հարցումը կարելի է տալ միւս կուսակցականներուն, մանաւանդ հայ համայնավարներուն, որոնք կը կարծուին հայրենիքի եւ ազգութեան գաղափարին հանդէպ առնուազն անտարբեր: Անհասկնալի է սակայն թէ ինչո՞ւ հայ համայնավարը այնքան Հայ պիտի չըլլայ, որքան Ֆրանսացի համայնավարը՝ Ֆրանսացի: Ինչո՞ւ համար անոնք ալ պիտի չուզեն, իրենց Ֆրանսացի ընկերներուն պէս, իրենց հայրենիքը տեսնել ազատ, զօրաւոր եւ երջանիկ: Եթէ չըլլայ այդ հայրենիքը եւ ազգութիւնը, ո՞ւր եւ ի՞նչպէս պիտի գործէ հայ համայնավարը: Միջազգայինի անդամ, անոր գործունէութեան դաշտը հայ կեանքն է: Մեռցուցէք այդ կեանքը, կը մեռնի նաեւ հայ համայնավարի գործունէութեան հնարաւորութիւնը: Ֆրանսական կեանքի մէջ հայ համայնավարի գործունէութիւն չենք տեսներ, կամ կը տեսնենք այնքան մակերեսային եւ խեղճ սահմաններու մէջ, որ հեռու է իսկական կուսակցական աշխատանքէ:

Այս բացատրութիւնները գրեցի ըսելու համար թէ հայ համայնավարներն ալ պէտք է շահագրգռուին գաղութներու պահպանութեամբ, հետեւաբար եւ մասնակցին այդ պահպանութեան օգնող բոլոր գործերուն, կազմակերպական, կրթական, մշակութային, իրերօգնութեան եւ նման ձեռնարկներու: Մինչեւ հիմա այդպիսի աշխատանքներու մէջ չենք տեսած զանոնք: Կը մասնակցի՞ն թէ չէ, իրենց գիտնալիք բանն է, բայց տրուած Ժողովրդական Ճակատի կազմութեան համար, իրենց ցոյց տուած շահագրգռութեան չափը, պէտք է ենթադրել որ չեն ուզեր խուսափիլ նման աշխատանքէ:

Արդ, ի՞նչ միջոցներով կարելի է մեր մէջ իրականութեան վերածել Ժողովրդական Ճակատի ըմբռնումը: Ֆրանսական կազմակերպութիւնները մեզի ցոյց տուած են այդ գործնական միջոցները: Անոնց հետեւած ուղղութենէն դուրս ուրիշ ուղղութիւն կարելի ալ չի թուիր: Անոնք յայտարարած են.—

Ա) Ժողովրդական Ճակատի կազմութիւնը չենթադրեր անոր մասնակցող քաղաքական կազմակերպութիւններու ձուլումը կամ լուծումը, չեն թադրեր անոնց իւրաքանչիւրին ինքնայատուկ գործունէութեան դադարումը: Անոնց ամէն մէկը կը պահէ ազատութիւն շարունակելու իր կուսակցական գործունէութիւնը:

Բ) Ժողովրդական Ճակատի կազմութիւնը ընդունիլ կու տայ բոլոր մասնակցողներուն եւ բարոյական պարտադրութեան տակ կը դնէ վերջ դնելու փոխադարձ պայքարին, վնասակար քննադատութիւններուն:

Գ) Ժողովրդական Ճակատը կը կազմուի, մասնակցողներէն իւրաքանչիւրին վերին, պատասխանատու մարմիններու խորհրդակցութիւններով եւ որոշումներով: Տեղական մասնիկի գործունէութեան աշխատանքները չեն կրնար պէտք եղած լայն եւ բաւարար արդիւնքը տալ:

Ահաւասիկ ինչ միջոցներով սկսած են եւ յաջողցուցած մեր Ֆրանսացի բարեկամները:

Կարելի՞ է մեր մէջ հետեւիլ նոյնութեամբ այս ձեւին, որ լաւագոյնը եւ ամէնէն գործնականը կ'երեւայ: Եթէ այո, շատ կը հեշտանայ աշխատանքը, եթէ ոչ, չեն պակսիր աւելի ճկուն թէեւ աւելի երկարաշունչ միջոցներ նոյն արդիւնքին հասցնող:

Վերը նշանակուած միջոցներէն առաջինը կը կարծեմ որ դժուար չէ ընդունիլ անմիջապէս մեր մէջ ալ, մերժել զայն, պիտի նշանակէր մերժել Ժողովրդական Ճակատի կազմութեան գաղափարը: Մեր մէջ տեսնուած մինչեւ այժմու փոխադարձ յարաբերութիւնները զանազան հոսանքներու թոյլ չի տար հաւատալու որ առաջին օրէն հնարաւոր է գործադրութեան դնել միւս երկու միջոցները: Ուրեմն սկսելիք աշխատանքը պիտի ըլլայ պատրաստել պէտք եղած մթնոլորտը այդ միջոցներն ալ գործնական դարձնելու: Մամուլի եւ ճառի այն պայքարով, որուն ականատես ենք ամէն օր, «Դաշնակ Հայաստանէն աւելի նախընտրելի է Թուրքիոյ կողմէ գրաւուած Հայաստան մը» բացատրութիւններով, ի հարկէ կարելի չէ նպաստել տիրող մթնոլորտի փոփոխութեան: Նուազագոյն զգուշութիւնն ալ երբ չենք դներ լեզուի եւ արտայայտութեան մէջ, չենք կրնար ի հարկէ հաւատք ստեղծել մեր փառաբանած սկզբունքներու մասին մեր ունեցած անկեղծութեան վրայ: Մեր սկզբունքները կը նկատուին զանգուածներու կողմէ սնամէջ բացատրութիւններ կամ աւելի գէշն ըլլալով, ուրիշները քանդելու, փճացնելու ծառայող տարազներ միայն ու երբ այդ ոչ միայն անկարելի կը դարձնեն հաւաքական գործակցութիւնը այլ եւ աւելի կը խորացնեն հակակրութիւնը եւ թշնամանքը:

Պէտք է սկսիլ ուրեմն մեր մէջ նախ լեզուն փոխելով, սանձ մը դնելով թշնամանքի եւ ատելութեանց, ընդունելով որ ուրիշն ալ իրաւունք ունի սեփական մտածողութեան, կարծիք եւ գործունէութեան ձեւ մը ընտրելու: Պէտք է սկսիլ անձնական յարաբերութիւններ մշակելով եւ շփումներ ունենալով, հանդարտութեամբ եւ առանց կիրքի արտայայտուելու վարժուելով: Վերջ դնելու է յարաբերութիւններու դոց եւ ցուրտ կլիմային: Պէտք է հնարաւորութիւններ ստեղծել աւելի յաճախադէպ դարձնել զանգուածներու շփումները, հաւաքական դասախօսութիւններ, վիճաբանութիւններ, ժողովներ կատարելով, զուտ տեղական, պզտիկ նկատուած խնդիրներու շուրջ իրարու քով բերել մինչեւ հիմա իրարմէ հեռու ապրած զանգուածները, վարժութիւն տալ անոնց նոյն լեզուն խօսելու, հանդարտութեամբ դիմացինին կարծիքը լսելու: Պէտք է սկսիլ Հայր. Միութիւնները — նոյն գաւառի եւ գիւղի — միացնելով, բոլորին կողմէ ընդունելի աշխատանքի ծրագիրներ մշակելով անոնց համար:

Այս եւ ասոնց նման գործունէութեան ձեւի սկզբնաւորութիւն մը անկարելի է որ ի վերջոյ չյանգի իրականացմանը ժողովրդական ուժերուն կեդրոնացման, որուն «Ժողովրդական Ճակատ» անունը կու տանք:

Այս գործին իրականացումը ստիպողականութեան ձեւ ալ ստացած է: Տեսնելու աչք ունեցողները կը նկատեն թէ ինչպէս բոլոր ժողովուրդներու մէջ, կեդրոնացման, ամփոփման, խտացման տենդագին աշխատանք կը կատարուի: Բոլոր ժողովուրդները գտած են իրենց ազգային ընդունակութիւններու եւ նկարագրին համապատասխան սկզբունքներ եւ անոնց շուրջ բոլորած բոլոր տարրերը: Դարու ոգին անիմաստ ու նոյն իսկ ծիծաղելի կը դարձնէ բիւզանդական վէճը, մարդիկը հիմա հիմնական տեսակէտներով միայն կը բաժնուին եւ ոչ թէ ընկերային նրբին եւ բնազանցական բացատրութիւններով: Անցեալի յարաբերութիւնները չեն որ կը ճշդեն արդի հասկացողութիւնով ներկան եւ ապագան: Ներկայի վտանգը այնքան ուժգին կը թուի բոլորին համար, որ մոռցնել տուած է անցեալի շատ մը ատելութիւնները:

Հայ աշխատաւո՛ր, դուն ալ ճիգ մը ըրէ, մոռնալու անցեալի քու յարաբերութիւնդ քու տեսակէտներդ չբաժնող հայրենակիցիդ հետ, քու խօսակցութիւններուդ մէջ կարելի եղածին չափ քիչ յիշէ քէնի եւ ատելութեան հին օրերը, ներկային մասին աւելի շատ մտածէ, աւելի շատ հետաքրքրուէ ապագայով ու պիտի նկատես այն ատեն որ քու շահերով եւ ձգտումներով շատ քիչ կը բաժնուիս մինչեւ հիմա հակառակորդ ընդունած քու աշխատաւոր հայրենակիցէդ:

Լ. ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

ԾԻԾԱՂ

— Ձեզ կրնար բացատրել թէ ո՛րչափ երջանիկ բան է ամուսնութիւնը, տարիները կը սահին առանց զգալու:

— Ո՞րքան ատեն եղաւ ձեր ամուսնանալը:

— Մէկ ամիս . . .

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՔԱՄԸՇԼԸ

—.—

ՆՈՐ ՔԱՂԱՔԻ ՄԸ ԾՆՈՒՆԴԸ

—.—

ԽՄԲ.— Ֆրանսերէն ամսագիր մը, **Le Monde Colonial Illustré**, հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ այս քաղաքի մասին որ շինուած է հայ գաղթականներու ձեռքով:

Քամըշլը կը գտնուի Սուրիոյ հիւսիս-արեւելքը, «Բաղի կառուցին» արեւմտեան մուտքին վրայ, Թրքական սահմանագլուխին եզերքը, Մծբինէն հազիւ 1500 մեթր հեռու: Հիւսիսէն՝ զինուորական պահականոցին հովանիին տակ, քաղաքը կը տարածուի նախ Թապուրի գետակիցներէն՝ Ճաղ-Ճաղի աջ եզերքը, յետոյ նոր բաշէն կամուրջի մը շնորհիւ՝ կ'անցնի գետը եւ իր հողագործական թաղերը կ'երկարէ դէպի արեւելք: Սակայն, առեւտրական կեդրոնը արեւմտեան կողմը գտնուելով, այդ կողմէն է որ թեւ կ'երկարէ առաւելապէս, այնքան որ հարկ պիտի ըլլայ շուտով օդանաւային կայանին տեղը փոխել:

Շնորհիւ այս թեւատարածումին, որ երբեք մեղմացած չէ, Քամըշլը, որ 1927ին պարզ ագարակ մըն էր, արագութեամբ գլեց անցաւ աճումի բոլոր հանգրուանները,— նախ գիւղ մը դարձաւ, յետոյ աւան մը, այսօր քաղաք մըն է արդէն, մօտաւորապէս 20.000 բնակիչներով, հողագործական եւ առեւտրական կարեւոր կեդրոն մը: Այս երեւոյթին հետ յարաբերաբար, Մծբինը, որ օրօրոցն էր Քամըշլըին, օրէ օր կորսնցուց իր կարեւորութիւնը եւ այսօր, իր ծաղկող աղջկան կողքին, խոնարհ աւան մըն է 1000 հոգի բնակչութեամբ:

Բայց 1914ին, Մծբինը գաւառակի կարեւոր կեդրոն մըն էր, մօտ 9000 բնակիչ ունէր, մեծ մասը առեւտրական: Հեծելազօրաց գունդի մը կեդրոնն է: Ծրագրուած էր երկաթուղիի գիծով մը կապել, ինչ որ իրեն կ'ապահովէր բարգաւաճ ապագայ մը: Ճիշդ է որ հանրային ապահովութիւն չկար: Թափառաշրջիկ ցեղապետները կը տիրապետէին, ամէնօրեայ դէպքեր էին կողոպուտն ու թալանը, այնպէս որ ոչ ոք կը համարձակէր հեռանալ քաղաքէն: 1.500 մեթր հեռու, Ճաղ-Ճաղ գետակին ձախ եզերքին վրայ հիմնուած ագարակը, Քամըշլըի ներկայ տեղը, կը համարուէր յարաբերական ապահովութեան վերջին ամրոցը:

Անցաւ պատերազմը, եկաւ խաղաղութիւնը: Հաշտութեան դաշնագիրները հաստատեցին սահմանները այս երկրին, ուր ապահովութիւնը կը տիրէր աւելի նուազ քան երբեք: Զինեալ աւազակախումբերը ապաստան կը գտնէին, նոյն իսկ օգնութիւն կը ստանային սահմանին այս կամ այն կողմէն, համաձայն իրենց սխրագործութեան դաշտին: 1923ին երեւցաւ ֆրանսական առաջին զօրախումբը եւ Պէնտուրի մէջ կառուցեցան ֆրանսացի սպաներ: 1925ին ծագեցաւ քրտական մեծ ըմբոստութիւնը Թուրքիոյ մէջ, այդ պատճառով հարկ տեսնուեցաւ սահմանագլուխ ղրկել ջոկատ մը՝ ապահովութեան համար: Համեստ ջոկատ մըն էր այս, հեծելախումբ մը, առաջնորդութեամբ տեղակալ Թէբրիէի: Տեղակալը, 50 քիլոմեթրի վրայ սահմանագլուխը աչքէ անցընելէ վերջ, հաստատուեցաւ լքուած ագարակին մէջ, Մծբինի դիմաց: Այսպէս 3 օգոստոս 1926ին ֆրանսական դրօշը սկսաւ ծածանիլ այս հողամասին վրայ:

Տեղակալը, առանց ժամանակ կորսնցնելու, աշխատեցաւ իր կայանին շուրջ ստեղծել բնակավայր մը: 24 սեպտեմբեր 1926ին Ճաղ-Ճաղ գետակին աջ եզերքին վրայ ցիցերով գծեց ուղղանկիւն հողամաս մը, որ բաշխուեցաւ բնակարանի շինութեան համար, այն քաղաքացիներուն, որոնք հետեւած էին զօրախումբին,— այսպէս ծնաւ Քամըշլըն:

Զինուորական պահականոցին շուքին տակ, տուներ շինուեցան տեղական միջոցներով,— հողով: Սակայն, ափսո՛ս, ձմրան յորդառատ անձրեւներուն տակ փլան բոլորը: Սկզբնական խանդավառութեան յաջորդեց յուսաբեկումը,— շինութիւնները առժամաբար դադրեցան: Վերսկսելու համար, հարկ եղաւ հրաւէր կարդալ օտար տարրերու՝ անոնց շնորհելով առաւելութիւններ: Հարկ եղաւ նոյնպէս ուժ տալ հանրային ապահովութեան, պայքարիլ ջերմախտին դէմ՝ չորցնելով ճախճախուտները, մաքրելով Ճաղ-Ճաղ գետակին անկողինը, ծառեր տնկելով ամէնուրեք: Մէկ կողմէ բնակչութիւնը աճեցնելով, միւս կողմէ ապահովութիւն, առողջապահիկ պայմաններ ստեղծելով, Քամըշլըն սկսաւ յառաջդիմել արագարար: 1927ին, Հրեաները կը հեռանան Մծբինէն եւ իբրեւ առեւտրական կը հաստատուին Քամըշլըի մէջ: Մծբինի ելից շարժումը կը սաստկանայ, այնքան որ անբաւական կու գան տուները: 1928ին հրեայ հարիւր տուն կը լքէ Մծբինը եւ կը հաստատուի Քամըշլըի մէջ: Առեւտուրի յարմարութեամբ օժտուած այս վայրին համբաւը այնքան կը տարածուի որ ամէն կողմէ կը հասնին եկուորներ,— Յակոբեան 50 ընտանիքներ Իրաքէն, քրիստոնեաներ եւ Հայեր՝ Թուրքիայէն ու Հալէպէն: 1929ին Մծբինէն կը գաղթեն վերջին Իսրայելացիներն ալ: Այսպէս կ'աճի Քամըշլըն: Կը հիմնուի կառավարչատուն մը, փխրուն եւ խարխուլ տուներուն կը յաջորդեն ամրաշէն տուներ, կը կանգնին եկեղեցիներ, սինակոկ մը, մզկիթ մը:

1929ին եւ 1930ին Տիարպէքիրէն եկած 300 հայ ընտանիքներէն կազմուեցաւ քաղաքին առաջին արհեստաւորութիւնը, իսկ Իրաքէն հասած Ասորիները դարձան առաջին հողագործները: Եկուորները, տեղ չկենալուն, նախ հաստատուեցան Ճաղ-Ճաղի ձախ ափերուն վրայ,— հարկ եղաւ զանոնք միացնել աջ ափերու բնակչութեան եւ պետութիւնը հաստատեց մետաղաշէն կամուրջ մը:

Միւս կողմէ զանազան շինութիւններ կատարուեցան երիտասարդ քաղաքին մէջ,— բուժարան մը եւ վարժարան մը, փողոցները 3000 մեթրի վրայ սալարկուեցան, ճախճախուտներու ցամաքեցումը եւ ծառատնկութիւնը շարունակուեցան:

Տիգրիսի շրջանին մէջ ապահովութիւնը հետզհետէ ամրացնելով, կարելի պիտի ըլլայ Քամըշլըն վերածել տեսակ մը մայրաքաղաքի, որուն հողագործական շուկաներուն կարեւորութիւնը պիտի աճի աստիճանաբար:

1934ին, քաղաքին առեւտրական գործառնութիւնը որոշ նուազում մը ցոյց տուաւ, սակայն յոյս կայ որ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

—— • ——

Կանացի բուխ սիրտ մը, բայց իրական կորիւնի կատաղութիւն, երբ հարկադրուած էր դրսեւորել — անխնայ էր այդ վայրագներուն. առասպելական յանդգնութեամբ, քաջութեամբ ու պաղարիւնութեամբ օժտուած այդ երիտասարդը եւ մանուկ էր իր անարատ սիրտով եւ ծերունի փիլիսոփայ՝ իր հարուստ հոգիով եւ իմացողութեամբ: Համեստ էր ու խոնարհ բոլորի հանդէպ, կարգապահ ու բծախնդիր իր պարտականութիւններու մէջ, բայց իր մէջ թաքնուած ամեհի ուժին ու կամքին կ'ենթարկէր ակամայ իրեն շրջապատողները եւ ակնածանք կը ներշնչէր իրմէ մեծերուն:

Տօներէն վերջն էր, երբ օր մը Միւթէսարրըֆը Ռուբէնի միջոցաւ կ'առաջարկէր Կորիւնին ստանձնելու դաշտային միլիսի պետի պաշտօնը: Այս, պատասխանն էր երեւի բողոքներուն՝ հայ գիւղերու վերաբերմամբ տեղի ունեցող ապօրինութիւններու մասին: Առաջարկը մեզ շատ ձեռնտու երեւցաւ. Կորիւնը այսպիսով զինուած հայ-քրտական ուժեր կ'ունենար իր տրամադրութեան տակ եւ հարստահարութիւններուն վերջ կու տար: Այն ատեն դժուար էր հասկնալ անոր միտումները. հիմա միայն բոլորովին պարզ է ինծի, որ դեռ ջարդերէն առաջ, կառավարութիւնը նպատակ դրած էր երկրի հայ մարտական ղեկավարները ոչնչացնել (Կովկասի հայ կամաւորական գունդերու կազմութեան հետեւանքներն էին կարծես) ապահովելու համար թիկունքի հայ ուժերու վտանգին դէմ . . .

Կորիւնը լսեց Ռուբէնէն միւթէսարրըֆի առաջարկը եւ տակէ առաջ գալիք մեզ նպաստաւոր եղող հետեւանքները: Առերեւոյթ համակիր երեւցաւ եղած առաջարկին, բայց հնարաւոր չէր գտներ հայ-քիւրտ խառն միլիսներու կազմութիւնը. խնդրեց որ առաջարկենք զուտ հայ միլիսներով բաւականանալ, որոնք զինուէին պետական հրացաններով: Միւթէսարրըֆը ուղղակի չէր մերժած. խոստացած էր Բաղէշի կուսակալի հետ բանակցիլ այդ մասին. իսկ Կորիւնը վերադարձած էր գիւղը իր սեփական գործերու կարգադրութեան համար:

Միւս կողմէ սակայն շրջաններու մեր կարեւոր գործիչները իրար ետեւ քաղաք կու գային բողոքելու իրենց շրջաններու անապահով կացութեան, կառավարութեան ճնշումներու եւ օրինականացուած թալանի դէմ, ինչպէս նաեւ քրտական չէթէներու կազմակերպութեան մասին: Պարբերաբար կու գային Գառնենու Մկրտիչը, Բաղլուա Ցոլօն — ծերունի հին յեղափոխականներ. Ջրեց Տէր Մուշեղը, Մոկունքէն՝ Կարապետը, Բերդակայ Օսկիանը, Վարդենիսէն՝ Մարտիրոսը — աչքի ինկած յեղափոխական մարտիկները, որոնք, ի մէջ այլոց, կը յայտնէին թէ ոստիկանները լռելեայն կը հետապնդէին զիրենք:

Այդ միջոցին հին եւ կարեւոր ընկերներով հաւաքական լայն խորհրդակցութիւններ կ'ունենայինք: Սասունէն եւս պարբերաբար սկսան երեւնալ փոքր խումբեր, որոնք կու գային պատերազմէն լուրեր առնելու եւ իրենց բռնելիք դիրքի մասին թելադրութիւններ ստանալու, քանի որ հոն եւս զինուորագրման խնդիրը առօրեայ չարիքներէն էր: Այնտեղերը եւս աշիրէթներու շարժումներ եւ թշնամական տրամադրութիւններ նկատուած էին: Թէեւ ձիւնը հաստ շերտերով բռներ էր Սասնոյ լեռները, բայց այդ կրակէ մարդկանց համար չէր. «լաքան»ները ոտքերնուն, կուրծքերնին բաց, կու գային քաղաքէն ալ, ցորեն, հագուստեղէն եւ մանաւանդ վառօդի պատրաստութեան եւ ռազմամթերքի պարագաները գնելու, ինչպէս ծծումբ, բորակ եւ կապար ու գիշերով ծանր շալակներով կը վերադառնային եղնիկներու արագութեամբ:

Ցասկոտ էին ամէնքը, բայց ոչ յուսահատ, իրենց ունեցած զինամթերքը, կ'ըսէին, պիտի բաւէր քրտական հորդաներու եւ չէթէներու կռիւներուն, չէին կրնար երեւակայել, որ զօրքն եւս պիտի մասնակցէր ապստամբութիւններուն, խորհելով որ պատերազմի ճակատէն անկարելի է որ կառավարութիւնը զօրքը գործածէ ներքին կռիւներուն: Անոնցմէ մէկ քանին, ինչպէս Մճօն, Բերդակայ Օսկիանը եւ ուրիշներ, կ'առաջարկէին նախայարձակ լինել պետական զինանոցներու վրայ. Ռուբէնը նպատակայարմար կը գտնէր Սասունի Տափըկ գիւղի պահականոցի վրայ յարձակիլ եւ ազատել Սասունի ներքին թշնամիներէն: Ամէնքս կը զգայինք որ ծանր օրերը կը մօտենային, ընդհարումները անխուսափելի էին, բայց շատ ընկերներ — որոնց թիւին եւ ես — կ'առարկէինք թէ մեր ռազմական ուժերը շատ սակաւ էին եւ անկազմակերպ՝ յարձակողական կռիւներու համար: Սասունի ժողովուրդը խիստ թերի զինուած էր. 7—8 հարիւր կըտոր չէշխանա եւ որսորդական հրացաններու հետ թերեւս 150—200 քիչ շատ կանոնաւոր զէնք գտնուէր, որոնք սակայն փամփուշտի չնչին պաշար ունէին. դաշտը աւելի խղճալի վիճակ կը ներկայացնէր. կանոնաւոր զէնք, կարելի է ըսել, բացառապէս միայն մեր նախկին մարտիկներու ձեռքը կը գտնուէր. դաշտի 90 գիւղերը հազիւ 200 քիչ շատ կանոնաւոր հրացան ունենային, փամփուշտի նոյն թերիներով:

Համեմատաբար լաւ զինուած էր քաղաքը, ուր կուսակցութիւնն եւս ունէր պզտիկ պահեստ մը ատրճանակներու եւ 2—3 տասնեակ զէնքերու: Տրամադրելի այս ուժերով թերեւս ժամանակ մը հնարաւոր ըլլար հաւաքական ինքնապաշտպանութեան: Տարօնի վիճակի մասին պարբերաբար տեղեկագիրներ կը ղրկէինք Պոլիս՝ կուսակցական Բիւրոյին. կանոնաւոր թղթակցութիւն կը պահէինք Վասպուրականի եւ Էրզրումի կուսակցական մարմիններու հետ: Պոլսէն հանդստացուցիչ տեղեկութիւններ կու տային, շեշտելով միայն համայն ինքնապաշտպանութեան զօրեղացման անհրաժեշտութիւնը:

Փետրուարի մէջ էինք, երբ Ռուբէնը որոշեց անձամբ շրջան ելլել եւ Կորիւնի հետ զբաղիլ ինքնապաշտպանութեան վերակազմութեամբ: Վերադարձին Կորիւն հետը պիտի բերէր միլիսի կազմութեան նախապատրաստութիւններու համար:

Դեռ նոր Ռուբէնը հասած էր Գոմս, երբ Աղջանէն լուր առինք, որ տեղի 7—8 քիւրտ ժանտարմաներ Ֆախկի Մուսթաֆա տասնապետի առաջնորդութեամբ մեկներ է Գոմս, Կորիւնի գիւղը:

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

բարգաւաճումը. չարունակուի նորէն։

Քանի մը Հրեաներ, առաջին օրերու բանուորները, կը նախընտրեն մնկնիլ Պաղեստին, ուր մեծ յոյսեր կը հրաւիրեն զիրենք։ Ընդհանրապէս, 92 Թուսեր, ամէն կողմէ հաւաքուած, կուգան կը հաստատուին Քամըշլիի մէջ։ Այսպէս եւ հայ առեւտրականներ, ատամնաբոյժներ, բժիշկներ, նոյնիսկ հայ բժշկուհի մը։ Հոռամէակութիւնը եւս զարգացման մէջ է,— բամբակ, խաղող, պտուղ։ Քաղաքը կ'աճի, շինութիւնները կը շարունակուին, դպրոցներ կը կանգնին,— Հայոց վարժարանը, բողոքականաց վարժարանը, յակոբեաններու վարժարանը։

1935ին Հալէպէն Հայեր եկան, Թուրքիայէն եւ Իրաքէն՝ Հրեաներ։ Հիմնուեցաւ քաղաքապետարան մը, որուն գետնայարկին մէջ՝ դրամատուն մը։ Կը բարեկարգուին փողոցները, մայթեր եւ հանրային պարտէզներ կը շինուին։ Պետութիւնը ճամբայ մը կը շինէ, Քամըշլին կապելու համար երկաթուղիին, ճամբաներ կը շինէ նաեւ շրջանին մէջ։ Զինուորական իշխանութիւնն ալ, իր կարգին, կարգի կը բերէ պահականոցը եւ կը շինէ երեք նոր բնակարաններ։ Տոմինիքեան քոյրերը կը հիմնեն վանք մը դպրոցով։

Պահականոցին բարձունքէն ակնարկ մը դէպի հիւսիս,— քանի մը հարիւր մեթր հեռու կը տեսնուի աւերակ սարահարթ մը, ճիշդ ինչպէս պատերազմի դաշտ մը։ Հռոմէական քաղաքի մը հետքն է, քաղաք մը որ կործանեցաւ բարգաւաճելէ յետոյ իրմէ աւելի հին քաղաքի մը աւերակներուն վրայ։ Դէպի արեւմուտք, քանի մը տուներ որոնք կը շրջապատեն հին ու աւերակ եկեղեցի մը,— Մծբինն է. կեանքը կարծես դադրած է այնտեղ, մինչ Քամըշլին կ'աճի ու կը բարգաւաճի։

ՏԽՐՈՒՆԻ

ՎԻԷՆՆԱ, 27 յուլիս.— Գաղութս դառն ցաւով հողին յանձնեց իր կարեւոր եւ շատ սիրուած անդամներէն Գառնիկ Ապաճեանը։

Հանգուցեալը 51 տարի առաջ ծնած էր Կեսարիա։ Պատերազմէն առաջ եւ վերջը Իզմիրի եւ Պոլսոյ մէջ ազգային գործունէութիւն մը ցոյց տալէ յետոյ, փոխադրուած էր Վիէննա, ուր 1921էն ի վեր գորգի վաճառականութեամբ կը զբաղէր։ Հոս համայնքի վարչութեան անդամ եւ գանձապահ էր։ Ապաճեան ամէն առթիւ առատաձեռնօրէն տուած է իր նիւթական օգնութիւնը գաղութիս բազմապիսի պէտքերուն համար։ Իր ազգային առողջ զգացումներով միշտ կը խանդավառէր մեր հասարակութիւնը։ Իր երիտասարդ որդին Երուանդ Ապաճեան, մեր երիտասարդական Միութեան եռանդուն անդամներէն մին եւ գանձապահն է։

Հանգուցեալին դագաղին շուրջ հաւաքուած էր ամբողջ գաղութը։ Թաղման ներկայ էին իր եղբայրը Լոնտոնէն եւ փեսան՝ Փեշթայէն։ Ղրկած էին տասը ծաղկեպսակներ։

Հայ երիտասարդական մշակութային Միութիւնը և բազմաթիւ անհատներ փոխան ծաղկեպսակի գաղութիս համայնքին նուիրեցին 450 շիլին (1200 Ֆր. ֆրանք) գումար մը։

Ա. Գարամանլեան

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԵՐ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒՆ ԱՌՈՂՋՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Փրոֆ. Հ. Գաբրիէլեան կը գրէ «Խ. Հայաստան»ի մէջ.—

Ամրան տաքերուն պատճառով զանազան հիւանդութիւններ երեւան կուգան 2—3 տարեկան երեխաներուն մէջ։ Տաքը շատ կ'ազդէ անոնց տակաւին չկազմաւորուած օրկանիզմին վրայ։ Կը տկարացնէ մարսողութիւնը եւ մարսողական գեղձերու գործունէութիւնը։ Կը ստեղծէ նպաստաւոր գետին՝ ստամոքսային, աղիքային հիւանդութիւններու համար։ Դիտուած է որ աւելի քիչ կը հիւանդանան այն երեխաները, որոնք խնամքի, ուժի, սննդառութեան տեսակէտով աւելի լաւ պայմաններու մէջ կը գտնուին։ Մասնաւորապէս սննդառութեան հարցը մեծ դեր կը խաղայ։ Անոնք որ կը սնանին իրենց մօրը կաթով, փորհարութիւն կամ այլ հիւանդութիւն նուազ կ'ունենան։

Այն երեխաները, որոնք կը ստանան իբրեւ լրացուցիչ սնունդ, անասուններու կաթը, մեծ վտանգներու կ'ենթարկուին։ Այդ պարագան կարելի է բացատրել անով որ շուկային մէջ ծախուած կովու կաթը ապրելու հիանալի գետին է մանրէներու համար։

Եթէ մենք, յառաջադէմ քաղաքներու օրինակով, կաթնատնտեսական տիպար ագարակներ հիմնէինք՝ պահպանելով առողջապահական ամէն անհրաժեշտ պայման, շուկայի կաթէն յառաջացած վնասը կը նուազէր հսկայական չափով։ Հարկէ, վնասը չէր անհետանար բոլորովին, որովհետեւ կովուն կաթը, որոշ տարիքի մանուկներու համար, օտար սնունդ մըն է։ Օտար է քիմիական - կենսաբանական յատկութիւններով։ Ատոր համար եւս, որքան փոքր է երեխան, այնքան խորթ է կովուն կաթը, որ կը դժուարացնէ աղիքներուն աշխատանքը։

Այն երեխաները, որոնք իրենց կեանքի առաջին տարւոյն ընթացքին բնական սնունդ (մօր կաթ) չեն ստացած, դիւրութեամբ կը հիւանդանան եւ մեծ թիւով զոհեր կուտան։ Ահա թէ ինչո՛ւ, տիպար ագարակներէ զատ, կաթի կազմակերպուած փոխադրութեան հետ, անհրաժեշտ է ստեղծել նաեւ մայրական կաթի հաւաքումի կայաններ։ Լէնինկրատի, Մոսկուայի, Բագուի մէջ գոյութիւն ունին մայրական կաթի տուներ, պէտք է ստեղծել նաեւ Երեւանի մէջ։ Բարեբախտութիւն է որ Երեւանի մանկութեան եւ մայրութեան պաշտպանութեան մարմինը ներկայիս կ'աշխատի կազմակերպել նման կայան մը, միակ դժուարութիւնը շէնք գտնելն է։

Վերջերս հիմնուեցաւ Բժիշկի Տուն մը, որուն առաջին յարկին վրայ կարգ մը սենեակներ կան, արհեստանոցներու վերածուած։ Այդ արհեստանոցներէն մէկ քանին բնաւ կապ չունին առողջապահական գործադրութեան հետ, ոչ ալ Բժիշկի Տան վարչութեան հետ։ Այդ սենեակները պէտք է յատկացնել մայրական կաթի հաւաքման կայան դարձնելու։

Երեխաներու ամառնային փորհարութիւնը կանխարգիլելու հիմնական միջոցներէն մին է նաեւ մանկանոցները տեղափոխել քաղաքներէն դուրս, զովասուն վայրեր։ Օրինակ՝ Քանաքեռ։ Արհեստական ձգախէժի գործարանը եւ Քանաքեռի Ջրաելեկտրակայանը պէտք է օրինակ հանդիսանան՝ ամէնէն առաջ իրենց տեղափոխելով մանկանոցները։

Յետոյ, ամրան տաքերուն՝ անհրաժեշտ է թեթեւ հագցնել երեխաները։ Ասկէ զատ, շատ մեծ կարեւորութիւն ունի մաքուր օդը։ Անհրաժեշտ է երեխաները յաճախակի դուրս հանել փակ շէնքերէն։ Պայմանով որ չենթարկուին արեւին ազդեցութեան,— պահել ստուերներու մէջ։ Օգտակար է նաեւ ջուրը,— ջուրով շփել, ողողել, լոգնել։

Փորհարութիւնը կանխարգիլող պայմաններու կարգին յիշենք առողջապահական հաւաքական կեանքը.— Քաղաքը կանանչազարդել, փոշին պատել, փողոցները մաքուր պահել ու ջրել։ Եւ վերջապէս բնակարանային լաւ պայմաններ ստեղծել։

Ամրան փորհարութիւններուն դէմ պայքարելու համար, այս նախազգուշական միջոցներէն զատ՝ անհրաժեշտ է անշուշտ նաեւ բժշկութեան գործը։ Ի՞նչ վիճակի մէջ կը գտնուի Երեւանի մանկական հիւանդանոցներու մահճակալներու յաւելման գործը։ Մօտ 150 հազար բնակիչ ունեցող քաղաք մը, Երեւան, որուն վրայ կ'աւելնայ նաեւ մօտակայ բնակավայրերու մանուկներու սպասարկութեան հոգը, ներկայիս միայն 35 մահճակալ ունի։

Պէտք է կազմակերպել նաեւ տունին բժշկական օգնութեան գործը, ինչպէս նաեւ ապաքինարաններ հիմնել՝ հիւանդանոցէն ելած մանուկները տեղաւորելու համար այնտեղ ժամանակ մը։ Նման ապաքինարաններ կարելի է ստեղծել Նորքի, Քանաքեռի, Նոր Արաբկիրի մէջ, որոնք ունին կլիմայական յարմարութիւններ։

Այս ձեւով միայն կ'ունենանք ամառնային փորհարութեան վտանգէն փրկուած, առողջ եւ կայտառ մանուկներ։

ԺՈՂՈՎՐԴԱՅԻՆ ԽՆՋՈՅՔ ԹԱԼԻՆԻ ՄԷՋ

Խորհ. Հայաստանի թղթակիցը կը գրէ Թալինէն.—

Արջաձորով կ'անցնի առու մը, որուն ջուրը վճիտ է, ինչպէս կուսին աչքը։ Կար ժամանակ, երբ մշակ Վարդան Սիմոնեան սրինգ կը նուագէր կանգնած ձորափին, դէմը հինաւուրց գիւղերուն՝ գետնափոր տուներով ու տափակ խրճիթներով։ Այդ գիւղերուն մէջ կ'ապրէին կարիքի բեռան տակ կորաքամակ մարդիկ, որոնք արօրով կը ճանկռտէին հողը, դարի կը ցանէին, բայց կը մնային միշտ կիսաքաղց ու կիսամերկ։

Այժմ եւս մշակ Սիմոնեան կը կանգնի Արջաձորի ափին, մտիկ ընելով լեռնագիւղերու կարկաչուն երգերը, նայուածքն ուղղած գիւղերուն։ Որքան անճանաչելի դարձած են անոնք։ Շատ ու շատ հին, խարխուլ հիւղակներու փոխարէն այժմ կը բարձրանան լուսաւոր ու գեղեցիկ բնակարաններ։ Եւ իրօք, միթէ սա՞ է նախկին Ղըմզլուն, սա՞ է Դաղալուն, սա՞ է Ոսկեթասը։

... Ահա կը բացուի Արագածի չքնաղ [illegible]։

Բոլոր գիւղերէն, բոլոր ճամբաներէն կը հասնին սայլերու, ձիերու, հետիոտն ճամբորդող մարդոց երկար շարքեր։ Գիւղացիները հագած են մաքուր, տօնական զգեստներ, «ատլաս ու խաս»,— բոլորը կը հաւաքուին Արջաձորի մէջ, ուր պիտի դրուի Թալինի շրջանի առաջին ջրաելեկտրակայանին հիմը։

Ժողովրդական մեծ տօն է։ Ամէն կողմէ կը լսուի տաւուլ - զուռնայի ձայնը, կը թրթռան ուրախ երգեր եւ աղաղակներ։ Հիւրեր կը հասնին Երեւանէն, Լենինականէն եւ Հայաստանի այլ շրջաններէն։

Արջաձորին տակը մարդկային մեծ բազմութիւն խռնուած է։ Տեղ տեղ՝ շուրջ - պար։ Փողային նուագախումբը կը հնչեցնէ նուագարանները։ Թաւշային կանանչութեամբ ծածկուած, ծաղկազարդ բլուրին լանջին վրայ քանի մը տեղ կրակ են վառած,— տեղ մը գառ կը խորովեն, տեղ մը հաւ կը տապկեն, ուրիշ տեղ մը կը պատրաստեն զանազան կերակուրներ։ Ու քիչ յետոյ Արջաձորի պարզ ջուրերուն եզերքը կը փռուին լիառատ սփռոցները։ Լիութիւնն է որ կը յորդի սփռոցներուն վրայ։

Թալինի խորհուրդներու շրջգործկոմի նախագահ Ասատուր Յովհաննիսեան կը բանայ միթինկը։ Քիչ յետոյ Արջաձորին ժայռերուն մէջ կ'որոտան առաջին ուժանակները։ Կը բարձրանայ ծուխը, սպիտակ ամպի նման պահ մը կը նստի կանանչութեան վրայ, յետոյ կը ցնդի։ Որոտումին կ'արձագանգեն հանդիպակաց ձորերը, խանգարելով լեռներու դարաւոր հանդիստն ու լռութիւնը։

Հողային գործավար Մամիկոնեան ողջոյնի խօսքեր կ'արտասանէ։ Լեռնային զով օդին մէջ կը հնչեն գիւղացիներուն «շնորհակալութիւն»ները։

Եւ ահա կը բարձրանան ու կ'իջնեն բահերը, բրիչները։ Որմնադիրները կը զետեղեն առաջին քարերը, կը լեցնեն շաղախը։ Կաթնամման հեղուկը կը հոսի, քարերու շարուածքը կը ծածկէ, ամրան տաք արեւին տակ շուտով կը չորնայ, ամրապէս իրար սիացնելով քարերը։ Ուրախութիւնն անզուսպ է։ Օդին մէջ կը թռին անթիւ գլխարկներ։ Արծաթազօծ մազերով գեղջկուհի մը կը պարէ ջրաելեկտրակայանի հիմերուն վրայ, յետոյ կը գրկէ, կը համբուրէ որմնադիրները։

...Խմբուած ենք ճարտարապետին շուրջը։ Ճարտարապետը կը յայտնէ թէ Թալինի ելեկտրակայանը պիտի ունենայ 350 ձիու ուժ, 21 գիւղեր (գլխաւորները՝ Թալին, Ղըմզլու, Ոսկեթաս, Զարինջան, Զիթհանքով, Դաղալու) լոյս պիտի ստանան ելեկտրակայանէն, որուն շինութիւնը պիտի աւարտի 1937 օգոստոսին։

Ճարտարապետը վերջացուց իր խօսքը։ Շատերն արդէն իրենց մտքին մէջ կը տեսնեն ելեկտրակայանը աւարտած, պղինձէ լարերը դէպի գիւղերը երկարած։ Այդ լարերով դէպի գիւղերը պիտի հոսի ելեկտրական ուժը, երդիքներու տակ ոսկեգոյն լոյս սփռելով։

... Արեւը կը խոնարհի լեռներուն ետեւ, բայց չի վերջանար խնջոյքը։ Դեռ կը պարեն, դեռ կ'ուրախանան գիւղացիները։

Արագածի ճերմակ ճակատէն յանկարծ կը փրթի արծաթ լուսինը։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ

ԹԱԳԱՒՈՐԸ ԵՒ ՎԵՑ ՆՇԱՆԱՄՆԵՐԸ

Ամէն մարդ գիտէ որ Անգլիոյ Էտուարդ Ը. թագաւորը առաջին ամուրի (չըսելու համար կոյս) վեհապետն է Անգլիոյ գահուն վրայ 176 տարիներէ ի վեր։ Կ'երեւի որ յանցանքը իրեն ներկայացուած նշանածներունը չէ, այլ ընտրութիւնը ընելը սաստիկ նեղացուցիչ եղած է։

Օր մը Ափրիկէի մէջ, երբ տակաւին Կալլէսի իշխան էր, սեւամորթ մեծ ցեղապետ մը ուզեց պատուել «ճերմակ» կայսեր հզօր զաւակը, անոր ներկայացնելով վեց սեւորակ գեղուհիներ, որոնք ցեղապետին կողմէ սահմանուած էին Ն. Բարձրապատւութեան՝ Կալլէսի իշխանին հարսը ըլլալու վեցն ալ միասին։ Բայց իշխանը այն կողմերը չեկաւ բնաւ ... [illegible] այդ բրդոտ սեւուլիկները իրեն հարսնացնելու, սակայն չուզեց ալ որ բնիկ ցեղապետին ցաւ պատճառէ մերժումով մը։ Ուստի թարգմանին միջոցաւ իմացուց անոր, թէ խորապէս շնորհակալ է իր առատաձեռն պարգեւատուին, սակայն բրիտանական օրէնքը կ'արգիլէ իրեն մէկէ աւելի հարս ունենալ եւ թէ կայսեր զաւակին չի վայլեր խոժոռ դնել այսքան աղուոր վեցին միջեւ, միմիայն մէկը ընտրելով։ Եւ անոնցմէ իւրաքանչիւրին յանձնել տուաւ փառաւոր պարգեւ մը, ճամբելով զանոնք իրենց ծնողքին տունը։

ՃՇՄԱՐԻՏ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Թէեւ Մոնթրէօյի Տարտանէլի Նեղուցին պատմութիւն չի նմանիր, բայց նոյնքան ալ ճշմարիտ է հետեւեալ պատմութիւնը բուն ազգի իւրում, ինչպէս կ'ըսէ Ս. Գիրքը.—

Լապիչ նշանաւոր հեղինակը օր մը օդափոխութեան գնաց իր աշխատակիցին հետ որուն անունն էր Լըվօ։ Նիսի մէջ այս երկուքը հանդիպեցան վաղեմի բարեկամի մը՝ որ կը կոչուէր Լըսէրֆ։

Քանի մը օր վերջ, երեքն ալ նամակատուն գացին՝ իրենց հասցէին եկած նամակները առնելու։ Պաշտօնեան առաջինին հարցուց իր անունը։ «Լըսէրֆ» եղաւ պատասխանը։ «Ձեզի համար բան մը չկայ, յաջո՞րդը»։ — «Լապիչ»։ Պաշտօնեան բարկութեամբ խառն զարմացկոտ նայուածք մը արձակեց։ Եւ «ոչինչ» պատասխանեց չոր ու ցամաք կերպով։ «Իսկ ինծի համա՞ր», յարեց երրորդը, Լըվօ»։ Այս անգամ, պաշտօնեային համբերութիւնը հատաւ, եւ կիշէն գոցեց, արիւնը գլուխը ցատկած։ «Եթէ դուք այս կատակը տարօրինակ կը գտնէք, գացէք ուրիշ տեղ ըրէք զայն»։ Հարկ եղաւ բոլոր վաւերական ինքնութեան թուղթերը մէջտեղ հանել ապացուցանելու համար թէ երեք բարեկամները բնաւ երբեք կատակախօս չէին, այլ իրենց իսկական անուններով կը ներկայանային, Լըսէրֆ (Եղջերու), Լապիչ (Եղնիկ), իսկ Լըվօ (Հորթ կամ կով, տեղին համեմատ...)։

ԾԻԾԱՂ

— Ներողութիւն, պարոն, կը հաճի՞ք ինծի ցուցնել կառավարչատունը։

— Դիմացի շէնքն է, էշերը անգամ գիտեն։

— Ատիկա գիտնալուս համար է որ ձեզի հարցուցի։

ՕՐ. ՌՈԶԱ ԹԻՒՖԷՆԿՃԵԱՆ
եւ
ԹՈՐԳՈՄ ՆԱԼՊԱՆԴԵԱՆ
Ամուսնացած
Փարիզ, 1 օգոստ. 1936

ՅՈՎՍԷՓ ՃԷԼԱԼԵԱՆ

Փրոֆ. Յովսէփ Ճէլալեան, որուն մահը հաղորդած էինք երէկ, եղած է աշակերտ Բժշկական վարժարանին եւ վկայուած իբր դեղագործ։ 1894ին պետական մրցումի կը մասնակցի եւ առաջին հանդիսանալով օգնական դասախօս կը կարգուի Դեղագործական վարժարանի գործարանական տարրաբանութեան, եւ ապա դասախօս։ 1910էն Առեւտրական Բարձր. վարժարանին մէջ եւս դասախօս կը կարգուի նոյն ճիւղերուն համար։ 1925ին Համալսարանի մէջ նոր կը հաստատուի Ջրաբանութեան ճիւղը եւ ամէնէն առաջ իրեն կը վստահին այս պատասխանատու գործը։

Թուրքերէնով հեղինակած է տարրաբանութեան դասագիրքեր որոնք երկար ատեն գործածուած են դպրոցներու մէջ։ Իր վերջին հեղինակութիւնն եղաւ Hydrologieի հատոր մը, զոր դարձեալ իբրեւ դասագիրք պատրաստեց 1932ին եւ հրատարակուեցաւ Համալսարանի տեսչութեան կողմէ։

Հասցուցած է հազարաւոր աշակերտներ, որոնք ներկայիս մեծ դիրքերու հասած են իբրեւ տարրաբան, դեղագործ, բժիշկ կամ ուրիշ ասպարէզի տէր եւ չեն թերանար ամէն առթիւ հպարտութեամբ յիշելու զայն իբրեւ իրենց ուսուցիչը։

Հրապարակի վրայ, կառավարական թէ օտար շրջանակներու մէջ, մեծ հեղինակութիւն կը վայելէր իբրեւ տարրաբան։ Մասնաւոր եւ զանազան հաստատութիւններէն իր հեղինակաւոր կարծիքին կը դիմէին ամէնէն նուրբ տարրաբանական քննութեանց համար։ Հեռաւոր Եւրոպային ընկերութիւններ, առեւտրական ձեռնարկներու տէրեր, դրամատուներ՝ իրեն կը վստահէին տարրաբանական կամ հանքաբանական քննութիւնները, որոնց մէջ գրեթէ միակ հեղինակութիւնն էր հոս։

Երբ 1933ին, պաշտօնավարութեան տարիներու լրացումի հետեւանքով, Համալսարանէն հանգստեան կոչուեցաւ, աւելի ժամանակ ունեցաւ նուիրուելու իր անձնական աշխատանոցին զոր հաստատած էր 1888էն ի վեր, եւ աւելի համբաւ մը տալու անոր։ Ինքն էր որ առաջին անգամ այստեղ héroïne պատրաստեց օտար ընկերութեան մը հաշւոյն, եւրոպական ընկերութիւններու բոլոր յատկանիշներով։

Փրոֆ. Ճէլալեան ունեցած է նաեւ շատ օգտակար ու յիշատակելի ազգ. կեանք մը։

Դեռ շատ երիտասարդ տարիքէն Պէրպէրեանի մէջ տարրաբանութեան դասախօս եղած է, իսկ յետագայ տարիներուն Ազգ. Կեդրոնականի եւ Եսայեան վարժարանի մէջ նոյն ճիւղերը կը դասախօսէր։ Վերջին տարին [illegible] յոգնութեան եւ առողջական պատճառներով քաշուած էր ուսուցչական ասպարէզէն։

Եղած է անդամ եւ ատենապետ Ուսումն. Խորհուրդի, ատենապետ եւ անդամ Ազգ. Հիւանդանոցի Հոգաբարձութեան եւ երկար տարիներէ ի վեր անդամ Բերայի Թաղ. Խորհուրդին որուն կ'ատենապետէր վերջին տարիներս։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (61)

ՃԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Ձերոնք արդէն գիւղ գացին, չէ՞,— բան մը ըսելու համար խօսեցաւ Սոնիան.— մենք ալ վաղը կէս օրին կը փոխադրուինք։ Գիւղ գացեր էի տեսնելու, թէ ամէն ինչ կարգի՞ն է։

— Ի հարկէ,— ու Վարդանը լռեց՝ զգալով որ բարկութենէն կը գունատի։

— Տէր Աստուած, նորէն քիթդ ինչո՞ւ կախեցիր, ի՞նչ պատահեցաւ քեզի,— ցած ձայնով մը հարցուց Սոնիան, որ իշխանը չլսէ.— ամէն անգամ բան մը կը գտնես ...

— Սոնիա՛,— ու Վարդանը ուղիղ նայեցաւ աղջկան աչքերուն,— վաղը Ղարաքիլիսէ պիտի երթամ, բայց քեզ հետ կ'ուզէի խօսիլ ...

— Լաւ, ժամը իննին կը սպասեմ,— ու աղջիկը խթանեց ձին, եւ շուտով երեք ձիաւորները ոլորք մը դառնալով անյայտացան։

Վարդանը ճամբու մէջ կանգնած մնացեր էր։ Ու երբ ընկերներուն հետ քաղաքի ճամբան բռնեց, տրամադրութիւնը բոլորովին փճացած էր։ Առանց խօսքի խառնուելու հետեւեցաւ անոնց։

Այո՛, այո՛, Վարդանը պէտք է վճռական եւ պահանջկոտ ըլլար. վերջապէս ամէն համբերութիւն չափ ու սահման մը ունի։

Ձեռքերը մէջքի վրայ կապած, գլուխը կախ՝ հիւրասենեակի մէկ անկիւնէն միւսը կը քալէր՝ երբեմն բարձրաձայն ինքն իր հետ խօսելով։

Այդ իրիկուն, սրտբաց խօսակցութիւն մը պիտի ունենար աղջկան հետ։ Երեսով պիտի տար Սոնիայի հասցուցած վիրաւորանքները, որոնք այնքան տառապեցուցած էին զինքը, եւ որոշ պահանջներ պիտի դնէր։ Այո՛, այո, որոշ պահանջներ։ Չէ՞ որ ինք երեխայ մը չէր, որու հետ կարելի ըլլար խաղալ։

«Դո՛ւ այսպէս, դո՛ւ այնպէս» պիտի ըսէր, իսկ աղջիկը յանցաւորի նման գլուխը պիտի կախէր եւ արտասուէր՝ ներողութիւն խնդրելով իրմէ։ Անշուշտ ինքն ալ պիտի ներէր։

Երեկոյեան ժամը իննի առենները, երբ Վարդան մօտեցաւ Ասլանովներու տան դրան, ցերեկուան վճռականութիւնը մեծապէս թուլցած էր արդէն։

Տնեցիք թէեւ Շուամիճէններուն այցելութեան գացեր էին, բայց օրիորդը պարոնին կը սպասէր, ու Վասիլը մտերմօրէն ժպտեցաւ՝ դուռը տղու ետեւէն գոցելով։

Հին օրերու նման, դիւանի վրայ քով քովի նստած, Վարդանն ու Սոնիան կը խօսէին հարցերու մասին, որոնք այդ իրիկուան տեսակցութեան բուն նպատակին հետ ոչ մէկ կապ ունէին։ Աւելի շատ, Սոնիան էր խօսողը, որ ցատկոտան թռչունի մը նման նիւթէ նիւթ կը թռչկոտէր՝ անվերջ շաղակրատելով։ Վարդանը կարծես բոլորովին մոռցած էր շաբաթներու տառապանքն ու ցերեկուան որոշումը եւ հաճոյքով մտիկ կ'ընէր աղջկան ձայնին, որ այնքա՜ն երաժշտական կը թուէր իրեն։

— Այսօր, երբ իշխանին հետ ձիով պտոյտի կ'երթայինք ... անսպասելիօրէն նոր նիւթի մը ցատկեց Սոնիան՝ քրքջալով։

Այդ վերյիշումը կարծես արթնցուց Վարդանը։ Չէ՞ որ ինք մասնաւոր խօսելիք մը ունէր աղջկան հետ։

— Սոնիա՛,— դէմքը թթուեցուցած տղան դարձաւ աղջկան,— Սոնիա՛, վերջի շաբաթներուն ցոյց տուած անսպասելի վերաբերմունքդ ...

Ի՞նչ վերաբերմունքի մասին էր խօսքը։ Սոնիան վիրաւորուած՝ տղուն նայեցաւ։ Անշուշտ ամբողջ օրը ինք տանը փակուած պիտի չմնար։ Ի՞նչ կայ որ. պարահանդէ՞ս է գացեր, ձիով պտո՞յտի, մե՞ղք է գործեր։

— Դու խոշո՛ր, խոշո՛ր երեխայ ես,— ու Սոնիան բարձր ծիծաղելով՝ ըսկաւ տղուն մազերը իրար խառնել։

— Սոնիա՛, խնդրեմ հանդարտ։

— Որ չուզե՞մ, ի՞նչ կ'ընես,— եւ տղու ծոծրակէն թեթեւ մը համբուրեց ու պչրանքով հարցուց.— ա՛յ հիմա ըսէ, մե՞ղք գործեցի ... շա՞տ մեծ մեղք։

— Բայց, սիրելիս, տեսնողները ի՞նչ կը խորհին։ Քիչ մը անյարմար չէ՞ իշխանի հետ երեւալդ,— տղան յայտնապէս վարանքով կը խօսէր,— ինքն ալ զարմացած, որ առաջուց մտածած նախադասութիւնները, հիմա այնքա՛ն մեղմացած ձեւ մը կը ստանային։

Սոնիան խռովկան երեխայի նման շրթները կախեց։ Իր ի՞նչ պէտքը թէ՝ ուրիշները ի՞նչ կրնան մտածել. բաւական է որ Վարդանը յիմար յիմար բաներ չմտածէ իր մասին։

Սոնիայի վատ տրամադրութիւնը փոխելու համար, հարկաւ Վարդանը պարտաւոր էր գրկել, համբուրել աղջիկը։ Անշուշտ ինք ազատ մտածող մըն է ու բամբասանքներու կարեւորութիւն չի տար։

Երբ երկու սիրահարները երկար համբոյրով մը բաժնուեցան իրարմէ, Վարդանը կարծես ծանր բեռէ մը թեթեւցած կը զգար ինքզինք։ Փողոցէն քալած ժամանակ, զարմանալի ցնծութիւն մը կը զգար պարելու։

Յաջորդ օրը, երեկոյեան ժամը ութի գնացքը վերցնելով՝ մեկնեցաւ Ղարաքիլիսէ։

ՓՈԹՈՐԻԿԷՆ ԱՌԱՋ

Յունիսի վերջին օրն էր, երբ Վահէն եւ Պաստամեանը միասին մեկնեցան։

Հակառակ որ որոշուած էր Ալեքսանդրոպոլի ձեռնարկը շուտով կատարել, Քաչալի պատահական ձերբակալութեան պատճառով յետաձգուեցաւ։ Կը վախցուէր, որ ժանտարմական վարչութիւնը գրաւած քարտէսի գաղտնիքը կը բանայ։ Բարեբախտաբար, երկու շաբաթուան ընթացքին ոչ մէկ բան արդարացուց այդ կասկածը։ Թէեւ քիչ մը ուշ, այժմ այդ ձեռնարկին համար Ալեքսանդրոպոլ կ'երթար Վահէն։

Երբ գնացքը Ջաջուռի օձապտոյտ երկաթուղիէն վար սողալով կանգ առաւ Ալեքսանդրոպոլի ճերմակ ներկըւած կայարանի առջեւ, մեր երկու բարեկամները առաջին պատահած կառքը նստան ու քաղաք գացին։

Կովկասի մէջ, Ալեքսանդրոպոլը առանձին տեղ մը ունէր։ Միակ քաղաքն է, ամբողջովին հայկական դիմագծով։ Պետական ցած պաշտօնէութիւնը, ոստիկանութեան ծառայողները, Հայեր են, ինչպէս եւ քաղաքի բնակչութեան գրեթէ ամբողջութիւնը։ Քանի մը տասնեակ տուն կազմող յոյն ու թաթար բնակիչներն ալ իրենց մայրենի լեզուն կորսնցուցած՝ հայերէն կը խօսին։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

նէին, այժմ՝ 800,000: Գրաւուած է նաեւ Մատրիտի մէկ աղօրիքը, որ կրնայ ալիւր պատրաստել ամբողջ Սպանիոյ համար: Կառավարութիւնը ապահովուած կը նկատէ Մատրիտի պարէնաւորումը: Եկեղեցիներու զանգակները հալեցնելով, ձեռնառումբեր կը շինեն: Կառավարութեան ձեռքը անցած են քիմիական նիւթերու եւ պայթուցիկներու գործարաններն ալ:

Իտալիա կը կասկածի Ֆրանսայէն

Հռոմի ֆրանսական դեսպանը Իտալիոյ արտաքին նախարարին ներկայացաւ երկուշաբթի օր, հաւանաբար յանձնելու համար Ֆրանսայի կոչը՝ չէզոքութեան մասին: Պաշտօնական շրջանակները բացարձակ լռութիւն կը պահեն: Այս առթիւ իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Մուսոլինի շատ ալ տրամադիր չէ չէզոքութեան մասին համաձայնելու: Մինչեւ այսօր ալ Հռոմի պաշտօնական շրջանակները լռութիւն կը պահեն սպանիական Մարոք ղրկուած օդանաւերու մասին, որոնք բռնուեցան ֆրանսական հողին վրայ: Կ՚ըսեն թէ կառավարութեան «քննութիւնը» չէ լրացած տակաւին:

Այս առթիւ շատ նշանակալից դիրք մը բռնած է իտալական մամուլը, որ բացէ ի բաց դիտել կուտայ թէ Ֆրանսա շարունակ օգնութիւն կը հասցնէ սպանիական կառավարութեան: Բոլոր թերթերն ալ կ՚ըսեն թէ ֆրանսական կառավարութիւնը անկեղծ չէ, երբ չէզոքութեան կոչ կ՚ուղղէ, քանի որ պաշտօնական զեկոյցը կը յայտնէ թէ Ֆրանսա ազատ պիտի զգայ ինքզինք, եթէ միւս պետութիւնները օգնեն Սպանիոյ ապստամբներուն: Թերթերը մեծ տառերով կը հրատարակեն այն լուրերը որոնց համաձայն ֆրանսական օդանաւեր կ՚երթեւեկեն Սպանիա եւ շարունակ ոսկի կը փոխադրուի Փարիզ: Հռոմի մէջ գոհ են որ Անգլիան ալ տրամադիր չերեւար չէզոքութեան համաձայնութիւն մը կնքելու:

⁂ Երկուշաբթի օր սպանիական օդանաւ մը 1200 քիլօ ձոյլ ոսկի բերաւ Փարիզ: Չորրորդ բեռն է այս, խռովութեանց սկզբնաւորութենէն ի վեր:

⁂ Անգլիոյ թագաւորը մօտերս պտոյտ մը պիտի կատարէ Միջերկրականի մէջ, երթալով մինչեւ Մօտաւոր Արեւելք: Կ՚ըսուի թէ այս առթիւ գաղտնի տեսակցութիւն մը պիտի ունենայ Մուսոլինիի հետ, Սպանիոյ դէպքերուն առթիւ: Թագաւորը ճամբայ պիտի ելլէ օգոստոս 10ին, մասնաւոր զբօսանաւով մը:

Բանէթի ճառը Նեղուցներու մասին

Թուրքիոյ վարչապետը երկուշաբթի օր կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ Ազգ. Ժողովին մէջ, Նեղուցներու նոր պայմանագրին վաւերացման առթիւ, «որ կը նուիրագործէ Թուրքիոյ կատարեալ եւ ամբողջական գերիշխանութիւնը Նեղուցներու վրայ եւ կը հաստատէ ազգերու վստահութիւնը իր քաղաքականութեան մասին»: Վարչապետը ջերմ գոհունակութիւն յայտնեց որ Խ. Միութիւնն ալ վաւերացուցած է նոր պայմանագիրը եւ աւելցուց.

— «Ճիշդ այն պահուն երբ մենք իրաւապէս կը տիրապետենք Նեղուցներուն, առանց պայմանի եւ սահմանափակումներու, այն պահուն երբ ստացած ենք Նեղուցները, կը յայտարարեմ թէ չպիտի շեղենք մեր խաղաղասիրական քաղաքականութենէն: Անոնք որ փարած են այդ քաղաքականութեան, միայն եւ միայն շահ պիտի ունենան, գործակցելով մեզի հետ: Իսկ անոնք որ տարբեր քաղաքականութիւն կը սպասեն մեզմէ, անշուշտ յուսախաբ պիտի ըլլան»:

Ծանր դէպքեր Մարսէյլի մէջ

Երկուշաբթի օր ծանր դէպքեր պատահեցան Մարսէյլ քաղաքին եւ շրջակայ գիւղի մը, Սէն-Զաքարիայի մէջ: Մարսէյլի դէպքը հետեւանք էր հանրակառքերու գիներու բարձրացման: Բանուորները բողոքի ցոյցեր կատարեցին եւ խանգարեցին հանրակառքերու երթեւեկը: Ոստիկանութիւնը միջամտելով ցրուեց ցուցարարները: Ձերբակալուեցաւ միայն կին մը, որ թքած էր ոստիկանի մը երեսը: Ցուցարարները տապալեցին երեք հանրակառքեր, որոնք պարապ էին: Մարդկային կորուստ չկայ, բայց նիւթական վնասները շատ ծանր են:

Իսկ Սէն-Զաքարիայի մէջ ծայրայեղ տարբեր ատրճանակներով յարձակեցան քաղաքապետին վրայ, որ ազգայնական է: Բուռն կռիւ մը տեղի ունեցաւ քաղաքապետին կուսակիցներուն եւ ցուցարարներուն միջեւ եւ գնդակներ արձակուեցան, վիրաւորելով քանի մը հոգի, որոնց մէկը կին: Ոստիկան—զինուորները օգնութեան հասնելով վերահաստատեցին խաղաղութիւնը: Վառի նահանգապետն ալ գնաց կէս գիշերին, քննութիւն կատարելու համար: Աջակողմեան եւ ձախակողմեան թերթերը փոխադարձ մեղադրանքներ կ՚ուղղեն, այս դէպքին առթիւ:

ՑԱՆՑԱՅԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆԻ երկրորդ օրուան մրցումը շահեցաւ Ամերիկացի մը, Ճէս Օընս, 100 մեթրը կտրելով 10.3 երկվայրկեանէն:

ԽԱՌՆԱԿ ԼՈՒՐԵՐ կը հասնին Եթովպիայէն: Ճամբորդներու տեղեկութեանց համաձայն, վերջին օրերու ընթացքին բուռն կռիւներ պատահած են Ատտիս—Ապէպայի շրջակաները, ինչպէս եւ Տէսիէի ճամբուն վրայ: Հապէշները փճացուցած են մօտ 60 բեռնակառքեր:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ» ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները չորեքշաբթի երեկոյ (5 Օգոստ.) ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարանի վերնայարկը, 4 rue St. Denis (Place du Châtelet), մէթրօ Châtelet Օրակարգ՝ Երջանային ժողովի օրակարգերու քննութիւն:

ԱՆԻԷՌ-ԳՈՒՐ-ՔՈԼՈՆԲԻ Արամ ենթակոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 6 Օգոստ. հինգշաբթի երեկոյ, սովորական հաւաքատեղին:

Գաւառ

ԳՕՄԱՆԻ (Մարսէյլ) Քաւարեան ենթակոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ վարդգէս, Նփրեմ, վարուժան եւ Շահրիկեան խումբերը, 6 Օգոստ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ: Բացակաները նկատի կ՚առնուին:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼԲՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմի երկրորդ տպագրութիւնը:

Գին Ֆրանսայի համար 5 Ֆր., արտասահման 6 Ֆր.:

Դիմել ընկ. Արցախեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Երկրորդ հատորը չէ հրատարակուած տակաւին:

ՀԱՄԱԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ՀԱՅ ԸՆԴՀ. ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

կազմակերպուած Պանեէօ-Բաշանի «Արծիւ» ենթակոմիտէի կողմէ

9 Օգոստ. կիրակի առաւօտեան ժամը 11էն մինչեւ 23

Բօպէնսօնի պարտէզին մէջ, Maison Fiquet

կը խօսին ընկերներ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԵՒ Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ

կ՚երգէ ՕՐ. ԳԸՆԵԱԶԵԱՆ, կ՚արտասանեն Օր.նէր ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ եւ Է. ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ:

կովկասեան եւ հայկական պարեր մասնաւոր տարազներով, խմբերգներ եւլն:

Կը նուագէ ԹԱՌՈՍ ԳԱՐՆԻԿ

Մասնաւոր նուագախումբ եւ եւրոպական պարեր: Ճոխ պիւֆէ:

Մուտք 3 Ֆրանք:

ՀԱՂ. ՄԻՋ.— Փորթ տ՚Օրլէանէն առնել 128 հանրակառքը եւ իջնել Բօպէնսօն

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Ֆ. Կ. Խաչի Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղին կողմէ

9 Օգոստոս, կիրակի, Մէօտօնի անտառին մէջ:

Բոլոր կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի ունենալ թուականը:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Ֆ. Կ. Խաչի Վալանսի Մասնաճիւղին կողմէ

16 Օգոստ. կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն, Բէրէի անտառը

ՖԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ

Նուագ. երգ, պար, արտասանութիւն եւ բանախօսութիւն:

Ճոխ եւ առատ պիւֆէ: Երթուդարձի համար 1.50 Ֆր. հանրակառքով:

ԱԺԱՆ ՓԱՎԻՅՕՆՆԵՐ ԵՒ ՀՈՂԵՐ

ԾԱԽՈՒ է Սէնթ Ժընըվիէվ տէ Պուայի մէջ, Փարիզէն կէս ժամ հեռու, կար տ՚Օթերլիցէն եւ տեղւոյն կայարանէն հինգ վայրկեան հեռու.—

1. Շքեղ փավիյոն մը երեք յարկ, 15 սենեակներ, ջուր, կազ, ելեկտ., սալ տը պէն, պիյեար: 23,000 մեթր հող, պտղատու ծառեր, այգի, մարգագետին, գետակ, փոքրիկ փավիյոն մը երեք սենեակնոց, կառատ, հաւնոց, լուացարան եւն.: Գինը՝ 150.000 Ֆր. կանխիկ եւ 100.000 Ֆր. 20 տարիէն վճարելու պայմանով: Առեւտրական մեծ յարմարութիւններ:

2. Փոքր քարաշէն փավիյոն մը, ութ սենեակ, 800 մեթր հող, պարտէզ, ջուր, կազ, ելեկտ. եւ կեդրոնական ջերմութիւն: Գին՝ 80,000 Ֆր. ոչ վերջնական:

3. Երեք սենեակնոց փոքր փավիյոն մը, 400 մեթր հող, պարտէզ, ջուր, ելեկտ.: Գին՝ 20,000 Ֆրանք:

Կարելի է այցելել կիրակի օրերը, մասնաւոր ժամադրութեամբ:

Գրել հայերէն կամ ֆրանսերէն Պ. Vanyին, 122, Ave. de Beauséjour, Ste. Geneviève des Bois (S. et O.): Կան նաեւ աժան հողարաժիններ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՄՕՏ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻ ՍԱԿԱՒԱԹԻՒ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐՈՎ

«ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԻԿ» (Նուագող վշտից հայրենեաց): Առաջին հատոր (կենսագրութիւն): կազմեց՝ ՀԱՅԿ ԱՃէՄԵԱՆ: Սուուար հատոր մը, 856 ընծագիր էջերով եւ պատկերազարդ: Կը պարունակէ ոչ միայն Խրիմեան Հայրիկի կենսագրութիւնը, այլեւ պատմական եւ աշխարհագրական տեղեկութիւններ Վասպուրականի եւ ժամանակակից դէպքերու մասին:

Գին՝ 50 ՖՐԱՆՔ. Թղթակազմ եւ առանց հաշուելու թղթատարի ծախքը:

ԱՆՄՐՑԵԼԻ ԳԻՆ

Ծախու է սահմանափակ քանակութեամբ Պալքանի առաջնակարգ քաշեր պանիր: Լայնքը 9½ սանթիմէթր, քիլօն 15 Ֆրք.: Մէկ քէլլէն կը կշռէ 7½ քիլօ եւ կ՚արժէ 105 Ֆր.. Դիմել՝ Պ. Գրիգոր Թօլեանի, 10 Bld. Filles du Calvaires, Paris (11), մէթրօ Oberkampf:

ՀԱՅ ԱՐԾԻՒ (Aigle d'Arménie)

ՄԱՐՄՆԱԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

ՀԻՄՆՈՒԱԾ 1936 ԻՆ

Նպատակն է՝ նորահաս հայ սերունդին մէջ զարգացնել մարմնակրթանքի կիրարկումը, զարգացնել անոր մէջ երգի ճաշակը, ամրացնել ընկերական յարաբերութիւնները անդամներու միջեւ, պաշտպանել անդամներու ընկերային եւ բարոյական շահերը:

Տեղեկութեանց համար դիմել՝ Պ. ԱԼՊԷՐ ԱՃեԱՆԻ

14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S. et O.)

ՄԻՍԱՔ ՂԱԶԱՐԵԱՆ

ԻՐԱԽԱԳԷՏ ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ, DOCTEUR ES-SCIENCES

կը ստանձնէ ամէն տեսակ իրաւական եւ վարչական գործեր, հպատակութեան գործողութիւններ, վարկային գործառնութիւններ: Պաշտպանութիւն դատարաններու առջեւ: Ամէն կարգի թուղթերու խմբագրութիւն: Ամուսնալուծական խնդիրներ: Վարձակալութեանց զեղչ: Հարկերու յայտարարութիւն: Խնդրագիրներու եւ նամակներու խմբագրութիւն:

Դիմել չորեքշաբթի եւ ուրբաթ օրերը ժամը 4–6, Գրատուն Հրանտ Սամուէլ 51 Rue Mr. le Prince, Paris (6):

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէրի Սանուց Միութիւնը իր սրտագին շնորհակալութիւնները կը յայտնէ դերասան Ա. Գմրէթեանի որուն սիրայօժար մասնակցութիւնը աւելցուց հանդէսին փայլը:

Շնորհակալութիւն նոյնպէս Տիկիններ Վ. Մէնկիւզեանի, Մ. Սիմոնեանի, Օր. Հ. Գազազեանի, Պ. Պ. Յ. Բէնկեանի, Օ. Պօյաճեանի, Մ. Սոմունճեանի, Պ. Թորոսեանի, Բ. Թօփճեանի եւ Ն. Նէկոյեանի որոնք իրենց սրտագին օժանդակութիւնը բերին դաշտահանդէսի ձեռնարկին:

Շնորհակալութիւն նոյնպէս Պ. Պ. Հ Սամուէլ, Ֆէրահեանի եւ Պալենցի որոնք սիրայօժար գրքեր տրամադրեցին մրցանակաբաշխութեան համար:

Դաշտահանդէսի առիթով նիւթեղէն նուիրատուութիւններ ըրած են Տիկ. Ա. Թօփալեան (50 հատ պանիր, 1 քիլօ կարագ, 1 փաքէթ թէյ եւ թանկարժէք շալ մը), Պ. Պ. Կարիպեան (1 ափսէ բակլավա եւ 1 քիլօ լօգում), Ինճեճեան—Եօղուրդ Սէլէքդ (140 գաւաթ մածուն), Ս. Մինասեան (2 քիլօ գուրապիէ), ինչպէս նաեւ Շիրակ վաճառատունը, Օ. Օհաննէսեան, Թիւթիւնճեան, Սապօնճեան, Տապաղեան, Արսէնեան, Պալեան, Հապիպեան, Աքճեան (զանազան ուտելիքներ), Կ. Կարապետեան (1 զոյգ կօշիկ) եւ Լ. Սահակեան (2 հատ մուշտակէ օձիք):

Շնորհակալութիւն յարգելի նուիրատուներուն: Դաշտահանդէսի զուտ հասոյթը եղած է 5057 Ֆր. 75:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԲԱՆԱՁԵՒԸ

Աղասի Խանջեանի անձնասպանութեան մասին

ԽՄԲ.— Երէկ հրատարակեր էինք Հայաստանի Կոմկուսի Կեդր. Կոմիտէի բանաձեւին ամփոփումը՝ Աղասի Խանջեանի անձնասպանութեան մասին: «Խորհրդային Հայաստան»ի Յուլիս 14 թիւէն նոյնութեամբ կ՚արտատպենք բուն բանաձեւը, իբրեւ պատմական վաւերագիր:

Հայաստանի Կոմկուսի ակտիւի ժողովը դատապարտում է Հայաստանի Կ(բ)Կ Կենտկոմի նախկին քարտուղար Խանջեանի կատարած ինքնասպանութեան ակտը, որպէս բոլշեւիկին անվայել:

Ժողովը գտնում է, որ Խանջեանի վարմունքը, որը վնաս է հասցնում կուսակցութեանը, հետեւանք է այն բանի, որ Խանջեանը ցուցաբերեց կուսակցական կազմակերպութեան ղեկավարի համար անթոյլատրելի փոքրոգութիւն եւ իր մէջ արիութիւն չգտաւ բոլշեւիկօրէն ուղղելու համար վերջին տարիներս իր թոյլ տուած մի շարք լուրջ քաղաքական սխալները:

Ժողովը Ա. Խանջեանի վարմունքը համարում է կուսակցութեան նկատմամբ նրա ցուցաբերած երկերեսանիութեան բորբոքումը: Խճողելով իր նացիոնալիստական սխալների ու կապերի մէջ, Ա. Խանջեանը դիմեց ինքնասպանութեան դաւաճանական պրովոկացիոն ակտին, մի ակտ, որն ուղղուած է կուսակցութեան դէմ:

Ակտիւը նշում է, որ Խանջեանը, որպէս Հայաստանի Կ(բ)Կի ղեկավար, վերջին տարիներս միանգամայն անբաւարար զգաստութիւն ցուցաբերեց հակայեղափոխական տրոցկիստներին և նացիոնալիստներին մերկացնելու ու նրանց դէմ պայքարելու գործում: (Տրոցկիստական խմբակներ Լենինականում, Ն. Ստեփանեանի գործը եւ այլն):

Չնայած որ Ստեփանեանի՝ լուսժողկոմ հաստատուելուց եւ նրա ՀԿ(բ)Կ Կենտկոմի անդամների կազմի մէջ կօոպտացիայի ենթարկուելուց յետոյ շատով յայտնի դարձաւ նրա նացիոնալիզմը, հակակուսակցական ելոյթներն ու հակայեղափոխական տրոցկիստական հայեացքները, Ա. Խանջեանը այդ բոլորի հանդէպ ցուցաբերեց կուսակցական կազմակերպութեան ղեկավարի համար անթոյլատրելի օպորտունիստական վերաբերմունք, ծաւալուն պայքար չկազմակերպեց հակայեղափոխական տրոցկիստական եւ նացիոնալիստական տարրերի դէմ եւ սանկցիա տուեց կուսկոլեգիայի բացայայտօրէն հակակուսակցական որոշմանը, կուսկոլեգիայի, որը պաշտպանութեան տակ էր վերցրել հակայեղափոխական Ստեփանեանին եւ զրպարտութեան համար խիստ յանդիմանութիւն էր արել կուսակցութեան այն անդամին, որը կուսկոլեգիային յայտարարել էր հակայեղափոխական տրոցկիստ Ստեփանեանի արտայայտած այդ հայեացքների ու ելոյթների մասին:

Ակտիւի ժողովը գտնում է, որ Համ. Կ(բ)Կ Կենտկոմին կից կուսակցական վերահսկողութեան յանձնաժողովի Հայաստանի կուսկոլեգիայի նախկին քարտուղար Ա. Գալեանը, որն անմիջականօրէն վարել էր Ստեփանեանի գործը եւ, օգտուելով Խանջեանի աջակցութիւնից, կոծկել էր այդ գործը, ուղղակի պատասխանատուութիւն է կրում Ստեփանեանի խմբակի հակայեղափոխական աշխատանքի համար պայմաններ ստեղծելու համար: Ժողովը Կենտկոմի բիւրոյի առջեւ դնում է այսուհետեւ Ա. Գալեանի կուսակցութեան մէջ մնալու հնարաւորութեան եւ նրան խիստ պատասխանատուութեան կանչելու հարցը:

Չնայած այն օժանդակութեանը, որը Խանջեանը վայելում էր Համ. Կ(բ)Կ Կենտկոմից եւ Համ. Կ(բ)Կ Անդրերկոմից, չնայած այն հսկայական օգնութեան, որը ցոյց էր տալիս նրան կուսակցութեան Անդրերկոմը եւ անձամբ ընկեր Բերիան, որն ամէն կերպ օգնում էր Հայաստանի Կենտկոմին ու Խանջեանին՝ ամենօրեայ աշխատանքում, ուղղելով նրա սխալները, Ա. Խանջեանը անզգաստութիւն էր ցուցաբերում նացիոնալիստական ու հակայեղափոխական տրոցկիստական տարրերին մերկացնելու եւ նրանց դէմ պայքարելու գործում: Թաղցնելով Ստեփանեանի գործը Կենտրոնական Կոմիտէի բիւրոյից եւ սանկցիա տալով այդ գործի խայտառակօրէն կոծկելուն կոլեգիայի կողմից, Խանջեանը դրանով իսկ օգնեց Ստեփանեանին ու նրա խմբակին՝ շարունակելու իր հակայեղափոխական աշխատանքը:

Ա. Խանջեանը, գիտակցելով իր այդ կոպիտ քաղաքական սխալները, փոխանակ Համ. Կ(բ)Կ Կենտկոմի եւ Համ. Կ(բ)Կ Անդրերկոմի ղեկավարութեամբ դրանք գործնականօրէն ուղղելու, ցուցաբերեց ամօթալի փոքրոգութիւն եւ դիմեց ինքնասպանութեան ակտի:

Խանջեանի պրովոկացիոն վարմունքը մի դաւաճանական հարուած է Հայաստանի կոմկուսի եւ Անդրկովկասի բոլոր բոլշեւիկների թիկունքին, մի ակտ, որն աշխուժացնում է կուսակցութեան ու Խորհրդային իշխանութեան կողմից Անդրկովկասեան ֆեդերացիայի տարիներին լիկվիդացիայի ենթարկուած նացիոնալիստական մնացուկների մնացորդները, մի ակտ, որը սնունդ է տալիս դաշնակների, տրոցկիստների եւ այլ հակայեղափոխականների ողորմելի թափթփուկների հակայեղափոխական գործունէութեանը:

Ակտիւը զայրոյթով դատապարտում է Խանջեանի այդ դաւաճանական վարմունքը, որը դասակարգային թշնամու ձեռքը, հակայեղափոխական տրոցկիստների եւ հայ աշխատաւոր ժողովրդի ոխերիմ թշնամիների՝ դաշնակների ձեռքը զէնք է տալիս՝ Խորհրդային իշխանութեան դէմ, Լենին-Ստալինի կուսակցութեան դէմ նրանց մղած պայքարում այն պահին, երբ մեծ խորհրդային երկրի բոլոր աշխատաւորները հրճուանքով քննարկում ու ողջունում են ստալինեան Սահմանադրութիւնը, որը նոր աստիճանի է բարձրացնում սոցիալիզմի երկրի ժողովուրդների անխախտելի բարեկամութիւնը:

Հայաստանի բոլշեւիկները ոչ մի րոպէ չեն կարող եւ չպէտք է մոռանան կուսակցութեան առաջնորդ ընկեր Ստալինի այն ցուցումները, թէ կուսակցութեան թշնամիները զէնքը վար չեն դնում, այլ սոցիալիզմի յաղթանակներից կատաղած՝ փորձում են ամէն կերպ վնասել մեզ, առանց կանգ առնելու ոչ մի բանի առջեւ, ոչ մի միջոցի առջեւ, ոչ մի ստորութեան առջեւ:

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ՕՐԹԻՒԻՆ ՀԱՄԱՐ)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 6 ՕԳՈՍՏՈՍ
JEUDI 6 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3184

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ՝ ԲԱՌԵՐՈՒ ԿԱՐԿՈՒՏԻՆ ՏԱԿ

Խեղկատակ ժողովներ սարքելով եւ թխածոյ բանաձեւեր քուէարկել տալով Հայաստանի, Վրաստանի եւ Ազրբէյջանի մէջ, խորհրդային իշխանութիւնը ի զուր կը փորձէ պարտկել անպարտկելին։

Եւ ի զուր ռազմախաղեր կը փորձէ, աշխատաւոր բազմութեանց ուշադրութիւնը շեղեցնելու համար բուն հարցէն։

Աղասի Խանջեանի անձնասպանութեան վարագոյրը ինքնին կը բացուի, ուռուցիկ այլ սնամէջ բառերու այդ կարկուտին տակ, որոնք որքան գունաւորուին, այնքան քստմնելի հանգամանք մը կուտան յուլիս 9ի ողբերգութեան։

Կարդացէք արդէն,— Հայաստանի կեդր. կոմիտէն իր յուլիս 12ի բարեկենդանային բանաձեւին մէջ պարտք սեպած է յատկապէս շեշտել.

— «Նրանք (Հայաստանի բոլշեւիկները) այսուհետեւ եւս հայ ժողովրդի մէջ կը դաստիարակեն խոր սիրոյ զգացմունք դէպի իրենց հանրապետութիւնը, դէպի աշխատաւորների մեծ հայրենիք ԽՍՀՄն ու վրացի ժողովուրդը, որ ամբողջ երկրագնդի աշխատաւորներին, ժողովուրդների մեծ առաջնորդ է տուել, կը դաստիարակեն անհուն սիրոյ զգացմունք դէպի մեր հզօր կուսակցութիւնն ու նրա հանճարեղ առաջնորդ ընկեր Ստալինը»։

Ապա մանաւոր կեցցէներ, ինչպէս միշտ, ի պատիւ Անդրկովկասի ղեկավար Բերիային (Վրացի) եւ «մեծ առաջնորդ» Ստալինի (Վրացի)։

Այս առթիւ, բոլոր բանաձեւերուն մէջ ալ կը շեշտուի Անդրկովկասի ժողովուրդներու «անխախտ եղբայրական բարեկամութիւնը»։

Դեռ աւելի պերճախօս իրողութիւն մը։

Խմբագրականի մը մէջ, որ հրատարակուած է «Խ. Հայաստան»ի եւ «Կոմունիստ»ի (Երեւան) Յուլիս 15ի թիւին մէջ եւ արտատպուած՝ Թիֆլիսի «Պրոլետար»ին մէջ (21 յուլիս), կը կարդանք հետեւեալ իմաստալի՛ց նախադասութիւնները.

— «Խանջեանի անարգ դաւաճանութիւնն այսօր փորձում են օգտագործել կուսակցութեան թշնամիները, Դաշնակների ու տրոցկիստների տականքները, ամէն գոյնի նացիոնալիստական ճիւաղները։ Ի զուր են նրանք փորձում այսօր անկիւններում գործի դնել իրենց սիրուած թունաւոր զէնքը,—ստոր զրպարտութիւնն ու պրովոկացիան կուսակցութեան եւ նրա ղեկավարների հասցէին։ Ի զուր են նրանք օձի փշշոցով մութ անկիւններում փորձում ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԿՊԱՌԱԿՈՒԹԻՒՆ ՀՐԱՀՐԵԼ, ԹՈՒԼԱՑՆԵԼ ՀԱ-ՐԵՒԱՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԻ ՀԵՏ, ՄԱՍՆԱՒՈՐԱՊԷՍ ՎՐԱՑ ՄԵԾ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՀԵՏ ՀԱՅ ԱՇԽԱՏԱՒՈՐՆԵՐԻ ՀԱՄԵՐԱՇԽՈՒ-ԹԵԱՆ ԵՂԲԱՅՐԱԿԱՆ ԶԳԱՑՄՈՒՆՔԸ, ԺՈՂՈՎՐԴԻ, ՈՐԸ ՄԱՐԴ-ԿՈՒԹԵԱՆ ՏՈՒԵԼ Է ՄԵԾ ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԸՆԿԵՐ ՍՏԱԼԻՆԻՆ։

Ի զուր են նրանց ստոր բանսարկութիւնները, նրանք մազաչափ անգամ չեն կարող թուլացնել Անդրկովկասի ժողովուրդների եղբայրութիւնը, նրանք չեն կարող թուլացնել նաեւ բոլշեւիկեան սուր զգաստութիւնը կուսակցութեան ու աշխատաւոր ժողովուրդների թշնամիների նկատմամբ, նացիոնալիստների, տրոցկիստների, Դաշնակների նկատմամբ, որոնք այսօր փորձում են վնաս հասցնել մեր մեծ հայրենիքին»։

Ահա թէ ինչպէս կը բացուի վարագոյրը, իսկապէս հակայեղափոխական ցնդաբանութեանց, միջնադարեան հաւատաքննութեան, Մոսկուայի եւ Թիֆլիսի մէջ խմբագրուած եւ սթալինեան խարազանով քուէարկուած խուժանային բառակոյտերու գարշելի տեղատարափին տակ։

Եւ ահա թէ ինչպէս մարդիկ անամօթէն կը վարկաբեկեն յուսահատական շարժումէ մը — անձնասպանութիւն — ծածկելու համար անոր բուն շարժառիթը։

Տարօրինակ է որ մարդիկ այլ եւս չեն խօսիր Խանջեանի հիւանդութեան — հիւծախտի — մասին, ոչ ձուլածոյ եւ անհաշիւ բանաձեւերուն, ոչ ալ խմբագրականներուն մէջ։ Միայն մահուան առաջին զեկոյցին մէջ կար երկտող ակնարկ մը՝ այդ մասին։ Մնացեալ հէքեաթը Փարիզ փոխադրեց «Բանւոր»ի խմբագիրը, լուսաբանութեան փոխարէն խորհրդաւոր քօղ մը եւս բարդելով եղածին վրայ.

— «Մօտ 15 օրէն վերադարձաւ Մոսկուայէն եւ Երեւանի մէկ կարեւոր ժողովին մէջ 2-2·30 ժամ տեւող զեկուցում մը տուաւ։ Ինքզինքը շատ տկար կը զգար եւ անվերջ ջուր կը խմէր»։

Չխճողենք։ Եղածը կը բաւէ, անգամ մը եւս հաստատելու համար թէ Աղասի Խանջեան, այդ կատաղի հակադաշնակցականը եւ միահեծան իշխանաւորը ջախջախիչ պարտութիւն մը կրած է քաղաքական գետնի վրայ։

Ան ըմբոստացած է Մոսկուայի եւ Թիֆլիսի տիրապետութեան դէմ, սահմանային խնդիր յարուցանելով։ Դիմած է Մոսկուա, գոնէ որոշ զոհացում պահանջելով, բայց Բերիաներն ու Սթալինները կէս մը տուած ըլլալով, ճարահատ տարաճանակը պարպած է գլխուն։

Ուրիշ իմաստ չունին «հարեւան ժողովուրդների եւ մասնաւորապէս վրաց մեծ ժողովուրդին» ուղղուած ողջոյնը եւ «համերաշխութեան» փառաբանութիւնը, այլ մանաւանդ սեւեղծուած խժալուր խուճապը, իր նուիրական պատերազմով։

Անձնասպանը կատարած է անվստահութեան կամ դժգոհութեան ցոյց մը, որ գիտակցաբար կը գունաւորուի ուրիշ մեղքերով, ջուրին երեսը հանելու համար բուն պատասխանատուները։

Ճարունակենք մեր վերլուծումները։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀՍԶԱՐԱՒՈՐ ԶՕՐՔ ՄԱՐՈՔԷՆ ՍՊԱՆԻԱ

ՆՈՐ ԿՌԻՒՆԵՐ ԵՒ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Անգլիա կը հաւանի չէզոքութիւն պահել

Միշտ նոյն քաոսային վիճակը Սպանիոյ մէջ, հակասական լուրերով եւ փոխադարձ հերքումներով։ Կառավարութիւնը միշտ նոր յաղթանակներ կ'աւետէ, իսկ ապստամբները կը շարունակեն լաւատես լուրեր տարածել։ Մինչ այս մինչ այն, արիւնը կը հոսի ամէն կողմ, զարհուրելի մոլեգնութեան մը վերածելով քաղաքացիական պատերազմը։

Վերջին լուրերու համաձայն, Զօր. Ֆրանքօ սկսած է Մատրիտի վրայ քալել հարաւային ճակատէն եւ գրաւած է կարեւոր դիրք մը, Ռօնտա։ Զօրավարը ամէն օր մօտ հազար զինուոր կը փոխադրէ Մարոքէն, աւելի զօրացնելու համար իր շարժումը։ Կը յուսայ շուտով Սպանիա փոխադրել իր 50.000 զինուորներուն մնացեալ մասը։

Գերմանական «Տէօյչլանտ» յածանաւը Սէութա հանդիպեցաւ եւ հրամանատարը ցամաք ելլելով, տեսակցութիւն մը ունեցաւ Զօր. Ֆրանքոյի հետ, ինչ որ մեծապէս քաջալերեց ապստամբները։ Հեռագիրը կ'ըսէ թէ գերման հրամանատարը ընդունեցաւ ապստամբ մարտանաւերուն կողմէ, որոնք աւանդական ողջոյնը տուին թնդանօթի հարուածներով։ Գերման եւ ապստամբ սպաները թեւ թեւի կը պտտէին քաղաքին փողոցներուն մէջ, ինչ որ համակրանքի արտայայտութիւն մը կը համարուի։ Կէս օրէն վերջը գերման հրամանատարը Թէթուան երթալով, այցելեց Զօր. Ֆրանքոյի եւ խօսակցեցաւ աւելի քան մէկ ժամ։

Կառավարական զօրքը երեքշաբթի օր յաղթանակ մը շահեցաւ հիւսիսային ճակատին վրայ։ Տասնվեց օդանաւեր ուժգնօրէն յարձակեցան Սարակոսայի վրայ, ծանր վնասներ պատճառելով։ Ռումբեր ինկան պատմական եկեղեցիի մը վրայ։ Ապստամբները կը յայտնեն թէ եղած վնասը աննշան է։ Կառավարութեան զեկոյցը կ'ըսէ թէ զօրքը յաղթանակ մը եւս շահած է Կուատարրամայի մէջ, Մատրիտի հիւսիսակողմը, գրաւելով երկու գիւղեր։ Սպաննուած կամ վիրաւորուած են 300 ապստամբներ։ Ըմբոստները կը շարունակեն զօրք համախմբել Սան Սէպասթիանոյի շուրջը, որ կառավարութեան ձեռքն է։

Առժամեայ կառավարութիւնը հերքելով այս տեղեկութիւնները, կ'ըսէ թէ ապստամբները նոր նուաճումներ կատարած են Կուատարրամայի մէջ, նոր քաղաք մը գրաւելով։ Կ'աւելցնէ թէ երկու գումարտակներ իրենց միացած են։ Այս առթիւ առժամեայ կառավարութիւնը դիտել կուտայ թէ Մատրիտի մէջ կը գործածուին այնպիսի զէնքեր եւ ռազմանիւթեր որոնք սպանիական չեն։

Անգլիոյ պատասխանը Ֆրանսայի կոչին

Անգլիական կառավարութիւնը պատասխանելով Ֆրանսայի կոչին, «սկզբունքով» կ'ընդունի չէզոքութիւն պահել Սպանիոյ հանդէպ։ Կը նշանակէ թէ անգլ. կառավարութիւնը չպիտի օգնէ մէկ եւ միւս կողմին։ Եւ սակայն, յանձնառութիւն չստանձներ քաղաքային օդանաւերու մասին, առեւտրական գործ նկատելով անոնց արտածումը։ Կը հաստատուի թէ բազմաթիւ անգլիական օդանաւեր (քաղաքային) ծախուած են Սպանիացիներու եւ յանձնուած Սպանիա, ուր կրնան անմիջապէս ռազմական օդաւերու վերածուիլ։ Կարգ մը անգլիական հաստատութիւններ մինչեւ 150 ոսկի (11,300 ֆրանք) առաջարկած են մեքենավարներու, որպէսզի Սպանիա փոխադրեն ծախուած օդանաւերը։ Անգլիական կառավարութիւնը պատասխանատուութիւն չստանձներ այս վաճառումներուն համար, առարկելով թէ միայն ռազմական օդանաւերու մասին հսկողութիւն կրնայ կատարել։

Անգլ. թերթ մը կ'ըսէ թէ Սպանիացիներու ծախուած «քաղաքային» օդանաւերէն շատերը օժտուած էին վառելանիւթի յաւելուածական շտեմարաններով։

Հանգանակութիւն Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան մէջ

Ֆրանսայի Ժողովրդական Համախմբումի ազգ. կոմիտէն հանգանակութեան ձեռնարկած է, օգնելու համար Սպանիոյ ժողովուրդին, ընդդէմ ֆաշականութեան։ Այս առթիւ հրատարակուած կոչը կ'ըսէ թէ անհրաժեշտ է մէկ միլիոն ֆրանք ճարել մինչեւ օգոստոս 15։ Մասնախումբեր կազմուած են ամէն կողմ, զարկ տալու համար հանգանակութեան։ Որոշ գումար մը ղրկուած է արդէն։

⁂ *Խորհրդային իշխանութիւնը որոշեց մէկ միլիոն անգլ. ոսկի ղրկել Սպանիոյ ժողովրդական ճակատին։ Այս գումարը պիտի ճարուի կամաւոր տուրքով մը, որ պիտի գանձուի պետական բոլոր գործարաններուն եւ գրասենեակներուն մէջ։ Բոլոր պաշտօնեաները իրենց ռոճիկին ½ առ հարիւրը պիտի տրամադրեն ամբողջ մէկ ամիս։ Թէեւ բանուորներէ պիտի գանձուի դրամը, բայց իրականին մէջ խորհրդային կառավարութիւնն է որ պիտի ղրկէ զայն, քանի որ արգիլուած է դրամ դուրս հանել առանց մասնաւոր արտօնութեան։ Հսկայական միթինկներ կը գումարուին ամբողջ երկրին մէջ եւ հանդէսներ կը սարքուին, օգնութիւն հասցնելու համար Սպանիոյ հանրապետականներուն։*

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ աշխատաւորները «ինքնաբերաբար» կը պատասխանեն կոչին, հազարաւոր ռուբլիներ տեղացնելով Արհեստակցական Միութեանց վարչութեան սնտուկը։ Նախագահը կը յուսայ թէ Արհեստակցական Միութեանց 18.000.000 անդամներէն իւրաքանչիւրը այս կամ այն ձեւով պիտի օգնէ հանգանակութեան։ Եթէ բոլորն ալ մասնակցին, առնուազն 7 միլիոն տոլար պիտի գոյանայ։ Կառավարութիւնը յանձնարարած է փութացնել օգնութիւնը։

Երեք օրէ ի վեր բազմաթիւ միթինկներ կը գումարուին Մոսկուայի եւ Լէնինկրատի մէջ եւ բանաձեւեր կը քուէարկուին, համերաշխութիւն յայտնելով Սպանիոյ ժողովրդական ճակատին հետ։ Երեքշաբթի օր Մոսկուայի Կարմիր Հրապարակին վրայ ժողով գումարեցին 120.000 աշխատաւորներ եւ ճա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ԱԶԳԵՐՆԻՍ ԿԸ ՅԱՌԱՋԴԻՄԷ »

Առջի օր պատարագի ազդ մը կարդացի «Պայքար»ի մէջ, խորին սխանչացումով (14 յուլիս)։

Կ'ուզեմ ձեզի ալ բաժին հանել թէ ազդէն եւ թէ սխանչացումէս։

Ազդը փռուած է չորս մեծ սիւնակի վրայ. լայնքը՝ 20 սանթիմ, երկայնքը՝ 25, ծանուցանելու համար թէ կաթող. նուիրակը յուլիս 19ին պիտի պատարագէ Ֆիլատէլֆիայի մէջ, վարդավառի առթիւ։

Նոյնութեամբ կ'արտատպեմ «յայտագիր»ին գլխաւոր մասերը, ուր կը փայլին գլխագիրներու բոլոր տեսակները.—

« Հրաշափառ տօն պայծառակերպութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։

Օրուան սուրբ եւ անմահ պատարագը հանդերձեալ է մատուցանել Գեր. Տ. Գարեգին Արքեպիսկոպոս Յովսէփեան, արժանընտիր Առաքելական Նուիրակ Մայր Աթոռոյն Սրբոյն Էջմիածնի, արտակարգ պատուիրակ եւ լիազօր ներկայացուցիչ Նորին Սուրբ Օծութեան Տ.Տ. Խորէն Ա. սրբազնագոյն Կաթողիկոսին եւ Վեհափառ Ծայրագոյն Պատրիարք Ամենայն Հայոց։ Սուրբ Պատարագի ընթացքին պիտի կարդացուին Հայրապետական սրբատառ գոյգ կոնդակներն, որմէ վերջ Սրբազան պատարագիչը Բանին կենաց հոգետենչ քարոզչութեամբ պիտի մխիթարէ Ֆիլատէլֆիոյ եւ շրջակայից հոգետենչ եւ հայրենաբաղձ հայ ժողովուրդը։

Օրուան հանդիսութեանց ներկայ պիտի ըլլայ եւ մասնակցի նաեւ Առաջ. տեղապահ Գեր. Մամբրէ սրբազան Եպիսկոպոս Գալֆաեան։

Ս. Պատարագին պիտի սպասարկեն երկու եկեղեցիներու հոգեւոր հովիւներն, կէս դարէ ի վեր ուրարակիր սարկաւագ... (անուններ)

Երկու եկեղեցիներու միացեալ Դպրաց դասերը պիտի երգեն առաջնորդութեամբ ուրարակիր դպրապետներ՝ ... (անուններ)։

Մեներգներ պիտի երգեն Օրիորդք (հինգ անուն) եւ Պարոնայք (երկու անուն)։ Փողերգեհոնը պիտի նուագէ Օր. ...

Ապա կոչ մը վսեմ ոճով, զմայլելի՛, զմայլելի՛.

— «Ֆիլատէլֆիոյ երկու Հայ Եկեղեցիներու հոգաբարձութիւնները պէտք չեն զգար հրաւիրելու, յորդորելու եւ թախանձելու հայ ժողովուրդը որ եկեղեցի գայ, այլ կը հաւատան որ ամէն մէկ անձ իր անձնական եկեղեցասիրութենէն, ազգասիրական արժանապատուութենէն, հայրենաբաղձ հետաքրքրութենէն եւ Առաքելական ու Հայրապետական հոգեշնորհ օրհնութեանց կարօտէն դրդեալ եւ հրահրեալ պիտի փութայ դիմել եկեղեցի ժամանակէն շատ առաջ տեղ գրաւելու համար, եւ ուշի ուշով ունկնդրելու սրբատառ կոնդակներու եւ պատարագիչ սրբազան հօր հոգեպարար քարոզի պատգամներուն եւ ըմբոշխնելու Հայրապետական անգին օրհնութիւններն»։

Ուրեմն, ապուր կերած են անոնք որ կը պնդեն թէ բան չէ փոխուած 1860էն ի վեր։

Կրնա՞ք չափել այս հսկայական յառաջդիմութեան տարողութիւնը, Սեւ Ծովու ափերէն մինչեւ Ատլանտեան։

... Չար լեզուներ կ'ըսեն թէ «լէպլէպիճի» Թուրքերը ջնջած են բոլոր տիտղոսները ու շռայլաբանութիւնները, եւ Մ. Քէմալն անգամ կը կոչեն պարզապէս Աթաթիւրք, հռչակաւոր Ըսմէթը՝ միայն եւ միայն զօրավար։ Միւսներուն համար նոր բառը «պայ» (պարոն) միայն պատահաբար կը գործածուի։

Իսկ մենք... «վեհափառ»ներ ունինք, առնուազն երկու հատ (երրորդը, Բաքգէն կաթողիկոս, դեռ նոր մեռաւ)։

Եթէ ողջ ըլլար ազգ. երեսփոխան Տիգրան Եուսուֆեանը, ի՛նչ հպարտութեամբ պիտի բացագանչէր.

— «Ազգերնիս կը յառաջդիմէ կոր»։

Կը յառաջդիմէ «հոգետե՛նչ», «հոգեշնորհ օրհնութեանց կարօտէն դրդեալ եւ հրահրեալ»։

Ա՛լ պատճառ չունինք յուսահատելու։

ՎԱՀԷ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Վալանսէն ընկ. Արմ. Թէպոյեան, իր ամուսնութեան առթիւ	25
Յուլիս 29ի գումարը	4201
ընդհ. գումար	4226

Ա. ԽԱՆՋԵԱՆ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ ԵՂԱԾ Է ԱՏՐՃԱՆԱԿՈՎ

«Խ. Հայաստան»ի եւ «Պրոլետար»ի մէջ հրատարակուած գրութիւն մը, «ԱՆԱՐԳ ՔԱՅԼ», պատահաբար կը յիշէ թէ Աղասի Խանջեան «անձնասպան եղած է ատրճանակի կրակոցով»։ Գրութեան մնացեալ մասը ամբողջ պարսաւանք է, գռեհիկ բառերով ու բացատրութիւններով։

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԴԻԿՏԱՏՈՒՐԱ ԱԹԷՆՔԻ ՄԷՋ

Աթէնքէն կը հեռագրեն օգոստ. 5 թուականով.—

Վարչապետ Զօր. Մէթաքսաս պաշարման վիճակ հռչակեց թագաւորին հաւանութեամբ եւ լուծեց Երեսփ. Ժողովը, դիմադրելու համար ընդհ. գործադուլին։ Կառավարութիւնը այս միջոցին դիմեց, նկատելով որ համայնավարները ապստամբական շարժում մը կը սարքէին, սպառնալով արիւնահեղութեան մատնել երկիրը։

24 ԺԱՄ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ հռչակուեցաւ ամբողջ Յունաստանի մէջ, իբրեւ բողոք օրինագծի մը դէմ, որուն համաձայն պետութիւնը պարտաւորիչ իրաւարարութիւն պիտի գործադրէ գործատէրերու եւ աշխատաւորներու միջեւ ծագած վէճերու մէջ։ Այս առթիւ ծանր դէպքեր պատահեցան։

Լէօն Պլում պիտի հրաժարի՞

«Էքօ տը Փարի» ծերակուտականի մը յայտարարութեանց վրայ հիմնուելով, կը գրէ թէ Պ. Լէօն Պլում սպառնացեր է հրաժարիլ, եթէ Ծերակոյտը արձակուրդի երթայ՝ առանց քուէարկելու օրակարգի վրայ գտնուած սոցիալական ծրագիրները։ Այս առթիւ միջադէպ մը ունեցած է Պ. Քայեոյի հետ, որ դիտել տուած էր թէ մինչեւ Սեպտեմբեր նիստ գումարելու պիտի հարկադրուին, եթէ քննեն բոլոր ծրագիրները։ Լէօն Պլում պատասխաներ է.

— Եթէ աճապարէք արձակուրդի համար, վստահութեան խնդիր պիտի յարուցանեմ։

Քայյօ.— Բան չպիտի կրնաք ընել, քանի որ ներկայ չպիտի ըլլաք այն նիստին ուր որոշում պիտի տանք։

Պլում.— Եթէ այդպէս ընէք, դահլիճին հաւաքական հրաժարականը պիտի ներկայացնեմ Հանրապետութեան Նախագահին, որ պիտի կրնայ յարգել տալ ընդհանուր քուէարկութեան վճիռը։

— Եւ նորէն պիտի վերադառնանք, աւելցուցեր է Պ. Վէնսան Օրիոլ, ելմտական նախարարը։

ՕՐՈՒԱՆ ՃԱՐԺԱՐՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՍԹԱԼԻՆԻ ՆՈՐ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Իր տասնըինը տարուայ գոյութեան ընթացքում խորհրդային իշխանութիւնը ոչ մի խնդրով այնքան չի զբաղեցրել իր քաղաքացիներին, որքան վերջերս հրատարակուած ստալինեան սահմանադրութեան նախագծով: Նրա «քննութիւնը» լայն ու համաժողովրդական դարձնելու համար Մոսկուան շարժման մէջ է դրել իր ամբողջ վարչակազմը: Պետական ու կուսակցական մարմինների, ինչպէս եւ տնտեսական հիմնարկութիւնների ղեկավարները, Կալինինից ու Մոլոտովից սկսած մինչեւ փոքրիկ կոլխոզի նախագահը, զեկուցումներ են կարդում ու բացատրութիւններ տալիս «համաշխարհային պատմական նշանակութիւն ունեցող մարդկային մտքի ամէնէն արժէքաւոր ստեղծագործութեան» մասին: Սառուցեալ զօտիից մինչեւ արեւոտ Կոլխիդա, Ղազաղականի ափերից մինչեւ Մոլդաւեան հանրապետութիւն (Ռումանիայի սահմանից), երկրագնդի ցամաքի մէկ վեցերորդի բոլոր անկիւններից խանդավառութեան ու սքանչացումի բանաձեւերը տեղում են Մոսկուա: «Իզվեստիա», «Պրաւդա» եւ այլ թերթերը մի առանձին հաճոյքով տպագրում են անյայտ ու մոռցուած համայնքների ներբողները, որով ուզում են ընդգծել թէ միայն կենտրոնի, արդիւնաբերական կամ երկրագործական վայրերում ու զօրանոցներում չէ որ ոգեւորուած են նոր սահմանադրութեամբ, այլ եւ աշխարհից կտրուած լեռներում ու մերձբեւեռային անտառներում: «500 Աջարացի հովիւներ արօտավայր բարձրանալուց առաջ հաւաքեցին ու ծանօթացան խորհրդային հայրենիքի ապագայ հիմնական օրէնքի հետ: Ծայրագոյն հիւսիսի եղջերապահները, որսորդները ու ձկնորսները մեծ հետաքրքրութեամբ քննեցին ստալինեան սահմանադրութիւնը: Սիբիրի Ալթայեան լեռների Օյրոյթ ժողովուրդն իր միաձայն հաւանութիւնն է տալիս նրան» եւ այսպէս անվերջ:

Ազդուած են նոյն իսկ գողերը. Նրանցից մէկը, հինգ անգամ դատապարտուած եւ երեք անգամ բանտից փախած՝ Մոսկուայում ներկայացել է ոստիկանատան եւ զղջացած յայտնել, որ ստալինեան սահմանադրութեան նախագիծը կարդալուց յետոյ որոշել է այլ եւս գողութիւն չանել: Երաժշտութեան մի ուսուցչուհու կարծիքով «նախագիծը հնչում է ինչպէս անմահ Պէթհովէնի 9րդ սէնֆոնիան»: Կուրսկի նահանգի Պոչենկով գիւղի կոլխոզային 113 տարեկան Աննա Բիմարեւա գանգատ է տուել գիւղխորհրդի նախագահի վրայ, որովհետեւ նա տիկնոջը չի հրաւիրել մասնակցելու սահմանադրութեան նուիրուած ժողովին:

Խորհրդային մամուլի էջերը ողողուած են նախագծին նուիրուած հարիւրաւոր յօդուածներով, ուր չնդասլից գովասանքների ու ինքնագոհութեան մէջ ի զուր կը լինէր փնտռել քննադատութեան մի նշոյլ, պակասութիւններ մատնանշող մի խօսք. մինչդեռ ազատ մտածելու ու արտայայտուելու բարիքը վայելող յեղափոխականն ու ընկերվարականը, եթէ բարեխիղճ է, ստիպուած է խոստովանել, որ ստալինեան սահմանադրութիւնն ըստ էութեան որ եւ է փոփոխութիւն չի մտցնում խորհրդային վարչաձեւի մէջ: Մի քանի նորոգութիւններ է ենթարկւում նրա կառուցուածքի արտաքինը, ներկւում ու փայլեցւում, բայց հիմնական յատակագիծը — համայնավար կուսակցութեան ու նրա պետի միահեծան եւ երկաթեայ դեբիշխանութիւնը՝ մնում է անխախտ: Միլիոնաւոր մարդկանց աչքերի առջեւ ստալինեան սահմանադրութիւնը ստեղծում է ազատութեան ու հաւասարութեան պատրանքներ, բայց հէնց որ խորհրդային քաղաքացիները ձեռքերը մեկնեն եւ ուզենան շօշափել նրանց, կը տեսնեն որ խաբուսիկ են ու երազային: 141րդ յօդուածով ապագայ խորհրդարանի պատգամաւորի թեկնածու կարող է ներկայացնել միայն համայնավար կուսակցութիւնը կամ նրան ենթակայ կազմակերպութիւններից մէկն ու մէկը. ի՞նչ արժէք ունի գաղտնի, հաւասար, ուղղակի ու ընդհանուր քուէարկութեան սկզբունքը, երբ ձայն կարելի է տալ միայն կուսակցական թեկնածուին: Գերագոյն խորհուրդը ի՞նչով պիտի տարբերուի այժմեան Կենտ. Գործադիր Կոմիտէից, երբ որ եւ է ընդդիմադիր հոսանքի մուտքը մնում է արգիլուած: Իսկ 126րդ յօդուածը յայտարարում է, որ համայնավար կուսակցութեան անդամներից դուրս Խորհր. Միութեան մէջ որ եւ է գործունեայ ու գիտակից մարդ գոյութիւն չունի:

Բաւականանալով այս հարեւանցի նկատողութիւններով, բուն նախագծի մասին ես կ'ուզէի ծանրանալ այն հոգեբանական մթնոլորտի վրայ, որ օրից օր խտանում է նրա հեղինակի անձի շուրջը:

Տարիներից ի վեր Խ. Միութեան մէջ չի կարելի հրապարակով երկու խօսք ասել կամ գրել ինչի մասին էլ լինի, թէկուզ բազմապատկութեան աղիւսակի, առանց փառաբանելու Մարքսի, Լէնինի կամ Ստալինի անունները. բայց նոր սահմանադրութեան նախագծի հրատարակումից ի վեր մեծամասնական ուղղափառութեան այդ տուրքը նախ հասել է անհաւելի ընդարձակ չափերի եւ ապա տարբալուծուելով՝ իր բաղկացուցիչ մասերից Մարքսին եւ Լէնինին մի կողմ է շպրտել եւ ուռճացել միայն Ստալինի հմայքով: Ձեւականօրէն նախագիծը մշակել է Խորհուրդների համագումարից ընտրուած յատուկ յանձնաժողովը եւ նոր համագումարը նոյեմբեր ամսին պիտի գայ նրա մասին իր խօսքն ասելու. բայց ամէնքն էլ մոռանում են եւ յանձնաժողովի եւ համագումարի մասին ու ցնծութիւնից ցատկում կանչելով — Ստալինը սահմանադրութիւն է «տուել» ժողովրդին: Բոլոր քաղաքացիները մրցութեան մէջ են մտել գտնելու աւելի ու աւելի փայլուն բնորոշումներ, որ պէտք է արտայայտեն իրենց պաշտամունքն ու խոնարհութիւնը հանդէպ նրա սրբազան անձի: Բացի պաշտօնական դարձած «ժողովուրդների առաջնորդ» տիտղոսից, նա հազար ու հազար անգամ յայտարարւում է հանճարեղ, լուսաւոր կեանքի ստեղծող, սոցիալիզմի մեծ կառուցանող, մեծ հայր, դէպի աստղերը սլացող արծիւ. մեծագոյնը մարդկանցից, մեր ժամանակների իմաստուն, իսկ մեր ժամանակները այլ կերպ չեն կոչւում քան ստալինեան դարաշրջան: Նման զաւեշտական չափազանցութիւններ թոյլ են տալիս իրենց ոչ միայն կոյր ու մոլորած գաւառական համայնավար քարոզիչներ, այլ եւ մտաւոր հեղինակութիւններ, գիտնականներ եւ ուսուցչապետներ, ինչպէս Բուխարին, որ իբրեւ պատրաստուած մարքսեան հինգ Ստալին կը հանէ գրպանից, մօտ օրերս վախճանած գիտութեան ճեմարանի նախագահ Կարպինսկի, փրոֆ. Տօլլէ եւն.:

Ստալինապաշտութիւնը այնպիսի ծայրայեղութեան է հասել, որ անգամ մասնագիտական համագումարներ բան ու գործ թողած ժամերով զբաղւում են նախ եւ առաջ գովաբանութիւն եւ փառաբանութիւն երգելով «մեծ Ստալինին»: Ծանր արդիւնաբերութեան աշխատաւորների յունիսեան համագումարը ժողկոմ Օրջոնիկիձէն բացեց սկսելով. «Ընկերներ, Ստալինի այն գաղափարը, որ...» այնուհետեւ անվերջ նոյն յանկերգը, Ստալինը պատուիրում է, Ստալինը կարծում է, Ստալինը նախազգուշացնում է եւն. ահա եւ ճառի վերջին մասը.

— «Ձեզ հետ միասին թոյլ տուէք յայտնել մեր կուսակցութեան, մեր Կ. Կ. Կոմիտէին, մեր Ստալինին, որ ծանր արդիւնաբերութեան բազմամիլիոն բանակը կ'ընթանայ նուաճման ճանապարհով միշտ դէպի առաջ մեր բոլոր յաղթանակների կազմակերպող, մեր առաջնորդի, մեր ուսուցչի, մեր բարեկամի՝ մեծ Ստալինի ղեկավարութեան տակ»: Սննդանիւթի ժողկոմ Միկոյեան իր յուլիս 1ի ճառի սկզբի երեք տողում երկու անգամ կրկնում է «հանճարեղ կազմակերպիչ Ստալին»:

Ցետոյ այս թափը պակսեցնում է ընդամէնը 18 անգամ միայն արտասանելով այդ անունը: Եթէ մի սիրող հաւաքէ խորհրդային մամուլից Ստալինի հասցէին տպուած բառախնկարկումները, նա կը կազմէ շողոքորթութիւնների ու սարկաբանութեան լրիւ ժողովածու:

«Ժողովուրդների առաջնորդը» մի ժամանակ սիրում էր մնալ ստուերի մէջ եւ հանրութեան առջեւ երեւում էր միայն շատ բացառիկ դէպքերում: Այժմ նա փոխուել է, յաճախ ու հաճոյքով իրեն ցուցադրում է առաջին շարքում եւ լուսանկարւում թերթերի համար: Աստիճանաբար նա բարձրանում է իրեն շրջապատողների մակարդակից եւ դառնում բոլոր հարցերի միակ դատաւորն ու վճռողը: Եթէ նա ապագայում հաւանութիւն տայ ընտրուելու Գերագոյն Խորհրդի նախագահ, արդէն ոչ միայն փաստօրէն, այլ եւ ձեւականօրէն իր ձեռքում կը կեդրոնացնէ ամբողջովին պետական ու կուսակցական բարձրագոյն ղեկավարութիւնը՝ նման գերմանական կամ իտալական դիկտատորներին:

Պ. Կերենսկի, ռուս ժամանակաւոր կառավարութեան նախկին նախագահը, վերջերս հրապարակային մի դասախօսութեան մէջ յայտարարեց, թէ իր կարծիքով Խորհրդային Միութիւնը գնում է դէպի Ֆաշականութիւն եւ նոր սահմանադրութեամբ Ստալինը ձգտում է այդ շարժումը լայն հիմքերի վրայ դնել: Սակայն եթէ երեւոյթների արտաքինից չդատենք, այլ նրանց ներքին բովանդակութիւնից, չի կարելի ասել, թէ խորհրդային իրաւակարգը մինչեւ օրս տարբերւում էր Մուսոլինիի, Հիթլէրի կամ Աթաթիւրքի իրաւակարգերից եւ նոր պիտի մտնէ նրանց շարքը. Ֆաշականութեան ամենաբնորոշ յատկութիւնը — մտքի շղթայումն եւ անհատականութիւնների ու երբեմն նրանց խմբակցութիւնների ոչնչացումը յանուն ամբողջութեան համար դրուած նպատակների՝ միշտ էլ եղել է առաջնորդող սկզբունք խորհրդային աշխարհում եւ այդպէս էլ կը մնայ: Ստալինը կարող է հասցնել իր երկիրը նիւթական բարեկեցութեան բարձր աստիճանի, դարձնել Եդեմ, ուր մեղրապատ ափերի միջով կը հոսեն կաթի գետեր, բայց գերագոյն բարիքը ու ընկերվարական հասարակութեան հիմքը — մտքի ազատութիւնը — նա կը մերժէ իրեն ենթակայ զանգուածներին, որովհետեւ անհատների, թէկուզ «հանճարեղ» ինքնակալութիւնն ու ազատ ժողովրդապետութիւնը, կրակն ու ջուրը, նոյն անօթի մէջ պարփակել անկարելի է:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՔԻՄԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄՆԵՐԸ

Քիմիական պատերազմները կոչուած են բախտորոշ դեր մը կատարելու ապագայ պատերազմներուն մէջ:

Ընդհ. պատերազմի առեն, Գերմանները առաջին անգամ ըլլալով հեղձուցիչ կազեր գործածեցին Իբրի ճակատամարտին մէջ: ԺԸ. դարուն՝ կռիւներու առեն երբեմն պաշարող բանակները թշնամիներու դէմ քիմիական զանազան նիւթեր կը գործածէին. կպրաձիւթով եւ ծծումբով թրջուած փայտերու խուրձեր վառելով, առաջ կը բերէին «անhիտրիտ սիւլֆիւռէօ» եւ «օքսիտ տը քառպօն» կոչուած թունաւոր կազերը:

ԺԷ. դարու մէջ գերմանացի քիմիագէտ Կլաուպէր, որ հնարիչն է սիւլֆաթ տը սուտի, բեւեկնի իւղով եւ բորակածնային թթուով բեռնաւորուած թնդանօթի գնդակներ, ինչպէս նաեւ կուրցնող եւ թմրեցուցիչ յատկութիւն ունեցող ձեռնառումբեր կը պատրաստէր:

Գերմանացի գիտուն - փիլիսոփայ Լայպնից գաղափար յղացած էր թշնամիին դէմ գործածել միացող եւ զառիկ պարունակող գարշահոտ ամաններ:

Նաբոլէոնի պատերազմներուն ժամանակ, գերմանացի դեղագործ մը դիտել տուած էր թէ հրացանի սուիններուն պատճառած վէրքերը միշտ մահացու հանգամանք չունէին, այնպէս որ թշնամի բանակին վիրաւորները զինուորական դարմանատուներու մէջ խնամուելէ յետոյ, կրկին ռազմաճակատ կը ղրկուէին, կռուելու համար գերմանական բանակին դէմ: Հետեւաբար, կ'առաջարկէր սուիններու ծայրը թրջել ասիտ սիանhիտրիք կոչուած մահացու թոյնով:

Ֆրանսայի մէջ, բողոքականներուն դէմ մղուած հալածանքներու առեն, երբ կալվինականները Ժէվօտանի քարայրներուն մէջ ապաստանեցան, Լուդովիկոս ԺԴ. հրաման ըրաւ ամէն միջոցով տեղահան ընել զանոնք իրենց թաքստոցէն: Փոքրօլ եւ Ռասովիլէն վայրագ գաղափարը յղացան մուխով խեղդամահ ընելու ըմբոստները իրենց որջին մէջ:

Սեվաստաբոլի պատերազմին, անգլիացի ծովակալը Ռուսները անձնատուութեան մղելու համար, խորհեցաւ պաշարուած քաղաքը ոռոգել թունաւոր հեղուկով մը, որ խառնուրդ էր ասիտ արսէնիէօի եւ ասէթաթ տը բօթաս անhիտրի: Երբ ծովակալը իր ծրագիրը գործադրելու կը պատրաստուէր, բրիտանական սպայակոյտէն խիստ հրաման մը եկաւ, արգիլելով այդ դաժան ծրագրին գործադրութիւնը, որ անպատուաբեր էր անգլիական մեծ ազգին համար:

Ընդհ. պատերազմէն ի վեր, քիմիական զէնքը զգալի յառաջդիմութիւններ ըրած է: Ամերիկեան բանակը ներկայիս օժտուած է այնպիսի հրացանով մը, որ կրնայ հարիւր եարտա հեռաւորութեամբ կազարձակ գնդակներ նետել: Գերմանիոյ մէջ քիմիական արտադրութեանց յատուկ բազմաթիւ գործարաններ կան, որոնք օրն ի բուն մեծ քանակութեամբ թունաւոր կազեր կը պատրաստեն:

Ի՞նչ նախազգուշութիւններ պէտք է ձեռք առնել օդային կազերուն դէմ: Պելժ մասնագէտ մը այս մասին հետեւեալ պատուէրները կու տայ.—

Պէտք է մղում տալ հակակազային գործիքներու եւ սողաւարաններու շինութեան: Ամբողջ երկրին մէջ, իւրաքանչիւր տասը քիլոմեթր տարածութեան վրայ, հաստատել դիտելու կայաններ, որոնք իրարու հետ հեռաձայնով հաղորդակցութեան մէջ գտնուին: Վտանգի պահուն անմիջապէս մարել բոլոր լոյսերը, եւ ապաստանիլ ստորերկրեայ թաքստոցներու մէջ ուր օդը պէտք է միշտ նորոգել, հողի մակերեւէն վեց մեթր բարձրութիւն ունեցող խողովակներու միջոցաւ: Զինուորական իշխանութեանց կողմէ, ժողովուրդին եւ զինուորներուն համար շինուած մասնաւոր թաքստոցները պէտք է օժտուած ըլլան ամէն տեսակ դեղերով ու կազմածներով, որպէսզի ի հարկին կարելի ըլլայ պէտք եղած խնամքն ու դարմանը տանիլ հիւանդներուն, բժիշկներուն եւ Կ. Խաչի հիւանդապահուհիներու հսկողութեան տակ:

Վտանգի ազդանշանին, երբ կը գտնուիք հասարակաց վայրի մէջ, որուն շուրջը թշնամի օդանաւերը կազ արձակած են, պէտք չէ շփոթիլ եւ աննպատակ փողոց վազել, երթալ մխճուելու համար թերեւս կազի ալիքներուն մէջ, այլ պէտք է պահել պաղարիւնը եւ մօտակայ թաքստոց մը ապաստանիլ: Եթէ փողոցին մէջ դուք ձեզ կազով շրջապատուած զգաք, պէտք է անշարժ մնալ, հանդարտութեամբ գրպանէն հանել թաշկինակը եւ անով բերանը գոցել. յետոյ դիտել թէ հովը ո՞ր կողմէն կու գայ, որպէսզի անոր հակառակ ուղղութեամբ շարժիք, նկատելով որ կազերը հովին ուղղութեամբ կը տարածուին: Թունաւոր կազին պատճառած բիծերը պէտք չէ երբեք ձեռքով սրբել, այլ ի հարկին լաթի կտորով մը հանել թոյնին ձգած հետքերը:

Երբ մէկը թունաւոր կազ ներշնչած է, պէտք չէ ըմպելի կամ կազդուրիչ որ եւ է դեղ գործածել, այլ երեսը ծածկել կազարգել դիմակով եւ պառկիլ անկողինի վրայ: Պարագան նոյնն է երբ թունաւոր կազին պատճառաւ մորթին վրայ բշտիկներ կը գոյանան: Բնածխային օքսիտի թունաւորման դէմ, յանձնարարելի է մաքուր օդին մէջ կիրարկել արուեստական շնչառութիւն: Պէտք է թեւերը փոխն ի փոխ հեռացնել եւ մօտեցնել մարմինին:

Արտասովոր կազերու թունաւորման նշաններն են աչքի այրուցքները: Այդ պարագային, աչքերը պէտք չէ լաթով շփել, եւ ոչ ալ օծել ճարպային նիւթով, այլ պզտիկ աման մը մէջ լեցնել երկրնածխատային (պիքարպօնաթ) ջուր եւ անով լուալ հիւանդին աչքերը:

Երբ քլորի կամ ֆօսժէնի նման հեղձուցիչ կազերու հետեւանքով մկնածծկային հազի ենթակայ ըլլաք, պէտք է արիւն առնել, թթուածին ներշնչել եւ թաց «քօմփրէս» ընել:

Փսխտուքը եւ լորձնահոսութիւնը արդիւնք են զառիկի կամ նման թունաւոր կազերու ներկայութեան: Այն ատեն քթին մէջ հոսեցնելու է կլիսէրին, որուն խառնուած ըլլայ մէկ հարիւրերորդ համեմատութեամբ քօքային:

Երբ թունաւորումը առաջ եկած է բնածուխի օքսիտէ, որ սրտին վրայ կը ներգործէ եւ նուաղում կը պատճառէ, պէտք է հիւանդը պառկեցնել անկողնի վրայ, տաք պահել մարմինը եւ թթուածին ներշնչել:

Իփէրիթը, որ սխտորի զօրաւոր հոտով կը յայտնուի, առաջ կը բերէ փսխում, արցունք եւ մորթի թեթեւ այրուցքներ: Այդ պարագային, ենթական պէտք է հանուեցնել, օճառով լաւ մը լուալ մարմինը ու յետոյ չվարակուած մաքուր ճերմակեղէն ու զգեստ հագցնել անոր:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐՈՒՆԻ

ՀԱՅ ԿՕՇԿԱԿԱՐՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ

«Ցառաջ»ի յուլիս 24ի թիւին մէջ, Մարսէյլի թղթակիցը կը շօշափէր այս հարցը: Կ'ուզէի ես ալ իմ տեսակէտս պարզել:

Անցեալ ամսու սկիզբը գործի առթիւ ունեցած երկար ճամբորդութեանս ընթացքին, Մարսէյլէն անտեղեակ, պատահեցայ անակնկալ գործադուլներու եւ ցոյցերու, անցած քաղաքներուս մէջ: Ցետոյ իրողութիւնը տեսայ Մարսէյլի մէջ, ուր տակաւին գործադուլի մէջ էին կօշկակարները: Գործադուլի սկիզբները հայ կօշկակար գործաւորներն ալ իբրեւ «մոտա» գրաւեցին գործատեղիները եւ գիշերեցին աղբերու մէջ: Քանի մը հոգի հիւանդացան նոյն իսկ: Մինչդեռ ֆրանս. մեծ հաստատութիւններ, իրենց լաւ կահաւորումով եւ մեքենաներով դիւրութիւններ կ'ընծայէին ներսը փակուելով հանդերձ, լաւ խնամուելու: Այս անակնկալ դէպքերու ընթացքին գործատէրերու միութեան նախագահը կը ստիպուի ստորագրել արհեստակցական սէնտիկային կողմէ իրեն ներկայացուած սակացոյցը եւ յաւելուածական վճարումներու թուղթը, անշուշտ հաւաքական որոշումով մը, որպէսզի գործատեղիները պարպուին: Ցետոյ կ'անդրադառնան գործուած սխալին, բայց դժուար կ'ըլլայ նոր համաձայնութեան մը գալ եւ Մարսէյլի նահանգապետին միջնորդութիւնը կը խնդրեն: Ան ալ իր կարգին աշխատանքի նախարարութեան կը դիմէ: Արհեստ. Միութեան անդամներէն քանիներ, իրենք ալ կը հասկնան թէ գործատեղիները չեն կրնար կատարել յաւելուածական վճարումները: Որով փճացումը կը սպառ-

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

Չարագուշակ կասկած ծագեցաւ բոլորին մէջ. պիտի ձերբակալէին թէ դաւադրութիւն մը պատրաստուած է Կորիւնի եւ Ռուբէնի դէմ: Երկրորդ օրը արեւծագին, միւթէսարրֆը յատուկ ոստիկան ղրկած էր Խարախանեան եպիսկոպոսին եւ ինծի իր քովն հրաւիրելու ... Անոր դէմքէն մաղձ կը թափէր, աչքերը հիւանդագին կը փայլէին, ձեռքերը կը դողային եւ դէմքը հողի գոյն էր առած: Զսպուած զայրոյթով եւ խօսքերը չեշտելով յայտնեց թէ առաջին իրիկունը Իսրօն (Կորիւնը) եւ Ռուբէնը գոմի մէջ վառած են ժանտարմա տասնապետ Ֆախրի Մուսթաֆան եւ քանի մը ժանտարմաներ ու փախած. միւթէսարրֆը կ'աւելցնէր որ իր համբերութեան բաժակը լեցուած է արդէն, պիտի հրամայէ քանդել գիւղը, անխնայ ըլլալ դաւադրութեան կազմակերպողներու հանդէպ եւ կը պահանջէր որ Ռուբէնը եւ Կորիւնը անմիջապէս ներկայանային իրեն. իսկ մինչ այդ նա ինծի կը յայտարարէր ազատութենէ զրկուած եւ իր բնակարանի մէջ վար կ'ընէր զիս: Խարախանեանը յանկարծակիի եկած՝ ամէն միջոց գործ դրաւ զիս ազատելու. անհնար եղաւ: «Հիւր» էի միւթէսարրֆին ... Սրբազանը յուսահատ ու լքուած մեկնեցաւ: Ճաշեցինք միատեղ. իր բացակայութեան սենեակին մէջ նստած էր ոստիկանապետը, իսկ իրիկունը բաւական երկար այս ու այն կողմէ խօսելէ վերջ, յանկարծ, մտածեցի պահանջել խիստ քննութիւն. յայտնեցի անոր առաջարկս. ըսի որ ընկերացնէ ինծի զօրքերու հրամանատար Վասըֆ պէյը տեղին վրայ քննութիւն բանալու: Միւթէսարրֆը քանի մը ժամ բացակայելէ վերջ վերադարձաւ, ըսելով թէ կ'ընդունի առաջարկս: Մեզի պիտի ընկերանային նաեւ Պուլանըխի գայմագամ Հարիւրապետ Խասադ պէյը եւ Հազոյի միւտիր Սուլէյման անունով վաղրեկլի թրքացած Քիւրտ մը, արտաքինով աղուէսի նման: Հանդիստ չէի կեանքիս նկատմամբ. Սիւլէյմանի դէմքը վստահութիւն չէր ներշնչեր ինծի, բայց Խասադի եւ մանաւանդ Վասըֆ պէյի ուղեկցութիւնը քիչ մը կը հանդարտեցնէր ջիղերս: Երբ ձիերը հեծած 7—8 ոստիկաններու ջոկատի մը հետ ճամբայ պիտի ելլէինք, միւթէսարրֆը իր խօսքերը Վասըֆ պէյին ուղղելով ըսաւ. «Փափազեան էֆ.ն ձեզի կը յանձնեմ. ողջ առողջ ինծի պիտի վերադարձնէք» ... Այս խօսքերը փոխանակ հանդարտեցնելու, աւելի մռայլ տրամադրեցին ինծի: Հրամանատարը վստահ եմ թէ բարեմտօրէն ընդունելով այդ պատուէրը, պատասխանեց. «Անհոգ եղէք. եղբօրս պէս պիտի պահեմ»: Եւ այդպէս ալ ըրաւ. անբաժան էր ինձմէ քրտական հորդաներուն մէջ, որոնք գիշատիչ ագռաւներու նման, թափած էին անպաշտպան Գոմս գիւղի վրայ: Ձիւնի մէջ բացած արահետէն, իրար հետեւելով՝ կը յառաջանային մեր ձիերը: Հազիւ իրիկուան մթնշաղին հասանք գիւղը: Գոմսի բնակչութիւնը փախած էր Խաչլըսուազ — Եփրատի միւս ափը. գիւղին մէջտեղը, պզտիկ բարձրութեան մը վրայ Կորիւնի տունն էր, իսկ անոր ստորոտը ախոռն էր որ դեռ կը ծխար. պատերը տեղ տեղ քանդուած էին եւ գերանները թափթփած. ախոռի դուռին քով եւ քիչ մը անդին տարածուած էին կիսովին այրուած քանի մը մարդկային դիակներ եւ բազմաթիւ դիակներ գոմէշներու ու եզներու. շրջականերէ դիւզ էին թափեր հարիւրաւոր Քիւրտեր իրենց կանանցով եւ բեռնատար եզներով ու էշերով. արդէն մաքրած էին բոլոր տուները իրենց կարասիներէն եւ կենդանիներէն. քանի մը շուներ երդիքներէն դունչերը դէպի երկինք ցցած կ'ոռնային:

Կորիւնի տունը հողէ յատակով սենեակ մը ունէր որու երկու պատուհանները ախոռին կը նայէին. բակին մէջ մեծ թոնրատուն մը կար ուր քիւրտ չէթէները նախապէս յաջողած էին ձերբակալել յիսունի մօտ կին եւ տղամարդ ու ոչխարներու պէս լեցուցած էին հոն իրար վրայ. սպանութիւններ չէին եղած, բացի կոյր տղամարդէ մը, որ սպաննած էին ճամբուն վրայ:

Հարցաքննութեան կանչուեցան «գեղին»ները: Իմ ներկայութիւնը կը քաջալերէր զանոնք: Պարզուեցաւ հետեւեալ իրողութիւնը, որ կ'արձանագրուէր Սիւլէյման էֆ.ի կողմէ:

Ֆախրի Մուսթաֆա ժանտարմաներու խումբով կու գայ գիւղը, իրիկնադէմին, հարկերու հաւաքման գործով. Կորիւնը կը կարգադրէ որ տեղաւորեն ախոռի սենեակին մէջ եւ կերակրեն. քիչ մը վերջ Կորիւնի սենեակը կը մտնէ անոր հինաւուրց բարեկամ քիւրտ ժանտարմա մը եւ կ'ըսէ թէ Ֆախրիի միտքը դէշ է. գիշերը ծրագրած է պատուհանէն սպաննել Կորիւնը (եւ Ռուբէնը, ի հարկէ) եւ թէ այս մասին հրահանգուած է Մուշի Իթթիհատի քլիւպէն: Կորիւնը առանց ժամանակ թողելու, որ ժանտարմաները իրենց ոճիրը գործադրեն, անմիջապէս ծակեր կը բանայ պատուհանէն դուրս. ուշ ատեն իր խոտի դէզերէն խուրձեր կը փոխադրէ ախոռի դրան առջեւ, դուռը դուրսէն կը գոցէ եւ կրակ կու տայ. քանի մը հոգի կը յաջողին երդիքէն փախչիլ, մէկ քանին կը փորձեն դուրս նետուիլ եւ կը գնդակահարուին, իսկ 1—2 հոգի կ'այրին: Կալանաւորներու մէջ գտնըւող տեղացի մեր ընկերներէն մէկը առանձինն ըսաւ ինծի թէ անոնք Ս. Կարապետ անցած են: Հետեւեալ առաւօտ կալանաւորները արձակել տուի. հրամանատարը համոզուեցաւ դաւադրութեան մը գոյութեան, Խասադ պէյը կը թուէր թէ կը տատանի. ձէթի աղօտ ճրագին քովիկը եւ սենեակի մէջտեղը վառած փայտերու ջերմութեան ու սենեակին մէջ խռնուած Քիւրտերու դաժան հայեացքներու տակ միտքս տենդօրէն կ'աշխատէր: Կը զգայի որ ահաւոր ոճիր մը կը պատրաստուի. այլ եւս չէր կարելի խաղաղութիւն յուսալ. Ռուբէնը եւ Կորիւնը ակամայ զրկուեցան դաշտը կազմակերպելու հնարաւորութենէն ու փախստական դարձան: Ես, շատ աչքի եմ ինկած ինքնապաշտպանութեան գործի կազմակերպման համար եւ դեռ ո՞վ գիտէ, վերադարձիս ազատ պիտի թողո՞ւն ... իսկ տեղացի ընկերներէն ամէն մէկը իր գիւղին եւ վայրին մէջ միայն օգտակար կրնային լինել: Վերադարձի ճամբուն կը խորհէի, որ կառավարութիւնը անմիջապէս ամենախիստ հալածանքի պիտի սկսի:

Մեր տեղեկութիւնները եւ արձանագրութիւնը լսեց միւթէսարրֆը. իմ դիրքս ուժեղ էր. չյամեցայ խիստ խօսքերով որակելու մութ ուժերու ղեկավարներու ընթացքը:

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

նայ երկու կողմէն ալ, եթէ երկար տեւէ գործադուլը:

Մարսէյլի մէջ ալ, շատ դէպքեր պատահած եւ շատ բաներ փոխուած են: Ուշագրաւ թիւ մը կը կազմեն հայ կարմրուկ աղբարիկները, որոնք մասնաւոր եռուզեռ մը ունին իբրեւ յառաջապահներ:

Մարսէյլի մէջ մասնաւորապէս հայ կօշկակարները, գրեթէ 70 առ հարիւր թիւ մը կը կազմեն իբրեւ ձեռքի գործ աշխատող: Այս ճիւղին մէջ հրապարակը բռնած են Հայերը: Քանի մը մեծ Ֆրանսացի գործարանատէրեր միացած դիմեր էին նահանգապետին բողոքելով Հայերու դէմ: Մենք ալ մեր կարգին յաջողած էինք կրկին աշխատիլ: Բայց հիմա պայքարը կը շարունակուի Արհեստ. Միութեան անունին տակ — երանի թէ այդպէս ըլլար եւ աշխատաւորներու իրաւունքը եւ ցաւը պաշտպանողներ գտնուէին— եւ հայ համայնավար խումբ մը առիթէն կ'օգտուի տուն քանդելու համար:

Էջեր պէտք են բացատրելու համար առեւտրական գործառնութեանց, վճարումներու եւ գիներու պայմանները: Առաջ արհեստը շատ լաւ շահ կը բերէր, ներկայիս ոչ: Խանութպանները մեր սեւ աչքին ու սեւ յօնքին համար չէ որ գործ կուտան: Երբեմն շան տեղ անգամ չեն դներ Հայերը:

Կրնան գտնուիլ գէշ գործատէրեր եւ գործաւորներ: Հարիւր տեսակի կօշկակարութիւն կայ, խօսքս անոնց համար չէ որ, գործատէր թէ գործաւոր, արհեստը չեն գիտեր եւ ատոր համար ալ ստիպուած են անհամեմատ պակաս գիներով աշխատելու եւ աժան ծախելու:

Ուրիշ բան է արհեստ գիտնալը եւ իւրացնելը բոլոր ճիւղերով: Ուրիշ բան է նաեւ ատոր հետ զուգընթաց արհեստին ղեկավարումը եւ վաճառականութիւնը: Թէ ինչ ջանքերով կարելի է ձեռք ձգել, անքուն գիշերներ անցընել արհեստը իւրացնելու համար միայն, դրամ չունեցող «հայ գործատէր» արհեստաւորներուն հարցնելու է, բացի անոնցմէ որոնք նախապէս ունեցած են դրամագլուխ մը կամ ժառանգութիւն մը:

Կօշկակարութիւնը չենք կրնար բաղդատել ճարտարապետի մը կամ բժիշկի մը ունեցած ուսումին եւ գիտութեան հետ: Քովս գործաւորներ կային որոնք շաբաթը 400էն մինչեւ 900 ֆր. կը շահէին, պզտիկ օգնականով մը միասին: Թէեւ այն ատեն հիմակուան պէս, աշխատանքը որոշ ժամ չունէր, այնպէս որ արհեստաւոր թէ գործատէր իրենց ճակտի քրտինքին իրաւունքը վաստկելով իրենց յոգնութիւնը կը մոռնային:

Այսօր իսկ ունիմ գործաւոր մը որ կը հանէ շաբաթը 300 ֆ. :Ցօղուածագրին տրամադրութեան տակ են տետրակներս, եթէ բարեհաճի գալ քննութեան մը ենթարկելու:

Արդ վերոյիշեալ թուականէն ասդին տարբեր է կօշկակարութեան արհեստին կացութիւնը, իր կրած անկումով, հետեւանք մեքենագիտութեան, արտադրութեանց շատնալուն, մրցակցութիւններու, մանաւանդ արդի կօշիկի ձեւերու փոփոխման: Անկարելի է ձեռքով մրցիլ աժան գնով մեքենային թափած «Ցիսուսի» կօշիկներուն հետ:

Անհաւասիկ թէ ո՞ւր է թելը անգործութեան եւ ակնարկուած շահագործումին: Կեանքը պայքար մըն է, այնպէս որ եթէ կան չարակամ գործատէրեր, չեն պակսիր նաեւ — եւ ըժբախտաբար շատ են— անհոգ գործաւորներ, որոնք կամ կատարեալ արհեստ չունին եւ տեսակ տեսակ խաղերու, գաղափարներու ենթակայ են: Այնպէս որ անարդար է ըլլել այս ամբողջ քաղաքական դէպքերու բերումով եւ մեր արհեստին գիներու անհամեմատ անկումին հետեւանքները բերել բեռցընել հայ գործատէրին վրայ:

Այսքան բացատրութիւն բաւական սեպելով, կը մաղթեմ որ երկու կողմերը համաձայնութեան մը գան եւ իրարու մօտենան փոխադարձ բարեացակամութեամբ փոխանակ ջուրը պատէն վեր հանելու եւ միտքեր պղտորելու:

ՍԵՐՈՎԲԷ ՏԻՐԱՏՈՒՐԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԷՎԳԱՖԸ ԿԸ ՔՆՆԷ ԹԱՂԱՅԻՆ ՀԱՇԻՒՆԵՐԸ

Պոլսոյ մայր եկեղեցիի Թաղ. Խորհուրդին ատենապետը Պ. Կարապետ Համբարձումեան՝ ընկերակցութեամբ քարտուղարին, էվգաֆի տեսչութեան ներկայացած են, միասին տանելով կալուածական մատակարարութեան հաշիւները, իրենց տոմարներով եւ փաստաթուղթերով: Քննութեան կէսը լրացած է եւ մնացեալն ալ կ'աւարտի այս շաբթու:

Դիտել տրուած է որ եկեղեցիին իւղի, մոմի, պնակի հասոյթներուն հաշիւներն ալ ներկայացուին: Պ. Կ. Համբարձումեան պատասխանած է թէ օրէնքին մէջ այդ մասին տրամադրութիւն մը չկայ եւ բացատրութիւններ տուած է այդ հասոյթներուն բնոյթին վրայ: Պահանջումը չէ կրկնուած:

** Պաքրգիւղի կալուածական մատակարարութեան 934—35 տարեշրջանի պիլանճէն, տոմարներով ու փաստաթուղթերով, ներկայացուցած է Էվգաֆի կեդրոնը՝ Կորիւն քհյ.: Հաշիւները կանոնաւոր գտնուած են: Թէեւ առաջարկուած է որ իւղի, մոմի ու պնակի հասոյթներուն հաշիւներն ալ ներկայացուին, բայց Կորիւն քհյ. դիտել տուած է թէ օրէնքին մէջ այդ տեսակ նախատեսութիւն մը գոյութիւն չունի եւ վազֆի յանձնաժողովէն ու վարչութենէն օրէնքը տառական ճշմարտութեամբ գործադրելու համար իրենց ուղղուած մանրամասն հրահանգին մէջ այդ տեսակ յանձնարարութիւն մը չկայ:

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՑԱՂՆԱՊԸ

«Նոր Օր»ի մէջ կը կարդանք (յուլիս 31).—

Երէկ, չորեքշաբթի, դպրոցական յանձնախումբին կողմէ խորհրդակցական ժողովի մը հրաւիրուած էին Աթէնքի բոլոր հայ վարժարաններու տնօրէնները եւ աւագ ուսուցիչները: Բարեգործականի Գոքինիոյ վարժարանի տնօրէնը եւ աւագ ուսուցիչը բացակայած են:

Խորհրդակցական ժողովին նպատակը եղած է պատրաստել հայ վարժարաններու համար նոր դասացուցակ մը ուր հաւասարապէս ապահովուի հայերէնի եւ յունարէնի ուսուցումը:

Կը տեղեկանանք թէ դպրոցական յանձնախումբը նիստ գումարելով, որոշած է յառաջիկայ չորեքշաբթի ծանօթ ազգայիններու խորհրդակցական լայն ժողով մը գումարել, պարզելու հայ վարժարաններու համար ստեղծըւած դժնդակ կացութիւնը եւ խորհրդակցելու այդ ուղղութեամբ կատարուելիք աշխատանքներու մասին:

Ցաւով կ'իմանանք թէ յիշեալ յանձնախումբին նշանակուած անդամներու մեծամասնութիւնը — Ռամ. Ա. գաղ. ներկայացուցիչը եւ Կեդր. Վարչութեան անդամներ — կը շարունակեն չմասնակցիլ նիստերուն եւ չկատարուած ձեռնարկներուն:

ՀԱՅ ՄԸ ՍԱՀԱՌՆԱԿԻ ՄՐՑՈՒՄԸ ԿԸ ՇԱՀԻ

Ֆրէզնոյի անգլ. թերթը՝ Ֆրէզնօ Պի, կը գրէ.— Քաղաքային օդակայանին մէջ Օննիկ Վարդիկեանն էր որ բոլոր մրցումներուն մէջ առաջին ըլլալով շահեցաւ այն արծաթ բաժակը որ Ազգ. Օդան. Ընկերութեան Ֆրէզնոյի մասնաճիւղը նուիրեց ամենալաւ տիպար սաւառնակ ներկայացնողին: Վարդիկեան առաջին հանդիսացաւ մրցումին չորս կէտերուն մէջ.— Ա) Տիպար ձողի տոկունութիւն, Բ) Թռիչքի սատիճանաչափ, Գ) Տիպար փուըլէյնի տոկունութիւն, Դ) Ցուցադրութեան սատիճանաչափ:

Ասոնցմէ մէկուն համար Վարդիկեան ստացաւ առաջնութեան ոսկեմետալը եւ ամէնուն համար ալ վերոյիշեալ արծաթ բաժակը: Ան ասկէ առաջ ալ թէ տեղային եւ թէ նահանգային բոլոր մրցումներուն մէջ առաջին հանդիսանալով ուշադրութեան արժանի եղած է Ազգ. Օդան. պաշտօնէութեանց, ինչպէս նաեւ դպրոցներու տեսչութեանց: Վարդիկեան դեռ 18 տարեկան ուշիմ եւ շնորհալի պատանի մըն է, որ ինքզինք ամբողջովին նուիրած է օդանաւաշինութեան: Այս տարի լրացուցած է Բարձ. վարժարանը: Իր փոքրիկ սենեակը աշխատանոցի մը երեւոյթը ունի:

Վարդիկեան մօտ ատենէն պիտի մասնակցի նահանգային ընդհանուր մրցումին:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ԿԵԱՆՔԸ

ՊՈՄՈՆ - ՄԱՐՍԷՅԼ.— Կիրակի Պոմոնն էր որ կը տօնէր իր սիրունիկ պզտիկներու մանկապարտէզի փակման հանդէսը:

Օրէ օր մարը մտնելու վրայ են հայ դպրոցներու չողերը այս քաղաքին մէջ: Հատ ու կոտոր մանկարօյներ ասդին անդին, հազիւ քանի մը տասնեակ պատանիներով եւ մանուկներով շէնցած:

Պոմոնը ասոնցմէ մէկն է որ կը դիմադրէ փորձութեան եւ կ'ուզէ պահել իր մանկապարտէզը:

«Վարանդեան» սրահը եռուզեռի մէջ էր այն օր. մայրեր ու երախաներ գրաւած էին նստարանները, բաց ձըգելով հայրերուն ու պարոններուն տեղերը:

Տեղին մանկապարտիզպանուհին, տիկ. Ազատնի Տէօքմէճեան, իր կարելին ըրած էր հայ մանուկներու բերանը դնելու հայ բառի եւ երգի պատառիկներ: Ինչ ալ ոգեւորուած կ'արտասանէին չափածոյ կտորները, որոնց բոլորին մէջ գոնէ տեղ մը կար «Հայ եմ ես»ը: Կարծես բոլորն ալ բնազդօրէն կը զգային թէ ուրիշներ կ'ուզեն յափշտակել իրենց լեզուն ու ազգութիւնը, որ սարսափներու եւ զարհուրանքի մէջէն խլած բերած էր այս ազատ ափերը:

Ձեմ կրնար հոս թուել անունները բոլոր դերակատարներուն: Հայորդիներ էին անոնք բոլորն ալ, կրակոտ աչքերով եւ հայաբարբառ, եկան բեմ ճռուողեցին ու երգեցին, պարեցին ու խաղացին:

Սիրուն էր «լուացքը» իր բոլոր մասերով, ինչպէս խորհրդաւոր էր «Նաւասարդեան տօնը»կենդանի պատկերի ձեւին տակ:

Միայն դիտողութիւն մը որ բոլորին պէտք է մաս հանել,— քիչ մը երկար կուգան արտասանութիւնները: Զափազանցութիւն է ամէն մէկ աշակերտին զատ զատ կտորներ տալ, խաղն ու երգը եւ մէյմէկ տուն արտասանութիւն բաւական չէ՞: Նկատի պէտք է առնել հանդիսականները:

Հանդէսը իր ամբողջութեան մէջ լաւ էր: Գովելի է տեղին թաղականութիւնը իր դպրոցը կանգուն պահելու կամքին մէջ: Օրուան բանախօսը քիչ մը խիստ եղաւ հայրերու բացակայութեան հանդէպ, թէեւ իրաւացի, քանի որ իրենց զաւակներով ոգեւորուելու տեղ նախընտրած էին սրճարաններու անկիւնը, ծխոտ ու մրոտ մթնոլորտը: Այս մասին որքան խօսինք ու գրենք քիչ է:

Ներկայ էին տեղին քահանաները, Տ. Մեսրոպ եւ Տէր Գիւտ:

Հայ մը

«ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ»Ի ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Օգոստ. 2ին ճիշդ մէկ տարի եղաւ «Սիփան - Կոմիտաս» երգչախումբերու համագործակցութիւնը, որ կը ձգտէր ծառայել մէկ նպատակի,— վառ պահել հայ երգը: Եւ այս տարի ալ նոյն օրը, Պուա տը Պուլոնեի գեղատեսիլ ծառաստաններուն մէկ անկիւնը, Էրմիթաժ տը Լոնկշանի գեղեցիկ սրահին մէջ, պարահանդէսով մը տօնուեցաւ այս տարեդարձը:

Հակառակ կասկածելի օդին, սրահը լեցուած էր երիտասարդութեամբ: Ժամը 4ին ատեններն էր որ եւրոպական պարերու բացումը կատարուեցաւ անդադար շարունակուելով գրեթէ մինչեւ կէս գիշեր:

Երիտասարդ զոյգերու ոգեւորութիւնը իր գագաթնակէտին հասած էր, մանաւանդ նուագախումբի խափշիկ երգիչը կը կրկնապատկէր խանդավառութիւնը: Կազմակերպիչները ոչ մէկ ջանք խնայած էին պարահանդէսի յաջողութեան համար: Անակնկալ մը եղաւ Գրիգոր Խաչերեանի երեւումը, եւրոպական զգայուն հոպիտներու տպաւորութիւնը ձգելով ներկաներու վրայ:

Եւ պարող զոյգերը ճաշի ժամանակ դժուարաւ կը բաժնուէին այդ մթնոլորտէն եւ քովընտի սրահի մը մէջ, սեղաններու շուրջ բոլորուած կը խըմէին երգչախումբի յաջողութեան, մինչ ղեկավար Արայ Պարթեւեան ոգեւորուած անդամներու եռանդէն առիթը գտնելով կը շեշտէր Միութեան յառաջդիմութիւնը եւ անոր կատարած դերը՝ զանազան ազգային եւ ժողովրդական հանդէսներու մէջ, զոյգ համերգներու յաջողութիւնը: Ու բաղձանք կը յայտնէր շարունակել այդ գործը աւելի ստուար թիւով:

Կրկին պար եւ վերջապէս ժամը 10ին հաւաքուեցաւ երգչախումբը, քանի մը խմբերգով ներկաներու փաքին գոհացում տալու համար:

Կէս գիշերուան մօտ ժողովուրդը սկսաւ մեկնիլ, իր պարտականութիւնը կատարած ըլլալու գոհունակութեամբ:

Թղթակից

«ՏՈՒՆ» ՄԸ «ՅԱՌԱՋ»Ի ՀԱՄԱՐ

Հայրենակիցնե՛ր,

Տասներմէկ տարի աններդհատ հետեւած ըլլալով «Յառաջ»ի հրատարակութեան, իբրեւ բարեկամներ եւ ընկերներ, եւ շատերս ալ իբրեւ աշխատակիցներ, պարտականութիւն կը սեպենք նախաձեռնութիւն ստանձնել, «Տուն» մը ապահովելու անոր, սեփական տպարանով:

Այս նախաձեռնութեամբ, մեր գոհունակութիւնը պիտի ըլլայ ոչ միայն ընդառաջ երթալ ընդհանուր բաղձանքի մը, որ շեշտուեցաւ «Յառաջ»ի տասնամեակին բոլորման առթիւ, այլ եւ զարկ տալ հայկական մամուլի զարգացման, այս օտար ափերուն վրայ:

Բոլորդ ալ գիտէք թէ ինչ տաժանելի պայմաններու մէջ կ'ապրի հայկական մամուլը, մանաւանդ այս միջավայրին մէջ: Տեղական թերթերն անգամ, հակառակ իրենց միլիոնաւոր ընթերցողներուն եւ առատահոս եկամուտներուն, տարին քանի մը անգամ հանգանակութիւններ, մրցանքներ (ֆէմփէյն) եւ ուրիշ հասութաբեր ձեռնարկներ կը կատարեն, եւ հասարակութիւնը սիրով կ'ընծայէ իր աջակցութիւնը:

«Յառաջ»ը իբրեւ առաջին եւ վերջին դրամագլուխ ունեցած է իր հիմնարկութեան առթիւ տրամադրուած վարկը, եւ այնուհետեւ, 1925էն մինչեւ այսօր, իր եկամուտի աղբիւրները եղած են առօրեայ վաճառումը, բաժանորդները եւ առեւտրական ազդերը:

«ՅԱՌԱՋ»ը լման տասներմէկ տարի արհամարհեց բոլոր խոչընդոտներն ու տագնապները, շնորհիւ իր խմբագրութեան եւ վարչութեան, աշխատակիցներուն եւ աշխատաւորներուն անվհատ եւ տքնաջան ճիգերուն, եւ այսօր հպարտութեամբ եւ աւելի ինքնավստահ կը շարունակէ իր նամբան: Այս յարատեւութենէն վերջ, ան պէտք էր ունենար իր սեփական տպարանն ու խմբագրատունը, բոլոր յարմարութիւններով, որպէսզի կարենար եթէ ոչ թեթեւցնել իր բեռը, գոնէ զարգանալ աւելի լայն պայմաններու մէջ:

Թերթը չունի որ եւ է միջոց, լրացնելու համար այս տարրական պահանջը: Ուրեմն անոր բարեկամներուն կ'իյնայ աջակցիլ, համաձայն իրենց կարողութեան, որպէսզի գոյանայ նուազագոյն հիմնադրամը:

Այդ պատեհութիւնն է որ կ'ուզենք ընծայել մենք, վստահ՝ «Յառաջ»ի վայելած ջերմ համակրանքին եւ լայն ժողովրդականութեան վրայ, որ լաւագոյն վկայութիւնը կը կազմէ անոր արժէքին, իբրեւ թերթ եւ իբրեւ առաջնորդ հանրային կարծիքի:

Ուրեմն կը հրաւիրենք «Յառաջ»ի բոլոր բարեկամները, դիւրացնել մեր գործը, անհատաբար կամ հաւաքաբար, ի հարկին կազմելով յանձնախումբեր կամ «Բարեկամներու Միութիւններ», համաձայն տեղականպայմաններու, Ֆրանսայի թէ արտասահմանի մէջ:

Նախաձեռնող յանձնախումբս սիրայօժար կ'ընդունի անդամակցութիւնը «Յառաջ»ի այն բարեկամներուն, որոնք կ'ուզեն գործնապէս աջակցիլ իր աշխատանքներուն:

Կը խնդրուի տրամադրուած գումարները ղրկել ԿԵԴՐ. ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ԳԱՆՁԱՊԱՀԻՆ, ուղղակի կամ «Յառաջ»ի միջոցաւ, եւ կամ վճարել տեղական յանձնախումբերու: Ցանկերը օրը օրին պիտի հրատարակուին:

ԿԵԴՐ. ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

Նախագահ՝ ՏՕՔԹ. Վ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ, փոխ-նախագահներ՝ ԱԼ. ԽԱՏԻՍԵԱՆ եւ ՏԻԳՐԱՆ ԲԷԳԶԱԴԵԱՆ, գանձապահ՝ ԼԵՒՈՆ ՊԱՊՕՆԵԱՆ, անդամներ՝ Գ. ԲԱԼԱՅԵԱՆ, ՀՐԱՆԴ ՍԱՄՈՒԷԼ, Ս. ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ եւ Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ: Քարտուղար՝ ՀՐԱՆԴ ՎԻՇԱՊԵԱՆ:

ԳԱՆՁԱՊԱՀԻ ՀԱՍՑԷՆ.— **Léon Babonian, 9, Rue Charlot, Paris (3).**

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԱՐ.— Հ. Վիշապեան, «Յառաջ»ի միջոցաւ:

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

Պ. Տիրան Փափազեան, բնիկ Պոլսեցի, յաջողութեամբ աւարտեց Փարիզի Ecole Spéciale de Mécanique d'Electricitéն, եւ ստացաւ ելեկտրագէտ - ճարտարագէտի վկայական:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՏԻՍԱՂ

Շարժավարը.— Ես տասը լիթրով հարիւր քիլոմեթր կ'երթամ:

Գինովը.— Ես տասը լիթրով մէկ քայլ չեմ կրնար առնել:

X

Պատերազմի ընթացքին զօրավար մը, որ ճակատի գործողութիւնները կը վարէր, կ'ամուսնանայ մանկամարդ կնոջ մը հետ:

— Հիմա, կը նկատէ իր սպաներէն մէկը, երկու ճակատ ունի պաշտպանելիք:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (62)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Երկու ընկերները իջեւանեցան վաճառականական վարժարանի ուսուցիչ Ռուբէն Գէորգեանի մօտ: Թէեւ ամուսինը դեռ դպրոցէն վերադարձած չէր, բայց տիկին Ցամիկը գրկաբաց ընդունեց հիւրերը, որոնք, ինչպէս կ'երեւէր, ամուսնու շատ մօտ բարեկամներն էին:

Կէս օրուան մօտ, երբ տան տէրը ներս մտաւ սենեակէն, ուրախ բացադանչութեամբ ընկերներուն մօտ վազեց, որոնք արդէն սեղան նստած էին:

— Շատ մտահոգուած էինք ձեր այսքան ուշանալուն համար,— ըսաւ Ռուբէնը, համակրելի արտաքինով երիտասարդ մը,— եթէ վաղն ալ չերեւայիք, Վաղօն Թիֆլիս պիտի վերադառնար: Պարոնովի համբերութիւնն ալ հատաւ: Շաբաթ մը վերջ անոր հերթապահութեան ժամանակը կը վերջանայ ու Աստուած գիտէ թէ՝ մէկ ալ նման առիթ մը կ'ունենա՞նք ...

— Ռուբէն, ճաշը պաղեցաւ. ժամանակ տուր որ խեղճերը կերակուր ուտեն,— քնքոյշ յանդիմանութեամբ ընդմիջեց տիկինը.— դուք բոլորդ ալ արդէն այդպէս էք. երբ իրար տեսնէք ալ ամէն բան կը մոռնաք ...

— Նոյն իսկ մեր թանկագին կինը,— ծիծաղեց ամուսինը.— տղաք, երեւակայեցէք, որ կինս կը խանդի նոյն իսկ ձեր վերաբերմամբ, կ'ըսէ՝ այդ որքա՜ն իրար կը սիրէք:

— Իսկի էլ չէ,— ու տիկինը դառնալով Պաստամեանին աւելցուց.— շատ չար մարդ մը ամուսին ընտրեցի, չէ՞,— ու գորովով ամուսնուն նայեցաւ:

Ճաշի վրայ խօսակցութեան ընթացքին, պարզուեցաւ, որ տեղացի ընկերները ամէն ինչ պատրաստած են՝ մարդիկ, փուրկոններ, պահեստներ, ու միայն Վահէի գալուն կը սպասեն: Դեռ սեղանէն չէին ելած, երբ Գանձակեցի Վաղօն աղմուկով ներս ինկաւ սենեակ:

— Փառք Աստուծոյ, որ եկաք. աչքերնիս ջուր կտրեցաւ ձեզ սպասելով: Ուրեմն, այս երեկոյ չէ, վաղը երեկոյ անպատճառ ...

— Տօ մէկ նստիր ճաշէ, վերջէն կը խօսինք,— խնդրեց տանտէրը:

Վահէն կարգադրեց որ այդ գիշեր մասնակցողներէն գլխաւորները իր մօտ հաւաքուին՝ վերջնական քննութենէ մը անցընելու համար կատարուած աշխատանքը եւ պատրաստութիւնը: Վաղօն դուրս ելաւ՝ «մերոնցմէ» կառապան մը բերելու, որ Պաստամեանը Հաւինջի վանքը տանի:

Երբ ճաշէն վերջը քաշուեցան Գէորգեանի առանձնասենեակը, Պաստամեանը, Վահէն եւ Գէորգեանը, վերջինս՝ ամփոփ ծանօթութիւն մը տուաւ քաղաքի եւ շրջանի յեղափոխական աշխատանքներու մասին:

Այդ համակրելի երիտասարդը պետական վարժարանի ուսուցիչներէն էր: Հակառակ որ կովկասեան վարչութիւնը ամէն կերպով կ'աշխատէր Հայերը հեռու պահել պետական պաշտօններէ, ան այն շատ քիչերէն էր, որ ծննդավայրին մէջ ուսուցչական պաշտօն մը կրցած էր ապահովել:

Փոքր քաղաքի մը մէջ, ինչպիսին է Ալեքսանդրոպոլը, ամէն մարդ գրեթէ մէկ մէկու կը ճանչնայ, կամ դուն ազգակից է, կամ հեռուէն հեռու՝ խնամի: Ռուբէնին գրեթէ չճանչցող չկար. քաղաքի ամէնէն աչքի զարնող երիտասարդներէն էր, խելօք, եռանդուն ու հասարակական հարցերով հետաքրքրուող: Եւ բնականաբար, որպէս հասարակութեան բոլոր խաւերէն սիրուած մէկը, կառավարութեան աչքին կասկածելի եւ անբարեյոյս մէկը համարուած էր: Ոստիկանութիւնը քանի մը անգամ խուզարկեց Գէորգեանի տունը, բայց ոչինչ գտաւ: Ասով մէկտեղ ժանտարմական վարչութիւնը հաստատ գիտէր, որ Գէորգեանը յեղափոխական շարժման ղեկավարներէն մէկն է: Թերեւս շատ բան ներուէր անոր, բայց անոր յամառութեամբ Հայ մնալը աններելի յանցանք մը կը նըկատուէր: Անգամ մը ուսուցչական ժողովի ընթացքին, դպրոցի տեսուչը խիկական ռուս մարդ մը, որ ուղղակի կ'ատէր բոլոր ոչ - ուղղափառները, մանաւանդ Հայերը, դիտմամբ Գէորգով անուանած էր Ռուբէնը: Բայց վերջինս կտրուկ կերպով հասկցուցած էր տեսուչին, որ իր ազգանունը Գէորգով չէ, այլ Գէորգեան:

Գէորգեանի եւ ընկերներու խօսակցութիւնը չէր վերջացած, երբ Վաղօն կառապանի ընկերակցութեամբ ներս մտաւ սենեակէն:

— Վայ բարով, վարժապետ ջան, բարով հազար բարով եկար,— ու կառապանը յայտնապէս ուրախացած՝ գլխարկը վար առաւ, մօտեցաւ Պաստամեանին եւ հին ծանօթի մը մտերմութեամբ սեղմեց անոր ձեռքը,— գալդ բարի ըլնի:

— Բնաւ չես փոխուիր, Առաքել աբեր,— կառապանի ուսը թափահարելով ժպտաց Պաստամեանը,— այս իրիկուն կ'ուզեմ Հաւինջի վանքը հասնիլ ...

— Աչքիս վրայ: Արեւը մարը մտած չմտած՝ կը հասնինք:

Առաքել աբերը մեծ պայուսակ մը եւ երկու խոշոր ծրարներ շալկեց եւ դուրս ելաւ: Պաստամեանը յայտնապէս յուզուած՝ ընկերներուն ձեռքը ջերմօրէն սեղմեց:

— Յաջողութիւն ձեզ:

X

— Քա աղջի՛ ... գետինը մտնելիք, էդ ուր մնացիր, աղջի՛ ... հէ՜յ ....

Հազիւ լուսացած էր: Տան մը դռնէն գլուխը կիսովին դուրս հանած, պառաւ կին մը ձօրն ի վար կը պոռար:

— Վայ ես քու սուգը պահեմ,— կը փնթփնթար պառաւը՝ դռնէն ներս քաշուելով:

Թոնրատան անկիւնէն ցախաւելը առաւ ու սկսաւ բարկութեամբ թոնրատունը աւլել, քթի տակէն մրթմրթալով:

— Էս ի՛նչ վախտ եղաւ, ջրի գնաց ... վա՛խ, էս մէջքիս ցաւը ... օր հարսակ եղաւ, սատկելիք աղջիկ ... ո՛ւյ ո՛ւյ, էս անիծած քամին մէջքիս ոսկորին մէջ մտաւ ...

— Հը՛, ի՛նչ է մարէ՛, առտու կանուխ նորէն լեզուիդ կուտաս:

Խօսողը կարճահասակ երիտասարդ մըն էր, մուրէն սեւցած դէմքով: Անոր շատ նիհար դէմքին վրայ կենդանի աչքերը հոլի նման կը դառնային իրենց բունին մէջ: Անոր դուռը անաղմուկ բանալով, թոնրատուն մըտած էր:

— Քէ մեռնիմ, Ցիսուս Քրիստոս,— եկողի ձայնն առնելով՝ պառաւը յանկարծակիի եկած՝ դարձաւ դէպի երիտասարդը.— քա՛, լեղիս փրթաւ, անձայն անձայն մարդիկ էք, ինչպէս ալ առանց ձէնի կը շարժիք ...:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ուերը լսելէ յետոյ, համակրանքի հեռագիր մը ուղղեցին Սպանիոյ Հանրապետութեան նախագահին եւ վարչապետին:

⁂ Տեղական թերթերը կը գրեն թէ զինուորագրութեան գրասենեակ մը բացուած է Փարիզի մէջ, կամաւորներ արձանագրելու եւ Սպանիա ղրկելու համար: «Կարմիր օգնութեան» (Մոբր) մասնաճիւղն ալ բժիշկներ եւ հիւանդապահներ կը հաւաքէ:

Ֆրանսական օդանաւեր վա՞ր դրուած են

— • —

Երեսփ. Ժողովի երեքշաբթի օրուան նիստին մէջ ազգայնական երեսփոխան Քասվիէ Վալա հետեւեալ հարցումները ուղղեց օդանաւային նախարարին,— 1. Ճի՞շտ է որ նախարարը երէկ հրաման տուած է Փոթէզ գործարանին՝ Սպանիոյ յանձնել իր պատրաստած օդանաւերը.— 2. Ճի՞շտ է որ չաբաթ օր տասը օդանաւեր անցած են սահմանագլուխը.— 3. Ճի՞շտ է որ սպանիական շոգենաւ մը ֆրանսական նաւահանգիստ մը եկած է, 300 թոն վառելանիւթ ստանալու համար,— 4. Վերջապէս ճի՞շտ է որ սպանիական կառավարութիւնը բռնագրաւած է չորս ֆրանսական օդանաւեր որոնք Սպանիա ղրկուած էին, մեր ազգակիցները փոխադրելու համար:

Օդանաւային նախարարը պատասխանելով, 300 թոն վառելանիւթի փոխադրութեան մասին ըսաւ թէ իր պաշտօնատան հետ կապ չունի: Իսկ չորս օդանաւերու բռնագրաւման առթիւ յայտարարեց թէ տեղեկութիւնը ճիշտ է, բայց այդ խնդիրը արտաքին նախարարութեան կը վերաբերի: Միւս հարցերու մասին ժխտական յայտարարութիւններ ըրաւ: (Չորս օդանաւերը ազատ ձգուած են):

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԵՂՈՒՑՆԵՐՈՒ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻՆ պաշտօնը վերջ կը գտնէ Հոկտեմբեր 1ին, համաձայն նոր պայմանագրին եւ Թրքական կառավարութեան որոշման: Իտալական պատուիրակը պատասխանեց թէ իր կառավարութիւնը ստորագրած չըլլալով պայմանագիրը, յանձնաժողովը կը պահէ իր պաշտօնը...

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ նոր դէպքեր պատահեցան, հանրակառքերու գիներուն բարձրացման առթիւ: Ցուցարարները յարձակեցան կառքերու վրայ, խափանելով երթեւեկը: Այս առթիւ կարգ մը ձերբակալութիւններ կատարուեցան:

ԹԱՏՐՈՆՆԵՐՈՒ նպաստի խնդիրը քննելով, Երեսփ. Ժողովը առջի օր երկու միլիոն ֆրանք յատկացուց Օփէրա-Քոմիքին, 1.500.000 ֆրանք՝ Քոմէտի Ֆրանսէզի, 1.200.000 Օփերային եւ 150.000 ֆրանք Օտէօնի: Այս առթիւ եղած վիճաբանութեանց պահուն երեսփոխան մը դիտել տուաւ թէ 35 տարիէ ի վեր միեւնոյն խաղերը կը ներկայացուին Օփերա-Քոմիքի մէջ:

ՌՈՒՍՈՒՑԶԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ, որուն միացած է նաեւ համայնավար Միութիւնը, բուռն բանաձեւեր քուէարկեց օրուան հարցերու մասին, յանձնարարելով,— խափանել զօրաշարժը, ընդհանուր գործադուլ հռչակել, յեղափոխութիւն յարուցանել, վերաքննել Վերսայլի դաշնագիրը. վերջապէս ամէն գնով խափանել պատերազմը: Ներակոյտին դէմ ալ ծանր բառեր գործածուեցան, բայց «Իւմանիթէ» եւ «Փոփիւլէռ» յարմար չեն տեսած հրատարակել զանոնք:

ԼԵՀԱԿԱՆ կառավարութիւնը նոր խստութիւններ ձեռք առաւ համայնավար գործունէութեան դէմ:

Այրի Տիկին Արշալոյս Տէր Նազարէթեան եւ զաւակունք, Պ. Խորէն Տէր Նազարէթեան, Պ. Տիգրան Ստեփանեան, Պ. Մ. Ասլանեան, Պ. Լեւոն Գեղունի եւ ազգականները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր, ազգականին՝

ԸՆԿ. ՍԱՐԳԻՍ ՏԷՐ ՆԱԶԱՐԷԹԵԱՆԻ

ցաւագին մահը, որ տեղի ունեցաւ Օգոստ. 2ին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Օգոստ. 3, երեքշաբթի կէսօրէ վերջ ժամը 4,30ին եւ մարմինը ամփոփուեցաւ տեղւոյն գերեզմանատան մէջ:

Կարտան, 3 Օգոստոս 1936

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Ջաւարեան կոմիտէի ընդհանուր ժողովը այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ծանօթ հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի հարցերու քննութիւն:

ՊԱՆԹԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ Արծիւ ենթակոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները, վաղը ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 8 rue Madame Curie:

ԱՆԻԷՌ-ՊՈՒՅ-ՔՈԼՈՆՊԻ Արամ ենթակոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 6 Օգոստ. հինգշաբթի երեկոյ, սովորական հաւաքատեղին:

Գաւառ

ՊՕՄԸՆԻ (Մարսէյլ) Ջաւարեան ենթակոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ Վարդգէս, Եփրեմ, Վարուժան եւ Շահրիկեան խումբերը, 6 Օգոստ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Բացակաները նկատի կ'առնուին:

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, այս շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշտ 8ին, Սիամանթօ Ակումբին մէջ:

ԼԻՈՆԻ Վարանդեան կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 7 Օգոստ., ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, Զարդարեան գրադարանի մէջ: Կարեւոր օրակարգ եւ ընտրութիւն:

ՀԱՄԱԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ՀԱՅ ԸՆԴՀ. ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

կազմակերպուած Պանթէօ-Քաշանի «Արծիւ» ենթակոմիտէի կողմէ

9 Օգոստ. կիրակի առաւօտեան ժամը 11էն մինչեւ 23

Ռօպէնսօնի դարաստանին մէջ, Maison Fiquet

կը խօսին ընկերներ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԵՒ Մ. ՍԱՍՈՒՆԻ

կ'երգէ ՕՐ. ԳԸՆԵԱԶԵԱՆ, կ'արտասանեն Օր.ներ ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ եւ Է. ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ:

կովկասեան եւ հայկական պարեր մասնաւոր տարազներով, խմբերգներ եւլն:

Կը նուագէ ԹԱՈՒՍ ԳԱՐԵԳԻՆ

Մասնաւոր նուագախումբ եւ եւրոպական պարեր: Ճոխ պիւֆէ:

Մուտք 3 ֆրանք:

ՀԱՂ. ՄԻՋ.— փոքրէ տ'Օրլէանէն առնել 128 հանրակառքը եւ իջնել Ռօպէնսօն

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Ֆ. Կ. Խաչի Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղին կողմէ

9 Օգոստոս, կիրակի, Մէօտօնի անտառին մէջ:

Բոլոր կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի ունենալ Թուականը:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Ֆ. Կ. Խաչի Վալանսի Մասնաճիւղին կողմէ

16 Օգոստ. կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն, Բէրէի անտառը

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ

Նուագ, երգ, պար, արտասանութիւն եւ բանախօսութիւն:

Ճոխ եւ առատ պիւֆէ: Երթուդարձի համար 1.50 ֆր. հանրակառքով:

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բալուի Հայր. Միութեան Մարսէյլի եւ Պոմօնի մասնաճիւղերու ընդհ. անդամական խառն ժողովը 9 Օգոստ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Պոմօնի Վարանդեան Ակումբի կողքի Պառ փիէռօի մէջ: Անդամներէն կը խնդրուի անպայման ներկայ գտնուիլ:

ՎԱՐԺՈՒՀԻ Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Սէն Ժէռոմի թաղ. Խորհուրդը վարժուհի մը կը փնտռէ գիւղին մանկապարտէզին համար, գոհացուցիչ վճարումով: Դիմել թաղ. Խորհուրդին, Saint-Jérome, Marseille:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԲԱՆԱՁԵՒԸ

Աղասի Խանջեանի անձնասպանութեան մասին

——

Ժողովը հաւաստիացնում է Համ. Կ(բ)Կ Կենտկոմին եւ Համ. Կ(բ)Կ Անդրերկոմին, որ Հայաստանի բոլշեւիկները, Վրաստանի ու Ադրբէջանի բոլշեւիկների հետ միասին տանց ձեռները ծալելու, կ'աշխատեն Անդրկովկասի բոլոր ժողովուրդների եղբայրական կապերն է՛լ աւելի ամրացնելու եւ զարգացնելու վրայ: Նրանք այսուհետեւ եւս հայ ժողովրդի մէջ կը դաստիարակեն խորը սիրոյ զգացմունք դէպի իրենց հանրապետութիւնը, դէպի աշխատաւորների մեծ հայրենիք ԽՍՀՄ-ն ու վրացի ժողովուրդը, որը ամբողջ երկրագնդի աշխատաւորներին, ժողովուրդների մեծ առաջնորդ է տուել, կը դաստիարակեն անհուն սիրոյ զգացմունք դէպի մեր հզօր կուսակցութիւնն ու նրա հանճարեղ առաջնորդ ընկեր Ստալինը:

Նրանք Խանջեանի ինքնասպանութեան դաւաճանական ակտին կը պատասխանեն է՛լ աւելի համախմբելով իրենց շարքերը Համ.Կ(բ)Կ Կենտկոմի եւ կուսակցութեան առաջնորդ ընկեր Ստալինի շուրջը, է՛լ աւելի կը բարձրացնեն բոլշեւիկեան զգաստութիւնն իրենց շարքերում և ջախջախիչ հակահարուած կը տան կուսակցութեան բոլոր թշնամիներին, նացիոնալիստական ու հակայեղափոխական տրոցկիստական տարրերին մերկացնելու եւ նրանց դէմ պայքարելու գործում փոքրոգութեան, անզգաստութեան ու հաշտուողականութեան ամէն տեսակ արտայայտութիւններին:

Հայաստանի բոլշեւիկները չեն թողնի շեղել իրենց Լենինի-Ստալինի ճանապարհից եւ Անդրկովկասի բոլոր կուսակցական կազմակերպութիւնների հետ միասին, որոնք ստեղծել ու դաստիարակել է մեծ Ստալինը՝ լենինեան անյողդողդութեան ու անհաշտութեան ոգով, վճռաբար կը մաքրեն իրենց շարքերն օպորտունիստական հակակուսակցական տարրերի մնացորդներից եւ ջախջախիչ հակահարուած կը տան հակայեղափոխական դաշնակների, տրոցկիստների ու նացիոնալիստների ստոր մնացուկների ամէն տեսակ զազրելի ելոյթներին:

Ժողովը հաւաստիացնում է Համ. Կ(բ)Կ Կենտկոմին եւ Համ. Կ(բ)Կ Անդրերկոմին, որ այն խայտառակ բիծը, որը դրեց Հայաստանի ամբողջ կոմկուսի վրայ Խանջեանի դաւաճանական վարմունքը, Հայաստանի բոլշեւիկները կը ջնջեն, կուսակցութեան բոլոր ու ամէն տեսակ թշնամիների դէմ, յանուն սոցիալիզմի նորանոր յաղթանակների մղած իրենց պայքարով:

Կեցցէ՛ Անդրկովկասի եւ ամբողջ Խորհրդային Միութեան բերկրալից սոցիալիստական կեանք կառուցող ժողովուրդների անխախտ եղբայրական բարեկամութիւնը:

Կեցցէ՛ բոլշեւիկեան Անդրերկոմը եւ նրա փորձուած ղեկավար մեր Լաւրենտի Բերիան:

Կեցցէ՛ մեր պանծալի բոլշեւիկեան կուսակցութեան եւ համայն երկրագնդի աշխատաւորութեան առաջնորդ, մեր հարազատ մեծ Ստալինը:

— • —

ԱԴՐԲԷՋԱՆԻ ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԲԱՆԱՁԵՒԸ

— . —

ԲԱԳՈՒ, 15.— Յուլիսի 11ին տեղի ունեցաւ Ադրբէջանի բոլշեւիկների կոմունիստական կուսակցութեան ակտիւի ժողովը: Ժողովին ներկայ էին Կենտկոմի ու Բագուի Կոմիտէի անդամները, Բագուի կուսկազմակերպութեան շրջկոմների բիւրոների անդամները, Ադրբէջանի շրջկոմների քարտուղարները եւ միւս ղեկավար աշխատողները:

Հայաստանի Կ(բ)Կ Կենտկոմի նախկին քարտուղար Ա. Խանջեանի ինքնասպանութեան հանգամանքներին վերաբերեալ հաղորդումով հանդէս եկաւ Ադրբէջանի Կ(բ)Կ Կենտկոմի եւ Բագուի Կոմիտէի քարտուղար ընկեր Մ. Դ. ԲԱՂԻՐՈՎԸ:

Ընկ. Բաղիրովն ակտիւին հաղորդեց Հայաստանի Կ(բ)Կ Կենտկոմի նախկին քարտուղար Ա. Խանջեանի վերջին ժամանակներս թոյլ տուած քաղաքական լուրջ սխալների մասին, որոնք արտայայտուեցին միանգամայն անթոյլատրելի զգաստութեամբ հակայեղափոխական տրոցկիստների ու նացիոնալիստների մերկացման գործում (Ն. Ստեփանեանի եւ ուրիշների գործը): Խանջեանի աջակցութեամբ, Համ. Կ(բ)Կ Կենտկոմին կից կուսակցական վերահսկողութեան յանձնաժողովի Հայաստանի կուսկոլեգիայի նախկին քարտուղար Աղ. Գալոեանը կոծկեց Ն. Ստեփանեանի գործը, որի հակայեղափոխական, քայքայիչ, տրոցկիստական աշխատանքի մասին դեռ 1934 թուականին ազդանշանել էին կուսակցութեան առանձին անդամները:

Խանջեանը, բոլոր հնարաւորութիւններն ունենալով իր քաղաքական սխալներն ուղղելու եւ չնայած Համ. Կ(բ)Կ Կենտկոմի օժանդակութեան ու Համ. Կ(բ)Կ Անդրերկոմի եւ անձամբ Անդրկովկասի բոլշեւիկների ղեկավար ընկեր Լ. Բերիայի հսկայական օգնութեան, երկերեսանիօրէն թագցրեց կուսակցութիւնից Ն. Ստեփանեանի եւ ուրիշների հակայեղափոխական քայքայիչ աշխատանքի փաստերը: Խանջեանը խճճուելով հակայեղափոխական տրոցկիստական եւ նացիոնալիստական տարրերի հետ իր ունեցած կապերում կուսակցութեանը ցուցաբերած իր երկերեսանիութիւնը բոլորից դաւաճանական վարմունքով՝ ինքնասպանութեան ակտով, որը հայ ժողովրդի ոխերիմ թշնամիների ձեռքը զէնք է տալիս՝ խորհրդային իշխանութեան դէմ նրանց մղած պայքարում:

Ընկ. Բաղիրովը մի շարք փաստեր բերելով նաեւ Ադրբէջանում հակայեղափոխական, տրոցկիստական ու նացիոնալիստական տարրերի կատարած քայքայիչ աշխատանքից, կոչ արեց կուսակցական ակտիւին՝ է՛լ աւելի բարձրացնել կուսակցական զգաստութիւնը, մերկացնել ու անողոք քարար արմատախիլ անել կուսակցութեան ու ժողովրդի ջախջախուած թշնամիների բեկորներին, պայքար մղելով դասակարգային թշնամու հանդէպ ցուցաբերուող հաշտուողականութեան ու նրան թագցնելու ամէն տեսակ ձեւերի դէմ:

(2) (Շար.)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐԸ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 7 ՕԳՈՍՏՈՍ
VENDREDI 7 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3185

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՊԱՐԱԳԱՅ ՄԸ ԵՒՍ

Ուշագրաւ չէ՞ զուգադիպութիւնը Աղասի Խանջեանի անձնասպանութեան եւ Մոսկուայի չնորհարաշխութեան:

Մինչ յուլիսի սկիզբները Կովկասի բոլոր քաղաքներուն մէջ ժողովներ կը սարքուէին եւ բանաձեւեր կը թխուէին, հասարակ ոճիր - արկածի մը վերածելու համար Խանջեանի անձնասպանութիւնը, նոյն ամսուան վերջերը Մոսկուան աւելի քան երեք միլիոն ռուբլի կը տրամադրէր Հայաստանի նոր աւաններուն եւ ուրիշ գիւղութիւններ կ'ընծայէր: Իսկ այս առթիւ հրատարակուած գեկոյցը կ'ըսէր թէ կեդրոնական կառավարութիւնը եւ Մոսկուայի կեդր. Կոմիտէն «անբաւարար» գտած են Երեւանի աշխատանքները՝ գաղթականներու տեղաւորման մասին:

Մոսկուա նո՞ր կ'իմանար թէ «անբաւարար» են Երեւանի մէջ կատարուած աշխատանքները, գաղթականներու տեղաւորման մասին:

Նո՞ր զգաց թէ Հայաստանի եւ Հայր. Միութեանց ուժերէն վեր է ամբողջովին գլուխ հանել նոր աւաններու շինութիւնը, ջուրի ճամբաներով եւ ուրիշ յարմարութիւններով:

Մոսկուան ինչո՞ւ չլսեց այնքան պաղատագին կոչեր, երբ «Հայաստանասէր»ներն անգամ անդադար կը յիշեցնէին թէ ներգաղթը պետական գործ է: Նոյն ինքն Աղասի Խանջեան, «կուսակցական դաւաճանը», երբեք խօսած չէ՞ր այս մասին, երբ Մոսկուա կը գտնուէր ամիսներ առաջ, բազմանգամ պատուիրակութեան մը հետ:

«Խորհ. Հայաստան»ի, «Կոմունիստ»ի եւ «Պրոլետար»ի մէջ հրատարակուած շրջաբերական - գրութիւնն անգամ կը յիշեցնէ թէ Խանջեան «խորհ. իշխանութեան հաստատուելուց յետոյ համարեա ամբողջ ժամանակ ղեկավար կուսակցական աշխատանք էր կատարում»:

— «Կուսակցութիւնը նրան օգնում է փորձ ձեռք բերել, կուսակցութիւնը նրան օժանդակում է, կուսակցութիւնը նրան վեր է բարձրացնում: Կուսակցութիւնը վերջապէս վստահում է խոշոր - բազոյն պատասխանատու աշխատանք, — դնում է Հայաստանի կոմունիստական կուսակցութեան գլուխ: Ընկեր Խանջեանը վայելում էր կուսակցութեան հսկայական վստահութիւնը եւ Կենտկոմի ու Անդրերկկոմի մշտական օգնութիւնն ու օժանդակութիւնը»:

Արդ, կուսակցութեան այս վստահելին ու սիրականը, Սթալինի աչքին լոյսը, որ Լենինեան բարձրագոյն շքանշանին ալ արժանացաւ, ինչո՞ւ չէր կրցած ապահովել գոնէ կէսը այն վարկին ու նիւթական օգնութեանց, որ իր մահէն վերջը, մէկ հրամանի վրայ տրամադրուեցան Երեւանի:

Կ'ըսեն թէ Արսէն Եսայեան, Հօկի վարչութեան նախագահը, Բերիայի մարդն է:

Բայց Կովկասի փոխարքայէն վեր կայ՝ բոլորին աստուածը, «հանճարեղ առաջնորդ» Սթալինը, եւ Աղասի Խանջեանն ալ անոր մարդն էր:

Ի՞նչպէս կը լուծէք այս հանելուկը:

Եւ ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ Խանջեանի մահացու մեղքերը, «նացիոնալիստական, տրոցկիստական - օպորտունիստական», աչքի կը զարնեն միայն այս օրերուն, երբ յիշուած մեղադրանքները կը պատկանին 1934 թուականին:

Ի՞նչպէս Խանջեանը յանկարծ կը դառնայ «նացիոնալիստ» — քիչ մնաց պիտի ըսէին «դաշնակ» — երբ դեռ 1936 յունիս 27ին, անձնասպանութենէն 10 – 12 օր առաջ, Հայաստանի մասին ուսումնասիրութիւն մը կը հրատարակէր Մոսկուայի կուսակցական պաշտօնաթերթին, «Փրաւտա»ի մէջ, փառաբանելով մայիսեան ապստամբութիւնը եւ 1920 նոյ. 29ի բոլշեւիկեան յաղթանակը, թոյն եւ հուր ժայթքելով Դաշնակցութեան եւ անոր կառավարութեան դէմ.

—«Փետրուարեան քաղքենի - ժողովրդապետական յեղափոխութիւնը ազատութիւն չբերաւ հայ ժողովուրդին, իշխանութիւնը անցաւ Դաշնակներու կուսակցութեան ձեռքը, որոնք կը հանդիսանային ցարին գործակալները եւ հայ քաղքենի դասակարգին պաշտպանները: Ըլլալով պրոլետարական յեղափոխութեան գործօն թշնամիներ, անոնք Հայաստանը դարձուցին աշխարհակալներու եւ հակայեղափոխական վոհմակներու յենարան: Դաշնակներու տիրապետութեան համեմատաբար կարճ ժամանակամիջոցին ոչնչացաւ երկրի այն ատենուան բնակչութեան մէկ երրորդէն աւելին»:

Ի՞նչպէս այս անմրցելի մոլեռանդը կը դառնայ դաւաճան, բոլորովին անարժան՝ նոյն իսկ մարդավարի մահուան մը ...

Հրատարակուած բանաձեւերը խօսք չունին այս մասին եւ չեն կրնար ունենալ:

Անշուշտ անձնասպանը երկրորդ մը ձգած է, իր մահէն առաջ: Ան եթէ չուզեց Զինովիեւ մը դառնալ, խայտառակ մեղայագիր մը ստորագրելու եւ գլուխը ողջ պահելու համար, ուրեմն բանալիքներ ունէր:

Այդ բանալիքները — այս ողբերգութեան ամբողջ գաղտնիքը — կարելի է գտնել նոր սահմանադրութեան մշակման եւ այդ առթիւ ծագած բանավէճի մը մէջ:

Վէճը կրնայ ծագած ըլլալ Երեւանի եւ Թիֆլիսի մէջ, իր արձագանգը հասցնելով մինչեւ Մոսկուա: Եւ որովհետեւ Կովկասի կարմիր փոխարքան՝ վրացի Բերիան ալ նոյնքան փառասէր է եւ յամառ որքան Աղասի Խանջեանը, Մոսկուա հարկ զգացած է զոհել մէկը:

Ու զոհած է Խանջեանը, Հայաստանէն խլուած եւ Վրաստանի ու Ազրբէջանի շնորհուած հողամասերուն փոխարէն, չան քարոզ կարդալով եւ քանի մը միլիոն ռուբլի վարկ բանալով, իբրեւ ապացոյց «եղբայրական եւ զուրգուրալից վերաբերմունքի»: Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՎՃՌԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐ ՄԱՏՐԻՏԻ ՇՈՒՐՋԸ

ԿԱՐԵԼԻ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱ՞Յ ՓՐԿԵԼ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԸ

Ապստամբները կը շարունակեն զօրք փոխադրել

Երեք օրէ ի վեր կատաղի ճակատամարտներ կը մղուին Մատրիտի չուրջը: Ապստամբները առջի օր յարձակում գործեցին 155նոց թնդանօթներով եւ հրձիգ ռումբերով եւ, առաջին անգամ ըլլալով հեծելազօրքն ալ շարժման մէջ դրին Կուատարրամայի ճակատին վրայ, բայց պարտուեցան: Յարձակումը ուժգին էր: Կառավարական զեկոյցը կ'ըսէ թէ ապստամբները չատ ծանր կորուստներ կրեցին եւ լքեցին Սան Ռաֆաէլ գիւղը: Ապստամբներու ծանր հրետանին մեծ կորուստներ պատճառեց Սոմոսիէրրա քաղաքին եւ երկու հրդեհներ ծագեցան: Սան Ռաֆաէլ գիւղը կը գտնուի Մատրիտի հիւսիսակողմը, եւ մաս կը կազմէ ռազմագիտական կարեւոր դիրքի մը:

Վերջին լուրերու համաձայն, ապստամբները յաջողած են 2000 զինուոր փոխադրել Մարոքէն: Փոխադրութիւնը կատարուած է երկու փոքր նաւերով, որոնց կ'ընկերանային վեց օդանաւեր: Այս առթիւ կռիւ մը ծագեցաւ կառավարական թորփիլահալածի մը հետ: Կառավարական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Վալենցիոյ պահակազօրքը անձնատուր պիտի ըլլայ, անօթութեան մատնուելով: Նոյն աղբիւրին համաձայն գունդ մը ջարդած է իր սպաները, երբ անոնք փորձ կը կատարէին համոզելու որ ապստամբներուն միանան:

Ձախակողմեան տարրեր կրակի տուած են Ժիհարի պատմական եկեղեցին, Սարակոսայի մօտ, ոչնչացնելով անգին նշխարներ: Կրակի տուած են նաեւ մենաստան մը եւ քափուչինեան վանք մը:

⁂ Գերմանական նաւ մը ռմբակոծուեցաւ Լառոշի բացերը, սպանիական թորփիլահալածի մը կողմէ (կառավարական), բայց կրցաւ ազատիլ:

⁂ Ֆրանսական Մարոքի մէջ վար իջած երկու օդանաւերու մասին քննութիւններ կը կատարուէին մէկ շաբաթէ ի վեր: Հրատարակուած զեկոյցին համաձայն, երկու օդանաւերը իտալական կանոնաւոր օդատորմիղին մաս կը կազմէին մինչեւ յուլիս 20: Երկուքն ալ կատարելապէս սպառազինուած էին եւ ռազմանիւթ ունէին իրենց գնդացիրներուն համար: Թիւերը եւ իտալական նշանակները սրբուած էին: Օդաչուները կը բաղկանային առեւտրական, անհատական եւ զինուորական տարրերէ, ինչպէս կը հաստատեն մեռեալներէն մէկուն վրայ գտնուած թուղթերը: Կը կարծուի թէ օդանաւերը Իտալիայէն ճամբայ ելած են անձապարանքով, յուլիս 29ին: Օդանաւերուն մէջ գտնուած թուղթեր կը յիշեն Սէութա եւ Մէլիլա քաղաքները, որոնք երկուքն ալ ապստամբներուն ձեռքն են: Արկածէն քանի մը ժամ առաջ սպանիական սաւառնակ մը երեւցած եւ պայուսակ մը ձգած է, որ կը պարունակէր զինուորական համազգեստներ: Իտալերէն գրութիւն մը կ'ըսէր.— «Այս համազգեստը հագէք եւ Ֆրանսական իշխանութեանց ըսէք թէ Նատորի լեգէոնին կը պատկանիք: Մենք երկու տակառ կազօլին պիտի ղրկենք ձեզի եւ յատուկ անուններ, որպէսզի ազատ անցնիք: Նայեցէք որ գայլին բերանը չիյնաք»:

Թաղելու ժամանակ չունենալով կ'այրեն...

Ամերիկեան թերթի մը թղթակիցը ապստամբ զօրավար Միկէլ Փոնթէի բանակատեղին մտած ըլլալով, հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ.—

Սիէրրա տէ Կուատարրամայի բարձունքը միայն 50 քիլոմեթր հեռու է Մատրիտէն: Թնդանօթաձիգները, որոնք կրակ կը տեղան հովիտին մէջ ամրացած կառավարական զօրքին վրայ, կրնան տեսնել Մատրիտի աշտարակները: Ալթալէօնի գագաթին վրայ (1800 մեթր) կը գտնուի յիշատակարան մը, որ սահմանագլուխը կը կազմէ Մատրիտի եւ Սէկովիայի նահանգներուն: Զօր. Փոնթէ, վստահելի ռազմիկ մը, ըսաւ թէ այս աշխարհի պաշտպանողական դիրքը գրաւեցին յուսահատական ճակատամարտէ մը վերջը: Այս առթիւ հեծելագունդը կորսնցուց քանի մը հարիւր զինուոր: Աչքովս տեսայ պատերազմին աւերները: Բարձունքին վրայ հաստատուած երկու ճաշարաններ քարուքանդ եղեր են ռմբակոծութենէն: Հեռագրի եւ հեռաձայնի բոլոր թելերը խորտակուած, եւ բազմաթիւ ինքնաշարժներ ջարդուփշուր եղած են: Ինծի ցոյց տուին խարոյկ մը որուն մէջ կ'այրէին երեք մեռած զինուորներու մարմինները: Ինծի ըսին թէ ժամանակ չունին մեռեալները թաղելու եւ ճարահատ կ'այրեն: Հարցուցի զօրավարին թէ ինչո՛ւ մէկ անգամէն չեն քալեր Մատրիտի վրայ: Պատասխանեց թէ պիտի սպասէ մինչեւ որ միւս զօրագունդերն ալ հասնին:

Իտալիա եւ Խ. Միութիւնն ալ համաձայն են...

Իտալական կառավարութիւնը տակաւին պատասխանած չէ չէզոքութեան կոչին, ուղղուած Ֆրանսական կառավարութեան կողմէ, բայց իրազեկներ կը հաւատան թէ պիտի համակերպի, հաւաքական համաձայնութիւն մը կնքելու եւ Սպանիոյ գործերուն չմիջամտելու համար: Իտալական պատասխանն ալ պիտի ձեւակերպուի անգլիական սկզբունքին վրայ, կարգ մը վերապահումներով:

Խորհրդային իշխանութիւնը օգոստ. 5ին Ֆրանսական դեսպանատան գործակատարին յանձնեց իր պատասխանը, որ կ'ընդունի չմիջամտելու սկզբունքը եւ պատրաստակամութիւն կը յայտնէ ընդհանուր համաձայնութիւն մը կնքելու: Բայց պայման կը դնէ որ Փորթուկալ եւս մասնակցի, դադրեցնելով ապստամբներուն ընծայած օգնութիւնը:

⁂ Խորհրդային թերթերը 20-30 միլիոն ռուբլի գումար մը կը նախատեսեն Սպանիոյ համար կազմակերպուած հանգանակութենէն:

ԾԱՆՐ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Համայնավարական դա՞ւ մը սարքուած էր

Երէկ հաղորդած էինք թէ Զօր. Մէթաքսաս զինուորական դիկտատուրա հաստատած է Յունաստանի մէջ, թագաւորին հաւանութեամբ:

Նոր տեղեկութեանց համաձայն, թագաւորը եւ վարչապետը այս ծանրակշիռ որոշումը տուած են, խափանելու համար 24 ժամուան գործադուլը, որ համայնավարական հանգամանք ունէր: Խորհրդարանը լուծուած ըլլալով,

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՉԷԶՈՔՈՒԹԻՒՆ

Պետութիւնները իրար անցած են, Սպանիոյ դէպքերուն առթիւ:

Անշուշտ, ամէնէն առաջ իրենց հպատակները փրկելու մասին կը մտածեն: Մարտանաւեր, օդանաւեր, ինքնաշարժներ,— բոլորն ալ տրամադրելի են:

Թող իրար ջարդեն, թող մէկը միւսը ոչնչացնէ, բայց մերիններէն մէկուն քիթը չարիւնի: Մենք չէզոք ենք:

Ճիշտ ինչպէս հայաջինջ սարսափներուն ատեն:

Ազգի-ազգի մարտանաւեր Իզմիրի նաւահանգիստին առջեւ: Դիմացն ալ՝ քարափներուն վրայ, արիւնոտ խուժան մը որ զօրքին հետ մէկտեղ կը ջարդէ, կը հրկիզէ, կ'առեւանգէ: Լեղապատառ կանչեր օգնութեան:

— Ոչ, մենք չէզոք ենք:

Խելագար բազմութիւններ ծով կը նետուին եւ նաւակներով կամ լողալով կը հասնին զրահապատ մարտանաւերուն, կը պաղատին, կը խեղդնան, — «Յանուն քրիստոնէութեան, յանուն մարդկութեան»:

— Կորսուեցէք, մենք չէզոք ենք:

Կը պատմեն թէ 1909ին, Կիլիկիոյ առաջին կոտորածներուն առթիւ, Մերսինի առջեւ խարսխած անգլիական մարտանաւին հրամանատարը ըմբոստանալով, խիստ ազդարարութիւն մը կ'ուղղէ կուսակալին, որպէսզի դադրեցնէ կոտորածը:

Քառորդ ժամ չանցած, հրամանատարը յանդիմանութիւն մը կը ստանայ Լոնտոնէն, չէզոքութիւնը խախտած ըլլալուն համար:

Եւ այսպէս հազարաւոր օրինակներ, հայկական պատմութենէն մինչեւ... հապէշականը:

Բայց ինչպէս ամէն կանոն, չէզոքութեան այս օրինագիրքն ալ ունի բացառութիւններ:

Չէզոքութիւնը կէտ առ կէտ կը պահես, երբ դիմացդ մարդ կը ջարդուի, հարիւրներով կամ հազարներով, առանց սեռի եւ տարիքի խտրութեան: Պարտաւոր չես հետաքրքրուելու, եթէ նոյն իսկ դուն ըլլաս պատասխանատուն:

Բայց չէզոքութեան այս գայլը գառնուկի կը վերածուի, կրնաս ուզածիդ պէս շոյել ու յարմարիլ, երբ հարցը «սկզբունքային» բարձունքէն գլորելով կ'իջնէ... շուկայ:

Թնդանօ՞թ կ'ուզեն, օդանա՞ւ, փամփո՞ւշտ, ռո՞ւմբ,— տո՛ւր, տո՛ւր: Ծախէ երկուքին ալ:

Հապա չէզոքութի՞ւնը,... գնա բանդ:

— Ես թշնամիներէն մէկուն չծախեցի, այլ անհատ քաղաքացիներու:

— Իմ ծախածս առեւտրական օդանաւ էր, ոչ թէ ռազմական:

— Այդ օդաչուները իրենք իրենց գլխուն գացեր են, ես պատասխանատու չեմ:

— Քանի որ միւս հանրապետականներուն կ'օգնէ ինչո՞ւ ես ալ հայրենասէր ապստամբներուն օգնութեան չհասնիմ:

— Դուն դրամ կը ղրկես, իսկ ես պարզապէս առեւտուր կ'ընեմ:

Եւ չէզոքութիւնը որբեւայրի կընոջ մը պէս անկիւնը կը քաշուի, մինչեւ որ... նոր թեկնածու մը ներկայանայ:

ՎԱՀԷ

ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ ՅԱՆԿԱՐԾԱՄԱՀ եղած է Պ. Յովհաննէս Ալէքսանեան, վաստակաւոր ուսուցիչ մը որ հոգին եղած է Աստափազարի «Հայուհեաց» վարժարանին: Պաշտօններ վարած է նաեւ ուրիշ դպրոցներու մէջ եւ աշխատակցած՝ չարք մը թերթերու: 64 տարեկան էր:

«ՆԵՂՈՒՑՆԵՐԸ ԱՆՊԱՇՏՊԱՆ ՁԳՈՒԱԾ ՉԷԻՆ»

Ինչպէս հաղորդած էինք, Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովը Յուլիս 31ին վաւերացուց Նեղուցներու նոր պայմանագիրը, անշուշտ միաձայնութեամբ: Այս առթիւ խօսած ճառին մէջ, վարչապետ Ըսմէթ Ինէօնիւ մասնաւորապէս չեշտեց.— «Մենք չենք գիտեր վախի վրայ հիմնուած քաղաքականութիւն մը»: Յետոյ շարունակեց.

—« Ընկերնե՛ր, անշուշտ չէք ենթադրեր որ անտեսուած էին շատ մը բաներ զոր կարելի էր ընել Նեղուցներու սպառազինման երկարատեւ շրջանին: Եթէ այդ պայմաններուն մէջ իսկ թուրք հայրենիքը յարձակման ենթարկուէր, դարձեալ շատ մը պատրաստութիւններ եղած եւ շատ մը միջոցներ ձեռք առնուած էին: Ասիկա կ'ըսեմ, որպէսզի հասկցուի թէ օր մը անգամ անպաշտպան չենք թողուցած երկրին որեւէ մէկ մասը:

Կասկած չկայ որ Նեղուցներու ամրացումը հարկ պիտի դարձնէ շատ մը ծախքեր: Թուրք ազգը շատ զգայուն է պաշտպանութեան խնդիրներու մէջ եւ գիտակցեցաւ թէ հարկ պիտի ըլլայ շատ մը ծախքեր ընել. նոյն իսկ բնական գտաւ որ ասոր համար բազմաթիւ տուրքեր հաստատուին: Եւ սակայն, ինչպէս երէկ ըսաւ նաեւ Ելմտական գործավարը, ձեզի կը յայտնեմ թէ համոզուած ենք որ մեր հետապնդած ելմտական քաղաքականութեան մէջ պիտի կարենանք գտնել երկրին պաշտպանութեան համար անհրաժեշտ միջոցները: Գիտենք որ անսահման են ի հարկին թուրք ազգին կատարելիք զոհողութիւնները: Ձեզի կրնամ հաղորդել որ Նեղուցներու ամրացման համար տուրք չպիտի դնենք եւ նոր պարտադրութիւններ չպիտի առաջարկենք: Մենք համոզուած ենք որ տնտեսական-ելմտական լաւ քաղաքականութեամբ մը ձեռք բերուելիք բնական բարգաւաճումը, միւս պահանջներու նման, բանակի պահանջներուն ալ պիտի բաւէ: Ինչպէս գործքով ալ հաստատեցինք, մեր քաղաքականութիւնն է զեղչել կարգ մը տուրքեր: Այս է մեր այսօրուան քաղաքականութիւնը: Եթէ միջազգային կացութիւնը արտակարգ անհրաժեշտութիւն մը չցուցնէ, պիտի շարունակենք մեր ելմտական այս քաղաքականութիւնը:

Մեր բոլորին պարտականութիւնն է 15 տարի յետոյ Թուրքիան տասն անգամ աւելի բարձր, աւելի ուժեղ եւ յառաջդէմ դարձնել:

Ընկերնե՛ր, ամբողջ ազգը կը լսէ մեզ: Խօսք կուտամ թէ ամբողջ ուժով պիտի աշխատինք աւելի մեծ արդիւնքներ ձեռք բերել, քան անոնք զոր ձեռք բերինք Աթաթիւրքի շրջանին:

Խօսք կուտանք որ, եթէ այս երկիրը յարձակումի ենթարկուի, պատրաստ ենք մէկ մարդու նման մեր ամբողջ գոյութեամբ հրապարակ իջնելու եւ սահմաններուն վրայ ամէն միջոցով պաշտպանելու երկիրը»:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ գրեթէ բոլոր մասերուն մէջ սարսափելի տաք է օդը, տեղ-տեղ մինչեւ 40 աստիճան (շուքի մէջ): Արեւահարութեան բազմաթիւ դէպքեր պատահած են: Մասնաւորապէս վնասուած է Սեբաստիոյ նահանգը, վերջին փոթորիկներուն հետեւանքով: Բազմաթիւ զոհեր կան եւ ամբողջ հունձքը փճացած է: Տասը տուներ փլած են եւ 26 հոգի փլատակներուն տակ մնացած են: Շատ մը հովիւներ եւ հարիւրաւոր ոչխարներ քշուած են հեղեղներէն:

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ԱԶԱՏ ԵՆ արտասահմանի մէջ իրենց ունեցած հարստութիւնները մինչեւ Սեպտ. 1 յայտարարելու պարտաւորութենէն:

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ԵՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

«ԷՍԿԻ ՏՈՍԹՈՒՄԸԶ»

Խօսելով Մոնթրէօյի խորհրդաժողովի եւ ճարտարարուեստական կարգ մը ձեռնարկներու մասին, որոնք Էնկիւրիի կողմէ վերջերս յանձնուեցան անգլիական ընկերութիւններու, կը մատնանշէինք անկիւնադարձ մը Թուրքիոյ արտաքին քաղաքականութեան մէջ ու Անգլիոյ հետ մերձեցման փոխադարձ հակում մը:

Հազիւ քանի մը շաբաթ անցած, կարգ մը դէպքեր ու երեւոյթներ եկան հաստատել մեր այդ մատնանշումը: Ու այսօր այլ եւս անվիճելի է որ Էնկիւրի ոչ միայն նախկին հականգլիական տրամադրութիւնը չունի, այլ եւ ընդհակառակն, անոր հետ քաղաքական գործակցութեան մը հակումը ցոյց կուտայ: Այս փոփոխման մէջ մեծ դեր կատարեց անշուշտ, անգլօ-իտալական յարաբերութեանց լարուած վիճակը եւ Միջերկրականի մէջ այդ երկու կայսրութեանց ուժեղ մրցակցութիւնը: Աղէկ ծնած Միջերկրականեան ուխտը, ինչպէս նաեւ Նեղուցներու ամրացման մասին Անգլիոյ հաւանութիւնը — թերեւս եւ թելադրանքը, — Թուրքիոյ եւ Անգլիոյ միջեւ ստեղծեցին նոյն այդ աւազանին մէջ՝ շահերու նոյնութիւն մը, քանի որ թշնամին, մրցակիցը կամ վտանգը (Իտալիան) նոյնն էր երկուքին ալ համար:

Թուրքիա, որ տարիներէ ի վեր իտալական արշաւանքի մը մղձաւանջը ունի, իտալեւհաբէշ պատերազմէն երկու օգուտ քաղեց:

Նախ՝ առնուազն յետաձգուեցաւ Փոքր Ասիական եզերքին վրայ իտալական արշաւանքը, եւ, երկրորդ, թերեւս տեւականօրէն վերջ գտաւ իտալեւանգլիական «աւանդական բարեկամութիւնը», որովհետեւ Իտալիան այժմ ինքն ալ նախկինը չէ ու դարձած է հռոմէական կայսրութիւն մը՝ այնպիսի ձգտումներով, ու շահերով որոնք անխուսափելիօրէն կը խաչաձեւեն, Կարմիր ծովու եւ Միջերկրականի մէջ, բրիտանական կայսրութեան ձգտումներն ու շահերը:

Եւ Թուրքիան, որ, իբրեւ օսմ. կայսրութիւն՝ իր գոյութիւնը մրցակցութիւններով ապահովեց ամբողջ դար մը գրեթէ, այժմ իբրեւ ժառանգորդը առնուազն նոյն աշխարհագրական դիրքին՝ իր «ազգային սահման»ներու ամբողջականութիւնը կ'ուզէ ապահով դարձնել մրցակցութեամբը Իտալիոյ եւ Անգլիոյ: Մեր նախորդ յօդուածով դիտել կուտայինք թէ Անգլիա չափազանց գոհ է որ զինադադարին չիրականացաւ իր այն խոստումը, որուն համաձայն Իտալիոյ կը տրուէր Ատալիա եւ այլ շրջաններ: Էնկիւրին գիտէ, սակայն, թէ իտալական զօրքը անգամ մը ոտք դրած է այնտեղ, իսկ Մուսոլինին անկարող է հռոմէական կայսրութիւնը ռազմագիտօրէն իրականացնել կամ ապահովել՝ առանց այդ հողամասին վերադարձման: Նոյն այդ Մուսոլինին չէ՞ր ո՞ր Իտընի կ'ըսէր.— «Դուն ու ես միասին չենք կրնար սղմիլ Միջերկրականի մէջ»:

Թողլով, սակայն այս պարագան, անդրադառնանք այն «մտերմութեան» որ վերսկսած է Անգլիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ:

Անշուշտ, այդ «մտերմութիւնը» պէտք է հասկնալ իր քաղաքական իմաստով:

Ինչ որ ալ ըլլայ, սակայն փաստ է, որ Էնկիւրի իր այս մերձեցման մէջ կը դնէ ոչ թէ ձեւական, այլ իրական ցանկութիւն մը: Ցանկութիւն մը, որ անտարակոյս, ծնունդ է, նախ, Անգլիոյ վերաբերումի կամ քաղաքականութեան նկատելի փոփոխման (որ, իր կարգին, արդիւնք է ստեղծուած նոր պայմաններուն), եւ, երկրորդ, այն հարկադրանքին, որուն ներքեւ կը զգայ ինքզինքը:

Թուրքերէն «Թան»ը որ Ուլուսէն վերջ, ամէնէն մօտիկ թերթն է Էնկիւրիի, ի զուր կը փորձէ այս բացայայտ իրողութիւնը քօղարկել՝ «աջ ու ձախ հակումներէ զերծ» ցոյց տալով նոր Թուրքիան: Իր այդ խմբագրականը, զոր թարգմանաբար կուտանք Յառաջի մէջ, իր ժխտումի ճիգին մէջ իսկ կը մատնէ այն, որու մասին կը խօսի արդէն օտար մամուլն ալ: Թուրքիան, կ'ըսէ Թան, թուրք շահերուն տեւական ապահովութեան քաղաքականութիւնը ունի: Իսկ մենք տեսանք, որ Անգլիոյ հետ իր մերձեցումը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ արդիւնքը նոյն այդ «շահերը տեւականօրէն ապահովել»ու մտահոգութեան: Ու լուրջ մտահոգութեան ···

Յիշենք, այս առթիւ, անգլիական կարգ մը թերթերու նպաստաւոր արտայայտութիւնները՝ Թուրքիոյ հասցէին: «Թայմզ»ը, օրինակ, քանի մը յօդուած նուիրեց: Իսկ Իտըն Մոնթրէօյի յաջողութեան առթիւ հեռագրով շնորհաւորեց Քամալը ···

Նուազ ուշագրաւ չէ Լոնտոնի թուրք դեսպան Ֆէթհիի յայտարարութիւնը: Ան, Մոնթրէօյէն անցնելով Պոլիս, Թուրք թերթերուն ըսաւ, ի մէջ այլոց.

— Անգլիա վերջապէս մեզի յանձնեց մեր իրաւունքը: Ասիկա արդիւնքն է մեր խաղաղասիրական եւ ուղղամիտ քաղաքականութեան: Անգլեւթուրք յարաբերութիւնը երբեք այնքան անկեղծ եղած չէ, որքան այսօր: Անգլիա անկեղծ եւ խոր յարգանք ունի դէպի Աթաթիւրքի Թուրքիան եւ անոր մեծ գործերը: Ան համոզուած է թէ Թուրքիոյ խաղաղասէր քաղաքականութիւնը աշխարհի ու Մերձ. Արեւելքի մէջ խաղաղութեան մեծ ազդակ մըն է: Ան սկսած է ընդունիլ թէ Թուրքիան համաշխարհային քաղաքականութեան մէջ ազդակ մըն է ու պիտի ըլլայ:

Ֆէթհիի բերնին մէջ՝ Անգլիոյ մասին այս բառերը իմաստ մը եւ նպատակ մը ունին անշուշտ: Ֆէթհին ծանօթ է իր հիմնած կուսակցութեամբ, որ, հազիւ ծնած, լուծուեցաւ: Ֆէթհին ծանօթ է մանաւանդ իր քաղաքական ուղղութեամբ,— մերձեցում Անգլիոյ հետ: Այն իրողութիւնը արդէն, որ ինք մաս կը կազմէր Մոնթրէօյի թուրք պատուիրակութեան, կը մատնէ կապը որ կայ Թուրքիոյ եւ Անգլիոյ միջեւ՝ Նեղուցներու հարցին շուրջ: Իսկ այդ հարցը Տարտանէլի կամ Վոսփորի փակման խնդիր չէ միայն: Ատիկա միջոց է եւ արդիւնք միայն: Եւ եթէ այսօր այլեւս Նեղուցները փակուած կարելի է նկատել, սխալ կ'ըլլայ ըսել կամ մտածել թէ միանգամայն փակուած է նաեւ Նեղուցներուն հարցը:

Տարտանէլը եւ Վոսփորը դար մը շարունակ «բաց ու գոց»ի օրակարգ ստեղծած են միջազգային խորհրդաժողովներուն համար: Ու քանի՛ քանի դաշնագիրներ ստորագրուած են, անգամ մը փակելով ու անգամ մը կրկին բանալով այդ նեղ անցքերը:

Ուրեմն, Մոնթրէօն եթէ արդիւնք մը ընդունինք, պիտի ընդունինք նաեւ որ անոր ծնունդ տուող պատճառները կը շարունակեն գոյութիւն ունենալ: Ահա այդ պատճառներուն շնորհիւ է որ «անգլեւթուրք յարաբերութիւնները երբեք այնքան անկեղծ չեն, որքան այսօր», ըստ Ֆէթհիի:

Քանի որ յիշեցինք Ֆէթհին, աւելցնենք նաեւ որ անգլեւթուրք մերձեցումը վերջ կը դնէ, Թուրքիոյ մէջ ու քամալականներու միջեւ, տարիներէ ի վեր գոյութիւն ունեցող ներքին հակամարտութեան միայն այն մասին, որ կապ ունի արտաքին քաղաքականութեան հետ:

Ոչ ոքի անծանօթ է այն պարագան թէ՝ նոր Թուրքիոյ ստեղծիչներուն ու վարիչներուն միջեւ կայ տարր մը — բաւական ուժեղ,— որ հիմնական երկու սկզբունք դրած է մէջտեղ: Նախ՝ ձերբազատուիլ Մոսկուայի ազդեցութենէն: Երկրորդ՝ եթէ հարկ է մերձենալ մէկուն՝ մերձենալ Անգլիոյ: Ֆէթհիի կուսակցութիւնը, Քամալի թելադրանքով, հրապարակ եկաւ այդ առաջադրութեամբ: Ու լուծուեցաւ Մոսկուայի ու ռուսական քաղաքականութեան կողմնակից Ըսմէթի պահանջներով: Բայց տեսակէտը մնաց: Պայքարը շարունակուեցաւ ու կը շարունակուի մինչեւ այսօր, հիմա, այլ եւս, ստացած ըլլալով նաեւ դիրքի ու անհատական փոխադարձ անհանդուրժողութեան բնոյթ: Ր. Արասի փոխանորդը՝ Մէնէմէնճի օղլուն չեչտուած հակառուս է: Նոյնը Րէճէպ Փէքէրը՝ զոր նոր չպրտեց Ըսմէթ՝ Խալքը ամբողջովին խլելով ձեռքէն: Ինչպէս կ'երեւի, Ըսմէթի խմբակը կը նախընտրէ, այժմ, նոր պայմաններու բերումով, խուսափել իր ընդդիմադիրներուն տեսակէտը, բայց զանոնք չէզոքացուած պահել:

Թէեւ «Թան» պիտի ճգնի քօղարկել եւ այս պարագան, միւս կողմէ Անգլիան փառաբանելով իբրեւ «էսքի տոսթումըզ»:

Նոր Թուրքիոյ մէջ, կ'ըսէ դարձեալ Թուրք թերթը՝ իր նոյն խմբագրականին մէջ, չկան Անգլիոյ համակիր կամ ուրիշ պետութեան կողմնակից անձեր: «Ատիկա Օսմ. կայսրութեան համար աւանդութիւն մը կամ թերեւս հարկադրանք մըն էր»:

Կրկնենք որ նոր Թուրքիան ժառանգեց Օսմ. կայսրութեան աշխարհագրական դիրքը: Նոյն դիրքը իրեն հետ իբրեւ ժառանգ բերաւ նաեւ Օսմ. կայսրութեան քաղաքական պայմանները, շրջապատող ուժերը, անոնց ձգտումներն ու շահերը: Քէմալը կրնայ ներքին շատ բաներ փոխել, բայց իր սահմաններէն դուրս ինկած ու իր երկրին հետ կապուած վերեւի ժառանգութիւնները փոխել վեր է իր, ինչպէս եւ որ եւ է վարիչի ուժէն:

Ասկէ զատ, չափազանց հասկնալի է եթէ Թուրքիոյ նման երկրի մը մէջ, — որ հարկադրուած է Միջին Եւրոպայէն Միջերկրական ու Միջերկրականէն մինչեւ Կովկաս քաղաքական հսկայ շրջանակ մը ունենալ,— գտնուին զանազան տեսակէտներ:

Մնաց որ, ուրիշ իրազեկ թերթ մը, Ճումհուրիէթ, կը մատնէ արդէն այն պատրաստակամութիւնը զոր նոր Թուրքիան ունի Անգլիոյ հետ մերձեցումը տեւականացնելու մասին: Եունուս Նատիի թերթը դեռ քանի մը օր առաջ կը գրէր.

— «Թուրքիա առանձին պիտի չշարունակէ Միջերկրականի համաձայնութիւնը: Այսինքն՝ Թուրքիա կ'ըսէ Անգլիոյ.— «Եթէ յարձակումի ենթարկուիս Միջերկրականի մէջ, պիտի փութամ օգնել քեզի: Եւ ասոր համար փոխադարձ օգնութիւն չեմ չեմ ուզեր»:

Մանուկն իսկ գիտէ թէ Թուրքիան Նեղուցներէն դուրս շատ անարժէք ուժ է: Ճումհուրիէթ ինքն ալ գիտէ ասիկա: Այո, բայց, մտահոգ է: Մուսոլինին նոր պայման է դրած.— ջնջել Միջերկրականեան համաձայնութիւնը: Ու Թուրքիոյ «պապաիյիթութիւնը, զոր չեն կրնար արտայայտել վեհանձնութիւն եւ ազնուութիւն բառերը», Մուսոլինիին այդ պահանջէն ծնող վախին արդիւնքն է···

Թուրքիան չէ՞ որ խաղաղասէր էր: Ալ ի՞նչ օգնութեան պատրաստակամութենէ կը խօսի, երբ ըլլալիք կռիւը իրեն հետ չէ···: Այո, բայց ան գիտէ գիտէ թէ այդ կռիւը, զէնքով ըլլայ թէ դիւանագիտութեամբ, մասամբ իր··· «վերմակին համար է»:

Այս բոլորին հետ կապ չունի՞ արդեօք Մոնթրէօյէն անմիջապէս յետոյ Գարախանին մեկնումը Մոսկուա, ուր ատենէ մը ի վեր, դժգոհութեան ալիք մը կը նկատուի Թուրքիոյ դէմ, այն աստիճան, որ Մէնէմէնճիօղլուն անձամբ զգաց այդ դժգոհութիւնը, երբ հոն այցելեց վերջերս···

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Խ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԹԻՒԵՐՈՎ

(ԱՂԱՍԻ ԽԱՆՋԵԱՆԻ ԿԱՐԱՊԻ ԵՐԳԸ)

ԽՄԲ.— Այս գրութիւնը կ'ամփոփենք Մոսկուայի «Փրավտա»յի Յունիս 27ի թիւէն: Գրողն է՝ Աղասի Խանջեան, Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէի քարտուղարը, որ անձնասպան եղաւ յուլիս 9ին, եւ այժմ գետնէ գետին կը զարնուի, իբրեւ «դաւաճան».—

Զտեսնուած կերպով կ'աճի Հայաստանի բնակչութիւնը: 1920ին Հայաստանի ազգաբնակչութիւնը 720,000 էր, իսկ ներկայիս՝ 1.200.000, որուն 85 առ հարիւրը Հայեր են: Բնակչութեան աճումը, որ 1901—14ին միջին հաշուով 1.36 տոկոս էր, 1923—35ին տարեկան կը կազմէ 3.19: Միայն այս փաստը հայ ժողովուրդի վերածնունդի փայլուն ապացոյց կը ծառայէ:

Մինչեւ յեղափոխութիւն Հանրապետութեան մէջ գոյութիւն չունէր արդիւնաբերութիւն, եթէ նկատի չառնենք Ալլահվերդիի եւ Ղափանի պղնձահանքերը, որոնք գիշատիչ ախորժակով կը շահագործէին օտարականները: Խորհրդային իշխանութեան օրով Հայաստանի տնտեսութեան մէջ ներդրուած է մօտ մէկ միլիառ ռուբլի: Կառուցուած են եւ կը շինուին նոր գործարաններ: Ունինք յարաճուն քիմիական արդիւնաբերութիւն,— Կիրովականի (Ղարաքիլիսա) քիմիական գործարաններու ցանցը կը հանդիսանայ քարպիթի հիմնական արտադրողը Խորհրդ. Միութեան մէջ. կ'աշխատին Երեւանի քարպիթի եւ Ալլահվերդիի պղնձարջասպի գործարանները. Ալլահվերդիի մէջ կը կառուցուի ծծմբաթթուատային գործարան մը: 1937ին իր առաջին արտադրանքը կուտայ Երեւանի արուեստական ձգախէժի մեծագոյն գործարանը:

Լենինական քաղաքը կը վերածուի հիւսուածեղէնի արդիւնաբերութեան կարեւոր կեդրոնի մը: Մանածի, հիւսուածքի եւ թրիքօթաժի աշխատող գործարաններուն զուգընթաց, պիտի գործի սկսի մանածի նոր գործարան մը՝ 100.000 իլիկով: Արագօրէն կ'աճի շինանիւթերու արդիւնաբերութիւնը: Հայաստանի չեչաքարը, տուֆը, մարմարը, պազալթը եւ կրանիթը լայն չափերով կը գործածուին Խորհ. Միութեան շատ մը շրջաններու մէջ: Կը զարգանայ սննդեղէնի արդիւնաբերութիւնը եւ գինեգործութիւնը: Միայն Երեւանի պահածոյի գործարանը տարեկան 16—18 միլիոն տուփ ընտիր պահածոյ կ'արտադրէ: Հայաստանի ընդհանուր արտադրանքը 1919ի 1.748.000 ռուբլիի դիմաց 1935ին կը հասնէր 145 միլիոն ռուբլիի:

Մեր արդիւնաբերութեանը ուժ կը մատակարարեն Խորհ. իշխանութեան օրով շինուած ջրաելեկտրակայանները: Անոնց ընդհանուր կարողութիւնն է 41.600 քիլովաթ: Մէկ-երկու ամիսէն կը բանի Քանաքեռի խոշորագոյն ջրաելեկտրակայանը՝ 88.000 քիլովաթ ուժով: Այդ կայանը առաջին աստիճանն է Զանգու գետի կայաններու ցանցին որ պիտի գործէ Սեւանայ լիճին ջուրերով: Արդէն ձեռնարկած ենք Սեւանայ ցանցին ամենամեծ կայանի՝ Կիմուշի կառուցման, որ 280.000 քիլովաթ ուժ պիտի ունենայ:

Փոխուած են գիւղական տնտեսութեան դէմքն ու բնոյթը: Հայաստանի գիւղացիական տնտեսութիւնները 80 առ հարիւր ենթարկուած են համայնացման: Կ'աճի բամբակամշակութիւնը, ծխախոտի մշակումը, խաղողագործութիւնը եւ այգեգործութիւնը: 1934էն ի վեր զգալապէս յառաջդիմած է կոլխոզական անասնաբուծութիւնը, մանաւանդ լեռնային շրջաններուն մէջ: Ոռոգման ահագին աշխատանքներ կը կատարուին: Խորհ. իշխանութեան օրով ոռոգման ենթակայ դաշտերու տարածութիւնը 62,000 հեկտարէն բարձրացած է մինչեւ 154,000 հեկտարի: Յարաճուն կը բարձրանայ աշխատաւորներու կեանքի մակարդակը: Կոլխոզականները կը կառուցանեն հազարաւոր նոր բնակարաններ: Շրջաններու կեդրոնները կը վերածուին մշակութային բնակավայրերու եւ քաղաքներու: Տասնեակաւոր գիւղեր ելեկտրական լուսաւորութիւն են ստացած:

Հանրապետութեան մայրաքաղաք Երեւանի բնակչութիւնը, որ համաշխարհային պատերազմէն առաջ 30000 էր, ներկայիս 150,000ի է հասած: Երեւանն ունի հանրակառք, ջրմուղ, կոյուղի, նոր պանդոկներ, բաղնիքներ եւ տասնեակներով ուրիշ հանրային շէնքեր:

Ծաղկած է հայ ժողովուրդի մշակոյթը: 1922ին 73 առ հարիւր բնակչութիւնը անգրագէտ էր: Ներկայիս անգրագէտներու քանակը 6-8 տոկոսէն աւելի չէ: Հանրապետութեան բոլոր շրջաններու մէջ հաստատուած է պարտադիր ուսում: 420 կիսաւեր եւ մեծ մասամբ չգործող եկեղեցական-թեմական դպրոցներու փոխարէն ներկայիս ունինք 1,150 տարրական եւ միջնակարգ դպրոցներ, ուր կը սորվին 213,000 աշակերտներ: Դպրոցները պետութեան մասնաւոր հոգատարութեան առարկայ են: 47 բազմարուեստից եւ 13 բարձրագոյն վարժարաններու մէջ ունինք 17.400 ուսանողներ:

1922ին գոյութիւն ունեցող գիտական մէկ հաստատութեան փոխարէն ներկայիս ունինք 67 գիտական - հետազօտական հաստատութիւններ, որոնց մէջ է նաեւ համամիութենական Ակադեմիայի հայկական ճիւղը:

Արտակարգօրէն կ'աճի Խորհ. Հայաստանի ազգային մշակոյթը: Լաւագոյն հայ գրողներու ստեղծագործութիւնը ներկայիս մատչելի է ոչ միայն հայ աշխատաւորներուն, այլ եւ թարգմանաբար Միութեան շատ ժողովուրդներուն: Մայրենի լեզուով հայ աշխատաւորները կը կարդան Մարքսը, Էնգէլսը, Լէնինը, Ստալինը, Թոլստոյը եւ Պուշկինը, Կորքին եւ Ռոլանը: Միայն 1935ին լոյս տեսած են 650 անուն գիրք, 3,200,000 օրինակով:

Հայաստանի մէջ գոյութիւն ունին 20 թատրոն, 100 սինէմա, 260 ակումբ, 10 թանգարան եւ 650 գրադարան: Ձեռագիրներու պետական մատենադարանին մէջ հաւաքուած են տասնեակ հազարաւոր ձեռագիրներ, որոնք շատ թանկագին նիւթ են Մերձ. Արեւելքի հին եւ միջին դարերու պատմութեան ուսումնասիրութեան համար: Երեւանի հանրային գրադարանը եւ թանգարանը յայտնի տեղ կը գրաւեն Միութեան նման հաստատութեանց մէջ: Աշխատաւորները կը լսեն Սպենդիարեանին, Տիգրանեանին եւ Ստեփանեանին գործերը, ինչպէս եւ Ֆաուստը, Քարմէնը եւ այլ դասական օփերաները մայրենի լեզուով:

Սակայն ամէնէն կարեւորը մասնագէտներու աճումն է: Խ. Հայաստանի կրթական հաստատութիւնները տուած են 250 երիտասարդ ճարտարագէտ, 700 գիւղատնտես, 570 անասնաբոյժ, 900 մանկավարժ, 350 տնտեսագէտ եւ այլ մասնագէտներ: Մասնագէտ մատուրականներու յառաջդիմութեան մասին գաղափար տալու համար կը բաւէ մատնանշել, որ Կիմուշի ամէնէն բարդ ջրաելեկտրակայանի նախագիծը ամբողջովին պատրաստուած է մեր ճարտարապետներու միջոցաւ, շքանշանակիր Ա. Տէր Աստուածատուրեանի ղեկավարութեամբ: Միայն կրթական հիմնարկներու մէջ չէ, որ կ'աճին մեր որակեալները: Շինարարութեան բոլոր մարզերուն՝ արդիւնաբերութեան, գիւղատնտեսութեան եւ բանակի մէջ երեւան են եկած հարիւրաւոր եւ հազարաւոր երիտասարդ, տաղանդաւոր մարդիկ եւ աշխատանքի հերոսներ: 70 հոգի պարգեւատրուած են Խ. Միութեան նշաններով:

Խ. Հայաստանի նոր եւ ազատ կեանքին մասնակից են նաեւ այսպէս կոչուած երէկուան «գաղթականները»,— աշխարհակալներու եւ անոնց ծառայ Դաշնակներու յանցագործ քաղաքականութեան այդ դժբախտ զոհերը: Մենք ընդունած, տեղաւորած եւ աշխատանքով ապահոված ենք մօտ 50 հազար հայ գաղթականներ, որոնք անապաստան, անգործ, անօթի եւ արհամարհուած կը թափառէին դրամատիրական դաժան եւ անհրապոյր աշխարհին մէջ:

Խորհրդային Հայաստանի նուաճումները հետեւանք են Լէնին - Ստալինեան ազգային քաղաքականութեան

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

Միւթէսարրըֆը ի զարմանս իմ, անմիջապէս համաձայնեցաւ ինծի հետ, որ մերինները մեղաւոր չեն: Ես պատրաստ էի վերադառնալու Առաջնորդարան: Սրբազանին ուրախութեան չափ չըկար: Զարմացած էինք, որ կառավարութիւնը «արդար» գտնուեցաւ այս անգամ: Յետոյ, ի հարկէ, միայն պիտի իմանանք, որ այդ բոլորը խաղեր էին Կորիւնն ու Ռուբէնը որսալու համար ··· Յետոյ լսեցինք որ փախստականները ձիներու շատութեան պատճառով սպաննած են իրենց ձիերը եւ Փէթարի գծով Սասուն են անցեր: Քանի մը օր յետոյ, յանկարծ լուր բերին, որ կուսակցական ակումբը պիտի խուզարկուի: Ես ու սպասաւոր Պօղոսն էինք հոն. Հազիւ կրցանք մեզ մօտ գտնուող զէնքերը եւ արխիւը ետեւի դռնէն փախցնել: Ոստիկանապետը եւ երկու ոստիկաններ մտան, յարգանքով բարեւեցին ու ըսին թէ հրաման ունին փակելու մեր ակումբը: Ժամանակ կուտային մեր անձնական իրերը առնելու, ապա փակեցին ու կնքեցին դուռները եւ հեռացան: Ես դուրս մնացի: Ասոնք ամէնը, ի հարկէ, բարենշան չէին կրնար համարուիլ. դրութիւնը աւելի ու աւելի կը ծանրանար: Հակառակ ասոր՝ սրբազանը եւ ես կը շարունակէինք պահել մեր սովորական յարաբերութիւնները կառավարիչին հետ՝ սեղմելով մեր ատամները եւ զսպելով մեր յուսահատութիւնը եւ վրդովումը օր օրին բազմապատկուող ակնյայտնի դէպքերու հանդէպ:

Փետրուարի ընթացքին «ամէլէ թապուրի»ներէն (շալակներով պաշար փոխադրող Հայեր) սկսան անհետանալ նախ անհատապէս ու ապա անհետ կորչիլ խումբերով: Մեր դիմումներուն կը պատասխանէին թէ ճամբաները գոցուած են ձիւնէն կամ հաւանաբար ստիպուած են աւելի հեռուները տանիլ պաշարը, քանի որ բանակը յառաջացած է, (մինչդեռ այդ ատեները Թուրքերը նահանջած էին շատ կէտերէ եւ մենք անշուշտ կ'անգիտանայինք): Միւս կողմէ զինուորութենէ կամ հարկերէ խուսափելու, բանակին մթերք չտալու եւն. չինծու ամբաստանութիւններով գիւղերէ կը հաւաքէին ազդեցիկ անձեր եւ երիտասարդներ ու կը լեցնէին Մուշի բանտը: Ինծմէ առաջ — մոռցած եմ պատճառը — բանտարկուած էր նաեւ Էրզրումցի մեր շատ յուսատու ընկերներէն Գեղամ Աստուրեանը, զոր ոչ մէկ կերպ յաջողեցանք ազատել տալ, վերջիվերջոյ զայն եւս Բաղէշ տարին եւ միւսներու հետ ջարդեցին:

Միւթէսարրըֆը միշտ սիրալիր ու հաճոյակատար էր. մեր բողոքներուն կը պատասխանէր թէ բաւականաչափ ուժ չունի զսպելու, թէ երկիրը անիշխանութեան մատնուած է, բնակչութիւնը վայրենի է, պատերազմ է, պէտք է համբերել եւ օգնել իրեն, թէ՝ Ռուբէնի փախուստը շատ դրդռած է մահմետական տարրը, եւ քանի որ ճշմարտութիւնը երեւան եկաւ, պէտք չէ որ ան լեռներ թափառի հասարակ աւազակի պէս ···

Այս նպատակին շատ կառչած էին: Եսադ պէյը յարմար վայրկեան չէր կորսնցներ «մտերմօրէն» խնդրելու որ ամբողջ ազդեցութիւնս եւ միջոցներս ի գործ դնեմ զայն վար բերելու լեռներէն:

Մարտի սկիզբն էր արդէն, երբ օր մը լուր բերին թէ Թըլա Շէյխը կամ Մուսա պէկը յարձակած են Մուշաղշէնի վրայ, սպաննած յայտնի ընտանիք մը եւ բազմաթիւ մարդիկ ու աւերած են գիւղը:

Մեր շրջաններուն մէջ զայրոյթը իր գագաթնակէտին հասաւ. մեր հին մարտիկները կը պահանջէին այլ եւս լեռ բարձրանալ ··· Եւ օր մը այդ օրերէն Տէրկեւանի ռէս Սէթօն նամակ մը բերաւ ինծի: (Սենեակ մը առած էի Զօջոյի Գասպարի տունը՝ Առաջնորդարանի ճիշդ դիմացը, իսկ ամբողջ օրը սրբազանի հետ կ'անցընէի):

Նամակը Մճօյէն էր: Կը գրէր թէ այլ եւս չհանդուրժելով ստեղծուած կացութեան, մօտ երեսուն ընկերներով Առաքելոց Վանքը կը գտնուի իբր բողոքի ցոյց, կը յանձնարարէր մեզ պահանջել կառավարութենէն վերջ տալ անիշխանութեան, եթէ ոչ իբր ըմբոստներ ազատ պիտի համարին ինքզինքնին: Նախապէս ոչինչ յայտնած էին մեզի, երեւի վախնալով որ արգելք կը լինինք. սրբազանը եւ ես անակնկալի եկանք եւ կը խորհէինք թելադրել հրաժարիլ այդ ցուցական քայլէն չարագացնելու դէպքերը, որոնց անպատրաստ էինք: Միւթէսարրըֆը չգիտեմ ինչ աղբիւրէ, բայց մեզմէ առաջ իմացած էր այդ քայլի մասին եւ արդէն միջոցներ ձեռք առած էր: Իր սիրելի եւ վստահելի չէրքէզ հարիւրապետ Ահմէտ պէյին տալով քանի մը տասնեակ ձիաւորներ ղրկած էր Առաքելոց վանքը ձերբակալելու ըմբոստները: Երբ այդ խումբը կը բարձրանայ Առաղ գիւղէն դէպի վանք, առաջին իսկ գնդակէն ձիէն կը գլորի չէրքէզ սպան եւ երկու ոստիկաններ. միւսները ցրուած կը վերադառնան: Այդ բոլորը այնքան արագ կատարուեցաւ, որ ես իրմէ միայն տեղեկացայ, երբ պարենաւորման յանձնաժողովի աշխատութեան մէջ էի: Միւթէսարրըֆը մեռելի տժգունութեամբ, ամքած, գլուխը կորսնցուցած՝ թեւս մտնելով տարաւ փողոց եւ գրեթէ աղաչական եղանակով խնդրեց ժամ առաջ հեռացնել տալ Մճօն վանքէն: Պատմեց դէպքը յուզուած եւ սպանութիւնը իր «գահրաման» (հերոս) [illegible]: Յարմար բոպէն էր օգտագործելու այդ դէպքը եւ պահանջելու իրմէ կտրուկ միջոցներ ձեռք առնելու Տարօնը ապստամբողներուն դէմ. ամէն բան խոստացաւ, ի հարկէ ···

Մճօն նոյն գիշերը թողուց վանքը եւ Սասուն քաշուեցաւ: Մճօյի այդ ձեւով լեռ երթալը վարակիչ դարձաւ գիւղերու մէջ ամէն բոպէ դաւադրօրէն սպաննուելու վտանգին ենթակայ մեր մարտիկներուն համար. անոնցմէ շատերը նոյնպէս անմիջապէս գացին միանալու ըմբոստներուն:

Խարախանեան սրբազանի հետ առանձնացած իր սենեակին մէջ ամբողջ օրերով նամակային կապ կը պահէի Պոլսոյ, Վանի եւ Կարնոյ հետ մէկ կողմէ, միւս կողմէ Տարօնի եւ Սասնոյ բոլոր շրջաններու ընկերներուն հետ. կը պատասխանէին անպաճոյճ, յուզիչ լեզուով. կը պատմէին իրենց հետզհետէ անհանդուրժելի դարձող կացութիւնը. հրահանգ եւ միջնորդութիւն կը խնդրէին ··· Անտէր եւ անգլուխ էր մնացեր ժողովուրդը. Սասուն բարձրացած ընկերները այլ եւս կտրուեցան դաշտէն, թէեւ կրնային հարկաւ, հին օրերու պէս, իջնել, շրջագայիլ, կազմակերպել եւ ոգի ներշնչել: Ռազմաճակատէն, ըստ երեւոյթին, շատ անմխիթարական լուրեր կուգային Թուրքերուն համար:

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(19)

անչեղ կիրառման: Այդ նուաճումներուն հասած ենք Անդրկովկասեան Դաշնակցութեան դրօշին տակ անոր պայքար մղելով պրոլետարական յեղափոխութեան թշնամիներ՝ Դաշնակներու, տրոցկիստներու եւ ամէն տեսակի ազգային - անջատականներու դէմ: Անդրկովկասի Ընկեր. Հանրապետութիւններու Դաշնակցութիւնը կազմակերպուած ըլլալով 1922ին Լէնինի եւ Ստալինի ցուցմունքներով, կոչուած էր հաստատելու «դրամատիրութեան օրով չտեսնուած եւ դրամատիրական իրաւակարգին տան անհնարին ազգային խաղաղութեան օրինակ» (Լէնին):

Անդրկովկասեան Դաշնակցութիւնը՝ անոր ստեղծման առաջին տարիներուն ընկ. Սերգօ Օրջոնիկիձէի եւ վերջին տարիներուն ընկ. Լավրենտի Բերիայի անմիջական ղեկավարութեամբ, պատուով կատարած է իր առջեւ դրուած խնդիրները: Անդրկ. Դաշնակցութեան դրօշի տակ, Հայաստանի, Վրաստանի եւ Ադրբէջանի համայնավարները միահամուռ ջանքերով ջախջախեցին Դաշնակները, Մուսավաթականները, Մենշեւիկները եւ անոնց գործակիցները՝ ամէն գոյնի ազգային անջատականները եւ փայլուն յաղթանակներ ձեռք բերին ընկերվարական շինարարութեան բոլոր ճակատներուն վրայ: Անդրկովկասեան հանրապետութիւնները մտան Խ. Միութեան առաջաւոր հանրապետութեանց շարքը:

Նոր ստալինեան սահմանադրութեան, յաղթական ընկերվարութեան այդ մեծ հրովարտակի նախագծով, Անդրկովկասի հանրապետութիւնները՝ Վրաստանը, Ադրբէջանը եւ Հայաստանն անմիջականօրէն կը մտնեն Խ. Միութեան կազմին մէջ:

Ոչ մէկ տարակոյս, որ այդ կը նպաստէ մեր հանրապետութիւններու տնտեսական եւ մշակութային յետագայ ծաղկմանը, ժողովուրդներու ստալինեան բարեկամութեան յետագայ ամրացմանը:

Խորհրդային Հայաստանի համայնավարները եւ բոլոր աշխատաւորները դաստիարակուած ըլլալով Լէնին - ստալինեան միջազգայնական ոգիով, ջախջախիչ հարուած կը հասցնեն այն բոլոր ազգայնական մեծապետական ու ազգայնամոլ տարրերուն, որոնք կը փորձեն արժեցնել իրենց հակայեղափոխական եւ հակակուսակցական տեսակէտները:

Խորհ. Հայաստանի համայնավարները եւ բոլոր աշխատաւորները, ստալինեան իմաստուն սահմանադրութեան դրօշի տակ, Խ. Միութեան ժողովուրդներու համերաշխ ընտանիքին մէջ, յառաջ կը քալեն Լէնինի եւ Ստալինի ուղիով՝ համայնավարութեան ճանապարհով:

ՏԻԾԱՂ

— Հայրիկ, ըսէ տեսնեմ, իրա՞ւ է որ լուսնին մէջ բնակչութիւն կայ:

— Այո՛, տղա՛ս:

— Շատ լաւ, ըսէ տեսնեմ հայրիկ, լուսինը երբեմն կը լայննայ, երբեմն կէս, երբեմն ալ քառորդ կ'ըլլայ, այն ատեն բնակիչները ո՞ւր կ'երթան:

×

Վաքիբրայի մէջ.—

Զբօսաշրջիկը.— Հո՛ս է որ տեղի ունեցաւ այդ սարսափելի արիւնահեղութիւնը:

Գիւղացին.— Իրա՛ւ, մսավաճառին աշկերտը դիմացի սափրիչին քիթը կտրեց երէկ ... բայց այդ լուրը ի՞նչպէս շուտ տարածուեր է:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԾԱԽՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԻՒՆ ՉՈՒՆԻՆՔ

Թուրքերէն Թան այս խորագրով հրատարակած է հետեւեալ խմբագրականը (24 յուլիս).—

Նեղուցներու դաշնագրին ստորագրութեան իբրեւ հետեւանք՝ կարգ մը օտար թերթերու մէջ տեսանք սա տեսակ գրութիւններ,— այժմ Թուրքիա տէր եղաւ շատ զօրաւոր դիրքի մը: Պատերազմի պարագային՝ իր բարեկամին առջեւ կը բանայ Նեղուցները, իսկ թշնամիին առջեւ կը փակէ զանոնք: Այս պատճառաւ ալ, Թուրքիոյ բարեկամութիւնը դարձած է շատ փնտռուող արժէք մը այն պետութեանց համար, որոնք շահագրգռուած են Նեղուցներուն բաց կամ գոց ըլլալովը, հետեւաբար Թուրքիա՝ իր ժպիտին, յարգանքին, բարեկամութեան եւ օժանդակութեան փոխարէն՝ աջէն ու ձախէն օգուտներ պիտի հաւաքէ ...

Նման մտածումներ բնական կը գտնեն անոնք, որ քաղաքական արժէքներն ու շահերը պահանջելու եւ հայթայթելու չափանիշով կը չափեն. Բայց, անոնք որոնք թափանցած են Թուրքիոյ հոգիին եւ գննած անոր ճիգերը, չեն կրնար երեւակայել բան մը որ աւելի հեռու ըլլայ ճշմարտութենէն ու միանգամայն աւելի անիմաստ՝ քան վերեւի կարծիքը:

Օսմանեան կայսրութեան համար բնական ու թերեւս անհրաժեշտ քաղաքականութիւն մըն էր՝ պետութիւնները իրար ձգելով օր շահիլ, աջէն ու ձախէն օգուտներ փրցնել, այսօր այս պետութեան, վաղը ուրիշի մը հետքերով քալել: Բայց, յեղափոխական Թուրքիան ուժ մըն է որ ապրելու համար լոկ ինքզինքին կը յենու: Ան կատարելապէս տէր է իր կարողութիւններուն: Գիտէ թէ ինչ կ'ուզէ: Ու քայլը կը նետէ հաշուելով թէ ուրկէ պիտի երթայ եւ ուր պիտի հասնի:

Օսմանեան կայսրութեան մթնոլորտին մէջ թերեւս ճշմարտութեան մօտ բացատրութիւններ էին՝ «այսինչը Գերմանիոյ, միւսը Անգլիոյ կողմնակից է, Թուրքիան այսինչ պետութեան ազդեցութեան ենթակայ է, միւս կողմին ազդեցութիւնը կը չէզոքէ»: Բայց, յեղափոխական Թուրքիոյ մէջ կան բացառապէս Թուրք չափեր եւ Թուրք ազդեցութիւններ: Թուրքիա իր ամէն գործը ինք կը կատարէ: Եթէ որ եւ է գործի համար հարկ ըլլայ արտասահմանէն մասնագէտ մը հրաւիրել, լաւն ու գործին ատակը ուր որ գտնէ անկէ կ'առնէ այնպէս ինչպէս մարդ մեքենայ մը կ'ուզէ գնել: Երկրին ի նպաստ՝ երբ հարկ ըլլայ օգտուիլ ճարտարարուեստական պետութեանց արդիւնաբերական ակերէ, անհրաժեշտը կը հայթայթենք այն վայրէն ուր ամէնէն լաւը եւ ամէնէն աժանը կը գտնենք: Օրինակ, անցեալները անգլիական թերթ մը այս բնական սկզբունքէն մեկնելով, գրած էր,— «Նեղուցներուն ամրացումը յանձնուած է Գերմանիոյ»: Մեր ռուս բարեկամները մեզ շատ լաւ պէտք է ճանչնան, բայց եւ այնպէս «Իզվէստիա» թերթը անգամ վերածած էր սա ձեւին,— «Թուրքիա Նեղուցներու ամրացման գործը յանձնած է աշխարհակալ պետութեան մը»: Ու մեկնութիւններ էր ըրած:

Կը խօսինք ընդհանուր ձեւով եւ կ'ըսենք,— եթէ արտաքին աշխարհը չուզեր անպատճառ ինքզինքը խաբել, պէտք է ճգնի կռահելու սա պարագան թէ՝ Թուրքիոյ քաղաքականութիւնը բացառապէս կը յենու թրքական տեւական շահերուն վրայ: Թուրքիոյ հիմնական շահերն են,— աշխարհի վրայ խաղաղութիւն, անդորրութիւն եւ կարգ կանոն հաստատել, զարգացման խաղաղ մթնոլորտ մը ստեղծել այն ազգերուն համար, որոնք աշխատիլ կ'ուզեն եւ ապահովել ապահովութիւն մը որ կարելիութիւն տայ աշխարհի վաղն հաշուելու: Մենք բնական ուղեկիցն ու բարեկամն ենք այդ ճամբուն ուղեւոր պետութեանց: Մեր արտաքին բարեկամութիւնները կը ծնին այդ շահէն եւ ուղեկցութենէն: Բնական ճշդորոշում մը ունին թրքական շահերն ու ճիգերը: Թուրք քաղաքականութիւնը կը հետապնդէ, տեւապէս, այդ ճիգերուն եւ շահերուն իրականացումը: Այդ պատճառաւ ալ, բոլոր անոնք որ կ'ենթադրեն թէ սա կամ նա անցողակի շահուն սիրոյն մեր հիմնական ճիգերէն պիտի շեղինք, այսօր՝ աստ, վաղը՝ միւսին պիտի ժպտինք, ու մեր բարեկամութիւնը կրամ առ կրամ պիտի վաճառենք փոխան շահերու,— յեղափոխական Թուրքիոյ էութիւնը երբեք չեն ըմբռնած: Մենք ծախու բարեկամութիւն չունինք: Կայ, մեզի համար ուղիղ ճամբայ մը, ուրկէ պիտի քալենք համաձայն Թուրք սկզբունքին ու ճիգերուն: Իսկ այդ ճամբան այն ճամբան է որ կը ցանկայ աշխարհի վրայ հաստատել խաղաղութեան, ապահովութեան եւ կարգ կանոնի նման բարձր արժէքներ եւ, յանուն այդ նպատակին, կը գործակցի նոյն ցանկութիւնն ունեցող ազգերուն:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՅԱՂԹԱՆԱԿԷՆ ՎԵՐՋ

Վիէն, 30 օգոստ. (Յառաջ).— Կօշիկի (Փեյէ) բանուորները երեք շաբթուան գործադուլը շարունակելէ վերջ երբ յաղթանակը տարին ու գործի սկսան յուլիս 7ին, այն ատեն հաղորդած էի քանի մը տողով գործի վերսկսումը, եւ խոստացայ մանրամասնօրէն գրել յառաջիկային:

Կամքէ անկախ պատճառներով քիչ մը ուշացայ գրել այս մասին:

Կարեւոր կը նկատեմ գրել մանրամասն, օրականներու վրայ եղած յաւելումներու մասին: Մանաւանդ որ այս հաստատութեան մէջ 150 Հայեր կ'աշխատին, այսինքն աւելի քան 100 ընտանիքի հացը կապուած է այս գործարանին: Շատերուն զարմանք պատճառեց թէ ինչպէս երեք շաբաթ դիմացան կօշիկի բանուորները, որոնց մասին կասկած կար թէ հազիւ շաբաթ մը պիտի կրնան դիմանալ:

Մինչ երկու տարի առաջ օտարականներու զգալի կրճատում կատարուած էր, հիմա գործատէրը փոխանակ հարիւրին 25ի, ստիպուեցաւ հարիւրին 30—50 եւ մինչեւ հարիւրին 100 վճարել: Արդէն առաջին վճարումն եղած է ու գործատէրը իր խոստումը յարգած:

Բանուորներն երեք կարգի բաժնեցին համաձայն իրենց աշխատանքին, որ. այսպէս.— Ա. կարգ, կը ստանան ժամական 4.70 Ֆր. Բ. կարգ 4,20, Գ. կարգ 3.75: Մինչ առաջ կը ստանային Ա) կարգ 3,60, Բ) կարգ 3,25, Գ) կարգ 2,65 եւն.:

Բանուորուհիները կը ստանան այժմ.— Ա) կարգ 3.25, Բ) կարգ 2.90, Գ) կարգ 2.65 եւն.: Առաջ կը ստանային 14էն 20—22 Ֆր. օրական:

Պատանիներուն հարիւրին հարիւր բարձրացաւ: Օրինակի համար,— 13 տարեկան մը որ կը շահէր 8—9 Ֆր. այժմ կը ստանայ 16—17 Ֆր., օրական 8 ժամուան համար:

Յաջողութիւնը անուրանալի է, բայց այս յաղթանակէն վերջ, գործերու ընթացքը լաւ չերեւար, թէեւ այս մասին գրելը քիչ մը կանուխ է տակաւին:

Այս գործարանին մէջ փոքրիկ արհեստանոց մըն ալ կար, ուր հիները կը նորոգուէին: Կառավարութիւնը արգիլած ըլլալով, արհեստանոցը գոցուեցաւ, եւ իր տասնեակ մը բանուորներէն հինգը գործէ հանուեցան, որոնց երեքը Հայեր են:

Այս վերջերս կերպասներէն եւ զանազան ճիւղերէ ալ քանի մը բանուորներ արձակուեցան, եւ այսօր մեր քաղաքին մէջ տասնեակ մը հայ բանուորներ արձակուած են գործադուլներուն առթիւ: Այժմ շատ դժուար է գործ գտնել քաղաքին մէջ: Կօշիկի գործադուլէն առաջ, կերպասեղէնի բանուորներն ալ գործադուլ ըրած էին եւ հարիւրին 20 կը պահանջէին, յետոյ հարիւրին 17ով համաձայնեցան ու սկսան գործի, որ ընդամէնը 3 օր տեւած էր:

Երբ վճարումները եղան, տեսնուեցաւ որ, հարիւրին 17 տրուած է միայն պարգեւներուն վրայ: (Կերպասի ճիւղը հարիւրին 36 պարգեւ կուտար եւ իրենց օրականը շատ չնչին էր, հազիւ 16—17 Ֆր.): Այս անգամ բանուորները կրկին ժողով գումարելով որոշած էին յուլիս 20ին դարձեալ գործադուլ յայտարարել: Բայց սէնտիքան միջամտելով որոշեց որ յուլիս 20էն սկսեալ բանուորներուն վճարովի արձակուրդը հաշուելի, եւ մինչ այդ սէնտիքան եւ գործատէրը կարգադրեն խնդիրը: Այսօր արդէն լրացած էր 15 օրը եւ բանուորները սկսան գործի: Կ'իմանամ թէ գոհացում տրուած է պահանջներուն (որոշ օրական առանց պարգեւի): Իրենց պահանջն էր ժամական չորս Ֆր. այրերուն եւ երեք Ֆրանք կիներուն:

Պալ - Աղբիւր

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

6 ՀԱՅ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐ Կ'ԱՔՍՈՐՈՒԻՆ

Յունաստանի ներքին նախարարին հրամանով արեւելեան Մակեդոնիոյ սահմանագլխի մօտակայ վայրերէն վեց թշուառ հայ գաղթական ընտանիքներ պիտի աքսորուին Պելոպոնէսի եւ Կրետէի զանազան գաւառները:

Նոյնպէս Բրօսօցանի գիւղէն տեղացի բնակիչ մը Պուլկարիա կ'արտաքսուի այդ գիւղի համայնքի տոմարներուն մէջ արձանագրուած չըլլալուն պատճառաւ:

Աքսորեալ վեց հայ ընտանիքներն են.— Մարգարեան Յակոբ, Մարգարեան Պայծառ, Մարգարեան Միրիճան, Ջօլեան, Հարոչեան, Տէմիրճեան Կիլիզար եւ Խաչիկեան Յակոբ: Կառավարական աքսորի ազդարարագիրը յուլիս 17ին հաղորդուած է հայ ընտանիքներուն, որով մէկ ամիս պայմանաժամ կը տրուի պետական ծախքով Կրետէ կամ Պելոպոնէս փոխադրուելու համար:

Բոլորն ալ թշուառ հայ գաղթականներ են, որոնք 14 տարիներէ ի վեր հաստատուած են այդ շրջանին մէջ: Թէեւ հայ համայնքը այս աքսորի որոշումին դէմ բողոքած է ոստիկանութեան, սակայն պատասխանուած է թէ, չեն կրնար որ եւ է կարգադրութիւն մը ընել, քանի որ հրամանը ներքին նախարարէն է:

ՄԱՄՈՒԼ

ՀՐԱՒԷՐ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (24 յուլիս), Զ.Ռ.Միութեան ծանօթ կոչին առթիւ (ուղղուած՝ երիտասարդական միութեանց).

— «Երիտասարդ. բազմազան Միութիւններէն համադաշնակցութիւն մը կազմելու հրաւէր մըն է եղածը, ընդհանուր պայման, հասարակաց ոգի ընդունելով «ազգային գիծը»:

Անշուշտ, դեռ պայծառ չէ առաջադրուած նպատակը եւ չունի պահանջուած մշակումը:

Բայց, մի՞թէ ինքնին կարեւոր ու մեծարժէք նպատակ մը չի կազմեր համադաշնակցութեան կազմութիւնը. Համադաշնակցութիւն մը՝ որ ընդգրկէր սփիւռքի հայութեան երիտասարդական բոլոր միութիւնները եւ համակշռէր անոնց գործը, հսկէր անոնց մեկուսի գործունէութեան վրայ, ղեկավարէր բոլորին աշխատանքները եւ առաջնորդէր բոլորին ջանքերը՝ դէպի ազգային բարձրագոյն նպատակ մը. պատասխանատուութեան ոգի ներշնչելով բոլորին, կարգապահութեան ըմբռնում եւ վերջապէս ներդաշնակ գործունէութեան մը բարիքը:

Ամէն գաղութ ունի իր Միութիւնները, կրթական, մշակութային, բարեգործական, մարզական եւն.:

Իւրաքանչիւրը ինքն իր մէջ ամփոփուած, երբեմն հակամարտ՝ նոյն գաղութին մէջ եւ յաճախ առանց շօշափելի անդրադարձումի մը հայութեան առօրեայ կեանքին ու գործերուն վրայ: Ի՞նչ բարիք պիտի չծնէր, եթէ այս բոլորը ներդաշնակօրէն գործէին, ենթակայ՝ ընդհանուր ոգիի մը եւ ղեկավար սկզբունքներու. եթէ բոլորը նոյն նպատակները որդեգրէին եւ միացեալ ուժերով եւ ծրագրուած աշխատանքով հետապնդէին զանոնք:

Բացի կազմակերպուած ու ներդաշնակ գործունէութենէ, բարձրագոյն նպատակ մը չի՞ կազմեր ազգապահպանումը. փրկութիւնը նորահաս սերունդին ու պայքարը ապազգայնացման դէմ:

Ո՞վ է տէրը վերջապէս հայ նորահաս սերունդին, որ պատասխանատուութեան ձգուած, ինքն իր գլխուն կը մեծնայ, ենթակայ՝ հազար ազդեցութեանց ու չարաչուք վտանգներու: Տէր է ան հարուստ ժառանգութիւններու, որոնց արժէքին անծանօթ է: Ունի ոսկեղէն լեզու. մեծարժէք մշակոյթ եւ չքեղ պատմութիւն, որոնք կ'աղօտին տարուէ տարի, մանաւանդ տասնամեակէ տասնամեակ: Ո՞վ է որ հայ երիտասարդին պիտի ներշնչէ իր ազգային հարստութիւններով հպարտանալու ոգին. ո՞վ պիտի կոտրէ անոր մէջ ծիլ տուող արհամարհանքը հայ ազգային արժէքներու նկատմամբ. ո՞վ հայ երիտասարդութեան մէջ պիտի մշակէ հայ ոգին, հայ լեզուին ու գրականութեան սէրը, հայ պատմութեան հանդէպ հետաքրքրութիւնը, հայ ցեղի հանդէպ յարգանքի ու մեծարանքի զգացումը:

Հրաւէր կ'ըլլայ ահա Երիտ. Միութեանց, իրարու քով գալ ու միասնաբար պայքարիլ դուրսէն փչող խորշակներու դէմ. պայքարիլ նոր հայութեան սպառնացող վտանգներուն դէմ եւ պատրաստուիլ վաղուան:

Ջուր է լաւագոյն ապագայի մը մասին յոյս ունենալ, երբ ժողովուրդի ամէնէն կենսունակ եւ ամէնէն ոգեշունչ տարրը՝ երիտասարդութիւնը՝ չի գիտակցիր իր կոչումին եւ չոգեւորուիր իր ժողովուրդի ճակատագրով. իր ազգային արժէքներով»:

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՏԱԳՆԱՊԸ

«Նոր Օր»ի մէջ կը կարդանք (2 օգոստոս).—

Կրթական նախարարութեան պաշտօնեաներէն մեր քաղած տեղեկութեանց համաձայն, հայ դպրոցներու հարցը դեռ հեռու է կարգադրուելէ: Կրթական բոլոր քննիչները խիստ աննպաստ տեղեկագիրներ տուած են, ցոյց տալով հայ դպրոցները իբրեւ օջախներ օտարական փրոփականտի եւ համայնավարութեան:

Դժբախտաբար, կ'ըսեն նոյն շրջանակները, հանրային ապահովութիւնն ալ հաստատած է կրթական քննիչներու աննպաստ տեղեկագրերու մանրամասնութիւնները: Մինչեւ այն ատեն որ տրուած աննպաստ տեղեկութիւնները պատկան մարմիններու կողմէ չհերքուին, որ եւ է նպաստաւոր կարգադրութիւն սպասելու չէ կրթ. նախարարութենէն:

Թէ այս աննպաստ տրամադրութիւնները փոխելու եւ թէ հայ համայնքի իրաւունքները ուժգնօրէն պաշտպանելու համար, գործի պէտք է լծել ծանօթ հելլէն մտաւորականներ եւ քաղաքական դէմքեր: Ամէն պարագայի մէջ, Հայերու համար տրուելիք արտօնութիւնը, հելլէն շահերու տեսակէտով կարեւոր զիջում մը, առանձնաշնորհ մըն է, եւ այս ուղղութեամբ պատասխանատուութիւնը կրթ. նախարարը մինակը չպիտի ուզէր ստանձնել: Կը դիմանայ նոր կարգադրութիւն մը (բեկանումը կրթական խորհուրդի տուած արգելքին), երբ կրթական նախարարութենէն դուրս հելլէն քաղաքական շրջանակները ի նպաստ մեզի կ'արտայայտուին: Այս առթիւ ըսենք թէ «Նոր Օր»ի մէջ լոյս տեսած յունարէն յօդուածը մեր կողմէ ղրկուած էր ծանօթ հայասէր հելլէն մտաւորականներու եւ քաղաքական դէմքերու եւ անոնք գրաւոր կերպով իրենց նպաստաւոր կարծիքը յայտնած են վարչապետ Պ. Մէթաքսասին:

Իսկ դպրոցական յանձնախումբին հետ գործակցող ծանօթ Հելլէն մը, երէկ յայտարարած է թէ ինք կը վստահեցնէ Հայերը որ նախարարութիւնը համաձայն պիտի գտնուի, շաբաթական դասապահերու կէսը յունարէնով եւ կէսը հայերէնով դասաւանդելու:

«[illegible]»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (63)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Մարէ, ջուր տուր՝ երեսս լըւամ:

— Կա՞յ որ: Էդ սատկելիք աղջիկը ... ի՞նչ վախտ եղաւ, ջրի գնաց: Պ. Սարգիս, քէ մեռնիմ, շատ էրես կուտաք էդ աղջկանը ...

— Մարէ՛, Սաթօն լաւ աղջիկ է,— պատասխանեց երիտասարդը՝ կարեւորութիւն չտալով պառաւի գանգատին.— ուր որ է՝ հիմա կուգայ:

Ախոռի դռնէն մէկ մէկու ետեւէ ուրիշ երկու երիտասարդներ ալ դուրս եկան, նոյնպէս մրոտուած դէմքերով ու ձեռքերով:

— Հը՛, ջուր չկա՞յ,— հարցուց Սարգիսին լայն կուրծքով, միջահասակ երիտասարդ մը.— էս օր լաւ յոգնեցանք, կարծես ամբողջ Թօքերս մրով լեցուած լինին:

— Դարտ մ'ընէր, Կարօ ջան, հեգնօրէն մխիթարեց Հրայրը, լայն դէմքով, հազիւ քսան տարեկան երիտասարդ մը.— դարտ մ'ընէր, շուտով Հաւինջ ծխնելոյզ մաքրող մը պիտի գայ:

— Ծխնելոյզ մաքրո՞ղ մը.— Կարօն չհասկցաւ ընկերոջ ծաղրը:

— Հա՛, Թօքերդ մաքրելու համար,— ծիծաղեցաւ Հրայրը ու երեսը թըթուեցնելով՝ Թքեց գետին.— Փո՛ւ, կարծես մինչեւ արիւնիս մէջ մտած լինի: Տօ, էն սապօնի կտորը ի՞նչ եղաւ ... Հը՛մ ... էն էլ եւ եւս ...— ու նշանակալից հայեացքը դարձուց դէպի պառաւը:

Սափոր մը աջ ուսին, նոյնքան մեծ սափոր մըն ալ ձախ ձեռքով բռնած՝ ծանր հեւալով Սաթենիկը կանգնեցաւ սեմին վրայ:

— Ծամդ կտրեմ, ես քու պատանքը կարեմ ... էս քանի ժամ եղաւ,— ու պառաւը իր սովորական տատոցը ըսկսաւ:

Երեք երիտասարդները իրարու օգնելով դէչ աղէկ մաքրուեցան, մինչ աղջիկը Թօնրատան աջ անկիւնը դրուած Թախտի վրայ նաշխուն սփռոց մը փռելով նախաճաշի սեղանը կը պատրաստէր:

— Եարապ, ե՞րբ կարգին բան մը պիտի ուտենք,— փնթփնթաց Հրայրը՝ տխրութեամբ սփռոցի շուրջը դրուած դատարկ պնակներուն նայելով,— ամէն օր նոյն անհամ ջրվան, պանիրն ու սոխը ... մարդ կը զզուի ...

Կարօն Եւրոպա եւ Ամերիկա ապրած երիտասարդ մըն էր: Հրայրի խօսքերուն վրայ, առաջնակարգ ճաշարանի մը սպասարկողի քաղաքավարութեամբ ծռեցաւ ընկերոջ առջեւ, կարծես ան յաճախորդ մը ըլլար, ու երեւակայական ճաշացուցակի մը վրայէն սկսաւ իրարու ետեւէ կերակուրներու անուններ կարդալ.

— Տապակած գառան միս, կովկասեան խորոված՝ Թոմաթէսով, ծնեբեկ՝ Թարմ կարագով, հաւկիթով սպաննախ, խորոված վառեակ, ածմուփիլաւ ...

— Կաթնապուր, հարսի մատնիկ՝ մեղրով,— շարունակեց Սարգիսը՝ գտնելով որ Կարօն քաղցրեղէններու բաժինը պակաս ձգեց,— եւ ահա քեզի,— ու ծանր ձեռքով զարկաւ Հրայրի գլուխը,— տէ՛, հիմա կշտացա՞ր:

— Տօ՛, ես քու ... — ու Հրայրը՝ տեղէն վեր ցատկելով՝ յարձակեցաւ Սարգսի վրայ:

Կարօն ալ օգնութեան հասաւ Հրայրին, ու աննկարագրելի գոռոցով մը սկսան գզուըտիլ: Կարօն ու Հրայրը կազմով աւելի մեծ էին, բայց չէին կրնար վար բերել Սարգիսը, որ փայլակի արագութեամբ կը դառնար անոնց մէջ՝ մէկ Հրայրը մէկ Կարօն տապալելով գետին, մինչեւ որ յաջողեցաւ երկուքը իրար վրայ պառկեցնելով այդ դիրքով պահել՝ վրանին նստած:

Դրսէն տեսնող մը պիտի կարծէր թէ ականատես է իրական կռուի մը, մինչդեռ ամէնօրեայ խաղ մըն էր այդ՝ հեռաւոր գիւղի մէջ ինկած երիտասարդներուն համար:

Խեղճ պառաւը, վախեցած հաւի նըման կչկչալով, Թոնրատան չորս բոլորը կը դառնար շուարած, թէեւ ամէն օր միեւնոյն կռիւը կը տեսնէր, իսկ Սաթենիկը՝ առանց Թախտէն վար իջնելու՝ ծիծաղէն կ'արտասուէր:

Երեք ընկերները, ուրախ կատակելով վերջացուցին նախաճաշը: Ամբողջ գիշերը աշխատած էին, յոգնած ու քնատ: Կարօն ու Հրայրը ախոռէն ներս մտան՝ դուրսը պինդ մը գոցելով, մինչ Սարգիսը ձեռքի սիկարէթը վերջացնելով՝ ելաւ տեղէն եւ դռնէն դուրս եկաւ:

Այդ տունը ուր երկու ամիսէ ի վեր երեք ընկերները կը բնակէին, մեկուսի ինկած էր գիւղի ամէնէն ծայրը ու կը պատկանէր պառաւ կնոջը: Պառաւը, էրիկ մարդ չունէր, կ'ապրէր մէկ հատիկ աղջկան հետ՝ ունեցած քանի մը արտերը դրացիներու հետ կիսրար ցանելով: Շատ մեծ դժուարութեամբ համաձայնած էր իր տան մէջ տեղ տալ այդ երեք անծանօթ երիտասարդներուն, երբ վանահայրն ու գիւղի տանուտէրը բարեխօսած էին անոնց համար: Խեղճ պառաւը առաջ չհասկցաւ անոնց «ինչացու» լինելը, ծուռ աչքով կը նայէր անոնց վրայ: Սակայն, շատ չքաշեց, այդ մասին բոլորովին հանդարտեցաւ. երիտասարդները տան հարազատներու նման կը պահէին իրենք զիրենք: Առով մէկտեղ՝ շատ մը պարագաներ կային, որոնց խելք չէր կրնար հասցնել:

Այդ տղաքը, որոնք քիչ մը տարբեր հայերէն ալ կը խօսէին, ինչո՞ւ եկեր էին այդ կորած գիւղը. ովքե՞ր էին երբեմն այցելող խորհրդաւոր մարդիկ, որոնք գիշեր մը մնալով կ'անյայտանային. ու վերջապէս ինչո՞ւ ախոռի դուռը միշտ փակ կը պահէին ու կ'արգիլէին զինքը, որ ներս մտնէ: Ճիշդ է որ, ախոռին մէջ կապ մը կով կամ եզ չունէր, բայց ինք այնպէ՛ս վարժուած էր ամէն առտու ախոռը մտնել, հին օրերու նման, երբ ամուսինը դեռ ողջ էր, ու իրենք քանի մը կապ տաւար ունէին:

Այս տարակուսանքներուն հետ մէկտեղ, պառաւը սկսած էր սիրել այդ երիտասարդները, որոնք այնքան բարեհացակամ ուրախ մարդիկ էին: Աղէկ զատ, պառաւի ինքնասիրութիւնը կը շոյէին վանահօր եւ տանուտէրի յաճախակի այցելութիւնները:

×

Գիւղէն հազիւ հարիւր քայլ հեռաւորութեան վրայ կը բարձրանար հընամենի Հաւինջի պատմական վանքը, շրջապատուած պարիսպով: Եկեղեցիէն քիչ հեռու կը գտնուէին վանատունը եւ վանքի տնտեսութեան վերաբերեալ բոլոր բաժանմունքները: Ազանչելի դիրք ունէր վանքը: Արագածի լանջին վրայ թառած: Այդտեղէն ամպարփակ հորիզոն կը բացուէր դիտողի աչքին:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Զօր. Մէթաքսաս դարձած է միահեծան տիրակալը ամբողջ Յունաստանի: Առաջին վայրկեանին կտրուեցան հեռաձայնի հաղորդակցութիւնները, որպէսզի դաւադիրները չկարենան գործել: Ոստիկաններ եւ զինուորներ խիստ հսկողութեան տակ առած են փողոցներն եւ հանրային շէնքերը:

Զօր. Մէթաքսաս, որ Յունաստանի աջակողմեան բունցքը կը համարուի Քոնտիլիսի մահէն ի վեր, իր յայտարարութեան մէջ կ'ըսէ.

— «Այսօր պաշարման վիճակ հրատարակուեցաւ, խափանելու համար համայնավարական ծանրակշիռ շարժում մը, որ կրնար արիւնահեղութիւն պատճառել»:

Չորեքշաբթի օր միայն կառավարական պաշտօնաթերթը լոյս տեսաւ, միւս բոլոր թերթերը խափանուած ըլլալով: Բանակը շարժման մէջ դրուեցաւ, որպէսզի պատրաստ ըլլայ որեւէ ապստամբութեան դէմ: Զօր. Մէթաքսաս նիստի հրաւիրեց դահլիճը եւ յայտնեց թէ ինքզինքը դիկտատոր հռչակած է Թագաւորին հաւանութեամբ, անմիջապէս լուծելով Խորհրդարանը, դրաքննութիւն հաստատելով, զինուորական ատեաններ կազմելով, զինեալ պահակախումբեր դնելով բոլոր ռազմագիտական կէտերուն վրայ եւ ամբողջ բանակը պատրաստ պահելով: Իսկ պաշտօնաթերթը հրատարակեց զեկոյց մը, որ կ'ըսէ.

— «Համայնավարութիւնը կը պատրաստուէր տապալել ընկերային կարգուսարքը եւ կործանել յունական ընկերութիւնը: Ատոր առաջին քայլը պիտի կազմէր ընդհանուր գործադուլը: Այսպիսի կացութեան մը դիմաց, կառավարութիւնը անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առաւ եւ արքայական հաւանութիւն խնդրեց»:

Զօր. Մէթաքսաս ըսաւ նոր յայտարարութեան մը մէջ.

— «Ես պիտի գործեմ Թագաւորին հետ, հելլէն ժողովուրդի բարիքին համար: Իմ նպատակս կարգապահութիւնն է եւ արմատէն պիտի ոչնչացնեմ որ եւ է հակազդեցութիւն»:

Նոր ընտրութիւններ պիտի կատարուին միայն այն ատեն երբ Թագաւորը եւ Մէթաքսաս յարմար նկատեն:

⁂ Վիեննայի հելլէնական դեսպանը յայտարարեց թէ հաստատուած է որ դաւադրութիւնը սարքեր էին արտասահմանէն Յունաստան գացած համայնավարներ: Արդէն իսկ ձերբակալած են քանի մը հարիւր համայնավարներ, Աթէնքի եւ ուրիշ մեծ քաղաքներու մէջ: Շարժումը ամէնէն աւելի ծաւալած է Թրակիոյ եւ Մակեդոնիոյ մէջ: Երկար ատենէ ի վեր համայնավարական կեդրոնական կազմակերպութիւն մը կը գործէր այդ շրջանին մէջ եւ բազմաթիւ գործիչներ ղրկած էր երկրին ամէն կողմերը:

Կարեւոր զօրագունդեր զրկուած են Պիրէոնի եւ Ֆալերոյի նաւահանգիստները:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

17 ՏԱՐԵԿԱՆ ԻՍԼԱՄ ԱՂՋԻԿ ՄԸ, Սէլինա Անթարին, իր 12 եղբայրներուն կողմէ քարի բռնուելով սպաննուեցաւ եւ փոս մը նետուեցաւ Ծքտորայի մէկ գիւղին մէջ (Ալպանիա): Եղբայրները իրենց հօրը հրամանով աղջկան կապած էին անոր քրիստոնեայ նշանածը, Քրավցով, եւ յետոյ սպաննած, ահռելի չարչարանքներով: Պատճա՞ռը,— գեղանին Սէլինա իրաւունք չունէր քրիստոնեայ մը սիրելու: Ոստիկան զինուորներ ղրկուեցան ձերբակալելու համար ոճրագործ հայրն ու զաւակները, որոնք լեռներն ապաստանած էին զէն ու զրահով:

ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ արտաքին գործերու յանձնախումբը կարեւոր վիճաբանութիւն մը ունեցաւ չորեքշաբթի օր, Սպանիոյ դէպքերուն առթիւ: Արգայնական երեսփոխան Պ. Սուլիէ բացարձակ չէզոքութիւն յանձնարարեց: Ընկերվարական եւ համայնավար անդամները պահանջեցին օգնել Սպանիոյ կառավարութեան, քանի որ ուրիշ ազգեր կ'օգնեն ապստամբներուն: Ուրիշ երեսփոխան մը դիտել տուաւ թէ եթէ Գերմանիա խարիսխ մը հաստատէ սպանիական Մարոքի, Քանարեան կղզիներու կամ Սպանիոյ արեւելեան ծովափին վրայ, Ֆրանսայի եւ իր գաղթավայրերուն հաղորդակցութիւնները պիտի վտանգուին:

60,000 ՀԱԲԷՇ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐ համախմբած է Ռաս Իմրու, կռուելու համար Իտալացիներուն դէմ: Կ'ըսուի թէ իտալական բազմաթիւ յառաջապահ խումբեր կոտորուած են: Իտալական աղբիւրէ կը հերքեն այս լուրերը, միեւնոյն ատեն աւելցնելով թէ մաքրագործման լայն գործողութիւն մը պիտի ձեռնարկուի անձրեւներու եղանակէն վերջ:

ԱՆԳԼԵՒԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ յառաջ կ'երթան մեծ յաջողութեամբ: Անգլիա հաւանած է օտար առանձնաշնորհներու (քափիթիւլասիօն) բարձման, բայց վերապահ կը մնայ խառն դատարաններու մասին: Ոստիկանութեան մէջ ծառայող Անգլիացիները պիտի քաշուին հինգ տարուան ընթացքին: Այս առթիւ ընդհանուր ներում հռչակուեցաւ:

ՍՈՒՐԻՈՅ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԻՋԵՒ առեւտրական համաձայնութիւն մը կնքուեցաւ, շատ նպաստաւոր պայմաններով:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ Զաւարեան կոմիտէի ընդհանուր ժողովը այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ծանօթ հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի հարցերու քննութիւն:

ՓԱՆԹԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ Արծիւ ենթակոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները, վաղը ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 8 rue Madame Curie:

Գաւառ

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, այս շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8ին, Սիամանթօ Ակումբին մէջ:

ԼԻՈՆԻ վարանդեան կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 7 Օգոստ., ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, Զարդարեան գրադարանի մէջ: կարեւոր օրակարգ եւ ընտրութիւն:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ իշխան ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Անհրաժեշտ ներկայութիւն:

ԱՎԻՆՆԵՈՆԻ Մուրատ խումբի ընկերական ընդհանուր ժողովը, վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, ընկ. Ք. Տէրտէրեանի բնակարանին մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

Այրի Տիկին Լուսի Տէրտէրեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Ս. Տէրտէրեան, Տէր եւ Տիկին Թորոս Տէրտէրեան, Տէր եւ Տիկին Նշան Տէրտէրեան եւ զաւակունք, Պ. Զարեհ Գարիպեան, Տէր եւ Տիկ. Զատիկեան սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, որդւոյն, քեռորդւոյն, հօրեղբօրորդւոյն եւ ազգականին՝

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը, որ տեղի ունեցաւ Օգոստ. 4ին:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր, ուրբաթ առաւօտ ժամը 8.30ին, իր բնակարանին մէջ, 8 Rue Thiers, Asnières: Մարմինը պիտի ամփոփուի Անիէռի նոր գերեզմանատունը:

ՀԱՂ. ՄԻՋ.— փարիզէն առնել 40 եւ 45 օթօպիւսները եւ իջնել *Quatre Routes*:

×

Հ. Յ. Դ. Անիէռ-Պուա-Քոլոմպի Արամ ենթակոմիտէն խորունկ կսկիծով կը ծանուցանէ իր խումբի ընկերներէն՝

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը: Կը հրաւիրուին ընկերները ներկայ ըլլալ յուղարկաւորութեան, որ տեղի կ'ունենայ այսօր, ուրբաթ առաւօտ ժամը 8.30ին, իր բնակարանին մէջ, 8 Rue Thiers, Անիէռ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԿԵՃՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Ամսագրին Երդ. Թիւը, պատկերազարդ եւ գրական բովանդակութեամբ: Տպարանական ծանօթ գործադուլը պատճառ դարձաւ որ թերթը սովորականէն ուշ լոյս տեսնէ: Խմբագրութիւնը կը փութայ յայտնել, որ ապահոված է ամսագրին ամսէ ամիս հրատարակութիւնը հակառակ տպագրական նիւթերու գնին բարձրացման, սպասելով որ ընթերցողներն ալ փութան վճարել իրենց բաժնեգինը, տարեկան **30** ֆրանք, արտասահման **40** ֆրանք: Դիմել՝

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ՝ M. & M. BARSAMIAN, 30 Rue Drouot, Pais (9e)

ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ՝ V. R. TACVORIAN, 23 Rue Paul Bert, Asnières, (Seine), Chèque Postaux 1647.93 Paris.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

«Դրօշակ» Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղը շնորհակալութիւն կը յայտնէ ընկ. Թորոս Պաղտասարեանի որ Միութեանս նուիրեց Հ. Յ. Դ. Զինանշանը:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ավինեոնի Հ. Յ. Դ. Մուրատ խումբի ընկերները իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն ընկեր Մինաս Խաչիկեանի եւ պարագաներուն, իր եղբօր՝ ՂԱԶԱՐՈՍ ԽԱՉԻԿԵԱՆԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՄՕՏ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻ ՍԱԿԱՒԱԹԻՒ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐՈՎ

«ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԻԿ» (Նուագող վշտից հայրենեաց): Առաջին հատորը (կենսագրութիւն): կազմեց՝ ՀԱՅԿ ԱՃԷՄԵԱՆ: Ստուար հատոր մը, 556 մեծադիր էջերով եւ պատկերազարդ: Կը պարունակէ ոչ միայն Խրիմեան Հայրիկի կենսագրութիւնը, այլեւ պատմական եւ աշխարհագրական տեղեկութիւններ Վասպուրականի եւ ժամանակակից դէպքերու մասին:

Գին՝ 50 ՖՐԱՆՔ թղթակազմ եւ առանց հաշուելու թղթատարի ծախքը:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԲԱՆԱՁԵՒԸ

Աղասի Խանջեանի անձնասպանութեան մասին

Հայաստանի բոլշեւիկները, որոնք դաժան պայքարում ջախջախեցին հակայեղափոխական դաշնակներին ու տրոցկիստներին, ջախջախեցին հայ նացիոնալ-ուկլոնիստներին, որոնք հակակական յաղթանակներ նուաճեցին Խորհրդային Հայաստանի ծաղկման գործում, որոնք անհունօրէն նուիրուած են Համ. Կ(բ)Կ կենտկոմին ու կուսակցութեան առաջնորդ ընկեր Ստալինին, չեն թողնի շեղել իրենց Լենինի-Ստալինի ճանապարհից:

Ադրբէջանի ու Վրաստանի բոլշեւիկների, այն երկրի բոլշեւիկների հետ միասին, որը համայն աշխարհի աշխատաւորներին տուել է ժողովուրդների առաջնորդ ընկեր Ստալինին, Հայաստանի բոլշեւիկները. Համ. Կ(բ)Կ Անդրերկոմի ու նրա ղեկավար ընկ. Բերիայի ղեկավարութեամբ, կը հասնեն նորանոր յաղթանակների:

Ընկեր Բաղիրովի հաղորդման շուրջը բացուած վիճաբանութիւնների ընթացքում հանդէս եկան ընկերներ՝ Բաղրամովը, Ռեմիխանովը, Միրզա Մահմեդովը, Սիճայսկին, Զուբարը, Թարխանովը, Նոդիւը, Պօղոսովը, Համիդ Սուլթանովը, Ֆոմինը, Միր Բաշիր Կասումովը, Ադրբէջանի Կ(բ)Կ կենտկոմի քարտուղար Ա. Բ. Ակոպովը:

Ընկեր Զուբարը եւ ուրիշները փաստեր բերին, որոնք ցոյց են տալիս Հայաստանի Կ(բ)Կ կենտկոմի նախկին քարտուղար Խանջեանի միանգամայն անբաւարար զգաստութիւնը հակայեղափոխական նացիոնալիստական տարրերի հանդէպ, որոնք չահել էին նրա անսահման վստահութիւնը եւ իրենց սեւ գործերն էին կատարում նրա թիկունքում: Խանջեանի հովանաւորող վերաբերմունքը դէպի տրոցկիստական ու նացիոնալիստական տարրերը վերջիններիս համար ստեղծել էր անպատժելիութեան պայմաններ, դժուարացնելով կուսակցական կազմակերպութեան պայքարը դասակարգային թշնամու թափթփուկների դէմ:

Ադրբէջանի Կ(բ)Կ կենտկոմի քարտուղար ընկեր Ակոպովն ակտիւի ուշադրութիւնը բեւեռեց բուրժուական-նացիոնալիստական կուսակցութիւնների՝ մուսաւաթականների, դաշնակների, մենշեւիկների ու հակայեղափոխական տրոցկիստների թափթփուկների պրովոկացիոն գործունէութեան փաստերի վրայ Ադրբէջանում եւ շեշտեց, թէ անհրաժեշտ է բարձրացնել յեղափոխական զգաստութիւնը դէպի դասակարգային թշնամու բեկորներն ու նրա ոտնձգութիւնները:

— Քաղաքական անհրաժեշտ դասեր պիտի վերցնել Խանջեանի ինքնասպանութեան ակտից, հակայեղափոխական տրոցկիստական ու նացիոնալիստական տարրերի Ադրբէջանում կատարած ուերիչ աշխատանքի փաստերից, բարձրացնել իւրաքանչիւր կուսակցական ու ոչ կուսակցական բոլշեւիկի եւ ամբողջ կուս. կազմակերպութեան զգաստութիւնը — կոչ արեց Ադրբէջանի Կ(բ)Կ կենտկոմի եւ Բաքուի Կոմիտէի քարտուղար ընկեր Մ. Դ. Բաղիրովն իր եզրափակման ճառում:

Ակտիւը միաբերան միացաւ Համ. Կ(բ)Կ Անդրերկոմի կողմից Հայաստանի Կ(բ)Կ կենտկոմի նախկին քարտուղար Խանջեանի դաւաճանական վարմունքին տրուած գնահատականին եւ նրա ինքնասպանութեան ակտից բխող քաղաքական հետեւութիւններին:

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ԿՈՒՍԱԿՏԻՎԻ ԺՈՂՈՎԸ

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆ, 15.— Յուլիսի 15ին տեղի ունեցաւ Լենինականի կուսկազմակերպութեան ակտիւի ժողովը: Ժողովին ներկայ էին 800 հոգի: Ակտիւը լսեց քաղկոմի քարտուղար ընկեր Դանիէլեանի հաղորդումը Ա. Խանջեանի ինքնասպանութեան հանգամանքների մասին: Հաղորդման շուրջը բացուած վիճաբանութիւնների ժամանակ հանդէս եկան ընկերներ Աւագովը, Գեւորգեանը, Յովսէփեանը, Ադամեանը, Էլչիբէկեանը, Մաթէոսեանը, Գուրբալաձէն, Սէյրանեանը, Բոնդարեւը, Աստուրեանը, Իսմայիլովը, Աբրահամեանը, Ասեանը, Սաղաթելեանը, Գրիգորեանը Բաղդասարեանը, Բ. Ամատունին, Պետրոսեանը, Օհանեանը, Շահինեանը եւ Բաբաեանը: Ժողովն ընդունեց մի բանաձեւ, որով միաձայնօրէն խոր զայրոյթով դատապարտեց Խանջեանի դաւաճանական, պրովոկացիոն ակտը, որը խայտառակում է Հայաստանի կուսակցական կազմակերպութիւնը: Ակտիւը յայտարարեց, որ ինքն ի պատասխան Խանջեանի դաւաճանութեան էլ աւելի կը բարձրացնի իր յեղափոխական-յարձակողական զգաստութիւնը, աւելի սերտօրէն կը համախմբի իր շարքերն ստալինեան կենտկոմի, սիրելի բարեկամ, ուսուցիչ եւ համայն երկրագնդի աշխատաւորութեան առաջնորդ մեծ ՍՏԱԼԻՆԻ շուրջը, Անդրերկոմի, նրա մարտական ղեկավար ընկեր Բերիայի շուրջը եւ նրանց ղեկավարութեամբ ջախջախիչ հարուած կը հասցնէ կուսակցութեան բոլոր թշնամիներին, հակայեղափոխականներին, նացիոնալիստներին եւ երկերեսանիներին: Ժողովը պահանջում է վտարել կուսակցութիւնից Գալոեանին, որպէս մի թշնամու, որը թաքցնում էր հակայեղափոխական Ստեփանեանի գործունէութիւնը:

— Յամառ աշխատանքով, անողոք պայքար մղելով հայրենիքի բոլոր թշնամիների դէմ, բոլշեւիկեան աշխատանք կատարելով Վրաստանի, Ադրբէջանի եւ Հայաստանի ժողովուրդների եղբայրական բարեկամութեան յետագայ է'լ աւելի ամրապնդման համար, կը ջնջենք այն խայտառակ բիծը, որը դրեց մեր վրայ կուսակցութեան դաւաճան Խանջեանը,— ասուած է բանաձեւում:

Ակտիւն ամբողջովին ու լիովին միացաւ Հայաստանի կոմկուսի ակտիւի յուլիս 12ի ժողովի բանաձեւին: Ակտիւի ժողովը նամակ ուղարկեց ընկերներ ՍՏԱԼԻՆԻՆ, ԲԵՐԻԱՅԻՆ եւ Հայաստանի կոմկուսի կենտկոմին:

3 (Շար.)

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բալուի Հայր. Միութեան Մարսէյլի եւ Փոմոնի մասնաճիւղերու ընդհ. անդամական խառն ժողովը 9 Օգոստ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Փոմոնի վարանդեան Ակումբի կողքի Պառ փիէռօի մէջ: Անդամներէն կը խնդրուի անպայման ներկայ գտնուիլ:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme. PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԾՐԹԻՒՏՆ ՀՈՄԸՐ)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 8 ՕԳՈՍՏՈՍ
SAMEDI 8 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3186

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԽԼՐՏՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ՃԱՐՃԱՏՈՒՄՆԵՐ

Ո՞ւրկէ սկսիլ... Ֆրանսա, Սպանիա, Յունաստան եւ յետոյ ամբողջ միջազգային կացութիւնը կը ներկայացնեն պատկեր մը, որ լուրջ մտահոգութիւն կը պատճառէ բոլորին:

Փորձենք ամփոփել գլխաւոր երեւոյթներն ու վաւերական իրողութիւնները:

Ֆրանսայի Ժողովրդական Ճակատի կառավարութիւնը շողե֊պինդ կը գործէ երկու ամիսէ ի վեր: Անոր երեք թեւերը, ընկերվարական, արմատական եւ համայնավար, թէեւ խուլ տրտունջներ կը ռնուցանեն իրարու դէմ, բայց գիտեն պահել երեւոյթները, եւ արտակարգ դէպք մը պատահած չէր մինչեւ հիմա:

Արդ, չորեքշաբթի օր Փարիզի մէջ տեղի ունեցաւ դէպք մը, որ եթէ արտակարգ չէ, ամէն պարագայի մէջ ախտանշան մը կը մնայ:

Այդ օրը համայնավար կուսակցութիւնը հրապարակային ժողով մը սարքած էր, տեղեկութիւններ հաղորդելու համար ներքին եւ արտաքին գործունէութեան մասին: Հրաւիրուած էին նաեւ մամուլի ներկայացուցիչները:

Այս առթիւ գլխաւոր ճառը խօսեցաւ Մորիս Թորէզ, կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը (բուն ղեկավարը):

Երէկուան թերթերը զարմանազան մեկնութիւններ կուտան այդ ճառին, իւրաքանչիւրը իր հասկացողութեամբ: Կուսակցութեան պաշտօնաթերթը՝ «Իւմանիթէ», ճառը կ'ամփոփէ այնպիսի ձեւով մը որ ծանր տպաւորութիւն չգործէ: Իսկ միւս թերթերը բացէ ի բաց կ'ըսեն թէ Թորէզ ուժգնօրէն քննադատեց Լէօն Պլումի կառավարութիւնը:

Իբրեւ վաւերական աղբիւր, կը նախընտրենք մեր տեղեկութիւնները քաղել «Փոփիւլէռ»էն, որ ընկերվարական կուսակցութեան, հետեւաբար եւ կառավարութեան պաշտօնաթերթն է:

«Փոփիւլէռ» հրատարակած է շատ կարճ տեղեկութիւն մը, հետեւեալ խորագրով.— «Թորէզի յարձակումը Ժողովրդական Ճակատի կառավարութեան դէմ»:

Իր պատմութեան համաձայն, Թորէզ մէջտեղ կը դնէ կուսակցութեան նոր նշանաբանը.— «Ֆրանսական ճակատ՝ ներքին եւ արտաքին թշնամիին դէմ»:

— «Յետոյ անակնկալ յարձակում մը կատարեց Ժողովրդական Ճակատի կառավարութեան գործունէութեան դէմ, մինչեւ անգամ համարձակելով ըսել թէ տնտեսական, ընկերային, քաղաքական եւ հանրապետական տեսակէտներով ձեռք առնուած բոլոր միջոցները նոյն իսկ սկզբնաւորութիւնը չեն կազմեր Ժողովրդական Համախմբումի ծրագրին գործադրութեան:

«Հա՞րկ է ըսել թէ խորապէս զարմացանք այս խօսքերուն վրայ եւ կրցանք հաստատել թէ ունկնդիրները — շուրջ 6000 հոգի — նոյնպէս քիչ մը շփոթեցան եւ ափ ի բերան մնացին, ի տես համայնավար կուսակցութեան պետերէն մէկուն այս անսպասելի յարձակման»:

Ֆրանսայի բոլշեւիկ ղեկավարը յետոյ խօսած է Սպանիոյ մասին, պահանջելով գործնապէս օգնել հանրապետական կառավարութեան:

Մնացեալը «Իւմանիթէ»ն է որ կը պատմէ.

— «Համերաշխութեան հաւաստիքները չեն բաւեր: Մուսոլինի եւ Հիթլէր չեն խօսիր, այլ կը գործեն: Բանաձեւեր, հանգանակութիւններ, լաւ են, բայց բաւական չեն... Սպանիական կառավարութիւնը պէտք է նիւթական միջոցներ, զէնք, ռազմանիւթ, օդանաւ ստանայ, որպէսզի կարենայ պայքարիլ ըմբոստներուն դէմ որոնք օգնութիւն կը ստանան փաշականներէն: Սպանիական կառավարութեան պարտութիւնը մեր պարտութիւնը պիտի ըլլայ: Ո՛վ որ ինքզինքը Ֆրանսացի կը համարի, պէտք չէ որ թոյլ տայ որ եւ է պարտութիւն»:

Այս առթիւ բանախօսը հպարտութեամբ աւետեր է թէ կուսակցութեան անդամներուն թիւը բարձրացած 225,000ի, իսկ երիտասարդներու թիւը՝ 78,000ի:

Առ այժմ կանգ առնելով այստեղ, անցնինք Սպանիա եւ Յունաստան, ուր դէպքերու ընթացքը խիկապէս անստոյգ է:

Երեք շաբաթէ ի վեր արիւն կը հոսի Սպանիոյ մէջ: Երկու ճակատներ, աջը (ապստամբ) եւ ձախը (կառավարութիւն) օրհասական կռիւի մը բռնուած են, եւ պայքարը կը ծաւալի օրէ օր: Երկու կողմերն ալ հաւասարապէս ուժեղ են, եւ իրենց միջեւ բաժնած՝ երկիրը: Ապստամբները թանկագին առաւելութիւն մը կը վայելեն,— իրենց տիրապետութեան տակ է սպանիական Մարոքը, ինչ որ կ'օգնէ ոչ միայն գաղթային զինուորներ եւ մեծաքանակ ռազմամթերք ճարելու, այլ եւ արտաքին օգնութիւն ստանալու: Իսկ հանրապետական կառավարութիւնը մինչեւ այսօր կրցած է իր ձեռքը պահել նաւատորմին մեծ մասը:

Արդ, սխալ պիտի ըլլար կարծել թէ կացութեան բոլոր բանալիները կը գտնուին Սպանիոյ մէջ:

Քաղաքացիական այս պատերազմը կը սնանի դուրսէն: Աւելի բաց խօսելով, ահաւոր պայքար մըն է որ կը մղուի համայնավարութեան եւ փաշականութեան միջեւ, եւ երկու կողմերն ալ կը վայելեն արտաքին օգնութիւն, յայտնի թէ անյայտ միջոցներով: Պայքարին ելքը, անշուշտ խոր հակազդեցութիւններ պիտի ունենայ Սպանիայէն դուրս, կշիռը հակելով աջ կամ ձախ:

Կը գտնուինք դղրդագին խլրտումներու եւ ճարճատումներու փոթորիկի մը առջեւ, որուն մէկ արձագանգն ալ կը հասնի Յունաստանէն:

Այնտեղ ալ, Աթէնքի մէջ, փաշականութիւնն է որ մենամարտի բռնուած է համայնավարութեան դէմ, նոյնպէս արտաքին ազդակներու ճնշումին տակ:

Ե՞լքը,— կը բաւէ հետեւիլ դէպքերու ընթացքին: Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ԱՄԵՐԻԿԱ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՆ ՍՊԱՆԻՈՅ

ՉՈՐՍ ԳԵՐՄԱՆԱՑԻՆԵՐ ՀՐԱՑԱՆԻ ԲՌՆՈՒԱԾ

Իտալիոյ վերապահումները չէզոքութեան մասին

Սպանիոյ կացութիւնը օրէ օր կը բարդանայ ոչ միայն ներքին, այլ եւ միջազգային տեսակէտով: Մեծ պետութիւններու ճնշումը հետզհետէ զգալի կը դառնայ: Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը ազդարարեց թէ խստօրէն պատասխանատու պիտի բռնէ սպանիական կառավարութիւնը եւ հատուցում պիտի պահանջէ, եթէ որեւէ վնաս հասնի Ամերիկացիներու կեանքին եւ ստացուածքին: Մատրիտի կառավարութիւնը պատասխանեց թէ ուշադրութեամբ նկատի պիտի առնէ այս պարագան:

Աւելի ծանրակշիռ ազդարարութիւն մը ուղղեց գերմանական կառավարութիւնը: Հաստատուած ըլլալով թէ չորս Գերմանացիներ հրացանի բռնուած են յուլիս 24ին, Պարսելոնայի մէջ, ձախակողմեան յեղափոխական ատեանին կողմէ, Գերմանիա ուժգին բողոք մը ուղղեց: Միեւնոյն ատեն, Հիթլէր անմիջապէս իր քով կանչեց բարձրաստիճան սպաներ, եւ խորհրդակցեցաւ ամբողջ մէկուկէս ժամ: Յետոյ ծովակալը Քիլ գնաց, որ Գերմանիոյ գլխաւոր նաւակայանն է: Կ'ըսուի թէ նոր մարտանաւեր պիտի ղրկուին սպանիական ջուրերը: Հաւանական է որ առաջին ազդարարութեան յաջորդէ նոր ծանուցագիր մը, վերջնագրի ձեւով:

Միւս պետութիւններէն Իտալիա պատասխանելով Ֆրանսական կառավարութեան կոչին՝ չէզոքութեան մասին, դրած է կարգ մը վերապահումներ որոնք շատ յատկանշական են: Իտալական կառավարութիւնը սկզբունքով կ'ընդունի չխառնուիլ Սպանիոյ գործերուն, բայց երաշխաւորութիւններ կը պահանջէ թէ մասնակցող բոլոր պետութիւնները պիտի յարգեն իրենց յանձնառութիւնները եւ չէզոքութիւն պիտի պարտադրեն նաեւ անհատներու: Ահաւասիկ դրուած պայմանները, որոնք ներշնչուած են Մուսոլինիի կողմէ.—

1.— Համաձայնութիւնը պէտք է պարտաւորիչ ըլլայ անհատ քաղաքացիներու, ինչպէս կառավարութեանց համար:

2. Մասնակցող կառավարութիւնները պէտք է միջոցներ ձեռք առնեն, ապահովելու համար համաձայնութեան գործադրութիւնը իրենց հպատակներուն կողմէ:

3. Միջամտութեան ձեւ պէտք է համարիլ մամուլի պայքարները, դրամական նպաստները եւ անհատներու զինուորական ծառայութեան առաջարկները:

Այս պայմանները հարցումի վերածելով, Մուսոլինի կ'ուզէ ոչ միայն միջամտութիւնը արգիլել, այլ եւ բացարձակ չէզոքութիւն ապահովել: Կը նշանակէ թէ Իտալիա գործնապէս կը ճանչնայ ապստամբները, որոնց դատին համակիր է սկիզբէն ի վեր: Զէնքի եւ դրամի մաքսանենգութիւնը շատ դիւրին է Ֆրանսական սահմանագուխէն. եւ որովհետեւ Ֆրանսայի պաշտօնական համակրանքը Սպանիոյ ձախակողմեան կառավարութեան հետ է, Մուսոլինի կ'ուզէ ապահովութիւն ստանալ թէ այդ կառավարութիւնը, հետեւաբար եւ համայնավարութիւնը քաջալերութիւն չպիտի գտնէ: Իտալական մամուլը չի ծածկեր այս պարագան: Թերթ մը կ'ըսէ թէ Ֆրանսայէն Սպանիա գացող կամաւորական վաշտերը «ուրիշ բան չեն եթէ ոչ յառաջապահները աւելի մեծ բանակի մը, որ պիտի ծառայէ քանդիչ ուժերուն, ըսպառնալով խաղաղութեան եւ ազգերու համակեցութեան»:

Տարակոյս չկայ թէ Իտալիոյ դրած պայմանները դժուարաւ պիտի ընդունուին կարգ մը կառավարութեանց կողմէ: Ուստի, անկարելի չէ որ Իտալական կառավարութիւնը նախընտրէ յետաձգել չէզոքութեան որեւէ համաձայնութիւն, յուսալով թէ ապստամբները պիտի յաղթեն:

Խ. Միութիւնն ալ պատասխանեց Ֆրանսական կոչին, աւելի բարդացնելով կացութիւնը: Ինչպէս գրած էինք երէկ, Մոսկուա համաձայն է չմիջամտելու, եթէ «կարգ մը պետութիւններ» անմիջապէս դադրեցնեն ապստամբներուն ընծայուած աջակցութիւնը: Մինչ այս մինչ այն, արդէն իսկ 36 միլիոն 435,000 ֆրանք ղրկած է սպանիական կառավարութեան:

ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐԸ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՍՏԱՆԱՆ ՄԱՐՈՔԷՆ

3,000 նոր զինուորներ ցամաք հանուած

Հակասական լուրեր կռիւներու մասին

Սպանիական Մարոքէն 3000 նոր զինուորներ եւս ցամաք հանուեցան շոգենաւերով եւ միացան նախապէս փոխադրուած 2000ին: Դեռ երեք հազար հոգի ալ կը սպասեն Սէութայի մէջ: Այս համախմբումներէն յետոյ, ջախջախիչ յարձակում մը պիտի կատարուի Մատրիտի դէմ: Զինուորներուն հետ ցամաք կը հանուին նաեւ հրասայլեր, թնդանօթներ, գնդացիրներ եւ մեծաքանակ ռազմանիւթ:

Կռիւները կը շարունակուին Մատրիտի հիւսիսակողմը, Կուատարրամայի կիրճերուն գրաւման համար: Կառավարութիւնը կը հաղորդէր թէ գրաւած է կարեւոր դիրք մը, Սան Ռաֆայէլ, բայց յետոյ ստուգուեցաւ որ ընդհակառակն ապստամբները կարեւոր յաջողութիւններ շահած են այդ ճակատին վրայ:

Կ'ըսուի թէ չորեքշաբթի օր սպանիական Մարոքի նաւահանգիստները հասած են չորս իտալական շոգենաւեր, ուղեկցութեամբ չորս սուզանաւերու, պաշար փոխադրելով:

Անգլիական կառավարութիւնը բողոքեց Թորփիլահալածի մը «դիպուածական» ռմբակոծութեան դէմ: Անգլ. զրահաւոր մը հասաւ Պարսելոնա, իսկ 12 օդանաւեր՝ Մալթայէն գացին Ճիպրալթար:

Կառավարութիւնը միշտ նոր յաղթանակներ ծանուցանելով, կ'աւելցնէ թէ իր տրամադրութեան տակ ունի 300 ռազմական օդանաւեր: Հեռագրի մը համաձայն, կառավարական զօրքը գրաւած է Քատիքս քաղաքը, վեց ժամուան ճակատամարտէ մը վերջ: Ջեկոյցը կ'ըսէ թէ ապստամբները փախչելէ առաջ աւերի տուած են քաղաքը եւ քանդած շատ մը յիշատակարաններ: Երեւան հանուած են նաեւ շատ մը գնդակահար դիակներ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՂԱՍԻ ԽԱՆՋԵԱՆԻ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԹԻՖԼԻ՛ՍԻ ՄԷՋ ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ Է

Բազմաթիւ ձերբակալութիւններ դէպքին օրը

Ո՞ւր անձնասպան եղած է Աղասի Խանջեան:

Մինչեւ հիմա հրատարակուած տեղեկութիւնները այն տպաւորութիւնը կը ձգէին թէ անձնասպանութիւնը կատարուած է Երեւանի մէջ, թէեւ խորհրդային թերթերը որոշ բան չեն գրած այդ մասին:

Երկու օր առաջ իրազեկ մը մասնաւոր նամակի մը հիման վրայ կը պնդէր թէ անձնասպանութիւնը տեղի ունեցած է Թիֆլիսի մէջ, եւ անձայն ատրճանակով:

Անգլեւամերիկեան գործակալութիւն մը եւս, «Եունայթէտ Փրէս», նոյն ձեւով կը հաղորդէր տեղեկութիւնը (Թիֆլիսի մէջ):

Հնարաւորութիւն չունենալով ստուգելու այս տեղեկութիւնը, մնացինք վերապահ:

Արդ, երէկ հետեւեալ շատ կարեւոր տեղեկութիւնը ստացանք մասնաւոր աղբիւրէ մը: (Կուտանք վերապահութեամբ).—

Խանջեանի անձնասպանութիւնը կատարուած է Թիֆլիսի մէջ, յուլիս 9ի գիշերը, ժամը 11ին, ժողովէ մը դարձին, իր պանդոկին մէջ:

Նոյն գիշեր քաղաքունի չափ ձերբակալութիւններ կատարուած են:

ՏԵՂԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐԳԻԼԱԾ Է ԵՐԵՒԱՆ ՓՈԽԱԴՐԵԼ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆԻՆ ՄԱՐՄԻՆԸ, ԲԱՑՑ ՑԵՏՈՅ, ՆԿԱՏԻ ԱՌՆԵԼՈՎ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՅՈՒԶՈՒՄԸ, ՏԵՂԻ ՏՈՒԱԾ Է: Ցիսուն հազար հոգի տեսնելու գացած են: Վրացի վարիչներու նենգութիւնը ակներեւ է: Մեծամասնութիւնը հասկցած է դաւանիքը եւ միայն քանի մը կեղծաւորներ են որ խեղկատակութիւններ կը սարքեն: Լուրջ վրդովում, նոյն իսկ մտահոգութիւն կը տիրէ Թիֆլիսի հանդէպ:

Այս առթիւ ստուգեցի նաեւ թէ արտասահմանէն եկած գաղթականներու բերած ապրանքները մեծ մասով վար կը դրուին: Պէտք է լաւ ընտրութիւն ընել նիւթերու մասին: Իսկ նոր ներգաղթի խնդիրը կախում ունի Մոսկուայի բարեհաճութենէն:

ԺԱ. ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

ՊԵՐԼԻՆ, 1 օգոստ. (Ուշացած).— Ողիմպիական Ջահը, որ այս տարուան յունուար 16ին Տիւսէլտորֆէն Պերլին փոխադրուեցաւ խճուղիի ճամբով եւ երկար ճամբորդութեամբ, հսկայական, այս պահուս կը ղօղանջէ կանչելով աշխարհի երիտասարդութիւնը մասնակցելու ողիմպիական խաղերուն: Ամբողջ քաղաքը դրօշազարդուած է միջազգայնօրէն. բայց ամէնէն շատ աչքի կը զարնէ գերմանական կեռ խաչը եւ ողիմպիական դրօշը իր հինգ բոլորակներով՝ կապոյտ, սեւ, կարմիր, դեղին, կանաչ:

Ի՞նչ կը նշանակեն այս հինգ բոլորակները — աշխարհի հինգ մասերն են անոնք: Աշխարհի երիտասարդութիւնը ողիմպիական ոգին ընդգրկած, իրարու կապուած, պիտի հաւաքուի այս դրօշին տակ եւ պիտի մրցի ցոյց տալով իր կարողութիւնը՝ ուժի, վարպետութեան եւ ձեւի ներդաշնակութեամբ:

Բայց ով որ առաջնութիւնը շահի, պիտի ստանայ ոսկի շքանշան: Յաջորդաբար պիտի տամ «Յառաջ»ի մէջ՝ ստացուած արդիւնքը:

Օգոստոս 1ին տեղի ունեցաւ բացումը. Պերլինի կեդրոնական քաղաքապետարանէն մինչեւ պետական մարզադաշտ (Rathaus) միլիոնաւոր ժողովուրդ լեցուած էր մայթերուն վրայ: Առտուան ժամը 10ին սկսաւ եկեղեցական արարողութիւնը կաթոլիկ եւ աւետարանական մայր եկեղեցիներուն մէջ, յետոյ յարգանքի ցոյց անծանօթ զինուորի գերեզմանին վրայ unter der Linder. Ժամը 12ին Փրուսիոյ վարչապետ զօրավար Կէօրինկ ընդունեց Միջազգային ողիմպիական կոմիտէի անդամները. խօսուեցան օրուան պատշաճ ճառեր երիտասարդ հիթլէրեաններու (H. J.) ծովածով բազմութեան. մանաւանդ յայտարարեցին նոր կարգադրութիւնը, որու համաձայն մարզական առաջնորդը եւ երիտասարդական առաջնորդը պիտի գործակցին երիտասարդ մարզական խումբերու բաժնին, բացառիկ զարկ մը տալու համար անմիջապէս ողիմպիական խաղերէն վերջ:

Ժամը 3.30էն մինչեւ 4 ողիմպիական կրակը, որ ձեռքէ ձեռք Աթէնքէն Պերլին հասած էր, յանձնուեցաւ գերման մարզիկներուն եւ տարուեցաւ մարզադաշտ: Այս երկար ճամբան ինքնաշարժի մէջ ոտքի կեցած Հիթլէր կ'ողջունէր իրեն սպասող շարանը միլիոնաւոր բազմութեան եւ ժամը 4ին կատարեց բացումը հոյակապ մարզադաշտին մէջ, որ շինուեցաւ համեմատաբար մեծ արագութեամբ եւ ամենայն կատարելութեամբ, նոյն այս ողիմպիական խաղերուն համար, ըստ իր փափաքին: Գերմանիոյ առաջնորդը միանգամայն հովանաւորն է ամբողջ ԺԱ. ողիմպիականին:

Պերլին խրախճանութեան մէջ է. օտարներ եւ գաւառացիներ լեցուցած են պանդոկներն ու մասնաւոր հիւրանոցները: Պերլինցիները ի զուր չսորվեցին անգլերէն, ֆրանսերէն եւ իտալերէն տարրական գիտելիքներ, զոր իրենց կը դասաւանդէին ամիսներէ ի վեր, նոյն իսկ ձայնասփիւռով: Անոնք պէտք է հասկնան հիւրերուն լեզուն եւ օգնեն անոնց, ճամբայ ցոյց տան, դիւրութիւններ ընծայեն կամ հիւրասիրեն: Օրուան նշանախօսքն է,— օտարները պէտք չէ նեղուին, իրենց տան պէս պէտք է զգան: Իսկ ամէն լեզուով կը կարդանք «բարի եկաք», նաեւ.. Hos geldiniz !

Այս պահուս կ'իմանամ որ Պերլին եկած են Հայեր ալ: Այս առթիւ կը յուսանք որ հանդիպումներ պիտի ունենանք երկրէ երկիր հաւաքուած Հայերու հետ:— Պ. Ֆրունճեան

ԽՄԲ.— Կարդալ Բ. էջին մէջ, մեր մարզական աշխատակցին տեսութիւնը Ողիմպիականի մասին:

ՅՈՒԶՈՒՄՆԱԼԻՑ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ տեղի ունեցան Երեսփ. Ժողովին մէջ, գործարաններու գրաւման հարցին առթիւ: Աջակողմեան երեսփոխանները գանգատեցան թէ՝ հակառակ ներքին նախարարին հաւաստիքներուն, գրաւումները կը շարունակուին: «Փաշականներ», կը պոռային ձախերը: «Մոսկուա գացէք», կը մռնչէին աջերը: Ներքին նախարարը պատասխանելով, յայտնեց թէ ինք յարգած է իր խոստումը: Վարչապետն ալ խօսք առաւ եւ վստահութեան խնդիր յարուցանելով, հարցապնդումները յետաձգուեցան:

ՅԱՆՈՒՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

Այսօրուան Հայաստանը հայ ժողովուրդին ամբողջական ձգտումներուն իրականացումը չէ։ Սակայն, ինչ որ գոյութիւն ունի, կը կազմէ խարիսխը պետականութեան մը։ Մեր հայրենիքին մէջ եւ անոր շուրջ դարձող բոլոր երեւոյթները պէտք է դիտել պետական ըմբռնումով։ Եթէ ներկայ Հայաստանին կը մօտենանք իբրեւ նոր կառուցուող պետական շէնքի մը, ապա եւ չհագրգռուած պէտք է ըլլանք, որ այդ շէնքը ըլլայ անթերի ու լիակատար։

Այդ իսկ պատճառով, բոլոր անոնք որ անտարբեր են դէպի սահմանային խնդիրները, կը յայտնաբերեն քաղաքական տհասութիւն եւ պետական ըմբռնումի պակաս։ Եւ տարօրինակ կերպով այդ հիմնովին սխալ տեսակէտը մենք կը տեսնենք թէ ծայրայեղ ձախերու եւ թէ աջերու մօտ։ Տարբեր մեկնակէտ ունենալով երկուքն ալ նոյն միտքը կը յայտնեն, ինչ որ բոլորովին կը հակասէ մեր երկրի պետական շահերուն։

Այսպէս, յուլիս 25ին «Փրթի Ժուռնալ»ի բեմէն Ամերիկայի «Բանուոր» թերթի համայնավար խմբագիրը կը յայտարարէր, թէ «Խ. Միութեան մէջ ներքին սահմանային վէճեր գոյութիւն չունին եւ մեզի համար միեւնոյն է, թէ Ղարաբաղը, Ախալքալաքը եւ Նախիջեւանը որո՞ւ կը պատկանին, — Հայաստանի՞ն, Վրաստանի՞ն թէ Ադրբէջանին»։ Նոյն միտքը կ'արծարծուի նաեւ Փարիզի կարմրուկ շաբաթաթերթի յուլիս 31ի թիւին մէջ։

Իսկ հայ «ազգայնական կազմակերպութեան» թերթին՝ «Ազդ»ի վերջին թիւին մէջ կը կարդանք.— «Բաւական Հայեր շատ են վշտացել այն փաստով, որ հայկական մի քանի գաւառներ վերահաստատուած են հարեւան հանրապետութեանց մէջ։ Մենք այդ բանին ոչ մէկ նշանակութիւն չենք տալիս։ Քանի դեռ թէ Հայաստանը, թէ Վրաստանը եւ թէ Ադրբէջանը վասալական հանրապետութիւններ են, բացարձակապէս երկրորդական է, թէ ինչ սահմաններ կ'ունենան նրանք։ Իրական հետաքրքրութիւն ներկայացնո՞ւմ էր այն հարցը, թէ ո՞ր ռուսական նահանգին կը կցուի հայկական հողի որ եւ է մասը»։

Համայնավարներն իրենց տեսակէտը կը հիմնաւորեն այն բանով, որ Խ. Միութեան մէջ բնակավայր ընտրելու ազատութիւն կը տիրէ, ամէն ոք կրնայ ուզած տեղը ապրիլ եւ շինարարութիւնը կը կատարուի անխտիր բոլոր երկրամասերուն վրայ, թէ հոն ազգային խտրութիւն չկայ, բոլոր ժողովուրդները եղբայրական սերտ կապերով միացած են եւ բոլոր խորհ. հանրապետութիւններու մէջ ազգային փոքրամասնութիւնները կը վայելեն լայն իրաւունքներ եւն.։ Իսկ ազգայնականները կը յենուին այն փաստին վրայ, թէ քանի որ Անդրկովկասի մէջ տիրապետողը Ռուսաստանն է, հետեւաբար երկրորդական է թէ այս կամ այն հողամասը որո՞ւ կը պատկանի։ Իրենց տեսակէտը աւելի համոզիչ դարձնելու համար, վերջիններս Հայաստանի ներկայ գոյավիճակը կը համեմատեն ցարական Ռուսաստանի ժամանակուան կացութեան հետ։

Եթէ Անդրկովկասի ներքին սահմանային բաժանումը որ եւ է կարեւորութիւն չի ներկայացներ, շատ բնական հարցում մը կը ծնի.— Այդ պարագային ինչո՞ւ անպայման «հայկական մի քանի գաւառները» պատկանին Վրաստանին ու Ադրբէջանին, եւ ոչ Հայաստանին։ Հետեւաբար, եթէ աշխարհագրական, պատմական ու ազգագրական տեսակէտէն Հայաստանին կապուած այդ հողամասերը անոր սահմաններէն դուրս կը մնան, կը նշանակէ թէ լուրջ պատճառներ գոյութիւն ունին։ Այլապէս, ինչո՞վ բացատրել հանրապետական շրջանին վիճելի հողամասերու շուրջ ծագած կռիւները եւ Անդրկովկասի համայնավարներու 15 տարի տեւող վէճերը։

Խնդիրը այնքան ալ պարզունակ չէ, ինչպէս կը կարծեն աջէն ու ձախէն։ Որովհետեւ թէ Խ. Միութեան կազմին մէջ եւ թէ իբրեւ ռուսական ծայրագաւառ մը, նախ եւ առաջ գոյութիւն ունի Հայաստան։ Ոչ թէ ազգագրական կամ հողային իմաստով, այլ իբրեւ պետական կորիզ։ Անկախ վարչաձեւէն ու հոն տիրապետող ուժէն, այդ երկիրը աստիճանաբար կը կազմաւորուի իբրեւ պետութիւն։ Որքան ալ Հայաստանի արդի կառավարութիւնը կախում ունենայ Թիֆլիսէն կամ Մոսկուայէն, բայց եւ այնպէս հոն ապրող ժողովուրդին համար ան հայկական կառավարութիւն է։ Եթէ նոյն իսկ այդ կառավարութիւնը ամբողջովին կը գործադրէ Մոսկուայի հրահանգները, սակայն Հայաստանի ժողովուրդը անմիջականօրէն կ'ենթարկուի իր սեփական՝ հայկական կառավարութեան։ Իր կացութենէն դժգոհ թէ գոհ, անվիճելի է, որ այնտեղի ժողովուրդի աչքին Հայաստանը կը ներկայանայ իբրեւ հայկական պետութիւն։ Հետեւաբար մենք ալ պարտաւոր ենք Հայաստանի վրայ նայիլ իբրեւ պետական կորիզ եւ անոր համաձայն մշակել մեր տեսակէտները։ Նոյն իսկ խորհ. իշխանութեան տիրապետութեան 15 տարիները ցոյց տուին, որ Հայաստանը բոլոր պայմաններուն տակ կրնայ զարգանալ իբրեւ պետութիւն։ Եթէ իբրեւ պետութիւն արտաքին յարաբերութիւններ մշակելու հնարաւորութիւններ չունի, սակայն ներքին կառուցուածքին մէջ շատ բան եղած է։ Այսօր Հայաստան ունի իր սեփական համալսարանը, գիտական հիմնարկները, դպրոցները, մատենադարանը, թանգարանը, պետական վարչութիւնները, պետական տնտեսական կազմակերպութիւն եւն.։ Խնդիր չէ, թէ այդ ամէնը ինչ աստիճան անկախաբար կը գործեն կամ թէ հոն ինչ ոգի կը տիրապետէ։ Փաստ է որ այդ բոլորը հայկական են, Հայաստանին կը պատկանին եւ հայ պետական կեանքի հիմերը կը կազմեն։

Եւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը այդ տեսակէտէն կը մօտենայ Հայաստանին։ Գոյութիւն ունեցող փաստերը մենք չենք ժխտեր, սակայն կը քննադատենք բոլոր այն երեւոյթները, որոնք այս կամ այն ձեւով կը թուլցնեն հայ պետականութեան հիմերը։ Մենք կը մատնանշենք միայն տնտեսավարութեան եւ վարչական եղանակներու մէջ կատարուած այն սխալները, որոնք կրնան արգելք հանդիսանալ Հայաստանի բարգաւաճման եւ յառաջդիմութեան։ Մեր փափաքն է, որ Հայաստանի մշակութային կեանքին մէջ տիրապետողն ըլլայ հայկական - ազգային ոգին։ Մենք կ'ուզենք լայն չափերով ներգաղթ, որպէսզի գաղութներու մէջ կորստեան դատապարտուած ժողովուրդը փրկուի եւ Հայաստան փոխադրուելով, զօրացնէ մեր հայրենիքը։ Սահմանային խնդիր կը յարուցանենք, որովհետեւ հայապատկան հողամասերը Հայաստանին կցելով, երկիրը աւելի պիտի զօրանայ ու բարգաւաճելու լայն հնարաւորութիւններ ստանայ։ Եւ վերջապէս, եթէ կը պայքարինք Մոսկուայի կամ Թիֆլիսի գերակայութեան դէմ, մեր միակ նպատակն է պաշտպանել Հայաստանի վեհապետական իրաւունքները։ Այնպէս որ մեր քննադատութիւններն ու պայքարը կ'ուղղուին ոչ թէ ընդդէմ Հայաստանի, այլ կը կատարուին յանուն Հայաստանի եւ ի պաշտպանութիւն հայկական մանուկ պետութեան։ Այս տարբերութիւնն է, որ չեն ուզեր ըմբռնել մեր հակառակորդները եւ անհեթեթ մեղադրանքներ կ'ուղղեն Դաշնակցութեան հասցէին։

Արդէն կեանքը ինքը ցոյց կուտայ, թէ ո՛րքան հիմնաւոր եւ տեղին են եղած մեր քննադատութիւնները։ Դաշնակցութիւնը չէ՞ր, որ տարիներ շարունակ կը պահանջէր վերջ տալ տնտեսական արկածախնդրութեանց, ընդունիլ հայրենիքի գաղափարը, չանբարոյացնել կենցաղը, ամուր պահել ընտանիքը, կանոնաւորել դպրոցական գործը, զարկ տալ ազգային մշակոյթին եւ հնարաւորութիւններ ստեղծել ժողովրդային զանգուածներուն գործօն մասնակցութիւն բերելու պետական կեանքին։ Ի հարկէ, մեր խօսքը չէ, որ այդ բոլոր փոփոխութիւնները տեղի կ'ունենան խորհրդային աշխարհին մէջ։ Սակայն, երբ որոշ փոփոխութիւններ կը կատարուին, կը նշանակէ թէ իրենց ուժը կը պահեն Դաշնակցութեան կողմէ եղած մատնանշումները։

Այս բոլորէն վերջ, բնական է, որ մեր պետական շահերու տեսակէտէն, բնաւ միեւնոյն չէ թէ Ղարաբաղը կամ Ախալքալաքը որու կը պատկանին։ Անշուշտ, իրենք հայ համայնավարներն ալ կը զգան այդ հողամասերը Հայաստանին միացնելու անհրաժեշտութիւնը։ Ապացոյց այն ներքին խլրտումները, որ այդ գետնին վրայ ծագած են համայնավար կուսակցութեան ծոցին մէջ։ Մեր մեղադրանքն այն է, որ հայ համայնավարները, զանազան նկատումներով, հարկ եղած ուժգնութեամբ չեն պայքարիր յանուն այդ հողամասերու միացման։ Կը քննադատենք հայ համայնավարներու պետական գիտակցութեան եւ քաջութեան պակասը, համակերպելու եւ ենթարկուելու հաճոյակատարութիւնը։

Ամէնէն համեստ հաշիւներով, Նախիջեւանի մէջ կարելի է տեղաւորել մօտ յիսուն հազար մարդ։ Եթէ «Բանուոր»ի խմբագիրին համար միեւնոյն է, թէ որո՞ւ կը պատկանին վիճելի հողամասերը եւ ամէն ոք ազատ է ուզած տեղը ապրելու,— ապա հետաքրքիր է գիտնալ, թէ Խ. Հայաստանի կառավարութիւնը կրնա՞յ Նախիջեւանի շրջանին մէջ տեղաւորել արտասահմանէն ներգաղթողներու խումբեր։ Ի հարկէ, ոչ. բուն իսկ այն պարզ պատճառով, որ այդ երկրամասը կը պատկանի ոչ թէ Հայաստանին, այլ Ադրբէջանին։ Մանաւանդ ներկայիս, երբ համաձայն նոր սահմանադրութեան, Ադրբէջանը, զատուելով Անդրկովկասեան Հանրապետութենէն, առանձին հանրապետութիւն է դարձած։

Այս 15 տարիներու ընթացքին Բագուի եւ Թիֆլիսի մէջ հիմնուեցան համամիութենական եւ համակովկասեան արժէք ներկայացնող ձեռնարկներ, անտեսելով Երեւանը։ Այսօր, երբ կը լուծուի Անդրկովկասեան Դաշնակցութիւնը, այդ բոլոր հաստատութիւնները կը մնան Ադրբէջանին եւ Վրաստանին։ Եթէ նոյն իսկ Հայաստան, Վրաստան եւ Ադրբէջան ռուսական ծայրագաւառներ են դարձած, մի՞թէ միեւնոյն է, թէ Մոսկուայի բարիքներէն ո՛ր «գաւառը» կ'օգտուի։ Չէ՞ որ այդ «գաւառները» անդրկովկասեան ժողովուրդներու ապագայ պետական ինքնուրոյն կեանքի կորիզները կը հանդիսանան։ Եւ ինչո՞ւ սահմանային եւ այլ խնդիրները, որ կրնան լուծուիլ ներկայիս, ձգել անորոշ ապագային։

Միշտ պէտք է նկատի առնել, որ բոլոր պայմաններու տակ, Հայաստանը կը կազմաւորուի իբրեւ պետութիւն։ Այս տարրական ճշմարտութիւնը չըմբռնողները իրաւունք չունին խօսելու կամ գործելու յանուն Հայաստանի։

ԱՇՈՏ-ԱՐԾՐՈՒՆԻ

11րդ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

Այս պահուս երկու հակոտնեայ երեւոյթներ, ամբողջ աշխարհի ուշադրութիւնը իրենց վրայ կեդրոնացուցած են։ Մինչ մէկ կողմէ, երեք շաբաթէ ի վեր եղբայրասպան կատաղի կռիւներու հետեւանքով, արիւնը առատօրէն կը հոսի Սպանիոյ մէջ, անդին Գերմանիոյ մայրաքաղաքին մէջ տեղի կ'ունենան համաշխարհային խաղաղութիւնը, ասպետական ոգին, ուժն ու ֆիզիքական գեղեցկութիւնը խորհրդանշող ողիմպիական խաղերը, տասներորդ անգամ ըլլալով (Տասնըմէկերորդ կարգի տեսակէտով, տասներորդ կազմակերպութեան տեսակէտով, քանի որ 1916ին պատերազմին հետեւանքով Պերլինի մէջ տեղի չունեցաւ)։

Որքան դառն է, մեր իրականութեան մէջ, տարիներ շարունակ մարզական շարժումով, ֆիզիքական կրթութեամբ խանդավառուելէ, անսահման եռանդ ու ճիգ սպառելէ յետոյ, այժմ տարբեր ասպարէզներու մէջ փնտռել մեր կեանքին պահանջները բաւարարող պայմանները, այնինչ մեր սեփական հայրենիքին մէջ կրնայինք այդ շարժման առաջնորդներն ու տարածողները դառնալ։ Ու այսօր անսահման յուզումով ու երանութեամբ երեւակայութեան քաղցր պատկերներով հեռուէն է որ կը հետեւինք ուժի ու մկանի այս շքեղ ցուցադրութեան, որ ամէն չորս տարին անգամ մը կուգայ ցնցում պատճառել ոչ միայն մարզական ծերացած մրցանիշներուն այլ եւ քաղաքական ու տնտեսական անվերջ պայքարներէն ու տագնապներէն յոգնած, սպառած ու լարուած ուղեղներուն։

«Յառաջ» օրը օրին իր ընթերցողները տեղեակ պահեց իրենց ընդհանուր գծերուն մէջ Պերլինի Ողիմպիականին հանդիսութեանց։ Նկատի ունենալով ձեռնարկին կարեւորութիւնն ու համաշխարհային հանգամանքը, պիտի փորձեմ յաջորդաբար աւելի մանրամասնութիւններ հաղորդել, տալով բոլոր մրցումներուն ճշգրիտ արդիւնքը։

Մօտ 5000 մարզիկներ որոնք կը ներկայացնեն աւելի քան 50 ազգութիւններ, իրարու քով եկած, պահ մը իրենց երէկի քէնն ու ատելութիւնը մոռցած հանդիսաւորապէս կը խոստանան կողք կողքի, ասպետական ոգիով ու կարգապահութեամբ մրցիլ, ի յայտ բերելով իրենց արագութեան, ճկունութեան, ուժին ու տոկունութեան առաւելագոյն ու բազմապիսի արժէքները։ Արդարեւ ինչ աւելի գեղեցիկ պատկեր, ինչ աւելի ներշնչող ու սրտապնդիչ խթան քան այն որ աշխարհի ամէնէն ուժեղ, ամէնէն յաղթանդամ ու անպարտելի մարզիկը, որ քիչ յետոյ ամբոխին կուռքը պիտի դառնայ, որ յաղթանակի ու խաղաղութեան դափնիներ պիտի խլէ, ցոյց պիտի տայ միաժամանակ համեստութիւն, կարգապահութիւն ու դատաւորներու տուած վճիռը անտրտունջ ընդունելու ազնիւ պատրաստակամութիւն մը։ Ահա թէ ուր է մարզական շարժումին իսկական ոգին՝ զօրաւոր մկաններէն ու կորովի ջիղերէն առաջ։ Ո՛ւր էր թէ երեւոյթը կրկնուէր նաեւ ազգերու եւ պետութիւններու կեանքին մէջ։ Որքան դժբախտութիւններու եւ աղէտներու առաջքը կարելի էր առնել այսպէսով։

Հա՞րկ է չեշտել դառնութիւնը զոր կը զգանք հաստատելով մեր բացակայութիւնը ազգերու այս ընտրեալ ու երիտասարդ ներկայացուցիչներու հաւաքոյթին մէջ, երբ ամենայետին ժողովուրդներն անգամ իրենց տեղը բռնած են, ըլլայ մէկ կամ երկու ներկայացուցիչներով։ Ու Փարիզ նստած, մեր երեւակայութեան ուժով, ներքին անզուսպ ցնկութեամբ, շնորհիւ անթելին վայրկեանը վայրկեանին հաղորդած լուրերուն եւ ընդարձակ ու մանրամասն տեղեկութեանց, այդ յուզիչ պահերը հեռուէն հեռու է որ կ'ապրինք։ Համաշխարհային այս մարզահանդէսներուն ականատեսի երանութիւնը մէկ անգամ միայն վիճակուեցաւ ինծի, տասներկու տարի առաջ, երբ Փարիզն էր ստանձնած 8րդ Ողիմպիականի կազմակերպութիւնը։ Անկէ ի վեր այս խաղերը կը շրջին հին ու նոր աշխարհներու մէջ, Ամսթերտամ (1928), Լոս Անճելըս (1932) եւ Պերլին, մատչելի աւելի բախտաւորներուն եւ առանձնաշնորհեալներուն։ Մեր մամուլին պայմանները չեն ներեր մասնաւոր ներկայացուցիչ ղրկել, այն ալ ներկայ տնտեսական անստոյգ ու տագնապալի շրջանին։ Ֆրանսայի մամուլին պարագան միայն նկատի առնելով — երեւոյթը նման պէտք է ըլլայ քիչ մը բոլոր հարեւան եւ հեռաւոր երկիրներուն համար ալ — կարելի է ըսել որ փարիզեան գրեթէ ամբողջ մամուլը եւ գաւառական թերթերուն մեծագոյն մասը, իրենց մէկէ աւելի թղթակիցներն ունին Պերլինի մէջ, իրենց սեփական ինքնաշարժերով եւ հսկայ վարկերով։ Միայն Փարիզի մարզական օրաթերթ «Օթօ»ն, տասներկու թղթակից եւ աշխատակից ունի Ողիմպիականի ամէն մէկ մասնագիտական ճիւղին յատուկ։ Մեր ըսելիքը ուրեմն, տեսակ մը ամփոփումը պիտի ըլլայ հանդիսութեանց եւ մարզախաղերուն, ի պէտս եւ ի գրգիռ մեր երիտասարդ մարզական սերունդին։

Պերլինի Ողիմպիականին անդրադառնալէ առաջ, յիշողութիւնները թարմացնելու համար, հարեւանցի ակնարկ մը նետենք անոր ծագումին եւ վերակենդանացման վրայ։

Ինչպէս յայտնի է, ողիմպիական խաղերը ծագում առին հին Յունաստանի մէջ, Քրիստոսէ մօտ ութ դար առաջ։ Այս մրցումները, որոնք նուիրուած էին Զեւսի (Արամազդ) անուան ունենալով Ողիմպոս լերան ստորոտը, կոչուեցան ողիմպիական խաղեր եւ շարունակուեցան մինչեւ 396 թուականը Քրիստոսէ վերջ։ Յունական քաղաքակրթութեան անկման հետ, այս խաղերուն կազմակերպութիւնն ալ վերջ գտաւ, մրցավայրն ու շրջակայքն ալ տարիներու ընթացքին աւերակներու վերածուելով հողին տակ թաղուեցան։ Անցեալ դարու կէսերուն գերմանացի գիտնականները, Ողիմպոսի ստորոտը պեղումներու ձեռնարկեցին եւ ինը տարուան յամառ աշխատանքներու շնորհիւ, այդ շրջանի քաղաքակրթական բեկորները լոյս աշխարհ բերին։ Սակայն ձեռք բերուած այս արդիւնքը գիտական հետաքրքրութեան մը արթնցուցած հետաքրքրութենէն անդին չանցաւ, երբ մօտ երեսուն տարիներ վերջ, մեծանուն Ֆրանսացի մը՝ կոմս Փիէռ տը Քուպերթէն 1892ին, հին ողիմպիական խաղերը վերակենդանացնելու գաղափարը մէջտեղ նետեց։ Հակառակ սկզբնական շրջանին գտած անտարբեր եւ նոյն իսկ հեգնական վերաբերումին, գաղափարը հետզհետէ ձեւ ու մարմին առաւ։ 1894ին կարելի եղաւ Սորպոնի մէջ միջազգային ողիմպիական համաժողով մը գումարել։ Ու արդի ողիմպիական խաղերը ծագում առին։

Ի պատիւ հին Յունաստանի՝ առաջին կազմակերպութիւնը տեղի ունեցաւ 1896ին Աթէնքի մէջ, յոյն բարեբարի մը՝ Աւէրոֆի կառուցանել տուած նոր մարզարանին մէջ։ Ի մէջ այլոց ծրագրին մէջ զետեղուեցաւ նաեւ Մարաթոնի վազքը, ի պատիւ այն հերոս զինուորին, որ Մարաթոնէն մինչեւ Աթէնք բաժնող 42 քիլոմեթր հեռաւորութիւնը չհանգչած վազած էր, մայրաքաղաքին աւետելու համար յոյն հրամանատար Միլթիատեսի տարած յաղթանակը, պարսիկ Քսերքսէսի բանակին վրայ։ Այս քաջ ու յանդուգն զինուորը հազիւ լուրը հաղորդած՝ ուժասպառ ինկած մեռած էր։ Բարեբախտ զուգադիպութեամբ մը, 1896ին ալ, այս մրցման մէջ յաղթանակը Յոյն մը շահած էր, Լուիս, յետագային դարձած պարզ հովիւ մը որ այս անգամ մինչեւ Պերլին գացած է, հակառակ իր փթթուն տարիներուն, Ողիմպիոսի ստորոտէն բերուած ձիթենիի ճիւղ մը նուիրելով Հիթլէրի։

Անկէ յետոյ մրցումները կանոնաւորաբար շարունակուեցան ամէն չորս տարին անգամ մը։ 1900ին Փարիզ, ապա Սէն Լուի (Ամերիկա), Լոնտոն, Սթոքհոլմ (ուր Հայերս ալ ունեցանք երկու ներկայացուցիչներ՝ Վահրամ Ս. Փափազեան եւ Մկրտիչ Մկրեան)։ 1916ին ամբողջ Եւրոպան հուրի եւ սուրի մատնուած էր, այդ պատճառաւ նոյն տարին տեղի ունենալիք Պերլինի խաղերը ջնջուեցան։ Զինադադար։ 1920ին Անվերս, յետոյ Փարիզ, Ամս-

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

Միւթէսարրըֆի արտաքինէն դժուար էր բան հասկնալ — վարպետ էր իր ներքինը չմատնելու համար, բայց իր ստորադրեալները այնքան ալ վերապահ չէին։

Մարտի վերջերուն, միւթէսարրըֆը Բաղէշ հրաւիրուեցաւ կուսակալի կողմէ. այժմ գաղտնիք չէ որ Հայերու տարագրութեան եւ հայ ղեկավարներու ձերբակալման ու ջարդի հրահանգներ տալու համար էր։

Իրեն փոխանորդ նշանակեց մալ միւտիրին. միամիտ ու բարի ծերուկ մըն էր, որ այցելեց առաջնորդարան եւ իր կարծիքով պետութեան օգտակար ծառայութիւն կատարելու նկատումով երեւի, մեր չգիտցած շատ բաներ հասկցուց մեզի։

Անկէ լսեցինք, որ Սվազցի Մուրատը լեռ բարձրացած է եւ հետագիր էին ստացած թէ անցեր է Սասուն. կ'ուզէր մենէ ստուգել . . . Ըսաւ թէ Վասպուրականի յեղափոխականներու մէջ եւս խլրտումներ կան, ու, ի հարկէ, յորդորեց որ կառավարութեան հաւատարիմ մնանք եւ պատերազմի այս ծանր օրերուն թեթեւցնենք բեռը, եւ ասոր նման խօսքեր։ Ինքը հակիթթիհատ էր. ատելով կ'ատէր միւթէսարրըֆը. — «Երէկուան լակոտներուն յանձնած են երկրի ղեկը, ափսոս այս երկրին . . .», կ'ըսէր։

Պարզ էր մեր ճակատագիրը ուրեմն։ Կը կարծէինք թէ հալածանքը միայն հայ հասարակական եւ յեղափոխական ղեկավարութեան դէմ է. պէտք էր զգուշանային ուրեմն անոնք. առաջին հարուածը յեղափոխական ղեկավարութեան պիտի տային։ Այս ամէնը հաղորդեցի Սասուն ապստամբներուն. պատասխանը եղաւ, որ մասնաւորականները պէտք է թաքչին, մարտական ուժերը հոն ղրկել. ինծի եւս կը կանչէին իրենց քով։ Անհնար էր այդ մասին մտածելն իսկ. Երզրումէն ալ Փիլոսը եւ Միհրան Թէրլէմէզեանը թախանձագին կը խնդրէին հոն երթալ՝ կառավարութեան հետ կապ պահելու համար. բայց Վանէն կրնային ղրկել մէկը եւ այդպէս ալ գրեցի իրենց։

Սասունէն ալ մտահոգիչ լուրեր սկսան գալ։

Աշիրէթներու կեդրոնացում կը կատարուէր հարաւէն եւ արեւմուտքէն իբր թէ պատերազմի երթալու համար, բայց բոլոր իրենց շարժումներէն եւ սպառնալի կեցուածքէն պարզ էր, որ Սասունի գլխուն փորձանք մը կը պատրաստուէր։ Ռուբէնի եւ Կորիւնի հոն երթալէ վերջ Սասունը ընդդիմութեան եւ միանգամայն ըմբոստութեան կը պատրաստուէր։ Անոնք անկէ միշտ կը հաւատացնէին մեզի թէ Սասունի դէմ պիտի ուղղուի նախ Թուրքերու հարուածը եւ անոր դիմադրութեան յաջողութենէն կախուած է Դուրանի եւ քաղաքի փրկութիւնը. հետեւաբար մարտական փորձառու ուժերը եւ միակողմանի կը թուէր անոնց այդ տեսակէտը։ Ճիշդ Ռուբէնի պէս կը մտածէր նաեւ Վանի Իշխանը, կարծելով թէ լեռներու մէջ է փրկութիւնը, իսկ քաղաքը անյուսալի յենարան է եւ քաղաքացիք մեղկ տարր են . . .

Շատ ընկճուած էր սրբազանը լեռնցիներու այդ դատողութիւններէն. նոյն իսկ անգամ մը խնդրեց գիշերով անձամբ հոն երթալ եւ համոզել, որ Դուրանը եւ քաղաքը ձեռքէ չթողուին։

Մարտի վերջին օրերուն էր. օր մը շատ յուսահատ ու սեւ միտքերով նստած էինք առաջնորդարանի սրահը, երբ սարկաւագ Ցարօն արագ ներս մտաւ ու խորհրդաւոր շարժումով մը ինծի դուրս կանչեց. ռուսական բանակէն սուրհանդակներ էին եկած . . . Փրկուա՞ծ էինք արդեօք — առաջին հարցը որ տուի ինծի. անհաւատալի հրաշք կը թուէր. սուրհանդակները Կարոյի տունն էին. քրտական տարազով երկու քրտախօս երիտասարդներ եւ մէկ քիւրտի աղջիկ ելան տեղերէն, քօլօզները վար առին եւ ակնածանքով մօտենալով ծունկի եկան ու համբուրեցին ձեռքս. ըսած էին իրենց թէ «մեծ կոմիտան» եմ. Սղերդցի Հայեր էին այդ սքանչելի հերոսները.— Տիգրան եւ Խէչօ (դժբախտաբար մոռցած եմ աղջկայ անունը). անսահման խանդավառութեամբ գրկեցի հարազատներէ մեծագոյն այդ հարազատները, որոնք եօթը օրերէ ի վեր, գիշեր ու ցերեկ անցած էին մահասփիւռ ճամբաներէ, Թրքական եւ համիտիէի շղթաներէն, փշուր մը յոյսի նշխար հասցնելու Տարօնի անյոյս ժողովուրդին . . .

Քրտինքէ դեղնած, թրջուած ու ճմրթկուած թուղթի կտոր մըն էր. ստորագրուած էր «Դեւօեան»ի կողմէ։ Անծանօթ էր ինծի թէեւ, բայց կուսակցական ընկեր պէտք է որ ըլլար, որովհետեւ Ռոստոմի մասին կը խօսէր, որ քանի մը օրէն իր քովը, բանակատեղը պիտի գար։

Դեւոյեանը կը գրէր թէ ռուսական բանակը Պուլանըխ է եւ շուտով Ս. Կարապետ պիտի հասնի. կը յորդորէր քիչ մըն ալ դիմանալ. կը խնդրէր մանրամասն եւ ստոյգ տեղեկութիւններ մեր շրջաններու թրքական կանոնաւոր եւ անկանոն ուժերու մասին։ Շաբաթ մը բառ կարելւոյն լրիւ տեղեկութիւններ հաւաքուեցան, որոնց համաձայն Ախլաթի կողմերը ոչ մեծաքանակ քրտական ուժերն էին. Մուշը նորակոչներու կեդրոնացման վայր էր, որոնք որակով արժէք չունէին. Տիգրանակերտէն եւ Խարբերդէն 4 — 5000 կանոնաւոր զօրքեր եկած եւ տեղաւորուած էին դաշտի հարաւային մասերուն մէջ։ Այս բոլոր տեղեկութիւնները, ինչպէս նաեւ Տարօնի եւ Սասնոյ ժողովրդի վիճակը, մեր գլխուն կախուած վտանգը չեշտելով, բանակի գոնէ հայկ. մասի ժամ առաջ դաշտ մտնելու մասին սրբազանին եւ ամէնքիս անունէն կը թախանձէինք։ Կասկածի տեղի չտալու համար, ինչպէս նաեւ խուզարկութեան պարագային նամակը անվտանգ եւ անձեռնմխելի պահելու հոգածութեամբ ձեւ մը մտածեցի. գաղտնի մելանով գրեցի 8—10 մատնաչափ լայնութիւն ունեցող երկար հաստ թուղթի մը վրայ. միւս երեսը հմայլի արաբական նշանախօսքերով եւ նշաններով (մեծ մասամբ երեւակայական, ի հարկէ) լեցնել տուի մեր սքանչելի պատանիներէն լաւ թրքագէտ Լեւոնին։ Ապա եռանկիւնի ծալլելով՝ կարեցինք հնամաշ կապոյտ լաթի մը մէջ, անկիւնը ամրացուցինք երկու կապոյտ ուլունքներ եւ կարեցինք ներսէն Տիգրանի թեւին տակ . . . Այսպէս ճամբու դրինք՝ մեր վերջին ոսկէ յոյսերը անոնց յաջողութեան կապելով։ Հայ աղջիկը պահեցինք. գնաց Տէրկէվանքի գիւղը եւ թշուառ ու թանկագին հերոսուհին յետագային զոհ գնաց հարազատներու հետ։

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

—.—

ԲՈՒՌՆ ԱՐՏԱՅԱՅՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—.—

Ֆրանսացի ուսուցիչներու տարեկան համագումարը, որ տեղի կ'ունենայ ամէն ամառ, արձակուրդի շրջանին, պահ մը մեծ աղմուկ յարուցանելով մամուլին մէջ, այս տարի եւս կը զբաղեցնէ թերթերը:

Այս համագումարը մանկավարժական մտահոգութիւններ չունի, ան տեղի կ'ունենայ ճշդելու համար ուսուցիչներուն դիրքը օրուան քաղաքական եւ ընկերային տագնապին մէջ, պաշտպանելու համար իրենց պաշտօնակցական շահերը:

Եւ ահա, այս տարի, ուսուցչական այս համագումարը կ'որոշէ խափանել զօրաշարժը՝ արգելք հանդիսանալու համար պատերազմին: Այդքան ալ դիւրի՞ն բա՞ն:

Օրանի ուսուցչական միութեան ներկայացուցիչը, Կէնուն, մեծ հաւատք ունի իրենց յաջողութեան մասին:

— Չորս միլիոնի կը հասնին սէնտիքային անդամները, կ'ըսէ, եթէ այս 4 միլիոնէն 3 միլիոնը մէկ ժամ գլուխ ցցեն, մերժեն հագնիլ զինուորական համազգեստը, ոչ զօրաշարժը կը կատարուի, ոչ ալ պատերազմ տեղի կ'ունենայ: Որովհետեւ պետութիւնը չի կրնար 6 միլիոն ոստիկան գտնել՝ հնազանդեցնելու համար զօրաշարժին չհպատակողները:

Կը տեսնէ՛ք, ո՛րքան դիւրին է արգելք ըլլալը պատերազմին: Եւ խորհիլ որ զինաթափութեան խորհրդաժողովներու մէջ ջո՛ւր են ծեծեր մինչեւ հիմա, փոխանակ Կէնուն մը գտնելու եւ խելք հարցնելու: Կէնուն կը թելադրէ նաեւ անջատ զինաթափութիւն, որպէսզի խաղաղութիւն ըլլայ երկրի վրայ եւ հաճութիւն՝ մարդոց միջեւ: Անջատ զինաթափութիւն, որովհետեւ երբեք կարելի չէ հաւաքական զինաթափութիւն ստանալ:

Ֆրանսացի գրագէտ մը կրցաւ Թօփազ մը ստեղծել ֆրանսացի ուսուցիչներէն,— ահա տարբեր տիպար մըն ալ:

Դժբախտաբար, միւս պատգամաւորներն ալ, բոլորն ալ ուսուցիչներ, մէկ հատիկ գաղափար չեն արտայայտած, որ իմացական գեղեցկութիւն ունենայ: Կարծես 10—15 տարեկան պատանիներ են, որ կը խօսին: Այո՛, անկցի՛ պատերազմը, անկցին զինապաշտները, բայց խօսինք խելքը գլուխը մարդոց պէս:

Ուսուցիչ Մալթէր յայտարարեց թէ «պատերազմը սպաննելու գերագոյն միջոցն է ընդհ. գործադուլը: Մենք պիտի չկռուինք՝ նոյն իսկ եթէ կարմիր ծաղիկներ յարեն մեր հրացաններուն: Երիտասարդութիւնը չուզեր մեռնիլ»:

Փէլթիէ քննադատեց այս տղայական միտքերը, ըսելով. — Սխալ է խափանել զօրաշարժը: Պիտի մերժէ՞ք ձեր օժանդակութիւնը եւ համակրանք ցոյց տալ Սպանիոյ աշխատաւորներուն, երբ Մատրիտի կառավարութեան վրայ կատարուէր յարձակում մը ոչ թէ ներսէն, այլ դուրսէն: Չէ՞ որ աշխատիլ Սպանիոյ համար, կը նշանակէ աշխատիլ Ֆրանսայի համար: Ընկեր մը ըսաւ. «Աւելի կը նախընտրեմ գերութիւնը, քան մահը»: Ճաշակի խնդիր է, բայց ես կը նախընտրեմ «մահը քան գերութիւնը»: Պատերազմի դէմ ձեր բանաձեւը անարժէք կը դառնայ, երբ նկատի չունիք այս պարագան:

Ժիոֆռէ յայտարարեց. —Մենք պիտի մերժենք պատերազմիլ աշխարհակալներուն հաշւոյն, բայց պիտի պատերազմինք մեր ընկերվարական գաղափարներուն համար: Եթէ Սպանացի ըլլայիք, անշուշտ պիտի կռուէիք կառավարութեան կողքին, բայց պիտի նետէի՞ք ձեր զէնքը, եթէ կառավարութիւնը յարձակում կրէր Փաշական պետութեան մը կողմէ: Պարագաներ կան, երբ ազգային շահերու պաշտպանութիւնը կը դառնայ պաշտպանութիւն դասակարգային շահերու, հետեւաբար այդ կռիւը կը շահագրգռէ մեզ: Երբ օտար Փաշիզմը որ սկսած է սեղմել մեր շուրջը, օգնութեան հասնի ֆրանս. Փաշիզմին, մեր ընկերային պայքարը կը դառնայ ազգային պայքար:

Բայց Մալթէր ականջները գոցած կը պոռայ. — Ո՛չ, մենք չենք ուզեր կռուիլ ոչ մէկ պատերազմի մէջ, ոչ մէկ առիթով: Մենք պէտք է շարունակենք ընդհ. գործադուլը, գրաւենք գործարանները,— երբ գործարանները կը մնան գործատէրերուն ձեռքը, գողութիւն է այդ, բայց երբ գործարանները կը գրաւուին գործաւորներուն կողմէ, այդ է արդարութիւնը: Եւ մենք գործարաններու գրաւումը պէտք է դարձնենք մեր հանգրուանը:

Մալթէր կ'երեւի Փրիտոն կարդացած է քիչ մը,— Փրուտոն կ'ըսէ.— «Սեփականատիրութիւնը գողութիւն է»: Բայց չէ կարդացած իրական կեանքը: Ահա թէ ինչու ժողովրդական ճակատի կառավարութեան ճկունութիւնն անգամ աններելի մեղք կը համարի եւ կ'ըսէ. — Ցեղադիմական ծերակոյտին ընդդիմութեան առջեւ ժողովրդական ճակատի կառավարութիւնը ծակած գնդակի նման սմքեցաւ նստաւ, Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութիւնը եւս իր տկարութեամբ խոչընդոտ հանդիսացաւ յառաջխաղացութեան:

Խիստ է նաեւ Փուտրօ.

— Պէտք է հակակշիռի տակ առնել մամուլը, քննութենէ անցընելով ոչ միայն անոր նիւթական աղբիւրները, այլ եւ լուրերու խողովակները: Հիմնել կառավարական զեկոյցի դիւան մը, ամէն օր պարտադիր հրատարակելու համար զեկոյց մը, զոր կարդալով ամէն մարդ պիտի հասկնայ թէ ինչ կը մտածէ կառավարութիւնը:

Ռոմէա պախարակեց «հանրապետական թնդանօթներով» եւ «հանրապետական հրասայլերով» կատարուած զօրանցքները, որոնք ժողովրդական ճակատին յարելով՝ որոշ համակրանք մը գրաւած են աշխատաւոր դասակարգին մէջ, սակայն ինք երբեք համակրելի չի գտներ անոնց «հանրապետական երախը»: Խստիւ քննադատեց նաեւ «Մարսէյեզ»ի նուիրագործումը եւ Ռուժէ տը Լիլի պանծացումը: Ցետոյ ըսաւ.

— Տարբերութիւն չկայ պաշտպանողական կամ յարձակողական պատերազմներուն միջեւ, որովհետեւ դժուար է զատորոշել: Մեր նուիրական պարտականութիւնն է կռուիլ բոլոր տեսակի պատերազմներուն դէմ: Քանդել հաւաքական ապահովութեան առասպելը: Շարունակել ընդհ. գործադուլը, սպաննելու համար պատերազմը: Զօրաշարժի ժամանակ՝ շատ ուշ է այլ եւս: Պէտք է այժմէն, Դամոկլեան սուրի պէս, գործադուլին սպառնականը կախել կառավարութեան գլխուն վերեւ:

Ռոմա առաջարկեց պայքար բանալ, որպէսզի վերաքննուի Վերսայլի դաշնագիրը եւ ջնջուի այն ամբաստանութիւնը, որ Գերմանիոյ վրայ կը նետէ ընդհ. պատերազմին պատասխանատուութիւնը: Առաջարկեց նաեւ անջատ զինաթափութիւն, միամեայ կամ վեցամսեայ զինուորական ծառայութիւն, կազմակերպել «ապստամբական գործադուլը» արգելք հանդիսանալու համար որ եւ է պատերազմի:

Ֆէրրէ եւս դէմ արտայայտուեցաւ ամէն ձեւի պատերազմի, քննադատեց կառավարութիւնը, որ յարգանք ցոյց կուտայ Ազգերու Դաշնակցութեան, այդ «աշխարհակալութեան պաշտօնատան», քննադատեց կառավարութիւնը նաեւ անոր համար որ կը յարգէ դաշնագիրները: Առաջարկեց որ երկրին աշխատաւորները երբեք չհամակերպին որ եւ է ձեւի պատերազմի, պահանջեց ընդհանուր ներում եւ անմիջապէս,— ազատ արձակել զինապաշտութեան դէմ կռուողները որ դատապարտուած են, զէնքէ փախչող սուրբերը որ չեն պատասխանած զօրակոչին, վերջապէս պահանջեց ապազինել երկրին բոլոր սահմանագլուխները, կռուիլ զինուորական ազգայնամոլութեան դէմ, զինուորական պատիւներու դէմ, դրօշի յարգանքին դէմ: Խնդրեց ուսուցիչներէն, որ ամէն տեղ քարոզեն թէ թշնամին երկրին մէջ է եւ ոչ թէ դուրսը, թէ հարկ է այժմէն միթինկներ սարքել պատերազմի դէմ, ցոյցեր կատարել փողոցներու մէջ, հասնելու համար ապստամբական գործադուլին, կասեցնելու համար զինարշաւը: Իսկ եթէ, հակառակ այս ամէնուն, պատերազմ ծագի, պատերազմը վերածել ընկերային պատերազմի:

Խօսելով այս համագումարին մէջ արտայայտուած տեսակէտներուն եւ պաշտպանուած առաջարկներուն մասին, որոնք ձախերուն իսկ զարմանք պատճառեցին, «Էքօ տը Փարի», ապշահար կը հարցնէ.

— Խե՞նթ են ըսենք թէ ոճրագործ:

Թերտամ, Լոս Անճէլըս ու ահա Պերլին: Ցաջորդը՝ որուն համար երեք ազգութիւններ թեկնածու կը ներկայանային, Անգլիա, Ֆինլանտա եւ Ճափոն, վերջնապէս վստահուեցաւ Ճափոնի: Հազիւ լուրը իմացուած՝ ամբողջ երկիրը անսահման ցնծութեան մէջ թաղուեր է եւ որոշուեր է խրախճանութիւններ շարունակել երեք օր երեք գիշեր: Այժմէն կարելի է երեւակայել թէ պատկերը ինչ պիտի ըլլայ չորս տարի վերջ: Արդէն իսկ 66 միլիոն Ֆրանքի անմիջական վարկ մը սահմանուեր է, այժմէն ձեռնարկելու համար: Ճափոն իր կարգին որոշած է Պերլինէն աւելի գերազանց կազմակերպութիւն մը ընել: Ուրեմն սպասենք եւ յուսանք:

Գ. ՃՈԼՈԼԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

ՆԻՍ, 4 օգոստ. (Յառաջ).— Նիսի մանկապարտէզին տարեկան հանդէսը տեղի ունեցաւ անցեալ կիրակի կէսօրէ վերջ: Ժամանակէն առաջ դպրոցասէր հասարակութիւնը լեցուցած էր սրահը: Ներկայ էին օդափոխութեան եկած Փարիզցիներն ալ: Ժամը 3 ու կէսին հանդէսը բացուած յայտարարեց Հոգաբարձութեան ատենապետը եւ պարզեց դպրոցին վիճակը: Ցետոյ ցաւ յայտնեց այն ծնողքներուն որ իրենց զաւակները հայկական վարժարան չեն ղրկեր: Իրաւունք ունէր քանի որ մանկապարտէզը կը պահէ միայն 22 աշակերտ: Վարժուհի տիկ. Աստղիկ Գրիգորեանի տարած աշխատանքին շնորհիւ, բոլոր արտասանութիւններն ու խմբերգները շատ յաջող անցան: Դժբախտաբար աղմուկը սկիզբէն մինչեւ վերջ շարունակուեցաւ մանաւանդ որ ինքը Հոգաբարձութիւնը փոխանակ հսկելու կարգապահութեան, գինիի սեղաններուն շուրջ հաւաքուած «մուհապէթ» կ'ընէր միեւնոյն հանդիսասրահին մէջ: Կատարեալ «փանայիր» մը, միայն լաթէռնան էր պակաս: Աղմուկը այնքան սաստկացած էր որ Փարիզի հիւրերը ոտքի ելլելով կարգի հրաւիրեցին, բայց ո՞վ է լսողը... Այսպէս չորս ժամ շարունակ աղմուկ:

Ինչպէս ըսի, բոլոր աշակերտները լաւ պատրաստուած էին, թէեւ կարգադրութեանց մէջ թերութիւններ կային, օրինակ դրօշներով պարը, փոխանակ տղոցը ձեռքը երկերկու ֆրանս. դրօշ տալու, կրնային մէկն ալ հայկական ընել կամ կրնային գոյնզգոյն թուղթէ պզտիկ դրօշներով կատարել քայլերգը: Ուրեմն այդ քայլերգը եղաւ իրօք գայլերգ ինչպէս կարդացինք իրենց յայտագիրներուն մէջ «գայլերգ...»: Շատ ցաւալի էր որ առաջին անգամ ըլլալով այսքան բազմութիւն ներկայ էր հանդէսին, բայց բոլորը դժգոհ մեկնեցան չորս ժամ աղմուկ լսելով: Տեղի ունեցաւ նաեւ վիճակախաղ մը: Մուտքերէ եւ վիճակախաղէ գոյացաւ կոկիկ գումար մը: Դպրոցը բաց չունի, նոյն իսկ գանձը դրամ կը գտնուի: Զմոռնամ յիշելու որ Նիսի Հ. Կ. Խաչի մասնաճիւղը տարեկան 1200 Ֆր. կը նուիրէ դպրոցին:

Թղթակից

ՍԵՕԼԷՕԶՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԷՍԸ

—•—

ՎԱԼԱՆՍ.— Սէօլէօզի «Արեւելք» Վերաշինաց Հայր. Միութեան Վալանսի մասնաճիւղի վարչութեան կազմակերպած դաշտահանդէսը տեղի ունեցաւ յուլիս 26ին: Կիրակի առաւօտ ժամը 8էն մինչեւ երեկոյեան ժամը 8 Մալխասի անտառին մէջ: Հակառակ Մալաթիոյ Հայրագատ Միութեան խաչաձեւումին եւ երկու նշանախօսութիւններու, կոկիկ բազմութիւն մը համախմբուած էր դաշտին մէջ:

Օրուան նախագահը Կարապետ Յովհաննիսեան հանդէսը բացաւ «Ով մեր հայրենիք» խմբերգով: Ցետոյ ներկաները մէկ վայրկեան յարգանքի կեցան Աղասի Խանջեանի անձնասպանութեան առթիւ: Նախագահին բացման խօսքէն յետոյ սկսաւ գեղարուեստական բաժինը: Փոքրիկներու կողմէ եղան արտասանութիւն, մեներգ եւ անեկդոտներ: Բանախօսութենէ մը վերջ, տեղի ունեցաւ վարչութեան կողմէ աճուրդը, որուն սիրով մասնակցեցան ներկաները:

** Մասնաճիւղիս վարչութեան ջանքերով, յուլիս 9ին հիմը դրուեցաւ «Արեւելք» Վերաշինացի Տիկնանց բաժնին, 2—4 անդամուհիներով: Վարչութեան անդամուհիները եռանդուն աշխատողներ են, եւ կը ջանան օժանդակել նոր Սէօլէօզի շինութեան: Անշուշտ իրենց Ֆրանսաբնակ քոյրերն ալ պիտի ուզեն կազմել տիկնանց բաժիններ եւ աջակցիլ վերաշինութեան:

Վարչութիւն

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ՍՊԱՆԻՈՅ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ
Մատրիտի գլխաւոր հրապարակներէն մէկուն վրայ կը ձերբակալեն կասկածելիները:

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅԸ ՈՒՂԵԳԻԾ ՉՈՒՆԻ

—.—

Պուքրէշի Արազը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (2 օգոստ.).

— «Հայը, կ'ըսէինք, ազգային իտէալ ու անոր վրայ հիմնուած քաղաքականութիւն մը չունի:

Իտէալը, որուն շուրջ հայ ժողովուրդը կը համախմբէ իր ազգային ցանկութիւնները, վերացական գաղափար մըն է միայն, առանց միս ու ոսկորի: Ան պարզապէս հայ ժողովուրդին ազատագրուելու տենչն է, որ դարերու մէջէն կը հոսէր կուգար եւ որ անցեալ դարուն յանկարծ ձեւ առաւ, ու քանի մը յաջորդական սերունդներ բռնկեցուց իր կրակովը, նախ ճառերու եւ երգերու ուժով, ի վերջոյ սակայն արեամբ նուիրագործելով իր դրօշակը:

Վերացական գաղափար ըսինք, որովհետեւ, ճիշդ է, հայրենիք մը կար իբր իտէալի մը կռուան, բայց այդ հայրենիքը ոչ իր սահմանները ունէր, եւ ոչ ալ հայ ժողովուրդը ի վիճակի էր ճշդել իր վաղուան կենցաղը հոն: Ու դեռ կային շատերը այդ իտէալին թշնամի, շատ շատերը թերահաւատ, ու անոնց կողքին անտարբերները, դասալիքները:

Պէտք եղաւ որ հայ ժողովուրդի կէսին մարտիրոսագրութեամբ ու դէպքերու անակնկալ դասաւորումով հայրենիք մը ստեղծուի յանկարծ 1918 մայիսին: Անակնկալ էր այդ հայրենիքը՝ թէ իր սահմաններով եւ թէ իր ստեղծումով: Տարբեր տեղ երազեր էին հայ հայրենիքը, ու ան ծնունդ կ'առնէր չսպասուած տեղ մը, չսպասուած ժամու մը: Ու առկէ պաղութիւնը որով զայն ողջունեցին ոմանք առաջին պահուն, հեգնութիւնները, քրթմնջումները, անտարբեր ու վերապահ կեցուածքը շատ շատերուն:

Ու ահա սկսաւ քաոսը: Զինադադարը հայ ժողովուրդին համար ստեղծեց ցնորամտութեան եւ իրատեսութեան շրջանը: Պահ մը իրաւ հաւատաց թէ փոքր դաշնակիցն է ինքը աշխարհի մեծերուն ու բաժին պիտի ունենայ աւարին մէջ ինքն ալ:

Համեստ եղանք նախ. լիճէ լիճ,— Վանայ ծովակէն մինչեւ Սեւան,— Հայաստան մը մեզ բաւական թուեցաւ: Ցնորքը սակայն ուռեցուց մարդոց պինչերը, ու մէջտեղ նետեցինք ծովէ ծով մեծ Հայաստանը: Պէտք եղաւ որ Ուիլսըն գծէր, որպէսզի սթափինք մենք ալ: Ու դարձեալ ուզեցինք գոհանալ փոքր Հայաստանով մը առանց հասկցողութեան մը գալու տեղի մը մասին: Ոմանց համար առանց Վանի Հայաստան չկար, իսկ ուրիշներ Կիլիկիայէն դուրս Հայաստանի մը հետ չէին ուզեր հաշտուիլ: Հայ ժողովուրդը կը թափառէր ծովերուն վրայ՝ դեկը կորսնցուցած նաւու մը պէս:

Ցետոյ եկան փոթորիկները: Մշուշը տակաւ սկսաւ փարատիլ, ու ցնորքը ցնդեցաւ: Իր մեծ դաշնակիցները լքեցին զինքը, ու հայ ժողովուրդին մնաց դարձեալ «ափ մը Հայաստան»ը ան ալ Մոսկուային գիրկը նետուեցաւ:

Աւելի քան 15 տարի անցեր է այդ օրէն ի վեր, ու հայ ժողովուրդը կը քալէ աչքերը փակած: Ազատութեան ծարաւն է զինքը առաջ մղողը, բայց ան չի գիտեր երթալիք տեղը:

Ամբոխ մըն է ան միայն որ «ազատութիւն» եւ «հող» կը պոռայ, առանց գիտնալու թէ ինչ է ուզածը:

Չկայ ոչ հաւաքական կամք, ոչ հաւաքական ուղեգիծ: Հայ կուսակցութիւնները ոչ մէկ հասարակաց գիծ ունին իրենց իտէալներուն մէջ: Անոնք որ Հայաստանին տէրն են հիմա ուրիշ իտէալ չեն կրնար ունենալ բայց եթէ Խ. Միութեան շղթային մէջ օղակի մը համեստ դերը: Սահմանէն անդին ոչ կրնան, ոչ ալ կ'ուզեն նայիլ: Դաշնակցութիւնը «միացեալ եւ անկախ Հայաստան»ի նշանաբանին կառչած, ռամկավարները իրենց բովանդակ հայրենասիրութիւնը սպառած անորոշ և անըմբռնելի «Մեծ տեսիլք»ի մը բանաձեւով, հնչակեանները ամէն հասնող հովէ տեսակէտ մուրալով եւ իրենք իսկ չգիտնալով իրենց ուզածը,— ոչ մէկ հոգեկան կապ հայ ժողովուրդին անունով գործող հայ կուսակցութեանց միջեւ: Անոնք աւելի շատ կը հերքեն, կը հեգնեն, կը ջլատեն զիրար:

Ահա թէ ինչու կ'ըսէինք ուղեգիծ չունի հայ ժողովուրդը»:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (64)

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

—•—

Ամբողջ Շիրակի դաշտը, Արագածի փէշերէն սկսած, մանրանկար պատկերի մը նման կը տարածուէր վարը, բազմաթիւ գետերու արծաթ ժապաւէններով ակօսուած: Դէմն ու դէմը հսկայ սարեր կը բարձրանային՝ մէկ մէկու քամակը ելած: Եւ անոնց բարձրագոյն գագաթին վրայ կը հանգչէր անառիկ Կարսի բերդը:

Սարգիսը քանի մը րոպէ լուռ կանգնած մնաց վանքի մուտքի առջեւ՝ ագահութեամբ ծծելով առաւօտեան թարմ օդը եւ ապա սկսաւ բարձրանալ քարէ սանդուխէն դէպի վանահօր սենեակը:

Սանդուխի վերի ծայրը պատշգամի վրայ կեցած էր վանահայրը, որ ձեռքը պղինձէ թաս մը բռնած, մէկ ափով ջուրը չպպացնելով երեսը կը լուար:

— Աստուած օգնական, Հայր սուրբ,— ձայնեց Սարգիսը վեր բարձրանալով:

— Տէր, եթէ շրթունս իմ բանաս... Առաւօ՛տ պահապան ... բերան իմ երգեսցէ զօրհնութիւնս քո ... Տօ՛, առտու կանուխ ... գիշերը վատ երա՞զ տեսար ...

— Գիշերը քնացած ունի՞նք որ,— ծիծաղեցաւ Սարգիսը,— ըսէ՝ երթամ տեսնեմ Պատամեանը ի՞նչ հալի է...

— Տէ՛ր, զի բազում եղեն նեղիչք իմ ... արդէն ան ալ քու խելքէն է... Եւ բազումք յարեան ի վերայ իմ ... արեւը չծագած սարկաւագի հետ դուրս ելաւ ... Փառք Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ, ամէ՛ն ... Արի, արի, ներս մտիր, մէկ մէկ բաժակ սուրճ թէյ խմենք, աչքերնիս բացուի, հիմա անոնք ալ որտեղ որ է կ'երեւան:

Բարի ծերուկ մըն էր վանահայր Եղիշէ վարդապետը: Երկու տարի առաջ եկած էր այդ մենաւոր վանքը, ինչպէս ինք կը սիրէր ըսել, «յապաշխարութիւն եւ ի քաւութիւն մեղաց իմոց»: Տանր յօղացաւ ունէր, ու ամէն անգամ, երբ տնքտնքալով վար կ'իջնէր երկար սանդուխէն, ա՛խ կը քաշէր՝ յիշելով Էջմիածնի հանգստաւէտ խուցը: Օրուան մեծ մասը քնանալով կ'անցընէր, շատ քիչ կը կարդար եւ առտուընէ մինչեւ գիշեր կը ծխէր: Երբեմն, երբ ուխտաւորներ կուգային Ալեքսանդրոպոլէն, Եղիշէ վարդապետը առտու իրիկուն եկեղեցին կը բանար, իսկ սովորական ժամանակ միայն շաբաթ իրիկունները եւ կիրակի օրը:

Թէեւ հայ եկեղեցին որկրամոլութիւնը մեղքերու կարգը անցուցեր է, Եղիշէ վարդապետի համար ձուկ սեղան մը, մանաւանդ խմորեղէնները այնքան մեծ գրաւչութիւն ունէին, որ յօժարակամ կը մոռնար մեղքի հանգամանքը, նոյն իսկ դժոխքի բոլոր սարսափները: Չէր սիրեր ուսումնական համարուած մարդիկ, իսկ բոլոր սրտով կ'ատէր այն վարդապետները, որոնք բարձրագոյն ուսում ունէին: Իր խոր համոզումով՝ անոնք Փարմասոններ էին:

Սարգիսի ու երկու ընկերներու հանդէպ թէեւ մասնաւոր սէր չունէր, բայց գիտէր, որ «անոնցմէ» են: Այնքանը բաւական էր, որ այդ ազգային մարդիկ ազատ ելումուտ ունենային իր մօտ: Կը սիրէր ժամերով անոնց հետ նստիլ եւ խօսիլ Հայոց պատմութենէն, անցեալ փառքերէն, մանաւանդ Անի քաղաքէն ու անոր հազար ու մէկ եկեղեցիներէն: Ու խօսած ատեն արցունքը կաթիլ կաթիլ վար կը գլտորէր երկար մօրուքի վրայէն: Բայց այդ բոլորը անդառնալի անցեալ մըն էր անոր համար, անցաւոր մեծութիւն մը, որու համար պէտք էր լալ, իսկ իր ապրած օրերուն համար հոգուն մէջ երազ մը չէր ծագած: Ժամպատարագ ու աղօթել հայ ազգի եւ Ռուսաց կայսեր արեւշատութեան համար, մէկ ալ յօղացուին համար բուժիչ դեղ մը՝ այսքանով կը վերջանային իր ցանկութիւններն ու պարտականութիւնը:

Երբ վանահայրը Սարգիսի հետ տեղաւորուեցաւ հանգստաւէտ թախտի վրայ, գլուխը պատուհանէն դուրս հանեց եւ պոռաց.

— Ծօ Օհաննէս, սամավարը չբերի՞ս:

Վանքի ծառան փչփչացող սամավարը ներս բերաւ ու սկսաւ սեղանը յարդարել: Պատամեանն ու սարկաւագը երեւցան սեմին վրայ:

Պատամեանը երեք օրէ ի վեր վանքն էր: Առաջի երկու օրերը աւելի քան ուրախ տրամադրութեան մէջ էր, յաճախակի պտոյտներ կը կատարէր սարկաւագի ընկերակցութեամբ եւ կամ վարդապետի հետ նստած պատշգամին, չէր կշտանար դիտելով Շիրակի զմայլելի համայնապատկերը: Բայց վերջին օրը զարմանալի կերպով փոխուած էր: Դէմքը մռայլ, հազիւ կը խօսէր շուրջիններուն հետ: Նոյն իսկ Սարգիսի եւ ընկերներու ներկայութիւնը չէր զօրեր անոր տրամադրութիւնը բարձրացնելու: Ըստ երեւոյթին, անորոշ սարսափ մը կ'ապրէր: Վերջին գիշերը գրեթէ չէր քնացած, մինչեւ լուսաբաց անհանգիստ դարձած էր անկողնի մէջ:

Երբ յոգնած քայլերով սենեակէն ներս մտաւ Պատամեանը, բոլորովին գունաթափ էր ու աչքերը կարծես սեւ շրջանակի մէջ էին առնուած: Սարգիսը անմիջապէս գլխի ինկաւ, որ քաղաքէն դեռ լուր չկար, որու համար ինքն ալ այնքան կանուխ եկած էր՝ Պատամեանը տեսնելու:

Նախաճաշէն վերջ, որ գրեթէ լուռ անցաւ հակառակ վարդապետի լաւ տրամադրութեան, Պատամեանն ու Սարգիսը իջան վանքի բակը ու նստան ծառի մը շուքին տակ:

Սարգիսը խոր յարգանքի զգացում մը ունէր Պատամեանի հանդէպ, որ իր հոգու փայփայած հերոսը կը մարմնաւորէր: Երեք ամիս առաջ Սարգիսը քանի մը ընկերներով եկած էր Պոլկարիայէն՝ յեղափոխութեան գործին իր մասնակցութիւնը բերելու: Ցանձնարարականով մը ներկայացած էր Պատամեանին, որու անունը խանդավառ երիտասարդութեան մը ոգեւորութեան աղբիւրն էր: Սարգիսը առաջին անգամ ըլլալով կը տեսնէր այդ հռչակաւոր յեղափոխականը, այնքա՛ն պարզ եւ ընկերական իր վերաբերումին մէջ:

— Հա՛, գիտեմ որ դուն եւ ընկերներդ անմիջապէս Երկիր կ'ուզէք անցնիլ,— Պատամեան ըսեր էր բարի ժպիտ մը դէմքին՝ Սարգիսի ուսը ծեծելով,— բայց ժամանակ մը պէտք է Կովկաս մնաք: Ժամանակի մը համար, հոս ձեր երեքի մասնագիտութեան պէտք ունինք: Երբ գործը վերջանայ, կը ճամբենք Երկիր:

Անկէ ետքը, Սարգիսն ու ընկերները ճամբած էր Հառիճի վանքը, որոշ գործ մը սկսելու համար:

(Տար.) ՄԱԼԽԱՍ

Իսկ ապստամբները կը ծանուցանեն թէ եա մղած են կառավարական բանակ մը, որ կը փորձէր գրաւել Հուէսքան։ Կ'ըսուի թէ կառավարական թնդանօթակիր մը եւ սուզանաւ մը ընկղմած են Ալճէզիրասի մէջ, ապստամբ օդանաւերու կրակին տակ։

Լիզպոնայէն հեռագիր մը կ'ըսէ թէ կառավարական զօրքէն 600 հոգի ջարդուած են Կուատարրամայի ճակատին վրայ։ Ապստամբները գրաւած են նաեւ երկու հրասայլ, ինչպէս եւ մեծաքանակ զէնք ու ռազմամթերք։

Տասը հազար ապստամբ զինուորներ կը պատրաստուին վճռական յարձակում մը կատարել Մալակայի դէմ։ Զօր. Լիանօ, Սէվիլլայի հրամանատարը, ըսպառնաց «երկրի երեսէն սրբել» Մալական, եթէ իր կինը եւ մայրը որ եւ է վնաս կրեն։ Ուրիշ զօրավար մը, Քավալքանթի, Վալենցիայէն ճամբայ ելած է 3500 զինուորով, Մատրիտը պաշարող զօրքին միանալու համար։

⁂ Ապստամբները կը գանգատին թէ Ֆրանսա կ'օգնէ կառավարութեան, շարունակ ոսկի ստանալով եւ զէնք ծախելով։ «Մեր դրացիները կարծես չեն հասկնար Սպանիոյ ժողովուրդին ամբողջ մեծամասնութեան կողմէ մղուած պայքարին կարեւորութիւնը. պայքար մը՝ ուղղուած համայնավարութեան ալիքին դէմ որ կը ճգտի անլուր ուժգնութեամբ պայթիլ ամբողջ Եւրոպայի վրայ։ Մարքսեաններու պարտութեան ժամը կը մօտենայ։ Կեցցէ՛ Սպանիա»։

** Սպանիական շոգենաւը ապստամբ յածանաւի մը կողմէ հետապնդուելով, անգլիական նաւահանգիստ մը ապաստանեցաւ 486 ճամբորդներով։ Անգլ. կառավարութիւնը մերժեց ընդունիլ եւ ճամբորդները Հավր եկան։

ԾԱՆՐ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Դիկտատուրան կը գործէ անխնայ

Զօր. Մէթաքսաս, Յունաստանի դիկտատորը, նոր յայտարարութեամբ մը յայտնեց թէ արտաքին քաղաքականութիւնը անփոփոխ պիտի մնայ. իսկ սահմանադրութիւնը, որ մշակուած էր 1911ին, ամբողջովին չի համապատասխաներ ներկայ պայմաններուն, հետեւաբար փոփոխութեան պիտի ենթարկուի։

Երկիրը հանդարտ է առայժմ։ Հանրապետականները կը փորձեն դաշնակցութիւն մը կազմել։ Բոլոր համայնավար երեսփոխանները ձերբակալուեցան, ինչպէս եւ անոնց համակիր պաշտօնակաները։ Բանակը կազմ եւ պատրաստ կը սպասէ, որեւէ խռովութեան առեն միջամտելու համար։ Երկու գրահաւորներ հասան Սելանիկ, ուր պաշարման վիճակ հրատարակուած է։

Ժողովուրդին ուղղուած յայտարարութիւն մը կ'ըսէ թէ Մակեդոնիոյ զօրաբանակը գրաքննութեան տակ առած է հեռաձայնը եւ հեռագիրը։ Անսաստողները զինուորական ատեանի պիտի յանձնուին։ Արգիլուած են համախմբումները եւ խռովայոյզ տեղեկութիւնները։ Դիկտատուրայի հաստատման երկրորդ օրն ալ որեւէ լրագիր չհրատարակուեցաւ բացի կառավարական պաշտօնաթերթէն, գրաքննութեան կազմակերպութիւնը լրացած չըլլալով։

Յունաստանի զօրաբանակներու հրամանատարները հեռագիրներ ուղղելով զինուորական նախարարութեան, հաւանութիւն յայտնեցին ձեռք առնուած միջոցներուն, ինչպէս եւ հաւատարմութիւն՝ կառավարութեան եւ թագաւորին։ Քանրչորս ժամուան գործադուլը ձախողեցաւ։

⁂ Նոր տեղեկութեանց համաձայն, գործադուլի շարժումը կասկածելի հանգամանք ստացած էր յուլիս 30էն սկսեալ։ Աթէնքի եւ Պիրէոսի շինութեանց բանուորները առաջին ազդանշանը տուին, գրաւելով շինութիւնները։ Սէրէզի մէջ 1500 բանուորներ նոյն օրը քարի բռնեցին ոստիկանութիւնը, երբ կը քննուէր լուծուած համայնավարական սէնտիքային դատը։ Քանի մը օր վերջը, Լերոսի մէջ, կասկածելի հրդեհ մը ոչնչացուց փամփշտարանը։ Եւ վերջապէս օգոստոս 4ին տեղի պիտի ունենար փոխադրութեանց բանուորներու ընդհ. գործադուլը։

Ապրուստի սղութիւն եւ ուրիշ հոգեր

ՀԱՑԸ ՆՈՐԷՆ ՍՂԵՑ, ալիւրին եւ ցորենին գինը բարձրացած ըլլալով։ Այսօրուընէ (8 օգոստ.) պիտի ծախուի քիլօն 1.80ի։

⁂ Մանր եւ միջին առեւտրականները պատուիրակութիւն մը ղրկեցին վարչապետին, պարզելու համար իրենց վիճակը։ Վարչապետը հաւաստեց թէ օրինագիծներ մշակուած են մասնաւորապէս վարձքերու, փոխառութեանց եւն. մասին։ Առեւտրական նախարարն ալ պարզեց իր մշակած տնօրինութիւնները, յայտնելով թէ տագնապահար առեւտրականները փոխ դրամ պիտի ստանան աժան տոկոսով, վճարելու համար աւելցած աշխատավարձքերը, ինչպէս եւ երկարաձգում՝ բանուորներու վարձքին համար։

Հակառակ այս հաւաստիքներուն, մանր ու միջին առեւտրականները ժողով մը գումարելով, որոշեցին խանութները փակել Երեսփ. Ժողովի վերաբացման առեն (արձակուրդէն վերջը), իբրեւ բողոք մշակուած օրինագիծներու քուէարկութեան յապաղման դէմ։

Յուլիս 25էն օգոստոս 1 մեծաքանակ գիներու ցուցանիշը բարձրացած է 389ի. իսկ տեղական արտադրութիւններու ցուցանիշը՝ 435ի եւ դեռ պիտի բարձրանայ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԾԵՐԱԿՈՅՏՆ ԱԼ փոթորկալի նիստ մը ունեցաւ Դշ. օր։ Խորապէս ազդուած՝ ուսուցչական համագումարին բռնած անարգական դիրքէն, Ժողովը օրինագիծ մը քուէարկեց, որ կը ճշդէ ուսուցիչներուն քաղաքացիական պարտականութիւնները։ Նոյն հարցին առթիւ վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան նաեւ Երեսփ. Ժողովին մէջ եւ կրթական նախարարը պատասխանեց թէ թոյլ չպիտի տայ որ խախտեն դպրոցներու չէզոքութիւնը։

ՍՊԱՆԻՈՅ ԹԱԳՈՒՀԻՆ եւ զաւակը, Աստուրիայի իշխանը, անարգական ցոյցերու հանդիպեցան Մանթոնի մէջ, երբ դուրս կ'ելլէին իրենց պանդոկէն։ Ցուցարարները «Ինթէրնասիոնալ» երգեցին եւ սպառնալիքներ ուղղեցին, բռունցքները բարձրացնելով։ Իշխանը եւ մայրը անմիջապէս հեռացան ֆրանսական հողէն եւ Մոնաքօ գացին։ Կ'ըսուի թէ իշխանը դրամ ղրկած է Սպանիոյ ապստամբներուն։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եպրատացի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները երեքշաբթի երեկոյ (11 Օգոստ.) ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարան վերնայարկը, 4 Rue St. Denis (Place du Châtelet), մէթրօ Châtelet։ Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն եւ պատգամաւորի ընտրութիւն։

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕԹԻ Զաւարեան կոմիտէի ընդհանուր ժողովը շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ծանօթ հաւաքատեղին։ Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի հարցերու քննութիւն։

Գաւառ

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշտ 8ին, Սիամանթօ Ակումբին մէջ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ իշխան Խնթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին։ Անհրաժեշտ ներկայութիւն։

ԱՎԻՆԵՈՆԻ Մուրատ խումբի ընկերական ընդհանուր ժողովը, վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, ընկ. Ք. Տէրտէրեանի բնակարանին մէջ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

ՀԱՄԱԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ՀԱՅ ԸՆԴՀ. ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

կազմակերպուած Պանեօ-Քաշանի «Արծիւ» ենթակոմիտէի կողմէ

9 Օգոստ. կիրակի առաւօտեան ժամը 11էն մինչեւ 23

Բօալէնսօնի դաշտավայրին մէջ, Maison Fiquet

կը խօսին ընկերներ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԵՒ Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ

կ'երգէ ՕՐ. ԳԸՆԵԱԶԵԱՆ, կ'արտասանեն Օր.ներ ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ եւ Է. ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ։

կովկասեան եւ հայկական պարեր մասնաւոր տարազներով. խմբերգներ եւլն։

Կը նուագէ ԹԱՌԻՍՏ ԳԱՐԵԳԻՆ

Մասնաւոր նուագախումբ եւ եւրոպական պարեր։ Ճոխ պիւֆէ։

Մուտք 3 ֆրանք։

ՀԱՂ. ՄԻՋ.— Փորթ տ'Օրլէանէն առնել 128 հանրակառքը եւ իջնել Բօալէնսօն

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Յ. Կ. Խաչի Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղին կողմէ

9 Օգոստոս, կիրակի առաւօտեան ժամը 8էն մինչեւ իրիկուան ժամը 9

Մէօտօնի անտառին մէջ, պաղ աղբիւրին մօտ։

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ

Բանախօսութիւն, երգ, արտասանութիւն, եւրոպական եւ հայկական պարեր։ Ճոխ պիւֆէ մատչելի գիներով։

ՀԱՂ. ՄԻՋ.— Էնվալիտէն առնել շոգեկառք եւ իջնել Վալ Ֆլորի։ Մէթրօ Մէրի տ'Իսիէն առնել S. N. P. վերտառութիւնը կրող թաքսիները եւ իջնել Tapis Vert (Մէօտօնի անտառին մէջ)։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պ. Գալուստ Գալստեան կը ծանուցանէ իր բարեկամներուն, որ իր անմոռանալի կնոջ մահուան տարելիցին առթիւ հոգեհանգիստ պիտի կատարուի վաղը, կիրակի առաւօտ փօմօնի (Մարսէյլ) Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ, իսկ ժամը 4ին գերեզմանատունը։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բալուի Հայր. Միութեան Մարսէյլի եւ Պոմոնի մասնաճիւղերու ընդհ. անդամական խառն ժողովը 9 Օգոստ. կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, Պոմոնի Վարանդեան Ակումբի կողքի Պառ փիէռօի մէջ։ Անդամներէն կը խնդրուի անպայման ներկայ գտնուիլ։

Լիոնի Հ. Մ. Ը. Մ.ի վարչութիւնը նկատի ունենալով իր ֆութպոլի խումբի դասաւորումը՝ աստիճանի բարձրացմամբ, անհրաժեշտ կը գտնէ ուժեղցնել խումբին կազմը։ Կը հրաւիրէ Լիոնի եւ շրջանի հայ ֆութպոլիստները որ իրենց մասնակցութեամբ օգտակար հանդիսանան խումբին յաջողութեան։ Անդամները ապահովագրուած են հանդէպ արկածներու։ Արձանագրուելու համար դիմել ամէն չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, Café Mutualité, 11 Cours Gambetta, Lyon։

ՎԱՂԸ, կիրակի, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15 Րիւ Ժան կուժօն, կը քարոզէ Մարսէյլի առաջնորդ ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ։

ՀԱՅ ԱՐԾԻՒ (Aigle d'Arménie)

ՄԱՐՄՆԱԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

ՀԻՄՆՈՒԱԾ 1936 ին

Նպատակն է՝ նորահաս հայ սերունդին մէջ զարգացնել մարմնակրթանքի կիրարկումը, զարգացնել անոր մէջ երգի ճաշակը, ամրացնել ընկերական յարաբերութիւնները անդամներու միջեւ, պաշտպանել անդամներու ընկերային եւ բարոյական շահերը։

Տեղեկութեանց համար դիմել՝ Պ. ԱԼՊԷՐ ԱՃԵԱՆԻ

14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S. et O.)

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Քէմախի Բաղարիճ գիւղէն Պ. Միսաք Զալըքեանը։ Տասնեակ տարիներ առաջ կը բնակէր թիւնիզ։ Յետոյ մեկնած է Ֆրանսա։ Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ K. Torossian Négociant, 19 Rue des Coulouglis, Blida (Algérie)։

ԱՆԱՐԳ ՔԱՅԼ

ԽՄԲ.— Լրացնելու համար Աղասի Խանջեանի ողբերգութեան պատկերը, ստորեւ կ'արտատպենք նաեւ այն գրութիւնը հրատարակուած է Երեւանի «Խ. Հայաստան» եւ «Կոմունիստ» լրագիրներուն (յուլիս 15) եւ Թիֆլիսի «Պրոլետար»ին մէջ (21 յուլիս).

Յուլիս 9ին տարօրինակի կրակոցով ինքնասպանութիւն գործեց Հայաստանի Կ(բ)Կ կենտկոմի նախկին քարտուղար Ա. Խանջեանը։

Բոլշեւիկեան կուսակցութիւնը միշտ խստօրէն դատապարտել է կուսակցական անդամների ինքնասպանութիւնը, որպէս անվայել, կուսակցականի կոչումը խայտառակող ակտ, որպէս փոքրոգութեան ակտ։ Այդ առանձնապէս անարգանքի սիւնին է գամւում, երբ դաւաճանական վախկոտութեամբ նման ակտը թոյլ է տալիս կուսակցական կազմակերպութեան ղեկավարը։

Ընկեր Խանջեանը կազմակերպութեան հասարակ եւ շարքային անդամ չէր։

Խորհրդային իշխանութիւնը հաստատուելուց յետոյ նա համարեա ամբողջ ժամանակ ղեկավար կուսակցական աշխատանք էր կատարում։

Կուսակցութիւնը նրան օգնում է փորձ ձեռք բերել, կուսակցութիւնը նրան օժանդակում է, կուսակցութիւնը նրան վեր է բարձրացնում։ Կուսակցութիւնը վերջապէս նրան վստահում է խոշորագոյն պատասխանատու աշխատանք — դնում է Հայաստանի կոմունիստական կուսակցութեան գլուխ։ Ընկեր Խանջեանը վայելում էր կուսակցութեան հսկայական վստահութիւնը եւ կենտկոմի ու Անդրերկոմի մշտական օգնութիւնն ու օժանդակութիւնը։

Առանձնապէս վերջին 3-4 տարուայ ընթացքում Անդրկովկասեան Երկրային Կոմիտէն՝ Անդրկովկասի բոլշեւիկների կայուն ղեկավար Լավրենտի Բերիայի գլխաւորութեամբ, Համ. Կ(բ)Կ կենտկոմի 1931 թուականի հոկտեմբեր 31ի պատմական որոշման հիման վրայ ուղղելով Անդրկովկասի կուսակցական կազմակերպութեան սխալները, այդ թւում նաեւ Հայաստանի գիւղում թոյլ տրուած խոշոր սխալները, հսկայական օգնութիւն է ցոյց տալիս Հայաստանի կոմունիստական կուսակցութեան աշխատանքում՝ Հայաստանի կենտկոմին եւ նրա նախկին քարտուղար ընկ. Խանջեանին։

Անդրերկկոմի եւ Լաւրենտի Բերիայի այդ օգնութիւնը եւ ամենօրեայ ըդդային հոգատարութիւնն իրենց նըկատմամբ, լաւ գիտեն եւ բարձր են գնահատում Հայաստանի քաղաքների ու գիւղերի աշխատաւորները։

Երբ սխալ, քաղաքագիտական պլանաւորման ու անբաւարար ուշադրութեան շնորհիւ, մի շարք լեռնային շրջաններ ծանր դրութեան մէջ ընկան, հէնց Անդրերկկոմն ու անձամբ ընկեր Բերիան օգնեցին ուղղելու այդ սխալները, գիւղի հարցերը դրին մեր ուշադրութեան կենտրոնում, հսկայական օգնութիւն ցոյց տուին այդ շրջաններին, որի հետեւանքով այդ շրջանները դուրս եկան ոչ միայն Հայաստանի, այլեւ ամբողջ Անդրկովկասի ամենաառաջաւոր շրջանների շարքը։

Երբ ղեկավարութեան թոյլ տուած մի շարք սխալների հետեւանքով խորհրդային ու տնտեսական ապարատում ի յայտ բերուեցին աղաղակող խայտառակութիւններ ու ֆինանսական կարգապահութեան խախտումներ, հէնց բոլշեւիկեան Անդրերկկոմն ու նախ եւ առաջ անձամբ ընկեր Բերիան ամուր ձեռքով օգնեցին մեզ ուղղելու այդ սխալները, կանոնաւորելու աշխատանքը խորհրդային ու տնտեսական մարմիններում։

Ամէն անգամ, երբ այս կամ այն ընագաւառում երեւան էին բերւում առանձին սխալներ ու շեղումներ, ընկեր Բերիան յատուկ զգայնութեամբ ու հոգատարութեամբ օգնում էր ուղղելու սխալները, ճիշտ հունի մէջ դնելու աշխատանքը, սովորեցնում էր, թէ ինչպէս աշխատել հետագայում։ Նա արթուն հետեւում էր, որ Հայաստանի բոլշեւիկները միշտ զգայուն կերպով ու հոգատարութեամբ, առանց ձեռքերը ծալելու աշխատեն Հայաստանի աշխատաւորների բարեկեցութիւնը բարելաւելու ուղղութեամբ ու միշտ նախազգուշացնում էր հայ աշխատաւոր ժողովրդի ամենաոխերիմ թշնամիներից — դաշնակներից, նացիոնալիստական տարրերից, որոնց քաղաքականութեան սոսկալի, արիւնալի հետեւանքները դեռ կենդանի են աշխատաւորների յիշողութեան մէջ։

Շնորհիւ աշխատաւոր մասսաների առեղծագործական եռանդի, կուսակցական եւ ոչ կուսակցական բոլշեւիկների անձնազոհութեան, ամէն տեսակի նացիոնալիստական ու տրոցկիստական հայեացքների դէմ նրանց մղած պայքարի, շնորհիւ մեր կուսակցութեան եւ նրա կենտկոմի իմաստուն ղեկավարութեան, կենտկոմի, որը գլխաւորում է մեծ ՍՏԱԼԻՆԸ, Անդրկովկասի, այդ թւում նաեւ Հայաստանի աշխատաւորները հսկայական յաջողութիւնների հասան։

Այդ յաջողութիւնները նշեցին մեր մեծ կուսակցութիւնը, մեր կառավարութիւնը Կրեմլում կուսակցութեան ու կառավարութեան ղեկավարների կողմից՝ աշխատաւոր մարդկութեան հանճարեղ առաջնորդ մեծ ՍՏԱԼԻՆԻ գլխաւորութեամբ Հայաստանի աշխատաւորութեան պատուիրակութեան ընդունելութեան ժամանակ։

Հայաստանի իւրաքանչիւր աշխատաւոր յիշում է, թէ ինչպիսի դգայուն հոգատարութեամբ էր մեր մեծ առաջնորդը հարց ու փորձ անում բանուորներին, կոլտնտեսականներին ու աշխատաւոր ինտելիգենտ պատուիրակներին՝ իրենց նուաճումների մասին, որոնց համար առաջնորդի ուշադրութեամբ նրանք պարգեւատրուեցին բարձր պարգեւով — Միութեան շքանշաններով։

Հայաստանի աշխատաւորները հայրական այդ մեծ հոգատարութեանը պատասխանեցին խանդավառութեամբ նոր վերելքով եւ Անդրկովկասի եղբայրական շքանշանակիր հանրապետութիւնների — Վրաստանի ու Ադրբէջանի աշխատաւորների հետ միասին առաջ են ընթանում դէպի նոր յաղթանակներ։

(Շար.)

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ Երգիծաթերթ՝ «ՄԵՂՈՒ» Փարիզի եւ Շրջանի Յառաջի գրունի՝ Պ. ՌԻԽՏԻՈՆ։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ) Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 9 ՕԳՈՍՏՈՍ

DIMANCHE 9 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3187

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՀԵՐՈՍՆԵՐՈՒ ՈԳԻՆ ՄԵԶ ՕԳՆԱԿԱՆ

Յիշատակի տօները իրարու կը յաջորդեն օտար ափերու վրայ, երբ հայրենիքը անոնց անունները իսկ մոռացութեան մատներ է,— կը ձգնի մոռացութեան տալ, ուրի՛շ աւետարան քարոզելու համար:

Ոչի՛նչ: Ո՛ղջ մնան գաղութները, իրենց վճիտ եւ անսահման խանդավառութեամբ, որ կը բխի ե՛ւ գիտակցութենէ ե՛ւ ինքնավստահութենէ:

Ու ողջ մնան, մանաւանդ, անոնք որ ըմբռնելով թէ այս արտասահմանի բազմութիւնները չեն կրնար տեւել ու ծաղկիլ առանց ներշնչման ու հաւատքի, յաճախ անկարելին կը փորձեն, կրակը վառ պահելու, ամէնէն անտարբեր հոգիներուն մէջ անգամ կրակ վառելու համար:

Այդպիսի փորձ մըն է որ կը կատարէ, այսօր, Հ. Յ. Դ. «Արծիւ» ենթակոմիտէն, սարքելով համաժողովրդական տօն մը, նուիրուած «Հայ ընդհանուր հերոսամարտներու յիշատակին»:

Գեղեցիկ է նախաձեռնութիւնը,— յարգանքի ցոյց՝ պուրակի մը ծառերուն տակ, որ ջուրի ճամբայ է դարձեր ոչ միայն Պանեօ-Քաշանի ժողովուրդին, այլ եւ Փարիզցիներու համար:

Գեղեցիկ է, մանաւանդ, ձգտումը,— «Համաժողովրդական» եւ «յիշատակ ընդհանուր հերոսամարտներու»:

Շատ ենք տօնած հերոսամարտներ, այս քաղաքին մէջ եւ այլուր, նախաձեռնութեամբ իւրաքանչիւր շրջանի Հայր. Միութեանց եւ մարտական կազմակերպութեանց,— Տարօն, Վասպուրական, Շ. Գարահիսար, Եդեսիա, Հաճըն, Խանասոր եւն.: Եւ պիտի տօնենք տակաւին, որքան երկարին պանդխտութեան տարիները:

Բայց, եթէ չենք սխալիր, առաջին անգամ է որ փորձ մը կը կատարուի բոլորը միասին տօնելու, հոգ չէ թէ համեստ արուարձանի մը մէջ:

Փորձը կրնայ բարի օրինակ մը կազմել, աւելի զարգանալ ու տարածուիլ, դառնալու համար իսկապէս համաժողովրդական:

Յիշատակի այս տօները սահմանուած են ճառագայթ մը հոսեցնելու ժգոյն սիրտերու մէջ, եւ կայծ մը կաթեցնելու հայրենիքի կարօտէն պաղած աչքերու:

Անոնք յիշեցնելով, արծարծելով, փառաբանելով երէկուան արի արանց գործերը, այս հալածական ժողովուրդին ազնական եւ մարտական արժէքները, միեւնոյնատեն կը ծառայեն արդար հպարտութեան աւիշ մը ներարկելու:

Հերի՛ք է որքան աշխարհի առջեւ ներկայացանք իբրեւ գլխուն զարնուած, նկուն կամ խուճապահար բազմութիւն մը, որ միայն հառաչել ու արտասուել գիտէ:

Թող աշխարհ իմանայ որ այս ժողովուրդը եթէ զարնուեցաւ, միեւնոյն ատեն զարնելու գաղտնիքն ալ սորվեցաւ եւ արժեցուց: Արժեցուց այնպիսի պայմաններու տակ, որ մինչեւ այսօր ալ անմատչելի, անըմբռնելի կը թուին ոչ միայն օտարներու, այլ եւ ազգակիցներու:

Ո՞ր գրիչը կրցաւ հարազատօրէն ու լրիւ ներկայացնել այն հեքիաթեան մարտնչումը որ կը կոչուի հայկական հերոսամարտ:

Ո՞ր վրձինը համարձակեցաւ կտաւի վրայ վերակենդանացնել ափ մը ֆէտայիներու օրհասական պայքարը ամեհի բարձունքի մը կատարը, անդնդախոր ձորի մը մէջ, կամ բաց դաշտի վրայ:

Եւ ո՞ր բանաստեղծը արժանացաւ իսկապէս աստուածային ներշնչումի մը, պանծացնելու համար գոնէ մէկ Սերոբ կամ Գէորգ Չաւուշ, Մուրատ, Անդրանիկ կամ Նիկոլ, նոյն իսկ ամէնէն խոնարհն ու անյայտը մեր անհամար եւ անանուն հերոսներուն:

Մենք չունեցանք հայ Վերֆէյը, որպէսզի բան-գործ ընէր պրպտել դեղնած թուղթեր, խօսեցնէր ու լսէր կենդանի վկաներ, հրաշակերտ մը կազմելու համար գոնէ մէկ շրջանի,— մէկ հերոսամարտէ:

Ի՛նչ անսպառ աղբիւրներ գեղարուեստական ներշնչման եւ ստեղծագործութեան, վերջին յիսուն տարիներու արիւնաթաթախ պատմութեան մէջ:

Երեւակայեցէք ջաղաց մը աւերակ եւ անտէր: Հալածական ֆէտայիները յոգնած-դադրած կ'ապաստանին անոր պատերուն տակ: Մարդ-մարդասանք չկայ, ոչ ալ որ եւ է ուտելիք: Ոչ իսկ ափ մը ալիւր: Իսկ դուրսը թշնամին կը հետապնդէ, մինչեւ ակռաները զինուած:

Ի՞նչ ընել, թէ անօթի չմեռնելու եւ թէ կռիւը շարունակելու համար, գոնէ քանի մը օր:

— Ֆէտայիները դանակներով եւ եղունգներով կը քերթեն պատերը, կը հաւաքեն ալիւրի խաւերը, եւ շաղելով-եփելով պատառ մը հաց կը ճարեն…

Հազարէն մէկն է որ կը յիշենք, պատահաբար, եւ չափազանց ժգոյն:

Ժողովուրդը իր հերոսներն ու հերոսամարտները կը ճանչնայ աւելի շատ բերնուց լսած պատմութիւններով ու երգերով, եւ շատ քիչ անգամ գիրքերով:

Ե՞րբ կ'ունենանք մեր յիշատակարանը հերոսապատում:

Հերոսներու ոգին մեզ օգնական:

Մեզ օգնական՝ ամէն անգամ որ վհատութեան քամին սառ կը կապէ մեր բոլորտիքը կամ տատանումներ կը պղտորեն մեր աչքերը:

Եւ, ամէն անգամ որ անիրաւ եւ անօրէն աշխարհ մը չարախինդ քրքիջներ կ'արձակէ մեր երեսին:

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ՍՊԱՆԻՈՅ ՄԱՐՏԱՆԱՒԵՐԸ ՌՄԲԱԿՈԾԵՑԻՆ ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐՈՒ ԾՈՎԵԶԵՐԵԱՅ ԴԻՐՔԵՐԸ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԲՈՂՈՔԸ

Սպաննուած Գերմանացիները հօրը հոգի են

Սպանիոյ կառավարական մարտանաւերը ուրբաթ օր ռմբակոծեցին ապստամբներու դիրքերը, Սէութայի եւ Ալճեզիրասի մէջ: Ապստամբներն ալ օդանաւային ռմբակոծութիւններ կատարեցին, պաշտպանելու համար զինուորական փոխադրութիւնները: Երեք ռումբեր հանդիպած ըլլալով անգլիական թորփիլանաւի մը, Լոնտոնի կառավարութիւնը անմիջապէս ազդարարութիւններ ուղղեց թէ Մատրիտի կառավարութեան եւ թէ ապստամբներու հրամանատարին, Զօր. Ֆրանքոյի: Անգլ. կառավարութիւնը կը յայտնէ թէ իրեն կը վերապահէ միջոցներ ձեռք առնել, եթէ նորէն այսպիսի դէպքեր պատահին:

Հեռագիրները կ'ըսեն թէ հինգ ժամուան նաւամարտ մը տեղի ունեցաւ Ճիպրալթարի բացերը, կառավարական եւ ապստամբ ուժերուն միջեւ: Չորս կառավարական մարտանաւեր ռմբակոծեցին Սէութայի ծովեզերեայ հրետանին: Քիչ յետոյ ուրիշ գրահաւոր մը գնաց Ալճեզիրաս եւ ծովեզերեայ հրետանին ոչնչացնելէ յետոյ, ռումբ արձակեց բուն քաղաքին վրայ: Յետոյ կրակի տրուեցաւ ապստամբ թնդանօթակիր մը որուն համար կ'ըսեն թէ ընկղմած է: Կառավարական գրահաւորն ալ վնասուած է ապստամբներու արձակած ռումբերէն: Վերջին լուրերու համաձայն, ծովային կռիւները դեռ նոր կը սկսին: Կառավարութիւնը մեծ պատրաստութիւններ կը տեսնէ, միաժամանակ ռմբակոծելու համար Վալենցիան եւ Պալէարեան կղզիները: Այս յարձակման պիտի մասնակցին 13.500 զինուորներ, ինչպէս եւ 11 ջրօդանաւեր, երեք սուզանաւեր, երկու թորփիլահալածներ եւ ձեւափոխուած անդրատլանտեան շոգենաւ մը: Արդէն իսկ երկու ջրօդանաւեր սաւառնած են կղզիներուն վրայ, թռուցիկներ ցրուելով եւ ազդարարութիւններ ուղղելով:

Ֆրանսա հասած փախստականներ կը պատմեն թէ ապստամբները քանդած են Կիժօն քաղաքը, դէպի ծով ելք մը գտնելու համար: Կ'ըսուի թէ ապստամբ մարտանաւին արձակած ռումբերուն զոհ գացած են 300 բնակիչներ:

Անգլ. կառավարութեան ազդարարութենէն անմիջապէս վերջը լուր առնուեցաւ թէ Ալճեզիրասի անգլիական հիւպատոսարանը վնասուած է ծովային ռմբակոծութենէն եւ թէ հիւպատոսին կինը թեթեւապէս վիրաւորուած է: Լոնտոնի մէջ լրջօրէն կը վախնան որ միջազգային բարդութիւններ ծագին եւ այժմէն միջոցներ կը խորհին:

⁂ Մատրիտի գերմանական դեսպանատան գործակատարը ուժգին բողոքագիր մը ուղղելով կառավարութեան, հատուցում պահանջեց չորս Գերմանացիներու սպանութեան համար: Սպաննուած են նաեւ ուրիշ երեք հպատակներ, որոնց մէկը աղջիկ: Պերլինի թերթերը սեւ շրջանակի մէջ տպեցին եօթը զոհերուն անունները, ազգային սուգի հանգամանք տալով դէպքին: Եօթնին մահն ալ կը վերագրուի համայնավարութեան, «որ իր դժոխային ատելութեամբ կը կործանէ ազգերը եւ կանգ չառներ նոյն իսկ մանուկներու առջեւ»:

Գերմանիոյ ծովային նախարարը երկու ժամ մնալով Քիլի մէջ, կարգադրեց որ կարգ մը մարտանաւեր եւս պատրաստուին, անմիջապէս սպանիական ջուրերը երթալու համար: Կը թուի թէ Գերմանիա ի հարկին ամենախիստ միջոցներ ձեռք պիտի առնէ, եթէ ուրիշ հպատակներ ալ սպաննուին:

Հակասական լուրեր կռիւներու մասին

Մարոքէն հազար կամաւորներ եւս հասան Սպանիա, միանալով ապստամբներուն: Կ'ըսուի թէ դամլիճը պաշարուած է եւ վարչապետին պիտի յաջորդէ Լարկօ Քապալլէրօ, աշխատաւորականներուն վարիչը: Զրոյցի մը համաձայն Պարսելոնայի համայնավար կառավարութեան վարչապետն ալ հրաժարած է:

Հաւատարիմ սպաներէն Զօր. Նիւնէզ, որ ճամբայ ելած էր գաղտնի առաքելութեամբ, ապստամբներուն ձեռքը ինկաւ:

Կառավարական զեկոյց մը կ'ըսէ թէ Մատրիտի ճակատին վրայ ապստամբները կորսնցուցին կարաւան մը որ ուտեստ կը փոխադրէր: Զեկոյցը ուրիշ յաջողութիւններ ալ կը ծանուցանէ: Իսկ ապստամբները կը հաղորդեն թէ գրաւած են կարեւոր դիրք մը՝ Քօրտոպայի եւ Պատայօզի միջեւ: Գրաքննութիւնը աւելի խստացած է Մատրիտի մէջ, այնպէս որ կարելի չէ ստուգել շատ մը լուրեր:

Ֆրանսական մարտանաւ մը ռմբակոծուեցաւ օդանաւի մը կողմէ, Ճիպրալթարի բացերը:

Մատրիտի կառավարութիւնը հրամայեց իրիկուան ժամը 10էն յետոյ մարել լոյսերը, ի նախատեսութիւն օդանաւային յարձակումներու: Ստորերկրեայ երկաթուղիներու կայարանները բաց պիտի ձգուին հասարակութեան առջեւ, որպէսզի ժողովուրդը հոն ապաստանի, օդանաւային ռմբակոծութեան ատեն:

Պարսելոնայի կառավարութիւնը հրամանագիր մը հրատարակեց, որով կ'արտօնէ գրաւել եկեղեցիներու եւ կրօնական միաբանութեանց պատկանող ստացուածքները: Հրամանագիրը կ'արտօնէ գրաւել նաեւ ապստամբներու կուսակիցներուն գոյքերը:

Լուրի մը համաձայն, Կիժօնի կառավարական ուժերը սպառնացած են ջարդել 2500 կալանաւորներ, եթէ ապստամբները շարունակեն ռմբակոծել քաղաքը: Ապստամբները կ'ըսեն թէ զօր. Մոլայի զօրքը միայն 30 մղոն հեռու է Մատրիտէն: Սան Ռաֆաէլի զօրաւոր դիրքը ապստամբներուն ձեռքը մնացած է: Կը հերքուի Քատիքսի անձնատուութիւնը:

⁂ Ծամբորդներ կը պատմեն թէ ահ ու սարսափը կը շարունակուի Պարսելոնայի մէջ եւ թէ ամէն գիշեր 12—14 հոգի կը գնդակահարուին, աւելի շատ անձնական թշնամութեամբ քան քաղաքական պատճառներով:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՏՕՆ

ԱՄԵՆԱՅՆ ԱՐՄԷՆ ՍՐԲՈՑ

Կրօնքն մըն ալ մեր ազգային դառն է: Քանզի վարդապետութիւն մըն է ան ճշմարտութեան, իրաւունքի եւ արիւնլուայ գեղեցկութեան:

Եւ կրօնքի մը պէս ունի իր վկաները, նահատակները, սուրբերը, զին-ուորեալ քերովբէները.— խմբապետներ, կամաւորներ, զինուորներ, մարտիկներ, «ջան ֆիտա»ներ:

Անոնք նոր տաճարներու խորաններ կը պճնազարդեն, անհիւթական կտաւներով, խճանկարներով եւ մարմարիոններով:

Այդ տաճարներուն սկիհներուն, բուրվառներուն եւ ջահերուն մէջէն գաղափար մը կ'արծուանայ.— տարուան մէջ օր մը տօնազարդել, իբրեւ հանդէս նուիրեալ ամենայն սրբոց, արմէն սրբոց: Յանուն յիշողութեան, յանուն երկրպագման, եւ դիւցազնական պարտութիւններու հանդէպ ծաղկազարդուող յարգանքի:

Պատկերազարդել մեր հերոսներուն խոյանքները դէպի Չարին զօրքը: Լուսակերտել մեր հերոսներուն արծուային թռիչքները դէպի հայրենի բերդերը՝ որոնք մեր լեռնաշխարհներն են: Բոցազրել անոնց կենցաղին բիւրաւոր ու հէքեաթամերձ դրուագները, որոնք ցեղին ճակտին վրայ թրուցին ճառագայթէ ժապաւէն մը:

Եւ տեառնագրել անոնց յիշատակը, խորարմատ երախտագիտութեան ու հիացումի վերծանութիւններուն մէջ:

Լեգէոնը մեր հերոսներուն, յայտնի ու անյայտ, այսօր կ'անցնին, երկաթէ ոտքերով եւ աշխարհին կոնակ դարձուցած աչքերով, կ'անցնին անոնք, (երեւակայութեան դժոխքին մէջէն), փամփուշտներու շարքերով շղթայուած կուրծքերով, ցեխերու մէջ, սեւ ամպի տակ եւ բոցերու մէջ, տանջարանէ մը դուրս ելած ու նոր տանջարան մը գացող ընտրեալ հաւատացեալներու բանակի մը պէս, կ'անցնին կարծր յուրթիւնով, հրացաններն իրենց ուսին, Հայու հոտով եւ գերմարդկային կերպարանքով, կ'անցնին ու կ'երթան, յանուն անհնարին պայքարներու, տապալելու բեհեզզեբուղեան կայսրութիւնը որ երկրի վրայ դրախտը վերածեց դժոխքի ու դժոխքը քաոսային մոխրաշխարհի:

Շարանը անհատնում է: Ներքին աչքերս վախով ու ամօթով կը փակուին: Կը զգամ դեռ տեսիլին շարունակութիւնը, ես անարժան տեսանող:

Ու հիմակ ես կ'անցնիմ անոնց հոգիներուն մէջէն, ես տկար սրբապիղծս:

Սիրոյ ասպետներ.— վրէժի իրեշտակներ: Անոնք գծեցին կենդանի պատնէշներ, որպէսզի հայ մշակը վարէ իր արօրը, յանուն «հալալ» աշխատանքի, որպէսզի շող մը աւելնայ Լուսաւորչի կանթեղին մէջ, որպէսզի հայ քերթողը իր տաղին հետ չտառապի, որպէսզի ազատ շնչէ Հայը:

Ու կռուեցան անոնք՝ նման դիւցազուններու, պարեցան նման սուրբերու, տրամաբանեցին՝ նման հանճարներու եւ մնացին աստուածորդիին պէս՝ դեռ յուսալով, միշտ հաւատալով, մանաւանդ սիրելով:

×

Տօնել անոնց յիշատակը…

Եւ սակայն անոնց նուիրուած հանդէսներուն մէջէն վռնտել լիրթերսին բարքերը.— խառնածին նուագարաններ, ապաշնորհ պարերը եւ այլազգի տմձնութիւնները: Տօնել անոնց յիշատակը պարու տօնակատարութեամբ, արմէնօրէն, անխառն պահելով տօնակատարութիւնը ամէն պիղծ արարքէ:

Քրիստոնէական խատամբեր կենցաղ չէ որ կը թելադրենք:

Կը պաշտենք շէնութիւնը, հոգեպարար ուրախութիւնը եւ ցնծութեան բոլոր ձեւերը որոնք խորթ չեն արմենական հոգիին:

Մեր հերոսներուն անունով, սակայն, կը պահանջենք, սրբագրել հանդէսները, վերածելով զանոնք հայ հաւաքականութեան մը հաւանուագին, որուն մէջ մտնողները թեւուորուին, փոխանակ ապարէզ գտնելու եւ բաջալերուելու իրենց այլասերման մէջ:

Տօնը ընել այնքան հայարժան որ եթէ մեր «ջան ֆիտա»ներէն խէչօ մը կամ անծանօթ մնացած Աւօ մը կեանքին վերադառնալով գար, մասնակից ըլլալ մեզի, չըռղոքէր, չկատղէր արդար սրտմտութեամբ եւ չքքէր մեր ճակտին:

Այլ մեր ստեղծած մթնոլորտին մէջ գտնէր հուր մը Տարօնէն, բոց մը Վասպուրականէն, մասունք մը Կիլիկիայէն, խանդ մը Սիւնիքէն, հոգի մը Փոքր Հայքէն, թոյր մը Բարձր Հայքէն, հրաշքներ Եդեսիայէն եւ Մուսա լեռնէն ու լոյս մը Արարատէն:

Տեսնէր ան մեր Հայաստան աշխարհը ամբողջ, իր նահանգներուն ներկայացուցիչներով եւ մեր գիւղերուն, քաղաքներուն գեղարուեստը կենսունակ վերարտադրութեան մէջ:

Եւ բաժակը ձեռքը ոտքի կա՛նգնէր յուզումով ու ըսէր.

— Այսպէս, մեզի հետ, այսպէս, մեր տեւէն, այսպէս, մենք վերջը, այսպէս… զուր չէ որ մեռեր ենք… այսպէս… Արմէննե՛ր…

ՆՇԱՆ

Կացութիւնը Յունաստանի մէջ

Աթէնքէն կը հեռագրեն թէ զինուորական իշխանութիւնը կը շարունակէ ձերբակալութիւնները: Կալանաւորներուն մէջ կը գտնուի փրոֆ. Ալէքսանտր Սվոլոս, ուսուցչապետ Աթէնքի համալսարանին: Դիկտատուրայի հաստատումէն ի վեր ձերբակալուած են 600 կասկածելիներ:

Ընդդիմադիր կուսակցապետները թագաւորին ներկայանալով, բողոքագիր մը յանձնեցին Զօր. Մէթաքսասի անձնական դիկտատուրային դէմ: Այս առթիւ բացատրեցին թէ շատ վտանգաւոր կը գտնեն հաստատուած կարգ ու սարքը, ներքին խաղաղութեան եւ նոյնիսկ երկրի ապագային համար եւ պահանջեցին խորհրդարանական կառավարութիւն մը հաստատել, առ առաւելն մէկ ամիսէն: Թագաւորը կառավարութեան յանձնեց բողոքագիրը եւ յետոյ Քորֆու գնաց:

⁂ Գերմանական թերթ մը խօսելով Յունաստանի նոր տագնապին վրայ, դիտել կու տայ թէ Մոսկուա բացէ ի բաց կը միջամտէ ուրիշ երկիրներու ներքին գործերուն: «Թագաւորը հազիւ գործի ձեռնարկած, Յունաստան Մոսկուայի մասնաւոր ուշադրութիւնը գրաւեց: Խորհրդային իշխանութիւնը չուզեր որ բժշկուին այն երկիրները որոնք հասունցած կը համարուին համաշխարհային յեղափոխութեան համար: Ահա թէ ինչու յարձակողականը ուղղուեցաւ նաեւ Յունաստանի վրայ»:

⁂ Անգլիական գրահաւոր մը հրաման ստացաւ յունական ջուրերը երթալու Մալթայէն:

ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ուրբաթ օր երեք ժամ ժողով գումարեց, խորհրդակցելու համար Սպանիոյ դէպքերու եւ միջազգային կացութեան մասին: Երէկ դարձեալ ժողով գումարուեցաւ, նախագահութեամբ հանրապետութեան նախագահին: Այս առթիւ դարձեալ որոշուեցաւ պահպանել չէզոքութիւնը: Երեսփ. Ժողովը պիտի փակուի օգոստ. 12ին:

ՎԵՑ ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԱՐԻՆԵՐ (սկաուտ), որոնք Փարիզէն Թառպի նահանգը գացած էին քահանայի մը առաջնորդութեամբ, թաղուեցան ձիւնակոյտի մը տակ: Երկուքը մեռան:

ՀԱՅՈՒՆ ԱՆՀԱՏԱՊԱՇՏՈՒԹԻՒՆԸ

Հայ մարդու նկարագրի իբրեւ թերութիւն ցոյց տրուած է իր ծայրայեղ անհատապաշտութիւնը, հաւաքական աշխատանքի իր անընդունակութիւնը: Անհատապաշտ ըլլալուն մէջ կայ սեփական ուժի վստահութիւն մը, ուրիշներու հանդէպ կասկածանք մը եւ եսասիրութիւն մը: Անհատապաշտ ըլլալ կը նշանակէ հաւատալ որ անձի պահանջներու գոհացումը գլխաւորն է եթէ ոչ միակը կեանքի իմաստին, հաւատալ որ այդ գոհացումը կը ստացուի միայն ու միայն սեփական միջոցներով եւ ուժերով: Անհատապաշտը անձը չի նկատեր մարդկային ընկերութեան մէկ օղակը, անձը թագաւոր կը նկատէ եւ իր այս հասկացողութեամբ կեանքը յաւիտենական պայքար մը ուրիշ անձ-թագաւորներու դէմ: «Մարդը մարդուն գայլ է» առածը կ'ընդունի միակ ճշմարիտ եւ իրական գոյութիւնը:

Ի հարկէ հեռու են բոլոր Հայերը իր այս ծայրայեղ իմաստովը առնուած անհատապաշտ ըմբռնումէն, ընդհակառակն, շատ մը Հայերու մէջ նուաստացում մը, իր անձին աւելորդ ըլլալու տարտամ զգացում մըն ալ կայ, ուրիշներուն լայնօրէն ապրելու իրաւունք տալով եւ այդ իրաւունքը իր անձին զրկող հոգեբանութիւն մը: Այս վերջին նկարագիրը աւելի ընդհանուր կ'երեւի մեր մէջ, քան միւսը, որ ամէնէն աւելի մտայնութիւնն է ուժեղ մարդոց: Հայուն անհատապաշտութիւնը չի կայանար ուրեմն եսասիրութեան մէջ, իր կարիքներուն լայն գոհացում տալու ցանկութեան մէջ, ասոր համար պէտք պիտի ըլլար անսահման հաւատք մը իր սեփական ուժերուն: Այդ պակսած հաւատքին տեղ Հայուն հոգիէն ներս արմատացած է խոր թերահաւատութիւն մը, անվստահութիւն մը իրմէ դուրս գտնուած ուժերու հանդէպ ու այս անվստահութենէն է որ կազմուած է իր անհատապաշտութիւնը, իր ապրած միջավայրը եւ պատմութիւնը շատ ալ հասկնալի կը դարձնեն այս մտայնութիւնը: Իր աշխատանքին արդիւնքը վայելու հնարաւորութենէն միշտ զրկուած մէկու մը համար կասկածանքը եւ թերահաւատութիւնը ուրիշներու հանդէպ ամէնէն բնական զգացումն է, ատելութեան եւ թշնամանքին հետ: Այս վերջինը աւելի ինքնաբեր է եւ անմիջական, կ'ենթադրեմ որ հալածանքներու սկզբնական շրջանին Հայուն վերաբերումն ալ եղած ըլլայ թշնամանքը ու կռիւը: Պէտք է ենթադրել նոյնպէս որ այդ կռիւի ձախող արդիւնքները տարիներու ընթացքին ստեղծած են անոնց անօգուտ ըլլալու համոզումը եւ թշնամանքի զգացումն ալ փոխած անվստահութեան, վախի եւ կասկածանքի:

Մենք կը տեսնենք Հայ ժողովուրդը երկար դարեր իր հոգին այս զգացումներով սնուցած: Զանգուածային գաղթերը Հայրենիքէն, ինչպէս նաեւ ենթարկուելու, հանդուրժելու համբերատար կենցաղը Հայրենիքին մէջ այդ զգացման պարտադրած վիճակներն են: Արտաքին ճնշող ուժերու ստիպողական յաւելման հետ, աւելցած են հայ իրականութեան մէջ այս երկու հետեւանքները, արտագաղթը եւ համակերպութիւնը, ուրիշ խօսքով ստրկութիւնը: Թէ անծանօթ միջավայրը եւ թէ ստրկութիւնը երկուքն ալ անվստահութիւնը պահող ու զարգացնող տարրեր են: Օտար եւ անծանօթ աշխարհ գացող մը միշտ կասկածամիտ է, անվստահ է իր շրջապատէն, կը կարծէ որ բոլորը պիտի խաբեն զինք ու իր բոլոր քայլերուն մէջ զգուշաւոր է եւ վարանոտ: Նոյն հոգեկան վիճակը կայ նաեւ ճնշուած, կեղեքուած մարդուն մօտ, միշտ մտավախ, ամէն վայրկեան նոր փորձանքներու սպասող:

Պատմականօրէն կը բացատրուի այս ձեւով Հայուն կասկածամտութիւնը եւ անոր հետեւանքը՝ անհատապաշտութիւնը, որ ինչպէս ըսի երբեք եսասիրական չէ, դիտելու եւ իշխելու ձգտում չէ, այլ ինքնապաշտպանողական միջոց մը, զէնք մը միայն: Հաւաքական աշխատանքի մը համար, ինչպէս է ազգութեան պահպանութիւնը, ամէնէն աննպաստ տրամադրութիւնն է նկարագրի այդ գիծը, իբրեւ կեդրոնախոյս ուժ: Հակառակ ասոր եւ հակառակ արտաքին աննպաստ պայմաններու, երբ կը հաստատենք հայ ժողովուրդի պահպանուած ըլլալու փաստը, պարտաւոր ենք ընդունիլ ուրեմն անոնց հակազդող եւ անոնցմէ վեր ուրիշ ուժերու գոյութիւնը, որոնց ճշդումը չէ որ պիտի ընենք հիմա:

Այսօր պիտի հաստատենք միայն որ անհատապաշտութիւնը քաղաքակրթութեան այժմու վիճակին մէջ, չի ծառայեր այն նպատակին, որուն համար ստեղծուած է եւ որուն համար օգտակար ալ եղած: Ուրիշ խօսքով, անհատապաշտութիւնը այլ եւս ինքնապաշտպանութեան զէնք չէ, անձը փրկելու միջոց չէ, ինչպէս եղած էր մինչեւ հիմա, ինչպէս միջոց չէ ազգը պահելու:

Անհատի արժէքը ընկերութեան մէջ պատմութեան ընթացքին աստիճանաբար կը նուազի: Արտադրական ուժերու կեդրոնացման զուգընթաց մարդը իբրեւ տնտեսական միաւոր շատ բան կորսնցուցած է իր նախկին ազատութենէն եւ անկախութենէն: Իմացականութիւնը, առիթները օգտագործել գիտցող ճարպիկութիւնը, աշխատասիրութիւնը, յանդգնութիւնը, մէկ խօսքով անհատական ուժին զանազան արտայայտութիւնները հիմա երբեք չեն տար այն արդիւնքը, որ կուտային անցեալին մէջ: Ի հարկէ զանազան մարդոց վիճակներու տարբերութիւնը հիմակ ալ մասամբ այդ ուժերով կը սահմանաւորուին. հիմակ ալ աշխատողը ծոյլէն, խելացին անխելքէն, ճարպիկը անճարակէն համեմատաբար լաւ վիճակ կրնայ ապահովել իր անձին: Բայց տարբերութիւնը այս երկու տեսակի մարդոց վիճակներուն երբեք այնքան լայն ու մեծ չէ, ինչպէս էր առաջ եւ տարիներու ընթացքին հետզհետէ կը վերնայ այս տարբերութիւնը: Մարդը տնտեսական արդի մեքենականութեան մէջ, պզտիկ զսպանակի մը կամ օղակի մը դերին մէջն է, ամբողջին ներդաշնակութեան մէջ իր տեղն ու արժէքը պահող միայն: Իր կեանքը շաղկապուած է այդ ամբողջով ու անոր ներդաշնակութեամբ, անոր խաթարումը իր վիճակին ալ վատթարացումն է: Ընկերութեան եւ անհատին տնտեսական այս կապը աստիճանաբար կը սեղմուի, ու ամէն օր մեզմէ իւրաքանչիւրը աւելի լայն չափով կը զգայ թէ իր գոյութիւնը ամբողջապէս ենթարկուած է ընկերութեան: Կարելի չէ խուսափիլ ընկերութեան այդ կապանքներէն, անհատին ցանկութենէն անկախ է այդ կապը: Ով որ խորապէս կը գիտակցի այս կացութեան, եւ լաւ կ'ըմբռնէ այս իրողութիւնը, ան միայն կրնայ իր գոյութիւնը դիւրութեամբ եւ լաւագոյն ձեւով՝ պահել: Միլիոններու մէջ քանի մը բացառութիւններ չէ որ ընկերութեան այս ձեւի գնահատման սխալ ըլլալը պիտի հաստատեն: Անհատը ընդդէմ ընկերութեան եւ ընկերութենէն վեր անզօր է: Կասկածամիտ ըլլաս թէ թերահաւատ, չես կրնար հիմա ապաւինիլ քու ուժերուդ միայն, կարենալ քալելու համար կեանքի ճամբէն կամ կը քալես շատ զրկանքներու եւ զոհողութիւններու գնով: Պարտաւոր ես անձիդ պահանջները պատշաճեցնել ընկերութեան պահանջներուն: Քու կեանքդ եթէ չես կրնար նոյնացնել ընկերութեան կեանքին հետ, պարտաւոր ես առնուազն անոր զուգահեռական ընթացքի մէջ դնել: Այսպէս չէ՞ն ըներ հիմա մեզմէ դուրս բոլորը: Կրնա՞նք հանդիպիլ անհատական խոշոր ձեռնարկներու: Տնտեսական ամէն գործ հիմա ընկերութիւններու միջոցաւ տեղի կ'ունենայ: Անոնց մասնակցողները գիտակցաբար իրենց անկախութենէն, ազատութենէն, շահէն բան մը կը կորսնցնեն, որովհետեւ խորապէս հաւատացած են որ առանց այդ կորուստին, այսինքն առանց գործակցութեան անհնարին կը դառնայ իրենց անձին համար յաջողութիւնը:

Այս բաւածները բառեր չեն միայն, մեր աչքին առջեւ պարզուած կեանքն է: Գործակցութիւնը, համախմբումը, հաւաքական աշխատանքը ամէն մարզի մէջ կ'երեւայ: Աշխատաւորութիւնը կը հաւաքուի, դրամատիրութիւնը կը խմբուի, առանց խօսելու պետական բարդ մեքենայի կեդրոնացման մասին: Յաջողութիւնն ու ապահովութիւնը այս ձեւին մէջ են միայն: Կարելի՞ է հաւատալ ճարտարարուեստի այս ձեւի զարգացման կամ աշխատաւորութեան ձեռք ձգած յաջողութիւններուն, առանց այս հաւաքական աշխատանքներուն: Գիտեմ թէ անհատապաշտ մարդը կեանքի այս օրինակներուն հակառակ, չի կրնար իր մէջ խեղդել իր ձգտումներն ու բնազդները, իր հպարտութեան թոյլ չի տար ենթարկուիլ կեանքի օրէնքներուն: Կասկածամտութենէ ստեղծուած ըլլայ թէ ինքնավստահութենէ, անհատապաշտութիւնը թոյլ չի տար ընկերականութիւնը ուրիշներուն պէս ըլլալու դիրքը:

Թշուառութեան մէջ ալ կը մնայ նոյն անհատապաշտը: Այս յամառութիւնը սակայն ոչ միայն շատ սուղի կը նստի ենթակային, այլ եւ կ'ենթադրէ անձնական շահու գիտակցութեան պակաս մը, ժամանակի եւ դարու ոգին չըմբռնելու թերութիւն մը: Ողջմիտ եւ առողջ իմացականութեան տէր մէկու մը համար, ժամանակի պահանջները ընդունելու ճկունութիւնը յաջողութեան անհրաժեշտ պայմանն է:

Թէ իբրեւ անհատ եւ թէ իբրեւ հայ հաւաքականութեան մաս, եթէ հայ մարդը կ'ուզէ պահել իր գոյութիւնը, արժեցնել ինքզինքը, պարտաւոր է ճիգ ընել մեղմելու իր նկարագրի անհատապաշտ գիծը, պարտաւոր է ենթարկուելու հաւաքական աշխատանքի անհրաժեշտութեան, պարտաւոր է ըմբռնել որ իր անձին բարձր ու յաջող ըլլալը իր բարեկամէն, ծանօթէն, հայրենակիցէն աւելի բարձր ու յաջող ըլլալուն մէջ չի կայանար, այլ անոր հետ եւ անոր պէս լաւ ըլլալուն մէջ:

Այս համոզումը ընդհանրացնելով, դիւրացուցած կ'ըլլանք նաեւ հայ իրականութեան քաղաքական եւ ընկերային շատ մը խնդիրներու լուծումը: Հասարակաց դժբախտ ճակատագրի մը ենթակայ, մեր հաւաքական գործակցութեան խոր գիտակցութիւնը մեծապէս կը դիւրացնէ այդ ճակատագրէն ազատելու մեր ճիգը: Հայը չի կրնար անհատապէս փրկուիլ, կը փրկուի կամ ամբողջութեամբ, կամ կը կորսուի ամբողջութեամբ: Մեր նորագոյն անցեալն ալ չի՞ հաստատեր այս կարծիքը: Ո՞ւր են հիմա անհատական լայն միջոցներ ունեցող ու ինքզինքը խելօք նկատող այն անձերը, չէ՞ որ անոնք ալ միւս թշուառներուն պէս, խեղճերուն եւ տկարներուն պէս կորսուեցան առյաւէտ: Նման կամ տարբեր ձեւի աղէտներէն խուսափելու նուազագոյն անհրաժեշտութիւնը հաւաքական կամք ստեղծելն է: Այդ կամքը անհատը չի մեռցներ, անոր դերը եւ կարեւորութիւնը զերոյի չիջեցներ, այլ կ'ընդունի միայն որ անհատը իբրեւ նպատակ եւ արժէք բացարձակ չէ, անկախ չէ հաւաքականութենէն:

Ըլլալով մէկ մասը ընկերութեան, անհատը ոչ միայն ինքզինքը չպիտի հակադրէ ընկերութեան, այլ անոր զարգացումը եւ զօրացումը պիտի ընդունի իբրեւ իրենը: Հայ անհատին եւ հայ հաւաքականութեան ներդաշնակութիւնը միայն կրնայ ապահովութիւն տալ մեզմէ իւրաքանչիւրին եւ մեր ամբողջին:

Լ. ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

ԵՐԳԻԾԱՇԱԲԱԹ

ԱՆՄԻՏ ՈՒ ԱՆԱՐՈՒԵՍՏ

ԱՆՈՅՇ ԸԼԼԱՑ

Մեր քաջ հայագէտը, Տարագ, կը յանդիմանէ զիս «անուշ»ը «ու»ով գրելուս համար:

Երբ «անուշ» կը նշանակէ քաղցր՝ ես կը գրեմ «ու»ով, իսկ երբ կը նշանակէ աղջիկ՝ կը գրեմ «ոյ»ով: Օրինակ՝ Հայկանոյշ, Վարդանոյշ, Քրմանոյշ, Ջրանոյշ, Ծովանոյշ, Արմէնոյշ, Դիցանոյշ, Սիրանոյշ, Նշանանոյշ եւ Հնանոյշ — այսինքն քուրմի աղջիկ, Հայկի աղջիկ, Արմէնի աղջիկ, ջուրի աղջիկ կամ կրակի աղջիկ (հրանոյշ): Մեր քաջ Տարագը կ'երեւի աղջիկներուն եւ անուշին մէջ տարբերութիւն չի դներ: Ատոր չենք խառնուիր, որքան ալ համաձայն չըլլանք:

Գալով մեր «անուշ»ին, կը պաշտպանենք զայն իբր ձեւ աշխարհաբարեան: Ասկէ զատ, քառասունըինը հատ «անուշ» կը հրամցնենք մեր յոգնավաստակ Տարագին, եթէ ան բարի ըլլայ բանալ Աճեան Հայկազեան բառարանին 774 եւ 775էջերը:

Ու տակաւին ...

Անանիա Դպիր իր «Վարդենիք Այբարատեան» երկին մէջ (տպ. Էջմիածին) քանիցս կը գործածէ «անուշ»ը «ու»ով, իր գրքին Է Ը ԺԱ եւ ԺԷ գլուխներուն մէջ:

Ուռհայեցի Ղուկաս սարկաւագ իր «Ցաղագս Մխիթարութեան» մատեանին մէջ (Պալաթու Հրեշտակապետ եկեղեցւոյն ձեռագիրներէն) նոյն բառը կը գործածէ մեր ձեւով: Իր երկին չորրորդ գլուխը կը սկսի «Անուշ է անմահութիւն երկնի» խօսքով, ու առաջին բառը գրուած է ծաղկազարդ եւ մեծատառ, որով անհնար է որ ըլլայ վրիպակ:

ԺԳ. դարու անունը մնացած կիլիկեան դպիրներէն Անտոն Մարզպետունի պուէտը իր Աստուածամօր ուղղուած գովքին մէջ (Բազմավէպ, 1915 նոյեմբերի համար) կը գործածէ նոյն բառը երկու անգամ (հինգերորդ տուն եւ տասներորդ տուն) միշտ մեր ձեւով:

Ժամանակակից ուղղագնաց եւ ուղղաբոյն գրողներէն Արազն ալ, որուն կ'ուզէ Տարագ իր խօսքերը, խնդրոյ առարկայ բառը կը գործածէ մեր ձեւով: (Տես «Յառաջ» թիւ 3175 «Վարունգով խնձոր» յօդուածը):

Աս ալ անուշով խնձոր ...

Հակառակ, սակայն, այս բոլոր փաստերուն, մենք՝ մեր ամբողջ «հանճարով» կը խոնարհինք գիտուն Տարագին առջեւ ու այսուհետեւ կը գրենք ԱՆՈՅՇ, օրինակ հանդիսանալով որդիական եւ ուղղագրական հնազանդութեան. ամէն:

«Անոյշ» թող ըլլայ:

ԿԵՑՑԷ՛ ԴԻՄԱԿԸ

Կառավարութեան կողմէ հրատարակուած գրքոյկ մը կը յանձնարարէ դիմակ գործածել՝ օդային յարձակումի մը պարագային:

Եւ իրապէս հրաշագործ դեր մը ունի դիմակը՝ պատերազմի ժամանակ, պաշտպանելով մեզ թոյներէ ու կազերէ:

Ըսենք անմիջապէս որ դիմակը միայն կռիւի առեն չէ որ օգտակար գործիք մըն է: Անիկա նոյնքան անհրաժեշտութիւն մըն է խաղաղութեան, մանաւանդ խաղաղութեան շրջանին:

Անգամ մը սուր ակնարկ մը նետեցէք ձեր շուրջը եւ պիտի տեսնէք դիմակաւորներու բազմութիւններ: Եթէ անոնք հանեն դիմակները՝ իրար պիտի ուտեն:

Օրհնեալ է դիմակը ...

Մարդիկ կան որ իրենց երեսին անցուցած են բարեպարծի դիմակ, քրիստոնեայի դիմակ, ուրիշներ՝ զրական սրբութիւններ պաշտպանողի դիմակ, դեռ ուրիշներ սուրբի դիմակ, կամ դիմակ հերոսի, նոյն իսկ հանճարի: Ու շատ շատեր ունին պատուաւոր, պատուական, պարկեշտ մարդու դիմակներ:

Նոյն իսկ ցեղեր կան որ ազգովին դիմակ կը գործածեն. կան որ փոքր ազգերու պաշտպանի դիմակ ունին, արեւելքի քրիստոնէից պաշտպանի դիմակ, հալածուած ազգերու պաշտպանի դիմակ ...

Դիմակներուն գոյնը, տեսակը բազմաթիւ են ...

Գալով կիներուն, անոնք գործ կ'ածեն գունաւոր եւ անուշահոտ դիմակներ: Եթէ այդ մասին խօսք մը ընէք՝ կիները կը չիկնին ու իրենց երեսը կաս-կարմիր կ'ըլլայ...ներկով:

Աստուծոյ տուած երեսը շատ քիչ անգամ տեսանելի է, ծածկուած ըլլալով դիմակներու տակ:

Անդիմակ մարդը, ըլլայ պատերազմի, ըլլայ խաղաղութեան ժամանակ կը թունաւորուի ու շան մը պէս անփառունակ կերպով կը սատկի:

Վա՜յ դիմակ չգործածողին ...

Ամէն կրօնք, ամէն օրէնք, նոյն իսկ ամէն խիղճ հակառակ է անդիմակ մարդուն:

Ինծի պէս գլուխը ծակ խենթերն են որ ուխտած են դիմակ չգործածել, պատերազմի, խաղաղութեան եւ զինադադարի ժամանակ:

Դիմակը, սակայն, այնքան ընդհանրացած է որ դէմքին բնական մասը դարձած է, ու մօտ ատենէն անդիմակներն են որ պիտի համարուին դիմակաւոր ...

Աշխարհ է ...

Դիմակաւոր պարահանդէս մըն է մարդկութեան կեանքը: Մարդկութիւնը դիմակները վար կ'առնէ պատերազմի ընթացքին միայն, ցոյց տալով իր իսկական դէմքը: Ասկից վերջը դիմակահանդէսը պիտի յաւերժանայ, պատերազմի միջոցին ալ շարունակուելով:

Կեցցէ՛ դիմակաւոր քաղաքակրթութիւնը ...

ԱՂԱՍԻ ԽԱՆՋԵԱՆ

Օրուան հրատապ խնդիրներէն մէկն է Աղասի Խանջեանին անձնասպանութիւնը: Դիմացս եղողները կ'ընեն հետեւեալ հարցումները.

— Ինքզինքը՞ սպաննեց թէ սպաննեցին ...

— Ա՞ջ թեքելուն թէ ձախ հակելուն համար անձնասպան եղաւ ...

— Հայաստանի սահմաններուն ընդարձակմա՞ն թէ իր գաղափարներուն սահմանափակման համար զարկաւ ինքզինքը ...

— Մեծութեա՞ն վերագրել թէ «փոքրոգութեան» իր ինքնասպանութիւնը ...

— Հիմակ անմա՞հ է թէ մահացեալ...

— Սգահանդէս սարքե՞լ թէ չսարքել...

— Սե՞ւ հագնիլ ասկից վերջը թէ կարմիր հագնիլ ...

Կը պատասխանենք.

— Մարդ մինչեւ որ սպաննուած չըլլայ՝ չի կրնար ինքզինքը սպաննել ...

— Մարդու մը աջ կամ ձախ թեքումները չեն որ անձնասպանութեան կը մղեն: Աջ հատուածը ինքը եթէ հակի, իր ամբողջ ուժով, մարդու մը վրայ, կամ ձախ խմբակցութիւնը ինքը եթէ թեքի մարդու մը վրայ, այն ատեն մարդը չի դիմանար ու կը մեռնի:

— Գաղափարի մը նեղութիւնը մահաբեր չէ: Երկրի մը սահմանին նեղութիւնը սակայն կ'ընդարձակէ մահը ...

— Անձնասպանութիւնը քաջերուն փոքրոգութիւնն է ու վախկոտներուն մեծոգութիւնը: Եւ որովհետեւ մարդոց մեծ մասը վատեր են՝ կրնանք ընդհանրապէս քաջագործութիւն ընդունիլ ինքնասպանութիւնը:

— Աղասի Խանջեան մեռած է համայնավարներուն համար: Աղասի Խանջեան ծնիլ սկսած է հակահամայնավարներուն համար:

— Սգահանդէսի մասին, դժբախտաբար, կարծիք չեմ կրնար յայտնել: Խօսքը Մոսկուայինն է, ու Մոսկուա սփինքսը կը գերազանցէ այս միջոցիս:

— Գալով իր մահէն յետոյ հագնելիք զգեստներուն թոյրին՝ հայ համայնավարներուն կը մնայ հագնիլ կարմիրով սեւ, ի՛նչ փոյթ թէ սատանայի երեւոյթ տան այդ գոյները իրենց: Կրնան նաեւ ուրիշ միջոցի մը դիմել՝ եթէ անյարմար կը նկատեն սեւ զգեստը.— Կրնան իբրեւ սուգի նշան իրենց դէմքը սեւ ներկել, ինչ փոյթ թէ սեւերես երեւին: Ռամկավարներն ու Բարեգործականի ամասկանաւորներն ալ կրնան կէս սուգ բռ-

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՀԱՃԻ ՄԱՐ

Գրիչս մի անախորժ խաղ քաշեց պաշտօնական հանգամանք կրող մէկ նամակիս վրայ:

— Պատճա՞ռը:

Դրսի դրանը զարնուած մի քանի բախում:

Երեխա՞յ է, որ չի հասնում զանգին, թէ ...

Մինչ ես անախորժ զգացումով տեղէս ելայ, աղջիկս՝ խոհանոցէն վազելով՝ բացաւ դուռը:

— Մայրի՛կ, մի մամիկ քեզ է հարցնում:

— Մամի՞կ:

Մտածելով թէ իմ միջոցով Կ. Խաչէն նպաստ ուզող մէկը կարող է լինել, դուրս ելայ մամիկը տեսնելու:

Հաճի մարն էր:

Ոչ, Հաճի մարը, թէեւ անտէր-անտիրական համարուած 60նոց մի կին, բայց նպաստով ապրող պառաւներէն չէր: Նա իր ձեռքի վաստակով, ճակատի քրտինքով ապրող կին էր: Գիւղում նրան ամէնքն էլ ճանաչում էին: Նա մէկի լուացքն էր անում, միւսի կերակուրին հասնում, երրորդի վերմակը լեցնում, չորրորդի երեխան պահում, վերջապէս իր կերած մէկ փոր հացն աշխատանքի փոխարէն էր ստանում:

Մտածելով թէ մէկ ուրիշի համար միջնորդել է ուզում, ուզեցի կարճ կապել եւ պէտք եղած հասցէին ուղարկել:

— Ի՞նչ կայ, Հաճի մար:

— Աղջիկս, — ու նա հանեց ատամները, ներս գալու ակնյայտնի տրամադրութիւն ցուցնելով, — գործս քեզի ընկաւ, ուրիշներ մէջէն չելան: Գիտեմ որ գործ շատ ունիս, բայց չպիտի մերժես ինծի մտիկ ընել:

Ու չսպասելով իմ պատասխանին՝ կողքէս սահեց ներս:

Մոխրուած տեղի տուի:

— Հրամմէ, Հաճի մար, երեւում է, որ շատ կարեւոր բան ունիս ասելու:

— Կարեւոր ըսիր ու անցա՞ր: Հաջէս նամակ առի:

Հարցական նայեցայ իրեն: «Հայի» մասին գաղափար չունէի: Ներս մտանք: Աթոռ առաջարկեցի, նստեց: Սեղանիս վրայ թղթեր տեսնելով ասաց.

— Շատ կը յոգնիս, աղջիկս, միտքդ ու հոգիդ կը մաշեցնես: Ինչո՞ւդ պէտք, մեղք ես, ազգին հոգը քեզի՞ է տրուած: Դուն քու պզտիկներդ, ամուսինդ հոգա, կեանքդ վայլէ: Տասը մատներդ մոմ ընես, վառես, ազգին համար հալեցնես, գիտցո՞ղ չըլլա՛ր, հասկցի՛ր, վրադ խօսողներ, անունդ գետնէ գետին զարնողները կ'աւելնան: Մեր ազգը իր ճրագը կը մարէ, օտարին մուխը արեւի տեղ կը պաշտէ:

Իմ գլխաւորս ալ ազգին համար շատ յոգնեցաւ, նահատակուեցաւ, ի՞նչ օգուտ, ես մնացի սեւաւոր, սըգաւոր, անտէր ... Գոնէ իր յիշատակը չմոռնային, չանարգէին ... Ինչո՞ւդ պէտք:

— Ես ազգին համար ոչինչ եմ անում, Հաճի մար, ինչ որ անում եմ իմ անունի, իմ փառքի համար եմ անում:

— Փա՞ռք ... Հայը Հայուն փառք չի չիներ, ինչ կ'ուզես ըրէ, ամէնէն փառաւորը, քաջը, հերոսը, նահատակը ոտքին տակը կ'առնէ, կը ճմլէ, կը տրորէ ... Իշտէ կ'ըսես, ես գիտեմ, ուսում չունիմ, բայց շա՛տ ապրած, բան տեսած եմ, դուն զիս չես կրնար համոզել: Մար չունիս քովիկդ որ վրադ հսկէ: Մար մըն ալ ես. ինծի մտիկ ըրէ: Մե՛ղք ես, քեզի կ'ըսեմ Հայուն միութիւն չըլլար, չըլլա՛ր ... Կարմիր Խա՛չ, մարմիր խաչ ... ճանճերու պէս թելի մը վրան շարուած են, թօթվելուդ պէս, կը թափին: Բայց որո՞ւ կ'ըսեմ, դուն ալ անոնցմէ ես, որ գլուխնին քարին զարնելով՝ աղբիւր կ'ուզեն բանալ:

Չերկնցնեմ, գիտեմ որ ժամանակդ կարճ է: Ըսի որ Հաջէս նամակ առի:

— Լսում եմ, Հաճի մար:

— Քիչ մը հեռուէն պիտի սկսիմ, որ աղէկ հասկնաս: Ամէնուն գործին կը հասնիս, այսօր ալ ինծի հասիր:

Զգացի որ նամակս թղթատարին չպիտի հասցնեմ, եթէ սպասեմ իր պատմութեան վերջանալուն:

— Սպասիր, Հաճի մար, հրամմէ, մի գլանիկ ծխէ, այս նամակս լրացնեմ, յետոյ հանգիստ քեզ կը լսեմ:

— Հա՛, լմնցուր, իմինս աճելէ չէ:

Հաճի մօր գլանիկը վառեցի եւ անցայ գործիս: Քիչ անց նամակս պատրաստ էր, տուի աղջնակիս նամակատուն տանելու աճմար:

Այլ եւս հանգիստ նստայ Հաճի մօր դիմացը՝ մի երկար պատմութիւն լսելու, թերեւս եղերական մէկ դրուագ հայ գողգոթայէն:

— Լսում եմ, Հաճի մար:

Հաճի մարը ոտքի մէկը քաշեց, դըրաւ աթոռի վրայ, մի լաւ տեղաւորուեց, շտկեց գլխի եազման ու սկսաւ:

— Հինէն որ սկսիմ, օրեր պէտք պիտի ըլլան պատմութիւնս ընելու համար. Կարճ պիտի կապեմ:

Գիւղին մէջ մենք ալ ընտանիք մըն էինք, անունի, պատուի տէր: Տուներնիս չէն, դուռերնիս բաց Աստուծու հիւրերուն առջեւ: Ամէնուն հետ մենք ալ տարագրուեցանք: Պարպուած տունիս դուռը գոցեցի, բանալին պարտէզը, ծիրանի ծառին տակը թաղեցի: Կատուս դուրսը մնաց մլաւելէն, շուներս ուրիշ շուներու հետ կարաւանին խառնուեցաւ:

Գլխաւորս առաջուընէ տարած էին գիւղին մեծերուն հետ, ո՞վ գիտէ որ ձորին, ո՞ր քարին ետեւը ...

Ու նա գունաւոր թաշկինակով սրբեց քիթը, ես էլ թուքս կլլեցի, զգալով ներկայութիւնն անհրաւէր արցունքների:

— Երբ անապատ հասանք ու վրան մը շտկեցի, վեց զաւակներէս երկուքը մնացեր էին, երկու ամէնէն պզտիկները:

Երկու դեռահաս աղջիկներս գեղեցիկ էին, յափշտակեցին, տարին ... Երկու մեծ մանչերս աչքիս առջեւը մորթեցին ... Մինակ իմինի՞ս ... է՛հ ... շատ ես լսած, չերկնցնեմ:

Երկու պզտիկներս ալ ինծի չձգեց Աստուած, հիւանդութիւնով զարկաւ տարաւ:

Ոչինչ խնայեցի անոնց կեանքը փրկելու համար, ծախեցի ինչ որ կար, տուի ինչ որ ունէի, ըրի ինչ որ կրցայ օգուտ չունեցաւ, մեռա՛ն: Աւազներուն տակը թաղեցին: Ի՛նչ թաղում, ոչ ժամ, ոչ պատարագ, ոչ ... Մնացի մինակ, մէս մինակ:

Սրդողեցայ Աստուծոյ: Ալ բերանս աղօթք չմնաց: Սիրտս քարացեր էր: Աշխարհն ինծի համար կար ու չկա՛ր: Ալ ինչո՞ւ կ'ապրէի:

Ինչո՞ւ:

Կ'ըսէին թէ պատերազմը լմնալէն վերջ, երկիր պիտի դառնանք, մեր տուները պիտի երթանք:

ԵԼԼԷՆ ԲՈՒԶԱՆԴ

(1)

նել, իրենց երկերես դէմքին մէկ կէսը սեւ ներկելով։

ԽՈՀԵՐ ԷՅՖԷԼԻ ԳԱԳԱԹԷՆ

Քանատայէն քաղաքս ժամանած էին գրասէր հայրենակիցներ, որոնց հետ շրջեցանք Փարիզի խոր կամ բարձր զանազան վայրերը։

Գացինք նաեւ Էյֆէլեան աշտարակը ու «բարձրացիր, բարձրացուր» ըսել-լով հասանք մինչեւ գագաթը։ Ահա թէ ինչ փիլիսոփայական խոհեր ու զգայացունց տպաւորութիւններ ունեցայ.

— Էյֆէլի աշտարակը բարձրանալը դրամով է։ Իջնելը միշտ ձրի է։

— Էյֆէլէն վար կարելի է իջնել երեք ձեւով,— գործիքով, ոտքով եւ օդին մէջ նետուելով։ Վերջին ձեւը անկումէ վերջ ունի բարձրացում ու կը հասցնէ մինչեւ վերին Երուսաղէմի դուռներուն առջեւ։

— «Աշխարհ անցիր Արարատի նման գագաթ չկայ»։

— Էյֆէլի գագաթէն մեծ շէնքերը կ'երեւին սնտուկներու պէս, սովորական տուները տուփերու նման, մարդիկը կը թուին խամաճիկներ թելէ սրունքներով, ինքնաշարժերը կաղանդին տղոց նուէր տրուող թիթեղէ կառքերու հանգոյն, իսկ Մերակոյտի ու Երեսփ. Ժողովի շէնքերը խաւաքարտէ շինուած փոքրիկ թատրոններու պէս։

— Էյֆէլէն կարելի է տեսնել Փարիզի իրական գոյնը։ Ան ոչ սեւ է, ոչ կարմիր, ոչ ալ կապոյտ, ճերմակ ու կարմիր։ Փարիզը գորշ է։ Չեմ գիտեր թէ ո՛ր վարդապետութեան կը յարմարի այս գոյնը։

— Աշխարհը մաքուր է միայն Էյֆէլի աշտարակէն դիտուելով։

— Բոլոր մարդիկ Էյֆէլի աշտարակէն կրնան ելլել ու իջնել։ Իրաւ է որ միայն Աստուած ոչ կ'իջնէ, ոչ ալ կ'ելլէ։ Հաւանաբար անկուտի ըլլալուն համար է։

— Այս աշտարակը հիմնուած է մարդու մը ուղեղին վրայ։ Եւ այդ ուղեղը կերած են որդերը։ Աշտարակը մնացած է մտածումին վրայ։

— Էյֆէլի աշտարակէն ամէ՛ն, ամէն ինչ պզտիկ կ'երեւէր։ Միայն գին մը կար որ բարձր էր։ Պաշտօնեայի մը հարցուցի այդ գինին ի՛նչ ըլլալը։ Պատասխանեց.— Ապրուստի սղութեան գինն է։

— Բաբելոնի աշտարակին ժամանակ, մարդիկ իրար չհասկցան՝ տարբեր լեզուներ խօսելով։ Էյֆէլի աշտարակին ժամանակ ալ մարդիկ իրար դարձեալ չեն հասկնար, միեւնոյն լեզուն խօսելով։

— Էյֆէլի աշտարակին վրայ հեռագիտակով տեսայ Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմը։ Երկու կողմերն ալ կը տանէին ջախջախիչ յաղթութիւններ։ Այդ յաղթութիւնները հաւասար էին ամէն բանի, մանաւանդ պարտութիւններու։

— Էյֆէլի աշտարակը չունկայի մը շարունակութիւնն է, դէպի վեր բարձրացած։ Այնտեղ կան գինետուններ, ճաշարաններ, թէյարաններ, սրճարաններ, նամակատուն, լուսանկարչատուն, պարասրահ, վաճառատուն եւ տօնավաճառի խաղալիկներ։

— Էյֆէլի աշտարակը բարձր է, բայց Էյֆէլ բարձրանալու գինը աւելի բարձր է.— Մարդ գլուխ 10 ֆրանք։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՇՈՒՇԱՐԿ

—.—

Ամէն անգամ, որ կ'անցնիս,
Իշխանուհիդ իմ յոյզերուս,
Կ'անցնի հոգւոյս հորիզոնէն՝
Ադամանդէ մէկ արշալոյս ···

Արտահօ՛ր է անցքդ,
Իշխանուհիդ իմ յոյզերուս,
Կը պսպղնի Բանն արդար՝
Հոյաքարքառ իմ սէրերուս ···

Անսկիզբ է եւ անվախճան,
Իշխանուհիդ իմ անծանօթ,
Ճանապարհն ճշմարտութեան՝
Երկնակարօտ երազներուս ···

Բայց, ճամբան այդ լուսածին,
Ի՛շխանուհիդ իմ երազին,
Եկո՛ւր, քալենք մենք միասին,
Եւ միասին, ե՛ւ առանձին ···

Դատարկութիւնը քեւերուս,
Ի՛շխանուհիդ իմ անգին,
Կ'ուզեմ որ տանի՛ր շինեմ,
Գեղեցկութիւնդ ալ բագին ···

Երբ քեզի հետ կը քալեմ,
Ի՛շխանուհիդ իմ յոյզերուս,
Կը կարծեմ, որ թեւեր հագած՝
Երկինքներու մէջ կը նախրեմ ···

Ի՜նչ փոյթ հոգերն այս կեանքին,
Ի՛շխանուհիդ իմ տրտմագին,
Տաղտուկն կ'ըլլայ ջրամոյն՝
Աչուըներուդ մէջ անգին ···

Աչուըներուդ լուսարձակ,
Ի՛շխանուհի անհամարձակ,
Թո՛ղ որ դիտեմ դահանակն՝
Սիրոյի պէս համարձակ ···

Այս իրիկուն, երբոր մարդիկ,
Ի՛շխանուհիդ իմ առանձին,
Մինչ հեռանան ճամբաներէն,
Եկուր քալենք մենք միասին ···

Թո՛ղ նախանձի՛ն, թո՛ղ նախանձի՛ն,
Ի՛շխանուհիդ իմ նախանձին,
Լուսնի ոսկի իմաստին՝
Ե՛կ, բարձրանանք միասին ···

Ու ցայգին մէջ շունչ-շունչի,
Ի՛շխանուհիդ իմ անուրջի,
Թարթիչներն արշալոյսին՝
Եկո՛ւր, երգե՛նք միասին ···

ՌՈՒՍՏԱՒՈՐ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆԻ ՀՐԱՇԱԼԻՔՆԵՐԸ

—•—

Փրոֆ. Ժ. Հ. Պէքսթըր, «Թայմզ»ի մէջ, երկար եւ պատկերազարդ յօդուածներով, կը ներկայացնէ Բիւզանդիոնի հրաշալիքները, (այդ յօդուածներուն խորագիրն է Գաղտնիք Բիւզանդիոնի)։ Պատկերները թէեւ աղօտ կ'երեւին օրաթերթի մը թուղթերուն վրայ, կը պատմեն բիւզանդական հրաշակերտ արուեստին փառքը, որ հետզհետէ աւելի հիացում կը պատճառէ՝ քանի կը շարունակուին պեղումները։ Այսուհետեւ կարելի է ըսել թէ երեք են հրաշակերտները,— Հռոմը, Աթէնքը եւ Բիւզանդիոնը։ Եւ ով գիտէ, թերեւս վաղը Բիւզանդիոն պեղումներէն երեւան հանուած իր հրաշափառ արուեստին նմոյշներով, չուքի մէջ ձգէ Աթէնքը։ Անգլիական հնագիտական պեղումներու յանձնախումբին յաջողութիւնը խոստմնալից է արդէն։

Կ'ըսուի թէ բրիտանական կառավարութիւնը, անցեալ ամրան ընթացքին կատարուած պեղումներէն քաջալերուած, ոչ միայն պիտի չզլանայ իր նիւթական օժանդակութիւնը՝ շարունակելու համար մեծածախս պեղումները, այլ եւ ծրագրած է Պոլսոյ մէջ հիմնել Հնագիտական Ուսումնարան մը (Institut Archéologique Anglais), ճիշդ ինչպէս գոյութիւն ունի Հռոմի եւ Աթէնքի մէջ։

Պէքսթըր կը գրէ թէ պեղումները, որ ներկայիս կը կատարուին Սուլթան Ահմէտի մզկիթին շուրջ, հասած են մինչեւ կայսերական պալատին կեդրոնը, հոն ուր սրբազան գաւիթ մը կը միանայ Ցուստինիանոսի եւ Թէոդորայի սենեակներուն, խճանկարներու հարուստ նմոյշներով զարդարուած։ Անգլիացի հնագէտները կը պնդեն թէ այս խճանկարները կը պատկանին Ե. կամ Զ. դարերուն։ Արուեստագէտը յաջողած է գերազանց նրբութիւն մը եւ ներդաշնակ գունաւորում մը տալ անոնց։ Աւելի քան երեսուն նրբերանգներ ունին այս փոքրիկ խորանարդները։

Պէքսթըր կը սքանչանայ մասնաւորապէս հետեւեալ խճանկարին վրայ, որ կը ներկայացնէ ձկնորսութեան տեսարան մը գետակի մը եզերքը,— ալիք մը կուգայ կը ծածկէ ձկնորսին մերկ ոտքը, բայց այնպիսի թափանցկութեամբ մը կ'իյնայ ոտքին վրայ, որ ամենայն նրբութեամբ կը պահէ ոտքին գոյնն ու կենդանութիւնը։ Այս խճանկարները ծածկուած (պաշտպանուած) էին ապահովաբար Ը կամ Թ. դարուն, մարմարեայ շքեղ սալարկումով մը։

Խճանկարիչները նիւթի բազմազանութիւն չունին, միշտ դասական նիւթեր են որ կը ներշնչեն զիրենք,— բայց արուեստի այդ գործերուն մէջ արժէքաւորը ոչ թէ ի՛նչ բանն է, այլ միայն ի՛նչպէսը,— այսինքն թէ արուեստագէտներուն ճարտարութիւնը, որ նրբութեամբ, ներդաշնակութեամբ կենդանութիւն կուտայ սովորական տեսարանի մը։ Խճանկարներուն սովորական տեսարանները կը կազմեն որսորդութիւնը, ձկնորսութիւնը, հովուութիւնը, երբեմն զինուորական դրուագ մը,— տեսարաններ որ իրարմէ կը բաժնուին արմաւենիի եւ նոճիի շարքերով։ Այս դասական նիւթերէն զատ,— կապիկ մը, կոնակին վրայ վանդակ մը, որուն ձողերուն թառած է թռչնակ մը, կապիկն ալ արմաւենիի մը կապուած չուանէն առկախ։ Ուրիշ մը,— եղջերու մը, որ կը սեղմուի օձի մը օղակներուն մէջ։ Ուրիշ մը,— մանկամարդ կին մը, սանտու, որ սրունքները մերկ աթոռակի մը վրայ նստած, խոշոր մանուկ մըն է գրկած։

ԿՈՐՔԻԻ ՄԷԿ ԱՆՏԻՊ ՆԱՄԱԿԸ

—.—

Ֆրանսական հանդէս մը կը հրատարակէ իր վերջին թիւին մէջ այդ անտիպ նամակը, իր պաշտօնակից ու բարեկամ Լէոնիտ Անտրէեւի ուղղեալ։ Ամէն ազգի մէջ մեծ գրագէտները յաճախ խորապէս կը ճանչցուին իրենց թղթակցութեան ներքին ծալքերով, ինչպէս Ֆլօպէր եւ Թոլսթոյ։ Կորքիի կեանքը յարաշարժ ապարէզ մը եղաւ, ան որ վերջինն էր ռուս մեծ հեղինակներուն, եռանդուն յեղափոխական, բարեկամ Լէնինի, համայնավարութեան յանդած՝ բազում վարանումներէ եւ սահմանափակումներէ վերջ, ցարական ոստիկանութենէն՝ Օխրանայէն սաստիկ հալածուած։ Կոկոյ Մնացած Հոգիներուն մէջ ռուս գիւղացիները նկարագրած էր, իսկ Կորքի՝ Թշուառ մարմիններու մէջ տառապող հոգիները, ապերախտ աշխատութեան լուծին տակ տառապողները, դատապարտուածները, հալածուածները։ Այս ցարդ անտիպ նամակը, որուն քանի մը մասերը կուտանք, կը պատկերացնէ ռուս հեղինակին միտքը միեւնոյն չափի վրայ.—

Սիրելի Լէոնիտ.— Մեր խորհուրդներուն խորը թափանցելով, կը տեսնեմ որ մեր երկրին դժբախտութիւնը ինկպէս այն է որ մենք խորապէս թունաւորուած ենք արեւելեան ծանր արիւնով։ Այս է որ մեր մէջ առաջ կը բերէ կրաւորական հայեցողութեան անդիմադրելի պոռթկումները ի տես մեր ստորնութեան եւ անկարողութեան, նաեւ անսահման չարակրատութեան սէրը՝ ի մասին յաւիտենականութեան, անմահութեան, միջոցին, եւ ուրիշ ամէն նիւթի, որ անմիտ, պանդոյր եւ ընդարձակ է միանգամայն։ Եւ յետոյ, իբրեւ ազգ, ճնշուած ենք մեր արտաքոյ պատմութեան տակ, կարող չենք տեւական եւ մնայուն ճիգի մը, ձգտումի մը։ Ցուսամրէպ եւ յոգնած, կորուսած ենք յոյս ու վստահութիւն, չենք գիտեր թէ ինչ է հաւատք ունենալը եւ շարունակ կը տարուբերինք մոլեռանդութեան եւ ոչնչականութեան (նիհիլիզմ) միջեւ։ Մեզմէ իւրաքանչիւրը եւ մենք ամէնքս ունինք այս ինքնախաբ դրօշմը։ Ամբողջ շարժումի մէջ պէտք է դնել մեր ցեղային ուժերը պայքարելու համար ինքնախաբութեան այս պատուհասին դէմ որ կ'անդամատէ մեր հոգին, կը խափանէ ըղնականոն եւ ազատ աճումը եւ անհատականութեան փթթումը, հուսկ ուրեմն մեծապէս կը նուազեցնէ կորովը։ Պէտք է սիրենք Ռուսիան։ Բայց ի՞նչ է սիրելը։— Արթնցնել անոր մէջ իր կենսական ուժերը, իր գեղեցկութեան, զօրութեան, ազգային արժանապատուութեան գիտակցութիւնը։ Մանաւանդ ներկայ պարագաներուն մէջ անհրաժեշտ է անոր հասկցնել եւ ներշնչել թէ այս աշխարհիս վրայ ապրիլը անհուն ուրախութիւն մըն է, ոչ թէ ճգնաւորական պարտականութիւն մը։

Ահա ասոր մէջ կը կայանայ գրական մարդու մեր կոչումը, կոչում մը՝ որուն մէջ բնաւ փառասիրութիւն չի մտներ։ Ա՛հ, փա՛ռք, ի՛նչ գէշ կը հնչէ։ Բաւական է որ հոտոտենք զայն իսկոյն կը զգանք պէտքը աքացի հարուած տալու անոր։ Ի՜նչ թշուառութիւն համատարած։ Մտիկ ըրէ՛, Լէոնիտ։ Քեզի պէս մարդ մը որ բոլոր մարդկութեան գործերուն եւ բովանդակ տիեզերքին ճակատագրին վրայ կը մտածէ, պէտք ունի մաքուր բոնըւած տունի մը. ուտելի մէկը բանէ, մաքրել տուր տունը ··· Մաքրութիւն եւ հանգիստ պէտք է մեզի ոչ թէ փառք։ Կ'իմանամ թէ դուն փոխանակ այսպէս ընելու, սահած ես «փառքին կապիկէ թեւերուն մէջ», թեւեր՝ որոնք ապահովաբար օր մը պիտի խեղդեն քեզ։

Թոյլ տուր ինծի այս նախատական ոճը քեզի հանդէպ, որովհետեւ կը սիրեմ գրականութիւնը եւ շատ յարգանք ունիմ քեզի հանդէպ։ Հետեւաբար նախատինքի խնդիր չի մնար բնաւ։ Ամէն ռուս գրագէտ նուիրական անձնաւորութիւն մըն է, որովհետեւ մեր օրերուն Ռուսիոյ մէջ գրագէտը կայմիայն որ արժանի է յարգանքի, նոյն իսկ պաշտելութեան։ Ամէն անգամ որ չահախնդիր մարդոց աղտոտ ձեռքերը կ'ուզեն հեղձամահ ընել զայն, գրագէտը, թող պոռայ անոնց երեսին.— «Գացէք կորսուեցէք դուք, անձնական շահու հետեւակներ։ Մենք գրողներ ենք որ մեր սիրտերով կը ծածկենք մեր հայրենիքին վէրքերն ու երաշխիքները։ Բայց մեր կարգին, մենք ալ վիրաւորուելով եւ ճզմուելով, անգթօրէն ոտնակոխ կ'ըլլանք այդ անիրաններուն կօշիկներուն տակ։ Դուն, Լէոնիտ, ամէնքէն աւելի լաւ գիտես այս պարագան։ Դուն հեռաւորութիւնը պակսեցուցիր քու եւ այդ սրիկաներուն միջեւ, եւ այս կերպով գրականութեան արժէքն ու նշանակութիւնն ալ պակսեցուցիր։ Գիտեմ անշուշտ որ մինակ չես դուն, եւ պարագան նոյն է Կուպրինի եւ ուրիշ շատերու համար։ Բայց այս ուրիշները քեզմէ օրինակ կ'առնեն, ըսելով իրենք իրենց.— Քանի որ Անտրէեւ կը ծախուի, մենք ալ նոյնը կրնանք ընել, եւ մեր գրականութիւնը սուտ կը մտնէ, որովհետեւ կը մոռնանք թէ ինչ է գրականութեան ճշմարիտ դերը մերին պէս յետամնաց երկիրին մէջ։

Ա՛խ, մարդ արարածը միշտ իմ տրկար կողմս եղած է։ Բայց անոր դէմ կռուելով հանդերձ, դարձեալ կը հիանամ անոր վրայ. յամենայն դէպս գեղեցիկ անասուն մըն է ան։ Երանի թէ այսքան ծոյլ չըլլար եւ աւելի լաւ հասկնար արեւուն տակ մեր գոյութեան շարժումին գեղեցկութիւնը։

Սակայն հնարաւոր, նոյն իսկ հաւանական կը գտնեմ որ մարդ պիտի յաղթէ այս երկրաւոր ճամբուն վրայ յարուցուած խոչընդոտներուն։ Միւս կողմէ, թերեւս ամէն բան հնարաւոր համարելու այս հաւատքն է որ վերջին հինգ տարիներուն իմ ձախողումներուս պատճառ դարձած է. Բնականաբար չեմ վհատիր բնաւ, գիտնաթափ չեմ ըլլար, որովհետեւ դրուխըս միշտ բեռնաւորուած է յատուկ կաղնծերով եւ սպանիական ղեկավարներով, որոնք, ինչո՞ւ ծածկեմ, հետաքրքրաշարժ եւ ճշմարտանման կը թուին։

Վերջապէս ապրողը պիտի տեսնէ։ Քաջութի՛ւն։ Այս է գլխաւորը։ Քոյդ սիրով։

Մ. Կ.

Խորհ. Գրականութիւն

ՕՊՕԼԼՕՆԻՆ

Խնդրել են քեզնից տաղանդ ու շնորհք,
Խնդրել են քեզնից քնարներ բազում,—
Եւ յոյզով խորին, կարօտով ցնորք
Օրօրուել են սին սպասման երազում ...
Ապոլլո՛ն, «երգի, յոյզերի՛ մուսա» ,
Շատերն են արբել քո բարի յոյսով,
Թէեւ ··· ողջ կեանքում եւ ո՛չ մի գուսան
Երգ չերգեց քեզնից փոխ առած յոյզով ···
Իսկ ես ··· քեզանից ոչինչ չեմ ուզում,
Ու չեմ էլ խորհում անգամ քո մասին,
Իմ մէջ նոր կեանքի խոհերն են խուժում
Ու չեմ հաւատում ես սուտ երազի · ·
Ինչքա՛ն տենչեր կան, ինչքա՛ն սէր ծնուած
Իմ ջերմ սրտի մէջ, իմ անհուն հոգում,
Եւ իմ երգերը խնդութեամբ սնուած՝
Այդ լոյս տենչերով, յոյզով են կոփում ···
Ելնո՛ւմ է թափով երկիրն իմ, թեւո՛ւմ,
Սփռում է անուշ թովչանք ու գոյով,—
Օ՛, նա է, նա՛ է ինձ յոյզ պարգեւում
Տալիս ինձ կուռ ու երգի կորով ···
Շուրջս դեռ ինչքա՛ն երգեր կան չերգած,
Եւ ես խանդավառ պոէտն իմ երկրի
Տալիս եմ ահա երգն իմ թէ՛ ներկայ,
Թէ՛ վաղուայ ոսկի՛-ոսկի՛ օրերին ···

ԱՐՄԷՆ ՏՈՎԱԿ

ՄՐՐԿԱՀԱՒԻ ԵՐԳԸ

—o—

Ծովի սպիտակաւուն հարթութեան վրայ մրրիկն ահա ամպեր է դիզում։ Եւ մրրկահաւը՝ նման սեւ շանթի՝ հպարտ ճախրում է ծով ու ամպի մէջ։

Մեր ալիքներին թեւը քսելով, մերթ որպէս սլաք դէպի ամպերը թռիչք գործելով, ճչում է հաւը,— եւ ամպերը վերից հրճուանք են լսում, թռչունի յանդուգն, խիզախ կանչի մէջ։

Այդ կանչի մէջ է մրրկի տենչանքը։ Թափը ցասումի, հուրն ըղձանքի ու երաշխիքը գալիք յաղթութեան՝ այդ կանչի մէջ են լսում ամպերը։

Ճայերը հեծում են մրրկից առաջ,— հեծում, սլանում են ծովի վրայով եւ նրա խորքում պատրաստ են թաղել իրենց սարսափը մրրկից առաջ։

Հեծում են նոյնպէս եւ ջրասուզակները, որոնց խորթ է ու անհասանելի կռուով վաստակած կեանքի հաճոյքը, շանթ ու որոտից սարսում են նրանք ···

Տխմար թեւատը երկիւղով բռնած՝ խութերի մէջ է իր գէր ու ճարպոտ մարմինը թաքցնում ···

Միայն վէս, հպարտ մրրկահաւն է ճախրում համարձակ ու խիզախօրէն՝ փրփրադէզ, ճերմակ ջրի վրայ։

Ամպերը նախկինից աւելի մռայլ ու միշտ դէպի ցած՝ ծովի վրայ են կախ ընկնում, եւ ալիքները երգով, շուրջպարով դէպի վեր ձգտում՝ շանթ ու որոտին ընդառաջելու։

Ճայթում է ամպրոպը։ Ցասման փրփուրի մէջ հեծում են ալիք, մրցում հողմի հետ։ Մրրիկն ուժգին գրկախառնումով ահա որսում է երամն ալիքի ու մոլեգնօրէն ահարկու թափով շպրտում նրանց ժայռերի վրայ, ուր զերթ մարմնամաղ փոշու,ցնցուղի է փոխում, փոխարկում զմրուխտի չեղջեր։

Մրրկահաւը՝ նման սեւ շանթի՝ ճախրում է կանչով եւ որպէս սլաք՝ ճեղքում է ամպերն ու իր թեւերով փրփուր է կորզում։

Եւ նա խելայեղ ահա տարւում է՝ որպէս չար ոգի,— հպարտ, սեւաթոյր, մրրկի ոգի,— եւ քրքջում է, եւ հեծեծում է ··· Ամպերի վրայ նա հրհռում է, անհուն բերկրանքից նա հեծեծում է։

Շանթ ու որոտի ցասման մէջ վաղուց՝ զգաստ ոգու պէս՝ խոնջանք է լսում. Նա համոզուած է, որ չեն քօղարկի ամպերն արեւին, ո՛չ. չեն քօղարկի։

Հողմը ոռնում է, ամպրոպը ճայթում ··· Կապոյտ բոցերով հուրհրատում են ամպի երամները ծովի անյատակ անդունդի վրայ։ Ծովը որսում է շանթի սլաքներն ու իր յորձանքում հանգցնում նրանց։ Այդ որոտների արտացոլումներն՝ իբրեւ հուր օձեր՝ չողում են ծովում, անհետ կորչելով։

— Մրրիկ, շուտով մրրիկ կը պայթի սաստիկ։

Դա խիզախ ու վէս Մրրկահաւն է հպարտաճախր առնումցասկոտոտնացող ծովի երեսին ցիր ու ցան եղած շանթերի միջեւ. եւ յաղթանակի Մարգարէն ահա կանչում է, գոչում.

— Փոթորիկն աճեղ թող ուժգին պայթէ։

ՄԱՔՍԻՄ ԿՈՐՔԻ

Թարգմ. Գ. ՄԵԼՈՅԵԱՆ

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԻ ՍԱՆԴՈՒՂԸ

—o—

(ՀՐԷԱԿԱՆ ՀԷՔԵԱԹ)

=•·•=

Երբ Աստուած դրախտէն արտաքսեց Ադամը եւ զայն դատապարտեց երկրային կեանքին ու «ճակտի քրտինքով» աշխատանքի, միանգամայն յաւիտենականութենէն անջատեց թիւը այն տարիներուն որոնց ընթացքին պէտք է շարունակուէր կեանքը բոլոր անոնց որոնք գոյութիւն ունին։ Այդ թիւը անծանօթ է մարդկութեան։ Բայց եթէ գիտնային իսկ, անկարող պիտի ըլլային համբերելու։

Աստուած կեանքի բոլոր տարիները բաշխեց մինչեւ աշխարհի վերջ ապրելիք մարդոց ու սերունդներու միջեւ։

Աստուածային գործերը անըմբռնելի են մեզի համար ու մեզի տրուած չէ գիտնալ թէ ինչո՛ւ մէկը դատապարտուած է մեռնելու իր կեանքի ծաղկման շրջանին, իսկ միւսը՝ ապրելու մինչեւ խոր ծերութիւն, եւ թէ ինչո՞ւ Աստուած Ադամին շնորհած է հազարամեայ կեանք մը, իսկ անոր սերունդէն Դաւիթին նախասահմանած է մահ՝ ծնած օրն իսկ։

Այսպէս, Աստուած ամէն մէկ մարդու անջատ ուղիներ տուած է անոնց երկրային կեանքին համար։ Ու Ադամ, տեղեկանալով Աստուծոյ այս վճռին, ցաւած է իր թոռներէն Դաւիթի, ու որոշած է անոր նուիրել եօթանասուն տարի, իր հազարամեայ կեանքէն։ Ու այդպէս ալ եղած է։ Աստուածաշունչը կ'ըսէ թէ Ադամ ապրած է ճիշդ ինը հարիւր եօթանասուն տարի։

Երբ երկա՛ր ու երկար տարիներ վերջ աշխարհ է եկած Դաւիթ, ու թագաւորն է եղած Իսրայէլի, աւանդութենէն տեղեկացած է թէ երեսուն տարեկանին վերջ պիտի գտնէ իր կեանքը։

Իսկ Դաւիթ արքայ կը սիրէր կեանքն ու չէր ցանկար երիտասարդ մեռնիլ։ Մահուան մերձաւորութիւնը միշտ կը պատճառէր իրեն ու կը խռովէր իր հանգիստը։

Անգամ մը, երբ կը պտտէր Բեթլէհէմի շրջակայքը, խորասուզուեցաւ դառն մտածումներու մէջ, անդրադառնալով որ սահմանուած է կեանքէն բաժնուիլ ծաղիկ հասակին։ Հանդիպեցաւ ձիու մը, որ աքալէն կը տանէր իր ծանր բեռը։

— Եղբա՛յր իմ,— ըսաւ անոր Դաւիթ,— գո՞հ ես կեանքէն։

Ձին դառնօրէն արտաշնչեց ու պատասխանեց.

— Ի՞նչպէս կրնամ գոհ ըլլալ կեանքէս։ Տէրս առտուընէ մինչեւ իրիկուն կը բեռցնէ վրաս, ու երբ չարաչար կը յոգնիմ ու կը կասիմ, անգթօրէն կը ծեծէ գլխս։ Եւ ի՞նչ կը ստանամ այս ծանր բեռան փոխարէն ··· Է՜հ, եղբա՛յր, ձիու կեանքը երբեք չի նմանիր ձեռնին՝ մարդկային կեանքին։

— Դէ՛հ, լաւ, բարեկամ,— ըսաւ Դաւիթ արքայ — ինծ կը թուի թէ դուն կրնաս հրաժարիլ այս դժբախտ կեանքէն։ Նուիրէ ինծ քու կեանքիդ մնացորդը։

— Սիրո՛վ, պատասխանեց ձին։

Ցաջորդ օրը, երբ տէրը գնաց աճոռ, սանձելու համար իր ձին, զայն գտաւ անշնչացած։

Իսկ Դաւիթ արքայ ստացաւ մնացեալ երեսուն եւ հինգ տարիները, որոնք նախասահմանուած էին ձիուն համար։ Աստուածաշնչային այդ ժամանակաշրջանին, ոչ միայն մարդիկ, այլ եւ կենդանիները կ'ապրէին մինչեւ խոր ծերութիւն։ Կեանքը ա՛յնպէս չէր, ինչպէս այժմ։ Ու պարզ է թէ ինչո՛ւ Դաւիթ արքայ կեանքը ապրելով մինչեւ վաթսունհինգ տարի, իրեն այնպէս թուեցաւ թէ շատ կարճ ապրած է։ Ու ահա ան տեսաւ շուն մը, որ շղթայով կապուած էր։ Խօսքը ուղղեց անոր եւ կարճ կերպով հարցուց.

— Եղբա՛յր իմ, գո՞հ ես կեանքէդ։

Շունը նայեցաւ Դաւիթին իր մռայլ ու խորացած աչքերով եւ պատասխանեց.

— Ի՞նչպէս կրնամ գոհ ըլլալ կեանքէս։ Քանի՛ տարիներէ ի վեր շղթայով կապուած եմ ու կը պահպանեմ տիրոջս տունը գողերէն ու աւազակներէն։ Իմ պարտականութիւնս կը կատարեմ բարեխղճօրէն, իսկ ասոր փոխարէն ի՞նչ կը ստանամ։ Ինծի համար ոչ մէկ հաճոյք գոյութիւն ունի։ Նոյն իսկ չեմ կրնար ցատկել ու հաչել՝ երբ կառք կ'անցնի առկէ։ Իսկ փքած գեղեցկուհիներ, շրջապատուած զիրենք պաշտողներէն, կ'անցնին առջեւէս ու արհամարհանքով կը նային ինծի։ Իմ միակ հաճոյքս է կրծել ոսկորները, զորս ինծմէ առաջ կրծած են տէրերս։

— Կը տեսնեմ որ, բարեկամ,— ըսաւ Դաւիթ,— գէշ կ'ապրիս։ Չէ՞ր ուզեր ինծի նուիրել կեանքիդ մնացեալ մասը։

— Սիրո՛վ,— պատասխանեց. ան միջապէս իջեցուց պոչը, մտաւ իր խշտեակը, պառկեցաւ ու փչեց իր վերջին շունչը։

Եւ Դաւիթ արքայ իր վաթսունհինգ տարիներուն վրայ աւելցուց տասնըհինգ տարի եւս ու ապրեցաւ մինչեւ ութսուն տարեկան, փառաւորելով Արարիչը, իսկ իր թագաւորութիւնը փառաւորեց Իսրայէլը։

Բայց Դաւիթ արքայի կեանքին երեք մասերը — մարդկայինը, ձիունը եւ շանը — դարձան գոյութեան հիմքը՝ յաջորդ սերունդներուն։

Ամէն մարդ մինչեւ երեսուն տարեկան կ'ապրի լի՛ կեանք մը, զուրկ վիշտէ ու խոնջանքէ, վայելելով բոլոր հաճոյքները։ Անկէ վերջ կը սկսի մար դուն ընտանեկան կեանքը։ Բայց ի՛նչ կեանք,— անընդհատ, ծանր, սպառիչ աշխատանք մը, իրեն ու իր ընտանիքին ապահովելու համար կը-տոր մը հաց։ Մարդկային կեանքը ապրուած է այլեւս եւ սկսած է այն երեսունըհինգ տարիները զորս ձին նուիրեց Դաւիթ արքային։ Իսկ անկէ վերջ,— ծերութի՛ւն։ Տղաքը կ'աշխատին, թոռները կը զուարճանան, ու ծերերը կը պահպանեն տունը, կը զրպարտեն թոռնիկները եւ այլեւս չեն տեսներ լոյս աշխարհը։ Ամէնքը կ'արհամարհեն զանոնք, կը սնուցանեն մնացորդներով եւ կը սպասեն որ մահը աւելի արագ վերցնէ այս անպէտ պատրաստակերները։

Ու կը խորհին ծերերը.— «Շա՛ն կեանք. բայց ինչո՞ւ Դաւիթ արքայի օրով շուները այսքան երկար կ'ապրէին ···»։

Վ. ՕՊՈԼԷՆՍԹԻ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

Զէզոքութեան խնդիրը միշտ առկախ

Գերմանական կառավարութիւնն ալ պատասխանելով Ֆրանսական կառավարութեան կոչին, «սկզբունքով» կ'ընդունի Սպանիոյ գործերուն չմիջամտելու առաջարկը, պայմանաւ որ բոլոր շահակից կառավարութիւնները նախապէս պատրաստ ըլլան չէզոքութիւն պահելու։ Այս վերապահումը կը վերագրուի ոչ միայն խորհրդային իշխանութեան, որ բացէ ի բաց կը քաջալերէ Սպանիոյ կառավարութիւնը, այլ եւ Ֆրանսայի կարգ մը շրջանակներուն։ Միեւնոյն ատեն Գերմանիա լուսաբանութիւններ կը պահանջէ կարգ մը կէտերու մասին, հետեւողութեամբ Իտալիոյ։ Կ'ըսուի թէ Գերմանիոյ արտաքին նախարարը եւ Պերլինի անգլիական դեսպանը խորհրդակցութիւններ կատարած են, ձեռք առնուելիք միջոցներու մասին։

Այս առթիւ, գերմանական մամուլը ուժգնօրէն կը յարձակի խորհրդային կառավարութեան եւ Ֆրանսայի վրայ։ Կարեւոր թերթ մը կը հարցնէ. — «Ֆրանսա պիտի չարունակէ՞ թէ չէզոքութեան բանաձեւեր եւ թէ զէնք ճամբել»։

*** Ֆրանսական կառավարութիւնը բոլոր շահակից պետութեանց հաղորդեց չէզոքութեան բանաձեւը, որ շատ երկար է եւ պիտի հրատարակուի միւս կառավարութեանց կողմէ ընդունուելէ վերջ։ Ծանուցագիրը կը բացատրէ թէ ինչպէս կ'ըմբռնէ չմիջամտելու առաջարկը եւ կը թուէ չէզոքութիւնը գործադրելու միջոցները։ Ֆրանսա կ'ուզէ նախ միջազգային համաձայնութիւն մը հաստատել, զէնք, ռազմանիւթ եւ օդանաւ չարտածելու համար, յետոյ իրագործել զայն աստիճանաբար, հիմնուելով 1925ի միջազգային պայմանագրին վրայ։

Փարիզի անգլիական դեսպանը այս մասին տեսակցութիւն մը ունեցաւ Ֆրանսայի արտաքին նախարարին հետ։

*** Ֆրանսայի հակաֆաշական խմբակցութիւնները դրօշ մը ներկայացուցին սպանիական քաղաքի մը կառավարական զօրքին։ Այս առթիւ կ'ըսեն թէ մեծահարուստ Սպանիացի մը, Տօն Մարթինէզ Պալատրօն, 150,000 տոլար յատկացուցած է ապստամբներուն, Անգլիոյ դրամատան միջոցաւ։

«Էքօ տը Փարի» (ազգայնական) եւ «Լ'Էօվր» (արմատական) կը պնդեն թէ գերմանական «Տէօյչլանտ» զրահաւորը մեծաքանակ ռազմանիւթ ցամաք հանած է Սպանիոյ հարաւային ճակատի ապստամբներուն համար։ «Էքօ տը Փարի»ի տեղեկութեանց համաձայն, 28 ռազմական օդանաւեր ղրկուած են Սպանիա, իրենց մեքենավարներով։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՆԸ ՉԻՆԱՑԻ ԱՂՋԻԿՆԵՐ, 16էն 19 տարեկան, փորձեցին անձնասպան ըլլալ հաւաքաբար, իրենց ծնողները արգիլած ըլլալով բարձրագոյն վարժարան մտնել, նախակրթութիւնը աւարտելէ վերջ։ Աղջիկները խմբովին լուսանկարուելէ վերջ, ափիոնի բաղադրութիւն մը խառնեցին գինիին եւ խմեցին։ Բոլորն ալ գետին ինկան ուժասպառ եւ անմիջապէս հիւանդանոց փոխադրուեցան։

ԼԷՕՆ ԹՐՕՑՔԻԻ տան վրայ յարձակում մը կատարուեցաւ Նորվեկիոյ փաշականներուն կողմէ, որոնք ծպտուած էին իբրեւ ոստիկաններ։ Թրոցքի հարկադրուեցաւ փոխել բնակարանը։ Յարձակողները կ'ըսեն թէ նամակ մը բռնուած է, որուն համաձայն Թրոցքի յեղափոխական գործեր կը կատարէ, հակառակ իր տուած խոստման։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԷՆ հասած նոր լուրերու համաձայն, խռովութիւնները կը շարունակուին զանազան քաղաքներու մէջ։ Ուրբաթ օր կռիւ մը տեղի ունեցաւ Նապլուսի մէջ, ըմբոստ Արաբներու եւ անգլիացի զինուորներու միջեւ։ Երեք Արաբներ սպաննուեցան եւ երկու հոգի գերի բռնուեցան։ Սկովտացի սպայ մը վիրաւորուեցաւ։ Թէլ Աւիվի մէջ գտնուեցան երկու Հրեաներու դիակներ, որով 52ի կը հասնի զոհերու թիւը։

ՄՈՐԻՍ ԹՈՐԷԶ, համայնավար կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, նամակ մը գրելով վարչապետ Պ. Պլումի, կը յայտնէ թէ ինք երբեք չէ խօսած կառավարութեան դէմ, ինչպէս գրած էր «Փոփիւլէռ»։ Կուսակցութեան մամուլի տեսչութիւնն ալ կը հերքէ քարտուղարին վերագրուած խօսքերը։ Ընկերվարական պաշտօնաթերթը երէկ հրատարակած էր այս ճշդումը։

ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՆ չորս Արաբներ, իբրեւ մեղսակից Ալժէի միւֆթիին սպանութեան։ Զորսն ալ խոստովանութիւններ կատարեցին։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Պուլվար Օտտօի (Մարսէյլ) վռամեան ենթակոմիտէն բոլոր ընկերներու կողմէ խորին ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկ. Խորէն Տէր Նազարէթեանի եւ Այրի Տիկ. Ա. Տէր Նազարէթեանի եւ պարագաներուն, իրենց եղբօր, ամուսնոյն եւ ազգականին ընկ. ՍԱՐԳԻՍ ՏԷՐ ՆԱԶԱՐԷԹԵԱՆի դառնակսկիծ ճահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Օգոստ. 3ին։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Քէօ'ախի Բաղարիճ գիւղէն Պ. Միսաք Զալըքեանը։ Տասնեակ տարիներ առաջ կը բնակէր Թիւնիզ։ Յետոյ մեկնած է Ֆրանսա։ Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ K. Torossian, Négociant, 19 Rue des Couloughlis, Blida (Algérie)։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եալփըտացի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները երեքշաբթի երեկոյ (11 Օգոստ.) ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարանի վերնայարկը, 4 Rue St. Denis (Place du Châtelet), մեթրօ Châtelet։ Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն եւ պատգամաւորի ընտրութիւն։

ԱՌՆՈՒՎԻԼ-ԿՈՒՍԷՆՎԻԼԻ վարդան կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 12 Օգոստ. չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Արփիար Մարտիրոսեանի բնակարանին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

ԱՆԱՐԳ ՔԱՅԼ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Անդրկովկասի ժողովուրդների եղբայրական փեդերացիան է՛լ աւելի ամրապնդեց Անդրկովկասի ժողովուրդների եղբայրութիւնը եւ յաջողութեամբ լուծեց նրա առջեւ դրուած բոլոր խնդիրները։ Անդրկովկասի աշխատաւորներն այսօր լայնօրէն քննարկում են ստալինեան մեծ Սահմանադրութիւնը, որը յաւերժացնում է մեր մեծ Միութեան աշխատաւորների մեծագոյն յաղթանակը, ԼԵՆԻՆ-ՍՏԱԼԻՆԻ կուսակցութեան գծի յաղթանակը։

Եւ այս մոմենտին, կուսակցութեան հսկայական օգնութիւնն ու օժանդակութիւնը վայելող, մի ամբողջ կուսակցական կազմակերպութեան ղեկավարի մեծ բարձրութեանը հասցուած ընկեր Խանջեանը, փոքրոգի կերպով վախենալով իր թոյլ տուած եւ արդէն իր կողմից ընդունուած սխալների ուղղման խնդրից, գնդակ է արձակում իր վրայ եւ ինքնասպանութեամբ ամօթալի կերպով վերջ է դընում իր կեանքին։

Այդ կրակոցը մենք չենք կարող անուանել այլ կերպ, քան դաւաճանական կրակոց, քանի որ այդ կրակոցով վընաս է հասցւում կուսակցութեանը, անունդ է տրւում մեր ոխերիմ թշնամիներին։ Ընդունել սխալը, բայց հրաժարուել այն ուղղելուց, ուժեր չգտնել սխալը ուղղելու համար, ուժեր չգտնել կուսակցութեանը հասցուած վնասն ուղղելու համար— այդ մի՞թէ ամօթալի ակտ չէ, փոքրոգութեան դաւաճանական ակտ։

Երբ պաշտպանւում է խաբեբայութեան ճանապարհով պատասխանատու պաշտօնների սողոսկած նացիոնալիստ - տրոցկիստ Ստեփանեանը, երբ նա օգտուելով Խանջեանի նախած լիբերալիզմից, ժողկոմի պաշտօնի է առաջ քաշւում, մացւում է Կենտկոմի կազմի մէջ, երբ չնայած կուսակցութեան առանձին անդամների տագնապալից ահազանգերին, կուսակցական դէմքը կորցրածների ձեռքով՝ ինչպէս Ա. Գալոյեանն է, կուսակցութեան այդ անդամները պատժւում են, սա, ի հարկէ, ծանր, աններելի սխալ է։

Բայց, երբ երկերեսանուն մերկացնելուց յետոյ, նացիոնալիստ, հակայեղափոխական, կուսակցութեան ու աշխատաւորների թշնամու նրա իսկական գազանային դէմքը երեւան բերելուց յետոյ, քաջութիւն չեն գտնում իրենց թշնամու ու նրա գաղափարների դէմ պայքարելու համար եւ փոքրոգութեամբ հեռանում են թատեբաբեմից, դրանով իսկ օբեկտիւօրէն իրենց յանձնելով թշնամուն — սա ոչ միայն սխալ է, այլ խայտառակ, աններելի յանցագործութիւն կուսակցութեան հանդէպ, այդ փաստացի հեռացում է կուսակցութիւնից, այդ դաւաճանութիւն է կուսակցութեան հանդէպ։

Այսպէ՛ս, եւ միայն այսպէ՛ս կարող են գնահատել Հայաստանի բոլշեւիկները Կենտկոմի նախկին քարտուղար Ա. Խանջեանի արարքը։ Այսպէ՛ս, եւ միայն այսպէ՛ս կարող են գնահատել այսօր այդ անարգ քայլը նաեւ Հայաստանի բոլոր աշխատաւորները։

Խանջեանի անարգ դաւաճանութիւնն այսօր փորձում են օգտագործել կուսակցութեան թշնամիները, դաշնակների ու տրոցկիստների տականքները, ամէն գոյնի նացիոնալիստական ճիւաղները։ Ի զուր են նրանք փորձում այսօր անկիւններում գործի դնել իրենց սիրած թունաւոր զէնքը — սուտ զրպարտութիւնն ու պրովակացիան կուսակցութեան եւ նրա ղեկավարների հասցէին։ Ի զուր են նրանք օձի ֆշշոցով մութ անկիւններում փորձում ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԿՊԱՌԱԿՈՒԹԻՒՆ ՀՐԱՀՐԵԼ, ԹՈՒԼԱՑՆԵԼ ՀԱՐԵՒԱՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԻ ՀԵՏ, ՄԱՍՆԱՒՈՐԱՊԷՍ ՎՐԱՑ ՄԵԾ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՀԵՏ ՀԱՅ ԱՇԽԱՏԱՒՈՐՆԵՐԻ ՀԱՄԵՐԱՇԽՈՒԹԵԱՆ ԵՂԲԱՅՐԱԿԱՆ ԶԳԱՑՄՈՒՆՔԸ, ժողովրդի, որը մարդկութեան տուել է մեծ առաջնորդ ընկեր ՍՏԱԼԻՆԻՆ։

Ի զուր են նրանց սուտ բանսարկութիւնները, նրանք մազաչափ անգամ չեն կարող թուլացնել Անդրկովկասի ժողովուրդների եղբայրութիւնը, նրանք չեն կարող թուլացնել նաեւ բոլշեւիկեան սուր զգաստութիւնը կուսակցութեան ու աշխատաւոր ժողովուրդների թշնամիների նկատմամբ, նացիոնալիստների, տրոցկիստների, դաշնակների նկատմամբ, որոնք այսօր փորձում են վնաս հասցնել մեր մեծ մայրենիքին։ Նրանք եւ ոչ մի բութէ չեն կարող խանգարել Հայաստանի աշխատաւորների յաղթական երթին՝ բոլշեւիկեան կազմակերպութեան գլխաւորութեամբ, Հայաստանի Կենտկոմի գլխաւորութեամբ, բոլշեւիկեան Անդրերկոմի եւ Համ. Կ(բ)Կ Կենտկոմի ղեկավարութեամբ, այն ոգիով, որ նշել է ԼԵՆԻՆ-ՍՏԱԼԻՆԻ մեր մեծ, պանծալի կուսակցութիւնը։

Հայաստանի բոլշեւիկներն ու աշխատաւորները թշնամիների բանսարկութիւններին, Խանջեանի դաւաճանական փոքրոգի արարքն օգտագործելու նրանց փորձերին կը պատասխանեն է՛լ աւելի ուժեղացնելով բոլշեւիկեան զգաստութիւնը, համախմբելով իրենց շարքերը, է՛լ աւելի եռանդուն աշխատանքով՝ յանուն Խորհրդային Հայաստանի տնտեսութեան ու կուլտուրայի ու յետագայ բարգաւաճման, է՛լ աւելի ամրապնդելով Անդրկովկասի եւ ամբողջ Միութեան ժողովուրդների ստալինեան բարեկամութիւնը, է՛լ աւելի ուժեղ հակահարւած տալով ամէն տեսակի նացիոնալիստական ու տրոցկիստական տարրերին, յանուն ԼԵՆԻՆԻ քանձարեղ գաղափարների յաջող իրականացման՝ ժողովուրդների սիրելի առաջնորդ մեր ՍՏԱԼԻՆԻ ղեկավարութեամբ։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԹԵՐԹԻՍ ՀԱՄԱՐ՝
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
11
ՕԳՈՍՏՈՍ
MARDI
11 AOUT
1936

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3188

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՊԻՏԻ ԲԱՑՈՒԻ՞ ԱՄԲՈՂՋ ՎԱՐԱԳՈՅՐԸ...

Քիչ վար նոր տեղեկութիւններ պիտի կարդաք Աղասի Խանջեանի անձնասպանութեան կամ սպանութեան մասին:

Շաբաթ օր, բոլորովին տարբեր — մօտաւոր — աղբիւրէ մը քաղելով, հրատարակեր էինք լուր մը, որ կը պատմէր թէ անձնասպանութիւնը տեղի ունեցած է Թիֆլիսի մէջ: Թուրքիզի տեղեկութիւնը կը փարատէ մեր վերապահութիւնը, գոնէ առ այժմ: Մանաւանդ որ, օրով եւ թուականով կը յիշէ հանգուցեալի մարմնին փոխադրութիւնը՝ Թիֆլիսէն Երեւան, ուղեկցութեամբ միայն ազգականներու եւ մէկ հատիկ պահակով:

Նոյն ձեւով կը նկարագրուի թաղումը Երեւանի մէջ, «յուլիս 12ին կիրակի ժամը 3ին, պարզ յուղարկաւորութեամբ»: Անշուշտ հրամանաւ Մոսկուայի:

Ինչ կը վերաբերի բուն դէպքին շարժառիթներուն, անգամ մը եւս կը հաստատուին մեր եզրակացութիւնները, անոնց քաղաքական - սահմանային հանգամանքի մասին:

Այդ կ'ապացուցանէ, նաեւ, անձնասպանութեան արարքին «փոքրոգութեան» եւ «խայտառակութեան» առթիւ սարքուած խմալուր, խուժանային աղմուկը, որուն ամէնէն վաւերական մասերը արտատպեցինք օրը օրին:

Եթէ չենք սխալիր, այսքան բարեկենդանային «ղալմաղալ» չսարքուեցաւ ոչ Եոֆէի, ոչ վրացի Կէկէչկորիի, ոչ ալ Ուկրանայի կրթական գործավար Նիքոլա Սկրիպնիկի անձնասպանութեան առթիւ, չնայելով որ երեքն ալ բոլշեւիկեան ատաղեր էին:

«Առանց կրակի ծուխ չըլլար», ըսեր են իմաստուն մարդիկ: Արդ, խորհրդային իշխանաւորները ի զուր կը փորձեն ակներեւ կրակը մարել ջուր ցանելով. (իրականին մէջ իւղ է որ կը ցանեն ...):

Շ.

Ա. ԽԱՆՋԵԱՆԻ «ԱՆՁՆԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ» ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ Է ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԷՋ

ԱՆՇՈՒՔ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՆՓԱՌՈՒՆԱԿ ԹԱՂՈՒՄ

Թաւրիզէն հասած ճամբորդ մը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ մեզի, յուլիս 26 թուականով.—

Յուլիս 10ի առաւօտ Թիֆլիսում խորհրդաւոր շշուկ է տարածւում թէ Աղասի Խանջեանն ինքնասպանութիւն է գործել իր բնակարանում կէս գիշերին: Աղասին Թիֆլիս եկել էր մասնակցելու Երկրային Կոմիտէի նիստին: Յուլիս 9ի երեկոյեան երկարատեւ նիստը վերջանում է փոթորկալի վիճաբանութեամբ ուր բառ տարածուած զրոյցների քննութեան է առնուած եղել խորհրդային նոր սահմանադրութեան մէջ գծուած սահմանների խնդիրը, (Վրաստանի, Ադրբէջանի եւ Հայաստանի): Ահա այդ նիստից վերջ Աղասին տուն վերադառնալուց յետոյ առաւօտ յայտնի է լինում որ ինքնասպանութիւն է կատարել: Հասարակութեան մէջ, գլխաւորաբար մտաւորական եւ բանիմաց շրջաններում, այդ համարում են սարքովի ինքնասպանութիւն, աւելի ճիշդ Աղասին *սպաննել են*, պարզ վրացական ղեկավար կոմունիստների դաւ: Այս է Թիֆլիսի մէջ ամենատարածուած կարծիքը:

Ի հարկէ հրապարակային ոչ մէկ արտայայտութիւն տեղի չունեցաւ. Մոսկուայից հեռագրական յատուկ կարգադրութիւն եղած է որ խիստ անշուք թաղում լինի միայն, ուրիշ ոչինչ:

Իր մտերիմներից եւ ընկերներից ոչ ոք այցելած չէ, կամ ցաւակցական արտայայտութիւն ցոյց չեն տուած: Միայն իր ամենամօտիկ ազգականները մի պարզ պսակ ունէին:

Սպաննեալի դիակը շաբաթ օրը Թիֆլիսից նոյն անշուք վիճակով դրկեցին Հայաստան, ուր յուլիս 12ի կիրակի կէսօրից յետոյ ժամը 3ին թաղուեցաւ նոր գերեզմանատանը, պարզ յուղարկաւորութեամբ:

Ամբողջ Հայաստանում եւ մանաւանդ Երեւանում անակնկալ եւ անսպասելի էին համարում այդ խորհրդաւոր մահը: Ու ինչ խօսք որ ոչ ոք չէր կարող բացատրութիւն տալ այդ սարքուած դաւադրութեան:

Յուլիս 12ի երեկոյեան եղած է քաղաքացիական հոգեհանգիստ, իր համակիրների եւ բարեկամների կողմից: Մինչդեռ այդ օրը յատուկ կարգադրութեամբ սինեմաներ եւ ռատիօ կայանները աւելի լարուած աշխատում էին, իբրեւ թէ ոչինչ պատահած չըլլար:

Յուլիս 14ին Շահումեանը Երեւանի Կեդր. Կոմիտէի նիստին մի խարանիչ ճառով հանդէս է գալիս սպանեալ Աղասիի դէմ, որու կենդանութեան միայն մեծարանք, փառաբանութիւն եւ գովք կը հիւսէին թէ մամուլի եւ թէ ժողովների մէջ:

Պ. Շահումեանը ասել է.

— Աղասի Խանջեանը երեք տարիէ ի վեր աչքի էր ընկնում իր թոյլ եւ անվճռական բնաւորութեամբ երեք տարի է որ յեղափոխութեան թշնամիների դէմ գործօն պայքար չէր վարում, ազգայնական տարրերի հետ յարաբերութիւն կը պահէր, վերջին հաշւում նա Դաշնակների եւ բոլոր տեսակի ազգայնականների հանդուրժում էր: Եւ երբ նա իր աշխատանքները շարունակում էր եւ մնում էր ղեկավար պատասխանատու գործիչի դերում, պարզ նրա համար, որ նա վայելում էր ընկ. Ստալինի անձնականվստահութիւնն ու համակրանքը: Սակայն հետզհետէ երբ որոշ դարձան նրա այդ շեղումներն ու թոյլ վերաբերմունքը, զգաց որ կորսւում է իր ոտի տակի հողը, եւ այժմ նա ամենաանարգ ձեւով ինքնասպանութեան դիմեց:

Նոյն մտքով ճառեր խօսուած են Թիֆլիսի եւ Բագուի մէջ: Ի հարկէ իրենք ճառախօսներն էլ չեն հաւատում դրան, բայց դար ծածկելու եւ Հայաստանի ոտնահարուած իրաւունքները պաշտպանելու համար Աղասիի առած քայլերը սքօղելու մտքով դժբախտ զոհին դրկում են թշնամի բոլշեւիզմին եւ խորհ. իշխանութեան: Ոչ մէկ քաղաքացի չի հաւատում յայտարարուած ինքնասպանութեան: Իսկ Հայաստանի բոլոր ժողովուրդը եւ դրանից բուն եւ հայ բոլշեւիկները խորին ցաւով տեսնում են դաւը, բայց ոչինչ արտայայտել չեն կարող:

Միասնիկեանից յետոյ Խանջեանը Վրաստանի մէջ նոր զոհն է վրացի ազգայնամոլ բոլշեւիկների քաղաքականութեան:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԻԱՆ ԱԼ ՈՒԺԳՆՕՐԷՆ ԲՈՂՈՔԵՑ ՉՈՐՍ ՀՊԱՏԱԿՆԵՐ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ ԸԼԼԱԼՈՎ

Կառավարական մարտանաւերուն արգիլուեցաւ Թանժէրի նաւահանգիստը երթալ

Դէպի Մատրիտ հիւսիսէն եւ հարաւէն

Գերմանիայէն վերջ Իտալիան ալ ուժգին բողոքագիր մը ուղղեց սպանիական կառավարութեան, չորս հպատակներ հրացանի բռնուած եւ հինգերորդ մըն ալ վիրաւորուած ըլլալով Պարչելոնայի մէջ: Հռոմ շատ ծանր կը նկատէ այս դէպքը, վերագրելով «դասակարգային ատելութեան»: Պաշտօնական գործակալութիւնը իր զեկոյցին մէջ կ'ըսէ.— «Մատրիտի դեսպանը յայտարարած է թէ սպանիական կառավարութիւնը պատասխանատու կը նկատէ այս յարձակումներուն համար: Այդ կառավարութիւնը հետզհետէ անկարող կը դառնայ տէր մնալու կացութեան, թէ Մատրիտի եւ թէ Պարչելոնայի մէջ»:

Շաբաթ օր զրոյց կը շրջէր թէ Գերմանիա զօրք պիտի հանէ Պարչելոնա, իր հպատակները պաշտպանելու համար, բայց Լոնտոնի գերմանական դեսպանը հերքեց այս լուրը:

Թանժէրի միջազգային յանձնախումբը, որ կը բաղկանայ մեծ պետութեանց դեսպաններէն, որոշեց խնդրել սպանիական կառավարութենէն որ իր մարտանաւերը նաւահանգիստ չհանդիպին: Ասով գործնապէս ընդունած կ'ըլլայ ապստամբապետ Ֆրանքոյի բողոքը եւ լռելեայն ճանչցած՝ առժամեայ կառավարութիւնը: Յանձնախումբը որոշեց նաեւ ճանչնալ ապստամբ իշխանութեանց կողմէ տրուած անցագիրները եւ պիտի արտօնէ որ ապստամբները սպաներ դրկեն Թանժէրի շրջանը, վիզաներ կատարելու համար:

Զօր. Ֆրանքո հարաւէն եւ Զօր. Մոլա հիւսիսէն կը շարունակեն իրենց գործողութիւնները, Մատրիտը պաշարելու համար: Կառավարական զօրքն կարգ մը յաջողութիւններ չահեցաւ Մատրիտի շրջականները, եա մղելով յար. ձակում մը եւ պայթեցնելով զէնքի մթերանոց մը: Իսկ ապստամբները կը հաղորդեն թէ գրաւած են Պատայոզը: Զօր. Մոլա անմիջական գրոհ մը կը կազմակերպէ Սան Սէպաստիանոյի եւ Իրունի վրայ: Կառավարութիւնը կը ծանուցանէ թէ անգործութեան դատապարտուած է խոշոր յածանաւ մը, որ ապստամբներուն ձեռքը կը գտնուէր: Նոյն զեկոյցին համաձայն, կրակի տրուած է ապստամբ զինուորական մը՝ Օյարզուն, հիւսիսային ճակատին վրայ: Ապստամբները եօթը օդանաւերով յարձակեցան Սոմոսիէրրա բարձունքին վրայ, բայց ետ մղուեցան, 200 սպաննեալ ձգելով: Պաշտօնապէս կը ծանուցուի թէ կառավարութիւնը գրաւած է Լուկոնէսը, որ Օվիէտոյի միակ ծովային ելքն է հիւսիսային Սպանիոյ մէջ: Պալէարեան կղզիներէն մէկն ալ անձնատուր եղած է կառավարութեան: Զօրաւոր արշաւագունդ մը ղրկուած է, գրաւելու համար ամբողջ Պալէարեան կղզեխումբը:

Ֆրանսական սահմանագլուխէն (Հէնտէյ) կը հաղորդեն թէ դժգոհութիւն կը տիրէ շրջանին մէջ, Զօր. Մոլա պարտաւորիչ տուրք դրած ըլլալով (դրամ եւ ուտեստ): Իր բանակին ռոճիկները վճարելու համար զօրավարը որոշեց եկամուտի տուրք հաստատել տարեկան 80.000 փէզէթայէն վեր եղած հասոյթներու վրայ:

Զօր. Ֆրանքո նոր զօրքի կը սպասէ Մարոքէն: Իր բանակը այժմ կը բաղկանայ 9000զինուորներէ, որոնց մեծ մասը օտար լեգէոնիքաջավարժ զինուորներ են: Ապստամբները յաղթանակ մը տարին Սան Ժիլիանի մէջ, Պարչելոնայի մօտ, 100 հոգի սպաննելով, 300 հոգի վիրաւորելով եւ մեծաքանակ զէնք ու պաշար գրաւելով:

*** Մատրիտի կառավարութենէն եւ ապստամբներու կառավարութենէն երեքական պատուիրակներ բանակցութիւններ կատարեցին ֆրանսական հողի վրայ, գերիներու փոխանակութեան համար: Արժանահաւատ լուրերու համաձայն, բանակցութիւնները խզուած են, ապստամբները մերժած ըլլալով փոխանակութեան առաջարկը: Անոնք վստահ են իրենց յաղթանակին վրայ եւ չեն ուզեր որ եւ է իրաւախոհութիւն ընդունիլ:

*** Ալքալա Զամորա, Սպանիոյ Հանրապետութեան նախորդ նախագահը, որ պաշտօնանկ եղած ըլլալով յուլիս 6ին հեռացած էր երկրէն, Փարիզ հասաւ անցեալ օր: Այս առթիւ պատասխանելով թղթակիցներու հարցումներուն, շատ կարճ յայտարարութիւն մը ըրաւ.— «Երբ խորհրդարանը լուծուեցաւ ապրիլին, ես ըսի բարեկամներուս թէ ժողովրդավար եւ սահմանադրական հանրապետութիւնը մեռած է»: Մերժեց ուրիշ խօսք ըսել Սպանիոյ կացութեան մասին, յայտնելով թէ ծանօթ չէ: Փարիզ հասած ատեն ոստիկանութիւնը ուշադրութեամբ կը հսկէր, որպէսզի անախորժութիւններ չպատահին:

*** Սպանիոյ գահընկէց արքան, Ալֆոնսօ, որ Չեխոսլովաքիա կը գտնուէր, Վիէննա հասաւ: Կ'ըսուի թէ Պերլին ալ պիտի երթայ, տեսակցելու համար Հիթլէրի հետ:

*** Լեհական թերթերը կը գրեն թէ ռուս սպիտակ սպաներ կը գտնուին Սպանիոյ ապստամբներուն մէջ, եւ թէ քարիւղի միջազգային ընկերութիւններ գործնապէս կ'օգնեն:

╳ Կիրակի առտու եօթը թօն ուտեստ,— կաթ, շաքար, ալիւր, պահածոյ միս եւն. ղրկուեցաւ Սպանիա, ինչպէս կը գրէ «Իւմանիթէ»:

Ֆրանսա խիստ չէզոքութիւն պիտի պահէ

Նախարարական խորհուրդը շաբաթ օր բացառիկ նիստ մը գումարեց, որ տեւեց չորս ժամ: Յետոյ զեկոյց մը հրատարակուեցաւ, որուն համաձայն Ֆրանսա խիստ չէզոքութիւն պիտի պահէ, Սպանիոյ դէպքերուն հանդէպ: Այս առթիւ պարզելով կառավարութեան դիրքը, զեկոյցը կ'ըսէ թէ ճանչնալով հանդերձ Սպանիոյ բարեկամ կառավարութիւնը, յուլիս 25ին որոշեց չարտօնել զէնքի արտածումը, վերապահութեամբ անհատական առաքումներու: Օգոստոս 1ին լսելով որ կարգ մը օտար ապրանքներ ղրկուած են ապստամբներուն, կառավարութիւնը առիպողական կոչ մը ուղղեց շահակից պետութեանց, որպէսզի միջամտութիւններ չկատարուին: Այժմ նկատելով որ Սպանիոյ կացութիւնը կրնայ ամենածանր վտանգներ ստեղծել խաղաղութեան համար, Ֆրանսա շահակից պետութեանց ներկայացուց պայմանագիր մը, հաւաքական

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՕՆԻՆ ՀԱՄԱՐ (ՏՊԱՐԱՆ)

Ա. ՑԱՆԿ

«ՅԱՌԱՋ»ի միջոցաւ արձանագրուած են հետեւեալ գումարները.—

Գ. Շահլամեան, Մարսէյլ	1000
Գ. Ա. Պ. Փարիզ	500
Հայկ Սէրէնկիւլեան, Մարսէյլ	500
Յակոբ Տէր Յակոբեան	500
Մասիս Սալեաննեան	200
Բիւզանդ Տէօվլէթեան	100
Ստեփան Ալէքսանեան	100
Տիկին Ֆիլոմէն Ս. Ալէքսանեան	100
Գումար՝	3000

ՄԱՐՍԷՅԼ, 7 օգոստ.— Սիրելի Շաւարշ, օրը օրին կը հետեւիմ ՅԱՌԱՋի տան մասին կատարուած ձեռնարկներուն, անկեղծօրէն եւ ջերմապէս կը փափաքիմ որ այդ նպատակին համար կազմուած յանձնախումբին ջանքերը շուտով յաջողութեամբ պսակուին:

ՅԱՌԱՋի տան շինութեան առաջին քարը եթէ կարելի է անուանել, կը փութամ ձեր միջոցաւ ղրկել հազար (1000) ֆրանք, ի յիշատակ ողբացեալ վաղամեռիկ որդւոյս՝ ՍԻՄՈՆի, որ այնքան կը գնահատէր հայ լեզուն եւ մամուլը, այս օտարութեան մէջ կատարելիք դերով: Ներփակ չէք մը Société Généraleի վրայ: Ընկ. բարեւներով Գ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ

Ի՞ՆՉ ԿԸ ՆՇԱՆԱԿԷ «ՏՕՆ»

Զանազան թիւրիմացութիւններ փարատելու համար, պարտականութիւն կը սեպենք յայտնել թէ «Յառաջի Տունը» փոխաբերական իմաստ ունի: Հարցը կը վերաբերի սեփական տպարան - խմբագրատուն մը ապահովելու անհրաժեշտ կարգ ու սարքով, եւ ոչ թէ «Յառաջ»ի համար շէնք մը շինելու կամ գնելու:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՀՈՎԱ, ԿՂԵՐ, ԴՐՕՇ, ԵԶ, ԱՅԾ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԲԱՆԵՐ

Անցեալ օր, պանիր փաթթած առեններս, ձեռքս անցաւ ԴԻՏԱՐԱՆ անունով ամսաթերթ մը: Կը հրատարակուի Ամերիկայի մէջ: Իր «պաշտօնն» է հայ ժողովուրդին ծանօթացնել «Եհովա Աստուծոյ եւ Ս. Գրոց մէջ Անոր յայտնած նպատակներ»:

Եհովան հոլովող ուրիշ նման պարբերաթերթեր ալ ունինք, տակաւին: Օրինակ՝ ԴԻՏԱԿԸ, ԲԱՆԲԵՐԸ, եւն.:

Դժուար է հասկնալ ասոնց լեզուն: Վեցհազարեակի ընթերցանութեան տպաւորութիւն կը թողուն: Աւելի ճիշդ խօսելով՝ ցաւագարի լեզու մը ունին,— մէկ մը Քրիստոսի հետեւողները, մէկ մըն ալ Մարքսի հետեւողները: Բան չես հասկնար իրենց գրութիւններէն, բառերու *եախնի*, անհամ կամ հոտած:

«*Դիտարան*»ի մէջ (տես Օգոստոսի թիւը) ուշադրութիւնս գրաւեց հետեւեալ յօդուածը.—

Սատանան այժմ Ամերիկայի կղերները կը գործածէ որ դրօշակ ողջունելու կռապաշտական արարողութիւնը որդեգրուի:

Այսքանը՝ խորագիր: Կը կարդամ այդ յօդուածը: Որեւէ կապ չունի վերի խորագրին հետ: Մեր խմբագիր պատուելին կը գրէ, որ ազգերը պիտի կանգնին Քրիստոսի առջեւ (ՅՈՎՀ. Ե. 22 — 27): «Քրիստոսի ձախ կողմը ցոյց տրուածները «այծեր» կոչուած են, ինչու որ առնէք յամառ, գռոզ ու ծաղրող են եւ կը ճնշեն ու բիրտ ձեռքով մը կ'իշխեն»: Յետոյ Աւետարանէն կը բերէ բազմաթիւ քաղուածքներ, որոնք դարձեալ որ եւ է կապ չունին իր նիւթին հետ: Քիչ մը վարը կ'աւելցնէ. «Որպէսզի կարենանք տեսնել թէ՝ «այծերու» հօտին առաջնորդները եղող կղերականներն են թշնամի Սատանային գլխաւոր ներկայացուցիչները՝ լաւ է որ նկատի առնենք Յիսուսի սա խօսքերը, զորս Նա կղերականներուն կը վերագրէ»: Եւ մէջբերում մը դարձեալ, որ, կրկնենք, բնաւ կապ չունի կղերականներուն հետ: Սակայն դուք բան մը հասկցա՞ք վերի նախադասութենէն,— կարեւոր չէ, արդէն հասկցուելու համար գրուած չէ: Սանկ բառերը փախած են խեղճ պատուելիին բերնէն, անուշադրութեան մէկ պահուն:

Աւելի վարը մեր պատուելին կը շարունակէ. «Ի վնաս ժողովուրդին բայց իրենց անձնական շահուն համար, (կղերականները) քաղաքական եւ առեւտրական գործերու մէջ կը նետուին, ու իրենց բովանդակ զօրութիւնը կը գործածեն ժողովուրդը նշմարտութեան նկատմամբ տգէտ եւ իրենց շահախնդիր կազմակերպութեան հպատակ պահելու համար, այս ամէնը փաստեր են թէ անոնք Աստուծոյ ու Քրիստոսի դէմ ապստամբներ են, ու այդ կղերականները իրենց վարմունքով ցոյց կուտան թէ իրենք «այծ» կամ անօրէն դասակարգին կը պատկանին»:

ԶՕՐ. ՖՐԱՆՔՕ
Սպանիոյ ապստամբներուն ընդհ. հրամանատարը:

Ու մեր պատուելին չի մոռնար գրել թէ Յիսուսի աջ կողմը նստողներն ալ ... «ոչխարներ» են:

Ինչպէս կը տեսնուի, մինչեւ այստեղ ոչ մէկ խօսք դրօշի մասին:

Այսուհետեւ պիտի գրէ՞, չեմ գիտեր: Ինծի կը թուի թէ մեր պատուելին վախցեր է աւելի բաց գրել: Զինք հետաքրքրող նիւթը ապահովաբար դրօշամարտն է, որ տեղի ունեցաւ Ամերիկայի Հայոց մէջ: Քանի մը *պալտըրը - հըպլախներ*, այր թէ կին խայտառակ ցոյցեր կատարեցին դրօշին դէմ, իսկ քանի մը կորովի եկեղեցականներ իրենց օրհնութիւնը կարդացին հայ դրօշին: Այս դրօշամարտին մասին կարծիք յայտնելու առեն, հայ պատուելին իր չտեսած Յիսուսին կողքին կը դնէ այծեր եւ ոչխարներ, այծերը «դրօշ ողջունող կղերականներն են», սատանային գործակալ: Հետաքրքրական էր գիտնալ թէ Յիսուսի կողքին, այծերէ եւ ոչխարներէ զատ, չկայի՞ն եզներ, կովեր, էշեր, ուղտեր, եւ ԴԻՏԱՐԱՆի խմբագիրը ինքզինք ո՞րոնց մէջ կը տեսնէր: Իսկ դրօշ պղծող Ամերիկացի մեր հանը՞մները:

Առիկա ճշդուելէ վերջ, ամբողջ պատասխանատուութիւնը կը թողում «*Դիտարան*»ի խմբագրին վրայ, եթէ մէկը հաստատէ թէ աջին՝ այծեր, ձախին՝ ոչխարներ հաւաքող իր Տէրը մասվածա՞ռ է թէ Քերմէսի դերասան:

Կատակը մէկդի,— երբ ԴԻՏԱՐԱՆի մէջ, ամէն էջի վրայ, կը տեսնեմ որ փերեզեկային հարուածներ կը տրուին Հայոց եկեղեցիին, երբ կը տեսնեմ որ մեր կղերականները շատ անգամ կը ծախուին այս միսիոնարականութեան, կրօնական ամէնէն պժգալի ախտին, երբ կը տեսնեմ որ այսպիսի «կրօնական» թերթեր կը տարածուին Հայոց մէջ, կ'ապրին հայկական դրամով, աւելի կը նախընտրուին քան մեր գրական, քաղաքական ու մշակութային թերթերը, վերջապէս երբ կը տեսնեմ որ մեր մէջ արմատ արձակած է հոգեկան այս բորոտութիւնը, հաւատացէք, կ'ամչնամ հայութենէս:

ԱՐԱՋ

ԳԼՈՒԽԸ ԿԵՐԱՆ

— . —

Խորհրդահայ մամուլը, կուսակցական «ակտիվ»ները գործի վրայ են: Այժմէում են բոլորը, անգամ հնչեցնում Աղասի Խանջեանի եղերական մահուան մասին: Ողբերգութեան իրական երեսը ցոյց տալու փոխարէն սկսել են հին յարդը հովին տալ եւ դատարկ հէքեաթներ պատմել: Առաջին հերթին յարձակում են ի հարկէ «դաշնակցական թշնամու, հակայեղափոխական տրոցկիստների եւ հայ ժողովրդի ոխերիմ թշնամիների՝ Դաշնակների վրայ քանի որ «նրանք օձի փչչոցով մութ անկիւններում փորձում են ազգային երկպառակութիւն հրահրել, թուլացնել հարեւան ժողովուրդների հետ, մասնաւորապէս վրաց մեծ ժողովուրդի հետ հայ աշխատաւորների համերաշխութեան եղբայրական բըգդացմունքը» (Պրոլետար, 21 յուլիս, թիւ 166 (2628):

Երեւան է գալիս որ Խանջեանը ցուցաբերած է կուսակցութեան նկատմամբ երկերեսանիութիւն, որ «Խանջեանը դիմեց ինքնասպանութեան դասաճանական պրովոկացիոն ակտին, մի ակտ, որն ուղղուած է կուսակցութեան դէմ», որ Խանջեանի «սխալ, քեալլապէօզական պլանաւորման ու անրաւարար ուշադրութեան շնորհիւ մի շարք լեռնային շրջաններ ծանր դրութեան մէջ ընկան», «որ օգտուելով Խանջեանի նեխած լիբերալիզմից» առաջ է քշւում տրոցկիական Ստեփանեանը, կարգւում է կրթական կոմիսար եւ մտցւում Կենտկոմի կազմի մէջ: Խանջեանը, երբ «շուտով յայտնի դարձաւ նրա (Ստեփանեանի) նացիոնալիզմը, հակակուսակցական ելոյթներն ու հակայեղափոխական տրոցկիստական հայեացքները, այդ բոլորի հանդէպ ցուցաբերեց կուսակցական կազմակերպական ղեկավարի համար անթոյլատրելի եւ օպորտունիստական վերաբերմունք, ծաւալուն պայքար չկազմակերպեց հակայեղափոխական տրոցկիստական ու նացիոնալիստական տարրերի դէմ»:

Եւ այսպէս անսահման լուտանքներ Աղասիի հասցէին, այն Աղասիի որ իրենց տարիների կուռքն էր եւ ծանր հրետանին՝ Դաշնակցութեան եւ բոլոր հակահամայնավար տարրերու դէմ:

Այդպէս է համայնավար կուսակցութիւնը, զուրկ բարոյական եւ մարդկային սկզբունքներից, ընդունակ է սատուածները ցխին հաւասարեցնելու եւ սրիկաները աստուածացնելու: Այսօր աւելորդ է խօսել նրանց բարոյական նկարագրի մասին: 18 տարուայ համայնավարների գործունէութիւնը, քաղաքական աշխատանքները, երկրի եւ իրենց կազմակերպութեան մէջ եղած կեանքը լրիւ գաղափար են տալիս «սոցիալիզմի պաշտպան» այդ կազմակերպութեան մասին:

Խանջեանի ողբերգութիւնը հայութեան համար նշանակալից է: Խորհրդային երկիրների մէջ կատարուել է աննախընթաց մէկ դէպք: Հայաստանի կուսակցութեան կեդրոնական դէմքը ոչ եւս է: Խանջեանը մեռած է, սակայն լրիւ չեն լուսաբանուած նրա մահուան իրական պատճառները: Համայնավարները խօսում են նրա ինքնասպանութեան, սխալներ գործելու, հասկանալու եւ չկարողանալ ուղղելու մասին:

Ով որ ծանօթ է համայնավարների աշխատանքի եղանակին, դիւրաւ չի կարող հաւատալ նրանց ասածներին: Մնաց որ նրանց բերած առարկութիւնները չեն կարող լուրջ պատճառ դառնալ եղերական այդպիսի վախճանի: Նրանք ովքեր ճանաչում են Ա. Խանջեանին, գիտեն, որ Աղասին ընդունակ չէր այդ քայլին: Մէկ ուրիշ ողբերգութիւն կայ թաքնուած այդ մահուան տակ: Տարիներ առաջ երբ ստեղծւում էր Անդրկովկասի Դաշնակցութիւնը (Ֆէտէրասիոն), վրաց համայնավարները բազմաթիւ առիթներով ըմբոստացան կեդրոնի դէմ (Մոսկուա), չէին ուզում Վրաստանը կցել Ֆէտէրասիոնի մէջ եւ ցանկանում էին պահել անկախ Վրաստանի խորհ. հանրապետութիւն: Հայերը եւ մասնաւորապէս Ալ. Միասնիկեան ջերմ պաշտպան էին Անդրկովկասեան դաշնակցութեան: Մոսկուայի ցանկութիւնը կատարուեցաւ եւ Անդրկովկասի հանրապետութիւնները՝ Հայաստան, Վրաստան եւ Ազրբէջան միանալով կազմեցին Անդրկովկասի Խորհրդային հանրապետութիւնը: Վրաց համայնավարները չներեցին Հայերին եւ ժամանակներ յետոյ իրենց վրէժը լուծեցին: Ալ. Միասնիկեանը, Աթաբէկեանը եւ Մոգիլեւսկին (ռուս) դաւադրաբար սպաննուեցան զոհ գնալով օդանաւային «արկածի»: Օդանաւը ջախջախուեցաւ եւ ուղեւորները ածխացան: Յետագային պարզուեց որ վրացական Չեկան կազմակերպած էր այդ «արկածը»: Ա. Միասնիկեանի հետ օդանաւ պիտի նստէր վրացի համայնավար ղեկավարներէն մէկը: Թռիչքէն երկու ժամ առաջ, գաղտնի հրահանգով արգիլեցին վրացի համայնավարի մեկնումը: Միւսները անտեղեակ դաւադրութեան՝ օդանաւ առան եւ պատահեց ծանօթ «արկած»ը:

Ստալինի կազմած նոր սահմանադրութեան նախագիծը թոյլ էր տուած անարդարութիւն Հայաստանի հանդէպ, բնականաբար հայ համայնավարները, առաջին հերթին ի հարկէ Աղասի Խանջեանը պէտք է ըմբոստանային: Նրանք պէտք է ջանային սահմանային փոփոխութիւններ մտցնել նոր սահմանադրութեան մէջ: Սահմանային վէճը, որ գոյութիւն ունէր հանրապետական Հայաստանի օրերին, չէր վերացած եւ համայնավարների իշխանութեան ժամանակ: Ախալքալաքի եւ Ղարաբաղի ըմբոստացումները Վրաստանի եւ Ազրբէջանի դէմ՝ անվիճելի փաստեր են ու հասկանալի է, որ հայ համայնավարները պէտք է բողոքէին Մոսկուայի դէմ: Աղասի Խանջեան կարճ ժամանակի ընթացքին գնաց Մոսկուա, Թիֆլիզ անշուշտ սահմանային վիճելի հարցերի եւ Հայաստանի հանդէպ ցոյց տրուած ուրիշ անարդարութեանց համար:

Վրացիները չէին կարող հանդուրժել, ներել Հայերին, առաջին հերթին Խանջեանին: Ծնու ազգային իրենց էութեամբ, միջազգային՝ արտաքին աշխարհի աչքին, նրանք չէին կարող հաշտուիլ այն մտքի հետ, որ Վրաստանի կողմից գրաւուած հողերը՝ Ախալքալաքը, Լոռիի մէկ մասը վերադարձուին Հայաստանին, նրանք պիտի ջանային հրապարակից վերացնել այդ փշոտ հարցի ջատագովները: Ո՞վ էր առաջին մարդը, որ կարող էր իրենց ազգային գործը խանգարել,— բնականաբար Հայաստանի պատասխանատու ղեկավարը, Կ. Կոմիտէի քարտուղար՝ Ա. Խանջեանը: Նրանք անշուշտ իրազեկ էին Խանջեանի աշխատանքներին, նրանք գիտէին որ Աղասին գնաց Մոսկուա: Նրանք թոյլ չպիտի տային որ Հայերը յաջողութիւն գտնեն Մոսկուայի մէջ ու այդ պատճառաւ անկասկած կազմակերպեցին նոր դաւադրութիւն Հայերի դէմ: Իմ կարծիքով նրանք սպաննեցին Աղասի Խանջեանին: Սպաննելուց յետոյ իրենց ներկայացուցիչը ղրկեցին Երեւան, Հայաստանի Կ. Կոմիտէին պարտադրելու իրենց ուզածը: Ամքած հայ համայնավարները միաձայնութեամբ իւրացրին Կուրբիավցեւի զեկոյցը եւ կազմած բանաձեւը, ուր ամէն կերպ վարկաբեկեցին իրենց երէկի ղեկավար Խանջեանը, լրբնաշուրթն փաստարանելով արին «մասնաւորապէս վրաց մեծ ժողովուրդին»: Ինչո՞ւ այդ յատուկ ուշադրութիւնը դէպի «վրաց մեծ ժողովուրդը», արդեօք նուա՞զ մեծ էր Ռուսը, Ուկրայնացին, Ազէրին, Լենինականը: Ինչո՞ւ այդ խայտառակութիւնը: Վրաց համայնավարների գործած քստմնելի ոճիրը գոցելու փորձ չէ՞ր այդ:

Ասում են Աղասի Խանջեանը ինքնասպանութիւն է գործել, հայհոյանքներ են անում նրա հասցէին, հին՝ եղած ու չեղած մեղքեր են երեւան բերում արդարացնելու նախկին ղեկավարի անձը, հաստատ գիտնալով, որ պաշտպանող կողմ չկայ այլ եւս: Մաքրամաքո՞ւր համայնավարները խօսում են ամէն ինչի մասին, ինչո՞ւ չեն խօսում Խանջանի մեռնելու պարագաների մասին, ո՞րտեղ մեռաւ Խանջեանը (պնդողներ կան, որ Թիֆլիզ), մեռնելուց առաջ ի՞նչ խօսեց եւ ի՞նչ թողեց իրենից յետոյ: Կուսակցութեան ղեկավարը «փոքրոգութեամբ» մեռնելուց առաջ չէ՞ր կարող խօսել եւ գրել իր մահուան պատճառների մասին: Ինչո՞ւ համայնավար կուսակցութիւնը, մամուլը չեն խօսում այդ մասին, չէ՞ որ ժողովուրդի մէջ յուզում կայ, հազար ու մէկ զրոյցներ են շրջում: Ինչո՞ւ չհրատարակուի նամակի փաքսիմիլին: Չէ՞ որ այդ ժամանակ կը լռեն չար լեզուները եւ «հակայեղափոխական դաշնակները»:

Ժամանակներ պիտի անցնին, որ ճշմարտութիւնը երեւան գայ: Լաւ ճանաչելով համայնավարներին՝ ամբաստանում եմ այն բանում, որ վրացի համայնավարները սպաննեցին Աղասին, որ հայ համայնավարները ստրկօրէն ենթարկուեցին «վրաց մեծ ժողովուրդ»ի համայնավարների տմարդի հրամանին,— թքնել Ա. Խանջեանի գերեզմանի վրայ, սեւացնել անոր անցեալ գործունէութիւնը: Մենք իրաւունք ունինք պահանջելու որ հրատարակուին «ինքնասպանութեան» բուն շարժառիթները,— Աղասիի վերջին նամակը: Լաւ ճանաչելով Աղասին, գիտեմ, որ նա ինքնասպանութիւն թոյլ չէր տայ իրեն, նա յամառօրէն կը պայքարէր իր հակառակորդների դէմ: Դաւադիր ձեռքերը վերջ տուին Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան քարտուղար Աղասի Խանջեանի կեանքին: Բա՞ջ էք, Երեւանցիներ, հակառակը հաստատեցէք: Չհաւատալով համայնավար պարկեշտութեան, այնուամենայնիւ սպասում ենք պատասխանի եւ նամակի բնագրին հրատարակութեան:

ԵՐ. ՍԻՒՆԻ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

11րդ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

— • —

Շաբաթ օր ամփոփեցի ողիմպիական հին ու նոր խաղերու կազմակերպութեան պատմութիւնը: Կ'արժէ համառօտակի պարզել նաեւ ողիմպիական մրցումներուն գտած ընդունելութիւնը եւ զարգացումը մեր մէջ:

52 ազգութիւններէն շատերը որ ներկայիս կը մասնակցին Գերմանիոյ ողիմպիականին, դեռ խոր քունի մէջ թաղուած էին, երբ մենք Հայերս, անոր առաջին կազմակերպութենէն ճիշդ 15 տարի յետոյ, Պոլսոյ մէջ հիմը կը դնէինք հայկական ընդհ. ողիմպիական մրցումներուն: Մեր մէջ այս խաղերուն ինչպէս սկաուտական շարժման եւ մարմնակրթանքին հիմնադիրն ու հոգին հանդիսացաւ նահատակ Շաւարշ Քրիսեան, որ մինչեւ օսմ. սահմանադրութեան հռչակումը Փարիզի եւ Լոնտոնի մէջ հետեւած ըլլալով այդ շարժումներուն, վերադարձաւ Պոլիս իր ըմբռնումներն ու փորձառութիւնը իր տեղին տրամադրելու ազնիւ առաջադրութեամբ: Ան ոչ միայն յաջողեցաւ Պոլսոյ զանազան թաղերուն մէջ գոյութիւն ունեցող մարզական միութիւններուն ուժ տալ եւ ֆութպոլի կողքին մարմնակրթանքին սէրն ու ճաշակն ալ ներարկել, այլ եւ գաւառներէն ներս յաջողեցաւ մարմնամարզը պարտաւորիչ դարձնել: Միւս կողմէ 1910էն հրատարակութեան ձեռնարկեց «Մարմնամարզ» ամսաթերթին որ շաղկապ մը եղաւ բոլոր հայ մարմնակրթական միութիւններու միջեւ:

Պերլինի ներկայ 11րդ ողիմպիականին ստեղծած համաշխարհային խանդավառութիւնը աչքի առջեւ բերելով, անկարելի է յուզումով ու երախտագիտութեամբ չվերյիշել հպարտութեան այդ օրերը, որոնք, ափսո՛ս, յիշատակներ միայն մնացին: 1911, 12, 13, 14 տարիները, իրենց չորս յաջորդական ողիմպիականներով, հայ մարզական շարժումին վերածնունդը կազմեցին, ուր առաջին անգամ մեր նորահաս սերունդը իր մկաններուն ու ջիղերուն արժէքները ցուցաբերեց եւ հոն էր որ եկան կոփուելու, կռանուելու ու հղորդուելու մեր ապագայ մարզիկները: Միայն զինադադարին էր որ, չորս տարուան անշարժութենէ յետոյ, մարմնակրթական, սկաուտական եւ ողիմպիական շարժումը նոր թափով, նոր եռանդով վերսկսաւ Շաւարշ Քրիսեանի արժանաւոր յաջորդին կողմէ, որոնք Հ. Մ. Ը. Մ.ի հիմը դրին: Այս փայլուն շրջանն ալ դժբախտաբար շատ կարճ տեւեց, ճիշդ չորս տարի՝ չորս յաջորդական ողիմպիականներով մինչեւ 1922, երբ մեր զանգուածային արտագաղթը սկսաւ: Հոգիով մարմնով շարժումին փարած հաւատացեալներ փորձեցին շարժումը կենդանի պահել նաեւ արտասահմանի մէջ, եւ մեծ չափով յաջողեցան, բայց անկասկած ուժերու այս վատնումը եթէ մեր սեփական հայրենիքին մէջ ըլլար, արդիւնքը անհամեմատ աւելի մեծ պիտի ըլլար, ու այսօր թերեւս մենք ալ աշխարհի ախոյեաններուն հետ չափուելու կարող մարզիկներ ներկայացնէինք:

Անցնելով ուրեմն Պերլինի ողիմպիականի հանդիսութեանց եւ ձեռք բերուած արդիւնքներուն, կ'արժէ անգամ մը եւս ընդգծել այն բացառիկ յաջողութիւնն ու գնահատութիւնը որուն արժանացաւ Գերմանիա, իր կազմակերպական եւ կարգապահական ոգիին համար: Այս մասին համաձայն են բոլոր օտար թղթակիցները եւ կը խոստովանին թէ ինչ որ Գերմանիա իրագործեց, աննախընթաց է ողիմպիականներու պատմութեան մէջ: Մասնաւորապէս հիացումի արժանացած է 100.000 հոգի պարունակող, հանգստաւէտ հսկայ թատրոնը, իր շքեղ ու հոյակապ կառուցուածքով, որուն ամէն մէկ կողմէն տեսողութեան դաշտը կատարեալ է:

Յայտնի կ'երեւայ որ գերմանական կառավարութիւնը արժանապատուութեան հարց մը դարձուցած էր իրեն համար ողիմպիականի անթերի կազմակերպութիւնը, ապշեցնող տպաւորութիւն մը գործելու համար տասնեակ հազարաւոր օտար մարզիկներու, այցելուներու եւ հանդիսատեսներու վրայ, որոնք այս առիթով Պերլին թափած են: Խօսքի, գրչի, անթելի հաղորդումէկ քարոզ այնքան տպաւորութիւն չպիտի գործէին որքան մարմնակրթանքին ընծայուած այս անթերի ու փառայեղ ցուցադրութիւնը:

Ինչ որ որոշ չափով քննադատութեան եւ մասնանշումի առիթ տուաւ, քիչ մը չափազանցուած ազգայնական ոգին է, որ առհասարակ աչքի կը զարնէ, ինչպէս գերմանական լեզուին տիրապետութիւնը յայտարարութեան եւ զեկոյցներու առեն, հակառակ ֆրանսերէնը ողիմպիականներուն մէջ պաշտօնական լեզու ճանչցուած ըլլալուն, նոյն մրցման մասնակցող մէկ գերման եւ մէկ օտար երկու մարզիկներու միաժամանակ նոյն մրցանիշը կոտրած ատեն զանց առնել օտար մարզիկի մը յաջողութիւնը, քիչ յետոյ գերմանացի մարզիկին կոտրած մրցանիշը միայն աւետելու համար, մրցավայրին վրայ ճառեր խօսիլ, գերմանական ազգային քայլերգը յաճախ թնդացնել, մրցումներուն արդիւնքը վայրկեանը վայրկեանին թղթակիցներուն չհասցնել եւն.: Բայց այս քանի մը վրիպումները չեն կրնար շուք ձգել գմայլելի ամբողջականութեան վրայ:

Ինչ որ խորհրդաւոր ու հետաքրքրական նորութիւն մը կազմեց այս տարի, այն ջահադնաց դրօշարշաւն էր որ տեղի ունեցաւ 3000 մարզիկներու միջեւ, Ողիմպոսի աւանդական [illegible] մինչեւ Պերլին, նոր օրերու 11րդ ողիմպիականին մրցավայրը, 100.000 հանդիսականներու ներկայութեան:

Ողիմպիականի ջահը, յուլիս 19ին, ճամբայ ելաւ Զեւսի հին տաճարէն, անկէ բերուած անշէջ բոցով մը եւ անցնելով կեդրոնական Եւրոպայի բոլոր երկիրներէն՝ Յունաստան, Պուլկարիա, Եուկոսլավիա, Հունգարիա, Աւստրիա, Չեխօսլովաքիա ու Գերմանիա, 12 օրուան փոխանցիկ վազքով մը գալ հասնելու համար Պերլին, ճիշդ մրցումներուն բացման օրը: Ու երբ վերջին վազողը, գերմանացի խարտեաշ եւ գեղակազմ մարզիկ մը ջահը ձեռքը մուտք գործեց սթատէն ներս, կերպով մը միասին բերելով Ողիմպոսի աստուածներուն խաղաղութեան աւետաբեր պատգամը, խանդավառութիւնն ու ոգեւորութիւնը իր գագաթնակէտին հասած, բոլոր կուրծքերէն ուրախութեան կանչեր դուրս կը թռէին, մինչ նոյն պահուն ազատ արձակուած հազար սպիտակ աղաւնիներ արագ թռիչքով մը խաղաղութեան աւետաբերը պիտի տարածէին աշխարհի բոլոր կողմերը:

Այդ հանդիսաւոր պահուն, Հիթլեր իր ամպիոնէն խորունկ լռութեան մէջ յանուն համաշխարհային խաղաղութեան մարմնակրթանքին [illegible] վերջ, խաղերուն բացումը կը յայտարարէր, մինչ 5000 մարզիկներու անունով եւ 100.000 հանդիսականներու ներկայութեան, Գերմանիոյ ծանրութիւն վերցնելու ախոյեանը, հնչեղ ու զօրաւոր ձայնով կ'երդնուր.

— «Յանուն մեր երկիրներուն եւ յանուն մարզական շարժումի փառքին, կը խոստանանք ներկայ ողիմպիական խաղերուն ներկայանալ եւ մրցիլ ասպետական ոգիով, օրինապահ եւ յարգալից տիրող կանոններուն»:

Առաջարկը ուրեմն տրուած է մարզիկներուն:

Գ. Ճ.

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ԼՍԱՐԱՆ

ՋՈՄԻ ԿՈՉԻՆ ԱՌԹԻՒ

— • —

ՊԵՐԼԻՆ.— «Հայ Երիտասարդ» Միութիւնը ուրախութեամբ կ'ողջունէ Ջոմի հայ երիտասարդական համադաշնակցութեան մը կոչը եւ կը փափաքի անյապաղ իրականացած տեսնել Սփիւռքի «երիտասարդական»ներու գործակցութիւնը:

Մեր յունիս 14 թուակիր նամակով յայտնած էինք Ջոմին (համագործակցութեան կոչ եւ հրաւէր ողիմպիականի առթիւ) մեր հինաւուրց նպատակը՝ միաձոյլ երիտասարդական կազմակերպութիւն մը ունենալու:

Պերլինի Հ. Մ. Ը. Մ.ը անհրաժեշտ կը գտնէ կեդրոնական կազմակերպութեան մը գոյութիւնը, ուժերու համախմբումով ազդու կերպով թումբ կանգնելու համար այլասերման եւ ազգային զգացումներուն թուլացման դէմ, վերամշակելու համար ցեղային բարքերը եւ չեչելու հայ երիտասարդութեան եւ նոր հասնող սերունդին մէջ ազգային եւ ցեղային հպարտութիւնը որոնցմով միայն կարելի պիտի ըլլայ փրկել դէպի այլասերում դիմող տարրերը:

Անկուսակցական հիմերու վրայ դրուած երիտ. համադաշնակցութիւն մը շատով կարեւոր ազդակ մը պիտի դառնայ ազգապահպանման գործին մէջ:

Համադաշնակցութեան կազմակերպութեան ձեւին մասին կը կարծենք թէ պէտք է երիտասարդութեան արտին մօտիկ եւ արդիական նորագոյն վարչական ձեւ մը ընդունիլ, որպէսզի սկսուած գործ մը այս կամ այն անհատին կամ անհատներուն քմահաճոյքին համար չկաղայ: Երիտասարդութիւնը պէտք է կարգապահութեան վարժուի եւ քննադատութիւններ կամ թելադրանքներ կատարէ օգտակար ըլլալու համար:

Եթէ կ'ուզենք իրապէս կուռ կազմակերպութիւն մը ստեղծել, պէտք է որ ընտրուի վարիչ մը, որ իր երկու ընկերներով՝ քարտուղար եւ գանձապահ, վարէ գործերը: Նոյն ձեւով կազմակերպուած պէտք է ըլլան միութեան մասնաճիւղերը:

Կարեւոր էր իրարու քով գալ եւ այս

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՀԱՃԻ ՄԱՐ

Այդ յոյսով կ'ապրէի: Կ'ուզէի հաւաքել անապատին մէջ ինկած նահատակներուս ոսկորները, տանիլ գիւղ, ամփոփել գերեզմանատունը, յուշարձան մը շինել անոնց սուրբ աճիւններուն վրայ, իբրեւ յիշատակ իմ նահատակ ընտանիքիս:

Է՛հ, ամէն մարդ կ'ուզէ, որ իր սերունդը յարատեւէ, իմիններէս մէկը չէր մնացած սերունդիս ճրագը վառելու համար, կ'ուզէի գոնէ գերեզման մը ունենալ հայրենիքիս ծոցը: Կեանքին կանչելու երազ մը:

Օր մը կոտրած փարչ մը ձեռքս, ջուրէն կուգայի: Առանց կոթի փարչը սեղմած չորցած ձեռքերուս մէջ, զգոյշ կը քալէի, չըլլայ թէ կաթիլ մը վաթէի այդ թանկագին հեղուկէն:

Յանկարծ մահացողի մը հեծկլտուքը լսեցի, կեցայ, ականջներս սրեցի, փարչը դողաց ձեռքերուս մէջ, ծունկերս կթոտեցան: Հո՞ս, վրաններէն հեռո՞ւ, ճամբէն դուրս մահացող մը: [illegible] սատկող կենդանի մը: Բայց ոչ, ականջս ալ վարժ էր մահացողի հոգեվարքին:

Քալեցի ձայնին ուղղութեամբ, մոռցայ ինքզինքս, մոռցայ ջուրս:

Փոսի մը քովն էի:

Աւազին վրայ պզտիկ մը, մօրէ մերկ պզտիկ մը: Աչքերը փոսն ինկած, ոտքերն ու թեւերը բարակ կմախք, փորն ուռած, ելած մինչեւ բերանը, մազերը թաղիքի պէս փռած գլխուն, դէմքը ճանճերէն յօշոտուած, արիւնլուայ ... կը հոնդա՜ր ...

Որբուկ մը, մայրը սուրբ մը, որ զաւկէն առաջ մեռած եւ անոր այս վիճակը չէր տեսած:

Զգիտեմ ինչպէս փարչս խրեցի աւազներուն մէջ, պզտիկը քաշեցի փոսէն, սեղմեցի կուրծքիս ու վազեցի, վազեցի դէպի վրանները:

Տեսնողները կարծեցին թէ խենթեցեր եմ: Ըրին.— Հաճի մար, այդ ի՞նչ է:

— Պզտիկ մը որ դեռ կ'ապրի:

— Քիչ վերջը պիտի մեռնի, ա՛լ անօթուտ է:

— Թող թեւերուս մէջ մեռնի:

Տարի վրանս, դրի անկողնիս վրայ: Հարս մը կանչեցի քովը, եւ գացի բերի ջուրս:

Խենթիս բանը, ջուրը տաքցուցի եւ հարսին հետ մէկտեղ, լոգցուցի հոգեվարք պզտիկը:

Մանչ մըն էր: Ո՞վ կրնար ըսել տարիքը. խլէզի պէս բան մը: Պառկեցուցի անկողնիս մէջ, վրան ծածկեցի:

Այդ օրը անգամ մըն ալ գացի ջուրի: Աստուած կարծես ուժ էր տուեր ծունկերուս:

Հարսին հետ գդալով մը պզտիկին ակռաները բացինք եւ քանի մը կաթիլ ջուր լեցուցինք բերանը: Տաք էր պզտիկը, կրակի պէս տաք: Գիշերը լուսցուցի քովը, գիրկս առի, գլուխը կուրծքիս սեղմեցի, շոյեցի, օրօր մրմնջեցի: Ճակատին վրայ թաց լաթ դրի, փորին վրայ տաք մոխիր: Ըրի ինչ որ գիտէի, ըրի ինչ որ կրցի: Ըրի ինչ որ ըրած էի իմ հարազատ զաւակներուս: Աչքը չբացաւ, հանդիւը կտրեցաւ, պիտի մեռնէր: Որո՞ւնն էր այդ մանչը: Ո՞վ էր հայրը, ո՞վ էր մայրը: Պիտի մեռնէր անանուն մանչ մը:

Անանո՞ւն: Բայց Հայ էր ան, Հայ էր անունը անոր, Հա՛յ ... ու իմ զաւակներս թաղելէ վերջ, ինծի վիճակուած էր թաղել նաեւ այս Հայը:

Սիրտս փլաւ: Վրանէն դուրս ելայ: Զով գիշեր էր, լուսնկայ:

Զգիտեմ ինչպէս աւազներուն վրայ ծունկի եկայ, ձեռքերս երկինք բարձրացուցի, Աստուած կանչեցի: Ուզեցի աղօթել, բայց մոռցած էի աղօթքները բոլոր ու իմ սրտէն խօսեցայ.

«Աստուա՛ծ, ըսի, իմ զաւակները խլեցիր, սպաննել տուիր, հիւանդութեամբ մեռցուցիր զիս պարծենալու համար, չեմ գիտեր ո՞ր մեղքերուս պատճառաւ: Սա պզտիկը ո՞վ պատժելու համար կը չարչարես, որո՞ւն սիրտը խոցելու համար կ'ուզես մեռցնել: Չէ՞ որ սուրբ մըն է անոր մայրը որ գոնէ զաւակներէն մէկուն մահը չտեսած՝ ինքն է մեռեր: Աստուա՛ծ, անոր նահատակ մօրը բերնով կը խնդրեմ քեզի, ազատէ՛ սա պզտիկը, մանչ մըն է, Հայ մըն է, Հայու ճրագ մըն է: Պահէ սա պզտիկը հայ ազգին, հայրենիքին համար»:

Թեւերս թուլցեր, ինկեր էին կողերուս, գլուխս ծռեր էր գետին եւ արցունքներս կը թրջէին աւազն անապատին, որ քանիցս թրջուած էր Հայի արիւնով:

Սի՛րտս փլեր էր:

Վրան մտայ: Պզտիկը լուռ էր: Հազիւ քովն հասայ, չըլլայ թէ ... ծունկի եկայ, ականջս կուրծքին տարի, սրտիս խելառ զարկէն՝ հազիւ անոր սրտի տրոփիւնը լսեցի, երեսս շունչին մօտեցուցի, կը շնչէր դեռ, կ'ապրէ՛ր.

Պաղ քրտինք մը կար ճակատին վրայ: Ծածկեցի վրան, քովը նստայ:

Աղամամութը կոխած էր, կէս քուն կէս արթուն, երազ մը տեսայ: Դուն կը հաւատա՞ս երազի:

X

Հարցումը ինծ էր ուղղուած: Ցնցուեցայ: Մոռցեր էի գոյութիւնս, լսողութիւն էի դարձած միայն:

— Պիտի պատմեմ, եթէ նոյն իսկ վրաս խնդաս, չհաւատաս, տեսեր եմ ու պիտի պատմեմ:

«Անծայրածիր, փոթորկայոյզ անապատի մը մէջն էինք: Շատ էինք, կը խարխափէինք ճամբան մոլորած:

Հեռո՛ւն, հեռո՛ւն արեւի ճառագայթներ կ'երեւային ու ինքը չկար, մենք մութին մէջն էինք: Ու անապատը ցուրտ էր, կը մսէինք:

Դէպի արեւին ցոլքը, դէպի լոյսը կ'երթայինք:

Որքան կ'երթայինք, այնքան կը շատնայինք, որքան կը շատնայինք, այնքան կը ծանրանար մեր բեռը:

Մեր բե՞ռը:

Կմախքնե՛ր, գանկեր, ոսկերներ ու նորածիննե՛ր, նորածիննե՛ր ...

Որքան կը ծանրանար մեր բեռը, այնքան կը թուլնայինք, կը խրէինք աւազներուն մէջ, կ'իյնայինք յոգնաբեկ:

Ես էի կարաւանին գլուխը, ես պիտի տանէի անոնք դէպի արեւը: Աչքս արեւի ճառագայթներուն կը քալէի՛, կը քալէինք ...

Յանկարծ լեռ մը մեր դիմացը, Մասիսն էր: Ես չեմ տեսած Մասիսը, բայց ճանչցած եմ: Չէ՞ որ շատ էի տեսած իր նկարները, լսած էի իր երգերը, պատմութիւնները, ճանչցա՛ծ...

Մասիսը, մեր Մասիսը: Արեւը մեծ Մասիսի ետեւն էր, ինքը չէր երեւար ճառագայթները միայն պսակ էին կապեր գագաթին վրայ: Ուժ տուինք մեր ոտքերուն, ելա՛նք, ելա՛նք ...

ԷԼԼԷՆ ԲՈՒԺԱՆԴ

(2)

ԲԱՆՔ ՀԵՏՆԱԿԱՆՔ

ՕԳՆԵՆՔ ԹՈՒՐՔԻՆ…

—·—

Բախտին հետ անխզելի դաշնագիր կնքած է Թուրքը։

Ամէն բան ի նպաստ իրեն կը կարգադրուի, առանց իր կողմէ ճիգ վատնուելու։

Եթէ ան ափ մը հող ուզէ, պարկ մը կուտան։ Դատարան կ'ելլէ իբր յանցաւոր եւ ահա իր թշնամին պաշտպան փաստաբան կը դառնայ իրեն..

Այսպէս ֆիզիքական ջարդէ ազատուած հայութիւնը, որ մղձաւանջն է Թուրքին, բարոյական ջարդի կ'ենթարկուի ճիշդ Թուրքին ուզած ձեւովը եւ Հայուն ձեռքովը։

Թուրքը մեր ատելի թշնամին է, ատելի աւելի քան մահը, աւելի քան համերաշխութիւնը։ Բայց երբ կարգը կուգայ մեր ատելութիւնը գործնական կերպով արտայայտելու անոր, հոն խնդիրը կը փոխուի։

Քրիստոս ըսած է.— «Սիրեցէք ձեր թշնամիները եւ բարիք ըրէք ձեր ատելիներուն»։

Հայը հաւատարմօրէն կը հետեւի այդ պատուէրին, կարելին կ'ընէ իր թշնամիին գործը դիւրացնելու համար, բաւական է որ այդ թշնամին Հայ չըլլայ…

Ոչ մէկ միջոցի առջեւ կանգ կ'առնենք իրարու շինածը քանդելու կամ չէզոքացնելու համար։ Նոյն իսկ մեր անձնական փճացումը աչք կ'առնենք, մեր հայ հակառակորդը տապալելու համար։

Պէտք ըլլայ մեր տունը կրակի կուտանք եթէ վստահ ըլլանք որ մեր հայ հակառակորդին տունն ալ կը մոխրանայ…

Զախազանցութի՞ւն։ Քաւ լիցի։

Գիտենք բոլորս, գիտեն նոյն իսկ մեր կարմրաշուրջառ աղբրտիքը որ Թուրքը իր բոլոր քաղաքական գործունէութեան մէջ երբեք չի մոռնար Հայը։

Զինաստանի հետ դաշնագիր կը կնքէ եւ ահա յօդուած մըն ալ Հայերու հաշւոյն կ'աւելցնէ հոն՝ առանց մեղքնալու Թուղթին ու մելանին։

Գիտէ որ Զինաստանի մէջ Հայ չըկայ, բայց կը մտածէ թէ օր մը հոն ալ կրնան բոյն շինել Հայերը, ուրեմն պէտք է հեռատես ըլլալ։

Վստա՞հ էք որ Թուրքը մահու չափ կ'ատէ իր քովի կղզիկ մը Հայաստանը։ Այո՛։ Կարելին կ'ընէ որ այդ Հայաստանը իր սահմաններէն դուրս չըգայ նոյն իսկ նպաստաւոր տեղիք չտայ։ Ամէն միջոց կը գործածէ Նախիջեւան ու Ղարաբաղը ամբացնելու Թուրք - Ազրբէյճանին։ Իսկ մեր «ընկեր» Հայաստանը՝ բուրժուան ու քըչոցն առած Թուրք կը փառաբանէ։

Կարսը «տունն» եւ Թուրքերն ալ «տունն»։ Այսօր ինչո՞վ տկար է Հայաստանը այդ մէկ հատիկ սենեակը կցելու իր տանիքին։

Պատերազմի՞ պէտք է բռնուի, ո՛չ երբեք։

Կը բաւէ Հայրախնամ Ստալինի մէկ հատիկ այցետոմսը, որուն վրայ տողիկ մը կրնայ չարել.— «Եղբայր Քէմալ, հաճեցէք սա մեր փոխ տուած կարսը վերադարձնել։ Ընկերական բարեւներով՝ Ստալին»։

Բայց վստահ եղէք, Հայերը պիտի հակառակին այս բանին՝ ի նպաստ Թուրքին։

Կնձռո՞տ են ասոնք։ Պարզը։

Գիտէք եւ գիտենք որ, Թուրքը ատելով կ'ատէ իր ջարդային մշակոյթը յիշեցնող ամէն ինչ, ապրիլեան սգատօնը մղձաւանջն է իրեն այդ տեսակէտէն։ Այդ տօնին մէջ օրհներգ չէ որ կը կարդացուի իրեն համար։

Եւ ահա, մենք Հայերս գայն վերածած ենք անարգանքի տօնին, ամէն միջոց կը գործածենք գայն խանգարելու եւ արժեզրկելու համար եւ կան մարդեր ու կազմակերպութիւններ որ այդ նուիրական օրը վերածեր են «Թուրք փառաբանելու օր»ուան։ Նոյն իսկ կը հայհոյեն իրենց նահատակներուն յիշատակին։

Բախտաւո՞ր թշնամի։

Թուրքը հսկայ գումարներ պէտք է տրամադրէ բոլոր երկիրներուն իր հիւպատոսներուն, պատասխանելու համար ժամադրաք շնորհէն զրկուած Հայերը եւ ջլատելու անոնց համախումբ գործունէութիւնը։

Ան նոյն իսկ գրուշ մը չի ծախսեր այդ գործին համար, վստահ ըլլալով Հայուն ձրի աջակցութեան։

Թուրքիոյ մէջ տուգանք գնել կ'առաջարկեն Թուրքերէն չխօսող լեզուները կապելու համար։ Հոս, ազատ երկրի մէջ, առանց տուգանքի, յօժարակամ կը գործադրենք այդ պատուիրը, ի հրճուանս Թուրքին։

Եւ չար Թուրքին բարի բախտէն, բոլոր երկիրներու օրէնքները թոյլատու են ուզածիդ չափ միութիւններ կազմելու եւ իրար չէզոքացնելու, բաւական է որ ծրագիր մը ներկայացնես քաղաքաքաշութեան։

Ահա ծայր կուտայ իրերամարտ կիրքը։ Աստուն կազմուած միութիւն մը երեկոյեան երեքի բաժնուած, կըռիւ կը մղեն իրարու դէմ՝ մոռցած թշնամին։

Թուրքը խելացի է, բայց ամէն խելացի իր անխելք կողմը ունի։

Ան պէտք չունէր լրտեսներու եւ ոստիկաններու բանակներ չարժման մէջ դնելու, նրբահիւս ծրագիրներ մշակելու իթթիհատական ակումբներու մէջ, միլիոններ ծախսելու Հայ ջարդելու գործին համար, եւ ձեռքն ու անունը արատաւորելու այդ առթիւ։ Դիւրին միջոց մը.— կը հրատարակէր ընկերակցութեանց ազատ օրէնք մը, նոյն իսկ կրնար փաւերացնէ «Թուրք ջարդելու հայ Միութիւն» մը։

Ստալինը վկայ, ամիս մը չանցած այս միութիւնը կը փոխուէր «Թրքասիրաց հայ Միութեան»…

Կ. ՊԵՏՈՒՇ

Հարցերը լրջօրէն քննել։

ԺԱ. ողիմպիականի առթիւ Պերլին գտնուող հայ երիտասարդներու հետ պիտի աշխատինք խորհրդակցութիւն մը ունենալ, հասունցնելու համար համադաշնակցութեան գաղափարը եւ գործնական քայլեր առնելու համար այդ ուղղութեամբ։

Կեցցէ՛ Հայ ցեղը։

Վարիչ՝ Տ. Ֆրունճեան

Քարտուղար՝ Մ. Արութիւնեան

Ց.Գ.— Հայ Երիտասարդ Միութիւնը ամէն օժանդակութիւն կը խոստանայ Պերլին այցելող հայազգի հիւրերուն։ Արդէն ողիմպիականի գերմանական կոմիտէին տեղեկացուցած ենք մեր պատրաստակամութիւնը Հայ հիւրերուն համար։

Հասցէ.—Dipl. Ing. D. Froundjian, Berlin 034, Frankfurter Allee 363։

ԶՈՐՍ ՀՈՎԵՐԷՆ

ՄԱՀԱՊԱՏԻԺՆԵՐԸ Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

—·—

Ի՞նչ ձեւի մահապատիժներ կը գործադրուին Ամերիկայի Մ. Նահանգներու մէջ։

15 նահանգներ ներկայիս մահապատիժ ձեւ ընտրած են կախաղանը։

22 նահանգներ ելեկտրական աթոռը կը գործածեն իբր միջոց մահապարտները փճացնելու։

Նեվատա, Արիզոնա, Քոլորատօ եւ Ուայօմինկ նահանգները մահացու կազի սենեակներու մէջ կը մահացնեն դատապարտեալները։

Եութա՜հ միակ նահանգն է ուր մահապարտները կը գնդակահարեն, եթէ մահապարտը այդպէս կամենայ եւ նախընտրէ կախաղանով մեռնելու ձեւէն։

Մահապատիժներ չկան Մէյն, Ռոտ Այլէնտ, Նորթ եւ Սաութ Տէքօթաներ, Ուիսքանսըն, Միչիկըն եւ Միննիսօթա նահանգներուն մէջ։

Նախանցեալ շաբթու Եութայի մէջ մահապարտ մը սպաննուեցաւ գնդակահարութեամբ։

Հինգ քաղաքային նշանառուներու յանձնուեցաւ այս գործը։ Իւրաքանչիւր մարդու տրուեցաւ հրացան մը որ մէկ փամփուշտ կը պարունակէր։ Անոնք կեցան փայտեայ ծակերու ետեւ, ուրկէ արձակեցին իրենց հրացանները։ Մահապարտին ճիշդ սրտին վրայ ճերմակ նշան թուղթ մը դրուեցաւ, որուն ուղղուեցան նշանառուներու գնդակները։

Սակայն հինգ փամփուշտներէն մէկը կապար չունէր եւ հինգ նշանառուներէն ոչ մէկը գիտէր թէ որուն հրացանին մէջ դրուած էր անգնդակ փամփուշտը։ Այս ձեւը անոր համար որ մահապատիժ գործադրողներէն ոչ մէկը վստահ կ'ըլլայ թէ ինքն է եղած դահիճը։

Եութայի այս վերջին մահապարտը գնդակահարելէն առաջ, տեսնուեցաւ որ չորս գնդակներ պատռած էին անոր սիրտը։

Մահապարտն էր Տէյլըրթ Կրին, 28 տարեկան, որ նախընտրած էր գնդակահարումը կախաղանէն։

Մինչեւ հիմա Եութահի մէջ 20 հոգի մահուան դատապարտուած են եւ 19 հոգին նախընտրած են գնդակահարումը։

Միակ բացառութիւնը եղած է Մորիս անուն դատապարտեալը, որ դատարանի այն հարցման թէ ո՞ր ձեւը կը նախընտրէ, ինքն ալ հարցուցած էր դատաւորին. «Ո՞ր ձեւն աւելի բարմածախս է»։ Դատաւորը պատասխանած ըլլալով թէ «կախաղանը» աւելի բարմածախս է, դատապարտեալը ըսած էր.

— «Այն ատեն կը նախընտրեմ կախաղանը»։

ԱՄԲՈՂՋ ԸՆՏԱՆԻՔ ՄԸ ՋԱՐԴՈՒՓՇՈՒՐ

—·—

Յուլիս 19ի կիրակի գիշերը, կէս գիշերին ինքնաշարժի ահաւոր արկած մը տեղի ունեցաւ Պոաթըն - Փրովիտենս ճամբուն վրայ։ Հինգ թոնոնոց բեռնատար ինքնաշարժ մը զարնուելով դէմէն եկող փոքր ինքնաշարժի մը, փշրեց զայն տեղն ու տեղը եւ սպաննեց անոր մէջ գտնուող 4 հոգին, երեխայ աղջնակն ալ ծանրօրէն վիրաւորելով։

Փոքր ինքնաշարժը կը քշէր Պոսթընցի փաստաբան 36 տարեկան Պարգեւ Աթթարեան, որ սպաննուեցաւ անմիջապէս։ Սպաննուեցան նմանապէս անոր կինը՝ 23 տարեկան Շաքէ Աթթարեան, զոքանչը՝ տիկ. Տիգրանուհի Զափեան եւ տիկ. Շաքէի մօրաքոյրը եւ նպարավաճառ Միհրան Օհաննեանի կինը՝ Արաքսի Օհաննեան։ Աթթարեաններու 23 ամսուան աղջնակը Տիանա, որ գանկէն վիրաւորուած է, այժմ կը դարմանուի հիւանդանոցին մէջ։

Արկածին պատասխանատու չարժավարը, 21 տարու Անճէլօ Քարլօ, թէեւ փախած է, բայց յաջորդ առաւօտ յանձնուած է իշխանութեանց։ Դատաւորին առջեւ յայտարարած է թէ ինք մեղաւոր չէ, որովհետեւ ուրիշ ինքնաշարժներ զարնուած էին իր ինքնաշարժին։ Դատարանը չարժավարը ազատ ձգելու համար պահանջած է 2000 տոլար։

Պարգեւ Աթթարեան փաստաբանութեան հետ միասին կը զբաղէր նաեւ փորագրութեամբ։ Բնիկ Այնթապցի էր եւ երկար ատեն անդամակցած է Հ. Յ. Դ. Սաութ Պոսթընի կոմիտէին։ «Հայրենիք»ի մէջ ստորագրած է բանաստեղծութիւններ։

ՏՈՔԹ. ՊԱՐԹԸՆԻ ՄԱՀԸ

—•—

Յուլիս 21ին, Նիւ Ինկլէնտի մէջ մեռած է Նիր Իսթ Րըլիֆի հիմնադիր եւ Օտար Միսիոնարութեանց Ամերիկեան Փորտին նախկին քարտուղար Տոքթ. Ճ. Պարթըն, վիրաբուժական գործողութենէ մը վերջ, 81 տարեկան հասակին մէջ։

Տոքթ. Պարթընի միսիոնարական առաջին գործունէութիւնը սկսած է 1892ին, Խարբերդի մէջ։ Մինչեւ 1894 եղած է Եփրատ Քոլէճի նախագահը։ Ցեռոյ Պոսթըն դառնալով, վարեց Փորտին քարտուղարութիւնը։ Գիտէր հայերէն եւ թուրքերէն։ Պատերազմէն վերջ հիմնեց եւ վարեց Նիր Իսթ Ֆաունտէյշըն, գարկ տալով որբանոցներու հիմնումին Սուէյդի, Պաղտատի, Սուրիոյ, Միջագետքի եւ Հայաստանի մէջ։ 1923ին մասնակցեցաւ Լօզանի տխրահռչակ համաժողովին։

Տոքթ. Պարթըն Թրքասէր միսիոնարի անուն մը հանած էր եւ վերջին տարիներու ընթացքին տխուր դեր կատարեց հայկական դատին դէմ։

ՇՈՒԱՂ

Այրը.— Տես լրագիրը ինչ կը գրէ, յիսուն միլիոն տարիէն արեգակը ալ լոյս չպիտի տայ։

Կինը.— Գէչ լուր, չըսե՞ս որ կազին եւ ելեկտրական լոյսին գիները պիտի բարձրանան։

✕

— Սիրելի բարեկամուհիս, չատ ցաւեցայ ձեր ամուսնոյն մահուան համար. որչափ բարի եւ համակրելի էր։

— Այո, բարեկամուհիս, չատ ազնիւ եւ բարի էր, ամէնէն ցաւալին այն է որ անոր նման մէկը պիտի կրնամ գտնել երբեւ ամուսին, որ անոր տեղը բռնէ եւ կորուստս մոռցնէ։

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ՆՈՐԱՇԷՆ», պարբերաթերթ գիտական, մանկավարժական, արհեստագիտական եւ չինարարական։ Տարեկան բաժնեգինն է 20 ֆրանք։ Հասցէ. — S. Tanielian, Château Bramafam, St. Foy - les - Lyon.

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԷՆ

ՊԱՐՉԵԼՈՆԱՅԻ ՄԷՋ ԿԱՌԱՎԱՐԱԿԱՆ ՊԱՀԱԿՆԵՐԸ ԿԸ ՀՍԿԵՆ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԱԾ ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ։

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

—o—

(ԿՈՉ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ)

Զօրավար Անդրանիկի Յուշարձանի Շինութեան Կեդրոնական Յանձնախումբս պատիւ ունի հրաւիրելու հայ արուեստագէտները որ մասնակցին Յուշարձանին նախագծին մրցումին, մինչեւ յառաջիկայ 30 Սեպտեմբեր գծուած կամ ռւէլ նիւթով մանր չափի վրայ շինուած վիճակի մէջ Յանձնախումբիս հասցնելով իրենց յղացումներուն փոքրադիր պատկերը կամ նախաձեւը (մաքէթ), նկատի ունենալով հետեւեալ պայմանները.

1.— Գերեզմանահողին երկայնութիւնն է 2 մէթր եւ 50 սանթիմէթր, լայնութիւնը 1 մէթր եւ 60 սանթիմէթր։ Յուշարձանը աւելի սանթիմէթր մ'իսկ աւելի տեղ չի կրնար գրաւել։

Նկատելի է նաեւ որ գերեզմանին չուրջ այժմ կան եւ ապագային ալ պիտի կրնան կանգնիլ ուրիշ գերեզմաններ։

2.— Անդրանիկը ներկայացնել իր ՀԵՐՈՍ ԶՕՐԱՎԱՐի հարազատ դիմագծերով։

3.— Պատուանդանին վրայ բաւականաչափ տեղ թողուլ արձանագրութեանց եւ քանդակներուն համար։

4.— Յուշարձանին կառուցուածքին, զարդերուն եւ քանդակներուն տալ հայկական դրոշմ։

5.— Ներկայացուելիք նախագիծը կամ նախաձեւը իրականանալի պէտք է ըլլայ ռւէլ նիւթով։

6.— Նկատի ունենալ որ, բոլոր ծախքերը մէջը ըլլալով, չուրջ 30.000 ֆրանք միայն կարելի է տրամադրել Յուշարձանին շինութեան եւ զետեղման համար։

7.— Նախագիծները կամ նախաձեւերը, իրենց վերջնական պայմաններով (գին, վճարման ձեւ, շինութեան պայմանաժամ, եւայլն) ղրկել մինչեւ 30 սեպտեմբեր 1936։ Այս Թուականէն վերջ հասնող նախագիծները կամ նախաձեւերը կը կորսնցնեն մրցման մասնակցելու իրաւունքը։

8.— Ընտրութեան անկողմնակալութիւնը ապահովելու համար կը խնդրուի մրցման մասնակցողներէն, իրենց նախագիծները կամ նախաձեւերը ղրկել մասնաւոր ծածկանունով կամ խորհրդանիշով, իսկ իրենց իրական անունը, հասցէն եւ անհրաժեշտ նկատուած բացատրութիւնները տալ կնքուած պահարանի մը մէջ որ իր արտաքին երեսին վրայ պիտի կրէ մի միայն իրենց ծածկանունը կամ խորհրդանիշը։ Այս պահարանը պիտի բացուի յաղթարգոյն նախագծին ընտրութենէն վերջ։

9.— Նախագիծները կամ նախաձեւերը 1936 հոկտ. 1—15 պիտի ցուցադրուին Փարիզ, ազգային ռւէլ հաստատութեան մը մէջ, որուն մուտքը ազատ պիտի ըլլայ հանրութեան։

10.— Հոկտեմբեր 15էն վերջ, նախորդ եւ ներկայ Յանձնախումբերու անդամներէն եւ հայ արուեստագէտներէ կազմուած գնահատիչ Մարմին մը առջեւ տեղի պիտի ունենայ ցուցադրուած նախագիծներէն յարմարագոյնին ընտրութիւնը, եւ Յուշարձանին շինութեան պիտի ձեռնարկուի օրինական ճամբով։

11.— Զնախընտրուած նախագիծները ու նախաձեւերը կը մնան Փարիզ, Յանձնախումբիս մօտ հեղինակներուն տրամադրութեան տակ։ Յանձնախումբս պարտաւոր չէ ռւէլ չուառանութիւն տալ չնախընտրուած նախագիծներուն եւ նախաձեւերուն համար։

12.— Յանձնախումբ իրեն կը վերապահէ նախընտրուած նախագծին կամ նախաձեւին վրայ, շինութեան ընթացքին բարեփոխութիւններ մտցնելու իրաւունքը։

13.— Մրցումի մասնակցողներէն կը խնդրուի նաեւ վերոյիշեալ կնքուած ծամակին մէջ յայտնել գումարը այն համեստ հեղինակի իրաւունքին որով պիտի ուզէին գնահատուիլ եթէ իրենց նախագիծը, նախընտրութեան արժանանալով հանդերձ, իրենք չեն ուզեր անձամբ վերցնել շինութեան հոգն ու պատասխանատուութիւնը։

(Կնիք)

ՀԱՄԱՅԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

—o—

Բանակի նամակի պատճէնը, ինչ պէս նաեւ մեր պատասխանը, անմիջապէս Սասուն ղրկուեցան։ Որքան ալ աշխատէինք գաղտնիքը պահել, մեր չրջանակներու մէջ տարածուեցաւ լուրը։ Բարձրացաւ ժողովրդի ընկճուած ոգին. ի՛նչպէս չոգեւորուէին, երբ ռուսական բանակը Մանազկերտէն Պուլանըխ կը յառաջանար, իսկ ձախ թեւը Վասպուրականէն Ախլաթ եւ Դատուան։ Վարդոյէն եւ Վարդենիսէն լուրեր կը ստանայինք թէ արշալոյսներուն թնդանօթի ձայներ կը լսուէին արդէն…

Ռուսական յառաջխաղացման իրողութիւնը ստուգեցի նաեւ պատահական հանդիպման մը միջոցին։

Ես չատ լաւ յարաբերութեան մէջ էի գերմանական միսիոնարական հաստատութիւններու հետ։ Օրիորդներ էին, որոնք աղջկանց որբանոցներ ունէին։ Օրիորդներէն մէկը Գերմանացի, միւս երկուքը սկանտինաւեան թերակղզիէն էին. մասնաւորապէս Շվէտացի Քրիստինէն (Գերմանուհի) երկար ատենէ ի վեր Վասպուրական եւ Տարօն գտնուելով, աւելի ընտանի էր մեր չրջանակներուն, աչքի կ'իյնար նաեւ Շուէտացի Շվէտաէր Պօղլէր, խելացի, լուրջ եւ պատրաստուած միսիոնարուհի մը, որ անգնահատելի ծառայութիւն ըրաւ Մչոյ ժողովուրդին։ Այդ օրերը այցելեցի Շվէտաէր Քրիստինէի որբանոցը. այցի եկած էր նաեւ չատ երիտասարդ գերմանացի սպայ մը, որ ղրկուած էր Պոլսէն Հէքեարի երթալու՝ համխիւէական գունդերու կազմակերպման եւ գլխաւորելու համար։ Քրիստինէն ըսաւ թէ մէկուս եմ եւ անունս չատ աղաւաղուած եւ անորոշ արտասանելով, դուրս ելաւ թէյի պատրաստութեան։ Օգտուելով առիթէն հարց ու փորձի սկսայ եւ առաջին իսկ խօսքերէն հասկցայ, որ Թուրքի տեղ կը դնէ զիս։ Աւելի ու աւելի արծարծեցի խօսակցութիւնը եւ անոր բերնէն լսեցի, որ իսկապէս Ռուսերը մօտեցած էին Պուլանըխին եւ Ախլաթին։ Ըստ թէ Թրքական բանակը կազմալուծուած է եւ տիֆի համաճարակը օրական հարիւրներ կը հնձէ։

Քանի մը օրէն, այս անգամ յատկապէս, հրաւիրուած էի Օր. Քրիստինէին կողմէ, ներկայացուց ինծ Մուսուլի գերմ. հիւպատոսին։ Ի հարկէ, նախապէս օրիորդը ըսած էր իմ մասին. լաւ առիթ էր Տարօնի վիճակը եւ կառավարութեան դիրքը պարզելու իրեն։ Խիստ դժգոհ կ'երեւար Թուրքերէն. «բարբարոս ժողովուրդ է» կ'ըսէր եւ կը հետաքրքրուէր մասնաւորապէս ռազմական թիկունքի աշխատանքներով։

Զ.

ԽԱՐԱԽԱՆԵԱՆ ՍՐԲԱԶԱՆԻՆ ՄԱՀԸ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՍ ԵՒ ՓԱԽՈՒՍՏԸ

Ապրիլի սկիզբն էր արդէն։ Ռազմաճակատէն հասնող լուրերը ըստ երեւոյթին մխիթարական չէին. Թուրքերու դէմքերէն մաղձ կը թափէր եւ միեւնոյն ատեն անորոշ երկիւղ մը կար աչքերուն մէջ. մասնաւանդ Քօթանենց ընտանիքի անդամներու արտայայտութիւնը զգայնաչափի դեր կը կատարէր մեզ համար։ Լուրեր կը պտտէին, թէ անթիւ սպաննուածներ կան, թէ բանակը քայքայուած է համաճարակի եւ անօթութեան չնորհիւ։ Վարբ պէյը աջ ու ձախ հայհոյելով իր սենեակէն կարգադրութիւններ կ'ընէր իբր թէ, միւթէսարըֆը այլանդակ ժանտ կերպարանք էր ստացած. ամէնքը ծանրապէս մտահոգ էին։

Միւս կողմէն ժամէ ժամ կը ծանրանար հայ գիւղերուն վիճակը։ Ակնյայտնի կերպով չէթաներ կը կազմուէին քիւրտ աւազակապետներու գլխաւորութեամբ, որոնք տէր էին դարձած երկրին ու անարգել կ'ասպատակէին։ Այս առթիւ էր, որ սրբազանը այդ օրերուն այցելեց միւթէսարըֆին։

Ես սէրայէն հեռու, ճամբու քով կը զբօսնէի, սպասելով անոր վերադարձին։ Վերադարձաւ խիստ մտահոգ ու տրտում. իմ հարցական հայեացքին, քթի տակէն ըսաւ՝ «Աստուած հեռու ընէ, թշուառական անիծուածը, գայլի դէմք էր ստացած, չարագուշակ բան մը կար անոր հայեացքին մէջ»…

Եւ այդ միջոցին իթթիհատը արդէն որոշած էր ջարդը ու տարագրութիւնը եւ անկասկած գործադրութեան հրամանը տրուած էր ամէն տեղ. ինչպէ՞ս գայլի դէմք չստանար իժի այս ծնունդը։

Երկու թէ երեք օր յետոյ, իրիկուան կողմը, երբ մթնշաղին փակուած էին բոլոր պետական հիմնարկութիւնները, առաջնորդարան եկաւ միւթէսարըֆի հետ պատող ոստիկանը. «Միւթէսարըֆ պէյը կը խնդրէ ձեզմէ շնորհ բերել սէրայ» յարգանքով դարձաւ ան ինծի։ Ոստիկանը ճամբեցի ըսելով թէ քիչ մը վերջը կուգամ. «ոչինչ վարը կը սպասեմ», պատասխանեց ան եւ իջաւ… Սրբազանը, գոյնը նետած յուզումէն կը դողար, տարակուսանքի մէջ էինք. ի՞նչ կ'ուզէ. ինչո՞ւ այսպէս ուշ, այն ալ սէրայի մէջ… Ինչո՞ւ ոստիկանը մնաց ուղեկցելու։ Բնազդօրէն դաւադրութիւն մը կ'ենթադրէինք պատրաստըւած։ Ատրճանակ կը կրէի միշտ. փոխադրեցի վերարկուիս աջ գրպանը։ Սրբազանը ըսաւ թէ անմիջապէս լուր պիտի տայ տղայոց սէրայի մօտերը գտնուելու։

Ոստիկանը լռելեայն սկսաւ հետեւիլ ինծ։

Միւթէսարըֆը անընական քաղաքավարութեամբ մը եւ ջղային չարժումով մը ձեռքս սեղմեց ու հրաւիրեց նստելու պատուհանի դիմացի կողմը. ես նախընտրեցի պատուհանին առջեւը նստիլ եւ զայն թողուլ լոյսին դիմաց, կարենալ դիտելու անոր դիմագիծը եւ մանաւանդ չարժումները։ Սէրայը ամայի էր. ջիղերս չատ լարուած էին։

Միւթէսարըֆը նստած չէր. անընդհատ, կարճ տարածութեան մէջ քովէս կ'երթար կուգար, կցկտուր բաներ մը կ'ըսէր եւ յանկարծ առջեւս կը ցցուէր ձեռքը ետին տանելով. «ի՞նչ ունի» կը մտածէի ես եւ յանկարծ այդ միջոցին էր որ նկատեցի ատրճանակի կոթը ետեւի գրպանին մէջ՝ սէրայի դրան առջեւի կանթեղի ճառագայթի չնորհիւ։ Կայծակի արագութեամբ ձախ կողմս իրեն դարձուցի եւ ատրճանակս գրպանիս մէջ պատրաստեցի։ Միտքս տենդագին արագութեամբ կ'աշխատէր. միեւնոյն ատեն, հակառակ գալումիս, անընական ձայն մը եկաւ ներսէս. ընդհատելով իրեն պոռացի.—«Ձեր հասկնար ձեր ինծի կանչելու նպատակը. նստեցէք ու այնպէս խօսեցէք. չեմ ըմբռներ ի՞նչ ըսել կ'ուզէք»։ Պահ մը քարացաւ, ձեռքը օդին մէջ կախուած մնաց ու լռելեայն դիմացս նստաւ։

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

յանձնառութիւններ ստանձնելու համար: Պատասխանները նպաստաւոր են, և այդ պատճառով ալ Ֆրանսա որոշած է արգիլել բոլոր արտածումները դէպի Սպանիա:

Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ որոշուած է նաեւ դատական քննութիւն մը կատարել կարգ մը թերթերու մասին, որոնք գրած էին թէ ֆրանսական կառավարութիւնը Թնդանօթ եւ ռազմանիւթ կը ճարէ սպանիական կառավարութեան: Ի հարկին դատ պիտի բացուի այդ լրագիրներուն դէմ:

Գերմանիա եւ Իտալիա խաղե՞ր կը սարքեն

Մոսկուայի Թերթերը կը գրեն թէ Իտալիոյ ֆաշականները կը փորձեն պատերազմի նոր հնոցներ ստեղծել հիւսիսային Ափրիկէի մէջ եւ գործնապէս կ'աջակցին ապստամբներուն: Խորհրդային բանուորներն ու գիւղացիները 4,680,470 ռուբլի հաւաքած են սպանիական կառավարութեան համար: Հանգանակութիւնը վերջացաւ օգոստոս 9ին: Թերթերը կը գրեն թէ մասնակցած են 27.769.700 բանուորներ, որոնք տրամադրած են իրենց աշխատավարձքին կէս առ հարիւրը, միջին հաշուով 189 րուբլի: «Փրավտա», կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, «անվիճելի փաստերով» կ'ապացուցանէ թէ ֆաշականները նոր յեղափոխութիւն մը կը պատրաստեն: «Ապստամբ զօրավար Սանխուրխօ, որ մեռաւ վերջերս, ծրագիրներ մշակած եւ դրամ հաւաքած է Պերլինի մէջ, ապստամբութենէն առաջ, Զօր. Ֆրանքօ բանակցութիւններ կատարած է Գերմանիոյ ֆաշականներուն հետ: Յետագոյ դէպքերը հաստատեցին թէ փոխան իր ընծայած աջակցութեան, Գերմանիոյ ֆաշականները կը յուսան առանձնաշնորհ ստանալ, սպանական Մարոքը գերմանական ամրոցի մը եւ Ատլանտեանի ու Միջերկրականի սպանիական կղզիները նաւակայաններու վերածելու համար: Իտալիոյ ֆաշականները գրաւելով Եթովպիան, կ'ուզեն ամուր դիրք մը ապահովել Միջերկրականի դրան առջեւ: Անոնց նպատակն է իտալական սուզանաւերու համար խարիսխ մը հաստատել սպան. Մարոքի ափերուն վրայ եւ իտալական Թնդանօթներու սպառնալիքին տակ դնել անգլիական Ճիպրալթարը»:

«Իզվեստիա»ն ալ Քարլ Ռատէքի բերնով կը յայտարարէ թէ «Գերմանիոյ ֆաշականները որքան բարձր կ'աղաղակեն բոլշեւիկեան կամ ֆրանսական միջամտութեան դէմ, այնքան բացորոշ կ'երեւայ թէ ծանրակշիռ գործողութիւններ կը սարքեն Ֆրանսայի եւ Սպանիոյ դէմ»:

Դիրքացին ցոյց մը խաղաղութեան համար

Կիրակի օր պատկառելի ցոյց մը տեղի ունեցաւ Սէն Քլուի անտառին մէջ, նախաձեռնութեամբ ժողովրդական Ճակատին: Առտուն կանուխէն խումբ-խումբ ընկերվարականներ, համայնավարներ, արմատականներ եւն. կը փութային դէպի անտառ, հաղորդակցութեան բոլոր միջոցներով: Ձախակողմեան թերթերը400.000 կը հաշուեն բազմութեան թիւը: Այս առթիւ ճառեր խօսեցան վարչապետ Պ. Պլում, կրթական նախարարը, Աշխատանքի Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղար Պ. Լէօն Ժուհօ, անգլիացի երեսփոխան Պ. Հէնտըրսըն, համայնավար կուսակցութեան նախորդ ընդհ. քարտուղար Պ. Ժաք Տիւքլօ, Ֆրանսիզ Ժուռտէն, Կրումպախ եւ ուրիշներ, բոլորն ալ ձաղկելով պատերազմը: Բազմութիւնը «անկցի՛ պատերազմը» կը պոռար, իսկ աւելի կարմիրները կը պահանջէին «օդանաւեր ղրկել Սպանիոյ»: Խօսք առաւ նաեւ բողոքական երէց մը, Եզեկիէլ, յանուն միլիոնաւոր քրիստոնեաներու: Բոլոր ճառերու ընթացքին փոխն ի փոխ կ'երգուէին «Էնթէրնասիոնալ»ը եւ «Մարսէյեզ»ը, միշտ բռունցքները վեր:

Վարչապետը իր ճառին մէջ մասնաւորապէս շեշտեց.

— «Խաղաղութեան առաջին պայմանը այն է որ ոչ մէկ ազգ չհարկադրուի զէնքով պաշտպանել իր երկրին ամբողջութիւնը եւ սահմանադրական հիմնարկութեանց ազատ գործունէութիւնը: Կը գտնուինք այնպիսի պահու մը մէջ ուր խաղաղութիւնը չի սահմանափակուիր, մասնաւոր շրջանի մը մէջ չամփոփուիր: Այսօր չկայ Եւրոպայի մէջ անկիւն մը ուր հրդեհը բռնկելէ վերջ չտարածուի աշխարհի մնացեալ մասին մէջ: Խաղաղութիւնը ընդհանուր է, այլապէս խաղաղութիւն չըլլար: Ապահովութիւնը, այսինքն խաղաղութեան տեւողութեան եւ ամրութեան մասին հաւաքական վստահութիւնը կը կայանայ միջազգային յանձնառութեանց փոխադարձութեա վրայ, այլապէս ապահովութիւն չըլլար: Ահա այսօրուան խորունկ իմաստը: Այս օրը միջազգային է, եւ կը ձգտի պատրաստել միջազգային համագումար մը, որ պիտի ուսումնասիրէ միջազգային կազմակերպութիւնը զօրացնելու միջոցները: Կ'ըսեմ՝ զօրացնել, քանի որ այդ կազմակերպութիւնը գոյութիւն ունի եւ կը կոչուի Ազգերու Դաշնակցութիւն: Օրուան դժուարութիւնները կամ վտանգները չեն մոլորեցներ մեզ, չեն վհատեցներ մեզ: Խաղաղութիւն կամենալ՝ կը նշանակէ դայն ուզել բոլոր խոչընդոտներուն եւ բոլոր վտանգներուն դէմ»:

Ցոյցագիրը կը պարունակէր նաեւ երգեր, արտասանութիւններ, մարզական խաղեր, օդանաւային Թռիչքներ եւ ուրիշ զբօսանքներ: Ճաշերն ալ տեղի ունեցան դաշտին մէջ:

Ալժերիոյ գլխաւոր իսլամական ձերբակալուեցաւ

Գրած էինք թէ Ալժէի միւֆթիին սպանութեան առթիւ ձերբակալուած էին չորս կասկածելիներ, որոնք խոստովանեցան իրենց բոլոր գաղտնիքները: Գըլխաւոր մարդասպանը եղած է Պէն Ալի, այլ անունով Աքքաշա: Խոստովանութիւններէն երեւան եկաւ որ այս մարդիկը գործած են գաղտնի կոմիտէի մը գրգռումով, փոխան 30,000 ֆրանքի: Անոնք պատմեցին թէ ո՛ւր ժամադիր եղած էին, վերջին հրահանգը եւ դաշոյնը ստանալու համար, եւ անմիջապէս խուզարկութիւն կատարուեցաւ Ալժէի «Լը Փրոկրէ» սրճարանին մէջ, ուր կը յաճախէին առաւելապէս իսլամներ: Այս առթիւ բազմաթիւ փաստաթուղթեր գըտնուեցան, որոնց հիման վրայ ձերբակալուեցաւ շատ կարեւոր դէմք մը, Իսլէմներու պետը, շէյխ Թայիպ էլ Օքպի, որ միեւնոյն ատեն խմբագիրն է իսլամական թերթի մը եւ մեծ հեղինակութիւն կը վայելէ իսլամական շրջանակներու մէջ: Բուն մարդասպանը, Աքքաշա, որ բանտէն սրճարան փոխադրուած էր, տեղին վրայ հաղորդեց բոլոր մանրամասնութիւնները եւ ցոյց տուաւ դանակին պահուած տեղը: Այդ առթիւ էր որ շատ մը արաբական գրութիւններ բռնուեցան եւ անմիջապէս կնքուեցան: Քիչ յետոյ ձերբակալուեցաւ շէյխը եւ ձեռնակապերով առաջնորդուեցաւ հարցաքննիչ դատաւորին գրասենեակը, իբրեւ ներշնչողը միւֆթիին սպանութեան: Ամբաստանեալը նախ չուզեց պատասխանել, յետոյ յայտնեց թէ փաստաբան պիտի բռնէ: Խնդիրը աւելի ծանրացած է այժմ եւ ուրիշ ձերբակալութեանց կը սպասուի:

Հրեաներու համաշխարհային ժողովը

Օգոստոս 8ին Ժընեւի մէջ տեղի ունեցաւ հրէական առաջին համաշխարհային ժողովին բացումը, մասնակցութեամբ աւելի քան 250 պատգամաւորներու որոնք ներկայացուցիչներն են 7 միլիոն Հրեաներու, բացի Խ. Միութենէն եւ Գերմանիայէն: Նախագահը կարդաց բազմաթիւ համակրական նամակներ եւ հեռագիրներ, որոնց մէկը ուղղած էր Պ. Փօլ Պուքուռ: Յետոյ բացատրեց համագումարին նպատակը,— միջոցներ մշակել՝ որպէսզի Հրեաները կարենան ամրապնդել իրենց հաւաքական ապահովութիւնը, կարգ մը կառավարութեանց յարձակումներուն դէմ: Պաղեստինի հրէական գործակալութեան ներկայացուցիչը ընդարձակ զեկուցում մը կարդաց Հրեաներու կացութեան մասին՝ ամբողջ աշխարհի մէջ: Մասնաւորապէս ծանրացաւ Գերմանիոյ եւ Ռումանիոյ Հրեաներու վիճակին վրայ եւ խոստովանեցաւ թէ քիչ կառավարութիւններ կան որոնք նուազ հակահրէական ըլլան որքան խորհրդային իշխանութիւնը:

Զինագործարաններու ազգայնացումը

Ծերակոյտը շաբաթ առտու քուէարկեց զինագործարաններու ազգայնացման օրէնքը, բայց շարք մը կարեւոր փոփոխութիւններ կատարեց, այնպէս որ հարկ պիտի ըլլայ նոր քննութեան մը ենթարկել երեսփ. ժողովին մէջ: Ծերակոյտը մասնաւորապէս պնդեց որ պայմանաժամ նշանակուի թէ կառավարութիւնը մինչեւ երբ կրնայ պետական սեփականութիւն դարձնել զինուորական ճարտարարուեստութիւնները: Եըմտական յանձնաժողովը կ'առաջարկէր պայմանաժամը նշանակել մինչեւ 1936 դեկտեմբեր 31, բայց զինուորական նախարարին պնդումին վրայ, որոշուեցաւ 1937 մայիս 31:

Ծերակոյտը չուզեր վերջնական նկատել զինուորական ճարտարարուեստութեանց ազգայնացումը եւ պայմանաժամը սահմանափակելով, կը փորձէ ապագային համար առկախ ձգել խնդիրը: Այնպէս որ, 1937 մայիսէն վերջ հաստատուած ճարտարարուեստութիւնները ենթակայ չեն սեփականագրկման: Տեսականօրէն, արգելք չկայ որ զինագործարաններու ներկայ տէրերը իրենց ստացուածքներուն փոխարժէքը գործածեն նոր հաստատութիւններ հիմնելու: Այդ պարագային ամբողջ ծրագիրը ջուրը պիտի իյնայ:

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԻՂ ՄԸ ծագ բերաւ Տուէի մէջ: Առաջին անգամ է որ այսպիսի դէպք մը կը պատահի Ֆրանսայի մէջ: «Մայրը եւ զաւակը քաջառողջ են»: Մանուկ-փիղը կը կշռէ աւելի քան 100 քիլօ:

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ գողցուած են Շամպէռիի կայարանին մէջ: Կապարով կնքուած վակոն մը, որ Փարիզէն ճամբայ ելած էր հինգշաբթի օր, ըստ սովորութեան բացուած ատեն, պաշտօնեաները դիտեր են որ սնտուկ մը քակուեր եւ թուղթերը խառնուեր են: Անոնց մէջ կը գտնուէր Ալպեան շրջանին վերաբերեալ զինուորական քարտէս մը:

ՎԵՑ ՀՈԳԻ ՄԵՌԱՆ եւ 15 հոգի վիրաւորուեցան Նաապոնի մօտ, ինքնաշարժ հանրակառք մը անդունդը ինկած ըլլալով: Փուաթիէի մօտ ալ կառք մը գետը ինկաւ եօթը մեթր բարձրութենէ: Մէկ հոգի մեռաւ, 21 հոգի վիրաւորուեցան, եօթը ծանրապէս:

ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ մրցումներուն մէջ, որու մասին օրը օրին կը գրէ մեր մարզական աշխատակիցը, կիրակի օր Մարաթոնի վազքը շահեցաւ Ճափոնցի մը, Սօն, 42 քիլ. 194 մեթրը կտրելով 2 ժամ 29 վայրկեան 19 2/10 երկվայրկեանէն: 100 մեթր ազատ լողալու մրցումը շահեցաւ Հունգարացի մը, իսկ Բ. Գ. եւ Դ. հանդիսացան երեք Ճափոնցիներ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եալպուզցի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները երեքշաբթի երեկոյ (11 Օգոստ.) ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարան վերնայարկը, 4 Rue St. Denis (Place du Châtelet), մէթրօ Châtelet: Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն եւ պատգամաւորի ընտրութիւն:

ԱՆԻԷՌ-ԳՈԻԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ Արամ Ենթակոմիտէի ժողովը վաղը, չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ նախորդ ժողովի շարունակութիւն:

ԱՌՆՈՒՎԻԼ-ԿՈՒՍԷՆՎԻԼԻ Վարդան կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 12 Օգոստ. չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Արփիար Մարտիրոսեանի բնակարանին մէջ: կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէն Մարսէյլի եւ արուարձաններու խումբերու կողմէ խորին ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկեր ՍԱՐԳԻՍ ՏԷՐ ՆԱԶԱՐԷԹԵԱՆԻ դառնակսկիծ մահուան առթիւ, իր տիկնոջ՝ Ա. Տէր Նազարէթեանի եւ զաւակներուն, իր եղբօր՝ ընկ. Խորէն Տէր Նազարէթեանի եւ պարագաներուն:

×

Հ. Յ. Դ. կարտանի Նիկոլ Դուման խումբը իր խորունկ ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ ՍԱՐԳԻՍ ՏԷՐ ՆԱԶԱՐԷԹԵԱՆԻ մահուան առթիւ իր ընտանեկան պարագաներուն:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Զ. Ո. Մ.ի Վալանսի մասնաճիւղը եւ Զ. Ո. Մ. Մարզականը կը կազմակերպեն երկրորդ երթ մը դէպի ծովեզերք, գումար տալու համար այլ տեղ գտնուող ընկերներու պահանջքին: Այս անգամ վարձուած է աւելի խոշոր ինքնաշարժ մը եւ սահմանափակ Թիւով ընկերներ եւ համակիրներ «խոր կը՝ ան.. ք տուն.. ին ճեզի հետ» Անոնք որոնք կը փափաքին, Թող հաճին գիտնալ հետեւեալ հասցէին.— Vahram Babikyan, 25 rue Château Vert, Valence (Drôme), ղրկելով 50 ֆր. երթուդարձի ճանապարհածախսը: Մեկնումը Վալանսէն, կըրկ.օտէլի վրայէն, շաբաթ կէսօրին կը մեկնինք Վալանսէն եւ կիրակի գիշեր կը վերադառնանք Սեպտեմբերի ամսուն մէջ, Թուականը կը գրենք յետոյ: Ուրիշ մանրամասնութեանց համար դիմել վերոյիշեալ հասցէին:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Բէմախի Բաղարիճ գիւղէն Պ. Միսաք Չալըքեանը: Տասնեակ տարիներ առաջ կը բնակէր Թիւնիզ: Յետոյ մեկնած է Ֆրանսա: Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ K. Torossian, Négociant, 19 Rue des Couloughis, Blida (Algérie):

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (65)

ՁԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Ամեն մը լուռ նայելէ վերջ Պաստամեանը դարձաւ ընկերոջը.

— Սարգիս, զարմանալի է, դեռ քաղաքէն լուր չկայ...

— Լուր չլինելը բարի նշան է,— ինք ալ բամբին չհաւատալով պատասխանեց Սարգիսը,— Թերեւս գործը մէկ երկու օրով յետաձգեր են:

Անշուշտ ատիկա անկարելի էր: Երեք օրէն Պարոնովի հերթապահութեան ժամանակը կը լրանար, ու ատոր հետ յաջողութեան ամէն յոյս: Պաստամեանը այդ շատ լաւ գիտէր, բայց եւ այնպէս մտահոգուելով ալ կացութիւնը չէր փոխուեր: Ու կարծես միտքը ցրելու համար՝ ան գրպանէն քանի մը նկարուած Թղթեր հանեց ու Սարգսի հետ գլուխ գլխի բռնած խօսիլ:

— Զրսիր, թէ վերջին ուղարկած Թղթիս տեսակը ինչպէ՞ս յարմարեցաւ...

— Շատ լաւն է: Հեչտութեամբ կ'ո-լորուի եւ մանաւանդ լաւ սոսինձ կը բռնէ:

— Գիտե՞ս, որ հրթիռներու չափը պիտի փոխուի,— բացատրեց Պաստամեանը՝ նկար մը ցուցնելով Սարգսին,— ա՛յ ճիշդ այս նկարի մեծութեամբ... արտաքին պատեանը կէս մատէն աւելի պէտք է հաստանայ, որ դիմանայ զօրաւոր ճնշումի, իսկ երկարութիւնը պէտք է լինի մէկ ու կէս ոտք:

— Բայց այդ պարագային փոխանակ վեր բարձրանալու,— նկատեց Սարգիսը,— հազիւ քանի մը քայլ հեռու գլխու վրայ պիտի իյնայ, կամ եթէ բարձրանայ ալ, օդի մէջ նետուած փայտի մը նման, ինքն իր վրայ դառնալով պիտի երթայ...

— Անշուշտ,— ընդմիջեց Պաստամեանը,— երբ հրթիռի չափը կը փոխուի, անոր կապուած ձողն ալ համեմատական չափով մը պէտք է երկարացնել: Ես կը կարծեմ, որ եօթ ոտքը բաւական է:

— Նայած թէ գլխու ծանրութիւնը որքան պիտի լինի:

— Ես ալ այդ կ'ուզէի ըսել: Այս անգամ 5 ֆունտանոց մը փորձենք:

Սարգիսը գլուխը ձեռքերուն մէջ առաւ, քիչ մը երկու մտածեց ու ժխտական կերպով գլուխը շարժեց.

— Մեծ ծանրութիւն է, շատ մեծ... անշուշտ կարելի է փորձել: Այդ պարագային եւսեւ ձողը առնուազն 8 ոտք եւ բաւական մ'ալ հաստ լինելու է հաւասարակշռելու համար գլխի ծանրութիւնը:

— Իսկ եռոտանի՞ն պատրա՞ստ է:

— Կարօն երէկ գիշեր վերջացուց. Թէթեւ բայց հաստատուն բան մ'է, հեշտութեամբ կարելի է տեղէ տեղ փոխադրել:

— Ուրեմն, վաղը մէկ երկու փորձ կրնանք կատարել:

— Ինչպէս որ կ'ուզես,— պատասխանեց Սարգիսը ու յանկարծ լռեց, երբ տեսաւ որ սարկաւագը կը մօտենար:

— Եթէ ձեզ խանգարեցի, խնդրեմ ներէք,— ու սարկաւագը ետ դարձաւ հեռանալու համար.

— Ոչ, խնդրեմ, նստէք,— քովը տեղ մը ցուցուց Պաստամեանը,— թէեւ եկեղեցիի հետ անմիջական կապ մը չունի մեր խօսակցութիւնը, բայց ժողովուրդ մը հովուելու կոչում ունեցող մէկը պէտք է շատ մը ուրիշ բաներ գիտնայ, բացի կրօնի վերաբերեալ հարցերէ: Մենք հրթիռներու մասին կը խօսէինք: Գերմանական բանակի վերջին ռազմափորձերու ժամանակ հրթիռներու գործածութիւնը դրական հետեւանքներ տուեր է, ու հիմա այդ ուղղութեամբ մեծ աշխատանք կը կատարուի...

Պաստամեանն ու Սարգիսը շարունակեցին իրենց կիսատ ձգած խօսակցութիւնը, մինչ սարկաւագը մեծ ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէր:

Գարեգին սարկաւագը տարի մը առաջ աւարտած էր Գէորգեան ճեմարանի լսարանական բաժինը ու կը պատրաստուէր աբեղայ ձեռնադրուիլ աշնան: Ծնողքը 1896ի կոտորածներէն մազապուրծ ազատած՝ Ալաշկերտէն Նոր Պայազիտ գաղթած էին: Գարեգինը տասներկու տարեկան երեխայ մըն էր, երբ կորսնցուց ծնողքը ու Համագիւղացի ազգական գաղթականի մը մօտ ապաստան գտաւ: Բաղցր ու կլկլան ձայն մը ունէր: Շաբաթ երեկոները, երբ եկեղեցիի դասը կանգնած «Լոյս զուարթ» կ'երգէր, գիւղի պառաւ մամիկները ողորմիս կուտային ծնողքի հոգւոյն: Երբ տասնեւչորս տարեկան եղաւ, Նոր Պայազիտի Ա. առաջնորդի միջնորդութեամբ ղրկուեցաւ Գէորգեան ճեմարանը:

Ոգեւորութեան շրջան մը կ'ապրէր այդ շրջանին ճեմարանի աշակերտութիւնը: Գրեթէ բոլոր աշակերտները խանդավառուած էին ազգային հարցերով, մանաւանդ Տաճկահայաստանի ազատագրման շարժումով, որ այնքան տիրականօրէն կ'իշխէր բոլորի մտածողութեան վրայ: Աշակերտական նստարանները դեռ չձգած՝ ամէնքը իրենց համար ուղեգիծ մը կը ծրագրէին ազգին ծառայելու:

Գարեգինը թէեւ խոհուն ու մտաւորապէս պատրաստուած երիտասարդ մը, բայց տկարակազմ եւ շատ տկար Թոքեր ունենալով եկեղեցական ասպարէզը ընտրեց, իր ապագայ գործունէութեան համար: Վերջին ամիսները քաշուած էր Հառիճի վանքը հոգեպէս պատրաստուելու իր կոչումին:

Պաստամեանի անունը դեռ ճեմարանէն ծանօթ էր իրեն: Երբ վերջինս առնպաստելի կերպով Հառիճի վանքը կաւ, Գարեգինը աւելի քան ուրախացած, գրեթէ անորմէ անբաժան էր:

Կարծես արձակուրդի եկած ուսուցիչ եւ աշակերտ ըլլային: Պաստամեանը կը խօսէր գրեթէ ամէն նիւթի մասին, ծանր ու մտածուած խորհուրդով, մարդու մը նման, որ գիտէ ... ամբ: Գարեգին սարկաւագը, ... շրթներէն կախուած, չորցած ... մը ագահութեամբ կը ծծէր Պաստամեանի խօսքերը:

Երբ կէսօրուան մօտ վանահօր ... ժեղ ձայնը լսուեցաւ պատուհանէն, ... րեքը միասին ճաշարանին վեր ... րանալ: Ճաշի ժամանակ էր: Վարդապետը, որ ճշդապահութեան ... ընաւ գաղափար չունէր՝ զարմանալի կանոնաւորութիւն մը կը ցուցնէր երբ խնդիրը ճաշելու գար:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Dameame, PARIS (13)

■■■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■■■

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ՝

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 12 ՕԳՈՍՏՈՍ
MERCREDI 12 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3189

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ՝ ՍՈՂԱԼՈՒ

Անոնք որ կարդացին խորհրդային նոր սահմանադրութեան ծրագիրը, այս էջերուն մէջ, պիտի յիշեն թէ մշակուած նախագիծը կը տրամադրէ ազատութիւն մամուլի, ժողովի եւ խօսքի:

Շատեր վարդագոյն երազներ հիւսած ըլլալով այս ազատութեան մասին, խորհրդային վարիչները պարտականութիւն կը սեպեն լուսաբանել հանրային կարծիքը, գրաւոր վերլուծումներով եւ ճառերով:

Այդպիսի լուսաբանութիւն մը կատարած է Քաթանեան, խորհրդային երկաթուղիներու գործավարութեան դատախազը, կառավարական պաշտօնաթերթին՝ «Իզվեստիա»յի օգոստոս 10ի թիւին մէջ, ինչպէս կը հաղորդեն հեռագիրները:

Քաթանեան անմիջապէս կը յիշեցնէ թէ՝ սահմանադրութեան այդ յօդուածը ընդհանուր ազատութեան վերահաստատում չի նշանակեր, այլ ազատութիւն մը «որ համապատասխանէ աշխատաւորներու շահերուն եւ ձգտի զօրացնել ընկերվարական դրութիւնը»: Ու կը բացատրէ.

— «Ծիծաղելի պիտի ըլլար մեր փողոցներուն մէջ տեսնել թափօրներ՝ ցարական դրօշներով եւ «Աստուած պահէ ցարը» աղաղակներով: Ծիծաղելի պիտի ըլլար թոյլ տալ որ մենշեւիկներ կամ ընկերվարական յեղափոխականներ (էս-էր) ճառեր խօսէին մեր սրահներուն մէջ, պահանջելով դարձ դէպի դրամատիրութիւն: Մեր խորհրդային եւ Ընկերվարական Հանրապետութեանց Միութիւնը բանուորներու եւ գիւղացիներու ընկերվարական պետութիւնն է եւ միլիոնաւոր քաղաքացիներու ստեղծագործ աշխատանքները կը ձգտին զօրացնել ընկերվարական դրութիւնը: Ան որ կը ձգտի տապալել խորհրդային դրութիւնը կամ փորձել տկարացնել այս դրութիւնը, խորհրդային Միութեան ժողովուրդին առջեւ պիտի ներկայանայ իբրեւ ոճրագործ եւ պիտի զրկուի սահմանադրութեան պարգեւած իրաւունքներէն: Ինչպէս մինչեւ այժմ, խորհրդային ուժը վճռական պայքար մը պիտի մղէ դրամատիրութեան մնացորդներուն դէմ, մէկ ձեռքով ոչնչացնելով որ եւ է դիմադրութիւն ընկերվարութեան զարգացման դէմ եւ միւսով վերստին դաստիարակելով ու կոփելով զանոնք:

«Այս կը նշանակէ թէ ժողովներ գումարելու եւ թափօրներ կազմելու ազատութիւնը պիտի չտրուի՞ խորհրդային քաղաքացիներուն: Կը նշանակէ թէ ընդհանուր իրաւունք մը չէ՞: Ոչ: Այդ իրաւունքը պիտի տրուի բոլոր քաղաքացիներուն, բացի անոնցմէ որոնք իրենց արարքներով եւ գաղափարներով կը հակադրեն աշխատաւորներու շահերուն,— անոնք որոնց նպատակն է կործանել ընկերվարական դրութիւնը: Խորհրդային սահմանադրութիւնը քուէարկութեան իրաւունք կը շնորհէ բոլոր քաղաքացիներուն, բացի մտագարներէն եւ ձայնազուրկներէն: Պարագան նոյնն է ժողովի ազատութեան մասին: Ինչպէս կարելի չէ թոյլատրել մտագարներու ժողովներ, նոյնպէս կարելի չէ արտօնել որ ժողովներ գումարեն ոճրագործներ, միապետականներ, մենշեւիկներ կամ էս-էրներ»:

×

Ուրեմն, լուսաբանուեցանք... Թերեւս առիթ ունենանք ամբողջութեամբ թարգմանելու Քաթանեանի կամ ուրիշ հեղինակաւոր տեսաբանի մը վերլուծումը: Բայց, կատարուած ամփոփումն ալ բաւական է, գաղափար կազմելու համար:

Եւ հասկնալի է որ ուրիշ կերպ չէր կրնար ըլլալ: Խորհրդային իշխանութիւնը տակաւին այնքան զօրաւոր չէ, որպէսզի համարձակի ասպարէզ բանալ ուրիշ հոսանքներու եւ գաղափարներու առջեւ:

Իբրեւ աննախընթաց կարգուսարք եւ իբրեւ դաժան դիկտատուրա, խորհրդային իշխանութիւնն ալ գործեց եւ պիտի գործէ ճիշդ այնպէս ինչպէս միւս միահեծան իշխանութիւնները որ կը կոչուին Ֆաշական:

Այս պարագան ճշդելէ յետոյ, թոյլ տուէք պարզել այլապէս աննախընթաց իրողութիւն մը, որ ափ ի բերան ձգած է բոլոր յեղափոխականները:

Բացէք ո՛ր եւ է խորհրդային թերթ կամ գիրք, հետեւեցէք որ եւ է ճառի, ուղերձի, դասախօսութեան կամ բանաձեւի, կարդացէք ռուսերէն, վրացերէն, հայերէն, թուրքերէն, թաթարերէն եւ տակաւին ուրիշ հարիւր յիսուն լեզուներով,— եւ գլխու պտոյտ պիտի ունենաք, լսելով մէկ խոշորատառ անուն, բառարանի ամէնէն շողշողուն, արեգակնափայլ ածականներով.

— Ստալի՛ն, Առաջնո՛րդը, հանճարե՛ղ, իմաստո՛ւն, բարեխնա՛մ, ամենագէ՛տ, ամենակարո՛ղ, միակը, եզականը, աշխարհահռչակը, ստեղծիչ ամենայն բարեաց...

Դեռ անցեալ շաբթու կարդացինք գունագեղ շնթոցներ ի պատիւ Ստալինի (նոյն իսկ Բերիայի), Աղասի Խանջեանի անձնասպանութեան վերաբերեալ բանաձեւերուն մէջ:

— Ստալինը ըսաւ, Ստալինը տեսաւ, Ստալինը պատուիրեց, Ստալինը նախատեսած էր, Ստալինը..

Լիթվինով, խորհրդային իշխանութեան արտաքին գործավարը (նախարար) վերջերս լրացուց իր ծննդեան 60ամեակը: Այս առթիւ շնորհաւորութիւններ ուղղեց Ստալինն ալ, միւս վարիչներուն հետ: Բոլորն ալ տարեկիցներ, միեւնոյն աւազանէն:

Արտաքին գործավարը իր պատասխանին մէջ պարտականութիւն սեպեր է չեշտել.

— «Եթէ իմ դիւանագիտական աշխատանքի մէջ նշում են մի քանի յաջողութիւններ, ապա դրանք առաջին հերթին պէտք է վերագրուեն սոցիալիստական շինարարութեան բոլոր բնագաւառների յաջողութիւնների պատճառ, ամրակուռ եւ հմուտ ղեկավարին, Ստալինին»: (Միշտ գլխագիր):

Դեռ աւելի պատկերալից դրուագներ: Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՃԱԿԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՕՐԵՐ ՄԱՏՐԻՏԻ ՀԱՄԱՐ

ԵՐԿՈՒ ԿՈՂՄԵՐՆ ԱԼ ԿԸ ՅԱՂԹԵՆ. ԿԸ ՅԱՂԹՈՒԻՆ

Կառավարութիւնը հրաժարա՞ծ է

Կը թուի թէ այս շաբաթը ճակատագրական պիտի ըլլայ Սպանիոյ մայրաքաղաքին համար: Գէթ այդպէս կը յայտարարեն ապստամբները, վճռական ելք մը նախատեսելով մինչեւ կիրակի: Կռիւները կը շարունակուին Կուատարրամայի կիրճերուն մէջ, որ կ'իշխեն Մատրիտի վրայ: Կացութիւնը այնքան ծանրացած է որ, երէկ զրոյց կը շրջէր թէ կառավարութիւնը հրաժարած է եւ նոր դահլիճին կազմութիւնը յանձնուած է ընկերվարական Փրիէթոյի: Նոյնիսկ խօսքեր կային թէ քանի մը նախարարներ Վալենցիա տեղափոխուած են:

Ամերիկեան կառավարութիւնը երկրորդ ազդարարութիւն մը ուղղեց իր հպատակներուն, որպէսզի օգտուին փոխադրութիւններէն, այլապէս պատասխանատու չի կրնար ըլլալ հետեւանքներուն համար: Կը նշանակէ թէ անտանելի դարձած է Մատրիտի վիճակը: Վերջին երկու գիշերները գնդացիրներու կրակը հասած էր մինչեւ ամերիկեան դեսպանատան շրջակաները: Ամերիկեան յածանաւ մը հասաւ Վալենցիա, փախստականները փոխադրելու համար: Ապստամբներու կայանէն արձակուած անթել մը կը տեղեկացնէ թէ Պարսելոնայի ամերիկեան հիւպատոսը յարձակում կրած է կարմիրներէն, թէեւ ամերիկեան դրօշ պարզած էր ինքնաշարժին վրայ:

Իտալական կառավարութիւնը հատուցում պահանջեց չորս հպատակներու սպանութեան առթիւ, առանց վերջնագրի ձեւ տալու իր պահանջին, քանի որ ուրիշ պետութեանց հպատակներ ալ վնասուած են: Սպանիական կառավարութիւնը ցաւ յայտնեց այս դէպքին առթիւ:

Հիւսիսային Սպանիոյ ջուրերուն մէջ սպաննուեցաւ անգլիական զրօսանաւի մը հրամանատարը, երբ կառավարութեան մարտկոցները եւ ապստամբ մարտանաւ մը իրար կը ռմբակոծէին: Հիւպատոսին կինն ալ ծանրապէս վիրաւորուեցաւ գլուխէն եւ սրունքներէն:

Զօր. Քապանէլլաս, առժամեայ կառավարութեան նախագահը, զէնքի տակ հրաւիրեց 1933ի, 1934ի եւ 1935ի դասերը: Հեռագիր մը կը ծանուցանէ թէ ապստամբները գրաւած են Սանթանտէր քաղաքը: Համայնավարները բռնաբարած են կաթոլիկ բանուորներու առաջնորդը, Տիմաս Մատարիակա: Կարմիր զօրագունդ մը յառաջ խաղալով դէպի Սարակոսա, գրաւեց երկու քաղաքներ եւ մեծաքանակ ռազմանիւթ: Կ'ըսուի թէ Սարակոսայի անձնատուրութիւնը օրերու խնդիր է: Պարսելոնայի զօրքը այժմ կը ճգնի գրաւել Մայորքա կղզին: Իսկ Մինորքա կղզին կառավարութեան ձեռքն է դրդէն եւ կը ծառայէ իբրեւ խարիսխ զինուորական գործողութեանց:

Միջերկրականի գերմանական նաւարաժնին հրամանատարը առջի օր Պարսելոնա իջնելով, այցելեց Քաթալոնիոյ կառավարութեան նախագահին: (Ժողովրդական ճակատ):

Ահռելի եղբայրասպանութիւններ

Վերջին լուրերու համաձայն զօր. Ֆրանքօ 9 — 10,000 զինուոր ստացած ըլլալով Մարոքէն, սկսած է յառաջ խաղալ դէպի Մատրիտ: Զօրավարը յայտարարութիւն մը հրատարակեց ուր կ'ըսէ.

— «Անտալուզիոյ մէջ մարքսեանները պարտուեցան եւ բազմաթիւ վայրեր մեր ձեռքը անցան: Մեր զինուորները իրենց անցած քաղաքներուն մէջ կսկիծով կ'ողբան կատարուած վայրագութիւնները: Անոնք որ չեն ուզած յարիլ ծայրայեղ վարդապետութեանց, սպաննուած են ամենաբարբարոս միջոցներով: Շատեր ջարդուփշուր եղած են ուժանակներով: Ոճիրներու համեմատութիւնը 250 է 10,000նոց քաղաքներու մէջ: Մատրիտի մէջ հազար զօրավարներ եւ բարձրաստիճան սպաներ վար դրուած են իբրեւ գերի եւ պիտի սպաննուին, քաղաքին գրաւման ատեն: Մալակայի մէջ բազմաթիւ գերիներ վար դրուած են իբրեւ պատանդ, եւ պիտի սպաննուին, եթէ քաղաքը ռմբակոծուի: Կառավարութեան անդամներէն եօթը այժմ Վալենցիա կը գտնուին, պատրաստ՝ փախչելու: Կարելի չէ որ Եւրոպան անտարբեր մնայ: Անկարելի է որ ե եւ է ազգ տակաւին յարաբերութիւն պահէ այսպիսի կառավարութեան մը հետ»:

Բերանացի յայտարարութեան մը մէջ, զօրավարը յայտնեց.

— «Եթէ մենք յաղթենք, Սպանիան պիտի կառավարուի արհեստապետական հիման վրայ, յարեւնման Փորթուկալի, Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ: Բանակը վերարուժի դերը կը կատարէ, փրկելու համար Սպանիան եւ գործողութիւնը զինուորական դիկտատուրայի ձեւով պիտի շարունակուի, որչափ ատեն որ պէտք ըլլայ»:

**** Արիւնռուշտ կռիւ մը մղուեցաւ առջի օր Սարակոսայի ճամբուն վրայ: Ապստամբ գիւղացիներ գրեթէ բնաջինջ ըրին զօրագունդ մը, որ կը փորձէր պաշարել Սարակոսան եւ կտրել Մատրիտի եւ Պարսելոնայի հաղորդակցութիւնները:*

*** Պապական պաշտօնաթերթը ուժգին բողոքագիր մը հրատարակեց Սանիոյ մէջ կատարուած սրբապղծութեանց, եկեղեցականներու սպանութեան եւ եկեղեցիներու կործանման դէմ: Պաշտօնաթերթը յետոյ կը յորդորէ հաւատացեալներուն բազմապատկել աղօթքները, որպէսզի արդարութիւնը եւ խաղաղութիւնը վերահաստատուին Սպանիոյ մէջ:*

Չէզոքութեան խնդիրը միշտ առկախ

Իտալական կառավարութիւնը սկզբունքով հաւանութիւն յայտնեց Ֆրանսական կառավարութեան բանաձեւին՝ չէզոքութեան մասին: Հռոմ չուզեր մէջտեղ հանել իր վերապահումները, սպասելով միւս պետութեանց պատասխանին: Խորհրդային կառավարութիւնն ալ հաւանութիւն յայտնեց, իսկ Փորթուկալ կարգ մը վերապահումներ դրած է:

Համայնավար երեսփոխան Ժաք Տիւքլօ, որ միեւնոյն ատեն դեր-նախագահ է երեսփ. ժողովին մէջ, նամակ մը ուղղելով Պ. Լէօն Պլումի, յայտնեց թէ հետեւեալ հարցումները պիտի ուղղէ զինուորական նախարարին.— 1. Որ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ԽԵԼԱՑԻ » ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ

Մուրատ-Ռափայէլեան սաները պարբերական «Տեղեկատու» մը կը հրատարակեն Փարիզի մէջ, վառ պահելու համար հաստատութեան յիշատակը եւ իրենց ընկերական կապը:

Առջի օր առիթ ունեցայ թղթատելու «Տեղեկատու»ին 1936 Մայիս-Յունիսի թիւը, եւ զարմանալի բաներ իմացայ:

Գրողն է՝ Միութեան Տնօրէն ժողովը: Ուրեմն կարելի չէ վիճիլ վաւերականութեան մասին:

Հարցը կը վերաբերի Սեվրի Մուրատեան վարժարանի ամավերջի հանդէսին, ուր մրցանակաբաշխութիւն, քաղաքականութիւն եւ ... Սուրիա «փոխ-թրոթ» պարեր են միեւնոյն բեմին վրայ:

Խօսքը կուտամ Տնօրէն ժողովին.

— «Զգացինք թէ ի՞նչ ըսել կ'ուզէր Տիար Խանզատեան իր բաւական երկար տեւող բացման ճառով, որուն մէջ գրեթէ էջեր գրուած էին կարգ մը ներկայ եւ բացակայ պաշտօնական անձնաւորութեանց, ինչպէս նաեւ Լիբանանի, Սուրիոյ Հանրապետութեանց եւ Իրանեան կառավարութեան հասցէներուն յայտնուած շնորհակալութիւնները»:

Այս ալ չհասկնալիք բա՞ն է:

Մե՛ղք որ չէք ճանչնար ձեր հովանաւորն ու «հրամանատար»ը, իր այնքան բարձր եւ շահաբեր քաղաքագիտութեամբ:

Դարձեալ Տնօրէն ժողովն է որ կը պատմէ.

— «Տիար Խանզատեան իր ճառախօսութեան մէջ ակնարկութիւն մը ըրաւ առաջիկայ օգոստոսին տօնուելիք Հարիւրամեակի հանդէսներուն եւ յիշեց մեր երկու անզուգական բարերարներուն անունները, իբրեւ «Սամուէլ» եւ «Մուրատ»: Ի՞նչպէս կարելի է որ, տարիներէ ի վեր համանուն վարժարանին քաղաքային տնօրէնը եղող ճառախօսը կ'անգիտանայ Սամուէլ Մուրատի մէկ անձ ըլլալը, իսկ երկրորդ բարերարին Եդուարդ Ռափայէլ կոչուիլը»:

Ես կը բողոքեմ այս անկրթութեան դէմ:

Ի՞նչպէս կարելի է այսպիսի մանրամասնութիւններ պահանջել «քաղաքային տնօրէն»է մը, որ տարիներէ ի վեր կը սաւառնի բարձր դիւանագիտութեան ոլորտներուն մէջ, եւ ժամանակ չունի ոչ թէ Հայոց պատմութիւն, այլ իր իսկ հովանաւորած վարժարանին պատմութիւնը կարդալու:

Դեռ աւելի սարսափելին.

— «Ռըվիւ տէ տէօ Մօնտ»ի քաղաքական խմբագիր Մ. Բինօ, որ դեռ նոր վերադարձած էր Մերձաւոր Արեւելքի մէջ կատարած էր մէկ ուղեւորութենէն, պարզեց Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ Հոգատար պետութեան կողմանէ Հայերուն ցարդ վայելած եւ այսուհետեւ ալ վայելելիք պաշտպանութիւնը, եթէ նոյնիսկ Գաղղիա քաշուելու ըլլար այդ կողմերէն:

« Շատերու ուշադրութենէն չվրիպեցաւ որ Սուրիական պատուիրակութեան ներկայացուցիչները ինքզինքնին (գրեցէք՝ իրենք զիրենք) որոշ չափով վիրաւորուած զգացին այս բանախօսութենէն, որուն հանդէպ ունեցան սառն անտարբերութիւն, չծափահարելով եւ չշնորհաւորելով բանախօսը:

« Բանաւո՞ր էր հրաւիրել պաշտօնական պատուիրակութիւն մը զոր սիրաշահելու ճիգը ակներեւ էր, եւ թոյլ տալ որ օրուան գլխաւոր բանախօսը քննադատէ անոր ներկայացուցած երկրին քաղաքականութիւնը »:

Տեղս լեցուեցաւ, իսկ պատմութիւնը դեռ շարունակելի է: Ցը...

ՎԱՀԷ

«ՅԱՌԱՋ»Ի «ՏՈՒՆ»Ը (Սեփական տպարան)

Հայրենակիցնե՛ր,

Տասնըմէկ տարի անընդհատ հետեւած ըլլալով «*Յառաջ*»ի հրատարակութեան, իբրեւ բարեկամներ եւ ընկերներ, եւ շատերս ալ իբրեւ աշխատակիցներ, պարտականութիւն կը սեպենք նախաձեռնութիւն ստանձնել, «Տուն» մը ապահովելու անոր, սեփական տպարանով:

Այս նախաձեռնութեամբ, մեր զոհողութիւնը պիտի ըլլայ ոչ միայն ընդառաջ երթալ ընդհանուր բաղձանքի մը, որ շեշտուեցաւ «*Յառաջ*»ի տասնամեակին բոլորման առթիւ, այլեւ զարկ տալ հայկական մամուլի զարգացման, այս օտար ափերուն վրայ:

«*ՅԱՌԱՋ*» լման տասնըմէկ տարի արհամարհեց բոլոր խոչընդոտները ու տագնապները, շնորհիւ իր խմբագրութեան եւ վարչութեան, աշխատակիցներուն եւ աշխատաւորներուն անվհատ եւ տքնաջան ճիգերուն, եւ այսօր հպարտութեամբ եւ աւելի ինքնավստահ կը շարունակէ իր ճամբան: Այս յաղթանակներէն վերջ, ան պէտք էր ունենար իր սեփական տպարանն ու խմբագրատունը, բոլոր յարմարութիւններով, որպէսզի կարենար եթէ ոչ թեթեւցնել իր բեռը, գոնէ զարգանալ աւելի լայն պայմաններու մէջ:

Թերթը չունի որ եւ է միջոց, լրացնելու համար այս տարրական պահանջը: Եւ անոր բարեկամներուն կ'իյնայ աջակցիլ, համաձայն իրենց կարողութեան, որպէսզի գոյանայ նուազագոյն հիմնադրամը:

Ուստի կը հրաւիրենք «*Յառաջ*»ի բոլոր բարեկամները, դիւրացնել մեր գործը, անհատաբար կամ հաւաքաբար, ի հարկին կազմելով յանձնախումբեր կամ «Բարեկամներու Միութիւններ», համաձայն տեղական պայմաններու, Ֆրանսայի թէ արտասահմանի մէջ:

Նախաձեռնող յանձնախումբս սիրայօժար կ'ընդունի անդամակցութիւնը «*Յառաջ*»ի այն բարեկամներուն, որոնք կ'ուզեն գործնապէս աջակցիլ իր աշխատանքներուն:

Կը խնդրուի տրամադրուած գումարները ղրկել ԿԵԴՐ. ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ԳԱՆՁԱՊԱՀԻՆ, ուղղակի կամ «*Յառաջ*»ի միջոցաւ, եւ կամ վճարել տեղական յանձնախումբերու: Ցանկերը օրը օրին պիտի հրատարակուին:

ԿԵԴՐ. ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ.

Նախագահ՝ ՏՕՔԹ. Վ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ, փոխ-նախագահներ՝ ԱԼ. ԽԱՏԻՍԵԱՆ եւ ՏԻԳՐԱՆ ԲԷԳԶԱԴԵԱՆ, գանձապահ՝ ԼԵՒՈՆ ՊԱՊՕՆԵԱՆ, անդամներ՝ Գ. ԲԱԼԱՅԵԱՆ, ՀՐԱՆԴ ՍԱՄՈՒԷԼ, Ս. ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ եւ Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ: Քարտուղար՝ ՀՐԱՆԴ ՎԻՇԱՊԵԱՆ:

ԳԱՆՁԱՊԱՀԻ ՀԱՍՑԷՆ.— **Léon Babonian, 9, Rue Charlot, Paris (3):**

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԱՐ.— Հ. Վիշապեան, «*Յառաջ*»ի միջոցաւ:

18 ՏԱՐԵԿԱՆ «ՊԱՐՈՆ» ՄԸ, Թանէնպում որ օրիորդի վերածուած էր երկու տարի առաջ, Վարշաւայի մէջ, բժշկական գործողութեամբ եւ յետոյ ամուսնացած, մանչ մը ծնաւ առջի օր: Բժշկական շրջանակներու մէջ մեծ հետաքրքրութիւն պատճառեց այս դէպքը:

ՓՈԹՈՐԻԿՆԵՐ պայթեցան Աթէնքի, Մակեդոնիոյ եւ Թեսալիոյ մէջ: Յետոյ տեղատարափ անձրեւ մը լրացուց պակասը, ծանր վնասներ պատճառելով: Մարդկային զոհեր ալ կան:

ՀԱՅ ԳԻՐՔԸ

Գիրքը գրականութիւնն է. գրականութիւնը՝ ժողովուրդի հոգեկան պատկերը. այսինքն՝ անոր իմացական ու հոգեկան աշխարհի բովանդակ պատմութիւնը. անցեալին պատկերացումը եւ ապագային ընդգրկումը:

Գրականութիւնը ազգի մը միայն անցեալ ու առօրեայ պատկերը չէ որ կու տայ, այլ եւ ապագայինը: Կու տայ ստեղծագործ այն ճիգը՝ որ կայունացուցած ու քանդակի վերածած է ցեղային յատկանիշները. եւ այն թռիչքը՝ որով դէպի ապագան կը սաւառնի ան, օրերու քաոսէն ու մշուշէն կերտելու համար նոր աշխարհներ, նոր աստուածներով:

Արուեստներու մեծագոյններէն բայց ամէնէն ազգայինն է ան, ամէնէն ստեղծագործը, որ կ'ընդգրկէ զինքը ծնող ժողովուրդին կեանքը, կը յեղաշրջէ անոր ճակատագիրը եւ մղիչ ազդակը կը դառնայ անոր յառաջխաղացման:

Ցեղն իսկ է գրականութիւնը. բիւրեղացումը անոր առաքինութիւններուն, ցոլարանը՝ ընդունակութիւններուն, աւազանը՝ ստեղծագործ ուժերուն եւ վերջապէս մնայուն փառքը անոր ուժին ու գոյութեան:

Ու գիրքը՝ գրականութեան մէկ բեկորն է. անոր լոյսէն խուրձ մը, անոր աւազանէն կազդուրիչ բաժակ մը:

Գիտենք այս բոլորը, կը գնահատենք գիրն ալ, գիրքն ալ, կը կարդանք ալ յաճախ, եթէ հարկ ըլլայ, բայց հակառակ այս ամէնուն, հայ գիրքը ամէնէն դժբախտը, ամէնէն լքուածն ու անտեսուածը կը մնայ:

Հայը, կասկած չկայ, որ ընթերցասէր է, եւ յարգանք ունի գրուածքին ու գրողին հանդէպ: Գուրգուրանք ու գովեստ «գրոց բրոց»ներու մասին, բայց իր գովեստը քիչ անգամ կ'երկարի գուրգուրանքի սահմաններէն անդին ...

Կարծէք, կը պակսի խորունկ գիտակցութիւնը հայ գրքին ու գրականութեան կոչումին, անոնց սահմանուած դերի մասին:

Հայ գիրքը, նոյնն է ըսել գրականութիւնը, դեռ անհատական, լաւագոյն պարագային՝ խմբական նեղ սահմաններէն անդին չանցնիր: Անշուշտ, դրական է մեր կարծիքը անոր մասին, բայց առաւելապէս անձնական հաճոյքի եւ վայելքի յատուկ: Հայ գիրքը հասարակութեան լայն խաւերուն համար ազդակ մը չէ դեռ, հանրային, համատարած մեծ գաղափարներու եւ շարժումներու ծառայման: Կը կարդանք զայն, ժամանցի համար, մղուած երբեմն հետաքրքրութենէ, երբեմն ալ ձանձրոյթէ ...

Չունինք ճաշակը գրքի ընթերցումին, բուն գրականութեան, որ կը խմորէ, խորհրդածութեան կը մղէ ընթերցողը, հարցեր կը յուզէ եւ անհատական սահմաններէն դուրս գալով, հանրային շարժումներու ծնունդ կու տայ: Կը դառնայ դրօշակիր նոր գաղափարներու եւ հանրային շարժումներու, պատմական թուականներ բանալով ու դէպի նոր հանգրուաններ առաջնորդելով ազգ մը:

Տարուած օրուան մտահոգութիւններէն, կը գոհանանք թերթերով եւ «գիրք»երու այն տեսակովը որ յորանջել չի տար, բայց կ'արգիլէ մտածումն ալ, հոգեկան վայելքն ալ, ճշմարիտ արուեստի հետ հաղորդակցութիւնն ալ:

Քանի՞ գիրք կարելի է համրել վերջին 25ամեակին, որ մէկէ աւելի տպագրութեանց արժանացած ըլլան: Չենք խօսիր գիտական, պատմական ու ընկերային հարցերու նուիրուած գիրքերէն, որոնք իրենց գոյութեան մէջ միայն մէկ անգամ կը ծնին. ան ալ դժուարին երկունքով:

Միւսնե՞րը:

Բուն գրականութեան նուիրուածնե՞րը:

Գիտենք, թէ լաւագոյնները նոյն իսկ տասնեակ տարիներով կը սպասեն, մինչեւ որ գրատուներու փոշոտ դարակներէն վար առնուին. մինչեւ որ — ի՛նչ հազուադէպ բախտաւորութիւն — երկրորդ անգամ տպագրութեան յանձնուին:

Մեր բոլոր լաւագոյն գրողներու գիրքերը կը մնան, սկսած Զօհրապէն ու Զարդարեանէն, մինչեւ Օշականն ու Համաստեղը, սկսած Վարուժանէն ու Սիամանթօյէն մինչեւ մեր նոր բանաստեղծները, որոնք նիւթական ծանր զոհողութեանց գնով եւ նորագոյն ճաշակով զարդարուն գիրքերու մէջ կ'ամփոփեն իրենց գործերը:

Կը մնան դէզերով «Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներ»ու հրատարակած գիրքերը. կը մնան զանազան Հրատարակչականներու բազմազան հրատարակութիւնները, յուսահատ սպասումով, եւ վստահ եղէք, որ պիտի մնան դեռ երկար ...

Ոչ մէկ վախ, որ հայ ընթերցողը կրնայ օր մը՝ գիրք մը հարցնել եւ չգտնել ...

Երեւոյթ մը սակայն, որ մտածել կու տայ մեզ: Պէ՛տք է տայ:

Ուրեմն, հայ հասարակութիւնը չի՞ կարդար. հայ գրականութիւնը վարկ չունի՞ հայ ժողովուրդին մօտ: Ըսինք վերը, որ Հայը թէ կը կարդայ եւ թէ կը գնահատէ հայ գիրն ու գրականութիւնը: Ու այսքան:

Կը կարդայ՝ իբրեւ ժամանց ու կը գնահատէ՝ իբրեւ «լաւ բան»:

Մեր բաղձը այս չէ սակայն: Մենք պիտի ուզէինք որ հայ գիրքը հայ մարդուն մօտի հացը դառնար, անոր հոգեկան տագնապներուն, ընկերային ու ազգային պահանջներուն խորհրդատուն, զօրավիգը, կազդուրիչ ու հրահրող ազդակը:

Մինչեւ գրականութիւնը ժողովուրդի մը համար անհրաժեշտութիւն չըդառնայ, մինչեւ հոգեկան անփոխարինելի սնունդ չըլլայ գիրքը ազգի մը համար, պէտք չէ յուսալ որ այդ ժողովուրդը կրնայ բարգաւաճ ու ծաղկուն մշակոյթ ունենալ. պահել իր ազգային հոգեկան արժէքները եւ նորերը ստեղծագործել: Հայ գրականութիւնը պէտք է դառնայ մեր ժողովուրդին հոգեկան վերելքին աջակիցներէն, եթէ կ'ուզենք ոչ միայն ապրիլ այլ եւ դեր կատարել, տէր դառնալ մեր ազատ ճակատագրին ու ստեղծագործել, հակառակ մեզի պարտադրուած ջլատիչ պայմաններուն:

Հայ գիրքը ամէն հայ տունէ ներս, եթէ կ'ուզենք որ այդ տունը Հայ մնայ ոչ միայն անունով այլ եւ ոգիով:

Հայ գիրը ամէն մանուկի սրտին վըրայ եւ հայ գրականութիւնը ամէն երիտասարդի հոգիէն ներս, եթէ կ'ուզենք որ մեր ժողովուրդը, յանձին իր դեռահաս սերունդներուն, լեցուի իր ցեղին անցեալ փառքովը, ողողուի իր այժմու պլպլուն լոյսովը եւ ապագայի ջերմ հաւատքովը:

Գոյութիւնները պէտք չէ քաշկռտել. պէտք է ապրիլ լիովին, ազատօրէն ու հոգեկան հարստութեամբ:

Այս տեսակ կեանքի մը տէր դառնալու ամէնէն հզօր ազդակներէն է հայ գրականութիւնը:

Մտածենք, եթ կ'ուզենք որ չմոռցուինք աշխարհէն:

(Խմբագրական «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»ի)

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ
ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԹԱՓԱՆՑՈՒՄԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Հին Թուրքիան շղթայուած էր արտաքին փոխառութիւններով: Օտար դրամագլուխը կ'իշխէր անոր տնտեսական կարեւոր ճիւղերուն մէջ: «Քափիթիւլասիոն»ներու ենթակայ Թուրքիան դարձած էր կէսգաղութային երկիր մը:

Նոր Թուրքիան յաջողեցաւ իր տնտեսական կեանքի ղեկավարութիւնը փրկել օտար դրամագլուխի ձեռքէն: «Քափիթիւլասիոն»ները ջնջուեցան: Թրքական կառավարութիւնը սկսաւ գնել օտարականներուն պատկանող տնտեսական ձեռնարկները եւ մենաշնորհները:

Առոր զուգընթաց թրքական կառավարութիւնը սեփական արդիւնաբերութիւն ստեղծելով, կը ջանայ տնտեսական անկախութիւն հաստատել: Նոր ձեռնարկներ կազմակերպելու համար, արտասահմանի մէջ թրքական կառավարութիւնը մասնագիտական օգնութիւն ստանալու պայմանագիրներ կը ստորագրէ եւ ապառիկ սարքաւորում կը գնէ:

Իր տնտեսական յարաբերութիւնները օտար երկիրներու հետ Թուրքիան կը մշակէ արտաքին առեւտուրի միջոցով: Մեքենաներու եւ ապրանքներու ներածումը, հին պարտքերու վճարումը, եւ առեւտրական այլ յանձնառութիւնները Թուրքիան կը վճարէ իր երկիրէն արտահանած ապրանքներով: Եւ քանի որ Թուրքիան պարտաւորուած է իր վճարումներն ընել արտածման միջոցով, հետեւաբար պիտի ջանայ ներածումէն աւելին արտածելով դրամական շահ ապահովել: Սակայն, վերջին տարիները Թուրքիան մեծ դժուարութիւններ կը կրէ իր ապրանքներուն արտաքին շուկաներ ապահովելու համար: Թուրքիան գլխաւորապէս գիւղատնտեսական ապրանքներ կ'արտածէ: 1935ին արտահանած ապրանքներու 30 առ հարիւրը եղած է պտուղ, 20 առ հարիւրը ծխախոտ, 10 առ հարիւր հացահատիկ, 7 առ հարիւր՝ բամպակ եւն. («Թիւրքիշէ փոստ», 1936 ապրիլ 21):

Դրամատիրական երկիրներու մեծ մասը, ջանալով զարկ տալ սեփական գիւղատնտեսական արտադրանքին կամ անհրաժեշտ հումույթը եւ պարէնը գնելով իր գաղթավայրերէն, կը կրճատէ ներածումը այն ապրանքներուն, որոնք կը կազմեն Թուրքիոյ արտածման հիմնական նիւթերը: Միայն Գերմանիան է որ վերջին տարիներս մեծ չափերով ապրանք կը գնէ Թուրքիայէն: Զգտելով իր տնտեսական դիրքերը Թուրքիոյ մէջ ամրացնելու, Գերմանիան Թուրքիա արտահանածէն աւելին կը ներածէ եւ շատ յաճախ հրապարակին վրայ գոյութիւն ունեցող գիներէն աւելի սուղ կը վճարէ թրքական ապրանքներու համար: Այդ պատճառով Թուրքիոյ վաճառքին մեծ մասը կ'երթայ Գերմանիա:

Համաձայն գերմանական աղբիւրներու (Թուրքիա վերջին տարիները համապատասխան տեղեկութիւններ չի հրատարակեր), Թուրքիոյ արտածման զգալի մէկ մասը գացած է Գերմանիա (1932ին՝ 19,7 առ հարիւր, 1933ին՝ 30, 1934ին՝ 36,6, 1935ին՝ 48,7): Երթալով Գերմանիա աւելի մեծ քանակութեամբ թրքական ապրանքներ կը գնէ: Այսպէս, 1935ին Գերմանիա ներածած չամիչին 75 առ հարիւրն գնած է Թուրքիայէն, ինչպէս եւ թուզը՝ 61 առ հարիւր, ընկոյզը՝ 25 առ հարիւր, ծխախոտը՝ 24, նոյն իսկ հացահատիկի 21 առ հարիւրը Թուրքիայէն կու գայ (1934ին ընդամէնը 2 առ հարիւր կը կազմէր):

Առոր համեմատ, Թուրքիան ալ իր կարգին աւելի շատ գնումներ կը կատարէ Գերմանիայէն: Օրինակ, 1932ին Թուրքիա ներածուած ապրանքներու 18 առ հարիւրը եղած է գերմանական, իսկ 1935ին՝ 37,8%: Սակայն Թուրքիան Գերմանիայէն աւելի կը վաճառէ, քան թէ կը գնէ: Ի նպաստ Թուրքիոյ տարբերութիւնը 1933ին եղած է 1.600.000, 1934ին՝ 16.600.000 եւ 1935ին՝ 26.100.000 մարք: Այսպիսով Գերմանիան միշտ պարտք կը մնայ Թուրքիոյ: Որովհետեւ Գերմանիայէն դրամ դուրս հանելը արգիլուած է, Գերմանացիները չեն ուզեր վճարել իրենց պարտքը ոսկեդրամով: Օգտուելով այդ վիճակէն, Գերմանացիները կը պահանջեն, որ Թուրքիան աւելցնէ իր գնումները, արհեստագիտական օգնութեան պայմանագիրներ ստորագրէ եւայլն:

Թէ այդ բոլորը ի՛նչ դժուարութիւններ յառաջ կը բերեն Թուրքիոյ համար, ցոյց կու տայ «Թայմզ»ի մայիս 13ի հետեւեալ դիտողութիւնը.—

«Վերջերս Թուրքիան չկրցաւ կատարել արտաքին պարտքերու վճարումները, որովհետեւ իր ոսկի դրամները կաշկանդուած են Գերմանիոյ մէջ: Գերմանիա Թուրքիան ծուղակը նետեց, ստորագրել տալով առեւտրական պայմանագիր մը, որով կ'առաջարկէ թրքական ապրանքներ գնել գոյութիւն ունեցող գիներէն աւելի սուղ: Գերմանիան գնեց Թուրքիայէն եօթ միլիոն ոսկիի ապրանք եւ վաճառեց չորս միլիոնի արդիւնաբերական ապրանք: Թուրքիան երեք միլիոն ոսկի աւելի դրամ պիտի ստանար, սակայն այդ գումարին մեծ մասը կաշկանդուած կը մնայ Գերմանիոյ մէջ»:

Ի հարկէ, Անգլիան իբրեւ մրցակից դժգոհութիւն կը յայտնէ: Սակայն, եթէ Թուրքիան իր յարաբերութիւնները Գերմանիոյ հետ շարունակէ այդ ձեւով, վտանգի տակ կը դնէ թէ արտասահմանի մէջ իր տնտեսական ազատութիւնը եւ թէ ծանր պայքարով ձեռք բերած տնտեսական անկախութիւնը:

(ՓՐԱՎՏԱ, 27 Յուլիս)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՍԵՒՈՒՆ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

Ինչպէս արդէն յայտնած եմ («Յառաջ» 17 յունիս) եւ այժմս ալ կը հարկադրուիմ կրկնել, թէ Մուրատեան վարժարանի վերահաստատման հարցը առարկայ եղաւ յաճախակի խորհրդակցութիւններու, որոնք տեղի կ'ունենային Գաբրիէլ Նորատունկեանի բնակարանին մէջ, խորհրդակցութիւններ՝ յուսալից եւ յուսատու, որով իրաւունք ունեցայ գրել Ս. Ղազար իմանալու համար.

1.— Թէ աշակերտ մը քանի՞ հազար ֆրանքով կարելի պիտի ըլլար (գիշերօթիկ, անշուշտ) պահել, ապագայ վարժարանին մէջ,

2.— Թէ՝ Մխիթարեան Միաբանութիւնը քանի՞ աշակերտի ծախքը պիտի կարենար հոգալ,

Նաեւ ուրիշ հարցումներ, որոնց հարկ անհրաժեշտ էր տեղեկանալ նախօրօք, որպէսզի ըստ այնմ մտածէր Սանասարեան խնամակալութիւնը, որչափ՝ այդ վարժարանին համար յատկացուելիք մասը իր ունեցած պահեստի դրամէն:

Ուստի 1923 հոկտեմբեր 3 թուակիր մէկ նամակով, անմիջապէս դիմեցի եւ Հ. Յովհաննէս Վ. Թորոսեանի, խնդրելով տեղեկութիւններ սոյն հարցերու մասին:

Հ. Յովհաննէս փութաց հասցնել ինծ իր պատասխանը, որ հետեւեալն է (1923 նոյեմբեր 9).—

«Կը ներէք, եթէ այսչափ ուշ կու գամ պատասխանելու ձեր հոկտեմբեր 3 թուակիր ազնիւ եւ պատուական գրութեան, հազիւ քանի մը օր առաջ դառնալով Հռոմէն՝ ուր գնացած էի վանքիս կարեւոր խնդիրներով, ինչպէս քարտիւ մը ծանուցած էի ձեզի:

Չեմ գիտեր ինչպէս շնորհակալ ըլլալ ձեզի, եւ ձեր միջոցով՝ վսեմ. Գաբրիէլ էֆ. Նորատունկեանին եւ Պ. Արշակ Չօպանեանին, այն գեղեցիկ ու քաջալերիչ խօսքերուն համար, եւ մանաւանդ այն մեծ ու ազգօգուտ գաղափարին ու առաջարկին համար, (Փարիզի մէջ նախկին Մուրատեանին նման վարժարան մը հիմնելու), որուն իրականացման ամէն կարելի միջոցները ցոյց տալու, եւ բարոյապէս ու նիւթապէս մեզի աջակցելու խոստումն ալ կու տաք:

Կուգամ ուրեմն ներկայիս պատասխանելու վսեմ. Գաբրիէլ էֆ. Նորատունկեանին երկու հարցումներուն, զոր հաճած էիք գրել ինծի ձեր վերջին պատուականին մէջ:

1.— ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ԾԱԽՔԸ.— Եթէ ունենանք շէնքը հանդերձ կահուք.— իւրաքանչիւր աշակերտի համար կարելի է հաշուել 6000 (վեց հազար) ֆրանք տարեկան, ուսում, սնունդ, հագուստ եւ միւս պատահական մանր մունր ծախքերը միասին 12 ամսուան համար, առանց հաշուելու սակայն աշակերտի մը գալստեան ու դարձի ճանապարհածախսը:

2.— ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՍ կրնայ 15 (ի հարկին նաեւ 20) որբի համար տարեկան կարեւոր գումարը տրամադրել, համարելով որ (ձրիավարժ) աշակերտաց թիւը 45 կամ 50 ըլլայ:

Թոշակաւոր աշակերտաց մասին չեմ խօսիր, որովհետեւ անոնց թոշակը կրնայ ծախքերնին գոցել: Չեմ իջներ նոյնպէս ուրիշ մանրամասնութեանց, ինչպէս գրած էք:

Անկարելի է բացատրել՝ թէ ինչ հաճոյալի տպաւորութիւն գործեց բոլոր Մխիթարեաններու վրայ ձեր այն յուսացուցիչ բացատրութիւնը, թէ «հոս տրամադրութիւնը լաւ է», եւ երբ Վսեմ. Նորատունկեան Գաբրիէլ էֆ. «բանի մը հաւանութիւն կու տայ, այն գործը կը քալէ անկասկած», ինչպէս նաեւ հետեւեալը, «ես պիտի ջանամ շուտով մղում տալ գործին, զի շատ կը փափաքիմ որ Մխիթարեանք հոն ունենան ձեր երբեմնի Մուրատեանը, եւայլն»: Բիւր շնորհակալութիւն, գերազնիւ եւ սիրելի բժշկապետ, եւ հաճեցէք ընդունիլ սրտագին ողջոյններս եւ խորին յարգանքներս:

Ձեր անձին ու ձեր պատուական գերդաստանին թանկագին կենաց ու գործերուն յաջողութեան համար միշտ աղօթող, Անձնուէր Հ. ՅՈՎՀ. ԹՈՐՈՍԵԱՆ:

Ինչպէս կ'երեւի, նպատակը սկսած էր ունենալ իր խրախոյսը դէպի յաջողութիւն ընթանալու, Սանասարեանի խնամակալութիւնը՝ շնորհիւ Գ. Նորատունկեանի, հաճ եւ հաւան էր, զաւ ձեռնտու ըլլալ եւ օժանդակել Մուրատեան վարժարանի վերահաստատման, բայց տեսնենք թէ ի՞նչ հետեւութիւն ունեցաւ գործը ...:

ՏՈՔԹ. ՎԱՀՐԱՄ Յ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

ՎԻԷՆՆԱ, 27 յուլիս.— Յունիս 30ին Վիէննայի անթելէն տրուած հայ երգահանդէսին առթիւ Radio Wien պաշտօնական թերթը կը գրէ այս վերնագրով.—

«Հայ ազգին իմացական մշակոյթը, անոր ճարտարապետութիւնը, գրականութիւնն ու երաժշտութիւնը, վերջին տասնեակ տարիներուն եւրոպական հետազօտութեան առարկայ դարձած է: Հոս Վիէննացի գիտուններ արդիւնալից գործունէութիւն մը ունեցան. այսպէս Յ. Ստրժիգովսկի ճարտարապետութեան՝ իսկ Է. Վէլէշ երաժշտութեան մարզին մէջ: Հայ երաժշտութիւնը Վիէննայի մէջ մասնաւորապէս լաւ կրնայ ուսումնասիրուիլ, վասնզի 1810էն, հոս հաստատուած Մխիթարեանց վանքը իր ճոխ մատենադարանով (33.000է աւելի հատորներ) եւ հայ գրչագիրներու թանկագին գանձով երաժշտութեան օթեւան մը եղած է: Հին է հայ ժողովրդական երգը, իսկ հայ եկեղեցական երաժշտութիւնը վաղնջական: ... Հայաստան մշակոյթի պատմութեան մէջ կարեւոր երկիր մըն է արեւելքի եւ արեւմուտքի, հիւսիսի եւ հարաւի միջեւ, ու իր այս դիրքով նշանաւոր դեր մը կը խաղայ: Հայ վաճառականը միջին դարուն մէկ կողմէն Հռոմէն մինչեւ Իրլանտա իսկ միւս կողմէ Իրան եւ Հնդկաստան կ'երթար եւ՝ իրեն հետ հայ մշակոյթի տարրերը այդ աշխարհները կը փոխադրէր:

Հայերն ալ նմանապէս առաւ որոշ ազդեցութիւններ կը ստանային եւ իրենց արուեստին մէջ ի յայտ կը բերէին: Կը կարծուի թէ հայ երաժշտութիւնը — ինչպէս որ նոյն բանն արդէն ճարտարապետութեան համար ապացուցուած է — բիւզանդական երաժշտութեան վրայ ազդած ըլլայ, տրուած ըլլալով, որ Բիւզանդիոնի կղերին մէջ շատ Հայեր կան:

Եկեղեցական եւ ժողովրդային երգը նախապէս միաձայն էր: Հայ պատարագին մէջ բիւզանդական եւ ասորի ազդեցութիւններ զգալի կ'ըլլան. ան կը բովանդակէ նաեւ տարրեր որոնք

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՀԱՃԻ ՄԱՐ

Ու որքան ելանք, այնքան շատցանք ու որքան շատցանք այնքան աւելցաւ մեր բեռը: Ծանր կը շարժէինք, շատեր դեռ վարն էին, անապատը, մութին, խաւարին, փոթորիկին մէջ եւ օգնութի՛ւն կ'ուզէին:

Յանկարծ անդունդ մը մեր առջեւը: Պզտիկ Մասիսին գագաթն էինք եկած, իսկ արեւը մեծ Մասիսին ետեւն էր: Ինչպէ՞ս հասնիլ հոն, ի՞նչպէս հասնիլ:

Յանկարծ երկինքէն սալ մը իջնելով՝ կամուրջ կապեց Մասիսէն Մասիս: Արեւաշող տղայ մը ելլելով մեծ Մասիսին գագաթը՝ կանչեց.— «Անցէ՛ք, եկէ՛ք»:

— Տղա՞ն:

— Իմ տղան էր, քու տղադ էր, ամէնուս տղան էր, Հայու տղան էր ու կը կանչէր. «Անցէ՛ք, եկէ՛ք, եկէ՛ք»:

Բեռս թեթեւցաւ կարծես, ծունկերս ամրացան, ոտքս դրի ամպէ կամուրջին վրայ ու քալեցի՛, անցա՛յ: Հազիւ ոտքս դրած մեծ Մասիսի գագաթին վրայ՝ ճիչեր լսեցի:

Ետեւս նայեցայ: Ամպէ կամուրջը կը նօսրանար, կը ցնդէր:

Մինակս էի անցած, կարաւանս կեցած էր անդունդին ափը, օգնութիւն կը պոռար:

Ես արեւին քովիկը ... իսկ մէկալնե՛րը ...

Ո՛չ, ո՛չ, կամուրջը չպիտի փլի, չպիտի փլի՛ ...

Ու յանկարծ սիրտս ելաւ, արիւնս գլուխս խուժեց ու մազերս սկսան երկննալ, երկնցա՛ն, երկնցա՛ն, հիւսուեցան իրարու, հասան փոքր Մասիսին ու կամուրջ կապեցին:

Կանչեցի — անցէ՛ք, եկէ՛ք, եկէ՛ք ..

Ու կարաւանն անցաւ իմ մազերէն հիւսուած կամուրջին վրայով: Ու յանկարծ հրաշափառ արեւն ելաւ, եղաւ առաւօտ, լո՛յս, տա՛ք, եղաւ ծիծաղ, եղաւ երգ, ցնծութիւն ...

Արթնցայ:

Պզտիկը բացեր էր աչքերը: Կը հաւատա՞ս, պզտիկը բացեր էր աչքերը:

Խենթի մը պէս պոռալով դրացիներուս ձայն տուի.

— Պզտիկը բացեր է աչքերը:

....

Երբ տղուն վրան բացի, փորն իջած էր, տակը աղտոտ կը հոտէր:

Մաքրեցի, տեղը փոխեցի: Տաք համբոյր մը դրի ճակատին ու ըսի.

— Արեւիդ մեռնիմ, ալ պիտի ապրիս, պիտի ապրի՛ս ... ճերմակ, չորցած շրթունքները շարժեց, ջուր լեցուցի բերանը, կլլեց: Ալ պիտի ապրէր, սնունդ պէտք էր անոր, կաթ:

Կա՞թ, ուրկէ՞ դրամը:

Երկար չմտածեցի, հագուստներուս ամէնէն ծածուկ մէկ անկիւնէն քաշեցի մատնի մը: Նշանիս մատնին էր, աղամանդաշար բակի մէջ կարմիր լալ մը: Կը պահէի մահարձանը կանգնելու համար, տանս վերջին յիշատակը հայրենի գիւղիս մէջ շինելու համար:

Տարի ծախեցի: Ալ հարուստ էի. պզտիկս ունեցաւ ինչ որ իրեն պէտք էր, ինչ որ կարելի էր ձեռք բերել անապատին մէջ:

Առողջացաւ պզտիկը, 6—7 տարու մանչ մըն էր: Անունը մոռցած էր. չկրցաւ յիշել: Ես անոր կանչեցի՝ Հայ:

Զինադադարին գիւղ դարձանք: Նահատակներուս ոսկորները ամփոփեցի գիւղիս գերեզմանատունը, բայց մահարձան չկրցայ շինել տալ, դրամ չունէի:

Հայս որբանոց չյանձնեցի, քովս պահեցի: Վերջէն գիւղէն ելանք, ինկանք Յունաստան: Աշխատեցայ պահեցի Հայս, դպրոց դրի, մեծցաւ, աղուոր, առողջ տղայ մը դարձաւ: Վերջէն արհեստ սորվեցաւ, ջարդուած օթօ մը տայիր ձեռքը, կը քանդէր, նորը կը շինէր: Աստուած պահէ աչքբաց տղայ մըն է: Չէր կորսուիր ալ զիս կը պահէր:

«Մայր» կ'ըսէր ինծի, բայց գիտէր որ մայրը չէի, ինքը չէր յիշեր իր մայրը, բայց ես ըսած էի իրեն թէ ծնող մայրը չեմ: Տղու մը սիրտը իր մօրմէն զղնալը ամենամեծ ոճիրն է: Թող իր աղօթքներուն մէջ իր ծնող մայրը յիշէր: Ես իր կանանչ արեւովը, իր նահատակ մօրը աղօթքով գոհ եմ:

Օր մըն ալ խելքին փչեց, ելաւ Հայաստան գնաց, ուզեց զիս ալ հետը տանիլ, չուզեցի: Ինքը կեանքինն էր, ես մահուան: Ինչո՞ւ քար ըլլայի իր ոտքի՛ն, թող երթար ազատ ապրէր, Հայ բոյն մը շինէր: Զգացի:

Եկայ հոս, գիւղացիներս կան հոս, անոնցմով կ'ապրիմ: Գիտես:

Սկիզբները մէկ երկու նամակ առի տուի: Վերջը նամակները դադրեցան, լուր չունէի:

Մէկ ալ յանկարծ, երէկ նամակ մը Հայէս: Ուրիշներ չկրցան մէջէն ելլել, ձեր լեզուով գրած է, կարդա ու պատասխանս գրէ իրեն: Այս է խնդրանքըս:

×

Ու Հաճի մարը երկիւղածութեամբ ծոցէն հանեց մի նամակ, ինծ մեկնեց:

Առի նամակը: Նոր ուղղագրութեամբ գրուած, դժուարընթեռնլի մի գիր էր: Կարդացէք.

— «Սիրելի Հաճի մար,

«Անուշիկ ձեռքերդ համբուրելով՝ գրում եմ քեզ այս երկտողս: Վերջապէս ծանօթներից իմացայ հասցէդ: Ես այստեղ շատ լաւ եմ, գործ ունեմ, գոհ եմ եւ երջանիկ: Միայն դու ես ինձ պակասում: Լսեցի որ, Ֆրանսայից գաղթականներ պիտի գան Հայաստան: Դիմիր ուր որ պէտք է, արձանագրուիր գալու համար: Ճամբուդ ծախքը ես պիտի հոգամ: Այստեղ ես դիմում եմ կատարել քեզ բերել տալու համար, կը բերեն: Չուշանաս, առաջին կարաւանով եկ: Էլ տարիքս առել եմ, ուզում եմ տուն տեղ լինել: Սպասում եմ քեզ, որ գաս, քո ձեռքով, քո ճաշակով հալալ մի կաթնակեր ընտրես ինձ համար, եւ մայրական օրհնութիւնդ տաս մեզ:

«Փարիզ մեր գիւղէն Գրիգոր աղան կայ. նրա աղջիկն այստեղ է: Հայրն ուզում է աղջկան դրամ ուղարկել: Ես կարգադրել եմ որ Գրիգոր աղան դրամն այստեղ քեզ տայ, ես այստեղ իր աղջկան տամ: Գնա՛ առ դրամը եւ պատրաստուիր գալու: Սպասում եմ, անհամբեր, չուշանաս:

Որդիական ջերմ համբոյրներով
քո ՀԱՅԿ»:

— Բերնիդ մեռնիմ, պլպլիկի պէս կը կարդաս, ձեր լեզուն է, չէ՞: Տեսա՞ր, Հայս կը կանչէ զիս:

— Ուրախ չե՞ս Հաճի մար:

— Ինչո՞ւ ուրախ չըլլամ: Ուրախ եմ որ չէ մոռցեր, մայր կը կանչէ զիս: Բա՛յց ...

(Մնացեալը յաջորդով)

ԷԼԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴ

(3)

11րդ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ՍԵՒԱՄՈՐԹ ՄԱՐԶԻԿՆԵՐՈՒ ԱՊՇԵՑՈՒՑԻՉ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐԸ

Ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ մրցումներուն մէջ, առիւծի բաժինը Ամերիկացիներն է որ պիտի ապահովեն: Այս յաջողութեան մէջ սակայն սեւամորթ ներկայացուցիչները շատ կարեւոր եւ ջախջախիչ դեր մը պիտի խաղան: Ատոնցմէ Ճէս Օրնս, որ իր հայրենակիցներէն Սեւ Նեգր տիտղոսը ստացած է, իր առասպելական արդիւնքներով Պերլինի Ողիմպիականին ամէնէն հետաքրքրական եւ ժողովրդական դէմքը պիտի դառնայ: Իր մաս առած երեք մրցումներու 100, 200 մեթր վազքերու եւ երկայնութիւն ցատկելու մէջ, աննախընթաց արդիւնքներ ձեռք պիտի բերէ, կոտրելով բոլոր մրցանիշները:

Ուրիշահարկու տիպար մըն է ամերիկացի սեւամորթ Ճոնսըն, որ բարձրութիւն ցատկելու մէջ պիտի փայլի իրեն ցեղակից Ալպրիթընի հետ որոնց երկուքին կը պատկանի աշխարհիմրցանիշը 2 մեթր 07ով:

Ամերիկացիներէն վերջ մնացեալ մրցումներուն մեծ մասը պիտի բաժնուին Գերմանացիներուն՝ որոնք մեծ յառաջդիմութեան մէջ են, Ֆինլանտացիներուն եւ Ճափոնցիներուն միջեւ:

Այս մրցումներուն առաւելագոյն թիւով կը մասնակցին Ամերիկա 500, Գերմանիա 416, իսկ Ֆրանսա 182 հոգիով:

Միայն աթլէթիզմի ճիւղերուն համար արձանագրուած են 45 ազգեր 1089 մարզիկներով, իսկ ֆութպոլի համար միայն 16 երկիրներ:

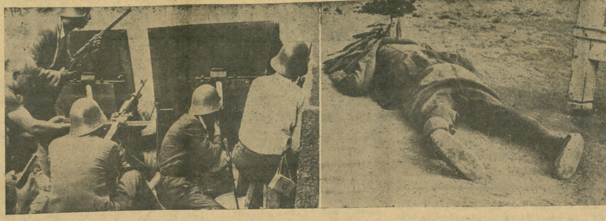
Տեղի կ'ունենան զուտ աթլէթիք 22 մրցումներ որոնց պիտի մասնակցին հետեւեալ թիւով մարզիկները. —

100 մեթր 69 հոգի, 200 մեթր, 52 հոգի, 400 մ. 52 հոգի, 800 մ. 52 հոգի, 1500 մ. 52 հոգի, 10.000 մ. 40 հոգի, 110 մ. արգելարշաւ — 35 հոգի, 400 մ. արգելարշաւ 36 հոգի, 3000 մ. խոչընդոտաւոր 35 հոգի, ցարձրութիւն՝ 49, երկայնութիւն՝ 52 ձողով ցատկել 37, երեք քայլ 38, գունդ նետել 40 հոգի, սկաւառակ նետել 42 հոգի, մուրճ նետել 33, նիզակ նետել 36, տէքաթլոն 37, 4×100 դրօշարշաւ 18 ազգեր, 4×400 դրօշարշաւ 16 ազգեր, Մարաթոն (42 քիլ. 200) եւ քալել (50 քիլ.):

Առաջին օրուան աթլէթիզմի մրցումներու մէջ յաղթական ախոյեանները եղան ամերիկացի սեւամորթ Ճոնսըն բարձրութիւն ցատկելու, Ֆինլանտացի Սալցինէն 10.000 մեթր վազքի եւ գերման Վօէլժի (պերլինեան ոստիկան) երկաթ նետելու մէջ: Նիզակ նետելու իգական բաժնին մէջ փայլեցաւ Օր. Ֆլէյշէր նոյնպէս Գերմանուհի, իսկ երկաթ եւ մարզագունդ վերցնելու մէջ ամերիկացի Թէրլացցա:

Հիթլէր, բացման օրուան պէս առաջին ու յաջորդական օրերուն ալ կանոնաւորաբար ներկայ եղաւ, մեծ հետաքրքրութիւն ցոյց տալով խաղերուն, ինք ըլլալով գերման ախոյեանները առաջին անգամ ուժգնօրէն ծափահարողը, առանց անդրադառնալու իր պաշտօնական հանգամանքին: Բացաւիկ երեւոյթ մըն է որ պետութեան մը ներկայացուցիչը, այսպէս ամէն օր ներկայ ըլլայ մրցումներուն, ինչ որ ցոյց կուտայ այն կարեւորութիւնը զոր Գերմանիոյ առաջնորդը կ'ընծայէ մարմնակրթանքին: Միւս կողմէ իր ներկայութիւնը մեծ քաջալերութիւն մը կը կազմէ գերմանացի մարզիկներուն որոնք իրենց առաւելագոյն ճիգը ի գործ պիտի դնեն Գերմանիոյ պատիւը փրկելու համար:

Գ. ՃՕԼՕԼԵԱՆ

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԷՆ

1. Կարմիր պահակազօրքը յարձակման կը պատրաստուի Պարչելոնայի մէջ:

2. Զոհ մը փողոցին մէջ

Թերեւս նախաքրիստոնէական շրջաններու կը հասնին: Հայ ծէսն ունի շարականներ, տաղեր, եւ ալէլուիաներ, որոնք բարդ կերտուածք մը եւ պէսպիսուն մեղեդիներ երեւան կը բերեն: Մեղեդիներու պէսպիսութիւնը ոչ միայն եկեղեցական երգին մէջ կը լսուի, այլ նաեւ գեղջկական եղերերգական եղանակներու մէջ: Հայ երաժշտագէտներ ու երգահաններ, որոնք իրենց ուսումը եւրոպական կեդրոններու մէջ առած են, ժողովրդական եւ եկեղեցական երգերը եւրոպական նօթագրութեամբ մշակած եւ բազմաձայնի վերածած են: Մ. Եկմալեան (մեռ. 1905-ին) Ռիմսկի Կորսակովի աշակերտներէն մէկը, հայ իմացական եւ եկեղեցական կեդրոնին Էջմիածնայ պատարագի երգեցողութիւնները երաժշտ հրատարակեց: Գեղջկական երգերու հետազօտութեան մէջ Էջմիածնի միաբան Կոմիտաս Վարդապետ, որ 1896—99 Պերլինի մէջ տեսական երաժշտութիւնն ուսումնասիրած էր, ժրաջան եւ արդիւնալից գործունէութիւն մը ցոյց տուաւ: Իր շրջագայութիւններով ի Հայաստան, որուն աշխարհագրական շրջափակ դիրքն ու խիստ կլիման մասնաւոր նկարագիր մը տուին ժողովրդին, գիւղերու եւ քաղաքներու մէջ երգեր հաւաքեց, զորս միաձայն նօթագրութեամբ եւ եւրոպացի երաժշտագէտներու փոխանցել գիտցաւ:

Թարգմ. Ա. Գ.

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԿԱՐՆՈՅ ԳԻԾԸ

Ընդհանուր քննիչ Թահսին Իւզէր Աչքալէ գաւառակին մէջ քննել տուած էրկաթուղիին շինութիւնը: Այդ գիծն է որ Սեբաստիան պիտի կապէ Կարնոյ: Շրջակայ գիւղերու բնակչութիւնը աւազ ու քար կրելով կ'ապահովէ իր ապրուստը: Գործ գտնելու համար Բաբերդէն, Օֆէն, Էփիրէն եւ աւելի հեռաւոր տեղերէ գիւղացիներ կուգան:

ԷՆԿԻՒՐԻ-ԿԵՍԱՐԻԱ

Մեծ քաղաքները հեռախօսով իրարու կապելու համար, Թղթատարական ընդհ. տնօրէնութիւնը անհրաժեշտ հրահանգը տուած է: Այսպէս, հեռախօսային չորս բաժանումներ պիտի ըլլան. —

1. Էնկիւրի — Կեսարիա — Սեբաստիա — Ատանա:
2. Սեբաստիա — Կարին — Ատանա:
3. Տիգրանակերտ — Իրան — Կարին — Ռուսիա — Ատանա — Սուրիա:
4. Աֆիոն — Անթալիա — Էնկիւրի — Սամսոն:

Պիտի ապահովուի հեռախօսային խօսակցութիւնը Սուրիոյ, Իրաքի, Իրանի եւ Արեւելեան Ռուսիոյ վրայէն Եւրոպայի հետ: Սկսուած է Էնկիւրի — Կեսարիա հեռախօսային գիծի շինութեան:

Այս տարի Ատանայի, Սամսոնի եւ Պրուսայի մէջ պիտի բացուին հեռախօսային կեդրոններ:

ԻՐԱՔ-ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ

Քարիւղի հաշակաւոր միջնորդ Րիւքէթ վերջերս Պոլիս այցելեց: Այս առթիւ զանազան զրոյցներ ելան: Այժմ կը պարզուի, որ մեծահարուստ ձեռնարկուն Պոլիս գացած է Իրաքի ու Թուրքիոյ երկաթուղիներու միացման գործին համար: Րիւքէթ Իրաքի մէջ գործող ընկերութեան գլուխն է: Ան Իրաքի կառավարութեան հետ կարեւոր խորհրդակցութիւններ է ունեցած եւ արդիւնքներ ձեռք ձգած է: Իբրեւ արդիւնք այդ խորհրդակցութեանց Մուսուլ երկարող երկաթուղի մը պիտի միանայ Թրքական գծի մը:

15 ՆՈՐ ԿԱՄՈՒՐՋՆԵՐ

Հանրային շինութեանց գործավարութիւնը մեծ ուշադրութեամբ կը հետապնդէ կարգ մը կամուրջներու շինութիւնը: Անոնք տնտեսական եւ զինուորական մեծ արժէք կը ներկայացնեն: Ներկայիս նման 15 կամուրջներ կը շինուին: Այսպէս Պիւրհանիէ — Այվալըք ճամբուն վրայ՝ 81 մեթր երկարութեամբ, Պոլիս — Էտիրնէ ճամբուն վրայ, 33 մեթր, Պալըքէսիր — Պանտըրմա ճամբուն վրայ, 100 եւ 86 մեթր երկարութեամբ երկու կամուրջներ, Քիլիս Իսլահիէ ճամբուն վրայ՝ 59.5, Պանտըրմա — Քարաճապէյ ճամբուն վրայ, 41.5, Մուրատլը — Թէքիրտաղ, 70 մեթր, Պրուսա — Քրաքէօյ 97 մ., Նիկիսար — Րէշատիէ 54.5, Էնկիւրի — Զուպուքի կամուրջին մէկ մասը, Եալովա — Քարամուրսալ 53 մ., Էնկիւրի — Պոլիս 80 մեթր, Մալաթիա — Էլազիզ 70 մ., Էլազիզ — Կարին 120 մ., Պաֆրա — Ալաչամ 250 մ., Առափգար — Հէնտէք 114 մ. եւ Ֆէթիհէ — Մուղլա կամուրջը: Ասոնցմէ ոմանք վերջացած են:

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԸՆԿ. Ս. Տ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ

ԿԱՐՏԱՆ, 6 օգոստ. — Օգոստ. 3ին ցուրտ հողին յանձնեցինք ընկ. Ս. Տ. Ղազարէթեանը յետ կարճատեւ հիւանդութեան: Կարտանի գաղութը կ'ողբայ անոր կորուստը: Հակառակ բժշկական խնամքներու եւ հոգածութեանց, ընկերը բաժնուեցաւ մեզմէ անդառնալի: Երեքշաբթին գործի օր ըլլալով մէկտեղ խուռն բազմութիւն մը կը հետեւէր դագաղին, օգոստոսեան արեւին տակ: Քահանան կը կատարէ կրօնական արարողութիւնը, կիներ ու այրեր կ'արտասուեն, չորս երիտասարդներ դագաղը տունէն դուրս կը հանեն ուսամբարձ: Դպրոցական աշակերտներ սպիտակ հագած ու կարգով շարուած կը քալեն: Ծաղկեպսակներ բռնած՝ իսկ երկու երիտասարդներ՝ հայկական եւ ֆրանս. դրօշներ պարզած: Թափօրը ճամբայ կ'ելլէ դէպի Հ. Յ. Դ. տունը, որ լեցուած էր հոծ բազմութեամբ: Արարողութենէն վերջ քահանան խօսեցաւ յուզիչ դամբանական մը: Հ. Յ. Դ. «Նիկոլ Դուման» խումբի կողմէ յարգանքի խօսք կ'ընէ ընկ. Կ. Պետրոսեան, վեր հանելով ողբացեալին կատարած աշխատանքները: Հիմա թափօրը դուրսն է: Զօրական շարուած կը քալեն, եռագոյնը առջեւէն: Մարսէյլէն եւ շրջակայ արուարձաններէն ալ եկած էին հայրենակիցներ, բարեկամներ ու ողբացեալին ծանօթ անձեր: Գերեզմանատան մէջ, Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. Կոմիտէի կողմէ դամբանական մը խօսեցաւ ընկ. Ազգին, յուզելով ներկաները: Ի մէջ այլոց չէշտեց որ հանգուցեալը Լոռնքի լեռներուն եւ ձորերուն մէջ զէնքը ձեռքին կռուած է թշնամիին դէմ: Գտնուած է նաեւ Արարատեան աշխարհի մէջ, միշտ գիտակից իր պարտականութեան: Եւ սրտաբեկ բաժնուեցանք մեր սիրելի ընկերէն: Ծաղկեպսակներ բերած էին Հ. Յ. Դ. Նիկոլ Դուման խումբը, Գայաճանեան եղբայրներ, իր այրին, Կ. Խաչը, Բաբերդի Հայր. Միութիւնը եւ Ասլանեան եղբայրները:

Հողը թեթեւ գայ վրադ, սիրելի ընկեր:

Վշտակիր

Սկաուտական

Այս տարի միջազգային սկաուտական բանակում տեղի չունենալուն պատճառաւ, Անգլիոյ մէջ ազգային ճամբար մը կազմակերպուած է որուն մասնակցելու հրաւիրուած են միայն ութ ազգեր եւ որոնց կարգին հայ արիները: Այս առթիւ խմբապետներէ եւ սկաուտներէ բաղկացած ութ հոգինոց պատուիրակութիւն մը ճամբայ ելաւ հայ արիներու կողմէ, Կառ. Սէն Լազարէն, մասնակցելու Փլիմութի բանակումին որ պիտի տեւէ 15 օր եւ որուն ներկայ պիտի ըլլայ լորտ Պէյտըն Փաուլ: Մեր ներկայացուցիչներուն բարի ճանապարհ մաղթելու պահուն, այն հաւատքով կը բաժնուէինք թէ հայ արիները իրենց հանդիպած իւրաքանչիւր ծաղիկէն անուշ հիւթ մը ծծած, իրենց թեւերը հաճելի ու օգտակար գիտելիքներով բեռնաւորուած պիտի վերադառնան մայր փեթակ:

Նոյն երեկոյ հայ արիներու Փարիզի եւ շրջականերու խումբերէն 30 արիներ եւ 20 մայլիկներ կառ մը Լիոնէն չոգեկառք առին դէպի Սաւոյա, մէկ ամսուան բանակումի համար, ուր պիտի վայելեն լեռներու մաքուր օդն ու բնութեան բարիքները: Մեկնումի ժամուն կ'արժէր տեսնել պատանիներու եւ փոքրիկներու կեանքոտ շարժումներն ու հրճուանքը համակ կեանք ու խայտանք: Վայրաշարժը կը սուլէ, ծնողներ ու սկաուտներ հրաժեշտի համբոյրներով անվերջ խրատ ու յանձնարարութիւն, «ամէն օր նամակ պիտի գրես», «զգոյշ եղիր պաղէն ու տաքէն, ջուրէն ու ձորէն»: Կառախումբը կը շարժի, պատուհաններէ դուրս երկարած գլուխներ «Յառաջ նահատակ»ով կը բաժնուին մեզմէ, շարժելով սպիտակ թաշկինակներ որոնք հեռզհետէ կը կորսուին գիշերուան մթութեան մէջ: Մնացողներս կը կրկնենք ի սրտէ բարի ճանապարհ:

Կարպիս

Հ. Մ. Ը. Մ. Ը ՆՈՐԷՆ ՅԱՂԹԱԿԱՆ

Դամասկոսի ֆրանսատառ «Էքօ տը Տամա» թերթը կազմակերպած էր հեծելանիւի երկար արշաւ մը, Դամասկոս - Պէյրութ երթուդարձ, մօտ 240 քիլ. երկարութեամբ: Մրցումը տեղի ունեցաւ անցեալ շաբթու, Դամաս - Զահլէ առաջին կայանի առաջնութիւնը շահած է Հ. Մ. Ը. Մ.ի անպարտելի ախոյեան Օննիկ Պալըքճեան, իսկ երկրորդ հանդիսացած է Յակոբ Պալըքճեան: Յետոյ մրցորդները Զահլէէն գացած են Պէյրութ եւ Դամասկոս:

Բանի մը օրէն

ՊՈԼՍՈՅ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԴԵՍՊԱՆ Պ. ՓՕԼ ՔԱՆՊՈՆԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ (1895-96)

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՀԷՔԵԱԹ

Ամէն քրիստոնեայ երկիր իր սուրբն ունի կամ իր առաքեալը:

Սպանիոյ առաքեալն է Յակոբ որդի Զեբեդիայի: Յիսուսի մահուընէն վերջ, Յակոբ առաքեալ ծովու ճամբով եկաւ հասաւ Սպանիա, աւետարան քարոզելու: Երբ ցամաք ելաւ Գալիչիոյ մէջ, տեսաւ որ այնտեղ կը թագաւորէր վեհապետուհի մը, Լուբա (գայլուհի), իր անունին չափ դաժան եւ վայրենի: Ս. Յակոբ սակայն յաջողեցաւ զայն քրիստոնէութեան դարձնել: Յետոյ հրաշալի եկեղեցի մը շինել տուաւ Գալիչիոյ մէջ: Առաքեալը շատ սիրեց այս երկիրը, եւ իր նորահաւատ հետեւորդները վարձատրելու համար Եհովային շնորհներով, ամէն օր բան մը կը խնդրէր Աստուծմէ: Այնքան որ Աստուած անգամ ձանձրացաւ:

— Բոլոր ուզելիքներդ մէկ անգամ ըսէ եւ վերջացուր, ըսաւ օր մը Աստուած:

— Կ'ուզեմ կապոյտ եւ ջինջ երկինք մը իմ ժողովուրդիս գլխուն վերեւ:

— Շնորհեցի:

— Կ'ուզեմ յուռթի հող մը, որ արտադրէ աննման նարինջներ եւ հրաշալի սեխեր:

— Շնորհեցի:

— Կ'ուզեմ որ ժողովուրդիս զաւակները ըլլան չարքաշ, քաջակազմ, տաքարիւն եւ մարմնագեղ:

— Շնորհեցի:

— Կ'ուզեմ որ լաւ կառավարութիւն մը ունենան:

— Ալ երկար ըրիր, ո՛չ, բաւական է:

Եւ Աստուած մերժեց շնորհել այս վերջին խնդրանքը: Ահա թէ ինչու Սպանիոյ ժողովուրդը երբեք չէ կրցած կառավարել ինքզինք:

ԾԻԾԱՂ

Գիւղացին. — Պարոն, այս զառիվայրէն կրնա՞մ իջնել կայարան հասնելու համար:

— Այո՛, պարոն, ամենայն դիւրութեամբ իմ այծերս օրը քանի մը անգամ կ'իջնեն եւ կ'ելլեն:

— Բայց ես այծ չեմ, երկու ոտք ունիմ:

— Զարմանալի է, ձեռքերդ հաշուի չե՞ս առներ:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴՐԱՄԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ ԴՐԱՄՆԵՐ. զարդարուած հարիւր քառասուն պատկերներով: Աշխատասիրեց Կ. Յ. Բասմաջեան: Պսակուած «Սրբոց Թարգմանչաց - Դուրեան գրական մրցանակ»ով: Ծրքեղ հատոր մը, տպագրուած Վենետիկ: Գինը՝ 40 ֆրանք:

ՆՈՐ ԷՋ, ժողովածու իրանահայ երիտասարդ գրողներու, Թիւ 2: Գինը 7 ֆրանք: Հասցէ. — Թէհրան, Դաւթեան դպրոց, Մ. Ղարիբեան:

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

Ինձմէ անկախ, ջղաձգօրէն աորճանակս կիսով հանած էի գրպանէս. նըկատած էր. բաւական մը լուռ մնալէ վերջ, զսպուած կիրքով մը, հեւիհեւ ու միշտ կից-կտուր՝ խօսեցաւ Սասունի փախչողներու մասին. ըսաւ թէ անոնք քայքայեցին այս երկրի խաղաղութիւնը, որ ազդեցութիւնս պէտք է որ գործ դնեմ վերադարձնելու, թէ՝ վերէն կտրուկ հրամաններ կը ստանայ ծայրայեղ միջոցներու դիմելու, սակայն ինքը կ'ուզէ սպասել բոլոր միջոցները: Պատասխանեցի թէ՝ այլեւս ազդեցութիւնս կորսնցուցած եմ, քանի որ ոչ մէկ խոստումս չըկրցայ իրագործել, իսկ իմ խոստումներս հիմնուած էին միւթէսարիֆի հաւաստիքներուն վրայ: Ըսի թէ անձնապէս որքան կրնամ օգտակար լինել իրենց, տրամադրելի եմ, բայց ոչ մէկ պատասխանատուութիւն կ'ուզեմ տանձնեմ որեւէ մէկի համար... պատուհանէն դուրս նայելով աւելցուցի՝ «չեմ ուզեր ձեզի այլեւս ձանձրոյթ պատճառել. իմ հետեւորդներս դուրսը ինծի կը սպասեն»: Նայեցաւ դուրսը լապտերի լոյսին մէջ երեւցող քանի մը ստուերներուն եւ ինձ հետ մինչեւ սենեակին դուռը գալով կանգնեցաւ: Դուրս ելայ եւ դուռը ծածկեցի: Իրապէս կ'ուզէր անձա՞մբ սպաննել զիս թէ ոչ ձերբակալել եւ ղրկել ըսպաննելու — կը դժուարանամ ըսել...

Հետեւեալ իրիկունը հրամանատարին գացի, անկէ կամ անոր արտաքինէն ու շարժուձեւերէն բան մը հասկնալու համար. դժբախտաբար, հոն չգտայ: Շուկայէն կ'անցնէի, բացա՛րձակ ամայի. երբեմն այս ու այն անկիւնէն երկչոտ դէմքեր կ'երեւնային, որոնք կը փութային աննշմարելի անհետանալ: Փողոցներու երկայնքին զինուորներու համազգեստի ցնցոտիներու մէջ տասնեակ դիակներ ինկած էին ցեխերու մէջ կամ հողի գոյն ստացած կմախքներ, որոնք մահուան հոնգիններ կ'արձակէին. բորոտ ու զազրելի շուներու խումբեր դիակները այս եւ այն կողմ կը քաշքշէին. տեսայ երկու շուներ, որոնք դեռ կենդանի զինուորի մը կոկորդը կը պատռէին...:

Դէպի Հայոց Թաղը իջնելէս վերջը միայն քիչ շատ կեանք ու շարժում նկատեցի: Գլխաւորապէս կանայք դուռներու առջեւ՝ պաղատագին ու փրկութեան մը սպասող հայեացքները սրտիս մէջ կը մխրճէին. անկարելի էր տոկալ այդ բոլորին:

Սրբազանը պատուհանին առջեւ ինծի կը սպասէր. գրկեց զիս ու փղձկեցաւ: Ինչո՞ւ կուլար — ես ալ, ինքն ալ չէինք գիտեր, բայց համր ու խեղդող թախիծ մը ծանրացած էր կուրծքերնուս վրայ...:

Թիֆուսը մտած էր նաեւ Հայոց Թաղը, բայց քիչ զոհեր տարաւ. տարափոխարէն սակայն խլեց Տարօնի թանկագին եւ իրական հովիւ Խարախանեան եպիսկոպոսը:

Ինչպէս ըսած եմ, ցորեկը միշտ իր քովն էի եւ մօտէն կը հետեւէի իր ժուժկալ կենցաղին, զոհաբերութիւններուն ու ժողովրդասիրութեան: Իր դուռը եւ սեղանը ամէնքի առջեւ բաց էին եւ մասամբ այդ բանի պատճառով վարակումը շատ դիւրին էր: Իր ննջարանը որ եւ սեղանատուն էր միաժամանակ, ոջիլներու բոյն էր դարձած. խումբերով կը շրջէին անկողնին ու սեղանին վրայ...: Ու օր մը ինկաւ անկողին. վարակուած էր: Բանակին յոյն բժշկապետը եւ Վանեցի հայ երիտասարդ զինուորական բժիշկ Ներսէս Շահպազեանը փութացին փրկել իր կեանքը. սիրտը շատ թոյլ էր, տարիքը 60ը անց, չկրցաւ տոկալ եւ ութերորդ օրը մեռաւ:

Մահուան վերջին վայրկեաններուն հոն չէի. ես ալ վարակուած էի անկէ ու նոյն օրը անկողին ինկայ Ճօջօի Գասպարի սենեակին մէջ. անկէ էր որ լսեցի եկեղեցիներու զանգակներու տխուր ղօղանջը՝ մեծ հովիւին մահուան բօթը: Առաջնորդարանը ձորիմիւս կողմը, ճիշդ դիմացս էր. տեսայ միայն մահուան թափօրը...: Հիմա կը խորհիմ ու երանի կուտամ, որ այն ատեն մեռաւ ու չտեսաւ իր ժողովուրդի յօշոտումը եւ անոր հետ չկրեց զարհուրելի բանի մահը:

Ապրիլի կէսերուն էր որ հիւանդացայ. ամիս մը կարծեմ բոլորովին ըզգայազիրկ վիճակի մէջ էի, շրջապատուած էի ամենագուրգուրոտ խնամքովը տեղական ընկերներու. ոչինչ, ոչինչ կը խնայէին կէտ առ կէտ կատարելու համար յոյն բժշկապետի պատուէրները, բժ. Շահպազեանի անմիջական հսկողութեան տակ: Իսկ Պօղոսը, այդ համակ նուիրուած տղան, պատանի Լեւոնը, Գարեգինը, ամէն օր տաք բաղնիք կը պատրաստէին, մայրական գորովով կը վերցնէին զիս ու կը դնէին մէջը: Կուրտիկ լերան ստորոտէն (3-4 ժամ) աղբիւրի ջուրէն կը բերէին, լեռան սօսունը փունջերով...:

Իսկ մեր ժողովրդի արտայայտած մտահոգութիւնը, յուզմունքը ու վերաբերմունքը — չի մոռցուիր երբեք. ժամերով հեռուներն մարդիկ կը ղրկէին տեղեկութիւն առնելու. եկեղեցիներու մէջ մաղթանք կ'ընէին...: Արժանիքիս գնահատութեան մասի՞ն կը խօսիմ — ո՛չ. կ'ուզեմ ասով շատերուն ըսել միայն, անոնց, որոնք դժգոհ են մեր ժողովրդի կարծեցեալ անտարբերութենէն դէպի գործիչը, հասարակական մարդը՝ — թէ մեր անուշ ժողովուրդը անսահման զոհաբերող է իրեն նուիրուածներուն եւ պաշտամունքի կը հասցնէ իր զգացումները:

Ջերմ ու մարդասիրական վերաբերմունք ցոյց տուին եւ՛ միւսիւնարուհիները, մանաւանդ ապաքինման շրջանիս ամէն օր, երբ կաղդուրիչ սնունդ պէտք էր:

Մեր ժողովուրդը թէեւ տարագրութեան լուր չէր առած, բայց անոր նախազգացումը արդէն ըսած էր իրեն իր գլխուն գալիքը: Նախ՝ մեզ կորսնցնելէ կը վախնային: Վարդան վարդապետը եկած էր քաղաք առաջնորդական պաշտօն կատարելու. նա գիշեր-ցերեկ մեր երիտասարդներու հսկողութեան տակ էր: Շատ բնորոշ էր ինձ վրայ հաստատուած հսկողութեան ձեւը:

Ֆիշերները դուրսը եւ ներսը երեքական ընկեր հերթապահութիւն կ'ընէին. իսկ ցերեկը արհեստաւոր ընկերները կ'աշխատէին բանակի համար: Բնակած տունէս վեր կոնտուրաջի Արմենակի տունն էր: Առաւօտէն մինչեւ իրիկուն անոնց տան երդիքին ցցուած էր իր մօր (60ի մօտ կին մը) սէգ հասակը. տանիքի եզրին կանգնած, նա արչկանով թել կը մանէր եւ արծուի պէս կը դիտէր Թուրքերու կառավարական շէնքերու կողմէ եղած շարժումները, կամ դէպի իմ տունը առաջացող որեւէ անծանօթ կամ կասկածելի անձեր, որեւէ բան նկատած պարագային իր քով խաղցող 12-13 տարեկան տղաներու միջոցով լուր պիտի տար մերոնց...:

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

եւ է բողոքագիր ղրկա՞ծ է իտալական եւ գերմանական օդանաւերու առաքման դէմ .— 2. Քննութիւն բացա՞ծ է եւ ի՞նչ եզրակացութեան յանգած է, կարգ մը օդանաւերու Ֆրանսական հողին վրայ իջնալուն առթիւ .— 3. Կը խորհի՞ որ եւ է բան ընել, եթէ նոր օդանաւեր յանձնուին Սպանիոյ ապստամբներուն :

Ձախակողմեան թերթերը կը գրեն թէ Զօր . Ֆրանքօ 21 օդանաւեր ստացած է Իտալիայէն :

Հայ մը կը սպաննէ իր ձգած կինը

Երկուշաբթի կէս օրին ձերբակալուեցաւ Հայ մը, Վիչէն Իսքենտէրեան, 33 տարեկան, սպաննեց իր ամուսնալուծեալ կինը, Աննան, ծնեալ Մէթլէրեան (կամ Մէհթէրեան) : Այս վերջինը աղջիկ զաւակ մը ծնելէ վերջ, 1929ին բաժնուած էր ամուսինէն, անտանելի գտնելով անոր բնաւորութիւնը : Այդ օրէն ի վեր ամուսնալուծման դատ կը վարէին, իսկ աղջիկը, ժաքլին, հօրը կողմէ յանձնուած էր ստնտուի մը : Դատավարութիւնը վերջերս լրացած ըլլալով, վճռագիրը կը հրամայէր մօրը վերադարձնել զաւակը : Վիչէն ուժգնօրէն ընդդիմացաւ այս վճիռին եւ մերժեց յանձնել աղջիկը, երբ մայրը կուգար պահանջելու :

Երկուշաբթի կէս օրին նորէն Ֆլանտր փողոց, Վիչէնի խանութը գացած էր, աղջիկը ուզելու : Դերձակը , որ նախապէս ատրճանակ մը ճարած էր, ութ տարեկան աղջիկը գրկած նստած էր : Երբ մայրը կանչեց, աղջիկը հօրը դառնալով ըսաւ (երեւի սորվեցուցած էին) .

— Ես չեմ ճանչնար այս կինը : Ձեզ ուզեր անոր քով երթալ :

Խեղճ մայրը գլուխը կախ կը պատրաստուէր մեկնելու, երբ Վիչէնգարշելի լուտանքներ տեղալով ատրճանակը քաշեց եւ երեք գնդակ արձակեց կոնակէն : Կինը գետին փռուած էր արդէն, բայց ոճրագործը չորրորդ գնդակ մըն ալ արձակեց : Մինչ ոստիկանը օգնութիւն կ՚աղաղակէր, Վիչէն հանդարտօրէն ներս մտաւ եւ քիչ յետոյ ձերբակալուեցաւ առանց դիմադրութեան : Կինը մեռած էր արդէն, իսկ աղջիկը յանձնուեցաւ Ազգ . Խնամատարութեան :

Օտարականներն ալ կրնան օգտուիլ

Գաւառէն ընթերցողներ իրենց ստացած պատասխաններուն վրայ, կը գրեն թէ վճարովի արձակուրդի համար երկաթուղիներու հարիւրին 40 զեղչը միայն Ֆրանսացի բանուորներու կը վերաբերի :

Կը կարծենք թէ թիւրիմացութեան հետեւանք է այս տեղեկութիւնը : Ինչպէս որ խտրութիւն չի դրուիր ընկերային օրէնքներու գործադրութեան առթիւ (աշխատավարձքի յաւելում, ժամերու կրճատում եւն.) նոյնպէս երկաթուղիներու բացառիկ զեղչէն օգտուելու իրաւունք ունին բոլոր բանուորները, առանց ազգի խտրութեան : Մենք Փարիզի մէջ տեսանք հայ բանուորներ որ զեղչեալ տոմսակ ստացեր էին :

Լաւ կ՚ըլլար որ Գաղթ . Օֆիսները դիմում մը կատարէին, եթէ իսկապէս դժուարութիւններ կը յարուցուին գաւառի մէջ :

«Քափիթիւլասիօն»ները պիտի ջնջուին

Անգլիոյ արտաքին նախարարութիւնը հաւանութիւն յայտնած ըլլալով, օտարներու վայելած ելմտական եւ դատական առանձնաշնորհները (քափիթիւլասիօն) պիտի ջնջուին Եգիպտոսի մէջ, անգլեւեգիպտական դաշնագրին ստորագրութենէն անմիջապէս վերջը : Հիւպատոսական դատարաններու պաշտօնական իրաւասութիւնները պիտի փոխանցուին խառն դատարաններու : Առանձնաշնորհեալ պետութիւններու ներկայացուցիչները խորհրդաժողով մը պիտի գումարեն 1937 յունուարին, ճշդելու համար փոխանցման շրջանի տեւողութիւնը եւ ձեւակերպութիւնները, խառն դատարաններու ջնջումէն առաջ : Եթէ խորհրդաժողովը համաձայնութեան չյանգի, եգիպտական կառավարութիւնը պիտի կրնայ խառն դատարանները ջնջել, մէկ տարի առաջ լուր տալով : Անգլ . կառավարութիւնը ամէն աջակցութիւն կը խոստանայ Եգիպտոսի :

Այս նոր համաձայնութիւնը գործնապէս վերջ կը դնէ անգլեւեգիպտական բանակցութեանց : Մնացեալ խնդիրները երկրորդական են :

Միջտ նոր դէպքեր Պաղեստինի մէջ

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն թէ կացութիւնը շատ լարուած է Հայֆայի մէջ, ուր խառն է բնակչութիւնը : Գործադուլը, որ մինչեւ հիմա գրեթէ չէր ազդած կառավարութեան սպասարկութեանց վրայ, բացի Եաֆայի նաւահանգիստէն, կրնայ մէկ օրէն միւսը տարածուիլ գործարաններու, երկաթուղիներու, նաւահանգիստին եւ քարիւղի գործերուն մէջ : Արաբ բանուորներու մեծ մասը երկուշաբթի օր մերժեց աշխատիլ : Արաբ վարիչները կը պահանջեն որ հրէական ներգաղթը դադրի, բարեկարգութեան վերահաստատումէն առաջ : Իրենց թերթերը զրոյց մը տպած ըլլալովդադարման մասին ,կառավարութիւնը պաշտօնական հերքում մը հրատարակեց :

Երէկ, երեքշաբթի նիստ գումարեց արաբական Գերագոյն խորհուրդը, վճռական որոշումներ տալու համար ապագայի մասին :

Փաշական դիկտատուրա Ցու Նաստանի մէջ

Վերջին լուրերու համաձայն, զօր . Մէթաքսասի կառավարութիւնը նոր սահմանադրութիւն մը կը մշակէ, որ պիտի կաղապարուի Փաշական տիպարին վրայ : Միեւնոյն ատեն ազգայնական նոր կուսակցութիւն մը կը նախատեսուի :

Կառավարութիւնը երկար ատեն պիտի պահէ ներկայ դիկտատուրան, անմիջապէս ձեռնարկելով երիտասարդութեան նոր կազմակերպութեան, համաձայն Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ օրինակներուն : Երիտասարդական նոր կազմակերպութեանց «առաջնորդ» նշանակուած է Աթէնքի քաղաքապետը, Քոցիաս :

Կառավարութիւնը եռ առաւ Եուկոսլաւիոյ եւ Թուրքիոյ հեռագրական գործակալութեանց թղթակիցներուն արտօնագիրները :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ.— 1936 յուլիսին 40,144 օտարականներ եկած են Փարիզ (1935ի նոյն ամսուն՝ 44,533) : 1936 օգոստ . 6էն 5 եկած են 7816 հոգի : (1935ի նոյն շրջանին եկած էին 7454 հոգի) :

ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌՆԵՐԸ, պտղավաճառները եւայն երկուշաբթի օր կը փակեն իրենց խանութները, համաձայն նոր օրէնքի մը : Նկատելով որ անոնց արտօնագրի եւն . տուրքերը հիմնուած են եօթը օրուան վրայ, Փարիզի քաղաքապետական խորհուրդը ծրագիր մը կը մշակէ, 14.30 առհաւրիւր զեղչ մը կատարելու համար :

ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՆ ՉՈՐՍ ՄԻՋՆՈՐԴՆԵՐ, որոնք Անտէլլիսի շրջանին գիւղերը պտտելով, օտար արժեթուղթեր կը ծախէին հողագործներուն եւ կը վարկաբեկէին Ֆրանքը :

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ-ԳՈՒԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ Արամ Ենթակոմիտէի ժողովը այսօր չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, սովորական ճաւաքատեղին: Օրակարգ՝ Նախորդ ժողովի շարունակութիւն:

ԱՌՆՈՒՎԻԼ-ԿՈՒՍԷՆՎԻԼԻ Վարդան կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 12 Օգոստ. չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Արփիար Մարտիրոսեանի բնակարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Ա. Մարկրիթի (Մարսէյլ) Հաւազասպ խումբի բոլոր ընկերները իրենց ցաւակցութիւնը կը յայտնեն ընկ. Խորէն Տէր Նազարէթեանի եւ Այրի Տիկ. Ա. Տէր Նազարէթեանի, իրենց եղբօր եւ ամուսնո՝ ընկ. ՍԱՐԳԻՍ ՏԷՐ ՆԱԶԱՐԷԹԵԱՆԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ՍԹՕՔՕԼՄԻ մարմնակրթական համալսարանէն ընթացաւարտ Պ. Օնիկ Եազմաճեանի ի պատիւ համակրական հանդիպում մը կազմակերպուած է «Հայ Սկաուտ»ի կողմէ: Կը հրաւիրուին Հ. Մ. Ը. Մ.ականներ ու բարեկամներ. 13 Օգոստ. հինգշաբթի ժամը 21ին, 25 rue Bouret, մէթրօ՝ Jaurès եւ Bolivar:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Ո. Մ.ի Վալանսի մասնաճիւղը եւ Զ. Ո. Մ. Մարզականը կը կազմակերպեն երկրորդ երթ մը դէպի Ժընեւ, գոհացում տալու համար այլ տեղ գտնուող ընկերներու պահանջքին: Այս անգամ վարձուած է աւելի խոշոր ինքնաշարժ մը եւ սահմանափակ թիւով ընկերներ եւ համակիրներ պիտի կրնանք տանիլ մեզի հետ: Անոնք որոնք կը փափաքին, թող հաճին դիմել հետեւեալ հասցէին.— Vahram Babikyan, 25 rue Château Vert, Valence (Drôme), ղրկելով 50 ֆր. երթուդարձի ճանապարհածախսը: Մեկնումը Վալանսէն, կըրնօպլի վրայով, շաբաթ կէս օրին կը մեկնինք Վալանսէն եւ կիրակի գիշեր կը վերադառնանք Սեպտեմբեր ամսուն մէջ, Թուականը կը գրենք յետոյ: Ուրիշ մանրամասնութեանց համար դիմել վերոյիշեալ հասցէին:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme. PARIS (13)

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է ԵՒ ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

«ՎԷՄ» ի Ժե. Թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ. –

Վ. Մինախորեան, Արհաւիրքի օրեր.— Վ. Փափազեան, Համաշխարհային պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը.— Տոքթ. Յ. Թոփճեան, Յուշատետրէս.— Դ. Գիւզալեան, Մեծ յոբելեանի առթիւ.— Յ. Կազանճեան, Համեմատութիւն մը Հռոմի Ս. Պետրոս եւ Վաղարշապատի Ս. Հռիփսիմէ եկեղեցիներուն յատակագիծերու միջեւ.— Փ. Սամսար, Թիւրքիայի պատմութիւնը.— Ա. Սաֆրաստեան, Քսենոֆոնի ուղեւորը Հայաստանի միջով.— Յ. Ստեփանեան, Միջնադարը Սփիւռք երկրում.— Հայ—Հայկական բանակցութիւններ.— Հին թուղթեր.— Երիվանդաշտի նամակները.— Մնացեալ.— Ա. Խանջեան, Քաջքէն կաթողիկոս, Փերասան Յ. Արէլեան.— Կեանք եւ մշակոյթ.— Գիրք եւ Մամուլ.— Գրախօսական:

Տարեկան բաժնեգին՝ 70, 60 եւ 50 ֆրանք, համաձայն իւրաքանչիւր երկրի թղթադրական սակի:

Երրորդ շրջանի բաժանորդները կրնան առաջին երկու տարիներու 12 թիւերը ստանալ վճարելով 50 ֆրանք, կամ վեց գրքի համար 25 ֆր.

Հասցէ.— S. Vratzian, 13 Rue des Platanes, Cité Jardin de Plessis-Robinson, (Seine).

ԱՅՍ ՇԱԲԹՈՒ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (66)

ՎԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Ճաշէն վերջ, Սարգիսը մեկնեցաւ հանգստանալու : Վանահայրը թախտի վրայ երկնցաւ՝ իր ըսելով «վայրկեան մը աչքս գոցելու» համար, թէեւ այդ վայրկեանը սովորաբար երկու ժամ կը տեւէր : Պասատմեանն ու սարկաւագը դուրս ելան պտոյտ մը ընելու ձորի ուղղութեամբ :

Երեկոյեան, երբ վարդապետ, Պասատմեան եւ սարկաւագ միասին սեղան նստած էին, կառք մը գիւղի ծուռ ու մուռ փողոցներէն բարձրանալով կանգ առաւ վանքի դարպասի առջեւ : Կառքի աղմուկը զարմանալի կերպով ազդեց Պասատմեանի վրայ : Արդեօք քաղաքէ՞ն կուգար : Լա՞ւ թէ վատ լուր կը բերէր :

— Այո, սանդուխով պէտք է բարձրանալ : Զգոյշ, օրխորդ վար չիյնաք, — դրսէն կը լսուէր Վահէի ձայնը :

— Կարծեմ նոր հիւրեր պիտի ունենանք, — ըսաւ վարդապետը . — Տօ, Օհաննէս, սամավարը նորոգէ ,— ու կը պատրաստուէր ոտքի ելլել՝ նորեկները դիմաւորելու համար, երբ Վահէն երկու օրիորդներու հետ կատակելով ու քրքջալով սենեակէն ներս ինկաւ :

— Աստուած օգնական, հայր սուրբ : Դուրսը այնքան մութ է, որ քիչ մնաց սանդուխէն . . . Կարծեմ՝ մենք ծանօթ ենք, տարիներ առաջ էջմիածին քանի մը անգամ այցելեր եմ ձեզ . . .

— Աստուած պահապան, որդի, բարի եկար : Այ, ապրիք, աղջիկներս, դո՛ւք ալ բարեւկաք ,— ըսաւ վարդապետը, երբ անոնք լաւ աւանդական սովորութեան կացան՝ համբուրելու համար Հայր Սուրբի աջը : — Հրամմեցէք նստէք, հիմա սամավարն ալ կուգայ ,— ու նորէն գլուխը դուրս հանելով՝ գոռաց .

— Տօ, Օհաննէս . . .

Պասատմեանն ու Վահէն իրարու ձեռք սեղմեցին լուռ : Այդքանը բաւական էր, որ Պասատմեանի մինչ այդ մռայլ դէմքը փայլէր, տրամադրութիւնը բարձրանար :

Հիւրերը շրջապատեցին սեղանը ու անվերջ կատակելով սկսան ախորժակով վայելել վանքի բարիքները :

— Հա, որդի, անունդ ինչպէս էր . . Վահէ՞ : Հա, պարոն Վահէ, քաղաքէն ի՞նչ լուր , չխակ կամ սուտ : Մենք այս վանքին մէջ աշխարհէ կտրուած բանտարկեալի կը նմանինք : Քաղաքէն մինչեւ հօս, լուրը երկու շաբաթէն կը հասնի՝ գիւղէ գիւղ շրջելով, ամէն գիւղ ալ նոր պոչ մը կ՚աւելցնէ եղածին վրայ, ու մինչեւ որ մեզ հասնի , տէվէ կը դառնայ . . . Հա, քաղաքին մէջ ինչպէս չկայ :

— Սաղութիւն, մասնաւոր նորութիւն մը չկայ . . . Շոգերը սկսան . . . Երէկ առտու ոստիկանութիւնը յանկարծ շատ մը թաղեր պաշարեց : Կ՚ըսեն շատ խիստ խուզարկութիւն տեղի ունեցած է, նոյնիսկ քանի մը տներու առաստաղները քանդած են . . . Բայց չի գիտցուիր, թէ ի՞նչ կը փնտռեն ,— ու Վահէն Պասատմեանին նայեցաւ՝ հանդարտ գոհունակութիւն մը աչքերուն մէջ :

— Նորէն ի՞նչ կ՚ուզեն մեր խեղճ ժողովուրդէն ,— հոգոց հանելով վարդապետը դարձաւ Վահէին ,— ի՞նչ կ՚ուզեն մեր խեղճ ժողովուրդէն :

— Ի՞նչ պիտի ուզեն . . . սովորական խուզարկութիւն մը ,— ուսերը թափահարելով պատասխանեց Վահէն ,— քաղաքի մէջ բերնէ բերան լուր մը կը շրջի ,որպէս թէ հին բերդի պատը ծակեր են գիշերով . . .

— Տէր Յիսուս Քրիստոս ,— վարդապետը մտահոգ սկսաւ երկար մօրուքը շոյել ,— բերդի պատը ո՞վ կըրնայ ծակել . . .

— Կ՚ըսեն թէ Հայեր են ծակողները, իսկ թէ ի՞նչ նպատակով, ոչ ոք գիտէ : Հազար ու մի ենթադրութիւններ . . . Ուսուցիչ Գէորգեանը եւ ուրիշ երեք աչքի զարնող երիտասարդներ նոյն օրը ձերբակալուեցան, բայց այս առտու նորէն ազատ ձգուեցան :

— Տէր, դու չարը խափանես ,— մրմնջեց վարդապետը մտահոգուած , — էս չանը օրով, մեղայ քեզ, Աստուած, Եգիպտոսի մէջ հալածուած Իսրայէլը դարձանք . . .

— Աս ալ կ՚անցնի, Հայր Սուրբ, տարտ ընելու չէ ,— մխիթարեց Վահէն ,— սովորական խուզարկութիւն մը : Մօսկայ ըսելու, որ շատ մը գիւղերու մէջ ալ փնտռտուքներ կատարուած են, առանց հետեւանքի :

Ուշ գիշեր էր, երբ Պասատմեան ըսաւ վարդապետին .

— Հայր սուրբ, օրիորդները յոգնած են : Կարգադրեցէք, որ տեղ մը պատրաստեն անոնց համար . . . Իսկ պարոն Վահէն իմ սենեակս կրնայ գիշերել :

Երբ Պասատմեանն ու Վահէն դուրս ելան վանքի դարբասէն, գիւղը վաղուց քնած էր : Մէկ մէկ շները իրարու ձայն կուտային : Երկուքը միասին, ուղղուեցան դէպի ծանօթ պառաւի մեկուսի տունը, որ խաւարի մէջ հողի անորոշ սեւ կոյտի մը նման կ՚երեւէր :

X

— Հօյ . . . հօյ նազանիմ , նազանիմ . . . կիւլ . . . նազանիմ . . . Տօ, էդ անտէրը դեռ չեկա՞ւ . . .

Գրեթէ բոլորովին մերկ, կարճ վարտիկ մը միայն հագած, Հրայրը խոշոր անիւ մը կը դարձնէր համաչափ արագութեամբ՝ կցկտուր երգ մը մրմռալով : Ամբողջ մարմինը մուրի եւ քրտինքի խառնուրդով ծածկուած էր, իսկ երկար մազերը ուղղակի ճակատին փակած : Առանց վայրկեան մը իսկ դադար առնելու՝ փուքսի նորաձեւ անիւը կը դարձնէր, անկարող մէջքը շտկելու, որ կարծես երկաթ եղած էր :

— Տօ, էդ անտէրը չեկա՞ւ . . .

Սարգիսը կարծես թէ չէր լսեր ընկերոջ հարցումները : Երկաթագործի սովորական հնոցի մը առջեւ կանգնած, կաշիէ գոգնոց մը վրան, ուշադրութեամբ կը հետեւէր քուրայինեղբոնը դրուած հալոցին, որ շիկացած գունդ մը դարձած էր, եւ որու մէջէն զողդողացող կանաչ եւ դեղին բոց մը դուրս կուգար : Մէկ ձեռքին երկաթէ ծանր ունելի մը, հալոցը մէջէն գրկած, կ՚աշխատէր ուղիղ պահել զայն, իսկ ձախ ձեռքի ակիշով, քարածուխը կը քշէր քուրայի կեդրոնը :

— Կարօ, կաղապարը պատրա՞ստ է, — առանց խօսակցին նայելու գոռաց Սարգիսը, ձեռքի ակիշով հալոցի մէջի գտնուող թանձր նիւթը խառնելով մետաղը հասնելու վրայ է . . .

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԾՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 13 ՕԳՈՍՏՈՍ
JEUDI 13 AOUT 1936

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3190

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

« ՍԱՅԷԻ ՇՂՀԱՆԷՏԷ » ...

Այս միջոցին Խ. Միութեան բոլոր մասերուն մէջ «քննարկում» կը կատարուի ստալինեան սահմանադրութեան ծրագրի մասին: Բացի մամուլի միջոցաւ կատարուած վերլուծումներէն, կուսակցական վարիչներ եւ պետական պաշտօնեաներ հաւաքելով բանուորներն ու գիւղացիները, կը կարդան ծրագիրը, բացատրութիւններ կուտան եւ «կարծիք»ներ կը հաւաքեն: Ամբողջ խորհրդային մամուլը ողողուած է այդպիսի արտայայտութիւններով:

Քանի մը օրինակներ, բոլորովին պատահաբար.

— «Յունիսի 26ի առաւօտեան դեռ նոր էր վերջացել կիթը, երբ Բասարգէչարի Մեծ Օբայի վրաններից դէպի «Սօնա Բուլախ» սարի լանջին են հաւաքում Մեծ Մազրա գիւղիկոլտնտեսականները, մենատնտեսները: Նրանք հաւաքել եւ ծալապատիկ նստել են կրկին անգամ լսելու խորհ. Միութեան նոր սահմանադրութեան նախագիծը, քննարկելու այն եւ իրենց խօսքն ասելու նրա մասին: Ընդհանուր լռութեան մէջ կարդացւում է սահմանադրութիւնը կէտ առ կէտ, երկու լեզուով եւ բացատրւում: Ամէնքի դէմքին խաղում է ուրախութեան ժպիտը: Երբ լսւում են սահմանադրութեան 12րդ յօդուածի բառերը — «Ով չի աշխատում, նա չի ուտում», բոլոր կողմերից հայերէն եւ թուրքերէն բացագանչում են.— «ճիշդ է», «տօղրու տուր», «պէօյլէ տիր»: Ընթերցումը շարունակւում է: Եւ երբ կարդացւում են կրթութեան, աշխատանքի, հանգստի, երկրի պաշտպանութեան մասին եղած կէտերը, նորից եւ նորից լսւում են համաձայնութեան արտայայտութիւններ եւ երախտագիտութիւն արտայայտող խօսքեր նոր սահմանադրութեան ստեղծողի, ընկ. Ստալինի հասցէին»: («Խ. Հայաստան», 12 յուլիս):

Լուրին շարունակութենէն կ՚իմանանք թէ «յուզմունքն ու ուրախութիւնը աւելի են մեծանում», երբ կը լսուին սահմանադրութեան հետեւեալ տրամադրութիւնները.— «Քաղաքացիների իրաւահաւասարութիւնը՝ տնտեսական, պետական, կուլտուրական ու հասարակական-քաղաքական կեանքի բոլոր բնագաւառներում, անկախ նրանց ազգութիւնից ու ցեղից»:

Դարձեալ նոյն գիւղին մէջ, «կոլտնտեսական» Վէյիս Վէյիսով գլխու պտոյտ կ՚ունենայ իմանալով սահմանադրութեան տրամադրութիւնները՝ ազգերու իրաւահաւասարութեան մասին եւ այս առթիւ կը պատմէ Զօր. Սիլիկովի եւ Թեվոսովի կատարած հալածանքները իրենց գիւղին մէջ.

— «Մեր շրջանում էլ թրքական գիւղ չմնաց, բոլորն աւերի, թալանի ենթարկուեցին, իսկ վերջն էլ վառեցին եւ գիւղերի փոխարէն մնացին սեւացած հողաթումբեր: Ի՞նչ գազանութիւններ ասես որ չարին նրանք: Ինչքան մարդ սպաննուեց, ինչքան սովից ու ցրտից մեռան»:

Իսկ այժմ,— «Այս երջանիկ եւ խաղաղ կեանքի համար ողջունում եմ սահմանադրութեան նախագիծը եւ երկար կեանք ցանկանում ընկեր Ստալինին, որն ամրացնում է մեր ինտերնացիոնալ եղբայրութիւնը»:

Դարձեալ նոյն օրը, նոյն գիւղին մէջ: Լսելով նոր սահմանադրութեան տրամադրութիւնները, կոլտնտեսական Ֆրուտոն Մուստաֆաեւ կը բացագանչէ.

— «Ընկերներ, ես երկար ասելիք չունիմ: Այն ինչ որ ասուած է նոր սահմանադրութեան նախագծում, այդ բոլորը մեր սրտից բխածն է, կարծես մեզ հարցրել ու նոր գրել են այդ նախագիծը»:

Եւ ժողովականները կը ձայնակցին.

— «Եախշի տէմիշ տիր, եօլտաշ»:

Իսկ Ֆրուտոն Մուստաֆաեւ աւելի ոգեւորուած, կ՚առաջարկէ նոր սահմանադրութեան մէջ մտցնել յաւելուած մը, որուն համաձայն քուէարկութեան իրաւունքէ պէտք է զրկուին «հին բանակում (ցարական, Դաշնակցական եւն.) եղած բարձրաստիճան պաշտօնեաները»:

Նոյն առիթով գրած խմբագրականի մը մէջ, Թիֆլիսի «Պրոլետար»ը կը պատմէ, ուրքը գեանէն կտրած (17 յուլիս).

— «Ի զուր չէ, որ Գուրջաանիի կոլխոզնիկ 150 տարեկան Անդրիա Կվինաշվիլին, անէծքով յիշելով իր անցեալը, ասում է. «Ստալինեան սահմանադրութիւնը ինձ՝ ծերունուս երիտասարդ դարձրեց» ... Կամ՝ Ստալինի շրջանի վերին Դորոտի գիւղի կոլխոզնիկուհի 132 տարեկան Չիկոն ոգեւորուած ներկայ կեանքով, ասում է՝ «Ես չեմ տեսել Լէնինին ու Ստալինին, բայց ես ճանաչում եմ նրանց, նրանք էին, որ բերին այս բախտաւոր կեանքն աշխատաւորների համար. նրանք ստեղծեցին այն արեւը, որի տակ մարդը չի ծերանում եւ կամենում է աւելի ու աւելի երկար ապրել»...

Կարելի էր ամբողջ «Յառաջ» մը լեցնել, ծաղկաքաղ մը կազմելով որ եւ է խորհրդային թերթի մէկ շաբթուան թիւերէն:

Բայց կը բաւէ, առայժմ: Կը բաւէ, ապացուցանելու համար թէ ինչքան խոր «յեղափոխութեամբ» կը դաստիարակուին զանգուածները, աշխարհի մէկ վեցերորդ մասին մէջ, բոլորը ծունկի բերելով յոտս Սթալինին գահոյից:

Սուլթանական հոչակաւոր «Սայէի շահանէտէ»ն ո՞ւր կը մնայ այս պատկերին քով ...

Նոյն իսկ այդ շրջանին ոչ գոյները այսքան խտացած, ոչ ալ այսքան խեղկատակութեան յանգած էին: Գրաքննութեան ենթակայ թերթերը տարին երկու անգամ, Սուլթանին ծննդեան եւ գահակալութեան առթիւ, հազիւ այսքան շողոմանք եւ լրձնաշութիւն փառաբանութիւն կը հրատարակէին, որքան կ՚երեւայ խորհրդային որ եւ է թերթի մէկ թիւին մէջ: Այն ալ տարին տասներկու ամիս:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐԸ ՅԱՌԱՋ ԿԸ ԽԱՂԱՆ ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ՍՊԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Կարեւոր քաղաք մը գրաւուած

Կառավարական զօրքն ալ միւս ճակատին

Օրէ օր կը սաստկանան Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւները: Ապստամբները երեքշաբթի օր ուժգին յարձակողական մը ձեռնարկելով, գրաւեցին Թոլոզա քաղաքը, հիւսիսային սահմանին վրայ եւ կը սպառնան Սան Սէպաստիանոյի: Թոլոզա ուտելիքի եւ ջուրի նեղութիւն կը կրէր արդէն, եւ ապստամբները յառաջ խաղացին կատաղօրէն, արհամարհելով տանիքներէն, պատուհաններէն եւ փողոցներէն արձակուած գնդակները: Այս քաղաքին գրաւումով կը խզուի հաղորդակցութիւնը Պիլպաօ քաղաքին հետ, որ պարէնաւորման միակ աղբիւրն է Սան Սէպաստիանոյի կառավարական զօրքին համար: Ապստամբներուն թիւն էր 12,000:

Միեւնոյն օրը, 10,000 կառավարական զինուորներ քալեցին Սան Ռօքայի եւ Լա Լինէայի վրայ, իսկ երկու մարտանաւեր ռմբակոծեցին Թարիֆա նաւահանգիստը, մինչ երեք ապստամբ օդանաւեր կրակ կը տեղային երկինքէն: Լա Լինէայի ապստամբները 1000 օգնական զինուոր ստացան Մարոքէն, իրենց բոլոր կազմածներով:

Օտարականներու պարպումը կը շարունակուի անընդհատ: Մարսէյլէն երկու ֆրանսական սուզանաւեր գացին Ճիպրալթար, փոխադրութեան օգնելու համար: Կրընատա մնացած 200 օտարականներ օգնութիւն խնդրեցին Ճիպրալթարի անգլիական իշխանութիւններէն, յայտնելով թէ քաղաքը միշտ կը ռմբակոծուի կառավարական զօրքին կողմէ:

Ուաշինկթընէն կը հերքեն այն լուրը թէ Մ. Նահանգներու կառավարութիւնն ալ պիտի միանայ չէզոքութեան համաձայնութեան:

*** Սպանիական կառավարութիւնը գիր մը ուղղեց Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան, բողոքելով ռազմանիւթերու փոխադրութեան համար դրուած արգելքին դէմ: «Փոփիւլէռ», ընկերվարական պաշտօնաթերթը, կը գրէ թէ 250,000 ֆրանքի կ. Խաչի պիտոյքներ եւ 50,000 ֆրանք դրամ ղրկուած է Սպանիա:

«Աքսիոն Ֆրանսէզ» կը գրէ թէ Ֆրանսայէն 19 օդանաւեր ղրկուած են սպանիական կառավարութեան, օգոստոս 4 — 6ին: Այս առթիւ կը յիշէ փոխադրութեան բոլոր մանրամասնութիւնները: «Ֆիկառօ»ն ալ կը հաստատէ այս լուրը, մեղադրելով կառավարութիւնը:

Ֆրանսայի ձախակողմեան հոսանքները կը շարունակեն դրամ հաւաքել սպանիական կառավարութեան համար: Մինչեւ երեքշաբթի հաւաքած էին 816,150 ֆրանք, եւ կը յուսան մէկ միլիոնի հասցնել հինգշաբթի օր:

Միջ. խոռ կը ջարդեն

*** Կառավարական զեկոյց մը կ՚ըսէ թէ 47 հաւատացեալներ հրացանի բռնուած են Սարակոսայի մօտ, եւ թէ 500 ֆաշականներ եւ միապետականներ ձերբակալուած են Մատրիտի մէջ: Հինգ հազարի կը հասնի կառավարական զօրքին մէջ արձանագրուած կին զինուորներու թիւը, Մատրիտի մէջ: Որոշուեցաւ կրակի գիծէն հեռու պահել զանոնք:

** Պարչելոնայի զինուորական ատեանը մահուան դատապարտեց երկու ապստամբ զօրավարներ, Կօտէտ եւ Պուրիէլ: Դատավարութիւնը տեղի ունեցաւ մարտանաւի մը ճաշասրահին մէջ: Երկու զօրավարները յայտարարեցին թէ ապստամբութիւնը հանրապետութեան դէմ ուղղուած չէ, այլ տիրող անիշխանութեան դէմ: Լսուեցան շատ մը վկաներ: Քաթալոնիոյ բանակին սպարապետը յայտարարեց թէ Զօր. Կօտէտ հրամանատարութեան պաշտօնատունը ներկայանալով, պաշտօնանկ ըրաւ զինքը եւ գերի բռնեց: Ուրիշ զօրավար մը յայտնեց թէ զինքն ալ ապստամբութեան մղած էին, բայց ինք մերժեց: Դատավարութեան ատեն Զօր. Կօտէտ խրոխտ դիրք մը բռնած էր, իսկ միւսը շատ ընկճուած էր: Երկուքն ալ հրացանի բռնուեցան երէկ առտու:

*** Վերջին լուրերու համաձայն, Զօր. Ֆրանքօ որոշած է Մատրիտը գրաւել ոչ թէ գրոհ տալով, այլ հացէ եւ ջուրէ զրկելով եւ խուճապ ստեղծելով: Կռիւները կը շարունակուին Կուատարրամա լեռներուն մէջ, Մատրիտի շրջականները: Ապստամբները պաշարած են նաեւ Պատայոզ քաղաքը, որուն անկման կը սպասուի ժամէ ժամ:

*** Ապստամբները անթելով նոր կոչ մը ուղղեցին Ֆրանսայի, որպէսզի չխրախուսէ կառավարութիւնը: «Մեր գրաւած բոլոր վայրերուն մէջ կ՚երեւան մոսկովեան բարբարոսութեան հետքերը: Նոյն վատութիւններն ու խայտառակութիւնները կը կրկնուին ամէն օր: Մատրիտի եւ Պարչելոնայի մէջ կառավարութիւնը խաղալիք դարձած է ծայրայեղ տարրերու ձեռքը եւ որ եւ է հեղինակութիւն չունի: Ամէն օր բազմութիւններ կը դիմեն մեզի, կռուելու համար խորհրդային Ռուսաստանի այլանդակ եւ արիւնարբու միջազգայնականութեան դէմ, որուն գործիք դարձած են հայրենազուրկ Սպանիացիներ: Մենք զարմանքով եւ ցաւով լսեցինք թէ Ֆրանսա թոյլ կուտայ որ կամաւորներ արձանագրուին Մատրիտի զօրքին համար: Եթէ Ֆրանսան, այն քաղցր Ֆրանսան զոր կը սիրենք, մոռնայ իր պարտականութիւնները եւ շարունակէ իր սըխալ ճամբան, խորունկ փոս մը փորած պիտի ըլլայ քոյր ազգերուն միջեւ: Ֆրանսացիներ, խորհեցէք ձեր ապագայի մասին»:

Զարմանազան դէպքեր

Դիւանագիտական ճակտին վրայ

Արտասահմանի սպանիական դեսպանութիւններն ալ տագնապի մատնուած են: Հրաժարումները եւ պաշտօնանկութիւնները կը շարունակուին ամէն կողմ: Հռոմի դեսպանը հրաժարած ըլլալով, կառավարութիւնը հոն փոխադրած էր Պեռնի դեսպանը, բայց Հռոմի դեսպանատան «ապստամբ» պաշտօնեաները թոյլ չտուին որ գործի ձեռնարկէ: Նոր դեսպանը հարկադրուեցաւ տեղի տալ, գործերը յանձնելով Ա. քարտուղարին եւ Փարիզ եկաւ:

Կ՚ըսուի թէ Վատիկանի դեսպանն ալ պիտի հրաժարի, բոլոր պաշտօնեաներուն հետ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՕՒՆԻՆ ՀԱՄԱՐ (ՏՊԱՐԱՆ)

Ձայն մը Լեհաստանէն

ՎԱՐՇԱՒԱ, 8 օգոստոս.— Սիրելի «Յառաջ», համամիտ լինելով և սրտանց ցանկալով իմ մասնակցութիւնը բերել «Յառաջ»ի «Տան» համար, ջերմագին շնորհաւորում եմ եւ կը յուսամ որ «Յառաջ»ի բարեկամները գրկաբաց ընդառաջ կ՚երթան իրականացնելու ձեր բաղձանքները: Միայն թէ նկատի ունենալով զանազան երկիրներէ դրամ փոխադրելու մեծ դժուարութիւնները, կ՚առաջարկէի մի ելք գտնել, այսինքն նոյն կոչը փրանսերէն ալ տպագրել, ներկայացնելու համար պետական իրաւասու իշխանութեանց:

Հայրենակցական ջերմ բարեւներով.— Գաբրիէլ Մարտիրոսեան:

Բ. ՑԱՆԿ

Ալֆորվիլի մէջ հաւաքուած (շարունակելի).—

Երուանդ Ճանկէօզեան	100
Վաղարշակ Ուրբաթեան	100
Միքայէլ Պետրոսեան	100
Յովհաննէս Փափազեան (Confiserie Marmara)	100
Աշոտ Նշանեան	100
Գրիգոր Մէսլէօզեան	50
Հ. Չէրչեան	50
Ոսկան Տէր Վարդանեան	50
Փիլիպոս Անդրանիկեան	50
Արտաշէս Փաշաեան	20
Բարթող Փափազեան	20
Գրիգոր Զագրեան	20
Լեւոն Նետիլեան	20
Յարութիւն Նիկողոսեան	15
Գումար՝	795
Ա. ցանկին գումարը՝	3000
Ընդհ. գումար՝	3795

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՈՒՐԻՇ ԶԱՐՄԱՆԱԼԻ ԲԱՆԵՐ

Երէկ պատմեցի թէ ի՛նչ երեւելի բաներ տեղի ունեցեր են Յուլիս 5ին, Սեվրի Մուրատեան վարժարանի մրցանակաբաշխութեան առթիւ:

«Տեղեկատու», Մուրատ-Ռափայէլեան Նախկին Աշակերտաց Միութեան պաշտօնաթերթը, շարունակելով իր դիտողութիւնները, կը հարցնէ հրապարակաւ եւ իր Տնօրէն ժողովին բերնով.

— «Ներկաներէն քանի՞ հոգի հասկցան արաբերէն եւ պարսկերէն ճառն ու արտասանութիւնը: Ի՞նչ հիման վրայ եւ որո՞ւ կողմանէ խմբագրուած էին անոնք: Վարժարանին Տեսչական Մարմինը, որ այդ երկու լեզուներուն տեղեակ մէկը չունի իր մէջ, կրցա՞ւ քննել անոնց բովանդակութիւնը: Եւ յետոյ, գաղղիերէնի լաւատեղեակ երբեք սուրիացի եւ մէկ պարսիկ անձնաւորութեանց հաճոյ երեւնալու արդայական մտայնութեամբ, արդա՞ր էր պարտադրել սրահը լեցնող բազմութեան, բառ մը իսկ չհասկցած՝ արաբերէն եւ պարսկերէն լեզուներուն կէս ժամէն աւելի տեւող ունկնդրութիւնը: Նմանապէս, ո՞ւր եւ ե՞րբ տեսնուեր է որ վարժարան մը, իր ուսումնական ծրագրին մաս չկազմող լեզուներով ճառախօսութիւններ արտօնէ պարգեւաբաշխութեան, եւ կամ ուրիշ հանդէսներու միջոցին»:

Ու վերջապէս կ՚ազդարարէ, հեղինակաւոր շեշտով մը.

— «Միանգամ ընդ միշտ հարկ է ընդունիլ, եւ ընդունիլ տալ, որ Մուրատեան վարժարանը քաղաքական բրոբականտի բեմ չէ, եւ հոն տրուած հանդէսները, մանաւանդ տարեվերջինը, բացարձակապէս պէտք է յատկացուին գպրոցական կեանքին եւ անոր չանազան դրուագներուն: Հուսկ անհրաժեշտ է որ վարժարանին տեսչական Մարմինը կանխօրօք գիտնայ թէ որո՞նք պիտի խօսին եւ ի՞նչ նիւթի վրայ: Զայս կը պահանջեն պատասխանատուութիւններէ խուսափելու անհրաժեշտութիւնը, ինչպէս նաեւ Ազգին, Մխիթարեան յարգելի միաբանութեան, եւ Մուրատեան վարժարանի շահն ու բարի համբաւը»:

Ի՞նչ կ՚ըսէք, Տնօրէն ժողովը չի՞ չափազանցեր:

Գիտնալով հանդերձ որ վարժարանին թէ քաղաքային տնօրէնը եւ թէ վարդապետները նուրբ քաղաքագէտներ են, ան կը պահանջէ դադրեցնել քաղաքական մարզանքները:

Կարելի՞ է հանդուրժել այս ապերախտութեան:

Չի՞ բաւեր որ անոնք վար առին հայկական եռագոյնը—Ալիշանի գիտը—«ի՞նչ ինչ» նկատումներով:

Չի՞ բաւեր որ անոնք խոհեմութիւն չսեպեցին սրահ տրամադրել Անդրանիկի յուշարձանի հանդէսին առթիւ:

Այսքան «ռեհողութիւններէ» վերջ, պահանջել որ վարժարանին բեմը քաղաքական խորգութեանց չծառայէ, — կը նշանակէ կապել «քաղաքային տնօրէն»ին ձեռքերն ու ոտքերը, որոնք մշտնջենական շարժումի կը կարօտին:

Երէ վարժարանին սրահը տրամադրուած չըլլար, կարելի՞ էր սարքել սա բարեկենդանային տեսարանը.—

1. Ամավերջի հանդէս, առանց բան մը խօսելու այդ մասին:

2. Ֆրանսերէն եւ յանուն Ֆրանսայի ճառ Սուրիոյ Հայերու պաշտպանութեան մասին, ի ներկայութեան Սուրիոյ պատուիրակութեան անդամներուն:

3. Արաբերէն եւ իրաներէն ճառեր, որոնց բովանդակութեան մասին ոչ ոք բան գիտէ:

Քիչ մը խիղճ ունեցէք, Պ. Պ. անդամներ Տնօրէն ժողովի:

ՎԱՀԷ

Կուսակցական կռիւներ Նիսի մէջ

Երեքշաբթի օր բաւական լուրջ դէպք մը պատահեցաւ Նիսի մէջ: Խումբ մը կառավարներ, որոնք համակիր են նախկին համայնավար Տօրիոյի ժողովրդական կուսակցութեան, վէճի բռնուեցան ուրիշ խումբի մը հետ, (Ժողովրդական Ճակատ): Առաջին խումբէն մէկը բաւական խոշտանգուեցաւ եւ կը կարծուէր թէ հարցը փակուած է: Գիշերուան ժամը 11ին կռիւը վերսկսաւ բանուկ հրապարակի մը վրայ: Տօրիոյի կուսակիցներէն մէկը «աղտոտ համայնավար» պոռաց հակառակորդ խումբի անդամներէն մէկուն: Այս վերջինը բռունցքի հարուած մը իջեցուց, միւսն ալ ատրճանակը քաշեց եւ սրունքէն վիրաւորեց: Ճակատամարտը սկսած էր. ատրճանակները կը պայթէին ամէն կողմէ: Բարեբախտաբար միայն չորս հոգի վիրաւորուեցան:

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ, որոնք պաղած էին պատժական տնօրինութեանց հետեւանքով, առժամեայ համաձայնութիւն մը կնքեցին, սահմանաւոր ժամանակի մը համար, որ կրնայ երկարաձգուիլ: Համաձայնութիւնը գլխաւորաբար կապ ունի առեւտրական գործառնութեանց հետ:

ԼՈՆՏՈՆԻ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԴԵՍՊԱՆ նշանակուեցաւ Ֆօն Ռիպպէնթրոփ, Հիթլէրի արտակարգ ներկայացուցիչը, որ այնքան կարեւոր գործեր գլուխ հանեց վերջերս: Կ՚ըսուի թէ Ֆօն Ռիպպէնթրոփ դժուարաւ ընդունած է այս պաշտօնը, ու առաւելն մէկ տարուան համար: Այս անուանումը յաղթանակ մը կը համարուի Հիթլէրի համար:

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԴԱՐԱՒՈՐ ՄՐՑԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՆԵՂՈՒՑՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Թուրքեւանգլիական նախկին բարեկամութեան անդրադառնալ, կը նշանակէ օսմ. կայսրութեան վերջին դարու քաղաքական պատմութիւնը վերյիշել։

Այդ բարեկամութիւնը սկսած է Ռուսիոյ պատճառով։ Այսինքն՝ երրորդ պետութեան մը ծաւալումը կամ ծաւալման ձգտումը Անգլիա մղած է նեցուկ ըլլալու Թուրքիոյ։ Պարզ,— անգլեւթուրք բարեկամութեան առաջին ու միակ շարժառիթը բխած է ոչ թէ Թուրքիոյ ներկայացուցած առաւելութիւններէն, այլ զայն պաշտպանելով ռուսական յառաջխաղացութիւնը կասեցնելու անհրաժեշտութենէն։

Զանց առնենք ծանօթ իրողութիւններ կրկնելու անպատեհութիւնը, ու խօսինք պատմական դէպքերով։

Սեւ ծովը, մինչեւ 1774, թրքական ներքին ծով մըն էր։ Անկէ վերջ, Ռուսիա ստիպմանաբար իջաւ Սեւ ծովու ափերը։ Անկէ ծագում առաւ Նեղուցներու հարցը։ Ուրիշ խօսքով՝ Նեղուցները միջազգային շահագրգռութեան առարկայ դարձան։ Էտիրնէի դաշնագիրը (14 սեպտ. 1829) առեւտրական նաւերու առջեւ կը բանար Նեղուցները, իսկ պատերազմի ատեն կը փակէր բոլոր նաւերուն առջեւ։ Անկէ յետոյ էր որ Անգլիա հրապարակ կ'իջնէր։ Այդ շրջանին (1833) Եգիպտոսի սուլթանը, Մէհմէտ Ալի, կռուի կը բռնուէր Թուրքիոյ հետ։ Ու կը յաղթէր։ Սուլթանին օգնութեան գործի մասին տարակարծիք էին մեծերը։ Ռուսիա առիթէն կ'օգտուէր եւ իր բազուկը կ'առաջարկէր՝ փոխան առանձնաշնորհի մը զոր կը ստանար Նեղուցներու մասին (բանալ ու փակել՝ երբ Ռուսիա պահանջէ՝ որ եւ է տեսակի նաւերու առջեւ)։ Հիւնքեար Իսքէլէսիի այս դաշնագիրը, կարելի է ըսել, Ռուսիոյ աթոռ մը կուտար Պապը Ալիի մէջ։ Զէնոգը նետուած էր։ Ու Անգլիան գործի կ'անցնէր։ Եգիպտոս կրկին գլուխ էր վերցուցած՝ դրդումով, անշուշտ, Լոնտոնի։ Ու նոյն Լոնտոնին մէջ գումարուած խորհրդաժողովը (1841 յուլիս 12) երկրորդ շրջանը կը ստեղծէ Նեղուցներու հարցին,— աւելի աննպաստ Ռուսիոյ եւ աւելի նպաստաւոր Անգլիոյ։ Ռուսիա, աւելի վերջ, պատուիրակութիւններ կը ղրկէր Պոլիս՝ պահանջներ դնելով։ Սուլթանը կը մերժէր։ Որովհետեւ սկսած էր «անգլեւթուրք բարեկամութիւնը»։ Կը յաջորդէր Խրիմը, ու, Նեղուցներէն վերջ, Սեւ ծովը եւս չէզոք կը դառնար։ Փարիզի դաշնագիրը աւելի կը կաշկանդէր Ռուսիան՝ զրկելով զայն Թուրքիոյ քրիստոնեաները պաշտպանելու իրաւունքէն։

Անկէ յետոյ, մինչեւ Թուրքեւռուս վերջին պատերազմը, Պուլկարիոյ ինքնավարութիւնը, ու մինչեւ 1914՝ ռուսեւանգլիական մրցակցութիւնը Պոլսոյ մէջ՝ ծանօթ է իր բոլոր մանրամասնութիւններով։

Այսպէս ուրեմն 19րդ դարու ամբողջ երեք քառորդ տեւողութեան Անգլիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ բարեկամութիւն մը գոյութիւն կ'ունենար։ Անգլիա ամէն ճիգ կը թափէր, որ Թուրքիան զերծ մնար Ռուսիոյ թափանցումներէն։ Ու բարոյական թէ նիւթական օժանդակութիւններ կ'ընէր։ Այն ատեն, Անգլիոյ աստղը օրէ օր կը բարձրանար։ Դարձեր էր, արդէն, համաշխարհային հեղինակութիւն մը։ Այս պարագան Թուրքիոյ մէջ ստեղծեր էր եւ ժողովրդական խոր հաւատք մը՝ դէպի Անգլիան։ «Ինկիլթէրա»,— այս բառը համազօր էր, ամէն մէկ Թուրքի համար, գերզօրին։ «Ինկիլիզ»,— կը նշանակէր վստահելի ու անխարդախ։

Համիտի շրջանը, սակայն, որոշ ցրտութիւն յառաջ կը բերէ։ Խորամանկ ու ճկուն՝ ան կը ջանար օգտագործել մրցակցութիւնը։ Այս լարախաղացութիւնը շատ հաճոյ չէր Թուեր Ալպիոնին։ Մանաւանդ որ Համիտ կը ջանար ճնշել ներքին բոլոր առողջ տարրերը, մինչ Անգլիա կը ձգտէր զօրացնել Թուրքիան՝ ընդդէմ ցարական Ռուսիոյ։

Գերմանիա, հարուածելով Ֆրանսան, սկսած էր դառնալ մրցակից պետութիւն մը՝ թէ իբրեւ ուժ եւ թէ իբրեւ առեւտրական պետութիւն։ Այս պարագան Անգլիան կը մղէր փոխել իր քաղաքականութիւնը Ռուսիոյ հանդէպ, երբ մանաւանդ Նեղուցները դրուած էին Անգլիոյ համար նախընտրելի վարչաձեւի մը տակ։ Թուրքիա տապալած էր Համիտը։ Եւրոպայի մէջ հետզհետէ ձեւ ու մարմին էին առած երկու «երրեակ»ները — Համաձայնութիւնն ու զինակցութիւնը։ Ու այն Անգլիան, որ, Ռուսիոյ դէմ իր յարուցած արգելքներուն պատճառաւ, բարեկամ էր Թուրքիոյ, Ռուսիոյ հետ իր մերձեցման իբրեւ արդիւնք իրմէ հեռացած կը գտնէր Թուրքիան,— ենվէր, Օսմ. կայսրութեան գոյութեան համար այժմ կռթնած էր Գերմանիոյ, որ, իր կարգին, Թուրքիան կամուրջ մը կ'ուզէր ընել՝ դէպի Պաղտատ — Հնդկաստան իր ձգտումը իրականացնելու համար։

Պատերազմը իրար դէմ էր հանած երեք քառորդ դարու բարեկամները։ Աւելին, Նեղուցները եւ Միջագետքը ծեծողը Անգլիան էր գլխաւորաբար։ Ու այդ երկու վայրերուն մասին ցանկութիւններ սնուցանողը երբեմնի նոյն բարեկամը։ Զինադադարին իբրեւ թշնամի կուգար ու յանկարծ բարեկամանալ կը սկսէր կրկին։ Այժմ Ռուսիա չկար։ Բայց, կային Ֆրանսան ու Իտալիան։ Յունական բանակին արշաւը, քէմալական շարժման ներքին ծալքերը եւ Տումլու Փունարն ու Լոզանը ուրիշ էջ մը կը բանային՝ երկու երկիրներու յարաբերութեանց պատմութեանը մէջ։ Բայց, կրկին բարեկամացող Անգլիան Թուրքիոյ թիզ մը հող չէր վերադարձներ։ Իսկ Նեղուցներու մասին կը սպառնար նոյնիսկ կռիւով պարտադրել իր կամքը։

Ուրեմն, ամբողջ դար մը տեւող Թուրքեւանգլիական բարեկամութեան արդիւնքը այն կ'ըլլար, որ Օսմ. կայսրութեան հողերուն մեծագոյն մասը կը կլլէր բուն իսկ այդ բարեկամը...։ Եւ թրքական բանակին կորուստներուն մեծ մասը զոհ կը դառնային նոյն բարեկամին թնդանօթներուն, Ջանաք Գալէի ու Միջագետքի մէջ։

Զինադադարի սկիզբի օրերուն, Պոլիս, Բերա փալասի մէջ, պարահանդէսի մը պահուն, այդ բարեկամը կրկին կը սկսի ժպտիլ։ Անգլ. զինուորական այդ պարահանդէսի միջոցին կը խօսուի Թուրքերու ճէնթլմէնութենէն եւ թուրք բանակին հերոսականութենէն։ «Մենք, կ'ըսեն անգլիացի սպաները, կը ցանկանք բարեկամ ըլլալ թուրք ազգին հետ»։ Այդ էր Լոնտոնի ցանկութիւնը։ Որովհետեւ, ինչպէս ըսինք, ծնունդ կ'առնէին ուրիշ մրցակցութիւններ։ Նոյնիսկ հրահանգուած էր «չնեղել Թուրքերը»։ Այս տրամադրութիւնն ալ փոփոխումներ կրեց յետոյ։

Ատեն մը մասնաւոր գումարներ յատկացուեցան այն անգլիացի սպաներուն, որոնք կը հետեւէին թուրքերէն լեզուին՝ համալսարանին մէջ։ Ասիկա ի նպաստ հետախուզական սպասարկութեան էր ու կը մատնէր թշնամանքը։ Յետոյ դադրեցաւ այդ յատկացումը։ Այս պզտիկ դէպքը կը մատնէր, թէ Անգլիա անտարբեր էր այլեւս դէպի Թուրքիան։ Բայց, տարիներու ընթացքին, քանի կը զօրանար Թուրքիան, այնքան զգալապէս կը փոխուէր այդ անտարբերութիւնը՝ դէպի բարեկամութիւն։ Հիմա, կրկին, Ռուսիան էր մրցակիցը։ Այս անգամ, սակայն, ոչ թէ իբրեւ թշնամի, այլ իբրեւ զինակից մը եւ նեցուկ մը Թուրքիոյ։ Այդ էր պատճառը, որ Լոնտոն տասնամեակ մը շարունակ անզօր կը դառնար Էնկիւրին իրեն ենթարկելու։

Իտալական յաւակնութիւնները Միջերկրականի մէջ ու Գերմանիոյ յաւակնութիւնները՝ ռուսական հողերու մասին, թշնամութիւնը վերցուցած են Լոնտոնի եւ Մոսկուայի միջեւ,— եթէ, անշուշտ, զանց առնենք, պահ մը, Գ. Միջազգայինի գոյութիւնն ու իր ստեղծած մտահոգութիւնը՝ բրիտանական կայսրութեան համար։ Մոնթրէօն եւ Միջերկրականեան ջնջուած համաձայնութիւնը ապացոյց էին ոչ միայն Թուրքեւանգլիական «շահերու նոյնութեան», այլ եւ՝ անգլեւռուս մրցակցութեան վերացման։ Ո՛չ,— կ'ուզէինք ըսել՝ Անգլիոյ կողմէ այս վերջնոյն առժամեայ անտեսման։ Վասնզի, նոյն Մոնթրէօն երեւան բերաւ ուրիշ յատկանշական երեւոյթ մը։ Հոն, Թուրքիոյ պահանջով գումարուած այս ժողովին մէջ, Թուրքիայէն աւելի անհաշտ երեւցաւ Ռուսիան։ Այնքան՝ որ Մոսկուա պահ մը սրտնեղեցաւ Էնկիւրիի։ Չմոռնանք եւ այն իրողութիւնը, որ Մոսկուան Լոզանի դաշնագրին Նեղուցներու յաւելուածին ալ համաձայն չէր։ Ան, օգտուելով Անգլիոյ ոչ-նպաստաւոր վիճակէն՝ Միջերկրականի մէջ, պարտադրեց իր կամքը՝ երկարելով մինչեւ Նեղուցները,— բան մը որ երբեք չի տարբերիր ցարական Ռուսիոյ դաւանած ցանկութենէն ու քաղաքականութենէն։ Այս էր պատճառը, որ մեր նախորդ յօդուածին մէջ կ'ըսէինք թէ Նեղուցները փակուած են, բայց Նեղուցներու հարցը փակուած չէ ու չի կրնար փակուիլ։ Այդ հարցը կրկին իր գլուխը պիտի ցցէ, երբ իտալեւանգլիական յարաբերութիւնները որոշ ու տեւական ձեւ ստանան։ Կամ, ուրիշ խօսքով, Միջերկրականի հարցը իր լուծումը գտնէ։ Այն ատեն, ինքնին պիտի վերածնի Նեղուցներու հարցը՝ կամ Անգլիոյ եւ Ռուսիոյ, եւ կամ՝ Ռուսիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ։ Առ այժմ Թուրքիա բարեկամ է եւ Ռուսիոյ եւ Անգլիոյ հետ։

Ուրիշ խօսքով ան Նեղուցներէն ներս նստած է ռուսական աթոռին վրայ, իսկ Նեղուցներէն դուրս՝ անգլիական աթոռին վրայ։ Իտալական մրցակցութիւնը նոր պատճառ մըն է որ Անգլիա կրկին ցանկայ ուժով տեսնել Թուրքիան, այնպէս ինչպէս ընդհ. պատերազմէն առաջ։ Բայց, ոչ ոք կրնայ ըսել թէ որքան կը տեւէ այս նոր բարեկամութիւնը եւ ինչ ձեւ կը ստանայ։ Անգլիոյ կայսերական շահերուն դէմ է տեւական բարեկամութիւններ պահել։ Թուրքիա, իբրեւ քառուղիի մը վրայ կանգնած պետութիւն, անզօր է տեւապէս մէկուն հետ քալել։ Ուշագրաւ չէ՞ որ նոյն իսկ այս նոր բարեկամութեան մեղրալուսնի օրերուն, Անգլիա շուտով հրաժարեցաւ Միջերկրականեան ուխտէն, եւ Ճումհիւրիէթ որոշապէս գրեց թէ անկարելի բան չէ Թուրքիոյ մերձեցումը Գերմանիոյ ...

Ի՞նչ է տարբերութիւնը երէկուան ու այսօրուան միջեւ։ Արդի՞ւնքը ...

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՊԵՏՔ Է ԹՇՆԱՄԻՆ ՃԱՆՉՆԱԼ

Տրոցկիական - զինովիեւական թափթփուկներու կողմէ ընկեր Կիրովի սպանութիւնը ցոյց տուաւ, որ ժողովրդի երդուեալ թշնամիները կուսակցութեան դէմ կը մղեն ամէնէն ծայրայեղ եւ դաւադիր պայքարը։ Միաժամանակ այդ դէպքը ապացոյց մըն է, որ դեռ մեր բոլոր կուսակցական կազմակերպութիւններու մէջ այնքան ալ զօրաւոր չէ թշնամիին հանդէպ եղած արթնութիւնը։ Շահուած յաջողութիւններէն ոմանք գլխապտոյտ ունեցան, մարդիկ դադրեցան նշմարել թշնամին,— այն ինչ թշնամին կը գործէր գաղտնօրէն։ Կուսակցութիւնը իր լաւագոյն զաւակներէն եւ ղեկավարներէն մէկը կորսնցուց այն պատճառով, որ շարք մը համայնավարներ նկատի չառին ընկ. Ստալինի կրկնակի զգուշացումները։ Անվիճելի է, որ ընկ. Կիրովի սպանութենէն վերջ արթնութիւնը դէպի թշնամին ուժեղացաւ։ Այդ կը վկայեն զինովիեւական-տրոցկիստական հրոսախումբերէն շատ շատերու մասին եղած մերկացումները։ Կուսակցական վաւերագրերու ստուգումը կուսակցութեան հնարաւորութիւն տուաւ երեւան հանելու բաւական թիւով դաւաճաններ, երկերեսանիներ եւ այլասերածներ։ Սակայն այդ աշխատանքը դեռ լրիւ չէ կատարուած։ Կիրովի սպանութենէն վերջ տրոցկիական-զինովիեւական խմբակի եւ անոր երիցս անիծեալ ղեկավարներ՝ Տրոցկիի, Զինովիեւի եւ Կամենեւի հակայեղափոխական-ահաբեկչական գործունէութեան բոլոր փաստերը երեւան չհանուեցան։

Նոյն իսկ այն կազմակերպութիւններու մէջ, ուր յաջող է անցած կուսակցական վաւերագրերու ստուգումը, վստահ չենք, թէ կուսակցութեան ներսը դեռ չեն մնացած երդուեալ թշնամիներ։ Պէտք է հասկնալ, որ թշնամին շատ նուրբ կերպով է դիմակաւորուած եւ ներկայ պայմաններու տակ ամէն մէկ համայնավարի աներկրայելի յատկութիւնը պիտի ըլլայ կուսակցութեան թշնամին ճանչնալ գիտնալ։

Այդ յատկութիւնը, դժբախտաբար, շատերու մօտ կը պակսի։ Դեռ շատ են թշնամին չնկատող փտած ապատամիտներ, որոնք իրենց յանցագործ անուշադրութեան հետեւանքով կը խրախուսեն հակայեղափոխական գործունէութիւնը։ Վերջերս «Պրաւտա»ի մէջ Զինովիեւ-տրոցկիական խմբակին պատկանող թէ անհատ եւ թէ խմբական չարագործ թշնամիներու մերկացումներ եղան։ Այդ մարդոցմէ շատերը յաջող անցած էին կուսակցական վկայագիրներու ստուգումէն։ Անոնք խաբելով կուսակցական կազմակերպութիւններու արթնութիւնը, մնացին կուսակցութեան մէջ, անոր դէմ պայքարելու համար։

Լենինկրատի Վիբորգեան շրջանի կոմիտէի փտած ապատամտութեան հետեւանքով կուսակցութենէն վտարուած տրոցկիականները եւ զինովիեւականները յաջողեցան վերընդունուիլ կուսակցութեան մէջ։ Անոնք յաջողեցան կուսակցութիւնը խաբել այն պատճառով, որ կուսակցական կազմակերպութիւններու մէջ դեռ կը գտնուին յիմարներ եւ այդ սրիկաներու գործակիցներ։

Խարկովի շոգեմեքենաներու գործարանին մէջ վերջերս երեւան հանուեցաւ հակայեղափոխական խմբակ մը, որուն կ'անդամակցէին քանի մը հոգի կուսակցութեան անդամներ եւ թեկնածուներ։ Ասոնք յաջողած էին անցնիլ կուսակցութեան վաւերագրերու ստուգումէն։ Այդ նոյն խումբին մէջ կը գտնուէին քանի մը հոգի կուսակցութեան նախկին անդամներ, որոնք իր ժամանակին արտաքսուած էին զտումի եւ ստուգման ատեն։ Խարկովի քաղաքային եւ գործարանի կուսակցական կոմիտէները, հակառակ այդ խմբակի հակայեղափոխական գործունէութեան մասին եղած մատնանշումներուն, ոչ մէկ միջոց ձեռք չէին առած՝ անտեսելով բոլոր ցուցմունքները։

Անընդհատ պէտք է կրկնել, որ համայնավարներու արթնութիւնը անհրաժեշտ է ամէնուրեք եւ բոլոր պարագաներու տակ։ Թշնամին վարպետօրէն կ'օգտագործէ հնարաւորութիւն, նուազ չափով եղած ապատամտութիւնը, շատախօսութիւնը եւ աշխատանքի մէջ ցոյց տրուած անփոյթ վերաբերմունքը։ Խորամանկ աղուէսի նման թշնամին հազար ու մէկ միջոցներու կը դիմէ, որպէսզի աննկատելի դառնայ, վստահութիւն ձեռք բերէ եւ խաբէ արթնութիւնը։ Ահա օրինակ մը, թէ ինչպէս կը գործէ թշնամին։ Մինսկի «Զվեզդա» կեդրոնական թերթին խմբագրութեան մէջ երկար ժամանակ նստած էր եռանդուն տրոցկիական Բոգէնբլումը։ Ան յաջողած էր մոլորեցնել թերթի խմբագիրներ Ստերնինը՝ աշխատելով կեդրոնական թերթի մեքենան օգտագործել հակայեղափոխական նպատակներով։ Կեղծաւորութեամբ, քծնանքով եւ ըմպելարանութեամբ ան հասաւ այնտեղ որ Ստերնինը անոր թերթին տէր ու տիրական էր դարձուցած։

Ոչ պակաս ուսանելի են Դնեպրոպետրովսկի կազմակերպութեան վերաբերող փաստերը։ Դնեպրոպետրովսկի շրջ. կոմիտէն աշխատանքի էր հրաւիրած Տրոցկիի յայտնի զինակից Լէնցները։ Հին ծանօթութիւններու շնորհիւ հոն էր հրաւիրուած նաեւ տրոցկիական Կրասնիյը։ Անմիջապէս այդ երկու «արժէքաւոր» աշխատողները շարք մը կազմակերպութեանց մարմիններու մէջ տեղաւորեցին ահագին թիւով սրիկաներ եւ լրտեսներ։ Որպէսզի կորսնցնեն իրենց հետքերը եւ իւրաքանչիւրն աւելի հաւատարիմ կուսակցական երեւայ, Լէնցները եւ Կրասնիյը իրարու դէմ կը գանգատէին շրջանային կոմիտէին։ Սակայն այդ միայն ռազմախաղ մըն էր յիմարները խաբելու համար։ Գէշն այն է, որ այս Դնեպրոպետրովսկի մէջ առաջին դէպքը չէ։ Ներկայիս ալ այդ խայտառակ պատմութիւնը չէ օգտագործուած արթնութիւնը ուժեղցնելու համար։

Ի՞նչ կ'ապացուցանեն այդ փաստերը։ Նախ եւ առաջ այն, որ թշնամին զէնքը վար չէ դրած եւ կուսակցութեան դէմ պայքարի նոր միջոցներ եւ մեթոտներ կը գործածէ։ Տրոցկիի, Զինովիեւի եւ Կամենեւի ուղղակի ցուցմունքներով ստեղծուած է երկերեսանիութեան այնպիսի դրութիւն մը, որուն կրնան նախանձիլ Ազեւը եւ ցարական Օխրանկան։ Յաճախ թշնամիներն իրենք զիրենք ցոյց կուտան իբրեւ կուսակցութեան ընդհ. գծի ամէնէն ջերմ պաշտպաններ, կ'արտասանեն երկարաշունչ եւ խանդավառ ճառեր, կ'առաջարկեն գեղեցիկ բանաձեւեր,— միաժամանակ ամէնուրեք վնաս հասցնելով եւ ամէն սադրանութիւն գործելով։

Տրոցկի-զինովիեւական ջախջախուած հրոսախումբը ի վիճակի չէ հրապարակ իջնելու քաղաքական որ եւ է նշանախօսքով։ Քաղաքականապէս սնանկացած, անոնք միայն ընդհանուր արհամարհանքի են արժանի։ Այդ մարդոց բոլոր յոյսերը խորտակուած են եւ պատմութիւնը զանոնք կը նկատէ խորհրդային իշխանութեան ամէնէն կատաղի ու մոլի թշնամիները։ Այդ իսկ պատճառով տրոցկի-զինովիեւական մնացորդները վերջնապէս նետուեցան հակայեղափոխութեան ճահիճը, հանդիսանալով ջախջախուած դրամատիրական դասակարգի մնացորդաց կազմակերպող ուժ, որոնք յուսահատ կը դիմեն պայքարի ամէնէն ստոր ձեւին՝ ահաբեկման։

Այդ բոլորէն դժուար չէ եզրակացնել, որ տրոցկի-զինովիեւական տարրերը կը հանդիսանան ոչ միայն հակայեղափոխական մնացած ուժերու կազմակերպիչները, այլ եւ դարձած են արտասահմանի հակայեղափոխական դրամատիրութեան յառաջապահ բանակը։

Արթուն մնալը համայնավարի անվիճելի յատկութիւնն է։ Ատիկա պէտք է դրոշմուի համայնավար կուսակցութեան բոլոր անդամներու սիրտերուն եւ գիտակցութեանց մէջ։ Ասոր իմաստն է՝ համայնավարներու արթնութիւն ամէնուրեք եւ բոլոր պայմաններու տակ։ Ժամանակն է գիտակցելու, թէ միայն ժողովներու մէջ չէ, որ պէտք է յիշել արթնութեան մասին։ Համայնավար մը պարտաւոր է արթուն ըլլալ ամէն մէկ քայլ առած ատեն, ուր եւ որու հետ որ ըլլայ։ Ամէնէն վճռական կռիւը պէտք է յայտարարել ինկածութեան, շատախօսութեան, բաժակընկերութեան եւ սնափառութեան դէմ։ Միայն արձանագրութիւններով եւ ելոյթներով չէ, որ կուսակցական կազմակերպութիւնները պիտի ճանչնան իրենց անդամները։ Իւրաքանչիւր համայնավար կը ստուգուի աշխատանքի միջոցին, դատելով այն բանէն, թէ որքան անձնուիրութեամբ ու ազնուօրէն նուիրուած է ընկերվարական շինարարութեան եւ որչափ արթուն ու աչալուրջ կը վարուի դէպի թշնամին։

Կուսակցութեան ստալինեան Կեդր. Կոմիտէն եւ մեր մեծ առաջնորդ ընկ. Ստալինը բոլշեւիկեան արթնութեան օրինակներ կուտան։ Պրոլետարական մեծ յեղափոխութիւնը բազմաթիւ հարուածներէ զերծ է մնացած շնորհիւ ընկ. Ստալինի արթուն եւ աչալուրջ հսկողութեան։ Բազմաթիւ թանկագին գլուխներ փրկուած են շնորհիւ այն բանի, որ ընկ. Ստալինը իբրեւ պահակ կը հսկէ մեր կուսակցութեան ամբողջութեան եւ միասնական ուժին վրայ։ Ամէն համայնավար պիտի ջանայ նմանիլ մեր մեծ առաջնորդ ընկ. Ստալինին՝ արթնութեան մէջ եւ անոր նման ըլլայ անհաշտ պայքարող մը յանուն պրոլետարական գործի։

(ՓՐԱՎՏԱ, 7 Յուլիս)

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐԸ

ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԷՋ

ԼՈՆՏՈՆ.— Այս ամառ անգլիական վեց նահանգներու արիները մեծ հաւաքոյթ մը կազմակերպած էին օգոստ. 1էն մինչեւ 10ը, Փլիմութ ծովեզերեայ քաղաքի շրջակայքը։ Այս անգամ եւս հայ արիները հրաւէր ստացած էին մասնակցելու։

Որոշուեցաւ մեր սկաուտներէն կանոնաւոր պատուիրակ մը ուղարկել առաջնորդութեամբ միութեանս գործ. խորհուրդի երկու անդամներու։ Ուրբաթ 31 յուլիսին ճամբայ ելլելով Կար Սէն Լազարէն, յաջորդ առտու ժամը վեցուկէսին հասանք Սաութէմթըն, ուր խումբ մը երէց սկաուտներ մեզ կը սպասէին։ Օրինական պարտականութիւնները կատարելէ յետոյ, սկաուտները մեզ առաջնորդեցին կանոնաւոր ճաշարան մը, ուր թեթեւ ճաշ մը ըրինք ընկերական զուարթ կատակերգութեամբ։ Ճաշարանի փոխ-քարտուղարին կը հարցնեմ թէ Անգլիացիները Հայերը կը սիրե՞ն եւ կամ տեղեակ են անոնց դժբախտ պատմութեան։ «Այո, կ'ըսէ, ատեն մը մեր թերթերը բաւական տեղեկութիւններ տուին ձեր երկրի եւ ժողովուրդի մասին»։ Կէս ժամ յետոյ, քաղաքին սկաուտներու պետը Մ. Փարիս եկաւ մեզ տեսնելու եւ բարի գալուստ մաղթելու։ Յետոյ մեզ առաջնորդեցին կայարան, եւ սպասեցին մեր մեկնումին։ Քիչ յետոյ ուրիշ կարեւոր պաշտօնեայ մը եկաւ մեզ ողջունելու։

Ժամը 10ին 10 մնացած շոգեկառքը մեզ տարաւ դէպի Անգլիոյ միւս ծայրը, անցնելով ընդարձակ արտերէ, պարտէզներէ եւ երբեմն ալ կոկիկ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՀԱՃԻ ՄԱՐ

— Չլինի՞ թէ Հայաստանի մասին եղած խօսքերէն ազդուած, վախենում ես, թէ լաւ չապրիս, անօթի մնաս այնտեղ։

— Ո՛չ, բանէ մը չեմ վախենար, ուր որ Հայս է, հոն դրախտ է ինծի համար։ Բայց ի՞նչ ընեմ երթամ, ալ ծերացեր եմ, բանի մը պէտք չեմ. բեռ պիտի ըլլամ իրեն։ Աստուած իր արեւը օրհնէ։ Թող ամուսնանայ, ես հոսկէ կ'օրհնեմ զիրենք։

Քանի կրնամ, հոս գիւղացիներուս մէջ ձեռքիս աշխատանքով կ'ապրիմ, վերջն ալ կը ձգեմ Աստուծուն։

Ատանկ գրէ։ Գրէ որ ծերացեր եմ, բանի մը պէտք չեմ։ Թող ամուսնանայ ես կ'օրհնեմ զիրենք։ Շնորհակալ եմ իր ղրկած դրամին համար, որ պիտի գանձեմ։ Մնացածը սիրտս կարդալով դուն շարադրէ։

Որքան փորձեցի համոզել, որ այդպէս չգրէ, որ մտածէ երթալու մասին, չեղաւ, պնդեց իր ասածի վրայ։

Գրեցի իր ուզածի պէս։

Աղջկանս հրամցրած սուրճը խմելով կեանքս օրհնեց եւ թանկագին նամակը առած՝ գնաց։

Անցել էր բաւական ժամանակ։ Մի օր Հաճի մարը նորէն եկաւ մօտս, մի նամակ ձեռքը։

Կարդացի նամակը.

«Սիրելի Հաճի մար,

Նամակդ ստացայ։ Կարճ պիտի գրեմ։ Գրում ես թէ ծերացել ես, բանի պէտք չես։ Ցիչիր, իսկ ես «խլէզի պէս բան մը», բանի պէ՞տք էի երբ քաշեցիր հանեցիր ինձ փոսէն, մօր պէս խնամեցիր եւ կեանքին դարձուցիր։ Ոչ, մայր, ոչ մէկ պատճառաբանութիւն, պիտի գաս։ Գրել եմ ընկերներիս որ բանի ղրկեն քեզ։ Պիտի գաս, քո ձեռքերով կարգես ինձ։ Ուզում եմ, որ թեւերիս մէջ մեռնես, հայրենի հողի մէջ ամփոփեմ քեզ, եւ ապրող ընտանիքս կենդանի յուշարձան դնի քո նահատակների սուրբ յիշատակին։

Ե՛կ։ Քո՛ ՀԱՅԿ

— «Կ»ն ալ ինքն է պոչին կապեր, ես Հայ կը կանչէի։

— Հայն ու Հայկը մէկ բան է, Հաճի մար, դու այն ասա, հիմա ի՞նչ գրեմ։

Լռեց։ Թողեցի որ մտածէ։ Ես թուղթ ու գրիչ պատրաստեցի։

— Գրում եմ, Հաճի մար, որ չես ուզում գնալ, որ ...

— Ո՛չ, ո՛չ, ատանկ մի գրեր։

Ձեռքս բռնեց Հաճի մարը.— Գրէ թէ քանի որ կ'ուզես, պիտի գամ արեւդ օրհնելու, թեւերուդ մէջ մեռնելու, հայրենի հողի մէջ թաղուելու համար։ Ալ պիտի գամ քովդ, իմ անուշ Հայս։

Ու Հաճի մարը կարաւանին հետ գնաց Հայաստան։

Վերջին անգամ երբ եկաւ հրաժեշտ տալու ինձ, մէկ աչքում արցունք ունէր, մէկ աչքում ժպիտ։

— Կ'երթամ աղջիկս, կ'երթամ Հայաստան, Հայիս քովը։ Օ՛, գիտնաս թէ որքան ուրախ եմ, Հայս պիտի տեսնեմ, Հայս Հայաստանի մէջ ... Չհաւատալիք բան մը, աստուածային պարգեւ մը։

Բայց ցա՛ւ մը, վիշտ մը ունիմ սրտիս մէջ։ Որուն որ մնաս բարի կ'ըսեմ կը զգամ թէ բան մը ունին ինծի ըսելու, որ չեն ըսեր, երբ կը բաժնուիմ ինծի կը թուի թէ սրտիս կէսը անոնց ձեռքը կը թողում, մէկ աչքս յառաջ կը նայի, մէկալը ետ։ Մէկ ականջս անդիի ձայնին է, մէկալն ասդիի, մէկ ոտքս յառաջ կը քալէ, մէկալը տեղէն չի շարժիր, ու ես չգիտեմ ի՞նչ ընեմ, ի՞նչպէս բաժնուիմ, ի՞նչպէս սրտիս կէսը հոս թողած, կէսովը ապրիմ, ինչպէ՞ս ... ինչո՞ւ ատանկ ըլլայ, ինչո՞ւ չկրնայինք ամէնքս մէկ ...

Ու արցունքներն ընդհատեցին Հաճի մօր խօսքը։ Համբուրեց գլխս մայրական ջերմ համբոյրով եւ լուռ իջաւ սանդուղներէն։

Ու երբ կթոտած ծունկերով, երերալով նա իջնում էր սանդուղներէն, ես յիշեցի իր երազը, ինձ թւում էր թէ յուզումէն ելած է Հաճի մօր սիրտը, արիւնը խուժում է գլուխը, երկարում են մազերը, երկարո՛ւմ են, հիւսւում իրար, դառնում կամուրջ։ Ու ինձ թւում էր թէ լսում եմ իր ձայնը, որ կանչում է.

— Անցէ՛ք, եկէ՛ք, եկէ՛ք ...

ԷԼԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴ

(Վերջ)

գիւղաքաղաքներէ: Ի՞նչ գեղեցիկ տեսք ունին գործաւորներու միօրինակ տնակները, շրջապատուած պզտիկ պարտէզներով, որոնք զարդարուած են զանազան բոյսերով:

Ժամը 3ին հասանք Փլիմութ: Կայարանին մէջ դարձեալ մեզի կը սպասեն մասնաճիւղի սկաուտները եւ իրենց շրջանային պետը, չափազանց գէր եւ 50 տարեկանի մօտ եկեղեցական մը: Յետոյ մեր գոյքերը առին, մեզ առաջնորդեցին դէպի կառք մը, որ տարաւ ծովեզերք: Պզտիկ նաւ մը մեզ փոխադրեց բանակավայր:

Երբ հասանք մեզի յատկացուած վայրը, զարմացած տեսանք մուտքին վրայ, հսկայ տախտակի մը վրայ Հայկական եւ անգլիական դրօշները, բծախնդրութեամբ գծուած: Մեր գոյքերը տեղաւորեցին, մեզ ալ առաջնորդեցին բանակումի պետին վրանը (Մսթ. Օսթէն), ուր ծանօթացանք ամբողջ կազմակերպիչ յանձնախումբին հետ:

Բանակավայրը երեք հսկայ մասերու բաժնուած է, կարմիր, կապոյտ եւ ճերմակ: Հայերս կարմիր բանակավայրին՝ Տէվըն նահանգի խումբերէն մէկին մէջ ենք: Ֆրանսացիները 44 հոգի են, բայց երկու բանակավայրի բաժնուած: Բանակավայրէն կը տեսնենք ամբողջ Փլիմութ քաղաքը եւ ծովին վրայ շարուած հսկայ զրահաւորները:

Կիրակի առաւօտ Մսթ. Հիւպըրթ Մարթին, միջազգային գրասենեակի տնօրէնը եկաւ բանակավայրը այցելելու եւ ուրախացաւ մեզ տեսնելուն: Երկուշաբթի 3 օգոստ. ժամը 9ին բոլորս ալ քաղաք կը մեկնէինք մեծ տողանցքի մը: Օտարները մասնաւոր յարգանքի կ'արժանանան: Ժամը 10-ին ամբողջ քաղաքը անցնելով հասանք մարզադաշտը, որուն չորս կողմի նստարաններու վրայ տեղաւորուած են հազարաւոր սկաուտներ, արենոյշներ եւ գայլիկներ:

Հրաւիրուած ազգերէն ութը ներկայ են ու մաս կը կազմեն տողանցքին իրենց դրօշներով: Բազմանդամ նուագախումբ մը սկսաւ նուագել աշխոյժ քայլերգ մը, մինչ հազարաւոր արենոյշներ դեղին գլխարկներով սկսան զանազան մարզանքներ կատարել, որոնք վերջացան սկաուտական հսկայ նշանակի մը շինութեամբ: Յետոյ կատարեալ կարգապահութեամբ դարձան իրենց տեղերը: Ամէնքն ալ մութ կապոյտ հագուած են եւ իրենց միօրինակ շարժումները մեծ տպաւորութիւն կը գործեն:

Ժամը 3ն է, պատրաստուած ենք պաշտօնական տողանցքին: Յանկարծ սկաուտ պետը լորտ Պէտըն Փաուլ ինքնաշարժէն դուրս կ'ելլէ եւ հիւաներու մէջէն անցնելով կ'երթայ իր տեղը գրաւելու:

Հիմա մարզադաշտին շրջանը 10 հազար ժողովուրդ տեղաւորուած է ու մենք անհամբեր կը սպասենք տողանցքին: Առաջին շարքերը սկսան շարժիլ, ահա կը հետեւին ծափերու տարափին տակ. բոլոր դրօշները կ'անցնին պետի առջեւէն, կանգ կ'առնենք մէկ գծի վրայ: Հինգ վայրկեան յետոյ պետը կ'այցելէ մէկիկ մէկիկ բոլոր ազգերու ներկայացուցիչներուն: Կարգը կուգայ մեզի, խմբապետ Սերոբ Ֆարշեանի ձեռքը թօթուելով, կ'ըսէ թէ ուրախ է հայ սկաուտները տեսնելով: Այս արարողութենէն վերջ սկաուտները մարզադաշտը կը պարպեն, ապա քաղաքին սկաուտները զանազան մարզանքներ կը կատարեն: Իսկ մարզիկները մարզական ընդհ. շարժումներ կ'ընեն, երեքշաբթի, 4 օգոստ. բանակումի կրակ կայ, կը պատրաստուինք կովկասեան պար մը պարելու: Ժամը 9ին բեմ կ'ելլենք քանի մը հայկական երգեր երգելէ յետոյ, կը սկսի պարը, որ կը վերջանայ անընդհատ ծափերով: Ֆրանսական խումբէն ռուս տղայ մը փորձեց անոնց երգած եղանակով ռուսական պար պարել, իբրեւ ֆրանսական ցոյց մը:

Չորեքշաբթի 5 օգոստ. 11ին, զրահաւորները այցելելու գացինք: Զրահաւոր մըն է աշխարհի ամենամեծ զրահաւորը, «Րօտնի», երեքական շարուած թնդանօթներու խողովակները 50—60 սանթիմեթր լայնք ունին, իսկ նաւուն ներսը, իսկական գործարան մըն է ուր ամէն ինչ կը շինեն: Քիչ հեռուն «Ֆիւրիըս» զրահաւորն է որ օդանաւեր կը փոխադրէ: Մեր այցելութիւնը շատ բան սորվեցուց մեզ բոլորիս: Նաւային պատերազմի մը բոլոր կատարելագործուած նորութիւնները աչքէ անցուցինք, տեսանք թէ ինչպէս սուզանաւ մը ջուրին տակ կ'երթայ եւ յետոյ երեսը կը վերադառնայ: Եթէ քիչ մը սպասելու համբերութիւն ունենայինք, կրնայինք մենք ալ այցելել: Տեսանք թէ ինչպէս զրահաւորը թորփիլներ կը նետէ: Ձայնասփիւռի մը հրամանով ամէն մարդ իր տեղը կը վազէ եւ մինչ նոյն աներեւոյթ հրամանատարին ձայնով թնդանօթներ կը գոռան: Տեսանք թէ ինչպէս ծովային հագուստներով մարդիկ ծովին մէջ կ'իջնէին եւ բաւական ատենէ մը յետոյ դուրս կ'ելլէին: Մինչեւ ժամը 7 այսպէս հետաքրքրական պտոյտներ կատարելով բանակավայր վերադարձանք, մաղթելով որ աշխարհը նոր պատերազմի մը չմատնուի …

ՔԵՐՈՎԲԷ ՖԱՐՇԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի «ՏՕՆ»Ը (*Սեփական տպարան*)

Հայրենակիցնե՛ր,

Տասներմէկ տարի անընդհատ հետեւած ըլլալով «Յառաջ»ի հրատարակութեան, իբրեւ բարեկամներ եւ ընկերներ, եւ շատերս ալ իբրեւ աշխատակիցներ, պարտականութիւն կը սեպենք նախաձեռնութիւն ստանձնել, «Տօն» մը սպահովելու անոր, սեփական տպարանով:

Այս նախաձեռնութեամբ, մեր գոհունակութիւնը պիտի ըլլայ ոչ միայն ընդառաջ երթալ ընդհանուր բաղձանքի մը, որ չեշտուեցաւ «Յառաջ»ի տասնամեակին բոլորման առթիւ, այլեւ զարկ տալ հայկական մամուլի զարգացման, այս օտար ափերուն վրայ:

«ՅԱՌԱՋ» լման տասներմէկ տարի արհամարհեց բոլոր խոչընդոտներն ու տագնապները, շնորհիւ իր խմբագրութեան եւ վարչութեան, աշխատակիցներուն եւ աշխատաւորներուն անվհատ եւ տքնաջան ճիգերուն, եւ այսօր հպարտութեամբ եւ աւելի ինքնավստահ կը շարունակէ իր ճամբան: Այս յարատեւութենէն վերջ, ան պէտք էր ունենար իր սեփական տպարանն ու խմբագրատունը, բոլոր յարմարութիւններով, որպէսզի կարենար եթէ ոչ թեթեւցնել իր բեռը, գոնէ զարգանալ աւելի լայն պայմաններու մէջ:

Թերթը չունի որ եւ է միջոց, լրացնելու համար այս տարրական պահանջը: Եւ անոր բարեկամներուն կ'իյնայ աջակցիլ, համաձայն իրենց կարողութեան, որպէսզի գոյանայ նուազագոյն հիմնադրամը:

Ուրեմն կը հրաւիրենք «Յառաջ»ի բոլոր բարեկամները, դիւրացնել մեր գործը, անհատաբար կամ հաւաքաբար, ի հարկին կազմելով յանձնախումբեր կամ «Բարեկամներու Միութիւններ», համաձայն տեղական պայմաններու, Ֆրանսայի թէ արտասահմանի մէջ:

Նախաձեռնող յանձնախումբս սիրայօժար կ'ընդունի անդամակցութիւնը «Յառաջ»ի այն բարեկամներուն, որոնք կ'ուզեն գործնապէս աջակցիլ իր աշխատանքներուն:

Կը խնդրուի տրամադրուած գումարները ղրկել ԿԵԴՐ. ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ԳԱՆՁԱՊԱՀԻՆ, ուղղակի կամ «Յառաջ»ի միջոցաւ, եւ կամ վճարել տեղական յանձնախումբերու: Ցանկերը օր օրին պիտի հրատարակուին:

ԿԵԴՐ. ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ.

Նախագահ՝ ՏՕՔԹ. Վ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ, փոխ-նախագահներ՝ ԱԼ. ԽԱՏԻՍԵԱՆ եւ ՏԻԳՐԱՆ ԲԷԳԶԱԴԵԱՆ, գանձապահ՝ ԼԵՒՈՆ ՊԱՊՕՆԵԱՆ, անդամներ՝ Գ. ԲԱԼԱՅԵԱՆ, ՀՐԱՆԴ ՍԱՄՈՒԷԼ, Ս. ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ եւ Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ: Քարտուղար՝ ՀՐԱՆԴ ՎԻՇԱՊԵԱՆ:

ԳԱՆՁԱՊԱՀԻ ՀԱՍՑԷՆ.— **Léon Babonian, 9, Rue Charlot, Paris (3):**

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԱՐ.— Հ. Վիշապեան, «Յառաջ»ի միջոցաւ:

ԿՆՈՋ ՎԵՐԵԼՔԸ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ՄԷՋ

— . —

Չեխօսլովաքիոյ մէջ կիները քաղաքական եւ ընկերային կարեւոր դիրքեր գրաւած են, եւ այս՝ հինէն ի վեր: Ահա թէ ինչու աւանդութիւն մը կ'ըսէ թէ ի սկզբանէ … Չեխիոյ պատմութեան մէջ կ'երեւի չեխ կինը:

Եւ այժմ 8 երեսփոխանուհի եւ 5 ծերակուտականուհի, խորհրդարանին մէջ: Եւ, Երեսփ. Ժողովին մէջ, երկուքը համայնավար, իսկ Ծերակոյտին մէջ՝ մէկը համայնավար:

Այսուհանդերձ տակաւին նախարարուհի չունեցաւ Չեխօսլովաքիան:

Փրակայի քաղաքապետական խորհրդականներէն տիկ. Պլամենկովա, ֆրանսացի հրապարակագրի մը հետ խօսակցութեան ընթացքին, կ'ըսէր վերջերս թէ չեխական սահմանադրութեան մէջ ոչ սեռի խտրութիւն կայ, ոչ ալ ընկերային ծագումի: «Ընտրութեանց մասնակցելու իրաւունք ունին երկրին քաղաքացիները անխտիր, կը բաւէ որ լրացուցած են 21 տարիքը»: Ուրեմն կին թէ այր, կրնան քուէ տալ բոլոր քաղաքացիները եւ քաղաքացիուհիները: Դարձեալ առանց սեռի խտրութեան, ընտրուելու իրաւունք ունին բոլոր քաղաքացիներն ու քաղաքացուհիները, 30 տարիքը լրացնելէ վերջ: Ծերակուտականներու ընտրութեան մասնակցելու համար, պէտք է լրացուցած ըլլալ 26 տարիքը: Իսկ ծերակուտական ընտրուելու համար, պէտք է ըլլալ առնուազն 45 տարեկան:

Չեխ կնոջ ազատագրութիւնը կը սկսի Չեխիոյ ազատագրութեան հետ: Հիւսեաններու բացած պատերազմի օրերուն, ԺԶ. դարուն, երբ այրերը, իբրեւ «Աստուծոյ ռազմիկները», յանուն խղճի եւ հայրենիքի ազատութեան, կը կռուէին կայսեր բանակներուն դէմ, կիներն ալ, նոյն անունին տակ զէնք առած՝ կը կռուէին օտարներուն դէմ:

Չեխիոյ մէջ, կինը միշտ յարգանքի արժանացած է ամէն ասպարէզի մէջ, — այրերը կը զգուշանան որ եւ է նուաստացուցիչ ակնարկ կատարել կիներու մասին: Կը յիշուի միայն ԺԶ. դարու գրողի մը անարգական խօսքը, որ շատ կը յիշեցնէ մեր մէկ ասացուածքը, — «մազը երկար, խելքը կարճ»: Ուրիշ չեխ գրող մը եւս կիներուն կը յանձնարարէ լուռ կենալ հաւաքոյթներու մէջ, բերան չբանալ երբեք, աւելցնելով որ կիներուն հաւատարիմ միակ ընկերն է ասեղնագործը:

Այսպէս չեխ գրականութեան մէջ նուաստացուցիչ ոչ մէկ ակնարկ կայ կիներուն մասին, ոչ ալ այն պայքարներուն առթիւ, զորս չեխ կիները կատարեցին յանուն սեռերու հաւասարութեան:

Չեխ կիները, իրենց ազատագրութեան յաղթանակէն վերջ, առաջին անգամ ձեռնարկեցին դպրոցներու շինութեան:

Երկրին ազգային, կնոջ վերելքին տեսակէտով, հետաքրքրական է արձանագրել որ Չեխիոյ մէջ ընտրութեան իրաւունք ունեցողներուն հարիւրին 54ը կիներ են, մնացեալը՝ այրեր: Այնպէս որ կարելի է ըսել թէ երկրին ճակատագիրը կը գտնուի Չեխուհիներուն ձեռքը:

Այս պարագան ոչ մէկ մտահոգութիւն կը պատճառէ երկրին մէջ, գիտնալով որ Չեխիոյ ազատագրական կոմիտէներէն սկսեալ մինչեւ 1918ի յեղափոխական կոմիտէները, որոնց կը մասնակցէին Չեխուհիները, անոնք մարզուած են հայրենիքի ազատութեան եւ պաշտամունքին մէջ: Երբ երկրին վտանգ մը կը սպառնայ, չեխերն ու Չեխուհին մէկ սիրտ մէկ հոգի կը փութան պաշտպանութեան:

Երկիրը լաւ կազմակերպուած է մարզական, առողջապահական, մայրութեան եւ մանկութեան պաշտպանութեան տեսակէտով: Եւ այս ամէն աշխատանքներուն մէջ կը տեսնուէր չեխ կիներուն ազդեցութիւնը:

Վերջերս, սակայն, Չեխուհիները կորսնցուցին ընտրութեանց մէջ: 1921-ին խորհրդարանին մէջ ունէին 13 երեսփոխան եւ 3 ծերակուտական, այժմ ունին 8 երեսփոխան եւ 5 ծերակուտական: Ի՞նչ է պատճառը, կարելի չէ ճիշդ բան մը ըսել: Չեխուհիներուն «ձախութի՞ւնը»: Արդարեւ, հակառակ սկզբնական այն կարծիքին թէ կիները աջերուն պիտի տան իրենց քուէն, Չեխուհիները «ձախ քուէարկեցին», պաշտպանելով ընկերվարական-ներու յաղթանակը: Սակայն ինչո՞ւ նուազեցաւ իրենց «անձեռնմխելիներու»ն թիւը: Ի՞նչ փոյթ, չեխ կինը ուրախ է որ կը մասնակցի իր երկրին վերելքին, ձեռքին մէջ ունենալով սեռերու հաւասարութեան իրաւունքը եւ Չեխիոյ ապագան:

ՄԱՄՈՒԼ

Ներգաղթի խնդիրը

— • —

Սելանիկի Հորիզոնը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (5 օգոստոս).

— «Ներգաղթի լիազօր Դանուշ Շահվերդեան, Ռումանիայէն Հայաստան վերադառնալու առթիւ յայտարարած է թերթի մը, թէ յառաջիկայ ներգաղթի կարաւանը պիտի կազմուի Յունաստանէն, Ռումանիայէն եւ Պուլկարիայէն: Կարաւանին երբ կազմուիլը, սակայն, յայտնի չէ եւ այս մասին պիտի սպասուի Երեւանի — աւելի ճիշդը՝ Մոսկուայի — կառավարութեան հրահանգին:

Այս յայտարարութիւններէն զատ, Շահվերդեան ճառ մը խօսած է նաեւ Քօնսթանցայի մէջ եւ շօշափելով դարձեալ ներգաղթի խնդիրը, կրկնած է տարին տասներկու ամիս լսուող յանկերգները. — «Գաղթահայութիւնը շատ խստապահանջ է այս հարցին մէջ առանց սակայն կատարել ուզելու պէտք եղած չափով իր պարտականութիւնը, բնակարաններու շինութեան հարցին մէջ»: — «Ներգաղթը մենք կը կատարենք հնարաւորութեան սահմաններուն մէջ»: — «Այսօր ալ, մեր կառավարութիւնը պատրաստ է նոր կարաւաններ ընդունիլ եւ պիտի ընդունի, սակայն թող գաղթահայութիւնն ալ իր պարտականութիւնը կատարէ լիովին, աւաններ եւ բնակարաններ շինելով»:

Թէ գաղթահայ ժողովուրդը շատ խստապահանջ է ներգաղթի հարցին մէջ, — այդ մասին շատ ճիշդ կը խօսի ներգաղթի Մեսիան: Տարագիր կեանքի այս տարիներուն, հայ ժողովուրդը, առանց խտրութեան եւ ամէն առթիւ, մէկ հիմնական պահանջ կը ներկայացնէ Երեւանի իշխանաւորներուն. — «Բացէք Հայաստանի դռները եւ կարելի եղածին չափ հոծ թիւով գաղթականներ ներս առէք: Առէք ձեր ուզածը, ձեր հաւնածը, ընտրելով, զատելով, մաղէ անցընելով, բայց առէք ի սէր Լէնինի եւ Ստալինի, առէք առանց սակարկութեան, փոխադրեցէք ամէն տարի հազարներով եւ մի բաւարարուիք երեք տարին անգամ մը 2000-նոց կարաւան մը տանելով:

Շահվերդեան, սակայն, ճիշդ չի խօսիր, երբ կ'ըսէ թէ գաղթահայ ժողովուրդը չուզեր կատարել իր պարտականութիւնը, բնակարաններու շինութեան հարցին մէջ: Իրողութիւնը ամէնէն առաջ այն է, որ գաղթահայ ժողովուրդը հնարաւորութիւն չունի կատարելու իր այդ պարտականութիւնը: Եթէ պարտականութիւն ըսելով, Շահվերդեան կ'ակնարկէ ժողովրդական հանգանակութեանց՝ տուն մը, կամ քանի մը տուներ շինելու համար Հայաստանի մէջ, — շատ ծիծաղելի պահանջ է: Մեծ մասով աղքատ կամ միջակ ապրուստ ունեցող տարբեր-բաղկացած գաղթահայ ժողովուրդը չի կրնար լծուիլ բնակարանային շինարարութեան շատ խոշոր ձեռնարկին իր համեստ լումաներով եւ այն չափով, որ առիկա բաւարարէ Հայաստան փոխադրուող գաղթականներու զետեղման ձեռնարկին գոնէ մէկ մասը: Իսկ այդ կամ առոր մօտաւոր ուղղութեամբ — այսինքն Հայաստանին օգնելու նպատակով — կատարուած ձեռնարկներուն պատմութիւնը, յաճախ սիրտ կը խառնէ եւ միտք կը պղտորէ: Որովհետեւ այդ կարգի ձեռնարկներուն գլուխը միշտ կեցած է եւ կը կենայ հանրածանօթ փտութեան օճախը, որ Հօկ կը կոչուի եւ որուն ահաւոր զեղծումներու պատմութեամբ լեցած են թերթերը, բոլոր գաղութներու մէջ: Ժողովուրդը չի կրնար այդ ապականած եւ զեղծարար մարմիններուն վստահիլ իր քրտինքի վաստակը, որպէսզի Ֆրանսայի մէջ եղածին պէս, հաւաքուած հարիւր յիսուն հազար ֆրանքէն միայն հազարը Հայաստան ղրկուի, իսկ 149.000ը կուլ տրուի տեղւոյն վրայ, զանազան առաւ - փախաւներու կողմէ:

Եթէ Շահվերդեանները այս աղտոտ ձեռքերով կ'ուզեն բնակարանային շինարարութեան լծել հայկական գաղթաշխարհը, — ձախողանքի դատապարտուած են: Ձախողանքի դատապարտուած են, եթէ նոյն իսկ ձեռքերը մաքուր եղած ըլլան: Հանգանակութիւններով, այսինքն յիսունով, հարիւրով, հազարով եւ նոյն իսկ հարիւր հազարով, կարելի է մէկ երկու տուն շինել եւ հինգ - տասը ընտանիքներ պարակել, բայց կարելի չէ լուրջ գետնի վրայ դնել բնակարանային շինարարութեան կարեւոր գործը:

Ուրիշ առիթներով ալ ըսած ենք, որ Երեւանը, ներգաղթի գործը պէտք է հետապնդէ, իբրեւ պետական շինարարութեան ձեռնարկ եւ անոր տրամադրէ իր առաւելագոյն միջոցները, այնպէս ինչպէս կը տրամադրէ շինարարական ուրիշ մարզերու մէջ: Երեւանի կառավարութիւնը այս բանն է որ չէ ըրած կամ ըրած է շատ չնչին համեմատութեամբ մը:

Մեծ սխալ է՝ բոլորովին բարեսիրական գոյն տալ ներգաղթին եւ անոր հետ կապուած բնակարաններու շինարարութեան եւ հանգանակութեանց կամ ֆոնտերու ապաւինիլ, զանոնք իրականացնելու համար»:

ՀԻՆ ՈՐՄԱՆԿԱՐՆԵՐ

—•—

Նկարիչ Շարբարչեան, Թիֆլիզի մէջ, Խոջիվանքի եկեղեցիին պատերուն հաստ ծեփը քերելով երեւան հանեց 15 որմանկարներ, որոնք կը պատկանին ԺԷ. դարուն: Որմանկարները գրեթէ անեղծ կը մնան:

ԾԻԾԱՂ

— Անցեալ օր ձեր շունը ոտքս խածաւ եւ դժուարաւ ազատեցի բերնէն:

— Այո, բարեկամ շուները մարդոց շատ հաւատարիմ են, մէկ մը որ բռնեն՝ չեն ձգեր:

×

Կինը.— Քեզի հետ ամուսնանալու համար եաւեէդ չվարձեցի:

Այրը.— Ծուղակն ալ տեղէն չի շարժիր, բայց մուկերը կ'երթան կը բռնուին:

×

Սպասուհի.— Պարոն մը եկած է, քեզ տեսնել կ'ուզէ:

— Այսօր զիս հանգիստ ձգէ, ըսէ որ հոս չեմ:

— Անկարելի է, Պարոն, եկողը 20 ֆր. տուաւ որ չիտակ խօսիմ:

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

— o —

Հիւանդութեանս ծանր շրջանին արգիլած էին այցելութիւնները, բայց մայիսի մէջ հնարաւորութիւն ունէի մօտ մարդիկ ընդունելու: Վարդան վարդապետն էր որ կուգար դուրսէն տեղեկութիւններ հաղորդելու:

Օր մը յանկարծ, միւթէսարըֆը եկաւ ստիկանապետի եւ մէկ ստիկանի հետ: Լուրը գացած էր ընկերներուն. տուն լեցուեցան 8—10 ընկերներ: Միւթէսարըֆը շատ սրտցաւ հարցափորձ ընելով հեռացաւ: Հետեւեալ օրը եկաւ փոստի միւտիրը, իմ հայրենակիցը. մտածկոտ էր եւ լուռ: Կոնեակը քանի մը գաւաթ պարպելէ վերջ սկսաւ շուրջը նայիլ. ընկերները հասկցան, որ կ'ուզէ մինակ մնալ ինծ հետ (անկէ չէին կասկածեր) եւ հեռացան: Միւտիրը քիչ մը հազալէն վերջ, գլուխը մօտեցուց անկողնիս ու յուզուած ձայնով շշնջաց. Զգոյշ եղիր. Աստուած պահէ քեզի ու Հայերուն. եթէ իսկ ի վիճակի լինիս անկողնէն ելլելու, մի՛ ելլեր, ծանր հիւանդ ձեւացիր. մինակդ չմնաս. այս խնդիրը «անհաւատը - միւթէսարըֆին կ'ակնարկէր) չարիք պիտի բերէ երկրին … ես կուգամ դարձեալ եւ պէտք եղած ժամանակ ինչ որ պէտք է կ'ըսեմ քեզի» … Ու անմիջապէս ելաւ եւ մեկնեցաւ:

Անկէ քանի մը օր վերջ միւթէսարըֆը երկրորդ անգամ Բաղէշ գնաց: Նոյն ատեն միւտիրը Թուրքերէն գրուած փոստքարթ մը ղրկեց ինծ. Էնկիւրիէն էր եկած, իմ հասցէին եւ եղբորս ստորագրութիւնը կը կրէր, իսկ ձեռագիրը Շահրիկեանինն էր. կը ճանչնայի (Պատրիարքարանի շատ մը թագրիրները իր ձեռքով էին գրուած): Կը գրէր թէ շատ մը ընկերներու հետ (մէկ քանիներուն անունները կուտար՝ հոն են եկած. դրամ կ'ուզէր եւ պայմանական խօսքերու շարան մը, որմէ դժբախտաբար, բան չհասկցայ, ու ցաւ եղած է ինծ: Հասկցանք միայն որ աքսորուած են Պոլսէն … Վարդան վարդապետի հետ խորհրդակցելով՝ ուզեցինք տեղեկանալ նաեւ Կիլիկիոյ ժողովրդի վիճակը: Հոն պիտի գտնուած ըլլէին իմ ուսուցչուհի, իմ լաւ ընկերներէն Օր. Տիրուհի Ազարեանը (ներկայիս Տիկ. Մխաքեան) եւ Զարուհի Փէշտիմալճեանը: Հեռագրեցի իմ անունով, խնդրելով որ նարինջ եւ կիտրոն ղրկեն ինծ: Պատասխանը եկաւ 5—6 օրէն. կ'ըսէին թէ ժողովուրդը երկրէն հեռացած ըլլալուն համար, նարինջները փճացած են … քիչ մը. «Թուքով փակցուած» հեռագիր էր, բայց շատ բան ըսաւ մեզ:

Յոյն բժշկապետէն լուրեր կ'առնէինք Տարօնէլի կռիւներէն. անոր կարծիքով օրերու խնդիր է. Պոլիսը պիտի գրաւեն եւ պատերազմը պիտի վերջանայ:

Բաղէշէն վերադարձին, միւթէսարըֆը նորէն պատուեց ինծ իր այցելութեամբ: Շատ լաւ տրամադրութեան մէջ էր: Ես, որ ելած էի անկողնէն եւ սենեակի մէջ ուժերս կը փորձէի, անմիջապէս մտայ անկողին եւ դեռ շատ թոյլ ձեւացայ:

Միւթէսարըֆը ըսաւ թէ Բաղէշի մէջ տեսած է Վռամեանին, որ Պոլիս կը վերադառնար. «շատ խելացի եւ գիտուն մարդ է, աւելցուց, ճամբու դրինք. բարեւ ըրաւ. Ինշալլահ, դուք ալ քանի մը օրէն կ'ելլէք անկողնէն, ձեզի հետ 2—3 շաբաթ կ'երթանք վերի այգիները օդ առնելու. կը կազդուրուիք ու անկէ յետոյ կը մեկնիք … Դէ, շուտ ըրէք, շո՛ւտ», կատակով վերմակը ծեծեց քանի մը անգամ:

Չգիտեմ ի՛նչ մղումով (տիֆուս հիւանդութիւնը նման տարականոն տրամադրութիւններ կը ստեղծէ) վայրկեան մը միտքէս անցաւ բարձիս տակէն ատրճանակս հանել եւ կրակել վրան — երանի ըրած ըլլէի: Ելաւ եւ մեկնեցաւ:

Ընկերները զինուած, լարուած հետաքրքրութեամբ կը հետեւէին անոնց: Եւ երբ փոստի միւտիրը նորէն այցի եկաւ. հաստատեց Վռամեանի անցնիլը Բաղէշէն, ինքն ալ, ի հարկէ չէր գիտեր, որ գազաններու պէս պիտի յօշոտէին զայն Պաթման Սուի կամուրջին քով: Միւտիրը յայտնեց նաեւ, թէ միւթէսարըֆը անձամբ ստուգելու կուգայ. եթէ առողջ տեսնէ, պիտի ձերբակալէ …

Սասուն գտնուող մեր ընկերները օրէ օր տեղեակ էին անցուդարձէն. Վարդան վարդապետը եւ ընկերները պարբերաբար լուր կուտային: Սասունի ընկերները խիստ անհանգիստ էին իմ վիճակի նկատմամբ: Յունիսի սկիզբն էր, երկու անգամ լուր ղրկեցին որ պահուիմ կամ Սասուն բարձրանամ. անհնար գտայ վարդապետին մինակ թողուլ: Անգամ մը լուր էր գացած որ Մուշի մէջ ձերբակալութիւններ կը կատարուէին. Մճօն իր խումբով իջած էր Կուրտիկէն:

Ես եւ շրջապատիս ընկերները կը զգայինք՝ որ սուրը կախուած է մեր գլխուն. մէկ օրէն միւսը ինծ եւ աչքի ինկած ընկերներուն կրնան ձերբակալել: Մանաւանդ անկողնէն ելնելէս ետքը պէտք էր ինծ քիչ մը թարմ օդ եւ քալելու վարժութիւն: Յերեկին երբեմն սկսայ դուրս գալ առուի եզերքով. առջեւէս եւ ետեւէս տղաք կ'ուղեկցէին:

Յունիսի երկրորդ կէսին էր, երբ միւտիրը հեռագրատան պաշտօնեայ երիտասարդ ընկերը ղրկած էր ինծի ըսելու, թէ զգոյշ ըլլամ, տունս փոխեմ … Այդ թելադրութեան վրայ, գիշերները ճրագս վառ կը ձգէի, իսկ ինքս Պօղոսի հետ կ'երթայի ուրիշ տեղ գիշերելու:

Այդ օրերէն մէկը, յանկարծ, Սասունէն Վանի իմ զինակիցներէն Մատթէոսը իջաւ 5—6 զինուորներով. եկած էր զիս բանի լեռ տանելու այլեւս: «Միտք չունինք իչի նահատակ դարձնելու քեզ» ըսաւ ան խստօրէն: Նոյն օրը խնդրած էի Կոտոյի Հաջիին գալ խորհրդակցելու դաշտի եւ քաղաքի ինքնապաշտպանութեան կազմակերպութեան մասին: Հայկ Միրիջանեանի տանը հաւաքուած էին նաեւ տեղացի ընկերներէն քանի մը կարեւոր եղողները:

Ներկաները, ինչպէս եւ Մատթէոսը համաձայն էին որ Տարօնի ամբողջ ժողովրդի փրկութեան խնդիրն է որ պիտի շօշափուի. Սասունը չի կրնար ապաստան դառնալ հարիւր հազարէ անց ժողովրդին, ուրեմն պէտք է ջանալ վայրերուն մէջ ինքնապաշտպանութիւնը կազմելու: Ափսո՛ս, քիչ մը ուշ, բայց պատրաստուեցաւ ծրագիր մը, որուն համաձայն դաշտը կը բաժնուէր հինգ ինքնապաշտպանութեան շրջանակներու, իրենց շրջապատներով: Կը կազմուէին պաշտպանողական եւ թռուցիկ խումբեր, կ'արձանագրուէին զէնքերը եւ փամփուշտները. կը նշանակուէին համապատասխան վարիչներ, կ'որոշուէին կապերը, դիրքերը, պահեստները եւն.:

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(23)

*** Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ 12 օր առաջ Հռոմի սպանիական դեսպանատան զինուորական եւ նաւային կցորդները դեսպանին գրասենեակը մըտնելով, սպառնալիքներ քաշեցին եւ պահանջեցին որ հրաժարի: Դեսպանը բողոքեց, բայց յետոյ ստիպուեցաւ ստորագրել հրաժարագիրը: Իսկ նոր դեսպանը ամբողջ մէկ շաբաթ աշխատեցաւ գործի ձեռնարկելու, եւ ի վերջոյ յուսահատեցաւ: Դեսպանը իրապէս բանտարկուած էր իր գրասենեակին մէջ, շրջապատուած՝ զինուորական եւ նաւային կցորդներէն եւ քարտուղարներէն, որոնք հրաժարում կը պահանջէին: Առեւտրական կցորդը փորձեց դուրս ելլել եւ ոստիկան կանչել, բայց վար դրուեցաւ: Բուռն վիճաբանութենէ մը վերջ, նորեկն ալ ստորագրեց իր հրաժարագիրը:

*** Պերլինի դեսպանը հրաժարած ըլլալով, Սթօքհօլմի դեսպանը ղըրկուած էր իբրեւ յաջորդ: Նոր դեսպանն ալ հրաժարեցաւ եւ Սթօքհօլմ վերադարձաւ:

ՎՐԴՈՎԻՉ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Յունական թերթերը չնդալից յայտնութիւններ կը հրատարակեն համայնավարական դաւերու մասին: Այդ պատմութեանց համաձայն, համայնավարները որոշեր էին ոչնչացնել «Այթոս» թորփիլահալածը եւ «Ավերով» յածանաւը: Աթէնքի գործակալութիւնը կը ծանուցանէ թէ 36 համայնավարներ ձերբակալուած են զինուորական դիկտատուրայի հաստատումէն ի վեր:

Զօր. Մէթաքսաս կոչ մը ուղղելով ժողովուրդին, յորդորեց բոլորանուէր աշխատիլ Յունաստանի ազգային վերածնութեան համար: «Յոյներ, քաղքենիներ, գիւղացիներ եւ բանուորներ, այլեւս գիտէք թէ ինչ վտանգ անցուցիք օգոստոս 4ին: Երկու մատ մնացած էր անդունդին եւ դուք ազատեցաք թագաւորին շնորհիւ: Մենք բոլորս ալ կը ստանձնենք մեր արարքին պատասխանատուութիւնը: Ձեր ազատութիւնը կորսուած չէ: Արդէն թեթեւցում մը չէ՞ք զգար, կրկնակ թեթեւցում մը, մէկը՝ համայնավարական լուծէն, միւսը՝ ձեր ազատութիւնները կաշկանդող կուսակցութեանց լուծէն... Մասնաւորապէս քեզի կը դիմեմ, հելլէն երիտասարդութիւն: Մեղքը քուկդ չէ, եթէ անհոգի վարիչներ յոռետեսութեամբ լեցուցին քեզ: Դուն ինքզինքդ կրնաս գտնել միայն հայրենիքով: Դուն չես կրնար ապրիլ առանց քու աւանդութիւններուդ եւ իտէալներուդ: Սուտ են այն օտար վարդապետութիւնները որոնցմով թունաւորել ուզեցին քեզ: Դուն միայն ցեղին մէջ պիտի գտնես ուրախութիւնը եւ լաւատեսութիւնը: Մէկդի նետէ բոլոր յոռի ընթերցումները որոնք միայն անբարոյականութիւն եւ վատութիւն կը սորվեցնեն քեզի: Հելլէններ եւ Հելլէնուհիներ, մեծ թէ փոքր, դէպի յառա՜ջ»:

Նոր մահափորձ մը Ալժերիոյ մէջ

Ընթերցողները կը յիշեն Ալժէի միւֆթիին սպանութիւնը, որուն հետեւանքով ձերբակալուեցաւ իւլէմաներու պետը:

Օգոստոս 11ին նոր դէպք մը պատահեցաւ Քոնսթանթինի մէջ: Նախկին իմամ Սի Ահմէտ Հապիպ, այժմ ուսուցիչ աստուածաբանական վարժարանին մէջ, փողոցէն անցած ատեն մահափորձի ենթարկուեցաւ: Ահաբեկիչը փախաւ առանց նպատակին հասնելու: Առաջին քննութենէն կ'երեւայ թէ կապ մը կայ այս մահափորձին եւ նախորդ սպանութեան միջեւ: Արդարեւ, միւֆթիին յուղարկաւորութեան առթիւ, ոչ մէկ իմամ յանձն չառաւ աղօթել անոր դերեզմանին վրայ, բացի Ահմէտ Հապիպէ: Ուրեմն վրէժխնդրութեան համար է որ յարձակում կը գործուի: Մահափորձին լուրը անմիջապէս տարածուեցաւ քաղաքին մէջ եւ համախմբումներ տեղի ունեցան. բայց ոստիկանութիւնը հասնելով ցրուեց: Բացառիկ միջոցներ ձեռք առնուած են, նոր դէպքեր կանխելու համար:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԶՕՐ. ԿԱՄԼԷՆ, Ֆրանսայի ընդհ. սպայակոյտին նախագահը, Վարշաւա գնաց, մասնաւոր պաշտօնով: Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կուտան այս այցելութեան:

ԲՈՒՌՆ ՓՈԹՈՐԻԿՆԵՐ ՊԱՏԱՀԵՑԱՆ երեքշաբթի օր, Ֆրանսայի զանազան կողմերը, արկածներ, ողողումներ եւ հրդեհներ պատճառելով: Երկու բանուորներ հողին տակ մնացին Փորթ-Շամփէնէի մեթրոյին բերանը: Մէկը մեռաւ, միւսը հիւանդանոց փոխադրուեցաւ: Բազմաթիւ տուներ ողողուեցան Վերսայլի շրջանին մէջ: Գաւառի մէջ ալ փոթորիկն ու անձրեւը մեծ վնասներ պատճառեցին:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՀԵՂԻՆԱԿ ՄԸ, Պ. Ռընէ Շամփինյի, 72 տարեկան, առջի գիշեր յարձակման ենթարկուեցաւ իր բնակարանին մէջ, Մոնռուժ: Չարագործը թռցուց անոր բաճկոնը ուր կը գտնուէր 17,000 ֆրանք, հազարնոցներով:

ՄԱՐՈՔԻ ՀՐԷԱՆԵՐԸ զինուորական տուրքի ենթարկուած են, Զօր. Ֆրանքոյի հրամանով: Անոնք որ դրամ չունին, Թանճէր կ'երթան եւ փոխ կ'առնեն հրէական մեծ դրամատունէ մը:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԳԱՆԵԼՕ ՔԱՇԱՆԻ Արծիւ խումբի ժողովը այս շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 17 rue Ampère: Օրակարգ՝ շարունակութիւն նախորդ ժողովի:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ

սեպտ. 6ին, ՌՕԹՇԻԼՏԻ մէջ:

կը խնդրուի նկատի առնել այդ թուականը:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Ֆ. կ. Խոչի Վալանսի Մասնաճիւղին կողմէ

16 օգոստ. կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն, բէրէի անտառը

կը խօսի ՕՐ. Հ. ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ

Նուագ, երգ, պար, արտասանութիւն եւ բանախօսութիւն:

ջուխ եւ առատ պիւֆէ: երթուդարձի համար 1.50 ֆր. հանրակառքով:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍԹՕՔՕԼՄԻ մարմնակրթական համալսարանէն ընթացաւարտ պ. Օննիկ Եազմաճեանի ի պատիւ համակրական հանդիպում մը կազմակերպուած է «Հայ Սկաուտ»ի կողմէ: կը հրաւիրուին Հ. Մ. Ը. Մ.ականներ ու բարեկամներ. 13 օգոստ. հինգշաբթի ժամը 21ին, 25 rue Bouret, մեթրօ՝ Jaurès եւ Bolivar:

ՓԱՐԻԶԻ Տաքսօն Տուրուբերանի Նահանգային Հայր. Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, 119 Ավընիւ տ'Իթալի սրճարանին մէջ: Օրակարգ՝ վարչութեան ընտրութիւն եւ զանազան հարցեր:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Քէմախի Բաղարիճ գիւղէն Պ. Միսաք Չալըքեանը: Տասնեակ տարիներ առաջ կը բնակէր Թիֆլիզ: Յետոյ մեկնած է Ֆրանսա: Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ K. Torossian, Négociant, 19 Rue des Coulouglis, Blida (Algérie):

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՄԱՐՍԷՅԼ, Գ. Շ.— 140:
ՓԱՎԻՅԵՌՆ ՍՈՒ ՊՈՒԱ, Ա. Գ.— 35:
ԹՈՒՐԲԷԹ, Յ. Սօլ.— 35:
ԿՐԸՆՈՊԼԸ, Տօղ.— 50:
ԱՌՆՈՒՎԻԼ, Յ. Խաչ.— 30:
ՎԻԼՄՈՆՊԼԸ, Գույում.— 100:
ՌՕՄԱՆ, Գործ. Ս. Պ.— 77.60:
ՖՕԺԷՐ, Տարմ.— 70:
ԿՐԷՆՇԷՆ, Հիս.— 250:
ԼԻՈՆ, Մ. Տ. Պ.— 70:
ԱԼՖՈՐՎԻԼ, Տէմ.— 35:
ՍԷՎՐԱՆ, Հ. Խոյ. քհնյ.— 70:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Կարապ.— 229.20:

ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐ

Սկսան «Յառաջ» դրկել

ՊԵՐԼԻՆ, Հ. Տ. Օհաննեան.— օգ. 1էն:
ՊԵՐԼԻՆ, Ա. Վանրուժ.— օգ. 1էն:
ՊԵՐԼԻՆ, Հ. Սերոբեան.— օգ. 1էն:
ԹԷՀՐԱՆ, Յ. Մելիքեան.— օգ. 1էն:
ԹԷՀՐԱՆ, Բ. Պասմաճեան.— օգ. 1էն:
ՔԱՇԱՆ, Ք.— օգ. 9էն:
ՄՈՆԹԻԷԻ, Ե. Յ.— օգ. 10էն:
ԱԼՖՈՐՎԻԼ, Տիկ. Գ.— օգ. 10էն:
ՄԷՇԷՏ, Միրզաեան.— օգ. 10էն:
ԹԷՀՐԱՆ, Օ. Սիսմէյլեան.— օգ. 10էն:
ԹԷՀՐԱՆ, Մ. Եղիազարեան.— օգ. 10էն:

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է ԵՒ ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

"ՎԷՄ" *ի Ժե. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.—*

Վ. Մինախորեան, *Արհաւիրքի օրեր.*— Վ. Փափազեան, *Համաշխարհային պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը.*— Տոքթ. Յ. Թորգոմեան, *Յուշատետրէս.*— Գ. Գիւզալեան, *Մեծ յոբելեանի առթիւ.*— Յ. Կազանճեան, *Համեմատութիւն մը Հռոմի Ս. Պետրոս եւ Վաղարշապատի Ս. Հռիփսիմէ եկեղեցիներուն յատակագիծերու միջեւ.*— Փ. Սանասար, *Թիւրքիայի պատմութիւնը.*— Ա. Սաֆրաստեան, *Քսենոփոնի ուղեգիծը Հայաստանի միջով.*— Յ. Ստեփանեան, *Անդրանիկը Սիւնեաց երկրում.*— Հայ—Հայկական բանակցութիւններ.— Հին թուղթեր.— Շիրվանզադէի նամակները.— Անցեալէ.— Ա. Խանջեան, Բաբգէն կաթողիկոս, դերասան Յ. Աբէլեան.— Կեանք եւ մշակոյթ.— Գիրք եւ Մամուլ.— Գրախօսական:

Տարեկան բաժնեգին՝ 70, 60 եւ 50 ֆրանք, համաձայն իւրաքանչիւր երկրի թղթադրական սակի:

Երրորդ շրջանի բաժանորդները կրնան առաջին երկու տարիներու 12 թիւերը ստանալ վճարելով 50 ֆրանք, կամ վեց գրքի համար 25 ֆր.

Հասցէ.— S. Vratzian, 13 Rue des Platanes, Cité Jardin de Plessis-Robinson, (Seine).

ԱՅՍ ՇԱԲԹՈՒ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

ՀԱՅ ԱՐԾԻՒ (Aigle d'Arménie

ՄԱՐՄՆԱԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

ՀԻՄՆՈՒԱԾ 1936ին

Նպատակն է՝ նորահաս հայ սերունդին մէջ զարգացնել մարմնակրթանքի կիրարկումը, զարգացնել անոր մէջ երգի ճաշակը, ամրացնել ընկերական յարաբերութիւնները անդամներու միջեւ, պաշտպանել անդամներու ընկերային եւ բարոյական շահերը:

տեղեկութեանց համար դիմել՝ Պ. ԱԼՊԷՐ ԱՃԷՄԵԱՆԻ

14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S. et O.)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼԲՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմի երկրորդ տպագրութիւնը:

Գին Ֆրանսայի համար 5 ֆր., արտասահման 6 ֆր.:

Դիմել ընկ. Արցախեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Երկրորդ հատորը չէ հրատարակուած տակաւին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (67)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Իմ հոգիս ալ ելլելու վրայ է...

— խղճալի ծամածռութեամբ ծիծաղիլ փորձեց Հրայրը, ջուրը ինկած շան նման ցնցելով գլուխը, անկարող դէմքէն աղբիւրի նման վազող քրտինքը սրբելու.— տօ, էդ անտէրը...

— Քիչ մնաց պալամ... հը՞, Կարօ:

— Հիմա, հիմա...

Կարօն՝ դեղնաւուն հողով լեցուած կաղապարները չորցուցած՝ խնամքով իրար կը հանդչէր երկաթէ շրջանակները, մեռած թելով ամուր մը կապելով անոնք իրարու որ նիրքին ճնշման դիմանան: Աշխատանքը վերջացնելով արձաւ Սարգիսին.

— Ես պատրաստ եմ:

— Հա՞... փոքր ունենլով մը հալոցը տակէն վեր բռնէ. մետաղը շատ ծանր է, վախնամ հալոցը պատռի... հա, այդպէս... կամաց, Կարօ, ատքերդ հեռու պահէ... Եթէ հալոցը պատռի... Հրայր, անիւր թող... չուտ... կաղապարը պինդ պահէ... ուղիղ...

Հալոցը կրակի գունդի մը նման կը բոցավառէր: Սարգիսը ունենալով գրըկեց զայն եւ մօտեցաւ կաղապարին, մինչ Հրայրը անիւր ձգած՝ երկար ունելիով մը կաղապարը ուղիղ վեր կը պահէր: Թանձր մետաղը չորցած հողի խողովէն հանդարտօրէն սկսաւ ծանր ծանր վար հոսիլ, մինչեւ որ փոքր պոռթկումով մը ճայթեցաւ մուրքի խողովի չուրջը ու անմիջապէս սկսաւ կարծրանալ:

Հազիւ Սարգիսը գործը վերջացուցած էր, երբ Հրայրը ձեռքի ունելին մէկդի նետեց ու երկնցաւ գետնի վըրայ՝ ծանր հեւալով: Կարօն եւ Սարգիսն ալ, ունելիները ջրով լեցուն փայտէ տաշտին մէջ նետեցին, ու ամառուան շոգէն, ծառի մը տակ հանդչող ոչխարներու նման հեւալով, երկնցան Հրայրի մօտ: Արհեստանոցը հնոցի տաքութիւն ունէր, ուր չնչելը գրեթէ անկարելի կը դառնար:

Ախոռը չթրծուած աղիւսէ պատով մը երկու մասի բաժնուած էր: Առաջին մասին մէջ երեք երիտասարդները կ'ապրէին՝ ախոռի սաքուն գործածելով որպէս ննջարան, իսկ երկրորդ մասը անոնք վերածեր էին արհեստանոցի: Արհեստանոցի ետեւի պատին մօտ շինած էին երկաթագործի սովորական օճախ մը, նոր սխեթէմի անիւրով փուքով մը, որ տասնապատիկ աւելի զօրեղ էր քան սովորական, հինձեւի փուքերը: Դրան աջ կողմը հիւսնի կազմուածք մը կար, իսկ ձախ անկիւնը՝ տախտակներու մէջ առնուած դեղնաւուն հողի կոյտ մը, որ կաղապարելու համար կը գործածուէր:

— Հը՞, մեր աղայ, չա՞տ յոգնեցար, —հոգածու ձեւով հարցուց Սարգիսը Հրայրին, որ մեռելի մը նման փռուած գետին, աչքերը խփած, ծանր ծանր կը շնչէր.— Հապա ի՞նչ կարծեցիր, օղուլ, Հայաստանը ազատելը դիւրի՞ն բան է:

— Վայ, մէրդ չմեռնի Հայաստան, — ծիծաղեցաւ Կարօն՝ երեսի քրտինքը սրբելով, բոլորովին աղտոտ երեսսրբիչով մը.— մէկ էս քաջարի վըլնուրիդ պոյին նայէ,— ձեռքի երեսսրբիչը նետեց Հրայրի դէմքին, պառկած տեղէն բարձրացաւ եւ անկիւնի հողէ կուժը բերնին մօտեցուց.— օխ ալ...

— Զոռ ու ցաւ խմես, — Հրայրը աչքերը բացած՝ գլուխը Կարոյին դարձուց.— կարծես կուժը այս կողմը չես կրնար անցընել:

— Առ,— ու փոխանակ կուժը տալու՝ ջուրը թափեց Հրայրի գլխուն:

— Տղաք, հանդարտ,— բարկացաւ Սարգիսը,— դուռը կը ծեծեն:

Իսկապէս, որ մէկը դրսի դուռը կը ծեծէր: Երեք ընկերները անհանգիստ իրարու նայեցան: Այդ ո՞վ կրնար ըլլալ կէս գիշերէն վերջը եկողը: Կարօն ախոռի միւս մասն անցաւ ու դրան ետեւը կանգնելով հարցուց.

— Ո՞վ է:

— Ես եմ, բաց:

Պասսամեանն ու Վահէն էին: Սարգիսն ու Հրայրը նոր եկողի ձայնն առնելով՝ պառկած տեղերէն վեր ցատկեցին ու յանկարծ Պասսամեանի հետ դռնէն ներս մտնող Վահէն ալ տեսնելով ուրախ շրջապատեցին զայն, մինչ վերջինս ծիծաղելով կը նայէր ընկերներու անճանաչելի դարձած դէմքերուն:

— Տղաք, բարեկենդա՞ն է:

Կարօն մէկ թեւէն, իսկ միւսէն ալ Հրայրը բռնած՝ ուրախ բացագանչութիւններով կը քաշքշէին Վահէն եւ անընդհատ հարցումներ կ'ուղղէին.

— Հը՞, ինչպէ՞ս եղաւ գործը... Յաջողեցա՞ւ... որքա՞ն դուրս բերիք...

— Շատ յաջող... երեք հարիւր հազարի մօտ,— Վահէն կարճ կապեց՝ ի զուր փորձելով անոնց ձեռքէն ազատիլ.— անիրաւներ, վրաս գլուխս մըռոտեցիք...

Պասսամեանը արհեստանոց մտնելով ուղիղ կաղապարին մօտեցած էր ակնյայտնի հետաքրքրութեամբ մը: Սարգիսը ժպտուն դէմքով մօտեցաւ անոր եւ կաղապարի մետաղէ թելը քանդեց: Երբ շրջանակի երկու հատուածները զատուեցան իրարմէ, հողով ծածկուած երկար գլան մը ինկաւ գետին դեռ այնքան տաք, որ ձեռք զարնել չէր կարելի:

— Կը կարծե՞ս թէ յաջողած է, — մտահոգուած հարցուց Պասսամեանը:

— Որ լաւը, յայտնի կը լինի: Այս մեծութեամբ բան մը չէինք փորձած մեր ունեցած կէս կիսատ միջոցներով.— Պատասխանը Սարգիսը եւ ունելիով մը գրկած գլանը կոխեց ջրի տաշտին մէջ:

Վահէն, Կարօն եւ Հրայրը աճապարեցին մօտենալ Սարգիսին, որ սառած գլանը ջրէն հանած՝ Պասսամեանին հետ մեծ ուշադրութեամբ կը քննէր:

— Ինչպէս կ'երեւի, կատարեալ գործ մըն է, եթէ միայն խողովակին ներքին մասին մէջ խոռոչներ չկան, — ըսաւ Պասսամեանը՝ ծանր մետաղի ձեռքին մէջ դարձնելով:

— Հազիւ թէ,— գլանը Պասսամեանի ձեռքէն առնելով պատասխանեց Սարգիսը.— աւելի շուտ ծակերը աջ տաքին մասի վրայ կը գոյանան,— ու քննութիւնը շարունակելով գոհունակութեամբ եզրակացուց.— այս պայմաններու մէջ այսքանն ալ պէտք կատարեալ գործ մը համարել:

— Հուռա...

Հրայր երեխայի մը ոգեւորութեամբ Սարգիսի ձեռքէն վերցուց ծանր գլանը, որ երկու ոտքէ աւելի երկարութիւն ունէր.

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ ՀԱՄԱՐ) Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՔԱՑՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 14 ՕԳՈՍՏՈՍ
VENDREDI 14 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3191

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿԱՅՆ ԽՕՍՔ

ԱՍՏԻՃԱՆԱԲԱՐ ԿԸ ՔԱԿԵՆ

Պոլսոյ թերթերը ամէն օր մանր - մունր տեղեկութիւններ կը հաղորդեն, «ազգային» կեանքի մասին, առանց գործածելու այդ խորագիրը:

Այսպէս, անցեալ շաբթու ոստիկան մը կը ներկայանայ Բերայի Թաղ. Խորհուրդի դիւանապետին եւ կ'ազդարարէ թէ Թաղական պէտք է մնան նախապէս հրաժարած չորս անդամներ, իսկ պէտք է արձակուին անոնց տեղը առնուած անդամները:

Նոյն ձեւով նոյն ազդարարութիւնը կ'ուղղուի, նաեւ, Գատըգիւղի Թաղ. Խորհուրդին, որ նոր ընտրուած էր, հինը հրաժարած ըլլալով:

Երկու պարագաներուն մէջ ալ, որ եւ է գիր չուղղուիր ոչ Ազգ. Վարչութեան, ոչ ալ Թաղ. Խորհուրդներուն: Ոստիկանը հրամանը կը հաղորդէ դիւանապետներուն, յետոյ կ'երթայ կը հետապնդէ,— Ի՞նչ ըրիք, հրամանը գործադրեցի՞ք:

Օրինաւոր Թաղ. Խորհուրդին անդամները վախն ի վախը բացատրութիւններ կուտան: Ազգ. Վարչութիւնը հազիւ կը համարձակի կարծիք յայտնել, տրտնջելով թէ «ոչ դիմում կատարուած է իրեն, ոչ ալ տեղեկութիւն հաղորդուած»:

Իրականին մէջ, ամբողջ խնդիրը կախում ունի ազդարարող ոստիկանին բարեհաճութենէն: Ուզէ կը ձգձգէ, ուզէ անմիջապէս դատական կոչնագիր ղրկել կուտայ:

Քանի մը տարի առաջ, Պոլսոյ կուսակալութիւնը բարեհաճած էր աւետել թէ՝ կառավարութիւնը նոր կանոնագիր մը կը մշակէ, վարելու համար Փոքրամասնութեանց ներքին գործերը, «համաձայն աշխարհական կարգ ու սարքի տրամադրութեանց»:

Այս յայտարարութեան վրայ, Պատրիարքը — որ իր նախորդներուն ոչ իսկ ստուերը կը ներկայացնէ — բոլորովին քաշուեցաւ իր պատեանին մէջ, իբրեւ պարզ կրօնապետ: Եւ բարեմիտներ հաւատացին թէ այլեւս դժուարութիւն չպիտի յարուցուի բուն ազգ. վարչութեան դէմ, որ կազմուած է աշխարհական եւ բարեյոյս տարրերէ:

Արդ, մինչեւ այսօր լոյս չէ տեսած կառավարութեան կազմական - կանոնագիրը: Եւ յոյս ալ չկայ որ լոյս տեսնէ:

Անոր փոխարէն, «բարեխնամ»ը ամէն օր լայն ճեղք մը կը բանայ, ոտնձգութիւններ կը կատարէ, վերջնապէս ոչնչացնելու համար փոքրամասնութեանց բնական եւ տարրական իրաւունքներուն վերջին մնացորդը:

Պատմեցինք արդէն: Թաղ. Խորհուրդները նոյն իսկ իրաւունք չունին պաշտօնապէս հրաժարեալ անդամներու տեղ նորեր առնելու, կամ շրջանը լրացած Թաղականութեան մը յաջորդը ընտրելու, համաձայն հաստատուած օրէնքին:

Միւս կողմէ, Էվգաֆի Տեսչութիւնը տիրաբար գործի ձեռնարկած է, ամբողջովին իր ափին մէջ առնելու համար եկեղեցիներու եւ ուրիշ հաստատութեանց, ինչպէս եւ ազգ. կալուածներու մատակարարութիւնը:

Ան պարտադրած է ներկայացնել ոչ միայն կալուածական ցանկերն ու հաշիւները, այլեւ եկեղեցիներու մոմի, իւղի եւ պնակի հասոյթները: Այս վերջին պարագան չի համապատասխաներ օրէնքին տրամադրութեանց եւ բացատրագիր մը ղրկուած է Էվկաֆի, բայց դժուար չէ նախատեսել հետեւանքը: Եթէ օրէնսդիրը մոռցեր է, տրամադրութիւն մըն ալ այդ մասին կ'աւելցնեն:

Մանաւանդ որ, իւրաքանչիւր ոչ - Թուրք համայնքի մէջ պակաս չեն աչքը - բաց մարդիկ, դիւրացնելու համար կառավարութեան գործը:

Այդպէս չեղա՞ւ Ղալաթիոյ մէջ, երբ հասարակ խաչագող մը, Յովհ. Քէչիչեան (Շահին Գայա), ափ մը սրբանեակներ հաւաքելով, տապալեց խնամակալութիւնը, խզեց ամէն կապ՝ Ազգ. վարչութեան կամ Պատրիարքարանի հետ, եկեղեցին հռչակեց «Թիւրք Կրէկօրիէն», եւ, դեռ քանի մը ամիս առաջ, կեղծ մահափորձ մըն ալ սարքեց: (Յետոյ Էվգաֆը ինք հեռացուց խաչագողը, 16,000 ոսկիի զեղծում մը երեւան հանելով, բայց անգամ մը եւս նուիրագործեց իր տիրապետութիւնը, առանց որ եւ է բան հարցնելու Ազգ. Վարչութեան կամ վերահաստատելու նախկին դրութիւնը):

Այդպէս էր որ Էվգաֆին ձեռքը անցաւ, նաեւ, Հռոմէական Հայերու Ս. Յակոբայ հիւանդանոցը, ամբողջ վարչութեամբ եւ մատակարարութեամբ:

Մինչ այս մինչ այն, Էվգաֆը կը շարունակէ «լրացումներ» կատարել Վագֆի կանոնագրին մէջ, որպէսզի ոչ - Թուրք հասարակութեանց ներքին բոլոր գործառնութիւնները կապուին իրեն, իյնան իր ամենակուլ Թաթին տակ:

Կանոնագիրը այնպէս մը խմբագրուած է որ, ոչ միայն դատական սպառնալիքներ կը բարդուին ոչ – Թուրք հասարակութեանց գլխուն, այլ եւ դուռ կը բացուի նոր բռնագրաւումներու համար:

Կանոնագրին մեկնութենէն կամ Էվգաֆին հայեցողութենէն կախում ունի ազգային սեփականութեան խնդիրն ալ:

Թուրք օրէնսդիրը տրամադրութիւններ մշակած է նոյնիսկ «աւելցած դրամներու» մասին:

Այսպէս, 49րդ յօդուածը կ'ըսէ.

— «Վագֆի հասոյթները եթէ ծախքերէն աւելի ըլլան, այնպէս որ ծախսուելիք տեղ չմնայ, *միւթէվէլլիները* պարտաւոր են այդ գումարները ի պահ տալ վագֆ դրամներու դրամատունը»:

Ուրիշ յօդուած մը կը տրամադրէ որ մատակարար մարմինները յուշագիր մը ներկայացնեն, հաստատելու համար թէ «ի՛նչ փաստաթուղթերու վրայ հիմնուելով ստանձնած են մատակարարութիւնը»:

Մէկ խօսքով, մեթոտիկ ծրագիր մը, արագօրէն քակելու եւ քանդելու համար ոչ - Թուրք հասարակութեանց բոլոր ազգ. կազմակերպութիւնները:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՎՃՌԱԿԱՆ ՕՐԵՐ ՍՊԱՆԻՈՅ ՀԱՄԱՐ

ՍԱՆ ՍԵՊԱՍԹԻԱՆՈՅԻ ԲՆԱԿԻՉՆԵՐԸ ԿԸ ՓԱԽՉԻՆ

Մատրիտ ուտելիքի նեղութիւն կը կրէ

Հեռագրական գործակալութիւնները կը հաղորդեն թէ Սպանիոյ ապստամբները վճռական յաղթանակներ շահեցան հիւսիսային ճակատին վրայ, գրաւելով Էյպար քաղաքը, որ հռչակաւոր է իր զինագործարանով: Սան Սէպաստիանօ իյնալու դատապարտուած է եւ ժողովուրդը արդէն սկսած է փախչիլ: Զորեքշաբթի օրն ի բուն ռումբ տեղաց այդ շրջանին մէջ, մանաւանդ Իրունի վրայ, բայց երկու կողմերն ալ ամուր կառչեցան իրենց դիրքերուն: Ապստամբները միշտ վստահ են իրենց յաղթանակին վրայ, բայց զգուշութեամբ կը շարժին, որպէսզի որ եւ է ձախողանքի չհանդիպին: Զօր. Քապանէլլաս, ժամանակաւոր կառավարութեան նախագահը, յայտարարեց թէ ապստամբներու հիւսիսային ուժերը պատրաստ են Մատրիտի վրայ քալելու, անմիջապէս որ Զօր. Ֆրանքօ լրացնէ իր պատրաստութիւնները՝ հարաւէն: Զորս հազար ապստամբ զինուորներ Թոլէտօ մտան չորեքշաբթի օր: Այս առթիւ հաստատուեցաւ թէ կարմիրները ջարդած են շատ մը երեւելիներ, իրենց նահանջէն առաջ:

Պատայոզ քաղաքը պաշարուած է եւ անընդհատ կը ռմբակոծուի ապստամբներուն կողմէ, որոնք յաղթանակ մը շահած են նաեւ Սարակոսայի մօտ: Անհամար փախստականներ կը հեռանան երկրէն: Կատարեալ խուճապի մը մատնուած է Սան Սէպաստիանօ քաղաքը եւ բազմաթիւ բնակիչներ փախած են: Լուրի մը համաձայն, Մատրիտ ուտելիքի նեղութիւն կը կրէ արդէն: Ապստամբները կը հաղորդեն թէ Պատայոզի շուրջը մղուած ճակատամարտի մը մէջ կառավարական զօրքը ծանր պարտութիւն մը կրեց, ռազմադաշտին վրայ ձգելով 950 մեռեալ եւ վիրաւոր: Ուրիշ հեռագրի մը համաձայն, Զօր. Ֆրանքոյի եւ Զօր. Մոլայի բանակները միացած են Մէտիրայի մէջ, Պատայոզէն 60 մղոն դէպի արեւելք:

Կառավարական զեկոյց մը կ'ըսէ թէ Ալքազարի մէջ ամրացած ապստամբները յուսահատական վիճակի մը մատնուած են, իբրեւ հետեւանք ուտելիքի եւ ջուրի նուազութեան: Կառավարական օդանաւեր համախմբուած են Վալանսիոյ եւ Կարդագինէի մէջ, արշաւելու համար Պալէարեան կղզեխումբի այն մասերուն վրայ որ կը գտնուին ապստամբներուն ձեռքը:

Իբրեւ պատասխան ապստամբ զօրավարներ Գուբէլլի եւ Կոտէտի դղաակահարութեան, որ տեղի ունեցաւ Պարչելոնայի մէջ, ժամանակաւոր կառավարութիւնը հաղորդեց թէ նոյն բախտին պիտի արժանանան գերի բռնուած կառավարական սպաները:

Կառավարական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ երկու ապստամբ օդանաւեր խորտակուած են Կրընատայի մէջ:

Զօր. Ֆրանքօ կը շարունակէ զօրք փոխադրել Մարոքէն, օդանաւերու միջոցաւ:

Անհաւատալի բարբարոսութիւններ

Վատիկանի շրջանակներէն կը հաղորդեն թէ 300 քահանաներ եւ ուրիշ կղերականներ սպաննուած են կարմիրներու կողմէ: Եկեղեցիներու, վանքերու եւ ուրիշ կրօնական հաստատութեանց կրած վնասները կը հաշուեն 50 միլիոն անգլ. ոսկի: Սպանիայէն փախած երկու Հոլանտացիներ կը պատմեն թէ Մէլիլլայի եւ Մալակայի մէջ ամբոխը կը բռնէ քահանաները, կը կտրէ անոնց թեւերը եւ սրունքները եւ յետոյ կը սպաննէ: Կոտորուած են նաեւ շատ մը մայրապետներ: Գիւղացիները սպանութիւններ կը կատարեն բահերով, բրիչներով եւ երկժանիներով: Կ'ըսուի թէ Պարչելոնայի մէջ 8 — 10 մայրապետներ իրարու կապելով ելեկտրական հոսանք արձակած եւ մեռցուցած են:

Պարչելոնայէն հասած ականաւոր օտարական մը կը պատմէ թէ ահուսարսափը այնքան սաստկացած է որ, ընկերվարականներն անգամ երկիւղի մատնուած են: Կացութեան իրական տէրն է Անիշխանականներու Դաշնակցութիւնը, որ ունի 140,000 անդամներ: Ասոնց 70,000ը զինուած են, իսկ 3000ը վայրագօրէն կը գործեն ամբողջ Քաթալոնիոյ մէջ: «Անաստուած եւ անօրէն, անոնք կորսնցնելիք բան մը չունին բացի իրենց կեանքէն, եւ անոր ալ կարեւորութիւն չեն տար: Կարելի է ըսել թէ ամէն մէկը խելագար մըն է, վարակուած՝ թալանելու եւ սպաննելու, հրկիզելու եւ տանջելու կիրքով: Անոնց վարիչներուն անունները գաղտնի կը պահուին, նոյնիսկ կարմիր կառավարութեան վարիչներէն: Կազմակերպութեան խորհրդաւոր ղեկավարը կը կոչուի «Սրճարանի Սպասաւոր»: Անիշխանականները պահակներ դրած են Քաթալոնիոյ նախագահին գրասենեակին առջեւ, եւ երկու հոգի ալ գրասեղանին եռեւ կը կենան, ատրճանակները բռնած: Ամէն գիշեր 12-15 քաղաքացիներ կը սպաննուին Պարչելոնայի մէջ եւ շրջակաները: Ուտելիքի նեղութիւն կը տիրէ ամբողջ Քաթալոնիոյ մէջ: Մասնաւոր խումբեր կը շրջին գիւղերը, եւ կը գրաւեն ինչ որ գտնեն: Այս արարքներուն հետեւանքով, հազարաւոր գիւղացիներ որոնք Մատրիտի կառավարութեան կողմը կը բռնէին, այժմ փոխուած են եւ առաջին առթիւ իբրեւ ազատարարներ պիտի ողջունեն ապստամբները: Անիշխանականներն էին որ հրկիզուած եկեղեցիներու և վանքերու բացերուն մէջ նետեցին մայրապետները եւ քհյ.ները: Անոնք էին որ ինքնաշարժի մը մէջ փակեցին խումբ մը քաղաքացիներ եւ կրակի տուին: Անոնք էին որ 7000 կառքեր փճացուցին չորս օրուան մէջ»:

Դեռ չլուծուած չէզոքութեան խնդիրը

Գերմանիա չէ պատասխանած տակաւին, չէզոքութեան մասին Ֆրանսայի կողմէ ուղղուած հրաւէրին: Կասկածողներ կան թէ կ'ուզէ ժամանակ շահիլ, վստահ ըլլալով որ ապստամբները պիտի յաղթեն: Իտալիա, որ սկզբունքով ընդունած էր Ֆրանսական ծրագիրը, պիտի յանձնարարէ մասնաւորներու՝ զէնք չղրկել Սպանիա: Միեւնոյն ատեն կը պահանջէ միջազգային հսկողու -

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄՈՐԱԹՈՐԻՈՄ …

Ապահովաբար ձեր միտքէն չէր անցներ «մորաթորիօմ»ի այս տեսակը:

Ամերիկացի — անշո՛ւշտ ամերիկացի — երէց մը, Տոքթ. Ֆլէմինկ, որ հոգեւոր հովիւն է Մ. Նահանգներու եպիսկոպոսական ամենահարուստ թեմին, Թրինիթի Չըրչի, կ'առաջարկէ մէկ - երկու տարուան համար մորաթորիօմի ենթարկել … քարոզները, որպէսզի «Քրիստոնէական Եկեղեցին կարենայ գտնել ինքզինքը»:

Երէցը գիրք մը գրած է, 350 էջ, պարզելու համար եկեղեցւոյ ընկերային եւ տնտեսական կացութիւնը: Ճիշդ այնպէս ինչպէս մասնագէտ մը պիտի ներկայացնէր պետութեան մը կամ աշխարհի տնտեսական տագնապը, խնդրանքի եւ մատուցումի պայքարը, գերարտադրութիւնը կամ գործազրկութիւնը:

Տոքթ. Ֆլէմինկ առանց բառերը ծամծմելու կ'ողբայ թէ Եկեղեցին ալ չափազանց տկարացած, յուրջ տագնապի մը մատնուած է, իբրեւ հետեւանք «արդիական» կենցաղի սրընթաց զարգացման, արագ փոփոխութեանց, նոր վայելքներու»: Մէկ խօսքով, իբրեւ հետեւանք «խայտառակօրէն անատուած կացութեան մը»:

Այսքա՞ն միայն:

Երէցը այս կացութեան պատասխանատու կը նկատէ նաեւ քարոզիչները կամ «քարոզելու յիմարութիւնը»: Եւ կ'եզրակացնէ.

— *«Ես լրջօրէն կը հաւատամ թէ Քրիստոնեայ Եկեղեցին անգամ մը եւս փրկութիւն պիտի բերէ աշխարհի եւ պիտի սկսի փրկել իր իսկ հոգին, եթէ իմաստութիւնը եւ քաջութիւնը ունենայ մէկ - երկու տարի մորաթորիօմ հռչակել քարոզի համար: Այսօր գրեթէ չկայ քարոզ մը որ արժանի ըլլայ այդ անունին: Անկեղծօրէն խօսելով, քարոզի մորաթորիօմ մը ստուածաբար բան մը պիտի ըլլայ եւ ջերմապէս պիտի ողջունուի թէ քարոզիչներուն եւ թէ հաւատացեալներուն կողմէ»:*

Կարդալով ամերիկացի երէցին այս գործնական առաջարկը, կը խորհրդածեմ.

— Ի՛նչ լաւ պիտի ըլլար եթէ երկամեայ կամ հնգամեայ մորաթորիօմ մըն ալ հաստատուէր Խ. Միութեան մէջ, Մոսկուայէն մինչեւ Երեւան, բեմերէն մինչեւ թերթերու եւ գիրքերու էջերը …

Չէ՞ք ընդունիր թէ այնտեղ ալ — մանաւանդ այնտե՛ղ — մարդիկ չափազանց կը տառապին նոր գերարտադրութենէ մը,— քարո՛զ: Քարոզ՝ ընկերային (հասարակակա՛ն), քաղաքական, պատմա-մատերիալիստակա՛ն մարքսիստակա՛ն, Լէնին - Սթալինեան, կոլխոզական, սովխոզական, ինտերնացիոնա՛լ… Քարոզ տեղի - անտեղի, ի գիշերի եւ ի տուընջեան, եւ 170 լեզուներով:

Եւ ի՛նչ «մեծասքանչ» լեզուով, մանաւանդ հայկական ճակատին վրայ:

Շա՞տ է այսքան մը զոհողութիւն պահանջել յանուն միտքերու եւ աշխարհի խաղաղութեան:

ՎԱՀԷ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՈՒՆԸ

(ՍԵՓԱԿԱՆ ՏՊԱՐԱՆ)

Գ. ՑԱՆԿ

Տոքթ. Ս. Սասունի	200
Հր. Սամուէլ	200
Հր. Վիշապեան	100
Յ. Թորոսեան	100
Համբարձում Քարնեան	100
Թորգոմ Նալպանտեան	100
Գումար՝	800
Բ. ցանկին գումարը՝	3795
Ընդհ. գումար՝	4595

Կ. ԽԱՉԻ ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ Բ. ԽՈՒՄԲԸ

Կ. Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը կը խնդրէ մեզմէ ծանուցանել թէ Նիսի օդափոխութեան կայանի Բ. խումբը պիտի մեկնի ԱՅՍՕՐ, ՈՒՐԲԱԹ, 14 ՕԳՈՍՏՈՍ, ԻՐԻԿՈՒԱՆ ԺԱՄԸ 9.30ԻՆ: Ընտրուած մանուկները պէտք է կառ տը Լիօնի մուտքի դրան մօտ հաւաքուին ԻՐԻԿՈՒԱՆ ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ:

***Նիսէն կը հեռագրեն «Յառաջ»ի.— Օդափոխութեան առաջին խումբը Փարիզ կը հասնի Կիրակի, 16 օգոստոս, առտուան ժամը 9.20ին:

Կոմկուսը պիտի լուծուի Յունաստանի մէջ

Զօր. Մէթաքսաս յանձնարարեց մասնաւոր յանձնախումբի մը՝ հրամանագիր մը խմբագրել, լուծելու համար համայնավար կուսակցութիւնը, որուն երեսփոխանները եւ վարիչները ձերբակալուած են: Բոլոր այն երեսփոխանները որոնք իրենց թոշակները կանխիկ ստացած են օգոստոս 1ին, հրաւիրուեցան պետական սնտուկին վերադարձնելու զանոնք: Այս գումարները պիտի յատկացուին ժողովրդական խոհանոցներ հաստատելու: Յանձնարարուեցաւ նախարարներուն՝ ծրագիրներ մշակել տնտեսական, ելմտական եւ վարչական բարենորոգումներու համար: Ամէն միջոց ձեռք առնուած է, կուսակցութեանց ընդդիմութիւնը խափանելու համար: Մէթաքսաս ալ Հիթլէրի պէս չորս տարի պայմանաժամ կ'ուզէ, գլուխ հանելու համար իր ծրագիրները: Այնպէս որ կը կարծուի թէ այդքան ժամանակ պիտի տեւէ զինուորական դիկտատուրան:

Կառավարութիւնը հրամանագրով մը կրկնապատկեց թերթերու գինը (2 տրախմի): Ասկէ զատ լրագիրները չպիտի հրատարակուին կիրակի օրերը եւ չպիտի կրնան մրցումներ սարքել եւ պարգեւներ բաշխել: Այս տնօրինութիւնները գործադրելի են սեպտեմբեր 1էն սկսեալ:

*** Կառավարութիւնը ուրիշ հրամանագրով մը նուազագոյն աշխատավարձք հաստատեց աշխատաւորներու համար: Բոլոր գործատէրերը պէտք է համակերպին այս տնօրինութեան, մինչեւ երեք ամիս: Այս առթիւ կառավարութիւնը յարմար չէնքեր պիտի գնէ, Աթէնքի, Պիրէոսի, Սելանիկի, Փաթրասի, Վոլոյի եւ Գավալայի մէջ, բանուորական կազմակերպութեանց տրամադրելու համար:*

Նոր ընդհարումներ Պաղեստինի մէջ

Կացութիւնը միշտ ծանր է Պաղեստինի մէջ: Հրէական մամուլը կը պահանջէ զինել Հրեաները եւ ձերբակալել գործադուլին ղեկավարները: Անծանօթի մը կողմէ սպաննուեցաւ արաբ գաղտնի ոստիկան մը, Շաֆիք Հիւսէյին: Եաֆայի մօտ ռումբ մը նետուեցաւ հանրակառքին վրայ: Վիրաւորուեցան երեք Հրեաներ, որոնց երկուքը կիներ: Արաբ ըմբոստներ շոգեկառքի արաբ աշխատաւորներէն խումբ մը բռնելով լեռը տարին, յետոյ ազատ ձգեցին: Արաբական գերագոյն խորհուրդը որոշեց օգոստոս 20ին Երուսաղէմի մէջ խորհրդաժողով մը հրաւիրել Պաղեստինի 24 ազգ. եւ տեղական կոմիտէները, վերջնական դիրք մը ճշդելու համար:

Իրաքի եւ Հիճազի վեհապետները հեռագիրներ ուղղելով Երուսաղէմ, տրամադրութիւն կը յայտնեն բարեխօսելու ի նպաստ Արաբներու:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՑԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ԱՊԱՑՈՅՑՆԵՐ

Հայ - վրացական միութեան կոչը, զոր անցեալ շաբթու արտատպեցինք երեք լեզուներով (հայերէն, վրացերէն եւ ռուսերէն) հրատարակուած թռուցիկէ մը, առիթ տուած է արդէն մեր հակառակորդներուն բացագանչելու.

— «Այս կոչն ալ, զոր Հայ - վրացական Միութիւն ստորագրութեամբ մէջտեղ կը նետէ Դաշնակ թերթը, մի՞թէ շարունակութիւնը չէ Պրոմեթէական գործունէութեան ստեղծած դաւադրութեան»։

Եթէ իրենք զիրենք քաղաքական կուսակցութեան մը առաջնորդները նկատող ռամկավար երեւելիները քիչ մը բարեխղճութիւն եւ պարկեշտութիւն ունենային, այս մասին կարծիք մը յայտնելէ առաջ նախ պիտի փորձէին գէթ ծանօթանալ խնդրի էութեան։ Սակայն, անոնք այդ նեղութիւնն ալ չեն ուզած կրել եւ բոլորովին ոգէտ ըլլալով Կովկասի վերաբերեալ հարցերու մէջ, չեն ալ հասկցեր, թէ հայ-վրացական Միութեան կոչի հեղինակներու ոգին ու նպատակները բացարձակապէս տարբեր են «Պրոմեթէ»ի շուրջը համախմբուած Կովկասցիներու ոգիէն ու նպատակներէն եւ նոյն իսկ հակառակ են անոնց։

Բաւական է ըսել, որ «Պրոմեթէ»ի մարդիկը կը ձգտին Կովկասը Ռուսաստանէն անջատել պայքար մղելով միայն Հիւսիսի թշնամիին (այինքն Ռուսերուն կամ բոլշեւիկներուն) դէմ։ Պրոմեթէականները ոչ միայն չեն ուզեր որ եւ է պայքար մղել Հարաւի թշնամիին՝ Թուրքին դէմ, այլ եւ Թուրքին օգնութեամբ կը ձգտին հասնիլ իրենց նպատակին. անոնք պարզապէս Թուրքը կը նկատեն իրենց բնական զինակիցն ու հովանաւորը։

Այս էր պատճառը, որ հակառակ Պրոմեթէականներու երկար տարիներ տեւող յամառ ճիգերուն, անոնք չյաջողեցան իրենց կողմը գրաւել Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։

Մինչդեռ Հայ - Վրացական Միութեան կոչի հեղինակները փաստօրէն կը պաշտպանեն այն տեսակէտը, ինչ որ ցարդ բոլոր Կովկասցիներէն միայն Հայերս կը պաշտպանէինք, այն է՝ որ Կովկաս անկախ դառնալու համար պէտք է կռիւ մղէ ոչ միայն Հիւսիսի, այլ եւ Հարաւի թշնամիներուն դէմ։ Այդ տեսակէտը չէին ուզեր եւ չէին կրնար ընդունիլ «Պրոմեթէ»ի մարդիկ եւ մասնաւորապէս Ազրպէջանեան Թաթարներն ու Կովկասեան Լեռնականները։ Ուստի, միայն Հայերն ու Վրացիները կը ստիպուին միասին գործել, թէեւ անոնք հակառակ չեն իրենց կովկասեան միւս հարեւաններու անկախութեան։

Հայ - Վրացական Միութիւնը, դատելով իր հրատարակած կոչէն, մասնաւորապէս նպատակ ունի անհաշտ կռիւ մղելու ազրպէջանեան Թաթարներու եւ Կովկասեան Լեռնականներու խաս բարեկամ Թուրքիոյ դէմ շատ յստակ գիտակցելով, որ բաւական չէ ազատել Կովկասը բոլշեւիկներէն, այլ պէտք է ազատել եւս ապահովել զայն Թուրքէն։

Արդ՝ չփոթել Պրոմեթէի նման թրքասիրական համախմբում մը եւ Հայ-Վրացական Միութեան նման հակաթուրք խմբակցութիւն մը, նկատել երկրորդը իբր շարունակութիւն առաջինին՝ կը նշանակէ ոչինչ հասկնալ ոչ կովկասեան ազգերու փոխյարաբերութեանց, ոչ անոնց ցարդ ունեցած վէճերէն եւ ոչ ալ քաղաքական օրինաչափութեան այն նշանակալից փոփոխութենէն, որուն կ'ենթարկուին Վրացիները՝ մեծ պատերազմէն մինչեւ այժմ առաջին անգամ ըլլալով համաձայնելով Հայերու հետ եւ ընդունելով անոնց հիմնական տեսակէտը հանդէպ Թուրքի։

Հարկաւ, եթէ Հայ - վրացական Միութիւնը հակառակ չըլլար Պրոմեթէի նպատակներուն, Պրոմեթէականները չպիտի կասէին Հայ - Վրացական Միութեան կոչը կարդալով եւ չպիտի փորձէին երբեք ռուսերէն լեզուով իրենց հրատարակած «Կաւկազ» թերթի մէջ Հայերու եւ Վրացիներու հասցէին նոյն իսկ սպառնալիքներ ուղղելու այն իմաստով, թէ եթէ Հայերն ու Վրացիները յամառին երթալ այդ նոր ճամբով, այն ատեն իրենք ալ պիտի աշխատին Կովկասի միայն մահմետական ժողովուրդներու միութիւն մը առաջ բերել եւ Թուրքիոյ միջամտութիւնն ու հովանաւորութիւնը հայցել։

Ուրիշ պարագայ մը, որ մեր կուրացած իմաստուն ռամկավարները չեն կրնար կամ չեն ուզեր հասկնալ։ Այդ այն է, որ անոնք բոլորովին անտես կ'առնեն պատերազմի մը պարագային Կովկասին սպառնացող աղէտը, նոյն իսկ ճակատագրական վտանգները, որոնք կարող են վերջանալ հայութեան միւս կէսի այրնաջնջումով, եթէ մենք նախօրօք չպատրաստուինք գալիք վտանգներէն նուազագոյն վնասներով դուրս գալու համար։

Հայ ազգի առջեւ պատասխանատուութեան տարրական զգացում ունեցող որ եւ է քաղաքական կազմակերպութիւն չի կրնար ինքզինքը եւ ամբողջ հայ ժողովուրդը քնացնել այն միամիտ եւ այնքա՜ն անվստահելի տեսութեամբ, թէ խորհրդային կառավարութիւնը ինչպէս խաղաղութեան շրջանին, այնպէս ալ պատերազմի ատեն պիտի ընէ այն ամէնը, ինչ որ պէտք է հայ ժողովուրդի պաշտպանութեան համար, ուստի բոլորովին աւելորդ եւ նոյն իսկ վնասակար է այժմ մտածել խորհրդային կառավարութենէն անկախ որեւէ պաշտպանութեան մասին։

Սակայն, ինչպէս մէկէ աւելի առիթներ եղած են ցոյց տալու, կասկած չկայ, որ երբ Ռուսաստան պատերազմի բռնուի Ճափոնի եւ Գերմանիոյ հետ, խորհրդային կառավարութիւնը, իր կեդրոնական սպայակոյտի որոշման համաձայն, իր բոլոր զօրքերը պիտի քաշէ Կովկասէն եւ Կովկասի պաշտպանութիւնը «ժամանակաւորապէս» պիտի ձգէ իր զինակից Թուրքիոյ։ Այս մասին մեր ունեցած տեղեկութիւնները, դժբախտաբար, կը հաստատուին նաեւ ռուսական եւ վրացական աղբիւրներէ։

Վստահ ենք, որ անգամ հայ բոլշեւիկները եթէ քիչ մը հայրենասէր մարդիկ ըլլային, ոչ թէ արգելք պիտի ըլլային, այլ իրենք իսկ պիտի դրդէին մեզ, որ նախօրօք միջոցներ ձեռք առնենք հայ ժողովուրդը պաշտպանելու համար, կարմիր բանակի Կովկասէն հեռանալու եւ Թուրք զօրքերու Կովկաս մտնելու պարագային։ Սակայն, հայ բոլշեւիկներու հոգը չէ երբեք, մանաւանդ որ կարմիր բանակի հետ իրենք ալ ապահովաբար պիտի հեռանան Հայաստանէն, ինչպէս որ կարմիր բանակի հետ մեծ մասով մուտք գործեցին։

Ինչպէս կ'երեւի, ռամկավար աղաներու ալ հոգը չէ, որովհետեւ ինչպէս 1918, այնպէս ալ Կովկասին սպառնացող նոր վտանգի մը պարագային իրենք դարձեալ հեռու պիտի մնան Հայաստանէն, եւ արտասահմանի ապահով անկիւններէն կրկին պիտի դիտեն Հայաստանի օրհասական իրադարձութիւնները։ Ինչո՞ւ իրենց միտքը այժմէն իսկ զբաղեցնեն նման հոգերով, երբ կայ «փրկարար» խորհ. կառավարութիւնը, որուն պաշտպանութեան յոյսով կրնան օրօրել թէ իրենք զիրենք եւ թէ հայ ժողովուրդը։

Աւելորդ անգամ մը ռամկավար աղաները ցոյց կուտան, որ ոչ միայն քաղաքական անհերքելի տհասութենէ կը տառապին, այլ եւ միանգամայն անտարբեր են ազգի կենսական շահերուն հանդէպ։

(Խմբագրական «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»Ի)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

ՀԱՅ ԿՕՇԿԱԿԱՐ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ ՎԻՃԱԿԸ.— ԳՈՐԾԱԴՈՒԼՆԵՐՈՒ ԵՒ ԱՆԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ.— ՆՊԱՍՏԱԶՈՒՐԿ ՀԱՅ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎԸ.— ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔ

Հայ կօշկակար բանուորներու ընդհ. վիճակը նոյնն է, ոչ մէկ փոփոխութիւն։ Քանի օրերն ու ամիսները կ'երկարին, անգործութիւնը աւելի ու աւելի զգալի կը դառնայ։ Վաղուան եւ այսօրուան պատառ մը հացի տագնապն է որ կը մտատանջէ աշխատաւոր բազմութիւնները։ Եւ երեւակայեցէք որ շատերը այս աշխատաւոր երիտասարդներէն տուն տեղ ունին եւ զաւակներ սիրասուն։ Հաց պէտք է անոնց համար։

Ինչպէս անցեալ թղթակցութեանս մէջ գրած էի, կարգ մը բանուորներ այսպէս թէ այնպէս կ'աշխատին։ Այս վերջիններուն տագնապալի վիճակը եւ նպաստի չգոյութիւնը լաւագոյն առիթ են կարգ մը հայ գործատէրերու համար, որպէսզի զանոնք բանեցնեն այնպէս ինչպէս առաջ։

Դեռ աւելին։ Հարիւրին 11 եւ վճարեալ արձակուրդ եւ նաեւ զաւակներու համար մասնաւոր վճարում գոյութիւն չունին կարգ մը գործատէրերու համար։ Եւ ահա դատ դատավարութիւն։ Շաբաթ չանցնիր որ հայ գործաւորներ դատարան չառաջնորդեն գործատէրը, օրէնքով սահմանուած առաւելութիւնները ձեռք ձգելու համար։ Եւ զարմանալիօրէն հոն է որ հայ գործատէրները որոնք այնքան բիրտ վերաբերմունք ունին հանդէպ հայ գործուորին, կը թունան հոն, կը կակուղնան դատաւորներուն առջեւ եւ կը վճարեն աւելիովը։

Վերջապէս տակաւին գործերը բացուելու յոյս չկայ։ Եւ այս կրնայ երկարիլ մինչեւ օգոստոսի վերջերը։ Գործատէրերէն շատեր դիմամբ կը գոցեն դռները։ Այս առթիւ բողոք ներկայացուած է պատկան իշխանութեանց, կօշիկի Արհեստ. Միութեան։

կօշիկի Արհեստ. Միութեան մէջ ալ տեսակէտներու տարբերութիւն կը տիրէ։ Ֆրանսացի բանուորները լաւ գիտակցելով հայ բանուորներու դժնդակ կացութեան ու համակրելով, եւ նաեւ հայ գործատէրերու չկամութեան, կազմած են առանձին խմբակցութիւն մը, թոյլ չտալու համար որ օտարականները աշխատին, որպէսզի իրենք աշխատելով յարգել տան օրէնքը։ Տակաւին 25 օր առաջ, երբ շարժումները աւելի բուռն էին եւ կիրքերը լարուեցան, Արհեստ. Միութեան Ֆրանսացի վարիչը կը պոռար բանուորներու երեսին։

— Եթէ պիտի չեղիք ընդունուած պայմանագրէն, ձեր տեղերը Ֆրանսացի բանուորներ պիտի տեղաւորենք, որպէսզի դուք հայ բանուորդ աշխատիլ սորվիք, եւ հայ գործատէրերն ալ ըմբռնեն թէ ինչ ըսել է բանուորը։

Այս առթիւ քանի մը խօսք ալ «Յառաջ»ի մէջ երեւցած գրութեան մը մասին, ստորագրուած հայ գործատէրի մը կողմէ։ Հայ գործատէրը, Պ. Տիրատուրեան, տեսակէտ պարզելէ աւելի միտքեր պղտորելու կը ձգտի եւ շատ վիրաւորական ակնարկներով մօտեցած է հայ աշխատաւորութեան։ Գործատեղիներու գրաւումը ոչ «մօտա»ի արդիւնք էր եւ ոչ ալ ուրիշ բանի։ Այլ դանակը ոսկորին հասած էր։ Այսպէս պիտի ընէին իրենց նորակազմ սէնտիքայով, տակաւին ամիսներ առաջ, երբ ընկերային ներկայ կարգ ու սարքը չկար։

Ոչ, կը կեղծէ Պ. Տիրատուրեան, ըսելով թէ «այս անակնկալ դէպքերու ընթացքին գործատէրերու միութեան նախագահը կը ստիպուի ստորագրել արհեստ. սէնտիքայի սակացոյցը եւ յաւելուածական վճարումներու թուղթը, անշուշտ հաւաքական որոշումով մը, որպէսզի գործատեղիները պարպուին»։

Դէպքերէն շատ առաջ պայմանագրութիւն մը ստորագրուած էր կատարեալ հաւանութեամբ երկու կողմերուն ալ։ Այդ պայմանագրութիւնն է որ վերանորոգուեցաւ սէնտիքայի որոշումով եւ հսկողութեամբ։ Սակայն երբ գործատէրերը չեն ուզեր վճարել եւ յարգել իրենց ստորագրութիւնը, ի՞նչ կ'ուզէիք որ ընէին բանուորները։ Եւ յետոյ ի՞նչ կը հասկնայ գործատէրը ըսելով «արհեստակցական սէնտիքայի կողմէ իրենց ներկայացուած սակացոյցը եւ յաւելուածական վճարումներու թուղթը»։

Արհեստ. Միութեան կողմէ ներկայացուած սակացոյցը կը հասկնանք. նոր գիներն են, իսկ սա յաւելուածական վճարումնե՞րը։ Արդեօք վճարեալ արձակուրդի եւ 11 առ հարիւրի՞ն կ'ակնարկէր։ Եթէ այդպէս է, թող դաս առնեն դատարան քաշուած հայ գործատէրերէն։

Հայ գործատէրերու կատարած շահագործումները տարբեր ձեւերով մեկնաբանելով, Պ. Տիրատուրեանը անխիղճ գործ մըն է որ կը կատարէ։

Ըսեմ հրապարակաւ. կօշիկի Արհեստ. Միութիւնը որ կազմուած էր այս շարժումներէն շատ առաջ, հարիւրին տասը օրէնքին ժամանակ ոչ մէկ ատեն համայնավար հանգամանք չունէր եւ չունի։ Եւ այս գիտնալով ելլել ամբաստանել անօթի բազմութիւններ եւ մեծամասնութեամբ ազգայնական տղաքներ, փոքրոգութիւն է։

Ինչ կը վերաբերի չարաթական 800 կամ 900 եւ 300 ֆր. շահելու խնդրին, ըսեմ որ այս տողերը ստորագրողն ալ կօշիկի բանուոր մըն է եւ ողբալի բաներ գիտէ այդ մասին։ Եթէ «Յառաջ»ը բողոքի նամակներով ռմբակոծուի հայ գործաւորներու կողմէ, որո՞ւն է մեղքը, հայ բանուորի՞ն թէ այդ տողերը ստորագրող գործատէրին։

*** Գործադուլները գրեթէ վերջացան։ Տեղ տեղ խլրտումները անպակաս են սակայն։ Անցեալ շաբաթ դատական որոշումով «գրաւուած» գործարան մը բռնի պարպուեցաւ։ Պարպուելէն անմիջապէս վերջ, գործատէրը դռները փակեց, նպաստի սնտուկներուն ուղարկելով բանուորները։ Եւ այսպէս է պատկերը ամէն տեղ։ Ուտեստեղէնի ճիւղը վերջապէս կարգադրուեցաւ։ Ամէն երկուշաբթի օրերը փակ են հացագործները, նպարավաճառները եւ մսագործները։

Գալով մեր հայրենակիցներուն, անոնք են որ զգալապէս տուժեցին եւ առաջին հարուածը ստացան։ Ապրուստը սղեց մեծ չափով, գրեթէ ամէն ճիւղի մէջ։ Այսպէս հացի, օճառի, հողի եւ այլ կենսական նիւթերու մէջ զգալի է սղութիւնը։ Իսկ հանրակառքերը օրական 35 սանթիմի յաւելում մը ունեցան։

** Հայ նպաստազուրկ բանուորներու պարագան նոյնն է միշտ։ Ոչ մէկ փոփոխութիւն։ Երկու տարի անցաւ օրօրներով ու ճառերով, սակայն բան չփոխուեցաւ։

Նկատելով որ օրուան իշխանութիւնը աւելի նպաստաւոր վերաբերում ունի անգործներու հանդէպ, նպաստընկալ բանուորներու Կեդր. Կոմիտէն անցեալ ուրբաթ օր ժողով մը սարքած էր, մասնակցութեամբ 8000 հոգիի, որոնց մէջ կը գտնուէին աւելի քան 2000 նպաստազուրկ հայ բանուորներ։

Ժողովը լսելէ յետոյ օրուան բանախօսները, միաձայնութեամբ ընդունեց բանաձեւ մը, որ մասնաւոր պատուիրակութեան մը կողմէ յանձնուեցաւ պատկան իշխանութեանց։

Այդ բանաձեւին մէջ ուրիշ շատ մը խնդրանքներու կարգին կը գտնուին նաեւ հետեւեալները.—

1. Տան վարձքերը չվճարելու պարագային թոյլ չտալ որ տանտէրները դատական որոշումով մը դուրս հանեն անգործ կամ նպաստընկալ գործաւորները։

2. Քաղաքին մէջ հաստատել ժողովրդային ճաշարան մը աժան գիներով։

3. Նպաստազուրկ հայ բանուորներու պարագան։ Հայ նպաստազուրկ բանուորը ոչ միայն նպաստ չի ստանար, այլեւ օրական 1.80 կը վճարէ, շաբաթը քանի մը անգամ հանրակառքին։

Ժողովը վստահութիւն յայտնելով ժողովրդական ճակատի կառավարութեան, կը յուսայ թէ նպաստաւոր կարգադրութիւն մը պիտի ըլլայ ընդհանրապէս անգործներուն եւ մասնաւորաբար նպաստազուրկ հայ բանուորներու համար։

Մինչ այս, մինչ այն, կը լսեմ թէ, քաղաքապետութիւնը ձրի ճամբորդել պիտի տայ հանրակառքով այն անգործներուն՝ որոնք կը ներկայացնեն նպաստի սնտուկներուն կողմէ տրուած տոմսեր։ Այս կարգադրութիւնը պիտի վերաբերի միայն արուարձաններու մէջ բնակողներուն։

** Կ'իմանամ թէ այս շաբթու Մարսէյլ պիտի վերադառնայ Գարեգին եպիսկ. Խաչատրեան, որ վերջերս Փարիզ եւ Պրիւքսէլ գացած էր, սպասելով որ կաթող. նուիրակը կատարէ իր խոստումը՝ թեմին վաւերացման մասին։ Քանի մը օր առաջ խոշոր ծրար մը հասաւ Էջմիածնէն, ուղղուած Խաչատրեան եպիսկ.ի։ Բացումէն վերջը միայն պիտի պարզուի կացութիւնը։

** Պոմոնէն իրազեկ անձնաւորութիւն մը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ ինծի.

— Եկեղեցիի պարտքը կը տատանի 12-13 հազար Ֆրանքի մէջ, որ պէտք է վճարուի այս ամիսներուն ընթացքին, հողին պայմանաժամը լրացած ըլլալով։ Սակայն, մէջտեղը թաղականութիւն չկայ։ Ամէն բան կեդրոնացած է մէկ ձեռքի մէջ։ Թաղականութեան եօթը անդամներէն վեցը հրաժարած են երկար ատենէ ի վեր։ Եւ հիմա, նօտարէն եկած պահանջագիրը 12-13 հազար ֆրանքի համար անցեալ հինգշաբթի օր, օգոստ. 7ին, հաղորդուած է նաեւ հրաժարեալ թաղականներուն, որոնք առանձին ժողովի մը մէջ պիտի յիշեցնեն թէ, ոչ մէկ կապակցութիւն ունին եկեղեցի - դպրոցին հետ, ուր հազիւ 30 - 35 մանուկներ կը յաճախեն։

Ազգ. Կեդր. Վարչութեան լուրջ ուշադրութեան արժանի պէտք է ըլլայ Պոմոնը, որ օրէ օր կը բազմանայ։

ՀՐԱՉԵԱՅ

Ի ՊԷՏՍ ՋԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ.— Մեր դասարանը երկու կարգ հետեւողներէ կը բաղկանայ, չէ՞։ Վարիչը դուք էք, եւ դասախօսէն աւելի գիտէք մեր դասարանին կազմութիւնը։ Երկրորդ կարգը, ի հարկէ, աւելի զարգացած է, եւ կը պահանջէ աւելի հաստատուն ջամբ։ Անշուշտ վարիչին եւ դասախօսին գործը, այս տեսակէտով, դժուարին է, բայց երկուստեք ներողամտութիւնը կը յաղթէ ամէն դժուարութեան եւ, դարձեալ երկուստեք, բարեացակամ վերաբերմունքը օգտակար կ'ընծայէ դասը եւ դասին առաջ բերած հետաքրքրութիւնը։ Այսօրուան դասն ալ Բ. կարգին համար է.—

Գարուն վարսից անտառաց՝ գարուն մայրեաց է շահաւէտ.
Գարնայնի ուռնու երկիր, ծըընդական ծըտէ սերմանս։

Հայկական չափով երկու տող կան ամանակ։ Ա. տողը՝ 4—3—4—4։ Բ. տողը՝ 3—4—4—4։ Աս՝ իբրեւ ծանօթութիւն տաղաչափական բնութեան կամ ախտարակին։ Գալով իմաստին, վստահ եմ Բ. բաժանմունքի բարեյարմար ընդունակութեան վրայ, թէ շատ դիւրաւ կրնայ նոր լեզուով հասկնալ այս դասական հայերէնը, այսպէս.— Նախ՝ ենթական, որ ինքզինքը կը պոռայ մունետիկի պէս — գարուն, մանաւանդ որ երկիցս գործածուած է։ Ենթակայէն անմիջապէս վերջ (կամ առաջ) բայը՝ որ Երեւանի դժկամակութեան դէմ գլուխ տնկած ու պոչը ոլորած, կուրծքն ալ աշտէն ցցած, մեր էն է։ Ուրեմն գարուն է...(գարունն է)։ Չե՞ս հարցներ իսկոյն — Գարունը ի՞նչ է — Հազիւ կը հարցնես — պատասխանը կուգայ ինքնեկ ու անաշխատ խոտի մը պէս — շահաւէտ։ Ուրեմն գարունը շատ օգտակար (շահաւէտ) է։ Հարցուր դարձեալ, բնականաբար — Գարունը շատ օգտակար է, որո՞նց կամ ի՞նչ բաներու։ Պատասխանը նա-

---

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՊՈԼՍՈՅ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԴԵՍՊԱՆ Պ. ՓՈԼ ՔԱՄՊՈՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ (1895-96)

Revue de Paris (15 յունիս) կը հրատարակէ Փոլ Քամպոնի քանի մը նամակները, որոնք կը նկարագրեն հայկական ջարդերը։

Նամակներուն սկիզբը զետեղուած է հետեւեալ յառաջաբանը **H. C.** սկզբնատառերով,— ապահովաբար իր զաւակը, Հանրի Քամպոն։

«Այս նամակները գրուած են Փոլ Քամպոնի կողմէ՝ այն շրջանին, երբ իբրեւ դեսպան կը գտնուէր Պոլիս։ Ոմանք ուղղուած են իր մօր, ոմանք՝ Տիկ. Քամպոնի, վերջապէս ոմանք ալ իր տղուն։ Մեծ մասը կը վերաբերին այն դէպքերուն, որոնք տեղի ունեցան Թուրքիոյ մէջ 1894—1897,— հայկական ջարդերը, կրետական ապստամբութիւնը, Թրքեւյունական պատերազմը։ Այս կէտն իսկ բաւական է ըսելու թէ նամակները ճիշդ գտան իրենց հրատարակուելիք տեղը, Revue de Paris պարբերաթերթով։ Արդարեւ, այդ խռովալից շրջանին՝ այս պարբերաթերթն էր, որ անխոնջ ջանքեր թափելով, շնորհիւ Վիքթոր Պէրարի, Ժորժ Կոլիսի եւ ուրիշներու գրչին, հանրային կարծիքին առջեւ պարզեց ֆրանսական քաղաքականութեան աւանդական ճամբան, այն որուն կ'ուզէր հետեւիլ Փոլ Քամպոն։

Ընտանեկան եւ մտերմական դրոշմ ունենալով, այս թղթակցութիւնը կը պահէ անկեղծ արտայայտութիւն մը տեսակէտներու, զգացումներու, երբեմն դառնութեան, զոր փոխն ի փոխ պարագաները ներշնչեցին մեծ դիւանագէտին։ Այն փոթորկումները եւ մտահոգութիւնները, որոնք այնուհետեւ զբաղեցուցին Եւրոպան, մոռացութեան մէջ նետեցին Արեւելքի դէպքերը, որոնց խօսքը կ'ըլլայ այստեղ, եւ ստուերի տակ ձգեցին անոնց յիշատակը, բայց այն շրջանին՝ երբ տեղի կ'ունենային այդ դէպքերը, կիզակէտ կը կազմէին եւրոպական պետութեանց։

Այդ շրջանին, Թրքական կայսրութեան համար տեւական փրկութեան միակ ելքն էր ընդունիլ եւ անկեղծօրէն գործադրել այն բարենորոգումները, որոնց ծրագիրը կը ներկայացնէ Եւրոպա, որոշ ժամանակամիջոցներով։ Սակայն ինչպէս միշտ, Սուլթանը չյօժարեցաւ փոխել իր կառավարութեան գործելու ընթացքը։ Ինչպէս 1839ին, 1867ին եւ 1876ին, իր նախորդները կրցած էին խուսափիլ մեծ պետութեանց առաջարկներէն՝ առերեւոյթ վերանորոգումի մը փորձերով, մինչ Ապտիւլ Համիտ նախընտրեց դիմել Պոլսոյ կառավարութեան աւանդական միջոցներուն,— հուր ու սուր։ Երբեք հաշուի չէր առներ թէ ամէն բան վերջ մը ունի, թէեւ եւրոպական պետութեանց յարաբերութիւնները իրեն այն վստահութիւնը կուտային թէ իր գործադրած մեթոտը լաւագոյնն էր։ Մեծ պետութեանց մրցակցութիւնները, անոնցմէ ոմանց եսապաշտ տեսակէտները, ոմանց ալ տկարութիւնը թոյլ տուին իրեն, որ դուրս սպրդի քաղաքական հակամարտ ուժերու մէջէն եւ ազատէ օձիքը։

Փոլ Քամպոն, իր փորձառութեամբ եւ իրատեսութեամբ, հասկցաւ թէ ինչ իմաստ կը ներկայացնէին հայկական առաջին ջարդերը։ Հասկցաւ տարողութիւնը այն մարտահրաւէրին որ Սուլթանը կը կարդար Եւրոպայի, կամ խալիֆան՝ քրիստոնէութեան։ Ան նախատեսեց այն առաջնակարգ դերը, որ կրնար խաղալ Ֆրանսա, գլուխն անցնելու համար դիւանագիտական ազդու գործունէութեան մը,— որուն համար ամէն յարմարութիւն կը ներկայացնէր,— Արեւելքի քրիստոնեաներուն աւանդական պաշտպանի իր համբաւը, սեփական քաղաքական նպատակներու չգոյութիւնը, որու պատճառով կասկածի տեղի չէր տար։ Սակայն ֆրանսական դիւանագիտութիւնը, այդ շրջանին, մասամբ շեղած էր իր շիտակ ճամբէն՝ չափազանց ենթարկուելով Փեթերպուրկի կառավարութեան տեսակէտներուն։

Միւս կողմէ, սուլթանը Փարիզի մէջ ունէր եռանդուն միջնորդներ,— մասնաւորաբար իր դեսպանը — որոնք օժտուած էին ամէն միջոցներով որ անհրաժեշտ են լռութիւն պահել տալու մամուլին եւ անտեղեակ պահելու հանրային կարծիքը։ Լուսաբանելու համար հանրային կարծիքը, հարկ եղաւ որ լոյս տեսնեն երկու «Դեղին Գիրքեր»ը, եւ յետոյ խորհրդարանին մէջ ձայն բարձրացնեն կոմս Ալպէր տը Մէօն, Տընի Քոշէնը, Ժօռէսը, որոնք հրաշալի ճառերով Ֆրանսայի առջեւ պարզեցին Փոքր Ասիոյ մէջ տեղի ունեցած դէպքերը։ Վերջապէս գրական աշխարհի մէջ եւս, Ալպէր Վանտալ եւ Վիքթոր Պէրար, իրենց գրութիւններով եւ բանախօսութիւններով նպաստեցին պատռելու այն վարագոյրը, որով կը փորձուէր ծածկել այնքան ոճիրներ, ինչպէս երեւան բերելու այն ձեռնարկներն ու կորովը, որով պատուեցան Ֆրանսացի դիւանագէտներն ու հիւպատոսները։

Հակառակ եւրոպական պետութեանց տկարութեան, սուլթանը իր առջեւ գտաւ, յանձին ֆրանսական դեսպանին, դատաւոր մը որուն ազդեցութենէն չկրցաւ երբեք խուսափիլ։ Այդ ազդեցութիւնը, որ ծանօթ էր ամէնուն, նպաստեց Փոլ Քամպոնի տալու, դիւանագիտական շրջանակներու մէջ, գերազանցութիւն մը, զոր ոչ ոք կ'ուրանար։ Այսօր ալ տակաւին, երբ Պոլսոյ մէջ կ'ոգեկոչեն ծանօթ դէպքերուն յիշատակը, Թուրքերը պէօյիւք էլչի անունով կը յիշատակեն մեծ դեսպանը։

15 փետր. 1895

Այստեղ ամէն մարդ զբաղած է հայկական խնդիրներով, ինչպէս այն քննութեամբ, որ ներկայիս տեղի կ'ունենայ Փոքր Ասիոյ խորը, եւ որոնց մասին անընդհատ կը խօսին գերմանական եւ անգլիական թերթերը։ Միայն ֆրանսական մամուլը, միշտ անտարբեր արտաքին աշխարհի իրադարձութեանց, անոր համար անշուշտ որ իր ընթերցողները չեն հետաքրքրուիր այդպիսի խնդիրներով, համր կը մնայ կամ կը գոհանայ արձանագրելով օսմ. դեսպանատան զեկոյցները։ Այսպէս կը թողունք որ կը քնանան բոլոր այս հարցերը, մինչեւ որ օր մը պայթին,— այն ատեն առանց բանէ մը տեղեակ ըլլալու եւ առանց խելք յոգնեցնելու՝ կրակ կ'առնենք ու կը շարժինք ի նպաստ այս կամ այն կողմին։ Այսպէս է մեր նկարագիրը, եւ ամէն վարչաձեւի տակ այսպէս ենք եղած միշտ։ Ինչ որ ալ ըսուի, չկայ բան մը որ այնքան նուազ զբաղեցուցած ըլլայ մեզ, որքան մեր քաղաքականութիւնը Արեւելքի մէջ, 60 տարիէ ի վեր։

(1)

գէկ ու վարագեղ հարսի մը պէս կը սուրայ — վարսից (ճիւղերուն), բայց սպասէ, ուրիշ մըն ալ կայ — մայ-րաբաց (խոշոր խոր ծառերուն): Ալ կարճ կապեմ, հարկաւ այդ ճիւղերը եւ այդ ծառերը անտառներուն կը վե-րաբերին: Ուստի չվհատինք եւ վերլուծումը վերակազմենք, համադրենք (analyse, synthèse) Գարունը շատ օգտակար է ան-տառներուն ճիւղերուն եւ խոշոր ծառերուն: վարսից կրնանք թարգմա-նել նաեւ ծառերուն, առ հասարակ: Մասը գրուած է ամբողջին տեղ (Բայց առ այժմ քերականութենէն չշեղինք շատ եւ չմտնենք հռետորա-կանին մարզը):

Ներողութի՛ւն: Թերեւս տաղտուկ կը պատճառէ դասին այս ձեւ ոլորա-կումը — թաթիկ բռնած կ'առաջնոր-դեմ, ի՜նչ ընեմ: Ցետոյ, պէտք է գիտ-նաք — ատ ալ ծանօթութիւն մըն է— թէ վարժապետութեան մէջ, կամայ ակամայ, սոփեստութիւն կը մտնէ, ինչպէս՝ ստուեան մը՝ բոլոր, ա-մէն տեսակ գրուածներու մէջ: Ցիսուս այս ճշմարտութիւնը հասկցաւ, ինք ալ, Գալիլեայ մէջ: Երբ տեսաւ որ իր յաճախ ըսածները կրկնելով եւ միեւ-նոյն հրաշքները միայն ընելով, իր այլապէս համբերատար ունկնդիր հայրենակիցները կը ձանձրանային, բոլոր ժամանակներու եւ բոլոր միջավայրերու համար յա-ւիտենական առած մը ըսաւ. — Մարգարէ ի գաւառի իւրում պատիւ ոչ ունի ···

Ատ գիտնալով, բանանք ուրեմն վա-րագոյրը եւ նոր տեսարանի առջեւ գտնենք մեր խատուտիրա եւ խատապա-րանոց ունկնդիրները ···

X Բայց դառնանք երկրորդ տողին — Գարնայնի ուռնու երկիր, ծընընդական ժրտէ սերմանս: Միեւնոյն սո-վորութեամբ կ'առնենք, չէ՞, բայց ու-ենթական — ուռնու երկիր (երկիրը կ'ուռի): Ե՞րբ կ'ուռի երկիրը — գար-նայնի (գարնան ատեն, մէջ): Այսպէս կ'ըլլան ձմերայնի, աշնայնի, ամա-րայնի: Որովհետեւ ստացուածքի ձեւ են, տեսակ մը մակբայ են, ոչ թէ նախ-դիրով բնութեան խնդիր, մանաւանդ որ Ի կամ Ց նախդիր ալ չկայ, ինչ-պէս՝ ի գարնան, յամառան, յաշնան: Եթէ այսպէս ըլլային, մակբայ չէինք ըսեր, այլ Ի կամ Ց նախդիրով տրա-կան հոլով բնութեան խնդիր:

Առնենք հիմա միեւնոյն նախադա-սութեան երկրորդ մասը — ծընընդա-կան ժրտէ սերմանս: Բայն է ժրտէ (կը թախանձէ, կը պահանջէ — ժիտ, թախանձող, նեղացուցիչ, յանդուգն, ինչպէս՝ ժպիրհ, ժմերտ): Ի՞նչ կը պահանջէ — սերմանս (սերմեր), որ ածական մըն ալ ունի, ծննդական (ծը-նող, բազմածին): Հարկաւ կը դիտէք որ ածականին եւ գոյականին (ծննդա-կան սերմանս) միջեւ մտեր է բայը: Ամէն լեզուով գրականութեան կամ, մանաւանդ, բանաստեղծութեան մէջ կայ այս ձեւը: Այս մասին առ այժմ այսչափ: Անանկ որ խաղալով խնդա-լով ուք պիտի կրնաք այսպէս իբրեւ գաղտրաւակ սպրդիլ ի վայրի դալար-ւոյ, առանց կողմելու (կռահելու) թէ վարժապետը որ կը հպատակի Քանթին impératif catégoriqueին, ներ-քին ի՜նչ տրամադրութիւններու կը յաղթէ, եւ ի՛նչ կորովով, դասը ձեզի տանելի ընծայելու համար:

Ուրեմն, երկրորդ տողն ալ համա-դրենք յետ վերլուծումի. — Երկի-րը կ'ուռի գարնան, բազմածին սեր-մեր կը պահանջէ: Այսինքն՝ սերմ կը պահանջէ որ ծնի, ուռճանայ:

Գ. եւ Դ. տուներն ալ հոս յիշատա-կենք.—

Անդ յայնժամ ամենազօր հայրըն Ե-
թեր իջանէ գայ
Բերրի ցօղոյն տարափովք ի բերկրալի
ծոց ամուսնոյն:

Անդ (այն միջոցին, այսինքն գա-րունին) իջանէ գայ (կ'իջնէ կուգայ) ամենազօր հայրըն Եթեր (Եթեր, եր-կինքը, օդէն վեր տիրակալող ամե-նահիւթը, Արամազդ, որ պէտք է գա-րունին գայ միանայ օդին, Հերային— իր ամուսինին —) բերրի ցօղոյն տա-րափովք (պտղաբերող անոյշ անձրեւ-ներով — ցօղի տարափներով — սրա-փաձայն գարնանային մեղմ, յորդ-թօնը, տարափը, որ կը կակղէ սա-ռած գուղձն ու բունձը):

Ցօղոյն տարափովք — Որո՞ւ կամ ի՞նչ բանի տարափներով — ցօղին, ու-րեմն «ցօղին» յատկացուցիչ է: Գրա-բարին մէջ լսած էք, ըսած եմ, թէ յատկացուցիչը յատկացեալէն առջը կը դրուի ընդհանրապէս (յիշեցէք Փրանսերէնը), բայց արդի լեզուին ձեւովն ալ կ'ըլլայ յաճախ (ինչպէս այս օրինակին մէջ — ցօղոյն տարա-փովք): Ածականն ալ ընդհանուր կանոնով գոյականէն առջը կը դրուի — հայր երկնաւոր — բայց որքան շատ կայ «երկնաւոր հայր», եւ ու-րիշներ:

ՏԱՐԱԶ

11րդ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

Մինչ նորահաս երկիրներ զգալի յառաջդիմութիւն ցոյց կուտան մար-զական զանազան ճիւղերու մէջ, ինչ-պէս Ճափոնցիները, գրաւելով առաջ-նակարգ դիրքեր, Ֆրանսայի եւ Անգ-լիոյ նման երկիրներ որոնք մարմնա-կրթանքի նախակարապետները կը հա-մարուին, շատ անմխիթար վիճակի մը մէջ կը գտնուին: Այդ արատը Անգ-լիոյ համար մասամբ պիտի սրբէ յե-տագային Լէվլօք, որ 1500 մեթր վազ-քը պիտի շահի անսպասելի ժամանա-կով մը, կոտրելով թէ Ողիմպիականի եւ թէ աշխարհի մրցանիշերը: Իսկ Ֆրանսա մեծ բաւարարութիւն կը զգայ եթէ իր ներկայացուցիչները յաջողին գոնէ զտումի նախափորձե-րուն մէջ դասուիլ: Այսպէս է որ Goix-ին 1500 մեթր եւ Skawinskyի 800 մ. նախափորձերուն մէջ ձեռք բերած ար-դիւնքները ակներեւ գոհունակութիւն պատճառեցին: Առաջինը զտումի իր շարքին մէջ առաջին ելած էր 3 վ. 54 երկվ.էն այն ինչ երկրորդը 400ի իր շարքին մէջ երկրորդ հանդիսացած էր 48 երկվ.էն:

Խօսելով ընդհ. կերպով, 1936ի ո-ղիմպիականը արձանագրեց այնպիսի արդիւնքներ որոնք անակնկալ եղան: Մարդկութիւնը միշտ զարգանալու եւ զօրանալու վրայ է եւ չենք կրնար նախատեսել թէ արագութեան եւ ուժի սահմանը մինչեւ ուր պիտի հասնի: Կը յիշեմ 1924ի օրերու 100 մեթ-րի ախոյեան Փէտօքի վազքը եւ թողած տպաւորութիւնը, այն ատեն զինքը մարդ-փայրաշարժի կը նման-ցնէին: Այսօր Ճէս Օուըն եւ իրմէ ա-ռաջ ուրիշներ, քանի քանի անգամ ջարդուփշուր ըրին Փէտօքի մրցանի-շերը: Անշուշտ օր մը Ճէս Օուըն ալ շուքի մէջ պիտի մնայ, բայց այս հա-մակրելի սեւամորթին ձգած տպաւո-րութիւնը անջնջելի պիտի մնայ: Շատ քիչ անգամ պատահած է որ մարզիկ մը այսքան խելայեղ խանդավառու-թիւն ստեղծէ: Ներկաները ցաւով հաս-տատեցին թէ Ճէս Գ. եւ վերջին մր-ցումէն վերջ այլ եւս մարզադաշտին վրայ չպիտի երեւար, թէ նոյն իսկ 4×100 դրօշարշաւին չպիտի մասնակ-ցէր: Աւելի տարօրինակ թուեցաւ երբ մարզիկը յայտնեց թէ համալսարանը աւարտել վերջ (յառաջիկայ տարի) այլ եւս չպիտի ձգէ մարզանքը: (Դեռ 21 տարու չկայ): Բայց եւ այնպէս իր փափաքն է որ եւ է համալսարանի մէջ մարզական վարիչ դառնալ:

Առաջին օրուան փայլուն յաջողու-թիւններէն վերջ, երկուշաբթի խաղե-րը շարունակուեցան նոյն խանդավառ տրամադրութեան մէջ: Ու հակառակ լուր օր մը ըլլալուն, թէ առաւօտուն եւ թէ կէս օրէ վերջ հսկայ մարզա-րանը ծայրէ ծայր լեցուած էր: Մի-այն արեւն էր որ ժլատութիւն կը ցուցնէր: Մութ ու մռայլ ամպերն ու անձրեւը կը խանգարէին ամէն տրամա-դրութիւն եւ սակայն մրցորդները նոյն թափով շարունակեցին պայքա-րը:

Ֆրանսացիները յաջողեցան վերջա-պէս ողիմպիական առաջնութիւն մը շահիլ յանձին Լօսթէնի որ ծանրու-թիւն եւ մարզագունդ վերցնելու իր դասակարգին մէջ լաւագոյնը հանդի-սացաւ, այնինչ գերմանացի ոստիկան մը Հայն, իր երկրին համար նոր յաղ-թանակ մը կ'աւելցնէր մուրճը նետե-լով 56 մեթր 49 հեռաւորութիւն մը, ինչ որ կը կոտրէ նախորդ մրցանիշը:

Օրուան ուրիշ մէկ ուշագրաւ յաջո-ղութիւնը ձեռք կը բերէ դարձեալ Ա-մերիկացի սեւամորթ մը, Ուտրըֆ, 800 մեթր վազքի մէջ: Քիչ յետոյ Ա-մերիկա նոր յաղթանակ մը եւս կը շահի, այս անգամ իգական բաժնին մէջ, Օր. Սթիֆընս 100 մեթր վազքի մրցանիշը կը ցնցէ հաստատելով նոր մը՝ 11 4/10ով: Միջանկեալ աւելցնեմ որ իգական սեռին այս արդիւնքը աւե-լի բարձր է քան մեր հայկական մր-ցանիշը զոր Հրանդ Աճէմեան հաստա-տեց զինադադարին յաջորդող տա-րիներուն Պոլսոյ մէջ 11 6/10ով:

Իւրաքանչիւր մրցման երեք լաւա-գոյնները, մրցումէն վերջ ներկայա-նալով պատւոյ պատուանդանին առջեւ իրենց ճակատին կը ստանային դափ-նեպսակներ երեք շնորհալի Գերմա-նուհիներու կողմէ, այնինչ բուն յաղ-թականին ազգային քայլերգը հնչած պահուն իր դրօշը կը բարձրանար պատւոյ կայմին վրայ:

Ուշագրաւ է որ առաջին օրուան զտումի մրցումներու ընթացքին Թուրքիոյ ներկայացուցիչներէն Զա-քըր եւ Եըլտըզ, Երքան եւ Սօզանըր ա-մէնքն ալ պարտուելէ վերջ, երկրորդ օրուան բոլոր նախապատրաստական մրցումներուն մէջ յաղթական հան-դիսացած են:

Մրցումներուն մէջ առասպելական արագավազ Օուընս Ամերիկացիներու Սեւ Նետը իր փառքի գագաթնակէտին կը հասնի արդէն: 200 մեթր նոյն օ-րուան մէջ երկու անգամ 21 1/10 երկ-վ.էն կը կտրէ կոտրելով ողիմպիա-կանի մրցանիշը: Եւ սակայն անպար-տելի մարզիկը հոդ ալ կանգ չառնելով յաջորդ օր իր գերագոյն ճիգը թափե-լով 4/10րդ եւս պիտի իջեցնէ, անգամ մը եւս կոտրելով ողիմպիականի հին ու նոր մրցանիշները եւ 1/10ով մօ-տենալով աշխարհի մրցանիշին: Եր-րորդ օրուան իր ամէնէն փայլուն յա-ջողութիւններէն մէկն ալ եղաւ երկայ-նութիւն ցատկելու մրցումը որ նոյն-պէս դուրս եկաւ անհաւասարելի: Մէկ ոստումով աւելի քան ութ մեթր ցատ-կել իսկապէս մարդկային կարողու-թեան սահմանէն դուրս կը թուի: Այստեղ ալ ողիմպիականի մրցանիշը կը կոտրէ 7ով մօտենալով աշխարհի նիշին որ նոյնպէս իրն է բայց աւելի լաւ է արդիւնքները իրենց մանրա-մասնութիւններով խօսեցնել:

Յաջորդ օրը, չորեքշաբթի այլա-պէս սրտագրաւ երեւոյթներ պիտի պարզուին, մանաւանդ 1500 մեթրի մրցման մէջ որ պատմական պիտի մնայ:

Գ. Ճ.

ԽՄԲ.— Մեր աշխատակիցը օրը օ-րին մանրամասնօրէն նշանակած է բո-լոր արդիւնքները, իւրաքանչիւր ճիւղ առանձին, բայց նիւթապէս անկարելի ըլլալով տեղ տալ բոլոր մասնագիտա-կան նրբութեանց կ'ամփոփենք միայն ընդհանուր տեղեկութիւնները:

Ս. ԳՐՔԻ ՀՆԱԳՈՅՆ ՁԵՌԱԳԻՐԸ ԳՏՆՈՒԱԾ

ՎԻԷՆՆԱ.— Մանչեսթըրէն կը հա-ղորդեն թէ պատահաբար գտնուած է Ս. Գրքի հնագոյն ձեռագիրը 4 կտոր պապիրոսի վրայ: Այս հատակոտոր-ները քրիստոնէական երկրորդ դա-րուն կը վերաբերին եւ կը բովանդա-կեն Մովսէսի «Երկրորդումն Օրինաց» գրքէն հատուածներ յունարէն լեզ-ւով:

Ձեռագիրը 300 տարուան չափ աւելի հին է քան մինչեւ հիմայ գտնուած հնագոյն գրչագիրը: Հնարաւոր պիտի ըլլայ Ս. Գրքի առաջին թարգմանու-թեան բնագիրը գտնելու, որ մէկ դար յառաջ Աղեքսանդրիայի մէջ կատար-ուեցաւ. այս աստուածաշունչի քըն-նութեան համար մեծ կարեւորութիւն ունի:

Նաեւ այս գիւտին պատմութիւնը չափազանց հետաքրքրական է. Ե-գիպտոս՝ թափթփուքներու մէջ գըտ-նուեցան պապիրոսներ, որոնք իբր մումիայի պատանք կը գործածուէին: Ասոնք 1917ին Անգլիա բերուեցան եւ ոչ ոք կը գուշակէր թէ ինչ էր անոնց արժէքը: Մր. Ռոպէրթս պապիրոսնե-րը խիստ քննութեան մը ենթարկեց եւ վերահասու եղաւ թէ թերթերն իրա-րու վրայ կպած եւ իբր մումիայի պա-տանք գործածուելիք պապիրոսներ էին: Արդ հնախոյզը թերթերն իրար-մէ անջատեց եւ անոնց մէջ գտաւ 4 կտոր աստուածաշունչի բովանդակու-թեամբ: Ասկից զատ 6 կտոր իլիականի առաջին գրքէն երկու կտոր ողբեր-գութենէ մը, պատմական գրութենէ մը հատուածներ, կտոր մը ոտանաւոր եւ հաշիւ մը գտնուեցաւ:

Ա. Գ.

ՄԱՄՈՒԼ

ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

Պէյրութի Ազդակը կ'ողբայ այս խո-րագրով խմբագրականի մը մէջ (6 օ-գոստոս).

— «Աւելի լաւ պիտի ըլլար ըսել թե-րեւս՝ կրթական գործը Սուրիոյ մէջ, տրուած ըլլալով որ միայն Հալէպ ինքնին կը ներկայացնէ ամբողջ Սու-րիոյ հայ ազգաբնակչութեան կէսէն աւելի թիւը եւ կրթական գործին ծան-րութիւնը առաւելապէս հոն կեդրոնա-ցած է:

Մեզի ղրկուած թղթակցութիւննե-րէն երեւան կուգար, որ Հալէպի հայ վարժարանները մեծ մասամբ խճող-ուած են հիմնական դաստիարակու-թենէ զուրկ եւ նոյն իսկ ուղիղ հա-յերէն մը չգիտցող բազմաթիւ ուսու-ցիչներով, որոնց միակ առաւելու-թիւնը աժան թոշակով պաշտօնավա-րելու մէջ կը կայանայ: Աւելի պատ-րաստուածները եւ մանկավարժական գործին աւելի հմուտները, ինչպէս ցոյց կը տրուի, չկարենալով տոկալ թոշակներու վրայ եղած մկրատումնե-րու, հետզհետէ կը քաշուին ուսուց-չական ասպարէզէն, իրենց տեղը ձգե-լով անփորձներու եւ բախտախնդիր-ներու:

Այս վերջին մտահոգութիւնը, իր կարգին, արդիւնք կը նկատուի պատ-կան մարմիններու կողմէ՝ տնտեսա-կան տագնապին: Խոստովանինք սա-կայն, որ համեմատաբար շատ աւելի բախտաւոր օրերու մէջ, հայ վարժա-րանը նորէն եղած է զրկուած եւ հայ ուսուցչութիւնը նորէն ճիտը ծուռ:

Վասնզի, ինչպէս ցոյց կը տրուի, հայ ունեւոր ծնողքներ փոխանակ ազ-գային վարժարան ղրկելու իրենց զա-ւակները, աչքերնին դարձուցած են օ-տար հաստատութիւններու՝ հրաշք սպասելով անոնցմէ, միւս կողմէ երբ դպրոց մը չունենայ պատրաստուած ու որակեալ ուսուցչութիւն, շատ բը-նական է, որ զուրկ պիտի ըլլայ գրաւ-չութենէ եւ հեղինակութենէ: Խճողե-ցէք վարժարանները կիսագրագէտ, ու ուսուցիչ կոչուած անփորձ եւ աժան պաշտօնավարող տարրերով՝ ու յետոյ սպասեցէք որ ծնողքներ հո-գեւին կառչած մնան անոր, նոյնպէս անհարկի պահանջ մըն է, որ ահա, հակառակ ամէն ակնկալութեան, ար-դիւնք չի տար: Հայ կրթական գոր-ծին բարեկարգութիւնը պիտի տեղի ունենայ հայ ուսուցչին վերելքով, ըլլայ այդ անոր նիւթական թէ մտա-ւորական բարձրացումով: Որքան ա-տեն որ հարթուած չէ այս խնդիրը, մեր վարժարանները դեռ երկար պիտի տառապին:

Տարուէ տարի մեր դպրոցներու ան-կումը ուրեմն պէտք է արդիւնք նը-կատել այս ցաւին: Երբ հայ վարժա-րանը կը կորսնցնէ իր ձգողական հը-մայքը, ճակատագրականօրէն ան կը դառնայ առարկայ լքումի: Տնտեսա-կան տագնապի անունով ու դպրոցա-կան պիւտճէ հաւասարակշռելու մտա-հոգութեամբ իյնալ հայ ուսուցչին ճղճիմ ռոճիկին վրայ եւ շարունակ մկրատել զայն, աւելի քան խելագա-րութիւն է: Ընդունինք որ անդարի ձի մը կառք չի քաշեր, ուսուցիչը իր կարգին բարոյական եւ նիւթական ուժերու խուրձ մը պէտք է ըլլայ: Երբ անոր միտքը շարունակ իր ընտանի-քին սնունդին ու բնակարանի տագնա-պով յաճախուած է, ան գրական եւ շինարար աշխատանք չի կրնար կատա-րել. լոյսի պէս յստակ պէտք է ըլլայ սակայն ամէն անոնց, որ մեր դպրոց-ներու տնտեսական գործին պատաս-խանատուութիւնը ստանձնած են — հակառակը խորհիլ՝ կը նշանակէ կա-մովին անգիտանալ հոգեբանական շատ պարզ ճշմարտութիւն մը:

Շէնքի, ծրագրի, դասագրքի, կահ-կարասիի թերիներ — ոչ արհամար-հելի տարրեր դպրոցական գործին մէջ — կ'իյնան երկրորդ գծի վրայ: Վասն-զի լաւագոյն նստարաններու վրայ բազմած եւ օդասուն դասարաններու մէջ նստած աշակերտներ արդիւնքի նոյնպէս չպիտի հասնէին, եթէ երբեք իրենց հետ զբաղող ուսուցիչը ոգեւո-րութենէ սպառած եւ ասպարէզին պա-հանջած պատրաստութենէն զուրկ անձ մըն է»:

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՄԸ ՄԷՋ

Ամերիկայի Քոլոմպիա համալսա-րանի Հնդկա-Իրանեան եւ բաղդատա-կան լեզուագիտութեան բաժինը յա-ռաջիկայ տարեշրջանին համար Հայոց լեզուի եւ մշակոյթի չորս դասըն-թացքներ հաստատած է: Ասոնք են.—

1) Արդի հայերէն; 2) Դասական հա-յերէն կամ գրաբար, 3) Մշակոյթի պատմութիւն Հայոց, 4) Հայկական լուսազարդուած գրչագիրներ:

Այս դասընթացքներէն առաջին երե-քը պիտի աւանդէ Վեր. Անդրանիկ Ա. Պետիկեան, իսկ չորրորդը Օր. Սի-րարփի Տէր Ներսէսեան:

Վեր. Ա. Պետիկեանի դասընթաց-քին մաս կը կազմեն — տարերք քերա-կանութեան, հնչաբանութիւն, դիւրին ընթերցում եւ վարժութիւն, լեզուա-կան մարզանք եւ խօսակցութիւն, բա-ռամթերքի ստուգաբանական զարգա-ցում:

Իւրաքանչիւր շրջանի ուսանողական վճարքը 30 տոլար է: Կը սկսի 29 սեպ-տեմբեր 1936ին, ամէն հինգշաբթի:

Նոյն դասախօսը Հայոց մշակոյթի պատմութեան դասընթացքին՝ ընդհա-նուր տեսութիւն պիտի ընէ հայ ար-ուեստի եւ գրականութեան զարգաց-ման մասին, սկսեալ 5րդ դարէն, Ք. Ե., մինչեւ արդիական ժամանակնե-րը:

Այս դասընթացքներուն կրնան հե-տեւիլ հայերէնի անծանօթներ ալ:

Հայկական լուսազարդուած գրչա-գիրներու մասին Օր. Ս. Տէր Ներսէս-եան պիտի դասախօսէ ամէն ուրբաթ 23 սեպտ. 1936էն սկսեալ, Փիրփընթ Մօրկըն Լայպրըրիի մէջ:

Ան պիտի տայ ուսումնասիրութիւն մը կերպարուեստի եւ զարդանկարչու-թեան մասին հայկական գրչագիրնե-րուն մէջ, նպատակ ունենալով ճշդո-րոշել հայ նկարչութեան մասնայա-տուկ բնոյթը եւ անոր տեղը Մերձա-ւոր Արեւելքի արուեստներուն մէջ (սասանեան, սուրիական, բիւզանդա-կան, իսլամական): Ամենահին թուա-կանը կրող գրչագիրներէն առաջ հայ արուեստի մասին տեսութենէ մը ետք, դասախօսը պիտի ծանրանայ 10րդէն 15րդ դարերու գրչագիրներուն վրայ: Դասընթացքը պիտի աւարտի հայ ան-կախութեան կորուստէն սկսեալ մին-չեւ 17րդ դարաշրջանը՝ զանազան հայ կեդրոններու մէջ գրչագիր գործերու քննութեամբ:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ըն-թեռնլի եւ մելանով:

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

Նոյնը պէտք էր գործադրել ե՛ւ քա-ղաքի մէջ: Այս միջոցով շրջանակները փոխադարձաբար միմեանց օգնու-թեան կրնային երթալ եւ պաշտպան-ուիլ հաւաքաբար: Կոտոյի Հաջին, Տիգ-րանը, դերձակ Ցարօն եւ այլ ընկեր-ներ շրջան պիտի ելլէին այս նպատա-կով եւ նախ պիտի օգտագործէին հին մարտիկներու փորձառութիւնը՝ ա-նոնց յանձնելով ղեկավարութիւնը շր-ջանակներու: Սասունի ընկերները, ըստ երեւոյթին կլանուած էին Սասու-նի պատրաստութեամբ. կենդանու-թեան նշոյլ չէին ցոյց տար դաշտի պատրաստութեան մասին: Ի՞նչ կը խորհէին. մի՞թէ իրենց ճակատագրին պիտի ձգէին, թէ՞ ուրիշ ծրագիրներ ունէին — ինծ անյայտ էր. քաղաքի ղեկավար ընկերներ շատ վշտացած է-ին եւ զայրացած:

Այլ եւս բնակարանս չվերադար-ձայ. սկսեցի ապրիլ ընկերներու տու-ները փախստական վիճակով: Մատ-թէոսի խումբն ալ միշտ ապրածս տու-նիս դիմացը՝ ձորին միւս կողմը կը տեղաւորուէր: 4—5 օր անցեր էր այս կացութեան մէջ, երբ առաւօտ մը կա-նուխ լուսամուտէս նկատեցի որ դէ-պի Ճօճոյի Գասպարի տունը կը բար-ձրանան 10—15 զինուած ոստիկան-ներ. տունը շրջապատած են, ներս մտան, բայց 15—20 րոպէէն թողին ու արագութեամբ իջան Առաջնորդարան. գիս կը փնտռէին անշուշտ: Վարա-գոյրը պատռուած էր: Երկար մնացին հոն. հարցուցած էին վարդապետին իմ մասին: Պատասխանած էր թէ հի-ւանդ եմ եւ Գասպարի տանը պառ-կած: Զկրնալով բան մը հասկնալ, մեկնած էին:

Կը սպասէինք ընդհ. խուզարկու-թեան եւ, ուրեմն, ընդհարումներու: Եթէ այս օրերուն պայթէր կռիւը, կր-նամ հաստատապէս ըսել, որ Տարօնը փրկուած էր. զօրք գրեթէ չկար. կռիւը պիտի ընդլայնէր. մերինները լեռներէն կը կանչէինք, քաղաքը կը գրաւէինք եւ կը կապուէինք ռուսա-կան յառաջացող բանակին:

Կառավարութիւնը այլ եւս ձայն չհանեց. ըստ երեւոյթին զօրք էր ու-զած եւ կը վախնար ժամանակէն ա-ռաջ սկսիլ:

Ամէն կողմէ հարկադրանքը սկսաւ: Մանաւանդ Վարդան վարդապետը եւ Մատթէոսը կը պնդէին որ հեռանամ քաղաքէն գոնէ ժամանակաւորապէս: Երթալէս առաջ շատ պնդեցինք, որ Միրիջանեան Արշակը, Տօքթ. Շահ-պազեանը, «Թիմարի Հաջին» ինծի հետ գան, բայց չհամաձայնեցան ըսե-լով թէ իրենք կրնան տեղի վրայ պահ-ուիլ:

Ցունիսի վերջն էր. դեռ բոլորովին չապաքինած ծանր հիւանդութենէն, խումբին հետ ոտքով ինկայ ճամբայ: Չորս ժամ անընդհատ քալեցինք ու լուսածագէն քիչ մը առաջ բարձրա-ցանք Բերդակ գիւղի լեռը:

ԲԵՐԴԱԿԱ ՍԱՐԸ ԵՒ ՍԱՍՈՒՆԸ

Արշալոյսը բացուած էր, երբ հեւ ի հեւ հազիւ մեզ ձգեցինք Բերդակա սարը ու տեղաւորուեցանք հեղեղատի մը մէջ: Հոն զգացի, որ դեռ հիւանդ եմ— բոլորովին ուժէ ինկած էի:

Մշոյ սքանչելի դաշտը մանիշակ մշուշով պարուրուած կը քնանար կարծես: Մեղրագետը եւ աւելի հե-ռուն Եփրատը՝ պապղուն երկու երիզ-ներու նման, մանիշակ ֆոնի վրայ, ձգուած էին դաշտի մէկ ծայրէն միւ-սը: Դաշտի գիւղերը կ'ապրէին դեռ ... իրենց վերջին սեւ օրերը:

Կէսօր էր, երբ լերան ստորոտէն դէպի մեզ սկսան բարձրանալ քանի մը հոգի: Շալակաւորներ էին որ ճաշ էին բերած. Բերդակցի Օսկիանն էր անոնց առաջնորդը: Իրական ուխտեալներէն էր հինաւուրց այդ մարտիկը դեռ Ա-րաբոյի, Սերոբ-Աղբիւրի օրերէն: Կարճահասակ, քիչ մը կաղլիկ, նի-հար, սուր պապղուն աչքերով 40ի մօտ մարդ մըն էր, որ անցած էր շատ կը-ռակներէ ու գնդակներէ եւ այժմ ամէն ինչի վրայ փիլիսոփայօրէն կը նայէր: «Ինչ որ գրած է գմեր ճակտին, գէն կեղնի» — այս էր անոր դաւանանքը ամենածանր վայրկեաններուն:

Կարծեմ մեր խումբը տասը հոգիէ էր բաղկացած: Մատթէոսն էր անոր ղեկավարը: Մեր յեղափոխական պատ-մութիւնը, բազմաթիւ այլ հազուա-գիւտ դէմքերու հետ, շատ քիչ արձա-նագրած է անոր մասին:

Ցաղթանդամ մարդ մըն էր, բայց մանուկ մը: Ռուսական զինուորու-թիւն էր ըրած, իսկ յետագային Քր-իստափորի աշակերտը դարձաւ եւ կատարեց ահաբեկում մը «Փոթորի-կ»ի հրամանով: Ասկից ետքը աքսոր-ուեցաւ Սիպիր, ուրկէ փախաւ եւ ե-կաւ Վասպուրական ծառայելու յեղա-փոխութեան: «Օսմանեան սահմանա-դրութեան» չհաւատաց: Զաւարեանին հետեւեցաւ դէպի Տարօն եւ հոն մնաց իբր հասարակ զինուոր ու գործիչ: Վե-րին աստիճանի բարեկիրթ, մեղմ ու դիւրաբեկ իր զգացումներուն մէջ՝ մոլեռանդօրէն նուիրուած էր Դաշնակ-ցութեան: Դաժան էր ու անզիջող մեր աւանդութիւններու ու սկզբունքնե-րու պաշտպանութեան մէջ, միամիտ՝ բիւրեղ՝ իր նկարագրով:

Փախուստս լուրը անմիջապէս տա-րածուեցաւ դաշտի եւ լեռներու մէջ ու թողուց բարոյալքիչ ազդեցութիւն մեր ժողովուրդին վրայ: «Կացութիւ-նը յուսահատական է ուրեմն, որ պահուեցաւ»,— կը հետեւցնէր ժողո-վուրդը իրաւացիօրէն, որովհետեւ այլ եւս ոչ ոք կը մնար, դէթ երեւոյթ-ները փրկելու համար: Բացայայտ թշնամական վիճակ ստեղծուեցաւ մահմետականներու եւ կառավարու-թեան հետ: Այս հոգեբանութիւնը վա-րակեց մանաւանդ յեղափոխական մարտիկները, որոնցմէ շատերը զէն-քերնին առած լեռը եկան: Մաս մը ա-նոնցմէ յաջողեցանք վերադարձնել, իսկ շատերը մնացին եւ յետագային Սասուն կանչուեցան:

Մուշէն հեռանալէս յետոյ, Կոտոյի Հաջին, Տիգրանը եւ ուրիշ ընկերներ, հազիւ ժամանակ ունեցած էին քաղա-քի զինական ուժերը քիչ շատ կարգի բերելու: Դաշտի գիւղերը ձգուած է-ին իրենց ճակատագրին: Կազդուրուե-լէս վերջ միայն զգացի թէ ի՛նչ ահա-ւոր սխալ մը գործած էի ձգելով քա-ղաքը այդ ծանր օրերուն եւ քաշուե-լով լեռներու ծերպերը: Ի հարկէ միտ-քէս չէր անցած երբեք կեանքս փր-կել (ինչ որ երբեմն կը գրուի): Տեղա-կան ընկերներուս մտահոգութիւնն էր եղած թոյլ չտալ որ ձերբակալեն զիս եւ յուսալքեն ժողովուրդը, մինչդեռ լեռ բարձրանալովս բողոքի ցոյց մը ըրած կ'ըլլայի կառավարութեան դէմ եւ նախազգուշացում մը՝ մեր ժողո-վուրդին համար: Այս մտահոգու-թեամբ կը պնդէին որ հեռանամ:

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(24)

թիւն մը հաստատել, ստուգելու համար թէ կառավարութիւնները կը կատարե՞ն իրենց յանձնառութիւնները։ Շուէտ, Նորվեկիա եւ Տանըմարքա ընդունած են ֆրանսական ծրագիրը եւ արդէն միջոցներ ձեռք առած, ինչպէս Պելժիա, Մ. Նահանգները չեն ուզեր որ եւ է բանի խառնուիլ։

*** Ֆրանսական կառավարութիւնը վճռապէս կը հերքէ այն լուրերը թէ այս օրերս օդանաւեր ղրկուած են Սպանիա։

Մոսկուա կ'իջեցնէ զինուորութեան տարիքը

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ կեդր. կոմիտէն եւ գործավարներու խորհուրդը որոշեցին երիտասարդներու զինուորական տարիքը նշանակել 19, փոխանակ 21ի, նկատելով որ մեծապէս բարուոքած է խորհրդային երիտասարդութեան ֆիզիքական վիճակը, շնորհիւ տրուած մարզանքին։ Իջեցնելով զինուորութեան տարիքը, նորագիրները պիտի կրնան իրենց ծառայութիւնը լրացնել յետոյ, աւելի երիտասարդ հասակի մէջ եւ անընդհատ նուիրուիլ իրենց ընտրած ասպարէզին։

Նոր կարգադրութեամբ, պիտի աւելնայ խորհրդային բանակին թիւը, որ 1,300,000ի կը հասնի այժմ։ Այս տարի 21 տարեկաններու ամբողջ դասը եւ 20 տարեկաններու կէսը պիտի զինուորագրուի, նոյնպէս յառաջիկայ տարի, մինչեւ 1939, երբ բոլոր նորագիրները 19 տարեկան պիտի ըլլան։

Հունգարիա ինչ՞ր պիտի պահանջէ

Փէշթայի «Ազգային Դէտ» թերթը, որուն խմբագրապետը վարչապետին մտերիմ բարեկամն է, հետեւեալ կերպով կը պարզէ երկրին արտաքին քաղաքականութեան նպատակները.—

1.— Միջազգային խորհրդաժողով մը հրաւիրել եւ չեղեալ հռչակել Թրիանոնի դաշնագիրը։

2.— Իրաւունքներու հաւասարութիւն Հունգարիոյ համար, մանաւանդ զինուորական խնդիրներու մէջ։

3.— Հանրաքուէ կատարել երբեմնի հունգարական հողերու վրայ, որպէսզի անոնց ժողովուրդները կարենան իրենց կամքը յայտնել, պարզ մեծամասնութեամբ (այսինքն Հունգարիոյ վերադառնան)։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՒՍՈՒԼԻ ՔԱՐԻՒՂԻ ընկերութեան խալացի բաժնետէրերը ուրիշ խմբակներու ծախեցին իրենց բաժնեթուղթերը եւ իրենց ուխտ ներկայացուցիչները հրաժարեցան։ Վարչական խորհուրդը վերակազմուեցաւ անգլիացի, ֆրանսացի, ամերիկացի եւ իրաքցի ներկայացուցիչներով, նախագահութեամբ լորտ Կօչընի։ Ընկերութիւնը ծրագիր մը մշակած է, Տիգրիսի արեւմտեան շրջանի քարիւղաբեր հողերը շահագործելու համար։

ԱՆԳԼԻԵԳԻՊՏԱԿԱՆ դաշնագիրը ստորագրելու համար, վարչապետ Նահաս փաշա եւ իր պատուիրակութիւնը չարաթ օր ճամբայ պիտի ելլեն դէպի Լոնտոն։ Կը կարծուի թէ դաշնագիրը պիտի ստորագրուի օգոստոս 27ին։ Չորեքշաբթի օր նշանագրուեցաւ այն համաձայնութիւնը որ կը վերաբերի «քաբիթիւլասիոն»ներու բարձման։

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԸ կը շարունակէ պտոյտներ կատարել Եուկոսլավիոյ մէջ։ Այս այցելութենէն կ'ուզեն օգտուիլ Խրուաթները, իրենց ազգային տենչերը իրականացնելու համար։

ՀՐԷԱԿԱՆ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ, որ կը շարունակուի Ժընեւի մէջ, որոշեց կոչ մը ուղղել անգլիական կառավարութեան, որպէսզի վերահաստատէ խաղաղութիւնը Պաղեստինի մէջ։ Այս առթիւ շեշտուեցաւ թէ ներգաղթի որ եւ է ընդհատում կամ սահմանափակում անողոք ընդդիմութեան պիտի հանդիպի։ Ժողովական մը մեղադրեց Պաղեստինի անգլիական վարչութեան ապիկարութիւնը, ուրիշ մը ծագած դէպքերուն պատասխանատու հռչակեց Իտալիան։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆՈՐ ՆԱՄԱԿԱԴՐՈՇՄՆԵՐ պիտի տպուին, փառաւորելու համար զանազան երեւելիներու յիշատակը։

«ԱՔՍԻՈՆ ՖՐԱՆՍԷԶ», արքայական օրկանը, չկրցաւ ժամանակին հրապարակ հանել չորեքշաբթի օրուան թիւը, կռիւ մը ծագած ըլլալով փոխադրութեանց պաշտօնեաներուն եւ վարչութեան միջեւ։ Կ'ըսուի թէ համայնավար բանուոր մը փորձած էր գործադուլ հռչակել տալ։ «Իւմանիթէ» կը պահանջէ արգիլել «աւազակներու թերթը»։

ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆԻ չորեքշաբթի օրուան մրցումներուն մէջ, ցատկելով ջուրը խորասուզուելու առաջնութիւնը շահեցաւ ամերիկացի 13 տարեկան աղջիկ մը, Մարճորի Կէսթրինկ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եալթացի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները երեքշաբթի երեկոյ (18 Օգոստ.) ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարան վերնայարկը, 4 Rue St. Denis (Place du Châtelet), մեթրօ Châtelet։ Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն եւ պատգամաւորի ընտրութիւն։

ՊՄՆԵԷՕ ՔԱՇԱՆԻ Արծիւ խումբի ժողովը վաղը, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 17 rue Ampère։ Օրակարգ՝ շարունակութիւն նախորդ ժողովի։

Գաւառ

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) ընկեր կարօ Խաթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները 16 Օգոստ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, ընկեր Յով. Վարօեանի խանութին մէջ (Քամփանեը Ֆրէզ)։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ

Սեպտ. 6ին, ՌՈԲԻՆՍՈՆԻ մէջ։

կը խնդրուի նկատի առնել այդ թուականը։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Ֆ. Կ. Խաչի Վալանսի Մասնաճիւղին կողմէ

16 Օգոստ. կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն, Բէրէի անտառը

կը խօսի ՕՐ. Հ. ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ

Նուագ, երգ, պար, արտասանութիւն եւ բանախօսութիւն։

Ձրի եւ առատ պիւֆէ։ Երթուդարձի համար 1.50 ֆր. հանրակառքով։

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է ԵՒ ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

"ՎԷՄ" ի ԺԵ. Թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Վ. Մինախորեան, Արհաւիրքի օրեր.— Վ. Փափազեան, Համաշխարհային պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը.— Տոքթ. Յ. Թորգոմեան, Յուշատետրէս.— Գ. Գիւզալեան, Մեծ յոբելեանի առթիւ.— Յ. Կազանչեան, Համեմատութիւն մը Հռոմի Ս. Պետրոս եւ Վաղարշապատի Ս. Հռիփսիմէ եկեղեցիներուն յատակագիծերու միջեւ.—Փ. Սանասար, Թիւրքիայի պատմութիւնը.—Ա. Սաֆրաստեան, Քսենոֆոնի ուղեւորը Հայաստանի միջով.— Յ. Ստեփանեան, Անդրանիկը Սիւնեաց երկրում.— Հայ—Հայկական բանակցութիւններ.— Հին թուղթեր.— Շիրվանզադէի նամակները.— Անցեալէ.— Ա. Խանջեան, Բարգէն կաթողիկոս, գերասան Յ. Աբէլեան.— Կեանք եւ մշակոյթ.— Գիրք եւ Մամուլ.— Գրախօսական։

Տարեկան բաժնեգին՝ 70, 60 եւ 50 ֆրանք, համաձայն իւրաքանչիւր երկրի թղթատարական սակի։

Երրորդ շրջանի բաժանորդները կրնան առաջին երկու տարիներու 12 թիւերը ստանալ վճարելով 50 ֆրանք. կամ վեց գրքի համար 25 ֆր.

Հասցէ.— S. Vratzian. 13 Rue des Platanes. Gité Jardin de Plessis-Robinson. (Seine).

ԱՅՍ ՇԱԲԹՈՒ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

ՊԱՏԻ ԹՈՒՂԹ, ԼԻՆՕ, ՆԵՐԿ

Այս ծանուցումը ներկայացնողին Քաթալոկին վրայէն 100ին 20էն 40 զեղչ։

Դիմել՝ փաբրիքի մթերանոց, 15, Avenue Mathurin - Moreau, PARIS (19).

ՎԵՐԱՓՈԽՄԱՆ ՏՕՆԸ

Փրանսոյի Ս. Սահակ-Մեսրոպ եկեղեցիին մէջ, ի Մարսէյլ

Յառաջիկայ կիրակի. Օգոստ. 16, Յօն Վերափոխման Ս. Աստուածածնի, Ս. եկեղեցւոյս մէջ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Տ. Գարեգին եպիսկ.։ Մ Պատարագի աւարտումին տեղի կ'ունենայ խաղողի օրհնութիւն։ Նոյն օրը կը կատարուի նաեւ հոգեհանգստեան պաշտօն ի յիշատակ հանգ. Տ. Բաբգէն աթոռակից-հայրապետին Կիլիկիոյ՝ անոր մահուան քառասունքին առթիւ։

Սկիզբ ժամերգութեան	7
» Ս. պատարագի	9.30
Հոգեհանգիստ	11
Քարոզ	11.15
Խաղողօրհնէք	11.45

Վարչութիւն
Սահակ-Մեսրոպ եկեղեցւոյ

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Բաբերդի Հայր. Միութեան վարչութիւնը իր բոլոր հայրենակիցներուն կողմէ խորին ցաւակցութիւն կը յայտնէ իր հայրենակից խորէն Տէր Նազարէթեանի, Սյրի Տիկ. Ա. Տ ր Նազարէթեանի եւ պարագաներուն, իրենց եղբօր, ամուսնոյն եւ ազգականին՝ հայրենակից ՍԱՐԳԻՍ ՏԷՐ ՆԱԶԱՐԷԹԵԱՆԻ դառնադէտ մահուան առթիւ։

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ Տարօն Տուրուբերանի Նահանգային Հայր. Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, 119 Ավընիւ տ'Իթալի սրճարանին մէջ։ Օրակարգ՝ վարչութեան ընտրութիւն եւ զանազան հարցեր։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼՊՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմի երկրորդ տպագրութիւնը։

Գին Ֆրանսայի համար 5 ֆր., արտասահման 6 ֆր.։

Դիմել ընկ. Արցախեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը։

ԾԱՆՕԹ.— Երկրորդ հատորը չէ հրատարակուած տակաւին։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (68)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Մէկ նայեցէք է... մեր արհեստանոցի առաջին թնդանօթը... հոս... — ու ծիծաղելով դարձաւ շուրջիններուն, որոնք իրեն չափ ոգեւորուած էին,— ինծի նայեցէք, վրան անպատճառ պէտք է փորագրել. «Շինեցաւ թնդանօթս այս, յաղագս յեղափոխութեան, ձեռամբ պուլկարացի վարպետ Հրայրի, որ է Ռուսչուկ քաղաքէն»։

Ներկաները բոլորն ալ սրտանց մասնակցեցան Հրայրի աղմկոտ ծիծաղին։

— Անցնինք միւս սենեակը, հոս կարելի է խեղդուիլ ծուխի եւ մուրի մէջ.— առաջարկեց Վահէն.— կարծես թէ շնչահեղձ պիտի լինիմ...

— Վայ փափկասուն, ոպէս թէ Հայաստանի ախոռները աւելի լաւ լինէին,— հեգնեց Կարօն՝ հետեւելով միւսներուն, որոնք անցան ախոռի առաջին մասը, որ իրենց ննջարանն էր։

Երբ տեղաւորուեցան սաքուի չորս կողմը փռուած հաստ թաղիքներու վրայ, բոլորն ալ ակնդէտ կը սպասէին, որ Վահէն սկսի։

— Է, չսկսի՞ս,— հարցուց Հրայրը,— անհամբեր, հոգիներս հանեցիր։

— Ի՞նչ սկսիմ որ,— քմծիծաղով ըսաւ Վահէն,— ի՞նչ կայ որ, ի՞նչ պատմեմ, ամէն ինչ մեր սպասածի նման յաջող անցաւ։

— Տօ, եղբայր պատուական, այդ որքան մանրամասնութեամբ կը պատմես, քիչ մը կարճ կապէ,— հեգնեց Սարգիսը.— յաջողութեան մասին հարցնելու պէտք չունինք, դէմքիդ նայիլը բաւական է։ Օրհնած, մէկ կարգին պատմէ, տեսնենք։

— Սկսէ տեսնենք,— ու Պատտամեանը հանդարտ եւ խոհուն աչքերը դարձուց Վահէին,— պատմէ մանրամասնօրէն...

Բոլորը լռեցին՝ ականջ կարած։

— Քաղաքէն մեկնելուդ յաջորդ գիշերը,— խօսքը Պատտամեանին ուղղելով, սկսաւ Վահէն,— որոշեցինք ձեռնարկը կատարել։ Պարոնովը մեր զինուոր ընկերները պահակ պիտի նշանակէր գիշերուան ժամը տասէն մինչեւ մէկը։ Այդ պահը ընտրեցինք՝ մտածելով որ լոյսը չբացուած՝ ապրանքը կրնանք թագստոցները հասցնել։

«Փուրկոնները, երբ բաւական մը մօտեցան բերդին, ճամբայէն դուրս ելան եւ քիչ հեռանալով կանգ առին գետակի եղը անկուած ուռիներու շարքին քով։ Այնպէս որ ճամբայէն անցնող մը, գիշերուան այդ պահուն հազիւ թէ կրնար ծառերու ստուերներուն մէջ կորած փուրկոնները նկատել։

«Վաղօն ու ես յոյն որմնադիրներն ու երեք ընկերներ վերցնելով՝ դիմեցինք դէպի բերդը, սակայն, մինչեւ հոն հասնելնիս, հաւասար հեռաւորութիւններու վրայ մեզ ընկերակցող տղաքը պահակ դրինք։ Այդ ձեւով, փուրկոններու մէջ սպասող ընկերներուն հետ մեր կապը չկտրեցաւ։

— Յոյները տարակուսիք մը չըրի՞ն,— հարցուց Պատտամեանը։

— Ինչպէ՞ս չէ։ Միհրդատը յիմարաբար այնպէս հասկցուցեր էր անոնց, որ մենք իբր թէ մեծ հաստատութեան մը դրամարկղը պիտի կողոպտէինք։ Անախորժ թիւրիմացութիւն մըն էր եղածը։ Երբ գիշերով գիրենք փուրկոնը մացուցինք, սկսան անհանգստանալ։ Իսկ երբ բերդին մօտեցանք, ու իրենց համար ալ որոշ չափով մը պարզուեցաւ մեր ձեռնարկին էութիւնը, Յոյները բացէ ի բաց մերժեցին գործի սկսիլ, մինչեւ որ Վաղօն կտրուկ կերպով սպառնաց՝ ատրճանակի փողը ցուցնելով։ Ուրիշ բան չէր մնար խեղճերուն, բայց եթէ արագ աշխատիլ եւ ժամ առաջ ազատիլ մեր ներկայութենէն։

«Դժուարութեամբ գտանք պատի այն մասնաւոր կէտը, ուրտեղէն գործի պիտի սկսէինք։ Զարմանալի կերպով, երբ մօտեցանք բերդին, մեր ընկեր պահակը հոն չէր։ Հազիւ թէ Յոյները կը պատրաստուէին գործի սկսելու, մէկ ալ տեսնենք բերդի աջակողմեան անկիւնէն ստուեր մը սկսաւ դէպի մեզ յառաջանալ։ Գետին թափեցանք։ Այդ ժամանակ ձախ անկիւնէն ալ մէկը հանդարտ քալուածքով մը սկսաւ մեզի մօտենալ։ Դժուար չէ երեւակայել մեր կասկածոտ սպասումը։ Բարեբախտաբար, շուտով յայտնուեցաւ, որ մեր զինուոր ընկերներէն էին եկողները։

«Յոյները սկսան պատի նախօրօք որոշուած տեղը քանդել։ Գիշերուան լռութեան մէջ փոքր աղմուկ մը, կամ քարի մը անկումի ձայնը ամբողջ տուն մը փլելու չափ բարձր կը թըուէր։ Հազիւ թէ շունչ կ'առնէինք։ Պահակ զինուորները հեռացեր էին։ Կէս ժամէն աւելի էր որ կ'աշխատէինք։ Վաղօն ու ես՝ կիրն ու մանր քարերը հաւաքելով՝ քիչ հեռուն կը նետէինք, որ պատի մօտ աչքի զարնող հետք մը չտեսնուի։

«Որքան ալ որ գիտէինք, թէ մեր ընկեր զինուորները կը հսկեն, նորէն զարմանալի կերպով ջղային վիճակ մը ունէինք։ Թէեւ թրջուած թաղիքներու վրայ կ'իյնային մուրճի ծանր հարուածները, մենք ամէն ինկած քարի ձայնէն տեղերնիս վեր կը ցատկէինք, մանաւանդ յոյն վարպետները, որոնք եթէ մեզմէ չվախնային, շատոնց փախած կը լինէին։

«Երբ պատի ծակը այնքան մը բացուեցաւ, որ ներս մտնելը այլեւս հնարաւոր էր, նշան տուի մեր նշանակած առաջին պահակին, որ մօտենայ, եւ երկու Յոյները անոր յանձնեցի։ Ան ալ յաջորդ պահակին տարաւ։ Իսկ վերջինս զանոնք հասցուց փուրկոններու մօտ մնացած ընկերներուն։

«Վաղօն ներս սողաց պատի ծակէն ու բաւական ժամանակ ոչինչ կը տեսնէի։ Մէկ ալ ընդարձակ սենեակի մէջէն աղօտ լոյս մը երեւցաւ։ Վաղօն մոմպատը վառած՝ չորս դին շարուած սնտուկները կը տնտղէր։ Մօտեցայ ծակին ու յայտնեց, թէ ամէն ինչ կարգին է, թէ նշան տամ տղոցը գան։

«Պէտք եղաւ տղաներէն մէկն ներս մտցնել որ օգնէ Վաղոյին։ Ծակի բերանը կանգնած էի, երկու քայլ ինձմէ հեռու ուրիշ երկու տղաք, որոնք փոխն ի փոխ ձեռքէս սնտուկ մը կը վերցնէին ու կը յանձնէին մէկ ուրիշի, որ նոյնպէս իրմէ հեռու գտնուողի մը կը հասցնէր։ Կարգին շղթայ մը ձգուած էր մինչեւ փուրկոնները։ Սնտուկները անվերջ դուրս կուգային պատի ծակէն եւ ձեռք ձեռք թռչելով՝ կը տեղաւորուէին փուրկոններու մէջ»։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ) Métro : TOLBIAC

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 15 ՕԳՈՍՏՈՍ
SAMEDI 15 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3192

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱ՞Ն» ԹԷ ԿԵՆԴԱՆԱԲԱՆԱԿԱՆ

Համբերութիւնն ունեցանք, առջի օր, կարդալու «Կոչ մը», որ ուղղուած է «Խորհրդային Հայաստանի համակիր բոլոր կազմակերպութիւններուն եւ անհատներուն, յանուն «Սուրիահայ ժողովրդական ճակատի Կեդր. Վարչութեան» (Հալէպ), յուլիս 19 թուականով:

Կարդացինք եւ ապշեցանք: Ոչ միայն կոչը խմբագրողներուն եւ տպողներուն, այլ եւ զայն հիւրընկալող թերթին խմբագրութեան վրայ:

Արտատպենք մէկ-երկու հատուածներ, որպէսզի դուք ալ գաղափար կազմէք այս խժաւարի արարքին բովանդակութեան եւ մանաւանդ հետեւանքներու մասին:

— «Պատմականօրէն հայ ժողովուրդի գլխուն փորձանք դարձած, անունով յեղափոխական ու ընկերվարական, էութեամբ գաղութահայ ամենայետադիմական տարրերու ներկայացուցիչ այս կազմակերպութիւնը, ՍՏԱՆՁՆԵԼՈՎ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ ՕՏԱՐ ՏԷՐԵՐՈՒ ՀԼՈՒ ԳՈՐԾԱԿԱՏԱՐԻ ԴԵՐԸ, ՎՏԱՆԳԵՑ ԱՅՍ ԵՐԿՐԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՆՈՅՆ ԻՍԿ ՖԻԶԻՔԱԿԱՆ ԳՈՅՈՒԹԻՒՆԸ, ԼԱՐՈՒԱԾ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍՏԵՂԾԵՑ ՄԵՐ ԵՒ ԱՐԱԲ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄԻՋԵՒ ՈՒ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՇԱՀԵՐԸ, յուդայական շնականութեամբ զոհեց կուսակցութեան եւ շարքայիններու նօսր խմբակի մը շահերու յագեցման»:

Շարունակութենէն կ'իմանանք թէ Դաշնակցականները «հասած են հոն ուր միայն Հիթլէրի եւ ճափոնական արիւնարբու ֆաշիսթներու լործնաշուրթն գովարանութեամբ կրնան փոխարինել 15 տարիներու հակախորհրդային սնանկ գաղափարաբանութիւնը»:

Արդ, քաջալերուած Ֆրանսայի ժողովրդական ճակատի յաղթանակէն, «խումբ մը հակադաշնակցական, չէզոք ու Խ. Հայաստանի համակիր ընկերներու նախաձեռնութեամբ» յունիս 4ին ժողով մը կը գումարուի Հալէպի մէջ, «22 անհատներու մասնակցութեամբ»:

Այս ժողովին մէջ կ'որոշեն անմիջապէս կազմել «Սուրիահայ ժողովրդական ճակատը», եւ կ'ընտրեն առժամեայ վարչութիւն մը, որ «պարտականութիւն սեպեց, առաջին հերթին, բանակցութիւններու սկսիլ սուրիահայ ոչ-դաշնակցական երեք քաղաքական կազմակերպութիւններուն հետ»:

— «Հնչակեան Կուսակցութեան վարիչ Մարմինը, Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան Հալէպի Ակումբին վարչութիւնը եւ Հայ Աշխատաւորական Միութեան Կեդր. Կոմիտէն, լայն ժողովրդական ճակատի մը անհրաժեշտութիւնը ընդունելով, դրական պատասխան տուին առժամեայ վարչութեան դիմումներուն եւ մասնակցեցան անոր պաշտօնապէս: Որով մեր վարչութիւնը ստացաւ կեդրոնական եւ տեւական հանգամանք: Մեծապէս խրախուսուած այս սկզբնական յաջողութենէն, Հայ ժողովրդական Ճակատի Կեդր. Վարչութիւնը որոշեց ներկայ յայտարարութեամբ կոչ ուղղել հակադաշնակցական, չէզոք եւ Խ. Հ.ի համակիր բոլոր կազմակերպութիւններուն անդամակցելու Ժ. Ճակատին, անոր քաղաքային ու տեղական կոմիտէներուն եւ գործնականապէս մասնակցելու ընդհանուր պատգամաւորական ժողովին որ պիտի գումարուի օգոստոսի սկիզբը, Հալէպի մէջ»:

Այնուհետեւ նորէն չանքարող եւ յանձնարարութիւններ՝ օգնելու ներգաղթին, «Վերաշինացներու, Հօկի եւ Բարեգործականի մասնաճիւղերու խիտ ցանցով մը»: Յետոյ թելադրութիւններ՝ վերահաստատելու հայ-արաբական բարեկամութիւնը: Եւ ապա, — կարդացէք նոյնութեամբ.

«3. Սակայն այս պարտաւորութիւնները ու այս անելիքները կը մնան թուղթի վրայ ծրագիրներ այնքան ժամանակ որ Խ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՒ ԱՐԱԲ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՀԱՒԱՍԱՐԱՊԷՍ ԹՇՆԱՄԻ, հայ ժողովուրդի լայն զանգուածներու ատելութեան արժանացած Դաշնակցութիւնը իր բռնակալ տիրապետութիւնը կը շարունակէ ազգային ժողովներու ու դպրոցներու մէջ»:

Կոչը չի մոռնար չեշտել թէ՝ Դաշնակցութիւնը կրցած է այսքան յառաջ երթալ, «օգտուելով մեր բաժանումներէն ու իմպերիալիզմի իրեն ցոյց տուած աջակցութենէն»:

Ուրեմն, գաղափար կազմեցիք հարցին էութեան մասին: «Սուրիահայ ժողովրդական Ճակատ» ընդդէմ Դաշնակցութեան, մասնակցութեամբ հնչակեաններու եւ ռամկավարներու, ապացուցանելու համար թէ Դաշնակցութիւնը «Խորհրդային Հայաստանի ու հայ ժողովուրդի թշնամի արկածախնդիրներու խմբակը» թշնամի է նաեւ արաբ ազգին, եւ գործիքը ֆրանսական, գերմանական եւ ճափոնական աշխարհակալութեանց:

Գոչեցէք բոլորդ միաբերան.

— Կեցցէ՛ Սուրիահայ կենդանաբանական ճակատը:

Քանի որ ռամկավարներն ալ, հնչակեաններն ալ, ինչպէս միւս ափ մը շոշորթները հրապարակաւ կը յայտարարեն թէ Սուրիոյ Արաբներուն եւ Հայերուն յարաբերութեանց խանգարման պատասխանատուն Դաշնակցութիւնն է, իբրեւ «թշնամի արաբ ազգին», կը նշանակէ թէ այդ գաղութին առնուազն կէսը կը կազմեն հակարաբ տարրեր, հետեւաբար ...

Տրամաբանեցէք եւ դուք եզրակացուցէք թէ մինչեւ ո՛ւր կրնայ յանգիլ այդ «հետեւաբար»ը, ճիշդ այս պահուն երբ այնքան բորբոքած են ազգայնական կիրքերը, երբ այստեղ եւ այնտեղ բանակցութիւններ կը կատարուին Սուրիան պարպելու համար, երբ կայծ մը բաւական է բռնկեցնելու արաբական աշխարհը, աննախատեսելի հետեւանքներով ...

Ա՞յս է որ կը կոչուի կուսակցական, գաղափարակա՛ն, Հայաստանասիրակա՛ն եւ ժողովրդանուէ՛ր քաղաքականութիւն: Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԱՏՐԻՏԻ ՊԱՇԱՐՈՒՄԸ ԿԸ ԽՍՏԱՆԱՅ

ՍԱՆ ՍԷՊԱՍԹԻԱՆՕ ԵՒ ՊԱՏԱՅՈԶ ՎՏԱՆԳՈՒԱԾ

Անոնք քաղդ երկու կողմէն ալ

Սպանիոյ ապստամբները նոր յաջողութիւններ շահեցան վերջին կռիւներուն մէջ, հակառակ հաւատարիմ զօրքին յուսահատական դիմադրութեան: Անոնց հաւաստիքներուն համաձայն, Սան Սէպասթիանօ եւ Պատայոզ քաղաքները իյնալու դատապարտուած են, մանաւանդ որ ուտելիքի եւ ջուրի նեղութիւնը օրէ օր կը սաստկանայ եւ հիւսիսային եւ հարաւային բանակները միացած են Մէրիտայի մէջ: Ապստամբ օդանաւերը անխնայ կը ռմբակոծեն Փասայէս, Սան Սէպասթիանօ եւ ուրիշ նաւահանգիստներ, հիւսիսային ճակատին վրայ: Վերջին լուրերու համաձայն ապստամբները հազիւ 10 մղոն հեռու են Սան Սէպասթիանոյէն: Հարաւային ճակատէն ալ ապստամբները կը շարունակեն յառաջ խաղալ: Միւս կողմէ ամէն օր օգնական ուժ կը ստանան Մարոքէն: Զօր. Մոլա առ այժմ սպասողական դիրք պիտի բռնէ հիւսիսային ճակատին վրայ, մինչեւ որ Զօր. Ֆրանքօ հարաւէն յառաջ խաղայ դէպի Մատրիտ: Յետոյ երկուքը մէկ պիտի սեղմեն օղակները, ձգելու համար մայրաքաղաքը:

Ապստամբները յաղթանակներ կը հաղորդեն նաեւ Քորտովայի եւ Կրընատայի ճակատներէն (հարաւ): Երբ ամբողջովին գրաւեն Մէրիտա քաղաքը, գրոհ պիտի տան դէպի Մատրիտ: Հինգշաբթի օր օդանաւային ահռելի ռմբակոծութեան մը ենթարկուեցաւ Մալական, որ կառավարութեան ձեռքը կը գտնուի: Ապստամբ յածանաւ մը եւ երկու թորփիլահալածներ Սան Սէպասթիանօ գացին, ծովէն ալ ռմբակոծելու համար այդ կարեւոր դիրքը: Հեռաձայնի հաղորդակցութիւնները վերահաստատուեցան ապստամբներու հարաւային եւ հիւսիսային բանակներուն միջեւ եւ Զօր. Ֆրանքօ հաղորդեց թէ Պատայոզի ամբողջ նահանգը գրաւուած է, բացի քաղաքէն, որուն անկումը ազդանշանը պիտի ըլլայ դէպի Մատրիտ յառաջխաղացութեան:

Կառավարական զօրքն ալ հակայարձակում սկսած է հիւսիսային ճակատին վրայ, առանց վճռական ելքի մը յանգելու: Սահմանագլուխը նորէն փակուած է եւ թղթակիցները հազարումէկ հնարքներու կը դիմեն, լուր քաղելու համար: Կառավարական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ ապստամբներուն նախագահ, Զօր. Քապանէլլաս, ծանրապէս վիրաւորուած ըլլալով, ուրիշ զօրավար մը նշանակուած է, իբրեւ յաջորդ:

Զրոյցի մը համաձայն, ապստամբ օդանաւերը յաջողած են ընկղմել «Խայմ Ա.» զրահաւորը: Կառավարութիւնը արաբերէն անթէլ մը ուղղելով սպանիական Մարոքի ժողովուրդին, հրաւիրեց ապստամբիլ Զօր. Ֆրանքոյի դէմ: Կառավարութիւնը առաջարկած է զինադադար մը կնքել, որպէսզի կարելի ըլլայ հեռացնել բոլոր օտարականները. բայց ապարդիւն: Մինչեւ հինգշաբթի օր 3078 օտարականներ ազատուած էին Սպանիայէն եւ մնացեալին փոխադրութիւնը կը շարունակուի արագօրէն: Գերմանիա, Աւստրիա, Հոլանտա եւ Ֆրանսա հետեւելով Անգլիոյ եւ Ամերիկայի օրինակին, ազդարարութիւններ ուղղեցին իրենց հպատակներուն, որպէսզի օր առաջ հեռանան:

Կառավարական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ ապստամբները 2000 քաղաքացիներ ջարդած են, Քորտովայի գրաւումէն վերջը:

Ահռելի մանրամասնութիւններ կը հաղորդուին փոխադարձ կոտորածներու եւ գնդակահարութեանց մասին: Թոլօզա քաղաքը, որ 10,000 բնակիչ ունի եւ ապստամբներուն ձեռքը անցաւ երկու օր առաջ, բաղդատաբար աժան ազատած է: Վերջին կռիւներու մեծ մասը մղուած են քաղաքէն դուրս, թէեւ փողոցներուն մէջ ալ դիակներ ինկած էին: Այս քաղաքին գրաւումով ոչ միայն ճամբան կը բացուի դէպի Սան Սէպասթիանօ, այլեւ դէպի Պիլպաօ, որ ապստամբներու կրակին տակ կը գտնուի այժմ: Ապստամբները Թոլօզա մտած ատեն բռնեցին զրահապատ ինքնաշարժ մը, որուն մէջ 8 համայնավարներ կը գտնուէին եւ որուն վրայ արձանագրուած էր կարմիր տառերով.— «Վիվօ՛ լա քոմունիզմօ» (կեցցէ՛ համայնավարութիւնը): Կ'ըսուի թէ այս ինքնաշարժը եւ ուրիշ երեք կառքեր ղրկուած էին, յուսահատական փորձ մը կատարելու եւ քաղաքը ետ առնելու համար: Բռնուած կառքին 8 կամաւորներէն 2ը սպաննուեցան յարձակման ատեն, միւս վեցը գերի բռնուեցան վիրաւորուած վիճակի մէջ եւ զինուորական ատեանի մը առջեւ դատուելով, հրացանի բռնուեցան, իբրեւ վրէժ 12 միապետականներու գնդակահարման: Գրաւումէն վերջը խրախճանքներ կատարուեցան քաղաքին մէջ, ֆաշական ռազմերգով,— «Արիպա Էսփանեա» (Յառա՛ջ, Սպանիա):

Մասնաւոր թղթակիցներ կը պատմեն թէ ժողովուրդը ամէն տեղ ուրախութեան կանչերով կ'ընդունի ապստամբները: Կիներ եւ աղջիկներ ծաղիկներով կը դիմաւորեն Մարոքէն հասած կամաւորները եւ կը համբուրեն փողոցներու մէջ:

Ապստամբ զօրքին հրամանատարը վերջնագիր մը ուղղելով Սան Սէպասթիանոյի, հրաւիրեց անձնատուր ըլլալ, այլապէս ռմբակոծութիւնը պիտի շարունակուի մինչեւ քաղաքին կործանումը:

Գերմանիա եւ Իտալիա միշտ կը ձգձգեն

Գերմանիա եւ Իտալիա տակաւին չեն պատասխանած ֆրանսական ծանուցագրին, չէզոքութեան պայմանագիր մը կնքելու համար: Պերլինի թերթերուն լեզուէն դատելով, կառավարութիւնը կը պնդէ իր վերապահումներուն վրայ, մասնաւորապէս պահանջելով վերադարձնել Սպանիոյ մէջ վար դրուած օդանաւերը (հինգը վերադարձուած են արդէն): Միւս կողմէ նկատելով որ Ողիմպիականը կը վերջանայ կիրակի օր, հաւանական չէ որ Գերմանիոյ պատասխանը Փարիզ հասնի երկուշաբթի օրէն առաջ: Միեւնոյն ատեն Գերմանիա հատուցում կը պահանջէ չորս Գերմանացիներու սպանութեան համար:

Գալով Իտալիոյ, կ'ըսուի թէ արտաքին նախարարը դիտողութիւններ ուղղած է Հռոմի ֆրանսական դեսպանին, թէ դրամ եւ կամաւորներ կը հաւաքուին Ֆրանսայի մէջ: Լուրի մը համաձայն, 14 միլիոն ոսկի հաւաքուած է ըս-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ԱՄԻՍ, ԵԹԷ...

Երէկ փողոցէն անցած ատեն կարմիր-ներմակ տառերով ազդարարութիւն մը կարդացի, «Յառաջ»ի մեծութեամբ թուղթի մը վրայ:

Կարդացի վերէն վար, եւ պատիւ ունիմ ձեզի հաղորդելու իմաստը.

— Պատերազմը պիտի պայթի մէկ ամիսէն, եթէ չզսպուին ֆաշականները, եթէ չխափանուի անոնց մամուլը:

— Խաղաղութիւնը կը փրկուի միայն լռութեան դատապարտելով Հիթլէրի եւ Մուսոլինիի գործակալները:

— Կը պահանջենք ժողովրդական Ճակատի կառավարութենէն անմիջապէս ձերբակալել եւ բանտարկել Ֆրանսայի ֆաշական վարիչները:

Ստորագրութիւնը՝ երիտասարդական բազմանուն կազմակերպութիւն մը որ կը ձգտի «ընկերային նոր կարգ ու սարք հաստատել»:

Նոյն առտուն, «Իւմանիթէ»ն ալ ստիպողաբար օգնութիւն խնդրելով Սպանիոյ հանրապետական կառավարութեան համար, կ'ազդարարէր իր խմբագրապետին բերնով.

— «Ոչ. այն ուխտադրուժ զօրականները որ արիւնահեղութեան մատնած են Սպանիան աջակցութեամբ Մաւրիտանացիներու, Հիթլէրի եւ Մուսոլինիի, «ազգասէրներ» չեն: Անոնք Սպանիան չեն ներկայացներ: Անոնք Սպանիոյ մսագործներն են:

« Եւ Ֆրանսայի ժողովուրդը, որ ֆրանսական քաղաքականութիւն մը կը պահանջէ, գիտէ թէ տկարութեան շարունակութիւնը վստահօրէն պատերազմի պիտի յանգի, ամբողջացնելով երկրին պաշարումը:

«... Մեր իսկ երկրին ապահովութիւնը կը պահանջէ որ անմիջապէս ձերբակալուին Ֆրանսացի ֆաշականները, արտասահմանի գործակալները, եւ վերջ դրուի անոնց մամուլին ստայօդ պայքարին»:

Ուրեմն, պատերազմը անխուսափելի է, եթէ Ֆրանսա չօգնէ Սպանիոյ հանրապետական կառավարութեան:

Միւսներն ալ, աջակողմեան կամ ֆաշական, ճիշդ նոյն ահազանգը կը հնչեցնեն, ազդարարելով.

— Ֆրանսայի ժողովրդական Ճակատի կառավարութիւնը ուղղակի պատերազմի կ'առաջնորդէ երկիրը, օգնելով Սպանիոյ կառավարութեան, նամբայ բանալով բոլշեւիկեան արշաւին եւ տիեզերական անիշխանութեան առջեւ:

Եւ գոյնզգոյն պատմութիւններ կը պատմեն, ազդելու համար հանրային կարծիքին վրայ:

Տակաւին առջի օր, ազգայնական երեսփոխան մը, Քսավիէ Վալա ուղղակի կ'ամբաստանէր կառավարութիւնը, թէ օդանաւ դրկած է Սպանիոյ, մէկ նախարարական խորհուրդէն միւսը, մինչ ձախակողմը կը մրմնջէր.

— « Ծախուա՛ծ, Հիթլէրի գործակալ, Ֆրանքօ, գրգռիչ...»

Իսկ «Էքօ տը Փարի» ապշութեամբ կը պատմէ թէ նախարարներ եւ երեսփոխաններ կը մասնակցին Սպանիոյ ժողովրդական Ճակատին համար բացուած հանգանակութեան:

Այս խժալուր աղմուկին մէջ, կրնա՞ք իմանալ թէ պատերազմը ե՞րբ պիտի պայթի, եւ ո՞ր ուղղութեամբ,— Սպանիոյ կառավարութեա՞ն օգնելով, թէ ապստամբներուն:

... Բանգէտ մը կը փսփսայ.

— Ե՞րբ կարելի եղած է ճշդել որ եւ է պատերազմի պատասխանատուութիւնը:

ՎԱՀԷ

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ ԱԼ ԿԸ ԿԱՆՉԵՆ ՀԱՅ ԶԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐԸ

Վիէն, (Յառաջ).— Դեռ վերջերս «Յառաջ» կարգ մը լուրեր հաղորդեց հայ երիտասարդներու զինուորագրութեան մասին (Լիոն, Մարսէյլ, Նիս եւ Փորտօ): Երկու օր առաջ, մեր քաղաքի ոստիկանութիւնն ալ, խնամուած եւ լաւ պատրաստուած ցանկի մը համեմատ, ոստիկանատուն կանչեց բոլոր այն հայ երիտասարդները որոնք ծնած են 1914 եւ 1918 թուականներուն:

Կը թուի թէ ասկից վերջ, առանց այլեւայլի օտարականները պիտի կանչուին իրենց զինուորական ծառայութիւնը կատարելու ինչպէս տեղացին:

Խորհրդածելիք պարագայ մը մեր մեծերուն համար:

Նամակ մը օտարականներու արտաքսման դէմ

Ֆրաթէրնիթէ ամսաթերթը, որ ջերմապէս կը պաշտպանէ օտար աշխատաւորներու դատը, պահանջելով մասնաւոր կանոնագիր մը քուէարկել անոնց իրաւական վիճակի մասին, իր օգոստոսի թիւին մէջ բաց նամակ մը ուղղած է ներքին նախարար Պ. Սալանկրոյի:

Նամակագիրը, Վիրժիլ Պառէլ, դառնութեամբ դիտել կուտայ թէ օտարականներու արտաքսումները կը շարունակուին վարչական եղանակով, նոյն իսկ ժողովրդական Ճակատի կառավարութեան օրով: Շեշտելով թէ «Ֆրանսայի թշնամիներն են որ կը շահին գաղթականներու դէմ գործադրուած խստութիւններէն», նամակագիրը կը խնդրէ օր առաջ քուէարկել մշակուած կազմական կանոնագիրը:

Ֆրաթէրնիթէ միեւնոյն ատեն արտատպած է գաղթային նախարար Պ. Մութէի մէկ գրութիւնը, որ նոյն հարցերը կը շօշափէ, իբրեւ յառաջաբան նոր գրքի մը:

Դարձեալ նոյն թիւին մէջ հրատարակուած է Մարսէյլի երկու երեսփոխաններուն, Պ. Պ. Պիյուի եւ Քրիսթոֆոլի մէկ բանաձեւը, որով կը խնդրուի կառավարութենէն օրինագիծ մը ներկայացնել, օրինապէս ճշդելու համար Ֆրանսա բնակող Հայերու իրաւական վիճակը: Բանաձեւը կը առաջադրէ բարելաւել Հայերու վիճակը,

1.— Իրաւական կանոնագիր մը քուէարկելով Ֆրանսայի եւ գաղթավայրերու մէջ բնակող Հայերու համար:

2.— Դիւրացնելով Հայերու Ֆրանսահպատակութիւնը:

3.— Դիւրացնելով Հայերու ինքնութեան թուղթերու ստացումը, իբրեւ աշխատաւոր:

4.— Գործազրկութեան նպաստ յատկացնելով հայ աշխատաւորներուն:

5.— Ջնջելով Հայերու արտաքսման, վտարման տնօրինութիւնները եւ ուրիշ պատժական միջոցներ որ կը գործադրուին ինքնութեան թուղթերու առթիւ:

Ա. ՄԻԿՈՅԵԱՆ, Խ. Միութեան պարենաւորման գործավարը, Մ. Նահանգները գնաց, պահածոներու կազմակերպութիւնը ուսումնասիրելու եւ մեքենաներ գնելու համար:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ուժերուն զօրացման համար տարեկան 7,350,000 անգլ. ոսկի պիտի ծախսուի մինչեւ հինգ տարի: Այս վարկը պիտի յատկացուի մեքենաները նորոգելու եւ առ հասարակ ամէնէն արդիական մակարդակին վրայ պահելու օդատորմիղը:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎ մը գումարուեցաւ Փարիզի մէջ, օգնելու համար Սպանիոյ ժողովրդական Ճակատին: Ատենախօսներէն մէկն էր Պ. Ժուհօ, Աշխատանքի Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարը:

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ իր նստաշրջանը փակեց հինգշաբթի օր, օրակարգը մաքրելով մինչեւ ուշ ատեն:

ԿԱՐՄԻՐ ԳԾԷՆ ՆԵՐՍ

ԱՒԵԼԻ ԵՒ ԱՒԵԼԻ ԱՐԹՈՒՆ...

Խանջեանի անձնասպանութեան առթիւ Երեւանի, Բագուի եւ Թիֆլիզի մէջ հանուած բանաձեւերը յատկապէս կը յիշեն համայնավար կուսակցութեան ներսը նշմարուած դաւադրական գործունէութիւնը: Անդրկովկասի երեք մայրաքաղաքներու «ակտիվ»ի ժողովները խօսելով կուսակցութեան ծոցին մէջ բոյն դրած դաւադրութեանց մասին, չեն բանար անոնց ծալքերը եւ ընդհանուր բառերու կոյտին տակ խնդիրը կը մնայ մթութեան մէջ: Բոլոր բանաձեւերէն միայն մէկ բան կը պարզուի, — նախկին ընդդիմադիրները կը շարունակեն դաւել կուսակցութեան դէմ: Իսկ թէ դաւադիրներն ինչ նպատակ կը հետապնդեն, այդ հարցի լուսաբանութիւնը կուտայ կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, «Պրաւտա»ն:

Վերջերս խորհրդային մամուլը շատ կը զբաղի կուսակցական ներքին խնդիրներով եւ ահազանգ հնչեցնելով՝ կուսակցութեան անդամները կը հրաւիրէ արթուն եւ զգոյշ ըլլալ ներքին դաւերու հանդէպ: Միայն օգոստոսի առաջին տասը օրերու ընթացքին «Պրաւտա»ն երկու խմբագրականներ նուիրած է այդ հարցին: Ստեղծուած կացութիւնը շատ կը մտահոգէ կուսակցական վերին մարմինները: Եւ եթէ ճիշդ են համայնավար պաշտօնաթերթին բառերը, խիստ լուրջ պատճառներ կան:

Համաձայն այդ խմբագրականներուն, բուն խնդիրը հետեւեալն է. — Երկար տարիներու պայքարէն վերջ, կուսակցութիւնը յաջողեցաւ խեղդել բոլոր տեսակի ընդդիմադիր շարժումները եւ գաղափարապէս մեռցնել զանոնք: Բաց ճակատ կռուի մէջ պարտութիւն կրելով, ընդդիմադիրները սակայն պայքարի զէնքը վար չեն դրած եւ նոր միջոցներ փորձելով կը շարունակեն դաւել կուսակցութեան դէմ: Տարբեր ճանապարհներով ներս կը սպրդին կուսակցութեան մէջ եւ կեղծ հաւատարմութեան դիմակ հագնելով, աստիճանաբար հնարաւորութիւններ կը ստեղծեն կուսակցական ղեկավարները ահաբեկման ենթարկելու համար: Իբրեւ օրինակ ցոյց կը տրուի Կիրովի սպանութիւնը: Եւ եթէ Ստալինի արթուն հսկողութիւնը չըլլար, թերեւս շատ ուրիշներ արժանանային Կիրովի վախճանին: Հետեւաբար, իւրաքանչիւր համայնավարի անվիճելի պարտքը պիտի ըլլայ «արթուն եւ զգաստ լինել ամէնուրեք եւ բոլոր պայմաններու տակ»:

Օգոստ. 9ի առաջնորդողի մէջ «Պրաւտա»ն կը գրէ.

— «Մենք յաղթեցինք: Քաղքենի դասակարգի գործակալները այլեւս չեն կրնար ուղղակի դիմել զանգուածներուն իրենց «պլատֆորմ»ներով: Անոնց քաղաքական սնանկութիւնը մերկացուեցաւ: Մնացած են միայն գաղտնի խմբակներ, որոնք միացած են կուսակցութեան ղեկավարութեան դէմ իրենց ունեցած ընդհանուր ատելութեամբ: Այդ խմբաւորումներու միջեւ եղած տարբերութիւնները վերցած են: Մնացած են մարդասպաններու աննկարագիր հրոսախումբեր, որոնք կը ներշնչուին ու կը ղեկավարուին Տրոցկիի, Զինովիեւի եւ Կամենեւի կողմէ:

«Ոչ, պայքարը դեռ կը շարունակուի: Քաղքենի դասակարգը եւ անոր գործակալները զրկուած են այլ եւս ընդդիմադրի շղարշ հագնելու հնարաւորութենէն: Հակայեղափոխութեան ձեռքէն խլուած է «պլատֆորմ»ի զէնքը: Հարուածը ուղղուած ըլլալով կուսակցութեան միասնականութեան դէմ անոնք նշանակէտ են ընտրած կուսակցական ղեկավարութիւնը՝ ֆիզիքապէս ոչնչացնելու համար: «Պլատֆորմ»ը փոխարինուած է ատրճանակով:

«Որպէսզի զէնքը ձեռքին կարողանար մօտենալ կուսակցութեան ղեկավարներուն, պէտք էր նախ թափանցել կուսակցութեան մէջ: Ատոր միակ միջոցն է՝ կեղծիք եւ խաբեբայութիւն: Կուսակցութեան ոչ մէկ անդամ, ոչ մէկ համայնավար՝ կուսակցական կամ ոչ-կուսակցական պէտք չէ մոռնայ, որ թշնամին, լրտեսն ու դիմակաւորը կը վխտան ոչ միայն պետութեան սահմաններուն վրայ, այլ եւ կուսակցութեան սահմաններու մօտ: Գէշ է այն համայնավարը, որ իր մէջ չի դաստիարակեր համայնավարական արթնութիւն եւ թշնամին ճանչնալու կարողութիւն, որ իր դիրքին վրայ չի գտնուիր, գաղտնապահ չէ եւ կուսակցական շարքերու բիւրեղացման հոգը ուրիշներուն կը ձգէ: Ուշադրութիւն դէպի անխնայ թշնամիի դաւերը»...

Գրուածքին խուճապահար ոգին ցոյց կուտայ, թէ լուրջ դաւեր երեւան հանուած են եւ կուսակցական ղեկավարներու կեանքը վտանգի տակ է: «Պրաւտա»ն շարք մը մերկացումներով կ'ուզէ ապացուցանել թէ իրապէս կուսակցական կազմակերպութիւններու մէջ գոյութիւն ունին դաւադիր խմբակներ:

Այսպէս, կատարուած քննութիւնը դաւադիր խմբակ մը երեւան է հանած Ճերմակ Ռուսիոյ կեդրոնական «Աստղ» թերթի խմբագրութեան մէջ՝ խմբագիրի օգնական նախկին տրոցկիական Բոզենպլումի ղեկավարութեամբ («Պրաւտա», օգոստ. 3):

Դաւադիր խմբակներ գոյութիւն են ունեցած նաեւ Խարկովի մէջ, որոնց մասնակցեր են քանի մը անդամներ եւ թեկնածուներ, ինչպէս եւ ութ հոգի կուսակցութենէն վտարուածներ: Բոլորն ալ ձերբակալուած են («Պ.», օգոստ. 4):

Դաւադիրներ գտնուած են եւ Լէնինկրատի մէջ, ուր նախկին զինովիեւականներ կը շարունակեն մնալ կուսակցութեան մէջ միաժամանակ պատասխանատու պաշտօններ վարելով («Պ.» օգոստ. 5):

Կուսակցութեան թշնամիներ եւ յայտնի տրոցկիականներ երեւան հանուած են նոյնպէս Դնեպրոպետրովսկիի կազմակերպութեան մէջ: Անոնք յաջողեր են ծածկելով իրենց անցեալը բարձր դիրքեր գրաւել («Պ.», օգ. 6):

Նմանօրինակ դէպքեր կը տեսնենք նաեւ Օտեսայի մէջ («Պ.», օգոստ. 7):

Հետաքրքրականն այն է, որ բոլոր պարագաներուն մէջ ալ հակայեղափոխականները կուսակցութեան մէջ կ'ընդունուին պատասխանատու համայնավարներու երաշխաւորութեամբ եւ տարիներու ընթացքին կը հովանաւորուին անոնց կողմէ: Անոնք իրենց իսկական դէմքը կրցած են ծածկել կուսակցական ստուգումներու ատեն եւ մնալով կուսակցութեան մէջ, գաղտնի ժողովներ են գումարած՝ դաւեր լարելով «ընկերվարական շինարարութեան» եւ ղեկավարութեան դէմ: Ցաւը հոն է, որ յարեւման երեւոյթներ կը նկատուին շատ ուրիշ կուսակցական կազմակերպութիւններու մէջ: Կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէն կը պահանջէ վերջ տալ անտարբեր վերաբերմունքին եւ «փտած» ազատամտութեան: Ըլլալ խիստ, աչալուրջ եւ արթուն:

Ընդհանուր առմամբ ճիշդ են եղած դիտողութիւնները: Ընդդիմադիրներն իրենք զիրենք վերջնապէս պարտուած չեն զգար եւ հրաժարելով բացայայտ կռիւէ, գաղտնի պայքարի են լծուած: Սակայն քիչ մը կը չափազանցէ «Պրաւտա»ն, անոնց գործունէութեան միակ նպատակը տեսնելով ահաբեկչական գործողութիւններու մէջ: Եթէ ընդդիմադիր տարրերու աշխուժացում կը նկատուի, ուրեմն ատոր համար որոշ հնարաւորութիւններ են ստեղծուած: Եւ այդ աշխուժացման պատճառը ոչ թէ այն է, որ կուսակցական մարմիններու եւ անհատ համայնավարներու մօտ բթացած է արթնութեան եւ զգաստութեան զգացումը կամ թէ անոնք ներշնչուած են ազատամիտ հովերով, — այլ որովհետեւ ժողովրդական զանգուածներու մէջ աւելի ու աւելի կը բարձրանայ դժգոհութեան ալիքը: Ահա այդ յարաճուն դժգոհութիւնն է, որ կ'ուզեն օգտագործել նախկին ընդդիմադիրները:

Որքան ալ որ Ստալին հրահանգէ «ուրախ եւ երջանիկ» ապրիլ, սակայն կեանքի դառն իրողութիւնը խնդութիւն չի պատճառեր բանուորական զանգուածներուն: Մանաւանդ երբ վերջին մէկ երկու տարիներու բարեփոխութիւնները աշխատաւոր դասակարգէն խլած են շարք մը արտօնութիւններ ու առաւելութիւններ եւ դրամի գերիշխանութիւնը վերահաստատուած է: Ներկայիս «ուրախ եւ երջանիկ» են անոնք որ լաւ կը վարձատրուին ու շատ դրամ կը վաստկին: Իսկ այդպիսիներու թիւը աննշան է: Աշխատաւորներու մեծագոյն մասը թշուառ կացութեան մէջ է եւ իր պահանջները անտեսուած վերին մարմիններու կողմէ: Ատոր համոզուելու համար, պէտք է միայն ուշադրութեամբ հետեւիլ խորհ. մամուլի այն բաժնին, ուր օրը օրին կ'արձանագրուին բանուորներու եւ պաշտօնեաներու գանգատները եւ դժգոհութիւնները: Այնպիսի անարդարութիւններ ու անհոգի վերաբերմունք տեղի կ'ունենան որ դժուար է տեսնել նոյն իսկ դրամատիրական երկիրներու մէջ: Բերենք միայն մէկ օրինակ:

«Վրդովիչ պատմութիւն» խորագիրով «Պրաւտա»ի օգոստ. 9ի թիւին մէջ տպուած է յօդուած մը, ուրկէ կը պարզուի, որ անտառային գործավարութեան բանուորները ամիսներէ ի վեր աշխատավարձ չեն ստացած եւ 55 միլիոն ռուբլի (165 միլիոն Ֆր.) ստանալիք ունին: Վրդովիչն այն է, որ գրասենեակներու մէջ նստած պաշտօնէութիւնն իր ռոճիկը ժամանակին լիովին ստացած է, իսկ բանուորներու մասին հոգացող եւ մտածող չկայ: Այն ինչ բանուորները առանց նիւթական միջոցներու ինկած են երկրի ծայրամասերը՝ կորուած աշխարհէն եւ անտառներու խորը: Իսկ թէ ի՞նչպէս կ'ապրին, բացատրութեան չի կարօտիր:

Եւ այս դէպքը առաջինը չէ: Կը բաւէ միայն թերթել խորհ. մամուլի էջերը, որոնք լեցուն են «վրդովիչ» նկարագրութիւններով:

Կացութիւնը լաւ չէ նոյնպէս արդիւնաբերութեան տարբեր ճիւղերու, փոխադրութեան եւ թղթատարական-հեռագրական գործին մէջ: Ամէն օր նոր մերկացումներ, քննադատական յօդուածներ եւ հրահանգներու տարափ: Միւս կողմէ անվերջ խորհրդակցական ժողովներ, խրախուսիչ գովեստներ ու պարգեւաբաշխումներ: Բոլոր թերութիւններն ու վնասները ստալինեան Կեդր. Կոմիտէն կը գրէ «տրոցկի-զինովիեւական թափթփուկներու» հաշւին, եւ յաջողութիւնները կը վերագրէ «հանճարեղ ու մեծ առաջնորդ» Ստալինին: Իսկ զանգուածներու դժգոհութեան եւ անտեսութեան անկանոնութեան բուն դրդապատճառներու մասին կը պահեն ոսկի լռութիւն:

Մի՞թէ նոյնը չի կատարուիր նաեւ Ազատ Խանջեանի դէպքին շուրջ...

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ

— . —

Շոգեկառքը իր վերջաւորութեան հասաւ: Կայարանէն դուրս ելայ, եւ իսկոյն զգացումներս տարօրինակ վիճակ մը ստացան:

Ողջո՜յն քեզ, Մարսէյլ:

Կայարանէն դուրս, կայարանին վայրէջքը քարէ սանդղամատներու լայն ու պայծառ տեսարան մը կը ներկայացնէ: Ոչինչ կայ զարմացնող: Արեւոտը հոն ամրութեան ուժն է միայն, որուն կողերուն վրայ բարձրացող քանի մը արձաններու եւ քանդակներու նրբութիւնները ընդօրինակութիւններու ծանրութեան տակ հազիւ նշմարելի կը դառնան:

Տեսարանը խիզախ չէ բայց գեղեցիկ է: Գեղեցիկ է Մարսէյլը:

Անհաւասար տուներ, ցած պատուհաններ, գոյնզգոյն անկիւններ, փոքրիկ փողոցներ, մանր հրապարակներ կայարանէն թեւ կ'առնեն: Ու մինչեւ գլխաւոր պողոտան, մինչեւ հին Նաւահանգիստին միացող համբաւաւոր Քանըպիէրը ոչինչ կայ փոխուած, ոչինչ ներդաշնակ, մնացեր են այնպէս ինչպէս տեսեր ու ճանչցեր էի զանոնք ութ տարիներ առաջ: Սակայն չկայ բան մը որ սիրտս չգրաւէ, չկայ տեղ մը որ զիս չյուզէ, չկայ երեւոյթ մը որ հաճոյք չպատճառէ:

Արդեօք խառնուածքի համակրութի՞ւն մըն է միայն:

Չեմ կարծեր: Որովհետեւ զգացումիս քաղցրութիւնն է որ լեզու կ'առնէ եւ հայրենիք վերադարձողի մը համարումներով կը պաշարուիմ:

Շուք մը կայ ինծի համար որ զօրեղ է, որ էութիւնս կը խլրտացնէ: Ձայն մը կայ որ հայրենի հնչումներն ունի, սիրելիներուս կարօտի խօսքերը կը ներդաշնակէ: Շարժում մը կայ՝ որ լճակին առաւօտեան ալիքը կը յիշեցնէ բարեկամներուս նայուածքներուն համայնապատկերին ծփանք կուտայ:

Ո՞ւրկէ կուգամ ես:

Ահա պանդոկապետ մը ձեռքս կը սեղմէ գորովագին եւ եղբայրական քաղցրութիւնով մը կը յանդիմանէ.

— «Հայերէն խօսէ, որպէսզի իմ բարեկամական սէրս չարչարուած չհամարիմ քեզի հանդէպ»:

Ահա գաւառացի հայր մը, աչքերուս կը նայի: Մազերը ճերմկած են, բայց հայրենասիրութեան իր սիրտը երիտասարդ է: Ձիս ոգեւորող խօսքեր կ'ընէ եւ ճակատս իր մաքուր շրթունքներուն խոնարհեցնելու բաղձանքը կ'ուրուագծէ:

Ահա կամաւոր մը, վէրս կը փաթթուի: Միեւնոյն ոգեւորութիւնն ունի եւ միեւնոյն երդումին առաքինութիւնով կը հպարտանայ, ինչպէս տարիներ առաջ, Արարատէն մինչեւ Կիլիկիա, Մօնշումէն մինչեւ Մարտնշում: Իր անսպառ սէրը իր կորովին շնորհն է, իր նուիրական էջին կենդանութիւնը, «շարունակենք հերկել նոր սերունդին հողը ազատագրական բախումներու պաշտամունքով»:

Ահա գրասէր երիտասարդ մը, ձեռքս կը բռնէ, կը նայի ինծի անխօս, անթարթ: Ժպիտ մը ունի որ յուզիչ է, փայլ մը ունի որ խորութիւն մը կը թափանցէ: Իր կեանքը օրինակելի կամքով մը պաշարեր է, եւ գայն կտրիճ կեցուածքի մը շուքովը կ'ադմկէ վերջապէս:

— Այս քանի տարի է որ քեզ չենք տեսած: Օն, երթանք մեր տունը, խօսէ ինծի երէկի սրտով: Ծառ մը ծաղկելու համար խնամքի պէտք ունի:

Մինչ ես երդումի ծառն եմ, ու կ'ուզեմ պտուղ մը տալ»...

Ահա հայ լրագրավաճառը, որ ոռոչ տարիքի դիմագիծ մը կը ստուարացնէ: Թեթեւ չարժումներ ունի, դիչեր ատեն ապառաժին զարնուող ալեակին հնչումը յիշեցնող ձայնով մը կը դրուատէ իր ծախած թերթին պատիւը, կը յառաջանայ, գիս բոլորողներուն դաղար կուտայ, անցեալի մտերմութիւնը կը յարուցանէ, ուշադրութիւնս կը գրաւէ.

— Մեր յոյսը մեր երիտասարդութիւնն է: Անոնց աչքերուն մէջ ես կը տեսնեմ մեր պապերուն մեծ հաւատքը: Ու այս տարիքիս մէջ ես կը զգամ թէ ես ինքս ոչինչ եմ եթէ ոչ հոգեւին հրճուող մը միայն այդ աչքերուն շողերուն առջեւ: Մատաղ ըլլամ անոնց:

Ահա երկու երիտասարդներ, որ հեռուէն իմ անունս կը կանչեն ու կը վազեն: Տասնըհինգ տարիներ հայկական վիրաւոր հաստատութեան մը մէջ միասին ապրած, միասին երդում կատարած մեր որբերն են, որ մեծցեր են, որ լայնցեր են, որ չափահասներու կորովովը կը ժպտին, միեւնոյն երդումին ջերմութեամբ կը համբուրուին:

Ողջո՜յն քեզ, Մարսէյլ:

Ողջոյն ձեզ, կարօտցած արի եղբայրներ:

ԿԻՒՐԵՂ ԽՐԱՑԵԱՆ

11րդ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

Հասնելով չորրորդ օրուան մրցումներուն, օրուան ամէնէն ուշագրաւ մարզիկը կը հանդիսանայ դարձեալ արագավազ սեւամորթ Ճէս Օուընս, իր երրորդ ողիմպիական յաղթանակը շահելով 200 մեթր կտրելով 20 երկվ. 7/10, անսպասելի ժամանակով մը, ինչ որ կը դառնայ ողիմպիականի նոր մրցանիշը:

Երկու ուրիշ Ամերիկացիներ՝ Քարփէնթըր՝ սկաւառակի եւ Մէտօզ ձողով ցատկելու մրցանիշերը բարելաւելով անգամ մը եւս կը հաստատեն Ամերիկայի գերակշռութիւնը միւս ազգերու վրայ, որ երթալով աւելի պիտի չեշտուի:

Անգլիա, մարզանքի դասական հայրենիքը, առաջին անգամ ըլլալով այսօր կ'արձանագրէ յաղթանակ մը, 50 քիլոմեթր քալելը կը շահի անգլիացի Հուիթլօք, այդ միջոցը կտրելով 4 ժ. 30 վայր. 41 երկվ.էն:

Այլապէս հետաքրքրական ու արդիւնաւոր օր մը եղաւ ողիմպիականի հինգերորդ օրը, երբ երեք մրցանիշեր եւս կոտրեցան: Ամերիկացի Թաունս 110 մեթր արգելարշաւի թէ աշխարհի թէ ողիմպիականի մրցանիշը կոտրեց առաջինը 1/10ով, երկրորդը 5/10ով: Իր նոր մրցանիշը կ'ըլլայ ուրեմն 14 /10 երկվ.:

Երկրորդ յաղթականը Ծայր. Արեւելքի ներկայացուցիչ մըն է, Ճափոնցի Թաժիմա, որ երեք քայլով ցատկելու մրցանիշը բարձրացուց 16 մ.ի:

Ինչ որ պատմական պիտի մնայ այդ օրուան մրցումներուն մէջ: 1500 մեթրի վազքն է որուն մէջ ոչ միայն շահողը Նոր Զելանտացի Լըվլօք հիանալի վազքով մը թէ աշխարհի եւ թէ ողիմպիականի մրցանիշերը կոտրեց, այլ եւ իր յաջորդն ալ ամերիկացի Քընինկէմ յաջողեցաւ հաւասարապէս երկու մրցանիշեր կոտրել, իսկ անոնց յաջորդ երեք մարզիկները իրարու ետեւէ կոտրեցին ողիմպիականի մրցանիշը:

Ֆրանսացիները բնականաբար կ'ողբան իրենց անյաջողութիւնը: Ոչ մէկ Ֆրանսացի մարզիկ կրցաւ դասակարգուիլ, իսկ մեծագոյն մասը արդէն նախնական մրցումներուն մէջ պառկեցան ու դուրս ձգուեցան ֆինալէն:

Նիզակի մրցումն ալ դարձեալ Գերմանացի մը շահեցաւ, Շթօք, որ նոյնպէս ասպարէզով ոստիկան է:

Վեցերորդ օրուան մրցումներուն մէջ ձեռք բերուեցան դարձեալ երկու փայլուն արդիւնքներ:

Առաջինը 400 մեթրի վազքն է զոր շահեցաւ Ուիլեմս, ուրիշ ամերիկացի սեւամորթ մը, 46 5/10 երկվ. ժամանակով, իրեն մրցակից ունենալով երկու Անգլիացի եւ մէկ Ամերիկացի կատաղի հակառակորդներ, որոնք նոյնպէս այդ հեռաւորութիւնը կտրեցին 47 երկվ.էն նուազ ժամանակով:

5000 մեթր վազքի մէջ, Ֆինլանտա անգամ մը եւս երեւան բերաւ որ երկար վազքերու մէջ իր ներկայացուցիչները անպարտելի են: Կունվա Հօքէրթ այս մրցման մէջ ողիմպիականի նոր մրցանիշ մը հաստատեց 14 վ. 22 2/10 երկվ.ով: Ինչպէս 400 մեթրի մէջ, հոս ալ առաջնութիւն շահողը ունեցաւ երեք յաջորդներ որոնք նոյնպէս 14 ու կէս վայրկեանէն նուազ ժամանակով վազելով հաւասարապէս նախկին մրցանիշը կոտրեցին:

Զանց առնելով ուրիշ բազմազան խաղեր ու մարզանքներ, յիշենք միայն Աքաղաղ ծանրութեան մէջ Թուրք Էրմէնի պարտութիւնը չեխ Հիգայէն, Թուրք Արըգանի յաղթութիւնը պէլ. Օսէլէրի վրայ, թերեւս ծանրութեան դասակարգին մէջ Թուրք Պոյաճը...

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՊՈԼՍՈՅ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԴԵՍՊԱՆ Պ. ՓՕԼ ՔԱՄՊՈՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ (1895-96)

19 Օգոստ. 1895

Ներկայիս մեզ կը զբաղեցնեն բազմաթիւ գործեր, — Հայաստանը, որ Թուրքերուն անյատակ անմարութեան պատճառով, շուտով պիտի զբաղեցնէ ամբողջ Եւրոպան, յետոյ Պուլկարիան որ շատ հետաքրքրական անկիւնադարձի մը հասած է: Կը մնայ Ռուսերուն հաշտուիլ Պուլկարներուն հետ, եւ վերստանալ իրենց ազդեցութիւնը Պոլսոյ մէջ: Որովհետեւ արեւելքցի են հաւանաբար փախցնեն առիթը: Ռուսին ուղեղը այնքան տարբեր է մերինէն, որքան Թուրքինը: Ասոնք այնպիսի մարդիկ են, որոնք իրերու ուժէն դատ ուրիշ բան չեն ճանչնար:

3 Հոկտ. 1895

Երկուշաբթի, աՀյերը ցոյցեր կատարեցին, որոնք բրտութեամբ զսպուեցան ոստիկանութեան կողմէ, եւ այն օրէն ի վեր որ Թուրքերը Կ. Պոլիս մտան, առաջին անգամն ըլլալով քրիստոնեաները դիմադրեցին Թրքական զօրքին: Սոֆթաներն ու մոլլաները զանգուածաբար հրապարակ եկան եւ նեղը դրին Հայերը ոստիկանական ուժերու օժանդակութեամբ: Եւ վայրագութիւններ տեղի ունեցա՜ն, անմեղ մարդիկ թոպահար ինկան, ոստիկանական նախարարութեան առջեւ բանտարկեալները ջարդուեցան, տուները թալանի տրուեցան, եւն.: Հայերը ամէն տեղ ապաստանեցան եկեղեցիներու մէջ, որոնք պաշարուեցան զինուորներու կողմէ: Իսլամներու մոլեռանդութիւնը արթնցած է այլ եւս եւ այս դէպքերը իրենց արձագանգը պիտի գտնեն երկրին ներսերը: Հաւանական է որ Փոքր Ասիայէն պիտի հասնին լուրեր իսլամներու եւ քրիստոնեաներու միջեւ տեղի ունեցած բախումներու մասին եւ նոր ջարդերու ականատես դառնանք: Եւրոպա խորապէս պիտի յուզուի այդ լուրերէն: Ձեզ խօսիր Ֆրանսայի մասին, որուն անտարբերութիւնը, հանդէպ արտաքին աշխարհի իրադարձութեանց, մօրմոքիչ է իսկապէս, եւ որուն մամուլը իր տեղեկութիւնները կը քաղէ մասամբ Փարիզի օսմ. դեսպանատունէն: Սակայն Անգլիոյ մէջ պիտի լուռի զայրոյթի ճիչ մը եւ շատ հաւանական է որ մեծ դժուարութիւն կրենք բարեյաջող վախճանի մը հասցնելու համար մեր բանակցութիւնները ի նպաստ Հայաստանի, որքան ալ վերջանալու մօտ ըլլան անոնք:

7 Հոկտ. 1895

Փողոցներու անկարգութիւնը վերջ գտաւ, սակայն կը շարունակուի միտքերու գրգռութիւնը, որ անհաւատալի աստիճանի հասած է: Հայերը, որոնք ընդհանրապէս վախկոտ են, խենթեցած աշխարհի կը նմանին, կարծես կ'ուզեն ջարդուիլ: Իսլամներն ալ այնպիսի գերագրգռութեան մը մէջ կ'ապրին, որ կը վախցուի նոր բարբարոսութիւններէ՝ եթէ նոր ցոյցեր տեղի ունենան: Շարունակ խորհրդակցութիւններ կը կատարենք տանս մէջ, պաշտօնակիցներուս հետ: Բ. Դուռն ներկայացուցինք հաւաքական ծանուցագիր մը: Այսօր մեր բոլոր թարգմանները հայկական եկեղեցիները գացին, համոզելու համար այնտեղ ապաստանած դժբախտները, որ դուրս ելլեն: Բ. Դուռը մեզի ապահովութիւն տուաւ որ պիտի պաշտպանէ անոնց կեանքն ու ազատութիւնը, իսկ մենք կ'երաշխաւորենք Թուրք կառավարութեան տուած խօսքը: Եթէ չյաջողինք պարպել եկեղեցիները, եթէ յեղափոխական կոմիտէներու ներկայացուցիչները իրենց եռեւէն տանին ժողովուրդը, հանդիսատես պիտի ըլլանք նոր ջարդերու: Գրգռութեան գործակալները բացարձակապէս կ'ուզեն որ արիւնը հոսի անխնայ, պարտադրելու համար Եւրոպայի որ միջամտէ: Ինչ որ խռովիչ է, այն է թէ Հայերը, որոնք առհասարակ վախկոտ եւ տկար են, մատնուած են հայրենասիրական յափշտակութեան, որ իրենց կը ներշնչէ մահ: Ազգային զգացման ամէնէն յատկանշական երեւոյթներէն մին է այս:

Գալով Թուրքերուն, բոլորն ալ մոլեռանդ են, այնքան վայրագ, այնքան թշնամի մեզի ներկայիս, որքան էին երբ Կ. Պոլիս մտան: Սարսափելի ոճիրներ գործեցին: Հայերը իրենց ցոյցերով պատճառ դարձան զսպումին, բայց տեղի ունեցած անկարգութիւնները ընդվզեցուցիչ էին: Գէշը հոն է որ գրգռութիւնը կը տարածուի մինչեւ գաւառները: Առջի օր, Տրապիզոնի մէջ, որ 50.000 բնակիչ ունի, իսլամ ժողովուրդը կը յարձակի հայկական թաղին վրայ: Ջարդն ու թալանը կը տեւեն առտուան ժամը 10էն լուսնալ մինչեւ երեկոյ, անպատական եւ մեղսակից պահակազօրքին աչքին տակ: Միայն հիւպատոսարաններն ու կաթոլիկ հաստատութիւնները փրկուեցան:

Կը հիանա՛մ մեր թերթերուն վրայ, որոնք պարզամիտ մարդոց ագիտութեամբ կը խօսին բոլոր այս դէպքերուն մասին: Անոնք այդ դէպքերուն մէջ կը տեսնեն կարգ մը պետութեանց ձեռքը, մեծ գնահատութեամբ կը խօսին սուլթանին բարի դիտաւորութիւններուն մասին, եւն.: Իրականին մէջ յաւիտենական պայքարն է այս, ընդմէջ իսլամներուն եւ քրիստոնեաներուն: Երկու ժողովուրդները երբեք չեն կրցած իրերախառնուիլ, Թուրքերու տիրապետութենէն ի վեր: Թուրքերը յաղթեցին, զինուորապէս գրաւեցին երկիրը, վրան զարկին Եւրոպայի մէջ, այդպէս կը մնան նաեւ Փոքր Ասիոյ մէջ: Իրենց վարչական, իրենց այսպէս կոչուած եւրոպական հիմնարկութիւնները երեւութական են:

Այս շաբթու ընթացքին, այն հա[յ] ծառաները, որոնք կ'աշխատէին Թուրքերու տուներուն մէջ,- ամէն կողմէ արդէն հայ ծառաներ, — խոշտանգուեցան կամ սպաննուեցան իրենց Թուրք ընկերներուն կողմէ: Կազի ընկերութեան գործարանին մէջ, ութ հայ կաթոլիկ գործաւորներ սպաննուեցան իրենց խոլամ ընկերներուն կողմէ: Ա[յն] օրը, երբ Եւրոպայի վախը չըն[...] Թուրքին ձեռքը, քրիստոնեայ բնակչութիւնը պիտի մատնուի ամբողջովին գերութեան: Ասոր չեն հաւատար միայն ցնորապաշտները, որոնք կը կարծեն թէ Թուրքիա վերածնած է, գրօսաշրջիկները, որոնք լաւ կը հիւրասիրուին սուլթանին կողմէ, եւ Փարիզի կամ եւրոպական մայրաքաղաքներու կոկոնները (դրամատէր), որոնք ակումբներու մէջ կը քսուըտկին օսմանեան դեսպանատուներու համակրելի քարտուղարներուն հետ, որուն նրբաձեւութեամբ պճնուած եւ Օփերայի յաճախորդ:

յաղթանակը յոյն Զաղարիսափ վրայ, կէս միջակ ծանրութեան մէջ։

Միջակ ծանրութեանց մէջ Թուրք Եարավէր պարտուեցաւ Եգիպտացի Իպրահիմէն, իսկ կէս ծանրութեանց մէջ Թուրք Աւճիօղլու յաղթեց Հունգար Բօդինի, բոլորն ալ կէտերու առաւելութեամբ։

Քանի վերջաւորութեան կը մօտենանք, այնքան յուզումնալից անակնկալներ կը պատահին։ Անսահման խանդավառութիւն կը ստեղծէ մանաւանդ Մարաթոնի վազքը, ուր Ճափոնացին պիտի խլէր յաղթութեան դափնին։

Գ. Ճ.

ՀԱՄՊՈՒՐԿ, (Յառաջ).— Մինչեւ օգոստ. 10 շահուած են հետեւեալ չքանշանները.— Մ. Նահանգներ 17 ոսկի, 11 արծաթ, 5անագապղինձ, 171 կէտ։ Գերմանիա 18 ոսկի, 16 արծ., 19 անագպղ., 240 կէտ։ Շուէտիա 6 ո., 5 ա., 6 անգպղ., 85 կէտ։ Հունգարիա 6 ո., 1 ար., 1 անագպղ., 45 կէտ։ Ֆինլանտիա 5 ո., 6 ար., 5 անգպղ., 80 կէտ։ Ֆրանսա 5 ո., 5 ար., 4 անգ., 71 կէտ։ Իտալիա 4 ո., 3 ար., 4 ագպ. 51 կէտ։ Անգլիա 2 ո., 6 ար., 2 անգպ., 50 կէտ։ Աւստրիա 3 ո., 4 ար., 2 անգ. 41 կէտ։ Հոլանտա 3ո., 2 ար., 6 անագպղ., 36 կէտ։ Ճափոն 2 ո., 3 ար., 4 անգպղ., 41 կէտ։ Էսթլանտա 2 ո., 1 ար. 3 անգպղ. 29 կէտ։ Թուրքիա 1 ո., — 1անգպղ., 12 կէտ։

Ոսկին 6 կ., արծ. 5 եւ անագպղ. 4 կ. կը հաշուեն։

Մ. Նահանգներու 1 ոսկի չքանշաններէն 4ը ստացած է սեւամորթ Օուէնսը, իսկ գերմանական 18 ոսկի չքանշ. 18 մարզիկներ։ Ուրեմն Մ. Նահանգները ունին 13 մարզիկներ ոսկի չքանշաններով։

Հ. Թ.

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՀՆԳԱՄԵԱԿԸ

— . —

Սիմէր Պանքի կատարած քննութեան համաձայն, կը գրէ Թուրքերէն «Թան», Բ. հնգամեակը կանխորոշ ժամանակէն 22 ամիս առաջ պիտի վերջանայ։ Յառաջիկայ տարիներուն պիտի կատարուին Սէյլիւէօղի ճարտարարուեստի, երկաթի ու պողպատի, կրաքիսի եւ պղինձի գործարաններու շինութիւնները։

Հիւսուածեղէնի ճարտարարուեստը պիտի զօրանայ Մալաթիայի մէջ կառուցուելիք գործարանով։ Այդ կերպով պետական ճարտարարուեստին վրայ պիտի աւելնան 430 թէզկեահներ եւ 10.500 իլիկներ։

Սէյլիւէօղի ճիւղին առաջին հիմնարկութիւնը Իզմիթի Թուղթի գործարանի հիմնումն է։ Այս գործարանը կանոնաւորաբար կ'աշխատի։ Օրական 40 թօն ակլիւէօղի պատրաստութիւնը ապահովող նոր գործարան մը պիտի շինուի։ Սէյլիւէօղի գործարանը աշխատանքի պիտի սկսի 1938ի սկիզբը։ Կը կարծուի որ այս քաղաքականութեամբ օր օրի կարելի պիտի ըլլայ երկրին Թուղթի պահանջը տեղւոյն վրայ հայթայթել։

Երկրորդը մետաքսի գործարանն է։ Երեք տեսակ մետաքս թել պիտի պատրաստուի։

Տարիէ մը ի վեր կ'աշխատի սմիքրքի գործարանը։ Նոր ու աւելի մեծ գործարան մը եւս պիտի շինուի։ Բաքուքի մէջ ալ այս տարի պիտի շինուի երկաթի եւ պողպատի գործարանը։ Պղինձի համար կազմուած է էթի պանքան, որ որոշ ձեռնարկներու սկսած է արդէն։ Իսկ ապակեայ նիւթերու համար անհրաժեշտ քննութիւնները լրացած են ու ծրագիրը մըշակուած։

ԴՐԱՄԱՏՈՒՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

— o —

Թուրքիոյ մէջ ի զօրու է, քանի մը չարաթէ ի վեր, «Դրամատուններու օրէնք» մը, որ կը ձգտի ապահովել խնայողութիւնները։

Դրամատուններու նշանակութիւնը օրէ օր կ'աւելնայ եւ առեւտրական ինչպէս եւ պահեստի դրամատուններու օրէնքները անբաւական են։ Նոր օրէնքը կը վերաբերի բոլոր այն դրամատուներուն, որոնք կը գործեն բաժնետիրական եւ «քոմանտիթ» ձեւին տակ եւ կամ իբրեւ սահմանաւորեալ պատասխանատուութեամբ ընկերակցութիւններ։ Բացառութիւն կը կազմեն միայն խնայողական սնտուկները, ինչպէս նաեւ օտար պետական դրամատուները։ Մնացեալ բոլոր դրամատուները, ըլլան տեղական թէ օտար՝ որոնք ճիւղեր ունին կամ կը բանան Թուրքիոյ մէջ, կ'ենթարկուին նոր օրէնքին։ Օրէնքին համաձայն, Թրքական դրամատուները կարենալ գործելու համար պէտք է արտօնութիւն ունենան ելմտական եւ ազգ. տնտեսական գործավարութենէն, իսկ օտար դրամատուները՝ նախարարական խորհուրդէն։

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

— . —

ՊԱՆԵԼՕ, (Յառաջ).— Պանեօ-Բաշանի Հ. Յ. Դ. «Արծիւ» ենթակոմիտէն հերոսամարտներու տարեդարձի հանդիսութիւնները ամփոփելով կիրակի օր սարքած էր «Համաժողովրդական հանդէս» մը։ Ձեռնպէս գընահատելի է գաղափարը, սակայն նախընտրելի պիտի ըլլար, եթէ Փարիզի լաւագոյն սրահներէն մէկուն մէջ կատարուէր այդ հանդէսը, աւելի խնամեալ յայտագրով։ Բայց եւ այնպէս կիրակի օր իրենց յարգանքի բաժինը եկած էին բերել Փարիզէն եւ զանազան արուարձաններէն եկած հայրենակիցներ։ Առաւօտէն խումբ խումբ հանգիստականներ տեղ կը գրաւէին ծառերու հովանիին տակ։ Ժամը 4ին ժողովուրդը սրահին մէջ համախմբուելով ընկ. Ս. Գարակէօզեան հանդէսը բացուած յայտարարեց, շեշտելով օրուան տօնի իմաստը։ Յետոյ ընկ. Սահակ Յովհաննէսեանի ղեկավարութեամբ դպրոցական աղջիկներէ բաղկացած երգչախումբը հայկական երիներանգ տարազներ հագած, երգեց «Մեր հայրենիք»ը, որ ունկնդրուեցաւ յոտնկայս։ Ընկ. Նախագահը ի յարգանս հերոսամարտներու մէկ վայրկեան լռութիւն հրաւիրելէ յետոյ, խօսք առաւ առաջին բանախօսը ընկ. Շ. Միսաքեան։ Ընկ. խմբագիրը հակառակ իր անհանգստութեան խանդավառ ճառ մը խօսեցաւ պարզելով հայ ժողովուրդին քաղաքական դէմքը՝ «զարկենք - զարկուանք»էն եւ մեր անհաման հերոսամարտներէն առաջ։ Յետոյ անդրադառնալով ինքնապաշտպանութեան ներկայ պայքարին, իբրեւ կենդանի օրինակ յիշեց Ֆրանսայի ժողովրդական Ճակատին միացեալ աշխատանքը անմիջական հոգերու առթիւ։ «Ֆրանսացի համայնավարները նոր նշանախօսք մը մէջտեղ դրած են, — «Ազատ, հզօր եւ երջանիկ Ֆրանսա»։ Ինչո՞ւ մենք ալ չունենայինք այդպիսի բանաձեւ մը.— «Ազատ, հզօր եւ երջանիկ Հայաստան», եւ անոր զուգընթաց ինքնապաշտպանութեան ճակատ մը Արտասահմանի համար»։

Բանախօսութենէն վերջ, կրկին երգչախումբը բեմին վրայ հաւաքուեցաւ, այս անգամ քանի մը խմբական երգեր երգելով մեծ յաջողութեամբ։ Իսկ Հ. Գնեազեան իր քնքոյշ ձայնով եւ օրուան պատշաճ երգերու ընտրութեամբ խիստպէս գովելի էր, մանաւանդ Պետոյի երգով։

Երկրորդ բանախօսն էր ընկ. Ս. Սասունի որ իր կարգին ամփոփ ճառով մը պարզեց հերոսամարտներու դերը մեր կեանքին մէջ, եւ հարկ դատեց շեշտել թէ բոլոր հերոսամարտները անշուշտ Դաշնակցութիւնը չէ իրագործած, սակայն կարեւորագոյնը ան է մղած.— Կան դեռ մնացած հերոսներ ալ որոնք կռուած են նոյն գաղափարին համար, մենք կ'առնենք այդ բոլորը մեր պանթէոնէն ներս, հոն ուր ամէն մէկ հերոս ունի իր յատուկ տեղը»։ Ամէնէն վերջը հրապարակ եկաւ պարող խումբը, հայկական քանի մը խմբական պարերով եւ արժանացաւ ներկաներու ջերմ գնահատանքին։

Սկսան եւրոպական պարերը, մէջ ընդ մէջ կովկասեան պարերով, որ տեւեցին մինչեւ գիշեր։

Գանունի մըն ալ աճուրդի դնելով, մօտաւորապէս 370 Ֆր. կրցան ապահովել կազմակերպիչները։

Թղթակից

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Խանասօր

— o —

ԼԱՆՍԷՅ, 12 օգոստ. (Յառաջ).— Խանասորի տարեդարձին առթիւ Հ. Յ. Դ. Կրընոպլի եւ Լանսէյի մարմիններու նախաձեռնութեամբ կազմակերպուած էր դաշտահանդէս մը որ տեղի ունեցաւ օգոստ. 9ին, կիրակի օր, Լանսէյի մօտիկ վայրի մը մէջ, պաղուկ ջուրի մը ափը։ Կրընոպլէն օթօքարերով, իսկ Լանսէյէն ալ ոտքով, ստուար բազմութիւն մը հաւաքուած էր, տօնելու համար այս եւ բոլոր հերոսամարտներու յիշատակը։

Պատրաստուած էր գեղարուեստական բաժին մը, եւ բանախօսութիւն մը, որոնք տեղի ունեցան կէս օրէն վերջ ժամը 3ին։ Օրուան նախագահ ընկ. Ս. Ճէլալեան բանալով այս բաժինը համառօտ կերպով պատմականն ըրաւ հերոսամարտին, եւ ցոյց տուաւ անոր արժէքն ու նշանակութիւնը։ Խօսք տրուեցաւ նաեւ Պ. Ենովք Տօգիկեանին, որ ոգեկոչեց հերոսներուն յիշատակը եւ շեշտեց մանաւանդ թէ Դաշնակցութեան հակառակորդները միշտ քննադատեր են անոր արխալները չարամտաբար, բայց երբեք չեն անդրադարձեր թէ միայն աշխատանք կատարողներն են որ վրիպումներ կ'ունենան։ Հ. Յ. Դ. միշտ գործի եւ պայքարի մէջ եղած է եւ ահա ատոր համար ալ թերեւս ունեցած է սխալներ։ Իսկ չարամիտ հակառակորդնե՞րը ... Կեցցէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, կեցցէ Հայաստան եւ հայ ժողովուրդը»։

Խօսք առին նաեւ ընկերներ Կակոյեան եւ Թօրոսեան։ Առաջինը յիշելով մանաւորապէս Վանի 96ի ինքնապաշտպանութիւնը, իսկ ընկ. Թօրոսեան Հ. Յ. Դ.ի գաղափարներու յաղթանակը Հայաստանի մէջ։ Արտասանութիւններ ընկ. Ղեւոնդէ «Սասնոյ Հսկան», ընկ. Ղարիպեան երգեց «Ղարիպ ազբիւրը» եւ «Օգոնի նամակը»։ Մեներգեցին նաեւ քանի մը տիկիններ։ Ջութակահար Պ. Մովսէս կը նուագէր հայկական եւ եւրոպական եղանակներ, մինչ հայկական շուրջպարն ու զոյգերը կը դառնային անդադար։

Մինչեւ իրիկուան ժամը 8 խանդավառութեամբ անցուցինք, մանաւանդ ժամը 7էն վերջ, մեր յեղափոխական երգերով գինովցած էր կարծես ժողովուրդը եւ բոլորը մէկ կը թնդացնէին զոռ երգեր։ Ժամը 8ին Կրընոպլէն եկան օթօքարերը գոհ եւ ուրախ մեզ քաղաք փոխադրելու համար։

Ներկայ մը

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

«ԶՈՒԱՐԹՆՈՑ»

— . —

Երբեմնի ԶՈՒԱՐԹՆՈՑ գեղ. հանդէսը որ երկու տարի կանոնաւորապէս լոյս տեսաւ Փարիզի մէջ, կը սկսի իր վերհրատարակութիւն՝ այս անգամ Տարեգիրքի ձեւին տակ։ Առաջին հատորը լոյս կը տեսնէ յառաջիկայ նոյեմբեր 1ին, բաղկացած 250 մեծադիր էջերէ։ (Ճիշդ նախկին էջերու մեծութեամբ)։

Հատորը հետեւեալ բաժինները կ'ունենայ.— 1. Գրականութիւն. 2. Օտար գրական էջեր, 3. Գրական ուսումնասիրութիւններ, 4. Գեղարուեստի փիլիսոփայութիւն. 5. Ճարտարապետութիւն, 6. Նկարչութիւն, քանդակ. փորագրութիւն, 7. Պար, 8. Թատրոն, 9. Երաժշտութիւն։

Այս մայր բաժիններուն կը յաջորդէ քրոնիկի ճոխ մասը, ուր մանրամասն կերպով կը ներկայացուին Ա) Արուեստի նշմարներ, Բ) Զրոյց - հանդիպումներ, Գ) Հայաստանի մշակութային տարին, Դ) Արտասահմանեան մշակ. շարժումը, Ե) Դրախօսականներ՝ Հայաստան եւ արտասահման լոյս տեսած բոլոր գիրքերու մասին. Զ) Միջազգային գրակ. շարժում, Է) Հայ մշակոյթին կրած կորուստները։

Տարեգիրքը գեղազարդուած է 120է մօտ հազուագիւտ նկարներով։

Երկարաշունչ աշխատութիւններով իրենց մասնակցութիւնն են բերած.— Գարեգին արք. Յովսէփեան, Յ. Օշական, Շահան Պէրպէրեան, Կոստան Զարեան, Շ. Նարդունի, Եղիշէ Այվազեան, Հ. Զարդարեան, Վէմունի, Ար. Սրապեան, Որբունի, Թ. Ազատեան, Ն. Սարաֆեան, Ոստանիկ, Վահէ Վահեան եւն. եւն.։

Անտիպ էջեր կ'երեւին Մ. Վարանդեանէն, Կոմիտաս վարդ.էն, Մատթ. Զարիֆեանէն, Թէոդիկէն եւ Սիպիլէն։

Թարգմ. էջեր՝ փրոֆ. Վիքթոր Պաշէն, Փօլ Վալերիէն, Պերկսոնէն, Անտրէ Սիւարէսէն ու Լէոնիդ Անդրէեւէն։

Տարեգիրքը արդէն մեծ մասով տպագրուած՝ ամէն թղթակցութեան եւ այլ դիմումներու համար նկատի առնել խմբագրի հասցէն. H. Palouian, 1, Rue de l'Aqueduc, Paris (10):

Հատորը պիտի արժէ Ֆրանսա, Սուրիա եւ Պալքաններ 30 Ֆր. իսկ մնացեալ երկիրները՝ 40 Ֆրանք։

ՀԱՅԿ. ԸՆԴՀ. ԴՐԱՄԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

— o —

(Պսակուած «Սրբոց Թարգմանչաց - Դուրեան Գրական մրցանակ»ով)

Հարցուցէք վաչկատուն Թափառական Գնչուի մը կամ թէ Բիւրոյի մը, եւ կամ Ափրիկէի խորերը բնակող սեւամորթի մը, թէ ինչո՞վ կ'ապացուցանէ իր ազգութիւնը։ Պիտի չուարի, պիտի տատամսի պատասխանել, վասնզի անոնք ազգութեան գաղափարը չունին. անոնք իրենց լեզուն միայն ունին իբրեւ որոշիչ նշան, մարդկային ուրիշ խմբաւորումներէ զանազանուելու համար։ Անոնք չունին ձեռագործ, ձեռագիր, նոյն իսկ տպագիր յիշատակարաններ, չունին ճարտարապետական շէնքեր, չունին արձանագրութիւններ, վերջապէս չունի ԱՆԻ

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

Պատկերներ Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւներէն

Թիւ 1.— ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻ (ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ) ԿՈՒՍԱԿԻՑՆԵՐԸ ՌԱԶՄԱԴԱՇՏ Կ'ԵՐԹԱՆ։ Թիւ 2.— ԿՌԻՒ ՊԱՐՑԵԼՈՆԱՅԻ ԴԻՐՔԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ։

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

— o —

Պլլուած հնամաշ անձրեւանոցիս մէջ (միակ իրը որ դուրս բերի Մուշէն եւ որը սակայն ամիսներու ընթացքին փրկեց զիս ցուրտէն ու անձրեւներէն, քարերու եւ հողերու մէջ), հողեպէս կը տառապէի, խղճիս առջեւ ցաւալիօրէն յանցաւոր։

Հազիւ 10—15 օր էր անցեր փախուստէս, երբ Օսկիան օր մը նամակ մը յանձնեց ինծի, զոր հայ կին մը բերած էր Մուշէն։ Մուշի քիւրտ մէկուս Հաջի Իլիասէն էր, մօտաւորապէս հետեւեալ բովանդակութեամբ. — «Այս ծանր օրերուն, երբ հայրենիքը վըտանգի մէջ է, պէտք է որ ինծի ու քեզի պէս նուիրուած մարդիկ, ձեռք ձեռքի տուած աշխատին. ամօթ է փախչիլ ու լեռ ելլել աւազակի մը պէս. գիտեմ, դէշ մարդիկ միտքդ պղտորած են. վերադարձիր անմիջապէս. մի կասկածիր երբեք, գլխովս կ'երաշխաւորեմ. միւթէսարըֆը իր յարգանքը միշտ կը պահէ քեզի հանդէպ» ... Հաջի Իլիասին, նոյն ճամբով պատասխանեցի. գրեցի իրեն թէ՝ միւթէսարըֆը եւ իրեն պատրաստած դաւադրութիւններու մասին տեղեկութիւններ ունինք եւ թէ օսմ. պարլամենտը արժանի է Իլիասի նման մէկուսներ ունենալու։ Աւելցուցի նաեւ թէ՝ օր մը, եթէ արդարութիւն կայ այս աշխարհի մէջ, պիտի հանդիպինք միմեանց ... Արդարութիւն ո՞ւր կայ սակայն։

Առկէ քանի մը օր յետոյ դարձեալ տոմս մը ստացայ։ Այս անգամ փոստի միւտիւրն էր, որ «խիստ կարեւոր խնդրոյ մը առթիւ» կ'ուզէր հանդիպիլ ինծի։ Ինքը պիտի գար Մոկունքի այգիներէն մէկը ու հոն պիտի տեսնուէինք։ Ընկերներս սակայն կտրուկ հակառակեցան հաւատացած, որ նամակը կեղծ էր եւ պատրաստուած էր զիս թակարդը ձգելու համար։ Այդ վայրկեանէն յստակօրէն գիտէի որ եւ է թուրքի նկատմամբ, խելագարութիւն կը համարուէր հաւատ ընծայել նման գրութիւններուն։ Ու չգացի։ Զարգերէն վերջը միայն կը մեղադրէի ինքզինքս՝ որ գացած չէի. թերեւս իրապէս միւտիւրէն էր գիրը եւ, ո՛վ գիտէ, գուցէ ջարդերէն էր որ կը զգուշացնէր։ Ափսոս որ յետին թուով էին այս մըտածումներս։ Նման վայրկեաններուն ըեսկը եւ վճռական քայլերը ընդհանրապէս օգտակար են եղած. եւ, դժբախտաբար բաւականաշափ չեմ ունեցած այդ յատկութենէն։ Եղած եմ քիչ մը տատանող եւ «եթէ»ներով ինքզինքս անզամալուծող։

Ամիսը անցած էր, մինչ մենք այդպէս անխմաստ ու աննպատակ կը թափառէինք լեռներու գագաթները։ Գոնէ՛ կրնայինք երբեմն դաշտ իջնել եւ օգտակար ըլլալ ժողովուրդին, յուսահատ այդ օրերուն՝ ուժ ներշնչելով եւ քիչ թէ շատ կազմակերպելով։ Հոն բանի մը կը սպասէինք կարծես։ Ի՞նչի, ես ալ չեմ գիտեր։ Կը յիշեմ միայն, որ թէեւ ընդհանուր, կազմակերպուած ջարդը մեր միտքէն չէր անցներ, բայց զօրեղ ինքնապաշտպանութեան կազմակերպումը կենսական կը համարէինք։ Կը սպասէինք քրտական լայն առպատակութիւններու, անիշխանութեան, ականաւոր անձերու եւ մարտիկներու դէմ դաւերու — այս բոլորին կը հաւատայինք։

Ամիսէ մը յետոյ միայն Սասունէն լուր առինք, Կորիւնն էր, որ օր մը պզտիկ խումբով մը եկաւ մեր քով։

Սասնոյ ղեկավարները կարեւոր էին համարած խորհրդակցութիւն մը ունենալ ինծի հետ եւ վերջապէս կ'ուզէին որ ես ալ հոն բարձրանամ եւ մնամ իրենց քով։

Մաաթէօսին յանձնելով գինուածները, հետեւեցայ Կորիւնին։ Մահուան չափ տխուր էր այդ լռակեաց ու խորհրդաւոր հայդուկը։ Խօսելիք չէր մնացած այլ եւս. յոռետես էր միշտ ու իմ քաջալերական բանադրօսիկ լաւատեսութեանս կը պատասխանէր բերանի մէկ կողմի թախծոտ ժպիտով մը. իր միակ յոյսը ռուսական բանակն ու մեր կամաւորական գունդերն էին։

Կուրտիկլի արեւելեան թեւերէն կը բարձրանայինք գիշերուան լռութեան մէջ. գագաթը հասանք, երբ արշալոյսը կը բացուէր. հոն Սասունցի պահակներ կը հսկէին։ Կարեւոր դիրք մըն էր, որ կ'իշխէր Մուշ քաղաքի վրայ։ Արշալոյսի վարդագոյն լոյսին մէջ, առաջին անգամ տեսայ Անտոքի եւ Ծովասարի գագաթները, Կէլիէ-Գուզանը եւ Տալւորիկը պատնէշող լեռնաշղթաները, իսկ աւելի մօտ՝ նեղ, երկար հովիտ մը, որուն դոգին մէջ թառած էին Շէնիկ եւ Սէմալ գիւղերը։

Մեր ընկերները Սէմալ էին եկած ու մենք ալ հոն կ'երթայինք։ Արագ կ'իջնէինք լեռնէն։ Սէմալի եւ Շէնիկի գիւղացիներ իրենց կանանց հետ կըկլի արտերը կը մաքրէին, տեղ-տեղ կը ջրէին, կարծես ոչինչ պատահած էր աշխարհիս վրայ ... Կը դիտէի զանոնք յուզումով ու դառնութեամբ եւ կը խորհէի որ ժողովուրդի ըընազդը չի խաբեր իրեն — թերեւս վըտանգը անցնի առանց ցնցումի։

— Կէկլ կը ջրե՞ս, Գաբօ՛, բարի լուս, ձայնեց Կորիւնը, կարծես արտայայտելով մեր ցաւատանջ մտածումները։

Ցաղթանդամ ջրվարը, որին ուղղուած էին այս խօսքերը, դանդաղօրէն գլուխը բարձրացուց, արագ հայեացք մը նետեց մեր կողմը ու շարունակեց թումբերը ուղղել։

— Ջրէ, ջրէ՛, որ Մուսաբէգը գայ, ըղըրղի օրհնայ ու ուտէ, քաղցր հեգնանքով մը աւելցուց Կորիւնը։

— Ա՛յ, Աստու բարին վըր քըղի էդնի, Պարոն Կորիւն, Մուսաբէգ չուր մըղի գայ, պըմէն կը լմնցունք ու դէնոր լէ մըր ք... կը թօղնէնք, պատասխանեց բամբ ձայնով մը ու խնդաց։

Պզտիկ գիւղ մըն էր Սէմալը, Շէնիկէն քիչ մը հեռու։ Յեղափոխական փայլուն անցեալ ունէր եւ անոր ամէն քարն ու թուփը՝ իր դիւցազներգութիւնը։ Խորհրդաւոր ու նուիրական էին այդ բոլորը։

Գիւղին եզրին, խոշոր ծառի մը տակ, հաւաքուած էին Կէլիէկուզանցի Կիրակոսը, ժողովրդի հերոսներէն, բարձրահասակ, ջղուտ, նիհար ու շիկահեր մարդ մը, 45ի մօտ, որ գլխին դրած էր բարձր քոլոզ մը ապօրոշով փաթթած, հագած փոշոտ քեաղահին. Սէմալցի «քաթիպ» Մանուկը՝ նոյն հասակի, բայց աւելի կիրթ ու խոհուն դիմագծերով. Մճօն եւ Ռուբէնը։

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(25)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

պանիական կառավարութեան համար, ինչ որ «միջամտութեան շատ վտանգաւոր ձեւ մը» կը համարուի Հռոմի մէջ:

*** Հինգշաբթի օր փոթորիկ մը պայթեցաւ Ֆրանսայի երեսփ. ժողովին մէջ: Ազգայնական երեսփոխան Քսավիէ Վալա անբաւական գտնելով կառավարութեան հերքումը, պնդեց թէ օդաչուներ յանձնուած են սպանիական կառավարութեան: Ձախակողմեան եւ մասնաւորապէս համայնավար երեսփոխանները սկսան աղմկել, անարգական խօսքեր ուղղելով: Նախագահ Էռիօ կարգի հրաւիրեց հարցապնդող երեսփոխանը, դիտել տալով թէ օրակարգէն կը շեղի: Քսավիէ Վալա շարունակեց խօսիլ գոռում-գոչումներու մէջ: Նախագահը հարկադրուեցաւ ընդհատել նիստը: Ընկերվարական եւ համայնավար երեսփոխանները իրենց նստարաններուն վրայ մնացին, միշտ լուտանքներ տեղալով: Երբ նիստը վերսկսաւ, Քավիէ Վալա շարունակեց խօսիլ, բայց նախագահը վերջապէս յաջողեցաւ լռեցնել զայն, ճիշդ այն պահուն երբ հաստուած մը պիտի կարդար Լէօն Պլումի մէկ գրութենէն: Քսավիէ Վալա ինքզինքը մխիթարեց բացագանչելով.

--- Կարգի կը հրաւիրուիմ վարչապետին գրութիւնը կարդացած ատեն: Ուրեմն Լէօն Պլումն է որ կարգի կը հրաւիրուի...

*** Լոնտոնէն վեց օդանաւեր ճամբայ ելան դէպի Սպանիա, չորսը ապստամբներուն, երկուքը կառավարութեան համար: Կ'ըսուի թէ երեք շաբաթէ ի վեր 30 օդանաւեր ղրկուած են Անգլիայէն: «Գործը գործ է պահանջում»...

*** «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը «բացարձակապէս արժանահաւատ» աղբիւրէ քաղելով, կը գրէ թէ Զօր. Ֆրանքօ Գերմանիայէն ստացած է 20 օդանաւեր, փոխադրութեան համար, հինգ հետազօտիչ սաւառնակներ եւ 17 խառնակ: Բոլոր օդաչուները Սպանիացիներ չեն. այլ կան 60 Գերմանացիներ եւ 12 Իտալացիներ, Սէվիլլայի օդակայանին մէջ: Գերմանացի մարզիչ մըն ալ դասեր կուտայ սպանիացի թնդանօթաձիգներու, գերմանական նոր թնդանօթի մը վրայ որ ռումբ կ'արձակէ 7000 մեթր հեռաւորութեամբ:

Գերմանիոյ դէմ չգրել, Մոսկուայէն լուր չտպել

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Սոֆիայէն.--- Ամենախիստ գրաքննութիւն հաստատուած է Յունաստանի մէջ, նամակներու, հեռաձայնի եւ հեռագրի վրայ: Մամուլը ամբողջովին կառավարութեան ափին մէջ է: Առաջնակարգ օրաթերթերուն արգիլուած է քաղաքական տեսութիւններ հրատարակել, իսկ լուրի համարպէտք է գոհանալ պաշտօնական զեկոյցներով: Անկէ զատ յանձնարարուած է.— Որ եւ է բան չգրել Գերմանիոյ կամ ազգային-ընկերվարականութեան դէմ (հիթլէրականութիւն).— Որ եւ է լուր չհրատարակել Մոսկուայէն.--- Զափազանց տեղ չտալ ոճիրի, սպանութեան եւ բռնութեանց:

Կառավարութիւնը կը պահանջէ որ իւրաքանչիւր թերթի մէջ գոնէ մէկ առաջնորդող յօդուած գովէ նոր կարգուսարքը, ամէն օր: Կարգ մը թերթեր որոշեցին դադրեցնել իրենց հրատարակութիւնը:

*** Զօր. Մէթաքսաս չորեքշաբթի օր ունկնդրութեան ընդունելով կարեւոր շրջաններու քաղաքապետները, ազդարարեց.

— «Եթէ ձեզմէ ո եւ է մէկը կուսակցութեան մը կը պատկանի, թող քաշուի: Այլեւս քաղաքական կուսակցութիւն չկայ Յունաստանի մէջ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԶՕՐ. ԿԱՄԼԷՆ, Ֆրանսայի ընդհ. սպայակոյտին նախագահը, որ Վարշաւա կը գտնուի, երկար խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ Լեհաստանի սպարապետին հետ: Պիտի տեսակցի նաեւ արտաքին նախարարին հետ:

ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ ԱՊՐՈՒՍՏԸ ՍՂԱԾ ԸԼԼԱԼՈՎ, որոշուեցաւ 6-11 առ հարիւր բարձրացնել աշխատավարձքը: Չորս միլիոն բանուորներ պիտի օգտուին այս յաւելումէն, կէսը՝ Սեպտեմբերէն առաջ, միւս կէսը՝ աւելի վերջը:

ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ հինգշաբթի օր ամբողջ նիստ մը նուիրեց Սպանիոյ դէմքերուն: Այս առթիւ արտաքին նախարարը հաղորդեց Իտալիոյ հետեւեալ երկու կարեւոր վերապահումները.— 1. Հանգանակութիւն՝ Սպանիոյ համար.— 2. Կամաւորներու արձանագրութիւն: Ներկաները դիտել տուին թէ կարելի չէ արգիլել հանգանակութիւնները: Գալով կամաւորներու արձանագրութեան, արտաքին եւ ներքին նախարարները յայտնեցին թէ արգիլուած է այդ գործողութիւնը:

մը եւ իրենց նախնիքներէն մնացած զանազան հնչուն ԴՐԱՄՆԵՐ:

Ազգերու պատմութեան մէջ դրամը մեծ դեր խաղացած է եւ կը շարունակէ խաղալ ցարդ:

Հակառակ մեր այսօրուան վիճակին եթէ մենք մարդկային ընտանիքին մէջ ուշագրաւ դիրք մը գրաւած ենք, այս դիրքը կը պարտինք մեր փառաւոր անցեալին, մանաւանդ մեր անհուն անհամար յիշատակարաններուն, որոնք մեր ձեռքն հասած չօշափելի փաստեր ու վկաներ են յաւէտ:

Մենք պարտաւոր ենք սորվիլ ոչ միայն մեր ազգային պատմութիւնն ու մեր բնիկ թագաւորներուն դրամները, այլ նաեւ մեր երկրին մէջ եւ մեր երկրին անունով օտար ազգերու կողմէ տպուած բազմապիսի դրամները:

Այս տեսակ ընդհ. գործ մը չունինք դեռ:

Այս պակասը լրացնելու համար էր որ ձեռնարկեցի ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴՐԱՄԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ, զոր հրապարակ կը հանեմ այսօր, 140 պատկերներով: Գինն է՝ 40 ֆրանք:

Կը յուսամ թէ հայ ազգը պիտի քաջալերէ անոր աւելոր հեղինակը, որ ուրիշ կարեւոր գործեր ալ ունի հրատարակելիք:

Կ. Յ. ԲԱՍՄԱՋԵԱՆ

Ստանալու համար դիմել՝ Imprimerie Arménienne, St. Lazare, Venise (Italie).

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եպիպտացի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները երեքշաբթի երեկոյ (18 Օգոստ.) ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարանի վերնայարկը, 4 Rue St. Denis (Place du Châtelet), մէթրօ Châtelet: Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն եւ պատգամաւորի ընտրութիւն:

ՎԱՆԵԷՕ ՔԱՇԱՆԻ Արծիւ խումբի ժողովը այսօր, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 17 rue Ampère: Օրակարգ՝ շարունակութիւն նախորդ ժողովի:

Գաւառ

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) ընկեր Կարօ Խնթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները 16 Օգոստ. կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 4ին, ընկեր Յով. Վարօեանի խանութին մէջ (Քամփանեը Ֆրեզ): Ներկայանալ անդամատետրով:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼՊՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմի երկրորդ տպագրութիւնը:

Գին Ֆրանսայի համար 5 ֆր., արտասահման 6 ֆր.:

Դիմել ընկ. Արցախեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Երկրորդ հատորը չէ հրատարակուած տակաւին:

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է ԵՒ ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

«ՎԷՄ», ի ԺԵ. Թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Վ. Մինախորեան, Արհաւիրքի օրեր.— Վ. Փափազեան, Համաշխարհային պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը.— Տոքթ. Յ. Թորգոմեան, Յուշատետրէս.— Գ. Գիւզալեան, Մեծ յոբելեանի առթիւ.— Յ. Կազանչեան, Համառօտութիւն մը Հռոմի Ս. Պետրոս եւ Վաղարշապատի Ս. Հռիփսիմէ եկեղեցիներուն յատակագիծերու միջեւ.—Փ. Սանասար, Թիւրքիայի պատմութիւնը.—Ա. Սաֆրաստեան, Քսենոփոնի ուղեգիծը Հայաստանի միջով.— Յ. Ստեփանեան, Անդրանիկը Սիւնեաց երկրում.— Հայ—Հայկական բանահիւսութիւններ.— Հին թուղթեր.— Շիրվանզադէի նամակները.— Անցեալը.— Ա. Խանջեան, Բագդէն կաթողիկոս, գերասան Յ. Աբէլեան.— Կեանք եւ մշակոյթ.— Գիրք եւ Մամուլ.— Գրախօսական:

Տարեկան բաժնեգին՝ 70, 60 եւ 50 ֆրանք, համաձայն իւրաքանչիւր երկրի թղթատարական սակի:

Երրորդ շրջանի բաժանորդները կրնան առաջին երկու տարիներու 12 թիւերը ստանալ վճարելով 50 ֆրանք, կամ վեց գրքի համար 25 ֆր.

Հասցէ.— S. Vratzian, 13 Rue des Platanes, Gité Jardin de Plessis-Robinson, (Seine).

ՎԵՐԱՓՈԽՄԱՆ ՏՕՆԸ

փրատոյի Ս. Սահակ-Մեսրոպ եկեղեցիին մէջ, ի Մարսէյլ

Վաղը, կիրակի. Օգոստոս 16, տօն վերափոխման Ս. Աստուածածնի, Ս. եկեղեցւոյս մէջ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Տ. Գարեգին եպիսկ.: Մ. Պատարագի աւարտումին տեղի կ'ունենայ խաղողի օրհնութիւն: Նոյն օրը կը կատարուի նաեւ հոգեհանգստեան պաշտօն ի յիշատակ հանգ. Տ. Բաբգէն աթոռակից-հայրապետին կիլիկիոյ՝ անոր մահուան քառասունքին առիթով:

Սկիզբ ժամերգութեան	7
» Ս. պատարագի	9.30
Հոգեհանգիստ	11
Քարոզ	11.15
Խաղողօրհնէք	11.45

Վարչութիւն

Սահակ-Մեսրոպ եկեղեցւոյ

ՑՈՒՑԱՏԵՍ

ՓԱՐԻԶԻ Ցաքօն Ցուրուբերանի նահանգային Հայր. Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, 119 Ավրը տ'Իթալի սրճարանին մէջ: Օրակարգ վարչութեան ընտրութիւն եւ զանազան հարցեր:

ՎԱԼԱՆՍԻ Համախաբերդցիակ միութեան ընդհ. անդամական ժողովը 18 Օգոստ. երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, Ազգային Մատուռի մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Բոլոր անդամներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (69)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Բայց այդ սնտուկ բառդ, որքա՞ն բան կ'առնէ,— հարցուց Կարօն:

— Ամէն սնտուկի մէջ երկու ցինկէ տուփ կայ: Ամէն տուփի մէջ ալ 250 հրացանի փամփուշտ:

— Մօսինի՞ փամփուշտ:

— Ոչ, բերդանկայի:

— Կարօ, մի խանգարեր, ձգէ որ Վահէն պատմութիւնը շարունակէ,— մեղմօրէն նկատեց Պաստամեանը:

— Առանց շունչ քաշել կարենալու՝ մեքենայի մը նման լարուած կ'աշխատէինք: Հազիւ թէ ամբողջ կեանքիս մէջ այդպէս աշխատած լլլեի ես...

— Հըմ,— ինքզինքը չկրցաւ պահել Հրայրը,— մէկ երկու օր եթէ մեր մօտը աշխատիս ու էն անոէր անիւը դարձնես, այն ատեն կարծեմ ուրիշ երգ մը պիտի երգես...

— «Սատուերներու նման անձայն կը շարժէինք,— շարունակեց Վահէն,— սնտուկներու վերջը կարծես պիտի չգար: Մէկը կ'առնէի, միւսը ծակի բերանն էր արդէն: Քրտինքը մազերուս ծայրէն կաթ կաթ կը վազէր:

«Յանկարծ խոր լռութեան մէջ բերդի դրան կողմը լսուեցաւ հրացանի պայթիւն մը: Հազիւ թէ թնդանօթի մը գոռոցը այդ տպաւորութիւնը ձգէր: Սարսափած՝ կանգ առինք ու չորցած տերեւներու նման դետին թափեցանք: Արդեօք ի՞նչ պատահեցաւ: Շունչս բռնած կը սպասէի: Փախչի՞նք: Հապա զինուորնե՞րը:

«Բերդի գլխաւոր դռնէն բաւական հեռու էինք: Հազիւ անորոշ աղմուկ մը, եւ մեծ դարբասի բացուիլ գոցուելու ձայնը լսեցի: Ով ինչպէս գետին ինկեր՝ այն դիրքով ալ անշարժ մնացեր էր: Այդ դրութեան մէջ քարացած սպասեցինք թերեւս հինգ բոպէ, որ սակայն ժամերու ծանրութեամբ անցաւ:

«Վաղօն ի հարկէ հրացանի ձայնը չէր լսած: Գլուխը ծակէն դուրս հանեց ու բարկացած շշնջաց.

— «Խենթեցա՞ք, ի՞նչ բանի կը սպասէք:

«Ձեռքի շարժումով հասկցուցի, որ ներս քաշուի ու լուռ մնայ: Պէտք էր սպասել: Մէկ ալ չէնքի անկիւնէն ստուեր մը ուղղուեցաւ ուղիղ մեր կողմը՝ հայերէն ժողովրդական երգ մը մռմռալով: Մեր ընկեր զինուորն էր, որ համաչափ քայլերով կը մօտենար ինծի, եւ հազիւ լսելի ձայնով մը փսփսաց.

«— Ոչինչ բան էր, շարունակեցէք, բայց մի տնտնաք. շատ ժամանակ չմնաց,— ու դանդաղ քայլերով նորէն հեռացաւ:

«Վերջէն միայն իմացանք այդ դէպքի մանրամասնութիւնները: Մուտքի դրան պահակը, վրացի զինուոր մը, կանգնելէն յոգնած՝ կեցած տեղը կը նստի, մաղը հրացանի բլթակին վրայ դրած: Կէս քուն կէս արթուն կը կնքմարէ: Ինչպէս կ'երեւի, քնած ժամանակ անգիտակցօրէն մատը քիչ մը ուժեղ կը սեղմէ հրացանի բլթակը, որ եւ պատճառ կը դառնայ հրացանի կրակուելուն: Հրացանի անակնկալ ձայնի վրայ, այդ գիշերուան հերթապահ ենթասպան դուրս կուգայ, ինչպէս նաեւ սարսափած սպայ Պարոնովը, որ թէեւ անկողին մտած, բայց առանց քնելու կը սպասէ եղեր: Խստօրէն կը յանդիմանէ վրացի զինուորը եւ նորէն ներս կը քաշուի:

«Այդ անակնկալ դադարէն վերջ կրկնապատիկ արագութեամբ մը կը սկսինք աշխատիլ: Ծանր սնտուկները թեթեւ խաղալիքներու նման ձեռքէ կը թռին: Ժամացոյցս կը նայիմ. Փոսֆորապատ սլաքը տասներկուքին քառորդ անցած կը ցուցնէ: Հազիւ քառորդ ժամ մըն ալ պատ ժամանակ կը մնայ: Սնտուկները անվերջ իրարու կը յաջորդեն: Թէ ի՞նչ արագութեամբ կ'աշխատէինք, դժուար է նըկարագրել: Զարմանալի ապահովութեան զգացումով մը բռնուած ենք՝ որքան կարելի է շուտ եւ շատ: Դեռ մեր գործը չէինք վերջացուցած, մէկ ալ պահակ զինուորը երեւցաւ՝ անկիւնը դառնալով.

— «Պէտք է վերջացնել,— շշնջաց,— ժամանակ է հեռանալու:

— «Իսկ ընկերդ ո՞ւր է,— կը հարցնեմ:

— «Հիմա կուգայ, ի սէր Աստուծոյ, աճապարեցէք:

— «Լաւ,— կը պատասխանեմ,— երբ ընկերդ գայ, կը հեռանանք:

«Տասնեակ մը սնտուկ ալ դուրս տալէ վերջ, Վաղօն սկսաւ հրացաններ երկնցնել ծակէն դուրս:

— «Սնտուկ չմնա՞ց,— կը հարցնեմ:

— «Սենեակը բոլորովին մաքրեցինք,— կը ծիծաղի Վաղօն.— քանի մը հրացաններ կային անկիւն մը դըրուած, անոնք ալ տանինք որ որբ չըմնան:

«Մօտ տասնեւչորս հրացան վերցուցինք: Երբ Վաղօն եւ ընկերը դուրս եկան ծակէն, մեր միւս զինուոր ընկերն ալ վրայ հասաւ: Սատանի ջղայնացած էր խիղճը եւ անկարող՝ կեցած տեղը կանգնելու, կը խնդրէր որ անմիջապէս հեռանանք: Առանց աճապարելու, պատի քանդուածը դէշ աղէկ կը ծածկենք մեծ քարերով, այնքան մը, որ գիշերով աչքի չզարնէ, եւ երկու զինուորները հետներս վերցուցած կը հասնինք փուրկոններու մօտ:

«Ժամը գիշերուան տասներկուս եւ կէսն էր: Մեր ընկերներէն երկուքը յոյն որմնադիրները տարին քաղաք, ուր տան մը մէջ պիտի պահէին մինչեւ երեկոյ: Մեր երկու զինուորներուն զգեստները փոխելով՝ Ներսէսի հետ ուղարկեցինք քաղաք, նախօրօք պատրաստուած թագստոցներու մէջ քանի մը օր պահուելու, մինչեւ կացութիւնը պարզուէր:

«Վաղօն եւ ես ալ մեր ընկեր փուրկոններու մօտ նստած՝ ճամբայ ելանք: Քաղաքի չուրջը լայն շրջան մը ըրինք, ու ապա երկաթուղագիծը կտրելով՝ երկու ժամէն մօտեցանք Ղարաքիլիսէին: Ճամբուն երկու կողմերը արտերու կանաչ ցորենը բարձրացած՝ առաւօտեան քամիէն կը խշխշար: Մէկ ալ ճամբու կողքը նստած, անորոշ ստուեր մը տեսանք, կ'երեւի մեզ տեսնելուն՝ բարձրացաւ ու կաղալով եկաւ եւ կանգնեցաւ ուղիղ ճամբուն մէջտեղը, կարծես ճամբան կտրելու համար:

— «Սեդրակ,— ձայնեց Վաղօն կարգադրելով որ փուրկոնները կանգնին.— Սեդրակ:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 16 ՕԳՈՍՏՈՍ
DIMANCHE 16 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3193

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐԷ՞Ն ԴԱՒԱԴՐՈՒԹԻՒՆ..

Ամսէ մը իվեր, խուճապահար հոգեբանութիւն մը կը մատնէ խորհրդային մամուլը, որն ի բուն «զգուշութիւն եւ զգաստութիւն (արթնութիւն) պահանջելով, համաձայն Սթալինի իշխանութեան հրահանգներուն:

Աղասի Խանջեանի անձնասպանութենէն յետոյ քօղարկուած թխածոյ բանաձեւերը եւ այդ առթիւ եղած հրապարակութիւնները նոյն հոգեբանութիւնը կը խտացնէին, խուժանային խաչակրութեամբ մը:

Երէկ, մեր առաջադէմ աշխատակիցը մանրամասնօրէն պարզած էր այդ իրարանցումին գլխաւոր դրուագները, քաղելով պերճախօս փաստեր՝ կուսակցութեան պաշտօնաթերթէն:

Այսպէս, պաշտօնաթերթը, «Փրավտա», կ'ազդարարէր, օգոստոս 9ի խմբագրականով.

— «Մենք յաղթեցինք: Քաղէնի դասակարգի գործակալները այլեւս չեն կրնար ուղղակի դիմել զանգուածներուն իրենց «պլատփորմ»ներով: Անոնց քաղաքական սնանկութիւնը մերկացուեցաւ: Մնացած են միայն գաղտնի խմբակներ, որոնք միացած են կուսակցութեան ղեկավարութեան դէմ իրենց ունեցած բնդհանուր ատելութեամբ: Այդ խմբաւորումներու միջեւ եղած տարբերութիւնները վերցած են: Մնացած են մարդասպաններու աննկարագիր հրոսախումբեր, որոնք կը ներշնչուին ու կը ղեկավարուին Թրոցքիի, Զինովիեւի եւ Քամենեւի կողմէ:

«Ոչ, պայքարը դեռ կը շարունակուի: Քաղէնի դասակարգը եւ անոր գործակալները զրկուած են այլեւս բնդդիմադիրի շղարշ հագնելու հնարաւորութենէն: Հակայեղափոխութեան ձեռքէն խլուած է «պլատփորմ»ի զէնքը: Հարուածը ուղղուած ըլլալով կուսակցութեան միասնականութեան դէմ, անոնք նշանակէտ են ընտրած կուսակցական ղեկավարութիւնը՝ փիզիքապէս ոչնչացնելու համար: «Պլատփորմ»ը փոխարինուած է ատրճանակով»:

Նոյն թերթը նախընթաց խմբագրականին մէջ ալ ուժգին կը հնչեցնէր ահազանգը, աղաղակելով — «Պէտք է ճանչնալ թըշնամին»:

— «Անընդհատ պէտք է կրկնել, արթնութիւնը անհրաժեշտ է ամէնուրեք եւ բոլոր պարագաներու տակ: Թշնամին վարպետօրէն կ'օգտագործէ ամէն հնարաւորութիւն, նուազագոյն ազատամտութիւնը, շատախօսութիւնը եւ աշխատանքի մէջ ցոյց տրուած անփոյթ բնթացքը: Թշնամին խորամանկ աղուէսի պէս հազարումէկ միջոցներու կը դիմէ, որպէսզի աննկատելի դառնայ, վստահութիւն շահի եւ ի դերեւ հանէ արթնութիւնը:

«... Թշնամին վար չէ դրած զէնքը եւ կուսակցութեան դէմ պայքարի նոր միջոցներ եւ մեթոդներ կը գործածէ: Թրոցքիի, Զինովիեւի եւ Քամենեւի ուղղակի ցուցմունքներով ստեղծուած է այնպիսի երկերեսանի դրութիւն մը, որուն կրնան նախանձիլ Ազեւը եւ ցարական Օխրանկան»:

Եւ անմիջապէս վերջ՝ հերթական յանկերգը,— Սթալի՛ն.

— «Կուսակցութեան Սթալինեան կեդր. Կոմիտէն եւ մեր մեծ առաջնորդ ընկեր Սթալինը բոլշեւիկեան արթնութեան օրինակներ կուտան... Բազմաթիւ թանկագին գլուխներ փրկուած են շնորհիւ այն բանին որ ընկեր Սթալինը իբրեւ արթուն պահակ կը հսկէ մեր կուսակցութեան ամբողջականութեան եւ միասնական ուժին վրայ»:

Արդ, «Հանճարեղ Առաջնորդ»ն ու «արթուն պահակ»ը գործի ձեռնարկած է արդէն, թռցնելու համար շարք մը գլուխներ,— գլուխները իր երէկուան գործակիցներուն եւ խորհրդային իշխանութեան հիմնադիրներուն:

Պիտի կարդաք այսօր իսկ,— երեւա՜ն հանուեր է «ահաբեկչական խմբակ մը», որ կը գտնուի Թրոցքիի եւ Զինովիեւի ղեկավարութեան տակ, եւ որ «ահաբեկումներ կը պատրաստէր կուսակցութեան եւ խորհրդային իշխանութեան վարիչներուն դէմ»:

Այս առթիւ, Մոսկուայի պաշտօնական գործակալութիւնը կը յիշէ ամբաստանեալներուն անունները,— մեծ մասով առաջնակարգ դէմքեր, որոնք տասնական տարի աքսորի դատապարտուեցան, Կիրովի սպանութենէն յետոյ (1934 դեկտ. 1):

Դատավարութիւնը պիտի կատարուի այս շաբթու, հրապարակա՛ւ, որպէսզի արտաքին աշխարհը համոզուի թէ արդարութիւն է որ կը տիրապետէ խորհրդային աշխարհին մէջ...

Եթէ ուզէինք իրաւագիտական լեզու գործածել, պիտի ըսէինք թէ «բոլոր հանգամանքներն ու պարագաները» ցոյց կուտան որ ելքը պիտի ըլլայ գնդակահարութիւն: Ուրիշ խնդիր, եթէ Մոսկուա ուզէ նկատի առնել արտասահմանի հանրային կարծիքը եւ մանաւորապէս Ֆրանսայի Ժողովրդական Ճակատին տրամադրութիւնները:

Թրոցքի փախստական է արդէն: Զինովիեւ եւ Քամենեւ երրորդ անգամ է որ կը դատուին, եւ, Կիրովի սպանութեան առթիւ, հազիւ ազատեցան մահավճիռէն, ողորմուկ մեղայականներ ստորագրելով:

Ուրեմն, նորէն արիւն, անվերջ եւ անխնայ, որպէսզի հանգիստ քնանայ «Մեծ Առաջնորդ»ը, վարէ եւ արիւնազանգ թաթի մը տակ խեղդէ զանգուածներուն գիտակցութիւնը:

Զարմանալի՞ է ենթադրել թէ տարաբախտ Խանջեանն ալ նախընտրեց իր ձեռքով ուտել իր գլուխը, նախատեսելով գալիքը...

Նորէ՞ն դաւադրութիւն: Այո, պէտք է միշտ «արթուն» պահել պահակները, պարբերաբար «ահաբեկումներ» սարքելով, որպէսզի կարելի ըլլայ աւելի անողորմաբար պրկել օղակները:

Շ.

ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆԻ ԲԱՑՈՒՄԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

Աւանդական ջահը որ փոխադրուեցաւ Յունաստանէն, երկիրէ երկիր փոխանցուելով

Ողիմպիականը կը վերջանայ այսօր, կիրակի: Յաջորդով ուրիշ նկարներ, եւ մանաւանդ «Սեւ Նետ»ին (ոչ թէ Նէկր), Ճէս Օուընսի պատկերը:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐԸ ԳՐԱՒԵՑԻՆ ՊԱՏԱՅՈԶԸ

ՍԱՆ ՍԵՊԱՍԹԻԱՆՈՅԻ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԷՆ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ ՕԴԸ ՀԱՆԵԼ ԱՄԲՈՂՋ ՔԱՂԱՔԸ

Փոխադարձ ջարդը կը շարունակուի կատաղօրէն

Ուրբաթ օր, կատաղի ճակատամարտէ մը վերջը որ շարունակուեցաւ փողոցներու մէջ ալ, ապստամբները Պատայոզ մտան (արեւելեան Սպանիա): Այս գրաւումով իրականացած կ'ըլլայ հիւսիսային եւ հարաւային բանակներուն միացումը:

Հեռագրական գործակալութեանց տեղեկութեան համաձայն, առտուն ժամը 7ին ապստամբները սկսան ռմբակոծել Պատայոզը, յետոյ օդանաւերը բազմաթիւ ռումբեր ձգեցին քաղաքին վրայ: Ի զուր յառաջխաղացութիւն փորձելէ վերջ, ապստամբները ժամը 11ին դադրեցուցին յարձակողականը: Ժամը 5ին վերսկսան յարձակումը եւ հին պարիսպներուն առջեւ իրենց դէմ գտան 3000 քաղաքապահներ եւ 500 զինուորներ, որոնք իրենց դիրքերը պաշտպանեցին քար առ քար: Իրիկուան դէմ կռիւները շարունակուեցան հրակէզ արեւի մը տակ: Ապստամբներու յառաջապահները քաղաք մտան Թրինիտատի դուռնէն: Կառավարական զօրքը ամրացաւ հին դղեակի թաղին մէջ որ ահռելի ռմբակոծութեան մը ենթարկուեցաւ: Կառավարական զօրքը յուսահատական դիմադրութիւն մը փորձեց: Ապստամբները գրաւեցին նաեւ Սան - Քրիսթոպալ բերդը, որ կը գտնուի քաղաքէն դուրս:

Ուրիշ հեռագրի մը համաձայն, քաղաքը բոցերու մէջ է, անընդհատ ռմբակոծութեանց հետեւանքով:

Ապստամբները կը շարունակեն իրենց յառաջխաղացութիւնը դէպի Մալակա, որու ճամբուն վրայ գրաւած են չորս քաղաքներ: Աւելի քան 200 համայնավարներ սպաննուած են կռիւներու ընթացքին եւ մեծաքանակ ռազմանիւթ, ինչպէս եւ զրահապատ ինքնաշարժներ եւ գնդացիրներ անցած են ապստամբներուն ձեռքը:

Տակաւին չէ հաստատուած «Խայմէ Ա.» զրահաւորին ընկղմումը: Կառավարական զեկոյցը կը խոստովանի թէ զրահաւորը վնասուած է, իսկ ապըստամբներու հրամանատարութիւնը կ'ըսէ թէ 250 քիլոնոց ռումբ մը ինկած է մարտանաւին հրամանատարութեան աշտարակին եւ նաւազներու կայանին միջեւ, անգործածելի դարձնելով նաւը:

Ապստամբները վճռած են գրաւել չորս գլխաւոր քաղաքներ, որոնք մեծ արժէք ունին ռազմագիտական տեսակէտով: Մէկը Պատայոզն է, զոր գրաւած են արդէն, երկրորդը եւ երրորդը՝ Սան Սէպասթիանօ եւ Պիլպաօ (հիւսիս), իսկ չորրորդը՝ Մալակա (հարաւ):

Սեվիլլայէն երեք ապստամբ զօրագունդեր դէպի Մալակա յառաջանալով, գիշերային ճակատամարտ մը մղեցին Մարպէլլայի շրջանին մէջ: Կ'ըսուի թէ յաջողած են ետ մղել 7000 քաղաքապահ զինուորներ, գրաւելով թնդանօթներ, գնդացիրներ եւ մեծաքանակ ռազմանիւթ:

Ապստամբները կը հաղորդեն թէ 20,000 Մարոքցի զինուորներ պատրաս-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՂԱՍԻ ԽԱՆՋԵԱՆԻ ՄԱՅՐԸ ՄԵՌԱ՞Ծ

«Յուսաբեր»ի մէջ կը կարդանք (6 օգոստոս).—

Թղթակից մը, որ Երեւանէն եկած ճամբորդի մը հետ տեսակցած է, մեզի կը հաղորդէ թէ Խանջեանի թաղումը եղած է չափազանց անշուք: Ոչ նուագախումբ թոյլատրուած է, ոչ ալ դամբանական:

Աղասիի պատկերները վար առնուած են պետական հիմնարկներու պատերէն:

Ճամբորդը պատմած է թէ Աղասիի մայրը սրտի կսկիծէն մեռած է: Միւս կողմէ եղած են բազմաթիւ ձերբակալութիւններ: (Յառաջ.— Մա՞յրը թէ հայրը):

Կը խօսուի նոյնպէս քանի մը սպանութեանց մասին:

Հայկական մշակոյթի մասին՝ Վիեննայի ամբիոնէն

ՎԻԷՆՆԱ, 12 Օգոստոս (Յառաջ).— Օգոստոս 18ին ժամը 17ին (Վիէննայի ժամով) ձեր աշխատակից Ա. Գարամանլեան բանախօսութիւն մը պիտի կատարէ անթելով, ուր պիտի ծանրանայ յատկապէս հայ ազգին մշակութային եւ ստեղծագործող յատկութիւններուն վրայ: Այս նիւթին շուրջ յատուկ ուշադրութիւն ցոյց կուտայ Վիէննայի անթելի ընկերութիւնը:

ՆՈՐ ԴԱՒԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Զինովիեւ, Քամենեւ եւ Հայ մը...

Մոսկուայի հեռագրական գործակալութիւնը կը հաղորդէ օգոստ. 14 թուականով.—

Խ. Միութեան ներքին գործավարութիւնը 1936ին երեւան հանեց կարգ մը Թրոցքի - զինովիեւեան ահաբեկիչ խմբակներ, որոնք, ուղղակի Թրոցքիի հրահանգներուն վրայ եւ «Թրոցքի-զինովիեւեան միացեալ կեդրոն»ին ղեկավարութեամբ ահաբեկչական արարքներ կը սարքէին կուսակցութեան եւ խորհրդային պետութեան վարիչներուն դէմ: Քննութիւնը հաստատեց թէ Թրոցքի-զինովիեւեան խմբակը կազմակերպուած է 1932ին, Թրոցքիի եւ Զինովիեւի հրահանգներով եւ անդամներն էին.— Զինովիեւ, Քամենեւ, Եւտոքիմով, Պաքայեւ, Իվան Սմիրնով, Տէր Վահանեան, Մրաչքովսքի եւ ուրիշներ: Կիրովի նենգամիտ սպանութիւնը կատարուած է 1934 դեկտեմբեր 1ին, Նիքոլայեւ - Քոթոլինով ահաբեկչական խմբակին կողմէ, կազմակերպուած եւ գլուխ հանուած՝ նոյնպէս Թրոցքիի, Զինովիեւի եւ «Միացեալ Կեդրոն»ին կողմէ: Քննութիւնը հաստատած է նաեւ թէ կուսակցութեան վարիչներուն դէմ ահաբեկումներ կատարելու համար, Թրոցքի ինք անձամբ արտասահմանէն Խ. Միութիւն բերել տուած է կարգ մը ահաբեկիչներ,— Օլպէրկ, Եուրին, Ֆրից Տավիտ, Նաթան Լուրի, Մօիզ Լուրի եւ ուրիշներ:

Քննութիւնը վերջացած է արդէն: Ամբաստանագիրը վաւերացուելով ընդհանուր դատախազին կողմէ, թղթածրարին հետ ղրկուած է Գերագոյն Ատեանի զինուորական ճիւղին, համաձայն Կեդր. Գործադիր Կոմիտէի օգոստոս 11 թուակիր որոշման: Ատեան պիտի ներկայանան բոլոր ամբաստանեալները, գլուխն ըլլալով Զինովիեւը: Դատը պիտի քննուի օգոստոս 19ին:

Տարակոյս չկայ թէ բոլորն ալ պիտի գնդակահարուին:

**** Օսլոյի (Նորվեկիա) ապահովութեան տեսուչը Թրոցքիի բնակած քաղաքը գնաց օդանաւով, կարգ մը հարցումներ ուղղելու համար այն ամբաստանութեանց մասին որ կ'ըլլան իր յեղափոխական գործունէութեան առթիւ: Թրոցքի մերժեց եղած մեղադրանքները, բայց հաւանական է որ նոր քննութեան մը կանչուի հարցաքննիչ դատաւորին առջեւ:*

Կ. ԽԱՉԻ օդափոխութեան Ա. խումբին մանուկները Փարիզ կը հասնին այսօր, Կիրակի, 16 օգոստոս, առտուան ժամը 9.20ին:

ՑԵՆԴ ԺԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴԱԿԱՆ

Dolce farniente

Ամէն մարդ մոլութեամբ մը (ազնիւ կամ անազնիւ) ապրած կը զգայ ինքզինքը։ Որով սովորական շնչառութիւնը միայն՝ ապրիլ չէ։ Ապրիլը ուրեմն հոգիին եւ զգայարանքներուն ճամբէն ուղեւորիլն է։ Ապրիլը ներշնչումն է, ներշնչուիլը։ Ու տեսակները բազմազան են։ Իմ գեղձիս ու միւսին գեղձին մէջ տատանայութիւններ կան։

Ես կ'ապրիմ երբ կը գրեմ, երբ կ'ըմպեմ ու երբ կը ճամբորդեմ։ Երբեմն մեռնիլն ալ ապրիլ է. որով սիրելն ալ — որ մեռնիլ է ինծի համար — անվիճելի ապրում մըն է։

Երբ կը գրեմ՝ կը պարպուիմ զիս տաչորող չարժերէն ու կը ստանամ երջանիկ ու ծփուն խաղաղութիւն։ Կեանքս իմաստ ու գեղեցկութիւն կ'ընդունի եւ հոգեկան մեծ սիրտս կը լեցուի բաւարարութեամբ։

Երբ կը խմեմ՝ կը բազմանան, ամէն կարգի պատկանող յուզումներս ու տպաւորութիւններս։ Մարմինս — որ դիմակ մըն է — կարծես կը թափի փերթ առ փերթ, տեսանելի ընծայելու համար էութեանս ներքին գործունէութիւնը, տխուր կամ զուարթ հանդիսախաղութիւնները։

Ու երբ կը ճամբորդեմ՝ կ'աշխարհականամ։ Բացուող հորիզոններուն հետ կը բանամ ներքին հորիզոններ, կը թառիմ սպիտակ առագաստանաւի մը վրայ ու ծովերուն, խորշերուն, ինչպէս նաեւ նեղուցներուն հետ կը մտնեմ հաղորդակցութեան։ Կը մտնեմ շոգեկառքի մը մէջ եւ հոգիս կը ցանեմ ցամաքամասերուն վրայ, բուռ բուռ, ոսկեղէն հունտերու նման։ Այն ժամանակ ես թարմ ու ազատ մարդն եմ։ Թեւաւոր մարդը որ ճեղքած իր շղթաները, իր բնակավայրին բանտերը՝ արծիւի նման կը թեւածէ դէպի նորը, հմայիչը, անծանօթը, շնորհալին, անակնկալը, դէպի աշխարհը։ Քանզի մարդու մը շատ բնակած տեղը կը դադրի աշխարհ ըլլալէ ու կը դառնայ բանտ։ Եւ, ինչպէս կ'ըսէ Ադամեան, մարդը՝ արուեստագէտ մարդը — կը հոտի երբ շատ կը մնայ քաղաքի մը մէջ։ Արուեստագէտը պէտք է լոյսի նման թաւալի երկրագունդին վրայ եւ քիչ երեւի ամէնուն աչքին։ Արուեստագէտը, նոյն իսկ, ինքզինքը շատ պէտք չէ տեսնէ։ Ան տեսողութիւններէն աւելի հեռուները պէտք է մտած ըլլայ եւ գիսաւորի մը պէս իր աստղակազմ պոչը ու լուսախուռ վարսերը քիչ անգամ ցոյց տայ նոյն մարդերուն, որպէսզի չհոտի իր աղը եւ ուղղարոյնը։

Ու ահա ես ճամբորդ եմ։

Կը շպրտեմ, ինձմէ դուրս, բնակավայրս, միջավայրս, բոլոր գիրքերս ու պայուսակ մը ձեռքս, ինչպէս նաեւ քանի մը շիշ գինի, կը ճամբորդեմ։ Հոգիիս գանձին մէջ առած եմ մեր անմահանոյշ բառերն ու աստուածային այրուբենը, եւ յուզումի կայտառ սպիտակ ալիքներ մէջս կ'ուղեւորիմ ու կ'երթամ Միջերկրականի կեդրոնը երկարած լուսածիծաղ թերակղզին, Իտալիա՛, որուն վրայ կ'ապրին բնութեան ու մարդոց բոլոր արուեստները, հոն բնակչութեան նման։

Ու կ'աղաղակեմ.

— Dolce fariente ...

Ա՜հ, անոյշ անգործութիւն։ Գործը յառաջ եկած է մարդոց ճիւաղութենէն։ Փա՛ռք համայնավարութեան, հիմա, աշխարհի մէկ մասին մէջ գործին գիտութիւնը վերածուած է հարուածային ձեւերու։ Հրացանի կամ խարազանի հարուածով աշխատելու տրկութեան։ Մարդոց ամէնէն գործունեան կ'աշխատի իր մորթին համար, իր գարշելի ստամոքսին համար ու կ'աշխատի յանուն ծուլութեան։ Հոգի ծախելու կը նմանի աշխատիլը։ Եւ քանի որ ուրիշ ճար չունի օրէնքներուն տակ թշուառացած մարդը, կը նախընտրէ աշխատութիւնը ծուլութենէն, փրկելու համար իր արժանապատուութիւնը։ Եւ սակայն գովելի նահատակութիւն մըն է։ Ամէնէն նուիրական եւ հարազատ գործերը սակայն կը ծաղկին՝ ժամանակին մէջ երկարած «անոյշ անգործութեան» ընթացքին։ «Անոյշ անգործութիւն»ը աստուածային ծուլութիւն մըն է, այսինքն երանութիւն մը, իմաստութիւն մը, անկախութիւն մը եւ մեծափառ աշխատանոց մը ի նպաստ նոր խորքի, նոր ձեւի, նոր հրաշակերտի, ի նպաստ ստեղծագործութեան եւ հոգիներու վերանորոգութեան։

Եւ անցընել այդ «անոյշ անգործութիւն»ը ճանապարհորդութեան մէջ, երբ մանաւանդ մարդ դեռ երիտասարդ է եւ ընդունակ պատանի դառնալու։

Ոչ մէկ կրօնք ու ոչ մէկ վարդապետութիւն — որոնց բոլորն ալ քիչ թէ շատ կ'ատեմ, քանզի երբեք չեն դպած ազնիւ անկեղծութեան այլ միայն ոճիր բերած են։ Իւրաքանչիւր վարդապետութիւն հեղեղանման արիւնահոսութիւն մը արժած է մարդկութեան — այո՛, ոչ մէկը անոնցմէ մարդուն տուաւ իր կոչումին հետեւելու անկախութիւնը որ գերագոյնն է երջանկութիւններուն։ Ցովատակ քշելու համար ծնած մարդիկ կան որոնք կուսակցութիւն կը վարեն։ (Գուցէ իրենց բուն կոչումին մէջն են)։ Դատարանի դռնապան ըլլալու համար ծնած մարդիկ կան որոնք փաստաբան եղած են։ Ու ճիշդ հակառակը, անձեր ալ կան որոնք ծնած էին գիծերէն դուրս թեւածելու համար, մինչդեռ դիպուածի մը կամ պարտականութեան մը փուշերէն բռնուած կը ծիւրին, կը դեղնին։

Շատ անգամ ամէնէն օժտուածները եղան ամէնէն դժբախտները։ Անոնք ազատ չեղան ամբողջովին նուիրուելու իրենց ջղայնութեան, իրենց տենդին, կիրքին, զիրենք հրող հոսանքին, զիրենք վեր նետող խենթութիւններուն։

Ճամբորդելու կիրքը հուրէ հոսանքի մը նման կ'եռայ մէջդ։ Տեսողութիւնդ, ինչպէս նաեւ երեւակայութիւնդ քեզ կը տանին խելագարութեան։ Կ'անցնիս կայարանի մը առջեւէն, կը տեսնես ժամանողները ու մեկնողները ու նախանձը (բարի կամ չար) կիրքդ դեղին օձի մը կը վերածէ։ Օձը կը գալարուի անզօր կատաղութեամբ ու վերջը կը թունաւորէ քեզ, ա՛լ հանդչելով։

Ու անդին, կը տեսնես, յղփացած պոռնկորդիներ, որոնք իրենց անպտուղ գոյութիւնը կը պտտցնեն, ոսկեղէն պայմաններու մէջ, բնութեան հոյակապ սեղաններուն լայնքին ու երկայնքին։

Եւ ընտրեալները կը մնան սեւ կամ գորշ աշխատանքներու մէջ, որոնց համար երբեք չէին լոյս տեսած։ Ափսոս կեանքի մեծագոյն ողբերգութիւններէն մին է։

Կեանքը որքան փուճ, նոյնքան դաժան դարձած — մինչդեռ կրնար համակ բանաստեղծութիւն ըլլալ։ Մինչդեռ կրնար նոյն իսկ իր առօրեան վերածել քաղցր քերթուածի — կ'անցընէ մեր էութեան վրայ իր ուզած կաղապարը եւ կուտայ մեզի իր ուզած ձեւը։

Եւ այս բոլորը անոր համար որ Հայ ենք ծնած եւ չունինք իրաւունք տարածուելու, սահմաններուն վրայէն անցնելու։ Ու դեռ անոր համար որ աշխարհի վրայ ոչ մէկ ազնիւ զօրութիւն կ'իշխէ։ Դրամի տիրապետութիւնը միակ իրական կայսրութիւնն է ի սփիւռս աշխարհի։

Ու երբ այսօր ես ինքզինքս դուրս կը նետեմ կապանքներէս, քիչ ժամանակի մը համար, ու կը հետեւիմ հազար անգամ զսպուած եւ սակայն անսանձ մնացած տենդիս՝ ինչպէս չաղաղակեմ, ներքին կամարներուս տակ.

— Dolce fariente ...

Մանուկ եղած ժամանակս միակ փափաքս էր ըլլալ նաւապետ ու գրող։ Այն ժամանակ Փիէր Լօթին եւ Գլոդ Ֆարէրը այնքան հեռու էին իմ ծանօթութենէս՝ ինչքան որ անոնք հեռու են մեր Արմէնի սիրտէն։ Ըլլալ գրող եւ նաւապետ։ Հագնիլ կապոյտ համազգեստ եւ կապոյտներուն մէջ, կապոյտ աչքերով, ղեկավարել սպիտակափառ ու շքեղ նաւ մը, ծովէ ծով, ծովէ ծով ...

Իմ սիրական խաղս էր շոգեկառք խաղալ, ընկերներու հետ։

Ու մինչեւ հիմա կը սիրեմ քնանալ ննջասենեակի մը մէջ, ուրկէ լսուին շոգենաւին սուլիչները եւ շոգեկառքին դղրդոցը։

Մահիճիս մէջ երկարած ունկնդրել ճամբորդող շոգենաւերուն եւ շոգեկառքերուն ձայները, որոնք կը գրգռեն երեւակայութիւնս ու կը բանան երազանքի մեծ թերթօն մը։

Ինքզինքս կ'երեւակայեմ շոգեկառքին մէջ երկար ճամբորդութեան մը ու մանաւանդ երկարատեւ «անոյշ անգործութեան» մը մէջ։

Աչքերս ապակիին՝ կը դիտեմ քնացող քաղաքներուն աստղազարդ վերմակները։ Շոգեկառքին մէջ անոյշ ու անվերջ մեղեդի մը կը շրջագայի թեթեւօրէն եւ կը գրկէ սիրտս։ Քունը գլուխս գրկեր է ու աչքերս կը համբուրէ հաշիշոտ բերանով։ Ես կը ծխեմ, կաթիլ առ կաթիլ կը համտեսեմ ազնիւ ու բարկ հեղուկ մը եւ կը մեռնիմ նոր սիրոյ մը վէպին մէջ հերոսացած։ Շոգեկառքը գլուխը մխրճած գիշերին անդունդներուն մէջ դղրդագին կը թաւալի, պատռելով, այրելով, հրդեհելով գիշերին սեւ ածխակոյտը։ Լոյսերը կը հեղեղին սակայն կառքերուն ու սրտիս մէջ։ Լոյսերը թռչուններու նման թառած են վրաս եւ ես բանաստեղծութիւն կ'երկնահիւսեմ ու կ'օրօրուիմ քնարերգութեան կախօրրանին մէջ, մուսային մէջքը սեղմած։

Կը խօսիմ, կը խօսիմ, կը հօսիմ եթէ կ'ուզէք ու կը ստանամ պատասխաններ, որոնց ալ կուտամ իմ պատասխաններս։ Ամբողջ տրամախօսութիւն մը որ երբեմն ժամերով կ'երկարի։ (Երբեք օր մը այնքան համարձակ պիտի չըլլամ զանոնք թուղթին յանձնելու համար)։ Այդ խօսակցութիւնները իմ հոգիիս մտերմասացութիւններն են։

Երկաթուղին վերջապահին կը սուրայ երկուքի ճեղքելով գիւղերն ու քաղաքները։

Ուրիշ թերթօնի մը մէջ, ծովերուն վրայ եմ օրերով։ Կը ճեղքեմ ամբողջ ովկիանոս մը ու կը հասնիմ տարաշխարհիկ արքիպեղագոսի մը մէջ։ Նոր ստեղծուած կղզիներ, գիւթական նեղուցներ, երկնակամարը անհուն եւ լուսահեւ կապոյտի մը մէջ։ Խորունկէն երգող լռութիւն մը կղզիներուն եւ այրեցեալ գօտիի իր ծառերուն վրայ։ Ցամաք կ'ելլեմ ու տնակի մը մէջ վերջապէս, մուսաս գրկած, կը քնանամ։

Կը քնանամ։

(Երկիրը աստղերուն մէջէն կ'անցնի)։

Քաղցրութիւնը զեփիւռի վերածուած է ու բանաստեղծութիւնը կը նաւարկէ, հեռուէն, մօտենալով մեր կղզեակին։ Հրեշտակները երջանկութեան ճամբաներու վրայ, տաւիղներ կը հնչեցնեն։

Կը բացուի Երազին հրաշադուռը ու ես կը ձեռնարկեմ ճամբորդութեան մը։ Առաւօտուն երանութեան ճառագայթ մը ծագած է հոգիիս խորունկէն ու կը խաղայ դէմքիս վրայ։ Կ'ըսեմ.

— Իրիկուն ըլլար, պառկելու եւ քնանալու ժամը գար, որպէսզի կրկին երազանքով ու երազով ճամբորդէի ...

Ա՜հ, իմ դժբախտ մոլութիւնս ...

Հիմա կը ճամբորդեմ, իրապէս։

Կը ճամբորդեմ եւ այնքան յոգնած է մարմինս ուղեւորութենէ եւ այնքան տխուր է անձս։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

ՀԱՐՑԱԿԱՆԻ ՈՒՂԻՆԵՐՈՎ

(ՎԷՊ, 2 ՀԱՏՈՐ, ԳՐԵՑ՝ ԼԱՍ)

Հայկական վէպերի մեծ մասը հարուստ է կենցաղային նկարագրութիւններով։ Շատ անգամ կենցաղը գրականութեան մէջ բռնում է առանձին տեղ եւ օգնական տարրը լինելու փոխարէն դառնում է ինքնարժէք տարր, կազմելով գեղարուեստական երկի նիւթը եւ առանցքը (օրինակ Շիրվանզադէի վէպերը)։ Ինքը Շիրվանզադէն, իր ինքնակենսագրութեան մէջ ասում է, որ մեր վէպերի մէջ թոյլ է հոգեբանական տարրը։ Հոգեբանական եւ դրամատիկ տեսակէտից աւելի ուժեղ եւ աւելի շահեկան է Նարդոսը, որի «Մահը» մեր լաւագոյն վէպերից մէկն է։

Մեր նոր գրողները լուրջ աշխատանք են թափում վէպի վրայ, նրան էլ հասցնելու այն աստիճանին, որի վրայ կանգնած են պատմուածքը, բանաստեղծութիւնը եւ թատերական երկերը։ Այդ նոյն գրողների շարքին պատկանում է եւ Տիկ. Լասը, եւ նրա «Հարցականի Ուղիները» առաջին հերթին մի ուժեղ ճիգ է արտադրելու հոգեբանական վէպ, ուր կենցաղը փոքր է եւ օգնական տարր, կրում է միայն պատճառաբանական բնոյթ հանդէպ հերոսների ներքին աշխարհի եւ իրենց դրամատիկ գործողութեանց։ Եւ հերոսների այդ ներքին աշխարհը շատ հարուստ է, խտացուած եւ տալիս է վէպին ուժեղ հոգեբանական պահեր։

«Հարցականի ուղիներով»ը իր հիմնական կառուցուածքի մէջ լինելով հոգեբանական եւ գաղափարական վէպ «ժառանգական» իմաստով կապուած է Զարեանի, Նարդոսի եւ մասամբ Ահարոնեանի գրուածքների հետ։

Զարեանը հանդէս է գալիս իբրեւ մտածող եւ փիլիսոփայող։ Գաղափարական հարցերը մեծ մասամբ լուծւում են տրամախօսութիւններով։ Մինչդեռ Լասը նոյն հարցերը փորձում է դնել եւ լուծել իր հերոսների կեանքի մէջ։

Հերոսների ներքնաշխարհի կառուցման ձեւերի եւ ռիթմի տեսակէտից Լասը ժառանգական կապ ունի Ահարոնեանի հետ։ Առ հասարակ Տիկ. Լասը պահպանելով հանդերձ «ժառանգականութիւնը», ինքնուրոյն եւ անկախ ստեղծագործող է։

«Հարցականի ուղիներ»ը հարուստ են իրանահայ կենցաղի կենդանի եւ հարազատ նկարագրութիւններով, թէեւ այդ կենցաղը, ինչպէս յիշեցինք վերը, վէպի օգնական տարրն է կազմում։ Եւ լաւ է, որ այդպէս է։

Հետաքրքրութեամբ են կարդացւում այն էջերը, ուր նկարագրւում է Թաւրիզի հայ բարեկեցիկ ընտանիքը իր սովորութիւններով, արեւելեան «կլիման», ողջ շրջապատը, ուր հասակ են նետում եւ զարգանում Լասի հերոսները։

Հին սերունդից ամէնից յաջողը, իբրեւ գեղարուեստական տիպար, Նուբարն է։ Միանգամայն եւ կենդանի հայ տիպար, որի կեանքի գլխաւոր նպատակն է իր զաւակների կրթութիւնը։ Նուբարը կարծում է, որ իւրաքանչիւր հայ երիտասարդ, երբ ստացաւ բարձրագոյն կրթութիւն լուսաւոր երկիրներում կը դառնայ, գրեթէ, կատարեալ մարդ։ Սակայն կեանքի բարդ պայմանները եւ օրէնքները գալիս են խորտակելու Նուբարի միամիտ հաւատքը։ (Ի միջի այլոց այդ միամիտ հաւատքով լեցուած են եղել բազմաթիւ հայ հայրեր)։

Հերոսների մեծ մասը այլասերած օտար միջավայրի մէջ կորցնում են իրենց ներքին հոգեկան աշխարհը, դառնալով կամ անպտուղ, ոչ ստեղծագործող «ինտելիգենցիա»ներ (Զուէնը), կամ ստեղծագործող, բայց կոտրուած հոգիով եւ անելանելիութեան ողբերգական գիտակցութեամբ (Բարկէն եւ Հայկ)։ Լասի բոլոր երիտասարդ հերոսները նետուած են քաոսի մէջ, կորցրել են Հայի ներքնաշխարհը եւ կանգնել կարծես անդունդի առաջ։ Ո՞ւր է փրկութիւնը, ո՞րտեղից պիտի գայ լոյսը։

Ներսէսը, որ դեռ պատերազմի ժամանակ ճշմարտութիւնը գտել էր մարքսեան վարդապետութեան մէջ իր «աշակերտ» Բագրատի հետ վաղուց արդէն խորհ. Հայաստանումն են։

Մարգարիտը յուսախաբ Բարկէնից որին այնքան սիրում էր դեռ պատանեկան շրջանից, ելքը գտնում է ... Ֆրանսական խանութի մէջ, ամուսնանալով Ֆրանսացի խանութպանի հետ։ Իր երբեմնի զգացումները ծածկուած են մեքենական ժպիտի տակ։

Զուէնը, որ ռուսական կրթութեան ազդեցութեան տակ միայն գիտէ փիլիսոփայել եւ դառել է մի տեսակ «աւելորդ մարդ» (ռուս գրականութեան մէջ տարածուած տիպարը) իր օրերը անցնում է, փարիզեան ռուսական ճաշարանի նուագախմբի մէջ։ Նոյն ճաշարանում երգում է իր ռուս կին Նատան, որ «ասում էին ապրում է մի ռուս երբեմնի սպայի հետ, բայց միաժամանակ սիրում է Զուէնին եւ չի ցանկանում բաժանուել նրանից... Ասում էին, որ նրանք երեքով միասին միեւնոյն բնակարանի մէջ էին տեղաւորուած» ... (էջ 44)։

Բարկէնը եւ Հայկը (նկարիչ եւ գրող) անելք չունեն։ Գաղութներում չկայ գնահատանք, իսկ երկրում անտանելի պայմաններ են։ Նրանք մնում են Փարիզում՝ «ու այդպէս ամէն օր, այդպէս տարիներ ու տարիներ մենք կը շարունակենք սեւացած մայթերի վրայ մեր հոգիների վերջին կրակը սպառել։ Մենք այլ եւս մայթերի մարդիկ ենք դարձել», ասում է, Բարկէնը Հայկին։

Տիգրանը, խելագարուած Կարս[...] կռիւներից յետոյ, տան համար մի [...] ձաւանջ է դարձել։ Նա դատապարտուած է եւ ոչ մի ելք չի կարող ունենալ։

Ի՞նչ անել։

Հեղինակը հարցը լուծում է հետեւեալ կերպով.— Նուբարի աղջիկ Վարդենին, աւարտելով համալսարանը ... զբաղւում է «քոնֆեքսիոն»ով։ Նա պատահում է Բագրատին, որ գործով եկել է խորհ. Հայաստանից Փարիզ եւ նրա հետ միասին մեկնում է հայրենիք։ Երբ նա փորձում է խօսել Խ. Հայաստանի եւ գաղթաշխարհի միջեւ կանգնած «պատնէշների մասին, Վարդենին պատասխանում է «պատնէշները թղթէ են, Արտօ, փորձիր հաւատալ մեր երկրի վերածնունդին, փորձիր հաւատալ, որ Արագածի փէշերի շուրջ վերաշինւում է մի նոր երկիր, ուր մի ժողովուրդ իր երջանիկ կեանքն է կոփում այսօր եւ դու կը տեսնես, որ այդ պատնէշները չկան այլ եւս» (էջ 505)։

Այս մեկնումը կազմում է վէպի առանցքը, նրա գլխաւոր հիմքը։

Ընթերցողի համար անսպասելի էր, որ Հայաստան գնալը Վարդենուն է վիճակւում։ Վէպի գործողութեան տեսակէտից այդ մեկնումը դառնում մի քիչ բռնազբօսիկ։ Մեզ թւում է, որ Վարդենին չունի այն ներքին լարումը ինչ որ ունեն միւս հերոսները, եւ նրա զգացողական աշխարհի մէջ չեն նկատւել այնպիսի տարրեր, որոնք հայրենիք վերադառնալու հարցը դարձնէին նրա համար կարեւորագոյն հարցերից մէկը։

Առարկայօրէն Վարդենու համար Հայաստան մեկնիլը դառնում է մի պատահական, անձնական արարք, մանաւանդ որ նա կապուած է սիրոյ զգացումներով խորհրդային ղեկավարներից իր հօրեղբօրորդի Բագրատի հետ։

Որ Հայը ողբերգական վիճակում է տարագրութեան մէջ՝ համաձայն ենք հեղինակի հետ։ Որ բոլորի համար բնական ելքն է դարձ դէպի հայրենիք նոյնպէս։

Սակայն Վարդենու մեկնումը ոչինչ չի բացատրում եւ ոչինչ չի լուծում։ Լաւագոյն դէպքում այդ մեկնումը մի աւելորդ անգամ յիշեցնում է այն ակնյայտնի փաստը, որ բոլոր Հայերը մէկ ճամբայ միայն ունեն՝ դէպի հայրենիք։ Հեղինակը մոռանում է այն պարզագոյն, որ ամէն Հայ չի կարող ազատօրէն գնալ այսօրուան Հայաստանը, իր կամքից անկախ։ Եւ որ Հայաստանում կատարուող տնտեսական, նիւթական, անգամ մշակութային շինարարութիւնը իր դրական կողմերով հանդերձ չի որոշում Հայի ներքնաշխարհի խնդիրը այն իմաստով ինչպէս որ նրան հասկանում է Տիկ.

ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱՐՏԵՐԸ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ Կ'ԸՆԵՆ

... Ես կը սիրեմ ծովեզերքը, գունագոյն խիճերուն վրայ պառկիլ, դիտել երկնքի սարսափահար թռչունները, կուտակուած գորշ ամպերը հողմավար, ծիրանեգոյն ալեզը, անզօր [...]եւի մը սարսուռը։ Գիտեմ որ՝ ծովը չպիտի ուշանայ հիւրայի ճանկեով տանելու հասակ մը աւազ, գոյնագոյն քարերով լեցուն։ Ես լողորդ եմ։ Կ'ուզեմ որ աստղեր գան շուրջս թափին, միանալով բազմազան լոյսի [...]լաքներուն, որոնք ալիքներէն կը ժայթքին։

Գործելէ առաջ ես հանդիստս այսպէս տարերային հոսանքին մէջ կը նախընտրեմ։ Քիչ մը հանգիստ, քիչ մը հաճոյք իրաւունք չունի՞մ ես մի[...]թէ։

Ես լողորդ եմ կապոյտ գիւղի մը [...]ախարդական ձորերու թոնրաններու մէջ թեւավար։

— Զրնկ, զրնկը — զրնկ, զրնկ ... [...]արաւանի զողանջը մօրս վերջին ողբ ու կծիկին հետ կուրծքս դեռ կը թակէ ... սա պզտիկ լարուած ժամացոյցը այդ չի գիտեր ու զիս աշխատանքի կը կանչէ, զրնկ զրնկը զրնկ՝ ժամը չորսն է։

×

Ժամը չորսն է ու ես միս մինակ արտի մը եզերքը. քնաթաթախ աչքերս կը բանամ. եկած եմ պատինճ քաղելու, կը զարմանամ որ մինակ եմ, բայց երջանիկ եմ որ մինակ եմ։

Ձեռքերս կ'աշխատին ու նայուածքս կը դեգերի հորիզոնէ հորիզոն։ Հեռաւոր յիշատակ մը բազէի մը պէս կը թառի կուրծքիս վրայ, իր կտուցով սիրտս կը փնտռէ ու ես իր նաշխուն փետուրներուն մէջտեղէն կը դիտեմ արթնցող արշալոյսը։

Ահա ծղրիթ մը ցօղի մը տակ իր տատուան յոգնքէն ուրախ, լռութիւնը կը խզէ ճռո ճռո։ Թրփ, թրփ, թրփ փախ ուշ մնացի, լորի, ձագուկներդ լաւ տաքցուր, լոռի, երթամ ես կերի։ Ույ տնաւեր տիկին Սարիկ, այսքան ալ քուն, քաղցի՞ ես, ահ ես գացի։ Կո՜ւ կո՜ւ ... լաւ բայց մեր կիսատ բո՞յնը։ Գայ գայ գայ, գրո՜ թըռ է՞ս մինակ եմ ծոյլ, կ'ըսէ անծեղը ու կ'երթայ փնտռել իր լքած ընկերը։

Գանք, կըռ գանք կըռ կըռռ ո՞ւր են մեր ժայռերը, բոյնս թրջած է, կ'ըսէ տատրակը։

Օդին մէջ երկու ճնճղուկներ հաւկիթ կը թխեն։ Անդին ջղջիկ մը հետնատարած թուխսի մը վրայ ինչ լեզու կը թափէ զայն հաւատացնել կարծելով։

Երփներանգ ծաղիկներ իրենց բաժակները կը բանան ու անարատ կը յղանան։ Կապուտիկներ ու հարսնուկներ իրար փաթթուած կը ծիծաղին, սա կաքաւիկը տես ինչպէս անոնց մէջ կը մտնէ ստեղծագործելու։ Շահպրակ մը մեղու մը իր ծոցէն կը ճամբէ ու անոր բերած նեկտարէն գինովցած վայրի բողկի մը արու ծաղկին հետ կ'ողջագուրուի։ Իշկանկատի կապոյտ պանի պէս ծաղիկներուն մէջ զարմանազան միջատներ կը բեղմնաւորուին։

Ծաղիկնե՛ր ծաղիկներ, մեղմիկ հով մը զանոնք կը շոյէ ու գոյն ու բոյր իրար խառնած կը լեցնէ արթնցող արշալոյսի վարսերուն մէջ ուրկէ խուրձ խուրձ բոցեր կը ժայթքին։ Ամէն աչխփուկի երկինքը տարբեր գոյն կը հագնի։ Օդանաւի մը աքացող ըստուերը վրայէս կը սուրայ. ու այդ միջոցին դիմացի բլուրին վրայ որոշակի կ'երեւան հողի մարդիկ։

Ձեղաւ, չեղաւ թաց սպունգ կը ջնջէ ամէն բան երբ մարդիկ արտերը կը մտնեն, ես կը սկսիմ շնչել. Հեռուն աքաղաղի մը զարթումին հետ հին երգի մը մնացորդը կը թռի կուրծքէն ու բազէն կտոր մը լերդացած արիւն կը խլէ ու կը փախի։ Կ'երգեմ ու անտարբեր շուրջիս բազմութեան ես ինծի եմ ունկնդիր։

— Տխուր է ձեր երգը, Պարո՛ն։

Մօտս աշխատող անյայտ տարիքով կինն է։ Մեղեդիիս ելեւէջներուն հետ իր հողոտ կանչրցած մատները ձախ կուրծքը կը խրէ ու թեթեւ զսպուած հառ մը, մազերակներով կարմրած այտերուն շուրջի դալուկը կը շառագունի։ Մեր «Նոր Գեղէն» է։ Շատոնց կը ճանչնամ զինքը,

— Մենք շատ երգեր ունինք տիկին, եղբայրդ գիտէ մեր ռազմերգերը։

Եղբայրը զինակից ընկերս եղած է այն հեռաւոր երկրին մէջ ուր թշնամին մինչդեռ՝ մեր սուիններէն վազած իր սեփական արիւնը կը լակէր բորոտ շան մը պէս, շահագէտ դերձակներ անոր դրօշը կը կարկտէին։

— Քը՜հ, քը՜հ, տես դարձեալ հիւանդ եմ այս տարի ու արտերու արեւը փնտռել եկեր եմ։

— Ա՛յ կնիկ, մի քակեր վէրքս, ձեր օդը կը վնասէ անոր ...

Շուարած մեղուկ մը քթիս լայն ծակերուն մէջ կ'ապաստանի հալածական. հետն ալ քաշխած գինիի հոտ մը։ Կանգ կ'առնեմ, ճիշդ քովս ծոցուոր պարկերու քով կը տեսնեմ, եռանկիւնաձեւ երկու խոշոր կօշիկներու խնդուքը. դուրս ինկած են առանց եղունգի մատներ, գերութեան հետ յաշտահաշտ իշուկի մը ականջներուն պէս։ Կօշիկներուն վրայ վերարկուէն առկախ անծանօթ գոյնով տարատ մը, լայն եզր ճմրթկուած գլխարկ մըն ալ էն վրան։ Ես կը խնդամ մթեղը քթէս վռնտելու պէս. կը մտածեմ, խրտուիլա՞կ է։

Մեր մեր արտերուն մէջ, արջերը վախցնելու համար խրտուիլակի թեւերէն մաղաղաթի խոշոր թերթեր կը կախէինք վճռուած դաւերու փաստաթանի մը վկայականին չափ, որպէսզի շարժէին իբրեւ ողջութեան փաստ։

Ահա կը շարժի՛, ուրեմն մարդ է։ Մօտս պզտիկ գլխով գիրուկ կին մը կայ, «Սալ տը վանթ»ի մէջ տեսած եմ զինքը, այդ տուներ լացնող ողբերգական առուտուրի առեն այնչափ [...] լրած է դիակապուտ իր արբանեակներուն որ սովորութիւն է դարձեր այլ եւս, մարդը կը մօտենայ առանց հասկնալու անոր աչքի քթթումէն։ Կը փռնտուի անկէ։ Ասոր - անոր քով դեգերելով փախչելով կը հեռանա՛յ մեր արտէն։ Ան տեէն միայն կը տեսնեմ թէ ետեւէն կախ խոշոր պայուսակ մը ունի։ Սրտապնդելու համար մէջը կը պոռայ անոր ետեւէն.

— Բարո՛վ երթաս, երկրաչափ աւարտած գործերու։

«Քլօշար»ները երկրաչափը կը հոտուրտան եւ դժգոհ են գիւղացիներու ծաղրանքէն, բայց անոնք «չնչին փոքրամասնութիւն» են այսօր։ ... Ու երկրաչափը տափաստանին մէջ մշակուած արտեր կը փնտռէ. մերթ կանգ կ'առնէ մտածկոտ ու երբեմն գլխարկը կը հրէ ու թեւով կը սրբէ ճակատին քրտինքը։

Տարօրինակութեան հով մը կը տա-

Լաս : Հայի հոգեկան աշխարհայեացքի խնդիրը կապուած է հոգեկան ու-ժեղ եւ ցնցող վերածնունդի հետ, որի պայմանները խորհ. Հայաստանի մէջ, գոնէ այսօր, չատ աննպաստ են : «Ջեւով ազգային եւ էութեամբ սո-ցիալիստական կուլտուրայ»ի բանաձեւը ոչ մի կապ չունի Լասի առաջադրումների հետ : Այդ բանաձեւի դէմ գաղափարական պայքար կայ հէնց աշխատանում :

Տիկ. Լասի համար տրամաբանական եւ գեղարուեստական վրիպում է, որ իր հերոսների մէջ չկան մարդիկ, որոնք իրաւունք չունենալով մեկնել Հայաստան, պայքարում են այդ իրաւունքի համար եւ ճանապարհներ որոնում օրուան իշխանութեան գլխով հոգեկան կապը ուժեղացնեն իրենց եւ մայր երկրի հետ : Ահա արտասահմանի այս հայութեան ներկայացուցիչները, որոնք ուզում են գնալ Հայաստան ազատօրէն, որպէս Հայ, տեղ չեն գտել Լասի հերոսների մէջ : Սա միայն քաղաքական խնդիր չէ, այլ նաեւ հոգեբանական :

Բարկէնը եւ աղջիկը, որոնք չեն կարող ինենել աշխատան (մի չարք պատճառներով), դառնում են «մայ-թերի մարդիկ» : Սա թերեւս բնական է մէկ Բարկէնի եւ մէկ Հայկի համար եւ աւելի խառնուածքի խնդիր է : Բայց չտեսնել ուրիշ Բարկէններ եւ ուրիշ Հայկեր՝ հոգեբանական եւ փաստական սխալ է : Կարծես Արտօն պէտք է պատկանէր այդ բացակայող տիպարների չարքին, սակայն, հեղինակը իր այդ ամենայաջող տիպարները գեղարուեստական տեսակէտից կերտել է որպէս անցեալի յուշերով միայն ապրող մարդ : Նա ամբողջովին պատկանում է անցած «ռոմանտիկ» շրջանին : Արտօյին ակնյայտնի կերպով հակադրուած են ներկայով ապրող Բագրատը եւ Առմաշը : Վէպի մէջ, ճիշդ է, կայ նաեւ մէկ որբի ճառը, սակայն նրա ապրումների առանցքը կազմում է վրէժի գաղափարը :

(Մնացեալը յաջորդով)

Ս. ԱՐԱՄԵԱՆ

Խ. Հայաստանի գրականութիւն

ԱՆՅԻՇԱՐԺ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

— o —

Ա.

Եղել է երկիր մի
Արիւնոտ քարերով,
Աչքը արցունքով լի,
Սիրտը արիւնի ծով,
Եղել է երկիր մի
Շնչել է դարերով
Ու չար դաւերով լի,
Արիւնոտ տէրերով :

Իշխել են այդ երկրում
Վասալ ու թագաւոր…
(Պատմութիւնն է գրում
Երկաթագրերով),
Ծծել են եղէգով
Աշտարակի գինի,
Ժողովրդի հեւքով,
Նրա արեան գոյնի :

Արծաթեայ թամբերով,
Ջիերով ասպազէն,
Քառասմբակ դոփել են
Անտառներ ու ձորեր,
Որսել են եղջերու,
Երէներ ու վարազ,
Դատարկել են գինու
Մառաններ ու կարաս :

Պատմութիւնն է խօսում
Դարերի խոխեից,
Ժամանակն է հոսում
Ընթացքով արեւի,
Եղել է երկիր մի
Արիւնոտ քարերով,
Ու չար դաւերով լի
Արիւնոտ տէրերով :

Բ.

Ապրել են այդ երկրում
Գետնաքնակ մարդիկ,
Ու կերել են կաւէ
Ամաններից միջից ·
Ու տուել են հողին
Եւ արիւն եւ քրտինք,
Կերակրել է նրանց
Հողը՝ որպէս ստինք :

Պատմութիւնն է խօսում
Դարերի խոխեից ·
Նա գովում է երկրի
Ջորիները ազնիւ,
Բայց չի գրում
Ինչպէս քշել են այրուձի,
Խլել ժողովրդից
Բաժինն առիւծի :

Եւ եղել է մի օր,
Շինել է մի քաղաք,
Ասում են թէ այնտեղ,
Արքան Արշակունի
Կատարել է գողի,
Աւազակի հաւաք
Եւ կոչել է նրան
Արշակաւան քաղաք :

Եւ ո՞վ գիտէ այնտեղ
Աւանում Արշակի,
Որ կոչել է քաղաք
Գողի, աւազակի,
Չեն ափսոսել անմեղ
Հոգիները խիզախ՝
Տէրերի դէմ ուղղուած
Որպէս հազար նիզակ :

Պատմութիւնն է խօսել
Դարերի խոխեից,
Ու դարերն են հոսել
Ընթացքով արեւի,
Եկել են նոր դարեր,
Նոր իշխողներ, ու նոր
Արիւն - քրտինքով լի
Մի դասակարգ հզօր :

Տէրերը նոր՝ զինուած
Բռնութեամբ դարերի,
Խօսել են արիւնոտ
Ռումբերի որոտով,
Ու դասակարգը մեր՝
Զայրոյթով դարերի՝
Վռնտել է նրանց,
Փախցրել է ոտով :

Ու մնում է հիմա
Իբրեւ յուշ հներին՝
Մի Զուարթնոց մռայլ,
Խաչքարեր մամռոտ,
Եւ կնուններ կաւի,
Մի պատմութեան աղօտ,
Որ խօսում են քեզ հետ
Տարտամ ու համառօտ :

Գ.

Այժմ կայ երկիր մի,
Ուր բացել է գարուն,
Հայեացքը խինդով լի՝
Ցառել է նա հեռու :
Իշխում է այդ երկրում
Եւ խրոխտ եւ անպարտ,
Արեւներ կառուցող
Մի յամառ դասակարգ :

Ջորերը՝ ուր նրանք
Դուրս են եկել որսի,
Ողողել նէֆ անափ
Հեղեղներով լոյսի :
Նրանց մէջ մենք ոսկի
Արեւներ ենք վառել,
Երկիրը ցանցել ենք
Բիւր ելեկտրալարեր :

Դարձել է այդ երկրում
Քրտինքը յորդ, վարար
Ժայռերի որոտում
Երկրի ծիծաղը վառ ·
Փրփրերախ քրքիջով
Ջրերը սրընթաց՝
Թունելների միջով
Թափով իջնում են ցած :

Երկրում այդ հնօրեայ
Սուլիչներ են կանչում,
Գնացքներ են փնչում,
Ռատիօներ են հնչում,
Երկրում այդ ելնում են
Վարդակարմիր տներ,
Որոնց քարերը մենք
Որոնց քարերը մենք
Ցոյցերով ենք դրել :

Անում է երկիր մի,
Որ աչքերով լուսէ,
Հոգիներում հիմի
Բիւր երգեր է հիւսել,
Նրան արեւ ու սէր,
Ոսկի օրեր ու կեանք,—
Ցաւերժական փառք քեզ,
Բանուոր դասակարգ :

Գ. ՍԱՐԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՀԱՅ ՆՈՐԱՀԱՍ ՆԿԱՐԻՉՆԵՐ

— . —

Թիֆլիզի Հայկական Մշակոյթի տան նկարչական հատուածը ներկայիս ունի նորահաս շնորհալի նկարիչներ, որոնք կարեւոր յաջողութիւններ չահած են իրենց գործերով :

Այդ նորահաս ուժերէն յիշենք որբ մը, Տրդատ Նալբանդեան, որ օժտուած է նկարչական բնատուր ձիրքերով : Ջունի նկարչական բարձրագոյն կրթութիւն, սակայն Փրոֆ. Թօփճէի արուեստանոցին մէջ տարրական կրթութիւն ստանալէ վերջ, ինքնաշխատութեամբ կը յառաջանայ եւ 1934ին, Վրաստանի նկարիչներու Միութեան կազմակերպած ցուցահանդէսին մէջ աչքի կը զարնէ իր Կանացի գլուխ դիմանկարով եւ նաթիւր - մորթերով : Նալբանդեան աշակերտած է նաեւ Մելիքեանին, որմէ սորված է բիզանկարչութիւն,— այսօր իր հարուստ երանգապնակով կը հասնի իր վարպետին : Նալբանդեանի հիմնական կրթութիւնն այն է որ կորուած է կեանքէն, այս պատճառով մտացածին եւ անիրական պատկերներ կուտայ : Նալբանդեանի լաւագոյն գործերէն կարելի է յիշել նաեւ Տղու Գլուխը :

Նորահաս շնորհալի նկարիչ մըն է նաեւ Սոկրատ Կիրակոսեանը, որ Թիֆլիզի նկարչական ակադեմիան աւարտելէ վերջ մտաւ ստեղծագործական ասպարէզ, արդէն գծած իր ուղին իբրեւ նկարիչ : Եւ սկսաւ պատկերներ տալ առօրեայ կեանքէն : Իր լաւագոյն գործերէն յիշենք երկու բիզանկարներ, Խեւսուրուհին, որ կը գտնուի Մոսկուայի Թանգարաններէն մէկուն մէջ, Տրակտորը կոլխոզին, որոնք թէ յղացումի, թէ գոյներու ներդաշնակութեան տեսակէտով յաջող գործեր են : Յաջող է նաեւ Ստալին եւ Խաշիմ մեծածաւալ կտաւը, որուն յղացումը ներշնչուած է յեղափոխական գաղտնի գործունէութենէն. —1902ին Ստալին կը բնակէր Պաթումի մէջ անծանօթ ծերունի Խաշիմի տան ներքնայարկը ու մինչ Ստալին գաղտնի թռուցիկներ կը տպէր, Խաշիմ ալ բանջարեղէնով եւ պտուղով լեցուն զամբիւղ մը ձեռքին՝ կը պտըտէր գործարանէ գործարան, վստահելի բանուորներուն ծախելու պտուղ կամ բանջարեղէն, զորս կը փաթթէր գաղտնի թռուցիկներով : Կիրակոսեանի այս կտաւը գունեղ է, լաւ խտացուած : Այժմ կը պատրաստէ նոր գործ մը, ընկերվարութեան ճարտարարուեստը պատկերացնող ցուցահանդէսին համար, որ պիտի բացուի յառաջիկայ հոկտեմբերին :

Շնորհալի նկարչուհի մըն է Վեհիկը, որ ստացած է դասական կրթութիւն, բայց դժբախտաբար չատ քիչ կը զբաղի նկարչութեամբ : Ընդհանրապէս կը սիրէ դիմանկարչութիւնը, ունի դէմքերու բնորոշ գիծերը որսալու եւ մշակուած ձեւով վերարտադրելու կարողութիւն : Այդ գործերէն յիշենք Ծերուկը, Հովիւը, Կնոջական դիմանկարներ,— գոյները իրական են, ներդաշնակ եւ զուարթ, բայց դեռ կը մնայ որոշ անհամարձակութիւն վրձին չարժելու մէջ :

Վրոյր Մովսէսեան եւս կը հետեւի բիզանկարչութեան : Աւարտելէ յետոյ Թիֆլիզի նկարչական ակադեմիան, յաճախեց Լէնինկրատի ակադեմիան, երկու տարի ձեւընկալ (փլասթիք) արուեստներու ուսումնասիրութեան հետեւելէ վերջ՝ վերադարձաւ Թիֆլիզ, ուր այժմ ինքնաշխատութեամբ կը լրացնէ իր զարգացումը : Վ. Մովսէսեան կը սիրէ պայծառ գոյները, ունի բաւական համարձակ յղացումներ՝ կեանքի ուժը վերարտադրելու տեսակէտով : Հեծելազօրային կարմիր բանակային հանդիպումն իր ընկերների հետ կտաւը, ինչպէս եւ իր միւս էթիւտները ցոյց կուտան, որ երիտասարդ նկարիչն ունի ռազմանկարչութեան գծով զարգանալու խոստումներ :

Թիֆլիզի հայ երիտասարդ նկարիչներուն մէջ կան նաեւ փորագրութեան հետեւողներ, — յիշենք Յովհ. Սիմոնեանը : Աւարտած է Երեւանի ձեւընկալ արուեստներու արհեստանոցը, ներկայիս կը հետեւի Թիֆլիզի նկարչական ակադեմիային : 1934ին Երեւանի մէջ, ձեւընկալ արուեստի ողիմպիական մրցումներուն ընթացքին, իր Բերքի տօնը մեծադիր բիզանկարով չահեցաւ երկրորդ մրցանակը : Նոյն գործը 1935ին, արուեստներու Անդրկովկասեան ողիմպիական մրցումներուն մէջ չահեցաւ երրորդ կարգի պատուոյ գիր : Այժմ բիզանկարչութենէ աւելի կը զբաղի փորագրութեամբ, գրքի կողքերու պատկերազարդութեամբ եւ զարդանկարչութեամբ : Ուշագրաւ է Դ. Ագայեանի հէքեաթներուն ռուսերէն ժողովածուին պատկերազարդումը :

Թիֆլիզի նորահաս նկարիչներէն յիշենք նաեւ Ն. Թեվոսեան, Ա. Սարգսեան, Անկ. Ղազարեան, Եղա Աբրահամեան, Կարօ Մեծատուրեան, Նադիկ Տէրեան : Թիֆլիզի նկարչական ակադեմիային քանդակագործական դասարանին կը հետեւին Մեծատուրեան եւ Աբրահամեան :

ԹՈՒՆԱՒՈՐ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

— . —

« Էքօ տը Փարի»ի մէջ, Էտմոն Ժալու կը գրէ, այս խորագրին տակ, հետեւեալ յօդուածը, որ գեղեցիկ այլ մելամաղձիկ լեզուով՝ փիլիսոփայական խորհրդածութիւն մըն է արդի երաժշտութեան մասին, խորունկ եւ սպերճիմաստ.—

Անցեալ օր կը շրջագայէի հանրային պարտէզի մը մէջ : Խաղաղաւէտ ու մաքրաշունչ պարտէզ մըն էր, աշխարհի ազմուկներէն մեկուսացիչ քաղաքի մը մէջ : Խելօքիկ գետակ մը կը հոսէր պարտէզին մէջէն : Երեխաները կը խաղային ծառերուն տակ, մինչ իրենց մայրերը կըդխէին գիրենք խանդաղատանքով : Հասարակ պատկեր մը, որուն նման հազարներ տեսած ենք : Սակայն այստեղ յատկանշականը այն էր, որ պատկերը հրճուանք մը կը պատճառէր, տեսակ մը կազդոյր կամ սփոփանք, եւ որ կը փարատէր ամէն անձկութիւն հոգեկան :

Ցանկարծ զգացի որ տեսակ մը տխրութիւն կը պաշարէ զիս, չեմ գիտեր ինչու : Բան մը, թուլիկ ու մեղկ բան մը, մելամաղձութիւն մը ճնչեց հոգւոյս վրայ : Այս ամէնը կը խառնուէր չնչառութեանս, սրտիս զարկին, ու մտածումներուս : Երբ պահ մը վերջ կրցայ ուժ տալ ուշադրութեանս, հասկցայ թէ ինչ պատճառաւ յանկարծակի փոխուեցաւ տրամադրութիւնս :

Պարտէզին մէջ, երեւութապէս խաղալ, կար համեստ սրճարան մը քաղինոյի ձեւով, ուր զետեղած էին բարձրախօս մը, որ կը թափէր մեր վրայ, մայրերուն վրայ, երեխաներուն վրայ, իմ վրաս՝ ողբն ու հեծկլտուքը խափշիկեան երաժշտութեան, ամերիկեան ներածում, որուն ենթարկած ենք մենք մեզ՝ տարիներէ ի վեր, զոր ունկնդրեցինք նախ՝ հետաքրքրութենէ մղուած եւ քիչ մը հաճոյքով, եւ որուն նորութիւնը արդէլք եղաւ, երկա՞ր ատեն, որ հասկնանք խորը թաղուած իմաստը :

Բայց, լռութեան եւ խաղաղութեան այս պահուն, մեկուսացած եւ գրեթէ ամայի այս վայրին, գիւղական համեստ անկիւնի մը մէջ՝ այս անակնկալ երգը այնպիսի տարօրինակ զրօշմ մը ունէր, որ հասկցայ յանկարծակի ընկճումիս պատճառը : Եւ սկսայ խորհրդածել :

Ինչո՞ւ, պատերազմի վաղորդայնին, Ջինդաղարին, երբ կ'ենթադրէինք թէ Վերսայլի դաշնագիրը մեզի պիտի պարգեւէ հպարտութիւն մը առանց դոյզն սնապարծութեան, վստահութիւն մը մեր ապահովութեան եւ ուժերուն մասին, զգուանք մը հանդէպ օտար արշաւանքներու, ինչո՞ւ գերնուցանք ու տարուեցանք այս յուսահատ ու վշտահար երաժշտութեամբ, որ տոգորուած է միայն նահանջականութեամբ, անմշակ ցեղերու յուզումներով, հիացիկ անդոհանքով, եւ որ կը ցոլացնէ, ի մի բան, ամէնէն ցաւագին մաղուխիղմը (սեռային հոգեկան ախտ մը, որ կը յատկանշուի փիզիքական տառապանքի կրաւորականութեամբ մը, ճիշդ հակառակը սատիզմին) :

Տարինե՞ր ու տարիներ, ուրիշ բան չլսեցինք՝ բայց եթէ սա խափշիկեան պարերգները (blues), անկերգները, Հաւայեան կիթառները, լացակումած եւ հոգեչփոթ վիպերգները : Խափշիկները այդ երաժշտութիւնն էր որ կ'երգէին ամէն կողմ, կը նուագէին ամէն տեսակ նուագարաններով, նոյնիսկ ձայնասփիւռներով (տիսք) : Եւ հիմա բարձրախօս է, որ այդ երաժշտութիւնը կը թափէ պատուհաններէն անցորդներուն վրայ, որոնք նախ անուշադիր, բայց հետզհետէ կը տարուին :

Ցեղամարտի հարց չեմ յարուցաներ : ոչ ալ կ'ուզեմ ըսել թէ Քամի թոռներն եղան որ մեզի ծանօթացուցին այն երաժշտութիւնը, որուն վտանգներուն մասին կը խօսիմ այստեղ : Ո՛չ, բայց կը վրդովուիմ՝ մտածելով որ այս ամբողջ երաժշտութիւնը, որքան ալ քաղցր ըլլայ լսելը, երգ մըն է գերութեան, ներքին յուսահատութեան, ընկճած ժողովուրդի մը հոգիէն, որ կորսնցուցած է իր ազատութիւնը :

Չեմ գիտեր ի՞նչպէս բացատրեմ նըման համակցութեան մը խորհուրդը, — ընկերութիւն մը որ կը գտնէ իր ուժը, յանկարծական սէրով մը կապուած իր հաճոյքը կը փնտռէ չղթաներու եւ լացի կրքին մէջ : Այս հիւանդութիւնը իր աւերը կը գործէր մասնաւորապէս երիտասարդութեան մէջ, երէկի երիտասարդութեան մէջ, որ այնքան երիտասարդ չէ հիմա :

Անոնք երբ քով քովի կուգային, երբ պարել սկսէին, երբ խօսիլ սկսէին, անմիջապէս ձայնասփիւռ կը նուագէին, եւ ձայն մը, ճիշդ է թէ գեղեցիկ, մեղ կը տանէր դէպի խափշիկեան ընդնաշխարհ, կ'ոգեկոչէր գերիներու խրճիթ մը, լեցուն խեղդուող հեծկլտուքներով եւ տենչավառ աղաղակներով յանուն առյաւէտ կորսուած հայրենիքի մը :

Չեմ գիտեր թէ ինչքան թունաւորուած էր յետպատերազմեան մթնոլորտը, բայց քանիներ տեսայ երիտասարդներէն, առողջ եւ աշխոյժ, որ տակաւ առ տակաւ հալեցան տխուր նուաղումի մը, ածուն անտարբերութեան մը, համատարած արհամարհանքի մը մէջ : Քանինե՜ր տեսայ, որոնք չէին հանդուրժեր այլեւս կեանքին, յետպատերազմեան դիւրաչահ կեանքին, երբ Ֆրանսա մեծ ապահովութիւն կը զգար իր ապագային մասին, երբ դրամը կը հոսէր ամէն տեղ, Անձնապաշտութիւն, գործէ եւ աշխատանքէ զզուանք եւ հրաժարում, Թունամոլութիւն, — ահա ողբերգական պատկերը այն տարիներուն, որ սահեցան 1918էն ի վեր : Սակայն խափշիկեան այդ երգերը սիրելի էին ոչ միայն երիտասարդութեան, այլեւ ամէնուն : Այս աւերակներուն, այս հոգեկան աղէտներուն վրայ կը թեւածէր գերիներու տարապարհակ աշխատանքի երգը՝ հեծկլտուքով թրջուած, տըխուր երազանքը ցեղի մը, որ դուրս նետուեցաւ իր ճակատագրի ծիրէն, որուն համար կուլայ հիմա :

Չեմ ուզեր ըսել թէ այս երաժշտութիւնը եղաւ պատճառը բոլոր ներքին խռովկոծութիւններուն եւ չփոթութիւններուն, բայց այդ երաժշտութիւնն էր, որ նպաստեց տարածելու, սփռելու, նրբութեամբ մորթին մէջ ներմուծելու խռովքն ու չփոթը : Այդ երաժշտութիւնն էր, որ նպաստեց նոր սերունդներուն՝ չհաւատալ իրենք իրենց, կասկածիլ իրենց ապագային վրայ, պատրաստեց զանոնք համակերպութեան : Այդ երաժշտութիւնն էր, որ անոնց տուաւ ճաչակը ամէն բանի որ կը հալի, կը քայքայուի, կը փչրուի, կը ցնդի, կը մեռնի : Սխա՛լ է կարծել թէ կարելի է չինել քանդելէ վերջ : Ճշմարիտ չինութիւնը կը կա-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

նի իր հետ ու զիլ խնդուքներ զինքը կը հրմշտկեն խաչաձեւուած ճամբաներուն վրայ :

Շատ չանցնիր ու մօտակայ պուրակի մը ետեւէն, անակնկալ, խումբ մը արիմարդեր կ'ելլեն ու դէպի մեր արտը կուգան :

— Գործադո՛ւլ, գործադո՛ւլ կը պոռան · ամէնքս ալ կը չուարինք այս անակնկալին առջեւ : Ես կը չակուիմ եւ նոր կը զգամ որ հասակս ծուռ ցաւ մը ունի : «Շտեր կը չարունակեն քաղել :

— Գործա - դո՛ւլ կը սպառնայ ուրիշ ձայն մը · եւ ո՞վ զարմանք, երկրաչափ - խրտուիլակը անոնց մէջէն մեզի կը մօտենայ : Կին մը դեռ կը յամառի, երկրաչափը իր ծակ կօշիկներով կից մը կուտայ անոր կողովին ·

— Ես խորհրդականի (conseiller) կին եմ, զգոյշ …

— Ի՞նչ գործ ունիս մեզի հետ …

— Հաճոյքի համար …

— Ես կը փարատեմ քու հաճոյքդ այս կանանչ գորգին վրայ քու խորհրդականին ալ հետդ.ու կը ցրցքնէ ամբողջ պարկ մը ոլոռնը :

Այժմ ոչ ոք կը խնդայ · ամէնքն ալ կը ճանչնան հիմա երկրաչափը : Ես հին զարհուրանքով մը կը դիտեմ անոր ինքնատիպ աչքերը · տարիներ առաջ ես արձանացած եմ յար եւ նման հսկայ պօայի զոյգ մը աչքերուն առջեւ հասարակածային երկրի մը մէջ, ու հաւատացած եմ հրաշքի գոյութեան, քանի որ այսօր դեռ կ'ապրիմ · (հին պատմութիւն, ո՞վ պիտի գրէ հայ պանդուխտի կեանքը, ո՞վ պիտի տայ չափը անոր անցած ճամբաներուն) :

— Ընկերներ, պահանջ ունինք, ամէն տեղ ձեր չահածին կրկինը կը վըճարուի, յառա՛ջ, միասին արժեցնենք մեր գոյութիւնը · կ'ըսէ երիտասարդ մը, ու մենք ընկլուզուած անոնց ալիքին մէջ կը յառաջանանք դրացի արտը : Հոն մեզ կը դիմաւորէ բոչալ տիպ կին մը, կ'ընդդիմանայ, արգելք ըլլալ կ'ուզէ, չըլլայ թէ մտնենք իր արտը · սեփականութեան անձեռնմխելիութեան օրէնքի տրամադրութիւններէն կը ճառէ մեզի :

— Օրէնքը, բայց օրէնքը ամէն տրամադրութիւն ալ ունի, աշխարհի սահմաններն իսկ բռնաբարուած են, Հայրենիքներ ջնջուած են միշտ օրէնքի տրամադրութեամբ · այսօր ալ մեր երկրաչափը իր տրամադրութիւնն ունի բոլոր արտերուն սահմանները միացնելու …

— Կռանտ վաշ, ննկրէս, կը պոռայ մէկը :

Նեկրէսը, կրակ ու բոց կտրած, դըժոխքի երեքմատէնը ձեռքը մեր վրայ կը խոյանայ :

— Ի՞նչ կը պահանջէք, դուք բոլորդ միասին քառասուն սանթիմ չէք արժեր, կ'ըսէ ու կը բանայ աւատական պալերուն գիրքը ու դուրս կը թափէ թոյն ու մուր :

Սա դիմացի աշտարակաւոր տան վերջին չառաւիղն է «մեծ կովը» :

— Սեղմեցէք չարքերը, կը կանչէ Պօմն ու այս արտն ալ կ'ամայանայ իր գործաւորներէն : Փետրաթափ թուխակի մը պէս :

— Թող կիները արտերը մնան, կը պոռայ մէկը խումբին մէջէն ·

— Կիները ինչո՞ւ մնան արտը · տանինք միասին, քանի ուշ չէ, արդէն անոնցմէ ոմանք պանթէոնին դուները կը ծեծեն … Բայց չուտով կ'անդրադառնամ որ քանի մը լքուած օրօրոցակառքերու մէջ մանուկները կուլան, ո՛վ մանկութի՛ւն, ո՛վ մարդկութիւն…

Բարձր բլուրի մը վրայ ենք հիմա · խրտուիլակը երկու ձեռքերը վեր առած մարտնչումի նոր ճակատներ կ'ոռչէ · հիմա արդէն տիրականօրէն կը հրամայէ երեք թեւերու բաժնուիլ : Երեք ուղղութեամբ երեք արտերու վրայ կը «յարձակինք» :

Կը հասնինք արտերը · երկար բանակցութիւններ : Դժգոհներ գլուխ կը ցցեն, հեծելանիւով գործաւոր մը կը գանգատի,— օրս կորսնցուցի, եթէ գիտնայի զօլէն (գործարան) չէի գար : Քաղաքի գործադուլէն դասալիք մըն է : Խայտաբղէտ քաղուորներ, նըպարավաճառի աշկերտէն մինչեւ դըպրոցական փախստականը :

— Շէֆ կ'ուզենք, չէֆ, կը պոռան խումբ մը մարդիկ անդիէն :

Ձախ թեւը գիւղի լայն ճամբուն կը վերադառնայ : Կը հանդստանանք ծըխացող աղբակոյտի մը քով : Երիտասարդ մը կուտակուած խնայողութիւններու մէջէն դուրս կը քաչէ ցըլամարտի կարմիր սաւանի կտոր մը (թերեւս անկողնի պորտ մը) ու կը կապէ Բիզասօրի աւելի ձողին · դրօշը կը ծածանի, մինչ աջ թեւը կը յամենայ :

— Իօն քու տը մէն, դէպի հոս, կը կանչէ խրտուիլակ - առաջնորդը :

— Ոչ ոք ցանքերը չկոխէ :

Բայց ուրիշներ դէմ կ'արտայայտուին · «փճացնենք, փճացնենք իրենց տէրերուն հետ» :

Երրորդ թեւէն կը պոռան ·

— Ընդունուած, ընդունուած, այդ արտի գործաւորներէն ոչ ոք կը մնայ մեզ, յաղթանակը տարած են, նոր սակը ընդունուած է :

Մենք երկու թեւով կը պաչարենք այս անգամ խորհրդականի մը արտը, ուրկէ կը կանչէ մեր առաջնորդը ·

— Կը վառեմ արտս, կը վառեմ ու ձեզ չեմ գոհացներ, կը մռլտայ տէրը :

Երբ մենք մօտեցանք,մարդը լռեց ու ես որոշ կերպով տեսայ թէ ինչպէս իր որսի հրացանը ծածկեց խոտերուն տակ · այդպէս օրէնքը, իր տրամադրութիւնը չպիտի փոխեց :

Քանի մը հոգի մեր հրամանատարը ուսաբարձ ու դրօշը անոր քովէն կը յառաջանանք : Դժգոհ գործաւոր մը երրորդ թեւի սխալը կը քննադատէ : Այո, մինչդեռ մենք չահուած յաղթանակով բայց այս իրիկուան համար պարապ ձեռքերով տուն պիտի դառնանք · այս իրիկուն անոնք մէկի տեղ երկու չիշ գինի պիտի խմեն, ու իրենց տէրը մինակը պիտի ըլլայ որ վաղը Հալին մէջ չահադիտութիւն պիտի ընէ կրկին գնով ծախելով իր բերքը, միմինակ :

— Քաղաքապետարանի հրապարակը, քաղա՛ք, քաղա՛ք …

Գունդագունդ դէպի անտեղեակ քաղաքը կ'երթանք, մեր հրամանատարը կանգնած է զօրապետի մը պէս թումբի մը վրայ, ան յաղթական է հիմա… Է՛յ, ով գիտէ …

Քիչ մը անդին վարձուած մարդիկ չէզոքօրէն մեզ կը դիտեն, ու ահա՛ խուճապ մը · սեւ օձ մը մեր առջեւէն ճամբան կը կտրէ ·

— Զարխափան Ս. Աստուածածին, օրը չար է կ'ըսէր մեր դրացի Մօչոն — հիմա դարձեալ կը լսեմ մորակող ձայնը ·

— Հասիր տղա՛յ, հասիր ու ջախջախէ օձին գլուխը ·

— Գործ ունիմ, հարսայ, գործադուլ է … կ'ըսեմ իրեն ·

— Ույ, վայն իմ գլխուս, օրը չար է հասի՛ր, եթէ չսպաննես ճամբադ կտրող սեւ օձը …

Պտոյտ մը կ'ընեմ ու կը խոյանամ օձին ետեւէն փը՛չ, փը՛չ, ոտնակոխ ցանքէ մը ներս կը մտնեմ, ծանօթ պարտէզ է.աւերա՛կ, չորցած ծառեր, բայց … ընձիւղներ կան արձակուած … հայրենի օձը կը հալածեմ ու կը ոտնեմ կոկորդէն · ճիշդ կոկորդէն …

Խ. Կ. Ն. ՎՇՏՈՒՆԻ

տակամուԹիւն յայտնած են ծառայելու Զօր. Ֆրանքոյի հրամանատարուԹեան տակ, իբրեւ պատասխան Մատրիտի կառավարուԹեան որ կը հրաւիրէր ապստամբիլ այդ զօրավարին դէմ:

Զրոյցի մը համաձայն, Պիլպաօ քաղաքին հրամանատարուԹիւնը պայմաններ հարցուցած է, անձնատուր ըլլալու համար:

Կառավարական հեռագիր մը կ'ըսէ Թէ 14,000 համայնավարներ ջարդուած են Քորտովայի նահանգին մէջ, Փուէնթէ Ժէնիլի մէջ, իբրեւ վրէժ 700 փաշականներու գնդակահարման: ԿառավարուԹիւնն ալ իր կարգին յաղԹանակներ կը ծանուցանէ Օվիէտոյի եւ ուրիշ կարգ մը քաղաքներու մէջ: Ուժգնօրէն կը ռմբակոծուին Սարակոսա, Կրընատա, Քորտովա, Թոլէտօ եւ Սէվիլա քաղաքները, որոնք ապստամբներուն ձեռքը կը գտնուին:

Հարիւրաւոր պատանդներ պիտի սպաննուին ռմբակոծման մը...

Ապստամբները անխնայ կը ռմբակոծեն Սան Սէպասթիանօ քաղաքը, որ Մատրիտի ազնուականներուն եւ դեսպաններուն ամառանոցն է, հիւսիսային Սպանիոյ մէջ, Ֆրանսական սահմանին մօտ: Առջի օր վեց օդանաւեր սաւառնելով 10—20 քիլօնոց ռումբեր ձգեցին: Զոհերուն մէջ կը գտնուի մայր մը՝ իր երկու աղջիկներով, 14 եւ 17 տարեկան: Օդանաւերը միեւնոյնատեն Թռուցիկներ ձգեցին, անձնատրուԹեան հրաւիրելով քաղաքը, այլապէս կը սպառնան ծովէն ալ ռմբակոծել: Զօրս ապստամբ մարտանաւեր կեցած են Սան Սէպասթիանօյի բացերը, բանակին ուժ տալու եւ ի հարկին վերջնագրով եղած սպառնալիքը գործադրելու համար: Օդանաւային ռմբակոծուԹիւնը եւ ծովային ռմբակոծուԹեան սպառնալիքը աննկարագրելի յուզում եւ խուճապ յառաջ բերին քաղաքին մէջ: Կ'ըսուի Թէ ամբոխը ահելի վրէժխնդրուԹիւն կը պահանջէ: Յեղափոխական կառավարուԹիւնը ուԹ ապստամբ գերիներ գնդակահարեց, իբրեւ վրէժ ուԹ մեռեալներու: ԿառավարուԹիւնը վճռած է կատաղօրէն դիմադրել եւ ԿԸ ՆԱԽԸՆՏՐԷ ԱՄԲՈՂՋ ՔԱՂԱՔԸ ՕԴԸ ՀԱՆԵԼ ՔԱՆ ԹԷ ԱՆՁՆԱՏՈՒՐ ԸԼԼԱԼ: Քաղաքին մէջ ամբարուած են ահագին քանակուԹեամբ պայԹուցիկներ եւ ռումբեր, զինարանները կը գտնուին անիշխանականներու վարչուԹեան տակ, իսկ քաղաքապահ զօրքը մեծ մասով կը բաղկանայ ԱսԹուրիայի մոլեռանդ հանքագործներէն, այնպէս որ դժուար է նախատեսել հետեւանքները: Ուրիշ անգուԹ վճիռ մը եւս տրուած է,— եԹէ նոր ռմբակոծուԹիւններ կատարուին, ԻՒՐԱՔԱՆՉԻՒՐ ՄԵՌԵԱԼԻ ԴԻՄԱՑ ԵՕԹԸ ՊԱՏԱՆԴՆԵՐ ՀՐԱՑԱՆԻ ՊԻՏԻ ԲՌՆՈՒԻՆ:

ԱպստամբուԹեան պայԹումէն ի վեր, 700 պատանդներ, որոնք Սպանիոյ ազնուական դասին կը պատկանին եւ օդափոխուԹեան գացած են, ինչպէս եւ քաղաքական փախստականներ ձերբակալուած եւ բանտարկուած են բեռնատար շոգենաւի մը մէջ: Ազնուականները երեսփոխաններու, նահանգային ներկայացուցիչներու եւ պարզ գիւղացիներու հետ Թխուած են շոգենաւին ամբարանոցներուն մէջ, իսկ իրենց շքեղ ինքնաշարժները ման կուգան քաղաքին մէջ, հետեւեալ կարմիր արձանագրուԹեամբ.— «Վիվա լա տինամիԹա» (կեցցէ՛ ուժանակը): Կարմիրները ուրբաԹ առտու նոր ձերբակալուԹիւններ կատարեցին, տունէ տուն պտտելով եւ 500 հոգի եւս հաւաքելով, Թխեցին շոգենաւի մը մէջ: Կ'ըսուի Թէ այժմէն ականներ դրուած են այս երկու նաւերուն մէջ, որպէսզի պայԹեցնեն որոշ ազդանշանի մը վրայ: Այդ պարագային երկու նաւերը պիտի ընկղմին բոլոր պատանդներով:

Ապստամբ մարտանաւերը ազդարարած են Սան Սէպասթիանօյի բացերը կեցած օտար մարտանաւերուն Թէ կրակի պիտի բռնուին, եԹէ գիւրացնեն սպանիական հպատակներու փախուստը:

*** Լիզպոնայէն հասած հեռագրի մը համաձայն, Մատրիտի կառավարուԹիւնը պետուԹեանց միջնորդուԹիւնը խնդրած է, վերջ տալու համար արիւնահեղուԹեանց:

Ո՞ւր մնաց չէզոքուԹեան խնդիրը

Գերմանիա եւ Իտալիա տակաւին չեն պատասխանած Ֆրանսական ծանուցագրին, չէզոքուԹեան պայմանագիր մը կնքելու համար: Հռոմի Ֆրանսական դեսպանը առջի օր տեսակցուԹիւն մը ունեցաւ Իտալիոյ արտաքին նախարարին հետ եւ հաղորդեց իր կառավարուԹեան պատասխանը՝ եղած վերապահումներու մասին: Ֆրանսական կառավարուԹիւնը կը յայտնէ Թէ ըստ օրինի կարելի չէ արգիլել մասնաւոր հանգանակուԹեանց առաքումը եւ անհատ կամաւորներու մեկնումը: Բայց եւ այնպէս կառավարուԹիւնը չպիտի Թոյլատրէ որ կազմակերպուած զինուորագրուԹիւն կատարուի Ֆրանսայի մէջ:

Իրազեկ աղբիւրէ կը հաղորդեն Թէ ինչպէս Գերմանիա, Իտալիան ալ գանգատներ յայտնած է կարգ մը երկիրներու, եւ մասնաւորապէս Խ. ՄիուԹեան ցոյց տուած աջակցուԹեան համար: Երկու պետուԹիւններն ալ միշտ կը մեղադրեն Գ. Միջազգայինը (Կոմինթէրն): Այնպէս որ, շատ բան կախում ունի խորհրդային իշխանուԹեան դիրքէն:

— *** Անգլիական վեց օդանաւերու առաքումը մեծ յուզում պատճառեց երկրին մէջ: Այժմ կառավարուԹիւնը ծրագիր մը կը մշակէ, բոլորովին դադրեցնելու համար օդանաւերու առաքումը, ռազմական ըլլան Թէ առեւտրական: Զուիցերիա արգիլեց զէնքի եւ ռազմանիւԹի արտածումը դէպի Սպանիա:

Տեղական ԹերԹերը կը պնդեն Թէ 16 Ֆրանսական օդանաւեր, որոնք վերջերս ճամբայ հանուած էին, Պարչելոնա հասած են եւ արդէն պատրաստ՝ գործելու: Ամերիկեան գործակալուԹեան մը ներկայացուցիչը Սէվիլլայէն Ճիպրալթար հասնելով, պատմեր է Թէ հարիւրի չափ օտար օդանաւեր կը գտնուին հոն եւ Թէ գերմանական սաւառնակները ցամաք հանուած են Քատիքսի մէջ, գերմանական շոգենաւէ մը:

Շուէտ ալ արգիլեց զէնքերու ներածումը, իսկ ՓորԹուկալ կը սպասէ մեծ պետուԹեանց պայմանագրին ստորագրուԹեան, այն ալ «որոշ վերապահումներով»:

Հայ մը կացինով կը յարձակի ուրիշ Հայու մը վրայ, գիշերանց

Առջի գիշեր եղերական դէպք մը պատահեցաւ Իսի - լէ -Մուլինոյի մէջ, Պուլվառ Ռօտէն, ուր եռայարկ համեստ տունի մը մէջ կը բնակի դերձակ Ստեփան Տալեան (Պալեան?), 39 տարեկան: Կինը եւ երկու զաւակները Մարսէյլ գրկած ըլլալով, Ստեփան մինակ էր տունին մէջ:

Առջի գիշեր ժամը 1.25ին երբ խոր քուն մտած էր, յանկարծ դուռը զարնուեցաւ: Կարծելով Թէ վարձակալներէն մէկը օգնուԹեան պէտք ունի, Ստեփան դուռը բացաւ եւ ահա իր դիմացը ելաւ բարձրահասակ մարդ մը եւ կացինի քանի մը հարուածներ իջեցուց գլխուն: Հակառակ իր զգացած տառապանքին եւ դէմքէն վազող արիւնին, Ստեփան ներս մտաւ եւ օգնուԹիւն պոռաց, դէպի վերի յարկը.

— Կիրակոս, հասիր, կը մեռցնեն զիս ...

Յետոյ փորձեց լոյսը վառել, բայց հոսանքը կտրած էր: Ապա քաշքշուեցաւ դէպի ննջասենեակ, բայց յարձակողը ետեւէն գնաց, դուռը կղպելէ վերջ: Այս անգամ կատաղի կռիւ մը սկսաւ մուԹին մէջ, երկու հայրենակիցներուն միջեւ որոնք իրար կը տեսնէին միայն փողոցի կազի լոյսին աղօտ նշոյլներով: Դերձակը պահ մը յաջողեցաւ կացինը առնել յարձակողին ձեռքէն եւ զարնել անոր ուսին: Այդ պահուն Կիրակոս, որ օգնուԹեան ձայները լսած էր, վար իջնելով ուզեց ներս մտնել, բայց դուռը գոց էր: Ջայն տուաւ եւ ներսէն Ստեփան պատուիրեց որ դուռը կոտրէ:

Կիրակոս կից մը զարկաւ դրան եւ ներս մտնելով, հազիւ նշմարեց Թէ Ստեփան գետինը փռուած է, իսկ չարագործը անոր առջեւ ծունկի եկած, կոկորդէն կը սեղմէր: Կիրակոս մէկ ոստումով խոյացաւ չարագործին վրայ եւ կռուփի զօրաւոր հարուած մը իջեցուց դէմքին: Չարագործն ալ իր կարգին յարձակեցաւ եւ երկուքը իրարու կոկորդին փարեցան. իսկ Ստեփան, Թէեւ վիրաւոր, օգնեց զսպելու ոճրագործը: Կիրակոս կարծելով Թէ ամէն բան վերջացած է, դուրս ելաւ եւ գետնայարկ իջաւ, լոյսը բանալու համար, բայց այդ միջոցին չարագործը կրցաւ օձիքը ազատել եւ փախչիլ: Ոստիկաններ օգնուԹեան հասնելով դերձակը հիւանդանոց փոխադրեցին, եւ տրուած տեղեկուԹեանց վրայ, յաջողեցան քիչ յետոյ ձերբակալել 54 տարեկան Հայ մը, Ռուբէն Փիլիկեան, որ դերձակին նախորդ վարձակալներէն մէկն է եւ երկար ատենէ ի վեր վէճ ունէր անոր հետ: Ամբաստանեալը ուրացաւ, բայց ուսին վրայ վէրք մը բացուած եւ աչքը ուռած ըլլալով, բանտ առաջնորդուեցաւ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԵՐԵՔ ՆՈՐ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ կազմուեցան, շահագործելու համար ԵԹովպիոյ բնական հարստուԹիւնները: Ամէնէն կարեւորը 10 միլիոն լիր դրամագլուխ ունի եւ պիտի շահագործէ կաւային կիրերը:

ՊԱՆՔ ՏԸ ՖՐԱՆՍԻ վարչական խորհուրդին անդամ ընտրուեցան նոր օրէնքով, Պ. Լէօն Ժուհօ, Աշխատանքի ԴաշնակցուԹեան ընդհ. քարտուղարը, իբրեւ ներկայացուցիչ «ազգին տնտեսական եւ ընկերային շահերուն», Փրոֆ. Ֆուժօ, Պ. Վէնսան Օրիօլի դիւանապետը, իբրեւ ներկայացուցիչ ելմտական նախարարուԹեան: Ընտրուեցան նաեւ առեւտրական սենեակներու ներկայացուցիչը, մանր առեւտրականներու ներկայացուցիչը եւայլն:

ՆԵՂՈՒՑՆԵՐՈՒ նոր պայմանագրին գործադրուԹիւնը սկսաւ երէկ, չորեքշաբԹ, 15 օգոստոս: Այս առԹիւ ժողով մը գումարուեցաւ Պոլսոյ մէջ, ճշդելու համար նաւերէ գանձուելիք տուրքերու սակը:

ՆՈՐ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ծագեցան Պաղեստինի մէջ: ՈւրբաԹ օր անծանօԹներու կողմէ սպաննուեցաւ Բեփրոնի քաղաքապետը՝ Նասրէտտին Նասրի: Սաֆէտի մէջ Արաբները հրէական Թաղին վրայ յարձակելով, սպաննեցին հայր մը եւ զաւակները եւ վիրաւորեցին ուրիշ քանի մը Հրեաներ: Սարոնի դաշտի գիւղերուն մէջ անզապահ Հրեայ մը յարձակում կրելով մորԹուեցաւ արաբ աւազակներու կողմէ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եդիպտացի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները երեքշաբԹի երեկոյ (18 Օգոստ.) ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարան վերնայարկը, 4 Rue St. Denis (Place du Châtelet), մէԹրօ Châtelet: Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգերու քննուԹիւն եւ պատգամաւորի ընտրուԹիւն:

ՎԵՐԱՓՈԽՄԱՆ ՏՕՆԸ
Փրատոյի Ս. Սահակ-Մեսրոպ եկեղեցիին մէջ, ի Մարսէյլ

Վաղը, կիրակի. Օգոստոս 16, տօն վերափոխման Ս. Աստուածածնի, Ս. եկեղեցւոյս մէջ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Տ. Գարեգին եպիսկ.: Մ Պատարագի աւարտումին տեղի կ'ունենայ խաղողի օրհնուԹիւն: Նոյն օրը կը կատարուի նաեւ հոգեհանգստեան պաշտօն ի յիշատակ հանգ. Տ. Բաբգէն աԹոռակից-հայրապետին կիլիկիոյ՝ անոր մահուան քառասունքին առԹիւ:

Սկիզբ ժամերգուԹեան	7
» Ս. պատարագի	9.30
Հոգեհանգիստ	11
Քարոզ	11.15
Խաղողօրհնէք	11.45

ՎարչուԹիւն
Սահակ-Մեսրոպ եկեղեցւոյ

ՎԱԼԱՆՍԻ Համախսրբերդցիական ՄիուԹեան ընդհ. անդամական ժողովը 18 Օգոստ. երեքշաբԹի երեկոյ ժամը 8.30ին, Ազգային Մատուռին մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Բոլոր անդամներու ներկայուԹիւնը պարտաւորիչ է:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ Տարօն Տուրուբերանի Նահանգային Հայր. ՄիուԹեան ընդհ. անդամական ժողովը վաղը կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, 119 Ավընիւ տ'իԹալի սրճարանին մէջ: Օրակարգ՝ վարչուԹեան ընտրուԹիւն եւ զանազան հարցեր:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

տարուի բուն խկ կեանքին մէջ եւ ոչ Թէ մահուան սասերներուն վրայ: Եւրոպայի մէջ, համաշխարհային աշխարհի կործանումէն վերջ, դարեր պէտք եղան, որ վերաշինուի քիչ Թէ շատ տեւական բան մը: Ահա կը տեսնենք վտանգը, որ կ'աճի ամէն կողմէ: Արդեօք նախազգացո՞ւմն էր այն հոգեկան չփոԹին, որ 1918էն վերջ, փոխանակ մեզ զօրացնելու մեր քաջուԹեան պանծացումով, մեզ կը յանձնէր յանկարծ մահու սարսափին տխուր եւ ազատ ցեղի մը յուսահատուԹեան:

Լաւ չէ երկար մտիկ ընել Թունեղ երաժշտուԹիւնները:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Տ. Հ. կապոյտ խաչի Անկէնի Մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցուԹիւնը կը յայտնէ իր երիտասարդ եւ ժրաջան մէկ անդամին՝ ՏԻԿԻՆ ԱՆՆԱ ԻՍԿԷՆՏԵՐԵԱՆԻ եղերական եւ դառնակսկիծ մահուան առԹիւ:

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ
երգիծաԹերԹ՝ «ՄԵՂՈՒ»
Փարիզի եւ Շրջանի Յառաջի ցրուիչ
Գ. ԱԻԵՏԻՍԷՆ:

■■■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■■■

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՄԵՏՐՕԻ ԿԱՅԱՆ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 18 ՕԳՈՍՏՈՍ
MARDI 18 AOUT 1936

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3194

ԵՐԿՐՈՒ ԽՕՍՔ

«ՍՐԻԿԱՆԵՐ ԲՈԼՈՐ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ, ՄԻԱՑԷՔ»

Քիչ անդին պիտի կարդաք հեռագիր մը՝ Մոսկուայէն, հրատարակուած՝ կիրակի օրուան թերթերուն մէջ։

Որքան ալ թերխաշ ոճով մը խմբագրուած ըլլայ — օրինակ՝ «համահայկական շարժում» — այդ հեռագիրը անգամ մը եւս կը բանայ Աղասի Խանջեանի ողբերգութեան վարագոյրը։

Ուրեմն, անգամ մը եւս կը հաստատուի թէ.

1. Վերջերս ժողով մը տեղի ունեցած է Թիֆլիսի մէջ, եւ Հայերը բողոքած են սահմանային հարցերու կամ Վրաստանի գերակշռութեան դէմ։

2. Այդ ժողովէն վերջը, ձերբակալութիւններ կատարուած են (հեռագիրը կը հաշուէ 150 հոգի), եւ Խանջեանն ալ պիտի ձերբակալուէր, բայց ինքնասպան եղաւ։

3. Քանի որ Թրոցքիի եւ Զինովիեւի անուններն ալ կը յիշուին յուրին մէջ, ինչպէս Երեւանի, Բագուի եւ Թիֆլիսի կեդր. կոմիտէներու ծանօթ բանաձեւերուն մէջ, անշուշտ Խանջեանի պարագան ալ պիտի քննուի Մոսկուայի սարքած նոր դատավարութեան առթիւ (վաղը, 19 օգոստոս)։

Տեղական թերթերուն ուղղուած հեռագիրը միեւնոյն ատեն կը հաստատէ մեր թղթակիցներուն տեղեկութիւնները, որոնք հրատարակուեցան օրը օրին։

Կը հաստատէ, մանաւանդ, մեր եզրակացութիւնները, որոնց դէմ քանի մը գռեհիկ յիշոցներ արձակելէ յետոյ, քար լռութիւն պահեցին «Հայաստանասէր»ները, իրենց շռայլօրէն ճառախօսներով եւ խատուտիկ օրկաններով։

Այս յայտնութիւններէն վերջը, երեւակայեցէք շնականութիւնը «Բանուոր»ի խմբագրին, որ համարձակեցաւ հէքեաթ պատմել «Փըթի Ժուռնալ»ի բեմէն, ապացուցանելու համար թէ Աղասի Խանջեան կը տառապէր «ծանր տեսակի տուբերկուլէօզ»է եւ թէ «անվերջ քովի բաժակէն ջուր կը խմէր»։

Կարելի էր ըմբռնել Երեւանցիներու կամ Թիֆլիսցիներու լռութիւնը։ Կարելի էր նոյն իսկ բացատրել թխածոյ եւ այնքան գարշելի բանաձեւերու պարագան, ահուսարսափի տիրապետութեան տակ։

Բայց, ըլլա՜լ ամերիկեան հպատակ, երթալ Երեւան ու Թիֆլիս, տեսնել եւ լսել ամէն բան, յետոյ վերադառնալ ազատ երկիր եւ եղերական դէպքի մը զարհուրանքն անգամ խեղկատակութեան վերածել,— արարք մըն է որուն որակումը ձեզի կը թողունք։

Այս պատկերին քով դնելով միւսը,— քուէարկուած բանաձեւերն ու եղած հրատարակութիւնները, կրնաք բացագանչել առանց չափազանցութեան.

— «Սրիկաներ բոլոր երկիրներու, միացէք»։

Դժուար է ուրիշ եզրակացութեան յանգիլ, Խանջեանի դէպքին առթիւ եղած արտայայտութեանց հետ կարդալով Մոսկուայի նոր ռազմախաղը,— Թրոցքի-Զինովիեւեան դաւադրութիւն։

Անհրաժեշտ չէ սպասել բուն դատավարութեան, ըմբռնելու համար նոր եւ հրէշային խեղկատակութիւնը։ Զափազանց խօսուն են տրուած լուրերը, իրենց թխածոյ եւ ձուլածոյ յատկարանութիւններով, որոնք թէեւ կարկուտի պէս կը տեղան, բայց կը տեղան իբրեւ կապար, ոչ թէ իբրեւ ոսկի կամ արծաթ։

Հանգուցեալ Պապը Ալին շատ աւելի խելօք եւ մարդավարի լեզու կը գործածէր, երբ զեկոյցներ կը հրատարակէր, հայկական կոտորածներու առթիւ։

Ահաւասիկ «Փրավտա»ն, կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, իր գետնաքարշ խմբագրականով, որ յեղափոխական զգացումներու պոռնկացումն է, եւ ոչ թէ փառաբանութիւնը։

Ահաւասիկ ամբողջ խորհրդային մամուլը արինածարաւ գարշահոտութեամբ, խեղդելու համար բուն ողբերգութիւնը ինչպէս Կովկասի, նոյնպէս Մոսկուայի մէջ։

Թրքական «Փատիշահըմ չոք եաշա»ն այնքան աւեր ցանած չէր հոգիներու մէջ, որքան «Մեծ Առաջնորդ» Սթալինի ձօնուած սաղմոսերգութիւնը, 170 լեզուներով եւ գաւառաբարբառներով։

Զանգուածներու անբանացումը երբեք այսքան գիտականօրէն եւ սախական խուժանավարութեամբ կազմակերպուած չէր նոյնիսկ իսլամական «ճիհատ»ներու առթիւ։

Խանջեանի «փոքրոգի արարք»ը եւ «Զինովիեւ-Թրոցքի դաւադրութիւնը» այսպէս իրարու ետեւէ հասնելով, իրար լրացնելով, կը ներկայացնեն պատկեր մը որ իր նմանը չունի ժողովուրդներու պատմութեան մէջ։

Եւ այս բոլորը տեղի կ՚ունենան ճիշդ այն պահուն, երբ մարդիկ հրաւիրուած են կարծիք յայտնելու «Սթալինեան սահմանադրութեան նախագիծ»ի մասին, երբ 150 տարեկան պարոն Կվինաչվելիներ եւ 132 տարեկան տիկին Զիկօներ վկայութեան կը կանչուին, անոր արժանիքները բացատրելու համար...

Երկու ցնդածներ, խեղճուկրակ հովիւներ եւ նախրապաններ վկայութեան կը կանչուին այդ սահմանադրութիւնը պանծացնելու համար։ Իսկ անդին, Երեւանի մէջ, երբ ամբողջ ժողովուրդ մը կը համարձակի տրտնջալ իր սեփական հողերու բռնագրաւման դէմ, երբ անոր թունդ բոլշեւիկ զաւակները կը փորձեն գոնէ բացատրութիւն մը ներկայացնել Թիֆլիսի եւ Մոսկուայի աշխարհակալներուն առջեւ, կը շաչէ մտրակը։

Ու երբ, յուսահատական պահու մը մէջ, մէկը անձնասպան կ՚ըլլայ, մտրակին հետ աման մըն ալ աղբ կը թափեն՝ վրան, ներսէն թէ դուրսէն...

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ՍԱՆ ՍԵՊԱՍԹԻԱՆՕ ՊԱՇԱՐՈՒԱԾ

Ապստամբները 2000 հոգի կը գնդակահարեն Պատայոզի մէջ

Կռիւները կատաղօրէն կը շարունակուին Սպանիոյ մէջ։ Ապստամբները նոր եւ աւելի ուժգին յարձակողական մը գործեցին Սան Սէպասթիանոյի եւ Իրունի վրայ (հիւսիս), երեք թեւերով, բայց ետ մղուեցան։ Կառավարական զօրքը 200 ապստամբներ բանտարկեց կղզիին մթերանոցին մէջ, սպառնալով զօրքը 200 ապստամբներ... Զօրս ապստամբ մարտանաւեր Սան-օդը հանել, եթէ քաղաքը ռմբակոծուի։ Զօրս ապստամբ մարտանաւեր Սան Սէպասթիանոյի կը սպառնան ծովէն, իսկ ցամաքի վրայ քաղաքը գրեթէ պաշարուած է։ Մատրիտի շուրջն ալ բուռն կռիւներ կը մղուին։ Իսկ Օվիէտոյի մէջ կատաղի կռիւներ մղուած են փողոցէ փողոց, տունէ տուն։ Կ՚ըսուի թէ կարմիրները տեղ-տեղ օդը հանած են Սէվիլլա-Մատրիտ երկաթուղին, որպէսզի ապստամբները չկարենան հարաւէն հիւսիս յառաջանալ։ Կառավարական զօրքը մոլեգնօրէն յարձակեցաւ Սարակոսայի վրայ, բայց ետ մղուեցաւ ծանր կորուստներով։ Մայորքայի ապստամբները ականներ ցանած են կղզիին շուրջը, որպէսզի կառավարութիւնը չկարենայ զօրք հանել։ Օտար մարտանաւերը ապգարարութիւն ստացան, ծովափին չմօտենալու համար։

Թղթակիցները աչուելի մանրամասնութիւններ կը հաղորդեն Պատայոզի գրաւման մասին (Սպանիոյ արեւմտեան, եւ ոչ թէ արեւելեան կողմը, ինչպէս տպուած էր սխալմամբ)։ Այս քաղաքը նշանաւոր է իր երկու պատմական պաշարումներով, 1811ին եւ 1812ին, երբ յարձակեցան Անգլիացիներն ու Ֆրանսացիները։ Քաղաքը աւերակներու վերածուած է վերջին կռիւներու հետեւանքով։ Գլխաւոր ռազմիկներն եղած են Մարոքէն փոխադրուած բնիկ զինուորներ, կարմիր ֆէսերով։ Ապստամբները յաջողեցան մահացու հարուած մը տալ, օգտուելով հին պարիսպին մէջ բացուած ճեղքէ մը։ Երբ թղթակիցները քաղաք մտան, փողոցները լեցուած էին անհամար դիակներ և աւերակներ, եւ արիւնը առուներու պէս կը հոսէր մայթերէն։ Գրեթէ բոլոր տուները ճերմակ դրօշ կամ թաշկինակ պարզած էին, անձնատուր ըլլալու համար։ Քաղաքացիները ճերմակ լաթեր կապած էին իրենց թեւերուն, ապացուցանելու համար թէ ռազմիկներ կամ լրտեսներ չեն։ Ապստամբները վճռական յարձակումը կատարեցին ուրբաթ օր, երեք թեւերով, անխնայ ռմբակոծելով քաղաքը ցամաքէն եւ օդէն։ Ներս մտնելէ անմիջապէս վերջը, ապստամբները ձեռնարկեցին զանգուածային գնդակահարութեանց, որոնց թիւը 2000ի կը հասնի։

Կատաղի վրէժխնդրութիւն

«Թան»ի թղթակիցը նկարագրելով Պատայոզի գրաւումը կը գրէ.— Ապստամբները 60 մեռեալ եւ 150 վիրաւոր կը հաշուեն իրենց կորուստը, իսկ կառավարական զօրքին կորուստը՝ 6 — 800 մեռեալ։ Յաղթանակէն վերջը, 380 քաղաքական բանտարկեալներ ազատ արձակուեցան։ Ձերբակալուած քաղաքապահները եւ կասկածելիները անմիջապէս հրացանի բռնուեցան։ Առաջին առթիւ գնդակահարուեցան 1200 հոգի, դիմադրութեան կամ ծանր ոճիրներու ամբաստանութեամբ։ Զինուորական հրամանատարութեան հրապարակը արեան լիճի մը վերածուած էր ուր կը լողային մահապարտներուն գտակները կամ ուրիշ անձնական առարկաներ։ Մայր-եկեղեցին, ուր բազմաթիւ ընտանիքներ ապաստանած էին, տակնուվրայ եղած է, բայց վնասուած չէ։ Երկուքապաշարդ գինուորներ գնդակահարուեցան մայր խորանին առջեւ։ Ձերբակալութիւնները եւ զանգուածային գնդակահարութիւնները կը շարունակուին։ Քաղաքին փողոցները լեցուած են գնդակներով, ապակիի եւ աղիւսի կտորներով, լքուած դիակներով։ Միայն Սան Եուան փողոցին մէջ 300 դիակներ ձգուած էին։ Երեք օրուան օդային ռմբակոծութեան հետեւանքով շատ մը տուներ եւ նահանգային հիւանդանոցը կործանած են։

Լիզպոնայէն կը հեռագրեն թէ Պատայոզի գրաւման հետեւանքով Փորթուկալի եւ Սպանիոյ ամբողջ սահմանագլուխը կը գտնուի ապստամբներուն ձեռքը։

***Իրունի եւ Սան Սէպասթիանոյի բնակիչներէն շատերը շրջակայ լեռներն ապաստանած են։ Ծովեզերեայ բոլոր քաղաքներուն մէջ հարիւրաւոր պատանդներ անհամբեր կը սպասեն ազատման, այլապէս պիտի գնդակահարուին։ Միայն Սան Սէպասթիանոյի մէջ կը գտնուին 700 պատանդներ, որոնց մէջ կան բազմաթիւ աղջիկներ ազնուապետական ընտանիքներէ։ Կարմիրները կը սպառնան առաջին առթիւ օդը հանել այն շէնքերը ուր պատանդներ կը գտնուին։ Պիլպաոյի մէջ ալ հարիւրաւոր պատանդներ բանտարկուած են գետանաւերու մէջ, իսկ Սանթանտէրի բացերը, «Անճէլ Փէրէզ» շոգենաւին մէջ թխուած են 800 ապստամբներ։ Կարմիրները կը սպառնան սանոք ալ օդը հանել, եթէ ապստամբները յարձակին։

Երեք ռումբեր ինկան Ֆրանսայի մէջ

Սպանիական (կառավարական) սաւառնակ մը կիրակի օր երեք ռումբեր ձգեց Ֆրանսական հողի վրայ, Պերիաթու գիւղին մէջ։ Ռումբերէն մէկը ինկաւ եկեղեցիին մօտ, երկրորդը վնասեց հարեւան տունի մը, իսկ երրորդը գիւղէն դուրս ինկաւ։ Շրջանին պահակներ անմիջապէս օգնութեան հասան եւ շղթայ մը կազմեցին արկածին վայրը։ Կը կարծուի թէ օդաչուն կ՚ուզէր ռմբակոծել ապստամբներու մէկ դիրքը, բայց մոլորած է, մշուշի պատճառով։ Ֆրանսական կառավարութիւնը արդէն իսկ միջոցներ ձեռք առած է, որպէսզի սահմանին մէկ կողմէն միւսը զինուորներ չանցնին։ Միեւնոյն ատեն կ՚ուզէ կատարեալ չէզոքութիւն պահել։ Այս պատճառով Պուժէի մէջ վար դրած է վեց անգլիական օդանաւեր։

*** Երկու գերմանական օդանաւեր, Անգլիայէն ճամբայ ելած էին առջի օր, հաւանաբար Սպանիա երթալու համար։ Մէկը ջախջախուեցաւ Պիարիցի օդակայանին մօտ, եւ կրակ առնելով վառեցաւ երկու օդանաւորդներուն հետ։ Իսկ միւսը հարկադրուեցաւ վար իջնել Լա Ռօշէլի մէջ։ Օդանաւորդը, Լեհ մը, յայտնեց թէ Փորթուկալ պիտի երթար։ Կ՚ըսուի թէ երկուքն ալ այն օդանաւերն են որոնք սակէ առաջ վար դրուեցան Պոոտոյի մէջ եւ յետոյ Անգլիա վերադարձան։

*** Անգլիական կառավարութիւնը հետզհետէ մտահոգութեան մատնուե-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ամերիկացի սեւամորթ Ճէս Օուընս, որ երեք ոսկի շքանշան շահեցաւ Պերլինի Ողիմպիականին մէջ, կոտրելով 100, 200 մեթր վազքի եւ երկայնութիւն ցատկելու մրցանիշը։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Ֆոնտի յանձնաժողովը նիստի կը հրաւիրուի այսօր, երեքշաբթի, իրիկուն ժամը 8.30ին, նոյն վայրին մէջ։

150 ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԷՋ

Խանջեան ալ պիտի ձերբակալուէր, բայց...

Մոսկուայէն կը հեռագրեն «Ժուռնալ տէ Տէպա»ի.—

Վերջերս 150 հոգի ձերբակալուեցան Թիֆլիսի մէջ, համահայկական շարժման մը կուսակիցներուն կողմէ գումարուած ժողովի մը ընթացքին։ Մասնաւոր բայց լաւատեղեակ աղբիւրէ կը տեղեկացնեն թէ՝ այս վերջինները, դժգոհ՝ նոր սահմանադրութենէն, որ կը նախատեսէ Անդրկովկասեան Դաշնակցութեան ջնջումը եւ Վրաստանի անկախութիւնը, կ՚ուզէին բողոքել Մոսկուա։ Ասոնց մէջ կը գտնուէր Ստեփանեան, անդամ տեղական կառավարութեան, որ նախապէս ձերբակալուած էր իբրեւ Թրոցքիական եւ յետոյ պայմանաւոր արձակում ստացած եւ Խանջեան, Հայաստանի կեդր. կոմիտէին քարտուղարը։ Կ՚ԸՍԵՆ ԹԷ ԱՅՍ ՎԵՐՋԻՆԸ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ ԵՂԱԾ Է ՃԻՇԴ ԱՅՆ ՊԱՀՈՒՆ ԵՐԲ ՊԻՏԻ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԷՐ։

ՅԱՌԱՋ.— Ինչպէս կ՚երեւայ, դեռ ժամանակ պէտք է անցնի, մինչեւ որ ամբողջովին բացուին Խանջեանի անձնասպանութեան գաղտնիքին բոլոր ծալքերը։ Վերի տեղեկութիւնը, հակառակ իր պակասաւոր հանգամանքին, նոր լոյս մը կը սփռէ։ Երեւի թղթակիցը ծանօթ չըլլալով Կովկասեան իրականութեան, Վրաստանի անկախութեան խնդիրը շփոթած է ներքին սահմաններու հարցին հետ։

ՄԱՀԱՊԱՏԻԺ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋՈՒԻ

Զինովիեւի եւ ընկերներուն համար

Ինչպէս հաղորդած էինք կիրակի օր, Զինովիեւ, Քամենեւ, Տէր Վահանեան եւ ուրիշներ Գերագոյն Ատեանին առջեւ պիտի դատուին օգոստոս 19ին, իբրեւ դաւադիրներ եւ ահաբեկիչներ։ Ամբաստանագիրը կ՚ըսէ թէ Թրոցքի ուղղակի յարաբերութեան մէջ էր ամբաստանեալներուն հետ։ «Փրավտա» կ՚աւելցնէ թէ ամբաստանեալները Թրոցքիի եւ Կէսթափոյի (հիթլէրական Զեկա) դրդումով կ՚ուզէին սպաննել կարգ մը վարիչներ եւ մասնաւորապէս Սթալինը։

Դատավարութիւնը հրապարակային պիտի ըլլայ եւ օտար թղթակիցներն ալ պիտի ընդունուին։

*** Մինչ «Փրավտա», կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, յատկապէս կը յիշէ թէ դաւադիրները որոշած էին սպաննել Սթալինը, «Իզվեստիա», կառավարութեան պաշտօնաթերթը, զանց կ՚առնէ այս մասը։ Բոլոր թերթերը մահապատիժ կը պահանջեն ամբաստանեալներուն համար։ «Փրավտա» ամբաստանեալները կը սեւցնէ ամէնէն գարշելի բառերով, անխնայ խարանելով մասնաւորապէս Զինովիեւը, Թրոցքին եւ Քամենեւը։ (Այդ խմբագրականը պիտի տանք առանձին)։

Բոլոր արտայայտութիւնները կ՚ապացուցանեն թէ Սթալին որոշած է միանգամընդմիշտ գլխատել ընդդիմադիրները, բարեկենդանային դատավարութիւն մը սարքելով։ Տարօրինակ է որ մինչեւ հիմա գաղտնի պահուած էին ծրագրուած «ահաբեկումները»։

*** Լէօն Թրոցքի, որ միշտ Նորվեկիա կը գտնուի, բացարձակապէս կը հերքէ իրեն դէմ եղած մեղադրանքները։ Նախկին զինուորական գործավարը կը խնդրէ որ Նորվեկիոյ կառավարութիւնը յանձնաժողով մը կազմէ, որուն առջեւ ինք պիտի ապացուցանէ թէ բոլոր ամբաստանութիւնները սուտ են։

Ասկէ զատ, Թրոցքի կը պահանջէ որ ամբողջ աշխարհի բանուորական կազմակերպութիւնները յանձնաժողով մը կազմեն, տեղին վրայ քննութիւններ կատարելու եւ ապացուցանելու համար խորհրդային ամբաստանութեանց սուտութիւնը։ Իր կարծիքով, հաւանաբար բազմաթիւ դժգոհներ կան արդի վարիչներուն դէմ։ Իսկ ինք ուղղակի կապ չունի Խ. Միութեան հետ եւ միայն յօդուածներ կը գրէ օտար թերթերու մէջ։

Նոր դիմում յունական դպրոցներու համար

«Նոր Օր» կը գրէ թէ կրթական նախարարութեան ընդհ. տնօրէն Պ. Ֆիլիփիտիսի ներկայացած է հայկական պատուիրակութիւն մը, նախագահութեամբ Մալլըմեան եպիսկ.ի։ Հայ վարժարաններու եւ նոյնպէս համայնքի կանոնագրութեան վերաբերեալ թղթածրարներըամբողջութեամբ յանձնուած ըլլալով Պ. Ֆիլիփիտիսի, վերջինս յայտարարած է պատուիրակութեան թէ հայ դպրոցներուն թոյլ պիտի տրուի մինչեւ կէս օր հայերէն դասաւանդներու եւ կէսօրէն յետոյ յունարէն։ Իսկ մինչեւ ամիս մը արդէն հրատարակուած պիտի ըլլայ հայ համայնքի կազմական կանոնագիրը։ Նոյնպէս խոստացուած է նիւթական աջակցութիւն տրամադրել հայկական դպրոցներուն։

ՀԱՅՈՒՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Ժողովուրդի մը ուժը եւ արժէքը կազմող յատկանիշներէն մէկն ալ եւ թերեւս կարեւորներէն մէկը, իր քաղաքական գիտակցութեան չափն է: Թէեւ քաղաքական հարցերով ամէնէն շատ հետաքրքրուող եւ զբաղող ժողովուրդներէն մէկն ենք, եւ քաղաքականութիւնը մեր գոյութեան եւ ճակատագրի վրայ վճռական ազդեցութիւն ունեցած է, այն տխուր տպաւորութիւնն ունիմ որ մեր հասկացողութիւնը եւ գիտակցութիւնը քաղաքական հարցերու մէջ մնացած է մակերեսային: Եթէ չեմ սխալիր, Թուրքերն իսկ, շատ անգամ, հաստատելով Հայերուն արժանիքը տնտեսական, մշակութային մարզերու մէջ, ամբաստանած են մեզ իբրեւ քաղաքականութեան մէջ շատ ետ մնացած տգէտ ժողովուրդ:

Շատեր քաղաքական հասկացողութիւնը եւ դիւանագիտական կարողութիւնը կը շփոթեն իրարու հետ: Դիւանագիտութիւնը արհեստ մըն է, միջոց մը՝ քաղաքականութիւն մը իրագործելու: Ասպարէզ մըն է հետեւաբար որուն կը տիրացուի երկար տարիներու աշխատանքով եւ փորձառութեամբ: Որեւէ մարդ մէկ օրէն միւսը չի կրնար դիւանագէտ ըլլալ, եթէ նոյնիսկ քաղաքական լուրջ պատրաստութիւն ունենայ: Յարաբերութիւն պահելու արուեստ մը պէտք է, հոտառութիւն մը պէտք է ուրիշ շատ մը կարողութիւններու հետ, որպէսզի կարելի ըլլայ դիւանագիտական աշխատանք կատարել: Շատ տրտունջներ լսուած են եւ կը լսուին մեր ժողովուրդին մէջ, կարող դիւանագէտ մեր մէջ չգտնուելուն համար: Այդ տրտունջը հասկնալի է, բայց չարդարանար: Իր անցեալով հայ ժողովուրդը չէր կրնար հայ դիւանագէտ ունենալ: Հայ մարդը կրնար Ռուս, Թուրք, Ռումէն, Հունգարացի դիւանագէտ ըլլալ եւ եղած է, բայց ոչ հայ դիւանագէտ:

Հայ ժողովուրդը դիւանագէտի պակասի մասին ամէն տեղ եւ ամէն ատեն տրտնջալու տեղ, պէտք էր ամէնէն առաջ իր քաղաքական հասկացողութեան պակասի մասին տրտնջար եւ ցաւէր: Այդ հասկացողութիւնը զարգացման հետ կապուած չէ, շատ բան գիտնալու հետ կապուած չէ: Դպրոց չտեսած, այբուբեն չճանչցող մարդիկ կան որոնք շատ անգամ աւելի բարձր քաղաքական գիտակցութիւն երեւան կը բերեն, քան պատմական եւ իմաստասիրական հատորներ մաշեցուցած մարդիկ: Քաղաքական հասկացողութեան հիմքը, խարիսխը հաւաքական շահու ըմբռնումն է: Անհատի մը մէջ երբ իր եւ իր պատկանած հաւաքականութեան, ազգութեան միջեւ կապը ուժեղ է եւ բարձր, երբ խոր գիտակցութիւն մը կայ ազգութեան ամբողջական շահու եւ անձնական շահու նոյնութեան մասին, բնազդօրէն այդ անհատին մէջ քաղաքական գիտակցութիւն մը կը կազմուի:

Բոլորս այսօր կ'ընդունինք որ դարերով ահաւոր տգիտութեան մը մէջ ապրող Թուրք ժողովուրդը քաղաքականօրէն աւելի բարձր մակարդակի վրայ կը գտնուի քան մենք Հայերս, թէեւ համեմատաբար աւելի զարգացած ենք, գիր գրականութիւն ունեցած: Մեզմէ ամէն մէկը, անցեալի մէջ Թուրքին հետ ունեցած իր անձնական յարաբերութիւններով, լաւ գիտէ թէ ինչպէս Թուրք տգէտ գիւղացին կամ քաղաքի մէջ ապրողը քաղաքական խնդիրներու մէջ խոր զգուշաւորութիւն մը ունէր, իր գիտցածներէն բառ մը դուրս չէր հաներ, բնազդօրէն կը հաւատար որ երբ իր գիտցածներէն բան մը ըսէր, հետեւանքը վնասակար կրնար ըլլալ իր պետութեան: Ազգութեանդ, հայրենիքիդ կամ դասակարգիդ վնասը ընդունիլ քու անձնական վնասիդ պէս, իսկ շահը քու սեփական շահուդ պէս. ահա քաղաքական հասկացողութեան էութիւնը: Իր ամբողջ ուժով այս միտքը ըմբռնող մը անշուշտ կը մղուի հեռու մնալ հաւաքականութեան չարիք հասցնող արարքէ, հեռու մնալ հաւաքականութիւնը շահագրգռող հարցերու հանդէպ անտարբերութենէ:

Քաղաքական գիտակցութեան երկրորդ յատկանիշը, իր խոշոր գիծերու մէջ ըմբռնելն է այն ընդհանուր պայմանները — քաղաքական, տնտեսական, ընկերային — որոնց մէջ կը գտնուի քու պատկանած հաւաքականութիւնդ: Թող խրտչեցնող չթուին այս խոշոր բառերը, որոնք հեռուէն զարգացում եւ գիտութիւն ենթադրել կուտան: Բոլոր մարդիկը այս խնդիրներու մասին որոշ ծանօթութիւններ եւ նոյնիսկ կարծիքներ ունին արդէն: Օրինակ, բոլոր Հայերը գիտեն այսօր թէ ինչ քաղաքական, աշխարհագրական պայմաններու մէջ կը գտնուի Հայաստանը, որուն մէկ մասը կազմուած է Խորհրդային Հանրապետութիւններու Դաշնակցութեան, միւս մեծ մասը գրաւուած Թուրքիայէն: Բոլոր Հայերը գիտեն թէ ինչ ընկերային եւ տնտեսական պայմաններու մէջ կը գտնուի հայ ժողովուրդը Հայաստանի եւ գաղութներու մէջ: Լաւ ըմբռնել այս պայմանները՝ կ'ենթադրէ լաւ հասկնալ սեփական ուժը՝ համեմատելով շրջապատող ուժերուն:

Ուժերու յարաբերութեան ճշգրիտ ըմբռնումն է որ միայն հնարաւոր կը դարձնէ օգտակար եւ արդիւնաւոր քաղաքական աշխատանք: Իսկապէս անցեալին մէջ մեր եւ շրջապատող ուժերու արժէքը լաւ չըմբռնելը պատճառ եղած է շատ մը սխալ գործունէութիւններու: Մեր եւ օտարներու ամբաստանութիւնը մեր քաղաքական տգիտութեան մասին, հիմնուած է գլխաւորաբար այս կէտի մէջ տեսնելու եւ դատելու մեր սխալ կարողութեան վրայ: Ուժերու յարաբերութեան խնդիրը քաղաքական կեանքի մէջ հիմնական եւ կենսական արժէք ունի: Քաղաքական ուղղութիւն մը գծելու ատեն ամէնէն առաջ նկատի առնուելիք կէտը, ծրագրին իրականացումը տրուած ուժերու հնարաւորութիւններուն մէջ դնելու խնդիրն է: Այս է որ կը կոչուի քաղաքական վիպականութիւն, մտայնութիւն մը որ գեղեցիկ նպատակներու կը ձգտի, առանց նկատի առնելու անոր իրականացման անհրաժեշտ ուժերը:

Մեր եւ ուրիշ ժողովուրդներու կեանքէն օրինակներ յիշեցնելով, աւելի պարզ ու հասկնալի կը դառնան այս խօսքերը:

Եթովպիոյ խնդրին առթիւ Անգլիոյ ընկրկումը Իտալիոյ հանդէպ շատերը կը բացատրեն այն իրողութիւնով որ Անգլիա պատրաստ չէր զինուորապէս պատերազմ հրատարակելու Իտալիոյ դէմ... Հակառակ իր կայսրութեան ապագային ունենալիք վնասներուն, Անգլիա չփորձեց արգիլել Եթովպիոյ գրաւումը իբրեւ իր ուժերու սահմաններէն վեր ձեռնարկ մը:

Հաշուելը, որեւէ ձեռնարկի հետեւանքները կանխատեսելը ամէնէն աւելի քաղաքական գործունէութեան մէջ անհրաժեշտութիւն է: Ասոր համար է որ կ'ըսեն թէ քաղաքական խնդիրներու մէջ պէտք չէ զգացում դնել, որովհետեւ ան կը խանգարէ յստակատեսութիւնը, ձեռնարկի մը արդիւնքը ճիշդ կերպով չափելու կարողութիւնը: Հոս ալ թերութիւններ շատ ցոյց տուած ենք, մեր զգացումները եւ նախասիրութիւնները չկրնալ պահելու թերութիւնը, անցեալին մէջ: Ընդհ. պատերազմի ատեն թըրքական զաւեշտաթերթ մը կը գրէր. «Կ'ուզէ՞ք գիտնալ թէ Համաձայնականնե՞րը կը շահին թէ Գերմանացիները, կամուրջին գլուխը կեցէք եւ Հայերուն դէմքին նայեցէք. եթէ ուրախ են, կը նշանակէ Համաձայնականներն են շահողը, իսկ եթէ տխուր՝ Գերմանացիները»: Մարդկայնօրէն անշուշտ անհնար է զգացումը լռեցնել, բայց քաղաքականօրէն զգացման մղումով առաջնորդուիլը շատ անգամ եթէ ոչ միշտ սխալ ու վնասակար կ'ըլլայ, ինչպէս անհատական կեանքի շատ մը գործերուն մէջ: Քաղաքական ամբոխավարութիւնը ամէնէն դիւրին գործն է, մանաւանդ քաղաքականօրէն հասունութիւն եւ պատրաստութիւն չունեցող հաւաքականութիւններու մէջ: Ժողովրդական խոր զգացումներու դէմ կարելի չէ գործել. բայց այս ըսել չէ որ այդ զգացումներով պէտք է առաջնորդուիլ: Այս երկուքին մէջ ուրիշ դիրք կայ. զգացումները պահելու, ծածկելու կեցուածքը, առանց անոնց վիրաւորող հանգամանք տալու:

Քաղաքական հասկացողութեան ուրիշ մէկ յատկանիշը գործ մը ընել կամ չընելու պահը կարենալ որոշելու եւ որոշումը գործադրել գիտնալուն մէջն է: Չափազանց կարեւոր է գործի մը ատենը ճշդելու խնդիրը. գործին յաջողութեան հիմնական պայմաններէն մէկը յարմար ատենին ընելն է: Նոյն ուժերով եւ նոյն միջոցներով գործ մը կրնայ յաջողիլ կամ ձախողիլ, ըստ ընտրուած ժամանակի յարմարութեան կամ անյարմարութեան: Քաղաքական կեանքի մէջ երբեմն չգործելը, սպասել գիտնալը աւելի լաւ ու մեծ արդիւնք կրնայ տալ քան թէ գործելը: Դիրք մը ճշդել կարենալ գիտնալը, կարծուածին չափ ալ դիւրին կարողութիւն մը չէ: Ճակատագրական պահերու մէջ ամենամեծ պատասխանատուութիւնը քաղաքական դիրքը ճշդելու պարտականութիւն ունեցող մարդոց կը վիճակի:

Վարանոտ ըլլալը, ինչպէս յախուռն կերպով ամէն բան ընելը երկուքն ալ հաւասարապէս վտանգաւոր են: Ոչ միայն չափի հասկացողութիւնը պէտք է ունենալ, այլեւ հոտառութիւն գործի մը յարմարագոյն պահը ճշդելու: Մենք շատ անգամ ցոյց տուած ենք ծայրայեղ պահպանողականութիւն մը որ վարանումէ, պատասխանատուութեան վախէ յառաջ կուգայ, երբեմն ալ չափազանց յանդգնութիւն, տեղի կամ անտեղի: Երկու մտայնութիւններն ալ քաղաքական լուրջ հասկացողութեան պակասէ յառաջ կուգան:

Նուազագոյն չարիքը կարենալ ընտրելու, կարեւորը երկրորդականէն կարենալ զատելու կարողութիւնն ալ քաղաքական գիտակցութեան հիմնական տարրերէն մէկը կը կազմէ: Ժողովուրդները այնքան բազմաթիւ կապերով իրարու կապուած են, այնքան այլազան խնդիրներով իրարու միացած կամ իրարմէ բաժնուած են որ, մտքի լայն հորիզոն չունեցողի մը համար դժուար կը դառնայ անոնցմէ կարեւորագոյնը որոշել, դասաւորութիւնը ընել անոնց իրենց արժէքին համեմատ: Շատ անգամ խնդիր մը կամ դէպք մը տիրապետող կը դառնայ մտքին մէջ պարզապէս իր նոր կամ թարմ ըլլալու հանգամանքով, ստուերի մէջ ձգելով իրմէ շատ աւելի արժէքաւոր ուրիշ խնդիրներ: Քաղաքական առողջ եւ հաւասարակշռուած միտքի մը համար խնդիրներու արժէքը իրենց թարմութեամբ կամ հնութեամբ չէ որ կը ճշտուին, այլ իրենց ներքին բովանդակութեամբ: Զիջիլ գիտնալ երկրորդական խնդիրներու մէջ կարեւորը ձեռք ձգելու համար, զոհողութիւն ընել գիտնալ ատենին աւելի մեծ զոհողութենէ ազատիլ կարենալու համար ապագային, — ահաւասիկ քաղաքական խելացի գործունէութեան ձեւերէն մէկը, որ պակսած է մեզի շատ անգամ: Անմիտ հըպարտութիւն մը շատ անգամ արգելք կ'ըլլայ գործունէութեան այս ձեւին: Մեր հին եւ նոր անցեալին մէջ ընթերցողը շատ օրինակներ կրնայ գտնել մեր թերութիւնները հաստատող այս տեսակէտէն:

Քաղաքական հասկացողութիւնը իր բոլոր կողմերով քննել եւ պարզելը շատ ալ դիւրին չէ: Քաղաքականութիւնը մարդկային գործունէութեան այն ձեւերէն է որ կարելի չէ սորվիլ՝ արհեստ մը սորվելու պէս: Կեանքն իսկ է ամէնէն մեծ ուսուցիչը եւ անոր փորձառութենէն կը ստացուի ամենամեծ քաղաքական դասը: Այդ փորձառութիւնը ամէնէն շատ տեսած ժողովուրդներէն մէկը մենք ենք, իբրեւ ամէնէն շատ վնաս եւ չարիք տեսած ժողովուրդ: Բայց կը վախնամ որ մինչեւ այսօր ալ անհրաժեշտ խըրատը չենք առած պատմութենէն ու վաղը նոր դէպքերու առաջ կրկին չը գտնուինք անոնց պարտադրած քաղաքական բարձրութեան վրայ: Եթէ հաստատուի այս կասկածին հիմնաւոր ըլլալը, այլեւս անվիճելի կը դառնայ որ Հայը անընդունակ է քաղաքական բնազդ եւ գիտակցութիւն ունենալու, հետեւաբար քաղաքական ինքնայատուկ կեանք վարելու: Որեւէ գըծով պէտք է արգիլել այդ եզրակացութիւնը. պէտք է հակառակին ապացոյցը տալ գործնականօրէն:

Լ. ՉՈՐՄԻՍԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

ՀԱՐՑԱԿԱՆԻ ՈՒՂԻՆԵՐՈՎ

(ՎԷՊ, 2 ՀԱՏՈՐ, ԳՐԵՑ՝ ԼԱՍ)

(Բ. եւ վերջին մաս)

«Հարցականի Ուղիներով»ը գրուած է նոր ձեւով: Նա չունի գլխաւոր հերոսներ, որոնց շուրջը դառնում են միւսները: Կան հիմնական գաղափարներ, մարմնացած վէպի մէջ ցրուած հերոսների մէջ: Վէպի սկզբում հեղինակը մի տեսակ «ցրում» է հերոսներին իր չորս կողմը, բաւական դժուարին աշխատանք: Այս «ցրումը», իբրեւ մեթոդ, տեղ տեղ թուլանում է եւ հերոսների ներքին կապը նոյնպէս: Սակայն, «հաւաքում»ը եւ կենտրոնացումը, գլխաւորապէս Փարիզում, լիովին յաջողուել է հեղինակին եւ արդարացրել է իր ընդգրկած գեղարուեստական մեթոդը: Առ հասարակ Լասը գիտէ տիրապետել «կարճ պահերի» մեթոդին: Կարեւոր դրուագներ հերոսների կեանքից եւ պատմական դէպքեր տրուած են շատ կարճ, կարծես նկարուած մէկ վրձինով: Օրինակ, սիրահարուած Շողերի երազը, կամ նրա պարը իր եղբօր նուագի ընկերակցութեամբ եւ հանդիպումը Տիգրանի հետ — բաւական են այդ տիպարների գեղարուեստական կերտման համար: Հայկական Մեծ Եղեռնը գեղարուեստօրէն ամփոփուած է մի քանի տողերի մէջ՝ ... «Դաշտերում, ձորերում թափթփուած դիակներ, քարերի տակ լքուած մանուկներ, որոնց հաւաքել են հարիւրներով, հազարներով... կարծես խօսքը խնձորի մասին լինէր... կարծես թափ էին տուել մի մեծ խնձորենի եւ պտուղները վաճառքի հանել աշխարհի չորս կողմերի վրայ... կարելի է խելագարուել»: Կամ Հայաստանի հանրապետութեան ծագումը՝ — Հայաստանի Հանրապետութիւն... Այս ես իմ գրել, պարոն Նուբար. հիմա ես բոլոր տառերը ճանաչում եմ... ես հասակիս մէջ սովորեցի... Մեռնեմ իմ հայրենիքին. հիմա մի ուխտ ունեմ, պարոն Նուբար՝ գնալ Հայաստան ու իմ հայրենիքիս փոստատան ցրիչը դառնալ»: Նոյն կարգին են պատկանում Բեհեզ տատի մահը (գրքի լաւագոյն կտորներից մէկը), Արտոյի եւ Բագրատի գիշերային զրոյցը, տեսարաններ Արտոյի կեանքից Փարիզում, Ներսէսի մարքսերուն պրոպագանդը, Hôtel Ortolanի (որի մէջ մի քանի գծերով տրուած է «քոնֆէքսիոն»ով զբաղող հայ կիների ողբերգութիւնը), Հայկի պատմուածքը, ուր հեղինակը ուժեղ կերպով տուել է շահագործող դրամատիրութեան պատկերը: Այս պատմուածքը վէպի շահեկան կտորներից մէկն է, որի մասին արժէ խօսել առանձին:

Իր նկարագրութիւնների մէջ Լասը հանդէս է գալիս իբրեւ սուր դիտող, գեղարուեստական նուրբ ճաշակով: Նա գիտէ թափանցել հոգիների խորքը, գիտէ բանալ մեր առջեւ այնտեղ թաքնուած յոյզերը: Հեղինակին ծանօթ է նաեւ կերպարանափոխման գաղտնիքը: Նա գիտէ կեանքի մէկ որոշ կարեւոր վայրկեանին իր հերոսին բարձրացնել, մաքրել եւ կերպարանափոխել (օրինակ, Զաւէնը կայարանում, երբ ճանապարհում է Վարդենուն): Գեղարուեստական տեսակէտից այս պատկերը վերին աստիճանի տպաւորիչ է իր խորութեան եւ միեւնոյն ժամանակ իր պարզութեան մէջ:

Վրձինի «կարճ հարուածներով» նըկարուած այս պահերը, բոլորն էլ կանգնած են գեղարուեստական բարձր աստիճանի վրայ: Ընդհակառակն, այնտեղ ուր Լասը բռնում է «բացատրական» ուղիները, տպաւորութիւնը թուլանում է, մանաւանդ «տրամաբանական» խօսակցութիւնների ժամանակ, որոնք տեղ տեղ շատ ձգձգուած են: Ընդհանուր առմամբ այնտեղ, ուր գործում է զգացումը, յոյզը, ներքնաշխարհից եկած ձայնը, ենթագիտակցութիւնը, Լասը շատ աւելի յաջող է, քան միւս դէպքերում:

Լասի բոլոր հերոսները կենդանի են եւ լաւ գծուած, բացի Վարդենուց եւ Տիգրանից: Վարդենուց տպաւորութիւնը, շատ քիչ բացառութեամբ, մնում է արհեստական, իսկ Տիգրանի տիպարը բոլորովին թերի է եւ մեզ համար մնում է անհասկանալի:

×

Վէպի մէջ առանձին տեղ է բռնում Անուշը: Նա թերեւս բոլոր տիպարներից ամէնից բարդն է: Նա ամբողջովին զգացողական աշխարհի մէջ է ապրում: Նրա բոլոր պատկերացումները, ըմբռնումները միշտ կերպարանափոխուած են: Երեւոյթները Անուշի հոգու մէջ կորցնում են իրենց առմենօրեայ ձեւը, տեսքը եւ միշտ փոխանցւում են ուրիշ պլան: Ահա այդ նոր պլանը, հոգեւոր աչքերը, հարուստ զգացողական եւ ենթագիտակցական աշխարհը, ուր իրերը եւ երեւոյթները պոկւում են երկրային պլանից եւ déterminismeից, սաւառնում են ազատ դէպի անհունը — կազմում են վէպի թերեւս ամէնից ուժեղ կողմը: Լասը այստեղ որոշում է մի շատ հիմնական այժմէական հարց, — մարդը ապրում է ոչ միայն իր գիտակցութեան տրամաբանութեամբ, ոչ միայն իր սովորական զգայարաններով, այլ նաեւ իր վեցերորդ զգայարանքով, որ գիտէ թափանցել գաղտնիքների խորքը, գիտէ բացարձակապէս կերպարանափոխել կեանքը (քրիստոնէութեան հարցը), գիտէ թափանցել տիեզերքը ու զգալ իր կապը նրա հետ (մարդը, որպէս microcosme) եւ գիտէ լսել «վերին ձայնը» (մարդու աստուածային բնութիւնը): Լասը դնում է ոգեկան կեանքի հարցը (այլ ոչ պարզ հոգեկան): Կեանքը, հրաշքը, հեքիաթը՝ դառնում են մի ներդաշնակ ամբողջութիւն: Այս տեսակէտից վէպը հետաքրքրութեամբ կարող է կարդալ նաեւ օտար ընթերցողը:

×

Վերջացնելով մեր քննադատական այս փորձը, կ'ուզէինք ասել նաեւ մի քանի խօսք Արեւելքի եւ Արեւմուտքի հարցի մասին, որ նոյնպէս իր վէպի մէջ դրել է տիկ. Լասը: Արեւմուտքը մի «հրէշ» է, որտեղից պէտք է փախչել, այնպէս են մտածում Լասի հերոսների մեծ մասը, որոնց համար նիւթապաշտութիւնը եւ Արեւմուտքը նոյնանում են: Այս նիւթը այնքան խրթին է եւ բարդ, որ մենք հնարաւորութիւն չունենք կանգնելու նրա վրայ, թերեւս առիթը ունենանք առանձին խօսելու: Միայն այսքանը ասենք, որ այսօրուայ պայմաններից մէջ Արեւմուտքի բացասական կողմերը բացատրւում են նաեւ մեքենական քաղաքակրթութեան զարգացումով, որ սկսել է թափանցել նաեւ Արեւելքի մէջ: Կատարւում է Արեւելքի

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՊՈԼՍՈՅ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԴԵՍՊԱՆ Պ. ՓՕԼ ՔԱՄՊՈՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ (1895-96)

Երկուշաբթի, արտաքին նախարարութեան այս սիրուն պարտէզները իրենց կրունկին տակ ճմլեցին հոգեվարք Հայ մը, որ ցոյցերէն վերջ ինկեր էր նախարարութեան շէնքին առջեւ: Կրնա՞ս երեւակայել թէ տ'Օրսէի մեր երիտասարդներէն մին, որ հաճոյքի համար ոտքին տակ առնէր խըռովութեանց ընթացքին վիրաւորուած անձ մը:

Մնաց որ ես հանդարտութեամբ կը դիտեմ այս տեսարանը, որ իրաւունք կուտայ իմ բոլոր տեսակէտներուս: Ֆրանսայի շահը կը պահանջէ որ պահպանուի Թուրքիոյ ամբողջականութիւնը, սակայն պէտք չէ դիւրախաբ ըլլալ, — պէտք է բարեկամ մընալ, բայց առանց պատրանքի:

4 Նոյ. 1895

Փոքր-Ասիան հրդեհի մէջ է իրապէս: Գրեթէ ամէն կողմ կը ջարդեն: Կարգ մը կէտերու մէջ, Հայերը իրե՛նք գրգռեցին, կարգ մը ուրիշ կէտերու մէջ՝ զոհ են իսլամ մոլեռանդութեան: Տիարպէքիրի մէջ ջարդն ու թալանը կը տեւէ ուրբաթ օրուընէ ի վեր: Մեր հիւպատոսը փակուած է իր բնակարանին մէջ 500 ապաստանեալներով, ու պատուհանէն կը դիտէ սոսկալի զօրքին գործակցութիւնը քաղաքին շրջակայքէն եկած վայրենի քիւրտ աւազակախումբերու եւ քաղաքին իսլամներուն հետ: Ու կը ջարդեն բոլոր քրիստոնեաները առանց խտրութեան: Քաղաքին մէջ ունինք միսիոնարներ, որոնք կը յուսամ թէ փրկուած են: Զարհուրելին այն է որ գիտես թէ ի՛նչ տեղի կ'ունենայ եւ անկարող ես բան մը ընելու: Հեռագիրը ամէն կողմ գրգռութիւն կը սերմանէ եւ որեւէ միջոց չի տար դարմանելու: Տասը վայրկեանէն լուր կ'առնենք թէ ինչ տեղի կ'ունենայ Փոքր-Ասիոյ բացերը, սակայն ամիսներ պէտք են օգնութիւն հասցնելու համար: Սուլթանէն եւս կը հաղորդուի թէ խոր գրգռութիւն կը տիրէ, կայսրութեան միւս ծայրէն եւս Մուսուլէն կը տեղեկացնեն թէ իսլամական մոլեռանդութիւնը արթնցած է: Ուրեմն կը գտնուինք ընդհանուր շարժումի մը առջեւ, զոր կառավարութիւնը դժուար թէ կարենայ զսպել, մանաւանդ որ կառավարական պաշտօնեաները եւ զինուորական սպաներու մեծամասնութիւնը մեղսակից է: Ասկէ կրնան ծագիլ մեծ աղէտներ, ինչպէս եւ քաղաքական ծանր հետեւանքներ զորս դժուար է կշռել:

7 Նոյ. 1895

Ահա կատարեալ տագնապի մէջ ենք: Սուլթանը խենթ կտրած է: Երէկ պաշտօնանկ ըրաւ մեծ վեզիրը, Քեամիլ փաշան, եւ անոր տեղը պաշտօնի կոչեց նախարարներուն ամէնէն տխմարը եւ ամէնէն տգէտը: Պաշտօնանկ ըրաւ նաեւ իր արտաքին նախարարը, որուն հետ բոլոր դեսպանները կրնային համաձայնութեան եզր մը գտնել ամէն հարցի մէջ: Այս ամէնը նախանշաններ են թէ ուշ կանուխ յեղափոխութիւն մը պիտի պայթի անպայման, որովհետեւ դժգոհութիւնը ծայր աստիճան սաստկացած է: Երբեք Պոլիսը այսքան յղի չէր:

Երէկ երեկոյ երկտող մը ստացայ, մատիտով գրուած, չեմ գիտեր թէ ուրկէ՛ եկած էր այդ երկտողը, որ կ'ըսէր թէ պաշտօնանկ վեզիրը պիտի ղրկուի անծանօթ վայր մը, — թաքնասացութիւն մը որ կը նշանակէ աքսոր եւ կարճ ժամանակ մը վերջ մահ, ուստի ինծմէ կը խնդրէր միջամտել: Անմիջապէս պալատ ղրկեցի առաջին թարգմանս: Պալատին մէջ չուրացան, բայց դիմումս յայտնեցին Ն. Վեհափառութեան: Սուլթանը անմիջապէս յայտնեց թէ Քեամիլ փաշան աքսորուած չէր, այլ Հալէպի ընդհ. կառավարիչ նշանակուած: Սուլթանին մէկ գրասենեակը շոգենաւը կը սպասէր Վոսփորին մէջ, նոր կառավարիչը փոխադրելու համար իր պաշտօնատեղին: Սակայն նոր կառավարիչը կը վախնար որ իրեն պիտի հրամցուի, ճամբու ընթացքին, մահուան սուրճի գաւաթը: Ուստի իր մօտ հրաւիրած էր բժիշկները, բժշկական տեղեկագիր մը առնելու համար անոնցմէ թէ ի վիճակի չէ ճամբորդելու: Մեր Տօքթ. Տրյաքուրն ալ անոնց հետ էր: Թրքական այս խաղերը կը յիշեցնեն հին շրջան մը, կարծես կ'ապրինք ԺԶ դարուն մէջ, — ոչինչ կը պակսի, ոչ թոյնը, ոչ ալ զանգուածովի սպանութիւնները:

23 Դեկտ. 1895

Գործերը չեն յառաջանար: Անգլիացիները վէճ ունին Միացեալ-Նահանգներուն հետ, որոնց յաւակնութիւնները կ'անցնին չափ ու սահմանը: Իտալացիներն ալ իրենք զիրենք նեղուած կը զգան Ափրիկէի մէջ: Իսկ միւս պետութիւնները երբեք տրամադիր չեն Թուրքը նեղութիւն պատճառելու Սուլթանին, այնպէս որ կամաց մը մոռացութեան պիտի տրուին այն բոլոր վայրագութիւնները, որոնց ականատես եղանք եւ որոնց մանրամասնութիւնները, քանի կը հասնին մեզի, կը սարսռացնեն մեզ:

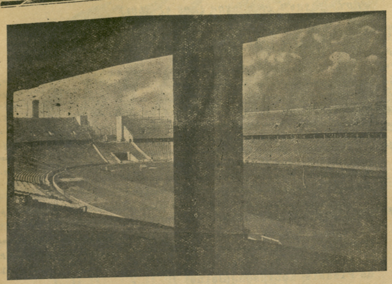
Փարիզի մէջ ոչ մէկ տեսակէտ, ոչ մէկ վարչութիւն, կարծես թէ մեր արտաքին նախարարութիւնը յանձնած ըլլայինք պարոն տը Մորէնհայնին (ռուս դեսպանը): Ես կը պայքարիմ, որքան կրնամ, այն ձգտումին դէմ, որ մեզ կը ստորադասէ Ռուսիոյ, երբեմն ալ քիչ մը խիստ խօսքերով կը հասկցնեմ թէ Զինակցութեան մէջ երկուք ենք, եւ այդ երկուքէն այն չենք որ խորհուրդ տալու նուազ իրաւունք ունենայ:

96 տարին պիտի չլրանայ առանց մեծ դէպքերու: Տակաւին կը շարունակուին ջարդը, հրդեհը, թալանը, մինչ փրանսերէն թերթերը կը մեղքնան խեղճ Թուրքերուն վրայ: Այլեւս հանդերձ այս վարչաձեւը որոշ չափով պիտի վարկաբեկէ օսմ. կայսրութիւնը: Բայց այն ատեն միայն մարդասիրութիւնը պիտի ծլի մեր փրանսացի փոքրիկ հասարակներուն սրտին մէջ, երբ տեսնեն որ օսմ. պարտաթուղթերու իրենց կտրօնները վտանգի տակ են:

9 փետր. 1896

Սուլթանը, երէկ երեկոյ, ժամը 6.30ին, ճաշի հրաւիրեց զիս: Ճամբայ ելանք դէպի Եըլտըզ ժամը 6ին քառորդ մնացած: Այն պահուն երբ վար կ'իջնէի կառքէն, ինծի ցոյց տուին երկու ձիեր, զորս սուլթանը նուէր կը ղրկէր Հանրապետութեան նախագահին եւ պատերազմական նախարարութեան յովատակարանին:

(2)

ՊԵՐԼԻՆԻ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆԻ ՀՍԿԱՅԱԿԱՆ ՄԱՐԶԱՐԱՆԸ, ՈՐ 120,000 ՀՈԳԻ Կ'ԱՌՆԷ ԵՒ ՈՒՐ ՏԵՂԻ ՈՒՆԵՑԱՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ

ԺԸՐԴ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

Ծանրութիւն վերցնելու եւ ըմբշամարտութեան մէջ իր տարած երկու յաղթանակներէն վերջ, Ֆրանսա երրորդ փայլուն յաջողութիւն մը եւս արձանագրեց օգոստոս 8ին, 4000 մէթր հեծանիւի մրցման մէջ, ինչ որ մեծ գոհացում պատճառեց Ֆրանսացիներուն, իրենց կրած յաջորդական դժբախտ պարտութիւններէն յետոյ: Ֆրանսայի համար երբեք նախընթաց Ողիմպիականները այսքան անպատուաբեր չէին եղած: Քիչ շատ կրցած էր իր վարկը պաշտպանել տալով նոյն իսկ աշխարհի ախոյեաններուն հաւասար եւ երբեմն անոնցմէ գերակշիռ մարզիկներ: Ու մինչ աշխարհը հսկայաքայլ կը սուրայ այս ասպարէզին մէջ, Ֆրանսա կը մնայ հոն ուր որ է: Դեռ անցեալ շաբթու ալ, հեծելանիւով Ֆրանսայի շրջանն էր որ կորսնցուց, չկրնալով տալ Պելժիոյ յանդուգն հեծանուորդներուն պայքարին: Դաշնակից դրացի փոքրիկ երկրին մէկ զաւակն էր, Սիլվեր Մաէս, որ 1936ի Ֆրանսայի շրջանին ախոյեանի տիտղոսը շալկած Պելժիա վերադարձաւ:

Նկատելի է որ Ֆրանսայէն զատ, իր դրացի Ալպիոնն ալ մարմնակրթանքի եւ մարզական խաղերու դասական հայրենիքը, շատ բան կորսնցուցած է իր նախկին արժէքէն, դասուելով երրորդական գծի վրայ:

Ամերիկա սակայն միշտ իր յառաջապահի դիրքին վրայ է:— Ամէն Ողիմպիականէ վերջ, իր ախոյեանները հայրենիք կը վերադառնան ոչ միայն ծանրաբեռնուած շքեղ մրցանակներով, այլ եւ հարուստ՝ նոր եւ հըպարտութեան արժանի մրցանիշերով: Ցեղ մը որ համակ կենդանութիւն, ջիղ, կորով ու ուժ կը յատկանշէ, ցեղ մը որ ամբողջովին երիտասարդութիւն, թարմութիւն, շնորհ եւ ֆիզիքական գեղեցկութիւն կը մարմնացնէ: Այս չնաշ յատկութիւնները բաւական են արդէն ազգի մը մեծութիւնը չափելու: Կեանքի մէջ ոչ մէկ աստիճանաչափ կրնայ այնքան ճշգրիտ կերպով ազգի մը կենսունակութեան ու յամառ աշխատանքին իսկական արժէքը երեւան բերել, որքան խաղաղութեան դաշտին վրայ կատարուած այս փառաւոր ճակատամարտները: Ամերիկա եթէ հսկայութեանց, արտակարգ երեւոյթներու եւ տարօրինակ նորութեանց երկիրն է, առաւելապէս է նաեւ կամքի, յամառ եւ մեթոտիկ աշխատանքի ու ֆիզիքական գերակշռութեան հասնելու հաստատամտութեան երկիրը: Ի՞նչ է գաղտնիքը Եանքիներու այս յաջողութեան,— առաւելապէս այն առողջ գիտակցութիւնն ու ըմբռնումը, որ ունին անոնք մարմնակրթանքին հանդէպ: Անոնց համար այս շարժումը պերճանք մը, զարդ մը, ժամանց մը չէ: Մարդանքը կը կազմէ անոնց համար կեանքի էական պահանջներէն մէկը, երջանիկ ու առողջ ապրելու լաւագոյն միջոցը: Մարդկային կազմին բարեկեցութենէն կախում ունի անհատին ուրախութիւնն ու կեանքի հաճոյքը: Բնութեան տարրերուն դէմ (ինչո՞ւ չէ մարդոց ալ դէմ) պաշտպանուելու կամ պայքարելու համար, առօրեայ ֆիզիքական աշխատանքներու տոկալու, մտաւոր յոգնութիւններու դիմադրելու եւ սերնդագործելու մէջ, մարդկային կազմին վիճակը իր կարեւոր եւ առաջնակարգ դերը ունի: Այս իրողութիւնները անտեսել՝ կը նշանակէ դէմ երթալ բնութեան պահանջներուն:

Ամերիկացիները շատոնց ըմբռնած ըլլալով այս ստիպողական կարեւորութիւնը, մարմնակրթանքին առաջնակարգ տեղը կուտան կեանքի մէջ: Պետութիւնը, ուսումն. մարմինները են որ առաջին անգամ զայն կը հովանաւորեն եւ կը քաջալերեն: Մարմնակրթանքը, մարզական խաղերը մանաւանդ դպրոցներէն եւ համալսարաններէն ներս դարձած են պարտաւորիչ եւ ստիպողական: Չկայ որեւէ կրթական հաստատութիւն որ իր շէնքին կից չունենայ գոց մարզարան մը յարակից բոլոր պիտոյքներով, ձմրան եղանակին համար, եւ մարզադաշտ մը՝ բացօթեայ խաղերու համար: Ու նաեւ դասարանական եւ դպրոցական ախումբներ, գրօսախաղի (սփոր) զանազան ճիւղերու համար, ներքին եւ արտաքին մրցումները եւ ամավերջի մարզահանդէսները: Համալսարանները մանաւանդ, իրենց ընծայած դիւրութիւններով լաւագոյն օրրանը կը հանդիսանան պողպատեայ մարմիններու պատրաստութեան համար: Որովհետեւ այդ շրջանին է որ (ընդհանրապէս 18-22 տարեկան), ուսանողները իրենց ֆիզիքական զարգացումի ամէնէն նպաստաւոր եւ յարմար վիճակին մէջ կը գտնուին, կանոնաւոր, մեթոտիկ ու ամէնօրեայ փորձերով, մարզական աշխարհին մէջ առաւելագոյն բարձրութիւններու հասնելու համար: Մնաց որ, մարզական շարժումի յատուկ վարիչներ եւ առաջնորդներ, իրենց անմիջական հսկողութեան տակ կը պահեն ուսանող մարզիկներուն գործունէութիւնը, հանդիսանալով անոնց մտերիմ ու օգտակար մէկ խորհրդատուն:

Տարօրինակ չէ, ուրեմն, որ Ողիմպիականներու ամերիկացի յաղթականները, ընդհանրապէս համալսարանական ուսանողներ են, ինչ որ ցեղը ներկայացնելու համար կրկնակ առաւելութիւն մը ունի, նախ ֆիզիքական գերակշռութեան տեսակէտով, երկրորդ իբրեւ մտաւորական ու բարեկիրթ տարր: Տարօրինակ չէ նոյնպէս որ, Owensի, Metcalfeի, Woodroffի, Hardinի, Archie Williamsի, Robinsonի, Albrittonի նման սեւամորթ, թուխ կամ ճերմակ առաջին կարգի համալսարանական ախոյեաններ փափաք յայտնած են իրենց դպրոցական ընթացքը աւարտել վերջ մարզական առաջնորդ դառնալ զանազան կրթական կամ համալսարանական հաստատութեանց մէջ: Այս երեւոյթը կը հաստատէ թէ որքան նախանձելի է այդ ասպարէզը, մարմնակրթանքին տրուած կարեւորութեան հետեւանքով:

Գ. ՃՕՂՕԼԵԱՆ

եւ Արեւմուտքի հանդիպում: Հայի ներքնաշխարհի կործանումը չի կարելի պայմանաւորել միայն Արեւմուտքով: Կարծում ենք, որ նոյն ներքնաշխարհը Հայը կարող է կորցնել եւ Արեւելքում: Ներքին աշխարհի խնդիրը կապուած է անհատի ազգութեան, իր ազգի անցեալ, ներկայ եւ ապագայ պատմութեան հետ, իր հայրենիքի հետ: Անշուշտ, Արեւելքն էլ, Արեւմուտքն էլ ազդում են Հայի վրայ: Ի զուր չէ որ դարեր անընդհատ Հայը ապրել է այս երկու աշխարհների ճամբու վրայ: Լաւի հերոսների մէջ ուժեղ է Արեւելքը, այն երկրամասը, ուր Աստուած առաջին անգամ խօսել է մարդոց հետ, համաձայն աւանդութեան:

Ս. ԱՐԱՄԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՍՊԱՆԻՈՅ ՀԱՄԱՐ...

ԼԻՈՆ, 14 օգոստ. (Յառաջ).— Մեր քաղաքին հօկեանները դարձեալ գործի վրայ են: «Ստախանովեան տեմպ»ով բռնուած հանգանակութեան ձեռնարկներ են «Սպանիոյ ժողովրդավար կառավարութիւնը փրկելու համար ֆաշական վտանգէն»: Այս առթիւ փողոցէ փողոց, դուռնէ դուռ...

Իմացէ՛ք, գործին նախաձեռնողներն են «Ալագեազ» երգչախումբին անդամները: Լիոն քաղաքին մէջ, «Հօկ»ը երեւուն հոգիէ բաղկացած երգչախումբ մը ունի որ, կոչուած է «Հայ արուեստ»ը ցուցադրելու:

Այս տարի, օգոստոսի Ա. շաբաթը իրենց առաջին համերգը տուին Լիոն 3րդ թաղապետարանի սրահին մէջ: Ժողովուրդը լեցուած էր, տեսնելու խումբը եւ կարօտով լսելու հայ երգը, բայց, յուսախաբ եղաւ, երբ տեսաւ որ այդ երգուած երգերէն գրեթէ բան չէր հասկնար (Կոմիտասէն մէկ երգ կար):

Երգուած երգերուն, նոյն իսկ «սօլօ»ներուն մեծ մասը «Նոր կենցաղ»ի ծանօթ ու տափակ երգեր ու եղանակներ էին, շատերը «ներդաշնակուած?»* խումբին ղեկավարին կողմէ... Եթէ ներկայանալիք կողմ մը ունէր «Ալագեազ»ը, այն ալ իրենց միօրինակ տարազն էր:

Այս ներածումէն յետոյ, անցնինք բուն հարցին — հանգանակութեան: «Ալագեազ» երգչախումբը քանի մը օր «հիւր» պիտի մնար քաղաքիս մէջ: Եւ ահա կոմսոմոլուհի մը, հետն ալ մէկ երկու կոմսոմոլներ տունէ տուն, փողոցէ փողոց ման կուգան, փող հաւաքելու... Սպանիոյ «միացեալ ճակատ»ին համար:

Զմոռնամ ըսելու որ, հանդիսավայրին մէջ ալ պնակ մը դրած էին այդ նպատակով:

Հուրծամ Պատանի

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

Պելժիոյ բարձրագոյն վարժարաններու տարեկան վերջին քննութեանց մէջ յաջող հանդիսացած են հետեւեալ հայ ուսանողները.—

Օր. Աստղիկ Աւագեան, certificat d'étude de Bactériologie.— Պ. Իսահ Աւագեան, ատամնաբուժական վարժարան, Բ. տարի.— Պ. Վահան Բաղալեան, docteur en médecin.— (*) Պ. Եղիա Պետեւեան, Նուպարեան սան, architecte urbaniste esthète. առաջին հայ ուսանողը, որ յաջողութեամբ աւարտած է «Institut supérieur des arts décoratifs de l'Etat»ի դասընթացքը.— (*) Պ. Նուպար Կիւլէսէրեան, Նուպարեան սան, Ingénieur de construction civil.— Պ. Հրաչեայ Աչճեան, մանկավարժութիւն, Ա. տարի.— Պ. Ճերճեճեան Արմէն, մանկավարժութիւն, ա. տարի.— Պ. Կարօ Զամքէրթէն, բազմարուեստեան վարժարան (école polytechnique).— Պ. Արա Զամքէրթէն, նոյն վարժարանը.— Պ. Խաչիկ Բաբըռեան, Ingénieur de construction civil.— Պ. Փօղոս Մուրատեան, քիմիագիտութիւն, ա. տարի.— Պ. Տողրամաճեան եւ Բալօեան, Շարլըռուայի արհեստագիտական վարժարանէն, Նուպարեան սաներ.— Պ. Օննիկ Պալըքճեան, յաջողութեամբ աւարտած է Institut Michotի (լիսէ) դասընթացքը.— Պ. Գերամ Սահակեան, արքայական երաժշտանոցէն, ջութակահար, ա. մրցանակ.— Պ. Նիքօլա Միրզաբէկեան, Ingénieur Commercial:

Խաչանիշով նշանակուած մասնագէտները դիմում կատարած են, Հայաստանի մէջ կիրարկելու համար իրենց մասնագիտութիւնը.— Այս տարի երեք նոր Նուպարեան սաներ ընդունուած են, հետեւելու համար զանազան մասնագիտութեանց:

Հ. Տ.

ԱՏԱՄՆԱԲՈՒԺԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ.— Օգոստոս 2-10 Վիեննայի մէջ տեղի ունեցաւ ատամնաբուժական Թ. համաժողովը, որուն կը մասնակցէին նաեւ Հայեր: Թուրքիոյ պատուիրակութեան մէջ աչքի կը զարնէր Հրանդ Հայրապետեան (Կ. Պոլսէն), իսկ Իտալիայէն Յակոբ Թաշճեան:

ՄԱՄՈՒԼ

ՆՈՐ ԴԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆ

Սելանիկի «Հորիզոն»ը դիտել կուտայ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (8 օգոստ.)·

— «Հայ վարժարաններու արտօնութեան եւ վերաբացման խնդիրը, քանի մը օրէ ի վեր կը գտնուի նոր դժուարութեան մը առջեւ այն փոփոխութեանց պատճառով, որոնց ենթարկուեցաւ կառավարական կազմը: Կրթական նախարար Պ. Լուվարիս, որուն կատարուած էին դիմումները մինչեւ այսօր, հրաժարեցաւ: Մենք կը սպասէինք, որ Գերմանիայէն վերադարձին, անիկա առիթը պիտի գտնէր զբաղելու մեր խնդրով, բայց ահաւասիկ, վերադառնալէն հազիւ երեք օր անցած անիկա կը քաշուի իր պաշտօնէն եւ տեղը կուտայ ուրիշի մը: Նորընտիր կրթական նախարարը, Պ. Եօրղաքօփուլոս անշուշտ պիտի քննէ այս հարցը, բայց պէտք է նկատի ունենալ, որ բաւական երկար ժամանակ պիտի անցնի, մինչեւ որ անիկա հարցի քննութեան համար պատեհութիւն գտնէ՝ իր այնքան բազմազբաղ վիճակին մէջ:

Պէտք չէ մոռնալ, որ կրթական նախարարութեան համար եւ ուրիշ բազմաթիւ կարեւոր գործերու կարգին, մեր դպրոցական խնդիրը կը ներկայացնէ երկրորդական, երրորդական նշանակութիւն: Մանաւանդ այս ամիս, յիշեալ նախարարութիւնը կլանուած կ'ըլլայ բացառիկ աշխատանքներով, քանի որ կը գտնուինք կրթական տարեմուտի նախօրեակին:

Եթէ ձգենք իր ջուրին, ապահովաբար ամիս մը եւս կ'անցնի այսպէս, առանց դրական կամ բացասական որեւէ արդիւնքի: Պ. Եօրղաքօփուլոս, հարցը հանգամանօրէն քննելու համար կը կարօտի լուսաբանութեանց, քանի որ եղածէն բնաւ տեղեկութիւն չունի: Իսկ այդ լուսաբանութիւնները առնելու համար, անիկա, իր տրամադրութեան տակ ունի մէկ գլխաւոր աղբիւր, — նախարարութեան պատկան զոյգ սպասարկութիւնները (Նախակրթութեան եւ կրօնից ու փոքրամասնութեանց ճիւղերը), որոնց պետերուն պիտի դիմէ հարկ եղած բացատրութիւնները ուզելու համար: Անշուշտ, անիկա նկատի պիտի ունենայ նաեւ ասկէ առաջ մեր ներկայացուցած յուշագիրը, մեր տուած ու տալիք բացատրութիւնները, բայց ի վերջոյ, այդ բոլորէն աւելի կշիռ մը պիտի ունենայ իրեն համար, պատասխանատու պաշտօնատարներու տեսակէտները:

Արդ, ի՞նչ կատարուած է ցարդ այդ պաշտօնատարներուն մօտ, մանաւանդ երբ գիտենք, որ անոնցմէ մէկը, Պ. Իմպրիլիս, այնքան աննպաստ տրամադրութիւններով տոգորուած էր մեր վարժարանական հարցին նկատմամբ: Որքա՞ն կարելի եղած է լուսաբանել այդ պաշտօնատարները, որպէսզի անոնք բոլորովին անբարեացակամ դիրք չբռնեն եւ աննպաստ զեկուցում մը չտան նորընտիր կրթական նախարարին: Պ. Իմպրիլիսի մօտ կատարուած մէկ դիմումը, անշուշտ, բոլորովին անբաւարար է, երբ տեսանք, մանաւանդ, որ անիկա, իրեն տրուած երկար բացատրութիւններէն վերջն ալ անդրդուելի մնաց՝ մեզի բոլորովին աննպաստ եղող իր տեսակէտներուն մէջ: Իսկ այնուհետեւ, հակառակ ամիս մը անցած ըլլալուն, կը կարծենք, որ որեւէ նոր դիմում մը չկատարուեցաւ անոր եւ նոր լուսաբանութեանց հետ միասին նոր խնդրանք մը չներկայացուեցաւ:

Այս պայմաններու տակ, դպրոցական այս հարցով զբաղող աթենական յանձնախումբը տեսնելիք կարեւոր գործեր ունի, արտաքին ճակատի վրայ: Ժողովներ գումարելը բաւական չէ: Դեռ պէտք չէ անտեսել այն իրողութիւնը, թէ ժողովներու գումարումով ցոյց տրուած գործունէութիւնն ալ դանդաղ ընթացք մը ունեցաւ, շատ մը ժողովականներու ի յայտ բերած անտարբերութեան պատճառով: Յանձնախումբը, իր առաւելագոյն ճիգը պիտի թափէ արտաքին ճակատի վրայ գործ մը տեսնելու համար: Նորընտիր կրթական նախարարին կատարուելիք դիմումն ու տրուելիք լուսաբանութիւնները, օրինակի համար, այժմէն պիտի սկսին: Այդ դիմումը պէտք է կատարուի շուտով: Յետոյ, պէտք է ամէն կարելիութիւն ի գործ դնել, մեղմելու եւ ի նպաստ մեզի դարձնելու համար պատկան սպասարկութեանց պետերու տրամադրութիւնները, որոնցմէ կախուած է առաւելապէս հարցին կարգադրութիւնը»:

ԹԱԳԱՒՈՐԻ ՄԸ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ֆրանսերէն թերթ մը աճապարեր է հետեւեալը գրել Անգլիոյ թագաւորին դէմ մահափորձին առթիւ.—

Եթէ Անգլիոյ թագաւորին դէմ մահափորձ տեղի ունեցաւ, կրնանք ըսել թէ ասոր յանցանքը չէ ոստիկանական այն հսկայ կազմակերպութիւնը, որ կը հսկէ վեհապետին ապահովութեան վրայ: Ոստիկանական մասնաճիւղ մը յատկապէս պաշտօն ունի թագաւորին անձը միայն պաշտպանելու: Վեհապետին տեղափոխութիւններուն ընթացքին, անոր շուրջը կը կազմակերպէ ճշմարիտ ցանց մը՝ որուն հիւսքը ծակելը դժուարին է արդարեւ:

Բարձրահասակ ոստիկան մը, երեսը ամբոխին դարձուած, կը կենայ ամբողջ ընթացքին, որպէսզի կարենայ շրջակայքի բոլոր շարժումներուն վրայ հսկողութիւն կատարել: Թափօրին երկայնքին տողաշար կը կազմեն ձիաւոր ոստիկաններ: Բանակն ալ իր կողմէ պատրաստ է միջամտելու: Հետեւաբար, վտանգի պատասխանատուութիւնները մեծապէս կը նուազին:

Պըքինկհէմի պալատին մէջ ա՛յն տեսակ կարգադրութիւններ եղած են որ թագաւորը զերծ կ'ըլլայ մահափորձերէ: Արքայական սենեակներու մէջ առանց առաջնորդի մտնել յանդգնողը անկարելի է որ կարենայ ինք մինակ դուրս ելլել: Ելքերը կը կորսնցնէ: Բուն արքայական սենեակին դուռը այնպէս մը յարմարցուած է որ ինք իրեն վրայ չի դառնար, մինչեւ որ վեհապետը չկոխէ իրեն մօտ զետեղուած կոճակի մը վրայ: Պալատին մէկ ուրիշ կողմը կայ նաեւ կեղծ պատ մը՝ զոր կարելի է շարժումի մէջ դնել կոճակի մը վրայ կոխելով: Այնքան գաղտնիքներ ունի Պըքինկհէմի պալատը, որուն համար կարելի է ըսել, թէ ուրուականներով շրջապատուած է:

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

Այդ միջոցին արդէն իսկ սպառնական շարժումներ կը նկատուէին Սասնոյ դէմ. Գենջի, Հազոյի, Մօտկանի, Խարզանի, Իչխրնձորի եւ այլ կողմերու աչիրէթները շարժման մէջ էին դրուած: Սասնոյ ժողովուրդը եւ յեղափոխական ղեկավարութիւնը կը զգային անշուշտ իմաստը այս շարժումներուն եւ իրենց կողմէ, որքան հնարաւոր էր, պաշարի ու ռազմանիւթի կեդրոնացման պատրաստութիւններ կը տեսնէին:

Մերիները ըսին, թէ կռիւներու կեդրոնը պիտի ըլլայ Տալուորիկը ու Կէլիէկուզանը, իսկ իբր վերջին դիմադրութեան կեդրոն՝ Անտօք լեռ, ը որ ամէն յարմարութիւններ ունի վերջին դիմադրութիւններու համար: Իսկ մինչ այդ, բոլորի յոյսը ռուսական բանակն էր, որ ամէնքի կարծիքով, չի կրնար ուշանալ: Կարիքը ունէին փորձառու զօրավար-ղեկավարներու եւ մթերքի: Բայց որովհետեւ համոզուած էին թէ՝ կառավարութիւնը նախ Սասունը պիտի զարնէ, ապա քաղաքն ու դաշտը, այդ պատճառով ալ որոշուած էր, որ ամէն ինչ Սասունի համար գործածուի. դաշտէն կարեւոր ուժեր պէտք էր կանչէին անմիջապէս եւ, հնարաւոր եղածին չափ, ռազմական պարէն կեդրոնացնէր:

Այսքան տարիներ անցնելէ վերջ, անշուշտ, դժուար է ճշգրիտ պատկերը տալ մեր խորհրդակցութիւններուն, բայց աւելորդ չեմ համարեր գոնէ մօտաւորապէս վերյիշել, յատկապէս տեղական ղեկավարներու տեսակէտները:

Կիրակոսը կը պնդէր, թէ յարձակման նախաձեռնութիւնը պէտք է որ մենք ստանձնէինք եւ կ'առաջարկէր յարձակիլ քաղաքի վրայ: «Մուշ գարկ'ենք», ռազմամթերք եւ պաշար ձեռք կը բերենք, կ'ամրանանք եւ լուր կուտանք ռուս բանակին,— կ'ըսէր ան:

Քեռթիկ Մանուկը դէմ էր ատոր: Ան կ'ըսէր թէ՝ մեր ուժերը ի վիճակի չէին նման գործ մը կատարելու: Սասունէն ուժերը այլ տեղ տանիլ, կը նշանակէր սկիզբէն իսկ խորտակել մեր միջնաբերդը:

Մճօն եւս յարձակողականի կողմնակից էր, սակայն Սասունի շուրջը մաքրելու եւ լեռները մեր ձեռքը պահելու դիտաւորութեամբ:

Կորիւն էր միայն ընկճուած: Լաւատես չէր մեր գործողութիւններու յաջողութեան նկատմամբ: Պաշար ու ռազմամթերք չունինք,— կ'ըսէր ան, — դաշտը անպատրաստ է եւ անկազմակերպ, քաղաքը չի դիմանար առանց դրսի օժանդակութեան: Սասունը թերեւս քիչ մը կը կռուի, բայց բայց մինչեւ ե՞րբ: Եւ անոր բովանդակ յոյսը ռուսական բանակը եւ մեր կամաւորական գունդերն էին, եթէ միայն ժամանակին հասնէին:

Այսպէս ծանր մտահոգութիւններով ու տատանումներով անյաղթելի դժուարութիւններու հանդէպ՝ գրեթէ շաբաթ մը անցուցինք, երբ Վարդավառի օրը, կէսօրէ առաջ Կուրտիկ լեռան մեր պահակներէն սուրհանդակ մը եկաւ յայտնելու թէ՝ արշալոյսին թնդանօթի ուժգին որոտ լսած էին Ս. Կարապետի եւ Վարդոյի կողմէն: Բոլորի ուրախութիւնը մեծ էր. ուրեմն ռուսական բանակը մօտեցած է: Հարցերով հեղեղեցին եկողը. քանի՞ հարուած լսած են, շարունակաբար կ'որոտար, թէ՞ հատ-հատ, որո՞շ էր որ Ս. Կարապետի կողմերէն է եւն. եւն: Աւելի ստոյգ հասկնալու համար, կարծեմ Մճօն էր որ մեկնեցաւ Կուրտիկ՝ իր ականջով լսելու այդ աւետաբեր որոտները: Ան վերադարձաւ ուշ գիշեր եւ ըսաւ թէ հատ-հատ կը լսէին խուլ որոտներ, բայց չէր կրնար որոշ ըսել թէ՝ ո՞ր կողմէն է որ կուգայ. երբեմն շատ մօտիկէն է, երբեմն հեռուէն: Մճօն, բերած էր նաեւ ուրիշ լուր՝ կառավարական եւ քրտական ուժերը հիւսիսէն կիսակամարաձեւ պաշարած էին Սասունը՝ Խոզմակէտուկէն մինչեւ Կըռնկի գեօղը. միայն Կուրտիկի գագաթը եւ մօտիկ շղթաները մեր ձեռքը կը մնային:

Ռուսական բանակի մերձեցումը եռանդ ու կորով ներշնչեց ամենուն: Նախայարձակ ըլլալու տեսակէտը կ'ընդհանրանար եւ հաւանաբար գործադրութեան ալ դրուէր, եթէ անակնկալ ու չարաշուք լուր մը չի գար տակնուվրայ ընելու բոլոր հաշիւները:

Քանի մը օր յետոյ, կիսախելագարի մը երեւոյթով, կիսամերկ ու գրեթէ կիսամեռ, մեզ մօտ հասաւ զուժկանը: Մօտեցաւ, կքեցաւ գետնին ու անմարդկային ոռնոցով մը գոռաց.«Ի՞նչ էք նստեր, Դուրանը զմէն կոտորան, հայութիւն չմնաց...»: Քարացանք: Հեկեկանքէն ցնցուելով, պատմեց մանրամասնութիւնները: Քրտական բազմաթիւ չէթաներ, նախապէս կտրելով գիւղամիջեան յարաբերութիւնները, երեք օրուան մէջ, առանձին առանձին ջարդած, աւերած, կողոպտած ու վառած են ժողովուրդը, անոր ինչքն ու տունը: Պատմեց, որ կը պաշարէին գիւղ մը ու խուժելով՝ կը հրամայէին որ բոլոր տղամարդիկ հաւաքուին, ապա, իրար կապելով, գիւղէն կը հանէին եւ յարմար վայրի մը մէջ կը գնդակահարէին: Երիտասարդ կանայք, աղջիկներն ու մանուկներն առեւանգած, իսկ տարիքոտ մասը, հաւաքած մարագի մը մէջ՝ կենդանի այրած են: Այդ դժոխքէն ով որ կրցած է իր հոգին ազատել, ապաստանած է Հաւատորիկ եւ Քանա սարերը, այնտեղէն Սասուն բարձրանալու համար: Բայց տուշմանը ճամբաները փակեր է ամէն կողմէ, եւ ներկայիս անոնք ամփոփ կը մնան այդ լեռներու վրայ՝ սպասելով ճար մը Սասունէն կամ հայ կամաւորական գունդերուն...:

Լսած էր նաեւ, որ քաղաքի Հայոց թաղերը թնդանօթի են բռնած ու ժողովուրդը ջարդած են: Իր ըսելով լեռներն են փախած աւելի քան քսան հազար հոգի: Կուրտիկէն լսուած որոտը այս է եղած ուրեմն...:

Ահա ինչպէ՛ս զոհ գացինք մեր «ռազմական նախատեսութեան», կարծելով թէ կառավարութիւնը, առանց դաշտին եւ քաղաքին ձեռք դպցնելու, նախ Սասունը պիտի զարնէ. թշնամին թողուց որ դաշտի զինուած ուժերը դուրս հանենք ու կեդրոնանանք Սասնոյ կղզիացած պզտիկ տարածութեան վրայ, որուն երեք կողմերը քիւրտ բնակչութիւնն էր եւ միայն դաշտի կողմը բաց էր մեզ համար. թշնամին օգտուելով ուրեմն այս պայմաններէն բնաջնջեց ժողովուրդը: Այս զարհուրելի սխալը գործեցինք մենք՝ ղեկավար ու պատասխանատու ընկերներս, անշուշտ առանց որեւէ անձնական նկատումի, բայց ենթարկուելով քարացած աւանդութիւններուն, յամառ անհեռատեսութեան եւ խաբուելով տարիներ առաջ Սասունի նկատմամբ Թուրքերու կիրառած ռազմական գործելակերպէն...:

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

լով եւ վախնալով պետութեանց միջամտութենէն, խոստացաւ արգիլել անգլիական օդանաւերու առաքումը նոյնիսկ անհատներու կողմէ, պայմանաւ որ միւս պետութիւններն ալ այդպէս ընեն: Այս առթիւ արտաքին նախարարութիւնն ալ զեկոյց մը հրատարակեց, յայտնելով թէ վերջնական համաձայնութիւն գոյացած է Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ, զէնքերու արտածումը արգիլելու համար: Համաձայնութիւնը ստորագրուած է երկու կողմէն ալ եւ ի զօրու պիտի ըլլայ, երբ գերմանական, իտալական եւ խորհրդային կառավարութիւնները ստորագրեն: Գերմանիա եւ Իտալիա վերջնական պատասխան չեն տուած տակաւին: Անգլիական եւ ֆրանսական դեսպանները այս առթիւ դիմումներկատարեցին Հռոմի եւ Պերլինի մէջ:

Պերլինի Ողիմպիականին հանդիսաւոր փակումը

Կիրակի, օգոստոս 16ին, 11րդ Ողիմպիականին փակումը տեղի ունեցաւ, շքեղ հանդիսութիւններով եւ ի ներկայութեան Գերմանիոյ առաջնորդ Ադոլֆ Հիթլէրի եւ իր նախարարական կազմին:

Կոմս Պայեէ Լաթուր, Միջազգային Ողիմպիական յանձնախումբին նախագահը, բարձրանալով պատուոյ պատշգամին վրայ, որուն առջեւ շարուած էին բոլոր երկիրներու դրօշները, հանդիսաւոր կերպով արտասանեց փակման խօսքը:

— «Յանուն Միջազգային Ողիմպիական յանձնախումբին, Առաջնորդ եւ վարչապետ Ադոլֆ Հիթլէրի, Պերլինի քաղաքային իշխանութեանց եւ խաղերու կազմակերպիչներուն, մեր երախտագիտութեան տուրքը մատուցանելէ վերջ, 11րդ Ողիմպիական խաղերու փակումը կը յայտարարենք, եւ աւանդութեան համաձայն կը հրաւիրենք բոլոր երկիրներու երիտասարդութիւնը, չորս տարիէն հաւաքուիլ Թօքիոյի մէջ, կատարելու համար հոն 12րդ Ողիմպիականը: Թող այս յաջորդն ալ տեղի ունենայ ուրախութեան եւ համերաշխութեան մէջ, որպէսզի այսպէսով, դարերուն մէջէն շարունակուի Ողիմպիականի բոցը, միշտ աւելի կենսունակ, միշտ աւելի յանդուգն եւ աւելի մաքուր մարդկութեան մը բարօրութեան համար»:

Ապա, չիսուն երեք ալիտակագդեստ չնորհալի օրիորդներ, նման այն երեքին որ Ողիմպիականի ամբողջ տեւողութեան յաղթականներուն ճակատը կը զարդարէին, երթալով մասնակցող իւրաքանչիւր երկրի դրօշի քով, Ողիմպիականի դափնիները զետեղեցին նաեւ անոնց վրայ: Նուագախումբը, այս պահուն, միշտ խոր լռութեան մէջ, կը նուագէր Պէթհովէնի հզօր մէկ կտորը, «Ջոհերգը»:

Ողիմպիականի խորհրդանիշը՝ հինգ գոյնզգոյն օղակներով ագուցուած ճերմակ հսկայ դրօշակը դանդաղօրէն վար իջաւ պատուոյ կայմէն, մինչ Ողիմպիականի բագինին հուրը աստիճանաբար կը մարէր: Թնդանօթը որոտաց, ու հսկայ զանգակին ղօղանջը վերջին անգամ մըն ալ հնչեց, աւետելու աշխարհին փակումը՝ միջազգային եղբայրութեան փերազանց այս տօնին:

Այս նուիրական պահուն, խորհրդաւոր ձայն մը, զօրաւոր եւ պատկառազդու, բարձրախօսներուն մէջէն տարածուեցաւ միջոցին մէջ.— Ich rufe die Jugend der Welt nach Tokio» (Աշխարհի երիտասարդութիւնը կը հրաւիրեմ Թօքիօ):

*** Վաղը կը հրատարակենք Ողիմպիականի վերջնական արդիւնքները: Ազգութեան կարգով ամէնէն շատ չքանշաններ շահած են Գերմանիա (31 ոսկի, 28 արծաթ, 27 պղինձ) եւ Մ. Նահանգները (24 ոսկի, 18 արծաթ, 12 պղինձ):

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՄԵՐԻԿՈՒՀԻ ՄԸ ՀԱՄԲՈՒՐԵՑ ՀԻԹԼԷՐԸ, չաբաթ օր, Ողիմպիական մրցումներու ընթացքին: Հակառակ պահակներու աչալուրջ հսկողութեան, երբ լողալու մրցում կը կատարուէր, կինը տեղէն ցատկեց, գնաց Հիթլէրի նստած օթեակը, խնդրեց թուղթ մը ստորագրել, յետոյ այտերէն համբուրեց եւ թաւ գնաց տեղը: Մինչ Հիթլէր կը խնդար, պահակները հետապնդելով մարզադաշտէն դուրս հանեցին կինը, որ ըսեր է թէ Քալիֆորնիայէն մինչեւ Պերլին եկած էր, այդ համբոյրին համար:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ ՆՈՐ ԴԷՊՔԵՐ պատահեցան շաբաթ եւ կիրակի: Գալիլիայի հիւսիսային շրջանին մէջ սպաննուեցան 10 Հրեաներ: Խռովութեանց ըսկիզբէն ի վեր 65 Հրեաներ սպաննուած են: Միտքերը չափազանց գրգռուած են Հրեաներուն մէջ: Մամուլը կը յանձնարարէ դիմադրել:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ օտարականներու առանձնաշնորհները (քափիթիւլասիոն) ջնջելու որոշում տրուած ըլլալով, հաւանական է որ բրիտանական մարզպանը այսուհետեւ դեսպանի տիտղոս ստանայ: Անգլեւեգիպտական դաշնագիրը պիտի ստորագրուի այս օրերս, Լոնտոնի մէջ:

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ զինուորական գործավարութիւնը նոր օրէնքին համաձայն դրօշի տակ պիտի կանչէ 1915ի զինուորցուները, սեպտ. 1էն նոյեմբեր 1: Այս տարի զործօն ծառայութեան կանչուած նորագիրներուն թիւը պիտի ըլլայ 500.000, կ'ըր հաշուով:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները երեքշաբթի երեկոյ (18 Օգոստ.) ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարան վերնայարկը, 4 Rue St. Denis (Place du Châtelet), մեթրօ Châtelet: Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն եւ պատգամաւորի ընտրութիւն:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Ուխտագնացութիւն
ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

տեղի կ'ունենայ յառաջիկայ Սեպտ. 6ին,
Նախաձեռնութեամբ Հայ Կամ. Մարտիկ. Միութեան եւ մասնակցութեամբ Յուշարձանի Կեդր. Վարչութեան, Հայ Սպայից, Զօրի եւ բազմաթիւ միութիւններու:

Բացառիկ եւ ճոխ յայտագիր: Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած Դրօշակ Միութեան Շահրիկեան սրահի Մատակարար Մարմնի կողմէ
22 Օգոստ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Շահրիկեան սրահին մէջ,
5 rue de l'Eclipse
Աբելեան Թատերախումբը կը ներկայացնէ
ՏԱՑԻ ԿԱՐԱՊԵՏԸ կամ ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ՓԵՍԱՑՈՒՆ (զաւեշտ 3 արար)
Մուտք Ա. կարգ (Գ. Միութեան վիճակահանութեան տոմսերէն 2 հատ)
Բ. կարգ (Նոյն տոմսերէն 1 հատ):
Նոյն տոմսերը որոնք վիճակահանութեան համար պատրաստուած են, պիտի ծառայեն նաեւ իբր Մուտքի տոմս:

Ժողովրդական դաշտապարահանդէս Մարսէյլի մէջ
Ղեկավարութեամբ ՄՈՎՍԷՍ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆԻ

23 Օգոստ. կիրակի ամբողջ օրը, Շըմէն տը լա Մատրակ, վիլ Լիւսիէս կառօնի պարտէզին մէջ:
ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ
Երգ, արտասանութիւն, կենդանի կատակերգութիւններ, «Քաւոր Սահէրջեան». կը ներկայացուին հետեւեալ զաւեշտները.— ԵՐԿՈՒ ՔԱՂՑԱԾՆԵՐ, ՀՆԱՐԱՄԻՏ ՎԱՐՁԱԿԱԼԸ եւ ՊԱՇՏՕՆ ԽՈՒՄԲԱԼ Է:
Հայկական պարեր տավուլ զուռնայով:
ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ ՄԱՏՉԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ: Մուտք 2 ֆրք.:
Հանդիսավայր երթալու համար առնել 70 թիւ հանրակառքը, իջնել Ապաթուառի փլասը եւ գտնել 3/4 թիւը:

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է ԵՒ ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

"ՎԷՄ" ի Ժե. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Վ. Մինախորեան, Արհաւիրքի օրեր.— Վ. Փափազեան, Համաշխարհային պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը.— Տոքթ. Յ. Թորգոմեան, Յուշատետրէս.— Գ. Գիւզալեան, Մեծ յոբելեանի առթիւ.— Յ. Կազանչեան, ձեռնատութիւն մը Հռոմի Ս. Պետրոս եւ Վաղարշապատի Ս. Հռիփսիմէ եկեղեցիներուն յատակագիծերու միջեւ.— Փ. Սանասար, Թիւրքիայի պատմութիւնը.— Ա. Սաֆրաստեան, Քսենոֆոնի ուղեգիծը Հայաստանի մէջ.— Յ. Ստեփանեան, Անդրանիկը Սիւնեաց երկրում.— Հայ—Հայկական բանաստեղծութիւններ.— Հին թուղթեր.— Երիվանդատէի նամակները.— Անցեալէն Ա. Խանջեան, Բաքւէն կաթողիկոս, դերասան Յ. Աբէլեան.— Կեանք մշակոյթ.— Գիրք եւ Մամուլ.— Գրախօսական:

Տարեկան բաժնեգին՝ 70, 60 եւ 50 ֆրանք, համաձայն իւրաքանչիւր երկրի թղթատարական սակի:

Երրորդ շրջանի բաժանորդները կրնան առաջին երկու տարիներու 12 թիւերը ստանալ վճարելով 50 ֆրանք, կամ վեց գրքի համար 25

Հասցէ.— S. Vratzian, 13 Rue des Platanes, Cité Jardins de Plessis-Robinson, (Seine).

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (70)

ՁԱՐԹՕՆՔ
(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— « Ես եմ, Վաղօ: Տօ էս որքան սպասեցինք: Հը, աղջի՞կ ես, թէ մանչ, — հարցուց կաղը, որ գիւղի ուսուցիչն էր:

— « Մանչ, եւ սալանի պէս մանչ, — հպարտութեամբ պատասխանեց Վաղօն՝ ձիւրկոնէն վար ցատկելով:

— « Հէյ, հէյ..., — մէկ ալ ձայնը գլուխը ձգած կանչեց Սեդրակը:

« Շիտակը ես անմիջապէս չհասկըցայ, թէ ինչո՞ւ համար էր այդ տարօրինակ կանչը: Բայց վայրկեան մը չքաշեց, գլխի ինկայ: Ուսուցչի կանչին վրայ՝ ճամբու երկու կողմերու կանանչ արտերը կարծես հրաշքով մը կենդանացան: Մինչ այդ, արտերու մէջ թաղնուած բազմութիւնը, որ կէս գիշերէն կը սպասէ եղեր, այդ պայմանադրական նշանի վրայ ստուերներու նման չորս կողմէն կը բարձրանայ ու կը շրջապատէ փուրկոնները: Ոչ մէկ խօսք, ոչ մէկ աղմուկ, կարծես անխիւթ ստուերներ լինէին: Տասնեակներով բազուկներ կ'երկարէին դէպի փուրկոնները:

« Երիտասարդ, ալեւոր, կին ու երեխայ կարծես օղակ կազմած լինէին մեր չուրջը: Մնաուկ մը վերցնողը անմիջապէս կ'անհետանար խաւարի մէջ:

— « Այ ձեր հոգուն ղուրպան, — Վաղօն կը քաջալերէր խումբ մը երեխաները.— չէ, սնտուկը շատ ծանր է ձեզի համար, — ու մէկ մէկ հրացան կը զնէր անոնց ուսերուն, — ա՛, ձեզ մատաղ, վազեցէ՛ք տեսնեմ:

« Շատ յստակ գաղափար չունիմ թէ չորս փուրկոնները ինչպէ՞ս դատարկուեցան: Կարծես իրական թալան լինէր: Կէս ժամ չքաշեց՝ ամէն ինչ մաքրուած էր: Դատարկ փուրկոններով Ղարաքիլիսէ մտանք »:

— Տօ, ապրի՛ք, Աստուած վկայ, տղամարդու գործ է ըրածնիդ, — ոգեւորուած բացագանչեց Հրայրը:

— Իսկ փուրկոնները ի՞նչ ըրիք, — հետաքրքրուեցաւ Սարգիսը:

— Ի՞նչ պիտի ընէինք որ: Կէս օրուան մօտերը, գիւղացիները լեցուեցան փուրկոններու մէջ եւ երգելով ու տավուլ զուռնայով քաղաք իջան, որպէս թէ քաղաքէն հարս բերելու համար:

— Ուրեմն ոչ ոք չձերբակալուեցա՞ւ, — ուրախացած հարցուց Կարօն, — այ, յաջողութիւն եմ ըսեր...

— Առայժմ ոչ ոք: Աստուծ կանուխ ստիկանութիւնը թէեւ Գէորգեանը եւ քանի մը երիտասարդներ ձերբակալեց, բայց յաջորդ օրը ստիպուած եղաւ արձակելու: Գէորգեանը խելօք խաղ մը խաղաց ոստիկանութեան գլխուն: Առաջուց գիտնալով գլխուն գալիքը, այդ գիշեր տանը հրաւէր էր սարքած: Եւ ո՞վ հրաւիրէ որ հաւնիք: Այն բոլոր հայ երիտասարդները, որոնք ոստիկանութեան աչքին կասկածելի կը համարուին, եւ ասոնցմէ զատ շրջանային վարժարաններու ուսուցիչները, իր պաշտօնավարած վարժարանի հայատեաց վարիչը եւ դատարանի ռուս աւագ դատախազը, բոլորն ալ քաղաքի մէջ յայտնի անձնաւորութիւններ: Մինչեւ առաւօտեան ժամը չորսը լաւ քէֆ մը ըրած են: Յաջորդ օրը, երբ Գէորգեանն ու ընկերները կը ձերբակալուին, այդ ռուսները բարկացած կը լինին վկայել թէ՝ մինչեւ առաւօտեան ժամը չորսը միասին եղած են:

— Իսկ Պարոնո՞վն ինչ լուր, — մըտահոգուած հարցուց Պաստամեանը:

— Ամբողջ մեղքը ծանրացեր է մեր երկու փախստական զինուորներուն վրայ, մէկ ալ վրացի զինուորին, որ անոնց գործակիցը կը համարուի: Անշուշտ պահակապետը անմիջապէս փոխուեր է, Պարոնովն ու ենթասպան ալ յանձնուած են զինուորական դատի, որ պարզապէս ձեւական նշանակութիւն ունի:

— Յաջող գործ մըն է, — բաւականութեամբ ժպտաց Պաստամեանը.— հիմա անցնինք մեր գործին: Ջորի մէջ, այս տեղէն բաւական մը հեռու, շատ յարմար տեղ մը գտայ փորձերու համար:

— Բայց ձա՞յնը, — տարակուսած հարցուց Սարգիսը.— վախնամ...

— Չէ, հոգիս թէ ձայնը մինչեւ գիւղ հասնի, — ապահովցուց Պաստամեանը.— տեղը շատ խոր է ու բաւական մը վերը: Կարօն անգործածելի բուխերիկի մէջ շինուած գաղտնի պահարանը բացաւ եւ անկէ դուրս բերաւ բազմաթիւ եւ բազմաձեւ դատարկ ռումբեր, ծըրարով տինամիթ, զանազան մեծու-թեամբ հրթիռներ: Եւ հինգ ընկերները չուրջանակի նստած՝ սկսան յաջորդ օրուան փորձերու համար պէտք եղած ռումբերը լեցնել տինամիթով:

×

— Ես միշտ ալ կ'ըսէի, որ հինգէն աւս քայլ տարբերութեամբ կարելի է ցանկացած տեղը իջեցնել, — մեծ բաւականութեամբ ձեռքերը իրար շըփելով շուրջիններուն դարձաւ Պաստամեանը, — եթէ միայն կարողանանք վառօդը եւ եռատանին հակակշիռի ենթարկել:

— Անգամ մըն ալ փորձենք, — խնդրեց Վահէն, — աւելի սքանչելի զէնք մը կրնայ լինիլ Երկրի մէջ:

— Շատ լաւ, — համաձայնեցաւ Պաստամեանը, — այս անգամ դիմացի մեծ ժայռը կը լինի մեր նշանակէտը:

Պաստամեանի մատնանշած ժայռը առնուազն երկու հարիւր չիսուն քայլ հեռաւորութիւն ունէր իրենց կեցած տեղէն: Առանց աճապարելու, Պաստամեանը նոր հրթիռ մը զատեց ու դրաւ եռատանիի վրայ, չեղակի դիրքով: Երբ իր պահանջով ներկաները հեռացան, բացի Կարոյէն, խուրձին մէջէն 2 փունտանոց նոր ռումբ հանեց ու երկարեց Կարոյին: Վերջինս գրպանէն հանեց ռումբի երկար սիւլ մը եւ մեծ զգուշութեամբ իր ռումբի սրածայր կողմէն ներս, նամիթի խմորին մէջ: Պատրաստ հաստ սանը անցուց ռումբի ծայրէն, որ զսպանակով մը կախուած կը մնար կապսիւլին մէջ, առանց անոր դպչելու: Այդ սանդի դուրս ինկած հատուածը նոյնձեւ գլուխը երբ հանդիպէր եւ է արգելքի, այդ պարագային այն սանը պիտի սեղմուէր կապսիւլին մէջ՝ պայթեցնելով զայն, որ կարգին պատճառ պիտի դառնար ռումբի մէջ սեղմուած տինամիթի պայթելուն:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ՏՊԱՐԱՆԻ ՀԱՄԱՐ)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 19 ՕԳՈՍՏՈՍ
MERCREDI 19 AOUT 1936

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3195

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

ՆՈՐ ՏԱՊԱՆԱՔԱՐԸ

— « Վերջերս 150 հոգի ձերբակալուեցան Թիֆլիսի մէջ, հակահայկական շարժման մը կուսակիցներուն կողմէ գումարուած ժողովի մը ընթացքին» :

Տարօրինակ չէ՞ որ աւելի քան մէկ ամիս վերջը կը հասնի այս տեղեկութիւնը, Մոսկուայէն, այն ալ միայն քանի մը թերթերու: (Երէկ «Թան»ն ալ հրատարակած էր, ինչպէս կիրակի օր՝ «Փարի-Միտի»ն) :

Քանի որ 150 հոգի ձերբակալուած են Թիֆլիսի մէջ, կրնաք նախատեսել թէ որքան աւելի կալանաւորուած են Երեւանի մէջ, անձնասպանութենէն առաջ Խանջեանի ողբերգութեան առթիւ, կամ վերջը:

Մեր երկու մասնաւոր տեղեկութիւնները այդ մասին ալ կը խօսէին: Անշուշտ վերապահութեամբ, քանի որ դժուար է ուղղակի լուր ստանալ օրը օրին:

Ուրեմն, առ այժմ բաւական սեպենք Թիֆլիսի ձերբակալութեանց մասին տրուած տեղեկութիւնը, որ ամբողջ պատմութիւն մը կ'արժէ, իր չոր ու ցամաք վիճակին մէջ:

Տարակոյս չկայ թէ ինչ որ «հակահայկական շարժում» կը կոչուի, պարզապէս բոլշեւիկեան ժողով մըն է, եւ միշտ խառն, ինչպէս ամբողջ Խ. Միութեան մէջ:

Նկատի առնելով պայմանները եւ մասնաւորապէս հայ բոլշեւիկներու խառնուածքը — հլու հնազանդ հաւատարմութիւն — կարելի չէ խօսիլ բոլորովին հայկական եւ գաղտնի, դաւադրական ժողովի մը մասին:

Թերեւս անհատական խորհրդակցութիւններ կատարուած, թեր ու դէմ կարծիքներ փոխանակուած են, նոր սահմանադրութեան մասին: Իսկ ամէնէն հաւանականը այն է որ, Աղասի Խանջեան Մոսկուա գացած կամ այդ քաղաքէն վերադարձած ատեն, հրաւիրուած է զեկուցում տալու Երկրային Կոմիտէին կամ ուրիշ մարմնի մը առջեւ — միշտ խառն — եւ այդ առթիւ տեսակէտներ պարզուած են:

Արդ, բոլոր երեւոյթները եւ Խանջեանի տենդագին երթեւեկը կ'ապացուցանեն թէ հարցը ուղղակի կապ ունէր նոր սահմանադրութեան տրամադրութեանց, եւ մանաւանդ սահմանային անիրաւութեանց հետ:

Այս գետնին վրայ, Խանջեան եւ թերեւս ուրիշ հայ բոլշեւիկներ կրնան սուր խօսքեր արտասանած ըլլալ, միշտ յանուն նոյն վարդապետութեան: Իսկ Վրացիները եւ մասնաւորապէս Կովկասի կարմիր փոխարքան, Բերիա, չհանդուրժելով, անտանելի մթնոլորտ մը կը ստեղծեն, Խանջեանը եւ միւսները կը ներկայացնեն իբրեւ «գծից շեղած», զեկոյցներ կը փութացնեն Մոսկուա, լայն իրաւասութիւններ կը ստանան, եւ կ'որոշեն օրինակելի դաս մը տալ «անհաւատարիմներ»ուն:

Այս եզրակացութեան համար, ինչ որ կը պակսի քաղուած տեղեկութեանց մէջ, կարելի է տրամաբանօրէն գտնել Երեւանի, Բագուի եւ Թիֆլիսի հռչակաւոր բանաձեւերուն մէջ, վրացի ժողովուրդին եւ մասնաւորապէս Բերիայի ուղղուած արտասուչ փաղաքշանքներուն մէջ:

Ինչպէս ալ դասաւորուած ըլլան դէպքերը, փաստը չափազանց խօսուն է,— ձերբակալութիւններ կը կատարուին ժողովէ մը վերջը, իսկ Խանջեան յուսահատելով կը քաշուի պանդոկ եւ անձնասպան կ'ըլլայ:

Երբ լուրը կը տարածուի, ժողովուրդը կը յուզուի, թերեւս բողոքի արտայայտութիւններ ալ կ'ըլլան, եւ Կոմկուսը չարը խափանելու համար հեւ ի հեւ ժողովի հրաւիրելով «ակտիվ»ները, ձեռամբարձ եւ միաձայնութեա՛մբ քուէարկել կու տայ ծանօթ բանաձեւերը:

Ուրիշ խօսքով, տապանաքար մը եւս կ'իջեցնէ Հայաստանի ամէնէն տարրական եւ բնական պահանջներուն վրայ:

Իսկ մթնոլորտը այնքան կը թանձրանայ, Բերիայի թաթը այնքան կը զօրանայ, որ այլ եւս մարդ չի համարձակիր Երեւանէն Թիֆլիս երթալ, կամ օգնութեան կանչել Մոսկուան:

Ի՞նչպէս կը բացատրէք ուրիշ իրողութիւն մը,— մինչեւ այսօր ալ չէ նշանակուած Խանջեանի յաջորդը,— Երեւանի Կեդր. Կոմիտէին քարտուղարը: Գոնէ մենք տեղեկութիւն չունինք այդ մասին:

Կոմկուսի Կեդր. Կոմիտէի քարտուղարները բուն վարիչներն են խորհրդային իշխանութեան, մարզպաններ կամ փոխարքաներ, ուղղակի կապուած Մոսկուայի հետ:

Արդ, ի՞նչպէս շաբաթներով առանց գլուխի կը ձգուի Երեւանը: (Խանջեան անձնասպան եղաւ յուլիս 9ին): Թեկնածո՞ւն է որ կը պակսի, թէ Թիֆլիս այնքան յանդգնութիւն ստացած է որ, առ այժմ բաւական կը սեպէ հրահանգներով եւ «դեկրետ»ներով կառավարել Հայաստանը:

Ամէն պարագայի մէջ, կարելի չէ առանց մտահոգութեան դիտել այս պարագան ալ:

Շատոնց երկրորդական, երրորդական աստիճանի մը վրայ նետուած, Հայաստան նոր հարուած մը կը ստանայ Թիֆլիսի եւ Բագուի ձեռքով, եւ Մոսկուայի գործօն մեղսակցութեամբ:

Ա՛յս է Խանջեանի ողբերգութեան ամբողջ իմաստը: Եւ այս կէտին վրայ պէտք է կեդրոնանայ բոլորին ուշադրութիւնը, առանց նախապաշարուելու զանազան չռայլաբանութիւններէ:

Նոյն իսկ սահմանադրութեամբ նուիրագործել սահմանային ընդվզեցուցիչ անարդարութիւնները եւ յետոյ փշրանքներ նետել Երեւանի երեսին, չի նշանակեր պաշտպանել Հայաստանի հիմնական շահերը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԿՐԱԿ ԾՈՎԷՆ ԹԷ ՑԱՄԱՔԷՆ

Սան Սեպաստիանոյի 1200 պատանդները ո՞չ եւս բէ գնդակահարուած

ՆՈՐ ՅԱՐՁԱԿՈՂԱԿԱՆ ՄԱՏՐԻՏԻ ԴԷՄ

Սպանիոյ ապստամբները խստօրէն պաշարած ըլլալով Սան Սեպաստիանոն, երկուշաբթի օր սկսան ռմբակոծել թէ ծովէն եւ թէ ցամաքէն, հակառակ 1200 պատանդները գնդակահարելու սպառնալիքին: Զօրս մարտանաւեր կրակ բացին կէս օրին, մէկը՝ Կուատալուփ ամրոցին վրայ, երկու մղոն հեռուէն, միւս երեքը՝ Սան Մարքօ, Փէտրօ եւ Իգալպէլլա բերդերուն վրայ, որ կը գտնուին Սան Սեպաստիանոյի եւ Պիլպաոյի միջեւ: Կուատալուփի բերդը, որ կը պարունակէ 80 թօն ուժանակ եւ ուրիշ պայթուցիկ նիւթեր, եթէ պայթի՝ կրնայ ահռելի աղէտ մը ըլլալ: Հետեւաբար ուղղակի ռմբակոծութիւն մը կրնայ ահռելի աղէտ մը թուցիկներ: Հետեւաբար ուղղակի ռմբակոծութիւն մը կրնայ ահռելի աղէտ մը բանալ ներսը բանտարկուած հարիւրաւոր քաղաքական կալանաւորներու եւ պատանդներու համար:

Ռմբակոծութիւնը սկսած ատեն, «Սպանիա» մարտանաւը 9 ռումբ արձակեց բերդին դէմ, եւ երկուքը ինկան ուժանակի մթերանոցէն քանի մը քայլ անդին: Մթնոլոր ռմբակոծութիւնը վերսկսաւ ուրիշ մարտանաւ մը, տասնական վայրկեան ընդհատումով: Բերդին թնդանօթները չպատասխանեցին: Միեւնոյն ատեն, Լրեւ ապստամբ զօրագունդեր յառաջ խաղացին հարաւէն եւ արեւելքէն, կարեւոր դիրքեր գրաւելով: Երկրորդ գունդը Սան Սեպաստիանոյի գունդերուն առջեւ հասած է արդէն, իսկ երկրորդը կտրած՝ Իրունի եւ Սան Սեպաստիանոյի հաղորդակցութիւնները, այնպէս որ կառավարական զօրքը չի կրնար օգնութեան հասնիլ: Ուրիշ զօրագունդեր ալ պաշարած են Իրունը: Այս քաղաքը 17.000 բնակիչ ունի եւ հարիւրաւորներներ փախած են Պիրէնեան լեռները: Հրակէզ արեւ մը աւելի կը սաստկացնէ բնակիչներուն հատապանքը: Միայն քանի ջրհորներ մնացած են ամբողջ բնակչութեան համար եւ անոնք ալ սպառելու մօտ են: Քաղաքը գրեթէ զրկուած է հացէ եւ ջուրէ, եւ եթէ պաշարումը չվերնայ, հաւանական է որ Սան Սեպաստիանօ անձնատուր ըլլայ:

Ապստամբ վարիչները կը նախընտրեն քաղաքը գրաւել անձնատուութեամբ քան ռմբակոծութեամբ: Սակայն, եթէ քանի մը օրէն անձնատուր չըլլայ, կը փախցուի որ շատ աւելի ուժգին յարձակում մը կատարուի:

Զրոյցի մը համաձայն, 200 պատանդներ, որոնք շարուած էին կայօլինի համաններու առջեւ, Պիլպաոյի նաւահանգիստին մօտ, սպաննուեցան կամ վիրաւորուեցան, երբ կայօլինը բռնկեցաւ ապստամբներու արձակած ռումբերէն:

Սան Սեպաստիանոյի գլխուն կախուած է ուրիշ փորձանք մը,— ժանտատենդը: Ինքնաշարժներ ղրկուած են Ֆրանսա, դեղ ճարելու համար:

*** Կառավարութիւնը յաջողած էր զօրք հանել Մայորքա կղզին: Ապստամբները, որոնք նախապէս չէին դիմադրած, վերջին պահուն յարձակում գործելով, 200 հոգի սպանած եւ 600 հոգի վիրաւորուած են, համաձայն իրենց տեղեկագրին: Բայց եւ այնպէս կառավարութիւնը կը շարունակէ նոր զօրք հանել եւ կը փորձէ խզել Փալմայի հաղորդակցութիւնները Մայորքայի միւս մասերուն հետ:

*** Ապստամբ զօրավարներ Ֆրանքօ, Մոլա եւ Քապանէլլաս (նախագահը) ժողով գումարելով Պուրկոսի մէջ, որոշեցին առաջին առթիւ յարձակում գործել Մատրիտի վրայ: Զօր. Ֆրանքօ Սեվիլլա վերադարձաւ: Կը հաւաստեն թէ ամէն օր 5 — 600 զինուոր կը հասնի սպանիական Մարոքէն, բազմապատկելով ապստամբներուն ուժը:

*** Լէօն Ժուհօ, Աշխատանքի Դաշնակցութեան քարտուղարը, որ Մատրիտ գացած էր կառավարութեան հետ խորհրդակցելու համար, Փարիզ վերադարձաւ անցեալ օր:

*** Ուրուկուէյի կառավարութիւնը ծանուցագիր մը ուղղելով ամերիկեան բոլոր ազգերուն, առաջարկեց միջնորդել, խաղաղութիւնը վերահաստատելու համար Սպանիոյ մէջ: Հաւանական չէ որ Մ. Նահանգները ընթացք տան այս առաջարկին, քանի որ սկիզբէն իսկ որոշած են չխառնուիլ:

Ցլամարտն ալ կը շարունակուի...

Հակառակ սպառնացող վտանգին եւ ամբողջ երկրին ողբերգութեան, երկուշաբթի օր 30,000 քաղաքացիներ խռնուեցան Մատրիտի մեծ կրկէսին մէջ, վայելելու համար առաջին ցլամարտը՝ ապստամբութենէն ի վեր: Բազմութիւնը մեծ մասով կը բաղկանար բանուորներէ, որոնք բռնած էին ունեւորներու վերապահուած նստարանները եւ բաունցքները բարձրացուցած: Կազմակերպիչ յանձնախումբի նախագահէն մինչեւ ամենախոնարհ բանուորը ոչ գլխարկ դրած էին, ոչ փողկապ եւ ոչ ալ պարեգօտ հագած: Պահակախումբերու եւ քաղաքապահ զօրքին կին անդամները զինուորական համազգեստ հագած, հրացաններ եւ ատրճանակներ կապած կը հսկէին բարեկարգութեան:

Գերմանիա պատասխանեց վերապահութեամբ

Գերմանական կառավարութիւնը վերջապէս պատասխանեց Ֆրանսայի հրաւէրին, չէզոքութեան առաջարկը ընդունելով «կարգ մը վերապահումներով»: Այդ վերապահումներէն մէկը այն է որ Գերմանիոյ վերադարձուի Սպանիոյ մէջ վար դրուած գերմանական օդանաւ մը: Պերլինի ֆրանսական դեսպանը տեսակցութիւն մը ունեցաւ Գերմանիոյ արտաքին նախարարին հետ, չէզոքութեան պայմանագրի մասին:

Իտալիա տակաւին չէ պատասխանած: Արտաքին նախարարը երկուշաբթի օր ունկնդրութեան ընդունեց ֆրանսական դեսպանը եւ անգլիական գործակատարը, ջանալով համաձայնութեան գետին մը գտնել: Իրազեկներ կ'ըսեն թէ երկու շաբթուան բանակցութիւնները գործնական ելքի մը չեն յանգած դեռ եւ «խօսակցութիւնները կը շարունակուին»: Հռոմի մէջ միշտ կասկածա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՃԱՌ ԵՒ ԱՐԻԻՆ

Ծաղկաքաղ մը՝ Սպանիոյ դէպքերու մասին յայտնուած կարծիքներու.—

— « Սպանիոյ կառավարութիւնը, եթէ տակաւին կարելի է այդ անունը տալ անոր, պաշարուած է յեղափոխական հրոսախումբերով որոնց զէնք բաժնելու անխոհեմութիւնը ունեցաւ»: (Էքօ տը Փարի, ազգայնական):

— « Կառավարութիւն մը որ կը զինէ զող - աւազակները եւ այլեւս չի կրնար զսպել զանոնք, ամենամեծ յանցաւորը չէ՞»: («Ամի տիւ Փէօփլ», փաշական):

— « Այս պայմաններուն մէջ, ինչո՞ւ զարմանալ որ Գերմանիա պատրուակներ գտաւ միջամտելու եւ կանխաւ կը մերժէ որ եւ է չէզոքութիւն, պահանջելով նոյնը պարտադրել Ռուսաստանի»: (Լը Ժուռ»):

— «Որու որ ծանօթ է Ռուսաստանի «բոնի հանգամանկութեան» արհեստը, այդ աջակցութեան հանգամանքը տարակոյս չի վերցներ: Ներկայիս այդպիսի նախաձեռնութիւն մը գրգռիչ գործողութիւն մըն է որուն ծանրութիւնը կարելի չէ ծածկել» (Մաթէն):

— « Յեղափոխութիւնը խորհրդային իշխանութեան մեծ ճարտարարուեստն է: Անոնց համար Սպանիոյ գործերուն խառնուիլը ամէն բան է»: (Աքսիօն Ֆրանսէզ, արքայական):

— « Եթէ Հռոմ եւ Պերլին թոյլ կուտան որ կարգ մը օգնութիւններ կազմակերպուին ի հաշիւ Զօր. Ֆրանքոյի, կարելի է կարեւորութեան եւ ժամանակագրական կարգով պատասխանել թէ ամէնէն առաջ Կոմինտէրնն էր որ երկար ատենէ ի վեր կը պատրաստէր Սպանիոյ խորհրդային յեղափոխութիւնը, դրամ, օտար խռովարարներ եւ յեղափոխական վարիչներ ղրկելով»: (լ'Էմանսիփասիօն Նասիօնալ, նախկին համայնավար Տորիոյի օրկանը):

— « Լէնինի ուխտած եւ ուզած այս տիեզերական բունկումը Ֆրանսան պիտի դարձնէ հրէական էնթէրնասիօնալի զոհեալ ախոյեանը՝ Հիթլէրի եւ Մուսոլինիի ազգային դիկտատուրաներու դէմ մղած պայքարին մէջ»: (Ֆրանսիսմ, փաշական):

— « Ցորչափ սրբազան խաչակրութեան ճակատը չէ կազմուած բոլոր ազգերուն համար կարմիր Մոսկուայի դէմ, աշխարհի խաղաղութիւնը նոյնքան անկարելի պիտի ըլլայ որքան եղբայրութիւնը»: (Ժան Ռընօ, «Ֆրանսիսթներուն հրամանատարը):

Ձայն մըն ալ, միւս ափէն.

— «Ամէն համբերութիւն սահման մը ունի, ինչպէս կը շեշտէր երէկ, անգլերէն թերթ մը: Ֆրանսայի ձեռքերը ազատ են այսուհետեւ, թէ արդարութեան տեսակէտէն եւ թէ ուրիշ ո՛ր կողմէն ալ դիտելով: Ֆրանսա բացարձակապէս չի կրնար ընդունիլ որ ջնջուի իրենց ապահովութեան հոգածու մեծ ազգերու ցանկէն: Հանելի ըլլալու համար վճռական հակառակորդներու որոնք իր պաշարումը կը պատրաստեն ապստամբներու աջակցութեամբ, Ֆրանսա չի կրնար ընդունիլ իր բարեկամութեանց դաւանանելու առօթը եւ անոր հետ, միջազգային օրէնքը: Ան չի կրնար ընդունիլ իր ԱՆՁՆԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ:

« ... Ազատ Սպանիոյ համար, որ վահանն է ֆրանսական ապահովութեան, օգնութիւն, դեղ եւ զէնք: Եւ անմիջապէս»: (Վայեան Քութիւրիէ, Իւմանիթէի մէջ, 16 օգոստ.):

Ուրեմն, ա՛լ չէք զարմանար թէ ինչո՞ւ անվերջ արիւն կը հոսի Սպանիոյ բոլոր քաղաքներուն մէջ, առուներ կազմելով մայթերէն մինչեւ սալայատակներն ու եկեղեցիները:

ՎԱՀԷ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՈՒՆԸ
(ՍԵՓԱԿԱՆ ՏՊԱՐԱՆ)

ՑԱՆԿ Դ.

Ս. Տէր Թովմասեան	100
Կ. Խաչի Պուլվառ Օտոյի մասնաճիւղէն (Մարսէյլ)	100
Մկրտիչ Մէզպուրեան	50
Զատիկ Էմիրզեան, Իսի - լէ - Մուլինօ	50
Ալֆորվիլէն, ընկեր Եր. Ճանկէօզեանի նախաձեռնութեամբ (Բ. ցանկ, շարունակելի)	
Հմայեակ Քէօսէեան	50
Հրաչեայ Ամիրայեան	50
Գաբրիէլ Քէպապճեան	50
Զատիկ Քոչեան	25
Սիրուն Փապուճեան	20
Նազար Փապուճեան	20
Արթիւր Պետրոսեան	20
Յովսէփ Սահակեան	10
Փաշայեան	10
Յովսէփ Մուրաֆեան	10
Տիգրան Պետրոսեան	10
Ոմն	10
Գումար՝	585
Օգոստոս 14ի գումարը	4595
Ընդհ. գումար	5180

ԾԱՆՕԹ.— Բ. ցանկի մէջ Արտաշէս Փաշայեան (Ալֆորվիլ) պէտք է ըլլայ Արմենակ Փաշայեան:

ՀԱՄԱԿՐԱՆՔԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 14 օգոստոս.— Յարգելի խմբագիր, ներփակ կ'ուղարկենք 100 ֆրանքի չէք մը ինպաստ ձեր նպատակի իրագործման, ՅԱՌԱՋի սեփական տպարան հաստատելու համար:

Վարչութիւնս կը գնահատէ ձեր ձեռնարկը եւ Յառաջի անգին արժէքը մեր գաղութանց եւ թափառական ժողովուրդի ցաւերուն համար:

Ընդունեցէք սոյն համեստ գումարը փոխան մեր ազդերու հրատարակութեան: Անկեղծօրէն եւ ջերմապէս յաջողութիւն կը մաղթենք:

Ի դիմաց Պուլվար Օտոյի եւ Լա Քրոթի Կ. Խաչի մասնաճիւղի վարչութեան, Ատենապետուհի՝ Ա. Սուքիասեան, Ատենադպրուհի՝ Արզումանեան:

ԷՋՄԻԱԾԻՆ ԿԸ ՀԱՍՏԱՏԷ ՀԱՐԱՒ. ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

Երէկ Մարսէյլի Առաջնորդարանէն ստացանք հետեւեալ պաշտօնական զեկոյցը օգոստոս 15 թուականով.— Ամենայն Հայոց Շնորհազարդ Հայրապետը իր գոյգ կոնդակներով, ուղղուածմէկը Մարսիլահայութեան եւ միւսը Տ. Գարեգին եպիսկ. Խաչատուրեանին, կը հաստատէ «զառաջնորդին թեմն Հայոց Հարաւային Ֆրանսիոյ» եւ Խաչատուրեան Տ. Գարեգին սրբազանը կը նշանակէ նոյն թեմին «Ընդհանուր հոգեւոր հովիւ» եւ Հայրապետական «Պատուիրակ», տալով անոր «իրաւունք կանոնաւորելոյ եւ կարգադրելոյ զամենայն եկեղեցական - վարչական եւ ազգային գործս ի սահմանի առաջնորդական իրաւանց»:

Տ. Գարեգին եպիսկոպոս, համակերպելով Հայրապետական հրահանգին, ընդունած է իրեն վստահուած պաշտօնը եւ արդէն ձեռնարկած նախնական աշխատանքներու:

ՍԹԱԼԻՆԸ ՊԻՏԻ ՍՊԱՆՆԷԻՆ...

Ինչպէս գրած էինք, այսօր, չորեքշաբթի, տեղի կ'ունենայ Թրոցքի-Զինովիեւ եւ ընկերներու դատավարութիւնը, Մոսկուայի Գերագոյն Ատեանին առջեւ: Ամբաստանեալները 16 հոգի են, մէկը Հայ: Թերթերը կը շարունակեն պնդել թէ Թրոցքի Գերմանիոյ գործակալն է եւ թէ դաւադիրները ծրագրած էին սպաննել Սթալինը եւ ուրիշ վարիչներ: «Իզվեստիա» կը յանձնարարէ խորհրդային քաղաքացիներուն ճանչնալ թշնամիները՝ որ եւ է դիմակի տակ: Ծանր ճարտարարուեստի օրկանը իր կարգին կը փառաբանէ Սթալինը, կոչելով «ամէնէն իմաստուն եւ ամենամեծ հանճարը, մեծ յեղափոխականը»:

Երկուշաբթի օր հսկայական միթինկներ սարքուեցան Խ. Միութեան գործարաններուն մէջ եւ բանաձեւեր քուէարկուեցան, դատապարտելու համար դաւադիրները: Առ այժմ երկրորդական գծի վրայ դրուած է սպանիական խնդիրը եւ բազմութիւնները կը կերակրուին նոր դաւադրութեան հէքեաթներով:

ՎՐԱՍՏԱՆ ԵՒ ԻՐ ՍՏԱԼԻՆԸ

Եթէ համեմատութեան մէջ դնենք այսօրւան Խորհրդային Հայաստանն ու Վրաստանը, չենք կարող ծածկել մեր բարի նախանձը հանդէպ մեր հիւսիսային հարեւանների: Նրանց հայրենիքը հասած է իր առաւելագոյն նըպատակներին. Խ. Վրաստանը թէեւ զուրկ է կատարեալ անկախութեան պերճանքից, բայց դրա փոխարէն գըրաւում է այնպիսի առաջնակարգ դիրք Խ. Միութեան մէջ եւ այնպիսի առատութեամբ օգտւում է նրա նիւթական միջոցներից, որ ամէն մի իրապաշտ վրացի հայրենասէրի համար այժմեան վիճակը թւում է գերադասելի որեւէ այլ իրաւական պետական ձեւակերպումից:

Նախկին անկախ Վրաստանի փոքրամասնական վարիչները երազում էին վերականգնել Մեծ Վրաստանը Թամարա Թագուհու սահմաններով, որոնց մէջ պիտի մտնէին Հայաստանի հիւսիսային մասը մինչեւ Սեւանայ լիճը (լաւ է Արաքսի մասին չէին խօսում, որովհետեւ Թագուհու երկու հայազգի զօրավարները՝ Իւանէ եւ Զաքարէ հայ-վրացական բանակով հասել էին մինչեւ Թաւրիզ), Արդահանի շրջանն ու Սեւ ծովի ափերը, մինչեւ Տրապիզոն. Նրանք այդ երազը չիրականացրին, բայց այնուամենայնիւ իրենց յաջորդ մեծամասնականներին թողեցին մի Վրաստան, որ ոչ միայն պարունակում է իրենց ժողովրդի բնական հողերն ամբողջութեամբ, այլ եւ Աջարացիների, Աբխազների, Օսերի երկիրները, ինչպէս եւ հայաբնակ ու թրքաբնակ գաւառներ. հանրապետութեան ազգաբնակութեան 60 առ հարիւրը միայն պատկանում է վրացական ազգին:

Վրաց խորհրդային մատուրականութեան առջեւ բացուած է չիտակ եւ լայն ճանապարհ առաջնորդելու իրենց ժողովուրդը դէպի մշակութային ու տնտեսական ամենաբարձր նըւաճումներ. եւ նա այդ անում է հիացմունքի արժանի եռանդով ու նուիրումով: «Ամենայն իրաւամբ կարելի է ասել, որ Խ. Վրաստանը ընթանում է համբաքայլ Միութեան երկու մեծագոյն հանրապետութիւնների՝ Ռուսաստանի եւ Ուկրայինայի հետ», գըրում է «Իզվէստիա»յում Վրաստանի Կ. Գործադիր Կոմիտէի նախագահ Մախարաձէն: Յառաջադիմութեան թափը, որ կատարել է այս երկու տասնեակ տարիներում Խ. Վրաստանը շշմեցուցիչ է: Լրագրական էջերում դժուար է թուել այն ամէնը, ինչ իրականացուել է այնտեղ. յիշենք միայն ելեկտրական ուժի արտադրութեան 9ը հսկաները. լեռնարդիւնաբերութեան, մետաղաձուլական, մեքենականացման, քարիւղաղտիչ, քիմիական եւ այլ խոշոր արդիւնաբերական ձեռնարկները. ճանապարհների ընդարձակ ցանցի կառուցումն ու հիմնական երկաթուղու ելեկտրականացումը. երկրագործութեան անօրինակ բարձրացումը եւ մանաւանդ մերձարեւադարձային բոյսերի մշակութեան ընդարձակումը, որ մէկ ու կէս հազար հեկտարից հասել է 41 հազարի. թէյի 26 նոր գործարաններ են շինւած. գինեգործութեան համար մինչեւ օրս թափուած ջանքերը բաւարար չհամարելով Համամիութենական Ժողկոմխն ու կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէն Մոսկւայում յուլիսի վերջին որոշեցին Վրաստանի որթատունկեր բռնած տարածութիւնը հասցնել 60 հազար հեկտարի, որի համար 28.000 հեկտար հողեր առաջիկայ երեք տարիների ընթացքում պիտի ծածկւեն չատ ընտիր տեսակի խաղողի որթերով՝ յատկապէս շամպայն գինի պատրաստելու համար: Այդ նպատակով Վրաստանին տրամադրուած է 66 միլիոն րուբլու վարկ, մօտ 200 միլիոն ֆրանք (Իզվէստիա № 176):

Մշակութային ասպարէզում թափուած ջանքի մասին կարելի է գաղափար կազմել յիշելով, որ 650 հազար երեխաներ դպրոց են յաճախում. 19 բարձրագոյն դպրոցներում ուսանում է 20,000 երիտասարդութիւն, գործում են 40 թատրոն եւայլն:

Վրաստանի այսօրւան փայլուն վիճակը որոշ չափով արդիւնք է անցեալի առարկայական պայմանների: Նա իր աշխարհագրական դիրքով հեռու է եղել Հայաստանի վրայ խաչաձեւող ռազմական ճանապարհներից. թէեւ երբեմն ասպատակւել է բարբարոսներից, բայց թիկունքը ունեցել անանցանելի Կովկասեան լեռնաշղթային ու կոնակը՝ ծովին, անհամեմատ աւելի չատ է ապրել ինքնուրոյն կեանքով, քան մենք: Վրացական թագաւորութիւնը խաբէութեամբ բռնագրաւուեց ռուսական իշխանութեան կողմից ԺԸ. դարի վերջին միայն: Աշխարհագրութիւնը նպաստել է վրաց ժողովրդի պահպանման ու ամփոփման. բայց նա անրաւական կը լինէր բանալու նրա առջեւ փայլուն ապագայի հեռանկարը, եթէ օժտուած չլինէր մի քանի բացարիկ առանձնայատկութիւններով:

Դժուար է գտնել մի այլ ժողովուրդ, որ զանգուածօրէն լինի այնքան հայրենասէր, որքան Վրացին: Ի՛նչ քաղաքական հոսանքի ու ի՛նչ ընկերային դիրքի էլ պատկանի Վրացին, ամէնից առաջ վրացի է: Նա ոչ միայն Հայերից չատերի նման չի քօղարկում իր ծագումը ո՛ւր էլ լինի, այլ եւ ցուցադրում է ցայտուն կերպով, առանց կեղծիքի ու համակրելի միամտութեամբ: Վրացին համոզւած է, որ ազնիւ բան է Վրացի լինելը: Տասը Վրացի չէք գտնի, որ այնքան բազմաթիւ Հայերի նման, օտարալեզու ազգանուններ ու անուններ ունենան: Այնքան բազմաթիւ հանդիպումների ընթացքում չտեսայ մի հատ Վրացի, որ ռուսերէն խօսի առանց իւրայատուկ չեշտի, որովհետեւ նախ եւ առաջ հիմնովին սովորում են իրենց մայրենի լեզուն, իսկ վրացերէնը այնքան ամրօրէն ձեւաւորում է նրանց հնչելու եղանակը, որ այլ եւս որեւէ օտար լեզուով խօսելիս նրանից ազատւել չեն կարողանում, հաւանաբար չեն էլ ցանկանում: Միմեանց հանդիպելիս անկարելի է վրացերէնից դուրս այլ լեզու գործածեն. կասկածից դուրս է, որ Ջուղաշվիլին (Ստալինը) եւ Օրժոնիկիձէն Կրեմլի մէջ խօսում են վրացերէն եւ որ համախորհրդային բարձր ատեաններում նրանց արտասանած ռուսերէն ճառերի մէջ լսւում է վրացական չեշտը: Ճառում են համամարդկային խնդիրների մասին, բայց նրանց հոգու խորքում պլպլում է պաշտելի Քարթվելիան (Վրաստան) եւ ոչ Ստալինն է մոռանում մի վայրկեան, որ իրեն տուել է Վրաստանը եւ ոչ էլ Վրաստանն է մոռանում, թէ ինքն է տուել Ստալինը:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԻՏԱԼԻԱՅԷՆ

ԴԷՊԻ ԼԵՌ

Արձակուրդի շրջան է: Ամէն մարդ կը շարժի: Իտալիան լեցուն է օտարականներով որ կը հասնին նաւերով, ինքնաշարժերով եւն.: 1936ի օտար այցելուներու թիւը արդէն հասած է 3 միլիոնի: Ծովի սիրահար կ'որոշենք լեռ մեկնիլ: Քիչ չէ թիւը անոնց, որ ամուրիութեան շրջանին սիրահար չէկերու իրենց կեանքը կապած են թուխի մը...:

Կը մեկնինք առտուն կանուխ: Քաղաքը քունի մէջ է դեռ: Այս վիճակին մէջ իսկ Միլանը գեղեցիկ է: Մեր բարեկամին ինքնաշարժը նոր ըլլալով, ստիպուած ենք արագութիւնը չափաւորել, ինչ որ հանգստացուցիչ պարագայ մըն է մեզի ընկերացող տիկիններուն համար:

Դաշտերու մէջէն երկու ժամուան վազք մը եւ Պրէշիա քաղաքը կը հասնինք: Բլուրներու վրայ կառուցուած ճարտարարուեստական քաղաք մը: Չեն պակսիր սակայն, ինչպէս ամէն իտալական քաղաքի մէջ, հետաքրքրական հնութիւններ ու նորութիւններ: Կ'այցելենք վերջին նորութիւնը: «Յաղթանակի Հրապարակը»: Երեք կամ չորս տարի առաջ կառուցուած ուղղանկիւնաձեւ հրապարակ մը, բոլոր շէնքերով նոր: Ականէմիկոս Բիաչէնթինին իր այս ամբողջական գործով, մեզ կը համոզէ թէ յաջողած է իտալական նոր ոճ մը ստեղծել: Ոճ մը որ նոր ըլլալով հանդերձ հիւսիսային երկիրներու ազդեցութիւնը չի կրեր, բայց ուր կարելի է հռոմէական ոճի ազդեցութեան հետքեր գտնել: Վերադարձին վերապահելով աւելի երկար այցելութիւն մը քաղաքին ուր կ'ըսեն թէ թաքնուած ուրիշ գեղեցկութիւններ կան, կը հեռանանք: Հեռուն կը նշմարուի Կարտա լիճը: Իսկական ծով մը իր ընդարձակութեամբ ու իր կապոյտով: Մեր ինքնաշարժը կը սուրայ Կարտէչանայ կոչուած ճամբուն վրայէն: Մեր աջը լիճը, մեր ձախը պարտէզներ լիմոններու ու նարինջներու: Այս ճամբան, որուն պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ երկու տարի առաջ, ճարտարագիտութեան գլուխ գործոց մըն է իր կառուցումով: Տարբ մը փապուղիներ, մէկ փոքր մասը լուսաւորուած ելեկտրական լոյսով, իսկ մեծ մասը բնական լոյսով, շնորհիւ իտալացի ճարտարագէտներու գեղարուեստական ճաշակին ու կարողութեան:

Կ'անցնինք Կարտոնէէն: Ճամբաները պարապ են, թնդանօթը լուռ է. հրամանատար եւ բանաստեղծ Տ'Անունցիօն ուրեմն դեռ անուշ քունի մէջ է:

Լիմօնէ, — նախկին աւստրեւիտալական սահմանը: Անցեալը յիշեցնող ոչ մէկ հետք: Րիվա, լիճին եզերքը վերջին քաղաքը մեր առաւօտեան նախաճաշը կ'ընենք եւ յափշտակուած, երկարօրէն կը դիտենք Կարտան: Վերջին բարեւ մը լիճին եւ կը հեռանանք: 42 քիլոմէթրի վազք մը եւ կը մտնենք Թրէնթօ, Չէզարէ Պաթիսթիի ծննդավայրը: Քաղաքին ամէն կողմէն կը տեսնուի դղեակը ուր այս հայրենասէրը, վիրաւոր ըլլալով հանդերձ, Աւստրիացիները կախաղան բարձրացուցին: Քաղաքին կեդրոնական հրապարակը, Տանթէի արձանը, մէկ ձեռքը «Աստուածային Կատակերգութիւնը», իսկ միւս ձեռքը ուղղած դէպի հեռաւոր լեռները, դէպի Իտալիոյ բնական սահմանները: Դեռ կը լսենք, իտալացի երիտասարդութեան, պատերազմի շրջանին աղաղակները, —Թրէնթօ, Թրիէսթէ կամ մահ: Այդ երազը տարիներէ ի վեր իրականութիւն դարձած է եւ ներկայ սերունդը նոր յաղթանակներով խանդավառուած, վստահութեամբ կը նայի ապագային:

Մեր ճամբուն վրայ, վերջին կարեւոր քաղաքը Պօլցանօն է: Զարմանքով կը տեսնենք որ երեք տարուան ընթացքին զգալապէս կերպարանափոխուած է քաղաքը: Նոր շէնքեր, նոր կամուրջներ, ճարտարարուեստական նոր հաստատութիւններ: Գարեջուրը դեռ ի պատուի է ամէն կողմ, բայց զգալի է նաեւ իտալական քաղաքակրթութեան արագ թափանցումը:

Բաժակ մը գարեջուր, երկտող մը բարեկամներուն եւ կը մեկնինք բարձրանալու համար: Օդը անմիջապէս կը զովնայ, տեսարանը կը փոխուի: 1753 մէթր բարձրութեան վրայ կը գտնենք Քարէցցա լիճը, նոճիներու մէջ թաղուած նկարիչի երանգապնակ մը: Վերջալոյսին Մէյրա ենք: Այստեղէն պիտի անցընենք մեր արձակուրդի շրջանը: Տարբեր աշխարհ մը: Կանաչ դաշտեր, գոյնզգոյն ծաղիկներով, առուներ ու գետեր իրենց երգով, հեռուն լեռներ անսահման նոճիներու անտառներով, դեռ աւելի հեռուն, Կարթելը 2800 մէթր, Վայօլէթը 2300 մէթր, Սասսալունկօն 3200 մ.— Մարմոլատան 3400 մ. բարձր, ժեռոտ՝ ձիւնապատ լեռներ: Բնութեան ծոցը կը գտնուինք, ուր կարելի է ազատօրէն շնչել:

Անհամբեր կը սպասենք այն վայրկեանին երբ աւելի պիտի մօտենանք հեռաւոր այդ հսկաներուն եւ եթէ ճիշդ է բանաստեղծին բսածը թէ «լեռներն ալ հոգի մը ունին», իմանալու անոնց խորհուրդը, լսելու իրենց անկեղծ բարեկամի բարի խօսքը: Մեր ճանապարհի ընկերը պիտի ըլլայ Աբազծէն ժայռի փոքրիկ կտոր մը, որ մեզի համար ամբողջ աշխարհ մըն է:

Ա. ՍԱՐԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԵԼՃԻԱՅԷՆ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԸ

Պելժիոյ ընկվ. կուսակցութիւնը իր վերջին ընդհանուր ժողովին մէջ քննութեան առարկայ բրաւ ժողովրդական ճակատի կազմութեան հրատապ հարցը, որ ատենէ մը ի վեր ստիպողական պահանջ մը դարձած էր:

Այդ մասին կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը զեկոյց մը կարդաց, որուն մէջ պարզեց այն բանակցութիւնները, զորս կուսակցութեան պատգամաւորները վարած էին վերջերս համայնավարներուն եւ քրիստոնեայ ռամկավարներու (տէմօքրաթ Քրէթիէն) հետ:

Ընդհ. քարտուղարին կարծիքով, համայնավարները տրամադիր կ'երեւնան կարգ մը զիջումներ ընելու, իրականացնելու համար բաղձալի միութիւնը: Հաւանական է որ խիստ մօտաւոր ապագայի մը մէջ կարելի ըլլայ համաձայնութիւն մը գոյացնել երեք կուսակցութեանց միջեւ, պայքարելու համար Ֆաշականութեան դէմ: Պէտք է ուրեմն չարունակել բանակցութիւնները, փութացնելու համար ժողովրդական ճակատին կազմութիւնը:

Ընդհ. ժողովը լսելով այդ մասին զանազան ճառախօսներու կողմէ յայտնուած թեր ու դէմ կարծիքները, հետեւեալ զեկոյցը հաղորդեց մամուլին.—

Պելժիոյ ընկերվարական կուսակցութեան ընդհ. ժողովը նկատի առնելով ժողովրդավար կուսակցութեանց նպաստաւոր տրամադրութիւնները ի մասին հաւաքական գործունէութեան մը, պաշտպանելու համար սահմանադրական ազատութիւնները, յուզումով կը վերյիշէ վերջին գործադուլի ընթացքին երեւան ելած համերաշխ գործակցութիւնը աշխատաւորական բոլոր հաստատութիւններուն մէջ, եւ այս առթիւ կ'առաջարկէ մասնախումբ մը կազմել, չարունակելու համար թափուած ջանքերը եւ առաջ բերելու բաղձալի միութիւնը ընկերվարականներու, համայնավարներու եւ քրիստոնեայ ռամկավարներու միջեւ:

Պելժիոյ ժողովրդական ճակատը իր կազմութեամբ կը տարբերի Ֆրանսայի ժողովրդական ճակատէն: Հոս, արմատականները աննշան հաստուած մը կը կազմեն «Ազատական» անունին տակ, ներկայացնելով քաղքենի դասակարգը, եւ երկու տասնեակ երեսփոխաններ կը հաշուեն պելժ խորհրդարանին մէջ: Միւս կողմէ, համայնավարները, որոնց երեսփոխաններուն թիւը 9 է, ընդդէմ 70 ընկերվարականներու, երկրին բանուորական ուժերուն հազիւ մէկ տասներորդը կը ներկայացնեն: Այս պայմաններուն տակ, հոս Ֆրանսայի մէջ գոյութիւն ունեցող ժողովրդական ճակատին նման համախմբում մը դատապարտուած է միայն ընդդիմադիր փոքրամասնութիւն մը կազմելու: Սակայն, ասոր հակառակ, Պելժիոյ մէջ գոյութիւն ունի գործաւորներու ուրիշ կարեւոր դասակարգ մը, որոնք կաթոլիկ դաւանանքին կը պատկանին, եւ հինէն ի վեր կը կրեն տիրող կաթոլիկ կուսակցութեան ազդեցութիւնը:

Ինչպէս բսինք, վերջին գործադուլներու ընթացքին, ընկերվարականները եւ քրիստոնեայ ժողովրդավարները իրենց պահանջները արժեցնելու եւ վերջնական յաղթանակը ապահովելու համար, միացեալ ուժերով պայքար մղեցին: Հիմա, երկու կողմէն փափաք կը յայտնուի չարունակելու այդ գործակցութիւնը, ժողովրդական ճակատի, կամ աւելի ճիշդը ժողովրդավար ճակատի անունին տակ, պայքարելու համար Ֆաշականութեան դէմ, եւ անխախտ պահելու ժողովրդական այն բոլոր ազատութիւնները, որոնք նուիրագործուած են պելժ սահմանադրական օրէնքներով, եւ անայլայլ կը գործադրուին աւելի քան հարիւր տարիներ, Պելժիոյ անկախութեան հիմնարկութենէն ի վեր:

Այս տեսակ ժողովրդավար միացեալ ճակատ մը կոչուած է պելժ խորհրդարանին մէջ կազմելու կարեւոր մեծամասնութիւն մը: Այս ուղղութեամբ լուրջ ձեռնարկներ կը կատարուին եւ մեծ յոյս կայ որ անոնք ի մօտոյ նըպաստաւոր արդիւնքի մը յանգին:

Այն օրը երբ կարելի ըլլայ իրականացնել այդ միութիւնը, ժողովրդավար անխորտակելի ճակատ մը պիտի կազմուի խորհրդարանին մէջ:

ՀՐ. ՏԷՐՈՍԿԻ

ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆԻ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐՈՒ ՀԱՒԱՔՈՅԹԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

ԽՄԲ.— Մեր Փարիզի աշխատակցին հետ զուգընթաց, Պերլինի եւ Համպուրկի մեր թղթակիցներն ալ գրութիւններ ղրկած են Ողիմպիականի մասին, որ փակուեցաւ կիրակի օր: Կը քաղենք կարգ մը նորութիւններ միայն.—

ՊԵՐԼԻՆ, 14 Օգոստ.— Տոմսակ գտնել հազուադէպ է. միշտ ծախուած են, նոյնիսկ սուղ տոմսերը: Շատեր տարիներ մարզադաշտէն ներս չմտած կը պատրաստուին իրենց երկիրը վերադառնալ, եթէ անուղղակի միջոցով մը կամ ձեռքէ տոմսակ չճարեն: Խումբն բազմութիւն մեծ մուտքերու լայն նատարած բակերուն մէջ, տոմսա՛կ, տոմսա՛կ...: Հարիւր հազարաւոր բազմութիւն կը լենայ օրը քանի մը անգամ, հսկայական ամփիթատրոններուն մէջ եւ քանի մը ժամ ոտքի վրայ կենալով դիտելու տեղ գտնելը բախտաւորութիւն կը համարուի: Պէտք է ըսել սակայն որ այս եռուզեռին մէջ մեծ մաս ունի Գերմանիոյ գաւառը: Շնորհիւ «ուրախութեան միջոցով ուժ ամբարել»ու համատարած կազմակերպութեան, մեծ մեծ խումբերով Պերլին կ'այցելեն եւ կը վայելեն անբաղդատելի աժանութիւն՝ ճամբու, ապրուստի թէ հանդիսութեանց տոմսերու: Նման դիւրութիւններ արուած էին նաեւ օտար երկիրներէ այցելուներուն, բայց ո՛չ մէկ համեմատութիւն տեղական այդ բացառիկ կազմակերպութեան գիներուն հետ: Այս առիթէն օգտուած էին քառասունի չափ Հայեր զանազան երկիրներէ: Բուն մարզիկներու մէջ ալ ապահովաբար Հայեր կային: Անշուշտ օր մը մեր մարզիկներն ալ առիթը պիտի ունենան միջազգային մրցումներու մէջ ներկայանալու մեր հայրենիքի անունով, մեր դրօշով եւ մեր ազգային արժանիքներով:

— Պերլինի «Հայ Երիտասարդ» Միութիւնը ըստ իր առաջադրութեան, երէկ, հինգշաբթի երեկոյ, հայրենակցական հանդիպում մը կազմակերպած էր Պերլին եկած Հայերը եւ գաղութը հրաւիրելով Լանտվէհռ Քազինոյի գեղեցիկ սրահներէն մէկուն մէջ: Քանի չափ ոչ-Հայեր ալ պատուած էին հաւաքոյթը: Խօսեցաւ Միութեան վարիչը «... Մանաւանդ ԺԱ. Ողիմպիականի առթիւ մեր աչքերուն աւելի մօտ կը տեսնենք ամբողջ աշխարհի երիտասարդութիւնը եւ կը հարցնենք մենք մեզի թէ ինչո՞ւ մենք ալ չունինք մեր երիտասարդական կազմակերպութիւնը: Հայ ժողովուրդի մէջ կայ ամէն ուժ, բայց չկայ գործակցական ոգի: Ո՛ւր որ դիտենք աջ թէ ձախ, կը տեսնենք որ ժողովուրդները կ'աշխատին մէկ դիմագիծ տալ իրենց երիտասարդական ուժերուն: Ի՞նչու չունենանք մենք ալ մեր երիտասարդական ընդհանուր միութիւնը կամ համագործակցութիւնը: Ձեզի ծանօթ է որ Պերլինի «Հայ Երիտասարդ» միութիւնը իր կարելին փորձած է գործակցութիւն ստեղծե-

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՊՈԼՍՈՅ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԴԵՍՊԱՆ ՓՈԼ ՔԱՄԲՈՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ (1895-96)

Վերը, Պալատին մէջ, համաձայն սովորութեան՝ հաւաքուած էին մեծ վեզիրը, նախարարները, զօրավարները: Ճաշը զանելիք բան էր: Սուլթանը, որ շատ զուարթ դէմք մը ունէր, ինծի չարունակ կը խօսէր պուլկարական խնդիրներու մասին, ու կ'ուզէր որ իրեն խորհուրդ տամ անմիջապէս առաջարկել Իշխանին ճանաչումը: Անպատեհութիւն չեմ տեսներ: Եւ ահա, ճաշէն վերջ, հրահանգ տուաւ խմբագրել հեռագրական շրջաբերական մը իր դեսպաններուն ուղղելով՝ հաղորդելով ճանաչումը: Յետոյ ինք սրբագրեց, եւ ինծի ցոյց տուաւ, այսպէս հաստատելով դիւանագէտի իր կարողութիւնը: Մեծ դահլիճին մէջ, ուր մնացեր էինք Ռուէի (ֆրանսական դեսպանատան առաջին թարգման) եւ դեսպաններու հիւրամեծարին հետ, կանչել տուաւ Թուրք նուագածուներ, որոնք ծալապատիկ նստան եւ սկսան միաժամանակ երգելով՝ նուագել հին եղանակներ, որոնց կ'ընկերանային լարաւոր նուագարաններ, մէկը միւսէն աւելի այլանդակ: Մարդ ինքզինք պիտի կարծէր 89ի Ցուցահանդէսին Rue du Caireի մէջ: Դժոխային ժխոր մը: Եւ այս աղմուկին մէջ սուլթանը կը չարունակէ խօսիլ Իպրահիմ պէյի հետ, որ ֆրանսերէնը լաւ չգիտնալուն՝ թարգմանած ատեն կը փնտռէ բառերը: Շատ դժուար կը լսենք ինչ որ կ'ըսեն մեզի, կը պատասխանենք որքան կրնանք, եւ այսպէս երկու ժամ: Ռուէ եւ ես սպառեցանք այլեւս: Կ'արժէր որ վարձատրուէինք: Սուլթանէն խնդրեցի որ Լուվրի թանգարանին նուիրէ Տելլոյի հռչակաւոր արծաթեայ անօթը, որուն երազը կը տեսնէ Հէօզէ գիշեր ցերեկ: Ն. Վեհափառութիւնը նուէր բրաւ զայն:

9 Ապրիլ 1896

Շատ զբաղած եմ եւ ժամանակ չունիմ երկար գրելու: Երէկ ճաշի հրաւիրած էր Պուլկարիոյ իշխան Ֆէրտինանտը: Եկաւ արտակարգ չքախումբով մը,— Լուդովիկոս ԺԴ. իր ետեւէն այսքան մարդ չէր տաներ տեղ մը երթալու ժամանակ: Կը սիրէ չքեղութիւնը, համազգեստները, շքանշանները, սեթեւեթը: Պէտք էր որ մեկնէր այսօր, սակայն կ'ըսեն թէ պիտի յետաձգէ մեկնումը: Շփոթ ու վարանոտ միտք մը ունի, ինքզինք կը կորսնցնէ հազար տեսակ խառնաշփոթութիւններու մէջ, անհունս կը բարդացնէ ամէնէն պարզ բաներն անգամ: Կը կարծեմ թէ սիրահար է պզտիկ սադրանքներու (էնթրիկ): Ինծի ըսաւ թէ Պոլսէն հեռանալէ վերջ պիտի հանդիպի միայն Փարիզ ու Փեթերպուրկ,— այցելութիւն տալու գերիշխան, պաշտպան ու բարեկամ պետութեան, որ իրարու մօտեցուց Սոֆիան եւ Փեթերպուրկը, ահա իր ծրագիրը: Ինչո՞ւ սակայն մեզի պատմել այսպիսի գրարանութիւններ, քանի որ հրաւէր ստացած է Գերմանիոյ կայսեր կողմէ 30 Ապրիլին համար եւ պիտի երթայ Պերլին: Աւելի լաւ կ'ընէր, եթէ ըսէր թէ պիտի այցելութիւն տայ վեց մեծ պետութեանց, որոնց ճանաչումը անհրաժեշտ էր ամրացնելու համար իր դիրքը: Ամէնուն չատ բնական պիտի թուէր ասիկա:

Երէկ երեկոյ մեզի հացկերոյթ մը տուաւ 60 հրաւիրեալներով:

Ներկայ էին բոլոր դեսպանները, նախարարները, եւայլն եւ Թուրքեր: Ճաշերը շատ դէշ էին: Իշխանը թէեւ նախապէս ինծի յայտնած էր ասիկա՝ խնդրելով որ առջուընէ ճաշած գամ, գոհելու համար սուլթանին խոհանոցին թերին:

16 Ապրիլ 1896

Վերջապէս մեկնեցաւ իշխան Ֆէրտինանտը: Ինծի նուիրեց իր մէկ լուսանկարը՝ կարճ տարատով քաշուած: Բոլոր մատներուն վրայ մատանիներ ունի, դաստակին վրայ՝ ապարանջան մը,— միշտ ի նշան իր հագուստի, երեւալու, սեթեւեթի տենչին: Սուլթանը եւ ինք իրար սիրեցին առաջին իսկ հանդիպումին: Այս երկու նկարագիրները շատ լաւ կը յարմարին իրարու: Մնաց որ իմ հետս ալ ծայր աստիճան սիրալիր էր:

8 յունիս 1896

Երէկ առեւանգեցին տիկ. Պրանժանը, Եալովայի ջերմուկներուն տնօրէնին կինը, միասին՝ Սերպիոյ դեսպանատան Ա. թարգմանին կինը եւ մանկամարդ աղջիկ մը 22 տարեկան: Աւազակները կը պահանջեն 15 հազար թրքական ոսկի փրկագին (345,000 ֆրանք), 5 օրուան ընթացքին, սպառնալով սպաննել զանոնք՝ եթէ հետապնդուին: Առեւանգումը տեղի ունեցած է ջերմուկներուն մօտիկը, ճեմավայրին վրայ:

Այս առաւօտ այցելեցի արտաքին նախարարին: Ընդունեց որ Բարձր. Դուռը վճարէ փրկագինը եւ Պալատ մեկնեցաւ, կարգադրելու համար այս խնդիրը:

Առեւանգուած տիկինը իր ամուսնոյն ուղղած է նամակ մը, որ ինծի յանձնուեցաւ: Կը գրէ թէ աւազակները մեծ հոգածութիւն ցոյց կուտան հանդէպ իրեն: Բոլորը աւազակներու հետ միասին կը գիշերեն անտառին մէջ: Տրուած սնունդը գոհացուցիչ է, իրենց հանդէպ ցոյց տրուած վարմունքը՝ բարեկիրթ: Աւազակները զիրենք առեւանգեր են սխալմամբ: Կարծեր են թէ ձեռք ձգած են հարուստ Հայու մը ընտանիքը, որուն կը հետեւէին:

12 յունիս 1896

Այսօր դրամատունէն ինծի բերին 345 հազար ֆրանքը, իբրեւ փրկագին տիկ. Պրանժանի: Այս ոսկիները դրուած են երեք պզտիկ ծանր արկղերու մէջ: Երբեք այսքան ոսկի ունեցած չէի մօտս: Սակայն կը թուի թէ Բարձր. Դրան կողմէ ղրկուած Ոստիկ. Նախարարութեան պաշտօնեան յիմարութիւններ կ'ընէ եւ գործը կարծես պիտի խառնշտկի: Ինծի կը բերեն տիկ. Պրանժանի կողմէ գրուած նամակներ, ուղղեալ իր ամուսնոյն, ինչպէս եւ աւազակապետին նամակը չատ լաւ խմբագրուած: Այս պարոնները իրենց մօտ ունին ամէն բան, որ անհրաժեշտ է գրելու համար, որպէսզի պատանդներուն միջոցներ հայթայթեն անոնց ճակատագրով զբաղիլ տալու նպատակաւ: Ռուէ կը ճաշէ եւ կը գիշերէ դեսպանատան մէջ եւ երէկ առտուընէ ի վեր չարունակ Պալատ կը վազէ, իմ անունովս հարկ եղած լեզուն գործածելու համար կացութեան մասին:

լու համար ուրիշ երիտասարդական կազմակերպութիւններու հետ,1933էն ի վեր եւ կարելի է ըսել որ առաջանմարտիկը եղած է այդ շարժումին, մարտիկը եղած է այդ շարժումին, բայց կը յայտարարեմ թէ ուրախութեամբ պատասխանած ենք Զոմի կոչին։ Հայ երիտասարդութիւնը Թօթափելէ ետք միայն վատնիչ ունակութիւններ, հակամարտութեան եւ ուրիշ ձեւի, պիտի կրնայ ձեռք առնել ազգային կեանքի ղեկը եւ համարձակ ու արդար յոյսերով նետուիլ նաեւ միջազգային կրկէսին մէջ։ կեցցէ՛ հայ ցեղը»։

Ցետոյ կարճ բացատրութեամբ մը հրապարակ դրաւ իր աշխատասիրած գերմաներէն գրքոյկը Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդի մասին, ձրիաբար տրամադրելով ներկաներուն։ Նաեւ ցոյց տուաւ սեղանին վրայ դրուած հայրենի հողը զոր ստացած են Հայաստանէն եւ ինչպէս Դանիէլ Վարուժան կըսէր՝

«Գրասեղանիս վրայ սա
Սկաւառակին մէջ կայ բուռ մը հող
բերուած հոն
Հայրենիքի դաշտերէն»։

Այսպէս ցուցուց զայն մեր հայրենակիցներուն, այդ «մեր մասունքն»ը, եւ «Կարմիր Հողը» ամբողջութեամբ արտասանեց Պ. Շաւարշ Ցարութիւնեան։ Երգչախումբը երգեց «Մեր Հայրենիք» եւ ուրիշ երգեր։ Պ.Արա Մովսէսեան արտասանեց «Քաջորդւոյն Թաղումը» եւ յաջորդաբար իրենց բաժինը բերին Պ. Ֆէրմանեան (Հայաստան երկիր դրախտավայր), Օր. Օ. Նազարեան (պար), Պ. Ա. Մեհրաբեան (դաշնակ)։

Հաւաքոյթին «հայրենակցական հանդիպում»ի բաժնին վարիչը յայտնեց թէ «կարօտը ունինք հայ դէմքերու եւ թէ ցեղի ուժն է որ մեզ իրարու քով բերել եւ իրարմէ հաճոյք զգալ կուտայ, եւ խնդրեց հիւրերէն արտայայտուիլ իրենց տեղերու երիտասարդական կազմակերպութիւններու մասին։ Խօսեցաւ Ֆիլիպէի Հ.Մ.Ը.Մ.ի վարիչներէն Պ. Սիմոն Ճամճեան, ուրախալի տեղեկութիւններ տալով իրենց մարզական կազմակերպութեան շուրջ, նաեւ ընդհանուր թիւերով ներկայացնելով Պուլկարիոյ եւ Ֆիլիպէի գաղութը։

Խօսեցաւ Լոնտոնի երիտասարդներէն Պ. Պետրոսեան, իր կարգին ուրախացնելով մեզ որ Լոնտոնի հայութիւնը չպիտի այլասերի։ Աշխատանք կը թափուի հայերէն լեզուն պարտադիր դարձնելու համար երիտասարդութեան մէջ։ Խօսեցաւ Պ. Մկրտիչ Մալումեան, Ֆրանսայի հայ գաղութին, Միութիւններուն եւ մարզական կազմակերպութիւններուն մասին տեղեկութիւններ տալով։

Այս ընդհանուր հաւաքոյթէն վերջ յուսալի է որ խորհրդակցութիւններ կատարուին գործնական քայլեր առնելու համար դէպի համագործակցութիւն եւ միաձոյլ երիտասարդական կազմակերպութիւն։

Երգչախումբը «Լուսին չկար»ով փակեց հանդէսի պաշտօնական մասը։ Ներկաները չէին բաժնուեր հայրենակցական այս տաք մթնոլորտէն եւ կը շնորհաւորէին երիտասարդութիւնը իր ջանքերուն համար։

Պ. ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կ. ԽԱՉԻ ՍԱՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

— . —

ՆԻՍ, 13 Օգոստ.— Սիրելի «Յառաջ», Նիս գտնուելով՝ առիթով մը գացի տեսնել Սաները — կայանը — Փր. Կ. Խաչի։

Առտուան ժամը 9.30 է։ Ներս կը մտնեմ եւ կը յայտնեմ իմ այցելութեանս շարժառիթը։

Տիկ. Մելիք-Մինասեան գիս սրահ կ՚առաջնորդէ, ուր սաները մարզանք կ՚ընեն ծովային հագուստներով, Տիկ. Բաբերդեանին ղեկավարութեամբ։

Կարգապահութիւնը, մարզանքի աչքը աչքի կը զարնէ։ Ի՜նչ անուշիկ Արմեններ եւ Արմենուհիներ, որոնք եփեր են Միջերկրականի ազուոր արեւին։ Կէսօրէ վերջ, իրենց մեկնումի առթիւ հանդէս ունին, բայց որովհետեւ չպիտի կրնամ ներկայ գտնուիլ, պատիւ կ՚ընեն ինծ շարունակել հանդէսի բաժինը։

Խմբերգներ, արտասանութիւններ, որոնց մաքուր առոգանութիւնը, համարձակ ու վայելուչ, շատ ուրախալի է եւ գովելի։ Իրենց ծնողքները կրնան շատ երջանիկ եւ երախտապարտ ըլլալ Փր. Կ. Խաչի բերած այս պատեհութեան համար։

— «Արեւ, Արեւ», երգեց Փ. Միքայէլեան։

— «Արեւ, Արեւ տուէք, ձեր պզտիկներուն» կ՚ըսէ մեր համակրելի Ծ. Նարդունին «Հայ Բոյժ»ով։

Արեւի եւ օդի-ծովի՝ բարիքները վայելելու համար, հոս եկողը կը տեսնէ։

Շնորհակալութիւններս յայտնելով, կը բաժնուիմ խոր տպաւորութեամբ։ Պահ մը վերջ, ճամբուս վրայ վերադարձիս կը հանդիպիմ սաներուն, որոնք կ՚երթային լողանքի, այս անգամ Օր. Ցասմիկ Մերանկիւլեանի հսկողութեամբ։

Քայլերս տարբեր ճամբով չեն յառաջանար։ Զտեսնել ազուոր օդին մէջ անոնց հրճուանքը, ճռուողիւնը մեծագոյն գրկանքը պիտի ըլլար ինծ համար։ Կ՚ընկերանամ անոնց։ Օր. Ցասմիկի բարի եւ սիրալիր հրամաններով կը մտնեն ծով, կարծես ծովը իր մէջ զուարճացող պզտիկներուն իտես կը խայտայ անոնց հոգիներուն պէս։

Ի՜նչ ուրախութիւն։

Տասը վայրկեան յետոյ դուրս կ՚ելլեն բոլորը. կը խաղան, կը ցատկեն, ու կան որ, սիրունիկ աղջիկները, ձեռական աշխատանքներ կ՚ընեն։

Ձեմ գիտեր, սիրելի «Յառաջ», ժամերը ի՜նչպէս սահեցան։

Օր. Ցասմիկի սուլիչն է ահա, որ ազատ օդին մէջ կը տարածուի։ Բոլորն ալ կարգի են, կը ճռուողեն, կը խայտան։

— «Յառաջ Նահատակ», յանկարծ ծայր կուտան պզտիկները,«Մեր Հայրենիք», «Տալւորիկ» եւ ահա արդէն

Յ. Գ.— Այս ողիմպիական խաղերուն զուգընթաց Պերլինի մէջ սարքուած են պար-ներկայացումներ մեծաշուք եւ տպաւորիչ։ Այս խումբերուն մէջ հայ գաղութէն կը մասնակցէին դեռատի Մարի Փաշաեան եւ Օր. Կ. Պալըքճեան։

Նոյն

ԼՈՂԱԼՈՒ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆԻՆ ՄԷՋ
Աւստրիալիացի երկու աղջիկներ, թիթի մէջի եւ լէսի փորձեր կը կատարեն

պանդուխտ ենք։ Սեղանները պատրաստ են։

Կը բաժնուիմ այս ազուոր քաղաքին մէկ սիրուն անկիւնը ինկած հայկական բոյնէն, Նիս այցելութեանս մէջ էն քաղցրիկ օրերէն մին համարելով զայն։

Պատիւ Փր. Կ. Խաչին։

Վարձքերնիդ կատար, անոյշ քոյրեր։

Կ. Փօղիկեան

ԼՈՒՐԵՐ ԻՐԱՆԷՆ

— o —

ԹԱՒՐԻԶ, 8 օգոստ.— (Յառաջ).— Օգոստոս 1ին իմացանք, որ Սովուջ-Բուլաղ գիւղաքաղաքին հեղեղը մեծ վնաս է տուել, քանդելով անթիւ տուներ։ Մօտ 200 մարդկային զոհեր են եղել. Սովուջբուլաղը ձորի մէջ լինելով, լեռներից հեղեղը խուժել է դէպի տուները եւ ամէն ինչ աւերել է։ Վնասը հաշւում է մի քանի միլիոն թուման։

Օգոստոս 3ի երեկոյեան ժամը 8.30-ին Թաւրիզում տեղի ունեցաւ երկրաշարժ, որ տեւեց մի քանի ակնթարթ. շատ տուներ ճեղքուեցան, պատուհանների ապակիներ փշրուեցան, կտուրների ծեփեր եւ աղիւսներ թափուեցան գետին։

Ժողովուրդը խուճապի մատնուեցաւ։ Երեք սենեակներէն մարդիկ դուրս փախան, քաղաքային այգում երկու կիներ վախից ուշաթափուեցան. մարդիկ, կանայք, երեխաները բոլորը վազում էին դէպի տուն։

Ամսի 4ի առաւօտեան ժամը 4.30ին կրկին երկրաշարժ։

Առաւօտեան իմացանք որ տուն մը փլեր է, երկու տղայ մնացեր են տակը, որոնցմէ մէկը մեռած է։

Երկրաշարժը Ղալա թաղին աւելի է վնաս տուել, քան Լիլաւա թաղին։

Ժողովուրդի մէկ մասը տեղափոխուել է այգիները, իսկ միւս մասը բակերու մէջ կը գիշերէ։

Երկրաշարժի ցնցում եղել է Արդաբիլ, Մարաղա, Մակու գիւղաքաղաքներու մէջ։

Գ. Հայկազեան

ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

«Կովկաս» ամսաթերթի այս տարուան թիւ 6—7ի ժամուլի տեսութեան բաժնին մէջ «Յառաջ»ի յունիս 28ի խմբագրականը (Մեր հարեւանները) արտատպուած է թարգմանական սխալով մը, առիթ տալով «Կովկաս»ի խմբագրութեանը սխալ վերագրումներ ընելու։

Ցիշեալ խմբագրականը ի պատասխան «Կովկաս»ի եւ իր համախոհներու կողմէ առաջ քշուած մեղադրանքին՝ թէ Հայերը կը ձգտին քրիստոնէական եւ մահմետական ճակատներ ստեղծել Կովկասի մէջ՝ կ՚ըսէ.—«Կովկասեան հարցերու լուծման մէջ, ի զուր է փնտռել քրիստոնէական եւ մահմետական ճակատներ»։

Այս հատուածը թարգմանելով«Կովկասեան հարցերու լուծման համար պէտք չկայ քրիստոնէական եւ մահմետական խմբակցութիւններ որոնել», «Կովկաս»ի խմբագրութիւնը, իր ներածականին մէջ, կը ջանայ այն տպաւորութիւնը ձգել, թէ մեր խմբագրականը ուղղուած է Հայ-Վրացական Միութեան դէմ, որ իբրեւ թէ կը ձգտի Կովկասը բաժնել քրիստոնէական եւ մահմետական ճակատներու։

Հարկ կը համարինք յայտարարել, որ մենք այդպիսի ձգտումներ չենք տեսներ Հայ-Վրացական Միութեան կոչին մէջ. հետեւաբար «Կովկաս»ի կողմէ տրուած մեկնութիւնը զուրկ է որեւէ հիմունքէ։

Կ՛Ը ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ՄԱՄՈՒԼ

ԲՈՒՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ

— • —

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ՚ընէ Ա. Խանջեանի անձնասպանութեան մասին (1 օգ.)․

— «Բոլոր ծանօթ փաստերէն դատելով՝ Աղասի Խանջեան գացած է Մոսկուա եւ ներկայ եղած Խորհրդային Միութեան Կեդր. Գործադիր Կոմիտէի այն լիագումար նիստին, որ ընդունած է Ստալինեան նոր սահմանադրութիւնը եւ որոշած «համաժողովրդական քննարկման» ենթարկել զայն։ Ապահովաբար, այդ նիստին մէջ Աղասի Խանջեան չէ յանդգնած որեւէ առարկութիւն կամ քննադատութիւն ընելու նոր սահմանադրութեան մասին։ Սակայն,երբ վերադարձած է Հայաստան եւ Երեւանի մէջ երկու ժամ տեւող զեկուցում մը տուած է այդ մասին իր հայ ընկերներուն, ըստ երեւոյթին լուրջ վիճաբանութիւններ են առաջ եկած եւ ծանր քննադատութեանց են ենթարկուած մանաւանդ պէս Ստալինեան նոր սահմանադրութեան Հայաստանի վերաբերեալ տրամադրութիւնները։

Ուշագրաւ է, որ, հակառակ խորհրդային սովորութեան, Ա. Խանջեանի ընդարձակ զեկուցումը չէ տպուած «Խորհրդային Հայաստան»ի մէջ, ոչ ալ Հայաստանի բոլշեւիկներու այդ կարեւոր ժողովի մասին երեւցած է մանրամասն տեղեկագրութիւն։ Աւելին. մինչ Խորհրդային Միութեան ուրիշ շրջաններու մէջ, վերէն տրուած հրահանգի համաձայն, բաւականին ազատ քննադատութիւններ եղած են ու կ՚ըլլան նոր սահմանադրութեան զանազան կէտերու մասին, Հայաստանի մէջ բոլշեւիկեան ժողովները՝ գոհացած են միայն «հաւանութիւն» տուող բանաձեւերով եւ խորհրդային Հայաստան թերթերն ալ խուսափած են՝ քննադատական որեւէ խօսք ըսելէ նոր սահմանադրութեան դէմ այն յօդուածներու մասին, որոնք չեն կրնար չյուզել Հայաստանի ժողովուրդը եւ նոյնիսկ բոլշեւիկները։ Հրապարակային այդ յամառ լռութիւնը Հայաստանի մէջ այն ժամանակ, երբ Խորհրդային Միութեան միւս մասերու մէջ մարդիկ արտասովոր կերպով լեզ-

ղու են առեր, անկասկած ցոյց կուտայ, որ վարագոյրներու ետեւ Հայաստանի բոլշեւիկներու մէջ առաջ եկած է շատ բուռն դժգոհութիւն Ստալինեան նոր սահմանադրութեան դէմ, այն աստիճան լուրջ, որ Աղասի Խանջեան ինքը ազդուեր է իր «ազգայնական» ընկերներու կողմէ եղած քննադատութիւններէն եւ, հաւանաբար, յանձն է առեր անձամբ Թիֆլիս եւ Մոսկուա երթալու, սահմանադրութեան մէջ Հայաստանի վերաբերեալ աննպաստ յօդուածները սրբագրել տալու եւ նոր սահմանադրութիւնը Հայաստանի համար քիչ մը աւելի ընդունելի դարձնելու համար։ Բայց, երբ Աղասի Խանջեան Երեւանէն մեկներ է Թիֆլիս, հոն ծանր վէճ եւ բախում է ունեցեր վրացի բոլշեւիկներու եւ յատկապէս Բերիայի հետ, որոնք հարկաւ անմիջապէս լուր են դրկեր Ստալինին՝ Մոսկուա, գանգատելով Աղասի Խանջեանի «ազգայնական թեքումին» վրայ եւ պահանջելով չէզոքացնել զայն իբր մէկը, որ արդէն անվստահելի է, քանի որ նման անթոյլատրելի «թեքում» ցոյց կուտայ։

Այնպէս որ, երբ Աղասի Խանջեան կրկին Մոսկուա կ՚երթայ իր խնդիրը Ստալինին ներկայացնելու, վերջինս, արդէն Բերիայէն տեղեկացած, ոչ միայն մտիկ չըներ, այլեւ ծանր կշտամբանքներով ճամբու կը դնէ զինքը՝ սպառնալով որ եթէ ձայնը չկտրէ, խստագոյն պատիժներու կ՚ենթարկուի։ Ատկէ յետոյ է որ Աղասի Խանջեան, ջախջախուած եւ յուսահատ, կը վերադառնայ Երեւան եւ ուրիշ աւելի պատուաւոր ելք չգտնելով իրեն համար՝ ինքնասպանութիւն կը գործէ։

Այսպիսի պայմաններու մէջ կատարուած ինքնասպանութիւն մը՝ Ստալին եւ Բերիա, բնականաբար, չէին կրնար չընդունիլ իբր քաղաքական ցոյց իրենց դէմ։ Ատոր վրայ է որ Հայաստանի բոլշեւիկները, սարսափահար կը ստիպուին անմիջապէս արտակարգ ժողով մը գումարել եւ, փոխանակ իրենց անձնուէր առաջնորդի կորուստը ողբալու, կը փութան միջոցներ ձեռք առնել՝ ողոքելու համար իրենց վրացի մեծ տէրերը՝ Ստալինը եւ Բերիան։ Այդ նպատակով անոնց հանած արգահատելի բանաձեւը, որուն ծանօթ են արդէն մեր ընթերցողները, չափազանց պերճախօս է»։

ԳԻՍԱՒՈՐԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

— • —

Ըսուեցաւ թէ Օգոստոս ամսուն երկրագունդին մէջէն պիտի անցնի Լը Փէլթիէ կոչուած գիսաւորը, որուն հայերէն բուն հոմանիշն է «վարսամ»։ Երկրագունդէն 26 միլիոն քիլոմեթր հեռուէն պիտի անցնի, ինչ որ չնչին միջոց մըն է... անշուշտ աստղաբաշխներուն համար։ Քանի մը օրէն տեսանելի պիտի ըլլայ պարզ աչքին, եւ հաւանական է որ իր անցքը մեզի պիտի արժէ ստուգներու անձրեւ մը։ Աստղերու եւ վարսամներու այս ամբաձգութիւնները մարդոց հետաքրքրութիւնը գրգռած են միշտ, եւ եղած է ոչ շատ հեռաւոր ժամանակ մը՝ ուր այս երեւոյթները նորաձեւութիւն էին աշխարհի մէջ։ Մինչեւ իսկ գիսաւորի մը պոչին վրայ նստեցուցած էին Վ. Իւկօն, նշանաւոր ծաղրանկարի մը մէջ։

Բայց հիմա, մեր օրերուն, ո՞վ կաբեւորութիւն կուտայ աստղ բաներու եւ սանդմով ո՞վ կը հետաքրքրուի։ Վերջապէս Մօնթրէօյի նման ժողովներուն իրականութեան առջեւ ի՞նչ արժէք ունին գիսաւորներուն պոչերը։ Այնպէս որ բերանաբաց երկինք նայող աստղաբաշխներուն միայն կը մնայ վերլուծել տիեզերքին գաղտնիքները, որոնք, ինչ ալ ըլլան, դիւանագիտական գաղտնիքներուն չափ... կնճռոտ չեն։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ, Մարդը եւ Բանաստեղծը։Գրեց՝ Վարդգէս Ահարոնեան։ (Նուիրուած Ա. Ահարոնեանի)։ Պոսթըն, 1936։ Հրադդան Հրատ. ընկերութիւն։Գինը՝ 50 սէնթ։

ԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

—— o ——

Պէտք էր գոնէ պաշտպանել ու պահպանել մահէ ազատուած բեկորները։ Սակայն ի՞նչպէս։Սասունը հազիւ կրնար ամիս մը կերակրել բնիկ ժողովուրդը։ Ատկէ զատ, եթէ կռիւը սկըսէր, դուրսէն եկած ժողովրդի բազմութիւնը պիտի կաշկանդէր կռւողները եւ պիտի խանգարէր յարձակումներէ պաշտպանուելու։ Ցրել ժողովուրդը լեռներու մէ՞ջ եւ թողո՞ւլ իր ճակատագրին։ Բայց այդ կը նշանակէր մատնել զայն բացայայտ ոչնչացման, եթէ միայն ռուսական բանակի մեր կամաւորական խումբերը շուտով չը հասնէին մեզի։Կենսական էր մեզ համար, որեւէ գնով, լուր հասցնել եւ օգնութիւն ուզել, իսկ մինչ այդ՝ պէտք էր պաշտպանել գոնէ, նեղ շրջագծի մը մէջ ամփոփուած մնացորդները։

Հոգեկան տառապանքս առանց ատոր ալ զարհուրելի էր, որ հեռացած էի Մուշէն։ Ատոր վրայ կ՚աւելնար այժմ մէկ կողմէ ջարդը, իսկ միւս կողմէ՝ ահարեկ բեկորներու այս հսկայ խումբի յուսահատական վիճակը...։

Նոյն օրը, երբ ես եւ Ռուբէնը ծառին տակ մեր վիշտն ու տրտմութիւնը կ՚ապրէինք, նայեցայ իրեն ու վճռական ձայնով ըսի, թէ վար՝ ժողովուրդին քով պիտի երթամ. ի՞նչ ըսելու, ես ալ չեմ գիտեր, բայց անկարելի էր այլեւս մնալ այսպէս հոս։

Ռուբէնը, արցունքոտ աչքերով երկար նայեցաւ ինծի ու շշնջաց. «Երեւի մեռնիլ կ՚ուզես, կ՚երթաս մեռնելո՞ւ»...

— Զգիտեմ, ըսի, բայց պէտք է որ երթամ։

Երբ սեւ գիշերը կ՚իջնար Շէնիկ-Սէմալի հովիտին մէջ, քանի մը զինուորներու հետ, դանդաղ ու մտահոգ, բռնեցինք անվերադարձ այդ ճամբան։

— ε —

VIII

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄՆԱՑՈՐԴՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ՝ ԼԵՌՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

— . —

Արշալոյսը նոր բացուած՝ կանգնած էինք Հաւատորիկի լեռներուն ամենաբարձր կէտին վրայ։

Այդտեղէն, երբ մեր առջեւ տեսանք մշուշապատ Դաշտը, որ կարծես պատանքուած մեռել ըլլար՝ ըմբռնեցինք ահաւոր աղէտին մեծութիւնը...։

Անէծուած էր մեր ժողովուրդը։ Դաշտի այս ու այն կողմը, գիւղերուն մէջ կամ եզրերուն՝ դիտակով կը տեսնէի բարձրացող խիտ քուլաները սեւ-դեղին մուխի։ Հայու թոնիրին ծուխը չէր այդ այլեւս. կ՚այրէին ըմբոստ գիւղերը կամ առանձին տուները. մարագներու մէջ կը հրկիզէր ժողովրդի «ոչ-պիտանի» մասը,որ չէր կրնար յագեցնել ճիւաղներու կիրքերը։

Ահա եւ մնացորդը մեր տարաբախտ ժողովրդի։ Մեր կեցած լերան վարի լանջերուն վրայ, Առաքելոց վանքին դիմաց, կը վխտան անոնք՝ բոյներին քանդուած ահաբեկ մրջիւններու պէս

եւ այդ բազմութեան աղմուկը՝ խուլ ու անորոշ՝ կը հասնի մեր ականջներուն։ Վանքի մը ուխտի գացած բազմութեան եռուզեռի ալ կը նմանի հեռուէն։ Սխալ չէր գուժկանի բառը՝ 20 հազարէ ոչ պակաս պէտք է որ ըլլային։

Մղձաւանջային երա՞զ մըն էր կարծես. ուղեղս կ՚այրէր, պայթելու չափ սեղմելով գանկս.միտքս կը գործէր ահռելի արագութեամբ, բայց կցկտուր...։

Ի՞նչ պէտք է ընել այժմ, ի՞նչպէս փրկել գոնէ ասոնք, ի՞նչպէս լուր հասցնել ռուսական բանակին, ի՞նչպէս պաշտպանել. ինչպէ՞ս, ինչպէ՞ս...։

Հրանիւթ մը պէս աչքերուս առջեւ կը դառնային մարմին առած պատկերները ահաւոր ջարդին, քաղաքի, գիւղերու ժողովրդին, ընկերներուն, անմեղ մանուկներուն ու աչքերուս առջեւ ցցուած այս սարսափելի ուրուականներու ամբոխին։ Եւ գրեթէ վազելով, հեւ ի հեւ կ՚իջնէինք լեռնէն, խելագարներու նման զարնուելով ժայռերուն, իյնալով, մագլցելով։

Անոնց մէջ ենք ահա։Մօտէն ոչ մէկ արտակարգ յուզում, կարծես իրաւ ուխտի օր է։ Կանանց եռուզեռ, ուտելիքի պատրաստութիւն՝ խմոր կը հունցեն, հարիւրաւոր օջախներ չորս կողմ, երեխաներ կը խաղան ամէն կողմ, տղամարդիկ,խումբ-խումբ հաւաքուած այս ու այն կողմ՝ կը խօսէին. իսկ ոչխարի ու կովերու հօտերը բազմութենէն դուրս՝ արօտին մէջ էին։

Անտանելի գարշահոտութիւն բռներ էր ամէն կողմ. մարդիկ իրենց բնական կարիքը գրեթէ իրենց տեղերուն վրայ կը կատարէին։ Կենդանիներու աղբը, աղտեղութիւններով լեցուն փորոտիքները՝ կոյտերով տեղին վրայ կը մնային ամառուան այդ ամիսներուն։

Ազատուածներուն մէջ էին բողոքականներու պատուելի Գրիգորը, միջահասակ, խիստ հաճելի արտաքինով, մեղմ ու կիրթ շարժուձեւերով մէկը։ Հոն էր նաեւ կաթոլիկ ծերունի քահանայ մը, կարծեմ Նորշէն գիւղէն։ Կային նաեւ աչքի զարնող քանի մը երեւելիներ, որոնք քիչ-շատ ազդեցութիւն կրնային ունենալ ժողովուրդին վրայ։ Անոնց հետ խորհրդակցաբար, որոշեցինք ժողովուրդը փոխադրել նոր եւ պաշտպանման տեսակէտէն յարմար վայր մը, որպէսզի վարակիչ հիւանդութիւններէ գոնէ զերծ պահենք։

Քիչ մը աւելի վար, Հաւատորիկ գիւղի կոնակը, եւ Առաքելոց վանքի հաւասար բարձրութեան վրայ լեռնադաշտ մը ընտրեցինք ու մաս առ մաս հոն փոխադրեցինք ժողովուրդը։ Տափարակէն Սասուն տանող ուղղութեան վրայ շրջապատին տիրող բլուրը ընտրեցինք իբր պաշտպանութեան յենարան, եւ Մաթէոսի ջանքերով ու հրահանգով խրամներ ու դիրքեր պատրաստուեցան, ուր պահակներ դրինք։ Պահակներ դրուեցան նաեւ Հաւատորիկի երկու կողմերէն դէպի ձորերը տանող ճամբաներուն հսկող բարձրութիւններուն վրայ։

Առաջին օրերը, ժողովուրդը եւ զինուած տղամարդիկ դիւրութեամբ կ՚ենթարկուէին մեր կարգադրութիւններուն։ Ոմանք քարերէ կամ ճիւղերէ հիւղակներ պատրաստեցին ու հոն պատսպարուեցան, իսկ բազմութիւնը, ընդհանրապէս, բացօթեայ էր։

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(27)

մասութեամբ կը գիտեն ի նպաստ Սպանիոյ կարմիրներուն եղած արտայայտութիւնները, Փարիզի թէ ուրիշ քաղաքներու մէջ։ Ինչպէս Պերլինի, նոյնպէս Հռոմի մէջ տհաճութիւն պատճառած է ներքին նախարար Սալանկրոյի կիրակի օրուան ճառը, ուր ոսկնարկներ կային Գերմանիոյ, Աւստրիոյ եւ Իտալիոյ ներքին կարգուսարքի մասին։ (Ներքին նախարարութիւնը հերքեց այս վերագրումները, բայց Փարիզի ազգայնական թերթերը կը պնդեն։ «Էքօ տը Փարի» այս առթիւ կը յանձնարարէ որ «աշակերտ Սալանկրօ այսուհետեւ ուսուցիչ Իվօն Տէլպոսի ցուցնէ իր չարադրութիւնը, երբ ուզէ խառնուիլ քաղաքական խնդիրներու»)։ Լէօն Ժուհօյի Մատրիտ այցելութիւնը, Լոնտոնի կարմիրներուն վերջին ցոյցը եւ ուրիշ պարագաներ չէզոքութեան բնաբարում կը համարուին Հռոմի մէջ։

Գերմանիոյ դրական պատասխանն ալ ճամբան չի հարթեր, քանի որ կը թելադրէ ընդհանուր համաձայնութիւն մը կնքել զէնք արտադրող բոլոր պետութեանց միջեւ։

*** Անցեալ չաբթու իտալական յածանաւ մը խարիսխ ձգելով Մալակայի առջեւ, հարիւր նաւաղներ ցամաք հանեց, հրացաններն ու գնդացիրներն ալ միասին, եւ ազատեց իտալական հիւպատոսը, ինչպէս եւ ազատամբ զօրավարի մը մէկ զաւակը։ Կ՚ըսուի թէ սպանիական կառավարութիւնը սպառնական դիրք բռնած էր իտալական հիւպատոսին դէմ, իբրեւ մեղսակից ամբաստանելով զայն։ Միւս օտար հիւպատոսներն ալ հեռացան։

Մաշրապետներուն եւ վարդապետներուն հարստութիւնները կը գրաւեն

Մատրիտի ոստիկանութիւնը երկուշաբթի օր բացաւ Քրէտի Լիոնէի մէջ պահուած երկու արկղեր եւ գրաւեց 2,500,000 անգլ. ոսկի, արժէթուղթերով եւ հնչուն դրամով։ Մեծ մասը կը պատկանի կրօնական միաբանութեանց։

Ուրիշ լուրի մը համաձայն, վերջին մէկ ամսուան ընթացքին աւելի քան 116,600,000փէզէթա (մօտ14,000,000տոլար) գրաւուած է եկեղեցիներէն և վանքերէն։ Կառավարութիւնը կրօնական միաբանութեանց այս խոշոր հարստութիւնները ապացոյց կը նկատէ անոնց անհաւատարմութեան։

*** Մատրիտի ընկերվարական օրկանը քննադատելով օտարականներուն փախուստը, կ՚առաջարկէ միայն Սպանիացիներու վերապահել փախստականներուն ձգած գործերը։ Միեւնոյն ատեն կ՚առաջարկէ հրամանագրով մը սահմանափակել օտար դրամագլուխի շահարկումը Սպանիոյ մէջ։

*** Պարչելոնայէն փախած Ամերիկացի մը կը պատմէ թէ ամէն օր հարիւրաւոր քաղաքացիներ կը գնդակահարուին։ Ինք հոն եղած ատեն անիշխանականները զօրանոց մը մտնելով, 150 աշակերտներ մերկացուցած եւ գնդացիրի բռնած են դրան առջեւ։

Յունիս 11ին խորհրդային իշխանութի՞ւն պիտի հաստատէր Ֆրանսայի մէջ...

Ծանօթ հրապարակագիր Ժաք Պառտու գրգռիչ գրութիւն մը հրատարակած է «Ռըվիւ տը Փարի»ի վերջին թիւին մէջ, ապացուցանելու համար թէ յունիս 7ին խորհրդային իշխանութիւն պիտի հաստատուէր Ֆրանսայի մէջ, բայց վերջին պահուն յետաձգուեցաւ։

Քանի մը հատուածներ, իբրեւ «նիւթեր պատմութեան համար», քաղելով «Մաթէն»ի կատարած ամփոփումէն.—

Յունիս 7ին, Փալէ տէ Սփորթի միթինկին ատեն, Թորէզ չափազանց բուռն լեզու մը գործածեց։ Ի ներկայութեան Պ. Լէօն Պլումի եւ աննկարագրելի խանդավառութեան մը մէջ յայտարարեց թէ «համայնավար կուսակցութիւնը որ ուղղամտօրէն ուժ կուտայ ներկայ կառավարութեան, չունի որ եւ է հարակից կապ անոր հետ եւ թէ շատ չանցած իշխանութեան գլուխ պիտի անցնի։ Այո, ընկերներ, շատ չանցած»։ Եւ ահա խանդավառութեան, անելութեան յորդահոսան ալիք մը 30,000նոց բազմութեան մէջ.— կը գրէ ինծի վկայ մը — որուն նմանը չէինք տեսած որ եւէ հրապարակային ժողովի մէջ։ Կիները կուլային, այրերը կը մռնչէին, կարմիր դրօշները կը ծփային։ Եւ, տարօրինակ բան, Լէօն Պլում ոտքի ելլելով, երկարօրէն սեղմեց Թորէզի ձեռքը, մինչ բազմութիւնը յանկարծ կը թնդացնէր «Էնթէրնասիոնալ»ը։

Պարտք կը սեպեմ յիշեցնել թէ ոչ մէկ թերթ չէ պատմած այս դէպքերը։

Երեքշաբթի օր, 9 յունիս, առտուան դէմ, համայնավարական յաջողութիւնը աճած ըլլալով, գործադիր կոմիտէն նոր որոշումներ տուաւ.—

1. Մասնաւոր գործիչներ ղրկուեցան գաւառ։ Բազմաթիւ գիւղեր այցելութիւնն ընդունեցան ինքնաշարժով եկած անհատներու, որոնք բոլշեւիկեան աւետարանը կը քարոզէին, անժխտելի յաջողութեամբ։

2. Աշխատանքի Դաշնակցութեան երկու թեւերը միացած ըլլալով, որոշուեցաւ անվիճարանելի դարձնել համայնավարական ազդեցութիւնը, որ գնահատելի էր արդէն։ Յունիս 7ին բուռն բանավէճ մը տեղի ունեցաւ Աշխատանքի Դաշնակցութեան քարտուղար Պ. Ժուհոյի եւ համայնավար Ռաքամոնի միջեւ։ Ժուհօ ստիպուեցաւ տեղի տալ եւ քիչ վերջը, երբ կ՚ուզէր խօսք առնել Աշխատանքի Սակարանին մէջ, ճաշարաններու բանթող սպասաւորներուն առջեւ, հարկադրուեցաւ փախչիլ ճիշդ չորս համայնավար պահակներու սպառնալիքներուն առջեւ։ (Ասոնք բռնած էին սրահին դուռը։

3. Այսպէս իրենց թափին տակ առնելով Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը, Թորէզ եւ իր պաշտօնակիցները ծրագրեցին իշխանութիւնը գրաւել յունիս 11ի իրիկունը։ Փարիզի ոստիկանութիւնը վարպետօրէն շահուած էր երկար ատենէ ի վեր։ Շատ մը պահականոցներու մէջ ոստիկանները իրար կը բարեւէին բռունցքները բարձրացնելով։ Միայն վարիչներուն մէկ մասը ազգային ոգի կը ցուցնէր, մասնաւորապէս ոստիկանական վերատեսչութեան մէջ, ուր մնացած էն Քիափի բազմաթիւ աշխատակիցները։ Կը մնային շրջուն պահակները։ Այստեղ ալ համայնավարները նշանակալից ջանքեր թափած էին մէկ տարիէ ի վեր։ Բազմաթիւ զօրանոցներու մէջ մէկ-երկու հոգինոց բջիջներ հաստատուած էն։

4. Չորեքշաբթի օր, 10 յունիս, Լէօն Պլումի լուր տրուեցաւ գաղտնօրէն։ Շուարման մատնուելով եւ արդէն մտահոգ, վարչապետը այն տպաւորութիւնը ձգեց թէ իր դիմադրութիւնը պարզապէս ձեւական պիտի ըլլայ։

Ինչպէս կրցած են հաստատել բոլոր վկաները, հինգշաբթի, 11 յունիս, ճակատագրական օր մը եղաւ։ Յատկանշական էր փողոցին մթնոլորտը,— ինքնաբեր համախմբումներ եւ զաժան կերպարանքներ։ Ամէն բան պատրաստ էր։ Իշխանութեան գրաւումը նշանակուեցաւ առտուան ժամը 2ին, յետոյ 5ին, ուրբաթ, 12 յունիս, որովհետեւ համայնավար սպաները յիշեր էին թէ պատերազմի ատեն յարձակումները միշտ կը կատարուին լուսաբացին։

Պատրաստութիւնները աննշմար չէին անցած։ Հրեղէն Խաչերը լուր առած ըլլալով, մասնակի զօրաշարժի մը ձեռնարկեցին եւ ռազմագիտական կէտերը գրաւեցին։ Գերմանացիներն ալ տեղեկութիւն ստացած էին եւ Պերլինի փրանսական դեսպանը վրդովիչ տեղեկութիւններ կը հաղորդէր Գերմանիոյ առաջորդութեանց մասին։ Նախարարները իրար անցան։ Կը թուի թէ Պ. Լըպրան էր, Ռուպէի ընկերվարական երեսփոխանը, որ փրկեց կացութիւնը, սպառնալով ամէն բան մէջտեղ հանել։ Իրեն թելօրէն ուժ տուաւ ներքին նախարարը, Սալանկրօ, իսկ Լէօն Պլում միամիտ ձեւացաւ։ Եթէ Մոսկուայի կառավարութիւնը, լսելով Փարիզի կառավարութեան խոնարհ թախանձանքը, միջամտեց եւ ուրիշ հրահանգներ հաղորդեց Թորէզի, պատճառը այն է որ իր կարգ մը գործակալները եւ մասնաւորապէս Նիքոլա Շվէրնիք, կարմիր սէնտիքաներու վարիչը, աննպաստ տեղեկագիրներ ղրկած էր,— բանակը կարգապահ է տակաւին, զաւառը ալ՚ոք եղածին պէս շահուած չէ, զօրքը հնազանդ է բարձր հրամանատարութեան. գիւղացիները թշնամական տրամադրութիւններ ունին։

Եւ, հրու հնազանդ, Թորէզ ետ առաւ հրամանը։ Բայց եղածը պարզապէս յետաձգում է։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱ ՊԻՏԻ ՕԳՆԷ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ օդանաւային կազմակերպութեան, իբրեւ արդիւնք զօր. Կամլէնի այցելութեան։ Թէեւ Լեհաստան 400,000 հոգինոց կանոնաւոր բանակ մը ունի, չորս միլիոնի պահեստով, որուն վրայ կը ծախսուի եկամտացոյցին գրեթէ կէսը, 15 տարիէ ի վեր, Զօր. Կամլէն կը կարծէ թէ կարելի է 100 — 200,000,000 տոլար յատկացնել, Ֆրանսայի արեւելեան գինակիցը արդիական սպառազինութիւններով օժտելու համար։

820,000 ֆրանք թռցուցին չորս անծանօթներ, Նիսի մէջ, յարձակելով երկու արկղակալներու վրայ որոնք Պանք տը Ֆրանս կը փոխադրէին այդ գումարը։ Դաւադիրները դիրք բռնած էին փողոցի մը անկիւնը, եւ տարճանակները ուղղած՝ թանկագին բեռը յափշտակելէ յետոյ անհետացան ինքնաշարժով մը։

ՉՈՐՍ ՀՈԳԻ ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ՊՏՈՅՏ ՄԸ ԿԸ ԿԱՏԱՐԷԻՆ ՕԴԱՆԱՒՈՎ, Թուսիւ-Փառիի վերեւ, երբ օդանաւը ծառի մը զարնուելով ջախջախուեցաւ։ Օդանաւին տէրը, 32 տարեկան առեւտրական մը եւ իր քարտուղարուհին եւ երրորդ մը վայրկենապէս մեռան, չորրորդը հիւանդանոց փոխադրուեցաւ յուսահատական վիճակի մէջ։

ԳՆԴ. ՏԸ ԼԱ ՌՕՔ հարցաքննութեան կանչուեցաւ, իր գործակիցներէն մէկն սպաննուած ըլլալով խորհրդաւոր պարագաներու մէջ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ-ԳՈԼԱ-ՔՈԼՈՆԲԻ Արամ ենթակոմիտէի ժողովը, վաղը, հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ Օրակարգ՝ Պատգամաւորի ընտրութիւն։

ԱՌՆՈՒՎԻԼ—ԿՈՒՐՊԵՎՈՒԱ վարդան ենթակոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Արփիար Մարտիրոսեանի բնակարանին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Ընտրութիւն պատգամաւորի։ Ներկայ ըլլալ որոշեալ ժամուն։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած Դրօշակ Միութեան Շաֆրիկեան սրահի Մատակարար Մարմնի կողմէ

22 Օգոստ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Շաֆրիկեան սրահին մէջ, 5 rue de l'Eclipse

Աբելեան թատերախումբը կը ներկայացնէ

ՏԱՑԻ ԿԱՐԱՊԵՏԸ կամ ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ՓԵՍԱՑՈՒՆ (զաւեշտ 3 արար)

Մուտք Ա. կարգ (Պ. Միութեան վիճակահանութեան տոմսերէն 2 հատ)

Բ. կարգ (Նոյն տոմսերէն 1 հատ)։

Նոյն տոմսերը որոնք վիճակահանութեան համար պատրաստուած են, պիտի ծառայեն նաեւ իբր Մուտքի տոմս։

Ժողովրդական դաշտահանդէս Մարսէյլի մէջ

Ղեկավարութեամբ ՄՈՎՍԷՍ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆԻ

23 Օգոստ. կիրակի ամբողջ օրը, Շըմէն տը լա Մատրակ, Վիլ Լիւսինէս կառօնի պարտէզին մէջ։

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ

Երգ, արտասանութիւն, կենդանի կատակերգութիւններ, «Բաւոր Սահէր»ևլն. կը ներկայացուին հետեւեալ զաւեշտները.— ԵՐԿՈՒ ԲԱՂՅԱԾՆԵՐ, ՀՆԱՐԱՄԻՏ ՎԱՐՁԱԿԱԼԸ եւ ՊԱՇՏՕՆԱ ԽՈՒՄԲԱԼ Է։

Հայկական պարեր տավուլ զուռնայով։

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ ՄԱՏՉԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ։ Մուտք 2 ֆրք.։

Հանդիսավայր երթալու համար առնել 70 թիւ հանրակառքը, իջնել Ապաթուարի փլասը եւ գտնել 314 թիւը։

"ՅԱՌԱՋ,, ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ
Maison LECOMTE, 31 rue de Palikao, Paris (20)

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տէր եւ Տիկին Ս. Սիսլեան իրենց ցաւակցութիւնը կը յայտնեն Տիկին Մուրատ Պօյաճեանի, իր եղբօր՝ փրոֆ. Յ. Ճէլալեանի մահուան առթիւ։ Վիզէլիս, 18 Օգ. 1936

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Իսի լէ Մուլինոյի Ֆ. Կ. Խաչի անդամուհիները ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրուին 22 Օգոստ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

ՎԱՐՁՔՈՎ ՏՐԱՄԱԴՐԵԼԻ Է

Պօմոն-Սէն Ժիւլիէնի «Վարանդեան» սրահը՝ թատերական ներկայացումներու, հարսանեկան հանդէսներու, նշանախօսութեան, երեկոյթներու եւայլ կարգի ձեռնարկներու համար։ Պայմաններուն տեղեկանալու համար դիմել Ժիրայր Տէր-Վարդանեանի, 50 Bld. Beaumont Beaumont St. Julien։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameame, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (71)

ԶԱՐԹՕՆՔ
(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

—•—

Երբ Կարօն ռումբը հաստատեց հրթիռի գլխուն, Պաստամեանը զայն ալ հեռացնելով իր քովէն՝ մօտեցաւ եւ ձեռքի լուցկիով հրթիռի պատրոյգը վառեց։ Մէկ երկու վայրկեան պատրոյգը տկար կերպով պլպլաց ու մէկ ալ հանելով ածխախառն վառօդին, հրթիռը դէպի վեր ոստում մը ըրաւ եւ չքեղ թռիչքով մը բարձրացաւ ծուխի եւ բոցի պոչ մը երկարելով ետեւէն։

Գրեթէ ուղիղ կիսաշրջան մը կազմելով, հրթիռը գլխու վրայ վար ինկաւ ժայռէն տասը քայլ հեռու։ Սարսափելի որոտ մը լսուեցաւ, ու քանի մը վայրկեան ծուխի եւ փոշիի մէջ ծածկուեցաւ ամէն ինչ։

Ամենէն առաջ Կարօն ու Հրայրը վազեցին հոն դէպի տղաքը, որոնք գետնի վրայ ռումբի կտորներ կը փնտռէին։ Պասաամեանը ամիսներով աշխատած էր ամրաձիգ հրթիռը կատարելագործելու համար, ու հիմա իր աշխատանքին ակներեւ յաջողութիւնը տեսնելով՝ պատանիի մը նման կ՚ուրախանար։

Ռումբի ինկած տեղը երկու ոտք խորութեամբ փոս մը բացուած էր։ Մօտաւորապէս յիսուն քայլ տարածութեան վրայ կանաչութիւնը եւ մանաւանդ վայրի ծաղիկներու բարձր ցօղունները կամ արմատախիլ եղած էին եւ կամ գետնին հաւասարուած, պարզապէս պայթումէն յառաջացած օդային ուժեղ հոսանքի հետեւանքով։

Սարգիսը շատ մեծ ոգեւորութեամբ ընկերներուն կը ցուցնէր ռումբի երկու շատ փոքր կտորներ, որ փոսի մէջէն գտած էր։ Սարգիսի համար այդ կտորները շատ մեծ նշանակութիւն ունէին։ Ափին մէջ դրած՝ ան զմայլանքով կը դիտէր այդ մահ սփռող մետաղի կտորները՝ աղջկան մը յափշտակութեամբ, որ ադամանդեայ զարդ մը կ՚ունենայ ձեռքին։

— Մէկ նայեցէք, մէկ նայեցէք, հէ՞ — կ՚ըսէր Սարգիսը՝ ափը պարզած, — մետաղը ճշմարիտ ապակիի մը նման փշրուած է. սքանչելի խառնուրդ մըն է մեր գտած չափը։

— Կարծես իրար փակած աւազ լինի,— համաձայնեցաւ Վահէն, — փխրուն եւ սակայն կարծր։

— Շատ լաւն է, ապրիք, տղաք,— երեք ընկերներուն խօսքը ուղղեց Պաստամեանը,— շատ ապրիք։

Պաստամեանի քաջալերական մէկ խօսքը մեծ նշանակութիւն ունէր մեր երեք երիտասարդներուն համար, որոնք ամենածանր պայմաններու մէջ աշխատելով՝ մխիթարական շատ քիչ բան ունէին։

Փորձերը սպասուածէն շատ աւելի յաջող անցան։ Աւելի մեծ ռումբերով փորձեր կատարելու համար հարկաւոր էին համապատասխան մեծութեամբ հրթիռներ։ Երբ Պաստամեանը կրկնեց նախորդ օրուան հրահանգները այդ մասին, սկսան ձեռքի ռումբերու փորձերուն, որոնք ընդհանրապէս վտանգաւոր կը համարուին։

Տասներկու ռումբէ աւելի կրակեցին, բոլորն ալ յաջողութեամբ, բացի մէկէն, հին սիստեմի փչացող ռումբ մը, որ թաց եւ ցեխոտ գետնի վրայ իյնալով՝ չպայթեցաւ։ Կարոյի ու Սարգիսի հնարած հաւկթաձեւ ռումբը, որ կեդրոնին վրայ պարզ մեքենականութիւն մը ունէր, ամենահեշտ եւ համեմատաբար անվտանգ համարուեցաւ։

Երբ իրիկուան կողմ բոլորը միասին դէպի վանք ուղղուեցան ուրախ տրամադրութեամբ, Պաստամեանը հանդարտօրէն քալելով՝ կը բացատրէր զինքը շրջապատող ընկերներուն նոր պայթուցիկի մը՝ մէլինիթի յատկութիւնները, որ շատ աւելի աւերիչ ուժ ունէր, քան տինամիթը։

Կարօն Պաստամեանի մօտէն կը քալէր։ Ձեռքերը բաճկոնի գրպանները կոխած՝ ան ուշադրութեամբ կը հետեւէր տրուած բացատրութիւններուն։ Ինչպէս կ՚երեւէր, Կարօն անգիտակցօրէն գրպանի կապսիւլներուն հետ կը խաղար, որոնք ուժեղ չփումով մը իսկ կրնային բռնկիլ։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration — 17, Rue Dames̀me, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 20 ՕԳՈՍՏՈՍ JEUDI 20 AOUT 1936

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3196

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՆԱՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԴԱՐՄԱՆՈՒՄԸ

Պաշտօնական զեկոյց մը, որ հրատարակուած էր երէկուան «Յառաջ»ի մէջ, կը հաղորդէր թէ էջմիածին կը հաստատէ Հարաւ. Ֆրանսայի առաջնորդութիւնը, իբրեւ առանձին թեմ։

Մ իեւնոյն կոնդակով, Գարեգին եպիսկ. Խաչատուրեան կը նշանակուի «ընդհանուր հոգեւոր հովիւ եւ հայրապետական պատուիրակ», իրաւասու՝ «կանոնաւորելու եւ կարգադրելու զամէն նոյն եկեղեցական-վարչական եւ զթեմական գործս ի սահմանի առաջնորդական իրաւանց»։

Ուրեմն, վերջապէս կը լուծուի տարրական խնդիր մը, որ կը ձգձգուէր տարիներէ ի վեր, պատրուակ ծառայելով անմէջ պայքարներու։

Ըսենք, անմիջապէս, որ տրուած որոշումը ամէն բանէ առաջ կը կազմէ դարմանումը ակներեւ անարդարութեան մը։

Որքան ալ թերի ըլլար Հարաւ. Ֆրանսայի թեմական կազմակերպութիւնը, որքան ալ վրիպումներ կատարուած ըլլային, էջմիածինը իրաւունք չունէր այնքան խորթ եւ իշխանասաստ ընթացք մը բռնելու Մարսէյլի հանդէպ։

Մանաւանդ որ, մարդիկ հոգիւ ցամաք նետուած եւ ապրուստի ճամբայ մը ապահոված, գլուխ գլխի տուեր եւ կազմակերպական կորիզ մը հաստատեր էին, անհրաժեշտ ստորոգելիներով։

Կարելի է ըսել թէ՝ նոյն իսկ շատ մը վրիպումներ հետեւանք էին էջմիածնի բռնած դիրքին եւ վաւերացման համար ցոյց տրուած չկամութեան։

Թէեւ ուշ, ահա վերջապէս բարոյական գոհացում կը ստանայ Հարաւ. Ֆրանսայի գաղութը, եւ ինքնին կը լուծուին շատ մը թիւրիմացութիւններ։

Գալով բովանդակութեան, մենք անոնցմէ չենք որ հրաշք պիտի սպասէին թեմին վաւերացումէն։

«Թեմ» կոչուի թէ ուրիշ բան, Մարսէյլը կը կարօտի լուրջ ուշադրութեան եւ աշխատանքի։ Արդ, չարաչար յուսախաբութեան պիտի մատնուէին անոնք որ կը կարծեն թէ ամէն ինչ վերջացած է, թեմին վաւերացումով եւ կաթողիկոսական օրհնութեամբ։

Այս երկիրը, իր միջավայրով, շատ կը տարբերի արեւելեան գաղութներէն եւ կը ներկայացնէ բազմաթիւ դժուարութիւններ, բուն թեմական կազմակերպութեան համար։

Կաթողիկոսական վաւերացումը պարզապէս օրինականացման ձեւակերպութիւն մըն էեւ բացառիկ արժէք մը չի ներկայացներ, բաղդատելով միւս գաղութներուն կարգուսարքին հետ։

Այս հասկացողութեամբ ալ, ծանրութեան կեդրոնը կը մնայ, նորէն, ոչ թէ աւանդական առաջնորդութիւնը, այլ բուն ազգային վարչական խորհուրդը, թաղային Մարմիններուն եւ Երեսփ. Ժողովին հետ։

Աւելի բաց խօսելով, Ազգ. Խորհուրդ մըն է որ պիտի վարէ գործերը, համաձայն միջավայրին պահանջներուն։

Մենք երեք հիմնական գլուխներու կը բաժնենք այդ գործերը. —

1. ՅԱՐԱԲԵՐԱԿԱՆ. — Կառավարութեան հետ կապուած խնդիրներ, որոնց ղեկը պիտի գտնուի Ազգ. Վարչութեան ձեռքը, այնպիսի կազմակերպութեամբ մը որ տարուն կանուխ արժէնցը այլեւս չհամարձակի ազգ. խորհուրդ կամ ուրիշ ճակատ յարգարելու, յանուն գաղութին։

Ազգ. Վարչութիւնը պէտք է ունենայ, վերջապէս, իր կանոնաւոր Յարաբերական Դիւանը, անոր գրասենեակին մէջ ամփոփելով գաղթականներու իրաւական եւ տնտեսական կացութեան վերաբերեալ գործերը, ձեռնհաս եւ իրաւագէտ գործակատարի մը ղեկավարութեան տակ։

Այս գլուխը ամէնէն կենդանի բաժինը կրնայ կազմել Հարաւ. Ֆրանսայի ազգ. կազմակերպութեան եւ անհրաժեշտ է այժմէն մշակել գործնական ծրագիր մը։

2. ԿՐԹԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ. — Որքան ալ դժուարութիւններ կրենք, ներելի չէ անճրկիլ այս ճակատին վրայ։ Գէշ-աղէկ ծաղկոցներ ունինք Մարսէյլի շրջանին մէջ, գոնէ տարրական հայերէն մը սորվեցնելու համար նոր սերունդին։ Մէկ տարիէն միւսը նոր անակնկալներ կը պատահին։ Տեղ մը Ֆրանսական դպրոցը կը մրցի հայկականին հետ, իր բազմազան առաւելութիւններով։ Ուրիշ տեղ մը ներքին վէճեր, անհոգութիւններ կամ տնտեսական հոգեր կը ջլատեն հաստատուած գործը, կամ կրթական տեսուչը ծուլ կը նայի։

Բոլոր պարագաներուն մէջ ալ, միշտ կարելի է ելք մը գտնել, կը բաւէ որ մարդիկ հաւատան թէ նոր սերունդին փրկութեան հողը ոչ ժամանց է, ոչ ալ տաղտուկ, այլ ինքնապաշտպանութեան օղակներէն մէկը։ Մասնաւորապէս Ազգ. Վարչութիւնը իր բոլոր կազմակերպութիւններով համոզուած պէտք է ըլլայ այս մասին, անոր համեմատ ձեւակերպելու համար իր աշխատանքը։ Իսկ նիւթական տեսակէտով, ի՛նչ խօսք որ գոյացած եկամուտին կէսը, նոյն իսկ աւելին պէտք է յատկացուի այս գործին։

3. ԽՆԱՄԱՏԱՐԱԿԱՆ. — Այս գլուխին մէջ կ'իյնան Աղքատախնամները եւ զանազան խնամակալութիւններ, օրկանական մաս կազմելով Առաջնորդարանին։ Կարելի է գործակցութեան ձեւեր գտնել, նաեւ, Կ. Խաչին հետ, որ իր առանձին՝ ինքնավար կազմակերպութիւնն ունենալով հանդերձ, երբեք չի խանգարեր ազգ. խնամատարութեան գործը։ Ընդհակառակն։

Եթէ կանոնաւորապէս կազմակերպուին այս երեք հիմնական գլուխները, կը կարծենք թէ անդին շատ քիչ բան կը մնայ, ազգային շրջանակէն եւ հեղինակութենէն դուրս։ Միւս կողմէ մթնոլորտն ալ աւելի պայծառանալով, գործելու ասպարէզ կը բացուի բոլոր ընդունակ եւ սրտցաւ տարրերուն առջեւ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԿԱԶՄԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱ՛ԶՄ ՄԱՏՐԻՏԻ ՇՈՒՐՋԸ

ՆՈՐ ՎԵՐՋՆԱԳԻՐ ՍԱՆ ՍԷՊԱՍԹԻԱՆՈՅԻ

Փոխադարձ քարդը կը շարունակուի

Օրէ օր դժոխային հանգամանք մը կը ստանան Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւները։ Առաջին անգամ ըլլալով, կազմային պատերազմն ալ սկսաւ սարսափ տարածել։ Գէթ այդպէս կը հաղորդեն ապստամբները, ամբաստանելով թէ կառավարական զօրքը թունաւոր ռումբեր արձակած է Սան Ռաֆայէլի վրայ, Կուատարրամա լեռներուն մէջ, Մատրիտի շուրջը։

Թէ ապստամբները եւ թէ կառավարութիւնը նոր յաղթանակներ կը հաղորդեն։ Զօր. Մօլա կը հեռագրէ թէ կառավարական զօրքը փորձեց խզել Հուէսքայի եւ Սարակոսայի ճամբան, բայց կատաղի յարձակում կրեց եւ նահանջեց, ռազմադաշտին վրայ ձգելով 8 գնդացիր եւ 30 սնտուկ ռազմանիւթ։ Կառավարական ուրիշ զօրամաս մը, որ կը բաղկանար 3000 հոգիէ, յարձակում գործեց Սարակոսայի հարաւակողմը, բայց ետ մղուեցաւ։ Ապստամբները վերսկսան Կուատարրամայի ռմբակոծութիւնը, անոնց չօշափելի արդիւնք մը ձեռք բերելու։ Հարաւային ճակատին վրայ, ապստամբները նոր նուաճումներ կատարեցին Մալակայի, Քորտովայի եւ Կրընատայի մէջ, «մաքրելով թշնամի բոյները»։

Կ'ըսուի թէ ապստամբներու առժամեայ կառավարութիւնը որոշած է իր կեդրոնը Պուրկոսէն փոխադրել Վալլատոլիտ, աւելի մօտենալու համար հիւսիսային բանակին գործողութեանց կեդրոնին։ Զօր. Մոլա այդ քաղաքը երթալով, աչքէ անցուց Մարոքէն հասած նոր զինուորները։ Զօրավարը ջերմ ընդունելութիւն գտաւ եւ կարճ բանախօսութեամբ մը հաւաստիքներ տալով ապստամբներու մօտալուտ յաղթանակի մասին, Պուրկոս վերադարձաւ։

Կռիւները կատաղօրէն կը շարունակուին Սան Սէպաստիանոյի եւ Իրունի ճակատներուն վրայ։ Ապստամբները նոր վերջնագիր մը ղրկեցին, պահանջելով անձնատուր ըլլալ բոլոր պատանդներով, այլապէս անխնայ կռիւ մը պիտի մղեն։ Միեւնոյն ատեն վերսկսաւ ռմբակոծութիւնը, ծովէն, ցամաքէն եւ երկինքէն։ Կառավարութիւնն ալ իր կողմէ ազդարարեց թէ բոլոր պատանդները եւ առաջին առթիւ նախկին նախարար կոմս Ռօմանոնէս պիտի գնդակահարուին, եթէ «ռմբակոծութիւնը եւ վանդալականութիւնը» անմիջապէս չդադրին։

Սան Սէպաստիանոյի եւ Իրունի դէմ կատարուած ռմբակոծութիւնը այնքան սարսափելի է որ թնդանօթի ձայները մինչեւ Ֆրանսական սահմանագլուխը կը հասնին։ Ապստամբները իրենց գլխաւոր ուժը թափած են Կուատալուփ բերդին վրայ, որ կը գտնուի երկու քաղաքներուն միջեւ, ամենաբարձր կատարին վրայ։ Միեւնոյն ատեն ժանտատենդի համաճարակ մը ծագած ըլլալով Սան Սէպաստիանոյի մէջ, ժողովուրդը աննկարագրելի կացութեան մը մատնուած է։

Կառավարական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Օվիէտոյի պահակազօրքը յուսահատած է եւ պատրաստ՝ անձնատուր ըլլալու, իսկ կիժոնը անձնատուր եղած է։

Պարսելոնայի մէջ կարմիր ատեան մը կազմուած է, Ֆաշականները դատելու եւ անմիջապէս գնդակահարելու համար։

Իսկ ապստամբները կը հաղորդեն թէ Կարդագինէ քաղաքն ալ ըմբոստացած է կառավարութեան դէմ։ Այս քաղաքը ունի 100000 բնակիչ եւ մեծ արժէք կը ներկայացնէ ռազմագիտական տեսակէտով, քանի որ Ֆէրրոլի և Քատիքսի հետ կը կազմէ երրորդ խարիսխը սպանիական նաւատորմին։ (Վերջին երկու քաղաքները շատոնց կը գտնուին ապստամբներուն ձեռքը)։

*** Քաթալոնիայէն հասած ճամբորդներ կը պատմեն թէ քահանաներու եւ երեւելիներու գնդակահարութիւնը կը շարունակուի, համաձայն կանխաւ պատրաստուած ցանկի մը։ Ահ ու սարսափ համատարած հանգամանք ստացած է մասնաւորապէս գիւղերու մէջ, մտահոգութիւն պատճառելով նոյն իսկ կառավարութեան։

*** Մատրիտի մէջ գնդակահարուեցան Զօր. Ֆանժուլ եւ գնդ. Քուինթինա։ Հրացանները արձակուած ատեն, զօրավարը փռուեցաւ գնդապետին դիակին վրայ։ Յետոյ երեք հարուած եւս պարպուեցաւ, բժշկական քնութենէն վերջը, ինչպէս կը տրամադրէ օրէնքը։

Պարսելոնայի զինուորական իշխանութիւնը հրամայեց զինաթափ ընել ժողովուրդը, 48 ժամէն գրաւելով բոլոր զէնքերը։

ՊԱՆՔ ՏԸ ՖՐԱՆՍԻ վարչական խորհուրդը, որ նոր օրէնքով կը յաջորդէ 200ընտանիքներու կողմէ հաստատուած խնամակալներու ժողովին, իր առաջին նիստը գումարեց երեքշաբթի օր։ Խնամակալները 15 հոգի էին, իսկ նորընտիր վարչական խորհուրդը կը բաղկանայ 20 անդամներէ։

ՀԻԹԼԷՐԻ ՏՐՈՒԱԾ ՀԱՄԲՈՅՐԸ սուղի նստաւ իր անձնապահ խումբին անդամներուն, որոնց մէկ մասը պաշտօնանկ եղաւ, իսկ ուրիշներ երկրորդական պաշտօններու մէջ դրուեցան։ Ինչպէս գրած էինք, չարաթ օր, Ողիմպիականի մրցումներուն ատեն, Ամերիկուհի մը տեղէն ցատկելով գացած բերնէն համբուրած էր «Առաջնորդ»ը։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿԵՑՑԷ՛ ՄԱՐՏԻԿ ԱՂԲԱՐԸ ...

Կարդացէք եւ ճաշակեցէք.

— «Ատենէ մը ի վեր, հայ ժողովրդական հերոս Անդրանիկի կեղծ բարեկամները հրապարակային աղմուկ մը նուիրուած են, բոլորովին անպատշաճ, անտրամաբանական ու աննպատակայարմար ելոյթներ կատարելով, որոնց մէջ՝ յետին եւ դիտումնաւոր նպատակներ հետապնդուիլը ստոյգ է, եւ կասկած չի վերցներ»։

— Հեղինա՛կը, հեղինա՛կը, պիտի պոռաք անշուշտ։

Պատիւ ունիմ ներկայացնելու, — «Հայ Մարտիկ», կիսամեայ պաշտօնաթերթ Յ.Դ.Շ.նակից եւ հայ բանակներու նախկին կամաւորներու Միութեան»։ Կեդրոնը՝ Մարսէյլ, ամսաթիւ՝ 1936 մայիս 17։

Եւ այսպէս ամբողջ խմբագրականը.

«... Բարոյական ինկածութեան այդ չափանիշը անամօթ կերպով ցուցադրողներ, ճիշդ է որ պիտի կրնային ամէնաանարգ միջոցներուն իսկ դիմել, իրենց հին խաղը, նորելուկ խաղով մը պարտկելու, վարագուրելու համար, որպէս զի իրենցմէ երես դարձուցած գաղթահայ ժողովուրդին մէջ, նոր վարկ ու համարում ստեղծել յաջողէին, ուրկէ կախուած է իրենց ապրելակերպի ապահովումը։

Ու անոնց այդ նոր խաղը, անշուշտ նպաստաւոր առիթներու պէտք ունէր, եւ այդ առիթներէն ամէնէն լաւագոյնը, ահա իր դուռը բացաւ կեղծաւորներուն առջեւ, Անդրանիկի մարմինին, Փարիզի մէջ անշուք թաղումով, ուր ժամանակ մը մտածել որոճալէ ետք, Անդրանիկի ժամանակաւոր գերեզմանին վրայ յաւիտենական յարգանքի մեծ յուշարձան մը կանգնեցնելու փորձը յղացան, ուրկէ պարզ յայտնի է, որ որոշ նպաստաւորումներ եւ շահաւորումներ կ'որոճացուին, զոր գաղթահայ ժողովուրդն ալ հասկցած ըլլալ կը թուի, որուն փաստը՝ ահա իր անտարբերութիւնը՝ ձեռնարկին հանդէպ»։

Անշուշտ հասկցաք այս հոյակա՛պ շարադրութեան իմաստը։

Անդրանիկի «կեղծ բարեկամները» ձեռնարկեր են յուշարձան մը շինելու, ապահովելու համար «իրենց ապրելակերպ»ը! (ապրո՞ւստ)։

Որո՞նք են այդ «կեղծ բարեկամները», որ այսքան երես առած են։

— Անդրանիկի հայրենակիցները (Շապին Գարահիսարի Բարեկամական Միութիւն), Հ.Մ.Ը.Մ., Պետական եւ Կապոյտ խաչերը, Զ.Ո. Միութիւն, եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւն, Կամաւորներու եւ Ռազմիկներու Միութիւն, Սպայից Միութիւն, մամուլ, նոյնիսկ Հօկ եւ Բարեգործական, — բոլորն ալ «վատախիզախ» հրէշներ, որոնք յուշարձան շինելու ելեր են, առանց հրաման ստանալու Երեւանէն եւ «Հայ Մարտիկ»էն։

Մեր Մարտիկ աղբարը դեռ ուրիշ սարսափելի բան մըն ալ կը պատմէ, — «Անդրանիկի մարմինին Փարիզի մէջ անշուք թաղումը»։

Երեւի թերթին խմբագիրն ու հրամանատարը Հրոյ երկիրը կը գտնուէին 1928 յունուարին, երբ այս փարթամ քաղաքին պողոտաները դղրդացին առտուան ժամը 9էն մինչեւ իրիկուն, անհամար բազմութեամբ, որ կը յորդէր ժան Կուժոնի եկեղեցիէն դէպի Փէռ Լաշէզի գերեզմանատունը, ափ ի բերան ձգելով տեղացի ժողովուրդը։

Ոչինչ. երբ մարդիկ Փարիզի մէջ համագումար կը կազմեն եւ հանդիսաւորապէս կ'որոշեն երեք օդանաւ գնել ու նուիրել մէկը՝ Ֆրանսայի, միւս երկուքը՝ Հայաստանի, այսքան «անշուք» բաներ չեն կրնար յիշել։

Վերջապէս կ'իմանամ թէ Միութեան Ֆրանսայի շրջանին համագումարը քննելով խնդիրը, որոշեր է բոտանձնել Անդրանիկի յուշարձանը Խ. Հայաստանի մէջ շինելու նախաձեռնութիւնը։

Որոշեր է, նաեւ, «պաշտօնական դիմում կատարել Խ. Հայաստանի կառավարութեան, մանաւանդ որ ցարդ չկատարուած ըլլալը ստոյգ կերպով հաստատուած է»։

Կեցցէ՛ Մարտիկ աղբարը։

Ինչո՞ւ այսքան ուշ մնացիր, ջա՛ն աղբէր։ Շո՛ւտ բերել տուր «ֆէրման»ը, իսկ սա «կեղծ բարեկամներուն» ալ ճամբայ մը ցոյց տուր, որպէսզի չտխրուին յուշարձանի շինութեան մէջ փնտռել իրենց «ապրելակերպի ապահովումը»։

Դուն վարպետ ես այդ ճամբուն մէջ։

ՎԱՀԷ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Միսաք Թացեան, Խարպին (Մանչուրիա)	50
Օգոստ. 6ի գումարը	4226
Ընդհ. գումար՝	4276

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՑԻՇԱՏԱԿԻՆ

Վարսենիկ եւ Սաթենիկ Թագեան, Խարպին (Մանչուրիա)	20
Յունիս 21ի գումարը	2377
Ընդհ. գումար՝	2397

15 տարեկան հայ պատանի մը երեք հոգի կ'ազատէ ջուրէն

ԼԻՈՆ, 18 օգոստ. — (Յառաջ). — Անցեալ կիրակի օր, երկու այրերէ, օրիորդէ մը եւ տղեկէ մը բաղկացած ընտանիք մը յառաջացած էր մինչեւ Ազէռկի ջրաթումբը, յետոյ աւազան իջնելով՝ սկսաւ լուացուիլ։ Անխոհեմները լողալ չէին գիտեր։ Երկու այրերը եւ տղեկը սահեցան ջուրերուն հոսանքին հետ, երբ տակաւին օրիորդը ժամանակ չէր ունեցած ջուրը մտնելու։ Բարեբախտաբար մէկէ աւելի ականատեսներ կային։ Տեսարանը իրօք եղերական էր։ Տասնըհինգ տարեկան պատանի մը, Սիրուն Գալփաքճեան, որ կը բնակի 20, ռիւ տը Պէկիւէն, քաջաբար աւազանին մէջ նետուեցաւ եւ յաջողեցաւ ջուրէն դուրս քաշել անխոհեմներէն 2ը։ Ուրիշ լողացող մը օգնութեան վազեց երրորդին եւ ջուրէն վեր կրցաւ բռնել անոր գլուխը։ Բայց այս երկրորդ ազատարարը, ուժասպառ, ահա բռնածը ձգելու վրայ էր, եւ անձկութեան մատնուած այդ երրորդը ապահովաբար խեղդուելու վտանգին մէջ էր, երբ ականատես մը փայտի կտոր մը նետեց ջուրին մէջ, որպէսզի անոր կառչի։ Դարձեալ պատանի Սիրուն Գալփաքճեան երրորդ անգամ ըլլալով մխրճուեցաւ, եւ քանի մը վայրկեանէն այդպէս գլուխ հանեց իր երեք ազատարարութիւնները։ Յետոյ, հանդարտօրէն, որպէս թէ բան մը պատահած չըլլար, դարձաւ միւս լուացուողներուն մէջ, խուսափելով շնորհաւորութիւններէ, որոնց լիովին արժանի էր։ Բարեկամներ գացին, հասկցան, նշանակեցին իր անունը, որպէսզի անիրաւութիւն մը չըլլայ եւ տղան արժանանայ լաւագոյն ժապաւէնով շքադրամին, որ կ'արժէ որ զետեղուի այս հնգետասնամեայ ազատարարին կուրծքին վրայ։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԿՐԿՆՒՈՒՄ Է

Պատմութիւնը կրկնւում է շատ երկիրներում եւ շատ դէպքերում: Սակայն, խորհրդային իրականութեան մէջ, այս կրկնութիւնը կատարւում է ոչ միայն տաղտուկ, այլեւ արդահասանք ազդեղ միօրինակութեամբ:

Իր հաստատման օրից ի վեր, խորհրդային իշխանութիւնը վճռական բեկման պահեր շատ է ունեցել — ինչպէս օրինակ՝ ռազմական կոմունիզմը, նէպը, համատարած կոլխոզացումը, նոր նէպը, քաղքենի պետութիւնների հետ դրկախառնիլը եւն եւն: Բայց դրեթէ անկարելի է յիշատակել այսպիսի բախտորոշ բեկումներից մէկը, որի նախօրեակին խորհրդային մամուլը հաւար ձայն չլինի ո՛րեւէ հակայեղափոխական դաւադրութեան կամ վնասարարութեան մասին:

Հերթական բեկման խնդիրն է հանդիսանում, ներկայիս, նոր սահմանադրութիւնը, որ առաջիկայ նոյեմբերին պիտի ներկայացուի Խորհուրդների Համագումարի վաւերացմանը: Եւ ահա մենք հանդիսատես ենք, որ, այդ վաւերացման նախօրեակին, բեմադրւում է մի նոր «դաւադրութիւն», որի դէմ կատաղութեան շանթեր է արձակում խորհրդային մամուլը:

Նոր «դաւադրութիւնը», ինչպէս եւ նախորդներից մի քանիսը, տրոցկիական-զինովիեւական յորջորջում ունի: Նրա հեղինակներն են Տրոցկին, Կամենեւը, Զինովիեւը եւ ուրիշները, որոնք, իբր թէ, ահաբեկչական դաւեր են նիւթել՝ Կոմկուսի ղեկավարութիւնը գլխատելու համար:

Սուեր կան, որոնք, ինչպէս մեր ժողովուրդն է ասում, նոյն իսկ եփած հաւի դէմքին ծիծաղ կը շարժեն: Այսպիսի սուերից է, անկասկած, եւ այս ահաբեկչական պատմութիւնը: Որովհետեւ, ամէն բան մի կողմ թողած, ո՞ր խելքը գլխին մարդը կարող է լուրջ ընդունիլ, թէ Զինովիեւի պէս մի վախկոտ թշւառական կը համարձակի, այն էլ իր այսօրւայ դիրութեան պայմաններում, դաւադրութեան կամ ահաբեկչութեան մասին մտածել: Ընթերցողը գիտէ անշուշտ, որ խօսքը վերաբերում է այն Զինովիեւին, որ, իր ազգական Կամէնեւի հետ միասին, քանի՛ քանի անգամ նուաստացուցիչ մեղայագրեր է արկանել առ ոտս Ստալինի՝ իր ողորմելի գլուխը բանտի պատերի տակ ողջ պահելու համար...

Այս սովորական վայնասունի մէջ, մեզ համար կարեւորն այն է, որ բեմադրուած «դաւադրութեան» արձագանգները մի անգամ եւս հասնում են մինչեւ Հայաստան:

Արդէն Խանջեանի ինքնասպանութեան առթիւ իմացանք, որ Հայաստանում տրոցկիական, զինովեւական, դաշնակցական եւ այլ այս կարգի հակայեղափոխական խմորումներ են եղել — թէեւ այս մասին, մինչեւ յիշեալ ինքնասպանութիւնը, հեռաւոր ակնարկ իսկ չկար խորհրդահայ թերթերում: Հիմա էլ հեռագրական լուր կայ Մոսկուայից, թէ Թիֆլիսում ձերբակալւած են հարիւր յիսուն Հայեր — անշուշտ մեծ մասամբ համայնավարներ — որոնք «համահայկական» (?) ձգտումներ են յայտնաբերել:

Հետաքրքրական մանրամասնութիւնը այս վերջին լուրի մէջ այն է, թէ խնդրոյ առարկայ հարիւր յիսուն Հայերը մի ժողովի մէջ դէմ են արտայայտւել նոր Սահմանադրութեան նախագծի այն յօդւածների, որոնցով Մոսկւան, առանց Հայ, Վրացի եւ Ադրբէժանցիների կամքը հարցնելու, վերացնում է Անդրկովկասեան Ֆեդերասիոնը, որ, ինչպէս յայտնի է, կեանքի կոչւեց 1922ին՝ արդէն առանց այդ ժողովուրդների համաձայնութեան:

Ըստ երեւոյթին, այս «մանրամասնութիւնն» է առիթ տւել Մոսկուային հրահանգելու, որ անդրկովկասեան իշխանութիւնները տրոցկիական-զինովիեւական ու նաեւ «համահայկական» հակայեղափոխութեան ահազանգը հնչեցնեն հայկական շրջաններում, ուր, ինչպէս երեւում է, բաւական մեծ ներհակութիւն կայ նոր Սահմանադրութեան նախագծի մի շարք կարեւոր յօդւածների դէմ:

Այս վայնասունը, ինչպէս եւ նախորդ բոլոր «պատմական» վայնասունները, մէկ հիմնական նպատակ ունի. «հոգեբանօրէն նախապատրաստել» Ստալինի հերթական յաղթանակը: Նրա գործնական առաջադրութիւնն է՝ որ, Խորհուրդների առաջիկայ համագումարին, ազատ յայտարարուած ընտրութիւնների շնորհիւ, ներս չսպրդեն այնպիսի տարրեր, որոնք կարող են յանդգնել ձայն հանելու նոր սահմանադրութեան նախագծի հիմնական տրամադրութիւնների դէմ: Եւ իրօք, երբ այսօր իսկ, այդ նախագծի ազա՛տ, անկաշկա՛նդ, համաժողովրդակա՛ն քննադատութեան շրջանին, հարիւր յիսուն Հայեր են ձերբակալւում, որովհետեւ իրենց թոյլ են տւել դէմ արտայայտւելու Անդրկովկասեան դաշնակցութիւնը վերացնող, թերեւս նաեւ Հայաստանը անարդարօրէն սահմանագծող յօդւածների դէմ՝ էլ ո՞րն է այն խէրիֆը որ պիտի համարձակի Խորհուրդների Համագումարին ձայն հանել նրանց մասին...

Ստալինը նախագծել է, Ստալինը պէտք է յաղթանակի: Եթէ այդ յաղթանակի համար անհրաժեշտ է ահաբեկել հասարակութիւնը՝ մի քանի թէկուզ անմեղ գլուխներ թռցնելով՝ tant pis այդ գլուխների համար:

Սա է խորհրդային պատմութեան անողոք օրէնքը: Ով այդ օրէնքին տեղեակ է՝ նա կարող է միայն տաղտուկ եւ արդահասանք զգալ, որ խորհրդային իրականութեան մէջ պատմութիւնը կրկնւում է այդքան անճարակ միօրինակութեամբ:

Ուրիշ ոչի՛նչ.

Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

ԹՈՂՈՔՈՂ ԴԻԱԿԸ

Աղասի Խանջեանի դիակն է ան, որ դեռ երէկ, երբ ողջ էր, ամենազօր տէրն էր Հայաստանի, իսկ այսօր վարկաբեկ ու «փոքրոգի» քաղաքացիի մը վերջին մնացորդը:

Երէկ փառքի ու իշխանութեան տէրն ու ղեկավարը, այսօր անփառունակ ու դժբախտ խլեակ մը, երէկ պաշտամունքի առարկայ, այսօր մեղադրանքի ու արհամարհանքի...

Մէկը՝ պատմութեան հազուադէպ ողբերգութիւններէն:

Մութ են դեռ Խանջեանի անձնասպանութեան պարագաները: Տեղեկութիւնները հատուկտոր եւ կէս-բերան խոստովանութիւններով:

Ինչ ալ ենթադրենք, թերի է եւ պակասաւոր, քանի որ իբրեւ աղբիւր ունինք երկդիմի, կցկտուր եւ խայտառակ զեկոյցներ, որոնք կը փախնան ճշմարտութենէն ու կը խուսափին լոյսէն:

Օրուան իշխանութիւնները ոչ իսկ տարրական քաջութիւնը ունեցան անձնասպանութեան պարագաները պարզելու. դեռ չենք գիտեր թէ Խորհրդ. Հայաստանի առաջին դէմքը ո՞ւր, ինչո՞վ եւ ի՞նչպէս անձնասպան եղած է:

Չենք գիտեր, թէ ինչպէս թաղուեր է Հայաստանի ղեկավարը: Ինչպէս չէինք գիտեր, թէ Խ. Հայաստանի կառավարի վարիչը, անոր յոյսն ու ապագայ փառքը, ծանր «տուպէրկուլոզ»է (հիւծախտ) վարակուած է եղեր, անբուժելի ըլլալու աստիճան:

Չենք գիտեր, որովհետեւ չէին ըսեր:

Չինաստան աւելի մօտ է, քան Հայաստանը:

Գիտենք միայն, որ Հայաստանի Կ. Կոմիտէն եւ Անդրկովկասի կոմիտէն զեկոյցներ հրատարակած են, որոնք «անվայել փոքրոգութիւն» որակեցին արարքը:

Գիտենք՝ թէ Հայաստանի առաջին դէմքին անձնասպանութեան լուրը թերթին մէկ անկիւնը նետուած է, ինչպէս հաւանաբար նաեւ իր դիակը...

Տուինք երէկ վերջին տեղեկութիւնները (Յուլիս 18):

Ըստ այս տեղեկութիւններուն, Հայաստանի Կ. Կոմիտէն ժողով ունեցած է Յուլիս 12ին, անձնասպանութենէն երեք օր ետք, լսելու համար Անդրկովկասի կոմիտէի քարտուղար Կուտրեաւցեւի զեկոյցը՝ Խանջեանի անձնասպանութեան պարագաներու մասին:

Ի՞նչ խօսած է, ոչ ոք գիտէ. եւ ինչո՞ւ Անդրկովկասի կոմիտէի քարտուղարը պիտի ընէր զեկոյցը՝ քանի որ անձնասպանութիւնը եղած է Երեւանի մէջ(?). առեղծուած: Թերեւս անոր համար, որպէսզի Երեւանի իրազեկները չըլլեն... կայծը քարին զարնեն: Այս առթիւ, աւելի քան տասնեակ մը ղեկավար անձեր խօսք առած են եւ վերջապէս, ըստ Կուտրեաւցեւի զեկոյցին, այսինքն՝ անոր ուզածին պէս, ժողովը «միաձայնութեամբ» բանաձեւ մը ընդունած է, ուր կ'ըսուի.

«Ժողովը կը գտնէ որ Խանջեանի ընթացքը անթոյլատրելի փոքրոգութիւն է եւ ան իր մէջ արիութիւն չգտաւ, բոլշեւիկօրէն ուղղելու վերջին տարիներու իր թոյլ տուած շարք մը քաղաքական լուրջ սխալները:

«Ժողովը Խանջեանի վարմունքը կը համարի կուսակցութեան նկատմամբ անոր ցուցաբերած երկերեսութեան բոլորումը: Խճողուելով իր ազգայնական (նացիոնալիստական) սխալներու եւ կապերու մէջ, Խանջեան դիմեց դաւաճանական գրգռիչ քայլին (պրովոկացիոն ակտ), որ ուղղուած է կուսակցութեան դէմ»:

Հատկանշալի է. «դաւաճանական գրգռիչ քայլը» անձնասպանութիւնն է, որ «ուղղուած է կուսակցութեան» դէմ:

Այո՛, ի՛նչ իրաւունք ունի բոլշեւիկը մեռնելու. ան տէր չէ իր կեանքին, ոչ իսկ մահուան: Ան պարտաւոր է ապրիլ ու ծառայել այնպէս ինչպէս իշխանաւորը կ'ուզէ եւ մեռնիլ այնպէս, ինչպէս կուսակցութիւնը կը փափաքի:

«Դաւաճան» է Խանջեանը, որ իր բովանդակ կորովը, կիրքը տրամադրելէ ետք, սրբութիւնները ուրանալէ ետք, վերջին պահուն վրդովումի պահ մը ունեցած է եւ վերջ տուած էր կեանքին:

Պէտք է մեռնէր այնպէս ինչպէս կ'ուզէին իր պետերը. պէտք է մեռնէր տրուիկ, ծնկաչոք, կամ շան մը պէս, ոչ թէ այսպէս հպարտօրէն, մարդու պէս, որ անհատականութիւն մը կը ցուցաբերէ եւ բողոքի աղաղակ մը, շառաչուն ապտակ մը կը կայծէ իշխանութեանց ու անոնց անիրաւ քաղաքականութեան դէմ:

Ի՞նչ է եղեր վերջապէս Խանջեանի մեղքը: Ան «քաղաքական լուրջ սխալներ» գործեր է. «երկերեսութիւն» ցուցաբերած է, եւ «ազգայնական սխալներ ու կապեր» ունեցած է.

Եւ վերջապէս.

«Խանջեան պէտք եղածին պէս չմերկացուց հակայեղափոխական տրոցկիականները եւ ազգայնականները (թրոցքիական խմբակներ Լենինականի մէջ, Ն. Ստեփանեանի գործը, եւն):

«Կրթական գործավար եւ կեդր. կոմիտէի անդամ կարգուելէ յետոյ, Ստեփանեան երեւան բերաւ իր ազգայնականութիւնը, բայց Խանջեան պաշտպանեց այդ հակայեղափոխական անձը եւ յանդիմանեց այնոնք որ դիտողութիւն ըրած էր թրոցկիական Ստեփանեանի դէմ:

«Անդրկովկասի կեդր. կոմիտէի քարտուղար Բերիա ամէն կերպով կ'օգնէր Խանջեանի եւ կ'ուղղէր անոր սխալները: Հակառակ ասոր, Խանջեան այդ Կոմիտէէն ծածկեց Ստեփանեանի գործը եւ խայտառակութեամբ կոծկեց»:

Որո՞նք են այս «հակայեղափոխական թրոցկիականներ»ն եւ ազգայնականները, ի՞նչ գործ է Ստեփանեանի գործը, զոր «խայտառակութեամբ կոծկեր» է Խանջեանը:

Չենք գիտեր, որովհետեւ բանաձեւը ինքն ալ կը «կոծկէ» այս մասին, գերազանց խայտառակութեամբ:

Նո՛ր կ'ըսուին սակայն այս նորութիւնները. անձնասպանութենէն ե՛տք, պայթած ռումբին որոտը մեղմելու համար յերիւրածոյ աղմուկի մէջ: Կեցած փակուած ու անարգուած դիակի առջեւ, այս խօսքերը աւելի քան «փոքրոգութիւն» ցոյց կուտան. աւելի քան ստորնութիւն, որովհետեւ գիտենք թէ Խանջեան դեռ երէկ պաշտամունքի առարկայ էր եւ միակ ու անսասան տէրը:

Այսպէս է օրէնքը Խ. Միութեան մէջ. մեռնելէ ետք՝ կը հայհոյեն, ոչ թէ կը սիրեն...

Բայց կայ դեռ աւելին զարշարարոյ ոճրագործներու այս շինծու եւ կեղծ բանաձեւին մէջ, ուր կը կարդանք.

«Ժողովը կը հաւատայ Խ. Միութեան եւ Անդրկովկասի կոմիտէները թէ Հայաստանի բոլշեւիկները այսուհետեւ ալ հայ ժողովուրդին մէջ կը դաստիարակեն խոր սէր դէպի իրենց Հանրապետութիւնը, դէպի Խ. Միութիւնը եւ վրացի ժողովուրդը որ ամբողջ երկրագնդի աշխատաւորներու տուած է ժողովուրդներու մեծ առաջնորդ մը: Հայաստանի բոլշեւիկները կը դաստիարակեն անհուն սիրոյ ըզգացմունք դէպի հանճարեղ առաջնորդ ընկեր Ստալինը:

«Ժողովը յետոյ կ'ըսէ թէ Խանջեանի առաջ քայլը կուգայ զէնք տալու խորհրդային ոխերիմ թշնամի Դաշնակներուն, տրոցկիականներուն, եւ այլ հակայեղափոխականներուն:

«Ամէնէն վերջը բանաձեւը կը պարունակէ կեցցէներ՝ Բերիայի եւ Ստալինի հասցէին»:

Այսպէս, ուրեմն, Հայաստանի Կ. Կոմիտէն, լսելէ ետք Անդրկովկասի կոմիտէի քարտուղար Կուտրեաւցեւի զեկոյցը, ծունկի եկած, ահաբեկ ու տրուիկ՝ կը խոստանայ «խոր սէր» մշակել հայ ժողովուրդի մէջ, դէպի իրենց «Հանրապետութիւնը», Խորհրդային Միութիւնը եւ վրացի ժողովուրդը»:

«Եւ վրացի ժողովուրդը», որովհետեւ «մեծ առաջնորդ» մը տուեր է աշխարհի...

Եւ վերջապէս անհո՛ւն սէր Ստալինի հանդէպ, դէպի «հանճարեղ» առաջնորդը:

Պէ՞տք է ենթադրել, թէ Խանջեան դէմ գործած է վրացի ժողովուրդին, դէմ գործած է Ստալինի... անշուշտ իր զրած պահանջներովը: Հաւանական է, բայց անոր «մեղքը» կը քաւեն ահա իր ողջ մնացած ընկերները, խոստանալով յաւիտեանս «սէր» երգել ու գլուխ խոնարհեցնել, իրենց հետ ըստրկութեան վարժեցնելով նաեւ բովանդակ հայութիւնը:

Կեցցէ՛ Ստալինը, կեցցէ՛ Բերիան, Անդրկովկասի Կ. Կ.ի քարտուղարը:

Այս է Հայաստանի Կ. Կոմիտէի պաշտօնական բացագանչութիւնը, որ խոստում մըն է այսուհետեւ զգաստ մնալու, տրուիկ մնալու եւ չգործելու Խանջեանի «սխալները»:

Յաջորդաբար հեռացան, հեռացուեցան, քշուեցան Հայաստանի իշխանութենէն անոնք՝ որ դեռ կամք ու նէին կտոր մը, անհատականութեան բեկոր մը, ողնայարի օղակ մը..

Աչոտ Յովհաննէսեաններ, Սաքօ Համբարձումեաններ, Լուկաշիններ (Սրապիոններ), Սահակ Տէր Գաբրիէլեաններ եւն., որոնք թունդ համայնավար ըլլալով հանդերձ, կտոր մըն ալ մարդ էին ու Հայ:

Քշուեցան անոնք Հայաստանի իրականութեան, հայ ժողովուրդի պահանջներուն եւ Մոսկուայի բռնակալներու կամքին բախումին հետեւանքով, շնորհազուրկ ու վարկաբեկ:

Քշուեցան:

Դուրս հայ կեանքէն ու երբեմն՝ Հայաստանի սահմաններէն ալ:

Դուրս իշխանութենէն, դուրս ըլլալով «ընկ.» Սթալինի համակրանքէն:

Ու ահա կարգը՝ Խանջեանինը, անոր՝ որ ամէնէն կատաղին եղաւ, ամէնէն հզօրը Մոսկուայի կամակատարներուն եւ ամէնէն սիրելին կարմիր դիկտատորին:

Բայց, Խանջեանը, այս մոլի համայնավարն իսկ, չկրցաւ հաշտեցնել իր ժողովուրդի պահանջները՝ իր տէրերու բաղձանքներուն հետ, Հայաստանի այս ամենազօրն իսկ տկար ու տխեղծ գտաւ ինքզինք անոնց դաժան քմահաճոյքին առջեւ: Իջաւ ճակատագրի թաթը իր վրան ալ ինչպէս իր նախորդներուն:

Տարբերութեամբ մը միայն:

Ան չեղաւ, չուզեց ըլլալ քուրջի կտոր եւ ճակատը դրաւ տարաճանակի փողին:

Եւ որոտին առջեւ ինկաւ իր փոթորկայոյզ մարմինը:

Դիակ դարձաւ, որ ձայն ու որոտ ունի դեռ ու պիտի արձագանգէ Խ. Միութեան սահմաններէն ներս, պատմելու համար ճնշուած ու ստրկացած ժողովուրդներու Խորհ. կարգերու դաժանութիւն ու անարդարութիւնը: Խանջեանի անձնասպանութիւնը յեղափոխութեան մը արժէքն ունի:

Իսկ իր դիակը՝ կենդանի բողոքի ոյժը:

Բողոք՝ Մոսկուայի դէմ, բողոք՝ Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի զարշելի ստրկամտութեան դէմ:

Եւ բողոք՝ արտասահմանի ստրուկներուն դէմ, որոնք լեզէոններ կը կազմեն:

(Խմբագրական «ՑՈՒՍԱԲԵՐ»ի)

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՀԵՏ, ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՊԷՍ

ՆԻՍ.— Ես ալ կարդացեր էի Ֆր. Կ. Խաչի Նիսի կայանի մասին, Յառաջի մէջ եւ անցեր. ինչպէս շատեր ինծի պէս. «ի՛նչ լաւ ձեռնարկ է», — ահա ամբողջ գնահատութիւնս անոր ըն[թ]երցման առթիւ: Պէտք էր որ Նի[սի մէջ] գտնուէի պատահաբար ու երթայի ե[ւ ս]եփական աչքերովս տեսնէի այն գործը որ երկու տարիէ ի վեր գրաւեր է Ֆր. Կ. Խաչի Շրջանային Վարչութեան ուշադրութիւնը եւ պիտանէլի կարեւոր մէկ մասը:

Օգոստոս 9ի կիրակին Մասէյնի ս[...]րուն եկեղեցին լեցուած է բազմութեամբ: Կսկծալի արկածի մը, Վրէժ Վարժապետեանի քառասնօրեայ հոգեհանգիստն է: Տարաբախտ երիտասարդը, 18 տարեկան, ծովամոյն էր եղած, քառասուն օր առաջ: Հոն են կայանի տղաքը, իրենց երեք կառավարչուհիներով: Բոլորն ալ կէս օրուան ճաշին հրաւիրուած են Մասէյնի մեր Հայրենակիցներու կողմէ, որոնք երկու տարի է գուրգուրանքով շրջապատած են կայանը: Կը հետաքրքրուիմ, կէս օրէ վերջ պաղ ջուրի ափը զբօսանքի պիտի ըլլան տղաքը ու ճաշէն հոն՝ բացօթեայ: Անդրիկեան եղբայրներու կառքը կ'երթայ ու կուգայ անդադար, մանուկները զբօսավայր փոխադրելով:

Կ'ուզեմ կայան այցելել, հասցէն ունիմ.

— Հինգշաբթի եկէք, պարոն, հանդէսի պէս բան մը ունինք, տղաքը կ'ուրախանան:

Եւ ահա օգոստ. 13ի հինգշաբթին, իրենց առօրեայ ճաշարահը գրաւուած է հանդիսականներով. մեծ մասը Մասէյնի Cité Arméniennei բնակչութիւնն է դարձեալ. ի՞նչու անհանգիստ ըլլան Սիմիէզի մեծահարուստները. Հայ չքաւոր մանուկներու ուրախութիւնը իրենց ոչ մէկ հաճոյք կրնայ պատճառել: Ի՞նչ պէտք ունին, սակայն, այդ բախտաւորները այս չոր սիրտերուն, ի՞նչ բան կը պակսի իրենց, առատ ու լաւ է իրենց սնունդը, ոչ պտուղն է պակաս, ոչ շաքարը, պիսկիւիթն կամ շօքօլան. լեցուն ձեռքերով են եկած այդ հանդիսատեսներէն շատերն ալ. որոնց մէջ եւ Փարիզէն եկածներ, ինչպէս տէր եւ

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՊՈԼՍՈՅ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԴԵՍՊԱՆ ՓՕԼ ՔԱՄՊՈՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ (1895-96)

Վերջապէս այս առաւօտ ինծի կը տեղեկացնէ թէ փրկագինը ճամբայ կը հանուի: Ինք եւս կը մեկնի Ֆլէշ նաւով դէպի Եալովա, կարգադրելու համար դրամին յանձնումը եւ հսկելու համար պատանդներուն վերադարձին վրայ: Պատանդները կը գտնուին լեռան մէջ, զգեստները մաշած եւ պատռած՝ մացառներու մէջէն իրենց վազքին ընթացքին, վրանին ուժ չէ մնացած ուտելու համար չոր հաց մը, զոր «ոճրագործ ձեռքեր դաշոյնով կը կտրեն եւ իրենց կուտան», — ասոնք տիկին Պրանժանի արտայայտութիւններն են, իր ամուսնոյն ղրկած նամակին մէջէն: Խեղճ կինը ողբերգակատակերգական լեզու մը կը գործածէ, բայց կատակերգութիւն ընելու կացութիւն չէ իր կացութիւնը:

—•—

25 յունիս 1896

Երեքշաբթի առաւօտ մօտս եկաւ Տիկին Պրանժան: Պատմեց իր ոդիսականը: Առեւանգումէն անմիջապէս վերջ, աւազակները բռնադատեցին երեք կիները քալել դաշտերուն եւ մացառներուն մէջէն մինչեւ հովիտ մը, ուր 3 ձիեր կային: Կը հեծցնեն ձիերուն վրայ, եւ կը սկսին յառաջանալ ամբողջ 4 ժամ տաժանելի ճամբաներով: Տեղ մը կանգ կ'առնեն, Տիկին Պրանժանին կը հրամայեն գրել նամակ մը փրկագինի համար, նամակը կը ղրկեն պատանդներէն մէկուն հետ եւ կը շարունակեն իրենց ճամբան: Ամբողջ գիշերը մագլցելով կը բարձրանան մացառներու մէջէն եւ առտուն կանգ կ'առնեն թաւուտքի մը մէջ, ուր կը մնան օր մը եւ գիշեր մը: Յաջորդ գիշերը վերստին կը ճամբորդեն ու կը հասնին անտառ մը, ուր կը մնան 4 օր: Աւազակները 12 հոգի էին: Աւազակապետը, շնորհքով երիտասարդ մը, որ հրաշալի յունարէն մը կը խօսէր, կ'ըսէր թէ թշնամի է Թուրքերուն, թէ օր-ցերեկով, սուլթանին կալուածներուն մէջ, բանուկ ճամբու մը վրայ կատարուած այս առեւանգումով կ'ուզէր հաստատել թէ ո՞ր աստիճան փտած էր կառավարչական կազմակերպութիւնը, եւ իր ընկերներուն հետ կը խօսէր կրետական ապստամբութեան մասին: Բոլոր աւազակներն ալ ներկայանալի արտաքին մը ունէին, հագած էին հաստ կերպասներ ասեղնագործութիւններով զարդարուած, գեղեցիկ զէնքերով եւ անթիւ փամփուշտներով ծածկուած: Անոնց գլխաւորները Յոյներ էին, բայց եւ կային քանի մը Թրքական գլուխներ: Օր մը Տիկին Պրանժանի բերին քանի մը զգեստներ, զորս ղրկած էր իր ամուսինը, թերթերու մէջ փաթթուած: Թերթերէն մէկուն վրայ կար ցարին պատկերը: Աւազակապետը առաւ թերթը եւ տուաւ իր ընկերներէն մէկուն, ըսելով. «Ահա քու կայսրդ, առ»: Ընկերը առաւ նկարը եւ համբուրեց, խնդրելով Տիկին Պրանժանէն թէ կրնա՞ր պահել: Այս պարագան պատմեցի Նատովսքիի (ռուս դեսպան) մեր պաշտօնակիցներուն առջեւ: Նեղուեցաւ: Պատասխանեց թէ Քուցօ-Վալաք մըն է ապահովաբար: Կարելի է, այդ պարագային՝ փաստ մըն է թէ Ռուսիան եւ իր ցարը ինչ հեղինակութիւն ունին Պալքանեան թերակղզիին բոլոր Սլաւներուն վրայ:

Աւազակապետը, զոր քափթան կ'անուանէին, ջերմեռանդ կրօնասէր մըն էր, արծաթ երկար շղթայով մը վզէն կը կախէր Ս. Գէորգի մետալիոնը, ամէն վայրկեան Աստուծոյ անունը կուտար, երեսը կը խաչակնքէր ճաշէ առաջ եւ ճաշէ վերջ: Երբ Տոքթ. Սիոթիս, Եալովայի ջերմուկներուն բժիշկը, որ պատանդները, փնտռելու ելած էր, վար դրուեցաւ՝ ապահովելու համար իրենց նահանջը, քափթանին հետ վիճեցաւ փիլիսոփայութեան եւ կրօնքի վերաբերեալ հարցերու մասին, քափթանը իր արհամարհանքը յայտնեց բժիշկին նիւթապաշտ հայեցողութիւններուն մասին:

Մեր Ռուէն, որ ամբողջ դէպքերուն մէջ պահեց իր պաղարիւնը, կէս-ժամ գլուխ-գլխի խօսակցութիւն մը ունեցաւ գիշերուան մէջ, թաւուտքի մը խորը, աւազակապետին հետ, որ իր շուրջն ունէր 4 աւազակներ, իսկ քանի մը հարիւր մեթր հեռաւորութեամբ պահակներու կիսաշրջանակ մը: Փրկագինը յանձնելու համար Ռուէ եւս գացած էր աւազակներուն մօտ, որպէսզի Թուրքերը չթողնեն ճամբան: Քափթանը կը խօսէր յունարէն եւ թուրքերէն: Իր խօսքերէն այնպէս կը հասկցուէր թէ փրկագինը սահմանուած էր մեծ գործի մը, անտարակոյս կրետական ապստամբութեան: Յետոյ ինքզինք ուզեց ներկայացնել իբրեւ փէտայի մը, որ գողութեան համար չէ որ կը կռուի: Քանի մը անգամ ցաւ յայտնեց, որ չէ կրցած պատանդները տանիլ մինչեւ իր մեծ բանակավայրը, ուր բան մը պակաս պիտի չունենային:

Պատանդներէն բաժնուելու ժամանակ, աւազակապետը անոնց ոտքին տակ դրաւ 5 թրքական ոսկի, ըսելով. «Ներեցէք ինծի»: Յետոյ նոյնը ըրին միւս աւազակները: Պատանդները մերժեցին այդ նուէրը: Քափթանը ըսաւ իրենց. «Սովորութիւնը այսպէս է, մերժելով մեր դժբախտութեան պատճառ կ'ըլլաք»: Կիները ստիպուեցան վերցնել ոսկիները, 60 ոսկի, զորս տուին Թուրքերուն՝ երբ Եալովա վերադարձան: Աւազակապետը Տիկին Պրանժանի տուաւ նաեւ իր կնիքը, որպէսզի յանձնէ ինծի, ըսելով թէ այսուհետեւ ոչ ֆրանսական դեսպանը, ոչ իր ընտանիքը, ոչ Ռուէն, ոչ Ռուէի ընտանիքը նեղութիւն պիտի չկրեն իր աւազակախումբին կողմէ: Իր կնիքին վրայ փորագրուած է, «Հերոս Գէորգ»(*):

Թարապիա, 22 յուլիս 1896

Կրետէի խնդիրը կարգի չմտաւ: Ամէն օր Յունաստանէն զէնք, ռազմամթերք եւ կամաւոր կը ղրկուի: Մեր պաշտօնակիցներուն երիցագոյնը սրտագին կ'աշխատի Կրետէի հարցին համար, որպէսզի հաճելի երեւի Կոլուչովսկիի (աւստրիական դեսպան), որ կը սիրէ գործ պճռթկել: Ոչինչ այնքան զուարճալի է, որքան այն կարեւորութիւնը որ իրենք իրենց կուտան կառավարութիւնները, ինչպէս եւ իրենց ցոյցերուն ունայնութիւնը:

(5)

(*) ԾԱՆՕԹ.— Հոս հրատարակեցինք Նազըմ փաշայի յուշերը, մեր ընթերցողները այդ յուշերէն գիտեն թէ ի՛նչ վախճան ունեցաւ այս փէտային:

տիկին բժ. Տամլամեան որ 50 ֆրանք կը նուիրէն որպէս պաղպաղին: (Բժիշկը իր օդափոխութեան ամբողջ տեւողութեան ընթացքին կը տրամադրէ կայանին):

Հանդէսը կը սկսի «Յառաջ Նահատակ»ով զոր այդ յանպատրաստից կազմուած փոքրիկ երգչախումբը կ'երգէ ոգեւորուած ու եռանդագին: Արտասանութիւններ մաքուր հայերէնով, յստակ առոգանութեամբ, փոքրիկներու կողմէ յաջորդաբար, որոնք տեղացի փոքրիկներու եւս ախորժաները կը գրգռեն ու մէկիկ մէկիկ բեմ կը քաշեն զանոնք, ինչպէս փոքրիկն Շաքէ Գաբրիէլեանը եւ Աղաւնի Փափազեանը: Կայանէն Անահիտ ու Ժիրայր Բաբերդեաններ, Ցոլհաննէս Տէրտէրեան, Արփի Միսաքեան, Սուրէն Պօղոսեան զանազան գեղեցիկ կտորներ էին սորված այնքան քիչ ժամանակի մէջ ու այնքան հարազատ շունչով մը կ'արտասանէին իրենց մտնկական բերաններէն ու հոգիներէն, արցունք բերելով ունկնդիրներու աչքերուն: Ի՜նչ հաճելի էր փոքրիկն Մարի Թելլալեանի երգ. արտասանութիւնը իբրեւ օրօր իր մանկիկին: Եւ ահա մաղանքը, շուետական փոր - ձեր համաչափ ու ճշգրիտ. տղոց առօրեայ զտան էարդէն՝ առաւօտեան նախաճաշէն առաջ: Բոլորը հիացած են, ոչ մէկ սխալ կամ վարանոտ շարժում. կարծես կանոնաւոր դպրոցի մը տղաքը ըլլային բոլորը. տարիներով կրթուած միեւնոյն ուսուցչին ձեռքին տակ: Սա մէկը Էթիլ Եօփեան, որ ուշադրութիւն կը գրաւէ իր գեղեցիկ մարզանքով Շուագի լը Ռուայէն է. միւսը Տիգրան Խաչիկեան, Փրէ-Սէն-Ժէրվէէն. Երրորդը՝ Անահիտ Նուրիջանեան՝ Քաշանէն: Եւ ամբողջ խումբը այդ մանուկներուն այդպէս է կազմուած արդէն. Իթալիէն է տրուած մեծ բաժինը. հոն են եւ Իսին, Ալֆորվիլը, Շավիլը, Սեվրանն ու Պուա Քոլոմպն ու միւս Փարիզեան արուարձանները: Տղոց մեծ մասը դժուար կը խօսի իր մայրենի լեզուն. իրենց ուսուցչուհիին տիկին Հերմինէ Ա. Բաբերդեանի անխոնջ աշխատանքով, մէկ ամսուան ընթացքին այդ այլազան խումբը կ'երգէ «Տալուրիկը», «Կաքաւիկը», «Պսակ, պսակը» եւ «Մեր Հայրենիքը» յստակ բառերով: Հանդէսը ճոխ է, կայ եւ ֆանթէզի մը ճիւղէն Մելիք Մինասեանէ, այնքան գեղեցիկ կերպով ներկայացուած որ կը յիշեմ իր տաղանդաւոր մեծ մօրը՝ դերասանուհի Փառանձեմի անունը: Հապա երկու պաւէշտներ, փոքրիկ մայրիկ մըն էր Արփի Միսաքեան, իր երախային երկու ոտքերը անդրավարտիկին մէկ ոտքին մէջ անցուցած, լուրջ բժիշկ մը Ռուբէն եւ ի՜նչ լաւ ծառայ մը Ցակոբ Ցակոբեանը: Նոյնքան ծիծաղ եւ ոգեւորութիւն կը պատճառէ Բ. պաւէշտը, «Զորս սալոններ» ուր փոքրիկ դերասանի մը տաղանդը ցոյց կուտայ Տիգրան Խաչիկեան, համանուն եղբօրորդին մեր տարաբախտ ընկերոջ՝ Արզումանի: Հանդէսը վերջացած է ու բոլորը մեծ ու փոքր կը վազեն ծովափ հանգչելու ու մանաւանդ իրենց տպաւորութիւնները փոխանակելու այս այնքան գեղեցիկ ձեռնարկի մասին: Աւա՜ղ որ կը մեկնին այս մանուկները օգոստ. 15ին ու նորեր կուգան գրաւելու իրենց տեղերը: Ամիս մը եւս ուրեմն խինդն ու ծիծաղը, հայ երգն ու հայ շունչը պիտի յածին Միջերկրականի կապոյտն ի վեր, ա-

ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆԻ ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐԸ

—.—

ՀԱՄԲՈՒՐԿ (Յառաջ).— Կիրակի օր վերջացան 1936ի Ողիմպիական մրցումները, որ կազմակերպուած էին այնքան ճարտարութեամբ: Ոչ մէկ ազգ ու կառավարութիւն չէր կրցած 44 տարիներու ընթացքին առաջ բերել այնքան աննախընթաց հետաքրքրութիւն:

1940ին Ճափոն կ'ուզէ գերազանցել Գերմանիան Ողիմպիականի կազմակերպութեամբ: Ուրեմն հսկայ աշխատանք մը ունի կատարելիք միջազգային երիտասարդութիւնը՝ պատրաստուելու 1940ի համար:

Հաւատա՞նք թէ այս անգամ հայ երիտասարդութիւնը պիտի աշխատի ստեղծել ընդհանուր երիտասարդական միութիւն մը, որպէսզի ձեռք առնելով ոչ թէ միայն մշակութային գործը, այլ եւ մարմնակրթականը, իր արժանի տեղը բռնէ ազգերու շարքին մէջ:

Մենք անհամբեր պիտի հետեւինք մեր սիրելի երիտասարդութեան գործունէութեան, որու ձեռներէցութիւնը կը պատկանի մեր պաշտելի ԶՈՄին: Պերլինի «Հայ Երիտասարդ»ը ուղած էր արդէն արձագանգ մը այս առթիւ, բայց միւսներէն ձայն մը չենք իմանար տակաւին, մէջն ըլլալով եւ Համպուրկինը, որ այնչափ մօտ է Պերլինին:

Այժմ անցնինք Ողիմպիականի վերջնական արդիւնքներուն, բաղդատելով 1932ի հետ.—

(Փակագծի մէջ եղածները կը ներկայացնեն 1932ի չքանշանները: Ա. թիւը կը ներկայացնէ ոսկի չքանշան, Բ. թիւը՝ արծաթ, Գ. թիւը՝ պղինձ, Դ. թիւը՝ կէտ):

1. Գերմանիա.— 33 (1), 26 (4), 30 (5), 448:
2. Մ. Նահանգներ.— 24 (17), 20 (14), 12 (10) 292:
3.— Հունգարիա.— 10, 2 (2), 4 (2), 86:
4.— Իտալիա.— 8 (4), 8 (3), 6 (6), 112:
5. Ֆինլանտա.— 7 (4), 6 (5), 6 (5), 96:
6. Ֆրանսա.— 7 (4), 6 (3), 6 (1), 96:
7. Շուէտ.— 6 (2), 5 (3), 9 (4), 97:
8. Ճափոն.— 6 (1), 4 (5), 8 (2), 88:
9. Հոլանտա.— 6 (1), 4, 7 (1), 84:
10. Անգլիա.— 4 (2), 7(6), 3 (4), 71:
11. Աւստրիա.— 4 (1), 6 (1), 3 (2), 66:
12. Չեխոսլաւիա.— 3 (1), 5 (1), (1), 33:
13. Էսթոնիա.— 2, 3, 3, 39:
14. Արժանթին.— 2 (1), 2, 3, 34:
15. Եգիպտոս.— 2, 1, 2, 19:
16. Զուիցերիա.— 1, 9, 5, 71:
17. Քանատա.— 1 (1), 3 (4), 5 (5), 41:
18. Նորվեկիա.— 1, 3, 2, 29:
19. Թուրքիա.— 1, —, 1, 10 (չկար):
20. Հնդկաստան.— 1, — — 6 (չկար)
21. Ն. Զելանտա.— 1, —, —, 6:
22. Լեհաստան.— - (1), 3 (2), 3 (1) 27:
23. Տանըմարք.— —, 2 (1), 3, 22:
24. Լեթոնիա.— —, 1 (1), —9:
25. Եուկոսլավիա.— —, 1, — 5:
26. Հար. Աֆրիկէ.— —, 1, —, 5:
27. Ռումանիա.— —, 1, —, 5:
28. Մեքսիքա.— —, —, 3, 12:
29. Պելճիքա.— —, —, 2, 8:
30. Աւստրալիա.— — (1), —, 1 (1), 4:
31. Փիլիպպեան կղզիներ.— —, —, 1 (1), 4:
32. Փորթուկալ.— —, —, 1, 4:

Ցուցակում ստացած են՝ թիւ 1, 2, 3, 4 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 23 եւ 24.

Կենսական այս երեւոյթը թող նկատի առնէ մեր երիտասարդութիւնը:

Հ. Թ.

Պատկերներ Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւներէն
ՀՐԱՑԱՆԱՁԳՈՒԹԻՒՆ ՄԱՏՐԻՏԻ ՓՈՂՈՑՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՋՈՒՐԻ ՑԱՒԻՏԵՆԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

—.—

Ճարտարագէտ Գ. Շիրմազանի մէկ յօդուածէն քաղուած.—

Կոտայքի շրջանն ու Աղմաղանի լեռնաշղթան կլիմայական այնպիսի պայմաններ կը ներկայացնեն, որ կարելի է այստեղ զարկ տալ ծխախոտի մշակութեան, պտղամշակութեան, բանջարամշակութեան, ցորենի մշակութեան, անասնապահութեան: Սակայն այդ բոլորին խոչընդոտ կը հանդիսանայ արհեստական ոռոգումներու բացակայութիւնը: Վերջին 2—3 տարիներու մեր պրպտումները ցոյց տուին որ մեծ կարելիութիւններ կան ջրամբարներու (Խմբ.— Ըսել կ'ուզէ աւազանի) շինութեան տեսակէտով: Օրինակ, Աղմաղանի լեռնաշթային գագաթը (3000 մեթր բարձրութեան վրայ) Ղանլը լճին օգտագործումը: Փոքր աշխատանքով, այս տարի հնարաւորութիւն կ'ունենանք այդ լճակին ջուրով ոռոգել քանի մը հարիւր հեկտար տարածութիւն:

Զար գիւղէն դէպի հիւսիս-արեւելք՝ Գ.արադալա եւ Մուսաքեանդ գիւղերու միջեւ կը գտնուի շատ յարմար բնական ջրամբարի վայր մը, ուր կարելի է ամբարել 3—4 միլիոն խորանարդ մեթր ջուր, հնարաւորութիւն ստեղծելով ոռոգելու 1000—1500 հեկտար անջրդի տարածութիւն: Ջրամբարի հետ կապուած կարգ մը թէքնիք դժուարութիւններու պատճառով, կարելի չեղաւ պատրաստել այդ ջրամբարը: սակայն կը շարունակուի ուսումնասիրութիւնը գալ տարի անպայման աւարտելու համար նոր ջրամբարին շինութիւնը:

Գեամրէզ գիւղի մշակները իրենց գիւղին մօտ գտնուած փոքր ջրամբարին տեղւոյն վրայ շինած են մեծ ջրամբար եւ ջուրով լեցուցած: Այսօր այդ ջրամբարին մէջ ամբարուած է 200,000 խոր. մեթր ջուր, որով կարելի է ոռոգել մինչեւ 100 հեկտար հողամաս: Ջրամբարները, ոռոգման աղբիւր դարձնելէ զատ, պէտք է ծառազարդել, ջրամբարներուն մէջ ձկնաբուծութիւն եւ հաւաբուծութիւն կատարել, որով հողամշակներուն համար կը ստեղծուի եկամուտի նոր աղբիւր մը: Պէտք է նաեւ ուշադրութիւն ընել առողջապահական պայմանները յարգելուն:

Աւելի կարեւոր ջրամբար մը կը շինուի Հրազդանի, Թութիայի եւ նոյն Գեամրէզի հողամշակներուն միջոցով. Գեամրէզէն 10 քիլոմեթր հեռու՝ Ղափ-Կէօլի կամ Արամուսի գետակին մօտ: Ըստ երեւոյթին, այստեղ հին ատեն գոյութիւն է ունեցեր ջրամբար մը, քանի որ մինչեւ այժմ կ'երեւան Աղմաղանէն ջուր առնող կամ ջրամբարէն դէպի դաշտերը ջուր տանող ջրանցքներուն հետքերը: Ամրան միջոցին, անցեալ տարի այդ ջրամբարէն օգտուեցան այդտեղ բարձրացող քոչուորներու անասունները ջրելու համար: Այս տարի սկսած են շինել փոքր, մօտ 2 մեթր բարձրութեամբ թումբ մը, որով ջուր կ'ամբարուի 150—200 հեկտար ոռոգելու չափ: Պիտի շինուի նաեւ աւելի բարձր թումբ մը:

Ղափ-Կէօլէն մօտ 5 քիլոմեթր հեռու, դէպի հարաւ-արեւելք՝ գոյութիւն ունի պատմական ջրամբար մը, որ կը կոչուի Թոխմախան-կէօլ կամ Վանքի լիճ: Այս ջրամբարը շատ կարեւոր է իր պատմական նշանակութեամբ: Այստեղ կը գտնուին հին Հայաստանի հնագիտական արժէք ներկայացնող ջրատուածները,— քարէ վիշապներ, որոնց մէկ քանին մինչեւ հիմա կը տեսնուին լճին յատակը:

Այս ամառ կարգի դնելով քանի մը փոքր ջրամբարներ, Կոտայքի գիւղացիները կարելիութիւն կ'ունենան մեղմացնելու ջուրի իրենց պահանջը:

Ջուրի պակասութեան տեսակէտով ամէնէն «ծարաւի» շրջաններն են Ազիզբէկովի եւ Միկոյեանի շրջանները: Լեռնոտ, խոր ձորերով կտրուած, հին Վայոց ձորն է այս: Լեռներն ու ձորերը աղքատ են մշտահոս աղբիւրներով:

Այս շրջաններուն մէջ ոռոգումի համար իբրեւ աղբիւր կրնան ծառայել խոր կիրճերու մէջ հոսող քանի մը գետեր ու գետակներ,— Արփա գետը, Ալայաղ գետը, Հերհեր ու Եղէգիս գետակները, եւն:

Սակայն թէքնիք դժուարութիւններու պատճառով, այդտեղէն հանուած առուակներով կ'ոռոգուին միայն շատ փոքր տարածութիւններ, այն ալ գետափներու մօտ: Ազիզբէկովի եւ Միկոյեանի շրջաններուն մէջ հողային-կլիմայական մեծ հնարաւորութիւններ կան թէքնիք մշակութեանց զարգացման համար: Բայց արհեստական ոռոգումի պակասութեան հետեւանքով՝ կարելի չէ ոչ պտղամշակութիւն, ոչ ալ ցորենի կամ ծխախոտի մշակութիւն:

Գիւղացիները սակայն կարեւոր աշխատանքներ կատարեցին, ջրային շինարարութեան տեսակէտով: Գնդեվազի ջրանցքը լայնցնելու նպատակով, Գնդեվազի, Ղուշչիի, Զիրակի գիւղացիները մաքրեցին առուները, եւ այսօր 200 հեկտար նոր հողամաս մը կ'ոռոգեն: Ազիզբէկովի շրջանին մէջ գիւղացիները նախնական փոքրիկ ջրափոսեր շինելով, անոնց ջուրով կ'ոռոգեն 400—500 հեկտար տարածութիւն:

Միկոյեանի շրջանին մէջ Շահումեան գիւղատնտեսութեան անդամները ոռոգեցին Արփա գետին ուղղութեամբ 250 հեկտար, այգեգործութեան համար:

Միկոյեանէն 8—10 քիլոմեթր հեռու կը գտնուին հին, պատմական Մոզ քաղաքին աւերակները: Այդտեղ կը տեսնուին Մոզի հին ջրանցքին հետքերը: Ահա այստեղէն սկիզբ կ'առնէ Միկոյեանի ջրանցքը, կ'անցնի հին ջրանցքին ուղղութեամբ, կը ծռի եւ կը կտրէ Մալիշկայի այգիները, 5րդ քիլոմեթրին վրայ կ'անցնի նորաշէն 53 մեթր երկար փապուղիէն ու կը հասնի Շահումեան գիւղատնտեսութեան հողամասերը: Ջրանցքին երկարութիւնը է 13 քիլոմեթր. կ'ընդգրկէ Մալիշկայի հողամասէն 50 հեկտար, Միկոյեանի հողամասերէն 250 հեկտար:

Այս ջրանցքին աշխատանքները աւարտած են: Ոռոգուած հողամասը գարնան միայն յատկացուած էր հացահատիկի մշակութեան, իսկ աշնան՝ այգեգործութեան: Միկոյեանի ջրանցքը տնտեսական մեծ նշանակութիւն ունի Մալիշկայի, գլխաւորաբար Միկոյեանի շրջանին համար:

Ոռոգման հարցը ծանր է Այնաձորի մէջ: Ըստ երեւոյթին, Այնաձորի հարցը պէտք է լուծուի առանձին ջրանցք շինելով Ալայաղ (Ղոյթուր) գետէն: Ճիշդ է, այդ ճամբուն վրայ պիտի հանդիպինք մեծ դժուարութիւններու բայց նկատի ունենալով Այնաձորի «ծարաւը», պէտք է աշխատիլ այդ ուղղութեամբ: Սակաւաջուր Միկոյեանի շրջանին մէջ ջուրի սակաւութեամբ Այնաձորի հետ կը մրցի հին պատմական Խաչիկ գիւղը: Շրջանի գարնանացանը 25—30 առ հարիւր համեմատութեամբ կը կատարէ այս գիւղը: Այգեգործութիւնը եւ պտղամշակութիւնը զարգացնելու համար կլիմայական եւ հողային պայմաններու յարմարութեան հակառակ, ոռոգման ջուրի պակասութեան հետեւանքով՝ նոյնիսկ ցորենի մշակութիւնը մեծ չափով կախում ունի ամրան անձրեւներէն: Զրէ զրկուած այս գիւղը սակայն նստած է ջուրի վրայ, բայց այդ ջուրը կը հոսի հողին տակէն, ստորերկրեայ: Կատարուած քննութիւնները եւ պատմական տեղեկութիւնները կը հաստատեն որ ջուր կայ գիւղին տակ: Նոյն իսկ գտնուած է հին քահրիզներէն մէկը: Գիւղացիները ջուր գտնելու, կաթիլ մը աւելի ջուր հաւաքելու համար արհեստական ջրամբարներ կը շինեն, հսկայական ճիգեր կը թափին: Հարկ է օժանդակել այդ աշխատանքներուն:

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

—— o ——

Հետաքրքիր դէմք էր Գրիգոր պատուելին: Առաջին անգամ կը հանդիպէի իրեն: Սովորական օրերուն երեւի իր ժողովարանի կեանքովը միայն կ'ապրէր, բայց կրած ահաւոր օրերէն վերջ՝ կերպարանափոխուած էր: Կը փիլիսոփայէր զարմանալի պաղարիւնութեամբ. ժողովուրդի իմաստութեամբ կը վերլուծէր յեղափոխական շարժումներու թերութիւնները. չէր ժխտեր, որ ջարդը անխուսափելի էր, քանի որ Թուրքերու հետ կէս դարէ աւելի թշնամի ենք եղած. դատողութեամբ կը քննադատէր ժողովուրդը, որ վտանգը չնախատեսեց եւ չպատրաստեցաւ դիմադրաւելու: Ռուսերու շուտափոյթ հասնելու մասին թերահաւատ էր. կ'առաջարկէր ամբողջ այդ զանգուածը շարժել դէպի Պուլանըխ կամ Ախլաթ, ուր կը գտնուի երեւի բանակը, բայց նիւթապէս անկարելի կը համարէր այդ եւ իր մելամաղձոտ ու խելացի հայեացքը դէպի աւերակ Դուրանը ուղղելով, կ'ըսէր.

— «Պիտի ջարդուինք, գիտեմ, բայց գոնէ Տէրը մեզի միջոց եւ ոյժ տայ մեր արիւնին վրէժը լուծելու»: Տասնոց ատրճանակ մը ունէր, իսկ իր փեսան թերի հրացան մը:

Երկու կենսական մտահոգութիւններ ունէինք այդ օրերուն՝ ռուսական բանակին — աւելի շուտ մեր կամաւորական գունդերուն — լուր հասցնել, որ գիշերով մը ձիաւորները իջնեն դաշտ (ուր այդ ատեն ռուսական բանակին առջեւէն փախած քիւրտ ու չէրքէզ մուհաճիրներ էին թափուած) ու մենք, անոնց պաշտպանութեան տակ, անցնէինք սահմանը: Եթէ անոնք Պուլանըխ եւ արեւելեան կողմէն՝ Ախլաթ են հասած, դժուար չէր նման գործողութիւն մը: Երկրորդ մեր մտահոգութիւնը՝ ժողովուրդի սնունդն էր եւ ինքնապաշտպանութիւնը:

Ջարդերէն վերջ, ապաստան այդ բեկորներուն մէջ, տարօրինակ ծայրայեղութեամբ զարգացած էր ամէն գնով միայն սեփական կեանքը պահպանելու բնազդը: Ամիս մը անցած էր ջարդէն եւ այդ ամբողջ ժամանակամիջոցին «կարգադրիչ մարմինը» ամէն միջոց գործ դրաւ սննդամթերքը հաշուառութեան ենթարկել, համայնացնել ու այդ ձեւով բաշխումը կանոնաւորել, բայց հնարաւոր չեղաւ: Կային ընտանիքներ, որոնք դեռ ունէին տաւար, ոչխար, իւղ եւ այլ մթերք, մեր փորձերը բացարձակ ձախողեցան մթերքը բաժնելու: Նախ ահագին աղմուկ ու կռիւ ծագեցաւ, ապա, հետեւեալ գիշեր, բոլոր ունեւորները թողին հաւաքատեղին ու անհետացան, երեւի ուրիշ վայր ընտրեցին կամ Քան լեռը գացին...:

Գալով մեր զինական ուժերուն առջին օրէն իսկ ձեռնարկեցինք ցուցակագրման, որպէսզի պարզ ըլլայ մեզի համար՝ թէ ի՛նչ ձեւով ու միջոցներով կրնանք մեր գոյութեան ժամանակամիջոցը երկարել ու հաւաքանակամիջոցը պաշտպանել: Քանի մը երիտասարդներ ձեռնարկեցին անոր: 170 հատ քիչ շատ կանոնաւոր զէնք ունէինք՝ պաշտպանելու համար մօտ 20 հազար ժողովուրդ որ տեղաւորուած էր այժմ 5—6 քիլոմեթր շրջագծով տարածութեան վրայ: Իսկ ռազմա-

[illegible]

[illegible]

տակովս կը դիտէի մեր եռեւի լեռները եւ դաշտին մէջ կատարուող շարժումները: Օր մը նշմարեցի մեզմէ շատ վերը բարձրացող գագաթի քովէն աբունակարար յառաջացող մարդկանց շարքը, որոնցմէ ստուար խումբ մը տեղաւորուեցաւ հոն: Այդ օրերէն մէկն էր, որ լսեցինք համազարկերու աղմուկը. երեւի Կուրտիկի դիրքերուն շուրջն էր կռիւը: Մեզ խիստ մտահոգեց մանաւանդ մեր դիրքերուն տիրապետող բարձր գագաթի խումբերու երեւումը. երկու նպատակ կրնային ունենալ —կտրել մեր յարաբերութեան գծերը Սասունի հետ (երեւի կը կարծէին թէ օգնութեան կրնանք երթալ), կամ յարձակիլ Հաւատորիկի լեռներուն մէջ եղող Հայերուն վրայ:

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(28)

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

«ՅԱՌԱՋ»Ը

Ծ· Թղթակցին· — Այս հերոսական գործին պատմի հեղինակին Հայ ըլլալը մենք ըսինք վերը, խորագրին մէջ։ Լուրը քաղեցինք Գչ·ի Փօուէ թերթէն։ Ցաւալի է որ աղատարարութեան բոլոր մանրամասնութիւնները գովելի հաւատարմութեամբ տալով հանդերձ, Լիոնի մեծ օրաթերթին խմբագրութիւնը զանց կ'ընէ պատանիին ազգութիւնը նշանակել, ինչ որ այլապէս հակառակ է թերթին սովորութեան։

Գերմանիա եւ Իտալիա մինչեւ վերապահ

Լաւատեղեակ աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Գերմանիա հետեւեալ պայմանները դրած է, մասնակցելու համար չէզոքութեան պայմանագրի մը·— 1· Վերադարձնել Սպանիոյ մէջ վար դրուած գերմանական օդանաւերը· — 2· Արգիլել զէնքերու արտածումը, կառավարութեանց թէ անհատներու համար ·— 3· Արգիլել կամաւորներու մեկնումը։

Իտալիա բացարձակ լռութիւն կը պահէ իր դիտումներու մասին եւ իր քաղաքականութիւնը սերտօրէն կապած է Գերմանիոյ ընթացքին հետ։ Պերլինէն մասնաւոր պատուիրակ մը գացած է Հռոմ, եւ վերադարձած՝ գոհ տպաւորութեամբ։

. Կ'ըսուի թէ Գերմանիա պաշտօնապէս բողոքած է Փարիզ, գանգատելով թէ ֆրանսական դահլիճին անդամներէն մէկը կը միջամտէ Սպանիոյ գործերուն։

*** Թերթերը կը գրեն թէ օգոստոս 16ին խորհրդաւոր օդանաւ մը երկու սնտուկ փամփուշտ ձգած է ֆրանսական գիւղի մը մէջ։ Քննութիւն կը կատարուի այս մասին։

*** Չեխական կառավարութիւնը վար դրաւ 28000 քուրոնի (1160 տոլար) գումար մը, որ հաւաքուած էր Սպանիոյ կառավարութեան համար։

*** «Մանչէսթըր Կարտիըն» կը գրէ թէ 4000 փատաթուղթեր բռնուած են, որոնց համաձայն Սպանիոյ ապստամբութիւնը սարքուած է Գերմանիոյ եւ Սպանիոյ կողմէ։ Մարոքէն Սպանիա 18,000 զինուորներու փոխադրութիւնն ալ կատարուած է գերման եւ իտալացի օդաչուներու աջակցութեամբ։

Կացութիւնը Պաղեստինի մէջ.—Հայ մը սպաննուած

— o —

Օգոստոս 17ին կառախումբ մը կրակի բռնուեցաւ, երբ կ'անցնէր Թէլ - Ավիվ - Եաֆա կամուրջէն։ Հայ մը սպաննուեցաւ, անգլիացի զինուոր մը եւ հինգ արաբ ուղեւորներ վիրաւորուեցան։ Աւելի քան 50 գնդակներ պարպուեցան կառախումբին վրայ։ Հրէական վրէժխնդրութեան առաջին ծանր դէպքն է այս։

Հինգ հրեայ համայնավարներ ձերբակալուեցան Թէլ - Ավիվի մէջ, զոհի մը յուղարկաւորութեան առթիւ ցոյց մը սարքել փորձած ըլլալով։ Ուրիշ մըն ալ ձերբակալուեցաւ երբ տետրակներ կը բաժնէր ։

*** Պաղեստինի Հրեաներու ընդհ· ժողովը, որ ընտրուած է 350,000 ժողովուրդի 90առ հարիւրին քուէներով, մասնաւոր նիստ մը գումարեց օգոստոս 17ին, քննելու համար ներգաղթի խնդիրը։ Ժողովին կը մասնակցէին մօտ 100 պատգամաւորներ, թէ քաղաքներէն եւ թէ գիւղերէն։ Զեկուցանողները պարզելով կացութիւնը, քննադատեցին Անգլիոյ ընթացքը, որ կը հակասէ իր հանդիսաւոր յանձնառութեանց։ Ցետոյ դիտել տուին թէ հոգատար իշխանութիւնը չատ թոյլ է Արաբներուն հանդէպ։«Մեր քաղաքականութիւնը միշտ հաստատուած է անգլեւհրէական համաձայնութեան վրայ։ Սակայն եթէ մեր կենսական շահերը վնասուին, մենք պիտի պայքարինք մեր ամբողջ ուժով, պաշտպանելու համար մեր իրաւունքները որոնք ճանչցուած են Ազգերու Դաշնակցութեան անդամներուն կողմէ։ Պիտի ընդդիմանանք որ եւ է տնօրինութեան որ կը ձգտի դադրեցնել կամ սահմանափակել ներգաղթը։ Պէտք է որ հրէական հայրենիք մը գոյութիւն ունենայ, նկատի առնելով բազմաթիւ երկիրներու եւ մասնաւորապէս Գերմանիոյ մէջ Հրեաներու դէմ սարքուած հալածանքները»։

Ժողովը իր աշխատանքները լրացնելով, որոշեց պատուիրակութիւն մը ղրկել բրիտանական մարզպանին, ժողովուրդին բաղձանքները ներկայացնելու համար, մասնաւորապէս ապահովութեան մասին։ Կոչ մը պիտի ուղղուի արաբ ժողովուրդին, հաշտութեան համար, յիշեցնելով հանդերձ հրէական հայրենիքի մը անհրաժեշտութիւնը։

*** Եաֆայի մէջ երկու հրեայ հիւանդապահուհիներ եւ աղջիկ մը ինչպէս եւ Արաբ մը սպաննուած ըլլալով, քաղաքին 65,000 բնակիչները իրենց տուներուն մէջ փակուեցան, կառավարութեան կարգադրութեամբ։ Օգոստոս 18ին միայն երեք ժամ ազատ ձգուեցան բնտանիքները, որպէսզի ուտելիք եւ ուրիշ անհրաժեշտ նիւթեր գնեն։ Օգնական զօրք հասաւ Եաֆա եւ շղթայ մը քաշուեցաւ քաղաքին չուրջը։ Բարեկարգութիւնը այնքան խանգարուած է որ կառախումբերու երթեւեկը դադրեցաւ Եաֆայի եւ Թէլ-Ավիվի միջեւ։

Թրոցքի պիտի վտարուի՞

Նորվեկիոյ կառավարութիւնը որոշեց քնութիւն մը բանալ, հասկնալու համար թէ Թրոցքի դրժած չէ՞ իր խոստումը, քաղաքական գործունէութենէ խուսափելու մասին։ Կ'ըսուի թէ քննութիւնը մասնաւորապէս պիտի ձգտի լուսաբանել փաշական կազմակերպութեան մը անդամներուն այցելութիւնը։ Եթէ այս պարագան հաստատուի, Թրոցքի մասնաւոր տանանի մը առջեւ պիտի հանուի եւ հաւանական է որ վտարուի Նորվեկիայէն։

Թրոցքի միշտ կը հերքէ իրեն դէմ եղած վերագրումները եւ կը պահանջէ քննութիւն կատարել, ճշմարտութիւնը երեւան հանելու համար։ «Ս· Միութեան մէջ տիրող դիւանակալութիւնը ամէն քննադատութիւն դաւադրութիւն կը կոչէ։ Կ'ենթադրեմ թէ քննադատութիւնը հետզհետէ կը ծաւալի։ Ես ուրախութեամբ կ'ողջունեմ այս երեւոյթը։ Շատ հաւանական է որ այլազան եւ բազմաթիւ տարրեր իմ անունս, այսինքն գաղափարներս եւ գրութիւններս յիշեն այս տագնապալի պահուն։ Թասի գործակալութիւնը սուտ կը խօսի, անհարեկչական գործունէութիւն վերագրելով ինծի։ 1897էն ի վեր, երբ յեղափոխական շարժման մէջ մտայ, ես անողոք հակառակորդ եղած եմ եւ եմ անհատական ահաբեկման։ Նորվեկիա հասնելէս ի վեր ես կապ ունեցած չեմ Ս· Միութեան հետ, ոչ ալ մէկ հատիկ նամակ դրկած, ուղղակի կամ ուրիշ անձերու միջոցաւ »։

*** « Դաւադիրներ»ուն դատավարութիւնը սկսաւ երէկ, չորեքշաբթի։ Ամբողջ խորհրդային մամուլը մոլեռանդ պայքար մը կը մղէ Թրոցքիի, Զինովեւի, Գամենեւի եւ միւս ամբաստանեալներուն դէմ, զանոնք անուանելով «երկերեսանի», «ժողովուրդի անխնայ թշնամինե», «պղծութիւն», «հերիտիկոսութեան կոյտեր» եւն· ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի «ՏՈՒՆ»Ը (Սեփական տպարան)

Հայրենակիցներ,

Տասնըմէկ տարի անընդհատ հետեւած ըլլալով «Յառաջ»ի հրատարակութեան, իբրեւ բարեկամներ եւ ընկերներ, եւ շատերս ալ իբրեւ աշխատակիցներ, պարտականութիւն կը սեպենք նախաձեռնութիւն ստանձնել, «Տուն» մը ապահովելու անոր, սեփական տպարանով ։

Այս նախաձեռնութեամբ, մեր գոհունակութիւնը պիտի ըլլայ ոչ միայն ընդառաջ երթալ ընդհանուր բաղձանքի մը, որ շեշտուեցաւ «Յառաջ»ի տասնամեակին բոլորման առթիւ, այլեւ զարկ տալ հայկական մամուլի զարգացման, այս օտար ափերուն վրայ ։

«ՅԱՌԱՋ» լման տասնըմէկ տարի արհամարհեց բոլոր խոչընդոտներն ու տագնապները, շնորհիւ իր խմբագրութեան եւ վարչութեան, աշխատակիցներուն եւ աշխատաւորներուն անվհատ եւ տքնաջան ճիգերուն, եւ այսօր հպարտութեամբ եւ աւելի ինքնավստահ կը շարունակէ իր ճամբան ։ Այս յարատեւութենէն վերջ, ան պէտք էր ունենար իր սեփական տպարանն ու խմբագրատունը, բոլոր յարմարութիւններով, որպէսզի կարենար եթէ ոչ թեթեւցնել իր բեռը, գոնէ զարգանալ աւելի լայն պայմաններու մէջ ։

Թերթը չունի որ եւ է միջոց, լրացնելու համար այս տարրական պահանջը ։ Եւ անոր բարեկամներուն կ'իյնայ աջակցիլ, համաձայն իրենց կարողութեան, որպէսզի գոյանայ նուազագոյն հիմնադրամը ։

Ուստի կը հրաւիրենք «Յառաջ»ի բոլոր բարեկամները, դիւրացնել մեր գործը, անհատաբար կամ հաւաքաբար, ի հարկին կազմելով յանձնախումբեր կամ «Բարեկամներու Միութիւններ», համաձայն տեղական պայմաններու, Ֆրանսայի թէ արտասահմանի մէջ ։

Նախաձեռնող յանձնախումբս սիրայօժար կ'ընդունի անդամակցութիւնը «Յառաջ»ի այն բարեկամներուն, որոնք կ'ուզեն գործնապէս աջակցիլ իր աշխատանքներուն ։

Կը խնդրուի տրամադրուած գումարները ղրկել ԿԵԴՐ· ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ԳԱՆՁԱՊԱՀԻՆ, ուղղակի կամ «Յառաջ»ի միջոցաւ, եւ կամ վճարել տեղական յանձնախումբերու ։ Ցանկերը օրը օրին պիտի հրատարակուին ։

ԿԵԴՐ· ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ.

Նախագահ՝ ՏՕՔԹ· Վ· ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ, փոխ-նախագահներ՝ ԱԼ· ԽԱՏԻՍԵԱՆ եւ ՏԻԳՐԱՆ ԲԷԳԶԱԴԵԱՆ, գանձապահ՝ ԼԵՒՈՆ ՊԱՊՕՆԵԱՆ, անդամներ՝ Գ· ԲԱԼԱՅԵԱՆ, ՀՐԱՆԴ ՍԱՄՈՒԷԼ, Ս· ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ եւ Ս· ՍԱՍՈՒՆԻ ։ Քարտուղար՝ ՀՐԱՆԴ ՎԻՇԱՊԵԱՆ ։

ԳԱՆՁԱՊԱՀԻ ՀԱՍՑԷՆ.— Léon Babonian, 9, Rue Charlot, Paris (3) ։

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԱՐ.— Հ· Վիշապեան, «Յառաջ»ի միջոցաւ ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ-ՊՈՒԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ Արամ ենթակոմիտէի ժողովը, վաղը, հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին. սովորական հաւաքատեղին։ Օրակարգ՝ Պատգամաւորի ընտրութիւն։

ԱՌՆՈՒՎԻԼ—ԿՈՒՍԷՆՎԻԼԻ Վարդան ենթակոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Արփիար Մարտիրոսեանի բնակարանին մէջ։ կարեւոր օրակարգ։ Ընտրութիւն պատգամաւորի։ Ներկայ ըլլալ որոշեալ ժամուն։

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան կոմիտէն ընդհանուր ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Վռամեան, Մուրատ, Միօ եւ Արդութեան խումբի բոլոր ընկերները այս շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Ակումբին մէջ, խիստ կարեւոր օրակարգ։

Գաւառ

ՊՈՄՕՆ (Մարսէյլ) Զաւարեան ենթակոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ Վարդգէս, Եփ. Եփ. Վարուժան եւ Շահրիկեան խումբերը, այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Իսի լէ Մուլինոյի Ֆ· Կ· Խաչի անդամուհիները ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրուին 22 Օգոստ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին, կարեւոր օրակարգ։

Ֆ· Կ· ԽԱՉԻ Առնուվիլի Մասնաճիւղը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամները այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկերուհի Անիցա Փափազեանի բնակարանին մէջ։

Ֆ· Հ· Կ· ԽԱՉԻ Պուլվառ Օտտօի եւ Լա Ֆրօթի ենթամասնաճիւղը դասախօսական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերուհիները 23 Օգոստ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Ազգ· վարժարանին մէջ։ Կը խօսի՝ Պ· ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

— • —

Զ· Ռ· Մ·ի վալանսի մասնաճիւղը եւ Զ· Ռ· Մ· Մարզականը կը կազմակերպեն երկրորդ երթ մը դէպի Ժընեւ, գոհացում տալու համար այլ տեղ գտնուող ընկերներու պահանջքին։ Այս անգամ վարձուած է աւելի խոշոր ինքնաշարժ մը եւ սահմանափակ թիւով ընկերներ եւ համակիրներ պիտի կրնանք տանիլ մեզի հետ։ Անոնք որոնք կը փափաքին, թող հաճին դիմել հետեւեալ հասցէին.— Vahram Babikyan, 25 rue Château Vert, Valence (Drôme), ղրկելով 50 ֆր. երթուդարձի ճանապարհածախսը։ Մեկնումը Վալանսէն, կրընօպլի վրայով, շաբաթ կէսօրին կը մեկնինք Վալանսէն եւ կիրակի գիշեր կը վերադառնանք Սեպտեմբեր ամսուն մէջ։ Թուականը կը գրենք յետոյ։ Ուրիշ մանրամասնութեանց համար դիմել վերոյիշեալ հասցէին։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Վանի Սըխկա գիւղէն Տիկ. Զարուհի Մարտիրոսեան (ծնած Օտապաշեան)։ Ինը տարի առաջ Երուսաղէմ կը գտնուէր։ Կը կարծուի թէ Գահիրէ մեկնած է։ Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր քրոջ՝ Mme Veuve Lousso Maloyan, Puget sur Argent (Var) France։ Եգիպտահայ թերթերէն կը խնդրուի արտատպել։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՑՐՑՈՒՅՑԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 21 ՕԳՈՍՏՈՍ 1936
VENDREDI 21 AOUT 1936

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3197

ԱՆԶՆԱՍՊԱՆՈՒԹԻ՞ՒՆ ԹԷ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՐ ԵՒ ԱՒԵԼԻ ՎՐԴՈՎԻՉ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԱՂԱՍԻ ԽԱՆՋԵԱՆԻ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

ԴԷՊՔԻՆ ԳԻՇԵՐԸ ՕԴԱՆԱՒՈՎ ԹԻՖԼԻՍ ԿԸ ԹՌՑՆԵՆ ՋՈՀԻՆ ԿԻՆԸ.— ԹԻՖԼԻՍԷՆ ԵՐԵՒԱՆ ԴԻԱԿԻՆ ԿԸ ՀԵՏԵՒԻ ՄՈՒՍԱԲԷԿՈՎ.— ԹՈՅԼ ՉԵՆ ՏԱՐ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԵԼ.— ՄԻԱՅՆ ԴԷՄՔԸ ԲԱՑ, ՅՕՆՔԵՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԿԶԱԿԸ.— ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 150 «ԿԱՍԿԱԾԵԼԻՆԵՐ» ԿԸ ՎՏԱՐՈՒԻՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ :

Երէկ հետեւեալ տեղեկութիւնները ստացանք իրազեկ աղբիւրէ մը, օգոստոս 8 թուականով.—

Կովկասից ու Հայաստանից հասած արժանահաւատ տեղեկութիւններ պարզում են Աղ. Խանջեանի ողբերգական սպանութեան հետեւեալ մանրամասնութիւններն եւ պատճառները :

Ինչպէս ժամանակին ձեզ հաղորդել ենք, սպանութիւնը կատարուած է Թիֆլիս քաղաքի մէջ, մինչդեռ բոլշեւիկեան բոլոր զեկոյցների մէջ այդ պարագան չէ յիշուած, եւ ընդհակառակն առաջին զեկոյցին մէջ իբրեւ վայր յիշուած է Երեւան :

ԱՅՍ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԽԻՍՏ ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ԵՒ ԾՐԱԳՐՈՒԱԾ ԾԱԼՔԵՐ ՈՒՆԻ : ԹԷ՛ ԹԻՖԼԻՍԻ ԵՒ ԹԷ՛ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ ՈՉ ՈՔ ՉԻ ՏԱՐԱԿՈՒՍՈՒՄ ՈՐ ԱՂԱՍԻՆ ԶՈՀՆ Է ԲՈԼՇԵՒԻԿ - ՍՏԱԼԻՆԵԱՆ ՏԷՌՈՐԻ :

Հայաստանի ժողովուրդին եւ չարքային կոմունիստների շրջաններում այն խոր համոզումը կը տիրէ թէ երբ Աղասին Խ. Հայաստանի հանդէպ երեւան եկած կողմնակալ վերաբերմունքից դժգոհ, յատկապէս նոր սահմանադրութեան սահմանագծումից վրդովուած անձամբ Մոսկուա կ՚երթայ Ստալինին եւ բոլշեւիկ ղեկավարներին դիմելու,— այնտեղ կը գտնէ սառն վերաբերմունք, ինչպէս նաեւ կասկած եւ անվստահութիւն : Եւ որովհետեւ Աղասին իրազեկ է եղել խորհրդ. ներքին քաղաքականութեան մութ խնդիրներին, գաղտնիքներին, կեդրոնը կը հաւանի զայն մէջտեղից վերացնելու գաղափարին : Ահա այս պարագաների մէջ տեղի է ունեցել անոր եղերական մահը Թիֆլիսում, իր քենեկալ(?) Բէրիայի մօտ :

Յուլիս 9ի գիշերը, երբ Թիֆլիսում կատարուել է «ինքնասպանութիւնը», ՆՈՅՆ ԳԻՇԵՐԸ ԱՂԱՍԻ ԿԻՆԸ ԱՆՄԻՋԱՊԷՍ ՓՈԽԱԴՐՈՒՈՒՄ Է ՄՈՍԿՈՒԱ, ՕԴԱՆԱՒՈՎ : Անտարակոյս այս իրողութիւնը պարզ պատահականութիւն չէ : Իրազեկներ կարծում են որ կինը՝ Աղասիի ներքին գործերի, խոկումների մասին պարբերաբար հաղորդակցութեան մէջ է եղել Քրեմլի կարմիր ղեկավարների հետ : Եւ ճիշդ ողբերգութեան գիշերը կինը օդանաւով թռցնում են Մոսկուա :

Թոքախտը այնքան սուր ընթացք չունէր. երկար ժամանակ էր որ կանգ առած վիճակի մէջ էր : Աղասին այնքան առողջ էր որ միշտ կարողացել է ժամերով բանախօսել, ճառեր ասել. բժիշկները արգելք չեն դրել : Հետեւաբար Երեւանի հաստատութիւնը այդ պատմութեան չի հաւատար :

Աղասիի դիակը Թիֆլիսի կայարանը փոխադրուած է ՀԱՍԱՐԱԿ ԿԱՌՔՈՎ, ԳԱՂՏՆԻ ԵՒ ԱՆՇՈՒՔ : ՄՈՍԿՈՒԱՅԻՑ ՅԱՏՈՒԿ ՀՐԱՀԱՆԳ Է ՏՐՈՒԱԾ ԹԱՂՈՒՄԸ ԿԱՏԱՐԵԼ ԱՌԱՆՑ ՇՈՒՔԻ ԵՒ ՑՈՅՑԻ : ԴԻԱԿԻՆ ՈՒՂԵԿՑԵԼ ԵՆ ՄԻՆՉԵՒ ԵՐԵՒԱՆ ԱԲ. ԳՈՒԼՈՅԵԱՆ ԵՒ ԱԴՐԲԷՋԱՆՑԻ ՄՈՒՍԱԲԷԿՈՎ : ՎԵՐՋԻՆՍ ՅԱՏՈՒԿ ՊԱՇՏՕՆ ՈՒՆԷՐ ՀՍԿԵԼՈՒ ՈՐ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ՃՇԳԻՒ ԿԱՏԱՐՈՒԻ, ԱՐԳԻԼԵԼՈՎ ԴԻԱԿԸ Ո ԵՒ Է ԴԻՐՔՈՎ ՆԿԱՐԵԼ : ԴԻԱԿԸ ՓԱԿՈՒԱԾ Է ԵՂԵԼ, ՄԻԱՅՆ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԱԾ Է ԴԷՄՔԸ, ՅՕՆՔԵՐԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ԿԶԱԿԸ, այնպէս որ յայտնի չի եղել տեսնողներին թէ վէրքը որտեղից է ստացել : ԵՐԵՒԱՆՈՒՄ ԹԱՂՄԱՆ ՀՍԿԵԼ Է ԻՆՔԸ ՄՈՒՍԱԲԷԿՈՎԸ, որ սպարտամից յետոյ անմիջապէս մեկնել է Թիֆլիս :

Յուլիս 12ից ԵՐԵՒԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԵՒ ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ՇԱՐՔԵՐԻ ՄԷՋ ԿԱՏԱՐՈՒԵԼ ԵՆ ՈՒՇԱԳՐԱՒ ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄ — ՎՏԱՐՈՒՄՆԵՐ : Յատկապէս այն տարրերը որոնք վայելել են Խանջեանի վստահութիւնը եւ համակրանքը, եղել նրա թեւ ու թիկունք : ԱՅԴՊԻՍԻՆԵՐԻ ԹԻՒԸ 150ԻՑ ԱՆՑ Է : ՇՆՈՐՀԱԶՐԿՈՒՄՆԵՐՆ ՈՒ ՁԷՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՒՈՒՄ ԵՆ : Հաւանաբար շատերին հեռացնելու են Հայաստանի սահմաններից, Կովկասից էլ դուրս :

ԽՄԲ.— Ուրիշ տեղեկութիւններ ալ՝ յաջորդով :

ԱՆԸՆԴՀԱՏ ԵՒ ԿԱՏԱՂԻ ԿՌԻՒՆԵՐ ՍՊԱՆԻՈՅ ՄԷՋ ԲՈԼՈՐ ՃԱԿԱՏՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Միջազգային կացութիւնն ալ կը ծանրանայ

Սպանիոյ ապստամբները շարունակելով իրենց յարձակումները, հասան Սան Սէպասթիանոյի դուռներուն առջեւ, աջակցութեամբ մարտանաւերու : Քաղաքը կատաղօրէն կը ռմբակոծուի ցամաքէն եւ ծովէն : Ապստամբներու բանակին մէկ թեւը կը գործէ այնպիսի շրջանի մը մէջ որ շատ յարմար է հրասայլերին կռիւներու համար, իր գահավէժներով եւ կիրճերով :

Շատ աւելի կատաղի յարձակումներ կատարուեցան Իրունի դէմ, որ կը գտնուի միեւնոյն շրջանին մէջ : Թէ Սան Սէպասթիանոյի եւ թէ Իրունի մէջ երկու կողմերն ալ վճռապէս որոշած են կռուիլ մինչեւ մահ : Կը վախցուի որ երկու քաղաքներն ալ կործանին, ռմբակոծութեանց եւ պայթումներու հետեւանքով : «Կը նախընտրենք թաղուիլ աւերակներուն տակ, փոխանակ անձնա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԱՀԱՊԱՏԻԺ ԶԻՆՈՎԻԵՒԻ, ՔԱՄԵՆԵՒԻ ԵՒ ՄԻՒՍ ԱՄԲԱՍՏԱՆԵԱԼՆԵՐՈՒՆ

Բոլորն ալ «կը խոստովանին» թէ ուզեր էին սպաննել Սթալինը եւլն...

Չորեքշաբթի օր, 19 օգոստ. տեղի ունեցաւ Զինովիեւի, Քամենեւի եւ միւս 14 ամբաստանեալներուն դատավարութիւնը, Մոսկուայի մէջ, Գերագոյն Ատեանին առջեւ : (Ամբաստանեալներէն մէկը Հայ մըն է, Տէր Վահանեան) :

Ամբաստանագիրը կարդաց ատեանին նախագահը, Ուլրիխ, շեշտելով թէ մէկուկէս տարի առաջ, Քիրովի սպանութեան դատին առթիւ, հարցաքննիչ ատեանը ձեռքի տակ չունէր բոլոր նիւթերը, երեւան հանելու համար Զինովիեւի կուսակիցներուն, «Մոսկուայի կեդրոն»ին եւ Թրոցքիականներու բուն դերը՝ ահաբեկչական գաղտնի գործունէութեան դէմ : 1936ին Թրոցքի - Զինովիեւական ահաբեկչական նոր խմբակներ երեւան հանուած ըլլալով, հարցաքննիչ ատեանը հաստատեց թէ Զինովիեւ, Քամենեւ, Եվտոքիմով, Պաքայեւ եղած են ուղղակի կազմակերպիչները Քիրովի սպանութեան, ինչպէս եւ յղացողներն ու կազմակերպիչները կուսակցութեան եւ խորհրդային կառավարութեան միւս վարիչներուն դէմ ծրագրուած ահաբեկումներու, եւ թէ զինովիեւականները կը շարունակէին իրենց ոճրապարտ գործունէութիւնը ուղղակի համախորհուրդ Թրոցքիականներու եւ Թրոցքիի հետ : 1932ի վերջը տեղի ունեցաւ Թրոցքիական եւ զինովիեւական խմբակներու միացումը եւ կազմուեցաւ միացեալ կեդրոն մը, որուն մէջ կը գտնուէին Զինովիեւ, Քամենեւ, Եվտոքիմով և Պաքայեւ՝ յանուն Զինովիեւի կուսակիցներուն, իսկ Սմիրնով, Տէր Վահանեան, Մրաչկովսքի՝ յանուն Թրոցքիականներու : Այս միութեան հիմնական պայմանը եղաւ անհատական ահաբեկման սկզբունքին ընդունելութիւնը համայնավար կուսակցութեան եւ խորհրդային կառավարութեան վարիչներուն դէմ : Ճիշդ այդ ժամանակէն ի վեր է որ Թրոցքիականներն ու զինովիեւականները, հետեւելով Թրոցքիի ուղղակի հրահանգներուն, իրենց ամբողջ թշնամական գործունէութիւնը կեդրոնացուցին համայնավար կուսակցութեան եւ խորհրդային իշխանութեան դէմ, գլխաւորաբար ահաբեկում կազմակերպելով անոնց ամէնէն ականաւոր վարիչներուն դէմ : Այս նպատակով կազմուեցան ահաբեկչական մասնաւոր խմբակներ, որոնք շարք մը գործնական միջոցներ մշակեցին, սպաննելու համար Սթալինը, Վորոշիլովը, Քականովիչը, Քիրովը, Օրժոնիկիձէն, Ժտանովը, Քոսիորը, Փոսթիշեւը եւ ուրիշներ : Այս խմբակներէն մէկը Զինովիեւի եւ Թրոցքիի ուղղակի հրահանգներուն վրայ եւ միացեալ կեդրոնին անմիջական ղեկավարութեամբ կատարեց Քիրովի ուխտադրուժ սպանութիւնը : Զինովիեւի, Քամենեւի, Եվտոքիմովի, Մրաչքովսքիի եւ Պաքայեւի խոստովանութիւններէն երեւան կուգայ որ կազմակերպութեան միակ ՚պարժաւիթն էր ամէն գնով գրաւել իշխանութիւնը եւ ահաբեկումներ կատարել կուսակցութեան եւ կառավարութեան ամէնէն ականաւոր վարիչներուն դէմ, իբրեւ միակ վճռական միջոցը այդ նպատակին հասնելու : Ամբաստանեալ Զինովիեւ խոստովանեցաւ թէ «Թրոցքի - Զինովիեւեան կեդրոնին գլխաւոր նպատակն էր սպաննել կուսակցութեան վարիչները, առաջին առթիւ՝ Սթալինը եւ Քիրովը» : Ամբաստանեալ Քամենեւ 1936 յուլիս 23ին հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ. — «Կուսակցութեան կեդր. կոմիտէին քաղաքական յաղթանակը թշնամութեան եւ ատելութեան նոր կիրք մը ներշնչեց մեզի՝ կուսակցութեան վարիչներուն, եւ առաջին առթիւ Սթալինի դէմ» :

Համաձայն Մոսկուայի գործակալութեան հեռագրին եւ ուրիշ խորհրդային աղբիւրներու, ամբաստանագրին ընթերցումէն վերջը նախագահը կը հարցնէ Զինովիեւի թէ յանցաւոր կը զգա՞յ ինքզինքը. եւ Զինովիեւ կը պատասխանէ տկար ձայնով մը, երկչոտ եւ սրտաբեկ. — «Այո» : Իսկ իր ազգականը, Քամենեւ, պահ մը վարանելէ վերջ կը յայտարարէ.

— «Կ՚ընդունիմ այս բոլոր իրողութիւնները» :

Ուրիշ երկու ամբաստանեալներ, Սմիրնով եւ Կոլցման կ՚առարկեն.

— « Այո, կ՚ընդունինք մեր քաղաքական եւ բարոյական պատասխանատուութիւնները, բայց մենք փաստօրէն չենք մասնակցած դաւադրութեան » :

Յետոյ ընդհ. դատախազը, Վիշինսքի, կը հարցնէ ամբաստանեալներուն.

— « Դաւադրութեան տեղեա՞կ էիք թէ ոչ » :

Տրուած հաստատական պատասխաններուն վրայ, Լէնինկրատի նախկին կուսակցապետը, Եվտոքիմով, որ իբրեւ վկայ կանչուած էր, հաստատեց թէ դաւադրութիւնը սարքուած էր Զինովիեւի մասնաւոր յարկաբաժնին մէջ : Այս առթիւ Զինովիեւ ըսած կ՚ըլլայ.

— «Պատիւ մըն է սպաննել Սթալինը. պատիւ մը որ կը պատկանի իմ ակումբիս » :

Եւ տասը վրայ կը մշակէ իր ծրագիրները :

Դատավարութեան ընթացքին ամբաստանեալներէն մէկը, գերմանածին Ֆրից Տավիտ, բացատրեց թէ ինչպէս, համաձայն Թրոցքիի հրահանգներուն, եւ անոր զաւկէն 12,000 չեխական քուրօն ստանալէ վերջը, Ռուսաստան մտաւ կեղծ անցագրով մը, ըսպաննելու համար հինգ խորհրդային վարիչներ, գլուխն ըլլալով Սթալինը, եօթներորդ համագումարի ընթացքին, որ տեղի ունեցաւ անցեալ տարի, Մոսկուայի մէջ : Յետոյ ուրիշ մը, Վալանթէն Օլպէրկ, յայտնեց իր կապակցութիւնները՝ գերմանական կէսթափոյին հետ (հիթլէրական Չեկա) : Այս առթիւ ըսաւ.

— « Քանի մը անգամ հանդիպեցայ գերման գաղտնի ոստիկանութեան պաշտօնեաներուն եւ խօսեցայ Մոսկուա կատարելիք ճամբորդութեանս եւ ահաբեկչական դաւադրութեան պատրաստութեան մասին : Մեր կազմակերպութեան նպատակն էր ահաբեկչական պայքար մը մղել համայնավար կուսակցութեան վարիչներուն եւ կառավարութեան անդամներուն դէմ» :

Դատավարութենէն վերջը, յայտարարուեցաւ թէ քննութիւնը պիտի շարունակուի դաւադրութեան ծալքերու մասին եւ թէ ուրիշ տասը հոգի եւս դատի պիտի կանչուին :

** Խորհրդային օրէնքով, որ փոփոխուեցաւ վերջերս, երբ ամբաստանեալ մը կը խոստովանի իր յանցապարտութիւնը, ինքնին մահապատժի կ՚ենթարկուի : Վճիռը անվերաքննելի է եւ գործադրելի՝ ընթերցումէն 24 ժամ վերջը :

*** Խորհրդային մամուլը կը շարունակէ անխնայ վարկաբեկել ամբաստանեալները, մահապատիժ պահանջելով առանց այլեւայլի, քանի որ յանդգնած են «սպաննել յոյժ սիրեցեալ Սթալինը» : Կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, «Փրավտա», կը պահանջէ բոլորն ալ ոչնչացնել «անպատիւ եղանակով, ատրճանակ մը իրենց գլխուն : Պէտք է կանոնաւորապէս հրացանի բռնել այսպիսի շուները » :

*** « Փօփիւլէռ», ընկերվարական պաշտօնաթերթը, հրատարակելով Մոսկուայի գործակալութեան հեռագիրը՝ Զինովիեւի եւ ընկերներու խոստովանութեանց մասին, անոր (Թասի) վրայ կը ձգէ «այս սահմռկեցուցիչ յայտարարութեանց պատասխանատուութիւնը» : Եւ կ՚աւելցնէ.— «Այս դատավարութիւնը, ինչպէս նախընթացները, հիմնուած են ամբաստանեալներուն կարծեցեալ խոստովանութեանց վրայ, ամբաստանեալներ որոնք նոյն իսկ հրաժարած են եղեր պաշտպան փաստաբաններ բռնելու իրաւունքէն» : Ապա տեղեկութիւններ կը հաղորդէ Զինովիեւի եւ Քամենեւի մասին : «Անոնց եւ Սթալինի միջեւ պայքարը կը սկսի 1927էն, երբ անոնք չնորհազուրկ եղան» :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԸՆՏԱՆԻՔ, «ԱԼԻՄԷՆՏ», «ԿԱՏՈՒԻ ՁԱԳ» ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԲԱՆԵՐ

— . —

Ի՞նչ մեղքս պահեմ, թէեւ ուշ, բայց վերջապէս համոզուեցայ թէ Իոսիֆ Վիսարիոնովիչ Սթալինը ոչ միայն հանճարեղ եւ իմաստուն առաջնորդ է, այլեւ բարեխնամ եւ պատուական հայր :

Առջի օր ձեռքս անցաւ «Պրոլետար» մը, երկաթագիր այլ գորովագութ խորագրով մը.— «Ստալինեան հոգատարութեամբ շրջապատենք մայրերին եւ երեխաներին» : (28 Յուլիս) : Կարդացի վերէն վար եւ ի՛նչ լսեմ.

— « Խորհրդային ընտանիքը կառուցւում է առողջ հիմքերի վրայ : Մի միայն խորհրդային երկրում է ամուսնութիւնը տղամարդու եւ կնոջ ազատ կենակցութիւն հանդիսանում, ամրապնդւում սիրով ու յարգանքով : Թէ որպիսի հոգատարութեամբ են շրջապատուած մեր երկրում մայրն ու երեխան, դա ցայտուն կերպով ցոյց տուեց յունիս 27ի որոշումը, աբորդների (վիժում) արգիլելու, ծննդկանների նիւթական օգնութիւնն աւելացնելու եւ դրանց հետ կապուած մի շարք հարցերի վերաբերմամբ» :

Ձեր աշխարհին մէջ ալ այսպիսի բաներ ունի՞ք :

Դժբախտաբար, անծայրածիր Ռուսաստանի մէջ մարդիկ չեն գիտեր օգտուիլ այս թանկագին պատեհութենէն, եւ յունիս 27ի օրէնքը ընդունեն «ի գիտութիւն», փոխանակ անմիջապէս գործադրելու, ինչպէս կ՚ող – բայ «Պրոլետար»ը :

Եւ ահա նոր արշաւ մը, ապերախտ հայրերը գտնելու եւ վիժումները արգիլելու համար :

«Պրոլետար»ն ալ, իր կարգին «բրիկատ» մը կազմելով, Թիֆլիսի մէկ հաստատութեան մէջ երեւան հաներ է «մի շարք մայրեր, որոնց ամուսինները թողել են երեխաներին եւ խուսափում են ալիմենտ վճարելուց (պարէն) :

Այս առթիւ, շարք մը նամակներ :

Նատաշա Ալլահվերտեան.— Երեխայ ունենալուց յետոյ, երկար ժամանակ չանցաւ, բաժնուեցի ամուսնուցս՝ ռՍերէն Ալլահվերտեանից : Երեխայիս համար նա ալիմենտ չի վճարում... Սուրէնը անգործ է ձեւանում, մինչդեռ նա բաւական փող է վաստակում » :

Ելենա Կոստանեան.— Ամուսինս 9 ամսով ուղարկեցին հեռաւոր Արեւելք : Բայց ահա երկու տարի է նա չի վերադարձել եւ իմ գրած նամակներին չի պատասխանում : Մինչեւ այժմ ոչ մի կոպէկ երեխայիս ալիմենտ չի վճարել : Չգիտեմ այնտեղ ամուսնացե՞լ է թէ ոչ » :

Եփրոսիա Աղնիաշվիլի.— Ամուսինս չորս տարեկան աղջկաս թողեց ինձ մօտ եւ գնաց կարմիր բանակ : Անցաւ որոշ ժամանակ եւ բանակից մի օր նա գրում է ! — « Այլեւս չեմ ուզում քեզ հետ ապրել » :

Արուսեակ Իսկանտարեան.— Ես եւ ամուսինս՝ Խաչիկ Բաղալեանն ապրում էինք Դուշէթում. տեղափոխուեցի Թիֆլիս : Որոշ ժամանակից յետոյ նա եկաւ ինձ մօտ տեսութեան : Արդէն երեխայ ունէի : Այդ բանը դուր չեկաւ Խաչիկին : Նա զայրացած ասեց. — Ո՞րտեղից ծնեցիր այս կատուի ձագին» : Այս յայտարարութիւնից յետոյ արդէն երրորդ տարին է թողել է ինձ եւ երեխայիս եւ հեռացել : Յետագայում նա ամուսնացաւ ուրիշ կնոջ հետ, որից դարձեալ երեխայ ունի » :

Եւ այսպէս բազմաթիւ անտէր մայրեր, որոնք չես գիտեր ի՛նչպէս «կատուի ձագեր» բերած, անոնց հայրերը կը փնտռեն եւ «ալիմէնտ» կը մուրան, հրապարակաւ տալով փախստականներուն հասցէները, գործը, վաստկած դրամը եւ դիմելով ընդհ. դատախազութեան :

Դուք ալ չհամոզուեցա՞ք թէ արդարեւ անմրցելի «սիրով ու յարգանքով ամրապնդւում է» խորհրդային ամուսնութիւնը, շրջապատուած «Ստալինեան հոգատարութեամբ» :

ՎԱՀԷ

ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐՈՒՆ

ՏՈՂԱՇԱՐ ՄԵՔԵՆԱՆ ՊԱՏԱՀԱԲԱՐ ԽԱՆԳԱՐՈՒԱԾ ԸԼԼԱԼՈՎ, ՍՏԻՊՈՒԱԾ ԵՆՔ ԿԱՐԳ ՄԸ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿԱՏԱՐԵԼ ԵՒ ՈՐՈՇ ԲԱԺԻՆՆԵՐ ՅԱՊԱՒԵԼ :

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Բարեկամ մը դիտել կուտար.

— Ձեզ հասկնար մէկ բան, երբ գոյութիւն ունէր Անդրկովկասեան Դաշնակցութիւնը, դուք կը պայքարէիք անոր դէմ. իսկ ներկայիս, երբ լուծուեցաւ Անդրկ. Դաշնակցութիւնը եւ Հայաստանը անկախ յայտարարուեցաւ, կարծես թէ կը դժգոհիք այդ նոր կարգադրութենէն եւ կը քննադատէք սթալինեան սահմանադրութիւնը:

Ուրեմն կան բարեկամներ որ հակասական կը գտնեն Հ. Յ. Դաշնակցութեան տեսակէտը այս խնդրին շուրջ: Այդպէս կը կարծեն, միայն արտաքին երեւոյթներէն դատելով: Բուն խնդիրը հետեւեալն է.— Դաշնակցութիւնը հիմնական սկզբունքով մը կ'առաջնորդուի. այն է՝ պաշտպանել բոլոր այն առաջադրանքները, որ կը համապատասխանեն հայկական շահերուն եւ պայքարիլ այնպիսի երեւոյթներու դէմ, որ վնասակար կրնան ըլլալ մեր հայրենիքին:

Ներկայ պայմաններուն մէջ, անդրկովկասեան ժողովուրդներու ինքնապաշտպանութեան եւ քաղաքական յառաջդիմութեան ապահովումի տեսակէտէն դաշնակցութիւնը (ֆեդերասիոն) լաւագոյն ձեւն է: Պայմանով որ դաշնակցութիւն կազմելու առեն նկատի առնուին անոր մասնակցող բոլոր ժողովուրդներու արդար իրաւունքները եւ պահանջները: Իսկ երբ կ'անտեսուի այդ սկզբունքը, այն առեն կը նուիրագործուի անհաւասարութիւնը, հաստատելով մէկուն գերակայութիւնը եւ միւսին ստորադասումը: Այս պայմաններուն տակ, բնական էր որ մենք դժգոհ մնայինք հաստատուած Անդրկովկասեան Դաշնակցութենէն, երբ ստորադասուած էին հայկական շահերը:

Պէտք չէ մոռնալ, որ հայ ժողովուրդը կ'ապրի բացառիկ կացութիւն մը: Նախ, մեր ժողովուրդի միայն մէկ մասը կը գտնուի Հայաստանի մէջ. երկրորդ մասը կ'ապրի Հայաստանի դրացի երկիրներու եւ Խ. Միութեան սահմաններուն մէջ. իսկ երրորդ մասն ալ կը կազմէ Սփիւռքը: Եւ յետոյ, հայկական հողամասերու միայն մէկ չնչին մասն է ամփոփուած ներկայ Հայաստանի մէջ, մեծ մասը մնալով օտար տիրապետութեան տակ: Այս կացութեան մէջ, հայ ժողովուրդի հիմնական ուղեգիծը պիտի ըլլայ համախմբել հայկական հողամասերը եւ ազգահաւաքման գործը համարել ամէնէն հրատապ խնդիրը: Այս երկու հարցերը կարելի է լուծել միայն այն պարագային, երբ հայկական պետութիւնը գործելու ազատութիւն կ'ունենայ եւ առաջադրած նպատակը իրականացնելու հնարաւորութիւններ կը ստեղծուին:

Առաջինը — գործելու ազատութիւնը հնարաւոր կը դառնայ այն առեն, երբ Հայաստանը ինքնորոշ եւ վեհապետական իրաւունքներով օժտուած երկիր մըն է: Երկրորդը — նպատակը իրականացնելու համար անհրաժեշտ է որ Հայաստանը նիւթապէս հարուստ ըլլայ, ռազմապէս ամրացնէ երկիրը եւ իր խօսքը ուրիշներուն արժեցնելու համար զօրաւոր ուժ մը հանդիսանայ: Այդ ամէնուն հասնելու համար տարիներ եւ տասնեակ տարիներ են պէտք: Սակայն կարեւորն այն է, որ Հայաստանի պետական կեանքը այնպիսի հունի մը մէջ մտնէ, որ հնարաւոր դառնայ աստիճանաբար իրականացնել այդ բոլոր առաջադրանքները:

Արդ, այս տեսակէտէն մօտենալով խնդրին, Անդրկովկասեան Դաշնակցութիւնը գոհացում կուտա՞ր հայկական իղձերուն: Մեր կարծիքով ոչ: Որովհետեւ Հայաստանը խորհրդային ընդհանուր դրութեան (սիստեմի) մէջ մտնելով եւ Անդրկովկասեան Դաշնակցութեան մաս կազմելով, ոչ միայն կը կորսնցնէր արտաքին քաղաքական խնդիրներ հետապնդելու իրաւունքը, այլ եւ կը զրկուէր ներքին քաղաքականութիւն վարելու ազատութենէն: Այդ իսկ պատճառով հայկական հորիզոնէն կը չքանար Հայկական Դատը եւ Հայաստանի ներքին կեանքը չէր ընթանար համաձայն երկրի պահանջներուն եւ հնարաւորութիւններուն: Հայաստանի կառավարութիւնը ստիպուած էր յայտարարել, թէ Հայկական Հարցը լուծուած է վերջնապէս եւ այլեւս հողային ոչ մէկ պահանջ ունի: Նոյն կառավարութիւնը ստիպուած էր հրաժարիլ Երեւան-Աղստաֆա երկաթուղի կառուցանելու ծրագրէն, որ ռազմական եւ տնտեսական տեսակէտով այնքան մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ մեր երկրին համար:

Այս մատնանշումները նկատի առնելով է որ մենք կը քննադատենք Անդրկովկասեան Դաշնակցութեան ներկայ ձեւը՝ պաշտպան հանդիսանալով Հայաստանի պետական շահերու: Տարբեր խնդիր է, եթէ Անդրկ. Դաշնակցութիւնը կազմուած ըլլար արդարութեան սկզբունքին վրայ, գոհացում տրուէր հայկական կենսական պահանջներուն եւ Վրաստան ու Ազրբէջան իբրեւ դաշնակից պետութիւններ օժանդակէին Հայաստանին, Մոսկուայի օգնութեամբ արդար լուծում տալու համար Հայկական Դատին: Այդ պարագային մեզ կը մնար ողջունել Անդրկովկասի դաշնակցային պետական ձեւը:

Գանք յաջորդ հարցին: Ինչո՞ւ կը քննադատենք նոր սահմանադրութեամբ Հայաստանին շնորհած անկախութիւնը:

Անդրկովկասի Դաշնակցութեան նուիրուած երեք յօդուածներու մէջ արդէն ցոյց տուինք թէ Մոսկուան այդ նոր դրութիւնը ստեղծելով ինչ նպատակ կը հետապնդէ (կեդրոնացման քաղաքականութիւն): Մենք ընդունած այն տեսակէտին չենք, թէ խորհրդային իշխանութեան օրով կարելի չէ լուծել հայ ժողովուրդը շահագրգռող հարցերը: Ընդհակառակն, գոյութիւն ունին շարք մը խնդիրներ, որոնք աւելի դիւրաւ կը կարգադրուին ճիշդ ներկայ պայմաններու տակ: Առաջին հերթին՝ ներքին սահմաններու խնդիրը: Եթէ իր քաղաքականութեան մէջ Մոսկուան չառաջնորդուէր միմիայն Ռուսաստանի պետական շահերով, այլ նկատի առնէր նաեւ հայկական պահանջները, անշուշտ ներկայիս Հայաստանի աշխարհագրութեան քարտէսը տարբեր սահմանագծումներով կը ներկայանար: Այն ինչ, նոր սահմանադրութիւնը լուծելով Անդրկ. Դաշնակցութիւնը եւ Հայաստանը առանձին խորհրդ. հանրապետութիւն հռչակելով, անոր սահմանները պահած է անփոփոխ:

Դժբախտաբար մեր մէջ կը գտնուին մարդիկ եւ նոյն իսկ քաղաքական հոսանքներ, որոնք սահմանային խնդրին կարեւորութիւն չեն տար: Սակայն կը բաւէ յետադարձ ակնարկ մը նետել մօտաւոր անցեալին վրայ, ապացուցանելու համար, թէ սահմաններու հարցը ի՛նչ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ Հայաստանի համար:

Եթէ Հայաստանի Հանրապետութեան շրջանին Ղարաբաղը միացած ըլլար Հայաստանին, նախ մեր երկրի բնակչութիւնը կ'աւելնար մօտ 150000 ռազմունակ ժողովուրդով մը: Այդ պարագային Զանգեզուրը իր թիկունքը ունենալով հայաբնակ Ղարաբաղը, դիւրութեամբ կրնար կարգադրել Նախիջեւանի հարցը: Իսկ այս վերջինս միացնելով Հայաստանին, կը բացուէր Երեւան-Իրան երկաթուղին եւ, առանց Վրաստանի «թրանզիթ»ի, մեր երկիրը տնտեսապէս կը կապուէր ուղղակի արտասահմանի հետ, ինչ որ այնքան կենսական էր սովի եւ համաճարակներու տարիներու համար: Երկրորդ, Ղարաբաղի միացումով համայնավարները չպիտի կրնային Ղարաբաղի վրայով անցնիլ Զանգեզուր եւ հաստատուիլ Նախիջեւանի մէջ: Եւ 1920 հայ-թրքական պատերազմի ճակատագրական օրերուն Զանգեզուրը խորհրդային չէր մնար եւ պատերազմող հայկական բանակը չէր զրկուէր Զանգեզուրցի քաջ կռուողներէ: Անոր փոխարէն, հանրապետական կառավարութիւնը ճգնաժամի այդ օրերուն դեռ ստիպուած էր զօրամասեր զբաղեցնել Զանգեզուրի եւ Նախիջեւանի սահմաններուն վրայ: Այդ իսկ պատճառով Կարսի եւ Սուրմալուի ճակատները զրկուեցան 15-20 հազար կռուող ուժէ մը: Իսկ եթէ Ալուն նոյնպէս միացուած ըլլային Հայաստանին, մեր բանակը կ'ունենար առնուազն 10,000 աւելի զինուոր: Մէկ խօսքով, եթէ սահմաններու խնդիրը ի նպաստ Հայաստանի կարգադրուէր բանակի կազմը կը կրկնապատկուէր, եւ թերեւս չունենայինք 1920 դեկտ. 2ի ամօթալի պարտութիւնը (խորհրդայնացում եւ Ալեքպոլի դաշնագիրը):

Միւս կողմէ, Հայաստան իր մէջ ունենալով վիճելի հողամասերը, տարբեր դիրքով կը միանար Անդրկ. Դաշնակցութեան եւ անոր ձայնը Թիֆլիսի մէջ եւ Մոսկուայի առջեւ Վրաստանի եւ Ազրբէջանի համահաւասար արժէք կը ներկայացնէր: Եթէ այդպէս չեղաւ անցեալին մէջ, մեր բուն փափաքն է, որ նոյնը չկրկնուի նաեւ ապագային:

Կայ ուրիշ կարեւոր պարագայ մը եւս: Անդրկ. Դաշնակցութիւնը կազմուած էր այնպիսի ձեւով մը, որ Խ. Հայաստանի ղեկավար տարրերը հնարաւորութիւն ունէին մասնակցելու այդ երկրամասը կառավարելու գործին: Թէ՛ կառավարութեան եւ թէ՛ կեդրոնագործկոմին հերթով կը նախագահէին վրացի, ազրբէջանցի եւ հայ համայնավարներ: Սկզբնական շրջանին գլխաւոր ղեկավարներն էին Հմ. Նազարեան, Ս. Կասեան, Սարգօ Համբարձումեան եւ Ռուբէն), վերջին շրջանին Վրացիներ եւ Ազրբէջանցիներ: Ինչպէս փաստերը ցոյց տուին, այդ մարդիկ իրենց ուզած պարագային ի վիճակի էին պաշտպանելու Հայաստանի եւ հայկական շահերը: Հոգ չէ թէ այդ պատճառով ոմանք անձնապէս տուժեցին:

Միւս կողմէ, յանձին Անդրկ. Դաշնակցութեան, կովկասեան երեք ժողովուրդները պետական միաւոր մը կը կազմէին եւ Ղարաբաղ, Ախալքալաք ու Հայկական Բորչալու — թէեւ ենթակայ Վրաստանի ու Ազրբէջանի — կ'անդամակցէին Անդրկովկասեան պետութեան: Որքան ալ որ Անդրկովկասի կառավարութիւնը շարժէր Մոսկուայի ցուցմունքներով, սակայն ներքին քաղաքականութեան մէջ կը դրոշմէր իր սեփական՝ անդրկովկասեան կնիքը: Այդ ձեւով, անդրկովկասեան հաւաքական կեանքի եւ պետական ամբողջութեան մէջ վիճելի հողամասերու Հայերը իրենք զիրենք կապուած կը զգային Հայաստանին:

Իսկ երբ նոր սահմանադրութիւնը կը լուծէ Անդրկ. Դաշնակցութիւնը եւ հայկական հողամասերը երկրի հիմնական օրէնքով վերջնապէս կը կցէ Ազրբէջանի ու Վրաստանի, Ղարաբաղի, Ախալքալաքի եւ Հայկ. Բորչալուի հայութեան Հայաստանի հետ ունեցած միջնորդ կապը կը խզուի եւ ամբողջովին կ'իյնայ ազրբէջանեան եւ վրացական տիրապետութեան եւ ազդեցութեան տակ:

Ահա թէ ինչու մենք այնքան ալ խանդավառուած չենք Անդրկ. Դաշնակցութեան լուծումէն եւ Հայաստանի անջատումէն:

Որքան առեն որ խորհ. աշխարհի մէջ Հայերու հանդէպ արդարութիւնը չէ նուիրագործուած, մենք կը մնանք անխախտ մեր տեսակէտին վրայ: Պայքարը մեզի համար ինքնանպատակ չէ. այլ միայն միջոց մը պաշտպանելու Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդին շահերը:

ԱՇՈՏ-ԱՐՇՐՈՒՆԻ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

ԱՋՆ ՈՒ ՁԱԽԸ ՓՐՓՈՒՐ ԿԸ ՏԵՂԱՆ

Արագ ակնարկ մը տեղական թերթերուն վրայ՝ կը բաւէ չափելու տարողութիւնը տարուած պայքարին, անհատէ անհատ եւ կազմակերպութենէ կազմակերպութիւն, որ օր ըստ օրէ կը ծաւալի, կը գունաւորուի, ստանալով իրապէս վրդովիչ համեմատութիւն մը: Ծայրայեղ ձախէն մինչեւ ծայրայեղ աջը, բոլորն ալ կը տառապին վաղուան մղձաւանջով, որ կախուած է դամոկլեան սուրի մը պէս աշխատաւոր բազմութիւններուն եւ առաջին առթիւ իրենց գլխուն վերեւ: Եւ պայքարի կողմերէն իւրաքանչիւրը, համաձայն իրենց քաղաքական եւ ընկերային վարդապետութեան սկզբունքներուն, միտքեր կը մշակեն, գետիններ կը հարթեն եւ պատրաստութիւններ կը տեսնեն:

Այո՛, պատրաստութիւններ վաղուան համար, որ լեցուն է անակնկալներով եւ բախտորոշ դէպքերով: Եւ սակայն, զարմանալին հոն է որ, կողմերը իրենց պայքարի ընթացքին, զիրար կ'ամբաստանեն եւ փոխադարձ կասկածի ազդեցութեան տակ, մերկացումներ կը կատարեն զինական պատրաստութիւններու մասին:

Սկսինք կարգով:

Հրապարակի ամէնէն հրատապ հարցն է լուծել Հրեղէն Խաչերու Էքս-ան-Փրովանսի իրենց ակումբէն Մարսէյլ փոխադրուած երկու հարիւր սնտուկ ռազմամթերքի խնդիրը:

Հակառակ անոր, որ խնդիրը ամբողջ մը հնութիւն ունի, սակայն միտքերը չեն հանդարտած: Համայնավար «Ռուժ-Միտի»ն, որ պաշտօնաթերթն է Պուշ տիւ Ռօնի շրջանին, այժմէն ահազանգ կը հնչեցնէ, հաղորդելով փաշականներու ռազմական պատրաստութիւնները վաղուան համար: Եւ կը հրաւիրէ ժողովրդական ճակատի կառավարութիւնը, որ վճռապէս գործադրէ զինաթափումը, եթէ չուզեր որ, օր մը, Ֆրանսան ալ Սպանիոյ բախտին արժանանայ: Համայնավար օրկանը, մէկ առ մէկ կը յիշէ անունները եւ զբաղումները այն յիսուն մարդոց, որոնք Յուլիս 8ին, փոխադրեցին այդ սնտուկները, Մարսէյլի կեդրոնական փողոցներու մէկուն մէջ գտնուող նկուղ մը:

Եւ թերթը, ոստիկանութեան ընդհ. քարտուղարութեան վրայ անվստահութեամբ նայելով կ'ամբաստանէ նաեւ զայն իբրեւ փաշական:

Արդէն երկար ժամանակէ ի վեր աշխատանքներ կը կատարուին համայնավար եւ ընկերվարական կուսակցութիւններուն կողմէ, վարչական փոփոխութիւններ կատարելու եւ առաջին հերթին նետելու ոստիկանական ընդհ. քարտուղարը եւ ուրիշներ:

Դեռ աւելին:

Համայնավար օրկանը հետեւեալ բառերը կը դնէ փաշականի մը բերանը.

— «Այս ռազմանիւթերը ալ չէինք կրնար պահել Էքսի մէջ. որովհետեւ այնքան զօրաւոր չենք, եւ պէտք ունինք այդ զէնքերուն Մարսէյլի համար օգոստոս 27ին»:

Ուրեմն, կ'ըսէ «Ռուժ-Միտի», փաշականներու տրամադրութեան տակ կը գտնուին մեծաքանակ զէնք եւ ռազմանիւթեր: Անոնք, փաշականները, կ'ուզեն մեր երկրին մէջ ալ քաղաքական փոփոխութիւններ մտցնել եւ առ այդ քաղաքացիական կռիւներ ստեղծել: Սպանիոյ դէպքերը դաս մը ըլլալէ աւելի ազդարարութիւն մըն են ֆրանսական կառավարութեան: Պէտք է ձերբակալել բոլորը:

Եւ նոյն թերթի ուրիշ թիւերէն կ'իմանանք որ դատական քննութեան ձեռնարկուած է երեւան հանելու համար զէնքերու պահեստը:

Շքադրամին մէկ երեսն է այս: Իսկ միւս կողմը, ազգայնականնե՞րը... Անոնք ալ վար չեն մնար առաջիններէն, կեղծուած զանազան կազմակերպութիւններու վրայ: Ազգայնականներուն ճակատը աւելի լայն է եւ բերանները բազմազան:

Համայնավար երեսփոխան Պիյուի բառով «յիւլագ» Սապիանիի թերթին, «Marseille-Libre»ին համար միայն մէկ միջոց կայ Եւրոպայի քաղաքակրթութիւնը փրկելու համար, — Մարքսի հոսանքը դրկել դէպի ասիական տափաստանները: Իսկ «Le Petit Marseillais» եւ «Marseille-Matin», արտաքնապէս աւելի լուրջ, սակայն ներքնապէս շաղկապուած իրարու, կը քալեն մէկ ճամբով,— քանդել նոր մտայնութիւնները՝ հաստատելու համար անոնց տեղ ֆրանսական ճակատը:

Էմիլ Փիէրի թերթը, «Soleil» աւելի յախուռն է եւ ամբոխավար: Անցեալները թերթին ճակատէն կը յայտարարէր.

— «Խորհուրդ մը նախկին ռազմիկներուն. Մոսկովիկներուն հանդէպ մէկ ռումբ մը աւելի լաւ գործեր կը կատարէ քան երկար քարոզ մը»:

Իսկ «վաղուան մարդը», Տօրիօ, իր թերթով որ ձրի կը բաժնուի ժողովուրդին, իր անունով իսկ (Emancipation Nationale, Ազգային Ազատագրութիւն) մասնաւոր հոգեբանութիւն մը չի՞ ցուցներ:

Այս ջղագրգռութեան մէջ, առաջին զինեալ կռիւը տեղի ունեցաւ Սէն Զաքարի մէջ, ուր ծանրապէս վիրաւորուեցան երկու եւ ձերբակալուեցան հինգ հոգի: Իսկ քաղաքապետն արձակուեցաւ իր պաշտօնէն մէկ ամսուան համար, նահանգապետական հրամանագրով մը: (Յետոյ բոլորովին հեռացաւ): Այս բոլորը կը մատնեն նոր խմորումներ, որոնք կրնան անակնկալներու առջեւ դնել մեզ:

⁂ Հանրակառքերու գիներու յաւելումն ալ ստացաւ քաղաքական հանգամանք զանազաններու միջեւ: Հանրակառքի ընկերութեան ու քաղաքապետութեան միջեւ կնքուած հին համաձայնագրի մը համեմատ, քաղաքապետութիւնը ստիպուած է վճարել ընկերութեան տարեկան բացերը որ կը տատանէին ընդհանրապէս 10—15 միլիոնի միջեւ: Իսկ այս տարի բացը հասաւ մինչեւ 30 միլիոնի, իբրեւ հետեւանք «ընկերային նոր փոփոխութեանց»: Այս ահռելի բացը գոցելու համար երթեւեկի գները յաւելուեցին: Ըստ քաղաքապետին յայտարարութեան պիտի սնանկանար Մարսէյլ քաղաքը առանց այդ յաւելումին:

Եւ ահա կռիւ փողոցներու մէջ: Ձերբակալութիւններ եւ բանտարկութիւններ: Հայ մըն ալ մէջը, Ժամկոչեան:

Այս կարգադրութիւնը եւ կռիւները պատճառ դարձան որ բերանները բացուին, ու աղի կծու խօսքեր փոխանակուին իրարու միջեւ:

Էմիլ Փիէր, որ օրական երկու խմբագրական կը գրէ, մէկը առաւօտ Էմիլ Թօմա անունով «Le Petit Marseillais»ի մէջ, կ'ըսէ թէ հանրակառքերու տապալումը եւ այլ կռիւներ Մոսկովիկներու կողմէ փորձեր են յետագային աւելի մեծ գործեր կատարելու համար:

Մինչեւ այսօր տակաւին ձախ թերթերը լեցուն են բողոքի նամակներով: Թաղային միութիւններ եւ Արհեստակցական Միութիւններ իրար անցած են: Եւ պահ մը, սեւ կատուն անցաւ համայնավարներու եւ ընկերվարականներու միջեւ: Համայնավարները, Յուլիս 30 թուակիր նամակով մը կը բողոքեն ընկերվարական քաղաքապետութեան այս ինքնագլուխ գործունէութեան դէմ, զայն համարելով դրժում մը ժողովրդական ճակատի սկզբունքներուն: Չէ՞ որ միասին պիտի գործէին ու միասին պայքարէին:

Երբ ամբոխը կը մռնչէր քաղաքապետական շէնքին առջեւ,— «քաղաքապետին հրաժարումը կը պահանջենք», ընկերվարական երեսփոխանները պատշգամը ելլելով կը պոռան՝ «աղտոտ համայնավարներ»:

Ի՛նչ աղի-լեղի փոխասացութիւններ տեղի ունեցան այս առթիւ ընկերվարական եւ համայնավար օրկաններու միջեւ: Սակայն, կարելի եղաւ առջեւը առնել, կրկնելով.

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՊՈԼՍՈՅ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԴԵՍՊԱՆ ՓՈԼ ՔԱՄՊՈՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ (1895-96)

Ամէն անգամ որ մենք մեզի կ'որոշենք դիմում մը կատարել եւ իւրաքանչիւրս նախ քան այդ՝ հեռագրով կը տեղեկացնենք մեր արտաքին նախարարութեանց, արտաքին նախարարները գործը ձեռք կ'առնեն, իրար կ'անցնին, այլ կառավարութեանց մօտ՝ իրենք իրենց կուտան նախաձեռնողի պատիւը: Զարեակի այսպիսի բզզիւններով ամէնէն աւելի աչքի կը զարնէ կոմս Կոլուխովսկին:

Հայաստան կը շարունակէ մնալ ամենածանր խռովութեանց մէջ: Օսմ. բոլոր արժեթուղթերուն գինը ինկաւ: Վախնամ որ քրախ (սակարանային գիներու փլուզում) մը կը պատահի եւ ծանր բարդութիւններ կը ստեղծուին, որովհետեւ Եւրոպան, թէեւ անտարբեր է ջարդերուն, անտարբեր չէ իր արժեթուղթերու կորուստին:

Թարապիա, 24 սեպտ. 1896

Երէկ Կալիչէն տեսայ, անոր մօտ հանդիպեցայ Փանսային (իտալական դեսպան) եւ տխրագին խօսակցութիւն մը ունեցանք ողբերգական կացութեան մասին: Տեսայ նաեւ Նելիտով (ռուսական դեսպան), որ շատ ողջախոհ արտայայտութիւն մը ունեցաւ: Ըստ ինծի «Վերջին դէպքերը սպաննեցին իշխան Լոպանովը ճիշդ ինչպէս հասարակ Հայ մը: Երբեք չհաւատար վտանգին իրականութեան՝ Տակաւին վերջերս, երբ իրեն դիտել կուտայի կացութեան հետեւանքները, պէտք եղած կարեւորութիւն չէր տար: Յանկարծակիի եկաւ Վիէննայի մէջ լսելով ջարդերուն լուրը, խոստովանեցաւ որ ճիշդ դատած եմ եւ իր պատասխանատուութիւնը ընդունելով խորապէս խղճահարեցաւ: Վստահ եմ որ յարձակումը, որուն զոհ գնաց, չունի ուրիշ պատճառ»

Նելիտով ինծի թուեցաւ որ շատ ազդուած էր, ապահովաբար սպառնական նամակներ ստացած էր, որովհետեւ հայ յեղափոխականներուն մէջ կան բազմաթիւ Ռուսեր ալ, եւ անոնք են որ ներածեցին այստեղ ոչնչական (նիհիլիսթ) պայքարի եղանակները: Համոզուած է, առանց խոստովանելու, որ իր անձը վտանգի մէջ է:

Այստեղ ամէն մարդ կ'ապրի ջարդերու պատճառած սոսկումին տակ: Շատեր տեսան թէ ինչպէս անգլիական դեսպանատան մօտակայ պահականոցին ուժերը յարձակեցան անզէն Հայոց վրայ եւ ջարդեցին: Տիկ. Փանսային մայրը պատուհանէն նայած ատեն օր մը տեսաւ Վօսփորի մէջ մէկը կը լողայ, երբ կը խորհէր թէ լողացողը անխոհեմութիւն մը կ'ընէ լողալ փորձելով Վօսփորի մէջ, յանկարծ տեսաւ որ լողացող գլուխը բակաւ դառնալ ինքն իր վրայ,— մարմինէն փրթած գլուխ մըն էր: Շիրքէթը, չեմ գիտեր ո՛ր նաւամատոյցին մէջ, կը փորձէ ճամբայ ելլել, չի յաջողիր,— դիակ մը կապեր էր անիւներէն մին: Փանսա եւս տեսեր է, Ենի-Զարշըի մէկ փողոցին մէջ, խումբ մը բարի Թուրքեր, որոնք նստած սուրճ կը խմէին կամ նարկիլէ կը ծխէին, յանկարծ ոտքի կը ցատկէին ամէն անգամ որ Հայ մը կ'անցնէր, կը յարձակէին վրան, թոպամահ կը մեռցնէին, յետոյ դառնալ կը նստէին խմելու համար իրենց սուրճը:

26ին, ջարդին առաջին օրը, Տիկ. Տը Լա Պուլինիէր Պոլիս կը գտնուէր: Թոփհանէ եկած ատեն, Ենի-Զարշըի մէջ կը հանդիպի խումբ մը մարդոց, որոնք զինուած էին բիրերով եւ արիւնոտ դանակներով: Մարձըրի, որ բարեբախտաբար կ'ընկերանար անոր, կը յաջողի անոր աչքերէն պահել դիակ մը, որ կառքի մը անիւներուն տակ ճզմուած էր: Խեղճ կինը տակաւին ինքզինքը չկրցաւ գտնել, այնքան ազդուած էր այս տեսարաններէն:

Եւրոպական (շահերու) տեսակէտով, աւելի ծանր պարագայ մը,— Թուրքերը յարձակեցան բոլոր այն Եւրոպացիներուն տուներուն վրայ, ուր կը կասկածէին որ Հայեր կը գտնուէին: Թալանի առէն Սախսոնովիչի գրասենեակը, սպաննեցին անոր բոլոր հայ պաշտօնեաները եւ փորձեցին նոյնիսկ բանալ իր դրամարկղը: Նոյնը կատարուեցաւ Պոտուներու մօտ: Այս փորձերէն վերջ Եւրոպացիներն ալ ջարդելու համար կը մնայ միայն քայլ մը:

Երբ երէկ հոս հասայ, օդը սպառնական երեւոյթ մը ունէր: Ժամը 4ին երկինքը պայծառացաւ, եւ երբ կառքով Պէօյիւք-Տէրէ գացի, Վօսփորը, երկինքը եւ բնութիւնը ամբողջովին ողողուած էին անհունօրէն քաղցր լոյսով մը: Լուսնի լոյսով վերադարձայ եւ չկրցայ չըսել Փանսային թէ կը վերադառնայի այն տպաւորութեամբ, զոր ինծի կը պատճառէր հակադրութիւնը ընդմէջ երկնքի խաղաղութեան եւ մարդոց վայրագութեան:

Թարապիա, 28 սեպտ. 1896

Անցեալ ուրբաթ, Սելամլըքէն վերջ Սուլթանը ունկնդրութեան ընդունեց զիս երկու ժամ: Ըսի ինչ որ կարելի էր ըսել,— թէ անհրաժեշտ էր զգուշանալ ջարդերու կրկնութենէն, թէ եւրոպական միջամտութիւնը անխուսափելի պիտի դառնայ, եթէ տեսնուի որ քաղաքը կը յանձնուի ամբոխին մոլեռանդութեան, թէ պէտք էր խաղաղեցումի քաղաքականութեան մը ձեռնարկուէր, թէ վտանգներ կան որ կը սպառնան Թուրքիոյ, նոյն իսկ Սուլթանին: Բոլորովին ամփոփուած երեւցաւ: Կը տեսնուէր որ գոհ է պատասխաններէն, այնքան որ չափազանցութիւն չեմ կրնար համարել Կլատըսթընի նամակը: Այսուհանդերձ շատ մը խոստումներ ըրաւ, թէեւ գիտեմ որ ոչ մէկ խոստում պիտի կատարէ:

Սելամլըքէն մեկնելէս վերջ, դեսպանատուն գացի, ուր տասը նաւաստիներ, ենթասպայի մը հրամանին տակ, պահակ կը սպասէին պարտէզին մէջ: Անմիջական խռովութիւններու չեմ բաղձար: Հայ Յեղափոխական Կոմիտէն կը սպասէ ցարին ճամբորդութեան (դէպի Պոլիս) արդիւնքներուն: Յետոյ Սուլթանն ալ գաղտնի բանակցութիւններու սկսած է իրեն հետ: Լոնտոն պատգամաւոր մը ղրկեց, չենք գիտեր թէ ինչ արդիւնք պիտի տայ: Բայց յուսալի է որ քանի մը շաբաթ խաղաղ անցընենք:

(5)

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԲԱՆՔ ՀԵԳՆԱԿԱՆՔ

ՄԵՌՆԵԼՈՒ ԻՐԱՒՈՒՆՔԷՆ ԶՐԿՈՒԱԾ...

—.—

Հայերուս համար աշխատելու եւ ապրելու իրաւունքին ջնջուած ըլլալը գիտէինք, բայց չէինք գիտեր կամ երեւակայեր որ մեռնելու իրաւունքէն ալ զրկուած ենք...

Սխալ է, երբ կ'ըսեն թէ Ռուսաստան ահուսարսափի երկիր է: Այդ երկրին մէջ որքա՜ն զուարճալի նորութիւններ կան, որ խելքի դռնէն ներս չեն նայած:

Գիտէինք, սթալինեան կայսրութեան մէջ շատ մը բաներ արգիլուած են, օրինակ՝ խիղճ բառը,— թէեւ կրօնքը խղճի գործ է կ'ըսեն հոն —, չխօսիլ խօսիլը, օրը Օ ով, էշն ալ է ով գրելը եւ վաճառականի թոռ ծնած ըլլալը: Բայց սա մէկը որ մարդկային եւ կենդանական որեւէ օրինագրքի կամ ծրագրի մէջ ոտք չէր կոխած՝— անձնասպանութիւնով մեռնելու արգելքը, սա ալ Աղասի Խանջեանի շնորհիւ իմացանք:

Այո՛, Լենինաստանի մէջ, արգիլուած է առանց արտօնութեան մեռնիլ, հակառակ պարագային կը վտարեն քեզ կուսակցական շարքերէն եւ գիտակց ալ պատի մը տակ կը թաղեն, առանց դամբանականի եւ փող փչելու:

Եւ Աղասին՝ ուղղափառ համայնավար, անշուշտ գիտէր այս օրէնքը իր ողջութեանը. եւ դուրս չէր կրնար գալ մահուան պարագային, դժուարութեան մատնելով Կոմկուսը եւ ելոյթներ խմբագրելու, որոնց իմաստը, խմբագրողն իսկ չի կրնար բացատրել շարադրելէն ժամ մը վերջ:

Շատ միամիտ մարդու տեղ կը դրենք մեր Վասպուրականցի Աղասին. ենթադրելով թէ կրնար սահմանային խնդրով մը վերջ տալ իր կեանքին, յուսալով որ իր տէրերը պիտի այդ դուռէն այդ ելոյթէն եւ գոնէ մաս մը հողամաս պիտի կցեն Հայաստանի:

Խանջեան, մոլեռանդ կարմրահաւատ մարդ, չէր կրնար «սահման» բառին արժէք տալ, չէր կրնար ոտք մը հողաշերտի համար, մեռնելու կուսակցական արգելքը ոտնակոխելով անձնասպան ըլլալ, երբ կար անդին՝ մեռնելու համայնավարական թոյլատրուած ձեւը՝ մահավճիռը, որուն բովէն անցան եւ պիտի անցնին տակաւին Աղասիի շատ մը ուղեկիցները եւ Սթալինի հաւատարիմները, որմէ հազիւ ազատեցաւ թերեւս Լենինը՝ ակամայ մեռնելով:

Թեր ու դէմ գուշակութիւններ շատ կան հրապարակի վրայ. Հօկերն իսկ շուարած են սա միջոցիս եւ չեն գիտեր աղօթե՞ն թէ հայհոյեն ընկեր Խանջեանի դագաղին ետեւէն, անհամբեր սպասելով Երեւանէն իրենց կեդրոնի հրահանգին...

Արդէն, Հայաստանը հողային խնդիր չի կրնար ունենալ: Այդ երկիրը իբր պահածոյ ապրանք կը մնայ Ռուսաստանի շտեմարանը, սա ու ան հարեւանին մաս առ մաս նուէր տրուելու համար:

Եւ քանի որ ներկայիս մեծն Սթալինը նստած է Նիկոլայի թագին տակ, ի՞նչ սքանչելի առիթ օգտուելու եւ Վրաստանը հարստացնելու, Թիֆլիսի եւ Բագուի հայկական հարստութիւններու գրաւումէն վերջ հայկական հողերու բաժանումով:

Եթէ այս բոլոր ենթադրութիւններու հակառակ, Աղասին իր հայրենիքի սիրոյն է որ վերջ տուաւ իր կեանքին, ուրեմն հայրենասիրութիւնը պահանջէր որ հայրենի հողին վրայ փչէր իր վերջին շունչը՝ աչքերը յառած Մասիսի **գագաթին**:

Կայ ուրեմն ուրիշ լուրջ պատճառ մը ընկեր Խանջեանի անհետացման:

Այս մէկին գիտնալու պատիւն ալ թող տրուի ինծի, եթէ կը հաճիք:

Աղասին փառասէր եւ կորովի երիտասարդ, ամէն հաւանականութեան դէմ, կրնար օր մը եթէ ոչ Մոսկուա-Սթալինի աթոռին բազմիլ, գոնէ Կովկասի մէջ Վրացի Բերիայի աթոռը գրաւել:

Եզրակացութիւն.— «Իր բարեկամները» զինք ազատելու համար այդ փշոտ ու ծանր ապագայէն եւ թրոցկիականներու պէս [illegible] ծունկ չծեծելու համար, ջնջեցին զինք ողջերու շարքէն՝ համայնավար ակումբի օրէնքի թոյլատրած եղանակով...

ՊԵՏՈՒՇ

— «Թող փաշական գայլերը ոռնան, եւ նախանձ թերթերու շուները կաղկանձեն, մենք կը մնանք միացած Ժողովրդական Ճակատի մէջ, յանուն հացի, աշխատանքի եւ խաղաղութեան:

*** Թունդ ազգայնական «Marseille-Matin»ի սեփականատէր-տնօրէնը Ժան Ֆրէսինէն օգոստոս 14ին Այաչչիօ (Քորսիքա) մեկնեցաւ, իբրեւ երեսփոխանական թեկնածու: Իր դէմը կան ընկերվարական եւ համայնավար թեկնածուներ:

** Մարսէյլի մէջ օրաթերթ մը եւս կ'աւելնայ: Համայնավար շաբաթաթերթը, սեպտեմբեր ամսէն սկսեալ պիտի հրատարակուի իբրեւ օրաթերթ: Պայքարի սաստկութիւնը ապացուցանող երեւոյթ մը, այս ալ...

ՀՐԱԶԴԱՆ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻՆ ՎԻՃԱԿԸ

(ԶԵԿՈՅՑ)

—.—

ԽՄԲ.— Դպրոցասէրի վարչութենէն ստացած ենք զեկոյց մը, հաստատութեան հաշուական գործառնութեանց եւ կրթական աշխատանքներու մասին: Այսօր կուտանք միայն հաշուական մասը.—

Ա. ՀԱՇՈՒԱԿԱՆ.— Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութիւնս 1 հոկտ. 1932էն մինչեւ 30 յունիս 1936ի նիւթական մատակարարութեան հաշուեկշիռները մօտ ատենէն լոյս պիտի ընծայէ մասնաւոր տեղեկագրով մը:

Ընկերութիւնս միշտ պարտականութիւն սեպած է հասարակութիւնը տեղեակ պահել իր տարած աշխատանքներուն մասին, եւ անոր ներկայացնել իր գործունէութեան լրիւ եւ ամբողջական պատկերը: Անկէ առաջ, մասնաւոր տեղեկագիրներով հրատարակած էինք մինչեւ 30 սեպտ. 1932ի հաշուեկշիռները: Անկէ յետոյ մեզմէ անկախ պատճառներով չենք կրցած ընել մեր հաշուետուութիւնը, զոր այս անգամ կը կատարենք հաշիւները հակակշռող մարմնոյ քննութեան ենթարկելէ եւ վաւերացնելէ յետոյ:

Մեր հաշիւները կը ներկայացնեն հետեւեալը.—

Մուտքեր

1 հոկտ. 1934 — 30 սեպտ. 1935 մուտք 335.475.-95 ելք 483,183.-10.

1 հոկտ. 1933 — 30 սեպտ. 1934 մուտք 161.925.-35, ելք 390.589.-80:

1 հոկտ. 1934 — 30 սեպտ. 1935 մուտք 169.801.—65, ելք 315.305.—60:

1 հոկտ. 1935 — 30 յունիս 1936 մուտք 175.507.-75, ելք 174.276.-45:

Ընդհ. գումար՝ մուտք 842.710.-70, ելք 1.363.354.-95:

Հասոյթներու նուազում չորս տարուան ընթացքին 520.644.-25:

Ինչպէս կը տեսնուի, ամէն տարի ճիգ մը եղած է խնայողութիւն կատարելու, եւ որքան կարելի է սեղմումներ կատարելու: Ընթացիկ տարուան պիւտճէն արդէն իր նուազագոյնին յանգած է: Հակառակ այս ճիգին կարելի չէ եղած հաւասարակշռել, որովհետեւ համաշխարհային տնտեսական տագնապը հնարաւորութիւն տուած չէ հասոյթի նոր միջոցներ ապահովելու: Դպրոցասէրի միակ յենարանը եղած է ժողովուրդը, որուն նիւթական դժուարութիւնները նոյնպէս անդրադարձած են վարժարանին պիւտճէին վրայ:

Դպրոցասէրը՝ իր նիւթական անմիջական պէտքերուն գոհացում տալու համար, ձեռնարկեց հանգանակութեան մը Արեւելքի մէջ. Սուրիա, Պաղեստին, Կիպրոս, Եգիպտոս, Պարսկաստան եւ Հնդկաստան: Այս հանգանակութեան հաշուեկշիռը եւս կցուած է մեր հաշուետուութեան, որուն համաձայն ընդհանուր մուտքը եղած է 177.590 Փր. 80 սանթիմ: Ելք 39.982 Փր. 90 սանթիմ: Զուտ արդիւնք 137.607.-90:

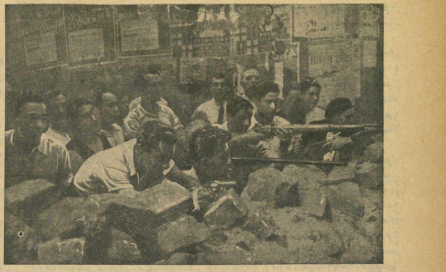
Այս գումարը թէեւ անբաւարար է մեր բազմապահանջ գործին համար, սակայն կը յայտնենք սրտասողիչ երեւոյթ մը, թէ Դպրոցասէրը գաղութներուն մէջ գտած է սիրալիր ընդունելութիւն: Անշուշտ հանգանակութիւնը սպասուած արդիւնքը տուած չէ, սակայն տրուած պայմաններուն մէջ կարելի է գոյն նկատել յաջողած, ինչ որ կը պարտինք Ազգ. վերին իշխանութիւններու, բարեկամ կազմակերպութիւններու եւ անհատներու թանկագին աջակցութեան: Հաճոյքով կ'արձանագրենք նաեւ այն յաջողութիւնը, թէ այս յաջողութեան մէջ դեր ունեցած են նաեւ մեր պատուիրակներու, Տիկին Ա. Մ. Փօյաճեանի եւ Օր. Ա. Փիրփիրեանի թափած աշխատանքները:

Այս բոլորով հանդերձ կը ցաւինք յայտարարելու թէ հանգանակուած գումարը օրը օրին ծախսուած է, եւ վարժարանը կանգնած է մեծ դժուարութիւններու առջեւ: Ուստի, ընկերութիւնս հարկադրուեցաւ կատարել նոր կրճատումներ պաշտօնեաներու մէջ, եւ սեղմումի ենթարկել Ռէնսիի վարժարանի կրթական գործը: Ասոր փոխարէն, առանց պիւտճէի վրայ նոր յաւելումներ ընելու, յառաջադրած է զարկ տալ Մարսէյլի վարժարանին, քանի որ այս հայաշատ գաղութին մէջ անսահման աշխատանք կայ կատարելիք հայեցի դաստիարակութեան տեսակէտով:

Պատկերներ Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւներէն

Ապստամբ Զօր. Մոլայի զինուորները Պուրկոսէն ճամբայ կ'ելլեն դէպի Մատրիտ

«Ժողովրդական Ճակատ»ի (կարմիր) կուսակիցները դիրքի մը մէջ (Պարսելոնա):

ՁԱՅՆ ՄԸ ՄԱՆՉՈՒՐԻԱՅԵՆ

ԽԱՐՊԻՆ, 1 օգոստոս (Ցառայ).— Խարպինի մէջ երբ մեռաւ մեծ հայրենասէր բժիշկ Մղեսեանը, մեռաւ եւ հայ. կեանքը:

Նորընտիր նախագահը մենծ - ազա ճարտարապետ մը, բազմած նախագահի աթոռին վրայ, հայկական կեանքի համար մատը մոխրին չի դներ: Հակառակ իրեն եղած դիմումներուն այս տարի 2—300 անձերէ բաղկացած գաղութին մէջ ոչ **ապրիլեան** տարեդարձը տօնեցաւ, ոչ ալ Մայիս 28ը:

Այս գաղութին մէջ կան Հայեր որոնք դեռ հայութեան մէջ խտրութիւն կը դնեն,— կաթոլիկ, լուսաւորչական, տաճկահայ, ռուսահայ եւ այլն: Պարոններ, մինչեւ ե՞րբ այս անձոռնի խտրութիւնը. դուք չէ՞ք գիտեր որ օտարները մեր երկիրը [illegible] գրաւած եւ իրարու մէջ բաժնած են, նոյնպէս դարերու ընթացքին բռնաքաղական ճնշումներու տակ եւ կամ «բուհձի»ներու թակարդը իյնալով մեր մէջ զանազան յարանուանութեանց պատկանողներ եղած են: Մեր թշնամիները մեզ բաժնած են, եթէ մենք ալ մեզ բաժնենք, ալ ի՞նչ տարբերութիւն կ'ունենանք մեր թշնամիներէն:

Ցաւալի իրողութիւն մը եւս,— Հայերէն լեզուն մէկդի նետուած է. նոյն իսկ զուտ հայ ընտանիքներու զաւակները հայերէն խօսիլ չեն գիտեր. կարծէք հայերէնը աւելորդ բան մը ըլլար այս գաղութին համար: Երեւակայեցէք, ամբողջ Խարպինի մէջ հազիւ 3—4 անձեր հայերէն թերթ կը ստանան, մինչդեռ թէ ի վիճակի են եւ թէ հայերէն գիտցող Հայեր տասնեակներով կան, բայց չեն ուզեր հայերէն կարդալ, մանաւանդ հայերէն գրքերու կամ թերթերու վճարել:

ՊԱՆԴՈՒԽՏ

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ԶԱՐՍԱՆՃԱԳՑԻՆԵՐՈՒ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 11 օգոստ.— Ահաւասիկ ութ տարիէ ի վեր Ֆրանսահայ գաղութի մէջ գոյութիւն ունեցող Զարսանճագցիներու Հայրենակցական Միութիւնը իր անվիճելի օգտակարութիւնը ունեցաւ, մեր տարագիր բեկորներու հաւաքական կեանքին սատարելու գործին մէջ:

Ինչպէս ութ տարուան Հայրենակցական աշխատանքներու, այսօր վերաշինական նուիրուած մեր աշխատութեանց մէջ ալ, բոլոր Զարսանճագցիներն անխտիր երեւան բերին օրինակելի համերաշխութիւն եւ խորգիտակցութիւն:

Յուլիսին գումարուած պատգ. ժողովի միաձայն որոշումով, մինչեւ ցարդ գոյութիւն ունեցող հայրենակցական միութեան դերը վերջացած նկատելով, այսուհետեւ մեր միութիւնը պիտի կոչուի «Համա - Զարսանճագցիներու Վերաշինաց Միութիւն», ունենալով համապատասխան նոր ծրագիր կանոնագիր, որուն պատրաստութեան եւ քննութեան մասնակցած են բոլոր պատգամաւորները եւ որ շատ մօտ օրէն հրատարակուելով պիտի ղրկուի բոլոր մասնաճիւղերուն: Այնպէս որ Ֆրանսայի շրջանի հայրենակիցները շուտով առիթը պիտի ունենան ծանօթանալու այդ ծրագիր կանոնագրի տրամադրութեանց: Պատգ. ժողովը մեծ վստահութիւն ունենալով մեր բոլոր հայրենակիցներու նախանձախնդրութեան վրայ, կը հաւատայ՝ որ անոնք պիտի գործակցին բոլոր մեր վերաշինականներու կողմէ, եւ պիտի աշխատին իրենց առաւելագոյն զոհողութիւններն ու աշխատանքները միացնել եւ հասցնել մեզ, նպաստելու համար մեր նպատակներու իրականացման, այսինքն նոր Զարսանճագի հիմնադրութեան, որ վստահ ենք թէ բոլորի սրտին մօտ է:

Այս առթիւ, նորընտիր Համա - Զարսանճագցիներու կեդր. վարչութիւնը, կոչ կ'ուղղէ մեր բոլոր հայրենակիցներու, ինչ սեռի եւ դաւանանքի ալ պատկանին, որպէսզի միանան եւ բազմացնեն մեր Վերաշինացի մասնաճիւղերը եւ կատարելով իրենց պարտականութիւնները, օգնեն նաեւ մեզ, մեր դժուարին աշխատութեանց մէջ:

Նոյնպէս կոչ կ'ուղղենք մեր Ամերիկայի հայրենակիցներուն բոլորին եւ յատկապէս մեր Հայրենակցական, Ուսումնասիրաց եւայլ միութիւններու որպէսզի իրենց անտարբերութիւնը թօթափելով միանան, շարժում յառաջ բերեն եւ կազմակերպուելով միեւնոյն նպատակին շուրջ, գործակցին մեզ, աւելի շուտ եւ արդիւնաւոր կերպով նուիրուելու նոր Զարսանճագի շինութեան նուիրական գործին:

Ուրեմն հայրենակիցներ, նորընտիր կեդր. վարչութիւնը կը դիմէ ձեզ, օգնելու իր աշխատութեանց եւ արժեցնելու ձեր Զարսանճագի վեհանձնութիւնն ու արժանապատուութիւնը: Ամենահամեստ զոհողութիւնն ու քաջալերանքը մեր մէջ պիտի զօրացնեն հաւատքը եւ լաւագոյն տրամադրութեամբ գործելու խթան մը պիտի հանդիսանան:

Հայրենակիցներ, լուռ ու հաւատաւոր, համերաշխ ու միակամ դէպի նուիրական գործը՝ Նոր Զարսանճագի շինութիւն:

Ի դիմաց կեդր. վարչութեան ատենապետ՝ Ս. Փօլաճեան, Ատենադպիր՝ Խ. Նալբանտեան:

ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԿՈՆԴԱԿՆԵՐՈՒ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ

Մարսէյլի Առաջնորդարանէն կը հաղորդեն.—

Յառաջիկայ կիրակի, Օգոստոս 23, Ս. Սահակ-Մեսրոպ Մայր եկեղեցւոյ մէջ, տեղի պիտի ունենայ հանդիսաւոր ընթերցումը Հայրապետական զոյգ կոնդակներու՝ Հարաւային Ֆրանսահայոց նորահաստատ Առաջնորդութեան եւ Տ. Գարեգին Սրբազանի Հայրապետական Պատուիրակի նոր պաշտօնին վերաբերմամբ:

Կը հրաւիրուին Մարսիլահայութիւնը եւ բոլոր պաշտօնական մարմինները ներկայ ըլլալ եւ լսել Հայրապետական հրահանգները, յորդորները ու օրհնութիւնները, ինչպէս նաեւ Պատուիրակ Սրբազանին բացատրութիւններն ու խօսքերը:

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

Այս հաւաքական վտանգին հանդէպ, զօրեղ խումբ մը կազմուեցաւ ամէնէն փորձառու եւ անվեհեր մեր մարտիկներէն, որոնց յանձնարարուած էր գիշերով անցնիլ Սասունի այդ ճամբան բռնող թշնամիին թիկունքը եւ, յանկարծակիի բերելով, ջարդել ու հաստատուիլ հոն: Յաջողութեան պարագային մեր թիկունքն ապահովուած կ'ըլլար եւ Սասունի ճամբան ալ բաց մեր առջեւը:

Արշալոյսը դեռ բացուած չէր, երբ վերէն մօսիններու համազարկերու ձայներ լսեցինք, որոնց խառնուեցաւ քիչ յետոյ թրքական մաուզէրներուն աղմուկը: Այդպէս տեւեց մօտ ժամ մը: Կը դիտէի վերի շարժումները. հազիւ այս ու այն կողմ արագ շարժող մարդկանց ստուերները կ'երեւային: Հրացաններու ձայները հետզհետէ նուազեցան ու լռեցին: Բաւական յետոյ նկատեցի մերիններու արագ իջնելը լեռներէն. չէինք յաջողած քշել թշնամին ու զոհ տուած էինք Նորաշէնցի, հայ կաթոլիկ մեր շատ հին հայդուկներէն մէկը՝ **Սահակը**:

Մեր երկիւղը կրկնապատկեցաւ. մեղուի փեթակը քրքրած էին, անկասկած թշնամին պիտի օգտուէր յաջողութենէն եւ յարձակէր մեր վրայ: Անմիջապէս ուժեր աւելցուց մեզմէ ոչ շատ հեռու գտնուող փոքր լերան մեր պահակներուն վրայ, թէեւ միւս կողմէ, ակներեւ էր որ չպիտի կրնայինք տեւական դիմադրութիւն ցուցնել թշնամիին, որ բաւական մեծ թիւ մը կը կազմէր եւ, ինչպէս կը նկատէինք, փամփուշտի խիստ մեծ պաշար մը ունէր: Պէտք էր, ամէն գնով ռուսական բանակէն օգնութիւն խնդրել: Մեծ ժայռի մը քով հաւաքուեցան մեր հին մարտիկները եւ [illegible] պատուելին: Մատթէոս վճռապէս կը պնդէր, որ **ինքը** յանձն պիտի առնէ սուրհանդակի պաշտօնը: Խնդրեց 3—4 հոգի ընկերացնել իրեն եւ նոյն օրը իրիկնամուտին հեռացաւ մեզմէ: Մեծ յոյսեր կապեր էինք անոր առաքելութեան հետ, եթէ միայն յաջողէր հասնիլ բանակին:

տարար, Պուլանըխէն անդին նկատելով՝ կռուի կը բռնուին եւ բոլորը կը նահատակուին: Ի հարկէ անտեղեակ էինք այդ անցքէն: Ամբողջ օրերով մեր դիտակը ուղղուած էր Զարպօհօրի լեռնանցքին եւ Վարդենիսի ուղղութեան. կը սպասէինք...:

Մեր թիկունքի վտանգէն անդամալուծուած էինք: Միւս կողմէ, սաստկացող քաղցէն եւ մանաւանդ աղի պակասէն, որ գրեթէ չունէինք այլեւս, հիւանդութիւններ ծագեցան. մարդիկ կը հոտէին, հողագոյն կմախքներ էին դարձած: Սեփական ու ձի եւ մերձաւորներու պաշտպանութեան բնազդը աւելի եւս զօրեղ թափ ստացաւ. շատերը գաղտնօրէն կը հեռանային մեր զանգուածէն՝ իրենց գլխուն ճարը տեսնելու համար: Մնացողները գիշերները խումբ - խումբ դաշտ կ'իջնէին անտէր մնացած արտերէն խուրձերով գարի ու ցորեն կը բերէին, քարերով կը ծեծէին եւ սալերու վրայ **կ'եփէին**:

Դաշտ իջնողներէն, շատ յաճախ, քանի մը հոգի մուհաճիրներու դակներուն զոհ կ'երթային: Բայց այդ ի՞նչ **արժէք ունէր** որ...

Սասնոյ լեռնանցքը դեռ բռնուած էր թշնամիէն, որ առ այժմ չէր շարժեր: Սասունէն ալ ոչինչ չէր լսուեր: Բայց առաւօտ մը, մեր դիմաց գտնուող Առաքելոց վանքի ամայի շրջապատին մէջ մարդկանց բազմութիւն տեսանք: Ի՞նչ ընելու էին եկեր: 90ամեայ Յովհաննէս վարդապետը՝ այդ առաքելատիպ մարդը, արդէն մորթեր են սեմին վրայ, ջարդի առաջին օրերուն, թալլեր վանքը: Արդեօք, թնդանօ՞թ են բերած ռմբակոծելու մեզ: Յանկարծ տեսանք, որ բազմութենէն քանի մը տասնեակ հոգի, սանդուղներով սկսան բարձրանալ վանքի պատերու եւ գմբէթի վրայ. կը քանդէին. ժամերով աշխատեցան, բայց ապարդիւն. դարերու շաղախը քար էր դարձած. կէսօրէն վերջն էր, որ լսեցինք ուժգին պայթիւններ, եւ գմբէթը տապալեցաւ — հայութեան հետքը կը մաքրէին:

Մեր թիկունքին գտնուող դիրքը, որ Մատթէոսը նախապէս քիչ շատ յարմարցուցած էր [illegible] կան պահանջներուն, ուժեղացուցած էինք նախազգացում ունէինք, որ յարձակումը կրելու էինք այդ կողմէն եւ արդարեւ. Առաքելոց վանքի քանդումէն քանի մը ժամ յետոյ, թշնամին համազարկերով կ'իջնէր մեր դիրքերուն վրայ:

Կռիւը սկսաւ կէսօրին մօտ: Մենք՝ մէկ կողմէն ժողովուրդը ձորը կ'իջեցնէինք Քան լեռը անցնելու համար, միւս կողմէն պահեստի մեր ուժերէն մօտ երեսուն հոգին կը ջանայինք տեղաւորել մեր գլխաւոր դիրքին թիկունքը: Մերինները «խրամ»ներէն կը պատասխանէին: Թշնամին վերէն շղթայի մը ձեւով բացուած՝ կրակելով կ'իջնէր, զոհեր տալով: Անոր մէկ թեւը արդէն կ'իջնէր դէպի Հաւատորիկի ձորը: Կռուի տաք մէկ վայրկեանին, երբ տենդագին կը հետեւէինք կռուի ընթացքին, յանկարծ տեսանք քանի մը տասնեակներ մեր գլխաւոր դիրքի թիկունքէն հորիզոնական շարքերով կը յառաջանային: Մերինն՞երն են արդեօք եւ ինչո՞ւ են ելած դիրքերէն: Սակայն շուտով պարզուեցաւ, որ թշնամին, յանկարծակիի բերելով փոսերուն մէջէն կրակող մեր մարտիկները՝ անոնց թիկունքն է անցեր: Պէտք էր պահեստի մեր ուժերը առաջ տանիլ, կրակելով: Հրամաններ, պաղատանք, յանդիմանութիւն արժէք չունեցան. այդ ուժը հազիւ հարիւր քայլ մը առաջանալով կեցաւ. անկարելի եղաւ աւելի առաջ տանիլ. դրեթէ ապարդիւն այդտեղէն կը կրակէին կիսաւեր իրենց հրացաններով, որոնց գնդակները արդէն չէին հասներ թշնամիին: Կը բողոքէին արդարացիօրէն, թէ այդ փայտերով(հրացաններ) ինչպէ՞ս կարելի էր առաջ երթալ...: Ճարահատ, 8—10 հոգիով քիչ մըն ալ յառաջացանք կրակելով, որպէսզի գոնէ մերինները պաշարման շղթայէն հանէինք: Բարեբախտաբար վերը կռուողները, օգտուելով թշնամիին վայրկենական շփոթութենէն, կրցան դիրքերէն դուրս նետուիլ, եւ կրակելով, քովընտի որով վազել դէպի մեզ: Մինչ այդ ժողովուրդ չէր մնացած նախկին տեղին վրայ: Թշնամին դանդաղօրէն կ'իջնէր դիրքերէն մեր ուղղութեամբ: Մենք ալ կրակելով, մաս առ մաս, կ'իջնէինք ձորը՝ Քան անցնելու համար:

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(28)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

տուր ըլլալու»։ Յայտնի չէ թէ ի՛նչ վիճակի մէջ են Սան Սէպաս֊թիանոյի մէջ արգելափակուած 1200 եւ նաւերու մէջ թխուած 800 պատանդները։

Անհամար փախստականներ, մանաւանդ կիներ եւ մանուկներ լեռները փախած են եւ կը փորձեն Ֆրանսա ապաստանիլ։ Երկու կողմերն ալ կը շարունակեն յաղթանակներ հաղորդել։ Կառավա֊րական զեկոյց մը կ՚ըսէ թէ Մարոքէն եկած զինուորները անլուր բարբարոսութիւններ կը կատարեն։ Կառավարական զօրքը յառաջ կը խաղայ դէպի Կրընատա։ Յարձակումները կը շարունակուին նաեւ Մատրիտի շրջանին մէջ։

Ապստամբները շօգեկինդ կը գործեն, նոր յարձակողականի մը ձեռարկելու համար։ Իրենց մէկ զեկոյցին համաձայն, կա֊ռավարական զօրքը մեծ պարտութիւն մը կրած է Կուատարրամա լեռներուն մէջ, ծանր կորուստներով։ Ուրիշ լուրի մը համաձայն կառավարական երեք մարտանաւեր փախուստի մատնուած են Մայորքայի առջեւ, իսկ 300 համայնավարներ սպաննուած են, երբ կը փորձէին ցամաք ելլել։ Ընկղմած է նաեւ կառավարական սուզանաւ մը։ Ապստամբ հրամանատարութիւնը կը սպառնայ իր կարգին գնդակահարել «սինլքոր մարքսականներու ընտանիքնե֊րը»։ Այս առթիւ կը ծանուցանէ թէ կառավարական երեք օդանա֊ւեր խորտակուած են։

*** Կացութիւնը աւելի ծանրացած է նաեւ միջազգային տե֊սակէտով։ Անգլիա խոր մտահոգութեան մատնուած ըլլալով, չորեքշաբթի օր արգիլեց ամէն տեսակ օդանաւերու եւ զէնքերու արտածումը։ Առեւտրական նախարարութիւնը ջնջեց քաղաքային օդանաւերու արտածման արտօնագիրները։

Միւս կողմէ, տակաւին ելքի մը չեն յանգած Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ միջեւ կատարուած բանակցութիւնները (չէզոքութեան մասին) որ կը շարունակուին 17 օրէ ի վեր։ Կը թուի թէ յաջո֊ղութեան յոյսերը աւելի պակսած են։ Հռոմի Ֆրանսական դեսպա֊նը հինգերորդ անգամն է որ կը տեսակցի Իտալիոյ արտաքին նա֊խարարին հետ, առանց դրական արդիւնքի մը յանգելու։ Մուսո֊լինի կը պնդէ իր վերապահումներուն վրայ, պահանջելով որ բո֊լոր կառավարութիւնները հանդիսաւորապէս յանձն առնեն արգի֊լել նոյն իսկ բարոյական աջակցութիւնը։

Վրդովիչ պարագայ մը եւս. — չորեքշաբթի օր կառավարա֊կան յածանաւ մը եւ սուզանաւ մը բռնեցին գերմանական «Քամէ֊րոն» շոգենաւը, որ Քատիքս կ՚երթար։ Յածանաւը կեցուց գերմա֊նական նաւը, քանի մը ռումբ արձակելով, յետոյ զինուորներ գա֊ցին եւ քննեցին շոգենաւին թուղթերը։ Այս դէպքը մեծ վրդովում պատճառեց Գերմանիոյ մէջ, որ ոչ միայն անմիջական հատուցում կը պահանջէ, այլ եւ ազդարարութիւններ կ՚ուղղէ։ Գերմանական մամուլը դիտել կու տայ թէ «չէզոքութեան խնդիրը շատ ծանրա֊ցած է»։ Բոլոր թերթերը կը շեշտեն թէ գերմանական շոգենաւին դէմ կատարուած բռնարարումը Մոսկուայի գործն է, «Մոսկուա ամբաստանեալի աթոռի վրայ կը գտնուի» եւն։

Ամերիկեան կառավարութիւնը հրամայեց իր հիւպատոսնե֊րուն որ բոլոր Ամերիկացիները հեռանան Սպանիայէն։ Նոր մար֊տանաւեր ղրկուեցան փոխադրութեան համար։

ՁԱՆԱՉԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽՈՇՈՐ ԽԱՐԴԱԽՈՒԹԻՒՆ ՄԸ երեւան հանուեցաւ Թուրքիոյ մէջ, ի վնաս օտար Ապահովագրական ընկերութեան մը։ Խարդա֊խութիւնը կը շարունակուէր տասը տարիէ ի վեր, մեղսակցու֊թեամբ ընկերութեան պաշտօնեաներու, բժիշկներու եւ ուրիշ պաշտօնեաներու, որոնք մահուան կանոնաւոր վկայականներ չի֊նել տալով, մեռած կը հռչակէին ողջ մարդիկ և դրամները կը գան֊ձէին։ Խարդախութիւնը երեւան հանուած է շնորհիւ ապահովա֊գրուած անձի մը մէկ ազգականին մատնութեան։ Ուրիշ գղրդա֊գին յայտնութիւններու կը սպասուի։

ԳԵՐՄԱՆՈՒՀԻՆԵՐՆ ԱԼ պարտաւորիչ աշխատանքի պիտի են֊թարկուին, ինչպէս երիտասարդները։ Օրինագիծը պատրաստ է արդէն։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՌՆՈՒՎԻԼ—ԿՈՒՍԷՆՎԻԼԻ Վարդան ենթակոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Արփիար Մարտիրոսեանի բնակարանին մէջ։ կարեւոր օրակարգ։ ընտրութիւն պատ֊գամաւորի։ Ներկայ ըլլալ որոշեալ ժամուն։

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան կոմիտէն ընդհանուր ընկերական ժո֊ղովի կը հրաւիրէ Վռամեան, Մուրատ, Մշօ եւ Արղութեան խումբի բոլոր ընկերները վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Ակումբին մէջ։ խիստ կարեւոր օրակարգ։

Գաւառ

ՊՈՄՕՆ (Մարսէյլ) Զաւարեան ենթակոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ Վարդգէս, Նփրեմ, Վարուժան եւ Շաֆրիկեան խում֊բերը, վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին։ կարեւոր օրակարգ։

ՍԷՆԹ՚ԷԹԻԷՆԻ Անտոք ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Կուրճք եւ Կէփին խումբերը եւ Թալատիէի ընկերները 20 Օգոստ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին։

ՑՈՒՑԱՏԵՍ

Իսի լէ Մուլինոյի Ֆ. Կ. Խաչի մասնաճիւղը արտակարգ ժողովի կը հրաւիրուին 22 Օգոստ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ կարեւոր օրակարգ։

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Առնուվիլի Մասնաճիւղը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամները վաղը, շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկերուհի Անիցա Փափազեանի բնակարանին մէջ։

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Պուլվառ Օտտօի եւ Լա Բրօթի ենթամասնաճիւղը դասախօսական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերուհիները 23 Օգոստ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Ազգ. վարժարանին մէջ։ Կը խօսի՝ Պ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ։

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

Հետաքրքրական պատկերներ

Ամէն չորեքշաբթի երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, 5 rue de l'Eclipse, Մարսէյլի «Դրօշակ» ընկերութեան Շաֆրիկեան սրահին մէջ։

Կը գանձուի մեծերէն 1 Ֆրանք, փոքրերէն 50 սանդիմ։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Զ. Ո. Մ.ի Վալանսի մասնաճիւղը եւ Զ. Ո. Մ. Մարզականը կը կազմակերպեն երկրորդ երթ մը դէպի ծը֊նեւ, զոհացում տալու համար այլ տեղ գտնուող ընկերներու պահանջ֊քին։ Այս անգամ վարձուած է աւելի խոշոր ինքնաշարժ մը եւ սահմանա֊փակ թիւով ընկերներ եւ համակիր֊ներ պիտի կրնանք տանիլ մեզի հետ։ Անոնք որոնք կը փափաքին, թող հաճին դիմել հետեւեալ հասցէին.— Vahram Babikyan, 25 rue Château Vert, Valence (Drôme), ղրկելով 50 ֆր. երթուդարձի ճա֊նապարհածախսը։ Մեկնումը Վալան֊սէն, կըրնօպլի վրայով, շաբաթ կէս օրին կը մեկնինք Վալանսէն եւ կի֊րակի գիշեր կը վերադառնանք Սեպ֊տեմբեր ամսուն մէջ, Թուականը կը գրենք յետոյ։ Ուրիշ մանրամասնու֊թեանց համար դիմել վերոյիշեալ հասցէին։

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է ԵՒ ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

«ՎԷՄ» ի ԺԵ. Թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Վ. Մինախորեան, Արհաւիրքի օրեր.— Վ. Փափազեան, Համաշխար֊հային պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը.— Տոքթ. Յ. Թորգոմեան, Յուշա֊տետրէս.— Գ. Գիւզալեան, Մեծ յոբելեանի առթիւ.— Յ. Կազանճեան, Հա֊մեմատութիւն մը Հռոմի Ս. Պետրոս եւ Վաղարշապատի Ս. Հռիփսիմէ եկեղեցիներուն յատակագիծերու միջեւ.— Փ. Սանասար, Թիւրքիայի պատ֊մութիւնը.— Ա. Սաֆրաստեան, Քսենոփոնի ուղեգիծը Հայաստանի միջով.— Յ. Ստեփանեան, Անդրանիկը Սիւնեաց երկրում.— Հայ—Հայկական բանակ֊ցութիւններ.— Հին թուղթեր.— Երիվանցատէի նամակները.— Անցեալը.— Ա. Խանջեան, Բարգէն կաթողիկոս, դերասան Յ. Աբէլեան.— Կեանք եւ մշակոյթ.— Գիրք եւ Մամուլ.— Գրախօսական։

Տարեկան բաժնեգին՝ 70, 60 եւ 50 ֆրանք, համաձայն իւրաքանչիւր երկրի թղթատարական սակի։

Երրորդ շրջանի բաժանորդները կրնան առաջին երկու տարիներու 12 թիւերը ստանալ վճարելով 50 ֆրանք, կամ մէկ գրքի համար 25 ֆր.

Հասցէ.— S. Vratzian, 13 Rue des Platanes, Gité Jardin de Plessis-Robinson, (Seine).

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (72)

ՋԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Ձորէն ելած՝ զառիվայր մը կ՚իջնա֊յին, երբ իրարու յաջորդող քանի մը պայթիւններ լսուեցան։ Առաջին րո֊պէին ոչ ոք հասկցաւ պատահածը։ մէկ ալ Կարօն բոլորովին գունաթափ եւ կարծես նուաղելու մօտ՝ կամաց մը գետին նստաւ, զգացած ցաւէն ատամ֊ները կրճտացնելով։ Ընկերները ան֊միջապէս շրջապատեցին զայն, ու երբ Պատամեանը ծուռիկ ծուռիկ եղած բաճկոնի գրպանէն դուրս բերաւ Կա֊րոյի արիւնաթաթախ ձեռքը, ցուցա֊մատն ու միջնամատը չորի կարի նը֊ման կախուած էին։ Սարգիսի օգնու֊թեամբ Պատամեանը գետին պառկե֊ցուց նուաղած Կարօն։ Երբ տաբատը վար քաշեցին, ազդրի վերի կողմը ե֊րեւցան բազմաթիւ վէրքեր, որոնցմէ երեքը բաւական խոր էին։

Անմիջապէս ձորի վտակէն, Վահէն գլխարկով ջուր բերաւ եւ օգնեց Պա֊տամեանին լուալու Կարոյի վէրքերը։ Կամաց կամաց սթափելով, Կարօն ըս֊կսաւ նայիլ ընկերներուն՝ կարծես անտեղեակ պատահածէն։ Հետզհետէ բոլորովին սթափեցաւ, երբ անտանե֊լի ցաւ զգաց։ Վէրքերը վտանգաւոր չէին, բայց երկու մատները ամբող֊ջովին կտրուած՝ սրունքի բազմաթիւ վէրքերուն մէջ խծկուած պղնձի կը֊տորները սարսափելի ցաւ կը պատճա֊ռէին։

— Բան չկայ, բան չկայ, Կարօ ջան,— Հրայրը կ՚աշխատէր հանգս֊տացնել ընկերոջը.— բան չկայ, քեզ պէս աւանի մը համար այդ ճանկը֊տուքները..., — ու յանկարծ գլուխը անդին դարձուց՝ անկարող շարունա֊կելու։

Կարոյի երկու մատները գետին ին֊կած էին։

Պատամեանն ու Վահէն դէչ աղէկ վէրքերը փաթթեցին թաշկինակնե֊րով։

Սարգիսն ու Հրայրը Կարոյի թեւե֊րը մտան ու կամաց կամաց քալելով՝ հասցուցին վանքը։ Բարեբախտաբար Վահէի հետ եկող օրիորդները դեռ չէին գացած։ Կառապանը անմիջապէս կառքի ձիերը լծեց, ու Կարօն օրիորդ֊ներու հետ բարձրացաւ կառքը։

— Մնաք բարով, քանի մը օրէն կու գամ, հոգ մի ընէք,— ու Կարօն փոր֊ձեց ծիծաղիլ՝ նայելով իր երկու սր֊տակից ընկերներուն,— Հրայր, չմոռ֊նաս մատներս թաղել, քար մըն ալ դիր վրան, սրտաճմլիկ դամբանական մըն ալ Սարգիսը թող խօսի։ Դէ, ցտե֊սութիւն... Ինչո՞ւ քթներդ կախեր էք..

Կառքը օրօրուելով ճամբայ ելաւ։

Կարօն Խարբերդի Հիւսէյնիկ գիւ֊ղէն էր, պարզսիրտ, ուրախ ու հայ֊րենասէր երիտասարդ մը, որ Ամե֊րիկայէն անցած էր Պուլկարիա՝ ռումբ պատրաստել սովրելու համար։ Միեւ֊նոյն հաստատութեան մէջ հանդիպած էր Սարգիսին եւ Հրայրին։ Առաջինը վարպետ ձուլող մըն էր, իսկ Հրայ֊րը՝ սկսնակ մը։ Շատ չուշացաւ այդ ե֊րեքին մէջ ջերմ բարեկամութիւն մը առաջացաւ։ Գործէն դուրս ազատ ժա֊մերուն գրեթէ անբաժան էին իրար֊մէ։ Պուլկարիոյ վարիչ մարմինը որո֊շած էր Կովկաս ղրկել այդ երեքը եւ բազմաթիւ ուրիշներ, որոնք զանա֊զան մասնագիտութիւններ կը սոր֊վէին։ Կովկասէն անոնք Երկիր պիտի անցնէին։ Երեք ընկերները թախան֊ձագին խնդրեցին, որ զիրենք ուր ալ ճամբելու ըլլան, իրարմէ չզատեն։

Այդպէս, այդ երեք երիտասարդնե֊րը դարձան անբաժան ընկերներ։

Երեկոյեան, ընթրիքը հազիւ վեր֊ջացուցած, Հրայրն ու Սարգիսը մեկ֊նեցան վարդապետի սենեակէն։ Կողք կողքի, առանց խօսելու կը քալէին ու, երբ իրենց բնակած տնէն ներս մտան, կարծես երկու որբեր ըլլային։ Անմիջապէս զգեստնին փոխեցին, ու գործի անցան։

Հրայրը միօրինակ արագութեամբ կը դարձնէր փուքսի անիւը, ձիթհանի անիւը դարձնող կոյր ձիու մը անկեն֊դան կանոնաւորութեամբ։ Բայց եւ այնպէս ամբողջ գիշերը չկրցաւ եր֊գել, կարծես բան մը դէմ առած էր կոկորդին մէջ։

X

Գիշերն ուշ ատեն, երբ Վահէն, Պատամեանը եւ վարդապետը նստած վանքի անցեալէն կը խօսէին, վար֊դապետին ծառան ներս մտցուց գիւ֊ղացի մը, որ քաղաքէն կուգար։

— Աստուած օգնական, Հայր Սուրբ, էս ղոնախներէն ո՞րն ա պարոն Պատամեանը։

— Ես եմ, ի՞նչ կայ որ։

Գիւղացին արխալուխի ներսի գր֊պանէն ճմրթկուած ու քրտինքէ թըր֊ջուած թերթ մը հանելով երկնցուց Պատամեանին։

— Ուստա բչկօլի (վարժարան) վար֊ժապետը տուաւ.. Հա, էն էլ ասաց որ,— ու գիւղացին գլուխը քերելով, թուղթը կուլ տուաւ.— ասաց, որ շատ կարեւոր ա, որ էս գիշեր քեզ հաս֊ցընեմ.. Շատ կարեւոր ա...

— Շնորհակալ եմ, ախպէր։

Կարեւոր լուր մը ըլլալու էր թեր֊թին մէջ։ Պատամեանը լայն բացաւ թերթը, մինչ Վահէն անոր ուսի վրա֊յէն կը նայէր։ Երեք օր առաջ հրա֊տարակուած Կովկասի պաշտօնա֊թերթ «Կովկաս»ի մէկ թիւն էր։ Մինչ Պատամեանը արագօրէն թուցիկ հայեացք մը կը նետէր վերնագիրնե֊րուն վրայ, Վահէն անմիջապէս կա֊րեւոր լուրը գտաւ ու մատը դրաւ պաշտօնական զեկոյցներու սիւնակի ամէնէն վերը Պետերսպուրկէն հե֊ռագրուած հաղորդագրութեանը վը֊րայ, որ մեծ տառերով տպուած էր.—

Լոյս տեսաւ բարձրագոյն հրամանը Հայ Լուսաւորչական Եկեղեցւոյ կալուածները գրաւելու մասին։

Անկէ վերջ, աւելի փոքր տառերով կայսերական հրամանը կը սկսէր այ֊պէս.—

Թագաւոր Կայսրը, մինիստրներու կոմիտէի որոշման համեմատ, Ռու֊սաստանի Հայ Լուսաւորչական Եկե֊ղեցւոյ կալուածներու վարչութիւնը կառավարչական հիմնարկութիւննե֊րու տեսչութեան տակ կեդրոնացնե֊լու համար...

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Վանի Ըրխկա գիւ֊ղէն Տիկ. Զարուհի Մարտիրոսեան (ծնած Օտապաշեան)։ Ինը տարի առաջ Երուսաղէմ կը գտնուէր։ Կը կարծուի թէ Գահիրէ մեկնած է։ Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր քրոջ՝ Mme Veuve Lousso Maloyan, Puget sur Argent (Var) France։ Եգիպտա֊հայ թերթերէն կը խնդրուի արտա֊տպել։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration — ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

ՄԵՏՐՕՅԻ ԿԱՅԱՆ՝ Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ՇԱԲԱԹ 22 ՕԳՈՍՏՈՍ SAMEDI 22 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3198

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՆ

ԵՐԲԵՔ ՉՊԻՏԻ ՃԱՆՉՆԱՆ «ԿԱՐՄԻՐ ՍՊԱՆԻԱ ՄԸ»

Մասնաւոր հրահանգներ գերման նաւատորմին

Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւներու սաստկացման հետ զուգընթաց, միջազգային կացութիւնն ալ կը բարդանայ մէկ օրէն միւսը: Գերմանական «Քամէրուն» շոգենաւին մէջ կատարուած քննութիւնը խոր գայրոյթ պատճառած է Գերմանիոյ մէջ, որ կը սպառնայ ազդու միջոցներու դիմել, համախորհուրդ՝ Իտալիոյ հետ:

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Գերմանիա եւ Իտալիա դիւանագիտական ճամբով եւ վճռապէս ազդարարած են թէ ԵՐԲԵՔ ԹՈՅԼ ՉՊԻՏԻ ՏԱՆ ՈՐ ԿԱՐՄԻՐ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՀԱՍՏԱՏՈՒԻ ՍՊԱՆԻՈՅ ՄԷՋ: Տարակոյս չկայ թէ այս վճռական որոշումը կենսական ազդեցութիւն պիտի գործէ դէպքերու ընթացքին վրայ: Այս կացութեան մէջ, դիւանագէտներ կը կարծեն թէ նախընտրելի է որ Մատրիտի կառավարութիւնը ձեռնթափ ըլլայ, այլապէս պիտի հարկադրուի անձնատուր ըլլալ կամ փախչիլ, ապստամբներու յառաջխաղացութեան առջեւ: Կ'ըսուի թէ Պ. Իտըն, Անգլիոյ արտաքին նախարարը, իր մօտ կանչելով սպանիական դեսպանը, թելադրած է գրել իր կառավարութեան որ հաշտուի ապստամբներուն հետ:

Լոնտոնի եւ Փարիզի քաղաքական շրջանակներուն մէջ կը կարծեն թէ Գերմանիա եւ Իտալիա մօտերս պիտի ճանչնան Սպանիոյ ժամանակաւոր (ապստամբ) կառավարութիւնը, համոզուած ըլլալով թէ Մատրիտի կառավարութիւնը անդարձ կորսնցուցած է իր հեղինակութիւնը: Գերմանիա եւ Իտալիա խորապէս ծանօթ ըլլալով կարմիրներու խաղերուն եւ սպառնալիքներուն, չեն ուզեր անկանոն կախել Մոսկուայի մեղրածոր խօսքերուն:

ԳԵՐՄԱՆ ԾՈՎԱԿԱԼԻՆ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Գերմանական կառավարութիւնը ուժգին բողոքագիր մը ուղղելով «Քամէրուն» շոգենաւին խուզարկութեան դէմ, ոչ միայն ներողութիւն եւ հատուցում պահանջած է, այլեւ հրամայած է իր մարտանաւերուն ամէն գնով պաշտպանել գերմանական շոգենաւերը: Ծովակալ Ռաէտր, Գերմանիոյ նաւատորմին հրամանատարը, հինգշաբթի օր Պերլին գնաց մասնաւոր օդանաւով, խորհրդակցելու համար Հիթլէրի հետ: Ուրիշ նախարարներ ալ խորհրդակցութեան կանչուած են: Կ'ըսուի թէ արդէն իսկ 16 գերմանական մարտանաւեր կը յածին սպանիական ջուրերուն մէջ: Այս տորմիղին հրամանատարը, ծովակալ Քարլս, հետեւեալ ազդարարութիւնը ուղղեց սպանիական կառավարութեան.

— «Գերմանական շոգենաւի մը դէմ կատարուած այս արարքը ոճիր մըն է բաց ծովու ազատ նաւարկութեան դէմ: Ես որամադիր չեմ թոյլատրելու այսպիսի բռնութիւններ: Հրամայեցի իմ մարտանաւերուս բռնութեամբ պատասխանել ձեր նաւերու որ եւ է անարդարանալի բռնութեան»:

Այս ազդարարութենէն զատ, գերմանական գործակալութիւնը հետեւեալ ծեկոյցը հրատարակեց.

— «Քամէրուն շոգենաւի դէպքին լուրը հասնելէ անմիջապէս վերջը, գերմանական կառավարութիւնը հեռագրով հրահանգեց Մատրիտի իր գործակատարին՝ ուժգնօրէն բողոքել սպանիական մարտանաւերու ընթացքին դէմ, որ կը հակասէ միջազգային օրէնքին եւ միաժամանակ յայտարարել թէ գերմանական մարտանաւերը հրաման ստացած են ամէն կարելի միջոցով պաշտպանել գերմանական նաւերը նման ոտնձգութեանց դէմ»:

Գերմանական թերթերու լեզուէն դատելով, այս ազդարարութիւնները ուղղուած են, նաեւ, Մոսկուայի դէմ: Թերթ մը գրել կուտայ.

— «Յորչափ կ'երկարի պատերազմը, այնքան զօրաւոր ազդեցութիւն կը ցուցնէ Մոսկուա: Անոր ձեռքն անցած է Սպանիոյ անթելը: Խորհրդային ռուս սպաներ կը հրամայեն քաղաքապահ զօրքին: Խորհրդային ռուս օդանաւորդներ ռումբ կը տեղացնեն Սպանիոյ մէջ: Բոլշեւիկեան գործակալներ գործօն դեր կը կատարեն հակակարմիր ճակատին դէմ գործող մարտանաւերուն մէջ: Այս պարագաներուն մէջ, մեր կառավարութեան բողոքը ուղղուած է ոչ միայն Մատրիտի կառավարութեան դէմ, որ յայտնապէս անզօր է եւ ջախջախուած՝ բոլշեւիկներուն կողմէ, այլեւ անոնց դէմ որոնց վրայ կ'իյնայ Սպանիոյ բոլշեւիկացման իրական պատասխանատուութիւնը»:

Միւս թերթերն ալ միեւնոյն լեզուն կը գործածեն, աւելի բուռն արտայայտութիւններով:

Եօթը նոր մարտանաւերու առաքումով, Գերմանիոյ նաւատորմին գլխաւոր մասը կեդրոնացած կ'ըլլայ Սպանիոյ ջուրերուն մէջ:

Իրազեկներ կը հաստատեն թէ Գերմանիա պիտի մերժէ որ եւ է պատասխան տալ չէզոքութեան ֆրանսական ծրագրին, մինչեւ որ կատարեալ գոհացում ստանայ Սպանիայէն: Օգոստոս 6ին, երբ իմացուեցաւ թէ չորս Գերմանացիներ հրացանի բռնուած են Պարչելոնայի մէջ, գերմանական մամուլը բուռն լեզու գործածեց, բայց միայն 24 ժամ: Այս անգամ, «Քամէրուն» շոգենաւին դէպքին առթիւ, կացութիւնը բոլորովին փոխուեցաւ. մամուլին գայրոյթը չափ ու սահման չունի:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԴԻԱԿՆ ԱՆԳԱՄ ՀԱՆԳԻՍՏ ՉԵՆ ՁԳԵՐ

«ՇԻԿԱՑԱԾ ԵՐԿԱԹՈՎ ՊԷՏՔ Է ՏԱՂԵԼ ԲՈԼՈՐ ՏԵՍԱԿԻ ԽԱՆՋԵԱՆՆԵՐԻՆ»

Երէկ շատ ծանրակշիռ տեղեկութիւններ հաղորդած էինք Ա. ղասի խանջեանի մասին, քաղելով մասնաւոր աղբիւրէ մը: Մեր տեղեկատուն կը հաղորդէ նաեւ հետեւեալ մանրամասնութիւնները.—

Ներկայիս ամբողջ Խորհ. Հայաստանի վրայով անցնում է հակախանջեանական շունչ: Ամէն տեղ՝ տրուած հրահանգին համաձայն, սեւացնում, անարգանքի սիւնին են գամում երէկուան կուռքը, Լէնինեան շքանշանին արժանացած մոլեռանդ կոմունիստը: Պարսաւանքի եւ դատապարտութեան բանաձեւեր ուղղւում են Հայաստանի Կոմկուսին, Բերիային եւ մինչեւ Մոսկուա, Ստալինին: Ինչո՞ւ. մի մարդ, որ Ստալինի չափ կատաղի բոլշեւիկ լինելով, «ինքնասպանութիւն» է գործել, ա՛լ ի՞նչ հարկ կայ այդքան իրարանցման եւ վխլուկի, որ մինչեւ անգամ «երկաթի շիկացած չամփուրով խարանելու համար» մրցումի ելած են:

Այդ աղտոտ բոլշեւիկեան բանադրանքին իրենց մասնակցութիւնը բերում են Հայաստանի «առաջաւոր մտաւորականները», որոնք յատուկ բանաձեւով դատապարտում են Աղ. Խանջեանի սըխալ քաղաքականութիւնը եւ պատրաստ են «շիկացած երկաթով տաղելու բոլոր տեսակի Խանջեաններին, որոնք Կովկասի եղբայրակից ժողովուրդների մէջ ազգայնական հակամարտութիւններ են սերմանում:»

Օգոստոս 5ին Երեւանի ձայնափիւռը մտաւորականների այդ բանաձեւն էր հաղորդում Հայաստանի բոլոր անկիւնները, մինչեւ հզօր Ստալինը, ի Մոսկուա:

Բոլշեւիկեան տերորի ենթարկուած Աղասին պէտք է դատապարտուի կուսակցական - պաշտօնական բոլոր ճակատներում: Մինչդեռ Հայաստանի ամբողջ ժողովուրդը սմքած, յուզումով դիտում է տռնահարուած Հայաստանի հետ եւ անոր վարիչի դիակը: Իսկ կոմունիստ շարքերը կծկուած, հակառակ իրենց ցաւին, կը սողան բռնապետին առջեւ եւ կը թքնեն իրենց երէկուան հերոսի յիշատակին:

Ա. ԽԱՆՋԵԱՆ ԵՒ ԱՐՇԱԿ ՋՕՊԱՆԵԱՆ ՄԵՂՍԱԿԻՑ...

«*Փրավտա*»ի 19 օգոստոս թիւին մէջ հրատարակուած է Անդրկովկասի կարմիր «փոխարքայ» Լավրենդի Բերիայի մէկ յօդուածը Հայաստանի, Վրաստանի եւ Ազրբէյջանի մէջ վերջերս հռչուան հանուած «հակայեղափոխական բոյներու մասին.

Ահաւասիկ այդ գրութեան հիմնական մասերը.—

Ներկայիս յայտնի կը դառնայ, որ Խանջեան տարիներու ընթացքին կը թղթակցէր արտասահման (Փարիզ) հաստատուած Չօպանեանի հետ, որ կը հանդիսանայ հայ հակայեղափոխական քաղքենի ազգայնական կուսակցութեան ականաւոր գործիչներէն մէկը: Այդ նամակագրութիւնը Խանջեան կը ծածկէր կուսակցութենէն: Խանջեանին ուղղած իր նամակներուն մէջ այդ Չօպանեանը անոր հակայեղափոխական ազգայնական «խորհուրդներ» կուտար:

Այդ նամակներէն մէկուն մէջ 1933ին Չօպանեան կը գրէր Խանջեանին.— «Շատ լաւ ըրած պիտի ըլլաք, եթէ ձեր մամուլին եւ ճառերուն մէջ կարելի եղածին չափ քիչ խօսիք Դաշնակցականներու մասին»: 1936ին գրած նամակի մը մէջ, նոր սահմանադրութեան կապակցութեամբ, Չօպանեան խորհուրդ կուտար Խանջեանին Հայաստանի սահմաններու վերաքննութեան եւ ընդարձակման խնդիր յարուցանել:

«Խօսքս — կը գրէ Չօպանեան Խանջեանին — ոչ միայն Թուրքիոյ յանձնուած Անիի, Արարատի, Կարսի եւ Սուրմալուի մասին է, այլեւ՝ Ախալքալակի, Ղարաբաղի եւ... Նախիջեւանի, որոնք միշտ ալ պատկանած են Հայաստանին»:

Խանջեան ոչ միայն կը ստանար այդպիսի նամակներ, այլեւ հնարաւոր կը գտնէր հետեւիլ այդ հակայեղափոխական խորհուրդներուն: Օրինակ, Դաշնակներու մասին ուղղակի հրահանգներ տուած է «Խորհրդային Հայաստան» թերթի խմբագրութեան, մամուլի մէջ նուազ քննադատել Դաշնակները, եւ ինքն ալ կը ջանար իր ճառերուն մէջ «կարելի եղածին չափ» քիչ քննադատել:

Խանջեան հետեւեալ հրահանգները տուած է խմբագրութեան աշխատակիցներուն.— «Ներկայ պայմաններու մէջ անհրաժեշտ չէ Դաշնակներու մասին յօդուածներ հրատարակել: Աւելորդ է»:

Տրոցկիականներու եւ Դաշնակներու դէմ մղուած պայքարին մէջ արթնութիւն չցուցնելով եւ կուսակցութեան հանդէպ երկերեսանի դիրք բռնելով, Խանջեան ուղղակի կը հովանաւորէր հայ մտաւորականներու եւ գրողներու մէկ մասը, մերկպարանոց ազգայնական տարրերը, որոնք բացայայտ պայքար կը մղէին հայ ժողովրդի «ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ ընկերվարական» մշակոյթին դէմ, — հակադրելով տռոր «ձեւով ազգային եւ բովանդակութեամբ ազգայնական» մշակոյթի այս հակայեղափոխական ձեւակերպումը:

Յաջորդ տողերու մէջ Բերիա կը խօսի «հակայեղափոխական Ստեփանեանը հովանաւորելու հարցի մասին, որ ծանօթ է մեր ընթերցողներուն:

ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԷՋ Զղէթ լեռը ամբողջովին փլաւ եւ երկու գիւղեր գրեթէ անհետացան: Անոնց տեղ կազմուեցաւ լիճ մը, 15 մեթր խորութեամբ: Զոհերուն թիւը 50ը կ'անցնի:

ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ արձակուրդը հինգշաբթիէն շաբաթ օրուան վերածելու ծրագիր մը առաջարկուած է կրթական նախարարութեան:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՈՏՔԻ...

Երէկ սարսափահար կարդացի «Սուրիոյ կոմունիստ կուսակցութեան Պէյրութի քաղաքական կոմիտէ»ին մէկ յայտարարութիւնը. — «Ոտքի, հայ ժողովուրդի սպանիչներուն դէմ», «Անկցի՛ ոստիկանական սարսափը»:

Հրատարակողը Ամերիկայի կարմրուկ «Բանուոր»ն է (18 յուլիս), որ իր կարգին կը յանձնարարէ.

— «Ամերիկահայ կազմակերպութիւններն ու զանգուածները պէտք է արթննան եւ ժողովրդական ամուր ճակատ մը ստեղծեն դաշնակ տեռորիզմին դէմ, Դաշնակցութիւնը ջախջախելու եւ անոր արիւնոտ ու եղբայրասպան ոճիրներուն վերջ տալու համար»:

Շարժառիթը, նորէն, դժբախտ որբի մը, Տիգրան Թադէոսեանի սպանութիւնն է, որուն գաղտնիքը մինչեւ այսօր ոչ ես գիտեմ, ոչ ալ, ապահովաբար, «*Բանուոր*»ը:

Յայտարարութիւնը այս առթիւ խստօրէն կը մեղադրէ, նաեւ, Պէյրութի «Ընդհ. Ապահովութիւնը, ոստիկանութիւնը, ազգային վերին մարմինները եւ Պիւռնիէն որոնք, մէկ. մասը իր քաղաքական եւ բարեկամական կապերով, իսկ միւսը՝ իր անտարբերութեամբ կը քաջալերեն ուղղակի կամ անուղղակի դաշնակ շէֆերը, իրենց ոճիրներուն մէջ»:

Եւ ապա կ'ազդարարէ.

— «Ալ ժամանակը հասած է զանգուածային կերպով եւ յամառօրէն պահանջելու՝

1) Դաշնակ բոլոր շէֆերուն — Իփեկեանի, «Ազդակ»ի տնօրէն Պալեանի, Ադրալեանի, Շանթի, Զարդարեանի — ձերբակալումը՝ որպէս դաւութիւն խակական խռովարարներ եւ ամբողջ ոճիրներուն հեղինակներ:

2) Դաշնակ կուսակցութեան ամբողջական եւ արմատական լուծումը, ինչպէս նաեւ անոր դրամ հայթայթող Օգնութեան Խաչերը, Հ. Մ. Ը. Մ.ը՝ որուն ամսերը սպանելու մէջ մեծ եռանդ ցոյց կուտայ Ընդհանուր Ապահովութեան պաշտօնեայ Պ. Մալօեան, իսկ ոճրագործներուն դէմ պայքարելու մէջ անճարակ դուրս կուգայ:

3) Փակել ոճրագործներ պատրաստող դաշնակ ճեմարանը: Հեռացնել Դաշնակները ազգային հաստատութիւններէն (դպրոց, թաղական խորհուրդ, Դաւառական ժողով, Առաջնորդարանի կից մարմիններ):

Բուռն կերպով բողոքեցէք, ժողովներով, հանրագրութիւններով, Դաշնակ ոճիրներուն դէմ, ինչպէս նաեւ Ընդհանուր Ապահովութեան դէմ՝ իր քաջալերող դիրքին համար:

Արար ժողովուրդին հետ — որուն նոյնպէս թշնամին է Դաշնակցութիւնը — զօրացուցէք ժողովրդային ճակատը եւ պայքարեցէք բոլոր այս պահանջներուն յաղթանակին համար:

Անկցին հայ ժողովուրդի պատուհաս եւ հին ջարդարարներու յաջորդներ՝ Դաշնակցութեան ոճրագործ շէֆերը:

Դաշնակցական աշխատաւորներ, դուրս եկէք ոճրագործներով եւ հացկատակներով առաջնորդուող կուսակցութեան շարքերէն:

Համայնավար, Հնչակ, ռամկավար, եւ չէզոք աշխատաւորներ, միացէք: Ձեր միութիւնով միայն կարելի կը դառնայ բոլոր թաղերուն մէջ խաղաղութիւն եւ համերաշխութիւն հաստատել: Մէկ ճակատով՝ պայքարեցէք դաշնակ ոճրագործ գաղափարաբանութեան դէմ:

Անկցի՛ ոստիկանական սարսափը:

Բանտ՝ Դաշնակ բոլոր շէֆերուն»:

Կը յիշէք թէ առոր ուրիշ մէկ նմոյշըն ալ տեղական թերթ մը հրատարակած էր, յանուն «Սուրիահայ ժողովրդական Ճակատ»ի, ուր հակադաշնակցական խառնիճաղանճ մը, — ռամկավար, հնչակ, չէզոք — յատկապէս կը շեշտէր թէ Դաշնակցութիւնը «թշնամի է նաեւ արաբ ազգին»:

Քիչ կը մնայ որ գրեն թէ Սուրիոյ մէջ ոչ կառավարութիւն կայ, ոչ ոստիկանութիւն, ոչ դատարան, ոչ հոգատար իշխանութիւն եւ ոչ ալ բազմացեղ ժողովուրդ, այլ միայն Դաշնակցութիւն, որ մահ ու աւեր կը ցանէ անպատիժ:

Արդեօք Սուրիա՞ն ալ Սպանիա դարձաւ, եւ կոմիտէրնը հակի՞թ կ'ածէ:

Ամէն պարագայի մէջ, «դրութիւնը կրիտիկական է»:

Կ'արժէ որ Մոսկուա լուրջ ուշադրութիւն դարձնէ, Զինովիեւի, Քամենեւի եւ միւս 14 դաւադիրներուն գնդակահարումէն անմիջապէս վերջը:

Ուրեմն ոտքի՛, աղա Նազարներ բոլոր երկիրներու:

Այս բոլոր «ոտքի»ները լաւ:

Բայց, մէկ «ոտքի՛» ալ Աղասի խանջեանը չա՞րժեր, — այն որում առջեւ չորս ոտքի վրայ կը սողայիք, երբ ողջ էր...

ՎԱՀԷ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՈՒՆԸ

(ՄԵՓԱԿԱՆ ՏՊԱՐԱՆ)

Ե. ՑԱՆԿ

Լեւոն Պապօնեան	200
Վաղարշակ Վարպետեան	100
Զ. Ո. Միութեան Փարիզի Մասնաճիւղ	100
Գումար՝	400
Օգոստոս 19ի գումարը	5180
Ընդհ. գումար՝	5580

Հակայեղափոխութիւնը Վրաստանի մէջ

Համաձայն Բերիայի գրութեան, Թրոցկիական շարժումները ընդարձակ ճիւղաւորումներ ունեցած են նաեւ Վրաստանի մէջ: Իբրեւ հակայեղափոխականներ երեւան հանուած են Անդրկովկասեան Երկրագործական կաճառի տնօրէն Բերցենիշվիլի եւ անոր գործակիցները՝ Օրոլէնսկի, Չիխլայէ, Խախանով եւ Մարշանիա: Երեւան հանուած են նաեւ բազմաթիւ ուրիշ հակայեղափոխականներ, ինչպէս Լեւոն Սարգիսով, Կանդելեակի, Գասիանի, Թումանով, Աջիրսավա, Ջիգրաշվիլի, Ղազարով, Անանեան, Մուդրի եւ ուրիշներ:

Բերիա կ'ըսէ թէ ասոնք ամէնքն ալ կը ձեւանային իբրեւ Ստալինի նուիրուած համայնավարներ, սակայն հակայեղափոխական դաւեր կը նիւթէին:

Բազուկի մէջ ալ...

Հոս հակայեղափոխական բոյներ կը կազմէին դարձի եկած Թրոցկիականները, որոնք Տէր-Վահանեանի ղեկավարութեամբ՝ ահաբեկչական խմբակներ կազմած էին: Այս խմբակներուն կ'անդամակցէին յայտնի կուսակցականներ, ինչպէս Բաղտասարով, Կրիլով, Կուզմին, Կոնէվսկի, Պայրամով, Բարայեւ եւ ուրիշներ:

**** Նոյն աղբիւրին համաձայն, Խանջեան իր մահէն առաջ գրած նամակի մը մէջ կը խոստովանի թէ՝ «Ստեփանեանի գործին քննութեան ատեն իմ կողմէ թոյլատրուած է կուսակցական ղեկավարի մը համար աններդ սխալ»:*

ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչո՞ւ անձնասպան եղած է Աղասի Խանջեան. կ'ուզենք հասկնալ. կ'ուզենք գիտնալ իրականութիւնը, որ օրէ օր աւելի ահաւոր ու այլանդակ կերպարանք կ'առնէ:

Հայաստանի առաջին քաղաքացին, առաջին ու ամենազօր իշխանաւորը, Մոսկուայի դիկտատորին պատկերը Երեւանի մէջ, ու անոր սիրելի՛ն: Տեսնուա՞ծ բան է որ այս արժէքով ու կշիռով մէկը անձնասպան ըլլայ եւ հայութիւնը լուր չունենայ: Անոր յուսահատական կամ բողոքի այդ գերագոյն արարքը ծածկուած ըլլայ խորհրդաւոր, ահաւոր լռութեամբ: Երկրէն ներս՝ սուտ խօսին, երկրէն դուրս՝ լռեն ահաբեկ: Ինչո՞ւ Հայաստանի առաջին իշխանաւորը անձնասպան եղած է. նախ՝ պատճառը կամ պատճառները: Եւ ինչո՛ւ թերթի մը անկիւնը երկտող լուր մը, մինչ գիտենք թէ հասարակ «ընկերոջ» մը մահը, համեստ արհեստաւորի մը կամ կոլտնտեսականի մը ունեցած արկածը խորհրդային թերթերու առաջին էջերուն վրայ կը յայտարարուին մեծ տառերով, լուսանկարներով եւ ենթականերու գործունէութեան շուրջ առասպելներով...

Աղասի Խանջեան, Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի տարիներու քարտուղարը «ինժիներ»ի մը արժէ՞քն ալ չունէր...

Իրականութիւնը մեզի ահաւոր կը թուի, մեր կարծածէն շատ աւելի եղերական կերպարանքով:

Ոչ հեռագրական գործակալութիւնները, ոչ խորհրդային թերթերը եւ Երեւանէն արտասահման եկող ծախու թութակները չէին բաւած, թէ Խ. Հայաստանի քաղաքականութեան մեծագոյն վարիչը ո՛ւր «անձնասպան» եղած է:

Առաջին լոյս մը կը ծագի ամերիկ. Նուանյթէտ Փրէսէն, որ կը հաստատէ՝ թէ Խանջեան «անձնասպան» եղած է Թիֆլիսի մէջ:

Հիմա կը պարզուի թէ ինչո՛ւ Անդրկովկասի կոմիտէին ներկայացուցիչը՝ Կուտրեացեւ՝ Երեւան եկած է եւ Հայաստանի Կ. Կոմիտէին արտակարգ նիստին զեկոյց տուած: Մութ ու զարմանալի գտած էինք, որովհետեւ եթէ Խանջեան Երեւանի մէջ անձնասպան ըլլար, Թիֆլիսէն չէ՛ որ պիտի գային Երեւանի կոմիտէին զեկոյց տալու...

Մութ կէտը՝ այս չէ միայն սակայն:

Կայ աւելի ահաւորը. կ'ուզենք որ պատռուի՛ վերջապէս վարագոյրը եւ իրականութիւնը հրապարակ դրուի իր բովանդակ արիւնով եւ ահաւորութեամբ:

Խանջեան իսկապէս «անձնասպա՞ն» եղած է թէ սպաննուած է:

Չէինք տար այս հարցումը քանի մը օրէ ի վեր, թէեւ ունէինք պատճառներ:

Արդ, լուր ունինք, վստահելի աղբիւրէ, թէ Խանջեան ոչ թէ անձնասպան եղած է, այլ սպաննուած է վայրագօրէն, Թիֆլիսի մէջ, փոթորկալից ժողովէ մը ետք: Ժողովին մէջ՝ որուն կը մասնակցէին Թաթար եւ վրացի հայատեաց կարմիրներ, բուռն ամբաստանելով զայն թէ «ազգայնական գիծ» կը տանի եւ վճռական կերպով չի պայքարիր ազգայնական տարրերու դէմ, Հայաստանի մէջ: Խանջեան յանդուգն ու բուռն պատասխան կուտայ իր հակառակորդներուն, որոնք սակայն դժգոհ կը մնան, պահելով իրենց ամբաստանութիւնները:

Նոյն գիշերն իսկ Խանջեան կը սպաննուի իր բնակարանին մէջ...

Ժողովուրդը խաբելու համար՝ հրապարակ կը նետուի «անձնասպանութեան» առասպելը. կ'որոշուի անշուք յուղարկաւորութիւն. կ'արգիլուի դամբանական ու նուագախումբ. վար կ'առնուին Աղասիի նկարները հիմնարկներու պատերէն եւն. եւն.:

Ուրեմն՝ կը սպաննուի Թիֆլիսի մէջ ու կը թաղուի Երեւա՞ն. չենք գիտեր դեռ:

Ուրեմն՝ Կուտրեացեւ Երեւան գացած է, բացատրելու թէ ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս սպաննուած է:

Եւ թէ մանաւանդ ի՛նչ դիրք պէտք է բռնել: Այսինքն՝ գացած է Երեւան, Թիֆլիսի հրամանը տանելու:

Ու հրամանը՝ բանաձեւը, զոյգ կեդրոնական կոմիտէներու մահազդ-զեկոյցները վկայ, յստակ է. — Խանջեան «պէտք եղածին պէս չմերկացուց հակայեղափոխական թրոցկիականները եւ ազգայնականները»:

« Խանջեան դիմեց դաւաճանական գրգռիչ քայլին »:

Խանջեանի ընթացքը «անթոյլատրելի փոքրոգութիւն» է.

Եւ վերջապէս թէ «ծանր տուպեր կուլող» էր...

Սո՛ւտ եւ սրիկայական չքմեղանքներ:

Ոճրագործներու յատուկ անմիտ հէքեաթ:

Ա՛յս են մեր տեղեկութիւնները, զորս դեռ վերապահութեան տակ կը դնենք, եւ որոնք սակայն կը թուին չափազանց մօտ ըլլալ ճշմարտութեան:

Արդ, հիմա կ'ուզենք գիտնալ, թէ՝ Խանջեան ո՛ւր «անձնասպան» եղած է:

Եթէ Թիֆլիսի մէջ, ինչո՞ւ գացած էր Թիֆլիս:

Ճի՞շդ է թէ փոթորկալից ժողով եղած է. ի՞նչ նիւթ ունէր ժողովը:

Ի՞նչպէս եւ որո՞նց կողմէ սպաննուած է:

Ինչո՞ւ Անդրկովկասի Կոմիտէին զեկուցաբեր-ներկայացուցիչը՝ Կուտրեացեւը, Ռուս մը եղած է..

Եւ վերջապէս ինչո՞ւ պաշտօնի վրայ եղող անձ մը, ամբողջ երկրի մը, խորհրդային «անկախ» հանրապետութեան մը քաղաքական առաջին ղեկավարը՝ կը թաղուի անշուք յուղարկաւորութեամբ: Որո՞ւ որոշումով եւ պարտադրութեամբ:

Կ'ուզենք հասկնալ, թէ այս առթիւ սպաննուա՞ծ են նաեւ ուրիշ քանի մը անձեր, եւ որո՞նք են ձերբակալուածները...

Իրականութիւնը կ'ուզենք գիտնալ. հայ ժողովուրդը կ'ուզէ ճանչնալ, թէ իր հայրենիքին մէջ ի՛նչ ոճիրներ կը գործուին եւ ինչ դաւեր կը սարքուին:

Ճիշդ է, Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէի ահաբեկ վճիռը շատ բան կը պարզէ:

Անոր սարուկի այն խոստումը՝ թէ «այսուհետեւ հայ ժողովուրդի մէջ «խոր սէր» պիտի «դաստիարակեն» դէպի վրացի ժողովուրդը եւ «անհուն սիրոյ զգացմունք դէպի հանճարեղ առաջնորդ ընկ. Սթալինը» չափէն աւելի պերճախօս է»:

Որո՞ւ բանաձեւն է այս գարշելի, այս վարկաբեկիչ ու ցածհոգի խոստումը. Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէ՞ի՞ն թէ ռուս Կուտրեացեւի՛նը, ահաբեկման, հրահանգի ու հրամանի ուժով:

Լռութիւն, խորհրդաւորութիւն, ոճիր, սուտ:

Բայց մոռցէ՛ք այս բոլորը, քանի որ Մոսկուան, Խ. Միութեան գործավարներու խորհուրդը եւ Կեդր. Կոմիտէն «քննելով արեւելեան երկիրներէն Խ. Հայաստան ներգաղթող Հայերու տեղաւորման ձեռնարկներու հարցը», «մանրամասն» ծրագիր կազմեր են հայ ներգաղթողները տեղաւորելու համար:

3,5 միլիոն. րուբլի՛ տրամադրեր են.

Այսինքն 10,5 միլիոն ֆրա՛նք...

Ի՛նչ գուրգուրանք, եւ մեր «Փոզց»ի սարուկին լեզուով՝ «ի՛նչ կազդուրիչ երեւոյթ»...

Ու աս՝ ոճիրէն քանի մը օր ետք՝ Յուլիս 23ին:

Խանջեանը կը սպաննեն, այո՛, բայց «միլիոն»ներ կը տրամադրեն...

Նախ՝ սատ, ու ապա գուրգուրանք:

Նախ՝ ոճիր եւ ապա գթութիւն:

Արիւնազանգ դիակի մը գինը... անա՛րգ ու գարշելի՛...

Խանջեա՞ն. ինչ կարեւորութիւն ունի անհատը, երբ հարիւրաւորներ, հազարաւորնե՛ր պիտի փոխադրուին հայրենիք. պիտի տեղաւորուին, հաց ու գործ պիտի ունենան:

Եւ խաղաղութիւն:

Ի՛նչ հոգ որ քանի մը հոգի զոհ են գացեր իբրեւ «նացիոնալիստ - տրոցկիստ» սպաննուեր կամ անձնասպան են եղեր, հալածուեր կամ աքսորուեր են:

Հիմա «քաղաքականութեամբ» զբաղելու առենը չէ, Հայը պէտք չունի «սահմանային հարց» բարձրացնելու:

Ամէն բան զուրպան, ե՛ւ սահման, ե՛ւ իրաւունք, ե՛ւ դատ, ե՛ւ պատիւ:

Վերաշինութիւն ու ապահովութիւն — կը բաւէ այսքա:

Եւ 3,5 միլիոն րուբլի. ու Մոսկուայի ժպի՛տը:

Ինչ ողբերգութիւն կ'ապրի մեր ժողովուրդը:

Բայց, ան ո՛չ սարուկներու հօտ է, ոչ ալ անբան, ծախուածներու երամակ:

Խանջեանի «անձնասպանութիւնը» նոր լուծ մըն է հայ ժողովուրդի վզին, նոր հարուած մը՝ անոր իրաւունքներուն եւ պարտադրուած նոր սարկացում մը:

Կ'ուզենք որ պարզուի իրականութիւնը, որքան ալ արիւնոտ ու դաժան ըլլայ ան, իր բովանդակ մերկութեամբ:

Որպէսզի Հայը գիտնայ թէ ինչպէս կը վարուին իրեն հետ:

Ի՛նչպէս կը խաղան իր իրաւունքներուն ու պատիւին հետ:

Ինչպէս կը գործեն խորհրդային արիւնոտ կարգերը «անկախ» Հայաստանի սահմաններէն ներս:

Իրականութի՛ւնը կ'ուզենք ճանչնալ:

(Խմբգրկն. «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»ի 11 օգ.)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՈՒԹ ՏԱՐԻ ՎԵՐՋ

Ողջո՛յն ձեզի՝ Լանսէյ, Պլիտօն եւ Ալպեան լեռներ, ողջո՛յն նաեւ քեզ, սպիտակափառ Մօն Պլան: Կարօտցած էի ձեզ, եւ, ահա եկայ անգամ մը եւս տեսնել, միշտ նմանցնելով ծննդավայրիս այն խրոխտ ու անմահ լեռներուն:

Ութ տարի առաջ էր, Ալպեաններուն ստորոտը գտնուած այս սիրուն գիւղաքաղաքը — Լանսէյ — ձգելով հեռացայ: Ութ տարի՛... Այս որքա՛ն շուտ թաւալեցան, կարծես դեռ երէկ եղած ըլլար մեր բաժանումը:

Եւրոպայի մէջ տարիներն անգամ ճարտարարուեստականացած են կարծես, եւ, զիրենք դարձնող չարժանիւ մը ունին վայրկեանը հինգ-վեց հազար անգամ շրջան ընող... Մեր երկրի տարիներն ի՛նչ դանդաղ կ'անցնէին.. ու մենք այնքան անհամբեր կը սպասէինք, նոր տարին, կամ Կաղանդը դիմաւորելու համար:

Լանսէ՛յ... Երիտասարդութեանս ամենախինդ շրջանէն ի՛նչ յիշատակներ ունիմ պահուած քեզմէ... բայց անոնք թող մնան առ այժմ:

Եկած եմ քանի մը օրուան համար, եւ պիտի բարձրանամ սա Պլիտօն լերանց վրայ, անտառի մը մէջ կախօրրան մը շինելով, եւ կամ ժայռի մը գոգը միս-մինակ, կտրուած մարդկութենէն, խոկալու եւ անխօս զրոյց ընելու, կարօտէն խանձուած սրտիս հետ... Ու դեռ աւելին, մինչեւ անգամ որոշած եմ պոկել զինքն իր տեղէն եւ ժայռի երկու կտորներու մէջ լա՛ւ մը արխնտելէ վերջ, դիմացս կախել շդդանակենիէ մը, եւ դիտել զինքը, այդպէս արիւնոտ վիճակին մէջ...

Որովհետեւ, ա՛լ չեմ դիմանար իր՝ կարօտի դանդաղումներուն,

Որովհետեւ, ա՛լ զիս ձանձրացուց իր հարցումներով թէ ե՞րբ պիտի վերջանան սա կարօտի ու պանդխտութեան տարիները...

— Ես ալ չեմ գիտեր... եւ ոչ ոք: Կը վերջանայ այն օրը, թերեւս երբ այս օտար մեր ոտքերուն թանձրացած փոշիները թօթվելով դէպի Արեւելք կ'ուղղուինք... մինակ դո՞ւն ես, քեզ նման շատե՛ր կան կարօտ ու թափառական աշխարհի չորս հովերուն, կը պայքարին ու կը տոկան, վարդագոյն յոյսեր կապած ապագային համար...

Լանսէ՛յ, չկայ՝ 8-9 տարի առաջուան ճոխ ու շէն գաղութը, աւելի քան 500 հոգինոց: Մանրանկար մը մնացած է միայն այն տեսնուան գաղութէն, փոքր թիւ մը, հազիւ երեք տասնեակ:

Չկան Կովտունցիներ եւ ուրիշ քանի մը հայրենասէրներ, որոնք այս գաղութին ազգային կեանքի կանթեղին ձէթ կը ճարէին միշտ: Ասոնցմէ մէկն ալ (ընկ. Յակոբ Կարապետեան - Քեռի) քանի մը ամիս առաջ եղերական մահ մը ունեցաւ Մարսէյլի մէջ, նաւահանգիստը աշխատանքի ժամանակ...

Չկայ մեր «Մուրատ» ակումբը: Հինը քանդուած ու բարձրահասակ շէնք մը շինուած է իր տեղը: Այստեղ էր, որ մենք առաջին անգամ, եօթը երիտասարդներ, կնքահայրութեամբ՝ ընկ. Ն. Բչիկեանին, մեր երդումը կատարեցինք, մեր աջ ձեռքերը բարձրացուցած.

— «Մտնելով Հ.Յ. Դաշնակցութեան դրօշին տակ, կ'ուխտեմ եւ կ'երդնում պատւոյս, անձիս եւ Աստուծոյս վրայ, որ հաւատարիմ պիտի մնամ իր ծրագրին, կանոնագրին եւ սկզբունքներուն, ու մինչեւ կեանքիս վերջը պիտի պայքարիմ անոր նպատակին — Միացեալ եւ անկախ Հայաստանի իրականացման համար: Եւ անոր մէջ պիտի պաշտպանեմ հայ ժողովուրդի քաղաքական ու տնտեսական շահերը»:

Ո՞ւր է մեզ՝ ամուրիներուս յատկացուած «զօրանոցը», (տախտակէ տաղաւար): Քանդուած ու անհետացած է, եւ խոպան արտի մը վերածուած: Ահա մահճակալիս տեղը... Բարձրահասակ փշոտ խոտեր դրացած են, ու ես կեցած այս վայրի խոտերուն մէջ, յիշատակներուս կծիկին ծայրը կը փնտռեմ...

Թափուր է «Պլիտօն» սրճարանը, եւ ա՛լ չի լսուիր գինիի սեղաններուն շուրջ հաւաքուած զուարճասէր Հայերու երգերուն ձայնը:

Անշունչ դիակ մըն էդարձեր «Քաֆէ Պլան»ը: Ոչ մէկ հայկական հանդէս...

Չորս տարի շարունակ, սեղաններով ու փայտերով բեմ ենք շինած այս տեղ, քանի մը ժամուան համար, ու ամէն անգամ ալ, դուռնէ-դուռ ինկած, գորգ, կապերտ ու զանազան բաներ հաւաքած ենք գաղութէն, բեմը զարդարելու, եւ քանի մը ժամ վերջ դարձեալ քանդելու:

Գաղութին մէջ ազգային ոգին վառ պահելու պայքարն էր սկսած, ու մենք սիրով կը տանէինք այս գործը, եւ մինչեւ այսօր ալ այդ պայքարի ճամբուն մէջ ենք:

Չկայ ու բակի վերածուած է «ընկեր» Զախրովի ճաշարանը, ուրտեղ, ճաշի առեն ան մեզի հատ-հատ բանի «թրաշ» կ'ընէր, կարգաւ սեղանները դառնալով, ու մենք ակամայ մտիկ կ'ընէինք, խնդրելով որ կարճ կապէ իր «ծար-ճոթ» չունեցող պատմութիւնները...

Ո՞ր մէկը յիշել ութ տարի առաջուան սիրելի յիշատակներուն: Ոչ մէկ բան չէ մնացած, ու բոլորը անհետացած են:

Այս բոլորէն վերջ, կանգուն կը մնայ ու իր գոյութիւնը կը շարունակէ միայն ընկ. Պարգեւին Փօթոյի մեքենան, ոտքի վրայ, միշտ պատրաստ, սինէմա «Վարիէթէ»ին առջեւ: Իսկ ընկ. Պարգեւն ալ, «Պլիտօն»ի ապակեայ դրան՝ ներսի կամ դրսի կողմէն կեցած, իրենց երեք աչքերով կը դիտեն շարունակ իրար ու բոլոր անցորդները...

Ու ես, ութ տարի վերջ առաջին անգամն է որ կը հանդիպիմ, ու այս բոլոր յիշածներս ու յիշողութենէս վրիպածներ ալ թերեւս անչնչացած կը գտնեմ: Բոլորը հեռացած ու ցրուած են զանազան շրջաններ, որոնցմէ քանի մը հոգի ալ իրենց գերեզմաններն անգամ «ղարիք» ձգած են սա Ռիւ-տ'Ասիոյէն քիչ անդին...:

ՆԵՐՍԷՍ ԽԱՉԻԿԵԱՆ

ՎԵՑ ՄԱՏՆԵՐՈՎ

Սպանիոյ Վալլատոլիտ նահանգին Փալացուէլօ գիւղին ամբողջ բնակչութիւնը իրենց ձեռքերուն վրայ վեց մատ ունին, փոխանակ հինգի:

Ի ՊԷՏՍ ՉԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ.— Անմահն Միլտոն իր «Դրախտ Կորուսեալ»ին Դ. Գլուխը կամ դրուագը կը սկսի վեհագոյն կոչով մը առ Լոյսը, որուն բանական ճառագայթը միայն կը շողար միտքին մէջ — կոյր ըլլալով, եւ այսպէս.—

Լո՛յս սուրբ, ողջո՛յն ընդ քեզ, անդրանիկ դու երկնից ծընունդ,
Եւ կամ Մըշտընջենին յաւէտակից դու ճառագայթ,
Իցէ՞ ինձ ամբասիր ի դոյն բզքեզ կարդալ անուն.
Քանզի լոյս է ինքն Աստուած, եւ ոչ բնակեալ յաւիտենից
Այլ ի լոյս անմատոյց, ի քեզ ապա բնակեաց եւ եթ,
Ի քեզ, ծագումն զուարթ անեղական զուարթ էութեան:

Հայկական նոյն չափը, որով Բագրատունին թարգմանեց նաեւ Միլտոնը: Աւելորդ է կրկնել հոս չափին թիւերը, քանիցս փորձած եւ ցուցադրած ըլլալով:

Կը մնայ որոշ կերպով հասկնալ: Կը խորհիմ, թէ ընթերցողներս խրտչելու մեծ պատճառ մը չունին, այս քանիերորդ անգամ հրահանգուած ըլլալով: Բայց հետեւիմ իրենց.—

Լո՛յս սուրբ, ողջո՛յն ընդ քեզ (կ'ողջունեմ քեզ), դուն որ երկինքի անդրանիկ ծնունդն ես (չէ՞ որ կայ այն խօսքը, թէ եղիցի լոյս), եւ կամ մշտնջենաւորին (Յաւիտենական Աստուծոյ) յաւէտակից (գոյակից, անոր հետ մէկտեղ եղող, եւ այդ պարագային սահեղծուած, արարած չըլլար): Միլտոն սակայն այս վերջին ենթադրութիւնը բարեպաշտութեան հակառակ համարելով, կ'անդրադառնայ սխալին եւ կ'ըսէ.— Իցէ՞ ինձ (Ներելի է՞ արդեօք, կրնա՞մ առանց մեղք մտնելու (ամբասիր) կարդալ զքեզ ի դոյն անուն — այդ անունով անուանել, կանչել քեզ: Եւ իբրեւ արդարացում, կը յարէ — Քանզի Աստուած ինքն ալ լոյս է, եւ ի յաւիտենից (աշխարհը չծնած) ուրիշ տեղ չբնակեցաւ, այլ անմատոյց, անմատչելի, լոյսի մէջ: Ապա (ուրեմն) քու մէջդ միայն (եւ եթ) բնակեցաւ, քո՛ւ մէջդ, ո՛վ անեղական (յաւիտենական) պայծառ էութեան (էակին, Աստուծոյ) պայծառ, զուարթ ծագո՛ւմը, ծնունդը:

Կը տեսնես, սիրելի՛ ընթերցող, թէ ճիգը կը յաղթէ նաեւ ամէնէն բարձր միտքերուն սահեղծագործութեան, ըմբռնելու համար զայն: Եւ վստահ եղիր, որ այս բարձրութեան հասնելու համար անհրաժեշտ է լեզուին կանոններուն, բառերուն բնութեան տեղեակ ըլլալ եւ, նաեւ, նախադասութիւններուն իրարու հետ կապակցութիւնը ճշդել եւ թելը չթողուլ, դարձդարձիկ կծիկը քակելու համար:

Այսպէս, կը տեսնենք (նայէ՛ վերը առաջին տողին վրայ) որ այդ տողին մէջ բայ չկայ, բայց իմաստը ա՛յնքան լուսաւոր է որ այլուր անխուսափելի եղող բայը այդ տողին մէջ աւելորդ բեռ մը պիտի ըլլար, չէ՞: Եթէ սակայն քերականօրէն փափաքէինք լուծել, մեր միտքէն եղիցի՝ բայը կը դնենք ողջոյնին եւ ընդ քեզին մէջտեղը, եւ այդ պարագային՝ ողջոյնը ենթակայ կ'ըլլայ եղիցիին: Երկու ուղղական հոլով գոյականներ կան, նայեցէ՛ք, լո՛յս եւ ծնո՛ւնդ, որոնք կը կոչուին կոչական, քանի որ քերթողը

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՊՈԼՍՈՅ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԴԵՍՊԱՆ ՓՈԼ ՔԱՄՊՈՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ (1895-96)

Թարապիա, 15 հոկտ. 1896

Ծիշկին այսօր Փարիզ կը հասնի, առաջ քան Ռուսիոյ կայսրը: Կ'ուզէի որ Հանօթօ համոզուէր թէ պէտք է բան մը ընել, պէտք է խօսիլ Ռուսերուն հետ, անոնց ցոյց տալ քաղաքական եւ նիւթական փլուզումի (քրախ) մը վտանգները, եւ միջոցներ ձեռք առնել: Կը վախնամ որ, ի մեծ ամօթ մեզի, անցեալ ամսուան սարսափելի դէպքերը, 1895ի դէպքերուն նման, պարզ խօսակցութիւններու նիւթ ծառայեն:

Երէկ Տիկ. Տը Լա Պուլինիէր գնաց ճերմակեղէն եւ ծածկոց բաշխելու Հասքէօյի մէջ, որ բոլորովին աւերակ դարձած է ջարդերէն վերջ: Հրաշալի կին մըն է: Տիկ. Տը Լա Պուլինիէրի դիրքը քաջ եւ անսադիտ էր, բնաւ չհորանջուց իր պաշտօնը: Ամէն մարդ գնահատանքով կը խօսի իր մասին:

Թարապիա, 3 հոկտ. 1896

Երէկ Բերա գացի: Հիւանդանոցին մէջ քոյր Ժանը տեսայ: Ինծի ցոյց տուին երեք Հայեր, մէկը 13 տարեկան տղեկ մըն է: Բոլորն ալ գտած են դիակներով բեռցուած սայլի մը մէջ, ողջ: Մէկուն մարմինը ծածկուած է սուինի եւ դանակի վէրքերով, գլխուն վրայ կային չորս հարուածներ, գանկոսկրը կոտրած է, դէմքին վրայ սուինի երկու հարուածներ, մէկ հարուածով՝ աչքն ելած է ակնոսկրէն: Գանկահատութեան ենթարկուեցաւ: Կ'ապրի դեռ եւ պիտի բժշկուի: Հրաշք է:

Տոլմա-Պաղչէի մէջ, ցամաք ելած առեն՝ տեսայ դասակ մը զինուորներու անցնիլը: Ասոնք կը պատկանէին այն համիտէ զօրամասերուն, որոնք այնքան ջարդեր կատարեցին Փոքր Ասիոյ մէջ: Քրտական աշիրէթ, որոնց համազգեստ հագցուած է: Քաղաքապահ կանոնաւոր բանակ մը կազմելու նպատակով՝ անոնց տրուած է սուլթանին անունը: Իրենց դէմքը սարսափ կը պատճառէ: Սեւ գլխանոց (քալփաք) մը՝ ուղտի մազէ չուաններով՝ շրջակապած իրենց գլխուն, հագած՝ կապոյտ ու երկար տառատակ մը եւ հսկայ կօշիկներ, ծանրօրէն կ'անցնին, ճիշդ ուղտերու նման, եւ աջ ու ձախ կը նետեն իրենց անասունի նայուածքը: Ասորեստանցիներու կիսադէմքով, իրենց քունքերուն փակած կէս-սեւ, կէս-կապոյտ մազերով, սարսափ կ'ազդեն: Պիտի կարծէիք երեւակայական անասուններ մարդկային գլուխով, Նինուէէն բերուած: Այսպիսի բանակ մը արձակել Պոլսոյ վրայ, կը նշանակէ հուրի եւ սուրի մատնել բնակչութիւնը:

Թարապիա, 8 հոկտ. 1896

Կը յուսամ որ Հանօթօ կրցաւ համոզել Ռուսիոյ ցարը թէ անհրաժեշտ է համաձայնութեան գալ Անգլիոյ հետ, Արեւելքի գործերուն մասին, այլապէս վերստին պիտի իյնանք անցեալ տարուան խայտառակ քաղաքականութեան մէջ, եւ Սուլթանը, վստահ թէ անպատիժ պիտի մնայ, նոր բարբարոսութիւններ պիտի գործէ:

15 հոկտ. 1896

Լրագիրներու տուած տեղեկութիւններէն զատ, ուրիշ որեւէ լուր չունինք ցարին Փարիզ այցելութենէն: Տակաւին քաղաքականութեան մէջ որ եւ է անդրադարձում չտեսանք այդ ճամբորդութենէն, որմէ շատ բան կը սպասուէր, թերեւս ալ երբեք անդրադարձում չունենայ: Ցարը, ոչ աւելի քան Հանօթօն, չի տեսներ կացութեան ծանրութիւնը Արեւելքի մէջ: Մէկը տակաւին կը տեսնէ Լոպանովի աչքերով, իսկ միւսը այստեղի գործերը կը դատէ տասը տարի առաջուան յիշատակներով: Եւրոպայի մէջ միակ մարդը, որ կը գնահատէ կացութիւնը իրականութեան մէջ, ծերունի Կլէտսթոնն է, որ կը պահէ տակաւին դայրանալու իր կարողութիւնը: Ոչինչ կրնայ գաղափար մը տալ այն վայրագութեանց մասին, որ կը գործուին մեր աչքերուն առջեւ: Երեք օր հազարաւոր անմեղներ ջարդել տալէ վերջ, Սուլթանը այսօր ալ բանտերը կը լեցնէ եւ արտակարգ դատարաններու առջեւ, որոնք կը գործեն անընդհատ, կը դատէ այն դժբախտները, որոնք խռնած լեցուցած են աղտոտ նկուղներու մէջ: Այս ամէնը ինծի կը յիշեցնէ Սարսափի տարիներու յեղափոխական դատարանները:

Սուլթանին խորհրդականը, Իզզէթ պէյ, որուն դիմեցի, այս շաբթու, միջամտելու համար ի նպաստ հայ կարեւոր անձնաւորութեան մը, որ դրկուած է դատարան, կը պատասխանէ թարգմանիս.— «Իր դատական թուղթերուն մէջ չկայ բան մը որ դատապարտել տայ զինք, սակայն եւ այնպէս յանցաւոր է, որովհետեւ բոլոր Հայերը յանցաւոր են իրենց սիրտին մէջ»: Ուրեմն, այս մարդը պիտի կախուի հաւանաբար: Պիտի կախուի մանաւանդ անոր համար, որովհետեւ օսմ. կառավարութիւնը իրեն կը պարտի 2,500,000 ֆր.: Այս բարբարոսութեանց առջեւ Եւրոպայի ցոյց տուած անտարբերութիւնը զարմանք կը պատճառէ նոյնիսկ Թուրքերուն, որոնք այսքան զօրաւոր չէին կարծեր իրենքզիրենք: Ուստի կը գնահատեմ Կլէտսթոնը: Գալով Րոզպէրիի, որ իր անխոհեմութիւններով, ամէնէն աւելի նպաստեց արթնցնելու հայկական ցանկութիւնները եւ Եւրոպայի թերահաւատութիւնները գայն կը համարիմ հասարակ քապոթէն մը:

(6)

ՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐ

Դամասկոսէն կը հաղորդեն.— Մօտ երկու շաբաթէ ի վեր Ազգայնական պլօքը ո եւ է լուր չստանար Փարիզէ սուրիական պատուիրակութենէն, ֆրանքօ-սուրիական բանակցութեանց ընթացքի մասին: Այս երկարատեւ լռութիւնը քիչ մը մտահոգութիւն կը պատճառէ բոլորին: Շատեր կ'ըսեն թէ բանակցութիւնները կանգառած են որպէսզի բանակցողները սուրիացի թէ ֆրանսացի, ժամանակ ունենան հասարակաց շահերու խնդիրը ուսումնասիրելու, քանի որ զինուորական խնդրէն վերջ ամենակարեւորագոյն եւ էական խնդիրն է Սուրիացիներու համար: Սուրիացիները կ'ուզեն նախ անկախ ըլլալ տնտեսապէս, որ պէտքի քաղաքական անկախութիւնը իրական դառնայ: Կ'ըսուի թէ սուրիացի եւ լիբանանցի անդամներէ բաղկացած խորհուրդ մը պիտի տնօրինէ հասարակաց շահերը եւ թէ պատուիրակութիւնը կ'աշխատի այս արդիւնքին հասնելու համար:

անոնց կոչ կ'ուղղէ, միտքովն ալ անոնց կը յառի: Ծնունդը իրեն յատուկ ածական մը ունի — անդրանիկ —, եւ երկնից սեականն ալ կ'ըլլայ ծնունդին յատկացուցիչը, որո՞ւ ծնունդը — երկինքին: Աւելորդ է ըսել, թէ լոյսին ածականն ալ սուրբն է: Կը մնայ ընդ քեզ եւ դու: Ընդ քեզ՝ նախադրութեամբ խնդիր (անշուշտ եղեցի բային կը պատկանի), իսկ դու կը միանայ արդէն ծնունդին — ծնո՛ւնդ դու, դո՛ւ ծնունդ — միասին կոչական:

Այս առաջին տողին փորձառական վերլուծումին լոյսով ձեզի կը մնայ վերլուծել նաեւ միւս տողերը: Ընդհանուր կանոն՝ դիւրութեան համար. — Ուշադիր ըլլալ բառերուն իրարու հետ ունեցած կապին: Զոր օր. յաւէտակից դու ճառագայթ — յաւէտակից իբրեւ ածական կապուած է դու եւ ճառագայթին: Ուրիշ օրինակ մը — անբասիր (ամբասիր) կարդալ — կրնա՞ք ըսել, առանց վարը հիմա ըսելիքս կարդալու, թէ անբասիրը իրրեւ ի՞նչ, ի՞նչ յատկութեամբ կապուած է կարդալին: Եւ ահա կը սպասեմ քիչ մը: Բայց վստահ չեմ որ պիտի կարենաք գտնել: Ըսե՛մ ուրեմն — անբասիր մակբայ է «կարդալ»ին: Ինչո՞ւ — որովհետեւ կը հարցնեմ — ի՞նչպէս անուանել, եւ կը պատասխանեմ — անբասիր անուանել: Եւ «ի՞նչպէս» հարցումին պատասխան կամ ձայն տուող բառը կ'ըլլայ (եղանակական) մակբայ: Այս վերլուծումը բնաւ առարկութիւն չի վերցներ, այնպէս չէ՞: Ապա թէ ոչ՝ անբասիրը այդ տողին մէջ ուրիշ ո՞ր բառին հետ կարելի է կապել: Ոչ մէկ բառի:

Հակառակ այս ծանօթութիւններուն չոր ու ցամաք երեւոյթին, ասոնցմով է որ կը մշակուի հմտութիւնը, եւ բառերուն իրարու հետ կապակցութեան զսպանակը կ'օգնէ նաեւ գաղափարներու յարակցութիւնը երեւան բերել բարձրագոյն գիտութիւններու մէջ: Ըսուած է թէ հին բանաստեղծները միեւնոյն ատեն անթերի կամ կատարեալ քերականագէտներ եղած են, կամ զբաղելով լեզուին հետ, կամ, բնականօրէն, օժտուած ըլլալով չափի ու ներդաշնակութեան զգացումով, ինչ որ արդէն տրամաբանական հիմը կը կազմէ բուն Քերականութեան: Չէ՞ որ այս վերջինին սկզբունքն է սովրեցնել՝ բառերը իրարու հետ ա՛յնպէս մը կապել, որ կարելի ըլլայ իմաստ մը առաջ բերել: Բառերու այդ կապին գաղտնիքը կամ պէտքը գիտցող բանաստեղծը եւ գրագէտն է որ անոնց ետեւ կամ առջեւ դրուելուն գեղեցկութիւնը, ա՛յն է՝ շարադրութիւնը, կրնայ ո՛չ միայն ըմբռնել եւ գնահատել, այլ եւ իրագործել:

ՏԱՐԱԶ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՎԻՃԱԿԸ

— . —

(Բ. եւ վերջին մաս)

Դպրոցասէրը Փարիզի մօտերը, Րէնսիի մէջ պահելով հանդերձ իր կեդրոնական վարժարանը, կրթութեան փոքրիկ վառարաններ հաստատեց հայաշատ գաղութներու մէջ, եւ բազմապատկեց իր ճիգերը, որպէսզի աւելի լայն սահմաններուն մէջ կարենայ կատարել իրեն ինկած բաժինը:

Մարսէյլի մէջ հիմնեց նախակրթարան - մանկապարտէզ մը, որուն կրթական մակարդակին բարձրացման համար հարկ եղած կարգադրութիւններն ըրած է. վարձած է նոր շէնք մը, որ օժտուած է վարժարան. բոլոր յարմարութիւններով: Կը յուսացուի, որ աշակերտներու թիւը բարձրանայ մինչեւ 250ի:

Փորթ տ'Իթալիի մասնաժողովին ջանքերով տեղին վրայ կը պահուի հայերէնի դասընթացք մը, որուն կ'աշակերտին շուրջ 100 աշակերտներ: Հայերէնի դասընթացք մը Վիէննէի մէջ, եւ ուրիշ մը Տրակինեան, «Ցառաջդիմասէր» միութեան հոգողութեան ներքեւ: Վիէննէի եւ Տրակինեանի դասընթացքները չկրցան իրենց գոյութիւնը պահպանել ներկայ տնտեսական տագնապին բերումով:

Րէնսիի կեդր. վարժարան.— Րէնսիի կեդրոնական գիշերօթիկ վարժարանը ունեցաւ սրտապնդիչ արդիւնք մը: Կարող ուժերու վստահուեցաւ ուսումնական գործը, եւ շնորհիւ իր կոչումին գիտակից ուսուցչական կազմի մը տարած ջանքերուն, կրթական գործը կանգնեցաւ ամուր հիմերու վրայ:

Հայերէնագիտութիւնը (հայերէն լեզուն, գրականութիւնը եւ պատմութիւնը) գրաւեց գլխաւոր տեղը ուսումնական ծրագրին մէջ:

Պէտք եղած ջանքերը թափուեցան, որպէսզի Ֆրանսերէն լեզուն եւս հայերէնի համազօր ընթանայ: Այնպէս որ Ֆրանսերէն լեզուի մէջ տկար եղողները դրկուեցան Ecole Communale, եւ առանձին դասընթացք մը հաստատուեցաւ այսպիսիներու համար:

Ուսանողական եւ առեւտրական գիտութիւնները նոյնպէս աւանդուեցան մասնաւոր հոգածութեամբ:

Ուսման միւս ճիւղերը (կրօնագիտութիւն, բարոյագիտութիւն, ընդհ. պատմութիւն, աշխարհագրութիւն, քաղաքաց. կրթութիւն, բնական եւ բնապատմ. գիտութիւններ) պահեցին իրենց ուրոյն տեղը:

Ուժ տրուեցաւ գեղարուեստի ճիւղերուն: Մասնագէտ ուսուցչի մը միջոցաւ աւանդուեցան գեղագրութեան, գծագրութեան եւ նկարչութեան դասերը:

Ուշադրութիւն ընծայուեցաւ նոյնպէս սօլֆէժի, երգի, մարզանքի եւ պարերու:

Սանուհիները դպրոցէն դուրս.— Մխիթարական եւ ոգեւորիչ է սանուհիներու վարած կեանքը դպրոցական շրջանը բոլորելէ յետոյ:

Անոնցմէ շատերը արդէն հիմնած են ընտանեկան յարկեր, ուր իբրեւ տիպար մայրեր անտարբեր եղած չեն դէպի հանրային կեանքը, եւ իբրեւ գործօն տարր ծառայած են մշակութային ու բարեգործական զանազան կազմակերպութիւններու մէջ: Ֆրանսայի մէջ Հ. Բ. Ը. Միութեան եւ ուրիշ կազմակերպութիւններու կողմէ հաստատուած զանազան վարժարաններու եւ դասընթացքներու ուսուցչուհիները մեծ մասով մեր սանուհիներն են, որոնք արժանացած են գնահատանքի:

Եւ Սանուց Միութիւնը՝ իբրեւ կազմակերպութիւն Դպրոցասէրի յարկէն ներս դարձած է կենդանի ուժ մը: Միութիւնը՝ իր կազմակերպած ներքին հանդէսներով, դասախօսութիւններով, իր հիմնած գրադարանով, իր բերած նիւթական համեստ, սակայն, սրտագին օժանդակութիւններով կոչուած է կեդր. Վարչութեան անմիջական հոգածութեան տակ ստանձնելու պարտականութեան աւելի մեծ բաժին մը հանդէպ մայր վարժարանին:

Մասնաճիւղեր.— Մեր Մասնաճիւղերը իրենց բոլորանուէր ջանքերով բերած են իրենց կարեւոր նպաստը Դպրոցասէրի կրթական գործին:

Եգիպտոսի Մ-ճիւղը՝ իրեն գլուխ ունենալով Տիկին Ա. Բօղոսի նման անկուն ու կորովի ատենապետ մը, ինչպէս նաեւ Անկէնի, Մարսէյլի, Լիոնի, Վիէննէի եւ Փորթ տ'Իթալիի Մ-ճիւղերը ունեցած են պատուաբեր ու գեղեցիկ գործունէութիւն մը:

Օժանդակող կազմակերպութիւններ.— Սրտագին շնորհակալութեամբ կ'արձանագրենք անունները այն կազմակերպութիւններուն, որոնք իրենց թանկարժէք աջակցութեամբ սատարած են Դպրոցասէրին: Փարիզի Տիկնանց Միութիւնը՝ վարժարանին մէջ կը պաշտպանէ ութ սանուհիներ: Անվերսի Տիկնանց Միութիւնը անցեալին մէջ պաշտպանած է մէկ սանուհի, եւ վստահ ենք, թէ այսուհետեւ ալ պիտի շարունակէ բերել իր սրտապնդիչ գործակցութիւնը մեզ: Արգարեան աւանդի խնամակալութիւնը՝ իր տարեկան նպաստով շատ կարեւոր օժանդակութիւն մը ընծայած է, եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, այս առթիւ, իր հայրապետական բարձր հետաքրքրութիւնը ցոյց տուած եւ քաջալերած է մեր կրթական յարկը:

Արձանագրենք նոյնպէս Անգլիոյ լորտ Մէյըրսֆըլտի մարդասիրական գեղեցիկ զգացումները, զորս ցոյց կուտայ մեր հաստատութեան նկատմամբ, ամէն ամիս կանոնաւորաբար մեզ հասցնելով անգլիացի բարեկամներու փոքրիկ նուէրները:

Վերջաբան.— Դպրոցասէրը հպարտութեամբ կը յայտարարէ, թէ իր գոյութիւնը կը պարտի միայն այն անվերապահ համակրանքին, զոր գտած է հայ ժողովուրդին մօտ: Իր հաստատութեան միակ աղբիւրը եղած է ան: Դպրոցասէրը չունի դրամագլուխ եւ ոչ ալ հիմնադրամ: Սակայն իր հետ ունի աւելի մեծ ուժ մը, զոր կը ներկայացնեն իր ազգակիցները: Վստահ է, թէ ներկայի դժուարութիւնները պիտի հարթուին շնորհիւ այդ ուժին, եւ Դպրոցասէրին կարելիութիւններ պիտի ընծայուին շարունակելու համար իր օգտաշատ գործը:

Վարչութիւն

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒՆ ՀԱՆԴԷՍԸ

— o —

ՄԱՐՍԷՅԼ (Ցապաղած).— Սէն Ժէռոմի Թաղականութեան նախաձեռնութեամբ, մանկապարտէզի ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցաւ օգոստ. 8ին: Նախապէս մտադրուած էր դաշտահանդէս մը տալ, բայց Պ. Ցակոբ Գմպլեանի ծառազարդ պարտէզին մէջ հրդեհ ծագած ըլլալով, մեծ վնաս պատճառած էր մեր բարեկամին: Ուստի հանդէսը տեղի ունեցաւ Պ. Մանուկի ընդարձակ սրահին մէջ: Հակառակ ճնշիչ տաքին, խուռն բազմութիւն մը փութացած էր քաջալերելու այս ազգօգուտ ձեռնարկը: Թաղականութեան ատենապետ Պ. Բարամեան հանդէսը բացաւ օրուան պատշաճ ճառով մը: Այս առթիւ վստահեցուց հանդիսականները, թէ յառաջիկայ տարի աւելի յաջողութեամբ գործի պիտի ձեռնարկեն: Երբ վարագոյրը բացուեցաւ, 65է աւելի փոքրիկներ միաձեւ հագուած ու մաքուր խնամուած, մանկական անմեղ ձայնով սկսան երգել «Տալուրիկ»ը: Փոքրիկ մը հայկական դրօշակի գոյներով շինուած թռուցիկ մը բարձրացուց ու մանուկներուն խումբը սկսաւ երգել «Սփիւռքի սէգ սարէն կորիճները գալիս են», յետոյ ուրիշ մը, նոյնքան հպարտ «Հայ եմ ես, քաջ Վարդանի թոռն եմ ես»: Այսպէս իրարու ետեւէ բոլորն ալ երգեցին, արտասանեցին ու պարեցին: Գեղջկական տարազով վեց փոքրիկներ յաջողապէս ներկայացուցին «Ծաղկավաճառուհին եւ պարտիզպանուհին»: Նկատի առնելով թերթին թանկ էջերը, կարգ մը անուններ զանց կ'առնեմ: Մէջ ընդ մէջ արտասանեցին օրիորդներ Մկրտչեան, Խոդեան եւ Անտոնեան: Այս աթիւ գնահատանքի արժանի է ուսուցչուհի օր. Ռ. Գարաքէօզեան, որ ջանք չէր խնայած հանդէսին յաջողութեան համար:

Մանկապարտէզին համար թաղականները տեղին վրայ ծախեցին վիճակախաղի տոմսեր: Հանդէսը փակուելէ առաջ Թաղականութիւնը շնորհակալութեան խօսքերով եւ ծաղկեփունջով մը պատուեց ուսուցչուհի օր. Գարաքէօզեանը: Սէն Ժէռոմի մանկապարտէզը ունի 65 աշակերտներ եւ աշակերտուհիներ եւ 25 ալ այցելու աշակերտներ, որոնք ֆրանսական վարժարան կը յաճախեն: Այս աշակերտները առաջ ամսական 10 ֆրանք կը վճարէին, բայց շնորհիւ Տիկնանց միութեան ջանքերուն այժմ անոնց ձրի կը դասաւանդուի: Ցանկալի է որ յաջորդ տարի ֆրանսական վարժարան յաճախող աշակերտներուն թիւը աւելնայ:

Մելիք Գալիբ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԵՐԳ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

— . —

ԿԻՒԹՊՈԼԻՍ, Լեհաստան, 17 օգոստ. (Ցառաջ).— Օգոստոս 12ին, ժամը 8ին կէսօրէ վերջ, «Հայոց Միութեան» դահլիճին մէջ մեծ շքեղութեամբ եւ բոլոր ներկաներու ոգեւորութեան մէջ տեղի ունեցաւ մեծ համերգ մը: Դահլիճը զարդարուած էր հայկական դրօշներով եւ կ'ամփոփէր գրեթէ ամբողջ հայ գաղութը:

Համերգը կատարեց ծանօթ քէմանչիստ Պ. Ռուբէն, ընկերակցութեամբ իր կնոջ (դաշնամուրի): Ներկայ էին Պ. Անտոնեան (Անտոնովիչ) Կէոպոլսոյ դատարանի նախագահ, Պ. Ց. Մոշտայ, կառավարական դրամատան վարիչը, Գեր. Վ. Վ. Քրմբեան, Կէոպոլսոյ մայր եկեղեցւոյ կանոնիկոսը եւ Հայոց դրամատան բարձր պաշտօնեայ մը, Գեր. Բվարինսքի, Թէոդորովիչ գերապայծառին ընդհանուր խնամակալը եւ Հայ եկեղեցւոյ կանոնիկոսը, Աստուածատուր Վ. Ակսրովիչ, մայր եկեղեցւոյ փոխ-ժողովրդապետը, Գրիգոր Վ. Բոմաչեան սոյն եկեղեցւոյն փոխ-ժողովրդապետը եւ Հայ ու Լեհ հոծ բազմութիւն մը: Պ. Ռուբէն եւ Տիկ. Ազնիւ համերգը լրացնելէ վերջ, Պ. Անտոնեան իբրեւ նախագահ շնորհաւորեց եւ Տիկին Ռուբէնի նուիրեց թանկագին ծաղկեփունջ մը:

Պ. Ռուբէն կրցաւ իր նուրբ արուեստով արթնցնել ամենախորը սրտերը, եւ արժեցնել հայկական երաժշտութեան գեղեցկութիւնը:

Կը մաղթենք մեր պատուական արուեստագէտին աւելի փայլուն յաջողութիւններ:

Գրիգոր Վ. Վարդապետեան

ՄԱՄՈՒԼ

«ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՊԱՆՔԱՆ»

— • —

Պուքրէշի «Արազ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (16 օգ.).

— «Քառասուն տարի առաջ, օգոստոս 14ին, ցնցուեցաւ Սուլթաններու մայրաքաղաքը: Բուռ մը հայ քաջեր մտեր էին Օսմանեան պանքան՝ աշխարհի խղճմտանքը սարսելու եւ Եըլտըզի Բորենին պահ մը սահմռկեցնելու համար իր որջին մէջ:

Գինով էր հայ ժողովուրդը այն տարիներուն: Երկաթէ Շերեփի պատուիրանը զոր Խրիմեան Պերլինէն հետն էր բերեր՝ ուխտուածներու նոր սերունդին էր թրծեր արդէն. հասունցեր էր սերունդ մը որ Րաֆֆիի վէպերով ներշնչուած՝ ուխտեր էր թիւէն չվախնալ: Այնպէս որ յեղափոխական կուսակցութիւնները որոնք ծնունդ կ'առնէին 1888էն յետոյ՝ հոգիները պատրաստ գտան սերմը նետելու համար: Ու հոգեկան այս տրամադրութեան վրայ աւելցուցէք յոյսի կաթիլները զորս անընդհատ կը ներարկէր Եւրոպան հայ ժողովուրդին, յաղթանակը բախտակից միւս ժողովուրդներուն որոնք ազատագրուեր էին մէկը միւսին ետեւէն, ու լուծը զոր երթալով կը սեղմէր Թուրքը հայ ժողովուրդի վզին շուրջ՝ արիւնելով անոր հէք կողերը, հիպնոսացուցեր էին հայ մթնոլորտը:

Ցոյսով, ուխտով, կամքով շաղախուած այդ գինովութեան պտուղն է «Պանք-Օթթոման»ը: Եթէ Դաշնակցութիւնն էր որ այդ մեծ յանդգնութիւնը նախաձեռնեց ու գլուխ հանեց, հայկական մթնոլորտն էր զինք ներշնչողը: Հայ քաղաքական միտքը կը խարխափէր դեռ այն օրերուն, իր յոյսը Եւրոպայի խոստումներուն կապած, ու դիւանագէտներու ճառերուն մեկնաբանութեամբը սնանելով:

Բարդէն Սեւեն, Հրաչն ու Արմէն Գարօն որոնք 23 քաջերով մէկտեղ շքեղ յանդգնութիւնը իրականացուցին՝ հայ ժողովուրդի ազատագրութեան պատմութիւնը դիւցազնական դրուագով մը պճնելով եւ Դաշնակցութեան առաջին մեծ ժէսթը կատարելով պատմութեան, ու այն միւս քաջերը որոնք յանձին Գնունիի, Միսաքեանի եւ Անդրէասեանի Սամաթիոյ մէջ հայ ժողովուրդի պատմութեան ամէնէն հերոսական մէկ դրուագը կը քանդակէին նոյն օրը, մեռնելու գացին մօտալուտ փրկութեան մը հաւատքով: Ցուսալով որ Եւրոպան կուգայ ազատել հայ ժողովուրդը:

Ցիշողութիւնները զորս մեզ թողուցին այդ մեծ դէպքէն վերապրողները, ու նամակները զորս Դաշնակցութեան արխիւէն քաղելով քանի մը տարիէ ի վեր լոյս կ'ընծայէ «Հայրենիք» ամսագիրը, մեզ կը բացատրեն հայ ժողովուրդին այն օրերու միամտութիւնը: Ժողովուրդները յաճախ կ'ապրին նման շրջաններ: Երբ հոգիները կը մագնիսանան, ու սառն բանականութիւնը կը մթագնի պահ մը: Երբ ամէնէն իմաստուններն անգամ ամբոխ կը դառնան, ու կը փոթորկին ամէնէն պաղարիւն մարդիկը: Նոյն իսկ ամէնէն փորձառու ժողովուրդները կրնան բռնկիլ այսպէս, ալեկոծիլ, տապլտկիլ արեան մէջ, ո՛ւր մնաց անոնք որոնք իրենց քաղաքական մանկութիւնը կ'ապրին:

Ի զուր է անշուշտ 40 տարի յետոյ «Պանք Օթթոման»ը դատել՝ հիմակուան մեր իմաստութեամբը: Քաղաքական միամտութեան շրջանն էր դեռ ան, ու ցոյցերէն հրաշք կը սպասէր հայ ժողովուրդը: Պէտք էր տարիներ անցնէին, ու տաք ու պաղ տեսնէր հայ յեղափոխութիւնը, որպէսզի հին միամտութիւնը ցնդէր: Ո՞րքա՛ն իրաւունք ունէր հայ յեղափոխական շարժման ամէնէն իմաստուն առաջնորդներէն մէկը, Նիկոլ Դումանը, երբ ցուցական գործունէութեան ու մասնակի ժէսթերու դէմ ծառացաւ՝ Դաշնակցութեան որդեգրել տալով համաժողովրդական ըմբոստութեան մէջ միայն փրկութիւն փնտռելու իմաստութիւնը:

Եթէ «Պանք-Օթթոման»ը կ'ոգեկոչենք այսօր, մեր սիրոյ տուրքը տալու համար է սերունդի մը՝ որ իր ժողովուրդին սիրոյն մահը անգոսնեց, ու հայ ազատագրութեան պայքարը պճնեց փառք յանդգնութեամբ մը:

Մեծ դէպքերը չեն դատուիր իրենց արդիւնքէն. կրնայ շատ անգամ ամէնէն մեծ հերոսութենէն ի վերջոյ յուսախաբութիւն ծնիլ, կամ հասարակ դիպուած մը, յանկարծ, ծնունդ տալ մեծ յաղթանակի մը: Ժողովուրդներու պատմութիւնը իր որքա՜ն անակնկալները ունի: «Պանք Օթթոման»ը շքեղ է իր ժէսթով, ու իր ստեղծած դղրդիւնով հայ հոգիներու մէջ»:

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ Ա. ԱՃԷՄԵԱՆ կը ծանուցանեն ծնունդը՝ իրենց անդրանիկ աղջկան՝ ԱՐՄԻՆԷԻ:

Մարսէյլ, 17 օգոստոս 1936

ԶՈՐՍ ՀՈՎԵՐԷՆ

ԱՊԱԳԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ ...

— . —

Գերման իշխանութիւնները արգիլեցին թղթահմայութեամբ ապագային գուշակութիւնը, նաեւ վաղուան կամ գալիք օրերուն հանգամանքները գիտնալը ձեռնահմայութեամբ կամ ուրիշ ո եւ է միջոցով: Բայց եկ տես որ մարդուն անհանդարտ բնութեան համաձայն է ճանչնալ ապագան, առագաստին գոնէ մէկ անկիւնը վերցնել: Մարդկութիւնը միշտ ունեցած է իր կախարդները, մարգարէները, սիբիլլաները, լուսաւորելու համար իր ընթացքը եւ սրտապնդելու համար զինքը: Կախարդները, փաքիրները գիտեն արդէն այս մինչեւ իսկ հիւանդագին հետաքրքրութեան սատակութինը: Որովհետեւ եթէ ապագան կը պայմանաւորէ չափով մը ներկան, այսինքն՝ եթէ գալիքը եղածին մէկ ձեւն է, բնական է ուրեմն որ մարդս ջանայ թափանցել ապագային: Ոչ, բնական չէ,— կը պատասխանեն Գերմանիոյ ձեռնհաս անձնաւորութիւնները: Բարի Գերմանացի մը ապագան գիտնալով ի՞նչ կը շահի, կ'ըսեն: Զի՞ բաւեր միթէ որ Առաջնորդը (Հիթլէր) միայն գիտնայ զայն...:

Եւրոպայի կարգ մը իրաւասու կախարդները գէ՞շ ըրին միթէ վերազինելով Տարտանէլը, որպէսզի ապագայ նոր զբաղումները ունենայ քաղաքականութիւնը, նոր ոճիրներ, նոր արկածախնդրութիւններ կամ նոր արիւնով ներկել Մերձաւոր Արեւելքի հորիզոնը:

ՍՐՈՒԱԿԸ ԵՒ ... ԵՐՋԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ

— . —

Հինգ տարի առաջ չորս ֆրանսացի նաւաստիներ, երկուքը, Պրըթօն, մին Նորմանտացի, չորրորդը Մարսէյլէն, ամերիկեան ծովեզերքէն իրենց մեկնած պահուն, ծովը նետեցին իրենց չորսին անունները կրող եւ մեղրամոմով կնքուած սրուակ մը: — Արդեօք ուրո՞ւ ձեռք պիտի անցնի սրուակը ... Այս միամիտ գրօսանքէն ետքը հինգ տարիներ անցան: Երկու Պրըթոններէն մէկը — Մէն կղզիին բացերը որսալու միջոցին — անցեալները գտաւ չորս անուններով սրուակը: Ուրախ զըւարթ, իսկոյն այս բարի լուրը հեռագրեց իր հայրենակիցին — չէր գիտեր թէ ինչ եղած էին միւս երկուքը — եւ յայտարարեց թէ անկէց առաջ ամերիկեան ջուրերուն մէջ նետուած սրուակը ֆրանսական ծովեզերքը կրկին գտնելը այնքան երջանկացուցած էր զինքը, որ կարծես Ազգային Վիճակախաղէն միլիոն մը շահած է...

Երջանկութիւն բուռածը յաճախ աստնկ չնչին ու փոքր բանի մը կը կապուի ...

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՏՈՂ - ՏՈՂ, շարք Ա. Գիշերուան մը երգերս: Գրեց՝ Օննիկ Կիւլմէզեան: 1936:

ՎԱԳԸՖՆԵՐՈՒ ՆՈՐ ԿԱՆՈՆԱԳԻՐԸ

— — • —

Թրքական կառավարութիւնը վերջերս հրատարակեց նոր կանոնագիր մը՝ վագըֆներու մատակարարութեան, բուն բառով՝ ոչ-թուրք փոքրամասնութեանց կալուածները եւ անոնց եկամուտները իր թաթին տակ առնելու համար: Ահաւասիկ այդ կանոնագրին գլխաւոր տրամադրութիւնները.—

Կանոնագրին 31րդ յօդուածին համաձայն, շահագրգռուողներու դիմումին վրայ, վագըֆներու վարչական ժողովը պիտի արձանագրէ մինչեւ հիմա չարձանագրուած կտակագրերը կամ անոնց նման փաստաթուղթերը եւ կամ դատական որոշումները: Թուրքերէնէ տարբեր լեզուներով գրուած կտակագրերն ալ կրնան վերածուիլ Թուրքերէնի:

34րդ յօդուածը կ'ըսէ թէ մատակարար մարմինները իրենց ցանկին մէջ պէտք է ներկայացնեն նաեւ թափու չունեցող կալուածները:

35րդ յօդուածը կը յայտնէ թէ թափու չունեցողներէն որո՞նք սեփականութիւնը կը նկատուին մատակարար մարմիններուն: Ահա այդ կարեւոր յօդուածը.

«Վերջնականապէս իրենց վագըֆին անուան կ'արձանագրուին այն կալուածները, որոնց թափուն դեռ չէ առնուած, բայց նուազագոյն տասնըհինգ տարի սեփականատէր ունեցած են: Թափուին կողմէ արձանագրուելու համար լուր կը տրուի, եւ այլեւս վերջնական կերպով վագըֆին անուան կ'արձանագրուի»:

36րդ յօդուածը կ'ըսէ թէ այս տեսակ արձանագրութեանց համար որ եւ է ծախք չառնուիր:

46րդ յօդուածը այս կէտն է որ կը ճշդէ:

Իր վագըֆին համար բացած դատերուն մէջ,— կ'ըսէ յօդուածը,— միւթէվէլլին անձամբ կը ներկայանայ եւ կը վարէ իր դատը, եթէ կը ներէ իր կարողութիւնը:

Իսկ եթէ չի ներեր, պարտաւոր է գրաւոր դիմել էվգաֆի վարչութեան եւ արտօնութիւն ուզել: Եթէ վարչութիւնը վագըֆին համար օգտակար նկատէ դատ բանալը, գրաւոր արտօնութիւն կուտայ: Հակառակ պարագային, իր պատճառաբանութիւնը 15 օրուան մէջ կը հաղորդէ: Միւթէվէլլին եթէ վագըֆի շահերուն համապատասխան չգտնէ այս պատճառաբանութիւնը, դարձեալ կը դիմէ էվգաֆին, որ առանց ուշացնելու Անգարայի կեդրոնական վարչութեան կը ղրկէ խնդրագիրը եւ առնելիք գրաւոր պատասխանը կը հաղորդէ միւթէվէլլիին: Այդ պատասխանը վերջնական է եւ մատակարարը պարտաւոր է հնազանդիլ անոր:

47րդ յօդուածը կ'ըսէ թէ մատակարարը կալուածները ուղղակի վարձու կուտայ, տարուան հրապարակի գինով եւ պաշտօնական հակակշռով: Վարձակալութեան առաւելագոյն պայմանաժամը 3 տարի է. աւելիին համար պէտք է արտօնութիւն առնել էվգաֆէն:

Ցօդ. 48.— Ցիսուն ոսկիէն մինչեւ 250 ոսկի նորոգութիւն եւ շինութիւն միւթէվէլլին կրնայ կատարել առանց արտօնութեան: Միայն, գործին լրանալէն վերջ, գիտական տեղեկագիրը կը ներկայացնէ, անոր կցելով ծախքերուն փաստաթուղթերը:

250 ոսկիէն մինչեւ 500 ոսկիի նորոգութեանց եւ շինութեանց համար արտօնութիւն առնելու է էվգաֆի տեղական վարչութենէն, իսկ 500 ոսկիէն աւելիին համար կեդրոն դիմելու է:

Ցօդ. 49.— Վագըֆի հասոյթները եթէ ծախքերէն աւելի ըլլան, այնպէս որ ծախսելիք տեղ չմնայ, միւթէվէլլիները պարտաւոր են այդ դրամները վագըֆ դրամներու դրամատունը ի պահ տալ: Ընթացիկ հաշիւ պիտի բացուի եւ կեդրոնին կողմէ որոշուած տոկոսը պիտի աւելցուի յիշեալ գումարներուն վրայ:

Եթէ այդ դրամները ետ առնել պէտք ըլլայ, վագըֆի վարչութեան կողմէ միաժամանակ դիմում պիտի ըլլայ կեդրոն, վարչական ժողովին, եւ եթէ ան ալ հաստատէ պէտքը, պիտի վերադարձուի: Իրենց նպատակին չգործածուելու պարագային, ոչ միայն միւթէվէլլին, այլ տեղին վագըֆի տնօրէնութիւնն ալ պատասխանատու պիտի նկատուի:

Ցօդ. 50.— Այս կարգի գումարները, վագըֆի դրամներու վարչութեան ժամանակին չյանձնող միւթէվէլլիները վագըֆի օրէնքին 33րդ յօդուածին համաձայն պաշտօնանկ պիտի ըլլան, իբրեւ վագըֆին վնաս հասցնող:

53րդ յօդուածը կարեւոր կէտ մը կը մատնանշէ: Ներկայ կանոնագրին հրատարակութենէն վերջ, մատակարար մարմինները պիտի ներկայացնեն յայտագիր մը, ուր ի մէջ այլոց պիտի յիշուի թէ մատակարար մարմիններ ի՞նչ փաստաթուղթերու վրայ հիմնուելով ստանձնած են մատակարարութիւնը:

ԿՌԻՒՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ ԿԱՏԱՂՕՐԷՆ

800 հոգի ողջ ողջ այրած ?

Մինչ այս մինչ այն, Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւները կը շարունակուին յարաճուն կատաղութեամբ: Ապստամբները չկըրցան գրաւել Իրունը եւ Սան Սէպասթիանօն, ուր կառավարական զինուորները յուսահատական դիմադրութիւն մը կը փորձեն: Ապստամբներու հրամանատարութիւնը նոր զեկոյցով կը կրկնէ թէ կառավարութիւնը հրձիգ ռումբեր կը գործածէ:

Ապստամբները գրաւեցին Տօն Պէնիթօ քաղաքը :

Զօր. Ֆրանքօ յարձակումի ձեռնարկած է Մալակայի դէմ, մաքրելու համար ճամբան դէպի մայրաքաղաք: Այժմ կռիւներ կը մղուին հիւսիսի երեք գլխաւոր ճակատներուն վրայ.— Սան Սէպասթիանօ, Սարակոսա եւ Կուատարրամա. իսկ հարաւային շըրջանը նոր ճակատ մը բացուած է Կրընատայի եւ Մալակայի միջեւ: Կարդագինէի գրաւումով ապստամբներուն առջեւ կը բացուի ամբողջ Անտալուզիան, բայց Մալական տեւական սպառնալիք մըն է Զօր. Ֆրանքոյի թիկունքին համար, Մարոքի զինուորներու փոխադրութեան ճամբուն վրայ:

Երկու կողմերն ալ ամէն օր կը շարունակեն յաղթանակներ ծանուցանել: Ապստամբները կ'ըսեն թէ Մայորքա ցամաք հանուած 3500 զինուորներուն 2500ը կոտորուած են: Պատերազմին հետ, փոխադարձ վրէժխնդութիւններն ու զանգուածային սպանդներն ալ կը շարունակուին: Ապստամբներու մէկ զեկոյցին համաձայն, կառավարութեան կուսակիցները Ալմէն - Տրալէյոյի մէջ 800 քաղաքացիներու վրայ քարիւղ լեցնելով վառած են: Զոհերուն մէջ կը գտնուի 81 տարեկան եպիսկոպոս մը: Մատրիտի մէջ գընդակահարուած է հռչակաւոր կափամարտիկ մը, Փաօլինօ Ուզքուտուն, որ մեծ համբաւ կը վայելէր Եւրոպայի եւ Ամերիկայի մէջ:

*** Մեքսիկայի կառավարութիւնը որոշեց 30 վակոն լեցուն զէնք ղրկել Մատրիտի կառավարութեան: Իսկ Արժանթինի կա – ռավարութիւնը որոշեց ճանչնալ ապստամբներու առժամեայ կա - ռավարութիւնը :

*** Անգլիա հասած փախստականներ անհաւատալի զարհու - րանքներ կը պատմեն Պարչելոնայի մասին: Փախստականի մը պատմութեան համաձայն, կարմիր զինուորները վանքէ մը ներս մտնելով, մերկացուցած եւ հրացանի բռնած են բոլոր վանական - ներն ու նորընծաները: Ցետոյ մայրապետները ժողվելով, անոնց աչքերուն առջեւ բռնաբարած են փողոցներէն ներս քշուած կիներ: «Եւ վերջապէս մայրապետներն ալ մերկացուեցան կարմիր կինե - րու կողմէ եւ դուրս հանուեցան: Հրաման տրուած էր որ վազեն երթան հագուստ ճարեն: Բայց հազիւ քանի մը քայլ հեռացած, բոլորն ալ հրացանի բռնուեցան »:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԴԱՏԱԿԱՆ ԽԵՂԿԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

ԶԻՆՈՎԻԵՒ ՀՐԱՄԱՅԱԾ ԷՐ ԻՐ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐԻՆ ՍՊԱՆՆԵԼ ՍԹԱԼԻՆԸ...

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՄՐՑՈՒՄ՝ ՅԱՆՑԱՆՔ ԽՈՍՏՈՎԱՆԵԼՈՒ

Երկրորդ օրը, հինգշաբթի, աւելի բարեկենդանային տեսա - րան մը պարզուեցաւ Մոսկուայի Գերագոյն Ատեանին առջեւ, Զինովիեւի հարցումներուն, խոստովանեցաւ թէ հրամայած էր րութեան առթիւ: Կարծես հանդիսաւոր մրցում մը սարքուած էր, եղած - չեղած յանցանքներ խոստովանելու համար :

Հինգշաբթի օր, Զինովիեւ պատասխանելով դատախազ Վի – շինսքիի հարցումներուն, խոստովանեցաւ թէ հրամայած էր իր քարտուղարին, Պօկտանի, որ սպանէ Սթալինը:

— « Ինքզինքս յանցաւոր կը յայտարարեմ բովանդակ աշխարհի բանուորութեան առջեւ,ըսաւ ամբաստանեալը, ձայնափիւռին մէջէն խօսելով: Եւ գիտեմ թէ այստեղ արտասանուած ամէն խօսք կը տարածուի ամբողջ աշխարհի մէջ: Այժմ ես վերջնապէս որո – չած եմ ըսել ամբողջ ճշմարտութիւնը, եւ ոչ թէ անոր մէկ մասը»:

Ցետոյ ակնարկելով ամբաստանեալներէն Սմիրնովի այն խօսքին թէ ինք ստախօս մըն է, Զինովիեւ շարունակեց.

— « Այո, ես յաճախ ստեցի, երբ պայքար սկսայ կուսակցու – թեան: դէմ: Ես ընդդիմութենէ մինչեւ հակայեղափոխութիւն եւ ահաբեկչութիւն գացի: Ես երբեք չխզուեցայ Թրոցքիի հետ եւ երբեք չդաւաճանեցի անոր խմբակին հետ կնքուած զինակցու - թեան: Բայց մենք խաբեցինք կուսակցութիւնը, մէկ կողմէ հաւատարմութիւն կեղծելով կուսակցութեան , միւս կողմէ պայքարելով կուսակցութեան դէմ, նոյն զէնքերով ինչպէս Թրոցքին, բայց տարբեր մեթոտներով: Մենք Թրոցքիի արտաքին կազմակերպու - թեան մէկ ճիւղն էինք: Ինչ որ ան դուրսէն կ'ընէր աւելի բաց, մենք այստեղ կը կատարէինք գաղտնապէս »:

Ցետոյ խօսեցաւ Քամենեւ, մօտ երկու ժամ, եւ խոստովանե – ցաւ թէ իշխանութեան կը տենչար: Դատախազը հարցուց թէ Խ. Միութեան արիւնածարաւ թշնամի՞ մըն էր:

— Այո, պատասխանեց ամբաստանեալը, արիւնածարաւ թըշնամի մըն էի:

Եւ քրքիջ մը բարձրացաւ սրահին մէջ:

Քամենեւ պատմեց թէ իրենց ահաբեկչական խմբակին մաս կը կազմէր Սոքոլնիքով, Լոնտոնի դեսպանը, բայց դիտմամբ հեռու կը պահուէր որ եւ է վտանգաւոր գործունէութենէ, որպէսզի կարենայ շարունակել իր պաշտօնը եւ դիւրացնել Զինովիեւի, Թրոցքիի եւ իմ իշխանութեան տիրացումը, տրամաբանական պահուն»:

Իբրեւ վկայ լսուեցաւ կին մը, Սաֆոնովա Ֆայվիլովիչ, 35 տարեկան, որ եղած է նախկին գործավար եւ այժմ ամբաստանեալ Սմիրնովի կողակիցը եւ պաշտօնավարած՝ կարմիր բանակին մէջ: Վկան խոստովանեցաւ թէ. ինքն ալ ամբողջովին մասնակցած է Զինովիեւ - Թրոցքի խմբակին ահաբեկչական գործունէութեանց եւ նոյնքան յանցաւոր է որքան միւսները:

*** Առաջին օրուան դատավարութեան մէջ, Մրաչքովսքի ըսած կ'ըլլայ.

— « Համաձայն Թրոցքիի հրահանգներուն զորս ստացած էր Սմիրնով, 1930ին, պէտք է սպաննէինք Սթալինը, Վորոշիլովը եւ Քականովիչը: Առաջին առթիւ որոշուեցաւ Սթալինը: Ցետոյ, 1934ին, Տրէյցէր ստացաւ Թրոցքիի ձեռքով գրուած նամակ մը, իր տղուն միջոցաւ: Նամակը կ'ըսէր.— «Սիրելի բարեկամներ, հաղորդեցէք առ որ անկ է թէ ունինք հետեւեալ երկու կենսական խնդիրները.— 1. Ոչնչացնել Սթալինը եւ Վորոշիլովը.— 2. Ան - հրաժեշտ գործունէութիւնը ցուցնել, բջիջներ ստեղծելու համար բանակին մէջ.— 3. Պատերազմի պարագային, օգտուիլ ամէն տեսակ անյաջողութիւններէ եւ խառնակութենէ, իշխանութիւնը գրաւելու համար »:

Ուրիշ վկայ մը պատմեց թէ Պօկտան, Զինովիեւի քարտուղարը, ձգձգած ըլլալով Սթալինը սպաննելու որոշման գործադրութիւնը, անձնասպան եղաւ սպառնալիքի տակ, որպէսզի գաղտնիքը երեւան չելլէ:

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 200 ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԷՋ

ՍԹԱԼԻՆԻ ՀՕՐԵՂԲՕՐՈՐԴԻՆ ԱԼ...

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Թիֆլիսի մէջ ձերբակալուած է Տիմիթրի Ջուղաշուիլի, Սթալինի հօրեղբօրորդին (54 տարե - կան), ամբաստանուած ըլլալով թէ ուզած է Վրաստանը անջատել Խ. Միութենէն: Այս առթիւ ձերբակալուած են նաեւ աւելի քան 200 քաղաքացիներ :

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Ջաւարեան կոմիտէն ընդհանուր ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ վռամեան, Մուրատ, Մչօ եւ Արդութեան խումբի բոլոր ընկերները այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Ակումբին մէջ, խիստ կարեւոր օրակարգ:

Գաւառ

ՊՈՄՕՆ (Մարսէյլ) Ջաւարեան ենթակոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ վարդգէս, Եփ[...]եան, վարուժան եւ Շահրիկեան խումբերը,այսօրշաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

ՍԷՆԹ'ԷԹԻԷՆԻ Անտոք ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ կոհչք եւ կէփին խումբերը եւ Թալատիէի ընկերները 20 Օգոստ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովոական հաւաքատեղին:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ՍԷՆԹ_ԱՆԹՈՒԱՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի «Ընկեր Կարօ» ենթակոմիտէի

տեղի կ'ունենայ ՆԱՀԱՐԵԱՆՆԵՐՈՒ ագարակին մէջ, 23 Օգոստ. կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՀԱՅԿ ՍԷՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ

ԵՐԳ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ, ԴՈՒԱԳ,

Պուլվար Օտտօի թատերախումբին կողմէ կը ներկայացուի

ԵՐԿՈՒ ԾԱՂՐԱՅԵՂՆԵՐԸ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած Դրօշակ Միութեան Շահրիկեան սրահի Մատակարար Մարմնի կողմէ

22 Օգոստ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Շահրիկեան սրահին մէջ, 5 rue de l'Eclipse

Աբելեան թատերախումբը կը ներկայացնէ

ՏԱՅԻ ԿԱՐԱՊԵՏԸ կամ ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ՓԵՍԱՅՈՒՆ (զաւեշտ 3 արար)

Մուտք Ա. կարգ (պ. Միութեան վիճակահանութեան տոմսերէն 2 հատ) Բ. կարգ (նոյն տոմսերէն 1 հատ),

Սոյն տոմսերը որոնք վիճակահանութեան համար պատրաստուած են, պիտի ծառայեն նաեւ իբր Մուտքի տոմս:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

Իսի լէ Մուլինոյի Ֆ. կ. Խաչի անդամուհիները ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրուին 22 Օգոստ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին, կարեւոր օրակարգ:

Ֆ. կ. ԽԱՉԻ Առնուվիլի Մասնաճիւղը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամներըայսօր,շաբաթերեկոյ ժամը 8.30ին, ընկերուհի Անիցա փափազեանի բնակարանին մէջ,

Ֆ. Հ. կ. ԽԱՉԻ Պուլվառ Օտտօի եւ Լա Քրօթի ենթամասնաճիւղը դասախօսական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերուհիները 23 Օգոստ. կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, Ազգ. վարժարանին մէջ: կը խօսի՝ Պ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Դրօշակ» ընկերութեան սրահը, որ կահաւորուած է արդիական ճաշակով, կը գտնուի հայաշատ թաղերու մօտ, 5 rue de l'Eclipse, տրամադրելի է բոլոր կազմակերպութիւններուն զիւրամատչելի գիներով:

Թէյասեղանի համար	100 ֆր.
Հանդէսի	100 »
Հանդէս (զաւեշտով)	150 »
Հրապարակային բանախօս.	100 »
Նշանտուք	100 »
Հարսանիք	150 »
Թատրոն	200 »
Ժողով	13 »

Սրահը վարձելու համար դիմել լուսանկարիչ Ա. Քէօսէեանի, 11 Place Jules Guesde, Marseille:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Վանի Ըրխկա գիւղէն Տիկ. Զարուհի Մարտիրոսեան (ծնած Օտապաշեան), Ինը տարի առաջ Երուսաղէմ կը գտնուէր: Կը կարծուի թէ Գահիրէ մեկնած է, Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր քրոջ՝ Mme Veuve Lousso Maloyan, Puget sur Argent (Var) France, եգիպտահայ թերթերէն կը խնդրուի արտատպել,

---

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Երեք գլխաւոր յօդուածներէ բաղ - կացած հրամանագիր մըն էր, 1903 թուի յունիսի 12ին հրատարակուած կայսերական ուքազը:

Եթէ յանկարծ ռումբ մը պայթէր սենեակին մէջ, հազիւ թէ այնքան շշմեցուցիչ տպաւորութիւն մը առաջացնէր:

Թագաւոր Կայսրը Բարձրագոյն իրրամայել բարեհաճեց ...կարծես թէ՝ Պատմաժեանի աչքի առջեւ տառերը կը պարէին հեգնօրէն:

Երբ Պատմաժեանը երկրորդ անգամ կարդաց ամբողջ հրամանագիրը, դէմքը բոլորովին մահատիպ գունա - տութիւն մը ստացաւ ու անոր սովո - րաբար բարի եւ ժպտուն աչքերը բական փայլիլ ներքին կրակէ մը վառուած կատաղութեամբ :

— Սրիկաներ,— շշնջաց՝ ատամ - ները պինդ սեղմած, — սրիկաներ,— ու թերթը սեղանի վրայ նետելով՝ ձեռքերը մէջքին կապած՝ ծանր ծանր սկսաւ մանուածը սենեակին մէջ:

Վահէն, պատին կրթնած, ինքն իր վրայ ամփոփ էր: Առաջին հայեացքովին իսկ գիտակցած էր նոր օրէնքի խակական իմաստը: Կովկասի հայատ: եաց կառավարչապետ Իշխան Կալի - ցինը այդ օրէնքով ամենամեծ հար - ուածը կը հասցնէր հայ ժողովուր - դին:

Պատմաժեանի սովորաբար խաղաղ կերպարանքը այնքան էր այլայլե - պուած, որ Եղիշէ վարդապետը, ըղ - ձալով թէ շատ ծանր դէպք մը պատահած ըլլալու է, բայց չհամարձակելով անոր մօտենալ, տեղէն ելլելով՝ մօ - տեցաւ Վահէին ու փսփսուքով մը հարցուց .

— Խեր ըլլի, որդի, ի՞նչ խապար է:

— Կայսերական նոր օրէնք մը ելած է, — ցրուած պատասխանեց Վահէն, — նոր օրէնք մը հայ եկեղեցական կալուածները գրաւելու համար..

Դժուար թէ շատ բան մը հասկցաւ վարդապետը: Աչքերը խոշոր խոշոր բացած՝ զարմանքով նայեցաւ Վահէին: Այդ ինչպէ՞ս թէ եկեղեցական կալուածները գրաւել, կը մտածէր վարդապետը՝ երկար մօրուքը շոյե - լով. — նորէն էն նըզոված չան՝ իշ - խան Կալիցինի գործն է անպատճառ:

— Մեր եկեղեցիները, վանքերը... որդի, էդ ինչպէ՞ս թէ կալուածները պիտի գրաւուին: Բա, ո՞վ պիտի տէր - տեւէ, ո՞վ պիտի հոգայ վանքերը, վարդաժեններու, վանահայրերու ապրուստը...

Վահէն լուռ նայեցաւ վարդապե - տին եւ ուսերը թօթուեց: Արտանց կը ցանկար, որ լռէր այդ խեղճ մարդը : Առանց անդրադառնալու օրէնքի կործանարար հետեւանքներուն, վարդա - պետը անասնական բնազդով ապրուստի մասին կը մտածէր, մինչդեռ ան - դին...

— Հը՞, չըսե՞ս, որդի,— վարդա - պետը իր հարցումը կը կրկնէր, ձեռքերը տրորելով,— էդ ինչպէ՞ս թէ բոլոր կալուածները... Հայաս Մայր Աթոռ... Վեհափառ Հայրապետը... մենք բոլորս ... էդ ինչպէ՞ս թէ ա - ռանց կալուածներու պիտի մնանք: «Տէր, զի բաղում եղեն նեղիչք իմ եւ բաղումք յարեան ի վերայ իմ»: Էս օրերն ալ պիտի տեսնէինք:

Վարդապետի սովորաբար ուրախ ու անհոգ դէմքի վրայ այնպիսի փի - լիսոփական տառապանք մը գծագրուած էր, որ Վահէն ակամայ խղճաց ու՝ կարծես անոր ցաւը մեղմելու համար՝ երկու խօսքով ուզեց բացատրել նոր օրէնքը:

— Կալուածները գրաւելով, եկեղեցիներու եւ եկեղեցականներու հոգը կառավարութիւնը ինք պիտի ստանձ - նէ ... իսկ կրօնաւորները չինովնիկ - ներու (պետական պաշտօնեայ) նման թոշակ պիտի ստանան պետական գանձէն ...

— Հէր օրհնած, այդպէս ըսէիր..., — ու կարծես ծանր բեռ մը յանկարծ ուսերէն ինկած՝ վարդապետը երկար շունչ մը քաշեց,— օրհնած , այդպէս ըսէիր :

Եղիշէ վարդապետը բոլորովին միամտած, գիւանի վրայ նորէն իր նախկին տեղը գրաւեց: Կակուղ մին - տէրի վրայ ծաչապատիկ բազմելով՝ գրպանէն դուրս բերաւ սաթէ երկար համրիչը ու հանդարտօրէն սկսաւ զոյգ զոյգ քաշել հատիկները ըթամատով՝ հազիւ լսելի ձայնով մը կրկնելով.

— Խէր, չար, Աստուած... խէր, չար, Աստուած..

Այդ պահուն Գարեգին սարկաւագը, որ ամբողջ օրը բացակայած էր վան - քէն, սենեակէն ներս մտաւ, երկար պտոյտէ մը վերադառնալով:

— Աստուած օգնական, ողջոյն ձեզ:

Գրեթէ ոչ ոք պատասխանեց սար - կաւագի բարեւին: Վարդապետը, որ զբաղած էր համրիչով, գլխի անորոշ շարժում մը ըրաւ: Վահէն այնպէս մը նայեցաւ սարկաւագին, որ կարծես առաջին անգամը ըլլայ կը տեսնէր, իսկ Պատմաժեանը, գլուխը կախ, ման կուգար, առանց ոչ ոք տեսնելու:

Շշմած սարկաւագն անմիջապէս կըռահեց, որ իր բացակայութեանը շատ ծանր բան մը տեղի ունեցած էր, եւ հարցական նայեցաւ Վահէին: Վահէ ձեռքը պարզեց՝ լուսնային սեղանի վըրայ ինկած թերթը ցուցնելով, կար - ծես ըսել կ'ուզէր. «Այ թէ խնդիրը ի՞նչ է»: Սարկաւագը թերթը վերցուց ու անմիջապէս տեսաւ կայսերական հրամանագիրը :

— Խէր, չար, Աստուած ,— շարու - նակեց վարդապետը՝ երկար համրիչի հատիկները քաշելով ու մէկ ալ ուրախացած՝ դարձաւ Վահէի կողմը.— այ, կը տեսնե՞ս՝ խէր վերջացաւ՝ թերեւս առր տակն ալ բարիք մը կայ ...

Վահէն արհամարհանքով ուսերը թափ տուաւ: Խեղճ վարդապետ, որ համրիչի հատիկներուն խէր գալովը կ'ուզէր ինքզինք մխիթարել: Գարե - գին սարկաւագը, ընթերցումը վեր - ջացուցած, ուղղակի վարդապետին նայեցաւ՝ զսպուած յանդիմանութիւն մը աչքերուն մէջ:

— Հայր Սուրբ, ինչպէ՞ս կարելի է խէր սպասել... Միթէ՞ չէք տեսներ նոր օրէնքի տակ թաղնուած խակա - կան վտանգը ...

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 23 ՕԳՈՍՏՈՍ
DIMANCHE 23 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3199

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆ

Կարմիր՝ երկու իմաստով.— խորհրդային եւ արիւնոտ:

Անոնք որ կը կարծեն թէ ուրիշ բովանդակութիւն կը ներկայացնեն Կովկասի մէջ սարքուած քամնելի դաւը (Խանջեան) եւ Մոսկուայի հրէշային խեղկատակութիւնը, թող բարեհաճին հրապարակ իջնել եւ լուսաբանել:

Երկու խնդիրներն ալ ուղղակի կապ ունին ոչ միայն խորհրդային իշխանութեան ապագայ դիրքին, այլ եւ մինուճար Հայաստանի կացութեան հետ: Այնպէս որ, հարցը որքան քրքրուի եւ լուսաբանուի, այնքան օգտակար է, աչքերը բանալու եւ մանաւանդ հանրային գիտակցութիւնը արթուն պահելու համար:

Երկու օրէ ի վեր նոր մանրամասնութիւններ կը կարդանք Աղասի Խանջեանի «անձնասպանութեան» մասին:

Խոստովանինք թէ քանի նոր տեղեկութիւններ կ'իմանանք, այնքան կը համոզուինք որ տակաւին շատ քիչ բան գիտենք ամբողջ ողբերգութեան մասին:

Ուրբաթ օր հրատարակուած տեղեկութիւնը շատ բան կը բացարէր, լայնօրէն բանալով սեւ քօղը, բայց դեռ մութ կը մնան այլապէս վրդովիչ պարագաներ:

Մեր տեղեկատուն այլեւս կասկած չունի Խանջեանի սպանութեան մասին: Այս առթիւ կը յիշէր կարգ մը պերճախօս իրողութիւններ .—

1. Յուլիս 9ի գիշերը, Խանջեանի «անձնասպանութիւն»ը կատարուելէ անմիջապէս վերջը, Թիֆլիսի Չեկան օդանաւով Մոսկուա կը թռցնէ զոհին կինը:

2. Մոսկուայէն կը հրահանգեն թաղումը կատարել անշուք, իսկ Մուսաբէկով, Ադրբէջանի ներկայացուցիչը եւ Անդրկովկասեան կառավարութեան նախագահը, պաշտօն կը ստանայ Թիֆլիսէն մինչեւ Երեւան հետեւիլ դագաղին, որպէսզի տառապէս գործադրուին Մոսկուայի հրամաններով, թաղման մասին:

3. Խանջեանի մարմինը ամուր փակելով դագաղին մէջ, բաց կը ձգեն միայն դէմքը, «յօնքերից մինչեւ կզակը», որպէսզի չերեւայ վէրքը:

4. Յուլիս 12էն սկսեալ, տեղի կ'ունենան «մաքրագործումներ», Հայաստանի կառավարական եւ կուսակցական շրջանակներուն մէջ:

5. Ըստ ընկալեալ սովորութեան, կը սարքուին ժողովներ, կը թխուին բանաձեւեր, եւ ձայնափիւն ալ կը լարուի, «չիկացած երկաթով տաղելու համար բոլոր տեսակի Խանջեանները»:

Այս ճակատին վրայ, անշուշտ, ամէնէն առաջ կը փայլի եւ դեռ պիտի փայլի այսպէս կոչուած «ինտելիգենցիա»ն, իր արեւելահայ եւ արեւմտահայ երեւելիներով, հիներով եւ նորերով, ուղեկիցներով ինչպէս «բոլորտիքեան»ներով: Ոչ միայն խորհրդային աշխարհին, այլեւ արտասահմանի մէջ, ուր հատընտիր թշուառականներ, խժեր ու գիժեր կամ իգացած կամկարներ միշտ պատրաստ են փորի վրայ սողալու, ի պաշտօնէ կամ փոխանորդաբար:

Թէ ո՛ւր կրնայ հասած ըլլալ եւ մինչեւ ուր յանգիլ՝ «մաքրագործում»ը, չի կարօտիր ոչ գուշակութեան, ոչ ալ տքնաջան քննութեանց: Միայն Մոսկուայի դատավարութիւնը բաւական է, տրամաբանական եզրակացութիւնը հանելու համար:

Մնաց որ, ուրիշ լուրեր ալ չեն պակսիր: Եթէ վերապահութեամբ ընդունինք թերթերու եւ գործակալութեանց հաղորդած տեղեկութիւնները, միայն պաշտօնական զեկոյցները շատ բան կ'ըսեն,— «Քիչ գրոյ շատ իմացիր»:

Ահաւասիկ Բերիայի գրութիւնը, որուն հիմնական մասերը հրատարակեր էինք երէկ:

Այդ գրութեան մէջ, Կովկասի կարմիր փոխարքան պարզելով «հակայեղափոխական» շարժումներու ծալքերը, կը ծանուցանէ շարք-շարք ձերբակալութիւններ՝ նա՛եւ Վրաստանի եւ Բագուի մէջ: Ահ ու սարսափի նոյն հարթիչ գլանը կը թաւալի ամբողջ Խ. Միութեան մէջ, Ուկրայնայէն մինչեւ կեդրոնական եւ արեւելեան Ռուսաստան: Իսկ Զինովիեւ — Քամենեւի եւ իրենց 14 մեղսակիցներուն դատավարութիւնը պարզապէս կը կազմէ «սկիզբն երկանց»: Արդէն կազմուած է ամբաստանեալներու երկրորդ շարք մը, որուն մէջ կ'երեւան նոյնքան ականաւոր վարիչներ, կուսակցական թէ պետական:

Կը թուի թէ ամբողջ բոլշեւիկեան ղեկավարութիւնը դատի քաշուած է, կը կազմէ «հակայեղափոխական», «թրոցքի-զինովիեւական» դաւադիրներու, եւ ահաբեկիչներու, «շուներ»ու, «սողուն»ներու ջոլիր մը, բացառութեամբ հանճարե՛ղ Ստալինի եւ իր ափ մը արբանեակներուն...

Սարքուա՛ծ է, արդէն, կարմիր բարեկենդան մը, «հազար ու մէկ գիշերներու» հրաշալիքներով եւ պարհուրանքներով, որոնց առջեւ խուճապահար կը փախչի ամէնէն վառ երեւակայութիւնն իսկ:

Կազմուա՛ծ է արիւնազանգ բարեկենդան մը, ուր հլու հնազանդ մեղաւորներ, մեղսակցութեան համար իրարու հետ մրցումի ելած թշուառներ եւ թշուառականներ վրայ պիտի տան իրենց գլուխները, ամէնէն անպատիւ չարժուձեւերով:

Բայց, «դառնանք մեր ոչխարներուն»:

Սարդանրայեան կամ լենկթիմուրեան այս յաւելեալ—ճոխացեալ եւ անգերազանցելի ցուցահանդէսին մէջ, մեզ ամէնէն աւելի պիտի մտատանջէ Հայաստանի վիճակը:

Իբրեւ ամէնէն հեռաւորն ու տկարը, տարակոյս չկայ թէ Երեւանը ամէնէն աւելի կրնայ ազդուիլ այս նոր ալեկոծութենէն, շատ մը տեսակէտներով:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԻԱ Կ'ԸՆԴՈՒՆԻ ՉԵԶՈՔՈՒԹԻՒՆԸ ԲԱՅՑ ԿԸ ՊՆԴԷ ԻՐ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Կ'առաջարկէ արգիլել հանգանակութիւնը եւ կամաւորներու արձանագրութիւնը

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՄԻՇՏ ՎԵՐԱՊԱՀ ԵՒ ՍՊԱՌՆԱԼԻՑ

Իբրեւ արդիւնք Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ միջեւ կատարուած բանակցութեանց, որ կը տեւէին 18 օրէ ի վեր, Մուսոլինի հաւանեցաւ միանալ չէզոքութեան պայմանագրին, բայց միշտ պնդելով իր սկզբնական վերապահութեանց վրայ: Հռոմի մէջ համոզուած են թէ Սպանիոյ ապստամբները շուտով պիտի շահին վերջնական յաղթանակը, հետեւաբար այլեւս չեն կարօտիր Իտալիոյ աջակցութեան:

Ուրբաթ օր, երբ Հռոմի ֆրանսական դեսպանը իր վեցերորդ այցելութիւնը կուտար, Իտալիոյ արտաքին նախարարը յանձնեց իր պատասխանը, որ անմիջապէս հեռագրուեցաւ Փարիզ: Այս պատասխանով, իտալական կառավարութիւնը կը կրկնէ իր վերապահումները՝ «անուղղակի միջամտութեան» մասին, առաջարկելով արգիլել «հանրային հանգանակութիւնները եւ կամաւորներու արձանագրութիւնը», մէկ կամ միւս կողմին համար. բայց իբրեւ բացարձակ պայման չի դներ այս կէտերը: Ընդհակառակն, կ'ըսէ թէ «կառավարութիւնը իր կարելին պիտի փորձէ, փութացնելու համար համաձայնութիւնը» եւ պատրաստակամութիւն կը յայտնէ ստանձնելու հետեւեալ յանձնառութիւնները.— 1. Արգիլել ուղղակի կամ անուղղակի արտածումը, վերարտածումը կամ փոխանցումը զէնքերու, ռազմանիւթերու եւ օդանաւերու, դէպի Սպանիա կամ սպանիական Մարոք. — 2. Այս արգելքը գործադրել այն բոլոր պայմանագրութեանց մասին որ կատարուելու վրայ են .— 3. Այս մասին գործակցիլ միւս շահակից պետութեանց հետ: Այս յանձնառութիւնները ի զօրու պիտի ըլլան, երբ համաձայնութիւնը ստորագրեն Ֆրանսա, Անգլիա, Փորթուկալ, Գերմանիա եւ Խ. Միութիւնը: Այս բոլոր պետութիւններն ալ ըսկզբունքով հաւանութիւն յայտնած են, բայց Գերմանիա կարգ մը պայմաններ դրած է եւ կը պնդէ: Պայմաններէն մէկն այն է որ զինուորական ճարտարագործութիւն ունեցող բոլոր պետութիւնները ստորագրեն չէզոքութեան պայմանագիրը: Իտալական կառավարութիւնն ալ կը պնդէ այս պայմանին վրայ: Այսառթիւ իրազեկներ դիտել կուտան թէ Իտալիա Գերմանիոյ հետ համերաշխ ընթանալով հանդերձ, չուզեր անոր հետեւիլ տառապէս, եւ մանաւանդ չի հանդուրժեր որ Գերմանիա միջամտէ Միջերկրականի գործերուն:

Մինչ այս մինչ այն, գերմանական մամուլը կը շարունակէ իր պայքարը խորհրդային իշխանութեան դէմ, անսովոր ուժգնութիւն մը ցուցնելով այս անգամ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԱՀԱՒՈՐ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Թէ պաշտօնական եւ թէ կիսապաշտօնական մամուլը բացէ ի բաց կը մեղադրէ Մոսկուան, շեշտելով թէ ան կ'ուզէ օգտուիլ Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմէն, բոլշեւիկեան ընդհանուր հրդեհ մը վառելու համար: Այս առթիւ մասնաւորապէս կը շահագործուի «Քամէրուն» չոգենաւին խուզարկութեան խնդիրը: Հիթլէրի գլխաւոր օրկանը խմբագրականով մը կը բացատրէ թէ խորհրդային իշխանութիւնը պատրաստ է յարձակողական պատերազմի մը համար: Իր տեղեկութեանց համաձայն, մինչ կարմիր բանակը հազիւ 562,000 զինուոր ունէր քանի մը տարի առաջ, 1936ի սկիզբը մարաջախտ Թուխաչեւսկի կը յայտարարէր թէ զինուորներու թիւը հասած է 940,000ի՝ խաղաղութեան ատեն, իսկ պատերազմի ատեն կրնայ հասնիլ մինչեւ 1,300,000ի: Պահեստի բանակը, զոր 1932ին 5,600,000 կը հաշուէին, այսօր հասած է վիթխարի չափի մը,— 10,300,000: Միւս կողմէ, օգոստոս 11ի նոր հրամանագրով գործօն բանակին թիւը պիտի հասնի երկու միլիոնի, քանի որ զինուորութեան տարիքը պիտի սկսի 19էն: Ոչ մէկ գործօն բանակ այս թիւին հասած է տակաւին:

Գալով զինուորական ծախքերուն, Հիթլէրի պաշտօնաթերթը դիտել կուտայ թէ կարմիր բանակին ելմտացոյցը 850 միլիոն ռուբլի էր 1929ին, 1935ին բարձրացած էր 5500 միլիոնի, իսկ 1936ին պիտի հասնի 14,815 միլիոնի: Երկրորդ հնգամեակի ծրագրով, Խ. Միութիւնը պիտի ունենայ 8000 ռազմական օդանաւ: Բուն իսկ Խորհրդային հրատարակութեանց համաձայն, կարմիր բանակը այսօր ունի 4700 օդանաւ, 8000 հրասայլ, 7000 թնդանօթ, 800 ականարձակ եւ 32,000 գնդացիր: Այս տեղեկութիւններէն վերջը, Հիթլէրի պաշտօնաթերթը կ'եզրակացնէ.

— «Մոսկուա կ'ուզէ Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմը մեկնակէտ գործածել, բոլշեւիկեան ընդհանուր հրդեհ մը վառելու համար: Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմի դիակներուն վերեւ իբրեւ անպատկառ սպառնալիք կը բարձրանայ համայնավարութեան կարմիր բռունցքը. 12 միլիոն սպառազէն զինուորներու անվերջ սիւն մը կը քալէ Եւրոպայի դէմ: Այսօր այդ Եւրոպան կը գտնուի հետեւեալ հարցին առջեւ,— կ'ուզէ՞, կոյր վրիպումով մը, անձնատուր ըլլալ բոլշեւիկեան պատերազմի կամքին, թէ ամբողջ մնացած ժողովուրդները պիտի վճռեն լարել իրենց բոլոր

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՌԱՆՑ ԽՈՐԱԳՐԻ

Անդրկովկասի «փոխարքան», Բերիա, առաջին օրերուն ատելէ վերջ թէ Խանջեան անձնասպան եղաւ իր հիւծախտէն յուսահատ, հիմա Մոսկուայի թերթերուն մէջ սկսեր է պատմել թէ Խանջեան թղթակցութիւն կը պահէր արտասահմանի ազգայնական — պահպանողական տարրերու հետ:

Ի՞նչ իմաստ ունի Բերիայի այս յօդուածը: Ըսել թէ հիւծախտը չէ՞ր որ մղեց անձնասպանութեան, այլ...

Երեկ, Բերիա գետին շահեցաւ Մոսկուայի մէջ,— հիմա հիւծախտի պատմութիւնը պէտք է փոխել, եւ ի՛նչ ձեւով: Հրատարակելով Խանջեանի ստացած նամակները: Որպէսզի հաստատէ թէ Խանջեան Նախիջեւանը կ'ուզէր կցել Հայաստանի:

Լա՛ւ, Վրացիներո՞ւն է միայն արտօնուած ոչ միայն կցել օտար հողեր, այլեւ իւրացնել հայկական արտադրութիւններ,— չէ՞ որ տարիներ առաջ հայ համայնավար մը կը գանգատէր որ Վրացիները քոնեակ անգամ չեն ձգեր Հայաստանի մէջ: Կամ վերջապէս Թիֆլիզ նստած Վրացիի այդ կտորը սրիկա՞յ կարծեց ամէն Հայ, կամ առնուազն արտասահմանի սա սրիկաներուն նման, որ կը բողոքեն եւ հայկական սահմաններուն տնօրինումը կը թողուն Ստալինի կամ Բերիայի:

Ուշացա՛ւ հայկական արտասահմանի ընդվզումը, գայրոյթի պոռթկումը: Մինչ կը սպասէինք որ Վրացիներու այս տիրապետութեան դէմ խօսք մը ըսուէր Մոսկուայի, ահա մարդիկ որ ծափ կը զարնեն Բերիայի խաղերուն առջեւ:

Հայկական արտասահման մը կա՞յ թէ՛ ոչ:

Եթէ Վրացիները բազմութիւն մը ունենային արտասահմանի մէջ, այսպէս պիտի չշարժէին:

Մինչ մենք արտասահմանի մէջ ունինք ոչ միայն հսկայ բազմութիւնը, այլեւ մտաւորականնե՛ր, գրողնե՛ր: Այդ մտաւորականներէն միայն Զօպանեանը եղաւ, որ չկրցաւ տանիլ այս հարուածը եւ ժամանակին բողոքեց նամակով — պատի՛ւ իրեն:

Բերիան ելեր կը հրատարակէ այդ նամակը: Ի՞նչ ըսել կ'ուզէ,— ուրեմն Խանջեանի նման տիրակալի մը նամակնե՛րն անգամ կը կարդացուէին լրտեսներու եւ չեկիստներու կողմէ: Հայաստանի ամենակալն անգամ կը հետապնդուէր եւ կը լրտեսուէր:

Բերիա վրացական տիրապետութենէն քաջալերուած՝ արքայական հրամանագիրներ կը ստորագրէ այսօր Թիֆլիզի մէջ եւ չեկիստի իր հանճարը ցոյց կուտայ:

Հարկաւ կ'արթննան, օր մը, Ռուսերը եւ վերջ կը դնեն վրացական տիրակալութեան, այն Վրացիներուն, որոնք չեն դադրիր անազնիւ, դրացիներու ոչ-վայել ընթացք մը ցոյց տալէ: Այն ատեն առիթ կ'ունենանք մենք եւս կարդալու Բերիայի նամակները, այլապէս հետաքրքրական:

ԱՐԱՉ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԽԵՂԿԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

«Պիտի սպաննէի, պիտի սպաննէր, պիտի սպաննէինք...»

Ուրբաթ օր տեղի ունեցաւ Զինովիեւ — Քամենեւի եւ միւս ամբաստանեալներուն դատավարութիւնը, միեւնոյն խեղկատակութեամբ: Ամբաստանեալները իրարու ետեւէ կը կատարեն խոստովանութիւններ, որոնք ոտքի վրայ քուն կը բերեն:

Ուրբաթ օր լսուեցաւ ամբաստանեալ Հօլցման, որ յայտարարեց թէ իրենց դաւադրական գործունէութեան համար իբրեւ ծածկագիր կը գործածէին «Արաբական (հազարումէկ) գիշերները», բայց չի գիտեր ի՛նչպէս: Յետոյ խանդավառութեա՛մբ պատմեց թէ ի՛նչպէս, Քոպէնհակ երթալով, ըԹրոցքիի տղուն յանձնած էր «Հազարումէկ գիշերները» եւ ուրիշ գաղտնի տեղեկագիր մը՝ արտաքին քաղաքականութեան մասին: Այս առթիւ պանդոկին մէջ հանդիպեր է նաեւ Թրոցքիի, որ ըսեր է.

— «Եթէ Ստալինը ոչնչացնենք, մենք իշխանութեան գլուխ պիտի հասնինք: Ահաբեկչութիւնը միակ միջոցն է, մեր օձիքը ազատելու համար Ստալինէն: Գնա Մոսկուա եւ ըսէ Սմիրնովի որ անմիջապէս ընտրէ իր մարդիկը, այս գործը գլուխ հանելու համար»:

Յետոյ լսուեցաւ Նաթան Եուրին, 35 տարեկան վիրաբոյժ մը, որ վկայականը ստացած է Պերլինի մէջ եւ որ յայտնեց թէ Թրոցքիի հետ յարաբերութիւնը կը սկսի 1927էն, երբ իմացաւ թէ ահաբեկչական դաւադրութիւն մը սարքուած է գերման ճարտարագէտի մը, Ֆրանց Վայցի կողմէ: Իր լսածին համաձայն, Ֆրանց Ռուսաստան ղրկուած է նախաձեռնութեամբ Հիմլէրի, որ պետն էր Գերմանիոյ գաղտնի ոստիկանութեան, (Կէսթափօ): 1932ի վերջերը Վայց Գերմանիա կը դառնայ արձակուրդով եւ կ'ըսէ Եուրինի թէ պատեհութիւն մը պիտի ներկայանայ սպաննելու Ստալինը եւ Վորոշիլովը: Ինք (Եուրին) յետոյ ծրագիր կը յղանայ սպաննելու նաեւ Քականովիչը (գործավար հաղորդակցութեանց) եւ Օրժոնիկիձէն (Վրացի, գործավար ծանր ճարտարագործութեան): «փորձ մը կատարուեցաւ Ստալինը սպաննելու նախ 1933ի վերջը, յետոյ 1935ին, Կոմինտէրնի 7րդ համագումարին առթիւ, բայց չյաջողեցաւ»:

Միւս ամբաստանեալներն ալ կրկնեցին միեւնոյն հէքեաթները, արտասանութիւնը գոց ըրած աշակերտներու պէս:

Հարցաքննութիւնները վերջացած ըլլալով, երէկ պիտի կարդացուէր ամբաստանագիրը, իսկ այսօր, կիրակի, պիտի տրուի վճիռը, որ մահապատիժէն ուրիշ բան չի կրնար ըլլալ, գոնէ գըլխաւոր ամբաստանեալներուն համար:

*** «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը նկարագրելով դատավարութիւնը, կը գրէ թէ խորհրդային թերթերը երբեք չեն յիշեր դատավարութեան վայրը (Ազնուականներու երբեմնի ակումբը), որպէսզի ժողովուրդը չգիտնայ եկող-գացողները: Դատասրահ ընդունուած են 300 հոգի, մեծ մասը թղթակիցներ, պաշտօնեաներ, գաղտնի ոստիկաններ, ոմանք համազգեստով, ուրիշներ քաղաքային տարազով եւ երիտասարդ համայնավարներ: Նախկին դատավարութեանց հակառակն ըլլալով, արգիլուած է լուսանկար քաշել: Թերթերը ամէն օր կը պահանջեն «գնդակահարել սողուններ», «սատկեցնել շուները» եւն.:

ԴԷՊԻ ԻՏԱԼԻԱ

ՈՒՐՈՒԱՆԿԱՐՆԵՐ

ՄԵԿՆՈՒՄ

Հինգշաբթի կէս գիշեր.— Կար տը Լիոնի մէկ թեւը կը յորդի հայերէնով: Հինգշաբթի գիշեր է: «Կիլիկիա» երգչախումբի անդամները, ինչպէս նաեւ հայ ուխտաւորներ, մօտաւորապէս ութսուն հոգի, կը մեկնին Վենետիկ: Ճամբորդներ, ծնողք, ազգական, բարեկամներ ու համակիրներ խռնուած են քարափին եզերքը: Գիծ մը Հայաստան: Ճամբորդները ամփոփուած են մէկ վակոնի մէջ: Պատուհանները գլուխներու փունջերով լեցուն: Ժամը գիշերուան տասներկէկին տասը մնացած սուլիչ մը ու ահա կը շարժին վայրաշարժին անիւները:

Միանուագ, սրտագին ու բարձրաղաղակ կանչեր: «Բարի երթ», ձեռքի շարժումներ ու թաշկինակներ: Համբոյր, վերջին խօսքեր, նայուածքներ: Վայրաշարժը հազիւ տասը մեթր առած՝ մենք արդէն աւելի մօտ ենք Վենետիկին քան Փարիզին:

Քանի մը վայրկեանէն կայարանը կը փոխուի լուսափունջի եւ յետոյ ամէն ինչ կլանուած է գիշերին մէջ:

— Վենետի՛կ... դէպի պէլլա Վենեցիա...

— Իրա՞ւ է... կ'երթա՞նք... երազ չէ ուրեմն.... հաւատա՞լ...

Այն անսանձելի հոգին որ իմս է, սանձեր եմ լռութեանս մէջ: Կը ծխեմ ու երազի մը մէկ հատուածը կ'որոճամ, կոնակ դարձուցած Փարիզին:

Շոգեկառքը նետուած է խաւարին անապատներուն մէջ:

Կը սկսին մտերմութիւններ, կատակներ, երգեր, պատմութիւններ, նկարագրութիւններ, սուլիներ՝ հատցնելու համար գիշերը: Քանի մը երջանիկներ գլուխնին խոնարհած են Մորփէոսին առջեւ:

ԶՈՒԻՑԵՐԻԱ, ԼՕԶԱՆ, ԼԷՄԱՆԻ ԼԻՃ

Ուրբաթ առտու.— Սավուա:

Հրակարմիր արեւը կը բոցավառի հորիզոնին մաքուր գիծին վրայ, թեթեւ ամպաշղարշներ բանկցնելով: Մոխիր չկայ:

Արշալոյս: Ամէն ինչ նոր ներկուած է բնութեան մէջ: Պարտէզներ ու հեռուն լեռներու կարաւաններ:

Կը մտնենք Զուիցերիա, այս լեռնաշխարհը որուն մէջ նետուած են քանի մը դիւթական լիճեր:

Պաշտօնեաներու գլխարկին առջքը խաչ: Այո՛, Հելուէտիան է:

Կեանքը հէքեաթ է դարձեր ու մենք առասպելի ճամբորդներ, գաղտնի ու անհնարին առաքելութեամբ:

Լօզան: Սպիտակ ու գեղանի չէնքերու հաւաքածոյ մը, պարտէզներու բոլորակներով:

Լէմանի լիճը իր կանանչորակ ու կապտորակ երանգաւորումներով, իր ջուրերուն հանդարտաբարոյ գիծով՝ կը նմանի գեղեցիկ ու մեծ գետի մը որ կ'անցնի լեռներու ցուցահանդէսի մը ներքեւէն:

Երկնալիճ մը որուն դիմացի ափէն վեր բարձրացած են լեռներու անհամար բուրգեր, ոմանք դեռ ձիւնապատ: Ջեւերու գեղարուեստ մը, գոյներու երաժշտութիւն մը եւ համապարփակ բանաստեղծութիւն մը երկներ են այս միջավայրին տաճարականութիւնը:

Օ՛, լիճ Լէմանի, նրբենի իրանով, մաքրագեղ գիծերով, կուրծքին վրայ արեւէն կաթած հազար ոսկի: Ալիք չի խաղար իր վրայ՝ այլ լոյսն է որ ալիք ալիք, ոսկի ոսկի կը ցնծայ:

Հէքեաթի մէջ, իրականութեան մէջ, երկուքին բարձրագոյն բանահիւսութեան մէջ, այնքան նրբաթեւ, բարակ ու բիւրեղ լարերով...

Ամէն վայրկեան սրտէս կը ծնանի քերթուած մը ու ծաղիկ մը կը բացուի բերնիս մէջ ու գլուխս բոյրի ալիքի մը մէջ է: Տաք մեղրի մէջ է հոգիս: Տեսողութիւնս խելագարած մեղուի պէս կը վազվզէ կապտագեղ ջրային տարածութենէն դէպի լեռներուն խորանարդաձեւ թռիչքները, որոնց վրայ ցրգնուած են սպիտակ ամպիկներու մետաքսներ:

Լիճը կուսական նրբութիւն ու լեռները առնական ուժ: Տեսարանի այս հակադրութիւնը ինքնատիպ է, այնքան տպաւորիչ:

Ինծի կը թուի թէ աստուածաշնչական ճգնաւորներ ապրեր են այստեղ ու անկէ ուղղակի մեկներ դէպի երկնային արքայութիւն: Ինչո՞ւ այս պատկերը կը ծնանի մէջս... Կը կարծեմ տեսած ըլլալ սրբազան բնութեան մը մագաղաթէ լեռները, պատկերի մը մէջ, մանկութեան ժամանակ, կամ երկնային թագաւորութեան աշխարհէն բնանկար մը...

Ներսէս դուրս կ'ելլեմ:

Արեւը իր ամէնէն անոյշ գուանքներուն մէջ է առեր լիճը:

Շոգեկառքը անդուլ կ'անցնի լճեզերքէն, ի՜նչ բարեբախտութիւն:

Կը դառնայ լիճը շոգեկառքին հետ: Հեռաւոր ջուրերուն սիրական երեւոյթը կը փախչի, կը կորանայ երազի մը պէս անմերձենալի:

Լեռներուն ստորոտը տաշուած ժայռեր, նման անթիւ տասնաբանեայ պատուիրաններու տախտակներուն: Կարծես անոնց վրայ մեհենագիրներ: Կարծես անոնց վրայ բրիչի հարուածները քանդակեր են՝ աշխարհակալ հին արքաներու յաղթապատկերները: Ինչպէս նաեւ արձանագրութիւնները: Այո՛, իրապէս կը տեսնեմ հարթաքանդակներ,— թագեր, թագակիր գլուխներ, խրախներ, պատերազմիկներ, ռամբիկներ, խոնարհողներ, սեղաններ, գերիներ, գինիներ, սաներու մէջ երէներ, խաղողի ողկոյզներ ու պտուղի բուրգեր, ինչպէս նաեւ շարք շարք աղեղնաւորներ:

Լէմանի լիճը իր անկողնին մէջ պառկած, դէմքը արեգակին, կը նայի հազարամսիա իր արու լեռներուն, որոնք իրենց միակ կնոջ ցոյց կուտան ինքզինքնին, քառասուն թռիչքներով, մին միւսէն բարձր, ձիւնէ թագերով, օսոյցէ պատմուճաններով, բիւրեղէ զգեստներով:

Լէմանի լիճը անիրական գեղեցկութիւն մըն է:

Անիկա կախարդական լեռնաշխարհի մը ոտքերուն առջեւ վերէն ինկած երկնքի մաս մըն է:

ԻՏԱԼԻԱ — ԼԻՃ ՄԱՃՃՕՐԷ

Ուրբաթ կէսօրէ վերջ.— Իտալի՛ա, Իտալի՛ա, Իտալի՛ա...

Հող սրբազան, հող նուիրական, հող հայրենի, մասունք հող, հայց հող, նշխար հող:

Ու համբուրեմ ու կը ճաշակեմ այս հողը...

(Մի՛ զարմանաք եթէ օր մը խելագարիմ Հայաստանի հողին համար, անածականելի հողին համար Հայաստանի):

Իտալի՛ա...

Հոգիս կը բանայ թեւեր, հոգիս կը բանայ առագաստներ...

Սիրտս կը բացուի սկիհի մը նման:

Ու մանաւանդ (օ՜, ի՜նչ է այս, բացատրեցէք, ի՞նչ է այս) ու նամանաւանդ սարսուռներու կայծակներ կը խաղան մէջս: Կը զգամ ներքին զործարաններուս շարժումները, հակառակ արեանս գնդիկներուն խուճապին, հրճուանքին, որ տեղի կ'ունենայ սիրոյ արեգակի տակ: Ջահեր կը վառին մէջս, չքերթ մը կայ, ոսկի ու գոհար զգեստաւորումներ:

Իտալի՛ա...

Աշխարհ մը ամբողջ գեղեցկութեան: Գեղեցիկ. ահա միակ բառը, հրաշալի՝ միակ ածականը: Ու թեւաւոր:

Սխալ է ըսել թէ հարաւ իջանք, աւելի ուղեւորուեցանք: Սխալ ու քիչ է այսպէս ըսել, թէեւ «հարաւ» ու «արեւելք» բառերը ամէն երեւակայութեան մէջ կը բանան ճոխ տեսիլներ: Ճշմարիտ կ'ըսեմ որ երկինք բարձրացանք Իտալիա մտնելու համար: Հէթանոս ու քրիստոնեայ վերնաշխարհ մը:

Կատաղի ամառ մը. կրքոտ բուսականութիւն, տուները թեւանցուկ կը պարեն, կանանչութիւնը զուգաւորութեան մէջ, ծաղիկները պատարագաւոր եւ օդը անծայր լուսատօն:

Լիճ Մաճճօրէ:

Հրեշտակներու բնակավայր, բոյն նայեաղի, եւ կապոյտ բիւրեղէ մեծ բաժակ որուն մէջ լիւղ կուզան նրբասարտ ջրանոյշներ:

Ընտանութիւն մը կը ծփծփայ իր յակինթով եւ զմրուխտով խառն ջուրերուն մէջ:

Կապո՜յտ, կապո՜յտ, կապո՜յտ... Հազար փարոսի կապոյտ գրեցէք:

Ու կապոյտ, ու կապտածուփ ջուրերուն վրայ կը պարեն լոյսերը: Կը պարեն լոյսերը ջուրերուն վրայ ու կը դառնան հուրիական բոլորապար:

Կապոյտի պայծառութիւն, կապոյտի բանաստեղծութիւն, կապոյտի կրօնք...

Լճեզերքները փունջեր ծառերու, որոնք գլուխ գլխի կ'երազեն: Բնանկարներ պարտէզներու եւ պերճատուններու զմայլելի նկարներ...

Այստեղ բուսականութիւնը գրկեր է ամարանոց մը, այնտեղ կղզեակ մը կը դառնայ ինքն իր վրայ, յայնկոյս ծաղիկներ կը թռչին պատշգամի մը վրայ, յայնկոյս աստղի ողկոյզներ կը թրթռան եթերին մէջ: Ու տերեւներ, ծաղիկներ, ճիւղեր կը յորդին պատշգամներու թաղարներէն, թափելով լոգուարթ ջուրերուն մէջ:

Բացերը պերճանուէր, հրեշտակաուէր, սպիտակափառ, առագաստներով:

Ճերմակ նաւերը նման են գեղակերպուած կարապներու, թիթեռնիկներու, հրեշտակապետի թեւերու:

Ճերմակ սիւք մը կը թրթռայ հորիզոնական ուղղութիւնով եւ նրբախիտ ալեակներով: Սիւքին զառքաշը բոյրի փոքրիկ ու զգլխիչ փոթորիկ մը կը հանէ:

Մահճօրէն ամուսնացած է Սթրէզաստանին հետ: Երկինք ու աշխարհ կը յաւերժացնեն այս միութեան ներդաշնակ գեղեցկութիւնը:

Ջուր ու ցամաք համբոյրի մէջ են: Համբոյր մը զով ու ջերմ:

Հոլա՛, հո՛յ, հէ՛յ, հոլա՛, հո՛ւ...

Է՛յ, փեղածիծաղ ափեր, է՛յ, է՛յ, հոգեղէն ջուրեր, է՛յ լօ, Մաճճօրէ, քեզ չտեսնելը անդիտակից զրկանք է իսկ տեսնել ու անցնիլը փիրաւոր տառապանք:

Է՛յ հօ՛ լա՛, Մաճճօրէ, դուն կոմսօ լիճին երէց քոյրը, դուն կապոյտի իշխանութիւն, կապուտապետութի՜ւն...

Է՛յ հո՛յ լօ՛ է՛, ցտեսութիւն:

ԿԱՐՏԱ ԼԻՃ

Ջուրէ քնատ, մեղեդի...

Այստեղ անձնատպան կ'ըլլան հրեշտակները, ջրամոյն կորսուելով անոր բուստէ յատակներուն մէջ: Իր կապոյտ իրանին վրայ մնացեր են հրեշտակներու թեւերը:

Ինծմէ սիրտ մը կը մնայ իր վրայ իբրեւ կարմրած, արիւնոտ լուտոս:

Երկինքը թաւալեր ու ինկեր է լիճին վրայ եւ կը փնտռէ իր հրեշտակները:

Կարտա, մնաս բարով, Կարտա քու տարածութեանդ չափ կարօտ կայ սրտիս մէջ...

Կարտա, աւաղան մուսաներու:

Ն. ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՊՈՒԼԿԱՐԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԴԱՒԱՃԱՆ ԱՀԱՐՈՆԻ ՄԱՀԸ(*)

Սամուէլ Պուլկարիան կը պաշտպանէր զայն ներքին թշնամիներէ. իսկ անոնք շատ էին: Ան սպաննեց Աւարոնը, որ դաւաճան մըն էր: Սամուէլ գաղտնօրէն լացաւ, որովհետեւ Աւարոն իր եղբայրն էր:

Հին Աւանդութիւն

Արեւը արդէն իսկ մարն էր մտած, երբ Ցարիցինեան ամբողջ պահակները նշմարեցին թէ՝ Սրէտէց ճամբէն արագօրէն կը մերձենայ հեծելազօրաց ջոկատ մը: Ու երբ ձիաւորները անցան Ռազմէթանիցայի ջուրը եւ սկսան բարձրանալ դէպի ամրոցի գլխաւոր մուտքը, պահակները նկատեցին, անոնց մէջեւ Սամուէլն ու Սրէտէցի մեծ զօրապետ Տէլեանը:

Այդ պահուն, Ահարոն — պետը Սրէտէցեան եւ Սթրումեան նահանգներուն,— առանձին կը պտտէր պալատի ետեւի պարտէզին մէջ: Ան տասը օր առաջ եկած էր հոդ, իր այդ ամառնային սիրելի պալատը, որ կը գտնուէր Ռազմէթանիցայի եւ Ճէրմանի թաւուտքներուն միջեւ: Երբ իրեն հաղորդեցին անսպասելի հիւրերուն ժամանումը, Ահարոն կարծես չհասկցաւ թէ ինչ կ'ըսեն իրեն, ըսաւ իր մարդոց, որ դիմաւորեն հիւրերը, իսկ ինք ուղղուեցաւ դէպի ամէնէն խորունկ մասը իր պարտէզին, կարծես ցանկանալով պահուըտիլ:

Քիչ յետոյ, Ահարոն երեւցաւ պալատին ներքին բակին մէջ. բայց, այժմ իր դէմքը ցուրտ հանդարտութիւն մը ունէր, ու միայն իր արագ նայուածքէն, զոր յարատեւօրէն կ'ուղղէր աջ ու ձախ, կարելի էր կռահել իր խռովքը: Այսուհանդերձ, Ահարոն միշտ այդպէս կը նայէր,— գագաթագողի, իր գորշ, խաբեբայ աչքերովը: Ու բակին մէջէն իսկ ան տեսաւ որ պալատին ետեւ կար ուժեղ պահակախումբ մը — դռները փակուած էին նոր զինուորներով, իսկ դուրսը՝ միւս բակին մէջ կը դոփէին ձիերու սմբակները:

Բայց եւ այնպէս, Ահարոն ամուր քայլերով մտաւ փոքրիկ մութ ընդունարանը, ուր իրեն կը սպասէր Սամուէլ:

Անիկա հանդիպում մը չէր ընդմէջ երկու եղբայրներու, որոնք իրար տեսած չէին մէկ տարիէ ի վեր,— Տրայանոսի դռներուն առջեւ մղուած այն մեծ կռիւէն աղէն, երբ անոնք անխնայ հարուածեր էին Հռոմայեցիներն ու անոնց վարձկան Հայերը, ու քիչ էր մնացեր որ գերի բռնէին Վասիլ Բ.ը: Սամուէլ կանգնած էր հիմա սրահին մէջտեղը, ձեռքը դրած իր սուրին բարձր կոթին, մինչ իր դէմքին վրայէն դեռ անհետացած չէին սրընթաց ու երկարատեւ հեծնումին յառաջացուցած խոնջէնքին հետքերը: Ան նոյն իսկ հանած չէր իր սաղաւարտը ու կեցած էր հոդ՝ այնպէս՝ ինչպէս իջած էր իր ձիէն: Ահարոն հազիւ գլխով ըրաւ անոր, անցաւ քովէն ու նստաւ, սրահին խորը, ցած սեղանի մը ետին, կարծես յիշեցնել ուզելով անդրանիկ եղբօր եւ տան տիրոջ իր կրկնակ իրաւունքները: Սեղանին վրայ դրուած էր պրոնզէ փոքրիկ աշտանակ մը՝ երեք վառուած մոմերով, որոնց դողդղուն լոյսին ներքին ուժգնօրէն կը փայլէին Ահարոնի աչքերը:

Երկու եղբայրներն ալ զգացին թէ, աւելորդ է որեւէ նախաբան, ցարդ անոնք շատ անգամներ իրարու հետ խօսեր էին այն պատճառի մասին, որ այժմ այնքան յանկարծօրէն հոս էին էր բերեր Սամուէլը: Հիմա տեղի պիտի ունենար իրենց վերջին խօսակցութիւնը:

— Կրկի՞ն եկած ես զիս ամբաստանելու,— ըսաւ Ահարոն՝ ձայնով մը, որ կ'ուզէր կարծր ու զայրագին ըլլալ:

Սամուէլ հանեց ճմռթկուած մագաղաթեայ գրութիւն մը՝ զոր զետեղած էր թեղանիքին մէջ, արագօրէն մօտեցաւ Ահարոնին ու զայն տուաւ անոր.

— Կարդա՛:

Կապոյտ մետաքսեայ կապեր ու կրնիքի նշաններ կը նշմարուէին այդ մագաղաթին ծայրերէն, որ, ինչպէս կ'երեւէր, բազմաթիւ ձեռքերէ էր անցած: Անիկա ձեռագիր ու շատ ուրախացուցիչ մէկ նամակն էր Վասիլի Բ. Հռոմայեցի կայսեր՝ գրուած Ահարոնին: Հռոմայեցին մեղրածոր բառերով խորամանկ պուլկար զօրապետին կը խոստանար թագաւորական իշխանութիւն, հարստութիւն ու պատիւ: Ու ատիկա պատասխան մըն էր այն ըստորնացուցիչ եւ ամօթաբեր խնդրանքին, որով Ահարոն օգնութիւն էր խնդրած՝ ընդդէմ Ռոման թագաւորին եւ «անսանձ» Սամուէլին, ինչպէս գրած էր նամակին մէջ:

Ահարոն ակնարկ մը նետեց նամակին ու թանր կարմրութիւն մը պատեց իր կլոր դէմքը, մինչ ճակտէն կը թափէին քրտինքի կաթիլներ: Ցետոյ, այդ լեցունկեկ դէմքը՝ կախ ու չէկ պեխերով եւ աւ քիչ մը ճերմկած մօրուքով, անմիջապէս տժգունեցաւ ու տգեղցաւ: Ահարոն կ'ուզէր գիտնալ Վասիլի նամակին ամբողջ բովանդակութիւնը, անյագօրէն կը լափէր ամէն մէկ բառը անոր, ու երբ, վերջաւորութեան, տեսաւ կայսեր ստորագրութիւնը, դէմքը կրկին չառագունեցաւ: Բայց իր աչքերը մնացին յառած ու փայլփլուն: Կը ճգնէր ամփոփել իր ցրուած միտքերը, որոնք երբեմն կը զօղուէին ու երբեմն խոյս կուտային՝ արագ ու անսանձ, մինչեւ որ յառակեցան վերջնական որոշումով մը:

Ահարոն ոստում մը ըրաւ՝ զայրոյթով մէկզի դնելով կայսերական նամակը, ու գոչեց.

— Ո՞վ յանդգնած է բանալ այս նամակը:

Սամուէլ պատասխանեց.

— Սրէտէցի մէջ առացուած է քու մեկնումէդ օր մը վերջ: Քու ատենակալներուդ եւ զօրապետներուդ ժողովը որոշած է բանալ ու կարդալ զայն: Ու ոչ ոք ձայն բարձրացուցած է՝ քեզ պաշտպանելու համար, բացի քու զաւկէդ՝ Իվան-Վլատիսլաւէն, զոր Վասիլ կ'ուզէր ամուսնացնել ուղեկորոյսի մը հետ՝ փոխան իր քրոջը: Քու ատենականներդ եւ զօրապետներդ քեզ այլեւս չեն նկատեր իրենց պետը: Անոնք հրաւիրեցին զիս՝ պաշտպանելու համար Սրէտէցն ու Պուլկարիան՝ քեզմէ, իմ եղբօրմէս:

Ահարոն կատղեցաւ: Կը գոչէր, բռունցքով կը զարնէր սեղանին, սպառնալիքներ դուրս կուտար ու անէծքներ կը թափէր: Ծուղակին մէջ ինկած գազանի մը նման, որ կ'ուզէր փրցնել իր մարմնոյն մէջ մտած ամուր չուանները: Քիչ առաջ ան որոշած էր իր եղբայրը անմիջապէս նետել ամրոցին գետնամասը ու առով սկսիլ վաւ գործին, որուն կը մղէր զինքը Վասիլը՝ երկար տարիներէ ի վեր: Բայց, Ահարոն այժմ կը զգար իր անզօրութիւնը ու կատաղութեանը մէջ չէր իսկ համարձակեր դուրս գալ սեղանին ետեւէն, որքան ալ անպէտ ըլլար իր այդ վերջին ապաստարանը:

Սամուէլ անոր նշան ըրաւ լռել, ու ան իրա՛ պէս լռեց, իր եղբօր ուղղելով նայուածքը, ուր կը փայլէր տարտամ ու վարանոտ յոյս մը:

— Ճշմարտութիւնը այս նամակով երեւան կուգայ՝ այնքան յստակ որքան տգեղ,— սկսաւ Սամուէլ, ու շարունակեց,— Ահարոն, դուն թշնամի ես Պուլկարիոյ: Հիմա ես, Վասիլ կոմէ այսքան անամօթօրէն հեգնուելէ ու Տրայեանոսի դռներուն առջեւ մեր յաղթանակէն յետոյ, դուն, անմիտ ու կուրացած, Հռովմայեցիներուն պաշտպանութիւնը կը փնտռես՝ ինծի դէմ: Ցարդ ներեցի քեզի: Բայց, իմ եղբայրական գթասրտութիւնս մեծ մեղք մը եղաւ Պուլկարիոյ առջեւ: Ես այլեւս քու եղբայրդ չեմ, ու այս անգամ հոս եմ եկած՝ պատժելու համար դաւաճան մը:

Ահարոնի դէմքը կրկին պատեց

---

(1) Տիմիթրի Թալէվ քանի մը առանձին պատմուածքներ է գրած պուլկարական յայտնի թագաւորներէն եւ հայազգի Սամուէլի մասին: Անիկա մէկն է անոնցմէ՝ նոյնպէս Հայ ու Սամուէլի եղբայր Ահարոնի դաւաճանութեան մասին:

ՊՈԼՍԷՆ ՄԱՐՍԷՅԼ ՃԱՄԲՈՒՍ ՎՐԱՅ

Գրեթէ վերջին կռունկներէն էի:

1923 Սեպտեմբերին: Իրիկուն մըն էր, աղու՜ր իրիկուն մը՝ հիմա կարօտցուած վերջալոյսով: Պոլիսը աշնան ոսկիներուն մէջ էր փաթթուած:

Շոգենաւ նստանք Կալաթայի առջեւ: Բառը տեղը չէ,— մեզ թխեցին շոգենաւի մը մէջ, որ գաղթականի տաշտ մըն էր: Ես նստեր էի շոգենաւին մէկ եզերքը, ոտքերս կախած՝ միջոցին մէջ, եւ համրիչի պէս հատիկ հատիկ համրելով կարծես՝ խաղողի ողկոյզ մը «կը մաքրէի», մինչ աչքերուս դէմ քաղաքը կը խաղար, կը դառնար, կը ճօճճօրար: Մզկիթները մէկլէկներու պարն ըրին, կըգինները զորշ բաղերու պէս լողացին, հեռացա՜ն հեռացա՜ն,— հորիզոնը լափեցաւ: Տղաքը կ'երգէին:

Ի՜նչքան ցածէն կը քալէին այդ երգերը, ալիքներուն քսուելով, ալիքներուն վրայէն սոսոսելով, նետուրտելով, զարնուած թռչունի պէս: Լացի նման երգեր էին նախ, յետոյ զուարթ կանչեր: Մեղուի փեթակի պէս լեցուն էր շոգենաւը, փոքրիկ Մոնթէնէկրօն: Երիտասարդ մը, նաւապետին քովէն, բաներ մը կ'ըսէր բարձրաձայն, գլուխը կախած ժողովուրդին, որ փռուեր էր կամուրջին վրայ,— բանախօսութի՞ւն կ'ընէր: Աղջիկ մը, նաւուն գլուխը, ուտ կը նուագէր: Անպատկառ ձայն մը կը պոռար.

Հա՛ ճինիմ, հա՛ ճինիմ...

Գոռոզ հագուածքով տղայ մը, թեւերս դերձակ, կ'երգէր.

Սիրուհի՛ս, քեզ համա՛ր...

Ծփուն Բաբելոն մը, Մարմարայի վրայ:

Երկինքը կը գոցուէր հետզհետէ: Մինչ Հայոց ժողովուրդը կը շարունակէր ճամբորդել ծովուն վրայ, մութին մէջ...:

×

Պատերազմ էր յայտարարուած:

Իտալիա կը կռուէր Ցունաստանի դէմ: Ու մեր փոքրիկ նաւը վախցաւ մտնել յունական կղզիներու ողկոյզին մէջ: Այս պատճառով աղուոր Միջերկրական մը տեսանք, օրերով վայելեցինք իր գեղեցկութիւնները: Բամբախտ օրեր ալ ունեցանք,— ջուրի ծարաւ, անտանելի տաք, զարշահոտ արտաքնոց, ու փոթորի՜կ մը:

Ցանկարծ աղօթողները չատցան, ուտը լռեց, Սիրուհիսը դարձաւ Աստուածամարիկ: Քանիերորդ Դարէն անցանք Միջին Դար: Հայոց ժողովուրդը վարժ է զաղթելու ոչ միայն մարմնով, այլ եւ հոգիով: Ամբողջ օր մը փոթորիկի մէջ,— առջեւս Բաբելոնի կործանումը, չփոթած ու շըւարած բազմութիւն մը: Ծովու հրաշալի խաղ մը, կատակերգութի՜ւն՝ եթէ կ'ուզէք: Բնութեան տարերքը կատղած, հզօր սասան ու սարսափը տարածած: Ու մահուան վախը չատերուն մէջ, ապրելու բնազդը պառւններուն մէջ:

Ցամաքի փոթորիկ տեսեր եմ շատ: Կ'ուզէի տեսնել նաեւ ջուրերու թագաւորութեան բարկութիւնը, զայրո՜յթը Նեպտոնի: Կը սիրեմ ծովը, ալիքներուն ուժը եւ կատաղութիւնը, գիտե՜լ ամէն օր ջուրին անհունութիւնը եւ լսե՜լ հանապազ իր յաւիտենական ձայնը,— ծո՜վ, խորհրդանըշան արթնութեան եւ կենդանութեան, աղբիւր խորհրդածութեան եւ ներշնչումի, մարդիչ նկարագիրներու եւ կամքերու: Արդարեւ կամքի լաւագոյն մարզանքը կարելի է կատարել այս ալիքներուն վրայ, կռուելով անոնց հետ: Ես, լերան տղայ, հպարտ որ ծներ եմ վայրի անտառներու եւ խելացնոր հովերու բարեկամութեան մէջ, ընկեր՝ ցամաքային փոթորիկներու, որոնք յանկարծ կը պայթին լերան կատարէն, կը նետուին դաշտին վրայ, ուր ծառերը երկար ոռնոցով մը կը տապալին, պարտէզները խուճապահար փախչելու փորձեր կ'ընեն, տուներու տանիքներուն վրայ վիշապները զոհ կը մատուցանեն, երկինքը կը գոցուի անձրեւի եւ հողի փշուրներով, տարօրինակ հոտ մը կը գրգռէ ռունգերդ,— ես, լերան տղայ, որքա՜ն կ'ուզէի մօտիկն ըլլալ ծովուն, լսելու համար ալիքներուն ճարճատի՜նը, գիտնալու համար փլուզո՜ւմ մը ջուրերուն:

Երկու քաղաքակրթութիւններ կան հիմա, աշխարհի վրայ, հակամարտ եւ մրցորդ: Առաջին քաղաքակրթութիւնը ծնունդն է ցամաքին, երկրորդը ծովն էր որ ծնաւ: Քսէրքսէս հագաւ ցամաքի քաղաքակրթութեան հրաշալիքները եւ եկաւ խարազանել ծովը, բայց Միջերկրականեան քաղաքակրթութիւնը սրարշաւ աւպատակեց մինչեւ Հնդկաստանի սրբազան գետերը:

Հիմա, կ'ըսեն թէ, ռուսական տափաստաններն են, որ վիթխարի ելեկտրակայաններու քրքիջով մը կը զինուին՝ փոխվրէժի մը համար Միջերկրականի դէմ դարձեալ: Վա՜յ փոքր ժողովուրդներուն, վա՜յ անոնց որ չեն կրցեր իւրացնել ցամաքին կամ ծովուն քաղաքակրթութիւնը, օժտուիլ մէկ կամ միւս քաղաքակրթութեան աւիշով:

... Շատեր յուսահատած են: Կ'ըսեն թէ մեր շոգենաւը պիտի ընկղմի անպայման: Նաւապետն իսկ սարսափի մատնուած է: Ալիքները կը ծեծեն նաւուն կամուրջը: Ցանկարծ գրոյց կը հիւսի թէ մարդ մը մեռաւ, հայ գաղթական մը:

— Զարմանալի է, կը մրմնջէ մեր գաղթական Միջին Դարը:

Եւ սակայն կը խաղայ փոթորիկը: Ցողնած՝ Նափոլիի առջեւն ենք հիմա: Ցողնած՝ նաւն ալ, մենք ալ:

Վեզուվի սեւ ծխը հորիզոնին վրայ: Նափոլի քաղաքին ոսկեզօծ ամփիթատրոնը մեր առջեւ: Եւ Վերգիլեան կապոյտ երկինքը մեր գլխուն վերեւ:

Վերջալոյս է, ծովու եւ ցամաքի ամէնէն գեղեցիկ զգեստաւորումով, որ կը տպաւորէ հոգիս: Մանաւանդ որ չարաթէ մը իվեր առաջին ցամաքն է այս՝ մեր աչքերուն առջեւ պարզուած:

Կ'արգիլեն մեզի ցամաք իջնել, որովհետեւ նախ գաղթական ենք, յետոյ մարդ է մեռած նաւուն մէջ:

Քանի մը ընկերներ քովքովի կուգանք, կը խորհրդակցինք,— պէտք է ամէն գնով վար իջնել: Արտօնութիւնը պիտի տայ մեր պարոն ճարպիկութիւնը: Վար իջնելու յատակագիծ մը պատրաստ է արդէն,— երիտասարդներու յատուկ՝ գեղեցիկ խորամանկութեան նմոյշ մը անշուշտ: Ցանկարծ պահպանողական տղայ մը, որ չի սիրեր արկածները, կ'ըսէ թէ, երբ խնդրագիր մը գրենք նաւապետին եւ իբրեւ ուսանող պահանջ ներկայացնենք... քաղաքը ուսումնասիրելու, արտօնութիւն կը տրուի անպայման: Տեղի կը տրուի, խնդրագիրը կը պատրաստուի եւ նաւապետին կը ղրկուի մեր ներկայացուցիչին հետ: Սիրալիր ընդունելութիւն մը մեր ուսանող պատգամաւորին: Նաւապետին փոխանորդն է, որ կ'ըսէ թէ նամակը պիտի յանձնէ նաւապետին: Օձիք կը

ԿԱՐԻԾ

(ՆԱԽԵՐԳ՝ ՀԱՄԱՐ ԶՈՒԹԱԿԻ ՄԸ ՎՐԱՅ)

Լուսնակը լո՛ւռ, լուսնակն անձուն կը կոծէ,
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
— Այս ի՞նչ մշուշ, [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
Խաւարին ի վար [illegible] Ն'ս ու Ծուխ…
Հոգիիս մէջ այս ի՞նչ խորունկ կսկիծ է…:

ՄԻՆԱՍ ԹԱԹՈՒԼ

[illegible]

…դէպի իրականութիւն, դէպի Միլանօ: Խորտակուած երազներ որ մեռնիլ չեն ուզեր, կարօտ հայրենիքի ու սիրոյ:

Ա. ՍԱՐԵԱՆ

…թանձր կարմիր մը. ու մինչ իր ձայնը կը գոռար սրահին ցած կամարներուն տակ, ակնարկը, սակայն, սարսափ մը կ'արտայայտէր:

— Սամուէ՛լ,— կ'ըսէր ան,— պիտի հրամայեմ կապել քեզ: Իսկ Սրէտեց գոռնուղները անխտիր պիտի կախեմ ու ցիցի անցընեմ…

Սամուէլ ոչինչ պատասխանեց. այլ՝ երեք անգամ իր ծանր սուրովը զարկաւ կաղնեփայտէ տախտակամածին: Սրահ մտաւ մեծ զօրապետ Տէլեանը: Սամուէլ գլխով նշան ըրաւ անոր. ու ան, բանալով մագաղաթ մը, սկսաւ զայն կարդալ միօրինակ ու հնչեղ ձայնով:

Առիկա մահավճիռն էր տրուած Ահարոնի մասին, եւ ստորագրուած իր բոլոր ատեանակալներէն ու զօրականներէն: Զօրապետին ձայնը հեռաւոր արձագանգի մը նման կը հնչէր դահաճին ականջին: Ահարոն լսեց այն բոլորը, ինչ որ ինք ըրած էր տարիներէ ի վեր ու կը խորհէր կատարել ընդդէմ իր եղբօրը՝ զինակցաբար օտար կայսեր հետ: Ու ոչինչ կրցաւ ժխտել ան: Յետոյ լսեց Սրէտեցի բոլոր առաջնակարգ մարդոց անունները, եւ, ի մէջ այլոց, անունները նաեւ անոնց, որոնք իր ծրագիրներուն խորհրդատուներն էին եղեր ու երդուեցեր էին հաւատարիմ մնալ իրեն: Անոնք եւս ստորագրած էին այդ մահավճիռը:

Ահարոն փակեց աչքերը եւ ընկղմեցաւ սառոյցի նման պաղ մթութեան մէջ, որ գամեր էր իր խորշելի մարմինը: Եւ երբ կրկին բացաւ իր աչքերը,— մինակ էր սրահին մէջ: Իր դէմ կը մնար սրբանկարը, որուն առջեւ կը պլպլար կանթեղը, իսկ իր առջեւ, սեղանին վրայ թողուած էր կարճ ու սուր խանջէր մը…:

— Ո՛չ, ո՛չ, չեմ ուզեր մեռնիլ, գոչեց տմարդի ձայնով մը Ահարոն, եւ նետուեցաւ դէպի սրահին դուռը: Բայց, հոն, սեմին, իր դէմ ցցուած գտաւ երկու արտակարգօրէն մեծղի զինուորներ՝ մերկ սուրերով եւ կարմիր գօտիներով: Անոնց ետեւ կեցած էր զօրապետ Տէլեանը…

Այդ պահուն Սամուէլ կեցած էր ամրոցին առջեւի բակը եւ կը սպասէր՝ լուռ ու տժգունած: Իրմէ հեռու կեցած էին, իրենց ձիերուն քով, լաւ զինուած խումբ մը զինուորներ: Քիչ յետոյ, պալատին դռնէն երեւցաւ մեծ զօրապետ Տէլեանը, մօտեցաւ Սամուէլին եւ յստակօրէն ըսաւ.

— Ահարոն այլեւս մեռեալ մըն է:

Սամուէլ սեղմեց իր ակռաները եւ մեղմօրէն քթթեց աչքերը:

— Անձնասպա՞ն եղաւ, հարցուց ան՝ դողդոջուն ձայնով մը:

— Ո՛չ, պատասխանեց զօրապետը, մեռաւ դահիճներու սուրերուն տակ:

Սամուէլ արագօրէն դարձաւ իր զինուորներուն, նշան ըրաւ որ բերեն իր ձին, ու յետոյ ըսաւ զօրապետին.

— Հոս տասնեակ մը մարդ թողունք եւ թող կրակի տան այս անիծեալ տունը: Մնացեալները՝ ետեւէս, օ՜ն, դէպի Սրէտեց:

Ու հեծաւ իր ձին եւ սուրաց դուրս՝ ամրոցին լայնօրէն բաց դռնէն:

Ու Սամուէլ, յառաջացող գիշերուան մէջ քշելով իր ձին, ափոյլ ա-րագօրէն ու պայրոյթով սրբեց արցունքները, որոնք կը թրջէին իր տժգունած այտերը…:

ՏԻՄԻԹՐ ԹԱԼԵՎ

Թարգմ. ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

Վենետիկը

— . —

Վենետիկ՝ տանջող ու երջանկացնող երազներու քաղաք: Փոքրիկ Հայաստան մըն է այս օրերս:

Ամէն կողմ, ամէն անկիւն ազմկարար ու վառվռուն Արմէններ, սիրուն Ամենուհիներ, քոյրիկներ անուշ:

Ս. Մարկոսի հրապարակը: Սրահ մը անդերազանցելի ուր ժամերը կը սահին անհաշմարելի կերպով, իսկ ժամանակի գաղափարը, աշխարհը կը կորսուին, եթէ բախտը ունիս նայուածքդ թաղելու Հայուհիի մը երազկոտ աչքերուն մէջ…:

Հայկական համերգ, քաղաքային երաժշտութեան խումբով: Հայկական խմբերգներ «Կիլիկիա» երգչախումբով: Ծափեր, կեցցէներ, խանդավառութիւն:

Հարիւրամեակը կը տօնուի Մուրատ Ռափայէլեան վարժարանին:

Վանք: Ս. Ղազար:

Հանդիսաւոր անվերջ եկեղեցական արարողութիւններ, օրհնութիւն ամէնուն ու ամէն կողմ: Բաշխուած օրհնուած խաղողի ի մխիթարութիւն հաւատացեալներու եւ ի գոհունակութիւն որկրամոլներու…:

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԳԵՂՈՆ ԱՌ ՍՊԱՆԻԱ

— . —

Այս բանաստեղծութիւնը, [illegible] մը կը բարձրանայ Մարակալը, ծնած 1860ին, մեռած 1911ին: Ունի քերթուածներու հատորներ, Նիցչէին եւ Կէօթէին թարգմանութիւններ եւ հրապարակագրական բազմաթիւ յօդուածներ:

Մտիկ ըրէ, Սպանիա, մտիկ ըրէ ձայնը զաւկիդ, որ քեզի կը խօսի լեզուով մը Քաթիլանցիներու բարբառէն տարբեր:

Քեզի կ'ուղղեմ իմ խօսքս լեզուով մը որ ինծի տուաւ այս կարծր հողը:

Շատ քիչ խօսած եմ քեզի այս լեզուով, շատ եմ խօսած քեզի միւս լեզուով:

Շատ խօսած եմ քեզի Սագոնտացիներու մասին, անոնց որ կը մեռնին յանուն հայրենիքի, փառքերուդ եւ յիշատակներուդ*:

Մահու փառքեր եւ յիշատակներ: Եւ դուն տխրագին կեանք մը ունեցար:

Ինչո՞ւ թափել արիւնդ, կարծես անօգուտ բան մը ըլլար:

Ես կ'ուզեմ քեզի խօսիլ ուրիշ եղանակի մը վրայ.—

Արիւնը որ երակներու մէջ կը գտնուի, կը կոչուի կեանք,

Կեանքը անոնց որ են, անոնց որ պիտի գան:

Արիւնը որ կը թափուի, կը կոչուի մեռած արիւն:

Դուն շատ մտածեցիր պատուոյդ մասին, բայց ոչ այնքան կեանքիդ մասին:

Դուն զաւակներդ կը ղրկէիր դէպի ողբերգական մահ,

Դուն կը գոհանայիր մեռելական պատիւներով:

Քու տօներդ, ո՛վ տխուր Սպանիա, թաղման արարողութիւններ էին:

Ես տեսայ նաւեր, որ մեկնեցան զաւակներովդ, իրարու վրայ խռնուած, մահուան սահմանուած:

Անոնք կ'երթային արկածախնդրութեան, ու կը ժպտէին:

Իսկ դուն, ծովուն եզերքը, կ'երգէիր խենթի պէս:

Ո՞ւր են նաւերդ, ո՞ւր են զաւակներդ:

Հարցո՛ւր արեւմուտքին, հարցուր ծովուն ալիքներուն:

Կորսնցուցի՛ր դուն զանոնք, հիմա ոչ ոք ունիս:

Սպանիա՛, ինքնամփոփուէ՛ եւ լաց մօր մը պէս:

Խոյս տուր բոլոր քու ցաւերէդ:

Թող այդ արցունքներդ քեզ արգասաւորեն, զուարթացնեն, կենդանացնեն:

Մտածէ կեանքին մասին, որ կը խլրտի կողերուդ մէջ:

Բարձրացո՛ւր ճակատդ եւ ժպտէ երկնքի եօթը գոյներուն:

Սպանիա, քեզի կը կանչեմ եւ քեզ չեմ տեսներ ոչ մէկ տեղ:

Չե՞ս լսեր ձայնս, որ կը բարձրանայ հետզհետէ:

Չե՞ս հասկնար այս լեզուն, որ քեզի կը խօսի վտանգի պահուն:

Ի՞նչ, չե՞ս ճանչնար զաւակներդ:

Մնաս բարո՛վ, Սպանիա՛:

ՄԻՑՔԵՒԻՉԻ ՎԱԽՃԱՆԸ

— . —

Լեհական թերթ մը կասկածի տակ կը թողու այն աւանդութիւնը թէ Միցքիեւիչ զոհ գնաց ժանտախտի, Պոլսոյ մէջ:

Բայց նախ ներկայացնենք լեհ մեծ բանաստեղծին կեանքը.—

Ադամ Միցքիեւիչ ծնած է 1798ին Լիթուանական նահանգի մը մէջ: Կը սերէր փոքր ազնուականութեան ընտանիքէ մը: 20 տարեկան հազիւ կար, երբ բուռն սիրով մը կապուեցաւ աղջկան մը: Այդ սիրահարութիւնը առիթ եղաւ որ իր մէջ արթննայ բանաստեղծը,— Մարիլա անունին տակ երգեց իր սիրականը: 1819ին ուսուցչանակուեցաւ Քովնոյի գիմնազիոնին, իսկ 1822ին հրատարակեց իր քերթուածներուն առաջին հատորը: Տարի մը վերջ լոյս կ'ընծայէր Գեղոն Գրասպրդուրեանը, որ այնքան աղմուկ հանեց: Ռուս կառավարութիւնը կասկածով կը նայէր Միցքիեւիչի գործունէութեան, ժողովրդականութեան, մանաւանդ անոր ազգայնական գաղափարներուն: Ի վերջոյ աքսորեց զայն Ռուսիոյ ներսերը: 1827ին լոյս տեսաւ Միցքիեւիչի մէկ նոր գործը, Քոնրատ Վալէնրոտ, որ կոչ մըն է ապստամբութեան: Այս ընթացքով, Միցքիեւիչ չէր կրնար անպատիժ մնալ Ռուսիոյ մէջ: 1829ին կը մեկնի արտասահման, կ'այցելէ Գերմանիա, Իտալիա, յետոյ կ'անցնի Փարիզ: Ժամանակ մը կը դասախօսէ Լօզանի համալսարանին մէջ: 1840ին կը հրաւիրուի Փարիզ, իբրեւ դասախօս սլաւական լեզուի եւ գրականութեան, Քոլէժ տը Ֆրանսի մէջ: Սակայն կասկածելի ազդեցութիւններու տակ իյնալով, վերջ կը տրուի իր պաշտօնին: 1848ին կ'անցնի Իտալիա, ուր կը յաջողի կազմակերպել լեհական լեգէոն մը: Յետոյ Նափոլէոն Գ.ի կողմէ կը ղրկուի Պոլիս, ուր կը մեռնի 26 հոկտ. 1855ին խորհրդաւոր պարագաներու տակ:

Վարշաւայի գրական թերթերէն մին կը հրատարակէ լեհ զօրավարի մը յուշերը: Զօրավարը կը պատմէ թէ 26 հոկտեմբերին, առաւօտուն, այցելութեան կ'երթայ Միցքիեւիչի, զոր կը գտնէ անկողինին մէջ: Հիւանդը տառապանքով կ'անցընէ օրը, եւ իրիկունը կը մեռնի: Լեհ բժիշկ մը կը կանչուի՝ տակաւին չմեռած: Սակայն բժիշկը կը մերժէ, աւելցնելով թէ ժանտախտով վարակուած հիւանդի մը բժշկութեան համար բան մըն ալ չի կրնար ընել: Երբ շատ կը խնդրեն, կը պատասխանէ.

— Եթէ ուրիշ հիւանդ մը ըլլար, յօժարութեամբ կու գայի: Բայց Միցքիեւիչ հանրածանօթ դէմք մըն է: Անկարելի է դարմանել, վախնամ՝ վերջը ըսեն թէ ես մեռցուցի…

Այն ատեն լեհ զօրավարը, որ անձամբ գացած էր բժիշկ կանչելու, ատրճանակը կը հանէ եւ կ'ըսէ.— Եթէ չգաս, շան պէս կը սպաննեմ քեզ:

Բժիշկը սարսափած՝ ճամբայ կ'ելլէ: Միցքիեւիչի տունը հասած ժամանակ, հիւանդը իր հոգին հետ կը կռուէր: Բժիշկը կ'ուզէ ժամանակ շահիլ զանազան խօսակցութիւններով, եւ դարձեալ կը կրկնէ.

—— Ինչո՞ւ բերիք զիս, յոյս չկայ, պիտի մեռնի, վերջն ալ պիտի ըսեն թէ ես թունաւորեցի…

Լեհ զօրավարին յուշերուն մէջ աւելի տեղեկութիւն կամ մանրամասնութիւն չկայ: Սակայն բժիշկին ընթացքը կասկած կը ներշնչէ,— թերեւս գիտէր թէ ի՛նչ դաւեր սարքուած էին մեծ բանաստեղծին շուրջ:

Այդ տեսակ վախեր կայի՞ն:

Միցքիեւիչ Պոլսոյ մէջ կ'աշխատէր լեհական կամ հրէական դատին համար: Թէեւ եկած էր սլաւական քաղաքակրթութիւնը ուսումնասիրելու, բայց լեհական շրջանակներու մէջ իր միակ մտահոգութիւնն էր պայքարիլ Լեհաստանի ազատագրութեան համար: Թուրքիա այդ օրերուն հրէական լեգէոն մը կազմակերպած էր,— Միցքիեւիչ կը խորհէր թէ հրէական լեգէոնով մը կարելի էր կռուիլ Ռուսիոյ դէմ՝ ազատագրելու համար իր հայրենիքը: Քանիցս խօսած էր Սատըք փաշայի, որուն վրանին մէջ կը բնակէր շատ անգամ: Սակայն Թուրքիա ուրիշ հոգեր ունէր այդ շրջանին,— եւրոպական խնամակալութեան մը մատնուած, բանակցութիւն կը վարէր՝ փոխառութիւն կնքելու համար Ռոչիլտի հետ: Ռոչիլտ պատրաստ էր փոխառութեան, բայց կ'ուզէր որ Երուսաղէմը տրուի իրեն, իշխանապետութիւն մը հաստատելու համար այնտեղ: Ֆրանսա բուռն ընդդիմութիւն մը ցոյց կու տար:

Այս պարագաներէն անկախ, Ռուսիա եւս մօտէն կը հետեւէր Միցքիեւիչի շարժումներուն, անոր ազատագրական գաղափարներուն, լեհական լեգէոնի կազմութեան փորձերուն եւ հրէական շրջանակներու մէջ համահրէական քարոզութիւններուն:

Եւ երբ, մէկ օրուան մէջ, տասապատկին հիւանդութենէ մը վերջ, Միցքիեւիչ կը մեռնէր յանկարծ, լեհական թերթը տրամաբանական կը գտնէ ենթադրութիւնը թէ լեհ բանաստեղծը թունաւորուած էր:

* Տաժանելի պաշարումէ մը վերջ, Աննիբալ գրաւեց Սագոնտոյեան, բնակչութիւնը սրէ անցուց եւ քաղաքը կործանեց:

ՀԱՅ ԱՇՈՒՂԻ ՄԸ ԵՐԳԸ

— • —

Անմահ էակ, երէ բաժնած ես
Սէրը՝ զոր դու ինձ, ա՛յնքան
ջերմապէս
Յայտնեցիր վաղուց, եւ զիս ալ քեզի
Գգուանքներովդ շինեցիր գերի.
— Երէ շրթունքներդ, որոնցմէ ես
յար
Անկուշտ ծծեցի կենսատու նեկտար,
Կը հպին հիմա օտար բերանի,
— Երէ ձիւնագեղ թեւերդ հոլանի
Կը գրկեն նաեւ ուրիշ մէկ մարմին,
— Թո՛ղ, որ ա՛յլ եւս մնամ առանձին
Բաշխիմ մեկուսի անյայտ մէկ
անկիւն
Եւ հոն քոզ մտքովս սիրեմ օրն
'ի բուն
Յիշատակներովդ ապրիմ. մինչեւ որ՝
Հատնին օրերը կեանքիս անցաւոր…

— Սակայն դուն արդեօք, կարենա՞ս
պիտի
Հանգիստ վայելել այդ օտարոտի
Սէրը, որ գո՛ւցէ, ո՞վ գիտէ ո՛րչափ
Արդէն ուրիշներ՝ ըրաւ յուսախաբ…
— Պիտի կարենա՞ս մտքէդ զիս
հանել,
Եւ հանդարտ խղճով, քու ուխտիդ
դրժել. ?…

ԹՈՏԻՒՆ

(1) Աբրահամ Այվազեան իր «Շար Հայ Կենսագրութեանց» անուն տետրակներուն մէջ կը յիշէ «Զէննէ Պօղոս»մը, որ հայ աշուղ մըն էր, թուրքերէն երգեր շինող ու երգող: Անոր այս երգը ձեռագիր կը մնայ հատորի մը մէջ: Թարգմանելով կոկած, կը յանձնեմ զայն ուշադրութեանը Պ. Շաւարշ Նարդունիի, որ վերջերս «Վէմ» հանդէսին մէջ գրած էր հայ-թուրք աշուղներու մասին:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

«ՍՏՈՒԳԱԲԱՆԱԿԱՆ ԲԱՌԱՐԱՆ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ»

— . —

Հոլանտական քաղաքի մը, Լայտընի հրատարակչական տունը ձեռնարկած է պրակ առ պրակ տպագրել Պետրոս Քէրէսթէճեանի Ստուգաբանական Բառարան Հայերէն Լեզուի հսկայ աշխատութիւնը:

Մեզի ղրկուած է, նմոյշի համար, պրակ մը այս աշխատութենէն, որ կը վկայէ հեղինակին տարիներու յոգնութեան մասին, այլ մանաւանդ լեզուէ լեզու համեմատելու դժուարութիւններուն մասին: Ամբողջական գործը կը բաղկանայ (տակաւին չէ աւարտած) 1000 էջերէ: Քննութեան առնուած են 10,000 բառեր,— ուրեմն՝ 10,000 ստուգաբանական յօդուած: Պրպտումներ կատարուած են հին ու նոր, արեւելեան եւ արեւմտեան բազմաթիւ լեզուներ,— տպագրութեան դժուարութիւնը ցոյց տալու համար աւելցնենք որ ամէն օտար բառ գրուած է նոյն լեզուին տառերով, եբրայերէնը եբր. տառերով, արաբերէնը արաբ. տառերով, զենտերէնը՝ զենդական տառերով, յունարէնը՝ յունական տառերով, եւ այսպէս բազմաթիւ լեզուներով եւ բազմազան տառերով: Տառերու միւզէ: Գրեթէ նման Փրոֆ. Աճառեանի Արմատական բառարանին:

Պետրոս Քէրէսթէճեան, ծնած է Պոլիս 1840ին եւ մեռած 1909ին: Իր մէկ ազգականն է, Հայկ, որ հրատարակութեան կուտայ բառարանը: Քէրէսթէճեան ծանօթ է նաեւ իբրեւ հեղինակ թուրքերէն լեզուի ստուգաբանական բառարանի մը, որ շատ գնահատուած է Թուրքերու մէջ:

Այս աշխատութիւնը, սակայն, լաւ կ'ըլլար մասնագէտ աչքէ մը անցընել նախ քան հրատարակութիւնը: Ոչ իր ազգականը կը հասկնայ գործէն, ոչ ալ տպագրիչը,— ահա թէ ինչու ուղղագրական սխալներ կան, որոնք ապահովաբար արդիւնք են անփութութեան, բայց աններելի՝ այսպիսի գործի մը մէջ:

Նմոյշ մը տալու համար այս գործէն, կուտանք Աստուած բառին ստուգաբանութիւնը (արաբական եւ յունարէն բառերու արտասանութիւնը գրած ենք հայերէն տառերով, միւսները պահեցինք անփոփոխ).—

ԱՍՏՈՒԱԾ (հեթիթերէն) աթու = մեծ, եւ ուսս = վերջադիր ածանց, նոյնպէս աթու — ի — ուսս = մեծը: Եռագիրն D. V. Z. է արմատ անուան Աստուծոյ ի բազում աշխարհս արեւմտից: Իսկ սեմականն լահ (եւ յոգնի՝ էլ - լահ) առնու զծագումն ի Թիպէթական Lha բառէ որ է = Dieu: Թրքականն թէկէրի յԱկկադեան Dingiri բառէն է սերեալ, որոյ այլ ևմն ձեւ գտանի ի Մողոլեանն tagri = Dieu: Չինականն thian ցուցանէ զերկին, եւ զնոյն բերէ զիմաստ՝ որպէս հելլէնականն ուրանոս = 1.— երկինք, 2.— Երեբոսի եւ Գայայի որդին: Դիտելի է զի 'ի բազում գաւառաբարբառս միջին Ասիոյ՝ tanri նշանակէ երկինք: Համեմատեա եւ զզանդականն աթ— վաթ, աթվանթօ, աթօվիտոթուս, — աթ = մարմին, եւ վիտա—արձակել: Պահլաւերէն՝ աթվիհաթ: Ըստ Oppert,— Զանդերէն «Ահուրա մազ-տաօ»ն կը համապատասխանէ Վեդաներու «Ասուրա վեդա»յին, պահլաւական ձեւը, զոր Անքըթիլ կարդացած է Անհումա, ձեւաւորեղծուած է եւ դարձած Հունմազդ, ր տառը Ն ի փոխուելով: Բաղդատեա նաեւ զմերս տօթ որ հնչի tauth եւ համանիշ է ընդ taouz Տիւրգեաց եւ ընդ toth կամ tauth Եգիպտացւոց: (Չինարէն՝ taotaï = նահանգապետ):

ԴԵՐԱՍԱՆ Ա. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

—. —

Թիֆլիզի մէջ մեռաւ ծանօթ դերասան Արշակ Յարութիւնեան:

Ծնած էր 1869ին: Իր կրթութիւնը ստացած էր Ներսէսեան վարժարանին մէջ: Պետրոս Ադամեանի ներկայացումներէն տպաւորուած, կը նուիրուի բեմին, կը մտնէ Գէորգ Չմշկեանի եւ Տէր Դաւթեանի խումբերուն մէջ: Շուտով ժողովրդական անուն մը կը դառնայ, մանաւորաբար իբրեւ լաւագոյն դերակատարը Սունդուկեանի գործերուն (Պէպօ, Զիմզիմով, Զամբախով): Խաղացած է նաեւ դասական գործեր՝ Օթէլլօ, Համլէթ, եւայլն: Մասնակցած է Ավճալեան ժողովրդական թատրոնին, Արաքսեան թատրոնին, Զուբալովեան ժողովրդական տան: Շրջած է ռուսական քաղաքներու մէջ, ինչպէս Իրան եւ Պոլիս, մեծ յաջողութիւն գտնելով:

…չունենք այլեւս, մատներով մազ կը սանտրենք, ափերով վրայ-գլուխ վր-ձին կ'ընենք, ալ չենք նստիր որ աղուկները չաւրին, կը ժպտինք, կը խնդանք:

— Կեցցէ՛ս, պահպանողակա՛ն:

Ժողովուրդն ալ, որ մեզի հետ կը գաղթէ, կը փսփսայ նախանձով մը.

—Պարոններ քաղաք կ'երթան:

Մեր մտքին մէջ պատրաստ են նոյն իսկ ողջոյնի բանաձեւերը, զորս պիտի գրենք Նափոլիէն, աղուոր քարթերու վրայ:

Անհամբեր կը սպասենք:

Ահա մեռելն է, որ վար կ'իջեցնեն:

Բայց իրիկուն էարդէն, մո՛ւթ:

— Ընկեր պահպանողական, գնա անգամ մըն ալ տեսիր սա քու օդնական նաւապետդ:

Լուր կու գայ, որ առտուն կանուխ արտօնութիւն պիտի տրուի ցամաք ելլելու: Բարի՛ նաւապետ, ի՛նչ լաւ է խորհեր, առտուն կանու՛խ ցամաք պիտի հանէ մեզ, որպէսզի լաւ ուսումնասիրենք Նափոլին, լուս-աչքով:

Կը պառկինք, կը քնանանք մեր քիթը տնկած Նափոլիի երկինքին:

… Հրաշալի՛ արշալոյս մը ծովուն վրայ: Մթնշաղին մէջ, բայց մթնշաղին մէջ… ծովուն պատռուածը միայն: Ո՞ւր է Նափոլին:

— Պահպանողակա՛ն, տեսա՞ր Նափոլին, լուս-աչքով ուսումնասիրեցի՞ր քաղաքը:

Կատղած են տղաքը, բոլորը:

— Մեզ Նափոլի վերադարձուր չուտով, կը պոռան տղուն:

— Ալ մաքրոնի պիտի չուտեմ, ոչ պահպանողականի ձեռքով, ոչ ալ օտարի, կ'ըսէ ընկեր մը:

Օ՜ տղու արկածախնդրութիւն, ինչո՞ւ տեղի տուիր սակայն:

Հեռու ենք Նափոլիէն, շատ հեռու: Նաւը ճամբայ էր ելեր կէս-գիշերին: Անծիր ծովուն մէջ ենք դարձեալ:

Հրաշալի ծով մը սակայն: Կարդ է, կ'ըսէ մեր գաղթական ժողովուրդը:

Ու վերստին կը սկսին զուարճութիւնները, միմոսութիւնները, երգերը, նուագարանները.

Հա՛ ճինիմ, հա՛ ճինիմ…

Կամուրջին վրայ տղայ կը խաղցնեն:

Սիրուհի՛ս, քեզ համա՛ր…

Այրած սիրտ մը կ'երգէ հիացիկ կիներու շրջանակի մը մէջ:

Երկու հատը տաս փարա,
Իքի թանէ օն փարա…

Կամաւոր փերեզակ մըն է, երգելով կը պտըտի՝ ձեռքը քանի մը գոյգոյն խոնձեր:

Այսպէս մէկը իր վարժապետը կը կապկէ, միւսը Հրեայի պէս ապրանք ծախելու ձեւեր կ'առնէ, ուրիշ մը տէրտէր կ'ըլլայ որբեւայրի կը մխիթարէ, տղայ մը եպիսկոպոսի կերպարանափոխուած՝ իբրեւ պատարագաւոր կը բարձրանայ նաւապետին սանդուխէն,— խորհուրդ խորին, ծնծղայ եւ քշոց: Քիչ յետոյ վերէն քարոզ կը կարդայ:

Մեծամասնութիւնը երիտասարդ է, սակայն կան նաեւ պառաւ կիներ, որոնք կը գայթակղին ու կը նեղանան:

Եւ ահա ձայնաւոր երիտասարդ մը, մինչեւ նաւապետին խցիկը բարձրացած, Ալլահ Էքպէր կը կարդայ հրաշալի եղանակով մը: Պահ մը կը լռեն բոլորը, անակնկալ այս ձայնէն ու երգէն հին յուշեր արթնցած: Բայց յանկարծ կը վերսկսի տօնավաճառին աղմուկը…

Առտու մը, կանո՛ւխ, Մարսիլիոյ փարոսները լուսեղէն շեղբ մը զարկին մեր նաւուն: Ուրիշ փարոս մը, ոսկեղէն թեւերը տարածելով անհունութեան մէջ, կը դառնար ինքն իր վրայ մեքլէվիի մը նման:

Մարսէյլ կ'իջնենք, — մեզ կը պարպեն ոչխարի նման:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ուժերը, իրենք զիրենք պաշտպանելու համար կարմիր քաոսին դէմ»։

*** Ուրիշ աղբիւրի մը համաձայն, խորհրդային զինուորջուներու տարիքը 19ի իջած ըլլալով, զինուորական գործավարութիւնը հրամայած է նոր զօրանոցներ շինել արեւմտեան սահմանագլուխին վրայ, մէկ միլիոն զինուոր տեղաւորելու համար յառաջիկայ աշնան։ Հետեւակազօրքի չորս նոր գունդեր պիտի տեղաւորուին Լէնինկրատի մէջ եւ քանի մը օդակայաններ պիտի հաստատուին Մոսկուայի արեւմտեան կողմը։ Համաձայն պաշտօնական վիճակագրութեանց, այս տարի խորհրդային օդանաւերու արտադրութիւնը 72 առ հարիւր աւելի եղած է, բաղդատելով անցեալ տարուան հետ։ Այնպէս որ, օդանաւային գործակալը պաշտօնապէս յայտարարած է թէ շատ չանցած խորհրդային օդատորմիղը նոյնքան զօրաւոր պիտի ըլլայ որքան միւս բոլոր երկիրներու միացեալ օդատորմիղները։ Կառավարական շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ օդանաւային այս վիթխարի ուժին շնորհիւ եւ անոր վրայ բարդելով ցամաքային բանակը, Խ. Միութիւնը կրնայ անպարտելի համարուիլ։

*** Մոսկուայի եւ Մատրիտի գերմանական դեսպանները բողոքեցին անթելով եղած հակագերման քարոզութեանց դէմ։

*** Գերմանական մամուլը իր քննադատութեանց մէջ կը մեղադրէ նաեւ ֆրանսական կառավարութիւնը, դիտել տալով թէ երկդիմի դիրք մը բռնած է եւ կը քաջալերէ Մոսկուան։ «Քամէրունի միջադէպը կ'ապացուցանէ թէ սպանիական կառավարութիւնը ապահոված կը համարի իր Փարիզի բարեկամներուն աջակցութիւնը։ Կը հետեւի թէ գիտնալով ֆրանսական կառավարութեան նպատակներն ու դիտումները, սպանիական կառավարութիւնը կը խնդայ Փարիզի չէզոքութեան ճիգերուն վրայ։ Մինչ Ֆրանսայի արտաքին նախարարութիւնը վրդովիչ ծանուցագիրներ կ'ուղղէ Եւրոպայի «քաղքենի» կառավարութեանց, միւս կողմէ հաւաստիքներ կը տրուին թէ երբեք չպիտի վտանգուի սպանիական համայնավարութեան ընծայուած աջակցութիւնը»։

50,000 սպաննուած, 60,000 որբ, 25,000 այրի

—•—

Կռիւները կը շարունակուին կատաղօրէն

—•—

Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմին առաջին ամիսը լրացաւ օգոստոս 17ին։ Այս առթիւ հրատարակուած տեղեկութիւններու համաձայն, այդ մէկ ամսուան ընթացքին սպաննուած են 20,000 հոգի՝ կառավարութեան ճակատէն, 30,000 հոգի՝ ապըստամբներէն։ Զոհերուն մէկ հինգերորդը երիտասարդներ են։ Այրիներու թիւն է 25,000, որբերու թիւը՝ 60,000։

Եւ դեռ սպանդը կը շարունակուի, աւելի կատաղի թափ ստանալով մէկ օրէն միւսը։

*** Կառավարական զեկոյցի մը համաձայն, բանակը յաջողութիւն մը շահած է Մատրիտի շուրջը, բայց ապստամբները կը հերքեն։ Յարձակումները կը շարունակուին Իրունի դէմ։ Ապըստամբները նոր յարձակողական մը կը պատրաստեն Մատրիտի դէմ։ Քսան հազար լեգէոնականներ յառաջ պիտի խաղան այսօրվաղը։ Ապստամբները անթելով մը կը հաղորդեն թէ գրաւած են 31 նահանգներ, իսկ Մատրիտի կառավարութեան ձեռքը կը մնան միայն 18 նահանգներ։ Կառավարութիւնը կը տեղեկացնէ թէ իր զօրքը գրաւած է Քորտովան, իսկ ապստամբ հրամանատարութիւնը պնդելով իր յաղթանակներուն վրայ, կ'ըսէ թէ մինչեւ հիմա 200,000 հրացան հաւաքած է միայն Էսթրէմատուրայի շրջանին մէջ։ Վալենցիայէն հասած փախստականներ կը պատմեն թէ կարմիր պահակները կը շարունակեն իրենց բարբարոսութիւնները քահանաներու եւ մարապետներու դէմ եւ թէ քաղաքին բնակչութեան երեք չորրորդը անհամբեր կը սպասէ ապստամբներուն ժամանման։

*** Պասքերու երկրին վարիչները (հիւսիսային Սպանիա) առժամեայ զինադադար մը կնքեցին։ Կ'ըսուի թէ ծրագիր կ'որոճան, իրենց շրջանը չէզոք եւ ինքնավար հռչակելու համար։ Պասքերը ջերմեռանդ կաթոլիկներ են, եւ այս կամ այն ճակատին վրայ կը կռուին պարզապէս իրենց ինքնավարութիւնը ապահովելու համար։ Օվիէտոյի ապստամբները դիրք բռնած են յիմարանոցի մը եւ զօրանոցներու մէջ, կռուելու համար կառավարական զօրքին պաշարման դէմ։ Կառավարական հանքագործները կ'ուզեն սովի մատնել զանոնք, փոխանակ գրոհ տալու։

*** Կառավարական բանակի կիներու զօրամասին միացաւ Քուպայի սեւամորթուհի մը, Ժոզէֆինա Տիազ, որ մասնակցած է իր երկրին յեղափոխութեանց։

*** Փախստականներ քստմնելի բաներ կը պատմեն կառավարութեան կուսակիցներու վայրագութեանց մասին։ Պատմութեան մը համաձայն, Սպանիոյ կարմիրներու գեղուհին, «Միս Մորոն», որ միեւնոյն ատեն հռչակաւոր է իր վայրենի բնազդներով, աէրն ու տիրականը դարձած է այդ քաղաքին (Սէվիլլայի մօտ)։ Կարմիրները հմայուած անոր գեղեցկութենէն, աղատ ասպարէզ տուած են։ Արդ, այս աղջիկը Սանթա Քլէնա վանքը մտնելով, ամբոխն ալ ետեւէն կը քաշէ, եւ հանդիսաւորապէս հանրատուն կը հռչակէ վանքը։ Յետոյ սարսափահար մայրապետները կը թխուին առանձին խցիկներու մէջ, «այցելուներ ընդունելու համար»։ Մայրապետները, 28 հոգի, անհելլի պղծութեանց եւ վայրագութեանց կ'ենթարկուին, իսկ հրէշ գեղուհին խցիկէ խցիկ պտտելով, կը հեգնէ զոհերը...

ՆՈՐ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

*** «Թայմզ»ի թղթակիցը կ'իմանայ թէ վերջին պահուն ձերբակալուած են նաեւ նախկին վարչապետ Ռիքով, արհեստակցական Միութեանց նախագահը՝ Թոմսքի, «Իզվեստիա»ի խմբագիրը՝ Պուխարին, եւ հռչակաւոր Ռատէքը, որոնց մասին «յայտնութիւններ» կատարած էին ամբաստանեալները։

** Լուի տը Պրուքէր, ընկերվարական Միջազգայինի նախագահ, «Փօփիւլէռ»ի մէջ քննադատելով Մոսկուայի դատավարութիւնը եւ կասկածելի գտնելով եղած «խոստովանութեանց» վաւերականութիւնը, կ'առաջարկէ միջամտել, օտար փաստաբաններ եւ թղթակիցներ ճարելով։ Ուշ չէ՞։ — «Փօփիւլէռ» այլեւս տեղ չի տար դատավարութեան հէքեաթներուն։

*** Սովետներու 17րդ արտակարգ համագումարը տեղի պիտի ունենայ նոյեմբեր 29ին, Մոսկուայի մէջ։ Օրակարգը — վաւերացնել նոր սահմանադրութիւնը։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲՈԼՈՐ ԱԿՈՒՄԲՆԵՐԸ արգիլուեցան Յունաստանի մէջ։ — Կառավարութիւնը նոր միջոցներ կը մշակէ, տրախմին պաշտպանելու եւ ծախքերը կրճատելու համար։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ բուռն կռիւ մը տեղի ունեցաւ զինեալ Արաբներու եւ անգլ. ջոկատի մը միջեւ։ Սպաննուեցան 15 Արաբներ։ — Իրաքի արտաքին նախարարը Երուսաղէմ գնաց, հաշտութեան փորձ մը կատարելու համար։

ՊԱՆՔ ՏԸ ՖՐԱՆՍԸ Պոռտօ փոխադրեց Լիլի մէջ ի պահ դըրուած արժեթուղթերը։ Այս կարգադրութիւնը զանազան մեկնութեանց տեղի տուած ըլլալով, ելմտական նախարարութիւնը հանգստացուցիչ զեկոյց մը հրատարակեց։

Ներքին փոխառութենէն մինչեւ հիմա գոյացած է 3,200,000-000 ֆրանք։

ՏՕՎԻԼԻ մէջ ինքնաշարժի արկածի մը զոհ գնաց Հայ մը, գոհարավաճառ Խաչերեան, («Արաքս»), որ եղբօրը հետ խանութ մը ունէր նաեւ Փարիզի մէջ։

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԸ Քորֆու հանդիպելով, ողջունուեցաւ 30,000 Յոյներու կողմէ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼՊՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Եւր. կեդր. կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմիի երկրորդ տպագրութիւնը։

Գին Ֆրանսայի համար 5 ֆր., արտասահման 6 ֆր.։

Դիմել ընկ. Արցախեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը։

ԾԱՆՕԹ.— Երկրորդ հատորը չէ հրատարակուած տակաւին։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի «Ընկեր Կարօ» ենթակոմիտէի

տեղի կ'ունենայ ՆԱՃԱՐԵԱՆՆԵՐՈՒ ագարակին մէջ,
23 Օգոստ. կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին։

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՀԱՅԿ ՄԵՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ

ԵՐԳ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ, ՆՈՒԱԳ

Պուլվար Օտտօի թատերախումբին կողմէ կը ներկայացուի

ԵՐԿՈՒ ԾԱՅՐԱՅԵՂՆԵՐԸ

Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան

ՌԵՆՍԻԻ (ՓԱՐԻԶ) ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

կը վերաբացուի յառաջիկայ Հոկտ. 1ին

եւ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

կը վերաբացուի յառաջիկայ Սեպտ. 15ին,

Պուլվար Օտտօի օգտաւէտ նոր շէնքին մէջ։

Արձանագրութիւնները տեղի պիտի ունենան Օգոստ. 20էն սկսեալ։
Դիմել Ռէնսիի վարժարանին համար, 1 Bd. du Nord, Le Raincy (S.&O.)
Մարսէյլի վարժարանին համար, 5 Impasse Louis Bonnefoy, Marseille.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԼԵՌՆԷ ԼԵՌ ՄԱՐԱԽԱՆ [illegible]

Ամսագրին 6րդ թիւը, պատկերազարդ եւ գրական բովանդակութեամբ։ Տպարանական ծանօթ գործադուլը պատճառ դարձաւ որ թերթը սովորականէն ուշ լոյս տեսնէ։ Խմբագրութիւնը կը փութայ յայտնել, որ ապահոված է ամսագրին ամսէ ամիս հրատարակութիւնը հակառակ տպագրական նիւթերու գնին բարձրացման, սպասելով որ ընթերցողներն ալ փութան վճարել իրենց բաժնեգինը, տարեկան 30 ֆրանք, արտասահման 40 ֆրանք։ Դիմել՝

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ՝ M. & M. BARSAMIAN. 30 Rue Drouot, Pais (9e)
ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ՝ V. R. TACVORIAN. 23 Rue Paul Bert, Asnières (Seine). Chèque Postaux 1647.93 Paris.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՄՕՏ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻ ՍԱԿԱՒԱԹԻՒ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐՈՎ

«ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԻԿ» (Նուագող վշտից հայրենեաց)։ Առաջին հատոր (կենսագրութիւն)։ Կազմեց՝ ՀԱՅԿ ԱՃԷՄԵԱՆ։ Ստուար հատոր մը, 856 մեծադիր էջերով եւ պատկերազարդ։ Կը պարունակէ ոչ միայն Խրիմեան Հայրիկի կենսագրութիւնը, այլեւ պատմական եւ աշխարհագրական տեղեկութիւններ Վասպուրականի եւ ժամանակակից դէպքերու մասին։

Գին՝ 50 ՖՐԱՆՔ, Թղթակազմ եւ առանց հաշուելու թղթատարի ծախքը։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Վանի Ոըխկա գիւղէն Տիկ. Զարուհի Մարտիրոսեան (ծնած Թուապաշեան)։ Ինը տարի առաջ Երուսաղէմ կը գտնուէր։ Կը կարծուի թէ Գահիրէ մեկնած է։ Հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր քրոջ՝ Mme Veuve Lousso Maloyan, Puget sur Argent (Var) France։ Եգիպտահայ թերթերէն կը խնդրուի արտատպել։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 25 ՕԳՈՍՏՈՍ
MARDI 25 AOUT 1936

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ
HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԾՐԹՆԻԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3200 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԱՐԻՒՆՈՏ ԽԵՂԿԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

«Կը պահանջեմ անխտիր գնդակահարել այս կատղած շուները»

Նոր ամբաստանեալներէն Թոմսքի անձնասպան եղաւ

Շաբաթ օր Մոսկուայի Գերագոյն Ատեանին ընդհ. դատախազը, Վիշինսքի, կարդաց իր պահանջագիրը, որ տեւեց վեց ժամ: Շատ չծանրացաւ գերմանական Ջեկային՝ Կէսթափոյի կատարած դերին վրայ. բայց մանաւանդ յիշեց գերման գաղտնի ոստիկանութեան գործակալին, Թուքալեւսկիի պարագան, պնդելով թէ ան օգնած է կարգ մը ամբաստանեալներու, ի դիմաց Թրոցքիի:

Յետոյ փառաբանելով Խորհրդային Միութեան տնտեսական եւ քաղաքական յաջողութիւնները, չեշտեց թէ ամբաստանեալները իրենց դաւադրութիւնը հիմնած ըլլալով ահաբեկչութեան վրայ, կը ներկայանան «իբրեւ ցած, ստոր եւ թշուառական փաչականներ, մարդկութեան մրուրը, իբրեւ հասարակ աւազակներ եւ դաւաճաններ»: Նոյն ուժգնութեամբ ձաղկեց խրախանչիւրին եւ մանաւանդ Զինովիեւի եւ Քամենեւի ընթացքը, իսկ Սմիրնովը կոչեց Թրոցքիի գործակալը Խ. Միութեան մէջ:

Տէր Վահանեան կը մարի, ուրիշ մը կը քնանայ...

Պահանջագրի առաջին մասին ընթերցման ատեն, ամբաստանեալներէն Տրայգէր, Ռայնկոլտ, Էվտոքիմով իրենց գլուխները ծռած էին, Տէր Վահանեան ուշաթափ գետին ինկաւ: Զինովիեւ երբեմն կը ծռէր գլուխը, բայց աւելի շատ մտացրիւ վիճակ մը ունէր եւ կարծես ներկայ չէր: Միւսները, մանաւանդ Քամենեւ, ուշադրութեամբ կ'ունկնդրէին, իսկ Օլպէրկ երբեմն հեգնական ժպիտ մը կը ցուցնէր: Ոչ մէկը որ եւ է բան գրի առաւ: Երկրորդ մասին ընթերցման ատեն, որ տեւեց 3ուկէս ժամ, ամբաստանեալները մտացրիւ վիճակ մը ունէին, իսկ Ֆրից Տավիտ կը քնանար:

Մոսկուայի գործակալութիւնը կ'ըսէ թէ ընթերցումէն վերջը ամբողջ սրահը միաձայնութեամբ մահապատիժ պահանջեց բոլոր ամբաստանեալներուն համար...

Յետոյ ընդհ. դատախազը յայտարարեց.

— «Մենք մեր առջեւ ունինք վտանգաւոր ոճրագործներ, վաղեմի չարագործներ, արարածներ անգութ եւ անողորմ՝ հանդէպ մեր ժողովուրդին, մեր գաղափարներուն, մեր վարիչներուն, բովանդակ աշխարհի աշխատաւորներուն: Անկարելի է խնայել այսքան նենգ թշնամիներու: Ամբողջ ժողովուրդը կը ծառանայ, կը սարսռայ եւ կը զայրանայ անոնց չարագործութեանց առջեւ. եւ ես, որ ամբաստանիչ կողմը եւ պետութիւնը կը ներկայացնեմ, իմ ձայնս կը միացնեմ խորհրդային քաղաքացիներու եւ բովանդակ աշխարհի աշխատաւորներու միլիոնաւոր ձայներու որոտումին եւ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՄ ՈՐ ԱՅՍ ԿԱՏՂԱԾ ՇՈՒՆԵՐԸ ԲՈԼՈՐՆ ԱԼ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԻՆ, ԱՌԱՆՑ ԲԱՑԱՌՈՒԹԵԱՆ»:

Ամբաստանեալները կը ծեծկռտին եւ արդար կը գտնեն մահապատիժը...

Յետոյ ամբաստանեալները հրաւիրուեցան իրենց վերջին խօսքն ըսելու: Բոլորն ալ «մերժեցին» փաստաբանի օգնութեան դիմել եւ օրինաւոր գտան մահապատիժը... Մրաչքովսքի արտասուչ խօսքերով յիշեց իր ընտանիքին յեղափոխական անցեալը, պատմեց թէ քաղաքացիական պատերազմի ատեն իր ձեռքով սպաննած է 14 ճերմակ սպաներ, ինչպէս եւ բազմաթիւ ազնուականներ եւ քաղքենիներ: Յետոյ փառաբանեց Ստալինը, «որուն ռազմավարութիւնը հասկցայ զինովիեւականներու պարտութիւնը վերջը եւ սորվեցայ սիրել»: Վերջացնելով չեշտեց թէ դատախազը իրաւունք ունէր գնդակահարում պահանջելու:

Իրմէ վերջ Էվտոքիմով երկար այլ անկապ ճառ մը խօսեցաւ, փառաբանելով Քիրովի յիշատակը եւ յայտարարելով թէ ինք սպաննեց զայն: Ապա մեղադրեց Զինովիեւը եւ Թրոցքին, «այս աւազակները», իբրեւ պատասխանատու ամբողջ գործին: «Թրոցքի պէտք է մեռնայ մէջտեղէն, ինչպէս վերցաւ Ազեւը: «Մենք աւազակներ ենք, մարդասպաններ, փաչականներ, Կէսթափոյի գործակալներ: Շնորհակալութիւն դատախազին որ մեզի դէմ պահանջեց միակ արժանաւոր պատիժը»:

Տրայգէր ալ գրեթէ նոյն բաներն ըսաւ: Ռայնկոլտ բուռն ամբաստանութիւններ տեղաց Զինովիեւի, Քամենեւի, Սմիրնովի եւ Թրոցքիի դէմ եւ դառնալով ունկնդիրներուն, ճարտասանական արտայայտութեամբ մը յայտարարեց թէ դատախազին եզրակացութիւնները կատարելապէս արդար են: Ճառը տեւեց մէկ ժամ: Աւելի պարզ եւ աւելի յուզիչ էր Պաքայեւի յայտարարութիւնը, որ յաճախ կ'ընդհատուէր յուզումէն: Ամբաստանեալը խոստովանելով իր մեղքերը, փառաբանեց Ստալինը, իր կարգին մեղադրեց իր մեղսակիցները եւ կոչ ըրաւ անոնց հին յեղափոխականի խիղճին, վերահաստատելու համար ճշմարտութիւնը «զոր քանիցս այլափոխեցինք մեր յայտարարութեանց մէջ»: Յետոյ ծանրանալով Զինովիեւի վրայ որ ինքն իր վրայ փլած էր, Պաքայեւ մեղադրեց զայն թէ մինչեւ անձնասպանութեան մղած է իր քարտուղարը: Յետոյ յայտարարեց բոլորովին խորտակուած.

—«Թող դաժան ըլլայ դատապարտութիւնը, այդ կը պահանջէ արդարութիւնը»:

Վերջապէս ուրիշ ամբաստանեալ մը, Փիքէլ, քաղաքական ճառ մը խօսեցաւ ամբողջ 50 վայրկեան, Զինովիեւի գաղափարական սխալներու մասին եւ նոյնպէս ամբաստանեց իր ընկերները,— մանաւանդ Սմիրնովը, Զինովիեւը, Քամենեւը եւ Պաքայեւը: Այս առթիւ յուզումով յիշեց թէ 1923ին ինքն ալ դատախազ էր զինուորական ատեանի մէջ եւ թէ նախագահը նոյն մարդն էր, մինչ ինք իբրեւ ամբաստանեալ կը ներկայանայ այսօր: Յետոյ յանկարծ սկսաւ գովել նոր սահմանադրութիւնը: «Այն օրէն ի վեր որ կարդացի զայն, հասկցայ բոլշեւիկեան հոգին»:

ԲՈԼՈՐՆ ԱԼ ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՆ

Գերագոյն ատեանը կիրակի գիշեր ժամը 2.55ին արձակեց իր վճիռը, ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏԵԼՈՎ բոլոր ամբաստանեալները:

*** Բ. Միջազգայինի (Աշխ. ընկերվարական) եւ Արհեստակցական Միութեանց վարչութիւնը հեռագիր մը ուղղած էին Խ. Միութեան վարչապետին, խնդրելով «դատական երաշխաւորութիւններ ընծայել, ամբաստանեալներուն արտօնելկառավարութենէն բոլորովին անկախ փաստաբաններ բռնելու, չարձակել որ եւ է մահավճիռ եւ, ամէն պարագայի մէջ, չմերժել վերաքննութեան իրաւունքը»:

«Փրավտա», կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, հրատարակելով այս տեղեկութիւնը, կը ձաղկէ հեռագրին հեղինակները (տը Պրուքէր, Ատլէր եւն.) եւ դիմումը կը նկատէ «կոպիտ ստնձգութիւն մը խորհրդային ատեանի իրաւունքներուն եւ պարտաւորութեանց դէմ»: Դեռ աւելին.— «Այս արարքը քաղաքական ցոյց մըն է ուղղուած Խ. Միութեան դէմ և պէտք է խարանուի բովանդակ աշխարհի բանուոր դասակարգին առջեւ: Տը Պրուքէր, Ատլէր եւ միւսները ձայն կը բարձրացնեն պաշտպանելու համար մարդասպաններ: Անոնք վատօրէն խօսքեր կ'ընեն «դատական երաշխաւորութեանց» մասին: Խորհրդային դատարանը միակ արդար ատեանն է աշխարհի մէջ, միակը որ անկախ է քաղքենի դասին ազդեցութենէն, միակը որ հիմնուած է խորհրդային երկրի օրէնքներուն եւ միլիոնաւոր աշխատաւորներու կամքին վրայ»: Ամբողջ խմբագրականը չարադրուած է անարգական բացատրութիւններով:

*** Քամենեւ իր վերջին խօսքին մէջ ըսաւ.— «Գութ չեմ խնդրեր եւ իբրեւ կտակ երեք զաւակներուս եւ կնոջս կ'ուղղեմ հետեւեալ պատուէրը.— «Հետեւեցէք կուսակցութեան: Իսկ Զինովիեւ աւելի խորացնելով իր «խոստովանութիւնները», կուրծքը բացաւ եւ արդարութիւն խնդրեց պաշտպանել, իբրեւ կեդրոնական դէմքը այս դաւավարութեան: Խոստովանեցաւ թէ ինքն է գլխաւոր կազմակերպիչը Զինովիեւ - Թրոցքի խմբակին (1932), կազմակերպիչը այդ խմբակին ահաբեկչական գործունէութեան, սպաննելու համար Ստալինը, Վորոշիլովը եւ Քիրովը (սպաննուած) եւ ուրիշներ: «Կ'ընդունիմ իմ մեղքս իբրեւ գլխաւոր կազմակերպիչը Քիրովի սպանութեան: Անշուշտ պատմութեան մէջ իմ անունս չպիտի արձանագրուի անոնց քով որոնց արժանի էր ատեն մը, այլ Թրոցքիի անունին հետ: Բայց կը յուսամ թէ տեղ մը պիտի արձանագրուի թէ Զինովիեւ վերջին պահուն մեռաւ իբրեւ նախկին և ոչ թէ ներկայ թշնամի մը»:

Կարգը եկաւ երկրորդ շարքին...

Ամբաստանեալները իրենց յայտարարութեանց պահուն մեղսակից կամ կասկածելի ներկայացուցած էին նաեւ հետեւեալ երեւելիները.—

1. Թոմսքի, Արհեստակցական Միութեանց երբեմնի նախագահը եւ Խորհրդային Միութեան ազդեցիկ դէմքերէն մէկը:
2. Քարլ Ռատէք, որ «Իզվեստիա»ի խմբագրականները կը գրէ, միշտ հրուհնադանդ գլուխ ծռելով Ստալինի:
3. Ալէքսիյ Ռիքով, գործավարներու խորհուրդին նախկին նախագահը (վարչապետ):
4. Պուխարին, երբեմն նախագահ Գ. Միջազգայինի (Զինովիեւէն վերջը), այժմ խմբագրապետ «Իզվեստիա»ի:
5. Ուկլանով, աշխատանքի նախկին գործավարը եւ նախագահը Մոսկուայի կազմակերպութեան:
6. Սոքոլնիքով, նախկին դեսպան Լոնտոնի:
7. Սերեպրիաքով, պաշտօնատար երկաթուղիներու:

Հրամայուած էր ասոնց մէկ մասը ձերբակալել, միւսները հարցաքննել եւ յետոյ որոշել: Թոմսքի լսելով այս լուրը, պետական Հրատարակչականի հաստատութեան մէջ, որուն վարիչն է, ատրճանակը քաշեց եւ անձնասպան եղաւ: Մոսկուայի հեռագիրը կ'ըսէ թէ անձնասպանութենէն առաջ Թոմսքի խոստովանեցաւ թէ 1929էն ի վեր հակայեղափոխական գործունէութեան նուիրուած էր...

ԱՐԻՒՆՈՒՇՏ ԿՌԻՒՆԵՐ ՍՊԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

ԵՐԿՈՒ ԿՈՂՄԵՐՆ ԱԼ ՏԵՂԻ ՉԵՆ ՏԱՐ

Անգլիական նաւ մը խուզարկուած

Քաղաքացիական պատերազմը կատաղօրէն կը շարունակուի Սպանիոյ մէջ: Ապստամբները կը ծանուցանեն թէ Զօր. Ֆրանքոյի բանակին երկու թեւերը միացած են Կրընատայի եւ Սէվիլլայի միջեւ: Կռիւները կատաղօրէն կը շարունակուին Քորտովայի շուրջը, ուր կառավարութիւնը յաջողութիւններ կը ծանուցանէ Սան Սէպասթիանոյի եւ Իրունի ռմբակոծութիւնը վերսկսաւ: Ապստամբները երէկ 21 օդանաւերով ռումբ տեղացին Մատրիտի վրայ: Կառավարութիւնն ալ կը խոստովանի թէ կռիւները կրնան շատ երկար տեւել: Ամերիկեան դեսպանը նոր ազդարարութիւն մը ուղղեց իր հպատակներուն, որպէսզի հեռանան Սպանիայէն, քանի որ կացութիւնը ծանրացած է աւելի քան երբեք: Զօրս մինչնաբերդեր պաշարուած են, եւ ուտելիքի, ջուրի եւ ռազմանիւթի նեղութեան մատնուած: Երկուքը ապստամբական ամրոցներ են, Օվիէտօ եւ Քորտովա, միւս երկուքը՝ կառավարական,— Մալակա եւ Սան Սէպասթիանո: Երկու կողմերն ալ տեղի չեն տար: Միւս կողմէ Ալքազարի մէջ 1500 ապստամբներ կը դիմադրեն վեց շաբաթէ ի վեր: Ապստամբները միշտ լաւատես տեղեկութիւններ կը հաղորդեն անթելով: Վերջին զեկոյցի մը համաձայն, իրենց իշխանութեան տակ կը գտնուի Սպանիոյ գրեթէ 3/5 մասը: Անոնք գրաւած են ամբողջ հիւսիսային շրջանը, բացի հողաշերտէ մը Ատլանտեանի վրայ, Սան Սէպասթիանոյէն Կիժոն (Պասքերու երկիրը).: Գրաւած են նաեւ ամբողջ արեւմտեան Սպանիան, Փորթուկալի սահմանին վրայ, եւ հարաւային շրջանը, բացի կիսաշրջանակէ մը՝ Մալակայի նաւահանգստին շուրջը:

Կառավարութեան ձեռքը կը գտնուի արեւելեան Սպանիան, մէջն ըլլալով մայրաքաղաքը, ինչպէս եւ Կարտագինէ, Ալիքանթէ, Վալենցիա եւ Պարչե -

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ՊԱՇՏՊԱՆԵՆ ՍԹԱԼԻՆԻ ԿԵԱՆՔԸ

ԴՈՒՌՆԵՐԸ ԻՆՔ ՄԻԱՅՆ ԿԸ ԲԱՆԱՅ.— ՍԵՆԵԱԿԸ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԱԾ Է ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՆ ԹԵԼԵՐՈՎ.— ԱՆՏԵՍԱՆԵԼԻ ՃԱՌԱԳԱՅԹՆԵՐ.— 12 ՊԱՀԱԿՆԵՐ՝ ՔՆԱՑԱԾ ԱՏԵՆ.— ԵՐԵՔ ՊԱՐԱՊ ՎԱԿՈՆ ԱՌՋԵՒԷՆ, ԵՐԵՔ ԱԼ ԵՏԵՒԷՆ.— ԿԵՐԱԿՈՒՐՆԵՐԸ ՄԻՇՏ ԿԸ ՔՆՆԵՆ.—

«Սընտէյ Էքսփրէս»ի թղթակիցը հետեւեալ գաղտնի տեղեկութիւնները կը հաղորդէ Սթալինի կեանքին պաշտպանութեան մասին.—

Այս միջոցին ամբողջ աշխարհի մէջ չկայ մէկը որ այնքան զօրաւոր պաշտպանութեան տակ առնուած ըլլայ որքան Սթալին: Աւելի դիւրին է Լոնտոնի աշտարակէնդողնալ արքունի գոհարեղէնները քան կարմիր դիկտատորին մօտենալ զարնելու առաջ: Իր վրայ կը հսկէ բանակ մը իր հայրենակից Վրացիներու որոնք ուխտած են գիշեր ցերեկ պաշտպանել զինքը: Անտեսանելի ճառագայթներ կը մատնեն, ո՛վ որ մօտենայ: Ելեկտրական զօրաւոր թելերու ցանց մը պաշարած է իր բնակարանը եւ ո եւ է անծանօթ եթէ մօտենայ կը մեռնի: Իր յարկաբաժնին դուռները բանալեղ չունին, այլ կը բացուին եւ կը գոցուին Սթալինի գրասեղանին վրայ դրուած ելեկտրական կոճակներով: Սթալին կը բնակի վեց սենեակնոց յարկաբաժնի մը մէջ: Առաջ երբեմն ինքնաշարժով դիւղ կ'երթար Մոսկուայէն անցնելով: Փողոցներուն մէջ խռնուած բազմութիւնները, որոնց առջեւ պատուար կը կազմէին երեք շարք ոստիկաններ, կը դիտէին որ չքեղ ինքնաշարժին (Ռոլս- Ռոյս) պատուհանները շատ ծանր էին եւ թանձր: Անոնք միեւնոյն ատեն անթափանց են գնդակի համար, զրահաւորուած ըլլալով ներսէն: Ամէն անգամ որ Սթալին դուրս կ'ելլէ ինքնաշարժով, Ջեկայի հարիւրաւոր գաղտնի ոստիկաններ կը խառնուին բազմութեան մէջ, կ'ողջունեն եւ կը ծափահարեն ամբոխին հետ, բայց ամէն վայրկեան իրենց ձեռքերը կը պահեն ատրճանակի մը վրայ որ սովորաբար կախուած է անութի մը պատեանի մը մէջ, պատրաստ. պարպելու, ամենաթեթեւ կասկածի մը առթիւ:

Բայց այս օրերս Սթալին շատ քիչ անգամ կը հեռանայ Քրէմլինէն: Երբ ստիպողական գործեր հարկադրեն դուրս ելլել, առջեւէն ոստիկաններ կ'երթան երեք ինքնաշարժներով, երեք ալ ետեւէն, իսկ 12 սպառազէն ոստիկաններ մեքենաշարժ հեծելանիւներով կը շրջապատեն զինքը թիկ առ թիկ:

Առաջ Սթալին կը սիրէր քալել Մոսկուայի փողոցներուն մէջ. բայց այժմ երբեք չերեւար ժողովուրդին մէջ: Իրեն համար մանրանկար քաղաք մը շինել տուած է Քրէմլինի մէջ: Հոն իր սեփական թատրոնին մէջ կը տեսնէ ռուսական պարախաղերը (պալէ): Միակ ունկնդիրը ինքն է, քանի մը մտերիմ բարեկամներով եւ խումբ մը զինուորներով որոնք միշտ պատրաստ կը պահեն սուինները: Նոյն իսկ կուսակցութեան անդամները պէտք է մասնաւոր արտօնագիր ստանան ներս մտնելու համար, գաղտնի ոստիկանութեան պետէն՝ Եակոդայէն:

Այժմ շատ յոգնած կ'երեւայ կարմիր դիկտատորը: Այս տեւական պաշտպանութիւնը եւ հսկողութիւնը դէշ կ'ազդեն իր ջիղերուն վրայ: Ատենին շատ վարպետ էր ատրճանակի գործածութեան մէջ: Այժմ իրազեկներ կը փափսան թէ ձեռքը նոյնքան ամուր չէ: Գիշերները ճատրակ խաղացած ատեն, ուր իր ընկերն է Քականովիչ, այնքան յաճախ չի շահիր որքան առաջ:

Երբ Սթալին անկողին կը մտնէ, 12 զինուորներ դրան առջեւ պահակ կը կենան սուինները ցցած: Կերակուրները կը քննուին Քրեմլին դրկուելէ առաջ: Թունդ համեմուած ձուկը եւ գառնուկի կողիկը, իր ամէնէն սիրած կերակուրներէն երկուքը, տարրալուծման կ'ենթարկուին, իր առջեւ դրուելէ առաջ, թէեւ խոհարարը շատ հաւատարիմ Վրացի մըն է:

Երբ Սթալին կառախումբով կը ճամբորդէ, երեք պարապ վակոններ առջեւէն կը կապուին, երեք ալ ետեւէն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի «ՏՈՒՆ»Ը (Սեփական տպարան)

Հայրենակիցներ,

Տասնըմէկ տարի անընդհատ հետեւած ըլլալով «Յառաջ»ի հրատարակութեան, իբրեւ բարեկամներ եւ ընկերներ, եւ շատերս ալ իբրեւ աշխատակիցներ, պարտականութիւն կը սեպենք նախաձեռնութիւն ստանձնել, «Տուն» մը ապահովելու անոր, սեփական տպարանով:

Այս նախաձեռնութեամբ, մեր ձեռնունակութիւնը պիտի ըլլայ ոչ միայն ընդառաջ երթալ ընդհանուր բաղձանքի մը, որ չեշտուեցաւ «Յառաջ»ի տասնամեակին բոլորման առթիւ, այլեւ զարկ տալ հայկական մամուլի զարգացման, այս օտար ափերուն վրայ:

«ՅԱՌԱՋ» լման տասնըմէկ տարի արհամարհեց բոլոր խոչընդոտներն ու տագնապները, շնորհիւ իր խմբագրութեան եւ վարչութեան, աշխատակիցներուն եւ աշխատաւորներուն անվհատ եւ տքնաջան ճիգերուն, եւ այսօր հպարտութեամբ եւ աւելի ինքնավստահ կը շարունակէ իր ճամբան: Այս յարատեւութենէն վերջ, ան պէտք էր ունենար իր սեփական տպարանն ու խմբագրատունը, բոլոր յարմարութիւններով, որպէսզի կարենար երբէք ոչ թերեւցնել իր բեռը, գոնէ զարգանալ աւելի լայն պայմաններու մէջ:

Թերթը չունի որ եւ է միջոց, լրացնելու համար այս տարրական պահանջը: Եւ անոր բարեկամներուն կ'իյնայ աջակցիլ, համաձայն իրենց կարողութեան, որպէսզի գոյանայ նուազագոյն հիմնադրամը:

Ուրեմն կը հրաւիրենք «Յառաջ»ի բոլոր բարեկամները, դիւրացնել մեր գործը, անհատաբար կամ հաւաքաբար, ի հարկին կազմելով յանձնախումբեր կամ «Բարեկամներու Միութիւններ», համաձայն տեղական պայմաններու, Ֆրանսայի թէ արտասահմանի մէջ:

Նախաձեռնող յանձնախումբս սիրայօժար կ'ընդունի անդամակցութիւնը «Յառաջ»ի այն բարեկամներուն, որոնք կ'ուզեն գործնապէս աջակցիլ իր աշխատանքներուն:

Կը խնդրուի տրամադրուած գումարները ղրկել ԿԵԴՐ. ՅԱՆՁՆԱԽՈՂՈՎԻ ԳԱՆՁԱՊԱՀԻՆ, ուղղակի կամ «Յառաջ»ի միջոցաւ, եւ կամ վճարել տեղական յանձնախումբերու: Ցանկերը օրը օրին պիտի հրատարակուին:

ԿԵԴՐ. ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

Նախագահ՝ ՏՕՔԹ. Վ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ, փոխ-նախագահներ՝ ԱԼ. ԽԱՏԻՍԵԱՆ եւ ՏԻԳՐԱՆ ԲԷԳԶԱԴԵԱՆ, գանձապահ՝ ԼԵՒՈՆ ՊԱՊՕՆԵԱՆ, անդամներ՝ Գ. ԲԱԼԱՅԵԱՆ, ՀՐԱՆԴ ՍԱՄՈՒԷԼ, Ս. ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ եւ Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ: Քարտուղար՝ ՀՐԱՆԴ ՎԻՇԱՊԵԱՆ:

ԳԱՆՁԱՊԱՀԻ ՀԱՍՑԷՆ.— Léon Babonian, 9, Rue Charlot, Paris (3):

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԱՐ.— Հ. Վիշապեան, «Յառաջ»ի միջոցաւ:

ԹԵՐ ՈՒ ԴԷՄ

ՊԱՏՐԱՆՔՆԵՐ ԵՒ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ա.

Ընկ. Լ. Զօրմիսեան տեսակ մը առաքելութիւն կ'ուզէ կատարել: Տարի մը առաջ, այս թերթին մէջ, հայ ժողովրդական ճակատի մը կարելիութենէն ու բարիքներէն խօսեցաւ:

Անցեալ օր հարկ դատեր էր կրկին անդրադառնալ նոյն խնդրին:

Քանի որ կ'արծարծուի, փորձենք, հրապարակաւ, կարծիքներու փոխանակութիւն մը:

Զօրմիսեան իր վերջին յօդուածը նուիրած է արագ մատնանշումով մը: Ըսել կ'ուզեմ՝ ջանացած է ճշդել թէ գաղափարը՝ զոր մէջտեղ էր նետած՝ ընդունելութիւն գտա՞ծ է: Ու եկած է այն եզրակացութեան թէ՝ «դժուար է ճշդել գաղափարին գտած ընդունելութեան չափը՝ զանգուածներու կողմէ»:

Ինչո՞ւ,— հարկ էր որ Զօրմիսեան ճշդէր եւ այս պարագան: Վասնզի, գաղափարի մը «ընդունելութեան չափ»ն է որ կը բնորոշէ նոյն այդ գաղափարին ընդունելութեան չափը:

Զօրմիսեան յուսախաբ չէ, սակայն: «Մանր մունր նշաններ» տեսած է ան «որոնք կարծել կու տան թէ մտածումը անիրագործելի եւ անգործնական չէ»: Աւելին,— «Եւ թէ՝ շատեր կան չէզոքներու եւ քաղաքական կազմակերպութիւններու մէջ՝ իբրեւ համակիր տրուած առաջարկին»:

Ես Փրանսա չեմ: Այս մասին ստուգում ալ չեմ կատարած: Իմ այս հեռաւոր անկիւնէս վստահօրէն կրնամ ըսել, սակայն, որ Զօրմիսեանի տպաւորութիւնը չի կրնար իրականութեան համապատասխան ըլլալ:

Ինչո՞ւ:

Եթէ իրապէս շատեր կան, որոնք քաղաքական կազմակերպութեանց մէջ են ու համակիր՝ տրուած առաջարկին, ինչո՞ւ, ուրեմն, այդ համակրանքը իր արտայայտութիւնը չգտաւ մամուլին մէջ: Այդ «շատերը» ռամկավա՞ր են, հնչակեա՞ն, համայնավա՞ր, Դաշնակցակա՞ն,— բոլորը ունին իրենց կամ իրենց «մօտ» օրկանները, ու հարկ էր որ ցարդ այդ «շատեր»էն քիչեր գոնէ արտայայտուած ըլլային: Մասնաւորապէս մեր շարքերուն մէջ «ընդունելութիւն գտած գաղափար» մը չի կրնար պատենաւորուիլ: Իսկ Յառաջը միշտ բաց թողած է իր էջերը:

Ես կը հաւատամ, սակայն, որ չէզոքներ ըլլան որոնք ջերմօրէն համակրին մէջտեղ դրուած առաջարկին:

Կը հաւատամ՝ իբրեւ բնորոշ արտայայտութեան մը՝ չէզոքներու հոգեբանութեան:

Մենք որ կուսակցականներ ենք ու, բուն իսկ այդ պատճառաւ աւելի մօտէն կ'ապրինք ճակատներու պայքարը, պէտք է մտածենք, սակայն, եւ ոչ թէ տրամադրուինք, ու այս վերջինը թողլով անոնց, որոնք,— կը կրկնեմ,— հոգեկանօրէն մէկ ցանկութիւն ունին,— վերցուած տեսնել միջկուսակցական պայքարը:

Ինծի կը թուի, որ Զօրմիսեան շփոթած է անոնց տրամադրութիւնն ու իր մտածումը:

Մենք, ի հարկէ, մեր կարգին զերծ չենք այդ ցանկութենէն: Հայ իրականութեան մէջ ոչ մէկ կազմակերպութիւն միաճակատեան այնքան ցանկութիւն ու նոյն իսկ պատրաստակամութիւն ունի, որքան Դաշնակցութիւնը: Չեմ կարծեր որ Զօրմիսեան ներքնապէս այն համոզումն ունեցած ըլլայ, թէ «նոր» առաջարկ մը կը բերէ: Տեղական կամ գաղութային համակացողութեան բանաձեւը տասը տարուան պատմութիւն է՝ մեր մամուլին մէջ:

Հանրային - քաղաքական կեանքին մէջ, սակայն, ցանկութիւնը ամէն բան չէ: Կազմակերպութիւններ եւ կուսակցութիւններ յաճախ ստիպուած են քալել իրականութեան հետ, իրականութենէն բխած եւ իրենց կամքը պարտադրող պայմաններուն հետ, քալեցնելով, կողմնակի ու ապարդիւն ձեւով, և՛ւ իրենց ցանկութիւնը՝ որ յաճախ երբեք չի համապատասխաներ այդ իրականութեան եւ անկէ բխած պայմաններուն:

-- Բայց, պիտի առարկէ ընկ. Զօրմիսեան, մենք քաղաքական համակցողութեան մը առաջադրութիւնը չենք դներ:

-- Հապա՞:

-- «Հայ աշխատաւորութեան հացի խնդիրը կը ներկայանայ այս երկրին մէջ, տեղացիին հաւասար աշխատանքի ազատութիւն եւ իրաւունք ստանալուն մէջ, արտաքսման պատիժներէն զերծ մնալուն մէջ, երկրին մէջ որեւէ տեղ կարենալ հաստատուելուն մէջ»: (Ընդգծումը իմս է: Կ. Ղ.):

Բարի՛, շա՛տ բարի: Իրապէս՝ «անհասկնալի պիտի ըլլար, որեւէ տարակարծութիւն այս հարցին մէջ»:

Եւ, հետեւաբար, Զօրմիսեան «կը կարծէ թէ ուժերու կեդրոնացում մը այս նպատակին շուրջ դիւրին է»:

Ինչո՞ւ,-- նորէ՛ն լուռ կ'անցնի Զօրմիսեան: Իսկ ես կը կարծեմ թէ այդ «ինչու»ին պատասխանը չափազանց անհրաժեշտ է: Հասկնալի, նոյնիսկ տրամաբանական էր որ ուժերու կեդրոնացում մը անհրաժեշտ ըլլար. Թերեւս եւ՝ ցանկալի: Բայց, զայն «դիւրին» նկատել, այն ալ տարուան մը գաղափարացանքէն վերջ «միայն մանր մունր նշաններ» տեսնելէ յետոյ, կը մատնէ ոչ թէ իրատեսութիւն մը, այլ դրուած առաջարկին հանդէպ սխականատէրի նախասիրութիւն մը:

«Ֆրանսայի քաղաքական ու ընկերային կեանքի մէջ ժողովրդ. ճակատի յաջողութիւնները մեծ չափով ազդած են նաեւ Հայերու մտածողութեան վրայ: Այդ ազդեցութիւնը չէ որ կը զարմացնէ մեզ: Միջավայրին ազդեցութիւնը մարդոց վրայ շատ բնական երեւոյթ է, ինչպէս նոր ճամբաներ գտնելու ձգտումը՝ հինէն դժգոհներուն համար: Անբնականը եւ թերեւս նաեւ վնասակարը պիտի ըլլար ուրիշներուն բրածը կապկել, նոյնութեամբ ընդօրինակել, առանց սեփական պայմաններու պարտադրած պատշաճեցումը կատարելու»:

Ընթերցողը չակերտներէն եզրակացուց արդէն թէ այս վերջին պարբերութեան հեղինակութիւնը ինծի չի պատկանիր: Բայց, կ'ուզեմ զինքը փրկել ուրիշ սխալէ մը,-- նոյն այդ պարբերութիւնը հեղինակութիւնը չէ նաեւ Զօրմիսեանին ընդդիմախօսողի մը:

Հասկնալի է, չէ՞,-- զայն արտագրեցի բո՛ւն իսկ իր յօդուածէն:

Որովհետեւ, առաջադրուած խնդրին մէջ, ընկ. Զօրմիսեան բռնուած է այն անձրեւէն որմէ, ըստ իրեն, հարկ է խոյս տալ:

Պարզեմ ե՛ւ այս մտահոգութիւնս:

Բայց, որպէսզի զանց առած չըլլամ նաեւ Զօրմիսեանի մէկ ուրիշ կարեւոր կարծիքը, թոյլ տուէք արտագրել տարբեր հատուած մը.

«Արդ, ի՞նչ միջոցներով կարելի է մեր մէջ իրականութեան վերածել ժողովրդական ճակատի ըմբռնումը: Ֆրանսական կազմակերպութիւնները մեզի ցոյց տուած են այդ գործնական միջոցները: Անոնց հետեւած ուղղութենէն դուրս ուրիշ ուղղութիւն կարելի ալ չի թուիր»:

Բայց...: «Բայց» չկա՛յ: Զօրմիսեան կը գտնէ որ «անբնականը եւ թերեւս նաեւ վնասակարը պիտի ըլլար ուրիշներուն բրածը կապկել, նոյնութեամբ ընդօրինակել»: Բայց, ի՛նքը դարձեալ կը գտնէ որ «անոնց հետեւած ուղղութենէն դուրս ուրիշ ուղղութիւն կարելի ալ չի թուիր»:

Ինչո՞ւ այս հակասութիւնը,-- պիտի խորհի ընթերցողը:

Հակասութի՞ւն,— ո՛չ:

Զօրմիսեան անանդրադարձօրէն տուրք տուած է, նախ, ընդհանուր սկզբունքի մը,—ամէն ոք իր պայմաններուն համաձայն շարժելու ընդհանուր տեսակէտին:

Ու յետոյ՝— իրականութեան:

Վասն զի, վերջ ի վերջոյ, հարկ է «տարազ մը հագցնել», չէ՞, մէջտեղ դրուած առաջարկին: Ու սիրելի Զօրմիսեանը, որպէսզի «կեանքին անհաղորդ մնացած, մէկ խօսքով՝ պախպանողական (sic!) հոգեբանութենէն չազատած» չըլլայ, դարձած է ինք իր վրայ՝ թերեւս կարծելով թէ տեղափոխուած է՝ փոխանակ հիւսիսի կամ արեւելքի՝ հարաւ կամ արեւմուտք նայելով:

Աւելցնեմ, անմիջապէս, որ այս ալ հոգեբանօրէն բացատրելի երեւոյթ է: Բողէ մը կը խորհիմ թէ իրա՛պէս «Ֆրանսայի քաղաքական ու ընկերային կեանքի մէջ Ժողովրդական Ճակատի յաջողութիւնները մեծ չափով ազդած են նաեւ Հայերու մտածողութեան վրայ»: . . . .

Այո՛, ու Զօրմիսեանի յօդուածը այդ ազդեցութեան արտայայտութիւնն է: Արտայայտութիւն մը, սակայն, որ, կարծէք երբեք չէ անցած մեր պայմաններու բովէն: Այդ է պատճառը, որ ես մտահոգուեցայ, երբ կրկին տեսայ նոյն այդ առաջարկին Բ. տպագրութիւնը: Մտահոգուեցայ, որովհետեւ, գտայ թէ մեր այս անօրինակ պայմաններուն մէջ, կարելի՛ է ուրեմն, ա՛յդքան արագ քայլերով անցնիլ կուսակցութիւններու վրայէն ու մանաւանդ կուսակցութեան մը մէջէն, հաւատալ թէ «նոր» կարգախօս մը կարելի է նոյնքան արագ կերպով Ֆրանսական շրջանակէն փոխադրել հայկական շրջանակը, կանգնիլ առաջ, պարզել ճերմկիկ դրօշ մը ու գոչել,— «Մենք կ'ուզենք միասին քալել ասկէ վերջ, մենք ո՛ր մրրկաւ էինք զատուած: Հերի՛ք է որքան պահպանողական եղանք»:

Ու տարի մը չսպասած ինքզինքին պարտադրելէ վերջ այդ ստուգումը, Զօրմիսեան կը գտնէ որ առանձին է հոն: Ո՛չ,— «շատեր կան չէզոքներու եւ քաղաքական կազմակերպութիւններու մէջ՝ իբրեւ համակիր տրուած առաջարկին»:

Իսկ այդ առաջարկը կը ձգտի, ինչպէս ըսինք, հաց, աշխատանքի իրաւունք եւ ուզած տեղը հաստատուելու ազատութիւն ապահովել: Ու Զօրմիսեան կ'աւելցնէ.

«Այսքանը բաւարա՞ր է, սակայն, շարժում եւ հոսանք ստեղծելու, տարիներով իրարմէ հեռու, իրարու դէմ ապրող զանգուածները մօտեցնելու: Անշուշտ ոչ, որովհետեւ այս աշխատանքը միայն ներքին ուժերով կարգադրուելիք գործ մըն ալ չէ. առաւելապէս կապուած է երկրի օրէնքներուն հետ եւ թէ այդ ի վերջոյ պետութեան կը պատկանի անոր կարգադրութիւնը: Եթէ լուծուի խնդիրը, կամ պարզուի լուծուելու բացարձակ անկարելիութիւնը, ժողովրդական ճակատը միայն այս նպատակով կազմուած՝ կը դառնայ անիմաստ: Ուրեմն, անհրաժեշտ է տալ այդ կազմակերպութեան ուրիշ աշխատանքի նիւթեր, աւելի երկար նիգեր պահանջող գործեր: Մեր կեանքին մէջ չեն պակսիր անոնք եւ մեր իրականութենէն իսկ կը բխին: Հայրենիքի օգնութիւն եւ գաղութներու պահպանութիւն բացատրութիւններով կարելի է խտացնել շատ մը աշխատանքներ, որոնք զուտ քաղաքական հանգամանք չունին եւ որոնցմով շահագրգռուած են բոլոր Հայերը անխտիր»:

Երկա՞ր եղաւ արտագրումը: Փոյթ չէ: Անհրաժեշտ էր սակայն անգամ մը եւս կրկնել զայն, որովհետեւ անիկա մեզ կը մղէ խորհելու թէ՝ այնքան ստիպողական նկատուած այս խնդիրը նոյն իսկ զայն առաջադրողներուն կողմէ հիմնօրէն քննուած չէ, եւ թէ, դժբախտաբար, մեր այս ցաւոտ իրականութիւնը, հակառակ իր կոպիտ հարուածներուն ինքզինքը լիովին ըմբռնելի դարձուցած չէ նոյն իսկ անոնցմէ ոմանց, որոնք անոր բարելաւումովը շահագրգռուած են:

Այդ պատճառաւ ալ, հարկ է աւելի անկեղծ եւ աւելի իրատես ձեւով մօտենալ խնդրին, պարզելով այդ իրականութիւնը այնպէս, ինչպէս որ է:

ԿԱՐՕ ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ

ԴԷՊԻ ԻՏԱԼԻԱ

ՈՒՐՈՒԱՆԿԱՐՆԵՐ

ՎԵՆԵՏԻԿ

Մարմարինէ պօէմա:

Դասական քերթուածավէպ մըն է Վենետիկը որուն բոլոր տողերը գրուած են ճերմակ քարով ու այդ քարերուն վրայ դրուած են շռայլ առատութեամբ արծաթ, ոսկի, գոհարներու կոյտեր:

Այս մարմարինէ երկարալանջ քերթողամատեանը գեղանկարուած է ոսկեղէն, խճեղէն պալատներով, պորփիւրէ, օձաքարէ սիւներով, մոյթերով, քիւերով, կորագեղ պատուհաններով եւ շքեղ ու ծանր պատշգամներով:

Ու իր բոլոր տողերուն մէջէն ջուրերը, լաբիւրինթոս ջուրերը, հազարագեւ, բիւրափողոց ջուրերը, կորուստի ջուրերը...

Բիւր բիւրաւոր, եօթնիցս բիւր բիւրաւոր դմաուսած ցիցեր հաստատուած են ծովուն մէջ եւ այդ ցիցերուն վրայ զետեղուած է այս մեծադղանգուած, այս խառն ներդաշնակութեան մարմարէ պօէման...

Այս քերթուածին մէջ կամուրջները մարմարէ միացման գիծեր... ու աղաւնիներու զմրէթաձեւ երամները, աղաւնիներու դէպի աշտարակն ի վեր բազմաբանակ թռիչքը...

Եկեղեցիներ, կրօնական հատուածներու նման, պալատներ, իշխանական «տուն»երու նման, ու երկինքը աստուածային կապտաւուն պատմուճան...

X

Ուրբաթ գիշեր.—Շոգեկառքը երեք ժամ ուշ հասաւ Վենետիկի կայարանը:

Կը դիմաւորեն մեզ Մուրատ Ռափայէլեան սաները, արմենական խանդավառութեամբ եւ կանչ ու կեցցէներով:

Կը դիմաւորեն մեզ վարդապետներն ու Հռոմէն, Թորինոյէն, Փատովայէն եւ Միլանէն եկած հայ արմէնները:

Մեծ ջրանցքին վրայէն շոգեմակոյկը կը սահի դէպի Րիալթոյի պերճակամուրջը: Երկու եզերքներուն վրայ պալատներ, ջուրին ձայնը, ջուրին հոտը:

Պանդոկ, մաքրութիւն, ճաշ ու մեռելի քուն:

X

Երազիս մէջ ծովը իր բիւրաւոր վարսերը խոր ու բարձր ալիքներով կ'անցնի վրայէս: Ես մերկ տարածուեր եմ ջուրին վրայ, ներքին ժպիտով:

Հեռուն կը տեսնեմ կղզեխումբեր որոնք կը պարեն, լոյսէ շղարշներու մէջ: Ջուրերը կը հոսին, կը մտնեմ Վենետիկ անոնց հետ ու կ'անցնիմ պալատներու առջեւէն: Վարդագոյն պալատներ, մարմար պալատներ, ոսկի պալատներ, որոնցմէ իւրաքանչիւրին պատմութենէն ու վէպէն տեսարաններ կ'ողջունեն:

Ջահալոյսեր, ասպետներ, վենետիկուհիներ, խրախ, անուշահոտութիւն, համազգեստներ, սիրահարութիւն, աղուոր սեւ աչքեր, կորագեղ ու փափկենի կուրծքեր, հպարտութիւն, նուագում, սէր, դաւ, նախանձ ու կիրք, կիրք, կիրք, հազարագէմ դեւ...

Ու կօնտոլա, գիշերին մէջ, աստղեր, կապոյտ մթութիւն, ու հրաշանուագ կոյս մը, ջուրին վրայ սպիտակ վարդեր, սիրահար, համակիրներ, փախուստ, հալածանք, դաշոյնի բոց, թաւիշ հագուստներու վրայ արիւն...

Վենետիկի հուրը կարելի չէ մարել իր փողոց - ջուրերով:

Դեւեր կը վազեն վրաս: Կ'ընկղմիմ քունին ջուրերուն մէջ կը թաղուիմ ցիցերուն մէջ:

ՎԵՆԵՏԻԿԵԱՆ ԱՌԱՒՕՏ

Ուրբաթ առաւօտ.— Կ'արթննամ ու երազներու բեկորները կը թափին վրայէս:

Կը մաքրուիմ:

Վարէն կը լսուին կոնտոլավարներուն ձայները, վաճառորդներուն երգանման կանչերը ու երգեր:

Պատուհանէն արեւը, խտալական հզօրութեամբ:

Պատուհանէն վենետիկեան տուներուն տանիքները, պոլսական գոյնով ու տեսակով:

Շքեղ է մեր պանդոկը եւ հսկայ պալատէ մը աւելի: Լաբիւրինթոս է մեր պանդոկը: Ամէն կողմէ կը նայի ջրանցքներու վրայ: Երգերու, ծաղիկներու, կոնտոլաներու եւ կամուրջներու մէջ մնացած:

Կ'իջնեմ ու քանի մը տող կը սեւագրեմ: Եւ ահա ճարտարապետ Սարեանը, «Յառաջ»ի թղթակից, ահա նկարիչ Մութաֆեանը, որ Ժընեւ կը բնակի, ահա Սրապեան մարզիկը:

Խանդավառ հանդիպում, հազար խօսք, արմենականութիւն, «Յառաջ»ի որպիսութիւնը, զոյգ Շաւարշներուն անձին ու տաղանդին քաջողջութիւնը: Ու միայն այս երեքը չեն, տակաւին կան տաղանդաւոր ու խանդավառ Արմէններ, որոնք կապուած են ցեղին ձայնին ու ոգիին՝ ինչպէս Հրաչ Քաջարենցը, Ա. Սրապեանը, Ղազիկեանը եւ դեռ շատեր:

Բոլորը կը խօսին «Յառաջ»ի մասին, մեր գրածներուն մասին: Կը յիշեն իւրաքանչիւր տողը, զարմանալի կերպով:

Ու կ'ընեն նաեւ դիտողութիւններ «Յառաջ»ի խմբագիրին մկրատին ու կարգ մը [illegible] դէմ: Կը խօսիմ, կը բացատրեմ, կը հանդարտեցնեմ, կը ժպտին, կը համոզուին:

Սուրբ Մարկոսի հրապարակը: Ճակատը Ս. Մարկոսը, աջ կողմը աշտարակը, ձախը ժամացոյցը եւ միւս երեք կողմերը պալատներով փակուած: Քաղաքին պերճապերճ դահլիճն է այս հրապարակը:

Ախորժագրգիռներ կ'առնենք, կը լուսանկարուինք աղաւնիներու մէջ: Արքայութեան մէջ [illegible] կուգանք ու կը թեւածենք:

Վենետի՛կ...

Քարէ քերթուած...

Քարը հոգի ու հոգին երկնանուագ...

Ն. ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Յ. Գ.— Տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր պատարագը Ս. Ղազարի մէջ, յետոյ միաբանութիւնը ճաշի վար դրաւ կարգ մը ծանօթ դէմքեր: Կիրակի կէսօրէ վերջ վարժարանին մէջ տեղի ունեցան նաեւ հայրերամեակի հանդիսութիւնները: Իսկ կիրակի գիշեր Ս. Մարկոսի հրապարակին վրայ երաժշտական մեծ հանդէս մը, նուիրուած մեր երգերուն:

Ալէմշահի գործերը եւ երգչախումբը Իտալացիներուն կողմէ գտան բացառիկ ընդունելութիւն: Մեծ յաղթանակ: Պատմական օր մը եղաւ հայ երաժշտութեան համար: Պիտի գրեմ յաջորդով:

Ես կ'ըսէի տօլչէ փարնիէնթէ: Սակայն ահա կ'աշխատիմ,— կը գրեմ: Այստեղ ամէն երիտասարդ կը խօսի «Յառաջ»ի մասին մեծ խանդավառութեամբ ու ես իմ ժամերս կը զոհեմ «Յառաջ»ին համար: Այստեղ կորուստ է վայրկեան մը առանց Վենետիկը տեսնելու անցնիլը:

Վենետիկ ենք ու երիտասարդութիւնը գլուխ կը տանի «Յառաջ»ի մասին խօսելով: Գիտէի որ ինչքան սիրուած է մեր թերթը: Այսքանը չէի կարծեր: Վենետիկի մէջ յիմարութիւն է սակայն խօսիլ Վենետիկէն չպատկանող նիւթերու մասին:

Ցնոր գրութիւն:

Ն. Պ.

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՊՈԼՍՈՅ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԴԵՍՊԱՆ ՓՕԼ ՔԱՄՊՈՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ (1895-96)

Պ. ԱՆՐԻ ՔԱՄՊՈՆԻՆ

16 դեկտ. 1896

Հարցը որու մասին քեզի խօսած է Պ. Վանտալ*, շատ կնճռոտ է: Մեր ամբողջ արտաքին քաղաքականութեան դատապարտութիւնն է այդ: Առիկա կրնայ շուտով մեզ առաջնորդել դատապարտելու Ռուսիոյ հետ մեր դաշնակցութիւնը: Բայց այդ դաշնակցութիւնը անհրաժեշտութիւն մըն է:

Երբ քսան զօրաբանակ ունիս Թշնամի փաթուն զօրաբանակներու դէմ, հարկ է լրացնես, եւ լրացնելու համար պէտք է դիմել Ռուսիոյ:

Դժբախտաբար, անոնք որ, մեր մէջ, կոչուած են այդ դաշնակցութիւնը կնքելու կամ իրականացնելու, չեն հասկցած թէ արժէք ցոյց տալու համար հարկ է երեւիլ ինչպէս որ ես, թէ դաշնակցութեան մը մէջ եթէ երկու ես, անոր համար է որ, ինչպէս կրկնած եմ յաճախ, մէկ մէկ ալ կ'ընէ երկու:

Ամէն տեսակէտով անոնք մոռցած են, որ եթէ ցարը օգտատիրոջ է, Ֆրանսական հանրապետութիւնն ալ կրնայ ինքզինք կոչել պայծառափայլ: Երբ կը խօսինք Ֆրանսական բանակին կոթնած եւ յանուն ժողովուրդի մը, որուն պատմութիւնը երէկ չէր որ սկսաւ, իրաւունք ունինք հաւասարէ հաւասար խօսելու ամենայն Ռուսիոյ ինքնակալին հետ:

Մեր քաղաքագէտները, թագակիրի մը հետ տեսակցելու կամ իշխաններու հետ թղթակցելու հեռանկարէն շլացած, սկզբէն իսկ ստորադասի երեւոյթ կ'առնեն: Անոնք կը կարծեն թէ բան մը ստանալու համար նախ պէտք է յանձնուիլ ամբողջովին: «Դուք ամէն ինչ շնորհեցիք մեզի, իսկ մենք ոչինչ խոստացած ենք ձեզի», կ'ըսէր օր մը Մորընհայմ (ռուս դեսպան) աշխարհիկ մարդու մը, քիչ մը հետաքրքիր ամէն բանի մասին: Այդ է մեր դաշնակցութեան սկզբնական մեղքը:

Ճիշդ է որ հանրութեան եւ մամուլին զայրոյթը թոյլ չէր տար մեր նախարարներուն որ գտնեն իրենց անկախութիւնը: Կշռել, դատել, հաշուել, կը նշանակէր հայհոյել, դաւաճանել հայրենիքին: Ո՞ւր գտնել նախարար մը, որ համարձակէր կասկածի ենթարկել իր հայրենասիրութիւնը ամէնէն աննշան լրագրողի մը կողմէ: Այսպէս ամէն մարդ ինքզինք կը նուիրէր Ռուսիոյ, առանց պայմանի: Նոյն հաճոյակատարութիւնը ցոյց տուի՞ն Ռուսերը: Յուսանք որ կուտան, բայց մենք այնքան փութկոտ ենք, այնքան փառաւորուած կը զգանք մեզ՝ երբ ծառայութիւն մը կը մատուցանենք, որ անոնք կը կարծեն թէ պէտք եղած չափով վարձատրուած ենք, ուստի կը մոռնան փոխարինել մեր ծառայութիւնը:

Արեւելքի մէջ Ֆրանսայի շահերը բոլորովին տարբեր են Ռուսիոյ շահերէն: Պէտք էր, վերջին դէպքերուն առաջին իսկ օրերուն,— եւ մեր կառավարութիւնը առաջինն եղաւ որ ի վիճակի եղաւ նախատեսելու — տեղեկութիւն տալ մեր բարեկամներուն, անոնց ցոյց տալ թէ ո՛ւր կ'երթային, զանոնք հրաւիրել խորհրդակցելու մեր փոխադարձ շահերուն մասին: Բայց որովհետեւ Ռուսերը փակած էին իրենց աչքերը, մենք ալ փակեցինք, ենթադրեցինք թէ երբ լռութիւն պահենք՝ հարց չի ծագիր: Այսօր հարցերը կը դրուին մեր առջեւ աւելի ծանրակշիռ, աւելի տագնապալի ձեւով մը, եւ մենք շարժելու ազատութիւնը չունինք այլեւս:

Քաղաքականութիւնը, զոր կ'ուզէի որ վարէին այստեղ, զոր ես փորձեցի եւ որ չափով մը յաջողութիւն գտաւ, բայց որ չհետապնդուեցաւ եւ հիմա ուշ է այլեւս, քաղաքականութիւն մըն էր մերձեցումի ընդմէջ մեծ պետութեանց՝ Ֆրանսայի միջնորդութեամբ: Բացէ ի բաց Ռուսիոյ կապուած, եւմտական հսկայական շահերով Անգլիոյ միացած, ուրիշ ամէն պետութենէ աւելի՝ աւանդութեամբ, բարոյական պարտաւորութիւններով եւ օսմանեան արժեթուղթերու 70 առ հարիւրին տիրացումով շահագրգռուած Թուրքիոյ պահպանումով, Ֆրանսայի դիրքը ամէն վստահութիւն կը ներշնչէր բոլորին եւ կրնար գերագոյն իրաւարարի դերը կատարել:

Սակայն մեր նախարարները, ո՛չ մին, ոչ ալ միւսը, չկարենալով իրենք զիրենք դնել Ռուսիոյ կողքին կամ առջեւը, մնացին ետեւը:

Խոհեմութի՞ւն է ցոյց տալ սխալը: Կարելի՞ է խօսիլ առանց աւելին ըսելու, կամ շատ քիչ: Առանց Թշնամական վերաբերմունքի երեւոյթ տալու՝ ընդդէմ ռուսեւֆրանսական դաշնակցութեան: Պ. Վանտալ ճարտար անձնաւորութիւն մըն է, կրնայ գործէն դուրս ելլել ճիշդ արտայայտութեամբ մը, կացութենէն տեղեակ պահելու համար Ֆրանսական հանրային կարծիքը՝ առանց տագնապի մատնելու, ազդելու համար Ռուսերուն վրայ՝ առանց տհաճութիւն պատճառելու: Վերջին կէտը ամէնէն փափուկ կէտն է, որովհետեւ Ռուսը կազմուած է երեւակայութեամբ եւ ջիղերով, խորքին մէջ՝ ազգային եսապաշտութեամբ, որ աւելի բարբարոս է քան Անգլիացիներու ազգային եսապաշտութիւնը: Պէտք է գործածել զայն, ինչպէս ուժանակը, ձգախէժէ ձեռնոցներով:

(Շար.)

* Փօլ Քամպոնի տղան այդ շրջանին կը յաճախէր Քաղաքական Գիտութեանց վարժարանը, ուր կը դասախօսէր Պ. Ալպէր Վանտալ՝ արեւելեան հարցերու մասին: Պ. Վանտալ մասնաւոր շահագրգռութիւն մը ցոյց կուտար Թուրքիոյ բարենորոգումներու հարցին: Այդ բարենորոգութեանց գործադրութիւնը Պ. Վանտալ կը ստորադասէր այն համաձայնութեան, զոր անհրաժեշտ կը գտնէ կնքել մեծ պետութեանց միջեւ, զսպողական միջոցներու դիմելու համար ի հարկին: Մտադիր էր այդ մասին դասախօսութիւն մըն ալ տալ: Սակայն նկատի ունենալով յարաբերութիւնները որ գոյութիւն ունէին Ֆրանսայի եւ Ռուսիոյ միջեւ, ֆրանսական որեւէ միջամտութիւն թրքական հարցերու մէջ փափուկ կացութիւն մը պիտի ստեղծէր: Իր այս մտահոգութիւնը Պ. Վանտալ յայտնած ըլլալով Քամպոնի տղուն, Պ. Անրի Քամպոն նամակով մը գրած էր իր հօրը, որուն պատասխանն է այս:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԸ
ՄՕՏ ՄԷԿ ՄԻԼԻՈՆ ՊԱՐՏՔԻ ՏԱԿ

— . —

Դպրոցասէրը, ուրախ ենք որ, չորս տարուան լռութենէ մը յետոյ, իր հրապարակային հաշուետուութիւնը կ'ընէ զանգուածային գումարներով, որոնց մանրամասնութիւնը կը յուսանք գտնել Հրատարակելի Տեղեկագրին մէջ:

Նախորդ Տեղեկագիրը բաւական մութ մասեր ունէր. կը մաղթենք որ նորը աւելի մանրամասն եւ յստակ ըլլայ, եթէ լուսաբանութիւնը չվնասէ գործին մատակարարութեան...:

Թերթերու տրուած հաշուին համաձայն 1932էն մինչեւ 1936 ամէն տարի բաց տալով, ցոյց կը տրուի 520,644 ֆրանքի հասոյթի նուազում:

Այս արտառոց բառին իմաստը կ'երեւի միայն Դպրոցասէրի համարակալը կը հասկնայ: Երբ 100 ֆր. հասոյթ կայ եւ 120 ֆր. ծախք, պիտակէն 20 ֆր. բաց կ'ունենայ եւ ոչ թէ հասոյթի նուազում:

Դառնանք հին Տեղեկագրին, որուն մէջ 1931ին բաց կը ցուցուի 78.427 ֆրանք, որուն վրայ կ'աւելնայ 1932ի բացը՝ 173.685 ֆր.:

Ուրեմն. հասոյթի նուազումները գումարելով 1927էն մինչեւ այսօր Դպրոցասէրի պիտակէն բացուած է եօթը հարիւր եօթանասուներկու հազար 756 ֆրանք, այսինքն աւելի քան ԵՐԵՔ ՔԱՌՈՐԴ ՄԻԼԻՈՆ ֆրանք:

Կը խնդրենք Դպրոցասէրի վարչութենէն մեզի յայտնել հրապարակաւ թէ այս բացը ի՞նչպէս գոցած են, ապրա՞նք ծախած են, փոխառութի՞ւն կնքած, թէ արժեթուղթեր դրամի են վերածած:

Դպրոցասէրի պէս հաստատութիւն մը որ ազգին շնորհիւ կ'ապրի, եթէ այսպէս ամէն տարի հարիւր հազարներ բաց կուտայ եւ տաս միլիոն մը պարտքի տակ կը մնէ, ուրեմն, կարօտ է գերմարդկային ճիգի մը զայն փրկելու համար: Եթէ չփրկուի աղէտ մը պիտի ըլլայ ժողովուրդին գլխուն, որով՝ պէտք է գոցել այդ դայթակղութիւնը միանգամ ընդ միշտ:

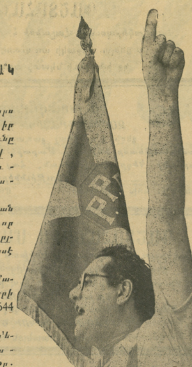
Դպրոցասէրը պէտք է հրապարակաւ խոստովանի թէ այս բացերը ի՞նչպէս գոցած է, կը գոցէ կամ պիտի գոցէ:

Չենք կարծեր որ հաշուական պատրանքի մը զոհ գացած ըլլանք:

Նախորդ Տեղեկագիրին հաշուեկշիռներուն մէջ իզուր փնտռեցինք հասոյթի նուազումին կամ յաւելումին փոխանցումները յաջորդ հաշուեկշիռներու մէջ, ինչ որ տոմարակալութեան տարրական պայմանն է: Ուրեմն իրաւունք ունինք բոլոր նուազումները իրարու վրայ բարդելու: Արդէն իրենք ալ նոյնը ըրած էին վերջին տարիներուն համար, որով փախուստի ճամբայ չենք կարծեր որ մնացած ըլլայ. եթէ ունին, աւելի՛ լաւ իրենց համար:

Քիչ մը լուսաբանութիւն, գերազնիւ Տիկիններ, « ի բաւժումն » այս դայթակղեալ մտքին:

Տ.

«ՎԱՂՈՒԱՆ ՄԱՐԴ»Ը, ԺԱՔ ՏՕՐԻՕ

Սէն Տընիի քաղաքապետը եւ «Լ'Էմանսիփասիոն Նասիոնալ»ի խմբագիրը:

Երբեմն թունդ համայնավար, Տօրիօ այժմ կատաղի պայքար կը մղէ Ժողովրդական Ճակատին եւ սթալինեան բռնակալութեան դէմ, կազմած ըլլալով նոր կուսակցութիւն մը, «Ֆրանսական կուսակցութիւն»: (Փառթի Ֆրանսէ, ինչպէս կը յայտնեն դրօշին վրայ երեւցած երկուտառերը, P. P.):

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՄԱՐՈՔ

— . —

Օրուան լուրերու կարգին շատ կը խօսուի սպանիական Մարոքի մասին, որ գինարանն ու զօրանոցն է ապստամբներուն:

Մարոքի սուլթանութիւնը բաժնուած է Ֆրանսայի եւ Սպանիոյ միջեւ: Երկիրը կը գտնուի Հիւսիսային Ափրիկէ, Ատլանտեանի եւ Միջերկրականի եզերքը: Սպանիական Մարոք ունի 18,300 քառակուսի մղոն տարածութիւն եւ 750,000 բնակիչ: Ֆրանսական Մարոք 200,000 քառ. մղն եւ աւելի քան 5,000,000 բնակչութիւն:

Սպանիական Մարոքի բնակիչները գլխաւորաբար մահմետականներ են, կան նաեւ 38,000 Եւրոպացիներ եւ 11,000 բնիկ Հրեաներ: Սպանիական շրջանին մայրաքաղաքն է Թէթուան, Միջերկրականի վրայ, Ճիպրալթարէն ոչ շատ հեռու, 45,000 բնակչութեամբ: Հոս կը մնայ Սպանիոյ ընդհանուր կառավարիչը եւ երկրին խալիֆան:

Միւս գլխաւոր քաղաքներն են. — Մէլիլա՝ 37,000 բնակչութեամբ, եւ Սէութա՝ 35,000, երկուքն ալ Միջերկրականի կողմը: Սէութան Ճիպրալթարի ճիշդ դիմացն է եւ 16րդ դարէն ասդին միշտ պատկանած է Սպանիոյ: Սպանիական գօտին հարաւ կը տարածուի Սահարայի անապատը: Ատլանտեանի կողմն ալ կը տարածուի սպանիական գօտին: Երկրին բնակիչները մեծ մասամբ Պէրպէրներ են, որոնց նախահայրերը գրաւեցին Սպանիան դարեր առաջ: Ասոնք կը բնակին լեռները եւ կատաղի ռազմիկներ են, անկախութեան ձգտող եւ օտարատեաց: Արաբներն ու Մաւրիտանացիները կը բնակին դաշտային մասերու մէջ:

Հրեաները երկու խումբի կը պատկանին. մէկ մասը անյիշատակ ժամանակներէ ի վեր կը բնակի հոս, եւ միւս մասը եկած է արդիական ժամանակներու հալածանքներէն:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ
Կ. ԽԱՉԻ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

— —

ՎԱԼԱՆՍ. — Ինծի համար վայելք մը եղաւ ներկայ ըլլալ Վալանսի Ֆր. Կ. Խաչի նորակազմ մասնաճիւղին առաջին դաշտահանդէսին, որ տեղի ունեցաւ օգոստոս 16ին, քաղաքէն 3—4 մղոն հեռու, Սէն Փիէռի մէջ: Ժողովուրդը կէսօրէն առաջ բազմած էր մարգագետնին վրայ, ծառերուն շուքին տակ: Ամէն անկիւնէ կը լսուէին ժողովրդական երգեր: Կէս օրէն վերջ հանդէսին բացումը կատարեց Տիկին Զօտեան գրաւոր ճառով մը: Երգերէ եւ արտասանութիւններէ վերջ, բանախօսեց Պ. Անդրանիկ Պօյաճեան, որ լայնօրէն բացատրեց Կ. Խաչին դերը: Դարձեալ երգեր եւ արտասանութիւններ եւ ապա աճուրդի դրուեցան մէկ շիշ շամփանյը եւ կարկանդակ մը: Ներկաներէն մէկը ստանձնեց կնքահայրութիւնը, վճարելով 35 ֆրանք: Բոլորն ալ սիրով կը մասնակցէին եւ մանաւանդ Զ. Ո. Միութիւնը, որ ներկայ էր ամբողջ կազմով: Աճուրդէն գոյացաւ 420 ֆրանք, իսկ զարդանիշերէն 80 ֆրանք:

Հանդէսին փակումէն առաջ խօսք տրուեցաւ անցորդի մը, Պ. Հայկազուն Քէֆէլեանին, որ ջերմապէս գնահատեց Կ. Խաչի աշխատանքները:

Իրիկուան ճաշի ժամանակ Պ. Ա. Պօյաճեան հասարակութեան հաղորդեց Զ. Ո. Միութեան Վալանսի մասնաճիւղին երկրորդ այցը դէպի Ժընեւ, Սեպտ. 12ին լայն ինքնաշարժով մը (40 հոգինոց): Այդ առթիւ տեղի պիտի ունենայ ֆութպոլի մրցում մը:

Ուրախութիւնը շարունակուեցաւ մինչեւ ուշ ատեն եւ ժողովուրդը բաժնուեցաւ հաճելի տպաւորութեամբ:

Անցորդ.

Հ. Մ. Ը. Մ.

— • —

Օգոստ. 13ին առժամապէս դադրած «Հայ Սկաուտ»ը, Հ. Մ. Ը. Մ.ի անդամներէն սկաուտ-պետ Օննիկ Եագմաճեանի Փարիզ գտնուելուն առթիւ համակրական հանդիպում մը սարքած էր, մասնակցութեամբ խումբ մը բարեկամներու: Այս առթիւ Պ. Պ. Գ. Մերճանով եւ Գ. Յովհաննէսեան, Միութեան համակրանքը յայտնեցին եւ Պ. Գ. Մերջանով Օննիկի կուրծքը զարդարեց Միութեանս «Բարձրացիր-բարձրացուր» չքանշանին Ա. կարգը, յանուն հայ-սկաուտներու ազգային ընդհանուր պետ Պ. Գրիգոր Եակոբեանի որ կը բացակայէր կամքէ անկախ պատճառներով: Պ. Մերջանով իր կողմէ նոյնպէս նուիրեց ինքնահոս գրիչ մը: «Հայ-Սկաուտ»ի կողմէ նուիրուեցաւ մարմնակրթանքը խորհրդանշող չքանշան մը: Եղբայր Եագմաճեան խօսք առնելով շեշտեց Հ. Մ. Ը. Մ.ի վերակազմութեան անհրաժեշտութիւնը եւ խոստացաւ իր բոլոր ուժերը տրամադրել Միութեանս անդամներուն եւ նոր սերունդի Փիզիքական դաստիարակութեան: Նոյնպէս հաղորդեց իր պատրաստած մարմնակրթական հանրագիտակի մօտալուտ հրատարակումը:

Եղջերու.

ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ

ՆԱՍՐԷՏՏԻՆ ՀՕՃԱՅԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐ...

— . —

Մոնթրէօյի Խորհրդաժողովին թրքական յաղթանակը եւ Տարտանէլի ժայռերուն վրայ Թուրք զօրականին խանդավառութիւնը չնդալից նկարագրելէն չմոռցած, ֆրանսական թերթ մը, Էռիոյի քաղաքին մէջ, Նասրէտտին Հօճան յիշեցնող պատմուածքներու արձագանգ կ'ըլլայ: Ահա հատ մը անոնցմէ, զոր թարգմանաբար կուտանք ի փառս ֆրանսական գրականութեան, Մոնթրէօյի ծիծաղելի որոշումներուն յետոբեակին. — ... Օր մը Րըզգուլլահ իր բարեկամին մօտ գնաց, խնդրելու համար որ իր էշը փոխ տայ իրեն... (Բայց աւելորդ է շարունակել, քանի որ մենք տարիներով սովրած, լսած, կարդացած ենք թրքական էջերուն այս պատմութիւնները, եւ մեր ընթերցողները գիտեն արդէն այս էշին ալ պատմութեան շարունակութիւնը: Էշը ախոռէն զռացեր է, Հօճան ըսեր է — Ինծի չես հաւատար, էշի՞ն կը հաւատաս, եւն. եւն. եւն.):

Կ'երեւի, մեր ֆրանսացի խմբագիրը նոր կը լսէ էշուն զռալը եւ այնքան ախորժեր է որ կէս սիւնակ լեցուցեր է «Ալլահներով, մաշալլահ»ներով: Աւելին կայ: Երեք պատմուածքներուն ալ առանցքը կը կազմէ Նասրէտտինին էշը:

Բայց, ամէն պարագայի մէջ, Մոնթրէօյի յաղթանակին վաղորդայնին՝ ասանկ էշերու պատմուածքներ քիչ մը աններդաշնակ կը թուին քաղաքավարութեան:

ՇԱՏ ԱՊՐԵԼՈՒՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ...

— • —

Արեւահար դէմքով ծերուկ մը, բայց կորովի եւ կարշնեղ, այս օրերուս Լոնտոն հասաւ գաղթավայրերէն:

— Քանի՞ տարիներ կուտաք ինծի, հարցուց օրագրողներուն:

Պատասխանները կը տատանէին 65 եւ 70 տարիներուն միջեւ:

— Ես 1849ին ծնած եմ, հետեւաբար 87 տարեկան եմ: Բայց այս բովանդակ կեանքիս մէջ 22 ձմեռ միայն տեսած եմ: 65 տարիէ ի վեր ձմեռն ինչ է չեմ գիտեր: Հայրս ալ իր կեանքին վերջին տարիներուն կը խորշէր ո եւ է ձմեռէ: Մեռաւ 93 տարեկանին երկաթուղիի արկածի մը հետեւանքով: Տարիները չեն որ մարդը կը ծանրացնեն, այլ ձմեռները: Հարբուխը իր շարունակուած վիճակով կը խոցոտէ ձեր կորովը եւ ձեր կենսական ուժը:

Գալով ինծի, եւ արեւուն ետեւէն կ'երթամ: Ձմեռը կ'երթամ հոն ուր արեւ կայ: Եւ 65 տարիէ ի վեր անհանգստութիւնը ինչ է չեմ գիտեր: Այո, կը հաւատամ արեւուն, որ կուտայ ոյժ եւ կեանք:»

Մարդը անշուշտ իրաւունք ունի, բայց ամէնուն չէ տրուած կարողութիւն՝ եղանակներու համեմատ երկրամաս կամ կիսաաշխարհ փոխելու:

Մեր տեսակէտով ուրիշ խնդիր մըն ալ: — Լաւ չէ՞ր ըլլար արդեօք որ մեր նախահայրերը, Հնդեւրոպ Դարուն, ճանչնալով Արեւին կամ Միհր աստուածին առաւելութիւնները Եբրայական Եհովային եւ քրիստոնէական Յիսուսականութեան վրայ, սիրով ընդունէին Յազկերտին եւ Մոգպետին առաջարկութիւնը, Իրան եւ Տանիրան ցեղերուն միութիւնը թրծելով ատրուշաններուն բարկ բովին մէջ, մինչ լատինականութիւնը վատոյժ ինկած էր եւ հելլէնականութիւնը կը հիւծէր Բիւզանդիոնի եւ Փ. Ասիոյ աստուածաբանական վէճերուն մէջ: Մանաւանդ որ մեր լեզուն ու գրականութիւնը հայ-պարսկական պատերազմէն առաջ արդէն իւրացուցած էր ինչ որ դեռ կարելի էր իւրացնել քայքայելու վրայ եղող լատին-հելլէն հին նեկտարէն: C'est pour dire..

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԵՐ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՀԱՐԵՒԱՆՆԵՐԸ ԵՒ ՄԵՆՔ

— . —

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (7 օգոստ.).

— «Թրքական հակումներ ունեցող կովկասեան փախստականներու օրկան «Կաւկազ» ամսաթերթը, ըստ երեւոյթին, ուշի ուշով կը հետեւի հայ մամուլի մէջ կովկասեան ազգերու փոխյարաբերութեանց մասին եղած արտայայտութիւններուն եւ թարգմանաբար հրատարակելով զանոնք՝ յաճախ դիտողութիւններ ու քննադատութիւններ ալ կ'ընէ այդ առթիւ:

«Կաւկազ»ի վերջին թիւին (յունիս-յուլիս) մէջ ընդարձակ թարգմանութիւններ կան «Հայրենիք»էն, «Յուսաբեր»էն եւ «Յառաջ»էն: Այդ թարգմանութիւններուն առթիւ կան բնականաբար եւ քննադատական արտայայտութիւններ, որոնք աւելի որոշ կերպով կը յայտնաբերեն կովկասեան այդ օրկանի շուրջը համախմբուած անձերու քաղաքական մտայնութիւնն ու բուն ձգտումները:

«Հայրենիք»էն թարգմանուած է « Հարցումներ եւ սպառնալիքներ » վերնագրով մեր այն խմբագրականը, որով մենք անդրադարձած էինք «Կաւկազ» թերթի աշխատակիցներէն մէկուն՝ Հայերուս ուղղած մէկ սպառնալի պահանջին: Եթէ կը յիշէ ընթերցողը, մեզմէ կը պահանջուէր օր առաջ միանալ մեր կովկասեան հարեւաններուն, այլապէս մեր հեռու կենալուն հետեւանքները շատ ծանր պիտի ըլլային մեզ համար: Մեր պատասխանին մէջ մենք յայտնած էինք այն հիմնական միտքը, թէ Հայերս չենք կրնար մեր կովկասեան հարեւաններուն հետ միացեալ ճակատ կազմել Ռուսաստանի դէմ, որքան ատեն որ անոնք մեզի հետ միասին ճակատ չեն կազմած նաեւ Կովկասի հարաւային թշնամի Թուրքիոյ դէմ:

Այժմ առարկելով մեզ՝ «Կաւկազ» կ'ըսէ թէ մենք «յամառօրէն աչք կը փակենք այն հսկայական փոփոխութիւններուն վրայ, որոնք կատարուած են վերջին 20 տարիներու ընթացքին Մերձաւոր Արեւելքի եւ Կովկասի մէջ»:

Թերթը կը հարցնէ մեզ թէ՝ «ի՞նչ նոր խօսք ունինք տանելու հայ զանգուածներուն, որոնք հոն, Կովկասի մէջ, յոյսով ու անհանգստութեամբ կը հետեւին Հեռաւոր Արեւելքէն եւ Արեւմտեան Եւրոպայէն յարաճուն կերպով սպառնալի դարձող ահաւոր դէպքերուն. ի՞նչ ճամբայ ցոյց կուտանք բազմաչարչար հայ ժողովուրդին. ի՞նչ գործնական ելք կ'առաջարկենք անոնց սպառնացող միջազգային վիճակին »:

Սակայն, «Կաւկազ»ի շուրջը համախմբուած մեր կովկասեան հարեւանները կը սխալին, եթէ կը խորհին, թէ մենք «յամառօրէն աչք կը փակենք» Մերձաւոր Արեւելքի եւ Կովկասի մէջ վերջին 20 տարիներու ընթացքին կատարուած փոփոխութիւններուն վրայ: Սակայն, ի՞նչ արժէք ունին կատարուած փոփոխութիւնները մեզի համար, երբ, դժբախտաբար, անոնց մէջ մենք չենք տեսներ որեւէ փոփոխութիւն Թուրքիոյ դիրքին ու վերաբերմունքին մէջ դէպի հայ ժողովուրդն ու անոր արդար իրաւունքները:

Մեր կովկասեան հարեւանները, որքան ալ ուզեն, չեն կրնար ժխտել, թէ իրենց բարեկամ Թուրքիա առաջուան չափ մահացու թշնամի է հայութեան: Մեր կովկասեան հարեւանները չեն կրնար ժխտել, որ Թուրքիա, հայ ժողովուրդի կէսը կոտորելէ եւ հայ ազգի պատմական հողերու կէսէն աւելին յափշտակելէ յետոյ, տակաւին չէ հրաժարած հայ ժողովուրդի միւս կէսն ալ ոչնչացնելու իր դիւային ծրագրէն:

Արդ՝ մեր կովկասեան հարեւանները, որոնք այնքան յամառ կերպով կը քննադատեն մեր հակաթուրք քաղաքականութիւնը եւ կը պահանջեն մեզմէ իրենց պէս բարեկամ ըլլալ Թուրքիոյ, ի՞նչ երաշխիք կուտան մեզի, որ մեր բարեկամութիւնը պիտի ստիպէ Թուրքերը հրաժարելու իրենց հայաջինջ ծրագրէն եւ ոչ թէ, ընդհառակն պիտի օգնէ անոնց աւելի դիւրութեամբ տիրանալու Կովկասին, ուրեմն նաեւ աւելի դիւրութեամբ իրագործելու իրենց հրէշային ծրագիրը: Որքան յայտնի է, անոնք ոչ մէկ երաշխիք կուտան մեզի, բայց եւ միեւնոյն ժամանակ զարմանալի միամտութեամբ կը սպասեն եւ նոյն իսկ կը պահանջեն մեզմէ, որ մենք՝ Հայերս մեր յօժար կամքով մեր վիզը դնենք մեր դարեւոր դահիճի կացինին տակ:

Եւ որովհետեւ մենք այդ չենք ըներ, չենք ուզեր ընել եւ չենք կրնար ընել, «Կաւկազ» կը մեղադրէ մեզ այն յանցանքին մէջ, որ իբր թէ մեր շնորհիւ «հայկական խնդիրը ինկած է այն վտանգաւոր անելին մէջ, որուն մէջ այժմ կը գտնուի»: «Կաւկազ» չուզեր տեսնել, որ անելը ոչ թէ մենք ենք ստեղծած, այլ մեզմէ անհամեմատ աւելի զօրաւոր եւ մեր ազգային գոյութեան մահացու թշնամի Թուրքիան, իսկ մենք մեր ներկայ տկար վիճակով չենք կրնար ոչ փոխել այս ծանր կացութիւնը եւ ոչ ալ որեւէ քայլ առնել Թուրքիոյ հետ բարեկամանալու ուղղութեամբ»:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՋՈՐՍ ՀՈՎԵՐԷՆ

ՔԱՂԱՔԱԳԷՏ ԵՒ... ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ

— • —

Անգլիոյ վարչապետը՝ Պոլտուին՝ որ դիւանագէտ ծնած է, եւ ապահովաբար պիտի մեռնի իբրեւ քաղաքագէտ, Քէմպրիճի համալսարանին մէջ, որուն պատուական Տնօրէնն է, իր վերջին բանախօսութեան առիթով, ըսաւ. — «Փափաքելի է որ մշակոյթի կեդրոնները եւ ընտրանիի վայրերը աւելի բանաստեղծ հայթայթեն, որքան չեն արտադրած մինչեւ հիմա: Եւրոպա եւ աշխարհ համօրէն բանաստեղծի պէտք ունին, որպէսզի կրկին տան անոնք ազատութեան եւ մարդկային միութեան բուն իմաստը»:

Մոնթրէօյի խորհրդաժողովը ներշնչող անգլիացի պետական մարդը ո՞ւրկէց ուր բանաստեղծի խօսքը կ'ընէ, տափակ ու անհեթեթ պատճառաբանութեամբ մը: Այն մարդը՝ որ քաղաքակիրթ աշխարհին դարաւոր բաղձանքը եղող իրականութիւն մը եղծեց եւ Թուրքին (հասկցա՞ք, Թուրքին) նորէն ազատութիւն տուաւ Տարտանէլը զինելու, նոր Լէնկթիմուրներ պատրաստելով, զարմանալի է որ այդ մարդը ի՞նչպէս բանաստեղծի կը կարօտի...: Բայց մտիկ ընենք զինքը. — «Մեծ քերթողները գիտնականներէն շատ պակաս են թիւով: Ես միշտ խորհած եմ որ մարդկային գոյութեան ողբերգութիւններէն մին, աշխարհի աղէտներէն մին այն է որ գիտութիւնը կը շահագործուի Սատանայէն հանճարէն եւ զանազան գործիքներ կը հնարէ մարդկային սեռը ջնջելու համար: Ոչ մէկ բանաստեղծ չէ ըրած ասիկա: Գրեթէ միշտ անմեղ կեանք մը վարելով, բանաստեղծին գործը լեցուն է մարդկութեան համար բարիքներով»:

Եւ ա՛յս քաղաքագէտն է որ կը հանդուրժէ Մարմարայի ելքին ու մուտքին առջեւ նոր բարբարոսութիւն մը կանգնելու ապիրատութեան, որ կ'արտօնէ Թուրքը Նեղուցները փակելու դիւահնար գործիքներով: Ու այս մարդը բանաստեղծ կը փնտռէ, ազատութեան երգիչ, սրբութեան ընդդիմակաց...:

Ա՜հ, մեր տղայութեան՝ ո՛րքան շատ աւելի բարի էին ծերերը, բաղդատմամբ արդի գաղաշտը դիւանագիտութեան սրբանեակներուն: Գոնէ բերան չէին բանար, ոճրապարտ արարքներ արդարացնելու համար:

Պօլտուին, որ բոլորտիքը ինկած բանաստեղծ կ'որոնէ, ո՞ր բանաստեղծին հաճոյք պատճառեց՝ Թուրքը զինելով կրկին, քաղաքակրթութեան իբրեւ նորագոյն փորձանք մը:

Թո՛ղ լռեն բանաստեղծները, եթէ կան անոնցմէ դեռ: Ու եթէ իրօք կան, թող բուերու պէս վայեն Պօլտուիններու եւ նմաններու շնորհիւ չպարուած քաղաքակրթութեան ! մը գլխուն, թող եղերամայրերու պէս ողբեր ձայնեն քաղաքակրթութեան փլատակներու վրայ...:

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ ՕԳՏԱԿԱՐ Է ՄԱՐԴԿՈՒԹԵԱՆ

— . —

Բայց ոչ թէ անոր համար որ Պօլտուին կ'ըսէ, այլ որովհետեւ բանաստեղծը, ըլլա՛յ արձակով, ըլլայ ոտանաւորով, մարդկային որակին կալուածը կը կազմէ, նշանաւոր հրապարակագրի մը գնահատումին համաձայն: Գիտութիւնը ընդհանուր կերպով քանակականին կալուածն է: Մարդկային հոգին որակական է, մարմինը իր գործարաններով քանակական: Վիրգիլիոսի, Տանթէի, Միլթընի պէս պոէտներ հոյակապ կայք կամ դաշտ կը նշանակեն մարդկութեան դժուարութիւններուն, կռիւներուն, նախճիրներուն միջեւ կամ անոնցմէ վեր: Ապրելու տառապանքը կը մեղմացնեն:

Միւս կողմէ բանաստեղծները իրենք ալ տարբեր կերպով կը տառապին: Սիրոյ տառապանքն է այն, որ կ'արթննայ մինչեւ իսկ 77ամեայ Կէօթէին մէջ որ Իւլրիքին ետեւէն կը վազէ, եւ հասակակից Հիւկոյին մէջ որ... կը ցատկէ իր փոքրիկ սպասուհիին վրայ, ինչպէս կը պատմէ Տօտէ: Տանթէ, Կէօթէ, Ռասին, Շէքսփիր, Պալզաք իրարմէ բոլորովին կը տարբերին նիւթով ու ոգիով, բայց սիրային միեւնոյն վիճակով տոգորուած են: Ֆռէօյտ չարաչար կը սխալի՝ մեծ քերթողներուն այս վիճակին մէջ սեռային բնազդումի յայտնութիւն տեսնելով: Ո՛չ, կ'ըսէ Տօտէ, այլ բուն իսկ սէրն է այս, անարատ եւ սեռականութենէ զերծ, ա՛յն սէրը՝ զոր, օրինակ Տանթէ կը տածէր Պէաթրիսի համար, Փեթրարքա՝ Լօրի համար եւ միջնադարեան թրուպատուրները, աշուղները կը տածէին իրենց խորհած երեւակայած անանձնաւոր էգին համար, զոր կարելի է անուանել զոյգ:

Քերթողը կ'ազնուացնէ սէրը, զոր կ'եղծեն, կը պղծեն տափակ միտքեր: Ան այդ զգացումը կը բարձրացնէ գռեհկութիւններէ վեր, եւ տիրական, առնական հանգամանք մը կ'ընծայէ անոր:

Բայց, աւա՜ղ, դիւանագէտներ, քաղաքագէտներ, հակառակ իրենց Մոնթրէօյներու եւ անարդարութիւններուն, յաճախ կամ միշտ կը վարձատրուին, իսկ բանաստեղծները յաճախ կամ միշտ կը թշնամանուին, կը տառապին, հակառակ իրենց բերած անդորրութեան եւ սպեղանիին՝ որուն այնքան պէտք ունի այս անիրաւ աշխարհը: Տանթէն աքսորեցին: Պայրըն նախատակոծ ըլլալէ վերջ, պարտաւորուեցաւ հայրենազուրկ ըլլալ: Անտրէ Շէնիէ կիյեօթինով քաւեց... իր հանճարի մեծութիւնը: Հիւկօ տասնըութը տարի աքսորական ապրեցաւ: Օսքար Ուայլտ տաժանակիր աշխատանքի դատապարտուեցաւ մոլութեան մը համար՝ որուն տէրը չէր:

Մէկ խօսքով, կը համառօտէ Տօտէ, ճշմարիտ քերթողը ոչ միայն ուրախութիւն է յաւէտ այն ազգերուն համար՝ որոնց ծոցին մէջ կը ծնի ան, այլ նաեւ պէտք մը: Ան է որ մեզմէ իւրաքանչիւրին մէջ ծալլուած թռիչները կը բանայ, եւ մեր աչքերը կը շեղեցնէ տխուր պատկերներէ, գեղեցիկը կը տօնէ իր բոլոր ձեւերուն տակ, ինչպէս նաեւ գեղեցիկին յարուցած սէրը: Ան է որ մեզ հանդիսատեսներ կ'ընէ, եւ այս կերպով մեզմէ կը բանայ մեր դերասանութեան տաղտուկը:

ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

— • —

Իսի-լէ-Մուլինոյի մեր Մարտիկները կը տեղեկացնեն թէ իրենց նախաձեռնութեամբ եւ տեղական ժողովուրդին մասնակցութեամբ հաւաքուած է 301 ֆրանք, ծաղկեփունջ եւ եռագոյն դրօշակ մը դնելու համար Անդրանիկի գերեզմանին վրայ, յառաջիկայ սեպտ. 6ին, մեր Ուխտագնացութեան օրը:

Մարտիկներու Միութեան
Կեդր. Վարչութիւն

լոնա նաւահանգիստները: Բայց Մատրիտը պաշարուած է ամէն կողմէ, բացի արեւելքէն: Ապստամբները կտրած են ծովային հաղորդակցութիւնները, բացի Վալենսիայէն: Զօր. Մոլայի եւ Ֆրանքոյի բանակները բռնած են Մատրիտի ճամբաները, 50—75 քիլոմեթր հեռաւորութեամբ: Ապստամբներու յաւատեսութիւնը կ'աճի որ զինուորներուն և կամաւորներու ժամանումով, մինչդեռ Մատրիտի կառավարութիւնը իր յոյսը դրած է քաղաքապահ զօրքին վրայ, որ ինչքան ալ մոլեռանդօրէն կռուի, չի կրնար չափուիլ արհեստով զինուորներու հետ:

*** Գերմանական շոգենաւի մը խուզարկութեան խնդիրը չկարգադրուած, միջադէպ մըն ալ անգլիական շոգենաւի մը հետ պատահեցաւ, Մէլիլայի առջեւ: Սպանիական յածանաւ մը կիրակի առտու կեցուց անգլիական նաւ մը: Ասոր վրայ անգլիական երեք մարտանաւեր շոգեպինդ ճամբայ ելան Ճիպրալթարէն: Բռնուած շոգենաւը Մալակա պիտի տարուէր, բայց երբ անգլիական 32,000 թոննոց զրահաւորը հասաւ երկու թորփիլահալածներով եւ պաշարեց սպանիական մարտանաւը, հրամանատարը անմիջապէս ներողութիւն խնդրեց որ նեղութիւն պատճառած է սպանիական ջուրերէն դուրս:

*** Մեքսիկայէն շոգենաւ մը ճամբայ ելաւ դէպի Սպանիա, 35,000 հրացան, 5,000,000 փամփուշտ եւ բաւական քանակութեամբ ռազմանիւթ տանելով կառավարութեան համար:

*** Վատիկանի շրջանակներէն կը հաղորդեն թէ հինգ եպիսկոպոսներ չարաչար սպաննուած են Սպանիոյ մէջ:

Քաղաքական շարժումներ եւ ձեռնարկներ

Մուսոլինի անակնկալ այցելութիւն մը կատարեց Էլպա կղզին, զինուորական ուսումնասիրութեան մը համար: Կ'ըսեն թէ նաւային եւ օդանաւային կայան մը պիտի հաստատուի: Արեւմտեան Միջերկրականի մէջ Իտալիոյ գլխաւոր նաւակայանն է Ափէցիա, ուր համախմբուած է նաւատորմին մեծագոյն մասը: Էլպան պիտի կազմէ լրացուցիչ կայան մը, աւելի զօրաւոր: Այս շաբթու Մուսոլինի ինքզինքը պիտի նուիրէ զինուորական գործերու, քաղաքականը ձգելով իր փեսին՝ կոմս Չիանոյի (արտաքին նախարար):

** Ուրիշ կարեւոր դէպք մը պատահեցաւ շաբաթ օր: Հիթլէր մասնաւոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Հունգարիոյ խնամակալին՝ ծովակալ Հորթիի հետ, Պավարիոյ սահմանին վրայ: Գերմանական թերթերը կը փորձեն անհատական հանգամանք տալ այս տեսակցութեան, բայց քաղաքական շրջանակներու մէջ տարբեր է կարծիքը, մանաւանդ որ Հունգարիոյ խնամակալը պիտի տեսակցի նաեւ Մուսոլինիի հետ: Զրոյցի մը համաձայն, Պուլկարիոյ թագաւորն ալ մասնակցած է տեսակցութեան: Ամէն պարագայի մէջ, նոր ճակատ մը կը յարդարուի Կեդր. Եւրոպայի մէջ, մասնակցութեամբ Գերմանիոյ, Իտալիոյ, Հունգարիոյ եւ Աւստրիոյ:

** Երրորդ կարեւոր պարագայ մը: Գերմանական մամուլը այս միջոցին կատաղի պայքար կը մղէ Խ. Միութեան դէմ, «Քամէրուն» շոգենաւին խուզարկութեան առթիւ: Տեղական թերթերը դիտել կուտան թէ այս պայքարին նպատակն է ազդել հանրային կարծիքին վրայ եւ երկու տարուան բարձրացնել զինուորութեան շրջանը: Հաւանական է որ Հիթլէր արտակարգ նիստի հրաւիրէ իր 7—800 երեսփոխանները, ձեռամբարձ վաւերացնելու համար իր որոշումը: Զինուորութիւնը երկու տարուան բարձրացնելով, Գերմանիա պիտի աւելցնէ իր զօրաբաժիններուն թիւը, որ 36 է պաշտօնապէս: Այն ատեն խաղաղութեան շրջանի բանակը պիտի բարձրանայ 800.000ի, առանց հաշուելու ուրիշ մարտական կազմակերպութիւններ որոնց թիւը կարելի չէ ստուգել: Ներկայ օրէնքով Գերմանիա յառաջիկայ հոկտեմբերին պիտի արձակէր 300.000 զինուորներ, բայց հաւանական է որ բոլորն ալ պահուին, պատրաստ գտնուելու համար «նոր կացութեան առջեւ»: Նոր կարգադրութեամբ կառավարութիւնը կը յուսայ մեղմացնել նաեւ գործազրկութեան տագնապը: Գործաւորի մը 8—900 մարք նպաստ կը ստանայ, իսկ զինուորի մը համար կը ծախսուի 1300 մարք:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔ ԱԽՈՅԵԱՆ ՄԸ, Եաշար Էրքան, որ կոփամարտի մրցումներուն առթիւ փետուր ծանրութեան ախոյենութիւնը շահած էր Պերլինի Ողիմպիականին մէջ, վեց սենեակնոց տուն մը նուէր ստացաւ Պոլսոյ մէջ, ամբողջովին կահաւորուած եւ տասը տարի զերծ՝ որ եւ է տուրքէ:

ՀԱՑԸ 1.90Ի ՊԻՏԻ ԾԱԽՈՒԻ այսօրուընէ սկսեալ (երեքշաբթի), ալիւրը սղած ըլլալով:

150 ԿԱՐՄԻՐ ՑՈՒՑԱՐԱՐՆԵՐ գերմանական «Պրէմէն» շոգենաւը մտան շաբաթ օր, Նիւ Եորքի առջեւ, եւ աղմկալի ցոյցեր կատարեցին Հիթլէրական Գերմանիոյ դէմ, ծանր լուտանքներ տեղալով: Ցուցարարներուն մէջ կը գտնուէին տասնի չափ կիներ որոնց ճերմակ պլուզներուն վրայ արձանագրուած էին հետեւեալ խօսքերը.— «Անկցի՛ Նացի Գերմանիան»: Ոստիկանութիւնը միջամտելով ձերբակալեց 12 հոգի, որոնց չորսը կիներ: Ընդհարումներու հետեւանքով վիրաւորուեցան 20 ցուցարարներ եւ նաւազներ: 1935 յուլիսին ալ քանի մը հարիւր համայնավարներ այս շոգենաւը մտնելով, վար առած եւ պատռած էին գերմանական դրօշը: Խոր դայրոյթ կը տիրէ Պերլինի մէջ, այս նոր դէպքին առթիւ:

ԷՐԻԿ — ԿՆԻԿ ՄԸ անձնասպան եղան Ամիէնի մէջ, թշուառութեան մատնուած ըլլալով: Երկուքն ալ պաղաւաճառ էին, բայց գործերը աւրուած ըլլալով, խանութը փակեր էին: Քանի մը օր առաջ բոլորովին յուսահատ, կ'որոշեն անձնասպան ըլլալ: Նախ կը փորձեն կախուիլ խանութին ետեւը, բայց չեն յաջողիր: Յետոյ կը փորձեն հեռաձայնի թելը: Կինը կը մեռնի, բայց ամուսինը ծանր ըլլալով, թելը կը փրթի: Այս անգամ պաղաւաճառը երկաթեայ թել մը կը ճարէ եւ վերջապէս կը յաջողի վերջ տալ կեանքին:

ԿԱՐԵՒՈՐ ԼՐՏԵՍՈՒԹԻՒՆ մը երեւան հանուեցաւ Պելժիոյ մէջ եւ առաջին առթիւ ձերբակալուեցան եօթը հոգի: Երեքը խոստովանեցան թէ նորահնար հրացան մը գողցած եւ ծախած էին գերման գործակալի մը, փոխան 2000 մարքի:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Շրջանային կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Մարսէյլի Ռոստոմ, Քրիստափոր, Իշխան ենթակոմիտէներու եւ վաղագն խումբի բոլոր ընկերները, չորեքշաբթի (26 օգոստ.) երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքավայրին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼԲՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմին երկրորդ տպագրութիւնը:

Գին Ֆրանսայի համար 5 ֆր., արտասահման 6 ֆր.:

Դիմել ընկ. Արցախեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Երկրորդ հատորը չէ հրատարակուած տակաւին:

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է

Փարիզի Կոմիտէի դաշտահանդէսը, որ տեղի պիտի ունենար Սեպտ. 6ին, Ռոպէնսոնի մէջ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՄՕՏ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻ ՍԱԿԱՒԱԹԻՒ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐՈՎ

«ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԻԿ» (նուագող վշտից հայրենեաց): Առաջին հատոր (կենսագրութիւն): Կազմեց՝ ՀԱՅԿ ԱՃԷՄԵԱՆ: Ստուար հատոր մը, 856 մեծադիր էջերով եւ պատկերազարդ: Կը պարունակէ ոչ միայն Խրիմեան Հայրիկի կենսագրութիւնը, այլեւ պատմական եւ աշխարհագրական տեղեկութիւններ Վասպուրականի եւ ժամանակակից դէպքերու մասին:

Գին՝ 50 ՖՐԱՆՔ. Թղթակազմ եւ առանց հաշուելու թղթատարի ծախքը:

ՊԱՏ • ԹՈՒՂԹ, ԼԻՆՕ, ՆԵՐԿ

Այս ծանուցումը ներկայացնողին բաքալօկին վրայէն 100ին 20էն 40 զեղչ:
Դիմել՝ փաբրիքի մթերանոց, 15, Avenue Mathurin - Moreau, PARIS (19).

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մեթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ Հեռաձայն Danton: 52 73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ:

ՄԻՍԱՔ ՂԱԶԱՐԵԱՆ

ԻՐԱՒԱԳԷՏ ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ, DOCTEUR ES-SCIENCES

Կը ստանձնէ ամէն տեսակ իրաւական եւ վարչական գործեր, հպատակութեան գործողութիւններ, վարկային գործառնութիւններ: Պաշտպանութիւն դատարաններու առջեւ: Ամէն կարգի թուղթերու խմբագրութիւն: Ամուսնալուծական խնդիրներ: Վարձակալութեանց զեղչ: Հարկերու յայտարարութիւն: Խնդրագիրներու եւ նամակներու խմբագրութիւն:

Դիմել չորեքշաբթի եւ ուրբաթ օրերը ժամը 4 6, Գրատուն Հրանտ Սամուէլ 51 Rue Mr. le Prince, Paris (6):

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՐՑԱԿԱՆԻ ՈՒՂԻՆԵՐՈՎ

(ՎԷՊ)

ԼՈՒԻԶԱ ԱՍԼԱՆԵԱՆ (ԼԱՍ)

516 էջ, երկու մեծադիր հատոր:

Գինը՝ 20 ֆր. երկու հատորի համար (թղթատարի ծախքով):
Դիմել՝ M. Aslanian, 11 Ave. Sœur Rosalie, Paris (13)

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Վալանսի Հ. Յ. Դ. Կոմիտէին կողմէ

6 Սեպտ. կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ:

Կը խնդրուի նկատի առնել այդ թուականը:

Ուխտագնացութիւն

ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

տեղի կ'ունենայ յառաջիկայ Սեպտ. 6ին,

Նախաձեռնութեամբ Հայ Կամ. Մարտիկ. Միութեան եւ մասնակցութեամբ Ցուցարձանի Կեդր. Վարչութեան, Հայ Սպայից, Զօմի եւ բազմաթիւ միութիւններու:

Բացառիկ եւ ճոխ յայտագիր: Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած Սեբաստիոյ Եփրեմ գիւղի Հայր. Միութեան կողմէ

տեղի կ'ունենայ 30 Օգոստ. կիրակի առաւօտէն սկսեալ,

6 Ռիւսօ, քէմփ Միրապօ, պարոն Ալպէրի օդասուն պարտէզին մէջ:

Կը խօսի՝ Պ. ՊՕՂՈՍ ՀԻՐՍԵԱՆ

«Աղաւնեան» թատերախումբի կողմէ պիտի ներկայացուին ՉԱՐԼՍԹՈՆ եւ ԵՐԿՈՒ ԾԱՅՐԱՅԵՂՆԵՐԸ:

Գեղարուեստական ճոխ բաժին:

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ (Սեւր)

Մխիթարեան Հայրերու Սեւրի Մուրատեան Վարժարանին 1936—1937 դպրոցական տարեշրջանը կը սկսի յառաջիկայ հոկտեմբեր 1ին:

Վարժարանը կ'ընդունի գիշերօթիկ, կէս-գիշերօթիկ եւ ցերեկօթիկ աշակերտներ:

Արձանագրութիւններու համար դիմել վարժարանի տեսչութեան Direction du Collège Armenien Samuel Moorat, 26 Rue Troyon. Sèvres (S. & O.)

Ընդունելութեան օրերն են երեքշաբթի ժամը 9էն 12 եւ կիրակի օրերը ժամը 15էն 18:

Դերձակատուն

ՊՕՂՈՍ ԳՈՐԳԻԿԵԱՆ

31 Route de Choisy, Ivry s/Seine

Հեռաձայնել Italie 13—45

ՃՈԽ ՄԹԵՐՔ ֆրանսական եւ անգլիական կերպասներու:

Վերջին նորաձեւութիւն, խնամուած աշխատանք, չափաւոր գին:

Ստացած ենք ամառնային գեղեցիկ կերպասներ.

Ձեր չինելիք հագուստներուն համար դիմեցէք մեր դերձակատունը:

Եւրոպայի հայկական մեծագոյն գրատունը

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

51, Rue Mr. le Prince. Paris (6). Métro: Odéon. Tél. Danton: 88-65,

Հայերէն, ֆրանսերէն, անգլիերէն եւ այլն ամէն տեսակ գրքեր:

Արդիական կազմատուն: Տպագրական գործեր:

Աշխարհիս բոլոր կողմերէն հասած ապսպրանքները կը կատարուին արագ եւ խղճամիտ կերպով:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

— o —

Ֆ. Կ. Խաչի վարչութիւնը շնորհակալութիւն կը յայտնէ իր անդամուհիներուն որոնք գեղեցիկ ձեռագործներ եւ զանազան իրեղէններ նուիրեցին միութեանս վիճակախաղին համար: Շնորհակալութիւններ՝ Տիկ. Թումանեանի որ 20 ֆրանք նուիրեց եւ ամէն անոնց որոնք նուէրներ ըրին:

Վիճակախաղէն շահած են հետեւեալ թիւերը.—

512, 142, 502, 447, 521, 31, 104, 18, 99, 549, 55, 213, 237, 236, 86, 541, 989, 209, 141, 515, 411, 24, 143, 388, 117, 424, 102, 438, 409, 504, 380, 369, 1, 407, 542, 223, 370, 194, 58, 534, 357, 221, 540, 30, 244, 394, 354, 537, 546, 110, 23, 60, 93, 235, 232, 65, 218, 91, 182, 222, 17:

Նուէրները ստանալու համար դիմել՝ Կարմիրմօրուքեանի՝ 5, Allée de Panorama, Իսի լէ Մուլինօ:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

Հետաքրքրական պատկերներ

Ամէն չորեքշաբթի երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, 5 rue de l'Eclipse, Մարսէյլի «Դրօշակ» ընկերութեան Շահրիկեան սրահին մէջ:

Կը գանձուի մեծերէն 1 ֆրանք, փոքրերէն 50 սանդիմ:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (74)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

— Գիտեմ, պաւակս, գիտեմ. փառք Աստուծոյ, այնքան ալ յիմար չեմ: Բայց մենք ի՞նչ կրնանք ընել... Կայսերական հրաման է ...

— Ինչ կրնանք ընե՞լ,— ու Գարեգին սարկաւագի գունատ դէմքը գայրոյթէն կաս կարմիր կտրեցաւ,— այս օրէնքը եկեղեցիի անունով հայ ազգի գոյութեան հիմքերուն ուղղուած ծանր հարուած մըն է: Եթէ չըլլի հայ ժողովուրդը՝ կը մեռնի եւ հայ եկեղեցին, դուք ու ես ալ մէկ մէկ ուսու փափ (քահանայ) կը դառնանք, ու ամէն ինչ կը վերջանայ:

Պաստամեանը կանգ առած՝ ուշադրութեամբ կը հետեւէր սարկաւագի խօսքերուն: Իր մռայլ դէմքին վրայ արտայայտիչ հարցական նշան մը գծագրուեցաւ: Չէ, այդ փիլոնին տակ տաք սիրտ մը կայ, եւ գանկին մէջ մտածող ուղեղ մը:

Վարդապետը չէր սպասեր, որ սարկաւագը այդ ձեւով խօսելու յանդգնութիւն կ'ունենայ իրեն հետ: Թէեւ սաստիկ բարկացած, բայց Վահէի ու Պաստամեանի ներկայութենէն քաշուելով, զսպեց իր բարկութիւնը ու շատ ապրած մեծի մը յանդիմանական շեշտով՝ ըսաւ.

— Որդի, ի հարկէ, վատ է, շատ վատ: Բայց մենք ի՞նչ կրնանք ընել: Պէտք է խոնարհ ըլլալ եւ համբերող. «Կամք Տեառն օրհնեալ եղիցի»:

— Բայց Հայր Սուրբ,— գրեթէ պոռաց սարկաւագը, որու շրթները կը դողային անհնարին յուզումէ,—բայց այս օրէնքը... կը հասկնա՞ք Հայր Սուրբ, հայ ազգի գերեզմանը կը փորէ: Մենք ինչպէ՞ս կրնանք ձեռքերնիս ծալած նստիլ:

— Իսկ որ չնստինք՝ յետոյ ի՞նչ,— արդէն բարկացած խօսեցաւ վարդապետը.— մէկ ըսէ տեսնեմ, զահի վրայ Հայոց թագաւո՞ր ունինք, հայկական բանա՞կ, թոփ ու թֆա՞նք... ինչո՞վ դէմ պիտի դնենք մեծազօր թագաւոր - կայսեր հրամանին:

Տէր ողորմեա, այս ինչ օրերու հասանք, կը մտածէր վարդապետը՝ դառնութեամբ գլուխը օրօրելով, երէկուան հաւկիթէն ելած վառեակները այսօր խելք սորվեցնելու ելած են: Ու բարկութեամբ կակուղ մինտէրի վրայէն ոտքելով՝ բարձրացաւ եւ քրթմնջելով իր սենեակը քաշուեցաւ:

— Այո, բարեկամ,— ու Պաստամեանը ընկերաբար ձեռքը սարկաւագի ուսին դրաւ,— ճիշդ նկատեցիք դուք, այդ օրէնքը հայ ազգի գերեզմանն է ըլլալու: Իսկ ձեր կարծիքով հայ եկեղեցին ու ժողովուրդը ի՞նչ դիրք պէտք է բռնեն,— ու փորձիչ հայեացքով դիտեց սարկաւագը, որու պեխերն ու մօրուքը նոր սկսած էին աչքի զարնել.— խնդրեմ՝ ըսէք ձեր կարծիքը, ի՞նչ պէտք է ընել:

Սարկաւագը յուսահատօրէն ձեռքերը կը ճմլէր՝ առանց բերանը բանալու: Երանի թէ կարողանար որոշ ու յստակ պատասխան մը տալ: Եթէ կեանքն անգամ զոհել պէտք ըլլէր, սարկաւագը հաստատ գիտէր, որ վայրկեան մը իսկ չէր մտածեր այդ մասին: Ընդհակառակն, ուրախութենէն արցունք թափելով՝ այդ զոհաբերութեան ընդառաջ կ'երթար, մարտիրոսի մը հեզութեամբ: Բայց առկէ աւելին, ինչո՞ւ պահանջել իրմէ, ինք դեռ անփորձ երիտասարդ մը, հազիւ կեանքի սեմէն ներս մտած: Ու ակամայ, աչքերը վար առաւ:

Պաստամեանը, քանի մը վայրկեան լուռ սպասելէ վերջ, կրունկին վրայ դարձաւ ու նորէն շարունակեց ման գալ սենեակի երկայնքով: Այդ ընդհանրապէս հանդարտ եւ քիչ մը դանդաղաշարժ մարդը կը քալէր դարմանալի տենդոտ շարժումներ ընելով: Երբեմն բռունցքը սեղմած՝ կը սպառնար աներեւոյթ թշնամիի մը, երբեմն հատ ու կտոր բառեր կ'արտասանէր՝ գլուխը ցնցելով ու հեղհեղէն կ'արագացնէր քայլերու ընթացքը երկաթէ վանդակի մէջ փակուած գազանի մը կատաղութեամբ: Մէկ ալ մօտեցաւ ու Վահէի առջեւ կանգնեցաւ: Ճակատը քրտինքի կաթիլներով ծածկուած էր, կուրծքը ծանր ծանր կը բարձրանար, կարծես ամբողջ հրաբուխ մը կը պատրաստուէր դուրս ժայթքելու: Աչքերը լայն բացած, ձեռքերը մէջքին, Վահէի դէմ դիմաց կանգնեցաւ՝ աչքերը ընկերոջ աչքի խորքը յառելով:

— Վահէ, կը հասկնա՞ս, փոթորիկ պիտի պայթի:

— Փոթորի՞կ,— ու Վահէն չկրցաւ հեգնական ծիծաղը զսպել,— փոթորի՞կ ըսիր. տես, ահա փոթորկաբեր ամպը,— ու ձեռքի արհամարհական շարժումով վարդապետի սենեակը ցուցուց,— խեղճ մարդ, ինչեր կը սպասես...

— Ոչ, մեռելները թող իրենց մեռելները թաղեն, ժողովուրդը ...

Վահէն վայրկեան մը ուշադիր նայեցաւ ընկերոջ դէմքին, ու ապա տարակուսանքով ուսերը թօթուեց: Անշուշտ ժողովուրդ մը կրնար փոթորկուիլ, մտածեց Վահէն, բայց ինչո՞ւ 1885 թուականին հայ ժողովուրդը լուռ խոնարհեցաւ ուրիշ պետական օրէնքի մը առջեւ, որով գոցուեցան բոլոր ազգային ծխական վարժարանները, ու յիսուն հազար հայ մանուկներ փողոց նետուեցան: Չէ, Վահէն շատ մեծ հաւատք չէր կրնար ունենալ ժողովուրդին վրայ:

Պաստամեանը ընկերոջ դէմքին վրայ կարծես կը կարդար անոր մտքէն անցածը: Բռունցքը սեղմած, բոլորովին մօտեցաւ Վահէին, որ այդ պահուն կարծես ոխերիմ թշնամի մը ըլլէր, ու սեղմուած ատամներու արանքէն ընկերոջ դէմքին սուլեց.

— Ես քեզի կ'ըսեմ, որ փոթորիկը պիտի պայթի. փոթորիկը պէտք է որ պայթի, հասկցա՞ր ...

Գարեգին սարկաւագը ոտքի մատներուն վրայ քալելով, քաշուեցաւ իր սենեակը:

Վահէն ու Պաստամեանը մինչեւ լոյս նստած կը խօսէին: Նոր օրէնքի հրատարակութիւնը նոր կացութիւն մը կը ստեղծէր Կովկասի հայութեան համար: Ու բնականաբար Նախկին գործունէութիւնը պէտք էր զարտուղութիւն մը ունենար: Պաստամեանը անմիջապէս Էջմիածին պէտք էր անցնէր, ու ապա Թիֆլիս, որ ամբողջ Կովկասի զարկերակն էր ու ազգային հարցերու ուղղութիւն տուողը:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ

Երգիծաթերթ՝ «ՄԵՂՈՒ»

Փարիզի եւ շրջանի Յառաջի ցրուիչ Գ. ԱՒԵՏԻՍԷՆ:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ՕՐԹՈՆԵՕՆ ՀԱՄԱՐ)
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 26 ՕԳՈՍՏՈՍ
MERCREDI 26 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3201
Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ՇԻԿԱՑԱԾ ԵՐԿԱԹ»Ը ԿԸ ԲԱՆԻ...

Հիմա որ Մոսկուայի Գերագոյն Ատեանը արձակեց իր վճիռը, «Թրոցքի - զինովիեւեան, հակայեղափոխական, փաշական, ահաբեկչական» գործունէութեան գլխաւոր դերակատարներուն դէմ, կարելի է մօտաւորապէս պատկերացնել կացութիւնը՝ աշխարհի մէկ վեցերորդ մասին մէջ:

Զինովիեւ - Քամենեւի եւ միւս 14 ամբաստանեալներուն դատավարութիւնը պարզապէս յառաջաբանը կը կազմէ նորագոյն ողբերգութեան:

Դեռ նոր դատեր պիտի բացուին, եւ արդէն կազմուած է կասկածելիներու երկրորդ ցանկ մը, ուր կը փայլին նոյնքան երեւելի գլուխներ,— Ռիքով (նախկին վարչապետ), Ռատէք (Սթալինի բերանը), Պուխարին (խմբագրապետ կառավարական պաշտօնաթերթին), Սոքոլնիքով (նախկին դեսպան Լոնտոնի) եւն.:

Առաջին ինչպէս երկրորդ շարքին մէջ միայն մէկը քաջ գտնուեցաւ, Թոմսքի, Արհեստակցական Միութեանց երբեմնի նախագահը, որ ատրճանակը ուղղեց գլխուն, երբ գացեր էին ձերբակալելու:

Միւսները հլու - հնազանդ կը սպասեն իրենց ճակատագրին, մէկը միւսին հետ մրցումի ելած՝ ամէնէն անքաւելի մեղքերը իր վրայ առնելու, ինքզինքը սեւցնելու, քուրջի մը վերածելու եւ իբրեւ ճճի փռուելու համար ամենակալ եւ ամենակարող Սթալինի ոտքերուն առջեւ...

Գէթ այսպէս կը ներկայացնեն խորհրդային թերթերն ու Մոսկուայի պաշտօնական գործակալութիւնները: Եւ օտար թղթակիցներ ալ կան որ կը հաստատեն այս ապշեցուցիչ, անճառելի եւ անիմանալի փլուզումը:

Ուրեմն սո՞ւտ են որ առնուազն քսան տարի յեղափոխական շարժում վարած, կուսակցութեան ճակատագիրը տնօրինած, միլիոնաւոր բազմութիւններ իրենց ետեւէն քաշած են:

Ամենախեղճ, ամենավախկոտ հայ յեղափոխականը հազիւ թէ գիջանէր բերան առնել այնքան գռեհիկ եւ անպատիւ բառեր ու բացատրութիւններ, որքան երբեմնի աշխարհահռչակ Զինովիեւը, Քամենեւը կամ ուրիշներ:

«Կատղած շուներ», կ'աղաղակէ ընդհ. դատախազը, Վիշինսքի (Լեհ), եւ տակաւին ուրիշ բառեր,— «գաճ, ստոր եւ թշուառական փաշականներ, մարդկութեան մրուրը, հասարակ աւազակներ եւ դաւաճաններ»: Եւ բոլորը մէկ բերնի կը կենան գլխիկոր, ավիողորմ հեծկլտուքներով եւ մեղայականներով: Կը մարսեն բոլոր լուտանքներն ու որակումները, բան մըն ալ իրենց կողմէ աւելցնելով,— «Այո, ես փաշական եմ, հակայեղափոխական եմ, մարդասպան եմ, դաւաճան եմ: Սատկեցուցէք մեզ»:

Ի զուր կը փնտռէք հետք մը՝ եթէ ոչ ըմբոստացման, գէթ մարդկային արժանապատուութեան: Որ եւ է առնական շարժուձեւ՝ մահը աչք առած մարդու: Ոչ իսկ մարդավարի կեցուածք՝ դատարանին մէջ:

Նորէն խղճահարութիւն մը կը համակէ մեզ, երբ կը գրենք այս տողերը, եւ երբ 16 մահապարտները գնդակահարուած են արդէն:

Խղճահարութիւն մը անոր համար որ, Մոսկուայի դատավարութիւնն ալ, ինչպէս ուրիշ հազարաւորներ, կը կազմէ արիւնոտ խեղկատակութիւն մը, անըմբռնելի եւ անբացատրելի: Եւ հաղորդուած տեղեկութիւնները ապահովաբար այլափոխուած են, ամբաստանեալները դնելով լարուած գործիքներու, ձայնագիրներու վիճակին մէջ, միայն գոց եղած բանաձեւեր արտասանելու համար:

Եւ սակայն, բոլոր վերապահումներէն վերջն ալ, կը մնայ հոգեկան փլուզման, ամարդի նուաստացման եւ գետնաքարշ վատութեան պատկեր մը, որ չի պարտկուիր:

Իսկ պատկերը ունի միայն մէկ անուն,— պոլշեւիկեան: Ոչ մէկ բառարան, որ եւ է նկարագրութիւն չպիտի կրնար բացատրել զայն, բացի այդ բառէն, որ ամբողջ աշխարհ մը կը ներկայացնէ, իր ըմբռնումներով ու բարքերով:

Երեւակայեցէք ամբողջ ղեկավարութիւն մը, բուն իսկ հոկտեմբերեան յեղափոխութեան եւ խորհրդային իշխանութեան հիմնադիրները աւազակ եւ դաւաճան, մրուր եւ շուն, թշուառական ու ստոր, իրենց 20-30 տարուան գործակիցներուն եւ կաթրնկերներուն առջեւ, անոնց իսկ բերնով:

Պոլշեւիկեան զարհուրանքը միայն կրնար արտադրել այսքան մարդակեր եւ ինքնակեր դժոխք:

×

Եւ ահա նորէն կը բանի «շիկացած երկաթ»ը, կեդրոնէն մինչեւ ծայրագաւառները:

Հեռագիրը կը հաղորդէ լուրեր՝ նոր ձերբակալութեանց մասին, Թիֆլիսի, Բագուի, Երեւանի, Լէնինականի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ:

Դժբախտաբար շատ կարճ են լուրերը եւ մենք ուրիշ միջոց չունինք աւելին քաղելու, օրը օրին: Ժամանակի խնդիր է մանրամասնութիւններ ստանալ, ստուգումներ կատարել: Փարիզի թերթերը կարեւորութիւն չեն տար այսպիսի «մանր» եւ հեռաւոր դէպքերու: Լոնտոնի թերթերը, աւելի ուշադիր, պարբերաբար կը հրատարակեն տեղեկութիւններ, գործակալութեանց կամ թղթակիցներու միջոցաւ, բայց շատ համառօտ,— այնքան որքան կը շահագրգռէ զիրենք:

Արդ, ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ Հայաստանի մէջ, այս օրերս, երբ գիտենք որ «մաքրագործումներ» կատարուած են յուլիս 9էն ի վեր (Խանջեան), իսկ հիմա «շիկացած երկաթ»ը օրուան նշանաբանն է, մանաւանդ Մոսկուայի դատավարութենէն վերջ: Մի՞այն կրթական գործավա՞րն է որ ձերբակալուած է: Իսկ ո՞ւր մնաց Խանջեանի յաջորդը...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ՍՏՈՐԱԳՐԵՑԻՆ ՉԷԶՈՔՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐԸ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ Կ'ԱՐԳԻԼԷ ԶԷՆՔԵՐՈՒ ԱՐՏԱԾՈՒՄԸ

Միեւնոյն ատեն երկու տարուան կը բարձրացնէ պարտաւորիչ զինուորութիւնը

Երկու մեծ անակնկալներ պատահեցան երկուշաբթի օր: Գերմանիա, որ 24 օրէ ի վեր կը ձգձգէր չէզոքութեան ֆրանսական ծրագրին պատասխանը, յանկարծ զեկոյց մը հրատարակեց, յայտնելով թէ որոշած է անմիջապէս արգիլել զէնքի եւ ռազմանիւթի որ եւ է արտածում դէպի Սպանիա: Որոշումը խակոյն հաղորդուեցաւ Պերլինի ֆրանսական դեսպանին: Այս առթիւ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէ.—

«Գերմանական կառավարութիւնը այս որոշումը կուտայ, թէեւ տակաւին ելքի մը յանգած չեն Մատրիտի կառավարութեան հետ կատարուած բանակցութիւնները, վար դրուած առեւտրական օդանաւը վերադարձնելու մասին»: Ասկէ զատ, գերմանական կառավարութիւնը ֆրանսական կառավարութեան հաղորդած զեկոյցին մէջ, յոյս կը յայտնէ թէ միւս շահակից կառավարութիւնները անհրաժեշտ ձեռնարկները պիտի կատարեն, եթէ տակաւին չեն կատարած, անյապաղ արգիլելու համար զէնքերու արտածումը դէպի Սպանիա:

Այս որոշումը մեծ գոհունակութիւն պատճառեց Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ մէջ: Նոյն օրը Խ. Միութեան արտաքին գործավարը՝ Լիթվինով եւ ֆրանսական դեսպանատան գործակատարը հուաքական պայմանագիր մը ստորագրեցին, որով կ'արգիլուի զէնքի եւ ռազմանիւթերու արտածումը՝ Սպանիոյ եւ իր գաղթավայրերուն համար: Պայմանագիրը ի զօրու պիտի ըլլայ, երբ նոյնիմաստ պայմանագրութիւններ ստորագրուին Գերմանիոյ, Փորթուկալի եւ Իտալիոյ հետ: Արգելքը կը վերաբերի ռազմական պիտոյքներու, օդանաւերուն. ուղղակի կամ անուղղակի արտածման կամ վերարտածման: Զպիտի գործադրուին նաեւ նախապէս կնքուած ապսպրանքները:

Արդ, միեւնոյն օրը Պերլինի մէջ կը հրատարակուէր Հիթլէրի հրամանագիրը, որով երկու տարուան կը բարձրանայ պարտաւորիչ զինուորութիւնը: Ահաւասիկ այդ հրամանագիրը.—

«Ի գործադրութիւն 1935 մայիս 21ի զինուորական օրէնքի 8րդ յօդուածին կը ջնջեմ 1935 մայիս 22ի հրամանագիրս (որ մէկ տարի կը նշանակէր զինուորութեան շրջանը) եւ կը հրամայեմ.— Բանակին երեք ճիւղերուն մէջ գործօն ծառայութեան տեւողութիւնը պիտի ըլլայ երկու տարի: Զինուորական նախարարը, սպարապետ բանակին, անհրաժեշտ հրամանները պիտի հրատարակէ գործադրութեան եւ փոխանցման շրջանին համար»:

Այս կարգադրութեամբ, Գերմանիոյ բանակին թիւը, որ 550.000 է, պիտի բարձրանայ 800,000ի, նոյնիսկ մէկ միլիոնի,— շատ աւելի մեծ քան 1914ին, երբ զինուորութեան շրջանը երկու տարի էր:

Աւելորդ է ըսել թէ Հիթլէրի նոր անակնկալը մեծ իրարանցում պատճառեց քաղաքական շրջանակներու մէջ, թէեւ կը նախատեսուէր քանի մը օրէ ի վեր, Խ. Միութեան դէմ մղուած բուռն պայքարին առթիւ: Մասնագէտներ դիտել կուտան թէ, միւս մարտական ուժերն ալ հաշուելով, Գերմանիա մօտ երկու միլիոն զինուոր պիտի ունենայ խաղաղութեան ատեն, իսկ պատերազմի ատեն չորս-հինգ անգամ աւելի: Անշուշտ այս բոլոր պատրաստութիւնները ուղղուած են Խ. Միութեան դէմ, ինչ որ կը նշանակէ թէ միջազգային կացութիւնը միշտ մութ է:

× Իտալական կառավարութիւնը հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն օդաօրմիղին սպաներուն թիւը կը բարձրանայ 3200ի, իսկ զինուորներուն թիւը՝ 34.000ի:

× Ֆրանսական կառավարութիւնը որոշեց աւելցնել սպանիական սահմանագլուխի զօրքը, որպէսզի ոտնձգութիւններ չկատարուին: Միւս կողմէ յանձնարարուեցաւ դէպի հիւսիս ղրկել սահմանամերձ շրջաններն ապաստանած սպանիացի փախստականները:

ՆՈՐ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ՄԱՏՐԻՏԻ ՎՐԱՅ

ՄԻՒՍ ՔԱՂԱՔՆԵՐՆ ԱԼ ԿԸ ՌՄԲԱԿՈԾՈՒԻՆ

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, 21 ապստամբ օդանաւեր կրակ տեղացին Մատրիտի վրայ, մեծ վնաս պատճառելով: Կ'ըսուի թէ լրջօրէն վնասուած է կառավարութեան օդակայանը: Առաջին անգամ ըլլալով, ցամաքային յարձակման մասնակցեցան նաեւ Մարոքէն հասած զինուորները: Միեւնոյն ատեն կը շարունակուի Սան Սէպասթիանոյի եւ Իրունի ռմբակոծութիւնը: Օվիէտոյի մէջ պաշարուած ազգայնականները յուսահատական կոչ մը ուղղեցին, որպէսզի օգնութեան հասնին, այլապէս անձնատուր պիտի ըլլան: Երեք ապստամբ օդանաւեր պայթուցիկներ ձգեցին Իրունի եւ Սան Սէպասթինոյի վրայ:

Ապստամբներու հրամանատարութիւնը կը գանգատի թէ Մայորքա եւ Պալէարեան կղզիներու յարձակման ատեն, ֆրանսացի եւ ռուս պոլշեւիկներ մեծ դեր կատարեցին, թէեւ ծանր կորուստներ կրեցին: Զեկոյցը կ'աւելցնէ.— «Աւելի մեծ ապշութեամբ դիտեցինք որ բռնուած ռազմանիւթերուն մէջ կը գտնուէին կարեւոր քանակութեամբ ռազմանիւթեր՝ Սէնթ Էթիէնի ֆրանսական գործարանէն»:

× Ընկերվարական թերթերը կը գրեն թէ Ալքալայի արքեպիսկոպոսարանին մէջ խուզարկութիւն կատարուելով, երեւան հանուեցաւ 33.600.000 փր.ի գումար մը: Ուրիշ առաջնորդարաններու եւ վանքերու մէջ ալ մեծ հարստութիւններ գրաւուած են:

⁂ Կատաղի կռիւներ կը մղուին Քորտովայի շուրջը, ուր ապստամբ զօրքը պաշարուած է ատենէ մը ի վեր:

× Նախկին վարչապետ կոմս Ռոմանոնէս, որ վար դրուած էր իբրեւ պատանդ, Ֆրանսա եկաւ: Կ'ըսուի թէ մասնաւոր պաշտօն մը ստացած է Մատրիտի կառավարութենէն:

16 ՄԱՀԱՊԱՐՏՆԵՐԸ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԵՑԱՆ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն օգոստոս 25 թուականով.—

ԶԻՆՈՎԻԵՒ, ՔԱՄԵՆԵՒ ԵՒ ՄԻՒՍ 14 ՄԱՀԱՊԱՐՏՆԵՐԸ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԵՑԱՆ, ԻՐԵՆՑ ԴԻՄՈՒՄԸ ՄԵՐԺՈՒԱԾ ԸԼԼԱԼՈՎ ԿԵԴՐ. ԳՈՐԾԱԴԻՐ ԿՈՄԻՏԷԻ (խորհրդարան) ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ:

ՆՈՐ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թիֆլիսի, Բագուի, Երեւանի, Լէնինականի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱՎԱՐՆ ԱԼ...

«Թայմզ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ.—

Խորհրդային մամուլը տեղեկութիւններ կը հաղորդէ Խ. Միութեան զանազան շրջաններու մէջ կատարուած «տրոցկիական - զինովիեւական ահաբեկչական խմբակներու» ղեկավարներու ձերբակալութեանց մասին: Ձերբակալութիւններ տեղի կ'ունենան գլխաւորապէս երկրի հարաւային մասերը՝ Թիֆլիս, Բագու, Երեւան, Պաթում եւ Լէնինական: Ձերբակալուածներու մէջ կը գտնուին վրացի նախկին ազգայնականներ, մենշեւիկներ, հակայեղափոխականներ եւայլն:

Պաշտօնական զեկոյցին համաձայն, կալանաւորները խոստովանած են թէ կ'աշխատէին Տէր Վահանեանի ղեկավարութեան տակ, «Կեդրոնի խմբակ»ին հետ կապ պահպանելով: (ԽՄԲ.— (Տէր Վահանեան գնդակահարուեցաւ Մոսկուայի մէջ):

Նոր ձերբակալուածներու կարգին «Թայմզ» կը մատնանշէ Հայաստանի կրթական գործավար Եղիազարեանը եւ Սթալինի հօրեղբօրորդին՝ Ջուղաշվիլի: «Պրաւտա» այս առթիւ կ'ըսէ թէ այդ ահաբեկիչները մահափորձեր կազմակերպած էին շատ մը ստախանովականներու դէմ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԱՀԱՊԱՏԻԺՆԵՐԷՆ ՎԵՐՋԸ

Թրոցքի պիտի ձերբակալուի, եթէ Ռուսիա մտնէ

Զինովիեւի եւ իր 15 ընկերներուն դէմ արձակուած վճիռները գործադրելի էին 24 ժամէն, եթէ Կեդր. Գործադիր Փոմիտէն (Խորհրդարան) ներում չշնորհէր: Ներման պարագային պատիժները մեքենաբար պիտի վերածուէին տասնական տարի բանտարկութեան:

** Հավասի թղթակիցը խօսելով դատավարութեան մասին, կը գրէ.—Տարակոյս չկայ թէ ամբաստանութիւնը մասամբ հիմնաւոր է, բայց դժուար է պնդել թէ մինչեւ ո՛ր աստիճան: Միւս կողմէ այն տպաւորութիւնը կը տիրէ թէ ճշմարտութեան այդ կորիզը լայնօրէն շահագործուեցաւ որոշ նպատակներով: Ինչ կը վերաբերի բուն ամբաստանութեան խորքին, որ եւ է շօշափելի փաստ չճարուեցաւ եւ որ եւ է փաստաթուղթ չներկայացուեցաւ ամբաստանեալներուն դէմ: Միակ փաստերը ամբաստանեալներուն չափուած - ձեւուած խոստովանութիւններն էն: Գործուած կամ գործուելիք մահափորձերու եւ գերմանական գաղտնի ոստիկանութեան գործունէութեան մասին եղած մատնանշումները անորոշ էին: Ցետոյ, նշանակալից էր՝ ամբաստանեալներուն յայտարարութեանց ներդաշնակութիւնը. բոլորը մէկ բերան Թրոցքին կը մատնանշէին իբրեւ Գերմանիոյ մէկ գործակալը, իբրեւ թշնամի մը բանուոր դասակարգին: Այն կէտերու մասին ուր կը թուէր թէ ամբաստանութեան գետինը ամուր է, դատավարութիւնը չծառայեց ամէն բան լուսաբանելու: Արդարեւ, տակաւին չի գիտցուիր թէ խնդիրը դժգոհութեան արտայայտութի՞ւն մըն է կուսակցութեան ծոցին մէջ, անձնական կամ խմբակցական մրցակցութի՞ւն թէ ուրիշ բան: Եթէ կարելի ըլլար բանալ Թոմսքիի անձնասպանութեան ծալքերը, թերեւս կարենային լուսաբանել խնդիրը: Դիտելի է, վերջապէս, որ ամբաստանեալներուն պաշտպանութեան իրաւունքները չերաշխաւորուեցան բացորոշապէս: Ամբաստանեալները, տկարացած երկար բանտարկութեան մը հետեւանքով, իրաւունք չունէին ազատօրէն խօսակցելու եւ քանի որ մերժած էին փաստաբան բռնել, չէին կրնար կանխաւ տեղեկութիւն ունենալ մէկուն - միւսին յայտնութիւններէն: Զեղաւ մէկ հատիկ վկայ որ խօսէր ի նպաստ ամբաստանեալներուն: Առ նուազն տարօրինակ է կարգ մը ամբաստանեալներու մրցակցութիւնը, ճոխացնելու համար պահանջագիրը: Ոչ նուազ նշանակալից է ամբաստանեալներու վերջին խօսքերուն կատարեալ ներդաշնակութիւնը. ոչ մէկը դէմ չխօսեցաւ իշխանութեան կամ իշխանաւորներուն զորս կ'ուզէին ոչնչացնել: Առ այժմ, բազմաթիւ կէտեր մութ կը մնան այս դատավարութեան մէջ: Ամէնէն հաւանական ենթադրութիւնը այն է թէ խորհրդային իշխանութիւնը շատ կ'ուզէր ոչնչացնել Թրոցքիի ազդեցութիւնը Դ. Միջազգայինի ծոցին մէջ: Այդ նպատակին հասնելու համար, զայն ներկայացուցին իբրեւ գործակալը Խ. Միութեան թշնամիներուն եւ օգտուեցան առիթէն, միեւնոյն ատեն ոչնչացնելու համար ընդդիմադիր հոսանքին մնացորդը:

× Գերագոյն ատեանը կիրակի գիշեր իր վճիռը արձակեց ութ ժամուան խորհրդակցութենէ մը վերջը, առաջին կարգի յանցաւոր հռչակելով Զինովիեւը, Քամենեւը, Եվտոքիմովը, Պաքայեւը, Մրաչքովսքին, Տէր Վահանեանը եւ Սմիրնովը (գաղտնի կազմակերպութիւն եւ ահաբեկչութիւն), իսկ իբրեւ մեղսակից անդամներ՝ Տրայգէրը, Ռայնկոլտը, Փիքէլը, Կոլցմանը, Ֆրից Տավիտը, Օլպէրկը, Պերման Եուրինը, Մօիզ Լուրին, Նաթան Լուրինը: Բոլորը մէկ ամբաստանուած են թէ պատրաստութիւններ կը տեսնէին սպաննելու համար Սթալինը, Վորոշիլովը, Ժտանովը, Քականովիչը, Օրժոնիկիցէն, Քոսիորը եւ Փոսթիշեւը: «Հիմնուելով այս իրողութեանց վրայ Գերագոյն Ատեանը ամբաստանեալները կը դատապարտէ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏԺԻՆ՝ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՄԱՆ, ԻՐԵՆՑ ԲՈԼՈՐ ԳՈՅՔԵՐՈՒՆ ԳՐԱՒՈՒՄՈՎ»: Իսկ Թրոցքի եւ որդին՝ Սէտով, որ արտասահման կը գտնուին, անմիջապէս պիտի ձերբակալուին եւ Գերագոյն Ատեանին պիտի յանձնուին, երբ Ռուսաստան մտնեն:

Մոսկուայի գործակալութիւնը կը հեռագրէ թէ ահաբեկիչներուն դէմ եղած մահավճիռները «անհուն գոհունակութեամբ ընդունուեցան

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹԵՐ ՈՒ ԴԷՄ

ՊԱՏՐԱՆՔՆԵՐ ԵՒ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Բ.

Ինծի համար դեռ պարզ չէ թէ Զօրմիսեանի առաջադրած «Ժողովրդական Ճակատ»ը միայն Ֆրանսա՞յի յատուկ է, թէ պէտք է իր գոյութիւնը տարածէ ամբողջ Սփիւռքի վրայ։

Պարզ չէ, որովհետեւ Զօրմիսեան կը խօսի «այս երկրի» (Ֆրանսայի) մասին, ու քիչ մը վարը նոյն այդ ճակատին կը վերագրէ համագաղթային աշխատանքներ,— հայրենիքի օգնութիւն եւ գաղութներու պահպանութիւն։

Ինչո՞վ բացատրել յստակութեան այս պակասը։ Հետաքրքրական է գիտնալ, սակայն, թէ Զօրմիսեան մտովին ի՞նչպէս ըմբռնած է զայն, ի՞նչ սահմաններու մէջ եւ որոշապէս ի՞նչ առաջադրութիւններով։«Եւ այսպէս, եւ ա՞յնպէս»։ Եւ եթէ միայն «այս երկրի» մասին է, ինչո՞ւ նախատեսած է նաեւ այնպիսի աշխատանքներ, «որոնք զուտ քաղաքական հանգամանք չունին», բայց չունին եւ զուտ Ֆրանսահայ բնոյթ։

Իբրեւ Ֆրանսայի մէջ ապրող մը, Զօրմիսեան տեսած է նոր ու համախումբ շարժում մը։ Պատնէշներու խորտակում մը եւ ճակատի մը ըստեղծում մը։ Կոչեր, նշանաբաններ, ժողով ու նոյնճակատին պատկանող հակայ մամուլ մը։ Ու Թափօրնե՞ր։ Ցաղթանակ։ Իշխանութիւն։ Ու Պլումը, ահաւասիկ, վարչապետական աթոռին վրայ։ Ու մանաւանդ օրինագիծեր ...

Խանդավառիչ չե՞ն այս բոլորը։ Թելադրիչ, նոյն իսկ։ Աշխատաւորութիւն մը որ իր պահանջները կը բաւարարէ մէկ օրէն միւսը ղեկը ձեռք առնելով երկրին։

Ու Զօրմիսեան թելադրուած է։ Թելադրուած են, կ'ըսէ, «շատեր»։ Ինչո՞ւ Ֆրանսացի համայնավարը Ֆրանսացի արմատականին հետ լեզու գտնէ, բայց հայ աշխատաւորը հայ ռամկավարին հետ չհասկցուի։ Չէ՞ որ մենք ալ գրկեալներ ենք, գործադուրկներ, անկայուն բնակիչներ, հայմաթլըսնե՞ր, մանաւանդ։

Ու մղուած են, ինք ու իրեն նման խորհողներ, հայկական միացեալ ճակատի մը կազմութեան։ Մտովին,— յստակ կամ պղտոր,— գծած են եւ առաջադրութիւններ։ Խորհած են, նոյն իսկ, բնաւ անզրաղ չթողուլ զայն, չբաւարարուիլ հացի եւ հաւասար իրաւունքի խնդրով, այլ եւ տալ տեւական գործեր։ Կը պակսի՞ն մի՞թէ,— ահա հայրենիքի օգնութեան գործը եւ, մանաւանդ սա բազմաչարչա՜ր «ինքնապաշտպանութիւնը» գաղթահայութեան ... Եւ որովհետեւ սրտերու շատ կը խօսին այս բոլորը, մտքերու մէջ «դիւրին» նկատուած է կազմութիւնը հայ ժողովրդական ճակատին։ Բայց մոռցուած է մէկ բան.

— Ճակա՞տ, որո՞ւ դէմ։

Զօրմիսեան փնտռա՞ծ է այս հարցումին պատասխանը։ Այո՞։ Գտա՞ծ է պատասխանը։ Ինչո՞ւ չէ հաղորդած զայն մեզի։

Եթէ այդ ճակատը պիտի գործէ տեղական կառավարութեան առջեւ ապա ուրեմն ինչո՞ւ այն միւս անժխտելի իրողութիւնը թէ՝ այդ գործը «առաւելապէս կապուած է երկրի օրէնքներուն հետ եւ իբրեւ այդ ի վերջոյ պետութեան կը պատկանի անոր կարգադրութիւնը»։

Գիտեմ, պիտի պատասխանուի թէ ատիկա չի նշանակեր ձեռնածալ նստիլ։ Հարկ է իրար գալ, աշխատիլ, դիմել, պահանջել, յիշեցնել միշտ։

Անշուշտ։ Ո՞վ կ'առարկէ ատոր դէմ։ Բայց, Զօրմիսեան իբրեւ Ֆրանսա բնակող մը, ինծմէ լաւ պիտի գիտնար թէ ֆրանսահայ գաղութը, ե՛ւ իրար էր եկած, ե՛ւ դիմած։ Ու երկուքինմէջ ալ միշտ չէ յաջողած։ Մոռցա՞ւ Տնտես. Կեդրոնի խեղկատակութիւնը։ Ու բնաւ չանդրադարձա՞ւ թէ ինչու մասնաւոր ճիգ կար Դաշնակցութիւնը հեռու պահելու անկէ։ Կամ, աւելի ճիշդ, կազմուեցաւ կամ քաջալերուեցաւ միայն մէկ նպատակի համար,— մեկուսացնել Դաշնակցութիւնը։

Փորձեցէք վաղը իրարու քով բերել կուսակցութիւնները,— նոյն արդիւնքը պիտի տայ։ Միամիտ բան է խորհիլ կամ առարկել թէ ինչ որ երէկ չեղաւ՝ չի նշանակեր թէ վաղն ալ չըլլար։ Ու աւելի քան միամիտ բան է մտածել թէ՝ որովհետեւ Ֆրանսացիներուն համար եղաւ, կրնայ ըլլալ եւ մեզի համար։ Այդ ենթադրութիւնը արդիւնք է մակերեսային դատումի մը որ միայն երեւոյթէն է քաջալերուած, առանց պատճառներուն խոր մտնելու։

Նախ քան այդ, սակայն, ճշդենք ուրիշ պարագայ մը։ Պահ մը, ընդունինք, սկզբունքով թէ հարկ է հասկացողութեան մը գալ։ Ու նոյն իսկ «դիւրին» է ան։

Արդ, եթէ այդ հասկացողութիւնը պիտի գոյանայ ի խնդիր Ֆրանսահայ ժողովուրդի հացին ու բնակութեան, յանուն այդ նպատակներու յաջողութեան չարդենք այն միւս աշխատանքները, որոնք համահայկական հանգամանք ունին։ Ի՞նչ է բուն նպատակը,— ունենալ անպայման «ճակա՞տ» մը, թէ ստիպողական պահանջներ իրականացնել։ Այս վերջինը, անշուշտ։ Իսկ ատիկա կը պահանջէ քիչ խճողում ու նուազ առաջադրութիւններ՝ մեր իրականութեան մէջ։ Բարդեցի՞նք եւ միւսները,— քար դրած կ'ըլլանք ե՛ւ առաջինին վրայ։

Իմ կարծիքով, սակայն, այսպիսի հասկացողութիւն մը իր ծաւալով ալ սահմանափակ պէտք է ըլլայ։ Ու դառնայ միայն ֆրանսահայ։ Մենք երկու գաղութներ միայն ունինք, ուր աշխատաւորներ կան՝ նկատելի թիւով,— Ֆրանսա եւ Ամերիկա։ Մ. Նահանգներու մէջ առայժմ այդպիսի անհրաժեշտութիւն մը չի զգացուիր։ Ըսել կ'ուզեմ՝ հացի եւ ազատութեան խնդիրը ներքին հասկացողութեան չի կարօտիր։ Կը մնայ Ֆրանսան։ Իսկ ատոր համար ալ, փորձեցէք խնդրեմ, քով քովի նստեցնել ֆրանսահայ «ազգ»ին բազմազան ներկայացուցիչները։ Գործազրկութիւն, տագնապ, թշուառութիւն, բողոքներ գաւառներէն, բանուորական սնտուկ, երկրորդնութեան կոմիտէ,— չէ՞ որ այս բոլորը դուք մեզի հրամցուցիք տարիներ շարունակ, իբրեւ ձեր գաղութի ներքին ցաւերը։ Եւ եթէ այս բոլորը խթան չկրցան ըլլալ, ձեր ու իմ յօդուածները կամ իրերայաջորդ խմբագրականները Ցառաջին ի՞նչ արդիւնք կուտան կը կարծէք։

Թիւրիմացութիւն չստեղծենք, սակայն։ Ես երբեք այն կարծիքը չունիմ թէ ցանկութիւնը կը պակսի։ Ո՛չ։ Բայց, միանգամայն, ես խորապէս համոզուած եմ որ հակադաշնակցական (արտասահմանեան) մտաւորականութիւնը ընթացք պիտի չտայ անոր։ Պիտի չտայ՝ ոչ-տեղական նկատումներով։ Այսուհանդերձ, կարելի է փորձել։ Ու կը տեսնէք թէ ինչպէս քար կը դնեն ձեր առջեւ ու կը ջանան ջուրը պատէն վեր հանել։ Իսկ այդ փորձին համար կը բաւէ չորս կամ տասնըչորս հրաւիրագրեր տպել ու ղրկել առ որ անկ է։

Մնաց որ, հացի ու ազատութեան այդ խնդիրները ունին եւ ուրիշ արգելք մը,— տեղական աշխատաւորութիւնը։ Չգիտեմ, թերեւս Ֆրանսայի մէջ շատ չեշտուած չէ։ Ցակոբը լաւ աշխատող է, քիչով գոհացող ու երբեք չի խորհիր գործադուլի մասին։ Ու գործարանատէրը կը նախընտրէ զինքը՝ Ժաքէն։ Իսկ Ժաքին համար մէկ սկզբունք կայ,— նախ իմ փորս, յետոյ օտարինը։ Կառավարութիւնը կրնա՞յ ընդդիմանալ։ Ոչ։ Ու ահա տակի օրէնք մը,— ճարտարուրուէ ու տեղ գրաւէ այդ «հարիւրին տասն»ի շնորհին մէջ։ Կը կարծէք արդիւնաւոր կ'ըլլա՞ն դիմումները։ Երէկ Պ. Մութէն կար։ Երեսփոխան էր։ Բարեկամ։ Նոյն իսկ խորհրդարանէն ձայն բարձրացուց՝ մերոնց ի նպաստ։ Հիմա որ նախարար է, կրնա՞յ օգնել ...

Ահա կոպիտ իրականութիւններ, որոնց վրայէն կարելի չէ այդքան դիւրին սահիլ։ Լաւ է որ գիտնանք միշտ ալ ցանկալին անջատել կարելիէն։ Այդ կերպով՝ զուր յոյսերու ալ չի կապուիր զանգուածը։ Գաղթահայ կեանքին մէջ, մեր հրապարակագրութիւնը պարտաւոր է եւ այս դառնութիւնը խնայել աշխատաւոր դասակարգին։ Ծրագիրներ պարզել կարելիութիւններէ խօսիլ, տրամադրել եւ յուսադրել,— դիւրին են իբրեւ գործունէութեան եղանակ։ Բայց դժուար՝ երբ իրատեսութիւնը կը պարտադրէ գործնական ըլլալ։ Որովհետեւ, յետոյ կը սկսի երկրորդ «պարտականութիւն»ը — անվերապահ քննադատութիւնը՝ կազմուած մարմիններուն։ Այս վերջինը աւելի դիւրին է, չէ՞ ... Բայց՝ աւելի անարդարանալի։ Գիտեմ որ Զօրմիսեան մինչեւ հոդ երկարող չէ։ Եւ սակայն, իր «դիւրին»ի գնահատումը կը ստեղծէ մթնոլորտ՝ առնուազն արհեստով քննադատներուն համար։

Այսպէս կամ այնպէս, խնդիրը արծարծուած է, սակայն, ու թերեւս նուազագոյն հաւանականութիւն մը անպայման կ'արժեցնէ այն ճիգը զոր պէտք է ի գործ դնել՝ «բան մը» ընելու համար։ Նոյն իսկ մոռնալով թէ՝ նոյն այդ նպատակով փոքրիկ «ճակատ» մըն էր կազմած Միացեալ Ցանձնաժողովը, բայց չկրցաւ մեծ բան տալ։

Իսկ ընդհանրապէս Ժողովրդական Ճակատի մասին յաջորդով։

ԿԱՐՕ ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

«ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ ՈՐ ՏԵՂ ՉՈՒՆԻ»...

ՊԵՐԼԻՆ.— Դժուար է մանրամասն տեղեկագրել այն մեծ ցուցադրութիւնը որ սարքուած էր Պերլին-Քայզերտամի ընդարձակ սրահներուն մէջ, օգոստոս 1էն մինչեւ 16, գաղափար մը տալու համար Գերմանիոյ մասին, ողիմպիական մրցումներուն առթիւ Պերլին այցելողներուն։ Երբ ամբողջ նիւթը եւ ցուցադրութեան նպատակը նկատի ունենանք, կրնանք մտաբերել հսկայականութիւնը ամբողջ կազմակերպութեան։ Գերմանիա՜ ... իբրեւ երկիր, իբրեւ ստեղծագործող, իբրեւ շինող, իբրեւ հնարագէտ եւ արտադրող։ Առաջին անգամ ձեր աչքին կը զարնէ այն մեծ եւ կլոր շրջանակը որուն մէջ փոքրաձեւ ամփոփուած է Գերմանիոյ պատկերը եւ որուն տակ նշանակուած է.— Deutchland - volk ohne Raum, (Գերմանիա - ժողովուրդ, որ բաւարար տեղ չունի)։ Այդտեղ ամէն բան իրար կը հրմշտկէ,— անտեղ, անհող ժողովուրդ։ Եւ բաղդատութիւններ դրուած են զանազան ուղղութեամբ, օրինակ ամերիկեան Մ. Նահանգներու բնակչութեան խտութիւնը 16 է մէկ քառակուսի քիլոմեթրի վրայ, մինչ Գերմանիոյ մէջ 134 (ինչպէս յայտնի է, Հայաստանի բնակչութեան խտութիւնն ալ 41 է մէկ քառ. քիլ.ի վրայ։ Այս ալ ուրիշ գլուխ մըն է ինքնին, որովհետեւ Հայաստան որ եւ է բաղդատութեան չի կրնար դրուիլ վերոյիշեալ երկիրներու ճարտարարուեստի յառաջդիմութեանց հետ, որոնց միջոցով կրնան նոր կեանք մը ապահովել իրենց ժողովուրդին, նոյն իսկ փոխանակութեան դժուարութիւնները հարթելով)։

Վիճակագրական բաժնին մէջ նկատելի են Գերմանիոյ յառաջդիմութիւնները նորագոյն ժամանակներու մէջ,— ազգային - ընկերվարութիւնը աշխատանք տուած է ամէնուն, օգնած է ամէնուն բարօրութեան առանց դասակարգի խտրութեան։ Ատեն մը 13 տարուան մէջ ոչ - նուազ քան 20 դահլիճներ փոխուեցան, նոյն իսկ հազիւ ամիս մը պաշտօնավարող դահլիճներ, մինչ հիմա՝ «մէկ ժողովուրդ — մէկ վարիչ»։

Քիչ անդին դրուած են արժէքաւոր հնութիւններ եւ ձեռագիրներ։ Ահա կէօթէի կառքը որով ճամբորդութիւններ կ'ընէր եւ կ'ըսէր թէ «աշխարհ մեծ է անոր համար, որ մենք անոր մէջ դրօսնունք»։ Եւ դեռ կը գտնենք մեծ տպարանական եւ հրատարակչական ընկերութիւններու առանձին բաժինները, որոնց մէկուն մէջ «Իմ պայքարը» գրքին հսկայական ձեռագիրը, ըստ հին ձեռագրական ձեւի, որ նուիրուած է Գերմանիոյ Առաջնորդին՝ իբր նուէր իր ծննդեան տարեդարձի։ Չի պակսիր նաեւ Կիւթէնպէրկի առաջին տպարանը, ուր այն ատենի արհեստակցական տարազով երիտասարդներ կեցած կը տպեն նոյն հին թափածոյ տառերու օրինակով, եւ հետաքրքրական է որ առաջին տպագրուած գիրքերէն մէկն է նոյն ինքն Կիւթէնպէրկի խմբագրութեամբ 1454-ին տպագրուած «Թուրքերուն դէմ տարեգիրք»ը (Turkenkalender) կոչուածը, ուր տպագրութեան հայրը քրիստոնեայ ժողովուրդները կը հրաւիրէ կռուիլ Թուրքերուն դէմ, իսկ այս ցուցադրութեան մէջ, աչքիդ առջեւ կը տպեն էջ մը այդ տարեգիրքէն ...

Ահա հարիւր տարի առաջուան առաջին շոգեշարժ մեքենան իրական մեծութեամբ զետեղուած։ Մարդիկ պոչ բռնած են մէջը երթալու եւ տեսնելու համար ներսը. նոյնպէս օդանաւ մը Եունքըր գործարանէն, մարդիկ անոր քով կը բարձրանան դիտելու համար ապագայ ճամբորդութեան հանգստաւէտութիւնը։

Չկայ անուանի գործարան մը, որ իր արտադրութիւնները չցուցադրէ հոս։ Երբ այս կ'ըսեմ, կրնանք երեւակայել թէ ինչ հսկայականութիւն ունի ցուցադրութիւնը եւ թէ որքան անհնար է մանրամասնօրէն նկարագրել։ Դուք հոն կը տեսնէք «Իկէ», «Աէկէ», «Զիմընս» եւն. հռչակաւորներ։ Թղթատարական կազմակերպութիւնն ալ ունի իր ցուցադրութեան բաժինը, ձայնասփիւռ եւ հեռադէտ կը գործեն։ Ձեր նստած տեղէն կը լսէք եւ կը դիտէք գործիքին վրայ, խօսողը կամ երգողը եւ կամ ճիշդ այդ ժամուն ողիմպիական խաղերու շարժումները։ Եւ այսպէս անհամար գիտական - ճարտարարուեստական նորութիւններ եւ յառաջդիմութիւններ։

Մեր ուշադրութիւնը կը գրաւեն բազմազան քիմիական արտադրութիւններ, արուեստական մետաքսի պատրաստութիւն, քիմիական բաղադրութեամբ կարծր նոր նիւթերու, ատոնցմէ ալ գործնական առարկաներու պատրաստութիւնը։

Երկիր մը որ բնական հարստութեամբ օժտուած չէ, պէտք է հնար մը գտնէ բաւարարուելու համար. այսպէս չէ՞ Հայաստանի արուեստական ձգախէժի գործարանի պարագան։ Ձգախէժը պէտք է երկրի մը համար։ Իսկ եթէ հում նիւթը անկարելի ըլլայ Պրազիլիայէն ստանալ, ուրեմն պէտք է քիմիական միջոցներով պատրաստել։ Եւ կը խորհրդածենք որ Հայաստան պէտք է ելեկտրաքիմիական երկիր մը դառնայ ...

Եւ դեռ իրար կը հրմշտկեն մեքենաները, մեծ ու փոքր ճարտարարուեստը, արհեստները, մանաւանդ վերջերս ուշադրութեան առարկայ եղած արհեստները եւ այս ամէնը ինքնաբաւ ըլլալու եւ աժան արտադրելու համար։ Ամէն օր քայլ մը առաջ։

Ոչ միայն տեղացիները, այլ եւ շատ հեռաւոր երկիրներէ Գերմանիա փութացող հիւրեր անշուշտ հետաքրքրական նորութիւններ գտան այնտեղ։

Պ. ՖՐՈՆՃԵԱՆ

ԿԱՐԵՒՈՐ ՎՐԻՊԱԿ.— Երէկուան Ցառաջի մէջ, Տորխոյի պատկերին տակը, իր խմբակցութեան անունը սխալմամբ գրուած էր «Ֆրանսական կուսակցութիւն»։ Պիտի ըլլայ՝ «ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ» (Փառթի Փօփիւլէռ) ինչպէս կը յայտնեն սկզբնատառերն ալ, P.P.)։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ.— Այտնուլ, ուռնուլ հոմանիշ բայերուն արմատականներն են այտոյց, ուռոյց (փքոցուռոյց — բայց իբրեւ գոյական՝ ուռեցք եւ այտուցք)։ Զգենուլ բային արմատը՝ զգեաց կամ զգեստ, (սգազգեաց, սեւազգեստ)։ Զբօսնուլին արմատը զբօս, զբօսանք, զբաղմունք (զբաղիլ)։ Sportին իբրեւ հայերէն համանիշ կարելի է գործածել զբօս, կամ զբօսախաղ, ինչպէս գործածուած է արդէն։

Անցեալ դասերէն մէկուն մէջ ակնարկեցինք ձայնարկութեան, որ ուրիշ անունով ալ միջարկութիւն է, եւ սահմանն ալ տուինք։ Միջարկութեան ֆրանսերէն համարժէքն է interjection, իսկ ձայն արկանել կը նշանակէ աղաղակել, գոչել, որմէ ձայնարկութիւն, քանի որ նախադասութեան մը յայտնած իմաստին համեմատ յանկարծ ձայնարկութիւն կ'ընենք, բարէ՛, աւա՜ղ, վա՜յ, օ՛հ, օ՛ն անդր, փարդասա (Աստուած չընէ՛, եւն., եւն.։ Այս բառերը ընդհանուր առումով «կիրք» կը ցուցնեն։

Մէկ նախադասութիւնը միւսին կապող բառեր կան, շաղկապ կոչուած, ինչպէս՝ եւ, կամ, որովհետեւ, ուրեմն, բայց, այլ, հետեւաբար եւն.։ Թէ ձայնարկութիւնները, թէ շաղկապները չեն վերաբերիր նախադասութեան որ եւ է մէկ բառին, այլ անկախ են, եւ վերլուծումի միջոցին՝ անոնց յստակութիւնը միայն կ'ըսենք, կ'անցնինք։ Մինչդեռ եթէ ածական ըլլայ, իրեն պատկանող գոյականին կուտանք, եթէ մակբայ՝ բային, եւ միւսներն ալ ըստ այսմ։

Թէեւ հին դասերուն մէջ առ հասարակ ակնարկութիւններ ըրած ենք, բայց կրկնութիւնները միշտ օգտակար են, ինչպէս «քաղուածները» մեր դպրոցական հին բարի ժամանակներուն մէջ, երբ մանաւանդ քննութեան կը պատրաստուէինք։ — Այսօր, պիտի ուզէի նախադասութիւններուն համառօտ մէկ քաղուածը ընել։ Իւրաքանչիւրը թող ինքզինքը փորձէ։

Նախադասութիւնը ամբողջ խօսք մըն է, լման իմաստով։ Այս է իր բացարձակ սահմանը — Աստուած մեծ է։ Վերջացաւ։ Միւսներն ալ այսպէս։

Կը պատահի որ վերջակէտէ վերջակէտ, կամ սկիզբէն մինչեւ առաջին վերջակէտը, մէկէ աւելի նախադասութիւններ ըլլան։ Ամէնքը մէկ կը կոչուին պարբերութիւն (période)։ Բնական է որ այդ պարբերութեան մէջ գտնուած նախադասութիւնները իրար գալով միայն՝ կրնան ամբողջական խօսք մը կազմել կամ ընդհանուր իմաստ տալ։ — Այսպէս՝ փոխանակ վերի «բացարձակ» նախադասութիւնը՝ Աստուած մեծ է՝ բացարձակ առնելու, վերջակէտին տեղ ստորակէտ կը դնենք, եւ կը շարունակենք, զոր օր. այսպէս, բայց իր մեծութիւնը ա՛յն ատեն միայն յայտնի կ'ըլլէ, (նորէն ստորակէտ) որովհետեւ չըմնցուցինք դեռ։ Ահա կը տեսնուի որ եղաւ երկու նախադասութիւն, սակայն պարբերութիւն չկայ տակաւին։ Ուստի հիմա ունինք պարբերութեան մը յատուկ երկու նախադասութիւններ — երկուքն ալ ոչ - բացարձակ— այլ «պայմանական»։ Օ՛ն, շարունակենք,— երբ մարդկային միջոցները

ԴԷՊԻ ԻՏԱԼԻԱ

ՈՒՐՈՒԱՆԿԱՐՆԵՐ

Շաբաթէն կէս օրէ վերջ.— Վենետիկը լաբիւրինթոս կղզեխումբ է որուն բիւրաւոր փողոցները ջրեղէն են ու իրարու կապուած են մարմար կամուրջներով։

Կարելի է շրջիլ քաղաքը քալելով կամ կօնտոլա առնելով։

Քաղաք - կղզեխումբէն դուրս, լաւկունային բացերը, թէ՛ արեւելք եւ թէ՛ արեւմուտք կը գտնուին կղզեակներ։ Այդ կղզեակները այցելելու համար պէտք է առնել շոգեմակոյկ։ Լիտօ կղզին քաղաքին բացերը կը գտնուի։ Կը վայելէ համաշխարհային համբաւ, իբրեւ ծովափի լոգանքի։

Մեր ամբողջ հայկական խումբը շաբաթ կէսօրէ վերջ այցելեց կղզին։

Այդտեղ է նաեւ անծանօթ զինուորին դամբանը, յիշատակարան - շէնքի մը խորանին առջեւ։ Հոն են նաեւ մեծ պատերազմի ընթացքին մեռած՝ Վենետիկցի զինուորներուն աճիւնախցիկները, իւրաքանչիւրին վրայ գրուած անուն - մականուն։

Հ. Վարդան Հացունի օրհնելէ վերջ անոնց յիշատակը՝ խօսեցաւ — ունի կարճ խօսելու մեր մէջ հազուագիւտ առաքինութեան տաղանդը — պատերազմի ընթացքին Վենետիկի անցուցած մեծ տագնապին մասին։

(Սղագրած չըլլալով իր խօսածը՝ կուտամ նիւթը).—

Թշնամին իր օդային ռումբերուն թիրախ ըրած էր Վենետիկը ու որոշած վճռապէս քաղաքը, այս պերճ, ինքնատիպ ու իրապէս աննման քաղաքը քանդել։

Բարեբախտաբար ռումբերը կ'իյնային ջրանցքներուն մէջ։ Գիշեր մը սակայն, մինչեւ լոյս կը ռմբակոծեն, դժոխք մը թափելով Վենետիկի վրայ։ Անշուշտ կը վիրաւորուի քաղաքը, սակայն այնքան։

Այն ատենուան Վենետիկը կարտինալը՝ Լա Ֆոնթէն (պատրիարք միաժամանակ) ուխտ մը կ'ընէ։ Կ'որոշէ Վենետիկի ազատումը յաւերժացնել յիշատակարանով մը։ Ահա այդ շէնքին մէջ ենք ու Հայերը եկած են ծաղկեպսակ դնել անծանօթ զինուորին դամբանին վրայ եւ հայրենի արարողութեամբ օրհնել բոլոր անոնց յիշատակը որոնք ինկան պատուոյ դաշտին վրայ։ (Շատ անգամ անօգուտ կերպով)։

Հ. Հացունի յաւուր պատշաճի քանի մը խօսքերով փակեց իր ճառը։

Իրմէ վերջ խօսեցաւ լատին քահանայ մը, խօսքը ուղելով Հայերուն, հայ ազգին։

Ցիշեց մեր եղբայրութիւնը, տառապանքը, մեր կրած անարդարութիւնները եւ թելադրեց մնալ հաւատաւոր ու տոկուն։ Վարդապետը ունէր կէսռաւոր առոգանութիւն եւ բամբ ձայն, առանց եղանակի վարդապետական։ Թէեւ առանց եղանակի, սակայն երաժշտութիւն էր իր քարոզը։ Սարսուռ մը կը տաքցնէր արիւնս, երբ ան կը կրկնէր.— Ֆիյեի Արմէնի։

Անծանօթ զինուորի մեր դամբարանն ալ անծանօթ մնաց այս դիւային աշխարհին մէջ։

Ս. ՂԱԶԱՐ

Կիրակի առաւօտ.— Կիրակի առաւօտ ուխտի եկած բոլոր Հայերը, շոգեմակոյկներ լեցուցած գացին Ս. Ղազար։

Պատկերը կատարելապէս նման էր Հայաստանի հայ վանքերուն ուխտի օրերուն։

Եկեղեցին, բակերը եւ պարտէզներն ու կղզին եզերքները կը յորդին Հայերով։

Կանուխէն կը սկսի հանդիսաւոր ժամերգութիւնը։ Ժամը ութին թիւպատարագ Վենետիկի Տէր Աստուածատուր Փիացցա պատրիարքին կողմէ։ Ժամը 10ին տեղի կ'ունենայ ձայնաւոր հայկական պատարագը Սրապիոն Վ. Ուլուհոճեանի կողմէ որ ընդհ. աբբահայրն է Մխիթարեան միաբանութեան։

Ս. Ղազարը Հայաստան մըն է Ադրիականի ծոցին մէջ բունաւորուած։ Այդ Հայաստանը շէնցած էր Հայերով, եկած Ֆրանսայէն, Իտալիայէն, Հունգարիայէն, Պուլկարիայէն եւ Պելժիայէն։

Երիտասարդութիւնը շրջապատած է զիս։ Զիս կը գտնեն երիտասարդ աւելի քան երբեք։ Անոնք չեն գիտեր որ որոշած եմ, ասկէ վերջ տակաւին, ապրիլ երկրորդ պատանեկութիւն մը։

Ամէն քայլիս կը գործեն լուսանկարի գործիքները։ Ցիշատակներ, գրական ասուլիսներ, խանդ ու բոց եւ մթնոլորտ հրաշալի։

Ճշմարիտ կ'ըսեմ որ դեռ Արմէն երիտասարդութիւն մը ունի մեր ցեղը։ Փարիզի հայ երիտասարդութիւնն է միայն որ կը փախչի մեր ոգիէն։

Այս երիտասարդները, բոլորն ալ «Ցառաջ»ի ընթերցող են։ Փաստ մը մեծագոյն՝ իրենց կատարեալ հայութեան։ Այս չափս չափազանցութիւն չէ։ Հոգիիս ամէնէն խորունկ խարխուններուն վրայ հաստատուած ճշմարտութիւն մըն է։

Երիտասարդութիւն մը որ իր մայրենի լեզուով թերթ ու գիրք ձեռք չառներ, անիկա կորսուած է ազգին համար, ինչպէս նաեւ ինքնիրեն։

Անհնարին բան է նկարագիր կերտել առանց տոհմիկ դաստիարակութեան։ Պարագան նոյնն է բոլոր ազգի երիտասարդներուն համար։

Միաբանութիւնը ճաշի վար կը դընէ ուխտաւորներէն քանի մը գրողներ, բժիշկներ, ծանօթ դէմքեր։

Տեղի կ'ունենայ միաբանութեան հանդիսաւոր հիւրասիրութիւնը, հարուստ ճաշերով եւ ճառագայթարձակ գինիներով։

Ճաշէն վերջ պարտէզն ենք, վարդապետներով։

Հայր Սահակը կըխօսի խանդավառուած, շրջելով ինծի հետ։ Վարդապետները կ'ըսեն թէ երգիծական յօդուածներս կը կարդան ակմբահոյլ եւ միանուագ ծիծաղներով։ Հաշտուած ենք Հ. Փէչիկեանի հետ։ Հ. Թադէոսը կը գտնեմ բաւական ծերացած, ու կքած յիշատակներու բեռին տակ։

Այս գինիէն չկայ Փարիզի, կծծի Փարիզի մէջ։ Այսքանն ալ գրեցի, պարզապէս ուրուանկարով ցոյց տալու համար ֆրանսաբնակ Հայերու (մանաւանդ Փարիզահայերու) ու իտալաբնակ Հայերու խանդավառութեան եւ հոգեկան հարստութեան բաղդատականը։

Միջանկեալ ըսեմ որ զանազան քաղաքներէ եկած երիտասարդներ ուրբաթ գիշեր կայարանին մէջ կը փնտռեն զիս ու կը հարցնեն հասած Հայերէն քանի մը հոգիի։ Իրենց կը պատասխանուի.

— Մեր մէջ մէկը կայ որ Պէշիկթաշլեանին կը նմանի, բայց ան չէ։

(1)

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

կը դադրին: (Վերջակէտ): Պարբե - րութիւն մը ահա՝ որ կը բաղկանայ երեք նախադասութիւններէ: Կարելի է անչուշտ բիւրաւոր օրինակներ տալ ամէն օրուան մեր փորձառութիւննե - րէն, գրուածներէն:

Հիմա հոս հարց կը ծագի, թէ պար- բերութիւնը որքան նախադասութիւն կրնայ կամ պէտք է պարունակել: Ներդաշնակութիւն եւ ճաշակ, նաեւ փորձառութիւն եւ ասոնց միացած՝ խմաստ յստակութիւնը, պայծառու - թիւնը կրնան առաջնորդ ըլլալ գրող - ներուն: Հինէն ի վեր կան որ իրենց միտքին անմիջական թելադրութիւն - ները իրարու ետեւէ կուտան միջան - կեալ կէտադրութիւններով եւ կ'եր - կարաձգեն այսպէս մինչեւ որ ... պարբերէն, վերջակէտը դնեն: Կա՛ն ալ որ կռկիկ, հատու կամ կտրուկ, կլոր կամ գնդաձեւ, ըսենք կայծի ա- րագութեամբ կը զարնեն ուշադրու - թեան, եւ համոզելու արուեստին անդրանիկ հնարքը համարելով նա - խադասութեան համառօտն ու հա - կիրճը, կըպարբերեն խակոյն և, արդա- բեւ, այսպիսիները աւելի ուժով կը ճեռեն ընթերցողին ուշն ու ուրու - շը: Մանաւանդ հրապարակագրու - թեան մէջ:

Իսկ, բնականաբար, ճառօրէն գր - ուածներու պարագային, կամ առե - նախօսական - փաստաբանական կա - ճառներու եւ դատարաններու առջեւ, պերճախօս հռետորները իրարու ե - տեւէ կ'արձակեն նախադասութիւննե- րուն սլաքները, մկունդ մկունդի ե - տեւէ, հազիւ չունչ առնել տալով ունկնդիրներուն, դատաւորներուն կամ երդուեալներուն, որոնց գլխուն ալ վերջ ի վերջոյ կը ճայթեցնեն փաստերու կապարճին յետին նետը, որ բոլորովին կ'ընդարմացնէ, կը թմ- րեցնէ ուղեղները: Ծափերու որոտու- մին եւ հաւանութեան ձայներուն հե- ղեղը կապ ունին երկար նախադասու- թիւններով պարբերութեան գործա - ծութեան այս վերջին եղանակին հետ:

Ով որ մանաւանդ ներկայ եղած է ընտրական պայքարներու առթիւ ժո - ղովրդային գումարումներու, ոչ չատ դժուարաւ պիտի ըմբռնէ սաիկա: Մինչեւ իսկ սովորական պաղարիւնով համբաւեալ Էռիօն տեսայ վերջերս բեմին վրայ՝ որ կարծես գոց սորված չարան չարան անվերջանալի նախա - դասութիւններով կը շանթէր, կը գա- լարէր (Մեր Եղիշէին բացատրութեան համեմատ ի մասին Ցազկերտի): Բայց ամէն չութափողի (յէպյէպիի պէս Թափող) մրցանիչը կը կոտրէր նորընտիր ընկերվարական երեսփո - խան Ֆիլիփ, որ հիացումէ աւելի սոս- կում կը պատճառէր ինծի, չըսեմ՝ կարեկցութիւն,իր անհատնում նախա- դասութիւններուն յորձանքը օճապը - տոյտ ոլորելով, գլորելով, անկէտ, անմիջանկեալ, ընդարձակ արահէն մինչեւ յետին, գողունի ակնկիները կենդանացնելով — ինչ որ այնչափ կ'ըլլայ ... Բայց — խօսքը մէջերնիս — ես այն օրերէն ի վեր ալ աւելի գգուած եմ երկար նախադասութիւն - ներէ, պարբերութիւններէ, եւ սովո - րութիւնն է միայն յանցանքը՝ եթէ պարբերութիւնները երկարեմ:

Յառաջի խմբագրական պարբերու - թիւններուկարօտը պիտի քաշէիքենձի հետ ... սա երեսփոխանցուները մը - տիկ ընելով:

** Բայց ... չվերջացուցինք մեր դասը, կողմնակիէն տարուելով: Հոգ չէ, հոմն է:

ՏԱՐԱԶ

Մարսէյլի կողմ Յառաջ»ի տպարանին համար

—o—

ՄԱՐՍԷՅԼ, 21 օգոստոս.— «Յառա- ջ»ը ըլլալով գաղթահայ մամուլի լա - ւագոյն արտայայտիչներէն եւ հան - րային կեանքի ազդակներէն մին, մեծ դեր կատարած է մասնաւորապէս Մարսիլիոյ շրջանին մէջ եւ բոլորէն փնտռուած է, իբրեւ օրուան քաղա - քական եւ համահայ կեանքի հարա - զատ արտայայտիչը:

Մեր վրայ պարտականութիւն կ'իյ- նայ ուրեմն աւելի զարգանալու պա - տեհութիւն ընծայել, նիւթական ա - ջակցութեամբ մը:

Ինչպէս Փարիզ եւ ուրիչ քաղաք - ներ, Մարսիլիոյ մէջ եւս կազմուած է «Յառաջ»ի տպարանի փոնտի յանձ - նախումբ մը, որ կարելին պիտի ընէ լաւագոյն արդիւնքով մը մասնակցե- լու համար ֆոնտին կազմութեան:

Կը հրաւիրենք քաղաքիս, արուար - ձաններու եւ Պուշ տիւ Ռօնի նահան- գի հայրենակիցները որ հաճին յարա- բերութեան մէջ մտնել յանձնախում - բիս հետ:

Դրամական առաքումները կատա - րել յանձնախումբիս գանձապահին հասցէով: Ղրկուած գումարները պի- տի հրատարակուին մամուլի մէջ:

ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ

Պատւոյ նախագահ՝ Գ. Շահլամ - եան, ատենապետ՝ Յ. Պապիկեան, քարտուղար՝ Գ. Ծերիկեան, գանձա- պահ՝ Խ. Թէլեան, անդամներ՝ Ս. Տի- րատուրեան, Տոքթ. Սիվրիհիսար - լեան, Յ. Նշանեան, Յ. Էքմէքճեան, Յովհ. Փափազեան, Հ. Սէրէնկիւլ - եան, Ն. Կակոսեան, Յ. Հացագոր - ծեան, Ա. Քէօսէեան, Գ. Պաղտա - սարեան, Ջիլճեան:

Գանձապահին հասցէն.— H. Tellian, 8a, Rue Francis de Pressensé, Marseille.

Թղթակցութեանց համար.— Քար - տուղարի հասցէն.— Mr. Tzérikiantz, 13, Rue des Dominicaines, Marseille.

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԻՆՉՊԷՍ ԽՍԲԱԾ ԵՆ «ԻՒՆԻՕՆ»Ը ՀԱՅ ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ԴՐԱՄՆԵ՞ՐՆ ԱԼ

—•—

Գրած էինք թէ Պոլսոյ մէջ երեւան հանուած է խոշոր զեղծում մը, որ կը չարունակուէր տասը տարիէ ի վեր ի վնաս «Իւնիօն» ապահովագրական ընկերութեան: Պոլսոյ Թուրք թերթե- րը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդեն այս մասին.—

Երկար աշխատանքէ յետոյ, ոստի- կանութիւնը յաջողած է երեւան հա - նել խմբակ մը, որ տասը տարիէ ի վեր կը կողոպտէր Իւնիօն ու Փարի ապահովագրական ընկերութիւնը, ողջ անձեր իբրեւ մեռած ցուցնելով եւ անոնց ապահովագրողչէքը գանձե- լով: Ցանցը չատ լայն է եւ իր մէջ ու- նի բազմաթիւ ծանօթ անձեր, ընկե - րութենէն ներս թէ դուրս: Մեղսակից են նաեւ կառավարական կարգ մը պաշտօնեաներ, ինչպէս եւ քանի մը Հայեր:

Խմբակը որ կը գործէր 1926էն ի վեր, իրեն մեղսակից ունէր Իւնիօնէն մէկ երկու պաշտօնեաներ եւ մասնա - ւորաբար Վուչինօ անուն պաշտօնեայ մը: Անոնց միջոցաւ, իբրեւ մեռած կը ցուցնէր այն անձերը որոնք այս կամ այն պատճառով,— դրամական նեղու- թիւն կամ մեկնում — չէին կրնար վճարել իրենց ապահովագրողչէքը: Ասոր համար մահուան կեղծ վկայա - գրեր կը պատրաստէին, վաւերացնել կուտային կառավարական բժիշկին եւ կեղծ անձնագրերով կը ներկայացնէ- ին ընկերութեան: Վուչինօն ալ հարկ եղած ձեւակերպութիւնը կը լրացնէր եւ ապահովագրողչէքները կը գանձը- ւէին, խմբակին անդամներուն միջեւ բաժնուելու համար: Կ'ըսուի թէ մին- չեւ հիմա տասնեակ հազարաւոր ոսկի գանձուած է այս ձեւով:

Վերջերս, Բերայի դրօշմաթուղթի տնօրէնութեան հաշուակալ Շէմսէտ - տին Նուրի ապահովագրել կուտայ իր կեանքը, յետոյ կը դադրեցնէ:

Ատեն մը յետոյ, Օննիկ Իփլիկճեան անուն մէկը որ կը բնակի Բանկալթի, Տէրսհանէ փողոց, Նազիկ ափարթ - ման, հանգստեան կոչուած Տոքթ. Ասաֆէն մահուան տեղեկագիր կ'առ- նէ Շէմսէտտինի մասին. միւս կողմէ կը պատրաստէ որպէս թէ Անգարայի մարդահամարի ճիւղէն տրուած վկա- յագիր մը եւ կը ներկայացնէ Վուչի - նոյի: Այս վերջինը նոտարութենէն հանել կուտայ փաստաթուղթերուն մէկ օրինակը եւ թղթածրարին մէջ կը դնէ, իսկ բնագիրը կը ղրկէ Փարիզի կեդրոնը:

Միւս կողմէ կը դիւրացնէ գանձու- մը 2000 ոսկիի գումարի մը, որ կը բաժնուի խմբակին անդամներուն մի- ջեւ:

Շէմսէտտինի ազգականներէն Ջիա կը տեղեկանայ գործին եւ կ'իմացնէ ոստիկանութեան:

Գործը կը յանձնուի Բերայի գայ - մագամ Տանիշի որ հարկ եղած հետա- զօտութիւնը ապահովելէ յետոյ, խու - զարկել կուտայ Օննիկի Իփլիքճեանի յարկաբաժինը: Խուզարկութիւնը ե - րեւան կը հանէ կեղծ տետրակներ, թուղթեր, կնիքներ եւն.:

Հարցաքննութեան ատեն, Օննիկ կը յայտնէ թէ Շէմսէտտինի մահուան կեղծ վկայագիրը առած է Սիրքէճիի մէջ ատամնաբոյժ Կարապետէն: Այս վերջինն ալ կ'ըսէ թէ կառավարական բժիշկ Ֆէյզիէն առած քարթով մը Տոքթ. Ասաֆի գացած եւ ստորագրել տուած է կեղծ վկայագիրը:

Քննութիւնը աւարտած ըլլալով, Ընդհ. դատախազութիւնը Սուլ - թան Ահմէտի հաշտարար պատժական Բ. դատարանին յանձնեց հետեւեալ անձերը.— Շէմսէտտին, անոր ընկե - րը՝ Շէվքէթ, անոր աներձագը՝ Շէվ- քէթ, Իւնիօնի հատուցման ճիւղին պետ Վուչինօ, Օննիկ Իփլիկճեան, Իսթանպուլի կառավարական բժիշկ Ֆէյզի, հանգստեան կոչուած Տոքթ. Ասաֆ եւն.:

Հարցաքննութենէն յետոյ, դատա- ւորը ձերբակալման հրամանագիր հա- նեց Օննիկի եւ Տոքթ. Ասաֆի դէմ, իսկ միւսներուն համար որոշեց որ ոչ- ձերբակալուած վիճակով դատուին: Եւ Թղթածրարը վերադարձուց Ընդհ. դատախազութեան:

Ասոնցմէ զատ կան նաեւ փաստա - բաններ, բժիշկներ, ատամնաբոյժ - ներ եւն., որոնք նոյնպէս մաս կը կազմեն կեղծարարութեան այդ լայն ցանցին:

Թաև կ'ըսէ թէ այս ձեւով խլրաց - ուած դրամը տասնեակ հազարաւոր ոսկիի կը հասնի եւ թէ գանձուած են նաեւ տարագրուած Հայերու դրամ - ները, որոնք պետական գանձին կը պատկանին ըստ օրինի:

Իւնիօնի տնօրէն Ֆէրիտ հե - տեւեալը յայտարարած է այս մասին.

— Դժբախտաբար մեր ընկերութիւ- նը կը գտնուի այս տեսակ կացութեան մը առջեւ. բայց մահուան վկայագիրը եւ յարակից թուղթերը այնքան ճար- տարօրէն եւ կանոնաւոր կերպով պատրաստուած էին որ, կարելի չէր դիւրութեամբ չխաբուիլ:

Հաշտարար դատաւորին առջեւ, Օն- նիկ ըսած է.

— Օր մը ինծի եկաւ Շէմսէտտինի աներձագը՝ Ջիա, իր ընկերներէն Շէ- րիֆի հետ: Ըսին թէ Շէմսէտտին կ'ուզէ դադրեցնել իր կեանքի ապա - հովագրութիւնը եւ հարցուցին թէ ասոր համար ի՞նչ ընելու է: Ես ալ ը- սի թէ կրնան հանել՝ եթէ Շէմսէտտի- նը իբր մեռած ցուցնեն. միաժամա- նակ կը ստանան 2000 ոսկիի ապահո- վագրողչէքը: Բազմաթիւ անգամներ խօսակցեցանք այս խնդրին չուրջ եւ որոշուեցաւ որ ատամնաբոյժ Կարա - պետի միջոցաւ մահուան վկայագիր մը առնեմ Շէմսէտտինի մասին: Ո - րոշուեցաւ նաեւ որ Ջիա խնդրագրով մը դիմէ Անգարայի մարդահամարի վարչութեան եւ հաղորդէ թէ Շէմ - սէտտին մեռած է. անոր ընկերներէն Շէրիֆն ալ, Շէվքէթ անունով մէկու միջոցաւ պիտի կարգադրէր ժառան - գական գործերը՝ կտակական մասնա - ճիւղին մէջ:

Երբ թուղթերը պատրաստելով ներ- կայացուցինք ընկերութեան, հա - տուցման ճիւղին պետ Վուչինօ եւ Պիւքիւճեան ալ դիւրութիւն տուին մեզի:

Առնուելիք դրամը պիտի բաժնուէր Շէմսէտտինի, Ջիայի, Շէրիֆի եւ իմ միջեւ: Ասոր համար պայմանագրու- թիւն մը կնքեցինք եւ պայման դրի որ Շէմսէտտինի տիկինն ալ հաւանի:

Ջիա Անգարայի մէջ լուծեց անձնա- գրի խնդիրը, ես ալ Տոքթ. Ասաֆէն մահուան վկայագիրը առի. բայց Շէմ- սէտտինի կինը չեկաւ եւ չստորագրեց թուղթերը: Ասոր վրայ Ջիա առաջար- կեց ուրիշ կին մը բերել եւ ընկերու- թեան ներկայացնել իբրեւ Շէմսէտ - տինի կինը: Մերժեցի ու գործը մնաց այդ վիճակին մէջ, մինչեւ որ երեւան ելաւ:

ՄԱՄՈՒԼ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ ՆՈՐ ՃԱՄԲՈՒ ՎՐԱՅ

—•—

Աթէնքի Նոր Օրը հետեւեալ խոր - հրդածութիւնները կ'ընէ այս խորա - գրով խմբագրականի մը մէջ (15 օ - գոստոս).

— «Պետական սպասարկութիւններու կողմէ հրատարակութեան տրուած վաւերաթուղթերը համայնավարա - կան դաւադրութեան եւ հակապետա - կան գործունէութեան մասին՝ որոշ գաղափար կազմել կուտան: Ինչպէս յայտարարեց վարչապետ Պ. Մեթաք- սաս ռատիօ կայանէն խօսած ճառին մէջ, անդունդէն երկու քայլ հեռու էր երկիրը եւ օգոստ. 5ին, եղբայրա- կան արիւնով պիտի ներկուէին Ա - թէնքի փողոցները, եթէ կառավա - րութիւնը թերանար իր պարտակա - նութիւններուն մէջ:

Այլ եւս կասկած մնացած չէ որ հա- մայնավարները պատրաստուած էին Սպանիոյ դէպքերուն թատերավայրը դարձնել Յունաստանը: Լաւ մչակ - ուած դաւադրութեան ծրագիր մը, որ գործադրութեան պիտի դրուէր օ- գոստ. 5ին, ընդհանուր գործադուլի պատրուակով, Յունաստանը պիտի նետէր քաղաքացիական պատերազմի գիրկը:

Վերջին վեց ամիսներուն, համայ - նավարութիւնը սիստեմաթիկ աշխա - տանք տարած է խոնարհ ու աշխատա- ւոր դասակարգերը կազմակերպելու համար: Թափանցած է բանուորական կազմակերպութիւններէն ներս. հան- րային պաշտօնեաներուն կարեւոր մէկ մասը գործիք դարձուցած ձեռքին մէջ զանոնք լծած է հակապետական աշ - խատանքներու: Թունաւորած է ուսա- նողութեան միտքն ու հոգին, չահա - գործած է կառավարութենէն դժգոհ տարրերու թշուառութիւնը եւ ստեղ - ծած է քաղաքացիական պատերազմի մթնոլորտ մը,Յունաստանի մէկ ծայ- րէն միւսը:

Կառավարութիւնը՝ որ ուչի ուչով հետեւած էր համայնավարներու քայ- լերուն, անոնց փրոփականտին, Մոս- կուայի հետ անոնց ունեցած թղթակ- ցութիւններուն,ժողովուրդին ու հայ- րենիքին հանդէպ ծանր պատասխանա- տուութիւն մը ստանձնած պիտի ըլ - լար, եթէ սպառնացող վտանգը կան- խելու համար բացառիկ միջոցներու չդիմէր: Ժողովուրդը երկար ատենէ ի վեր կը սպասէր որ իր ճակատագրին հետ խաղացող լենինեան գործակալ - ներուն սանձարձակ ու հակազգային գործունէութեան վերջ տրուէր եւ ըս- տեղծուէին նպաստաւոր պայմաններ խաղաղ աշխատանքի եւ տնտեսական վիճակի բարւոքման համար:

Եկող գացող կառավարութիւնները բաւականացան միայն կիսամիջոցնե - րով եւ թողուցին որ անիշխանական տարրերը չահագործեն ժողովուրդին բարեմտութիւնն ու թշուառութիւնը, յօգուտ իրենց հակազգային եւ հա - կապետական նպատակներուն:

Հիմակ անակնկալներու վախը չկայ այլ եւս: Ոչ գործադուլ, ոչ ցոյցեր, ոչ լրագրական բանավէճ, ոչ ալ կու- սակցական աղէտաւոր պայքարներ, որոնք մաչեցուցին ու հալեցուցին եր- կիրն ու ժողովուրդը:

Ստեղծուած նոր կացութեան հետե- ւանքով, վերահաստատուեցաւ կարգ ու կանոն եւ ամէն մարդ դարձաւ իր աշխատանքին»:

ԹՈՒՐՔ ԼԵԶՈՒԻ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ

—.—

Թուրք լեզուի երրորդ համաժողո- վին մասնակցելու համար Պոլիս գա- ցած են երեք Ռուս, մէկ Գերման, մէկ Աւստրիացի եւ մէկ Ճափոն լեզ - ուագէտ գիտուններ, Լոնտոնի արե - ւելեան լեզուներու դպրոցին տնօրէն Սըր Տէնիսըն Րոս եւ Փարիզի արե - ւելեան լեզուներու դպրոցին Բ. տնօ- րէն Փրոֆ. Տրնի:

Ֆրանսացի եւ անգլիացի գիտուն - ները Թուրք լրագրողները ընդունեցին եւ յայտարարութիւններ ըրին Թուրք լեզուի յեղափոխութեան եւ ապագա - յի մասին: Թուրք թերթերը կը գրեն թէ Փրոֆ. Տրնի, որ լաւ Թուրքերէն կը խօսի, ըսաւ թէ համաժողովին մէջ թէզ մը պիտի կարդամ Թուրքե - րէնի յոգնակիի մասնիկին՝ լէր-ի մա - սին զոր չատ կարեւոր կը նկատէ: Ֆր- րանսացի փրոֆէսօրը յայտնեց թէ նախապէս հակառակ էր սրուեստա - կան բառերու գործածութեան, բայց հետզհետէ փոխած է իր համոզումը: Գալով լեզուի գեղագիտական կողմին, այս գործը ապագայ գրագէտներուն կ'իյնայ: Հին գեղագիտութիւնը կոր - սուած է արդէն. երբ այս փոխանց - ման չրջանը աւարտի, Թուրք լեզուն աւելի կենդանի վիճակ մը պիտի ստա- նայ եւ իրեն յատուկ գեղեցկութիւն մը պիտի ունենայ:

Անգլիացի գիտուն Սըր Րոս ալ ը - սաւ թէ ասկէ առաջ 1893ին եկած է Թուրքիա, բայց հեռուէն հետեւած է երկրին յեղաշրջումին: Փրոֆ. Րոս կը հիանայ գիրի յեղափոխութեան վրայ, բայց առանց կէտի «ı»երը անյարմար կը նկատէ, որովհետեւ աչք կը յոգնեցնեն: «Թուրք լեզուն չատ կը սիրեմ, ըսաւ անգլիացի գի - տունը, որովհետեւ ճիշդ լատիներէնի նման պահած է իր դասական բնոյթն ու մեծութիւնը եւ հարուստ լեզու մըն է: Իր այս հարստութեան չնոր - հիւ, Թուրքերէնը Արեւելքի էսփէ - րանթօն եղած է: Թուրքերէնը այնքան ճոխ է որ նոր բառեր հնարելու հարկ չկայ: Բայց եւ այնպէս կողմնակից եմ հին Թուրքերէն բառերու գործա - ծութեան: Օրինակ,«Թէթքիք»ին (ու- սումնասիրութիւն) տեղ գործածուող İNCELEME բառին վրայ կը հիանամ»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ա. ԳԱԼՈՅԵ՞ԱՆԻ ՎՏԱՐՈՒՄԸ

—.—

Աղասի Խանջեանի անձնասպանու - թենէն յետոյ, Հայաստանի համայ - նավար կուսակցութեան կեդր. կոմի - տէի բիւրօն համայնավար կուսակ - ցութենէն վտարած է Ա. Գալոյեանը, որ կեդր. կոմիտէին կից կուսակցա - կան վերահսկողութեան յանձնաժողո- վի Հայաստանի կուսկոլեգիայի նախ- կին քարտուղարն էր:

Ընդարձակ որոշմնագրին մէջ, հա - մայնավար այս ականաւոր գործիչը կը մեղադրուի իբրեւ «հակայեղափո- խական տրոցկիական տարրերը յան - ցաւոր կերպով հովանաւորող եւ ա - նոնց գործերը կոծկող»:

Իբրեւ փաստ կը յիշատակուի ի մէջ այլոց թէ Ա. Գալոյեան անձնական կապ ունեցած է հակայեղափոխական եւ ազգայնական Ն. Ստեփանեանի հետ եւ Ա. Խանջեանի հետ հովանաւո- րած է զայն, հակառակ իրեն եղած չարք մը արդարութիւններուն:

Ն. Ստեփանեան Հայաստանի նախ- կին կրթական գործավարն էր:

Որոշուած է նաեւ Ա. Գալոյեանի վերաբերեալ ամբողջ նիւթը յանձնել ներքին գործավարութեան, յետագայ քննութեան եւ պատասխանատուու - թեան կանչելու համար զայն:

Ա. Գալոյեանի մասին տրուած որո- չումէն կը պարզուի, որ իբրեւ տրոց- կիստներ Հայաստանի մէջ ձերբակալ- ուած են...

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՊՈԼՍՈՅ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԴԵՍՊԱՆ ՓՕԼ ՔԱՄՊՈՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ (1895-96)

—•—

Վտանգը կը ծագի անկէ, որ ռուս- ֆրանսական դաշնակցութիւնը գոր- ծը չէ ոչ մէկ Ֆրանսացիի, անոնք որ կը պարծին այդ դաշնակցութեան հե- ղինակն ըլլալու պատիւով, բոլորո - վին կը սխալին:Այդ դաշնակցութիւնը ծնաւ այն զգացումէն, որ հանդուրժ - եալ ցարը կը կրէր հանդէպ Գերմա - նիոյ եւ ինքն է միայն որ տրոշում տուաւ այդ մասին: Ժողովուրդը հե- տեւեցաւ իրեն, իբրեւ արդիւնք Մոս- կովին հակակրանքին հանդէպ Գեր - մանին, բայց պաշտօնական դէմքերը մնացին հոգիով գերման, այնպէս որ մէկ օրէն միւսը կրնան ետ քաշել երի- տասարդ եւ անփորձ ցարը: Ուրեմն անհրաժեշտ է ուշադրութիւն ընել որ աչքի զարնէ հակամարտութիւնը ռուսական եւ մեր արեւելեան չահե - րուն: Այդ հակամարտութիւնը աչքի կը զարնէ մասնաւորաբար Ս. Տեղեաց մէջ, այդ մասին արտասանուած ա - ռաջին իսկ բառին վրայ ոտքի կը կանգնի բովանդակ Ս. Ռուսիան: Մէկ խօսքով, մոռցկոտ հանրային կար - ծիքին պէտք է յիշեցնել չարունակ մեր չահերը եւ պարտականութիւննե - րը, զգուշանալով պատրուակ ծառա- յելէ որ եւ է ցրտութեան, որ կրնայ ծագիլ Ռուսիոյ եւ մեր միջեւ: Դըժ - ուար է, սակայն կարելի է՝ դասախօ- սութեան համար ընտրելով ընդհա - նուր նիւթ մը, պատմական ընդհա - նուր ակնարկ մը՝ օրինակի համար: Կրնաս ըսել Պ. Վանտալի թէ ռուսեւ- ֆրանսական դաշնակցութիւնը — ո - րուն կողմնակից ենք երկուքս ալ — ամրացնելու լաւագոյն միջոցն է զայն լաւ սահմանել եւ ստեղծել միջոց մը որմէ օգտուէին երկու երկիրներն ալ: Դաշնակցութեան չահն իսկ կը պահանջէ որ ցոյց տրուին լքումի կամ անտեսումի քաղաքականութեան ան - պատեհութիւնները, որպէսզի յան - կարծ օր մըն ալ Ֆրանսա պահանջկո- տութիւն չընէ եւ դաշնակցութիւնը չվտանգուի: Մարդ չի յարգեր իր թչ- նամին, բայց աւելի եւս չի յարգեր իր բարեկամը՝ երբ այս վերջինը չատ կը պզտիկնայ: Դաշնակցութեան չահն իսկ կը պահանջէ ձայն տալ վտանգի մասին: Կրկնէ Պ.Վանտալին իմ չնոր- հաւորութիւններս Ֆրանս. Ակադեմի- այի անդամ ընտրուելուն առթիւ եւ ըսէ թէ մեծ պատիւ մըն է ընտանիքին համար, — ան կը հաւկնայ:

18 փետր. 1897

Կը թուի թէ այսօր, արեւելեան հարցերու մասին հարցապնդում մը պիտի կատարուի Երեսփ. Ժողովին մէջ: Արեւելեան հարցերը օրէ օր կը բարդանան: Խեղճ Յոյները չատ ան - միտ չարժեցան: Կրնային օրինակ առ- նել Բուլկարէն: Զափազանց բարկա - ցայ Եօրկիոս Թագաւորին, քիչ մը նրբամտութիւն սորվէր Վիքթոր Էմ- մանուէլէն: Ցիմարութիւն էր իր զա - ւակները ղրկել բանակին հետ: Պէտք էր ղրկել կամաւորներ, գտնել փիա - տանըը Կարիպալտի մը, յայտարարել կցումը ժողովրդային ինքնեկ խո - յանքով: Եւ ատիկա կը վերջանար Կրետէի տեսակ մը ինքնավարու - թեամբ: Արդէն այդ է որ կը փափա- քին Կրետացիներն ալ: Անոնք չեն ու- զեր կցուիլ Յունաստանի, որ իրենց պիտի պարտադրէր զինուորական ծա- ռայութիւն եւ ուրիշ հազար տեսակ պարտաւորութիւններ: Ներկայ ապս- տամբութիւնը պայթեցաւ յիմարու - թեամբը խլամներուն, որոնք գրգռե- ցին եւ աթենական կոմիտէին տուին չարժման առաւելութիւնը:

4 մարտ 1897

Կրետէն միշտ կ'այրի: Երեքչաբթի Բ. Դրան յանձնեցինք ծանուցագիր մը, որուն մասին կը խօսին թերթե - րը: Միաժամանակ ծանուցագիր մը յանձնեցինք Աթէնքի: Եօրկիոս Թա - գաւորը ամենայն ուժգնութեամբ նետուեցաւ այս չարժման մէջ, ոչ ոք աւելի խանդավառ է որքան ինք, կը յամառի մնալ հոն ուր է, եւ, յիմա - րութեան պատճառով, որ բոլորին գը- լուխը տարած է իր չուրջը, ինքզինք պաշտպանելու ուրիշ միջոց չէ գտած, բայց եթէ պոռալ խենթերէն աւելի ուժով: Ճամբորդները, որ Աթէնքէն կ'անցնին եւ հոս կը հասնին, ապշած են բոլորովին: Փողոցներուն մէջ՝ պզտիկ կառքերու վրայ զէնք եւ ռազ- մանիւթ կը ծախեն, պատուղ ու բան - ջարեղէն ծախելու ձեւով:Անհրաժեշտ ըլլալով տեղի տալ մեծ պետութեանց հրահանգին, Եօրկիոս Թագաւոր նեղ կացութեան պիտի մատնուի: Բայց այս Յոյները չատ ճարպիկ են, կրնան յանկարծական յեղաշրջում մը կատա- րել: Կրնան գոհ մնալ եթէ Կրետէի տրուի ինքնավարութիւն մը, որ նա - խարանն է կցումին: Էականը մարելն է այս հրդեհը, հոգ չէ որ եւ է ձեւով:

29 մարտ 1897

Կրետէի խնդիրը կը բարդանայ հետ- զհետէ: Գնդապետ Վասոս իր կանո - նաւոր զօրամասերով բանակած կը սպասէ, իր պաշարը, ըստ իրեն, բա- ւական է հինգ ամսուան համար: Ա - պստամբները չատ յառաջ կ'երթան: Այս վերջին օրերուն գրաւեցին եւ այրեցին 3 բերդ՝ Հանդայի չուրջը եւ երէկ յարձակեցան բերդի մը վրայ, որ կը պաշտպանէ քաղաքին խմելու ջուրերուն ակունքը: Մեր ծովակալ - ները սոխպուեցան միջամտել եւ այս առտու ղրկեցին հարիւրեակ մը նա - ւաստիներ կամ զինուորներ Իտալացի եւ Ռուս, հրամանատարութեանը տակ Ֆրանսացի սպայի մը, միասին ունե- նալով իտալական թնդանօթ մը, ռու- սական թնդանօթ մը եւ անգլիական թնդանօթ մը: Կարելի չէ երեւակայել նման ուժերու խառնուրդ մը:

Այսպէս պիտի կապուինք արչաւա- խումբի մը պոչին, եթէ հարկ ըլլայ գրաւել Կրետէն, կամ անվերջանալի պաշարումի մը,որ պիտի յոգնեցնէ բո- լորս եւ չատ աննչան արդիւնք միայն պիտի տայ, կամ իրաւախոհութիւն մը պիտի կատարուի Յոյներուն հետ: Սակայն քանի սպասենք, այնքան նե- ղացուցիչ պիտի դառնան Յոյները եւ այնքան ծանր պիտի ըլլան զոհողու - թիւնները, որոնք անհրաժեշտ պիտի դառնան՝ օձիք ազատելու համար: Ու կէտ առ կէտ պիտի իրականանայ Եօրկիոս Թագաւորին մէկ խօսքը հօ - րեղբօրը. «Եւրոպան, երեք ամիս գը- րաւած պահելէ վերջ Կրետէն, պիտի աղաչէ մեզի որ զինք ազատենք այդ մեծ ձանձրոյթէն»:

(Շար.)

(8)

Մոսկուայի, Կորքիի, Ռոստովի, Լէնինկրատի եւ ուրիշ քաղաքներու գիշերապահ բանուորներուն կողմէ, որոնք ծափահարեցին գերագոյն ատեանին վճիռը: «Ատեանը խորհրդային ժողովուրդին կամքը արտայայտեց», կ'ըսէին բանուորները»:

«Իզվեստիա», կառավարութեան օրկանը, կը գրէ թէ «խորհրդային ամբողջ երկիրը, բովանդակ աշխարհի բոլոր պարկեշտ մարդիկը խոր գոհունակութեամբ պիտի ընդունին Գերագոյն Ատեանին վճիռը: Ամբողջ խորհրդային ժողովուրդը սիրոյ եւ անձնուիրութեան կենդանի պարիսպով մը կը հրջապատէ Սթալինը»:

⨯ Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէն կարճ յայտարարութեամբ մը կը յայտնէ թէ «Ֆրանսացի ժողովուրդը զայրոյթով լսեց Թրոցքի - Զինովիեւեան բեկորներու եղեռնական փորձերը» եւ թէ «ամբաստանեալները իրենք էին որ, իրենց ամօթէն խորտակուած, մահապատիժ պահանջեցին իրենց համար»: Ցետոյ սովորական «կեցցէ»ները: Իսկ Մարսէլ Քաշէն «Իւմանիթէ»ի երէկուան խմբագրականին մէջ նոյնութեամբ իւրացնելով Մոսկուայի Գերագոյն Ատեանին ամբաստանութիւնները, կը ցաւի որ Բ. Միջազգայինը եւ Արհեստակցական Միութեանց վարչութիւնը «անարգեցին խորհրդային պետութեան ժողովրդային արդարադատութիւնը», անճահ միջամտութիւն մը կատարելով «ճիշդ այն պահուն երբ Հիթլէր կը փորձէ ամբողջ աշխարհը ընկերվարութեան հայրենիքին դէմ հանել»...

«Մեռան պոլշեւիկեան կուսակցութիւնը»...

Թրոցքի հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ, Թոմսքիի անձնասպանութեան լուրը լսած ատեն.— Թոմսքիի անձնասպանութիւնը կը կազմէ պատմութեան մէկ էջին վախճանը եւ նոր էջի մը սկիզբը: Բոլշեւիկեան կուսակցութեան քաղաքական բիւրօն նախապէս կը կազմէին Լէնին, Թրոցքի, Զինովիեւ, Քամենեւ, Ռիքով, Թոմսքի եւ Սթալին: Լէնին մեռաւ եւ ուրիշ հինգ անդամներ ամբաստանուեցան իբրեւ ահաբեկիչներ եւ դաւադիրներ խորհրդային պետութեան դէմ զոր իրենք իսկ ստեղծած էին: Թոմսքիի անձնասպանութիւնը տրամաբանական շարունակութիւնն է Մոսկուայի դատին: Թոմսքի Խ. Միութեան ամէնէն ականաւոր դէմքերէն մէկն էր: Իր անձնասպանութիւնը եւ Մոսկուայի դատը քաղաքական շատ բացայայտ նշանակութիւն մը կը ներկայացնեն, — մահը ամբողջ բոլշեւիկեան կուսակցութեան եւ իր աւանդութիւններուն, իր ծրագրին:

Պուլկարական հակաճայնութիւն...

Շաբաթ օր, Սոֆիայի մէջ, ուսանողական միջազգային համագումարի ցուցահանդէսին բացման առթիւ ծանր միջադէպ մը ծագեցաւ: Ցուցադրուած գիրքերուն մէջ կ'երեւար գրքոյկ մը որ կը պահանջէ «Մակեդոնիոյ ազատումը»: Սերպ եւ յոյն պատուիրակները պահանջեցին որ գիրքը դուրս հանուի ցուցահանդէսէն: Պուլկար ուսանողները ընդդիմացան, միեւնոյն ատեն մերժելով նուագահանդէսի մը յայտագրէն ջնջել Մակեդոնիոյ եւ Տոպրուճայի երգերը: Ֆրանսացի, ռումանացի եւ չեխ պատուիրակները ուժ տուին իրենց սերպ եւ յոյն ընկերներուն եւ որոշեցին չմասնակցիլ նուագահանդէսին եւ հացկերոյթին: Միջադէպը հարթուած չըլլալով, ռումանական պատուիրակութիւնը որոշեց քաշուիլ համագումարէն եւ Պուքրէշ վերադառնալ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ անգլիական պահակախումբ մը Արաբներու յարձակման ենթարկուեցաւ Քեփրոնի մօտ եւ ենթասպայ մը վիրաւորուեցաւ: Մինչեւ օգոստ. 15 անգլիական զոհերու թիւն է 11 սպանեալ եւ 109 վիրաւոր: —Կ'ըսուի թէ մօտերս Իրաքի թագաւորն ալ Պաղեստին պիտի այցելէ, բարեխօսելու եւ համաձայնութեան գետին մը գտնելու համար:

ԱԼՊԱՆԻՈՅ հիւսիսային մասին մէջ ապստամբութիւն ծագած է, եթէ հաւատանք Պելկրատէն եւ Աթէնքէն հաղորդուած լուրերու: Կ'ըսուի թէ շատ մը սպաներ եւ երեւելիներ ձերբակալուած են, իբրեւ դաւադիրներ կեդրոնական կառավարութեան դէմ եւ պաշարման վիճակ հրատարակուած է: Փարիզի ալպանական դեսպանատունը կը հերքէ այս լուրերը:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ վարչապետը, Նահաս փաշա, Լոնտոն հասաւ պատուիրակութեան 12 անդամներուն հետ, ստորագրելու համար Անգլիոյ հետ կնքուած դաշնագիրը: Արարողութիւնը պիտի կատարուի այսօր, չորեքշաբթի: Մեծ պատիւներ եղան հիւրերուն:

ուած են հետեւեալները.— Ա. Բարլոյեան, Գ. Ղարագէօզեան, Ս. Պետրոսեան, Մ. Կարապետեան, Ա. Աւետիսեան, Գ. Գրիգորեան, Ա. Բաբեբեան, Մ. Սափարեան, Ռ. Շահազիզեան, Գրիգորեան, Աւագեան, Ս. Շահպազով եւ ուրիշներ, բոլորն ալ աչքի ինկնող համայնավար գործիչներ:

Կեդր. Կոմիտէի որոշումին մէջ կը կարդանք հետեւեալը.

— «Հայաստանի Կ.(բ) Կ. Կենտկոմի Բիւրոն միեւնոյն ժամանակ հաստատուած է համարում, որ Գալոյեանի բոլոր ստոր հակակուսակցական գործողութիւնները յայտնի են եղել Կենտկոմի նախկին քարտուղար Ա. Խանջեանին եւ Գալոյեանը դրանցից շատերը իրագործել է Խանջեանի ուղղակի ցուցմունքով» ...

ԵԹՈՎՊԻՈՅ ՀԱՄԱՐ կամաւորներ կը հաւաքէ Իտալիա, երկու տարուան պայմանաժամով, որ կրնայ երկարաձգուիլ: Այս առթիւ հրատարակուած հրամանագիրը նախապատուութիւն կուտայ անոնց որ արհեստներ գիտեն: Գաղթողները պիտի յատկացուին գրաւեալ երկրամասին պաշտպանութեան եւ նոր գրաւումներու:

ՓՈՐԹՈՒԿԱԼ հասած փախստականները կը պատմեն թէ պոլշեւիկները ահ ու սարսափ կը տարածեն Մատրիտի մէջ, բազմաթիւ մարդիկ ձերբակալելով ու գնդակահարելով: Մատրիտի եւ Պարսելոնայի ընկերվարական թերթերը հարկ դատած են կարգի հրաւիրել ծայրայեղ տարրերը:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Շրջանային կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Մարսէյլի Ռոստոմ, Քրիստափոր, Իշխան ենթակոմիտէներու եւ վաշագն խումբի բոլոր ընկերները, չորեքշաբթի (26 օգոստ.) երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքավայրին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼՊՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմի երկրորդ տպագրութիւնը:

Գին Ֆրանսայի համար 5 ֆր., արտասահման 6 ֆր.:

Դիմել ընկ. Արցախեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Երկրորդ հատորը չէ հրատարակուած տակաւին:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ՍԱԼՆՈՅ ԶՈՒՓ Հայր. Միութեան փարիզի մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը, 30 օգոստ. կիրակի կէսօրէն վերջ ժամը 2.30ին, 119 Ավընիւ տ'իթալիի սրճարանը: Կարեւոր օրակարգ: Բոլոր հայրենակիցներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Դրօշակ» ընկերութեան սրահը, որ կահաւորուած է արդիական ճաշակով, կը գտնուի հայաշատ թաղերու մօտ, 5 rue de l'Eclipse, տրամադրելի է բոլոր կազմակերպութիւններուն գիւրամատչելի գիներով:

Թէյասեղանի համար	100 ֆր.
Հանդէսի	100 »
Հանդէս (պալեշտով)	150 »
Հրապարակային բանախօս.	100 »
Նշանտուք	100 »
Հարսանիք	150 »
Թատրոն	200 »
Ժողով	13 »

Սրահը վարձելու համար դիմել՝ լուսանկարիչ Ա. Քէօսէեանի, 11 Place Jules Guesde, Marseille:

"ՅԱՌԱՋ„ ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ
Maison LECOMTE, 31 rue de Palikao, Paris (20)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԱՅՍ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻ ՍԱԿԱՒԱԹԻՒ ԹԻՒՆԱԿՆԵՐՈՎ

«ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԻԿ» (Նուագող վշտից հայրենեաց): Առաջին հատոր (կենսագրութիւն): կազմեց՝ ՀԱՅԿ ԱՃԷՄԵԱՆ: Ստուար հատոր մը, 556 մեծադիր էջերով եւ պատկերազարդ: Կը պարունակէ ոչ միայն Խրիմեան Հայրիկի կենսագրութիւնը, այլեւ պատմական եւ աշխարհագրական տեղեկութիւններ Վասպուրականի եւ ժամանակակից դէպքերու մասին:

ԳԻՆ՝ 50 ՖՐԱՆՔ. Թղթակազմ եւ առանց հաշուելու թղթատարի ծախք:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Վալանսի Հ. Յ. Դ. կոմիտէին կողմէ
6 սեպտ. կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ:
կը խնդրուի նկատի առնել այդ թուականը:

Ուխտագնացութիւն

ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

տեղի կ'ունենայ յառաջիկայ սեպտ. 6ին,
Նախաձեռնութեամբ Հայ Կամ. Մարտիկ. Միութեան եւ մասնակցութեամբ Յուշարձանի Կեդր. Վարչութեան, Հայ Սպայից, Զաւի եւ բազմաթիւ միութիւններու:
Բացառիկ եւ ճոխ յայտագիր: Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած Սեբաստիոյ Եփրեան գիւղի Հայր. Միութեան կողմէ
տեղի կ'ունենայ 30 օգոստ. կիրակի առաւօտէն սկսեալ,
6 Ռիւսօ, Քէմփ Միրապօ, պառ Ալպէրի օդասուն պարտէզին մէջ:
կը խօսի՝ Պ. ՊՕՂՈՍ ՀԻՒՍԵԱՆ
«Ագաւեան» թատերախումբի կողմէ պիտի ներկայացուին ՉԱՐԼՍԹՈՆ եւ ԵՐԿՈՒ ԾԱՅՐԱՅԵՂՆԵՐԸ:
գեղարուեստական ճոխ բաժին:

Օփերեթային ներկայացում Պոնսօի մէջ

ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ ԱԼԱՆ

կազմակերպուած «Արարատ» Միութեան կողմէ
տեղի կ'ունենայ 30 օգոստ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին,
Հ. Յ. Դ. «ԲԱՐՍԵՂ-ՇԱՀՊԱԶ» ակումբին մէջ, Սրճ.:
Երաժշտական բաժինը կը ղեկավարէ Ա. Գ. ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ (դաշնակ)
Մուտք 3 ֆր.:

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՏԵՀՈՒԹԻՒՆ

ԾԱԽՈՒ է Փարիզի մէջ. կեդրոն վայր, նպարավաճառի խանութ մը որ ունի երկու սենեակ եւ խոհանոց մը: Տարեկան վարձք՝ 2600 ֆրանք: Օրական առեւտուր՝ 300 ֆրք.: Խանութի մէջ եղած ծախքերու համար կը պահանջուի 6000 ֆրք.: Դիմել տեղւոյն վրայ, 7 Passage du Désir, 84 Fbg. St. Denisի վրայ, (Փարիզ):

ՎԱՐՁՈՒ է յարկաբաժինի մէջ գեղեցիկ սենեակ մը, խոհանոցով միասին, մէկ անձի համար: Կը տրուին ամէն տեսակ դիւրութիւններ: Դիմել վերի հասցէին:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (75)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Վահէն անորոշ ժամանակով պէտք է մնար վանքը, մինչեւ որ Փոքր Ղարաքիլիսէի պահեստներուն մէջ գտնուող «ապրանքը» աստիճանաբար գիւղէ գիւղ փոխադրուէր ու սահմանամերձ վայրերու մէջ կեդրոնանար:

Առտուն շատ կանուխ, Պատտամեանը Վահէի հետ արհեստանոցը հանդիպեցաւ տղոց մնաք բարով ըսելու: Սարգիսն ու Հրայրը դեռ նոր աւարտած գիշերուան աշխատանքը, կը պատրաստուէին քնանալու երբ երկու ընկերները ներս մտան:

Պատտամեան քանի մը խօսքով բացատրեց ստեղծուած նոր կացութիւնը եւ իր Թիֆլիս վերադառնալու անհրաժեշտութիւնը:

— Շարունակեցէք ձեր աշխատանքը: Փորձերը առայժմ կը մնան, մինչեւ որ հնարաւորութիւն ունենամ աւելի ժամանակ գտնելով ձեզ մօտ գալու: Վահէն դեռ ժամանակ մը կը մնայ: Եթէ կարիք ունենաք, կը դիմէք անոր:

—Իսկ մեր Երկիր անցնիլը ինչպէ՞ս պիտի կարգադրուի, — մտահոգուած հարցուց Սարգիսը, որուն, ինչպէս եւ երկու ընկերներուն ցանկութիւնն էր օր առաջ Տաճկաստան անցնիլ.—մենք բաւական երկար մնացինք հոս:

— Շուտով, շատ շուտով, սիրելիք, — խանդաղատանքով ժպտեցաւ Պատտամեանը, որ խորապէս կը գնահատէր այդ երեք արհեստաւոր ընկերներու խանդավառ հայրենասիրութիւնը, անձնազոհութիւնն ու բարձր տրամադրութիւնը.— ձեզ շատ չենք պահեր: Այդ հարցը Վահէն պիտի կարգադրէ: Կը խորհրդակցիք միասին: Սարգիս, նոր չինելիք հրթիռի ներքին տրամագիծը պէտք է երկու եւ կէս մատնաչափ լինի.վառօդը շատ տկարացնելու չէ, երեսուն տկոս աւծուխը բաւական է: Մինչեւ սեպտեմբեր նորէն կը տեսնուինք: Դէ, մնաք բարով:

Երբ իր կարգին, Հրայրը Պատտամեանի ձեռքը կը սեղմէր, կամաց մը ըսաւ.

— Կարօն շուտով ճամբեցէք՝ Թող գայ:

Պատտամեանի մեկնելէն երկու օր վերջ, Վահէն անակնկալ կերպով մեկնեցաւ վանքէն: Շաբաթ մը վերջ, երբ վերադարձաւ, մտահոգուած ընկերներուն յայտնեց, որ «ապրանքի» մէկ կարեւոր մասը Ղամարլու հասեր է, իսկ մնացածը քանի մը օր ետքը Պաշ - Ապարանի ճամբայով պիտի ճամբուէր դէպի Երեւան:

Օր մը վերջ, ուշ գիշերով, Կարօն վերադարձաւ Ալեքսանդրապոլէն, վէրքերը սպիացած, բայց ձեռքը հաշմանդամ: Երեք ընկերներու մէկտեղուիլը կենդանացուց արհեստանոցի քիչ մը տխուր մթնոլորտը: Նորէն ծիծաղ, երգ ու անվերջ կատակներ: Սարգիսն ու Հրայրը որոշեցին, որ յաջորդ օրը չգործեն, այլ ձեւով մը տօնեն Կարոյի վերադարձը: Վահէն առաջարկեց երկու օրով բարձրանալ Արագածի եայլաները:

Պատտամեանի մեկնելէն յետոյ, Վահէն եւ Գարեգին սարկաւագը մօտեցեր էին իրարու: Երկար պտոյտներ կը կատարէին միասին, շրջակայ գիւղերը կ'երթային, կամ Վահէի սենեակը քաշուած՝ ժամերով կը խօսէին զանազան հարցերու, գլխաւորաբար ազատագրական շարժման եւ հայ ժողովուրդի ապագայի մասին: Այդ ամէնօրեայ մօտիկութիւնը պատճառ դարձաւ, որ Վահէն գնահատէ այդ դեռ հազիւ քսանմէկ տարեկան սարկաւագի հոգեկան գեղեցկութիւնը: Երկուքի յարաբերութիւնը ստացաւ մտերմական բնաւորութիւն:

Խօսակցութեան մը առթիւ սարկաւագը յայտնած էր, որ ինք մօտիկէն կը ճանչնայ եզիտի Քրտերու աղան՝ Մէհմէտ բէկը: Կարոյի գալը լաւ առիթ մըն էր, թէ տղաքը երկու օրով կը հանգստանային, եւ թէ ինքը հնարաւորութիւն կ'ունենար հանդիպելու Մէհմէտ բէկի երիտասարդ տղուն, կարեւոր գործի մը համար, որու մասին երկարօրէն խօսած էր սարկաւագի հետ:

Առաւօտեան ժամը երկուքին ճամբայ ելան սարկաւագին առաջնորդութեամբ:

Մօտ երկու ժամ, անընդհատ բարձրացան Արագածի փէշերով, մինչ դէպի արեւելք ուղղած իրենց քայլերը: Առաւօտեան կողմ սարի պաղ քամին սկսաւ: Ցոգնած էին, քիչ մը հանգստանալու համար ժայռի մը տակ պատսպարուեցան:

Կամաց կամաց արեւելքը շառագունեց, եւ հեռուն հորիզոնի վրայ կախուած երկարաւուն ամպի շերտերը սկսան բոցավառիլ: Հսկայ Մասիսի սքանչելի ձիւնափայլ գագաթը՝ խաւարի անորոշութեան մէջէն դուրս գալով՝ երկնքի վրայ սկսաւ գծագրուիլ իր մեծափառ վսեմութեամբը, մինչ Արարատեան դաշտը, դեռ խաւարի անթափանց փէշին տակ, կը քնանար հսկայի մը անխռով քնով:

Զանգեզուրի եւ պարսկական Ղարադաղի հսկայ սարերու ատամնաւոր ուրուագիծը խուրձ մը նիզակներու նման կը սղոցէր հորիզոնի անհուն գիծը: Այդ ուղղութեան վրայ, նախ թեթեւ կարմրութիւն մը, վերջէն բոցավառ կրակի լիճ մը գոյացաւ եւ այդ անհուն կրակի ծովի մէջէն արեւի հրավառ գունտը ոստումներով սկսաւ բարձրանալ չքեղ գեղեցկութեամբ, մինչ շրջապատի ամպերն ու սարի գագաթները ոսկի ծիրանի կ'անցնէին ուսերնուն:

Նման բարձունքէ մը երբեք չէին տեսած արեւի ծագումը: Վահէն ըստ քանչացած այդ չքեղ պատկերէն՝ մտքին մէջ կը կրկնէր Վահագնի ծնունդը՝ Երկնէր երկին եւ երկիր, երկնէր եւ ծովն ծիրանի, իսկ Գարեգին սարկաւագը, իր մեղմ, թաւ ձայնով սկսաւ երգել.

Առաւօտ լուսոյ,
Արեգակն արդար
Առ իս լոյս ծագեա ...

— Կոապաշտ,— ժպտեցաւ Վահէն ու միտք կ'ընէր, որ Գողթան երգիչը: Շնորհալին թէ Գարեգին սարկաւագ մը, թէեւ իրարմէ տասնեակ դարերով զատուած, նորէն հին աստուածը կ'երգեն, բնութեան հզօր աստուածը, որ յաւիտենական տիրողն է մարդկային հոգիին:

Սարկաւագը Վահէի կատակը անտես չադիր թողուց, թերեւս չլսեց իսկ, աչքերը յառած դէպի արեւը՝ շրթները անձայն կը շարժէր:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

■■ EE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■■

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ՏՐԹՆԻՆԵԿ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Dameme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ՆՈՒԱՄՍԵԱ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 27 ՕԳՈՍՏՈՍ
JEUDI 27 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3202

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

ՀԱՐԹԻՉ ԳԼԱՆԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅԵՆ ԵՐԵՒԱՆ

Մոսկուայի գնդակահարութիւններէն ամիսներ առաջ, խորհրդային մամուլը անընդհատ կը հնչեցնէր ահազանգը, պահանջելով «աւելի եւ աւելի արթուն» շարժիլ եւ ջախջախել հակայեղափոխականները:

Այդ պայքարը գերագոյն սաստկութեան հասած է այժմ, երբ 16 գլուխներ գետին փռուած են բոլշեւիկեան քաջագործութեամբ եւ նոր մատաղներ կը պատրաստուին յանուն «բանուորներու եւ գիւղացիներու պետութեան»:

Դժուար չէ նախատեսել այս պայքարին բազմակողմանի հետեւանքները:

Միայն Մոսկուայի դատը, ինչպէս եւ խորհրդային մամուլին նախընթաց եւ ներկայ հրապարակութիւնները, զանազան թիածոյ բանաձեւեր եւ պատասխանատու վարիչներու զեկուցումները շատ բան կը խօսին այդ մասին:

Ուշագրաւ է որ կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, «Փրավտա», «կատղած շուներ»ու գնդակահարութեան առթիւ գրած խմբագրականին մէջ, կը խոստովանի թէ «դեռ երեւան չեն հանուած աւազակներուն բոլոր որջերը, ոչ ալ բռնուած՝ հրոսախումբին բոլոր անդամները: Ուրիշ հակայեղափոխական խմբակներ ալ կապակցութիւններ ունէին Թրոցքիի եւ Զինովիեւի աշակերտներու հրոսախումբին հետ»:

Հատուած մը եւս, ապացուցանելու համար թէ տակաւին չէ յագեցած գազանը, եւ թէ օղակները պիտի պրկուին անողորմաբար եւ չոգեպինդ արագութեամբ.

— «Ամբողջ խորհրդային ժողովուրդը, միլիոնաւոր մարդոց բերնով, պահանջեց որ հրացանի բռնուին Թրոցքի – զինովիեւեան հրոսախումբին բոլոր մասնակիցները, փիզիքապէս ոչնչացուին թշուառականներ որոնք յղացան եւ տարիներով պատրաստեցին սպանութիւնը մեր դարաշրջանի մարդերու ամենամեծին՝ ընկեր Սթալինի, հանճարեղ ստեղծիչը ընկերվարութեան, ինչպէս եւ իր պայքարի ընկերներուն»:

Ահա թէ ինչպիսի խանդավառ եւ կազդուրիչ մթնոլորտի մէջ է որ կը կատարուի նոր սահմանադրութեան «քննարկում»ը:

Խ. Միութեան տասնեակ միլիոնաւոր քաղաքացիները կրնան, այսուհետեւ, կատարեալ ազատութեամբ եւ գիտակցութեամբ կարծիքներ յայտնել այդ սահմանադրութեան մասին, եւ միաձայնութեամբ վաւերացնել զայն, փառաց ի փառս բարձրացնելով Սթալինը ...

Անշուշտ չարամիտներ են անոնք որ կ'ըսեն թէ Սթալին եւ ընկ. Մոսկուայի արիւնոտ բարեկենդանը սարքեցին, պարզապէս ծաղրանկարի մը վերածելու համար այդ սահմանադրութիւնը, որ քիչ մը համարձակութիւն ներշնչած էր միամիտ եւ չըթալվար բազմութեանց:

Ամէն պարագայի մէջ, «մաքրագործումներ»ը պիտի շարունակուին անխնայ, Խ. Միութեան անծայրածիր տարածութեան վրայ: Այլ մանաւանդ այն վայրերուն մէջ որ հեռու են կեդրոնէն, իսկ սոորադաս գործիչներ եւ պաշտօնեաներ միշտ պատրաստ՝ բարակի պէս վազելու, եթէ հրաման ստացած են քալելու:

Այս տեսակէտէն, լուրջ ուշադրութեան արժանի է Կովկասի եւ մասնաւորապէս Հայաստանի վիճակը:

Դատելով օրուան լուրերէն, Երեւանը գլուխ չունի այս միջոցին, բացի գործավարներու խորհուրդի նախագահէն, որ ոչինչ կրնայ ընել, առանց կուսակցութեան հրահանգներուն:

Որքան ալ վերապահութեամբ ընդունինք խմբական ձերբակալութեանց լուրերը, տարակոյս չկայ թէ արտակարգ վիճակ մը կը տիրէ ինչպէս Թիֆլիսի եւ Բագուի, նոյնպէս եւ աւելի՝ Երեւանի մէջ: Վկայ՝ Խանջեանի դէպքէն վերջը կատարուած «մերկացումները», եւ այդ առթիւ հրահանգուած «մաքրագործումներ»ը, որոնց մասին լայնօրէն կը խօսի կարմիր փոխարքան, Բերիա:

Ընթերցողները պիտի կարդան այդ «յայտնութեանց» բովանդակութիւնն ու վերլուծումները, որոնք այնքան խօսուն պատկեր մը կը ներկայացնեն:

Մենք այսօր կ'ուզէինք ուշադրութեան յանձնել այդ գրութեան մէկ հիմնական կէտը:

Անարգանքի սիւնին կապելով Աղասի Խանջեանը, Բերիա պարտք սեպած է շեշտել.

— «Տրոցկիստներու եւ Դաշնակներու դէմ մղուած պայքարին մէջ արթնութիւն չցուցնելով եւ կուսակցութեան հանդէպ երկերեսանի դիրք բռնելով, Խանջեան ուղղակի կը հովանաւորէր հայ մտաւորականներու եւ գրողներու մէկ մասը, մերկապարանոց ազգայնական տարրերը, որոնք բացայայտ պայքար կը մղէին հայ ժողովուրդի «ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ ընկերվարական» մշակոյթին դէմ, հակադրելով անոր «ձեւով ազգային եւ բովանդակութեամբ ազգայնական» մշակոյթի այս հակայեղափոխական ձեւակերպումը»:

Ահաւասիկ երկաթէ սուր մը եւս, «չիկացած երկաթ»ը տիրաբար բանեցնելու համար Երեւանի մտաւորականութեան եւ գրողներու գլխուն:

Կը նշանակէ թէ հարթիչ գլանը անգամ մը եւս պիտի տորէ, պիտի սալարկէ հայկական մշակոյթի անդաստանը, գետնին հաւասարեցնելով ինչ որ կ'երեւար գետնէն վեր:

Աւելի բաց խօսելով, դաժան հաւատաքննութեանց եւ հալածանքներու նոր շրջան մը պիտի բացուի, ոչնչացնելով վերջին տարիներու բաղդատաբար մեղմ քաղաքականութեան պտուղները: Մանաւանդ որ, ազդանշանը տրուած է բուն կեդրոնէն, եւ գործօն մեղսակցութեամբ Թիֆլիսի: (Այսուհետեւ պիտի կոչուի վրացերէն «Թփիլիս»):

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԵՑԱՆ ԶԻՆՈՎԻԵՒ, ՔԱՄԵՆԵՒ ԵՒ 14 ԸՆԿԵՐՆԵՐԸ

«ԻԺԵՐԸ ՋԱԽՋԱԽՈՒԵՑԱՆ», Կ'ԸՍԷ «ՓՐԱՎՏԱ»

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Զինովիեւ, Քամենեւ եւ միւս 14 մահապարտները գնդակահարուեցան օգոստ. 25 առտուն կանուխ, ժամը 6ին, Մոսկուայի Չեկայի նկուղին մէջ: Գնդակահարութիւնը տեղի ունեցաւ մահավճիռէն հազիւ 30 ժամ վերջը, մինչդեռ կը կարծուէր թէ 72 ժամ միջոց պիտի տրուի, համաձայն պատժական օրէնքին տրամադրութեան: Մինչեւ վերջին պահուն կը կարծուէր թէ մահապարտներէն գոնէ քանի մը հոգի բանտարկութեան պատիժ պիտի ստանան, քանի որ լայն խոստովանութիւններ կատարեցին: Հակառակ ընկալեալ սովորութեանց, որուն համաձայն Քաղաքական Բիւրօն իր տեսակէտները կը հաղորդէ Կեդր. Գործադիր Կոմիտէին (Խորհրդարան), ներման խնդրագիրը յանձնած էին ուղղակի այդ Կոմիտէին, պատուիրելով անմիջապէս որոշում տալ իրենց պատասխանատուութեամբ:

Մահավճիռներուն վաւերացումէն անմիջապէս վերջը, դատապարտեալները յանձնուեցան Կուկոլէյին (Չեկայի նոր անունը), գնդակահարուելու համար: Նկատի չառնելով 72 ժամուան պայմանաժամը, Եակոտա, Ներքին գործավարը եւ Չեկայի նախագահը, հրամայեց անյապաղ գործադրել վճիռները, եթէ առաջին 24 ժամուան մէջ ներում չնորհուած չըլլայ:

Գնդակահարութիւնը տեղի ունեցաւ նախկին «Ռոսիա» ապահովագրական ընկերութեան նկուղին մէջ, որ կը ծառայէ իբրեւ մահապատիժներու գործադրութեան վայր: Հրացանաձիգ խումբին կը հրամայէր Փիէթուխով, Չեկայի պահակներուն պետը: Ամէն բան գաղտնի պահուած ըլլալով, յայտնի չէ թէ մահապարտները ինչպէս գնդակահարուեցան, խմբովի՞ն թէ զատ-զատ: Կարգ մը թղթակիցներ կը գրեն թէ Չեկայի սովորութեան համաձայն, մահացումը կատարուեցաւ թէ գնդակահարութեամբ և թէ սուիններով, ինչ որ շատ կը յիշեցնէր ցարին եւ ընտանիքին սպանութեան պարագաները: (Այս սպանութիւնը կատարուած էր օգոստ. 25ի մահապարտներուն՝ Զինովիեւի, Քամենեւի, Սմիրնովի, Պաքայեւի եւ ուրիշներու հաւանութեամբ): Յետոյ դիակները փոխադրուեցան Մոսկուայէն դուրս եւ թաղուեցան անյայտ վայրի մը մէջ: (Ուրիշ թղթակիցներ կը կարծեն թէ դիակները կիզուած են): Դատապարտեալներուն բոլոր գոյքերը գրաւուեցան:

Այժմ ձեռնարկուած է ամբաստանեալներու նոր շարքի մը կազմութեան: Կ'ըսուի թէ այս ցանկէն նախկին վարչապետ Ռիքով, Պուխարին, Փիաթաքով եւ Ռատէք սպառնացած են անձնասպան ըլլալ, եթէ Գերագոյն Ատեանին առջեւ քաշուին միեւնոյն ձեւով: (Մէկը՝ Թոմսքի, անձնասպան եղաւ արդէն, շաբաթ օր):

Անլուր նախատինքներ եւ սպառնալիքներ

✕ Գնդակահարման մանրամասնութիւնները գաղտնի պահուած էր ժողովուրդէն: «Փրավտա» կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, իբրեւ գերագոյն նախատինք, լուրը հրատարակեց քանի մը տողով, ամէնէն վերջին էջին վրայ (ինչպէս Խանջեանի պարագան): Այս առթիւ գրուած խմբագրականին մէջ, «Փրավտա» գոհունակութեամբ կ'աւետէ որ «իժերը ջախջախուեցան», եւ տակէ տակ լուտանքներ կը շարէ 16 «կատղած շուներ»ու եւ «օձիքներ»ու հասցէին: Յետոյ կրկին դատապարտելով Բ. Միջազգայինի եւ Արհեստակցական Միութեանց միջամտութիւնը, դիտել կուտայ.

— «Տակաւին երեւան չեն հանուած այս աւազակներուն բոլոր թաքստոցները: Ուրիշ հակայեղափոխական խմբակներ կապակցութիւններ ունէին Թրոցքիի եւ Զինովիեւի աշակերտներու հրոսախումբին հետ: Բովանդակ խորհրդային ժողովուրդը, հայրենասէրներու եռանդուն ժողովուրդը, համարձակութեամբ, յանդգնութեամբ, խանդավառութեամբ տոգորուած ժողովուրդը սիրոյ եւ անձնուիրութեան կենդանի պարիսպով մը կը շրջապատէ ընկեր Սթալինը: Խորհրդային մեծ ժողովուրդին պետութիւնը, բանուորներու եւ գիւղացիներու ընկերվարական պետութիւնը այսուհետեւ անխնայ պիտի ոչնչացնէ ով որ փորձէ խափանել ընկերվարութեան ճամբան»:

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ ժողովուրդը միաձայնութեամբ իր գոհունակութիւնը կը յայտնէ գնդակահարութեանց առթիւ ...

«Իւմանիթէ»ի երէկ խմբագրական չունէր այս մասին: Աշխատակից մը քանի մը տողերու մէջ կրկնելով սովորական բանաձեւը, կը գրէ.— «Զկայ պարկեշտ աշխատաւոր մը, անկեղծ ընկերվարական մը, խաղաղութեան բարեկամ մը որ չկարենայ վաւերացնել ընկերվարական պետութեան օրինաւոր ինքնապաշտպանութիւնը մարդասպաններու եւ լրտեսներու հրոսախումբին դէմ: Զինուորական ատեանին վճիռը եւ գնդակահարիչ ջոկախումբին գնդակները գետին փռելով 16 հակայեղափոխական ոճրագործները, խորհրդային ժողովուրդին միաձայն կամքը կատարեցին, այն ժողովուրդին որ կը պահանջէր ոչնչացնել քաղքենի դասուն կատղած շուները»:

✕ Զինովիեւի, Քամենեւի, Սմիրնովի գնդակահարութեամբ եւ Թոմսքիի անձնասպանութեամբ եւ դեռ ուրիշներու դատապարտութեամբ կ'անհետանային բոլշեւիկ վարիչներու սերունդը եւ մէջտեղը կը մնայ միայն Սթալին, քանի որ Թրոցքի փախստական է եւ «հակայեղափոխական»: Գնդակահարեալներէն Զինովիեւ Մոսկուայի սովետին վարիչն էր եւ նախագահը Գ. Միջազգայինի, 1920էն 1925 (նաեւ նախագահը Բագուի Արեւելեան Համագումարին որուն կը մասնակցէին Էնվէր, Նուրի փաշաները, պէյեր, մոլլաներ եւ հօճաներ): Քամենեւ նախագահն էր Մոսկուայի սովետին, ինչպէս և Աշխատանքի և պաշտպանութեան գերագոյն խորհուրդին: Սմիրնով Լէնինի կողմէ նշանակուած էր յաջորդ Սթալինի, իբրեւ Կեդր. Կոմիտէի քարտուղար: Քամենեւ Քաղաք. Բիւրոյին անդամ էր անոր հաստատման թուականէն՝ 1919էն ի վեր, իսկ Զինովիեւ մտած էր 1923ին: Այս թուականին Քաղաքական Բիւրոյին անդամներն էին Լէնին, Թրոցքի, Քամենեւ, Զինովիեւ, Թոմսքի, Ռիքով եւ Սթալին: Լէնին մեռաւ, Թրոցքի վտարուեցաւ, Քամենեւ եւ Զինովիեւ գնդակահարուեցան, Թոմսքի անձնասպան եղաւ, Ռիքով պիտի դատուի ...

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ԴԱՒԱՃԱՆ» ՄԸ ԵՒՍ...

Ես կարդացի եւ սահմռկեցայ: Դուք ալ կարդացէք, բայց ... մի տարածէք:

Աթէնքի կարմրուկները թերթ մը ունին որ կը հրատարակուի շաբաթը երեք, երկու կամ մէկ անգամ — համաձայն օրուան կացութեան:

«Սեւան» կը կոչուի այդ քուրջը, եւ մաս կը կազմէ Երեւանի ժամկոչ աղբարներու կարաւանին:

Մնացեալը կը հասկնաք. մոլեռանդ հակադաշնակցական, անդադար կը սողայ ու կը կաղկանձէ:

Անցեալ օր ձեռքս անցաւ այդ լրագրին մէկ թիւը, 21 օգոստ., եւ ի՜նչ տեսնեմ:

«Հին ծանօթ մը» (բժի՞շկ), որ իբրեւ թէ Կրետէ կը բնակի, կարդալով «Յառաջ»ի տպարանի յանձնախումբին կոչը, կը գայթակղի, կը փրփրի և ամբողջ մաղձը կը թափէ մեր պատուական բարեկամին, բժ. Վ. Թորգոմեանի գլխուն:

«Հին ծանօթ»ը կը վճռէ թէ յանձնախումբին անդամները «հանրածանօթ Դաշնակցականներ են», բացի մէկէն: Այդ մէկն ալ՝ մեր ալեփառ բժ. Թորգոմեանն է.

—«Որչափ գիտենք, Տոքթ. Թորգոմեան դաշնակցական չէ եւ չենք կարծեր որ Բարիզ հաստատուելէն վերջը դաշնակցական շարքերուն մէջ մտած ըլլայ»:

«Մենք մինչեւ իսկ կը կարծենք որ Տոքթ. Թորգոմեաններու մասնակցութիւնը դաշնակցական ձեռնարկներու՝ ամէնէն առաջ վարկաբեկիչ է իրենց անձերուն համար»:

Ի՜նչ ձիւն բերիր գլխուդ, խեղճ բարեկամ:

Բայց լսէ, այս դեռ յառաջաբանն է.

— «Հայրենադաւ «Յառաջ»ներուն ոչ միայն տուն եւ տպարան նուիրելու չէ, այլ բուն հայրենասիրութիւնը, անոնց տունն ու տպարանը քանդելու մէջ է, որովհետեւ դաշնակցական թերթերը հայրենադաւութեան մէկ մէկ օճախներ են:

Կը կարծէինք որ Տոքթ. Թորգոմեան ժամանակակից հայ պատմութիւնը մեզմէ լաւ գիտէր եւ մոցած չէր Դաշնակցութեան ոճրային արարքները հայ ժողովուրդին դէմ:

Տոքթ. Թորգոմեան, կրնար ուրիշ կերպերով արժեցնել իր հայրենասիրութիւնը, ամէն պարագայի տակ, մենք շատ անպատուաբեր կը նկատենք այդ յանձնախումբին մէջ իր մասնակցութիւնը: Դաշնակցութեան որ եւ է ձեռնարկը հովանաւորելը մենք կը նկատենք դաւաճանութիւն»:

Ես կտրուկ միջոց մը կ'առաջարկեմ, փրկելու համար Տոքթ. Թորգոմեանը այս անէծքէն:

— Անմիջապէս հեռագիր մը ուղղել Սթալինի եւ յայտնել թէ իր նախագահած Յանձնախումբը դրամագլուխ մը պիտի գոյացնէ ոչ թէ «Յառաջ»ին տպարան մը ապահովելու, այլ Սպանիոյ «Միացեալ Ճակատ»ին դէղ եւ «պրօշիւր» ճարելու համար:

✕

Մոսկուայի դատավարութեան ատեն, դատախազ Վիշինսքի «կատղած շուներ» կոչեց Զինովիեւը, Քամենեւը եւ միւսները:

Իսկ արտասահմանի այս քոսոտ *շը*նիկնե՞րը,— որ պոչ կը խաղցնեն աղբանոցէ աղբանոց ...

ՎԱՀԷ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՈՒՆԸ
(ՍԵՓԱԿԱՆ ՏՊԱՐԱՆ)

Զ. ՑԱՆԿ

Տէօվլէթ Գէորգեան	50
Վ. Ս. Պրիւսէլ	50
Հր. Բալուեան	50
Վ. Գ. Ժընեւ	20
Ներսէս Սաաթճեան	25
Ս. Գոնեալեան, Շամպէրի	35
Գէորգ Ստեփանեան	20
Ալֆորվիլէն (Գ. ՑԱՆԿ)	
Ն. Նոտարեան	50
Հրանտ Ունանեան	25
Հերմինէ Պասմաճեան	20
Գասպար Մելոյեան	10
Թորոս Պետիկեան	10
Արշակ Մկրեան	10
Տաքէս Զապունեան	10
Տ. Գէորգ Քհյ. Դաւիթեան	10
Թովմաս Խաչէրեան	10
Գումար՝	405
Օգոստ. 22ի գումարը	5580
Ընդհ. Գումար	5985

ԽՄԲ.— Կեդր. եւ գաւառական յանձնախումբերը որոշած ըլլալով պարբերաբար դասաւորել եւ հաղորդել ցանկերը, առ այժմ կը վերապահենք նոր ցանկերու հրատարակութիւնը:

ՀԱՄԱՏԱՐԱԾ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԵՐԿԱՄԵԱՅ ԶԻՆՈՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

Ֆրանսայի վարչապետը կը խորհրդակցի սպարապետին հետ

1937ԻՆ ԳԵՐՄԱՆ ԲԱՆԱԿԸ 2.450.000 ՀՈԳԻ

Երկամեայ զինուորութեան հռչակումը մեծ մտահոգութիւն պատճառեց Փարիզի, Լոնտոնի եւ Վարշաւայի մէջ: Հռոմ որոշ վերապահութիւն կը ցուցնէ, արդար գտնելով հանդերձ Գերմանիոյ նոր կարգադրութիւնը: Անգլիոյ դահլիճը արտակարգ նիստ գումարեց, քննելու համար կացութիւնը. իսկ Ֆրանսայի վարչապետը մասնաւոր խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ սպարապետին՝ Զօր. Կամլէնի հետ: Կարգ մը երեսփոխաններ կը պատրաստուին հարցապնդումներ ուղղել: Իսկ թերթերը կը գրեն թէ Գերմանիա միեւնոյն ատեն ամրութիւններ կը շինէ Հռենոսի շրջանին մէջ:

Մասնագէտներ կը հաշուեն որ նոր կարգադրութեամբ Գերմանիա պիտի ունենայ 1.200.000 զինուոր՝ 1936ին, իսկ 2.450.000՝ 1937ին (խաղաղութեան ատեն): Այս թիւին մէջ են մարտական անջատ կազմակերպութեանց 700.000 զինուորցուները եւ 450.000 հիթլերական պահակները: Ուրեմն Գերմանիա պիտի ունենայ ամէնէն զօրաւոր բանակը՝ ցամաքային Եւրոպայի մէջ, ինչ որ կրնայ դուռ բանալ զանազան փորձութեանց: Գերմանիա իր կարգադրութիւնը կ'արդարացնէ բոլշեւիկեան վտանգով: Թերթերը չընդալից հրատարակութիւններ կ'ընեն այդ առթիւ: Մէկ խօսքով, կացութիւնը խորապէս վրդովիչ է:

Երէկ օդանաւով Փարիզ եկաւ Տոքթ. Շախտ, Գերմանիոյ ելմտական նախարարը, իբրեւ փոխայց Պանք տը Ֆրանսի տնօրէնին: Այս առթիւ կարգ մը թերթեր կը թելադրեն չգոհանալ միայն ելմտական - սեղանաւորական խնդիրներով եւ գերման հիւրին հետ խօսիլ նաեւ քաղաքական զինուորական հարցերու մասին:

Այս շաբթու Փարիզ պիտի գայ նաեւ Զօր. Սմիկլի, Լեհաստանի բանակին ընդհ. քննիչը:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԳՈՒԹԷՆ ՆԵՐՍ

ԲԵՐԻԱՅԻ «ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ» ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԱՍԻՆ

Ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ Անդրկովկասի մէջ։

Վերջին օրերս հեռագրական գործակալութիւններըմէկը միւսէն ցնցող լուրեր կը հաղորդեն, մատնանշելով Անդրկովկասի մէջ կատարուող զանգուածային ձերբակալութիւններ եւ նոր դաւադրութիւններ։ Երկու օր առաջ «Թայմզ»ի թղթակիցը կը հաղորդէր Հայաստանի արդի կրթական գործավար Եղիազարեանի ձերբակալութիւնը, ինչպէս եւ ակնարկներ՝ ահաբեկչական գործողութիւններու մասին։ Խորհրդային ամբողջ մամուլը կը խօսի ներքին դաւերու, կատարուած կամ պատրաստուելիք ահաբեկումներու, հակախորհրդային չարժման եւ ազգային - անջատողական ձգտումներու շուրջ։ Խուճապը համատարած է եւ իւրաքանչիւր համայնավար փրկութեան միակ ելքը կը տեսնէ «թշնամին ոչնչացնելու, մոխիրի վերածելու» մէջ։

Եւ Խանջեանի գլուխը առաջինը թըռաւ…

X

Անդրկովկասի կարմիր փոխարքայ Լավրենտի Բերիան «Ընկերվարութեան թշնամիները մոխիրի վերածել» խորագիրով երկարաշունչ (15 սիւնակ) յօդուած մը հրատարակած է «Պրաւտա»ի մէջ, որ եթէ ոչ ամբողջովին, գէթ մասամբ Անդրկովկասի կացութեան վարագոյրը կը բանայ։ Յօդուածը տպուած է «Պրաւտա»ի օգոստ. 19ի թիւին մէ, — Խանջեանի մահուան ճիշդ 40րդ օրը։ Անլուր հայհոյանքներով է, որ Բերիան կը յիշէ իր նախկին ընկերը եւ գործակցին մահուան քառասունքը։ Յօդուածը յատկանշական է եւ այն տեսակէտէն, որ առաջին անգամն ըլլալով, Մոսկուայի պաշտօնաթերթը կը խօսի Անդրկովկասի ներքին կացութեան եւ մասնաւորապէս Խանջեանի դէպքի մասին։

Լավրենտի Բերիան տարիներէ ի վեր կը հանդիսանայ Անդրկովկասի բացարձակ տէրն ու տնօրէնը, Սթալինի աչքն ու ականջը եւ հաւատարիմ հլու շունը։ Սակայն շուն մը, որ իր սուր ժանիքներով դիտէ խոշոր պատառներ փրցնել իր հայրենիք Վրաստանի համար եւ միաժամանակ այդ ժանիքները խրել կոկորդը բոլոր այն դրացի ժողովուրդներու որ կը ձգտին իրենց երկիրներու շահերը պաշտպանել գէթ Վրացիներուն հաւասար։ Բերիայի վրացամոլութիւնն այն աստիճան մոլեգին է, որ ան կըկարծէ թէ Վրաստանի՝ պատմական դեր մը վերապահուած է եւ Անդրկովկասի փրկութիւնը միմիայն իրենցմէ կախում ունի։ Այս առթիւ կ'ըսէ.

— «Անդրկովկասի եւ Վրաստանի համայնավարները դաստիարակուած են մեծ առաջնորդ Ստալինի կողմէ եւ անոր հանճարեղ ղեկավարութեան տակ խորտակեցին հակայեղափոխական կուսակցութեանց՝ մենշեւիկներու, Դաշնակներու եւ Մուսավաթականներու ուժերը, — քայքայեցին ազգային - անջատողական շարժումը, Անդրկովկասի ժողովուրդներու մէջ անխախտ խաղաղութիւն հաստատեցին եւ ընկերվարութեան կառուցման գործին մէջ մեծ յաջողութիւններ ունեցան»։

Եթէ այդ յաղթանակներու պատիւը կը պատկանի Անդրկովկասի համայնավարներուն, ապա ինչո՞ւ յատկապէս չեչտել Վրաստանի համայնավարները դերը։ Այս տողերուն մէջ շատ ցցուն կերպով երեւան կուգայ Բերիայի վրացամոլութիւնը եւ Վրաստանին վերապահուած պատմական առաքելութիւնը։ Ուրիշ անգամներ ալ Բերիան յայտնաբերած է իր վրացական նախասիրութիւնը։

Անդրկովկասի յեղափոխական շարժումներու պատմութեան նուիրուած իր գրքոյկին մէջ, Բերիան այն տեսակէտը կը յայտնէ թէ միայն վրացի յեղափոխականներն են պայքարած ցարականութեան դէմ եւ Անդրկովկասի յեղափոխական շարժումներու ստեղծողը եւ բուն ղեկավարը եղած է վրացի Ջուղաշվիլին (Ստալինը)։ Անդրկովկասեան միւս ժողովուրդները ոչ յեղափոխական կուսակցութիւններ են ունեցած եւ ոչ ալ մահու եւ կենաց պայքար են մղած ցարական վարչաձեւին դէմ… Բերիայի այդ գրքոյկը դժգոհութեան եւ բուռն բողոքի տեղի տուեր մասնաւորապէս հայ համայնավարներու մէջ։ Բայց եւ այնպէս ներկայիս Բերիայի այդ գրքոյկը պարտադիր կերպով կ'ուսումնասիրուի կուսակցական բոլոր դպրոցներու եւ քարոզչական խմբակներու մէջ։ Զէ՞ որ այդ գրուածքին մէջ «մեծ եւ հանճարեղ առաջնորդ, ուսուցիչ եւ ամէնուն հայր» Ստալինի «հրաշագործութիւնները» կը գովաբանուին…

Հետաքրքրականն այն է, որ Բերիա կը խօսի Ստալինի անցեալ բոլոր գործերու մասին, բացի այն միակ «հրաշագործութենէն», որով յայտնի դարձաւ Ստալին - Ջուղաշվիլին Կովկասի եւ ամբողջ Ռուսիոյ մէջ։ Այդ Թիֆլիսի Երեւանեան Հրապարակի վրայ կատարած պետական դրամներու կողոպուտն է (դեռ մանուկ, այդ օրերուն Թիֆլիս կը գտնուէի եւ լըսած եմ պայթող ռումբերու ահաւոր դղրդոցը)։ Այդ գործին յաջողութիւնն ալ կը պատկանի ոչ այնքան Սթալինին, որքան հայ յայտնի յեղափոխական Կամոյին։

Կարդալով Բերիայի գրքոյկը, առաջին հարցումը որ ծագեցաւ գլխուս մէջ, հետեւեալը եղաւ.— եթէ Սթալինը իսկապէս այդչափ պատմական մեծ դեր է կատարած Կովկասի մէջ, ապա ի՞նչով բացատրել այն պարագան, որ երբ 1917ին Սահմանադիր ժողովի պատգամաւորներու ընտրութիւններ տեղի կ'ունենային, համայնավարներու կովկասեան ցանկը կը գլխաւորէր Ստ. Շահումեանը, իսկ Ջուղաշվիլիի անունը («Սթալին» գրուած էր փակագծի մէջ) կը բռնէր եօթներորդ կամ իններորդ տեղը (լաւ չեմ յիշեր թէ այդ երկուքէն որն էր)։ Այդ ցանկի կազմութիւնն իսկ ցոյց կուտայ, որ Սթալին կովկասեան յեղափոխական պատմութեան մէջ այն դերը չէ ունեցած, ինչ որ կ'ուզէ անոր վերագրել Վրացի Լավրէնտի Բերիան։

Դժբախտաբար ոչ միայն անցեալի, այլ եւ ներկայ պատմութիւնն այդ ձեւով կը գրուի։ Անդրկովկասի 15 տարիներու պատմութեան մասին խօսելու ատեն Բերիան մասնաւոր տեղ կուտայ «Վրաստանի» համայնավարներուն, առանց մէկ բառով իսկ յիշատակելու հայ համայնավարներ Միասնիկեանի եւ Լուկաշինի անունները որոնց կը պարտի Անդրկովկասը իր դաշնակցային կառոյցի ձեւը։ Այդպէս կը գրուի պատմութիւնը, որովհետեւ Սթալին եւ գրքոյկին ու յօդուածի հեղինակը (Բերիա) Վրացիներ են, իսկ Ստեփան Շահումեան, Ալեքսանդր Միասնիկեան եւ Սրապիոնեան - Լուկաշին Հայեր։

Բերիայի մասին այս քանի մը թռուցիկ տեղեկութիւնները անհրաժեշտ համարեցինք տալ, որովհետեւ կան դէպքեր, որոնց ճշգրիտ ըմբռնումը կը պահանջէ նախ ճանչնալ որոշ անձեր։ Մանաւանդ, երբ խնդիրը կապ ունի մահուան դէպքի մը հետ եւ կարմիր գիծէն ներս դեռ կը շարունակեն վայրագ ու գազանային խրախճանքներ կազմակերպել սառած դիակի մը շուրջ։

Այո, իմ խորին համոզումով, Անդրկովկասի կարմիր փոխարքայ Լավրէնտի Բերիան մեղսակից է Հայաստանի համայնավարներու պարագլուխ Աղասի Խանջեանի մահուանը։ Այլեւս երկրորդական կարեւորութիւն կը ներկայացնէ այն, թէ Աղասին անձնասպան է եղած, թէ սպանուած։ Որովհետեւ, ինչպէս քիչ վերջը կը տեսնենք, ատրճանակը Աղասիի կամ ոճիրը գործադրողի ձեռքին մէջ դրած է նոյն ինքը Բերիան։ Իսկ ասոր համոզուելու համար, կը բաւէ միայն ծնօթանալ Բերիայի վերը յիշուած յօդուածի բովանդակութեանը եւ քիչ մըն ալ… համայնավար բարքերուն։

Այս կապակցութեամբ կ'արժէ յիշել ուրիշ դէպք մը, — Ալ. Միասնիկեանի ողբերգական մահը։

Ինչպէս յայտնի է, Միասնիկեան զոհ գնաց 1925ի սկիզբը օդանաւային արկածի մը։ Այդ դէպքէն վերջ ես առիթը ունեցայ շրջելու Անդրկովկասի գլխաւոր քաղաքները եւ Ռուսաստանի հայկական կեդրոնները։ Ուր որ ալ եղայ, ամէնուրեք այն կարծիքը կը յայտնէին թէ Միասնիկեան զոհ է գացած ոչ թէ պատահական արկածի մը, այլ անոր մահը հետեւանք է կազմակերպուած դաւադրութեան մը։ Այդ դաւադրութիւնը կը վերագրէին վրացի համայնավարներուն, որոնք իբր թէ 1924ի վրացական ապստամբութեան ատեն գործադրուած խիստ միջոցներու վրէժը կը լուծէին Միասնիկեանէն, Աթարբէկեանէն եւ Մոգիլեւսկիէն (այս երկուքը այն ատեն անդրկովկասեան Չեկայի պետերն էին)։ Եւ այդ կարծիքը կը յայտնէին ոչ միայն հակախորհրդային տրամադրութիւններ ունեցող մարդիկ եւ չէզոք տարրեր, այլեւ շատ մը հայ համայնավարներ։

Ի հարկէ, դժուար է ճշդել օդին մէջ պատահած արկածի մը պարագաները։ Մանաւանդ որ ինքն օդաչուն ալ ողջ մնացած չէ։ Սակայն, երբ այդպիսի ընդհանուր կարծիք մը կը տիրէր, կը նշանակէ թէ հայ մարդիկ վրացի համայնավարներուն ընդունակ կը համարէին այդպիսի հրէշային դաւադրութիւններ կազմակերպելու համար։

Եթէ Միասնիկեանի մահուան պարագաները միայն ենթադրութիւններու դուռ կը բանան, Խանջեանի մահուան բուն պատասխանատուները մէջտեղն են՝ յանցանքի վրայ բռնուած։

Ի՞նչ «յայտնութիւններ» կ'ընէ Բերիան իր յօդուածին մէջ։

ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԹՒՐ ՈՒ ԴԷՄ

ՊԱՏՐԱՆՔՆԵՐ ԵՒ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Գ.

— Ժողովրդային ճակա՞տ, բայց, որո՞ւ դէմ, — կը հարցնէի նախորդ յօդուածովս, ու կը գտնէի թէ Զորմիսեան խոյս տուած է ատոր պատասխանը դնելէ։

Գուցէ եւ անհրաժեշտ դատած չէ։ Ճակատ կազմելը անպայման ճակատիլ չի նշանակեր, պիտի առարկէ, ապահովաբար։ Այո, բայց, այս խնդրին մէջ, տրուած հարցումին պատասխանը պարզաբանումը պիտի ըլլայ նաեւ խնդրին էութեան։

Փորձենք գտնել, ուրեմն, այդ պատասխանը։

Կ'ըսէի թէ Զորմիսեան թելադրուած է ֆրանսական ժողովրդական ճակատէն։ Ու սակայն «շատ բնական երեւոյթ է»։ Անշուշտ։ Բայց Զորմիսեան հնարաւորութիւն ունէր քըննելու նաեւ թէ ինչպէս եւ ինչու ծընունդ առաւ այդ ճակատը՝ Սպանիոյ եւ Ֆրանսայի մէջ։ Պարզ է, չէ՞, որ ան, իր կարգին թելադրուած է Մոսկուայէն։ Պարտուած՝ «համաշխարհային յեղափոխութեան» իր փորձերուն մէջ, ջախջախուած, տասնամեակի մը ընթացքին, Հունգարիոյ, Գերմանիոյ, Աւստրիոյ, Պուլկարիոյ ու ուրիշ երկիրներու մէջ, Մոսկուան այժմ կը փորձէ ուրիշ եղանակ մը՝ միշտ նոյն նպատակին համար, — թիկունք ըլլալ ձախ իշխանութեանց հաստատումին կամ գոյութեան ու, անոնց վրայէն, անցնիլ իշխանութեան։ Սպանիան ամէնէն ցայտուն ապացոյցն է անոր։ Ռ. Փինօն «Ռըվիւ տէ Տէօ Մօնտ»ի մէջ, խօսելով Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւի մասին, կը նախատեսէ, որ Մատրիտի կառավարութեան յաղթանակը պիտի նշանակէ վախճանը Սպանիոյ ժողովրդավար հանրապետութեան։ Իշխանութիւնը, կ'ըսէ ան, պիտի իյնայ համայնավարներու ձեռքը, որոնք զինուած են կառավարութեան կողմէ։ Ու Սպանիան պիտի դառնայ խորհրդային երկիր… Թերեւս աւելորդ էր այն վկայութիւնն իսկ։ Կարմիր դրօշը, գոնէ առ այժմ, կը ծածանի Պարչելոնայի մէջ ու Մոսկուան, յանձին իր գործակալներուն, կը կառավարէ Մատրիտն անգամ…։

Ֆրանսան Սպանիա չէ, անշուշտ, չմոռնանք, սակայն, որ Քերենսքին ալ նոյնքան ապահով էր իր մասին։ Ամբոխային ալեկոծումները տարերային են ու ոչ մէկ նախազգուշացում կրնայ երաշխաւորել գալիքը։ Խնդիրը այն չէ թէ՝ Ֆրանսան կրնա՞յ խորհրդային դառնալ։ Այլ այն, որ Ֆրանսայի մէջ եւս Մոսկուան թելադրողը եղաւ ժողովրդական ճակատի կազմութեան՝ ընդդէմ փաշական տարրերու։

Ուրեմն, Ժողովրդական ճակատներու կազմութիւնը, նախ, քաղաքական հիմք ունի եւ ուղղուած է ուրիշ ճակատի մը դէմ։ Երկրորդ, անոնք կը կազմուին իբրեւ հետեւանք կոմինտէրնին նոր քաղաքականութեան որ 1932էն ի վեր ընդգրկուած է եւ վերջնական հաւանութեան ենթարկուեցաւ Գ. Միջազգայինի 7րդ համագումարին, անցեալ տարի։ Այս քաղաքականութեան նախընտրելիութիւնը շատ պարզ է։ Երբ համայնավարութիւնը ուղղակի եւ առանձին կը յարձակէր, անյուսօրէն կը հարուածուէր։ Համաշխարհ. յեղափոխութեան նախապատրաստութեանը մէջ՝ ան իր հետ ունի, այժմ, բոլոր ձախ տարրերը։ Այսպէսով՝ ձախերու ոչ-համայնավարական տարրերը կը խորհին թէ 1) կ'ունենան ճակատ մը պակաս, 2) կ'ապահովեն համայնավարներու օժանդակութիւնը, 3) կ'անցնին իշխանութեան։

Կոմինտէրնը, իր կարգին, կ'օգտագործէ այդ գործակցութիւնը՝ 1) չարքերու տարրալուծում մը յառաջ բերելու, 2) իրեն նպաստաւոր իշխանութիւն մը ունենալու եւ 3) աջ հոսանքը՝ իշխանութեան միջոցաւ՝ մեկուսացնելու կամ հարուածելու համար։

Ու կոմինտէրնը, իր այս նպատակին համար, առ այժմ կը հանդուրժէ, նոյնիսկ որ իր Ֆրանսայի ընկերները «Մարսէյյէզ» երգեն ու ֆրանսական եռագոյն պարզեն։

Արդ, երբ Ժողովրդ. ճակատներու կազմութիւնը այս հիման վրայ է ու այս նպատակներով, տեղին չէ՞ հարցնել թէ՝ մեր մէջ ի՞նչ հիմք ու ի՞նչ պատճառ պիտի ունենայ Երեւանը՝ ընթացք տալու համար անոր։

Երեւանը ըսի, ու հարկ է կանխեմ բոլոր հաւանական առարկութիւնները, քիչ մը կտրուկ պարզելով մերկ իրականութիւնը։

Ընկեր Զորմիսեանի եւ մեզ բոլորիս համար պարզ պէտք է ըլլայ մէկ բան, — գաղթահայ մտաւորականութեան հակադաշնակցական մասը իր անկախութիւնը կորսնցուցած է։ Կորսնցուցած է իր խօսելու, գործելու, ու մասամբ նոյնիսկ իր մտածելու անկախութիւնը։ Բարոյական ահաբեկում մը կայ՝ տասը տարիէ ի վեր՝ Սփիւռքի մէջ։ Մենք չափազանց կը սխալինք երբ կը կարծենք թէ մեր կորուստը միայն քաղաքական - հողային է։ Ընդհակառակն, մեր Հայրենիքը, իբրեւ էութիւն, ձգտում ու ոգի՝ խորհրդային վարչաձեւին տակ աւելի անկախ է՝ իր լուռ արտայայտութիւններուն մէջ, քան «Հայաստանասէր» մասը արտասահմանին։ Այդ «խորհրդային» կարգուսարքն էր որ զգետնեց Խանջեանը։ Պարտադրեց անոր՝ իր կամքը. այլապէս, Աղասին մետասաներորդ ժամուն չէր կրնար «ազգայնական հակումներ» երեւան բերել։ Իսկ արտասահմանի մտանանշեալ մասը, կը տեսնէ՞ք, կը լռէ կամ կը սողայ։ Նոյն այդ արտասահմանը, եթէ հարկ ըլլայ, նոյնիսկ բանաձեւ կը քուէարկէ յանուն Սթալինի եւ Բերիայի արեւշատութեան։ Հոս է, ահա, մեր բովանդակ ողբերգութիւնը։ Քառասուն տարի չարունակ յեղափոխութիւն խմորել, հերոսներ ճակատեցնել եւ կայծեր բոնկցնել, խոյանալ, դիմագրաւել, գանկերու լեռներ բարձրացնել, դիտապաստ իյնալ կամ գրոհ տալ, ժողովուրդի մը կէսը թաղել ու մնացեալ կէսովը հայրենիք մը ստեղծել։ Ճառել, ծափել, խանդավառուիլ՝ յանուն այդ անկախութեան, բայց, բայց մնալ ստրուկ՝ հոգիին ու մտքին… Այո, մտաւորականութիւնն է որ ընդունակ պիտի ըլլայ ճակատ ստեղծելու՝ հակառակ Երեւանի կամ գէթ առանց Երեւանի կամքին։ Զորմիսեանի անկեղծ ու իրական կարծիքը ի՞նչ է այս մասին։ Ի՞նչ է, վերջապէս, 1922էն մինչեւ 1936, տասներչորս տարի անընդհատ գաղթահայ իրականութեան մէջ երեւան բերուած մտաւոր ու հոգեւոր թշուառութենէն իր տպաւորութիւնը։ Հակադաշնակցակա՞ն է այդ տարրը։ Լաւ, շատ լաւ։ «Հայրենասէ՞ր», — աւելի լաւ։ Դէ՞մ է «արկածախնդրութիւներու» — բարի։ Բայց այդ մտաւորականութիւնը ներքին ձայն ունի՞ թէ ոչ։ Ու միթէ՞ 1920էն ի վեր չպատահեցաւ մէկ հատիկ դէպք, իրողութիւն, վիճակ, որ, ըստ իր կարծիքին, քննադատելի ըլլար։ Նոյնիսկ ամէնաթարմ օրինակին մէջ, — Խանջեանը ե՞րբ սխալեցաւ՝ նոյն այդ «Հայաստանասէր» մտաւորականութեան կարծիքով։ Երէ՞կ, — ինչո՞ւ կը փառաբանէր մինչեւ երէկ։ Այսօ՞ր, — ինչո՞ւ կը լռէ եւ այսօր…

Հայոց թշուառութիւնը հացի եւ բնակումի ազատութեան պակասը չէ։ Ոչ ալ՝ «հայմաթլոս»ութիւնը։ Այլ այն տխուր, ճակատագրականօրէն վտանգաւոր եղելութիւնը թէ՝ մեր արտասահմանի մէջ, «Հայաստանասէր» մտաւորականութիւնը՝ թէեւ ֆիզիքապէս անկախ՝ բայց մտովին ու հոգեպէս ստրուկն է խորհրդային իշխանութեան…

Ու Զորմիսեան կը կարծէ ճակատ կազմել այս տարրին հետ։

Բայց, չէ՞ որ նոյն Երեւանը ճակատ մը կազմեր է, արդէն։ Ճակատ մը, որ Ամերիկայի մէջ այնքան մեծ յոյսերով այնքան մեծ ալեկոծում ստեղծեց։ Ճակատ մը, որ Յունաստանի, Պուլկարիոյ, Ռումանիոյ, Եգիպտոսի մէջ տարիներէ ի վեր պայքար կը մղէ ու կռիւ կը պարտադրէ։

ԿԱՐՕ ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՆՈՐ ԱՄԲԱՍՏԱՆԵԱԼՆԵՐԸ

Մոսկուայի դատավարութեան երրորդ օրը, ընդհանուր դատախազ Վիչինսկի հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրած է. —

«Նախորդ նիստերու ատեն ամբաստանեալներէն ոմանք (Քամենեւ, Զինովիեւ եւ Րէյնգոլդ) իրենց ցուցմունքներու մէջ կը մատնանշէին Թոմսկին, Բուխարինը, Րիկովը, Ուգլանովը, Ռատէկը, Պեատակովը, Սէրէբրէկովը եւ Սոքոլնիկովը իբրեւ մեղսակիցներ իրենց յանցագործ հակայեղափոխական գործունէութեան։ Պարտք կը սեպեմ ղեկուցանել դատարանին, որ երէկ իմ կողմէ կարգադրութիւն է եղած ամբաստանեալներու այդ յայտարարութիւնները Ուգլանովի, Ռատէկի եւ Պեատակովի Թոմսկիի, Ռիկովի, Բուխարինի մասին քննութեան առնել։ Քննութեան հետեւանքներուն համապատասխան դատախազութեան կողմէ գործին օրինական ընթացք կը տրուի։ Ինչ կը վերաբերի Սոքոլնիկովին եւ Սէրէբրէկովին, արդէն քննիչ մարմիններու տրամադրութեան տակ եղած փաստերը կը վկայեն, որ այդ անձերը գործած են հակայեղափոխական յանցանքներ, որով Սոքոլնիկովը եւ Սէրէբրէկովը քրէական պատասխանատուութեան կ'ենթարկուին» («Պրաւտա», օգոստոս 22)։

ԴԷՊԻ ԻՏԱԼԻԱ

ՈՒՐՈՒԱՆԿԱՐՆԵՐ

Այս պատասխանը տուողներուն հետ մէկ քաղաք կը բնակիմ ու քանըչորս ժամ ճամբորդած եմ մէկ վակոնի մէջ։

Տեսայ քանի մը հոգի, քառասուններ, որոնք կը տառապէին շոգեկառքին մէջ «Յառաջ»ի չգոյութենէն։

Այդ քառասուննոցները, աւաղ, ժառանգորդներ չունին Փարիզի լըրծուն մայթերուն վրայ։

Մտնենք վայրկեան մըն ալ Ս. Ղազար։

Ճաշի ընթացքին խօսեցան (իտալերէն, հայերէն) Փեսցցա Վենետիկի պատրիարքը, Աբբահայրը և Նայլեան վրդ. Հռոմի Լեւոնեան հաստատութենէն։ Հ. Եղիա Փէչիկեան կարդաց քերթուած մը։

Բախտը ունեցայ սեղանակից ըլլալու Հ. Գարեգին Լազարեանին հետ, երկարօրէն տեսնուելով։ Վերստին տեսայ բանաստեղծ Աւ. Իսահակեանը։

Ըսի՞ թէ պատարագէն վերջ կերանք նաեւ օրհնեալ խաղողը Աստուածածնի, զոր այնքան երկար տարիներէ ի վեր կերած չէի։ Բոլոր հայկական սովորութիւնները սրբութիւններ են ինծի համար եւ յիշատակ, յուզում, սարսուռ, ինչպէս նաեւ տեսակ մը միացում գերեզմաններուն մէջ հանգչող մեր անդարձ մեկնած հայրերուն ու մայրերուն։

Բախտերուն մեծագոյնը ունեցայ կրկին ապրելով Ս. Ղազարի նուիթեղէն տեսիլին մէջ։ Այո, տեսիլ մըն է Ս. Ղազարը, մարմնացած Ադրիականի ծոցին մէկ կղզեակին վրայ։

Շատ է նիւթս ու պերճ՝ Ս. Ղազարի մասին գրելու համար, սակայնկը խնդրեմ «Յառաջ»ի խմբագիրէն եւ ընթերցողներէս որ ներողամիտ գտնուին ուրուանկարներուս անխնամութեան համար։

Վենետիկը ջրային բաբելոն մըն է եւ մեղք է, կը կարծեմ, մեր օրերը անցընել առանց թափառելու, դիտելու, կորսուելու։

Երէկ ինը ժամ շրջեր եմ այս արուեստի մայրաքաղաքին մէջ, գուցէ տասներինն անգամ կորսուելով։ Տասներկու տարի առաջ ութ ամիս ապրած եմ այս քաղաքին մէջ եւ մտերմացած էի իր ամբողջ հանելուկներուն հետ։ Հիմակ սակայն նորէն «այբ»էն կը սկսիմ։ Եւ լաւ է որ այսպէս է։ Մտերմութիւնը կը խորացնէ սէրը, սակայն կը ջնջէ հմայքը։

ՀԱՆԴԷՍԸ

Կիրակի կէս օրէ վերջ. — ճաշէն վերջ բոլոր կոչնականները նաւ առինք ու գացինք Մուրատ Ռափայէլեան վարժարանը՝ ներկայ ըլլալու համար դարադարձի տօնակատարութեան, որուն հրաւիրուած էին արքայական իշխան մը, բարձրաստիճան կղերականներ, զինուորականներ եւ բոլոր ուխտաւորները ու նախկին սաները։

Զինուորական նուագախումբը կը հնչեցնէ «Ճովինեցցա»ն։

Ճարտարապետ Ա. Սարեան իտալերէն հայրենաշունչ եւ խանդավառ ճառով մը կը բանայ հանդէսը ու կը կատարուի հանդիսաւոր բացումը Մուրատ Ռափայէլեան հանդուցեալ դաստիարակներուն եւ աշակերտներուն անուան նուիրուած Յուշարձանին։

Զմռնամ ըսել որ վարժարանին կեդրոնէն կախուած էր իտալական դրօշը, որուն վրայ ձողամբարձ կը ծածանէր երկրորդ իտալական դրօշ մը։ Մէջտեղի պատշգամին երկու քովերը կախուած էին հայկական եռագոյն դրօշներ։

Վարժարանին դահլիճները հարկ է ըսել որ մեր ոչ մէկ դպրոցի սրահներուն չի նմանին։ Վարժարանը նախկին պալատ մըն է եւ իր դահլիճները արուեստի ցուցահանդէսներ են, — որմանկարներ, սիւներ, արձաններ եւ պատկերներ։

Բոլոր սրահներն ու սենեակները լեցուն են։ Լեցուն են նաեւ դիմացի քարափին վրայ երկսեռ Վենետիկցիներ, որոնք ակնապիշ կը դիտեն ու կ'ունկնդրեն։ Լեցուն են նաեւ պարտէզները ուխտաւորներով, վարդապետներով եւ զինուորականներով։

Ծանր հանդէս մըն է ու մանաւանդ երկարաշունչ։ Եւ մարդ չի կրնար չնչել, այնքան տաք է օդը։

«Կիլիկիա» երգչախումբը ինքնավստահ ու խանդագին կ'երգէ «Հռոմի քայլերգ»ը, իտալերէն։ Բացման խօսք Աբբահօր կողմէ։ Պ. Վարդանեան, «Կիլիկիայ»ի առաջին պարիթօնը, կ'երգէ «Հայաստան»ը թաւ ու արու հագագով։ Օր. Աստղիկ Առաքելեան իրապէս հայկական երանգին տաքութեամբ եւ ըմբռնումով կ'երգէ «Քէլէր ցոլէր»ն ու «Զինչ ու զինչ»ը։ Ծափերը տաք են, սրտագին։ Մ. Ռ.ի նախկին սաներէն Միլանաբնակ Տքթ. Նշան Տէր Ստեփանեան կը կարդայ գրաւոր ճառ մը։ «Կիլիկիա»յի թէնօրը Պ. Փափազեան խոր ու զգայնիկ ձայնով եւ հմուտ արուեստով մը կ'երգէ «Կռունկ»ը, արժանանալով երաժշտագէտներու գնահատութեան։

Երգչախումբին առաջին երգչուհին, Օր. Իրիս Պիւլպիւլեան երգեց «Ես սիրեցի»ն ու «Իմ երգը», Ալէմշահի գործերէն, խոր զիտակցութեամբ եւ ներդաշնակ զգայնութեամբ եւ ողջունուեցան ջերմ գնահատութեամբ։

Տէլուքա (վարժարանին հին ուսուցիչներէն) խօսքը ուղղելով սաներուն իտալերէն անշուշտ, հայրական խըրատներ տուաւ։

Քանի մը կտորներ Կոմիտասէն, երգեց «Կիլիկիա» երգչախումբը, ստեղծելով յուզում, խանդավառութիւն։ Յմանք կուլային փղձկած։

Վերջին խօսքը եղաւ Տանթէ Ալիկիէրի ընկ.եան նախագահ՝ Ավօքաթօ Մասսարին։

Հանդէսը վերջացած էր։ Հիւրերը նուագախումբին երգերուն մէջէն անցնելով մտան շոգեմակոյկները ու կոնտոլները։ Մնացեալները պարտէզին մէջ հիւրասիրուեցան օշարակներով, զովացուցիչներով։

Երգչախումբը, ինչպէս նաեւ այս տողերը մրոտողը, ճաշի հրաւիրուեցան։ Վարժարանին տեսուչ հայր Քերովբէ վրդ. զինի կը մատուցէր բոլորին, տիպար համեստութեամբ։ Ձեռքը մնաց գինիի նման աշխոյժ եւ դալար։

Դահլիճին քովնտի սրահներուն մէջ ցուցադրուած էին սաներուն ձեռագիր հանդէսները, նամակները, գրական գործերը, լուսանկարները, իւղանկարները, գիրքերը եւ պատկերները։

Շարլ Աղամեան ունէր չորս գործ։ Մանուկներ՝ ծովեզերքներուն վրայ։ Քաղցրաթոյր գործեր, նրբենի սատարով մշուշուած։ Երիտասարդ տաղանդաւոր նկարիչ մը, Զ. Մութաֆեան (Ժընեւէն) ունէր դիմանկարներ եւ տեսարաններ։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

(2)

ՅԵՏ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

(Ֆրանսա, Ամերիկա, Ճափոն)

Սովորութիւնէ որ ամէն ողիմպիականէ վերջ, միջազգային արժէքաւոր մարզիկներ ցրուելէ առաջ, դրացի երկիրները օգտուելով անոնց մօտաւորութենէն, հրաւէրներ կ'ուղղեն այս կամ այն երկրի մարզիկներուն, միջազգային մասնակի հանդիպումներու մէջ անգամ մը եւս փայլուն ցուցադրութիւններ կատարելու: Այսպէս է որ հազիւ Պերլինի հանդիպումները վերջացած, խումբ խումբ մարզիկները այցելեցին Զուիցերիա, Հունգարիա, Շուէտ, գերմանական քաղաքներ, Անգլիա եւն., ամէն տեղ ալ նոր յաջողութիւններ շահելով: Սթօքհոլմի հանդիպումը մանաւանդ շատ արդիւնաւոր եղաւ, ուր ամերիկացի նշանաւոր վազող Քընինկէմ 800 մեթրի աշխարհի մրցանիշը կոտրեց: Մասնաւորապէս ամերիկացի մարզիկներն են որ ամէնէն շատ փնտռուեցան եւ հրաւէրներ ստացան: Պատահեցաւ որ մէկ երկրի մրցումները աւարտելէ վերջ, օդանաւով մեկնեցան յաջորդ երկիրը, հետեւեալ օրուան խաղերուն մասնակցելու համար:

Ամերիկացիները իրենց վերջնթեր մրցումը կատարեցին Անգլիոյ՝ Ուայթ Սիթիի մէջ, 90,000 հոգիի ներկայութեան, իսկ իրենց վերջին ցուցադրութիւնը կատարեցին, անցեալ կիրակի, օգոստոս 23ին, Փարիզ, Սթատ Քոլոմպի մէջ, Ճափոնի եւ Ֆրանսայի մարզական լաւագոյն ներկայացուցիչներուն հետ: Պերլինի Ողիմպիականին բոլոր նշանաւոր հերոսները արձանագրուած էին բացի մէկ քանիներէն եւ մասնաւորապէս գերմարդ սեւամորթ Ճէս Օուընսէն, որ Անգլիոյ մրցումներէն անմիջապէս վերջ նաւ նստած էր, Ամերիկա վերադառնալու համար:

Բոլոր անոնց համար որ զրկուեցան Պերլինի պատմական խաղերէն, լաւագոյն առիթ մըն էր ահա Փարիզի եռանկիւնաձեւ (Ամերիկա, Ֆրանսա, Ճափոն) այս մեծ հանդիպումը, որ կը հանդիսանար Ֆրանսայի ամէնէն մեծ մարզական կազմակերպութիւնը ներկայ եղանակին համար:

Իբրեւ «Culture Physique» պարբերականին գեղարուեստական աշխատակից ու «Յառաջ»ի թղթակից մամուլի յատկացուած պատշգամէն հիացումով դիտեցի իրարու յաջորդող եւ մէկը միւսէն գերազանց այս խաղերուն ընդհանուր պատկերը: Երեք ազգութեանց միջեւ կատարուած այս պարքարը՝ իրականին մէջ երեք ցեղերու՝ ճերմակ, դեղին եւ սեւ գերակշռութեան պայքար մըն էր, ուր թիւով միայն ներկայ հինգ սեւերու տիրապետութիւնը յայտնապէս զգալի պիտի դառնար:

Երբ մարզիկները, ազգութեանց կարգով խաղերուն սկսելէ առաջ կուգան պատուոյ պատշգամին առջեւ կը շարուին, նախ Մ. Նահանգները, թիւով 27 հոգի, ապա Ճափոնցիները (14 այր եւ 6 կին), Ֆրանսացիները (21 այր եւ 6 կին), անոնց մէջ կը ճանչնանք Պերլինի Ողիմպիականին ամէնէն առասպելական հերոսները: Մասնաւորաբար զմայլանքի արտայայտութիւններ կը խլեն ամերիկեան խումբին ցատկելու աշխարհի ախոյեանը, Ուստրուֆ, 800 մէթր վազքի անօրինակ երեւոյթը, Րոպինսըն, ուրիշ մէկ տպաւորութիւնը Ճէս Օուընսի, Հօլըր, 110 մեթր արգելարշաւի կատաղի վազող մը, աշխարհի ախոյեան Թաունսի հաւասար, եւ վերջապէս Լուվալէ, 400 մեթրի ծանօթ վազողը: Ճերմակ Ամերիկացիներէն Թօրրէնսը, երկաթ նետելու աշխարհի ախոյեանը՝ (17 մեթր 40) որ իր յաղթանդամ ու պատկառելի մարմնով կը տիրապետէ իր բոլոր ընկերներուն վրայ, Քընինկէմը 800 մեթրի աշխարհի ախոյեանը 1 վ. 49 երկ. 7/10ով, Թաունսը՝ 110 մեթր արգելարշաւի աշխարհի ախոյեանը 14 1/10 երկվ.ով, (16 մեթր) ու վերջապէս Տրափըրն ու Վայքօվը՝ 4×100 մեթրի 4 ախոյեաններէն երկուքը: Այս տիտաններուն քով կայ համարժէք ու ժեռու ամբողջ խումբ մը, ոմանք արդէն գերազանց աշխարհի ախոյեաններէն իրենց ներկայ կազմին ու ֆիզիքական վիճակին մէջ, կը կազմեն ներդաշնակ ամբողջութիւն մը որ քիչ յետոյ իրենց ապահովել պիտի տայ 15 մրցումներէն 13ին առաջնութիւնը, մնացեալ երկուքը բաժնուելով Ֆրանսայի եւ Ճափոնի միջեւ:

Ցիշատակենք նոյնպէս ամերիկեան խումբէն Կլիքմանը, 18 տարեկան պատանի մը, որ քիչ յետոյ 100 մէթրը պիտի շահի 10 3/5 երկվ.ի ժամանակով մը, եւ ձգելով այս ճիւղին հին վարպետները Ֆիչը՝ 400 մեթրի, Փէթերսընը՝ 400 մէթր արգելարշաւի, Պրուքը՝ երկայնութիւն ցատկելու, Մէթքաֆը նիզակ նետելու, Ֆրանսիսը երկաթ նետելու օրուան յաղթականները: Այս վերջինը միայն 1 սմ.ով յաղթեց աշխարհի ախոյեան Թօրրանսի, նետելով 15 մեթր 50:

Ճափոնցիներու խումբին մէջ աչքի կը զարնեն իրենց մանրանկար ֆիզիքական կազմերով Նիշիտա, որ ձողով ցատկելու մէջ 4 մեթր 30ի բարձրութիւնը հեշտութեամբ պիտի անցնի, արդիւնք մը որ Ֆրանսայի հողին վրայ առաջին անգամ կ'արձանագրուի, իրեն յաջորդ ունենալով ուրիշ ցեղակից մը, Օէ: Միւրաքօզօ՝ Ճափոնի 5000 մեթր վազքի ախոյեանը, Թաժիմա, երեք քայլ ցատկելու աշխարհի ախոյեանը, Հարատա, ուրիշ երկայնութիւն ցատկող մը, Նաքամիւրա՝ 1500 մեթր վազքի մասնագէտ, Ազաքիմա եւ Եաթա բարձրութիւն ցատկելու մէջ յայտնի՝ առաջինը 1.95 եւ երկրորդը 1,90 արդիւնքով, Սօն՝ Մարաթոնի յաղթականը եւն.:

Ֆրանսա առանց մեծ յաւակնութեան, իր մարզիկներու լաւագոյն կազմով կը ներկայանար, որոնք գրեթէ Ճափոնի հաւասար կէտեր շահելով պատուաւոր տեղ մը ապահովեցին:

Ամէնէն փայլուն արդիւնքը ձեռք բերաւ Լըքիւռօն որ ճափոնցի վազող Միւրաքօզօի հետ կողք կողքի, ամբողջ մրցման տեւողութեան վազելէ ետք, վերջաւորութեան մօտ գերագոյն ճիգով մը առաջնութիւնը խլեց երկու մեթրի տարբերութեամբ մը, ներկայ 20,000 հանդիսականներու խելայեղ ծափերուն մէջ: Միւս ուշագրաւ յաջողութիւնը արձանագրեց Ռօպէռ Փօլ, երկայնութիւն ցատկելու մէջ, 7 մեթր 42ով ապահովելով երկրորդ դիրքը: Ռամատիէ նոյնպէս ձողի մէջ դասուեցաւ երրորդ 4 մեթրի ոստումով, իսկ մնացեալ մրցումներուն մէջ, Ֆրանսացիները առհասարակ գրաւեցին երրորդ դիրքերը:

Ի վերջոյ Ամերիկացիները ջախջախիչ յաղթանակ մը տարին 131ուկէս կէտով, այնինչ Ճափոն կը շահէր 82ուկէս եւ Ֆրանսա 82: Իրականին մէջ երրորդ դիրքը Ֆրանսայի կը պատկանէր բայց, հուա, որ չորրորդ դասուած էր, աւարտելուն 20 մէթր մնացած լքեց, առանց վերջաւորութեան հասնելու, ինչ որ 3 կէտ կորսնցնել տուաւ Ֆրանսայի զոր շահեցաւ Ճափոնցի վերջին վազողը:

Ինչ որ ալ ըլլայ, այս քանի մը կէտերու առաւելութիւնը չէ որ Ֆրանսայի արժէքը պիտի բարձրացնէ միջազգային մարզական աշխարհին մէջ: Միջազգային այս տեսակ առաջնակարգ ախոյեաններու հետ եղած հանդիպումները, սակայն, իրենց անուրանալի օգուտը ունին: Նախ ամէն մէկ երկրի համար չափանիշեր կը կազմեն, ուր ամէն ժողովուրդ կը ծանօթանայ իր մարզական իսկական արժէքին: Ցետոյ կը դառնան խթան մը անոնց նմանելու եւ մանաւանդ դպրոց մը յաջողութեան գաղտնիքը եւ տարբեր ազգերու պատկանող ախոյեաններու մարզական ինքնուրոյն ձեւերը ուսումնասիրելու: Այս տեսակէտով ապահովաբար Ֆրանսացի մարզիկները օգտակար դասեր քաղեցին:

Վերջացնելէ առաջ, անգամ մը եւս հիանանք սեւամորթ մարզիկներու վրայ, որոնցմէ Ուստրուֆ մասնաւորաբար կազմեց օրուան ամէնէն ուշագրաւ երեւոյթը: 800 մեթրը վազեց կարծես խաղալով, զուարճանալով, առանց մասնաւոր ճիգի, ու լաւագոյն ժամանակով մը 1 վայր. 50 2/10ով: Իր պարթեւ հասակով տիրապետելով իր մրցակիցներուն վրայ Փիթսպուրկի հսկան, ինչպէս կը կոչեն զինքը իր հայրենակիցները, մէկ անգամէն իր հսկայ քայլերով յառաջ անցաւ եւ երթալով աւելցուց հեռաւորութիւնը իր եւ իր մրցակիցներուն միջեւ: Ու եթէ Քընինկէմ 800 մեթրի աշխարհի նոր ախոյեանը մասնակցած ըլլար այս մրցման, ինչպէս խոստացած էր, այդ պարագային պայքարը շատ բուռն պիտի ըլլար եւ քանի մը օր առաջ հաստատուած այս մրցանիշը նոր պարտութիւն մը եւս արձանագրէր: Եւ սակայն, հակառակ ատոր Քընինկէմ իր մրցանիշը անապահով կը զգար եւ Ուստրուֆի վազած ժամանակ սրտատրոփ իր ժամացոյցին շարժումներուն կը հետեւէր: Ու երբ աւարտելուն նկատեց որ իր մրցանիշը կանգուն կը մնար, գոհունակ ժպիտով մը ժամացոյցը գրպանը դրաւ:

Ուրիշ արտակարգ տիպար մըն է նաեւ Քօրնէլիուս Ճօնսընը՝ 2 մէթր 07ով բարձրութեան աշխարհի ախոյեանը, որ թէեւ այդ օրը միայն 2 մէթր կրցաւ ցատկել, բայց եւ այնպէս շատ մեծ տպաւորութիւն թողուց: Իր ամէն մէկ ոստումի փորձէն առաջ բոլոր հանդիսականները իրենց շունչը բռնած, կատարեալ լռութիւն կը պահէին, վախնալով որ պզտիկ աղմուկ մը յաջողութեան արգելք կ'ըլլայ:

Իսկ Րոպինսըն որ Ճէս Օուընսին արժանաւոր յաջորդն է 200 մէթրը զմայլելի արագութեամբ մը վազեց 20 8/10 երկվ.էն, կէս երկվայրկեանով մօտենալով Օուընսի աշխարհի մրցանիշին:

Այս մրցումներու ընթացքին տեղի ունեցան նաեւ իգական ճիւղի յատուկ քանի մը մրցումներ Ֆրանսացի եւ Ճափոնցի մարզիկուհիներու միջեւ, ուր Ֆրանսուհիները գերակշիռ դուրս եկան:

** Վերջին գրութիւններէս մէկուն մէջ, 100 մէթրի հայկ. մրցանիշը յիշողութեան վրիպումով մը 11 3/5 արձանագրած էի փոխանակ 11 2/5ի:

Գ. ՃՕԼՕԼԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ ԼՈՒԾՈՒԱԾ?

Աթէնքէն կը գրեն Ազգարարի օգոստ. 12 թուականով.— Ազգ. դպրոցներու տագնապը փարատեցաւ գոհացուցիչ լուծումով մը: Առջի օր, պատուիրակութիւն մը ներկայացաւ կրթական նախարարին, գլխաւորութեամբ առաջնորդ Մաղլմեան արքեպս.ի:

Կրթական փոխ նախարարը ընդունեց պատուիրակութիւնը եւ ըսաւ թէ կառավարութիւնը բացառաբար ընդունած է որ հայկական դպրոցներուն մէջ մինչեւ կէսօր հայերէնով ուսուցում ըլլայ, իսկ կէսօրէն յետոյ՝ յունարէնով:

Միւս կողմէ, կառավարութիւնը նիւթապէս պիտի օգնէ կարօտ դպրոցներուն:

Մօտ օրէն կը հրատարակուի օրէնքը:

ԽՄԲ.— Յունահայ թերթերուն մէջ չհանդիպեցանք այսպիսի լուրի մը: Կը թուի թէ արձագանգն է հին լուրի մը որ հրատարակուած էր ասկէ առաջ:

ԷՎԳԱՖԻ ՏԵՍՉՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՔՆՆԷ ԱԶԳ. ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻ ՀԱՇԻՒՆԵՐԸ

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն թէ ուրիշ հաստատութեանց կարգին, Ազգ. Հիւանդանոցի հաշիւներն ալ սկսած են քննուիլ Էվգաֆի տեսչութեան կողմէ, ինչպէս կը պահանջէ նոր օրէնքը:

Եղած հրաւէրին վրայ, Գրասենեակի տնօրէն Պ. Կ. Համբարձումեան գնաց Իսթանպուլի Էվգաֆի պաշտօնատունը, ընկերակցութեամբ համարակալ Պ. Գափամաճեանի եւ հաւաքիչ Պ. Գարեգին Ներսէսեանի, եւ ներկայացուց 1934—35ի մատակարարական հաշիւները: Էվգաֆի քննիչը փափաք յայտնեց որ Հոգաբարձութենէն ալ անդամ մը գտնուի: Պ. Կ. Համբարձումեան յայտնեց թէ համարակալը եւ հաւաքիչը ի վիճակի են ամէն բացատրութիւն տալու, բայց եթէ պէտք տեսնուի՝ Հոգաբարձումըն ալ կրնայ հրաւիրուիլ:

Քննիչը մանրամասնօրէն աչքէ անցուց տոմարները, ընկալագիրը եւ յարակից թուղթերը եւ գոհունակութիւն յայտնեց անոնց կանոնաւորութեան համար: Քննութիւնը կը շարունակուի:

Քննիչները այս առթիւ հետաքրքրուեցան նաեւ Հիւանդանոցի բժշկական սպասարկութեամբ: Հիւանդանոցի ներկայացուցիչները ըսին թէ այդ ճիւղը ենթակայ է առողջապահական տեսչութեան հակակշռին:

** Մայր եկեղեցիի հաշիւները քննուած եւ կանոնաւոր գտնուած են Էվգաֆի կողմէ:

ՄԱՄՈՒԼ

ԶԱՐՄԱՆԱԼԻ ԲԱՆԵՐ..

«Պայքար», Ամերիկայի ռամկավարներուն պաշտօնաթերթը, հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ Ա. Խանջեանի մասին եղած պարսաւանքներուն եւ մանաւանդ «Անարգ Քայլ» յօդուածին առթիւ, որ արտատպուեցաւ Յառաջի մէջ (1 օգոստ.).

— «Հակառակ իր կրկնութեանց եւ մութ բացատրութեանց, անորոշ եւ ընդհանուր ամբաստանութիւնը, վերոյիշեալ «սխալ»ներէն զատ, կը հասկցնէ թէ Աղասի Խանճեան հարկ եղած ջանքը թափած չէ նաեւ սերտացնելու համար Հայաստանի, Վրաստանի եւ Ատրպէճանի Բոլշեւիկներուն եղբայրակցութիւնը:

Երբ կը կարդանք այս ամբաստանութիւնը, աչքի առջեւ ունինք «Պըրաւտայ»ի մէջ հրատարակուած եւ «Գրոհ»ի մէջ յուլիս 6 թուականով արտատպուած Աղասի Խանջեանի մէկ ուժեղ յօդուածը, «Խորհրդային Հայաստան», որ երբեք հիւանդ, թոքախտաւոր մարդու մը գրիչը չի մատներ, այլ կորովի դատապարտութիւնն է այն բոլոր թերութեանց զորս հիմա կոմունիստ կուսակցութիւնն իրեն կը վերագրէ, մինչ մենք գիտենք, երկար տարիներու ապացոյցներով, թէ Խանճեան պայքարեցաւ Դաշնակցութեան դէմ, անդուլ կռուեցաւ Թրոցքիական կամ մեծամասնական քոմունիստներու դէմ, որոնք Խորհ. Հայաստանի մէջ ազգային զարգացումը եւ մշակոյթի ազգային «ձեւն» իսկ կ'ուզէին ջնջել: Այս յօդուածին մէջ ալ, Աղասի Խանջեան պարծանքով կը նկարագրէ Հայաստանի տնտեսական եւ ճարտարարուեստական յառաջդիմութիւնը, հայ գեղարուեստի զարգացումը, «ազգային» մշակոյթի եւ կրթական հաստատութեանց աճումը, գիտական եւ երկրագործական մարզերու մէջ կարող մասնագէտներու պատրաստութիւնը: Հակառակ յօդուածին պայմանադրական գաղափարաբանութեան, ամբողջ գրութիւնը երիտասարդ քարտուղարին հայկական ոգին եւ գիտակցութիւնը կը մատնէ, առանց Խորհ. իրաւակարգին դէմ անհաւատարմութեան ամենադոյզն նշոյլին: Աղասի Խանջեան մեծ ջատագով մըն է Լէնին Սթալինեան ազգային քաղաքականութեան, որ այնքան նպաստեց Հայաստանի ներքին վերելքին:

Բայց ահա քոմունիստ կուսակցութեան դատապարտութիւնը կուգայ ջրել Խանջեանի երկար տարիներու գործունէութիւնը այնպիսի հակասական մեկնութիւններով, որոնք բնաւ չեն յայտներ ինքնապաշտպանութեան բուն դրդապատճառը: Եթէ Խանջեան ողջութեանը դատապարտուեցաւ իր «նացիոնալիզմ»ին, ազգայնականութեան համար, ի՞նչ տեսակ ազգայնականութիւն է քոմունիստ կուսակցութեան հասկցածը: Արդեօ՞ք մշակոյթի, կրթութեան, գրականութեան, Հայաստանի վերաշինութեան եւ պաշտպանութեան մէջ Խանջեանի յայտնած ազգային ոգի՞ն կը դատապարտուի, թէ իր թուլութիւնը Դաշնակցութեան կամ հակայեղափոխական ուժերու դէմ պայքարելու: Ցայտարարութիւնը կ'ըսէ «երկերեսանիութիւն», ուրեմն՝ Խանջեան թէ ազգայնական եւ թէ քոմունիստակա՞ն երես ցոյց տուաւ: Այսինքն՝ թէ պահեց իր հայկական ոգին եւ թոյլատրեց ազգայնին գիտակցութիւնը, եւ թէ, միանգամայն, հանդիսացաւ մոլեռանդ համայնավար:

Քոմունիստական դատապարտութեան ճամարտակութիւնները, առանց որոշ փաստերու եւ համոզիչ, մանրամասն տուեալներու, ոչինչ կ'ապացուցանեն: Արդեօք Վրացի ու Ատրպէճանցի Բոլշեւիկներ հալածեցի՞ն զինք անոր համար որ Խանջեան կը պաշտպանէր Խ. Հայաստանի իրաւունքները: Արդեօք, հակառակ Սթալինի ազգային քաղաքականութեան, կա՞ն մոլեռանդ Բոլշեւիկներ որ կ'ուզեն զսպել ու ջնջել ազգային ոգիի ամէն արտայայտութիւն նոյնիսկ համոզուած եւ հաւատարիմ հայ համայնավար վարիչներու մէջ: Անշուշտ այս եւ ուրիշ հարցումներ կը ծագին: Մենք չենք սիրեր քմահաճ մեկնութիւններ տալ, բայց Հայաստանի քոմունիստ կուսակցութեան դատապարտութիւնը համոզիչ չըլլալէ զատ, մեզի համար մտահոգիչ է իր չյայտնած եւ ծածկել փորձած բաներուն համար»:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆՑ ՍԵՓԱԿԱՆԱՏԻՐՈՒԹԻՒՆԸ

Պոլսոյ Թափուի վարչութիւնը, հիմնուելով օրէնքի 2րդ յօդուածին վրայ, վերջերս պահանջած էր որ ազգային հաստատութիւնները կուսակալութենէն վաւերացուած ներկայացուցիչ մը ցոյց տան, որպէսզի կարենան իբրեւ բարոյական անձ ընդունուիլ եւ իրենց անուան կալուած փոխանցել:

Պատրիարքարանի իրաւագէտներու յանձնաժողովը, որուն յանձնուած էր այս յօդուածին մեկնաբանութեան խնդիրը, չէ կրցած համաձայնիլ եւ անդամները զատ զատ տեղեկագիր տուած են:

*** Բերայի թաղ. խորհուրդը նկատելով որ կալուածներու վարձքերուն անկումով թաղային մատակարարութեան եղած յատկացումը կը պակսի,— որչափ ալ աւելցուած ըլլայ բաժինը,— անհրաժեշտ նկատած է որ փոփոխութեան ենթարկուի կալուածոց հոգաբարձութեան կանոնագիրը, եկեղեցիի եւ կրթական պիտոյքէն աւելի լայն չափով կարենալ օգտուելու համար: Կը խորհուի նախ պէտքերուն գոհացում տալ, եւ ըստ այնմ բացառիկ պէտքերուն համար սահմանուած 100ին 20 բաժինը՝ որ վարչութեան հրահանգով կարօտ թաղերու եւ նման նպատակներու կը գործածուի, հաւանաբար ղեղչուի:

ՂԱԼԱԹԻՈՅ ԶԵՂԾՈՒՄՆԵՐԸ

Ղալաթիոյ հաշիւները քննած ատեն, Էվգաֆի քննիչները տեսած են որ հռչակաւոր խաչագող Յովհ. Քէչիչեան (Շահին Գայա) պաշտօնապէս 40 ոսկի թոշակ սահմանած է իրեն եւ — աւելորդ է ըսել — ամբողջովին գանձած:

Երբ Էվգաֆի տնօրէնը կը հարցնէ

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

NԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՊՈԼՍՈՅ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԴԵՍՊԱՆ ՓՕԼ ՔԱՄՊՈՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ (1895-96)

Այս գեղեցիկ արդիւնքէն վերջ, եւրոպական համերգը պիտի դառնայ Սուլթանին, ծանօթ բարենորոգումները կատարել տալու համար օսմ. կայսրութեան մէջ: Սակայն Սուլթանը, որ 150 հազար հոգի ունի զէնքի տակ եւ նաւատորմ մը, որ եթէ անկարող է նաւարկելու, գէթ կրնայ փակել Նեղուցները, խուսափողական պատասխաններ պիտի տայ եւ Յունաստանը հնազանդեցնելու մեր անկարողութիւնը պատրուակ բռնելով՝ պիտի յայտարարէ թէ կը փափաքի որ իր գործերը իր ձեռքով կարգադրէ: Ահաւասիկ այն անհաճոյ հետեւանքները, որոնց պիտի հանդիպին մեծ պետութիւնները անոր համար որ ժամանակին չխօսեցան, ժամանակին չգործեցին: Թերեւս շատ սուղի նստի այն անտարբերութիւնը, զոր ցոյց տուին այս վերջին տարիներուն կատարուած բարբարոսութեանց առջեւ:

19 Ապրիլ 1897

Պատերազմ յայտարարուած է Յունաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ շաբաթ երեկոյէն ի վեր: Դէպքերը կ'ընթանան ճակատագրական եղանակով, ի հեճուկս մեծ պետութեանց փորձած ճիգերուն, որոնք կը կատարուին միշտ ուշացած: Մնաց որ մեծ պետութիւնները իրերը դիմաւորելու այնպիսի եղանակներ ունին, միշտ իրարմէ տարբեր որ, մինչեւ որ համաձայնութեան գան, ամէն առիթ կորսուած կ'ըլլայ արդէն: Ամէն մարդ ալ կը տեսնէ որ Եւրոպայի մէջ ոչ մէկ տեղ գոյութիւն ունի կամք մը, ոչ իսկ գաղափար մը: Ջենք գիտեր թէ ինչ պիտի ծնին դէպքերը: Ցոյները դիւահարներու կը նմանին, իսկ Թուրքերը, որոնք լաւ կազմակերպուած են զինուորական տեսակէտով, կը յայտարարեն թէ պատառ մը պէս պիտի կլլեն Ցոյները: Սպանիոյ պատերազմին պիտի նմանի կարծես:

10 Մայիս 1897

Ահաւասիկ Թուրքերը տիրեցին ամբողջ Թեսալիոյ: Կարծես Աթէնքի մէջ հասկցող մը չկայ թէ պէտք է աճապարել հաշտութիւն կնքելու համար: Զարմանք կը պատճառէ Հելլէններու պատրանքներուն դեղաչափը: Այս արկածախնդրութիւնը ճակատագրական հարուած մը պիտի կազմէ հելլենականութեան համար: Ոչ մէկ տեղ հելլենականութիւնը ոտքի կանգնեցաւ, ոչ Արքեպեղագոսի մէջ, ոչ Մակեդոնիոյ մէջ, ոչ Եպիրոսի մէջ: Կը վախնամ որ չկարենայ այլեւս մէջքը շտկել, եւ Մէդալի Իտէան ինծի կը թուի թէ վտանգի մէջ է: Այս ամէնը կը հաստատէ որ առանց դատողութեան՝ երեւակայութիւնը ոչ մէկ լաւ գործ կրնայ կատարել:

31 Մայիս 1897

Ջին. կյորըս, Տիփու, վերադարձաւ ռազմաճակատէն: Իր տպաւորութիւնը աննպաստ է երկու թշնամի բանակներուն հաւասարապէս: Հակառակ իրենց թուական նուազութեան, Ցոյները կրնային աղէտի մատնել Թուրքերը, եթէ իրենց առաջնորդները ցոյց տային քիչիկ մը քաջութիւն: Գալով Թրքական բանակին, թուական գերակշռութիւն ունի, բայց կազմակերպութիւնը կը պակսի: Արդարեւ, Թնդանօթով կամ հրացանով կռուած են իրարու դէմ՝ աներեւակայելի հեռաւորութեան մը վրայ կանգնած: Եւ եթէ չհաշուենք սկիզբները, սահմանագլուխի կիրճերուն մէջ չեղաւ դէպք մը որ սուրն սուրնի գային: Արդէն սպաննեալներու եւ վիրաւորներու թիւը այնքան փոքր է, որ կը հաստատէ թէ լուրջ գործողութիւններ չեն կատարուած երբեք:

Տիփոն իր ճամբուն վրայ տեսած է բազմաթիւ թղթակիցներ, որոնք ըսած են իրեն.

— «Թուրքերուն մասին լաւ պիտի գրենք, հետեւաբար ոչինչ պիտի գրենք մեր այս տեսածներուն մասին»: Եւ երեւակայել որ, ապագային, պատմութիւնը պիտի գրուի օրաթերթերէ քաղուած այսպիսի լուրերով:

28 Յունիս 1897

Միշտ կախուած կը մնանք այս բանակցութիւններուն, որոնք երբեք չեն յառաջանար: Արտակարգ համբերութիւն պէտք է այս արհեստին մէջ:

Ատենօք անգլիական բանտերուն մէջ ամէնէն ծանր պատիժը կը համարուէր յումպէտս աշխատցնելը: Բանտարկեալներուն աչքին առջեւ կը փլցնէին անոնց քրտինքովը շինածը՝ անմիջապէս որ աւարտէր: Ոչինչ աւելի տաժանելի է, եթէ ոչ տեսնել որ կը քակեն այն հողաթափը, զոր դուն շինած ես հազար խնամքով՝ քովքովի բերելով կտորները: Դեսպանները շատ աւելի գէշ կացութեան մը մէջ կը գտնուին:

Ամէն բան որոշուած է նախապէս: Գիտեն թէ աշխարհի բոլոր բանակցութիւնները ոչինչ կը փոխեն արդիւնքէն: Գիտեն նոյնպէս թէ Թուրքերը լաւ համոզուած են այդ մասին: Ուրեմն կը խօսին խօսելու համար, նօթ կ'առնեն, կ'աշխատին, կը պըրպտեն վաւերաթուղթերը: Միշտ այսպէս է եղած ամէն խորհրդաժողովի մէջ:

11 Օգոստ. 1897

Ռուս գաղութը երեքշաբթի օրուան համար կը կազմակերպէ ճաշասեղան մը եւ հանդէս մը ի պատիւ Նելիտովի: Ռուսական դեսպանատան քարտուղարները շրջաբերական մը ղրկած են բոլոր սլաւական դեսպանատուներուն, նախապէս իմաց տալու եւ քաղաքավարութեամբ հրաւիրելու համար, որ մասնակցին հանդէսին: Մարկով երէկ կը պատմէր Լա Պուլինիէրին թէ շրջաբերականը ստանալէ վերջ գացած է տեսնել պուլկար էկզարքը եւ ըսած. «Չեմ գիտեր թէ դուք ինչ պիտի ընէք, բայց ես ինքզինքս ռուս պաշտօնատար չեմ համարեր, ուրեմն պիտի մերժեմ»: Էկզարքը պատասխանած է. «Ես ալ»: Այս պարզ միջադէպը դիւանագիտական բոլոր տեսակի տեղեկագիրներէն աւելի լաւ կը ներկայացնէ յարաբերութիւնները, որ գոյութիւն ունին Ռուսիոյ եւ Պուլկարիոյ միջեւ:

Երէկ ժամը 10.30ին մեկնեցանք Գատը Քէօյ, որ նստանք Եայլը վիքթորիաներու մէջ եւ գէշ սալարկուած փողոցներէն անցնելով՝ գացինք «Քաղկեդոնի մարգագետինը», ուր կը գտնուի թատրոնը: Այս մարգագետինին մէջէն կ'անցնի վտակ մը, որ կը թափի Մոտայի ծովախորշը: Ուրբաթ օրերը Թրքուհիները կուգան կը նստին ջուրին եզերքը եւ կը դիտեն մարդոց անցնիլը: Կը խոնուին, որքան կրնան, մեծ տաղաւարի մը մէջ, որուն տախտակները գէշ ագուցուած են,— այդ է թատրոնը:

(Շար.)

Գերմանիոյ սպարապետը անմիջապէս հրատարակեց հրամաններ, նոր օրէնքին հիման վրայ: 1914ի այն զինուորները որոնք բանակին մէջ մտած են 1935էն առաջ եւ պիտի արձակուէին հոկտեմբերին, տարի մը եւս պիտի մնան: 1913ի եւ աւելի առաջուան կամաւորներու դասերը պիտի արձակուին: Ներկայ բանակին (550—600.000) պիտի միանան 1915ի զինուորցուները, մօտ 275.000 հոգի:

╳ Ֆրանսական մամուլը խոր մտահոգութեամբ կ՚արձանագրէ երկամեայ զինուորութեան հաստատումը: «Մաթէն» կը գրէ թէ «Հիթլէր համայնավարութիւնը խորտակեց Գերմանիոյ մէջ, այժմ անոր վրայ կը յարձակի Գերմանիայէն դուրս: Գործադրկութեան տեսակէտով 500.000 անգործներ պիտի պակսին երկամեայ զինուորութեամբ»: «Տէմփ» ողբալով Ֆրանսայի քաղաքականութեան սխալները, կը պահանջէ փոխել գայն: «Աքսիոն Ֆրանսէզ» կը պահանջէ երկու տարուան բարձրացնել զինուորութեան շրջանը: Մորիս Թորէզ, Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, Գերմանիոյ նոր կարգադրութեան մէջ կը տեսնէ Ֆրանսան զինուորական դիկտատուրաներով պաշարելու փորձ մը: Աջ թէ ձախ հոսանքները կը պահանջեն ստիպողաբար ժողովի հրաւիրել բանակի յանձնաժողովը: Ժօր. Հիրշօէր կը գրէ թէ «Գերմանիա երկու տարուան բարձրացնելով զինուորութիւնը, կրնայ պատերազմական գործողութեան ձեռնարկել առանց զօրաշարժի»:

ԱՀՌԵԼԻ ԿՌԻՒՆԵՐ ՍՊԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Նոր յարձակում Մատրիտի վրայ

Կռիւները կատաղօրէն կը շարունակուին Սպանիոյ մէջ, իսկ լուրերը միշտ հակասական են: Ապստամբները կը հաղորդեն թէ յուսահատական պայքար մը վերջը անձնատուր եղած է Մալական: Կռիւները սաստկացած են Մատրիտի շուրջը, գործակցութեամբ Մարոքէն հասած զինուորներու: Ապստամբ օդանաւերը նորէն ռմբակոծեցին Իրունը, 100 հոգի սպաննելով եւ նիւթական ծանր կորուստներ պատճառելով: Կառավարական զեկոյց մը կ՚ըսէ թէ Քորտովան ինկած է, բայց ապստամբները կը հերքեն:

Իրազեկ աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ կարմիրները Մէրիտայի մէջ հրապարակաւ գնդակահարած են 700 պատանդներ, քաղաքը լքելէ առաջ:

Լոնտոնի մէջ խորհրդակցութիւններ կատարուեցան մասնակցութեամբ սպանիական դեսպանին, ձեռնարկ մը կատարելու եւ քաղաքացիական պատերազմին սարսափները մեղմացնելու համար: Ժողովին կը մասնակցէին զանազան պետութեանց դեսպանները եւ Անգլիոյ արտաքին գործերու յանձնաժողովը:

Ուտեստեղէնի նեղութիւն կը տիրէ Մատրիտի մէջ, բանակը գրաւած ըլլալով բոլոր տրամադրելի կարագը, կաթը, միսերը եւ թարմ բանջարեղէնները: Սան Սէպասթիայի ռմբակոծութիւնը կը շարունակուի անխնայ:

*** Զօրեքշաբթի գիշեր մեծ ժողով մը գումարուեցաւ Սթատ Պիւֆալոյի մէջ, նախաձեռնութեամբ Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութեան: Ճառախօսները պահանջեցին որ եւ է աջակցութիւն չընծայել ապստամբներուն եւ ընդհակառակն օդանաւեր ղրկել Սպանիոյ կառավարութեան:

⁂ Սպանիական շոգենաւ մը Սէն Նազէռ ապաստանած ըլլալով, ժողովրդական ճակատի կուսակիցները փորձեցին բռնել սպանիացի լրագրող մը, սակայն փախաւ:

╳ «Իւմանիթէ» կը գրէ թէ Իտալիա մինչեւ հիմա 200 օդանաւ ղրկած է Սպանիոյ ապստամբներուն:

ԹՐՈՑՔԻ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ ՎՐԷԺ ԼՈՒԾԵԼ

Գնդակահարութեանց լուրը իմանալէ անմիջապէս վերջը Թրոցքի հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ.

— «Ամբաստանողներուն ուրիշ բան չէր մնար եթէ ոչ գնդակահարել 16 ամբաստանեալները: Եթէ մէկն ու մէկը ներման արժանացած ըլլար, կրնար բանալ Չեկայի ցանցին ծալքերը, ահա թէ ինչու բոլորն ալ յաւիտենական լռութեան դատապարտուեցան: Բայց ես ողջ եմ: Իմ կարծեցեալ ահաբեկչական գործունէութիւնս պէտք է գլխաւորաբար կատարուէր Ֆրանսայի, Տանըմարքայի եւ Նորվեկիոյ մէջ: Այն ոճիրները որ ինծի կը վերագրուին, պատժելի են այդ երկիրներուն մէջ. հետեւաբար իրաւունք ունիմ պահանջելու որ դատական քննութիւն մը կատարուի ինծի դէմ: Բայց միեւնոյն ատեն իմ պարտականութիւնս է երեւան հանել աշխարհի պատմութեան մէջ գործուած ամենամեծ ոճիրներէն մէկը եւ վրէժ լուծել:

թէ պատուակալ պաշտօնի անցնող մը ի՞նչպէս կրնայ թոշակ սահմանել իրեն, Քէչիչեան կը պատասխանէ թէ քարտուղարութիւն ալ կ՚ընէր եւ ատոր համար է թոշակը: Խվգաֆի տնօրէնը նախ դիտել կուտայ թէ օրինական չէ պատուակալ պաշտօն մը կռուան դարձնել եւ անոր հիման վրայ վճարովի պաշտօն մը ձեռք անցընել: Յետոյ կը հարցնէ թէ այդ 40 ոսկին համար շահատուրք վճարուա՞ծ է: Եւ ժխտական պատասխան ստանալով, զարմանք կը յայտնէ որ երբ Քէչիչեան անդին հայրենասիրական պարտականութիւն կը նկատէ եւ իմտական ճիւղին հաղորդել թէ նախորդ խնամակալութիւնները պակաս տուրք վճարած են, ասդին ի՞նչպէս ինք չի վճարեր իր տուրքը:

Խվգաֆի տեսչութիւնը այս տեսակէտով ալ պատասխանատու նկատած է Քէչիչեանը:

Թուրքիոյ ծովային կայանը Իզմիրի մէջ

Նեղուցներու վերազինման առթիւ, Թուրքիոյ նաւատորմին մէկ մասը այսուհետեւ իբրեւ խարիսխ պիտի ունենայ Իզմիրի նաւահանգիստը: Արդէն քանի մը օրէ ի վեր Իզմիր կը գտնուին «Եաւուզ»ը (Կէօպէն), ուրիշ հինգ մարտանաւեր, չորս սուզանաւեր եւ երեք թնդանօթակիրներ: Շատ մը սպաներ բնակարան վարձած են Իզմիրի մէջ, հոն հաստատուելու համար իրենց ընտանիքներուն հետ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵԹՈՎՊԻՈՅ արեւմտեան շրջանէն 70 կալլա ցեղապետներ անգլիական հիւպատոսին դիմելով, խնդրած են Մեծն Բրիտանիոյ թեւարկութեան տակ դնել այդ երկրամասը, որ ունի 80.000 քառ. քիլ. տարածութիւն, կ՚երկարի մինչեւ Սուտանի սահմանագլուխը եւ արեւելեան Ափրիկէի ամէնէն բարեբեր շրջանն է:

ՎՃԱՐՈՎԻ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ շնորհիւ հազարաւոր բանուորներ թափած են Միջերկրականի, Մանշի եւ Ատլանտեանի ափերը, զարմանքի մատնելով տեղացի եւ դրսեցի «առանձնաշնորհեալները»: Թղթակից մը կը գրէ թէ այս միջոցին 45.000 շրջիկներ կը գտնուին Միջերկրականի ափերուն վրայ, մեծ մասը Ֆրանսացիներ, որոնց մէջ կարեւոր թիւ մը կը կազմեն բանուորներ եւ պաշտօնեաներ:

ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ անընդհատ կը շարունակուին Պաղեստինի մէջ: Անգլիական նոր վաշտ մը ճամբայ հանուեցաւ դէպի Երուսաղէմ:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԸ Քորֆուէն Աթէնք գնաց եւ պիտի մնայ երկու օր:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼՊՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Եւր. կեդր. կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմին երկրորդ տպագրութիւնը:

Գին Ֆրանսայի համար 5 ֆր., արտասահման 6 ֆր.:

Դիմել ընկ. Արցախեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Երկրորդ հատորը չէ հրատարակուած տակաւին:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Վալանսի Հ. Յ. Դ. կոմիտէին կողմէ

6 Սեպտ. կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ:

Կը խնդրուի նկատի առնել այդ թուականը:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած Սեբաստիոյ Ենիխան գիւղի Հայր. Միութեան կողմէ

տեղի կ՚ունենայ 30 Օգոստ. կիրակի առաւօտէն սկսեալ,

6 Ռիւսօ, Քէմփ Միրապօ, պառ. Ալպէրի օդասուն պարտէզին մէջ:

Կը խօսի՝ Պ. ՊՕՂՈՍ ՀԻՒՍԵԱՆ

«Աղաւնեան» թատերախումբի կողմէ պիտի ներկայացուին

ՉԱՐԼՍԹՕՆ եւ ԵՐԿՈՒ ԾԱՅՐԱՅԵՂՆԵՐԸ:

Գեղարուեստական ճոխ բաժին:

Օփերեթային ներկայացում Պոնսօի մէջ

ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ ԱԼԱՆ

կազմակերպուած «Արարատ» Միութեան կողմէ

տեղի կ՚ունենայ 30 Օգոստ. կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին,

Հ. Յ. Դ. «ԲԱՐՍԵՂ ՇԱՀՊԱԶ» Ակումբին մէջ, Սրահին:

Երաժշտական բաժինը կը ղեկավարէ Ա. Գ. ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ (դաշնակ)

Մուտք 3 ֆր.:

ԾԱԽՈՒ Է Փարիզէն մէկ ժամ հեռու հաւաքածութեան հատատուն մը, օժտուած արդիական գործիքներով, (թուխսի մեքենայ եւլն.) եւ 2000 քառակուսի մէթր մշակելի հող: Կարելի է գնել գործիքները եւ տեղափոխել: Նպաստաւոր գին: Դիմել՝ Պ. Աչճեանի, 180 rue de Tolbiac, Paris (13):

ՑՈՒՑԱՏԵՍԴ

ՍԱԼՆՈՅ ՁՈՐԻ Հայր. Միութեան փարիզի մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը, 30 Օգոստ. կիրակի կէս օրէն վերջ ժամը 2.30ին, 119 Ավընիւ տ'իթալիի սրճարանը: Կարեւոր օրակարգ: Բոլոր հայրենակիցներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՀԱՄԱ ԶԱՐՍԱՆՃԱԳՑԻՆԵՐՈՒ վերակազմեալ Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը տեղի կ՚ունենայ 28 Օգոստ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին, հայրենակից Աբգարի սրճարանին մէջ: Այս ժողովին կը հրաւիրուին բոլոր անդամ եւ ոչ-անդամ հայրենակիցները: Կարեւոր օրակարգ:

ՎԱՐՁՔՈՎ ՏՐԱՄԱԴՐԵԼԻ Է

Պոմոն-Սէն-Ժիւլիէնի «Վարանդեան» սրահը՝ թատերական ներկայացումներու, հարսանեկան հանդէսներու, նշանախօսութեան, երեկոյթներու եւայլ կարգի ձեռնարկներու համար: Պայմաններուն տեղեկանալու համար դիմել Ժիրայր Տէր-Վարդանեանի, 50 Bld. Beaumont Beaumont St. Julien:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (76)

ՋԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Մասիսի ձիւնափայլ կատարին յանկարծ արեւի ոսկի շերտ մը ինկաւ: Արարատեան դաշտին վրայ չոքած խաւարը հեղհեղէ փէշերը ժողված սկսաւ քաշուիլ խոր խոր ձորերու, քարանձաւներու խորքը, ու թափանցիկ, կապտաւուն մշուշի մէջէն երեւցան դաշտի կենդանացող գիւղերը, կանաչագարդ արտերը, ճերմակի զարնող ճամբաները ու Արաքս գետը, որ նեղ կիրճէն դուրս պրծած՝ խելառ պտոյտներով կը կտրէր Արարատեան դաշտի ամբողջ երկայնքը:

Դաշտի զարթումը հոյակապ պատկեր մըն էր: Տղաք, զմայլած կը դիտէին Արագածի փէշերու տակ կեանք առնող տարածութիւնը: Կարօն սքանչացած՝ նոյն իսկ փորձուեցաւ երգել, Հայաստա՜ն, երկի՜ր դրախտավայր... Բայց հոգեւոր Հրայրը կը ձգէ՞ր, որ գէթ անգամ մը, Կարօն սրտի ուզածին պէս երգէր: Հազիւ առաջին երկու բառը երգած՝ Հրայրը կողը մխեց.

— Սո՛ւս աղուոր, ձայնդ կտրէ:

— Կ՚ուշանանք,— ոտքի ցատկելով բաւ սարկաւագը.— լաւ է ճամբայ ելլենք: Դեռ երկու երեք ժամ ունինք տեղ հասնելու:

— Բայց դու Եղիպիներու տեղը գիտե՞ս,— հարցուց Վահէն:

— Որոշ տեղ մը չունին, տեղէ տեղ կը քշեն ոչխարին հետ հեղհեղէ բարձրանալով: Հիմա հաւանական է, որ արդէն կատարի մօտ լինին: Ինչ որ է՝ հարցնելով կ՚իմանանք: Ասկէ վեր եայլաները կը սկսին: Անշուշտ քոչուորներու կը հանդիպինք:

Առաւօտեան ժամը ութը կը լինէր, երբ հանդիպեցան Ապարանցի հայ հովուի մը:

— Հէ՛յ, ախպէր,— հեռուէն ձայն տուաւ սարկաւագը,— Եղիպիներու Մէհմէտ աղայի կոները ո՞ր կողմն են:

— Հա՛, էտէնց, շիտակ վեր ելէք:

— Հեռո՞ւ է:

— Չէ՛ ախպէր, հունա՛, չորս քայլ անդէք չանդէք՝ կոները կը հասնիք:

Սարկաւագն ու ընկերները սկսան բարձրանալ Արագածի կուրծքը ճանկռող բազմաթիւ ձորերէն մէկով, որու մէջէն կլկլացող պաղօրակ գետակ մը կ՚անցնէր: Թէեւ արդէն յոգնած, բայց վստահ, որ ձորը վերջանալուն՝ տեղ պիտի հասնին, տղաք ուժ կուտային ոտքերնուն:

— Տօ, էս մէկ ժամ է կը քալենք, բայց այդ անտէր հովուի չորս քայլը չվերջացաւ դեռ,— ու յոգնած կանգ առաւ Հրայրը.— ի՞նչ կ՚ըսէք, չնստի՞նք քիչ մը հանգստանալու:

— Շատ հեռու չի կրնար լինիլ,— ուզեց համոզել սարկաւագը, որ ամէնէն շատ յոգնած էր,— լաւ է շարունակենք. արդէն Արագածի գագաթներուն մօտեցանք:

Ձորը վերջացած էր: Աննշան բարձունքի մը կատարը հասած էին, երբ Արագածի գագաթները երեւցան՝ շրջապատուած ընդարձակ արօտատեղիներով: Վառ կանաչ մը, հազարաւոր վայրի ծաղիկներ, ու բազմաթիւ ոչխարի հօտեր ցրուած զանազան ուղղութեամբ, եւ իրարմէ շատ հեռու տարբեր գիւղացիներու պատկանող վրաններու խմբաւորումներ:

Տղոց կեցած տեղին մօտ, չորս կամ հինգ հարիւր քայլ հեռաւորութեան մը վրայ, ոչխարներու մեծ հօտ մը կ՚արածէր: Թաղիքէ ապայ մը ուսերուն՝ հովիւը ծանր ծանր հօտը առաջ կը քշէր դէպի տղոց կողմը: Աւելի հեռուն, բազմաթիւ վրաններ կիսաշրջան մը բոլորած էին, որոնց մէջ իր մեծութեամբ աչքի կը զարնէր կեդրոնի վրանը:

— Հէ՜ հէ՜յ... բարով կուգո...— պոռաց սարկաւագը,— էդ մալը ո՞ւրունն է:

— Հէ՜յ, ես Մէհմէտ բէկի չօպանն եմ,— ձայն տուաւ հովիւը,— մալը մեր աղայինն է: Աստուծոյ բարին վրանիդ գայ, էդ ո՞ւր բարով:

— Աղայիդ ղօնախ կուգանք, Ալի բէկը հո՞ն է:

— Հէյ, մի՛ մտնենք, գալուստ չուներ են... ես ձէն կուտամ Ալի բէկին, ու հովիւը, երկու ձեռքերը բերանին շուրջը դրած, դէպի վրանները դարձաւ ու զարմանալի բարձր ձայնով պոռաց.

— Հէ՛հէ՜յ...

— Հէ՛հէ՜յ...— վրաններէն մէկը դուրս գալով պատասխանեց հովուին:

— Ալի բէկին քաղքցի ղօնախներ կուգան... հէհէ՜յ, խապար տուէք աղային, հէ՜յ...

Հինգ րոպէ չանցած, կեդրոնական վրանէն մէկը դուրս եկաւ ու նետուեցաւ ձիու մը վրայ եւ ձին շիտակ դէպի հովիւը սկսաւ քշել: Բայց, կ՚երեւի, նշմարելով մեր բարեկամները, որոնք բարձունքին վրայ նստած կը հանգստանային, թափով ձին բաց ձգեց ու հասաւ տղոց մօտ: Քանի մը քայլ հեռու՝ ձիէն վար ցատկեց երիտասարդը, ու մինչ վարանքով կը մօտենար ծանօթ դէմք մը տեսնելու ակնկալութեամբ, մէկ ալ ձիու սանձը բաց ձգած առաջ վազեց.

— Գա՛րեգին:

— Ա՛լի:

Ու երկու ընկերները իրար փաթթուած համբուրուեցան:

— Ասոնք իմ բարեկամներս են,— սարկաւագը ներկայացուց իր ընկերները,— իմ ազիզ բարեկամներս:

— Եղօրս բարեկամները գլխիս վրայ տեղ ունին: Բարի եկաք, հազար բարի եկաք, ես ու իմոնքս ձեր ծառաներն ենք,— ու Ալի բէկը մէկուն մօտենալով՝ ձեռները թօթուեց:

Բացի Վահէէն, որ սարկաւագէն լսած էր Ալի բէկի մասին, մնացածները ապշած իրարու կը նայէին: Ալի որքա՞ն գրական հայերէն կը խօսէր այդ լեռնական քիւրտ երիտասարդը:

— Ուրեմն, վերջապէս եկար, Գարեգին ջան,— ու Ալի բէկը կրկին գրկախառնուեցաւ սարկաւագի հետ,— աչքերուս չեմ ուզեր հաւատալ: Որքա՜ն ժամանակ է որ քեզ չեմ տեսած: Կարծեմ երկու տարին անցաւ: Անիրաւ լուր ալ չէին տար քու մասին: Ներեցէք խնդրեմ,— դարձաւ Վահէին ու ընկերներուն,— որ առաջ ինկած ձեզ առաջնորդեմ: Մեր չները մեզ նման կիսավայրենի են, կրնան վնասել, ու Գարեգինի մէջքէն գրկած՝ առաջ անցաւ:

Կովկասեան եղբօր Քիւրտերու գլխաւոր Մէհմէտ բէկի տղան՝ Ալի բէկը, Գէորգեան Ճեմարանի դասարանական բաժինը Գարեգինի հետ միասին աւարտած էր երկու տարի առաջ: Դպրոցի մէջ, երկու պատանիները շատ շուտով մտերմացեր էին իրարու, մինչեւ որ տարիներու ընթացքին այդ մտերմութիւնը փոխուած էր բոլորովին եղբայրական ջերմ սիրոյ:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

■■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■■

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

(ՆՐԹԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 28 ՕԳՈՍՏՈՍ

VENDREDI 28 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3203

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԻՆՉԵ՞Ր Կ'ՈՒՐՈՃԱՅ ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ

Շարունակելով դղրդագին անակնկալներու քաղաքականութիւնը, Հիթլէր պարտաւորիչ զինուորութիւնը բարձրացուց երկու տարուան, օգոստոս 24ին,— ճիշդ այն օրը երբ ֆրանսական դեսպանին կը հաղորդէր թէ որոշած է արգիլել զէնքի եւ ռազմանիւթի արտածումը դէպի Սպանիա, ուղղակի թէ անուղղակի:

Գերմանիա այս վերջին յանձնառութիւնը կը ձգձգէր 20 - 25 օրէ ի վեր: Նոյն իսկ Իտալիոյ չէզոքութեան յայտարարութենէն վերջը:

Ռազմանիւթերու արգելքի յայտարարութեան առթիւ հազիւ գոհունակութեան հառաչ մը արձակած, Փարիզ, եւ տարբեր մըն ալ Հռոմ եւ Լոնտոն մատնուեցան լուրջ մտահոգութեան:

Հիթլէրական Գերմանիան չառանց Թողեց անցաւ հաւասարութեան գետինը: Այժմ գերակշռութեան պայքար մըն է որ կը մղէ, գոնէ ցամաքի վրայ:

Այս առթիւ, որքա՜ն խօսուն են հրատարակուած թուանշանները՝ Գերմանիոյ բանակին տարողութեան մասին:

Փարիզի թերթերը սահման չեն դներ իրենց վառ երեւակայութեան, արդէն իսկ 1,200,000 հաշուելով Գերմանիոյ զինուորներուն թիւը՝ մինչեւ 1936ի վերջը, իսկ 2,450,000էն աւելի՝ 1937ին, իբրեւ հետեւանք երկամեայ զինուորութեան:

Լոնտոնի թերթերը, աւելի պաղարիւն, մէկ միլիոն կը հաշուեն Գերմանիոյ կանոնաւոր բանակին թիւը, հիմ բռնելով ներկայ թիւը, 550 - 600,000, բայց առանց հաշուելու միւս մարտական կազմակերպութիւնները, որոնց անդամները միշտ կ'աճին:

Համաձայն նորագոյն վիճակագրութեանց, միւս պետութիւններէն Խ. Միութիւնը ունի 1,300,000 զինուոր, որոնք մօտերս պիտի բարձրանան 1,550,000ի. Ֆրանսա՝ 684,000 (պահեստի բանակը՝ 4,000,000), Իտալիա՝ 1,250,000, Անգլիա՝ 213,000 (երկրապահ բանակը՝ 128,000), Ռումանիա՝ 180,000, Չեխօսլովաքիա՝ 150,000, Աւստրիա, որ վերջերս վերահաստատեց պարտաւորիչ զինուորութիւնը՝ 70,000:

Աւելորդ է յիշեցնել թէ այս բոլոր թիւերը կը ներկայացնեն խաղաղութեան շրջանի ուժերը: Իսկ պատերազմի ատեն . . . կարելի է քառապատկել կամ տասնապատկել, համաձայն իւրաքանչիւր երկրի մարդահամարին, զինուորագրութեան եղանակին եւ նիւթական կարողութեանց:

Այսպէս կամ այնպէս, եթէ չհաշուենք Խ. Միութիւնը, Գերմանիան Եւրոպայի մէջ կը ներկայացնէ ամէնէն զօրաւոր բանակը, ահարկու եւ յարաճուն սպառազինութեամբ:

Արդ, նոր Գերմանիան այս բարձունքին հասաւ բաղդատաբար շատ կարճ ժամանակաշրջանի մը մէջ, եւ սրընթաց, մէկը միւսէն չընդհատելի անակնկալներով:

Վերսայլի դաշնագրին տրամադրութեամբ, պարտեալ Գերմանիան իրաւունք չունէր 100,000 զինուորէն աւելի պահելու, այն ալ կամաւորական հիման վրայ, եւ ոչ թէ պարտաւորիչ զինուորութեամբ:

Տարիներով համակերպելէ եւ յետոյ տրտնջալէ, մաքառելէ վերջ, Գերմանիա 1933 հոկտ. 14ին քաշուեցաւ զինաթափութեան խորհրդաժողովէն, ինչպէս եւ Ազգերու Դաշնակցութենէն, եւ սկսաւ գործել, համաձայն կանխորոշ ծրագրի մը:

1934 մարտ 27ին Գերմանիոյ զինուորական ելմտացոյցը (1934 - 35) կը նախատեսէր 54,300,000 անգլ. ոսկի՝ բանակին եւ 14,800,000 ոսկի՝ օդատորմիղին համար:

1935 մարտ 10ին Հիթլէր պաշտօնապէս կը ծանուցանէր թէ Գերմանիա ռազմական օդատորմիղ ունի:

1935 մարտ 16ին կը վերահաստատէր պարտաւորիչ զինուորութիւնը, 500,000 հոգինոց բանակով մը:

1935 մայիս 21ին զինուորցու կը հռչակէր բոլոր Գերմանացիները, 18էն 45 տարեկան:

Յաջորդ օրը, 22 մայիս, կը ծանուցանէր թէ զինուորութեան հրջանը մէկ տարի է:

1935 յունիս 18ին նաւային դաշնագիր մը կը կնքէր Լոնտոնի մէջ, իրաւունք ստանալով նաւատորմիղ մը կազմելու Անգլիոյ տորմիղին 35 առ հարիւր համեմատութեամբ:

1936 մարտ 7ին էջ մըն ալ կը պատռէր Վերսայլի դաշնագրէն, վերագրաւելով եւ վերազինելով Հռենոսի ապազինեալ շրջանը:

Եւ ահա երկամեայ զինուորութիւն՝ 1936 օգոստոս 24ին:

Մի հարցնէք թէ ո՛ւր կրնայ յանգիլ այս զինարշաւը, մանաւանդ ներկայ մթնոլորտին մէջ, երբ ճակատագրական պայքարի մը բռնուած են քաղաքական եւ ընկերային հոսանքները:

Մի հարցնէք, դարձեալ, թէ ի՛նչ վրդովիչ գաղանիքներ կը պարունակէ հիթլէրական Գերմանիոյ եւ ֆաշական Ճափոնի յարաճուն գործակցութիւնը՝ քաղաքական եւ զինուորական գետնի վրայ:

Բոլոր պետութիւններն ալ միեւնոյն անմեղունա՛կ բանաձեւը ունին,— ապահովութիւն, ինքնապաշտպանութիւն: Եւ նոյն դասական առածը.— Եթէ խաղաղութիւն կ'ուզես, պատերազմի պատրաստուէ:

Բայց նոր Գերմանիան ինքնիրեն տուած է, նաեւ, ուրիշ առաքելութիւն մը,— մարտնչիլ «համայնավարական քաոսին դէմ»:

Մամուլը ամէն օր կ'արծարծէ այս ազդանշանը, եւ պաշտօնական զեկոյցներն ալ չեն ծածկեր այդ ձգտումը: Ընդհակառակն: Իսկ զինուորութեան շրջանին կրկնապատկումը նոյն պայքարին գործնականացումն է:

Կ'արժէ աւելի լայնօրէն քննել այս խնդիրը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ստալին եւ Վորոշիլով ճառ խօսա՞ծ են ձայնասփիւռով, պատերազմի մասին

«Փօփիւլէռ», ընկերվարական պաշտօնաթերթը, երէկ հետեւեալ հեռագիրը հրատարակած էր Մոսկուայէն, օգոստոս 26 թուականով.—

Ոստիկանութիւնը այսօր ձերբակալեց Քարլ Ռատէքի գրական թղթակիցը, Թիվէլ: «Փրավտա» կը գրէ թէ պէտք է սպասել որ շուտով ձերբակալուին ուրիշ դաւադիրներ եւ իրենց արժանի պատիժը կրեն:

✕ Լոնտոնի թերթերը կը գրեն.— Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ Զինովիեւի եւ ուրիշ 15 նախկին վարիչներու գնդակահարութենէն վերջը, ԲԱԶՄԱԹԻՒ ԹՐՈՑԿԻԱԿԱՆՆԵՐ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԱԾ ԵՆ Խ.ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԲՈԼՈՐ ՄԱՍԵՐՈՒՆ ՄԷՋ:

✕ Երէկ Ռիւթէրի գործակալութիւնը հետեւեալ հեռագիրը կը հրատարակէր Մոսկուայէն.— «Խորհրդային իշխանութիւնները բացարձակապէս կը հերքեն թէ Ստալին, Վորոշիլով եւ մարաջախտ Թուխաչեւսկի ճառեր խօսած են կարմիր բանակին, ձայնասփիւռի միջոցաւ, ինչպէս կը հաղորդէին Լոնտոնէն հասած կարգ մը տեղեկութիւններ: Մոսկուայի մէջ ոչ ոք լուր ունի այդպիսի ձայնասփիւռ ճառէ մը»:

Արդ, Լոնտոնի «Տէյլի Մէյլ»ը եւ ուրիշ թերթեր կը գրեն (27 օգոստ.).—

Ստալին, խորհրդային զինուորական պետերը՝ Վորոշիլով, Թուխաչեւսկի եւ Ալքսնիս երէկ եղերերգու (տրամաթիք) ճառ մը խօսեցան խորհրդային անթելի բոլոր կայաններէն: Մէկ ժամ փորձեր կատարելէ վերջ մինչեւ իրիկուան ժամը 4 (Մոսկուայի ժամով 7), բոլոր կայաններուն ազդարարուեցաւ պատրաստ գտնուիլ: Յետոյ հրամայուեցաւ ունկնդրել «մեր յոյժ սիրեցեալ առաջնորդներուն» ձայնասփիւռ ճառերը ուղղուած բանակին: Քանի մը վայրկեան վերջը լսուեցաւ Ստալինի ձայնը.

— «Ընկերներ կարմիր բանակի, կը գտնուինք ծանրակշիռ դէպքերու նախօրեակին: Որ եւ է ատեն կրնաք հրաւիրուիլ ձեր կեանքը տրամադրելու չունեւորներու (պրոլետար) հայրենիքին պաշտպանութեան համար: Ձեր հայրենիքը ձեզմէ կը սպասէ կատարել ձեր պարտականութիւնը: Խ. Միութիւնը սիրելի է մեզ բոլորիս համար եւ մենք զայն պիտի պաշտպանենք մէկ մարդու պէս: Խօսք մը՝ մեր մեծ երկրի սահմանապահ զինուորներուն,— Արթուն կեցէք: Ձեր աչքերն ու ականջները այժմ կը պահպանեն հայրենիքը: Եթէ հարկ ըլլայ, ձեր մարմինները պիտի կեցնեն թշնամին: Ամէն ինչ որ դրամը կրնայ գնել, ամէն ինչ որ մարդկային հանճարը կրնայ հնարել եւ ամէն ինչ որ բանուորներու արտակարգ աշխատանքը կրնայ կատարել, ձեր ձեռքերուն մէջ դրուած է եւ պիտի դրուի, Խ. Միութեան պաշտպանութեան եւ փառքին համար: Պահեցէք այդ զէնքերը իբրեւ թէ ձեր եղբայրներն ըլլային, խնամեցէք զանոնք, սիրեցէք զանոնք, որովհետեւ անոնք մեր եւ ձեր պաշտպանութեան միջոցները կը կազմեն վայրենի թշնամիներու դէմ»:

Յետոյ խօսեցաւ Վորոշիլով: Շեշտելով թէ ամբողջ աշխարհ այսօր շատ աւելի ռազմատենչ է քան որ եւ է ատեն 1918էն ի վեր եւ թէ աշնանային ռազմափորձերը կրնան յետաձգուիլ, զինուորական գործավարը յայտարարեց.

— «Ձեզմէ շատերը արդէն լիովին մարզուած են դիմագրաւելու եւ ջախջախելու որ եւ է յարձակում մեր մայր հայրենիքին վրայ: Պահեցէք ձեր գնդակները եւ ոգին: Պատրաստ եղէք, որովհետեւ մարտակոչը կրնայ ձեզի հասնիլ որ եւ է ատեն»:

Թուխաչեւսքի ալ իր կարգին քանի մը խօսք ուղղեց կարմիր սպաներուն: Ապա Ալքսնիս, օդանաւային ուժերու վարիչը, հետեւեալ խօսքերն ուղղեց օդանաւային կայաններու եւ դպրոցներու մէջ հաւաքուած օդաչուներուն.

— «Մեր երկրին պաշտպանութեան ամենամեծ հոգը դրուած է ձեր վրայ: Դէպքերը կը զարգանան սրընթաց: Թող ամէն մարդ հոգ տանի ինքնիրեն եւ իր մեքենային: Երկուքն ալ պէտք է գտնուին կատարելութեան ամենաբարձր աստիճանին վրայ: Ոչ մէկ թերութիւն պէտք է գտնուի ձեր պատրաստութեան մէջ, ճակատագրական պահուն: Աշխատեցէք որ դուք եւ բոլոր անոնք որ կը գտնուին ձեր հրամանին տակ ըլլան աշխոյժ եւ արթուն: Կը մօտենայ օրը ապացուցանելու ձեր սէրը հանդէպ ձեր ծննդավայրին, կուսակցութեան եւ առաջնորդներուն»:

«Տէյլի Մէյլ» կ'աւելցնէ թէ ձայնասփիւռը յանկարծ կեցաւ այս բացագանչութեամբ, առանց «Էնթէրնասիոնալ»ի սովորական երգեցողութեան եւ նոյն իսկ առանց հաղորդելու թէ ձայնասփիւռը վերջացած է:

✕ Հեռագրի մը համաձայն, արդէն իսկ հարցաքննութեան ենթարկուած են նախորդ վարչապետ Ռիքով, «Իզվեստիա»ի խմբագիր Պուխարին և Ռատէք:

Թրոցքի ազդարարութիւն կը ստանայ

Նորվեկիոյ դատական նախարարութիւնը ազդարարութիւն մը ուղղեց Թրոցքիի, գիտել տալով թէ խախտած է իր բնակութեան համար դրուած պայմանները: Այդ ազդարարութեան համաձայն, եթէ Թրոցքիի «գրական արտադրութիւնը» կը վերաբերի ներկայ քաղաքական դէպքերուն եւ ցուցմունքներ կ'ընէ գործելու եղանակներու մասին, այդ ալ հակառակ է դրուած պայմաններուն: Դատական նախարարութիւնը հրամայած է անցագիրներու կեդրոնական վարչութեան՝ Թրոցքիի հաղորդել բոլոր պայմանները եւ խնդրել որ յանձն առնէ Նորվեկիա բնակութեան միջոցին չխառնուիլ արտասահմանի վերաբերեալ քաղաքական ներկայ խնդիրներու: Իր գրական արտադրութիւնը պէտք է սահմանափակուի պատմական ուսումնասիրութիւններով և տեսական ընդհանուր վերլուծումներով, որոնք ուղղուած չըլլան որ եւ է երկրի դէմ: Թրոցքի պէտք է գրաւոր յանձնառութիւն ստորագրէ այս մասին:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԱՐԱԲՆԵՐԸ սկսան ռումբեր ղրկել թղթատարով, իբրեւ նոր եւ աւելի ազդու միջոց մը պայքարի: Ոստիկանութիւնը ազդարարեց ժողովուրդին չբանալ որ եւ է ծրար, եթէ չեն ճանչնար ղրկողը:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՍՊԱՐԱՊԵՏԸ Փարիզ կը հասնի կիրակի օր: Ներկայ պիտի ըլլայ ֆրանսական ռազմափորձերուն:

ԻՆՉՈ՞Ւ ՓԱՐԻԶ ԵԿԱՒ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԵԼՄՏԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ

Համայնավարները կը խղճեն վարչապետին

Ինչպէս հաղորդած էինք, առջի օր Փարիզ եկաւ Տոքթ. Շախթ, Գերմանիոյ ելմտական նախարարը, խորհրդակցելու համար ելմտական եւ սեղանաւորական խնդիրներու մասին:

Այս այցելութիւնը զուգադիպած ըլլալով Գերմանիոյ երկամեայ զինուորութեան օրէնքին հրատարակութեան, դժգոհութիւն պատճառեց մանաւանդ համայնավարական շրջանակներու մէջ: Տոքթ. Շախթի այցելութեան առթիւ սեղան մը սարքուած էր, մասնակցութեամբ վարչապետին եւ արտաքին նախարարին: Պ. Մորիս Թորէզ, համայնավար կուսակցութեան քարտուղարը, անմիջապէս նամակ մը ուղղեց Պ. Պլումի, նախ զարմանք յայտնելով որ Պանք տը Ֆրանսի նոր վերատեսուչը իր առաջին այցելութիւնն սկսաւ Պերլինէն, փոխանակ Լոնտոնի, յետոյ գիտել տալով.

— «Ճիշդ այն պահուն երբ Հիթլէր կը փութացնէ իր զինարշաւը, ծանրապէս սպառնալով աշխարհի խաղաղութեան եւ Ֆրանսայի ապահովութեան, մեր ժողովուրդին արժանապատուութեան և խաղաղութեան դատին համապատասխան չի թուիր որ մասնաւոր պատիւներ ըլլան Ռայխսպանքի տնօրէնին: Մանաւանդ որ, մեր նախարարները տեղի տալով ներքին եւ արտաքին ֆաշականներու պայքարին, կը խուսափին մասնակցիլ Հանրապետական Սպանիոյ համար կատարուած ժողովրդական ցոյցերուն»: (Կ'ակնարկէ երեքշաբթի օրուան հրապարակային ժողովին, որուն չմասնակցեցան ոչ նախարարները, ոչ ալ Պ. Ժուհօ, Աշխատանքի Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարը):

Վարչապետը անմիջապէս պատասխանեց այս նամակին, մերժելով այն տեսակէտը թէ սարքուած ընդունելութիւնը չի համապատասխաներ Ֆրանսացի ժողովուրդին արժանապատուութեան եւ խաղաղութեան դատին: «Վըստահ եղէք թէ ժողովրդական Ճակատի կառավարութիւնը չպիտի թոյլատրէ որ եւ է բան որ հակառակ ըլլայ Ֆրանսայի արժանապատուութեան: Կառավարութիւնը ձեռք առած է և պիտի առնէ բոլոր անհրաժեշտ միջոցները՝ երկրին ապահովութեան համար: Ան չի մոռնար եւ չպիտի մոռնայ թէ որ եւ է ազդ որ ինքզինքը կը լքէ, վտանգի կ'ենթարկուի եւ առով իսկ վտանգած կ'ըլլայ ընդհանուր խաղաղութիւնը: Բայց կառավարութիւնը գիտէ նաեւ որ խաղաղութեան կամքը ֆրանսական արժանապատուութեան ձեւերէն մէկն է, իսկ խաղաղութեան կազմակերպութիւնը ֆրանսական ապահովութեան պայմաններէն մէկը: Ահա թէ ինչու ան որ եւ է ատեն չի յուսահատիր խաղաղութենէն, եւ որ եւ է ատեն — ըլլայ իսկ Գերմանիոյ երկամեայ զինուորութեան հաստատման յաջորդ օրը— չուզեր խուսափիլ խօսակցութիւններէ որոնք տնտեսական, ելմտական թէ քաղաքական գետնի վրայ կրնան դիւրացնել եւրոպական հարցերու ընդհանուր կարգադրութիւն մը»:

Ուրեմն, հակառակ համայնավար կուսակցութեան բողոքին, հացկերոյթը տեղի ունեցաւ չորեքշաբթի օր, Պանք տը Ֆրանսի մէջ, մասնակցութեամբ Պ. Լէօն Պլումի, ինչպէս եւ ելմտական, առեւտրական, ազգ. տնտեսութեան նախարարներուն եւ ուրիշ երեւելիներու: Նոյն իրիկունը հացկերոյթ մըն ալ գերմանական դեսպանատունը սարքեց:

Թէ Փարիզի եւ թէ ուրիշ մայրաքաղաքներու թերթերը մեծ կարեւորութիւն կուտան կատարուած բանակցութեանց: Կարծողներ կան թէ նոյն իսկ ֆրանքեւխորհրդային դաշնագիրը խնդրոյ առարկայ է եւ թէ Տոքթ. Շախթ շատ աւելի փափուկ պաշտօն մը ստացած է քան կը կարծուի: Ան յաջող գործեր կատարեց Կեդր. Եւրոպայի մէջ եւ հիմա կ'ուզէ սակարկել Ֆրանսայի հետ, հրապուրիչ առաջարկներ ներկայացնելով:

Այս առթիւ թերթերը կը գրեն թէ Գերմանիա հետզհետէ կ'ամրապնդէ իր զինուորական կապերը Ճափոնի հետ: Երկու երկիրներու զինուորական ներկայացուցիչները բանակցութիւններ կը կատարէին ատենէ մը ի վեր եւ արդիւնքը բարեյաջող կը համարուի: Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին, բայց իրազեկներ կը պնդեն թէ զինուորական դաշինք մը կնքուած է, սերտ գործակցութեան համար:

ԱՆԳԼԵՒԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԵՑԱՒ

Անգլիական զօրքը Սուէզ պիտի քաշուի

Օգոստ. 26ին Լոնտոնի մէջ ստորագրուեցաւ անգլեւեգիպտական դաշնագիրը, նոր շրջան մը բանալով երկու երկիրներուն յարաբերութեանց միջեւ: Անգլիոյ ներկայացուցիչներն էին արտաքին նախարար Պ. Իտըն, լորտ Հըլիֆաքս, նախկին վարչապետ Մաքտօնըլտ եւ Եգիպտոսի բրիտանական մարզպանը՝ Սըր Մայլզ Լէմփսըն: Եգիպտոսի 13 պատուիրակները, իրենց գլուխն ունենալով վարչապետ Նահաս փաշան, ստորագրեցին դաշնագիրը: Այս առթիւ խօսուած ճառերը ձայնասփիւռով կը լսուէին Եգիպտոսի մէջ: Անգլիոյ կողմէ ճառ մը խօսեցաւ Պ. Իտըն, ուրախութիւն յայտնելով որ նոր շրջան մը կը բացուի: Այս ճառը Ֆրանսերէնի թարգմանուեցաւ, որպէսզի Եգիպտոսի բոլոր պատուիրակներն ալ հասկնան: Եգիպտոսի կողմէ խօսեցաւ Նահաս փաշա, շեշտելով թէ դաշնագիրը կրնայ համարուիլ իբրեւ խորհրդանշան մը, որուն շնորհիւ Անգլիա եւ Եգիպտոս աշխարհի առջեւ կ'երեւան իբրեւ բարեկամ եւ հաւասար երկիրներ, միացած՝ ազատ գործակցութեամբ եւ անկեղծ զինակցութեամբ: «Իր անունը դնելով այս պատմական դաշնագրին տակ, Եգիպտոս, օրրանը փառաւոր եւ վաղեմի քաղաքակրթութեան մը, իր ձեռքը կը դնէ մեծ եւ ազատ Անգլիոյ ձեռքին մէջ, այսպէս նոր շրջան մը բանալով Արեւելքի եւ Արեւմուտքի յարաբերութեանց մէջ»:

Յետոյ սկսաւ ստորագրութեան արարողութիւնը: Դաշնագրին երկու բնագիրները, մէկը ֆրանսերէն, միւսը անգլիերէն, նախ ներկայացուեցան Նահաս փաշայի, որ մերժելով Անգլիոյ արտաքին նախարարութեան գրիչը, ինքնահոս մը բացաւ եւ ստորագրեց: Այս գրիչը ձեռքէ ձեռք անցաւ Եգիպտոսի պատուիրակներուն մէջ: Ապա Նահաս փաշա իր գրիչը հրամցուց Պ. Իտընի որ ժպտեցաւ եւ յետոյ յանձնեց Մաքտօնըլտի: Երկու բնագիրները ստորագրուելէ վերջ, Պ. Իտըն եւ Նահաս փաշա երկու նամակներ ստորագրեցին, որ փոխանակուած են երկու կառավարութեանց միջեւ եւ Նահաս փաշա խնամքով պահեց ոսկի գրիչը, իբրեւ պատմական յիշատակ մը:

Դաշնագրին ստորագրումը ողջունուեցաւ թնդանօթի 21 հարուածներով:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԳՈՒԹԷՆ ՆԵՐՍ

ԲԵՐԻԱՅԻ «ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ» ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԱՍԻՆ

Զինովիեւ - Սմիրնով խմբակին դատավարութիւնը պատմութեան ամէնէն անմոռնալի երեւոյթներէն մէկը պիտի մնայ: Մարդիկ որ տասնեակ տարիներու յեղափոխական կեանք ունին իրենց ետին եւ աշխարհի մէկ վեցերորդ մասին տէր ու տնօրէնն են եղած, մարդիկ, որ համաշխարհային չափանիշով ծրագիրներ կ'որոճային ու յեղափոխական գործերու կը ձեռնարկէին, մարդիկ, որ բազմաթիւ ժողովուրդներու ճակատագրին հետ են խաղցած ու աշխարհակալ պետութիւններու ահուսարսափը հանդիսացած,— այսօր այնպիսի վիճակի մը մատնուած են որ մարդկային միտքը այլ եւս անընդունակ է ըմբռնելու: Ամէնէն հանճարեղ հոգեբանն իսկ ապշահար պիտի քարանայ Մոսկուայի դատական հանդոյցին առջեւ: Իրօք որ շատ մութ է եղեր մարդկային հոգին ...

Բերիան ճիգ չի խնայեր ապացուցանելու համար, թէ Անդրկովկասի հանրապետութեան մէջ երեւան հանուած բոլոր ընդդիմադիր համայնավարները կը հանդիսանային Թրոցկիական - զինովիեւական ահաբեկչական կեդրոնի գործակալները Հայաստանի, Վրաստանի եւ Ազրբէջանի մէջ: Թրոցքի - Զինովիեւ - Քամենեւ խմբակը Ստալինեան ղեկավարութեան դէմ մղած իր պայքարի ընթացքին ջանացած է օգտագործել Խ. Միութեան ծայրամասերու ազգային - անջատական շարժումները եւ գործակցութեան հրաւիրած ընդդիմադիր տարրերը: Ազգային հանրապետութեանց անջատական տարրերն ալ իրենց կարգին առիթը չեն փախցուցած ազգայնական ծրագիրները իրականացնելու դիտումով օգտագործել Ռուսաստանի ներքին կուսակցական պայքարները: Ցատկապէս այդ երեւոյթը աչքի կը զարնէ Անդրկովկասի մէջ:

«Անդրկովկասը — կ'ըսէ Բերիա — օժտուած է շարք մը առանձնայատկութիւններով, որոնք կը տարբերեն զայն Խ. Միութեան շատ ուրիշ շրջաններէ եւ հանրապետութիւններէ: Անցեալին մէջ Անդրկովկասի մէջ զօրաւոր էն եղած մենշեւիկներու, Դաշնակներու եւ Մուսավաթականներու հակախորհրդային կուսակցութիւնները: Խորհ. իշխանութեան սկզբնական տարիներուն Անդրկովկասի հանրապետութեանց մէջ զօրաւոր էր ազգայնի ոգին, ազգային անջատական խմբաւորումները կուսակցական կազմակերպութեանց ներսը: Այդ առանձնայատկութիւնները կը նշմարուին նմանապէս տնտեսական եւ ազգային բարդ կեանքին մէջ, ինչ որ աւելորդ դժուարութիւններ կը ստեղծեն ընկերվարական շինարարութեան համար: Կուսակցութեան եւ խորհ. իշխանութեան դէմ մղուած պայքարի ընթացքին թշնամին բազմաթիւ անգամներ փորձած է օգտագործել Անդրկովկասի համայնավարներու այդ դժուարին եւ իւրայատուկ պայմաններու մէջ տարած աշխատանքը: Եւ պատահական երեւոյթ չէ բնաւ, որ Թրոցքի - զինովիեւական հակայեղափոխական տարրերը իրենց վնասարար եւ ահաբեկչական գործունէութիւնը ծածկելու համար, կը կրեն Անդրկովկասի հանրապետութեանց աշխատաւոր ժողովուրդներու «ազգային իղձերու» արտայայտիչի դիմակ»:

Համաձայն Բերիայի, համայնավար «հակայեղափոխական» խմբակներ բոյն եւ դրած Երեւանի, Թիֆլիսի, Բագուի, Պաթումի, Գանձակի եւ Լէնինականի մէջ: Այդ խմբակները «իրենց առաջադրած նպատակներով ու գործելակերպով ոչ միայն նոյնացած էին Անդրկովկասեան հանրապետութիւններէն դուրս չպրտուած հակայեղափոխական մենշեւիկներու, Դաշնակներու եւ Մուսավաթականներու եւ ասոնց գաղտնի գործակալներու հետ, այլ եւ կը հանդիսանային անոնց կազմակերպիչ ուժը՝ գլխաւորելով պայքարն ընդդէմ ընկերվարութեան յաղթանակներու Անդրկովկասի հանրապետութեանց մէջ»:

Այս ընդհանուր ամբաստանութիւններէն վերջ, Բերիան կանգ կ'առնէ իւրաքանչիւր հանրապետութեան վրայ զատ - զատ:

Վրաստանի ընդդիմադիրները (Թումանով, Ակիրտաւա, Ջիխլացէ Ջիգաշվիլի, Կազարով, Անանին, Մուդրիյ, Վարնազով, Բերցենիշվիլի, Օրոլենսկի, Խախանով, Մարշանիա, Կանտելակի, Գավրիանի եւ ուրիշներ) բոլորն ալ «յայտնի են իբրեւ նախկին ազգային - անջատականներ», որոնք Անդրկովկասի Դաշնակցութեան կազմութեան առեն ուժգնօրէն պայքարեցան յանուն խորհ. Վրաստանի անկախութեան: Բոլոր երեւոյթները ցոյց կուտան, որ վրացի համայնավարները մինչեւ վերջն ալ իրենց պայքարը չէին դադրեցուցած: Այդ մասին կարեւոր մերկացումներ ըրաւ յայտնի Թրոցկիական Տէր Վահանեան, Մոսկուայի դատավարութեան առեն յայտարարելով, թէ «իրենք 1932ին կապ են հաստատած վրացի անջատականներու հետ, որոնք ահաբեկման կողմնակիցներ էին» («Պրաւտա», 22 օգոստ.): Կասկած չկայ, որ Վրաստանի վերջին ընդդիմադիր շարժումը ազգային աստառ ունեցած եւ վրացի անջատականները փորձած են ամէն միջոց գործադրել իրենց երկրին անկախութիւնը ձեռք բերելու: Ինքը Բերիան կը վկայէ, որ «այդ մարդիկ Անդրկովկասի դաշնակցութեան վերացումը կը համարէին իրենց նախկին տեսակէտներու յաղթանակ»:

Տարբեր գոյն է առած ընդդիմադիր շարժումը Բագուի մէջ: Այդ շրջանի «հակայեղափոխականները» չնչին բացառութեամբ ոչ - Ազրբէջանցիներ են (Բաղդասարով, Կրիլով, Կուզմին, Մոկշինով, Զերնիշեւ, Լեւադին, Ապալկով, Պակին, Կազատաեւ, Կովալեւ, Բուկաչէնկո, Դէմին, Դուրնով, Բայրամով, Բարայեւ եւ ուրիշներ): Պայքարող խմբակին այլազգի կազմը պէտք է բացատրել Բագուի իւրայատուկ պայմաններով: Խորհրդային քարիւղի մայրաքաղաքն ըլլալով, Բագուն ունի տասնեակ հազարաւոր բանուորութիւն, որուն որակեալ մասը ոչ - Ազրբէջանցիներ են: Եւ որովհետեւ Բագուի ընդդիմադիրները զուտ բանուորական խնդիրներով կը զբաղէին, բնական է որ շարժման գլուխ անցնէին աչքի զարնող անձեր, որոնք մեծ մասով այլազգիներ են: Ինքը Բերիան կը խոստովանի, որ Բագուի հակայեղափոխականները «բանուորները կը հրաւիրէին գործադուլի»:

Երկու շաբաթ առաջ ընդդիմադիր շարժումին նուիրած յօդուածիս մէջ («Ց.», օգոստ. 15) այն տեսակէտն էի յայտնած, թէ համայնավարներու «ահաբեկչական» խուճապահար աղմուկի նպատակներէն մէկն ալ այն է, որ այդ ընդհանուր վայնասունի մէջ խեղդուին դրամի տիրապետութիւնը վերահաստատելէ վերջ յառաջ եկած բանուորական դժգոհութիւնները: Այլապէս ոչ մէկ Թրոցկիական կամ զինովիեւական չէր համարձակեր կուշտ եւ գոհ բանուորը «գործադուլի հրաւիրել»: Ծիծաղելին այն է, որ համայնավարները կ'արդիլեն բանուորական որ եւ է գործադուլ եւ անոր կազմակերպիչները կ'ուզեն «մոխիր վերածել» ճիշդ այն առեն, երբ հրատարակուած է նոր սահմանադրութեան նախագիծը, որ կը համարուի «աշխարհիս ամէնէն ռամկավար եւ կատարեալ» սահմանադրութիւնը ...

Հայաստանի ընդդիմադիր համայնավարներէն շատ անուններ չի յիշատակեր Բերիան: Ընդամէնը երեք հոգիի անուն կուտայ՝ Խանջեան, Ստեփանեան եւ Գալոյեան: Սակայն, եթէ Անդրկովկասի կարմիր փոխարքան Ազրբէջանցի եւ վրացի հակայեղափոխական համայնավարներու մասին ընդհանուր ակնարկներով կը խօսի, հայ համայնավարները մեղադրելու համար «կոնկրէտ» յանցանքներ կը մատնանշէ: Իր հակահայ զգացումները չկրնար զսպել, երբ խօսքը կը վերաբերի Հայերուն կամ Հայաստանին: Այն ածականները, որ Բերիան կը գործածէ հայ ամբաստանեալներու մասին («սրիկայ», «ստոր արարած», եւն), երբեք չի կցեր վրացի կամ ազրբէջանցի համայնավարներու անունին: Վրացին «նախկին» ազգային - անջատական է, Ազրբէջանցին՝ «հակայեղափոխական - ահաբեկիչ», իսկ Հայը «սրիկայ եւ ստոր արարած»: Իր յօդուածին առանցքը կը կազմէ հայ հակայեղափոխութիւնը: Բերիան զատ - զատ կանգ կ'առնէ Խանջեանի, Ստեփանեանի եւ Գալոյեանի «հակայեղափոխական» գործունէութեան վրայ:

Ստեփանեանի մասին Բերիան հետեւեալը կը գրէ.

— «Երեւանի մէջ յայտնաբերուած է Ստեփանեանի Թրոցկիական - ազգայնական հակայեղափոխական խմբակը: Ցայտնի եղաւ, որ այդ սրիկան եւ ստոր արարածը, դեռ Մոսկուա ուսանած առեն, ապա վերջին չորս - հինգ տարիները Հայաստանի կրթական գործավար ըլլալով (սուտ է. Ստեփանեանը գործավար է եղած քանի մը ամիս միայն. Ա.Ա.), յետոյ իբրեւ մարքս - լենինեան ինստիտուտի տեսուչ,— այդ ամբողջ շրջանին կատարած է Թրոցկիական - ազգայնական հակայեղափոխական աշխատանք՝ հակայեղափոխական խմբակներ կազմակերպելով եւ կուսակցութեան ղեկավարութեան ու Խ. Միութեան կառավարութեան դէմ ահաբեկում քարոզելով: Ստեփանեանը իր մերկապարանոց հակայեղափոխական տրամադրութիւնները կը սնուցանէր ազգայնական զարշահոտութեամբ» ...

Գալոյեանի մասին.

— «Հայաստանի կուսակցական յանձնախմբի նախկին քարտուղար Գալոյեանը — այդ սրիկան եւ դիմակաւորը — ուղակի կը գործակցէր հակայեղափոխական Թրոցկիականներուն եւ զինովիեւականներուն:

«Կուսակցութենէն ծածկած է իր 1927ին Թրոցկիական ըլլալը, հովանաւորած է Թրոցկիականները եւ գործակցած է Ստեփանեանի հակայեղափոխական - ահաբեկչական խմբակին: Հակառակ Ստեփանեանի հակայեղափոխական, Թրոցկիական եւ ազգայնական արտայայտութիւններու մասին անհատ կուսակցականներու կողմէ եղած նախազգուշացումներուն,— Գալոյեանը ոչ միայն Ստեփանեանի խմբակը մերկացնելու միջոցներ ձեռք չէ առած, այլ ընդհակառակն դատապարտած է կուսակցական այն ընկերը որ վար առած էր Ստեփանեանի դիմակը: Գալոյեան իր տունին մէջ հիւրընկալած է Ստեփանեանը անձամբ ունկնդրելով անոր հակայեղափոխական դաշնակցական « դատողութիւնները »:

« Շրջանային եւ քաղաքային կոմիտէներու կողմէ երեւան հանուած հակայեղափոխական Թրոցկիականները Գալոյեան վերընդունած է կուսակցութեան մէջ. Գալոյեան կը հովանաւորէր զանոնք, իսկ կուսակցական յանձնախմբի միւս անդամները ականջները կախ (կ'ուզէ ըսել էշերու նման: Ա. Ա.) կը վաւերացնէին Գալոյեանի քշած որոշումները »:

Խանջեանի մասին.

— « Թրոցկիականներու, զինովիեւականներու եւ ուրիշ հակայեղափոխականներու հանդէպ արթնութիւնը կորսնցնելու եւ անոնց գործակցելու տեսակէտէն յատկապէս հրահանգիչ են այն փաստերը, որ կը վերաբերին Հայաստանի Կոմկուսի Կեդր. կոմիտէի քարտուղար Խանջեանին եւ Հայաստանի կուսակցական յանձնախմբի (Կուսգոլեկիա) նախկին քարտուղար Գալոյեանին:

« Ինչպէս յայտնի դարձաւ, Հայաստանի Կոմկուսի Կեդր. Կոմիտէի նախկին քարտուղար Խանջեան, դեռ 1934 — 5ին, տեղեկատուութիւն ըստանալով Ստեփանեանի եւ անոր խմբակի հակայեղափոխական, ահաբեկչական եւ քայքայիչ գործունէութեան մասին, այդ խմբակը մերկացնելու համար միջոցներու չէ դիմած:

« Երբ դեռ 1934ին կուսակցական յանձնախումբը քննած էՍտեփանեանի հակայեղափոխական գործունէութեան վերաբերեալ նիւթերը եւ անպարտ է հռչակած զայն, գոցելով եւ ծածկելով գործը,— Խանջեան կոճկելով կուսակց. յանձնախմբի յանցագործ արարքները՝ վաւերացուցած է այդ որոշումը:

« Խանջեան իր մահէն առաջ գրածնամակի մը մէջ կը խոստովանի թէ «կուսակցական յանձնախմբի մէջ Ստեփանեանի գործին քննութեան առեն իմ կողմէ թոյլատրուած է կուսակցական ղեկավարի մը համար աններդ սխալ »:

« Ստեփանեանի հակայեղափոխական - Թրոցկիական գործին քննութիւնը, վերջերս Հայաստանի մէջ հակայեղափոխական Թրոցկիական և ազգայնական տարրերու մերկացումը ցոյց կուտան որ Խանջեան, «աններդ սխալ » թոյլատրած է ոչ միայն Ստեփանեանի խմբակի գործին մէջ, այլեւ կորսնցնելով իւրաքանչիւր համայնավարին, առաւել եւս կուսակցական կազմակերպութեան մը ղեկավարին անհրաժեշտ արթնութիւնը, հովանաւորած է հակայեղափոխական ազգայնական տրամադրութիւնները, թոյլ պայքար է մղած Թրոցկիական, Դաշնակցական եւ ուրիշ հակայեղափխկն. տարրերու դէմ եւ առով իսկ օժանդակած է անոնց հակախորհրդային գործունէութեան »:

Մնացած մասը կը վերաբերի «հայ հակայեղափոխական քաղքենի - ազգայնական «ռամկավար» կուսակցութեան ականաւոր գործիչ Զօպանեանի » Խանջեանին ուղղած նամակներուն, որ արդէն յայտնի է մեր ընթերցողներուն («Ցառաջ», Օգոստոս 22) :

Շնորհակալութիւն յայտնելով Պ. Բերիայի, որ գոնէ մեռած մարդու մը հասցէին չի գործածեր «սրիկայ եւ ստոր արարած » որակումները, անցնինք բուն խնդրին :

ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԹԵՐ ՈՒ ԴԷՄ

ՊԱՏՐԱՆՔՆԵՐ ԵՒ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Դ. ԵՒ ՎԵՐՋԻՆ ՄԱՍ)

Զորմիսեան կրնա՞յ ժխտել այն իրողութիւնը թէ գաղթահայ այս տասնամեայ ճակատումը Երեւանէն կը կառավարուի:

Իսկ Երեւանը ունի մէկ որոշ նպատակ,— նիւթեղէն եւ բարոյական հայրենիքները (երկիր ու արտասահման) արմատապէս զերծ կացուցանել Դաշնակցութեան ազդեցութենէն, ժխտել իր այս ձգտումը, կը նշանակէ կամ բարեմիտ ըլլալ, եւ կամ բարեմիտ ձեւանալ:

Ու Երեւանը ճիշդ տեղին կը փորձէ խլեցնել հարուածը: Տեղին, որովհետեւ, մեր իրականութեան մէջ, այսօր, աջ ճակատը Դաշնակցութիւնն է՝ անկախութեան նշանաբանով ու եռագոյն խորհրդանշանով: Աւելին,— Զորմիսեան դուր կը մտատանջուի « պահպանողական »ի որակումի մասին: Հայ իրականութեան մէջ Դաշնակցութիւնը, այսօր, միակ ճշմարիտ պահպանողականութիւնն է զոր կը կատարէ: Պահպանողականութիւն մը, սակայն, որ մեր լեզուի ընթացիկ իմաստը չունի եւ որ բառին եւրոպական մեկնաբանութիւնը պէտք է ստանայ,— պահպանող:

Կը հարցնեմ, ուրեմն,— ի՞նչ է որ կը ձգտինք կատարել այժմ: Պահպանել, չէ՞, ինչ որ ժառանգուած է մեզի,— լեզու, մշակոյթ, ֆիզիքական գոյութիւն, բարք, աւանդութիւններ եւ հայրենիք: Պահպանել եւ բարուքով եւ մշակոյթով,— ըստ պայմաններուն ու կարելիութիւններուն :

Զգիտեմ՝ հա՞րկ է,— տակաւին,— բնորոշել եւ Երեւանի ձգտումը՝ մեր այս ձգտումին դէմ :

Այս ճակատագրական պայքարին մէջ մե՞նք կը յաղթենք թէ Երեւանը,— ցոյց պիտի տայ ապագան:

Առ այժմ պարզ ու յստակ պէտք է ըլլայ մեզի համար, թէ «խորհրդային»ը ու «անկախ»ը պիտի շարունակեն բախիլ — երկրի մէջ թէ արտասահման — նոյնիսկ հակառակ մեր կամքին :

Ու քանի կայ այդ պայքարը, ցընորք է խորհիլ ու աւելորդ ժամանց՝ մանաւանդ գրել թէ՝ հնարաւոր է ու դիւրին կազմել նաեւ հայ ժողովրդական ճակատ մը:

Նոյնքան մակերեսային դատումի արդիւնք է այն մտածողութիւնը թէ՝ «հայրենիքի օգնութիւն եւ գաղութներու պահպանումը զուտ քաղաքական հանգամանք չունին »:

« Զունի՞ն», թէ պէտք չէ ունենան:

Վերջինը, անշուշտ:

Բայց, անոնց տրուած է այդ բնոյթը: Այս բացայայտ իրողութի՞ւնը եւս հարկ է բնորոշել նոյնիսկ ... 1936ին: Ու այն ալ՝ «Ցառա՞ջ»ի մէջ ...: Կը հարցնեմ ձեզի, Զորմիսեան,— դուք հայրենիքի օգնելու տենչանք ունի՞ք թէ ոչ: Ֆրանսայի մէջ կա՞ն ձեզի նման բազմաթիւ մտաւորականներ: Այո՞: Նուիրումի պատրաստ զանդուա՞ծ: Կայ, չէ՞: Ուզա՞ծ էք ձեր հնարաւոր մասնակցութիւնը բերել այդ օգնութեան,— ի հարկէ: Կրցա՞ծ էք,— ոչ: Ինչո՞ւ: Ո՞վ արգելք է եղած կամ կանխորոշ կերպով փակած է ամէն կարելիութիւն:

Երեւանը, այնպէս չէ՞:

Ուրեմն, կրկին նոյն հարցումը,— Երեւանը ինչո՞ւ դրած է այդ արգելքը: Զինադադարին Հայրենիքի Օգնութեան Մարմնի կեդր. վարչութեան ատենադպիրն էի: Երբ մարմինը խառն կազմ ունէր: Մենք մեր գործը նոյնքան խանդավառօրէն շարունակեցինք՝ Հայաստանի խորհրդայնացումէն ու նոյնիսկ Դաշնակցական մտաւորականութեան բանտարկումէն ու հալածումէն վերջ: Ու երբ Ցովհ. Թումանեան ու Թաղիանոսեան Պոլիս եկան, յանուն նորակազմ Հօկի, ու լսեցին մեր ղեկուցումը, « Հայոց բանաստեղծը» հիացած բացականչեց ·

— Ախր, մենք զուր յոգնութիւն ենք յանձն առել մինչեւ Պոլիս գալու, դուք էստեղ մեզանից լաւ էք աշխատում հայրենիքի օգնութեան համար:

(ԽՄԲ.— Թումանեան նոյն յայտարարութիւնը ըրած է նաեւ մեր խըմբագրին, երկար տեսակցութեան մը ընթացքին):

Դժբախտաբար անիմաստ լաւատեսութիւն մը սկսած է դառնալ նաեւ միայն տեղական խնդիրներու մասին հասկացողութեան գալու յոյսը կամ ցանկութիւնը :

Աթէնքի մէջ, վերջերս, եղաւ փորձ մը: Ոչ մէկ տարակոյս, որ մեր ընկերները ամէն զիջողութիւն ըրին:

Տեղեա՞կ էք արդիւնքին :

Բայց դուք գիտէք նաեւ Դաշնակցութեան եւ Ռամկավարներու միջեւ կատարուած բանակցութիւնները եւ անփառունակ ելքը:

Երբ այս է իրականութիւնը, աւելորդ մարդանք է, ըստ իս, յեղյեղել ճակատի մը յանկերգը: Մեր զանուածները պէտք ունին կարելիութիւններ լսելու: Բայց մանաւանդ, լսելու բաներ, որոնք զինքը չեն չէղեցներ իրականութիւններն ու կողմերու ձգտումները յստակ տեսնելու հնարաւորութենէն:

Այդ չեղումին չի՞ տանիր Զորմիսեանի այն պարբերութիւնը թէ,— « Հայրենիքի օգնութիւնը եւ ներգաղթը քաղաքական խնդիր չեն, անով շահագրգռուած են ինչպէս Դաշնակցականը, նոյնպէս համայնավարը, ռամկավարը եւ չէզոքը: Այս կազմակերպութիւնները անիմաստ կը դառնան առանց հայրենիքի: Ի՞նչ բանի համար պիտի աշխատի Դաշնակցականը կամ ուրիշ կուսակցութեան պատկանող մը, եթէ հայրենիքը չըլլայ · ի՞նչպէս պիտի կրնայ իր ծրագ-

---

Մ Ե Ղ Ր   Կ Ե Ր Է Ք

ՀԱՅ - ԲՈՅԺ կը փակէ իր երկրորդ տարեշրջանն ալ Սեպտեմբերի թիւով, որ լոյս կը տեսնէ այս շաբթու: Այդ թիւէն կ'արտատպենք այս յօդուածը.—

Պատմութեան չափ հին է մեղրին գործածութիւնը:

Քահանայեւոյ երկրին մէջ, հաց ու պանիր ուտելու մեր գիւղական սովորութեան նման՝ ամէն օր մեղրով հաց կ'ուտէին Իսրայելացիները,— եւ այնքան առատ էր որ, եթէ հաւատք ընծայենք Աստուածաշունչին, «մեղր կը հոսէր գետնէն ու ժայռերէն» (Ա. ԹԱԳ. Գլ. ԺԴ. 25 եւ ՍԱՂՄ. Գլ. ՁԱ. 16), նոյնիսկ մեղուները մեղր կը կապէին սատկած առիւծներուն երախին մէջ (ԴԱՏ. Գլ. ԺԴ. 8):

Առատ էր մեղրը, նաեւ, Հայաստան ծաղկաշատ եւ գեղածիծաղ աշխարհին եւ հարեւան երկիրներուն մէջ: Քսենոփոն կը պատմէ թէ, Նահանջ Բիւրուցի ժամանակ, երբ հայկական լեռներէն կ'իջնէր դէպի Սեւ Ծով, իր զինուորները մեծ քանակութեամբ մեղր գտան ու կերան,— եւ ահա ամբողջ բանակը թունաւորուեցաւ, բոլորը սկսան զառանցել, փսխել, անկարող ոտքի վրայ կանգնելու՝ փորհարութեան պատճառով, «անոնք որ քիչ կերած էին, գինովի պէս էին, իսկ անոնք որ շատ կերած էին, գիւահարի կամ մահամերձի կը նմանէին »(*) : Բարեբախտաբար ոչ ոք մեռաւ: (Թունաւորման պատճառին մասին կը խօսինք իր կարգին):

Անմահական սնունդ կը համարուէր, մեղրը, Եգիպտոսի մէջ եւս:

Յունական դիցաբանութիւնը կ'աւանդէ թէ աստուածները շատ կը սիրէին մեղրը: Դիցուհին Հերէոս ողիմպեան աստուածահօր կը մատուցանէր նեկտար, այլ մանաւանդ ամբրոսիա, մեղրանման ծաղկահիւթ մը, բայց եօթն անգամ աւելի քաղցր քան մեղրը: Հելլէն հեղինակները շատ կը գովաբանեն, մասնաւորաբար, Հիմետտոս լերան մեղրը, որուն համը, կ'ըսեն, ծանօթ է նոյնիսկ անմահ աստուածներուն: Պիւթագորաս չի մոռնար, սակայն, յանձնարարել նաեւ մահկանացուներուն, մասնաւորաբար ծերերուն՝ մեղր ուտել, աւելցնե՞մ՝ կարագով :

Կարելի՞ է մոռնալ, խնդրե՛մ, աննման Վիրգիլիոսը, միա՛կը որ գիտէ գնահատել մեղրը եւ բանաստեղծելով անուանել զայն՝ «երկնային ցօղ»(*) եւ «աստուածային նուէր»)ՄՇԱԿԱԿԱՆՔ, Գլ. Դ.) :

Գոթական աւանդութիւն մը կը յանձնարարէ նորապսակ ամոլին, ամուսնութեան առաջին 30 օրերուն, սնանիլ միայն ու միայն մեղրով, այն հաւատքով թէ մեղրակերութիւնը կը պարտադրէ յարգանք ի մասին Եհովայի առաջին պատուիրանքին: Թերեւս ալ այս աւանդութենէն կը ծագի «մեղրալուսին» բացատրութիւնը, զոր կը գործածեն առաւատ մոնողները ամէն ժողովուրդի մէջ :

Եւ ահա մեր ժողովրդական երգերը,— հայ գովական աղջիկներն են, որ իրենց սիրականին կը մատուցանեն.

Սարի թրթնջուկ թազա ,
Մեղր ու շաքար քեզ մազա ···

X

Այստեղ, չուկաներուն մէջ կը ծախուի երկու տեսակ մեղր.— Շաքարամեղր (miel à sucre), եւ ծաղկամեղր: Կայ նաեւ խարդախ մեղր մը: Առաջին երկուքը կը պատրաստուին մեղուներու կողմէ, երրորդը՝ արհեստական եղանակով: Բայց միայն ծաղկամեղրն է արժէքաւորը եւ սննդականը: Արհեստական մեղր պատրաստելու համար՝ կ'առնեն թանձր շաքարաջուր, վրան կը կաթեցնեն քանի մը կաթիլ քացախ կամ լիմոնի ջուր, յետոյ կը տաքցնեն,— ահա ձեզի մեղր : Շաքարամեղրն ալ կը պատրաստուի՝ մեղուներուն տալով, իբրեւ սնունդ, շաքարաջուր :

Խարդախ մեղրեր կը պատրաստուին նաեւ գետնախնձորի, նշայի, ալիւրի, գազի, խէժի, շաքարի զանազան բաղադրութիւններով, որոնք կը ծախուին իբրեւ մեղր արեւելեան երկիրներէ ներածուած :

25 Ցուլիս 1921 թուակիր Ֆրանսական օրէնքով արգիլուած է բոլոր այս պատրաստութիւնները ծախել իբրեւ անարատ մեղր: Վաճառորդները պարտաւոր են մեղրին ամաններուն վրայ գրել թէ ի՛նչ պատրաստութիւն է :

Անարատ մեղրը կը պատրաստուի, ինչպէս գիտէք, մեղուներու եւ ծաղիկներու դաշնակցութեամբ: Ահա թէ ինչո՛ւ մեղուներու եւ ծաղիկներու տեսակին, պատրաստութեան ժամանակին համաձայն՝ արտադրութիւնն ալ կը տարբերի գոյնով, անուշահոտութեամբ եւ համով: Նարպոնական մեղրերը խնկունի ծաղկին (romarin) հոտն ունին, ճերմակ են եւ կոկոլիկ, իսկ նորմանտական մեղրերը՝ թանձր եւ գունեղ: Պրըթոնական մեղրերը թուխ են եւ քչիկ մը կծու, իսկ փրովանսեան մեղրերը՝ եղնդեղի (լավանդա չիչէկի) հոտ ունին: Քորսիքայի մեղրերը տտասխի (չիմշիր) դառնութիւն մը կը մատնեն, մինչ ալպեան մեղրերը կը պահեն նրբահոտ ծաղիկներու բոյրը :

Ընդհանրապէս, լաւագոյն մեղրը գունեղ է (ճերմակը նուազ յարգի է), քաղցր հոտ մը ունի, ոչ բշտակած կ'ըլլայ, ոչ ալ դերձանի

(*) ANABASE, Xénophon, Trad. M. Feuillet, Edit.— Bélin Frères, 1894, Գիրք Դ. Գլ. Ը:

(*) Մեր տիտանեան Բագրատունին, իր թարգմանութեան մէջ, բառացի փոխադրութեամբ մը, կը գրէ «օդային մեղր», մինչ ֆրանսական թարգմանութիւնը, աւելի ազատ (էմիլ Փէսօննօ), կը նախընտրէ ըսել «երկնային ցօղ»: Բագրատունին կ'աւելցնէ սակայն.— «Վասնզի ըստ կարծեաց հնոցն ի ցօղոյ օդոյ եւ երկնից զծաղկամբք եւ զտերեւովք իջեալ յօրինեն մեղուք զմեղրն» :

րած հայրենիքէն ուժեղ, եթէ ան զօրաւոր չըլլայ, ուժեղ չըլլայ»։

[illegible]

ները։ Այդ երկուքը կը ժխտե՞ն իրար, թէ կը լրացնեն։ Ինք ի՞նչ կերպով կ'ըմբռնէ «զօրաւոր հայրենիք»ը, ու համայնավարը ի՞նչ կերպով։ Ու այդ ըմբռնումները լրացուցի՞չ են իրարու, թէ հակասական, իրար չէզոքացնող նոյնիսկ։

Ու տարօրինակ չէ՞ որ դարձեալ հարցումի ձեւով կ'ըսէ թէ իրեն համար «անհասկնալի է սակայն թէ ինչու հայ համայնավարը այնքան Հայ պիտի չըլլայ, որքան ֆրանսացի համայնավարը՝ Ֆրանսացի»։

Ո՞վ պիտի պատասխանէ այս հարցումին։ Ու ո՞վ պիտի ըսէ մանաւանդ թէ՝ հայ համայնավարը կրնայ Հայ ըլլալ այնքան որքան Դաշնակցականը։ Բայց խնդիրը իր Հայ ըլլալէն կախում չունի, այ իր այն պատրաստակամութենէն ու նոյնիսկ հաստատ համոզումէն թէ՝ Հայաստանի վարիչ համայնավարներն ալ ոչ միայն իրեն չափ ու Դաշնակցականէն աւելի Հայ են, այլ եւ հայօրէն կը գործեն։

Եզրափակենք, սակայն։ Տեղական թէ ընդհանրական, զուտ ազգային թէ համահայկական ոչ-քաղաքական խնդիրներուն ու նոյնիսկ քաղաքական հարցերու մասին Դաշնակցութիւնը պատրաստ է ամէն գործակցութեան։ Ուժեղ հայրենիքի իր ըմբռնումը՝ ուժերու գերագոյն ու համախումբ նուիրումովը կ'ըլլայ։ Բայց, իր այդ ցանկութեան ճիշդ հակառակ քաղաքականութիւն ունի Երեւանը։ Հակադաշնակցական արտասահմանը ենթակայ է Երեւանին։ Ճակատ, մեր իրականութեան մէջ, միայն մէկ կերպով ըմբռնած է Երեւանը,— Ընդդէմ Դաշնակցութեան, քանի որ, կը խորհի, հայ կեանքին մէջ ան է… փաշականը, հիթլէրականը կամ տը Լա Ռոքեանը։

Երեւանը դէմ է որ եւ է գործակցութեան Դաշնակցութեան հետ, որովհետեւ, այդ գործակցութիւնը, կը խորհի, կ'ուժեղացնէ Դաշնակցութիւնը եւ հակադաշնակցական զանգուածին մէջ կը մեղմացնէ, առ նուազն, դէպի Դաշնակցութիւնը ատեղծուած ատելութիւնը։ Իսկ այդ ատելութեան նուազումը կը նշանակէ Դաշնակցութեան ուժեղացումը, ինչ որ, իր կարգին, ուժեղացումը կը նշանակէ անկախութեան գաղափարին։

Ու «խորհրդային»ը՝ հարուածելու համար «անկախութիւն»ը՝ կը հարուածէ Դաշնակցութիւնը։

Ու պիտի շարունակէ հարուածել,— ոչ մէկ պատրանք այդ մասին,— ինչպէս «անկախութիւն»ը, իր կարգին, կը հարուածէ «խորհրդային»ը՝ երկրի թէ արտասահմանի մէջ, հակառակ Ձեկային գոյութեան՝ մոնելով համայնավար կ. կ.ի եւ «վարչապետական» սենեակէն ներս, ինչպէս եւ արտասահմանի մէջ հակադաշնակցական մտաւորականութեան ամէնէն տիպար ներկայացուցիչին՝ Վ. Մալէզեանին արտասանել չտալով,— նոյնիսկ խորհրդայնացման տարեդարձի հանդէսին — «խորհրդային» բառը՝ «Հայաստան» բառին հետ (Վ. Մալէզեանը ենթագիտակցօրէն ըրած է այդ, ծաւալող ու բարձրացող ալիքն է, արտասահմանի մէջ, որ կը մտնէ մարդոց մէջ ու խօսիլ կուտայ։ Այս ալ մեր քաղաքական յաղթանակն է՝ նոյնիսկ մեզ անխծողներու բերնին մէջ․․)։

Զանանինք ու մանաւանդ զանգուածը չսնուցանենք անիրականալի գրոյցներով։

Ըլլանք իրապաշտ ու, ակամայ թէեւ, հանդուրժենք հայ կեանքի այս դժբախտութեան։ Բայց, չընկրկինք։

Քաղաքական պայքարը, եւ քաղցր է, եւ դառն։

ԿԱՐՕ ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ

ԶՕՐ. ԱՐՇԱԿ ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆ ՄԱՀԸ

— . —

ՎԻԷՆՆԱ, 24 օգոստոս ([illegible]) — Օգոստոս 18ին մեռաւ զօրավար Արշակ Կամսարական, որ [illegible] ցարական բանակին մէջ։ Ծնած էր 1851ին [illegible]։ [illegible] որուն աւարտումէն յետոյ, Արշակ զինուորական վարժարան կը մտնէ եւ 1873ին սպայ կ'ըլլայ։ Նոյն տարին կը ծագի ռուս-թրքական պատերազմը, որուն կը մասնակցի նաեւ երիտասարդ սպան։ Փլեւնայի նշանաւոր հակատին՝ Օսման փաշային կը հետեւի։ Փլեւնայի երրորդ պաշարման միջոցին կը պատահի արկած մը, զոր ռուս նկարիչները անմահացուցին, կուռի քառասուն մէկ վայրկեանին՝ ռուս զօրավար Սքոպէլեւի ձին գնդակահար կ'ըլլայ, Արշակ Կամսարական իր սպիտակ նժոյգը փութացուած զօրավարին կը տրամադրէ։

Ժամանակին մեծ դէպքերէն մին էր Պալքանեան լեռներու անցքը, զոր ռուս բանակը յաջողութեամբ գլուխ հանեց, Իմիտլի կիրճէն Փիփքա անցնելով եւ պատերազմին բախտը վճռելով։ Արշակ Կամսարական հոն դադար չառաւ, այլ յառաջապահներուն գլուխն անցած՝ մինչեւ Չաթալճա խուժեց։ Ցարը հայ զօրականին շնորհեց հետեւեալ շքանշանները.— Ս. Սթանիսլաւ, Գ. եւ Բ. կարգ, Ս. Աննա Գ. եւ Դ. կարգ, ռումանական Երկաթեայ Խաչին Վլատիմիր Դ. կարգ, որ շատ քիչերուն կը տրուէր։

Ծայրագոյն արեւելքի մէջ զինուորական կարեւոր պաշտօններ կատարելէ յետոյ, Արշակ 1896ին Փեթերպուրկ կը վերադառնայ եւ սպայակոյտին մէջ յատուկ աստիճան կը ստանայ։ Այնուհետեւ կ'ըլլայ յաջորդաբար Թիֆլիզի, Քիեւի զինուորական յանձնախումբի նախագահ, աւելի յետոյ գնդապետ եւ 1908ին զօրավար։

Արշակ Կամսարական ամուսնացած էր Գէորգ Ե. Կաթողիկոսի ազգական Զուրինեան (Զուրինոֆ) ընտանիքի մէկ աղջկան հետ։ Երիցագոյն որդին, Պետրոս Կամսարական, այժմ Վիէննա կը գտնուի եւ գերդաստանին պետն է։

Ընդհանուր պատերազմին՝ զօրավար Արշակ Վիէննա կը գտնուէր։ Ռուս յեղափոխութեան պատճառով կորսնցուց իր հարստութիւնը։ Սակայն Արմենակ պէյ Կամսարական (Եգիպտոս) իր աջակցութեամբ թեթեւցուց զօրավարին և անոր ընտանիքին ապրուստի դժուարութիւնները։

Զօրավարին [illegible] Արտաքին գործոց [illegible] (որ խոշոր ծաղկեպսակ մըն ալ դրած էր զօրավարին դագաղին վրայ) եւ Երիտ. Միութիւնը։

ԱՐՓԻԱՐ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՀԱՌԷՆ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

—•—

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Զարս. Երիտ. Միութեան դաշտահանդէսը տեղի ունեցաւ Իգնոյեան եղբայրներու պարտէզին մէջ։ Առաւօտ կանուխ շատ մը հայրենակիցներ իրենց ճաշով միասին հանդիսավայր փութացեր էին հովանաւոր ծառերու տակ։ Երիտասարդներ, կիներ, մանուկներ, պահ մը հեռու քաղաքի ժխորէն հայրենի բնագաւառի վերյիշումները ապրելու տենչանքով հանդիսավայր լեցուած էին։

Ինը տարի է որ այս միութիւնը կ'աշխատի իր կարողութեան չափով օգտակար հանդիսանալ իրեններուն եւ հաւաքականութեան։ Ունի երգչախումբ մը, «Արաքս» անունով։ Ղեկավարութեամբ սիրուած ջութակահար Պ. Ջէօրէքճեանի՝ երգչախումբը հակառակ իր կազմաւորման շրջանին մէջ ըլլալուն, բաւական յաջողութեամբ երգեց քանի մը կտորներ։

Հայրենակից Մելիտոսեան բացման խօսքին մէջ վեր հանեց երիտասարդական շարժումներու անհրաժեշտութիւնը։ «Մեր ժողովուրդի նման տառապող ազգերէն աւելի, մենք հարկ կը զգանք երիտասարդական շարժման։ Այս կարգի շարժումներ մեր ապագայ վերելքը կը դիւրացնեն եւ մեր գոյութիւնը կ'երկարեն օտար եւ անհրապոյր երկինքներու տակ»։

Բնագաւառի կեանքէն առնուած քանի մը հետաքրքրական խաղեր կատարեցին Պ. Պ. Փ. Աստուրեան, Հ. Աւետիսեան, Սամսոն Ջէճեան, Լեւոն Ստեփանեան, եւ Օր. Փառանձեմ Պապոյեան։

Տեղի ունեցաւ վիճակախաղ մը արդիական ձեւով, զոր պատրաստած էր հայրենակից Համբ. Աւետիսեան։

Երգ, արտասանութիւն եւ փանթէզիներ կատարեցին փոքրիկներ եւ երիտասարդներ։ Իրիկունը ուշ ատեն պարպուեցաւ պարտէզը։

Հայրենակից

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

—•—

ՄԱՐՍԷՅԼ.— «Շահրիկեան» սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Աբէլեան Թատերախումբին կողմէ կազմակերպուած ներկայացումը։ Նորակազմ Թատերախումբը աշխատանք չլացած չէր հաճելի երեկոյթ մը սարքելու համար։ Հակառակ բոլոր խոչընդոտներուն, Թատերասէր բազմութիւն մը փութացած էր քաջալերելու համար Թատերախումբը։

Սիրող երիտասարդներ, իրենց օրապահիկը ապահովելէ վերջ, կը ճգնին իրենց աշխատանքով օգտակար հանդիսանալ հաւաքական կեանքին։

[illegible] եան եւ Հացագործեան իբրեւ սիրողներ իրենց դերին կը գիտակցէին, Ընկ. Բիւզանդ իր դերը կատարեց ուշագրաւ յաջողութեամբ։ Տեղի ունեցաւ վիճակախաղ մը որուն առարկաները ընկերներ եւ համակիրներ սիրով տրամադրած էին։ Լիոնէն քաղաքս հասած ընկ. Ց. Թորոսեան արտասանեց փանթէզի մը կուշտ ու կուռ խնդուք պատճառելով։

Ներկայացումը վերջացաւ զուարթ տրամադրութեամբ եւ ցանկութիւն յայտնուեցաւ որ այս կարգի ուրախ օփերէթներ յաճախ կրկնուին։

Ցուշարար

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԴԷՄՔ ՄԸ ԱՆՀԵՏԱՑԱՒ

— . —

Անցեալ օր մեռաւ Տիկին Ժիւլիէթ Ատամ, հարիւրամեայ գրագիտուհի մը, որ իր ատենին աչքառու դեր կատարած է Ֆրանսայի պատմութեան մէջ։ Շքեղ սալոն մը ունէր երիտասարդ օրերուն եւ կը համարուէր 19րդ դարու Տիկին Սթալը։ Իր հիւրերն էին օրուան երեւելիները,— գրագէտ, արուեստագէտ, երգահան, դիւանագէտ, քաղաքագէտ։ Իր ամենամեծ բարեկամներէն մէկն էր Տիկ. Ժորժ Սան։ Ինք էր որ ասպարէզ քաշեց Փիէռ Լօթին եւ քաջալերեց Մոփասանը։ Իր մտերիմներէն էին Վիքթոր Հիւկօ, Կանպէթթա, Տիւմա որդի, Փօլ Պուրժէ, Վակնէր, Պէրլիօզ, Թէն, եւայլն։

Տեսած էր 1848ի յեղափոխութիւնը, 1851ի պետական հարուածը եւ իր երկրին դէմ կատարուած երկու յարձակումները։ Այս բոլորի մասին կը խօսէր ու կը գրէր կախարդական եղանակով մը։ Ամուսինը ականաւոր հրապարակագիր մը եւ սեղանաւոր մըն էր, Էտմօն Ատան, եւ Ժորժ Սանի հետ կը բնակէին, երբ, 1870ին, Ֆրանսա պատերազմ հրատարակեց Գերմանիոյ դէմ։ Անմիջապէս Փարիզ վերադարձան, ուր իր ամուսինը ոստիկանութեան վերատեսուչ էր։ Պաշարման ատեն Տիկին Ատան մեծ նեղութիւններ կրեց։ Ստիպուեցաւ յարդախառն հաց ուտել, եւ անգամ մըն ալ մասնակցիլ ճաշի մը որ կը բաղկանար Փարիզի կենդանաբանական պարտէզի մէկ փիղին միսէն։ Իրեն համար անհանդուրժելի հարուած մը եղաւ Վերսայլի դաշնագիրը (1871), երբ Ֆրանսա կը ստորագրէր Գերմանիոյ նուաստացուցիչ պայմանները։ Ամուսինը մեռաւ 1878ին եւ ինք անողոք եւ յարատեւ պայքար մը բացաւ Գերմանիոյ դէմ, գրգռելով Պիզմարքի ատելութիւնը։ Վրէժը լուծեց 1919ին, երբ Քլէմանսօ մասնաւոր ինքնաշարժ մը ղրկելով, հրաւիրեց ներկայ ըլլալու Վերսայլի նոր դաշնագրին ստորագրութեան։

Պատերազմէն վերջն ալ կը շարունակէր երեւելի հիւրեր ընդունիլ իր բնակարանին մէջ, Փարիզէն 20 մղոն հեռու։ Մինչեւ վերջը պահած էր իր մտային կարողութիւնները։ Հազուադէպ պատիւ մըն ալ վայելեց — Փարիզի փողոցներէն մէկը իր անունով կոչուեցաւ ի կենդանութեան։ Վեց շաբաթ մնացած էր հարիւր տարեկան ըլլալու։

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԵՐԹԸ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻՆՆ Է

—•—

[illegible] (4 օգոստոս)։

— «Ինչ որ Դաշնակցութիւնը մինչեւ այսօր ըսած ու նախատեսած է, կ'իրականանայ աւելիով, դժբախտաբար։ Եւ Դաշնակցութեան հակառակորդները իրողութիւնները յամառօրէն չտեսնելու կամ հերքելու ապարդիւն ճիգերէ ետքը, ահա կուգան հրապարակով խոստովանելու, թէ Դաշնակցութեան տեսակէտը ճիշդ է, թէ իրենք սխալած են, եւ նոյնիսկ մահուան գինով կը քաւեն իրենց սխալները։ Լաւ է ուշ, քան երբեք։

Սակայն տեսակէտի միութիւնը գործի մէկ մասն է միայն։ Գաղափարի ընդհանուր ճակատին պէտք է յաջորդէ գործի ընդհանուր ճակատը։ Չարիքը ճանանչելը միայն բաւական չէ. անհրաժեշտ է չարիքը վերացնելու միջոցներն ալ խորհիլ եւ աշխատանք կատարել։ Կասկած չկայ որ, Ա. Խանջեանի ինքնասպանութեան պիտի յաջորդեն զսպողական միջոցներ Երեւանի համայնավարներու դէմ. Խորհրդային կարգերու տակ արդէն աւանդական սովորութիւն դարձած է, որ երբ տեղ մը «հակայեղափոխութեան բոյն» նկատուի, իսկոյն բոնի միջոցներ ձեռք կ'առնուին բոյնը քանդելու եւ յանցաւորները պատժելու համար։ Նոյն ճակատագրին պիտի ենթարկուին բնականաբար Երեւանի նորածնունդ հակայեղափոխականները, որոնք այսուհետեւ հազիւ թէ կարողանան ծպտուն հանել կեդրոնիսատին դէմ։ Բայց արտասահմանի ազատ հանրային կարծիքը ատկէ չպէտք է ընկճուի, այն ինչ որ կարելի չէ ըսել ու ընել հոն, պէտք է ըսուի ու գործուի հոս։

Եւ այսպէս է, որ [illegible]

[illegible] համերաշխին օգնելու համար Հայաստանին։ Ի՞նչ աւելի յարմար առիթ համերաշխին օգնելու համար Հայաստանին վերջնիկս կեանքի այս ծանր օրերուն։ Եթէ Հայաստանի իշխանութիւնը իրօք ազգային զգացումներ ու գաղափարներ ունի, արտասահմանի մէկ միլիոն հայութեան համակրանքն ու բարոյական աջակցութիւնը քաջալերանքի եւ օժանդակութեան կարեւոր ազդակներ պիտի ըլլան իրեն համար։

Հայաստանի սահմաններու խնդիրը միայն Երեւանի կամ Մոսկուայի բոլշեւիկներուն վերաբերող խնդիր չէ, երկու միլիոն տարագիր հայութիւն կայ հայրենիքէն դուրս՝ արտասահման եւ Խորհրդ. Միութեան մէջ, որի համար կեանքի եւ մահուան հարց է Հայաստանի հողերու ընդարձակումը։ Ղարաբաղ, Ախալքալաք, Նախիջեւան Ազրբէջանի եւ Վրաստանի համար երկրորդական արժէքներ են, բայց Հայաստանին հարկաւոր են օդի ու ջուրի չափ։ Այս գիտակցութեամբ հայ ժողովրդի կազմակերպուած ուժերը պէտք չէ որ ձեռքերը ծալլած նստած մնան, այլ դիմեն գործնական միջոցներու։

Քանի որ խորհրդային նոր Սահմանադրութիւնը դեռ հաստատուած չէ, այլ դրուած է միայն ի քննութիւն, նոյեմբերին վաւերացուելու նպատակով, ժամանակ ու հնարաւորութիւն կայ տակաւին Հայաստանի իրաւունքները պաշտպանելու։ Երեւանը այս ուղղութեամբ իր կարելին ըրաւ — վկայ Խանջեանի դիակը։

Այժմ հերթը արտասահմանինն է։»

ՖՐԱՆՔԵԻՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Վերջին Թղթատարով ստացուած Թրքական թերթերը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդեն ֆրանքեւսուրիական բանակցութեանց մասին.

—Փարիզի ֆրանքեւսուրիական բանակցութիւնները դեռ չեն աւարտած եւ կը ձգձգուին նոր խնդիրներու պատճառաւ։ Ֆրանսա Սուրիոյ պատուիրակներուն հաղորդած է թէ ըստիպուած է բանակցիլ Թուրքիոյ, Անգլիոյ եւ Ազգերու Դաշնակցութեան հետ, նկատելով որ անոնք կը շահագրգռուին կնքուելիք դաշնագրով։

Առնուած լուրերու համաձայն, Թուրքիա առաջ կը քշէ Իսքէնտէրունի գաւառակի խնդիրն ու սահմաններու ապահովութեան հարցը։ Միւս կողմէ, Անգլիա ալ Պաղեստինի սահմաններու մասին ապահովութիւն կ'ուզէ Ֆրանսայէն։ Այս պատճառով է որ բանակցութիւնները մինչեւ հիմա կը ձգձգուին։

Վերջերս, Պապն ալ դիմած է Ֆրանսայի, պահանջելով որ դաշնագրին մէջ յատուկ յօդուածներ դրուին քրիստոնեաներու պաշտպանութեան համար։ Պապը իր այս պահանջը կը հիմնէ Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին այն տրամադրութեանց վրայ, որոնց համաձայն հոգատարութեան ենթակայ երկիրներու փոքրամասնութեանց իրաւունքները կը պաշտպանուին։

Ասկէ զատ, դեռ վերջնական համաձայնութիւն չէ գոյացած Սուրիոյ մէջ մնալիք ֆրանսական զօրքերու քանակի մասին։ Ներկայիս Սուրիոյ մէջ գտնուող ֆրանսական զինուորները 12 հազար են։ Սուրիական պատուիրակութիւնը կը պահանջէ որ այս զինուորական ուժը հինգ հազարէն աւելի չըլլայ, բայց Ֆրանսացիները այս չափը չեն ընդունիր։

Բայց եւ այնպէս այն համոզումը կը տիրէ թէ բանակցութիւնները դրական ելքի պիտի յանգին։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

պէս ճերմակ թելեր կը նշմարուին մէջը։ Լեռնային մեղրը լաւ է միշտ։ Բայց մեղրերուն մէջ ոչ մէկը կը հաւասարի այն մեղրին, զոր մեղուները կը պատրաստեն իրենց հիւթը քաղելով թմբրի ծաղիկներէն։

Այսուհանդերձ Արիստոտէլ, Դիոսկորիդէս, Պլինոս կը պնդեն թէ բուսական մեղրը կ'ազդէ ջղային դրութեան վրայ։ Ատոր պատճառն այն է որ, կարգ մը երկիրներու մէջ, ուր առատ կ'աճին ընձախոտը (aconit), մատնուկը (digitale), շիկատակը (belladone), լեռնավարդը (azalée), կոմարը (rhododendron), որոնք աղուոր ծաղիկներ կը բանան՝ բայց թունաւոր, մեղուները երբեմն կը մոլորին՝ անոնց վրայ կը թառին, եւ մեղրը եւս թունաւոր կը դառնայ,— ահա թէ ինչո՛ւ թունաւորուեցաւ Քսենոփոնի բանակը։ Եւ սակայն, պէտք է խոստովանիլ, որ մեղուները չափազանց խելացի անասնիկներ են (Մեթերլինկ, հռչակաւոր մեղուագէտ որքան բանաստեղծ, կ'ընդունի թէ մեղուները իմացականութիւն ունին), այնպէս որ կը զգուշանան թունաւոր ծաղիկներէն։

×

Արդի բժիշկները կ'ընդունին, որ շաքարին գործածութենէն ի վեր, ուրեմն մօտաւորապէս երեք հարիւր տարիէ ի վեր, մարդկային կազմը կը տկարանայ աստիճանաբար։ Տոքթ. Քարթոն «մարդասպան» կ'անուանէ շաքարը, Տոքթ. Ռանդուլ շաքարակերութեան կը վերագրէ խլիրդին (քանսէր) աւերները, Տոքթ. Կասթոն Տիւրվիլ «թոյն» կը համարի շաքարը, Տոքթ. Ռ. Պլոնտէլ մսակերութեան եւ ալքոլամոլութեան չարիքներուն կարգին կը յիշատակէ նաեւ շաքարակերութիւնը նոյնքան մեղսակից։

Եւ բոլորը կը թելադրեն վերադարձ նախահարց բնական սննդառութեան,— մեղրակերութեան։

Վանդի մեղրը սնունդ է,— կը պարունակէ կենսանիւթ (վիթամին), բնական շաքար(*), անուշաբոյր էսաններ։ Սնունդ է մասնաւորաբար մանուկներուն եւ ծերերուն համար։

Օգտակար է նոյնպէս բժշկական տեսակէտով։

Նախ, կակուղ ու թոյլ կը պահէ աղիքները։ Անոնք որ պնդութիւն ունին, կրնան ամէն առաւօտ չերտ մը հաց կարմրցնել կրակի վրայ, մեղրի թանձր խաւ մը քսել վրան եւ ուտել, քանի մը հատ ալ պտուղ՝ ետեւէն, յետոյ տաք սուրճ մը։ Եթէ չմոռցուի կատարել մէկ-երկու օգտակար մարզանքներ՝ շարժման մէջ դնելու համար որովայնին գնդերները, պնդութիւն-մնդութիւն չի մնար։

Երկրորդ, մեղրը կը հականեխէ աղիքներու ապականութիւնը՝ շնորհիւ իր պարունակած անուշահոտ էսաններուն։

Երրորդ, մաքրողական (dépuratif) է,— մեր նախահայրերը մեղրակերութեամբ կը մաքրէին իրենց արիւնը։

Չորրորդ, երբ երեխաներուն կը տրուի կովու կաթ,— որու բնական շաքարը (lévulose) անբաւական ըլլալուն՝ անհրաժեշտ է անուշցնել անպայման,— աղիքներու կամ լեարդի տկարութեան պատճառով՝ դժուարամարսութեան կ'ենթարկուին, քիչ մը մեղր տուէք եւ ամէն ինչ կարգի կը մտնէ։

Հինգերորդ, երբ երեխայի մը փորը չի քակուիր, 2 ապուրի դգալ մեղր տուէք բուսաջուրով կամ կաթով։ Կամ, գրեխ (հոքնա) ըրէք 400 կրամ ջուրով, մէջը աւելցնելով 60 կրամ (3 ապուրի դգալ) մեղր։

Վեցերորդ, մեղրը կը կակուղցնէ նաեւ կուրծքը եւ կոկորդը։ Այսպէս հայկական գիւղերու մէջ սովորութիւն է մեղր կերցնել հազացող երեխաներուն, ինչպէս եւ կոկորդի բորբոքումէ տառապողներուն։

Եօթներորդ, մեղրաջուրը կը գործածուի իբրեւ զովացուցիչ եւ կը տրուի ջերմ ու տենդ ունեցող հիւանդներուն։ (Մեղրօղին եւս զովացուցիչ է, բայց ալքոլ կը պարունակէ)։

(*) Փրոֆ. Ռաթըրի շաքարախտաւորներուն թոյլ կուտայ ուտել մեղր, անշուշտ չափաւոր, անոր համար որ մեղրին պարունակած շաքարը կ'իւրացուի (assimilable) եւ շաքարամիզութիւն չի պատճառեր։

Այժմ թոյլ տուէք այստեղ արտատպել այն օգուտները, զորս կը յիշատակէ ԺԲ. դարու մեր մեծ բժիշկը, Ամիրտովլաթ.—

« Լաւն այն էոր քաղցր եւ անուշահամ լինի․ օգտէ կոպին թանձրութեան․ եւ որ սկսնու յաչքն ջուր իջնու, եւ լման իջել չի լինի, յաչքն քաշես՝ օգտէ․ եւ զականջն յիստկէ եւ ուժովցնէ․ եւ անդարանի աղ խառնես՝ զակնջին խոցն յիստկէ․ եւ զքնական տաքութիւնն յաւելցնէ․ եւ այն պատճառովն ծերոց լաւ է․ եւ հով բնութեան մարդոց լաւ է․ եւ հով լերդին այլ օգտէ․ եւ ստամոքին․ եւ թէ զփրփուրն խառնես՝ լուծումն կ'առնէ․ եւ լինի որ պալղամի բնութիւնն կապէ, եւ մերձաւորութիւնն շարժէ, եւ պիղծ խոցերն յիստկէ, և զանձինն վնասն խափանէ․ եւ իր եփածն օգտէ նոր խոցերուն, եւ զազանահարին․ եւ ափիոնին թրիաքն է․ եւ իր առնելուն չափն Բ․ նուկի․․․։ Եւ ասցած է թէ լաւ մեղրն այն է որ ի կարմրութիւն քշտէ, եւ գարնան մեղր լինայ եւ ամռան․ եւ այն որ աշնան է եւ ձմռան՝ չէ աղէկ։ Եւ ցեղ մըն այլ մեղր աշնանն է․ եւ թէ հոտվրայ նա՝ փռնքտացնէ․ եւ այն չէ աղէկ ուտելու․ եւ թէ հոտվրայ նա՝ խելքն անցնի մարդուն եւ խեւցնէ, եւ պաղ քրտինք բերէ, եւ անխել առնէ․․․։ Եւ թէ դալար սամթով եփեն եւ օծեն ի վերայ ղուպային (herpès) օգտէ․ եւ թէ տաքցնեն եւ կարգի ձիթով խմեն՝ օգտէ հազին եւ զազանահարին․ եւ որ ափիոն ուտէ, եւ կամ սունկ, եւ որ կատղած շունն խածնէ։ Եւ Ըռազին ասէ, թէ զմեռած մարդն ի մեղրն թաղեն՝ չի վնասի․ եւ թէ զբեւանտի տալիլով՝ որ ծեծած լինի եւ մեղր խառնած՝ օգտէ փտած մսին եւ հին խոցերուն․ բուսուցանէ․ եւ թէ հալի մահլապով, եւ լեղի նշով, եւ գարու ալուրով, ամէն մէկէ միաչափ խառնես եւ օծես՝ քրտինք հանէ․ եւ թէ շատ ուտես՝ ծարաւ բերէ »։

Այս ամէնէն վերջ, կարելի է ըսել թէ իրաւունք ունին եղեր հին ատտուածները իբրեւ սնունդ ընտրելով մեղրը։ Թող մեր ծնողքները եւս գիտնան գէթ մեղրով սնուցանել արդի աստուածները,— մանուկները։

Տ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Դաշնագրին տրամադրութիւնները

Այս դաշնագիրը արդիւնքն է այն բանակցութեանց որ կը կատարուէին անցեալ մարտէն ի վեր: Հիմերը դրուած էին 1930ին: Դաշնագրին տրամադրութեամբ, անգլիական զօրքը պիտի քաշուի Եգիպտոսէն, Աղեքսանդրիայէն եւ ուրիշ գլխաւոր քաղաքներէ, որոշ պայմանաժամի մը ընթացքին եւ պիտի համախմբուի Սուէզի Ջրանցքին մօտ, Իսմայլյայի շուրջը, օդանաւային ուժերուն հետ: Բանակին թիւը 10.000 զինուորէն աւելի չպիտի ըլլայ, իսկ օդանաւային պաշտօնէութիւնը՝ 3400 հոգի. սակայն միջազգային տագնապի մը առեն Անգլիա պիտի կրնայ օգնական զօրք ղրկել: Անգլիական զինուորական մարմին մը պիտի մարզէ եգիպտական բանակը, անհրաժեշտ պիտոյքներն ու հանդերձանքն ալ ճարելով: Եգիպտական զօրքը պիտի վերադառնայ Սուտան եւ Եգիպտացի սպայ մը իբրեւ զինուորական քարտուղար պիտի ծառայէ կուսակալին մօտ: Եգիպտացիներ պիտի մասնակցին Սուտանի տնտեսական եւ ելմտական վարչութեան: (Այս գործակցութիւնը դադրած էր 1927էն ի վեր): Օտարներու վայելած առանձնաշնորհները (քափիթիւլասիոն) աստիճանաբար պիտի ջնջուին, բանակցութիւններ վարելով շահակից պետութեանց հետ: Անգլիա սկզբունքով հաւանութիւն յայտնած է արդէն: Լոնտոնի եգիպտական ներկայացուցիչը եւ Եգիպտոսի բրիտանական մարզպանը դեսպանութեան տիտղոս պիտի ունենան: Դաշնագրին վաւերացումէն վերջ Եգիպտոս պիտի դիմէ Ազգերու Դաշնակցութեան, անդամ արձանագրուելու համար եւ Անգլիա պիտի պաշտպանէ իր թեկնածութիւնը:

ՀՈՒՆԳԱՐԻԱՆ ԱԼ ԳԼՈՒԽ ԿԸ ՎԵՐՑՆԷ

Փէշթայի թերթերը կը գրեն թէ կառավարութիւնը կը խորհի արծարծել վերազինման հարցը: Այս առթիւ կը բացատրեն.— «Հիմա որ Գերմանիա երկու տարուան բարձրացուց զինուորութեան շրջանը, Հունգարիա Եւրոպայի միակ երկիրն է որ դեռ կը մնայ հաշտութեան դաշնագրով պարտադրուած կաշկանդումներու տակ: Եթէ Եւրոպայի ընդհանուր կացութեան զարգացումը շարունակուի դէպի զինարշաւ, Հունգարիա այլ եւս չի կրնար մնալ ներկայ զինաթափ վիճակին մէջ: Պիտի գայ օրը երբ ան ալ պիտի վերազինուի»:

Քաղաքական շրջանակներու մէջ կ'ըսեն թէ Հունգարիոյ խնամակալին եւ Հիթլէրի վերջին տեսակցութեան առթիւ, քննուած են վերազինման եւ պարտաւորիչ զինուորութեան վերահաստատման խնդիրները: Հռոմի մէջ ալ կը կարծեն թէ այդ տեսակցութիւնը կապ ունէր Գերմանիոյ երկամեայ զինուորութեան եւ Հունգարիոյ վերազինման հետ: Միւս կողմէ կը կասկածին թէ հունգարական կառավարութիւնը ծրագիր մը մշակած է, Թրիանոնի դաշնագիրը դրժելու համար: Այս դաշնագրով, Հունգարիոյ բնակչութիւնը իջաւ 7 ու կէս միլիոնի, ի նպաստ Եուկոսլավիոյ, Ռումանիոյ եւ Չեխօսլովաքիոյ,— բոլորն ալ անդամ Փոքր Համաձայնութեան, իսկ Իտալիա գրաւեց Ֆիումէն: Եթէ Հունգարիա դրժէ Թրիանոնի դաշնագիրը, Իտալիա պիտի փոխէ իր Դանուբեան քաղաքականութիւնը, որ այժմ հաստատուած է Հունգարիոյ եւ Աւստրիոյ բարեկամական գործակցութեան վրայ:

Գործազրկութեան նպաստ կ'առնեն

Համաձայն Աշխատանքի նախարարին կողմէ խմբագրուած հրամանագրի մը, այսուհետեւ ընտանիքի պետը պիտի ստանայ մէկ ֆրանք աւելի, իսկ 50 սանթիմ աւելի իւրաքանչիւր զաւակի, ինչպէս եւ կողակցին եւ 16 տարեկանէն վեր անդամներու համար: Միւս կողմէ գործազրկութեան նպաստէն պիտի օգտուին այն աշխատաւորները որոնք անվճար արձակուրդի մատնուած են, վճարովի արձակուրդի առթիւ զանազան հաստատութեանց փակման հետեւանքով:

× Սէնի նահանգային ժողովը 1935ի նստաշրջանին որոշած էր 1935 յունուար 1էն յուլիս 1ի փոխադրել նահանգին գործաւորներու բնակութեան համար սահմանուած ժամանակաշրջանը: Այս որոշումը առկախ կը մնար մինչեւ հիմա: Աշխատանքի նախարար Պ. Լըպա որոշեց որ Սէնի նահանգին մէջ ներկայութեան համար պահանջուած նուազագոյն թուականը կազմէ 1935 յուլիս 1ը:

ՎՃՌԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏՆԵՐ ՍՊԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Ապստամբներու սաստկացու յարձակողականը

Սպանիոյ ապստամբ ուժերը վճռական գրոհ մը կատարեցին Իրունի վրայ, օդանաւերով, թնդանօթներով եւ հրասայլերով, չորեքշաբթի առտու արշալոյսին: Երկու կողմն ալ ծանր կորուստներ կրեցին: Ապստամբները բազմաթիւ գիւղեր ձգեցին Փուէնթա լերան ժայռերուն եւ ցորենի դաշտերուն մէջ, բայց յաջողեցան գրաւել լեռը: Ճակատամարտը շարունակուեցաւ ամբողջ օրը եւ իրիկուան դէմ ապստամբները դեռ հինգ քիլոմեթր ճամբայ ունէին, գրաւելու համար Իրունը: Հանրապետականները կատաղօրէն պաշտպանեցին իրենց դիրքերը:

Միւս կողմէ, կառավարական զօրքը Աստուրիայի հանքագործներուն աջակցութեամբ խոյացաւ Օվիէտոյի վրայ: Սաւառնակները 100 ռումբ ձգեցին քաղաքին վրայ, որ կը դիմադրէ վեց շաբաթէ ի վեր: Անգլ. աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ ապստամբները գրաւած են Ռիօ Թինթոյի պղնձի հանքերը, որոնք անգլիական սեփականութիւն են: Կառավարական զօրքը պաշարած ըլլալով Մալական, ժամէ ժամ անձնատուութեան կը սպասէ: Քորտովայի ճակատին վրայ 1000 կառավարական զինուորներ ապստամբներուն միացան: Մատրիտի ճակատին վրայ, ապստամբները գրաւած են դիրք մը, ուր կը գտնուի մայրաքաղաքին ջուրի շտեմարանը:

Զօր. Քապանէլլաս, ապստամբներու առժամեայ կառավարութեան նախագահը, յայտարարութիւն մը ուղղելով մամուլին, ազդարարեց թէ ամէն գոհողութիւն յանձն առած են, ջախջախելու համար կարմիրները: «Մենք կարեւորութիւն չենք տար, երբ մեր թշնամիները կը սպառնան սպաննել հարիւրաւոր պատանդներ, եթէ այսինչ վայրը ռմբակոծենք: Մենք կանգ չպիտի առնենք որ եւ է զոհողութեան առջեւ, Սպանիան փրկելու համար բոլշեւիկեան լուծէն: Մենք բացարձակապէս կը մերժենք որ եւ է բանակցութիւն կատարել կարմիրներուն հետ: Մեր պայմանները վերջնական են,— բացարձակ անձնատուութիւն»:

× Ապստամբները կը հաղորդեն թէ 500 պատանդներ ծովը նետուած են, շոգենաւերու մէջ դրուելով եւ խումբ խումբ իրարու կապուելով:

Ազգ. Վիճակահանութեան պարգեւները

Ազգ. պարգեւախաղի 7րդ շարքի վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ չորեքշաբթի օր, 26 օգոստոս, Վիշիի մէջ: Երեք միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 0.714.010 թիւը:

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 1.000.000 ֆրանք.— 0.143.060 0.891.594 0.397.395 0.452.231 0.955.037 0.030.477:

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500.00 ֆր.—0.786,400 0.027,218, 0.196.985, 0.133.038, 0.051.137, 0.595.452:

1.306 վերջացող թիւերը շահեցան 100.000 ֆր.:
5.011 վերջացող թիւերը շահեցան 50.000 ֆրանք:
4.771 վերջացող թիւերը շահեցան 25.000 ֆրանք:
1.305 վերջացող թիւերը շահեցան 25.000 ֆրանք:
999 վերջացող թիւերը շահեցան 10.000 ֆրանք:
68 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 ֆրանք:
3 վերջացող թիւերը շահեցան 100 ֆրանք:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17. Rue Dameame. PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (77)

ՁԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Գրեթէ ամէն տարի Ծննդեան եւ Զատկի արձակուրդներուն, Գարեգինը Ալի բէկի հետ, Մէհմէտ բէկի մօտ կ'երթային: Ալիի ծնողքը եւ եղբայրները ընտանիքի հարազատ մէկ անդամը կը համարէին այդ որբ մնացած պատանին, որ իրենց Ալիի սրտակից ընկերն էր:

— Տնեցիք որ տեսնեն, որքա՜ն պիտի ուրախանան,— կ'ըսէր Ալին,— տնաշէ՛ն, այս որքա՜ն փոխուեր ես: Այ նոր ձգած մօրուքդ ու պեխերդ ալ ...— ու ընկերոջ սեւ փիլոնին ու սեւ գդակին նայելով՝ ափսոսանքով հարցուց.

— Ուրեմն, որոշած ես անպատճառ վարդապետ ձեռնադրուիլ ...

Գարեգինը գլուխը շարժելով հաստատական նշան մը ըրաւ: Գիտէր Ալիի տեսակէտը ու չէր ուզեր վէճի բռնուիլ անոր հետ, հին օրերու նման, երբ էջմիածնի լճի ափը ման գալով, ժամերով կ'աշխատէին իրար համոզել՝ անհաշտելին հաշտեցնելու համար: Ալիի հոգին վայրի այծեամի նման դէպի սարերը կը թռչէր, իսկ Գարեգինը դէպի ժողովուրդը կ'ուզէր իջնել:

Հանդարտօրէն քալելով վերջապէս մօտեցան վրաններուն: Շուրջանակի զարձած վրաններու մէջտեղը կը գտնուէր այծի մազէ շինուած ընդարձակ վրան մը, որու երեք կողմերուն փէշերը վեր առնուած էին երկար ձողերով: Այդ՝ Մէհմէտ բէկի վրանն էր:

Մէհմէտ բէկը նստած հաստ մինտէրի մը վրայ, կռնակը տուած վրանի կեդրոնի սիւնին, բաւականութեամբ կը քաշէր երկար չպուխը: Երբ հիւրերը Ալի բէկի առաջնորդութեամբ ներս մտան, ծերունի բէկը ոտքի ելլելով դիմաւորեց զանոնք:

— Բարով եկաք, հազար բարով, իմ աչքի, իմ գլխի վրայ տեղ ունիք: Մէհմէտ բէկի տունը ձեր տունը համարեցէք,— ու նոր նկատելով Գարեգին սարկաւագը՝ առանձին սիրալիրութեամբ մը բռնեց անոր թեւէն ու քով նստեցուց.— քեզի սասելով՝ մեր աչքէն ծուխ ելաւ, տղաս, դուն հազար բարով եկար:

— Է, նորէն բարի եկար,— ընդհանուրին խօսքն ուղղելով ըսաւ բէկը, երբ հիւրերը տեղաւորուեցան հաստ աղիքներու վրայ,— ի՞նչ կայ, ի՞նչ չկայ վարը, աշխարհին մէջ,— ու գոհունակ հայեացք մը նետեց վրանէն դուրս՝ շրջապատի վայրի գեղեցկութեան վրայ.— մենք սարի մարդ ենք, աշխարհէ կտրուած: Տօ՛, Ահմէտ, շուտ, տարեկան գառ մը մորթէ, երկար ճամբայէ կուգան, սոված կը լինին:

Ընդարձակ վրանը երկու մասի բաժնուած էր եղէգէ հիւսուած շարժական միջնորմով մը: Մէկ ալ Ալի բէկի պառաւ մայրը միջնորմի ետեւէն դուրս եկաւ ու ցատտ աչքերը տրորելով ըսաւ.

— Ե՞ն ո՞ւր է, կ'ըսեն Գարեգինը եկեր է. իրա՞ւ է,— ու յանկարծ տեսնելով սարկաւագը, որ տեղէն բարձրացած կը մօտենար, պառաւը տղուն վիզը գրկեց ու իր կուրծքին սեղմեց.

— Պոյ, պոյ, պոյ, մեծցեր ես տղաս, աչք չառնես: Ես ո՞ւր մնացեր մինչեւ հիմա: Եկուր, եկուր ներս,— ու անոր թեւէն բռնելով՝ հետը տարաւ, մինչ Ալին ալ տեղէն ելլելով կը հետեւէր անոնց:

— Մեր տան հարազատ տղան է,— առանձին բաւականութեամբ հիւրերուն կը բացատրէր Մէհմէտ բէկը,— ափսոս որ վարդապետ պիտի դառնայ:

Խաղաղ գիշեր էր: Աստղերը անօրինակ շքեղութեամբ կը փայլէին երկնքի մութ կապոյտի վրայ ու կարծես հեռուէն հեռու իրար ձայն կուտային: Լուսարձի կանթեղը արծաթ շղթայով մը կախուած էր Արագածի կատարին վրայ, ու մեղմօրէն կը փայլէր:

Վրաններու մէջ կենդանութիւնը մեռած էր, միայն քիւրտ պահապանը մեծ շրջան մը կը դառնար վրաններու շուրջը, եւ կամ երբեմն քարի մը վրայ նստած՝ հովուական շուին կ'ածէր:

Հիւրերուն յատկացուած վրանէն կը լսուէր հազիւ լսելի խօսակցութեան մը ձայնը: Վահէն, սարկաւագը եւ Ալին երկնցած անկողնի մը վրայ՝ ցած ձայնով կը շարունակէին սկսուած խօսակցութիւն մը:

— Ըսէք, որ գիւղերէն մեկնած էն,— կը հարցնէր Վահէն:

— Անշուշտ: Ամիս մը առաջ, Ալաշկերտէն իրենց էլի մարդոց հետ ըսկսան բարձրանալ սահմանի սարերը. հիմա՝ ամէն տարիներու նման՝ Պալըքլը Կէօլի շուրջը զարկած կը լինին կոները:

— Իսկ դուք դժուարութիւն պիտի չունենա՞ք Տաճկաստան անցնելու:

Ալի բէկը մեղմօրէն սկսաւ ծիծաղիլ: Քիւրտ մը ի՞նչ դժուարութիւն կրնայ ունենալ սահմանը անցնելու համար: Անցագրի եւ սահմանի անունք հազիւ թէ գաղափար ունին եւ պէտք ալ չունին գիտնալու: Սարը, պարզապէս եայլա մըն է քիւրտի հասկացողութեամբ, կենսական անհրաժեշտութիւն մը՝ իր տնտեսութեան համար: Իսկ թէ ի՞նչ սահմանի մէջ կը գտնուի այդ եայլան, այդ հազիւ թէ տարբերութիւն մը ընէ:

Մէհմէտ բէկի ցեղն ալ տարիներ առաջ, Պալըքլը Կէօլի շրջանը կ'անցընէր ամառուան ամիսները, մինչեւ որ Հայաստանի Ահմէտ աղային հետ կռուի բռնուեցաւ, ու այդ կռուի մէջ սպաննուեցաւ Ահմէտ աղայի մէկ հատիկ զաւակը: Ատկէ վերջն էր որ Մէհմէտ բէկը իր էլով, Արագածի եայլաները սկսաւ բարձրանալ:

Ալի բէկը իր մանկութիւնը Պալըքլը Կէօլի շրջանը անցուցած էր: Ծանօթ էր բոլոր կածաններուն, ձորերուն, սահմանապահ պահակներուն դիրքերուն: Անշուշտ իրեն համար սովորական ճամբորդութիւն մըն էր սահմանի մէկ կողմէն միւսը անցնիլը: Վահէն կրնար վստահ լինել, որ իրենք բոլորովին դժուարութիւն պիտի չունենար:

— Մէկ ալ որ,— ըսելիքը լրացուց Ալի բէկը՝ քիչ մը շփոթած,— ...տով Հիւսէյին բէկի աղջիկը ուզելու պիտի երթայ հայրս ...

— Ալի՛,— ու Գարեգին սարկաւագը պինդ սեղմեց ընկերոջ ձեռքը,— մայրդ այդ մասին բաներ մը ըսաւ, բայց լաւ չհասկցայ: Ուրեմն ճի՞շդ է:

— Եթէ Աստուած կամենայ,— պատասխանեց Ալի բէկը չառագունած դէմքով.— Նշանածիս եղբայրները մեծ ազդեցութիւն ունին այդ շրջանի քրտութեան վրայ, իրենք ալ կարիճ խօսքի տէր մարդիկ են: Եթէ համաձայնին ...

(Տար.)

ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

ԾՐԹԵՐԷՆ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 29 ՕԳՈՍՏՈՍ

SAMEDI 29 AOUT 1936

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3204

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՇԽԱՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐ

Ի՞նչ «մասնաւոր առաքելութիւն» կը հետապնդէ հիթլէրական Գերմանիան, կրկնապատկելով իր զինուորական ուժը եւ հետզհետէ աւելի հրամայական շեշտ մը տալով իր միջազգային արտայայտութեանց։

Ահաւասիկ հատուած մը պաշտօնական գրութենէ մը, — շատերէն մէկը, որ չի ծածկեր բաները.

— «Մինչ Ողիմպիականի խաղաղութեան մեծ տօնախմբութիւնը տեղի ունեցաւ Պերլինի մէջ եւ Գերմանիա բախտն ունեցաւ իր հիւրերուն գաղափար մը տալու Գերմանիոյ խաղաղութեան եւ բարեկարգութեան մասին, աշխարհը կը ցնցուի շատ մը վայրերու մէջ, քաղաքացիական արիւնոտ պատերազմի եւ տնտեսական վայրենի պայքարի սարսափներուն տակ։ Խռովարարներու միջազգային խմբակ մը, որ թիւով փոքր է, սակայն հզօր ազդեցութիւն մը կը գործէ շնորհիւ իր ցեղային համերաշխութեան, կը փորձէ աշխարհը նետել համայնավարական քաոսին աւերակներուն մէջ։ Հրէշային սպառազինութիւններ ստեղծուած են, որպէս զի բոլշեւիկեան ռազմապաշտութիւնը կարենայ գլուխ հանել այս գործը։ Երեք տարի առաջ, ազգային - ընկերվարութիւնը Գերմանիան ազատեց բոլշեւիկ հրձիգներու եւ մարդասպան խռովարարներու ներքին սպառնալիքէն։ Եզական կարգապահութեամբ եւ կանոնաւորութեամբ յեղափոխութիւն մը կատարելով, ազգային-ընկերվարական կուսակցութիւնը յաջողեցաւ Գերմանիոյ ապահովել ընկերային խաղաղութեան օրհնութիւնները՝ ներսէն եւ հետեւաբար անհրաժեշտ պայմանները տնտեսական յարատեւ բարգաւաճման մը համար։

«Մինչ Սպանիա այսօր կը վերածուի անապատի մը, մարքսեան ահուսարսափի անէծքին տակ, ազգային - ընկերվարական Գերմանիոյ մէջ ճարտարագործութիւնը կը կառուցուի անօրինակ նիգով մը։

Բոլշեւիկ առաջնորդ մը յայտարարած է, շնական համարձակութեամբ, թէ բոլշեւիկեան բանակին գործը պիտի ըլլայ, կարգ մը պարագաներու մէջ, յեղափոխութիւն յարուցանել ներսէն, զինու զօրութեամբ, այն երկիրներուն մէջ որոնք դադար տուած են բոլշեւիկեան գործունէութեան՝ իրենց սահմաններուն մէջ։ Ազգային – ընկերվարական Գերմանիան այլ եւս անձնատուր պիտի չըլլայ այդպիսի մարտակոչի մը առջեւ, ինչպէս չեղաւ Մոսկուայի վարձկան խռովարարներուն առջեւ, երկրին մէջ։ Ինչպէս որ ազգային - ընկերվարական կուսակցութիւնը կ'երաշխաւորէ գերման ազգին խաղաղութիւնը երկրին մէջ, նոյնպէս ազգային - ընկերվարական բանակը պիտի ապահովէ Գերմանիոյ արտաքին խաղաղութիւնը։ Պատմութիւնը սորվեցուցած է մեզի թէ լաւագոյն է ի հարկին մեծ զոհողութիւններ կատարել խաղաղութեան համար, քան թէ ընկղմիլ բոլշեւիկեան քաոսին մէջ։ Նոր – հրդային աշխարհակալութեան եւ անոր զինուորական սպառնալիքին առջեւ, ազգային - ընկերվարական Գերմանիան, իբրեւ պահակը իր սեփական քաղաքակրթութեան եւ պաշտպանը իր մշակոյթին, անհրաժեշտ միջոցները ձեռք պիտի առնէ, ապահովելու համար ազգին ազատութիւնը եւ անկախութիւնը, բոլոր պարագաներուն մէջ»։

Այս հրատարակութիւնը եղաւ երկամեայ զինուորութեան հաստատումէն անմիջապէս վերջը, իբրեւ պաշտօնական մեկնութիւն։ Իսկ շատ աւելի բաց խօսեցան օրուան թերթերը, ճգնելով համոզել թէ Գերմանիա նոր զոհողութիւններ կը ստանձնէ, աշխարհը փրկելու համար «համայնավարական քաոսէն»։

Ուրեմն, հիթլէրական Գերմանիան գտեր է սրտառուչ նշանաբան մը, արդարացնելու համար իր աշխարհակալ եւ յարձակողական պատրաստութիւնները։

Եւ զարմանալի չէ որ այս նոր պատրուակը եթէ կը ջղագրգռէ ձախակողմեան հոսանքները, գոհունակութեամբ կ'ընդունուի աջերու կողմէ, շատ մը երկիրներու մէջ։

Նոյն իսկ Ֆրանսայի մէջ պակաս չեն ուրախացողներ եւ մերձեցման ցանկացողներ, այս գետնին վրայ։ Թէեւ անոնք ալ շատ լաւ գիտեն որ Գերմանիոյ արընթաց վերազինումը եւ զինուորութեան շրջանին կրկնապատկումը — բանակին բազմապատկութիւնը — երբեք ապահովութիւն չեն կրնար ներշնչել, ապագային համար։

Այս ճամբուն վրայ, Գերմանիոյ հետ է, նաեւ, ֆաշական Իտալիան։

Երկուքն ալ թունդ հակաբոլշեւիկ, իրենց ռազմատենչ քաղաքականութիւնը կ'արդարացնեն յանուն ինքնապաշտպանութեան եւ ընկերային խաղաղութեան, եւ առով իսկ ակներեւ փորձ մը կը կատարեն պաշարելու այն երկիրները որ ազատ մնացած են դիկտատուրաներէ։

Երկուքն ալ, խորապէս աշխարհակալ, կը ձգտին իրենց տենչերը արժեցնել «համամարդկային» նշանաբանի մը տակ, ինչպէս Ռուսաստանի խորհրդային իշխանութիւնը։ Եւ երկուքն ալ արդէն յաջողած են զօրաւոր խարխիսներ ձգել, Սպանիայէն մինչեւ Պալքանեան երկիրները։

Կատարուած նուաճումներուն վերջին օրինակը հանդիսացաւ արքայական Յունաստանը, դիկտատուրութեամբ Զօր. Մեթաքսասի։ Իսկ երեւցածէն շատ աւելի խօսուն է աներեւոյթը, այն որ չի տեսնուիր, բայց կը զգացուի։

Դեռ երէկ հեռագիրը կը հաղորդէր թէ արտասահմանի հիթլէրական կազմակերպութեանց 4000 պատգամաւորները ընդհ. ժողով պիտի գումարեն Գերմանիոյ մէջ, Սեպտ. 2էն 7, իրենց գործունէութեան ուղեգիծը մշակելու համար...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Լոնտոնի Խորհրդային դեսպանատան զինուորական կցորդն ալ ձերբակալուա՞ծ

Կարելի չէ օրը օրին ստոյգ տեղեկութիւններ ստանալ խորհրդային աշխարհի կացութեան մասին։ Հակախորհրդային թերթերը բնականաբար կը չափազանցեն, երբեմն ալ շռնդալից պատմութիւններ կը հիւսեն։ Իսկ խորհրդային եւ ուղեկից մամուլը — ինչպէս մեր «Հայաստանասէր»ները — կը ճգնին ամէն բան ծածկել կամ հերքել։

Անշուշտ ժամանակի ընթացքին կը ճշդուին ծուէն ու շիտակը։

Այդպիսի կացութեան մը առջեւ կը գտնուինք այսօր ալ։ Զինովիեւի, Քամենեւի եւ միւս 14 դատապարտեալներուն գնդակահարութենէն ի վեր, զարմանազան լուրեր շրջան կ'ընեն։ Տարակոյս չկայ որ Չեկան գործի ձեռնարկած է ամբողջ Խ. Միութեան մէջ, «հակայեղափոխականներ» որսալու եւ ի հարկին «մաքրելու» համար։

Ահաւասիկ վերջին ծանրակշիռ դէպքը,— Զօր. Քազիմիրովիչ Փութնա, Լոնտոնի խորհրդային դեսպանատան զինուորական կցորդը, որ յանկարծ Մոսկուա կանչուած էր վերջերս, ձերբակալուած է իբրեւ մեղսակից Ստալինի դէմ սարքուած մահափորձին։ Իր կինը եւ տղան կիրակի օր յանկարծ մեկնեցան Լոնտոնէն, իմացած ըլլալով թէ զօրավարը ծանրապէս հիւանդացած է եւ կ'ուզէ տեսնել զիրենք։ «Տէյլի Էքսփրէս»ի թղթակիցը յաջողեցաւ կայարանին մէջ հանդիպիլ տիկին Փութնայի, որ գունաթափ՝ աղաղակեց.

— Ճիշդ չի կրնար ըլլալ. անկարելի է։ Ամուսինս Մոսկուա կանչուեցաւ զեկուցում տալու համար կարգ մը զինուորական գործերու մասին։

— Ինչո՞ւ դուք ալ միասին չմեկնեցաք։

— Մեկնումը շատ աճապարանքով տեղի ունեցաւ։ Մենք կիներս բան չենք հասկնար զինուորական գործերէ։ Զօրավարը հարկադրուած էր ճամբայ ելլել անմիջապէս։

Տիկինը յուզուած էր։ Այդ պահուն հեռագիր մը յանձնեցին, բացաւ դողդղալով եւ երբ կարդաց, դէմքը մեռելի գոյն ստացած էր։ Շրթունքը կրծեց, հեռագիրը ճմռթկեց եւ պայուսակին մէջ նետեց։

— «Այլեւս որ եւ է բան չեմ կրնար ըսել։ Հեռագիրը Մոսկուայէն է. պէտք է որ մեկնիմ, բսաւ չանթահար։

Անմիջապէս կանչեց տղան, մտաւ կառախումբ եւ անհետացաւ։

Թղթակից մը կ'ըսէ թէ տիկինը Լոնտոնէն մեկնած ատեն եօթը պայուսակ ունէր, բայց երբ Պերլին հասաւ, խորհրդային դեսպանատունէն ազդարարեցին որ հոն ձգէ բոլոր պայուսակները։ Եւ տիկինը չհամարձակեցաւ մերժել։

*** Լոնտոնի թերթերը կը գրեն.— *Մոսկուայէն հասած հեռագիրներ կ'ըսեն թէ խորհրդային իշխանութիւնները պաշտօնապէս կը հաստատեն Զօր. Փութնայի ձերբակալութիւնը։ Զօրավարը իր պաշտօնին գլուխն էր երեք շաբաթ առաջ եւ առտու մը Մոսկուա կանչուեցաւ, իբրեւ թէ մասնակցելու համար զինուորական-քաղաքական խորհրդակցութեան մը։ «Տէյլի Մէյլ» կը գրէ թէ զօրավարին մեկնումէն երկու օր վերջը, Չեկայի երկու գործակալներ ներկայացան Լոնտոնի խորհրդային դեսպանատունը եւ մանրակրկիտ խուզարկութեան ենթարկեցին դեսպանատան պաշտօնեաներուն անձնական թուղթերը, ինչպէս եւ պաշտօնական գրութիւններ։ Գործակալները որ եւ է բան չըսին պաշտօնեաներուն։*

Այն օրը որ զօրավարը Լոնտոն պիտի վերադառնար, կինը եւ տղան Վիքթորիա կայարանը գացին եւ սպասեցին։ Կառախումբը եկաւ, բայց զօրավարը չկար։ Ասոր վրայ տիկինը հեռագիր մը ուղղեց Մոսկուա, բայց պատասխան չստացաւ։ Քանի մը օր վերջը լուր մը առած ըլլալով, բեռները կապեց եւ մեկնեցաւ, ըսելով թէ ամուսինը հիւանդ է։

Նոյն աղբիւրներուն համաձայն, Լոնտոնի խորհրդային շրջանակները լուր առած էին թէ Զօր. Փութնա աւրուած էր Ստալինի հետ եւ մատնած՝ իբրեւ կասկածելի։ Զօրավարը մտերիմ բարեկամն է Լոնտոնի նախորդ դեսպանին, Սոքոլնիքովի, որ այժմ բանտարկուած է իբրեւ դաւադիր։ Տիկին Փութնայի մեկնումէն ի վեր Չեկային գործակալները քննութիւններ կը կատարեն, անոր եւ ռուս փախստականներու յարաբերութիւնները երեւան հանելու համար։ Կ'ըսուի թէ դեսպանատան կարգ մը պաշտօնեաներն ալ կասկածելի են եւ հաւանական է որ ետ կանչուին։

Զօր. Փութնա շրջանաւարտ է Մոսկուայի զինուորական ակադեմիայէն եւ կարմիր բանակին ամէնէն երիտասարդ սպաներէն մէկն է։ Մինչեւ վերջերս մտերիմ բարեկամն էր զինուորական գործավարին՝ Վորոշիլովի։

*** *Համայնավար կուսակցութենէն վտարուեցաւ Տիկին Սոքոլնիքով, Լոնտոնի նախորդ դեսպանին կինը, իբրեւ կասկածելի։*

*** *«Տէյլի Մէյլ»ի թղթակիցը, որ մանրամասնօրէն նկարագրած էր Ստալինի եւ միւսներու ձայնասփիւռ ճառերը, տրուած հերքումին վրայ կը գրէ թէ ինք նոյնութեամբ լսեց այդ ճառերը եւ կը ճանչնայ Ստալինի ձայնը, թէ անձնապէս խօսած եւ թէ ճառերը լսած ըլլալով։*

Խռովութիւննե՞ր ծագած են Ուկրանիոյ մէջ

Ռիկայէն հասած լուրերու համաձայն, ծանր խռովութիւններ ծագած են Ուկրայնայի զանազան մասերուն մէջ, իբրեւ հետեւանք տուրքերու յաւելման եւ մեծաքանակ ցորենի բռնագրաւման (բանակին համար)։ Գիւղացիները վախնալով որ խստաշունչ ձմեռ մը պիտի ունենան եւ շատ պիտի նեղուին, ըմբոստացած են Փոլթովայի եւ Իզիումի մէջ։ Կ'ըսուի թէ ընդհարումներու ընթացքին 30 հոգի սպաննուած, 1000 ալ վիրաւորուած են։ Ոստիկանութիւնը ձերբակալած է 2500 քաղաքացիներ։ Ուկրայնայի զօրքը կազմ եւ պատրաստ վիճակի մէջ կը պահուի։ Կը վախցուի որ ծանր անկարգութիւններ պատահին ուրիշ վայրերու մէջ։

*** *Հռոմի հեռագրական գործակալութիւնը Օտէսայէն կ'իմանայ թէ լրտեսական լայն ցանց մը երեւան հանուած է Ուկրայնայի մէջ, ի հաշիւ օտար պետութեան մը։ Ոստիկանութիւնը բազմաթիւ կասկածելիներ ձերբակալած եւ վտանգաւոր թուղթերը բռնած է։ Խուզարկութիւնները կը շարունակուին։*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԴԵՌ ԿԸ ԾԵԾԵՆ ԴԻԱԿԸ

Մեծ աւետիս ձեզ եւ մեզ,— Երէկ թղթաբերը չորս ծրար «*Խ. Հայաստան*» յանձնեց։

Անհամբեր՝ իրարու ետեւէ քակեցի ծրարները, նորագոյն թիւը փնտռելու համար եւ գտայ... յուլիս 24։ Ուրեմն ճիշդ մէկ ամսուան թերթ, սկսելով յուլիս 6էն։

Իսկապէս «հարուածային»։ Ստախանովեա՞ն։

Միեւնոյն թղթաբերը յանձնեց Թիֆլիսի «*Պրոլետար*»ը,— օգոստոս 2էն 9։

Հիմա եթէ ըսեմ որ Թիֆլիսի մէջ աւելի արագ եւ ազդու կը գործեն քան Երեւանի մէջ, պիտի մեղադրէք իբրեւ «Հակահայաստանեան»։

Երբ ուզածդ չես կրնար գտնել, կը ցածդ կ'ուտես։ «Անճարն ուտէ բանջարը»։

Եւ գլուխս կախ՝ սկսայ պրպտել *Խ. Հայաստանի* վերջին երեք թիւերը, յուլիս 22, 23 եւ 24, միւսները շաբաթներ առաջ տեսած ըլլալով, պատահաբար։

Ի՞նչ նորութիւն.—ոչ իսկ մէկ հատ, բացի Խանջեանի մասին թխուած բանաձեւերէն։

Գլխաւոր քաղաքներէն վերջը, կարգը եկած է շրջաններուն, գիւղաքաղաքներուն եւ գիւղերուն։

Այսպէս, «Խանջեանի դաւանանական քայլը գայրոյթով դատապարտում են» — Գորիսի, Թալինի, Ամասիայի, Բասարգէչարի եւ Շամշատինի «ակտիվ»ները։

Ի՞նչ կ'ըսեն... ճիշդ այն ինչ որ ըսել տուին Երեւանի, Լէնինականի, Կիրովականի, Բագուի կամ Թիֆլիսի մէջ։

Ծաղկաքաղ մը.

— « *Դաւաճանական ինքնասպանութեան շուրջն արտայայտուեցան մօտ 30 հոգի, որոնք բուռն զայրոյթով դատապարտեցին Խանջեանի ինքնասպանութեան պրովոկացիոն ակտը*»։

— « *Ակտիվը խիստ քննադատութեան ենթարկեց Խանջեանի լիբերալ հաշտուողական վերաբերմունքը հակայեղափոխական տրոցկիստական եւ նացիոնալիստական տարրերի եւ նըրանց քայքայիչ աշխատանքի նկատմամբ*»։

— « *Ելոյթ ունեցող բոլոր ընկերները միաբերան դատապարտում էին Խանջեանի անարգ, պրովոկացիոն քայլը, որը չնայած Անդրերկոմի եւ անձամբ Բերիայի մշտական օգնութեանն ու հոգատար վերաբերմունքին՝ քաջութիւն չունեցաւ ուղղել իր թոյլ տուած սխալները եւ դիմեց ինքնասպանութեան, դրանով իսկ զէնք տալով մեր թշնամիների ձեռքը*»։

— « *Ժողովը խանդավառ ծափերի տակ նամակներ ուղարկեց Անդրերկոմի քարտուղար ընկեր Լավրենտի Բերիային եւ Հայկոմկուսի կենդկոմին*»։

— « *Շրջանի բոլոր գիւղերում կայացան ժողովներ, որոնք զայրոյթով դատապարտեցին Ա. Խանջեանի դաւաճանական ստոր քայլը՝ որպէս կուսակցութեան թիկունքին ուղղուած մի հարուած*»։

— « *Ընդունուած բանաձեւերում կուսակցական կազմակերպութիւնները խօսք են տալիս բոլշեւիկեան անողոքութեամբ ու անհաշտութեամբ ջախջախել դասակարգային թշնամու բոլոր տեսակի մնացորդների, հակայեղափոխական տրոցկիստական, նացիոնալիստական, դաշնակցական թափթփուքների ստոր պրովոկացիաները*».

Եւայլն, եւայլն։ Բասարգէչարի ժողովը կ'որոշէ խնդրել որ նորաշէն ջրանցքը կոչուի Բերիայի անունով։

... Եթէ Խանջեան անձնասպան եղած կամ սպաննուած չըլլար, տարակոյս չկայ որ Մոսկուայի 16 դատապարտեալներէն 17րդը պիտի դառնար։

ՎԱՀԷ

ՀԱՆԳԻՍՏ ԵՂԻՇԷ Ա. ՔԱՀԱՆԱՅ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆԻ

Միլանի հայկ. եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը կը գրէ մեզի, օգոստոս 26 թուականով.— *Օգոստոս 20ին Վիգէրպա գիւղին մէջ վախճանեցաւ Իտալիոյ հոգեւոր հովիւ Եղիշէ Ա. քհնյ. Պարսամեան, 59 տարեկան։*

Մարմինը առժամապէս գիւղին գերեզմանատան պահարանը դրուեցաւ, յառաջիկային պատշաճ յուղարկաւորութիւնը կատարելու համար։

Կը խնդրուի «Յառաջ»էն շուտով տեղեկացնել Տարօնի Հայր. Միութեան։

Հանգուցեալը ազգային գործիչ մըն էր եւ կ'արժէ լայնօրէն ներկայացնել իր կեանքն ու գործը։

Տոքթ. Շախթ մեկնեցաւ

Գերմանիոյ ելմտական նախարարը Փարիզէն մեկնեցաւ առջի օր։ Խստօրէն գաղտնի կը պահուին իրեն հետ կատարուած բանակցութիւնները։ Համայնավար կուսակցութիւնը կը շարունակէ իր պայքարը, այս առթիւ։ Միւս թերթերը գիտել կուտան թէ Տոքթ. Շախտ քաղաքական պաշտօն ստացած չէ Հիթլէրէն, ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքի կամ ուրիշ հարցերու մասին, այլ առաջարկներ ներկայացուցած է, տնտեսական յարաբերութիւնները աւելի կանոնաւոր վիճակի մէջ դնելու համար։

Պաղեստինի գործադուլը կը դադրի

Իբրեւ հետեւանք Իրաքի արտաքին նախարար Նուրի փաշայի միջնորդութեան, Պաղեստինի արաբական Գերագոյն Խորհուրդը որոշեց գործադուլը դադրեցնել կիրակի օր։ Այս առթիւ յայտարարութիւն մը հրատարակուեցաւ, որ կը հրաւիրէ վերսկսիլ աշխատանքը եւ դադրեցնել բռնութիւնները։ Յետոյ խորհրդակցութիւն մը կատարուեցաւ Լոնտոնէն վերադարձած պատուիրակներուն հետ։ Յայտարարութիւնը կ'ըսէ թէ երբ բարեկարգութիւնը վերահաստատուի, կառավարութիւնը պիտի դադրեցնէ հրէական ներգաղթը եւ ներում պիտի շնորհէ բանտարկեալներուն։ Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ անգլ. կառավարութիւնը գրաւոր յանձնառութիւններ չպիտի տայ առ այժմ։

Պաղեստինի խռովութիւնները կը շարունակուին 131 օրէ ի վեր։ Մինչեւ հիմա սպաննուած են 11 Անգլիացիներ, 76 Հրեաներ եւ 600 Արաբներ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԱԹԸ ԵՒ ԿԱԶԸ ԿԸ ՍՂԵՆ.— *Յառաջիկայ սեպտեմբեր 1էն սկսեալ կաթին գինը 10 սանթիմ պիտի աւելնայ, ծախուելով 1.30ի։ Կազին գինն ալ պիտի բարձրանայ 3 սանթիմ (98, փոխանակ 95ի)։*

ԱՆԳԼԻՈՅ ԷՏՈՒԸՐՏ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ *անունով առաջին նամականիշները շրջաբերութեան պիտի հանուին երեքշաբթի օր, առ այժմ 3,000,000,000 հատ, իբրեւ նմոյշ, եւ յետոյ պիտի հաւաքուին հրապարակէն, մինչեւ որ Ճօրճ Ե.ի նամականիշները սպառին։*

Կ'ըսուի թէ թագաւորը, որ Աթէնք գացած էր, Պոլիս ալ պիտի հանդիպի։

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ԵՒ ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ ԽՆԱՄԱԿԱԼԸ *մօտերս տեսակցութիւն մը պիտի ունենան Թիրոլի մէջ։*

ՀԱՅՈՒՆ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Յիսուն տարուան յեղափոխական անցեալ մը ունինք մեր ետին: Ատենն է կը կարծեմ պարզելու մեզ համար թէ ի՞նչ ձեւով ըմբռնած ենք յեղափոխականութիւնը եւ ինչպէ՞ս կ'ըմբռնենք հիմա:

Ժողովուրդին համար Հայ Յեղափոխութիւնը հոմանիշ է, հայ քաղաքական դատը կռուով, զէնքով լուծելու հասկացողութեան: Յեղափոխականներ են այն մարդիկը որոնք պատրաստ են իրենց կեանքը զոհելու հայրենիքի ազատագրման գործին: Մէկը յեղափոխական կ'ըլլայ ոչ միայն արհամարհելով կեանքը եւ մահը հաւասարապէս, այլեւ ամէն առեն իր կեանքին մահը փնտռել տալով: Յեղափոխական չէ գաղափարին համար մեռնելու պատրաստակամութիւն ունեցող մարդը, եթէ գործնականօրէն ընտրած չէ աշխատանքի ձեւ մը ու փորձի չենթարկէր իր այդ տրամադրութիւնը, այսինքն եթէ վտանգը չփնտռէր, այլ սպասէր վտանգին գալուն:

Ուրիշ ժողովուրդներու համար, հայրենիքը կեանքով պաշտպանելու գործը յեղափոխութիւն չի նկատուիր, այլ պարզ քաղաքացիական պարտականութիւն: Անոնք բանակ ունին իրենց հայրենիքը եւ ազատութիւնը պաշտպանելու, իսկ բանակին մաս կազմող քաղաքացին՝ զինուորը, յեղափոխական չի սեպուիր, թէեւ կ'երդնու իր կեանքը զոհել յանուն հայրենիքին: Զինուորագրութեան պարտադիր հանգամանքը չէ որ, այդ ծառայութեան յեղափոխական նկարագիրը վերցուցած է, որովհետեւ պարտադիր ծառայութիւն չունեցող երկիրներու մէջ ալ զինուորը յեղափոխական չէ: Մեր պայմաններուն մէջ հայրենիքը ազատագրելու եւ պաշտպանելու գործը յեղափոխութիւն էր սակայն, որովհետեւ այդ գործը ըմբոստութեամբ միայն հնարաւոր էր, տիրող կարգերու դէմ պայքարելով միայն կարելի: Յեղափոխութիւն բառին ալ հիմնական յատկանիշը ըմբոստացման գաղափարն է, տիրող պայմաններուն չհանդուրժելու եւ զայն փոխելու կամքը: Յեղափոխութիւնը իր ամէնէն լայն հասկացողութեամբ ընկերային է, դասակարգային է եւ երբեք շարժառիթ ունի տնտեսական անհաւասարութիւնը: Սխալ մըն է յեղափոխութիւն բառով որակել այն արիւնալի կռիւները, որոնք նպատակ ունին միայն պետութեան մը վարիչները կամ քաղաքական ձեւը փոխել: Յեղափոխութիւն չէ Քոնտիլիսի ըրածը, երբ Յալտարիս մը իշխանազուրկ կ'ընէ ու ինք կ'անցնի անոր տեղը, յեղափոխութիւն չէ Վէնիզէլոսի ըրածը, երբ Կոստանդինը գահազուրկ կ'ընէ եւ հանրապետութիւն կը հռչակէ: Պետական այս հարուածները ի՞նչ փոփոխութիւն ստեղծեցին յոյն ժողովուրդի ընկերային եւ տնտեսական կեանքի մէջ, գրեթէ ոչինչ: Յոյն գեղացին ու աշխատաւորը այս յեղաշրջումներէն առաջ ու յետոյ միշտ նոյն վիճակի մէջ մնացին. ոչ իրենց քաղաքացիական ազատութիւնը փոխուեցաւ, ոչ ալ բարելաւում յառաջ եկաւ իրենց տնտեսական կեանքին մէջ, սեփականութեան ըմբռնումը մնաց միշտ նոյնը, գործատիրոջ եւ գործաւորի յարաբերութիւնները մնացին նոյնը: Յեղափոխութիւն չէ եւ փաշականութիւնը, ընդհակառակն յեղափոխութիւնը արգիլելու ձգտում ունեցող շարժում մըն է: Անոր թափած արիւնը բաւարար պատճառ չէ յեղափոխական կոչելու այդ շարժումը, որ ոչ միայն ազգերու եւ ցեղերու մէջ արժէքի տարբերութիւնը կ'ընդունի, այլեւ դասակարգերու արժէքի տարբերութիւնը, կը մերժէ մարդոց հաւասարութեան սկզբունքը եւ կը կայտէ զանգուածներու ընկերային եւ տնտեսական ձգտումները: Որ եւ է քաղաքական շարժումի յեղափոխական յատկանիշը արդարութեան եւ հաւասարութեան սկզբունքներուն հանդէպ ցոյց տուած իր վերաբերումն է եւ որովհետեւ այս սկզբունքներու բացարձակ եւ լիակատար կիրարկումը հնարաւոր է միայն սեփականութեան գաղափարի այժմու ըմբռնման փոփոխութեամբ, յեղափոխական կը նկատուին առաւելապէս այդ փոփոխութիւնը ընդունող հոսանքները:

Այս բացատրութիւններէն մեկնելով, Հայ յեղափոխութիւնը ի՞նչ դիրքի վրայ պէտք է դնել. ո՞ւր է անոր տեղը սխալ կամ ուղիղ ձեւով յեղափոխական նկատուած շարժումներու մէջ: Այդ ճշդումը հնարաւոր է, երբ յստակ կերպով կը բնորոշուին Հայ յեղափոխութեան նպատակը եւ ձգտումները, բրած ձեռնարկները:

Առաջին հաստատութիւնը որ պէտք է ընել, կը կարծեմ Հայ յեղափոխութեան միտքերու մէջ ստեղծած յեղաշրջումն է: Բռնութիւնը բնական ընդունող, զրկանքը եւ պառապանքը անտրտունջ կրող Հայ ժողովուրդը, Յեղափոխութեան մուտքէն յետոյ, սկսաւ չափել անոնց անհաւասարութիւնը, սկսաւ մարդու իրաւունքներու մասին մտածել եւ զգալ որ ինքը զրկուած է, անիրաւուած է: Այս զգացողութիւնը, մտայնութեան այս փոփոխութիւնը հոգիներու յեղափոխութեան սկիզբը եղաւ: Երբ նկատի ունենանք որ որ եւ է գործէ առաջ, միտքի պատրաստութիւնը կայ, մտայնութեան փոփոխութիւնը, ուրեմն պարտաւոր ենք ընդունելու որ Հայ Յեղափոխութեամբ ստեղծուած միտքերու յեղաշրջումը էական ու հիմնական տարր է: Յեղափոխականութիւնը ճիշդ է որ առաւելապէս գործով կ'արտայայտուի, ոչ թէ բառով, բայց նոյնքան ճիշդ է եւ այն պարագան որ մտայնութեամբ եւ հոգիով յեղափոխական չեղող մը չի կրնար գործով յեղափոխական դառնալ: Ասոր համար է որ յեղափոխական դառնալու ուսուցումը եւ պատրաստութիւնը կայ: Այդ ուսուցման հիմնական տարրը կը կազմէ անարդարութեան եւ բռնութեան դէմ ընդվզելու, անոնց չհանդուրժելու հոգերանութեան պատրաստութիւնը, մարդոց եւ ժողովուրդներու հեղինակութեան հանդէպ որ եւ է ենթարկաչարումէ ազատ մնալը, մարդուն նիւթական եւ բարոյական բարձրացման անսահման հնարաւորութիւններուն հաւատալը: Եթէ ճիշդ է յեղափոխութեան գաղափարի այս ձեւահմանումը, կարելի չէ մերժել Հայ Յեղափոխութեան իսկական յեղափոխական հոսանք ըլլալու հանգամանքը: Անոր կատարած բոլոր գործերը անպայման ունին յեղափոխական այս յատկանիշերը, մէկ հատ կարելի չէ գտնել անոր գործերէն որ բռնութեան եւ անարդարութեան դէմ պայքարի գոյն չունենայ, մէկ հատ կարելի չէ գտնել այդ գործերէն որ չհաստատէ «մարդը մարդուն հաւասար է» ի սկզբունքը. Հայը՝ Թուրքին, Քիւրտին եւ Ռուսին ամէն մարդի մէջ հաւասարեցնելու ճիգն է որ կատարած է Հայ Յեղափոխութիւնը: Հայ շրջանակի մէջ միայն գործելու փաստը երբեք ապացոյցը չի կազմեր ազգայնամոլութեան յետադարձ գաղափարականութեան մը, պարզ այն պատճառով որ Հայն էր ստորադասը, անիրաւուածը եւ միւս ժողովուրդներէն վար դասուածը, ուրեմն շատ բնական էր եւ էութեամբ յեղափոխական այդ ժողովուրդը միւսներուն հաւասարեցնելու աշխատանքը: Զրի ամբաստանութիւն է եւ կարելի է ըսել զրպարտութիւն Հայ Յեղափոխութեան ազգայնամոլ բնորոշում տալը: Կարելի է վիճիլ յեղափոխութեան գործածած միջոցներու օգտակար կամ վնասակար ըլլալու մասին, անոր գործելակերպը կարելի է քննադատութեան ենթարկել, բայց վիճելի դարձնել անոր յեղափոխական հանգամանքը, ցոյց տալ զայն իբրեւ ազգայնամոլ հոսանք, չարախօսութիւն է պարզապէս, պատմութեան սրբապղծութիւն մըն է: Մէկ փաստ միայն կը բաւէ հաստատելու այս պարագան: Յեղափոխութիւնը վար առաւ իր պայքարի զէնքերը Թուրքիոյ մէջ Սահմանադրութեան հռչակումէն յետոյ, որովհետեւ հաւատաց որ ազատութեան, արդարութեան, հաւասարութեան եւ եղբայրութեան անունով կատարուած այդ յեղաշրջումը կրնար Հայ ժողովուրդին ապահովել ուրիշ ազգերու հաւասար իրաւունքներ: Միամիտ գտնուեցա՞ւ, սխալ ըրա՞ւ թէ չըրաւ, կարելի է քննադատել, ինչպէս ըսի, բայց թէ այդ ընթացքով երեւան հանեց իր ամբողջ հոգեբանութիւնը, այս անուրանալի է:

Հայ յեղափոխութեան նկարագրի այս բնորոշումը ընելէ յետոյ, հարց կը ծագի թէ Հայ ժողովուրդը իր ամբողջութեան մէջ, հիմա, ի՞նչ չափով յեղափոխական է: Ուրիշ խօսքով բռնութեան եւ անարդարութեան դէմ ըմբոստանալու իր կարողութիւնը ի՞նչ սահմաններու մէջ կը գտնուի: Եթէ այս հարցումին փորձենք պատասխանել [illegible] կեցութեամբ, պատասխանը պիտի ըլլայ որ շատ չնչին մասն է միայն որ յեղափոխական մտայնութիւն ունի: Բայց դատելու այս հիմքը կը կարծեմ որ ճիշդ չէ, որովհետեւ ժողովուրդին ցոյց տուած այս վերապահութիւնը ուրիշ պատճառներ ունի եւ ոչ թէ նրբան է հակայեղափոխական տրամադրութիւններու: Օտար երկիրներու մէջ ցրուած, ժողովուրդը կը կարծէ — ի հարկէ անտեղի կերպով — յեղափոխութիւններ չունին օգտակար արդիւնք կատարելու, չէ կրցած յաղթահարել խորթ պայմաններուն եւ [illegible] բան կը նկատէ կազմակերպական աշխատանքը:

Երկրորդ պատճառը այդ վերապահութեան, յեղափոխութեան տուած արդիւնքի մասին իր ունեցած անյոյս կարծիքն է: Շատերու համար խոր համոզում է որ մեր ունեցած դժբախտ ճակատագրի պատճառը յեղափոխութիւնն է: Անկարող ըմբռնելու պատմական եւ քաղաքական իրադարձութիւններու հիմքը, այդ շատերը կը հաւատան թէ մինչեւ հիմա գործածուած յեղափոխական քաղաքականութեան ճիշդ հակառակը ընդունելով, կրնան աւելի օգտակար գործ տեսնել: Դիւրին չէ այս համոզումները խախտել, բայց անոնցմէ հետեւցնել թէ Հայ ժողովուրդը իր ամբողջական հոգեբանութեամբ հակայեղափոխական է, ի հարկէ խոշոր սխալ մը գործել կ'ըլլայ: Որովհետեւ հակայեղափոխական ըլլալը բան մը չընել կը նշանակէ, ուրիշներուն պարտադրած վիճակը առանց տրտունջի ընդունիլ: Արդ, Հայ ժողովուրդը հեռու է այս մտայնութիւնը ունենալէ: Ան խորապէս դժգոհ է ստեղծուած կացութենէն, իսկ դժգոհութիւնը գիտենք որ մայրն է յեղափոխութեան: Ան տրամադիր է իր մասնակցութիւնը բերելու գործնականօրէն այն բոլոր աշխատանքներուն որ կրնան նպաստել այս կացութեան փոփոխութեան եւ երբ գայ օր մը ուր բոլորին համար պարզ ըլլայ թէ ստացուածքի եւ կեանքի զոհողութիւնը բաւարարն անհրաժեշտ պայման է հայ մարդուն տալու ուրիշներու հաւասար ապրելու իրաւունք, հայ ժողովուրդին տալու ուրիշ ժողովուրդներու ունեցած քաղաքական եւ ընկերային ազատութիւն, այդ օրը պէտք է հաւատալ որ Հայը կը դառնայ ամէնէն յեղափոխականը, ամէնէն ըմբոստը: Պատրաստուած են անոր տրամադրութիւնները, նպաստաւոր պայմանները եւ ժամը, անհրաժեշտ են գործնական կերպարանք տալու հայ հոգիի յեղափոխականութեան:

Լ. ՁՈՐՄԻՍԵԱՆ

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

LE CHANT DES CLOCHES

(MARIGNAN - PATHE)

— . —

Նոյն իսկ ժմեռնային կենսունակ եղանակին հայուագիտ պատեհութիւն մըն է հանդիպիլ կատարեալ ժապաւէնի մը, ուր խառցած ըլլայ գեղարուեստական արժէքներու համադրութիւն մը, ներդաշնակ, տպաւորիչ եւ կատարեալ խաղարկութեամբ մը:

Ժան Հէրչօլտի խաղը ներկայ ժապաւէնին մէջ ժէննինկսը կը յիշեցնէ մեզի, իր սեղմ, խոհուն եւ անսայթաք ներկայացումովը տիպարի մը, որուն ստեղծագործման համար պէտք էր ունենալ բացառիկ կարողութիւններ:

Կը ցաւիմ որ անցեալները հնարաւորութիւնը չունեցայ ներկայացնելու իր նախորդ ժապաւէնը, «Գիւղական բժիշկը», ուր կ'երեւային իրեն հետ՝ հռչակաւոր դարձած Քանատացի «Հնգուորեակներ»ը, որոնք պայմանաւորուած են տարիներով շարժապատկերի ընկերութեան մը հետ:

Հէրչօլտի ստեղծած գիւղական բժիշկի տիպարը պիտի մնայ նոյնպէս անմոռանալի ինչպէս այս վերջին բատեղծագործութիւնը, ուր կը հանի արուեստի գագաթնակէտին, հօր մը հոգեկան տառապանքները ապրելով՝ առանց գործածելու դիւրին յուզումներ արտադրելու ընդունակ որ եւ է կեղծ միջոցներ եւ արտայայտութիւններ:

Օթթօ Պրուէր եւ Կրէկօրի Ռաթով իրենց խաղին նիւթը քաղած են գերմանացի հեղինակ Ժօզէֆ Ռօթի «Յոբ» վէպէն:

1900: Թիրոլի փոքրիկ մէկ գիւղին Սաէնպրուքի եկեղեցիին զանգակներուն եւ երգեհոնին երաժշտութիւնը կը վարէ Քրիսթով Ֆրէյման: Հեզահամբոյր, բարի, կատարեալ ամուսին եւ հայր:

Իր երազն է օր մը իր անդրանիկ զաւակը՝ Քարլը տեսնել երգեհոնին առջեւ կամ իր սիրական մեծ ու փոքր զանգակներուն չուաններն երկու ձեռքերուն մէջ, աղօթքի հրաւէրին հնչեղ երաժշտութիւնը յանձնելով փոքրիկ գիւղին վրայ:

Քարլ սակայն ուրիշ երազ մը ունի. օդանաւորդ ըլլալ, եւ հակառակ իր հօր կշտամբանքներուն, կը մեկնի գաղտնօրէն դէպի Ամերիկա:

Ֆրէյման խոցուած է իր հայրական սիրոյն մէջ, ան այլ եւս չուզեր լսել Քարլի անունը:

Նոր ծնունդ մը սակայն պահ մը իր երազը կը վերանորոգէ: Նոր մանչ մը որ իր մօր կեանքը կ'արժէ, եւ որուն խուլ եւ համր ըլլալը սարսափով կը հաստատէ անմիջապէս:

Տարիներ կ'անցնին, Կապրիէլ սիրուն պատանի մըն է այժմ: Բայց անհաղորդ դուրսի աշխարհին:

Օր մը սակայն, իր հօր բազուկներուն մէջ, ան կը ցնցուի երբ անուշադրութեամբ հայրը կը զարնէ պարապ բաժակի մը:

Ֆրէյման ուրախութենէն խելացրնոր կը կրկնէ հարուածները, Կապրիէլ կը լսէ, կ'առնէ բաժակը եւ կը զարնէ գդալով, կը զարնէ, հաճոյքով լսելով բիւրեղէն հնչիւնները:

Բժիշկ մը խորհուրդ կուտայ գործողութեան մը ենթարկել, վերջնապէս բանալու համար լսողութիւնը: Երկու մասնագէտներ միայն կրնան կատարել զայն. մէկը կը գտնուի Նիւ Եորք, միւսը Պերլին:

Ֆրէյմանի նիւթական միջոցները չեն ներեր այդ ծախքերը ընել:

Քարլ բարեկամներու միջոցաւ տեղեկացած, կը տրամադրէ հարկ եղած գումարը, նախ իր հայրը բերելու համար Նիւ Եորք: Ֆրէյման կը մեկնի՝ իր մտերիմներուն յանձնելով Կապրիէլը, մինչեւ որ անոր մեկնումը կարգադրէ իր անդրանիկին հետ:

Քարլ օդանաւորդ է եղած արդէն: Ֆրէյման համակերպած է այժմ, եւ նոյն իսկ հպարտ, երբ Քարլ նոր գործի մը փորձելու համար, օդակայանին վրայ իրմէն հրաժեշտ կ'առնէ քանի մը ժամուան համար, ու կը ճախրէ դէպի անծանօթ հորիզոնը:

Քանի մը ժամ յետոյ, երկու պաշտօնական անձնաւորութիւններ կը ներկայանան Ֆրէյմանի պանդոկը, մատուցանելու հօրը գուժելու համար Քարլի անկումը...

Շուրջը բարձրացող փլատակներուն մէջ՝ Ֆրէյման վերջին յենարան մը ունի, Կապրիէլը:

Պէտք է վերադառնալ երկիր, իր սիրական ու համր զաւկին մօտ: Օդանաւային ընկերութիւնը հարկ եղած ծախքերը պատրաստ է ընելու, բայց ... ահաւոր ու մռայլ շունչ մը կ'անցնի արեւելքէն արեւմուտք:

1914 ...

Դիւային անդիմադրելի պարի մը յորձանքին մէջ քաշուած՝ բոլոր երկիրները կը պտուտքին խօլաբար նախճիրներու ովկէանին մէջ ...

Թիրոլ կորսուած է կրակի ուրուականին մէջ:

Պաշտօնական ցանկեր կը հրատարակուին: Ֆրէյման այլ եւս անկարող վերադառնալու, տենդագին կը ճգնի տեղեկանալ Սաէնպրուքի ճակատագրի մասին:

Եւ օր մը անհետացածներու երկար ցանկի մը վրայ կը կարդայ.

Կապրիէլ Ֆրէյման.

Սաէնպրուք ամբողջովին ռմբակոծուած է.

Կացինի վերջին հարուած մը ստացող կաղնիի մը նման Ֆրէյման կը տապալի:

Գինովի մը նման, ան կը քալէ այժմ մայթին վրայ, զարնուելով անցորդներուն, անուշադիր կառքերուն, մատղաշ եւ չմորուն ...

Երգեհոնի մը հեռաւոր հնչիւնը, խաչով զարդարուն դուռ մը: Ֆրէյման կարծ վարանումէ մը յետոյ կը մտնէ աղօթարանը:

Քարոզիչը բեմին վրայ է. ան կը խօսի տառապողներուն համար:

Յոբի օրինակը կը բերէ ան, որ ամէն բան կորսուած, երբեք չընկճուեցաւ, միշտ հաւատաւոր նախախնամութեան արդարութեան:

Ֆրէյման պիտի ապրի, կ'ապրի, կ'աշխատի այժմ իբրեւ սպասաւոր, տախտակամած լուացող, երաժշտական գործիքներ եւ «տիսք»եր ծախող խանութի մը մէջ:

Եւ օր մը, տախտակամածին վրայ ծռած, մաքրելու զբաղած միջոցին կ'արձանանայ ...

«Տիսք» մը կը դառնայ գործիքի մը վրայ, սէնֆոնի մը, որուն մէջ կը լսէ իր զանգակներուն երաժշտութիւնը ...

Հեղինակն է խօսալցի մեծ նուագահան Մարիօ Սինկարէլլի:

Ֆրէյման՝ անկարող «տիսք»ին գինը վճարելու, զայն կ'ունենայ երեք օր ձրի աշխատելու գնով:

Իր հայրենիքէն, իր գիւղէն կտոր մը, նշխարք մը:

Այդ միջոցին խօսալցի վարպետը Նիւ Եորք է նուագահանդէս մը տալու համար:

Համակիր եւ զինքը պաշտպանող զատարկապորտի մը հետ միջոց կը գտնէ թատրոնին վերնայարկը երկու տեղ ճարել:

Իր գիւղին զանգակները պիտի լսէ:

Վարը, հեռուն, բեմին վրայ կը յայտնուի վայելչահասակ մաեստրօն:

Ֆրէյմանի սկարացած աչքերը չեն զօրեր տեսնելու անոր դէմքը, մանաւանդ երբ անոնք պղտորած են արցունքներով:

Զանգակները կը հնչեն համանուագին մէջ, ջինջ, զուարթ, ինչպէս ինք գիտէր հնչեցնել ...

Ֆրէյման ինքնակորոյս, կը քաշէ ընկերը, կը տանի նրբանցքներէ, կ'ուզէ վար իջնել, հեղինակը տեսնել, վստահ է, որ ան իր եկեղեցիի երգչախումբին տղաներէն մէկն է:

Անկարելի է զայն տեսնել, թատրոնի գրասենեակէն անոր իջեւանած պանդոկին հասցէն կուտան:

Երաժշտապետին յարկաբաժինէն դուրս կը խառնուի, սպասաւոր մը կը յայտնէ թէ ան բացակայ է:

Ֆրէյման իր անունը կը գրէ. հասցէ չունի, կը գիշերէ ձրի օթեւանի մը մէջ:

Ընկերոջ խորհուրդով ան իբրեւ հասցէ կը նշանակէ երաժշտական պիտոյքներ ծախող վաճառատան հասցէն:

ԴԷՊԻ ԻՏԱԼԻԱ

ՈՒՐՈՒԱՆԿԱՐՆԵՐ

— · —

Այս երիտասարդը ունի ոյժ, թարմութիւն, երեւակայութիւն եւ զգացում: Նիւթի մը մէջ հանդէս բերած էր տարադիր հայ տղաք, որոնց մէկը փողոցի մը մէջ կը նուագէ «Մըծեռնակ»ը ու միւսները կ'ունկնդրեն հայրենարաղձութեամբ, ընկղմած երազներու լճակին մէջ, իրենց աչքերուն մէջ յիշատակ, յուզում, կարօտ, տրտմութիւն:

Նոյնքան յաջող էին իր դիմանկարներն ու կենդանագիրները որոնց մէկն էր յայտնի երգչուհի Տիկին Սեւումեան-Արզումանեանը՝ ընկողմանած բազմոցի վրայ: Կարելի չէ չյիշել նաեւ աղբիւրի մը վրայ ծռած չուառիկ տղեկ մը որ ջուր կը խմէ ախորժակով եւ ինքնատիպ խոնարհութիւնովը մարմնին:

Իր շարք մը նկարներուն լուսանկարները ղրկած էր նաեւ նկարիչ Ա. Ճէմեան, որուն գործերը առաւելապէս սուրբերուն հետ դատապարտեցան մնալ: Դարը կը քալէ ու նոյնիսկ Թուչիլ չգիտցողներուն յառաջդիմութիւն կուտայ: Նկարիչ Ա. Ճէմեան սակայն կը յառաջդիմէ դէպի Միջնադար, անկէ քաղելով իր նիւթերը, անկէ երկրորդելով արուեստը: Տաղանդ ունի, բայց պէտք է գտնել հունը եւ դառնալ միատեսակ, անձնատեսակ, ինքնատիպ: Սուրբեր ալ կարելի է նկարել անշուշտ, սակայն նոր հասկացողութեամբ եւ մեր օրերու արուեստով:

Վանատուր անուն նկարիչ մը ունէր նկարներ՝ վենետիկեան տեսարաններէն:

Կային նաեւ ուրիշներ:

Ամբողջ կիրակին եղաւ օր մը խանդավառութեան, վայելքի, յուզումի, գեղեցկութեան (քիչ մըն ալ ածիլուելու): Մեծ օր մը վերջապէս:

Եւ սակայն այդ բոլորը նսեմացան կիրակի գիշեր՝ քանզի, ճշմարիտ կ'ըսեմ ձեզի, տեղի ունեցաւ շատ աւելի փառաւոր խրախճութիւն մը, պատմական ու բարձրօրէն գեղարուեստական գիշեր մը:

ՋԱՅՆԱԿԱՆ ԵՒ ԳՈՐԾԻԱԿԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԵԾ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

— . —

ԿԻՐԱԿԻ ԳԻՇԵՐ.— Կը կրկնեմ՝ հայ երաժշտութիւնը ունեցաւ աննախընթաց յաղթանակ մը, միջազգային համբաւութեան մը ներկայութեան, Վենետիկի նման խիստ դժուարահաճ միջավայրի մը մէջ, ստեղծելով անօրինակ խանդավառութիւններ:

Պիտի խօսիմ շատ համառօտ, որովհետեւ վայրկեան չունիմ գրասեղանին առջեւ անցնելու: Նոյնիսկ պատրաստ եմ «Յառաջ»ի համար քունս զոհելու, սակայն գիշերները կ'անցընեմ կարդալով Վենետիկի կամուրջներուն, ջրանցքներուն, զէնքերուն, պալատներուն, շուկաներուն եւ կօնտոլներուն անվերջանալի քարամատեաններէ:

Ս. Մարկոսի հրապարակը Վենետիկ քաղաքին դահլիճն է, աստուածարժան շքեղութեամբ: Ճակատը՝ Ս. Մարկոսի բազմագմբէթ եկեղեցին է՝ համակ ոսկի, խճանկար, օձաքար, մարմար, պորֆիւր ու քանդակազարդ, որուն դիմացը կանգնողին աջ կողմն է Տօժերու ծանրապերճ պալատը եւ անկէ քիչ մը առջեւ աշտարակը: Տաճարին ձախ կողմն է համբաւաւոր ժամացոյցին աշտարակը: Միւս երեք թեւերը պալատներ: Դահլիճ-հրապարակը քառանկիւն տարածութիւն մըն է, բնակավայր աղաւնիներու լեգէոնի մը:

Գիշեր է: Վենետիկեան կապոյտ գիշեր: Հրապարակին ճիշդ մէջտեղը կանգնած է երաժիշտներուն ամփիթատրոնաձեւ բեմը: Մարդոց գետերը կը կազմեն հանդիսականներու ծովը: Ամէն ոք գեղարուեստական տրոփ մը սրտին մէջ կը սպասէ: Հայերս մանաւանդ այնտեղ ենք, նուագախումբին շատ մօտերը: Պալատին պատշգամներուն առջեւ դիրք բռնած են բարձրաստիճան հիւրեր:

«Կիլիկիա երգչախումբ»ը նստած է արճարանի մը օթեակին մէջ:

Թաղապետական նուագախումբը, որուն խմբավարն է երաժիշտը վարպետ մըն է, իր տեղը գրաւած է: Այս նուագախումբը կը համարուի աշխարհի լաւագոյններէն մին: Ղեկավարն է Գարլօ Թալիաֆիէթրա, որ մեծատաղանդ արուեստագէտ մըն է:

Եւ գիշերին խորհուրդով առկախ մթնոլորտին մէջ կը բարձրանան առաջին արտայայտութիւնները նուագախումբին:

Կը նուագեն ազգային (իտալական) եւ փաշական քայլերգները, որոնց կը յաջորդէ անմիջապէս Հ. Ալիշանի «Շաւարշանայ» քայլերգը:

Սիրտս աչքերուս հետ վեր կը բարձրացնեմ: Հեռաւոր երկնակամարին կապտորակ մթութեան մէջ կը փոփողին աստղեր: Կարծես անոնցմէ կը ձեւանայ հեղհեղէ, աստղապըտակ մը:

Բարձրաբեմին ցուցատեղին վրայ լուսատառ կը փայլին «Inno Arméno»: Խօսակցութեան ընդհանուր նիւթը Հայերն են ու հայ երաժշտութիւնը:

Ծափահարութիւնները արինոտ են: Ափեր չեն որ իրարմէ կը զատուին, այլ սիրտեր:

Նուագախումբը կ'անցնի իր բուն գեղարուեստական մասին:

Ցուցատախտակին ղարակներուն վրայ կը լուսավառին.— Alemsciah ու անոր տակը՝ — Leggenda.

«Հէքեաթ»: Գիղերն ալ հէքեաթ, Վենետիկն ալ «հէքեաթ», Հրապարակն ալ, իր եկեղեցիով, աշտարակով, պալատներով հէքեաթական հէքեաթ: Ու նուագախումբը կը սկսի իր վերարտադրութիւնը: Հէքեաթի մօտ մը սա մեր Ալէմշահն ու նուագախումբին ղեկավարը Գարլօ Թալիաֆիէթրին: Կարծես մէկը նստած է նուագախումբին կեդրոնը ու կը պատմէ հին, նշանաւոր առասպել մը: Իր վէպին մէջէն կ'անցնին հետզհետէ հերոսներ, թագաւոր, թագաւորի տղաք, իշխաններ, վհուկներ, դաւադիրներ, դահիճներ, մանկլաւիկներ, սարուկներ: Պալատը կը գծագրուի, դահլիճները ձայնական գոյներով կը նկարուին, պարտէզները կ'ասեղնագործուին, կը պատկերազարդուին շատրուաններ, աւազաններ, օթեակներ, ծառեր, լապտերներ ու գինի, գինի: Ահա պարուհի մը, «տխեղծ կուզիկ» որ իր լուսամարմին խանդը նետած գորգերու վրայ կը պարէ, իրեն կը յաջորդէ խափշիկ բռժոժաւոր մը, յետոյ բուռն բան մը տեղի կ'ունենայ եւ արշաւ մը, հալածանք մը, տակնուվրայութիւն:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

(3)

Ֆրէյման վստահ է որ Սինկարէլլի պիտի կրնայ իր կապրիէլի մասին տեղեկութիւններ տալ իրեն։

... Հարսանեկան հանդէս կայ վաճառական տիրոջ յարկաբաժնին մէջ։ Ֆրէյման վարձուած է խոհանոցին մէջ իբրեւ սպասաւոր։

Անակնկալ այցելու մը։

Մաէսթրօ Սինկարէլլի։

Սանդպրուքցի Ֆրէյմանը կը փնտռէ՝ տրուած հասցէին։ Վարանումներէ յետոյ ներս կը բերուի ծերուկ Ֆրէյմանը։ Սինկարէլլի դիմացն է այժմ։ Դողացող ձայնով կը հարցնէ կապրիէլի մասին, Սանդպրուքի մասին, իր ձգած խուլ զաւակի մասին...

Սինկարէլլի թեւերը կը բանայ.

— Հա՛յր...

Ֆրէյմանի ծունկերը կը կքին՝ գտնուած զաւակին ոտքերուն առջեւ։

կապրիէլ ամբակոծութեան ընթացքին լողութիւնը գտած, որդեգրուած էր խալայցի երաժիշտ ընտանիքի մը կողմէն, անոնց անունը առնելով։

Ֆրէյմանի երազը իրագործուած էր։ կապրիէլ հռչակաւոր երաժիշտ էր եղած։

Ու վերջին նուագահանդէսին մէջ կը տեսնենք Ֆրէյմանը, բեմին վրայ, կապրիէլի ցակկի ցուցմունքներուն ասպիր, իր զանգակներուն առջեւ երջանիկօրէն նուագելով «Զանգակներուն երգ»ը...։

Ժան Հէրշօլտ անդերազանցելի կերպով կ'ապրի Ֆրէյմանի դերը, իր սահմանական ծերացումին մէջ խորապէս տպաւորիչ, եւ զգացումներու արտայայտութեան այնքան անկեղծ, ճիշդ եւ նուրբ արուեստով, որ անկարելի կ'ըլլայ առանց խռովելու, հոգեկան անդիմադրելի փոթորկումի, չոր աչքերով դիտել իր դէմքը։

Խաղին ամբողջ ծանրութիւնը դրուած է իր ուսերուն վրայ, եւ մէկ ծայրէն միւսը՝ առանց որ եւ է սայթաքումի, Հէրշօլտ զայն կը տանի առանց աւելորդ շարժումներու եւ արտայայտութիւններու, ինքն իսկ ապրելով դերը, եւ տալով իսկ հաղորդակից ընելով հանդիսատեսը, իր հոգեկան բոլոր ապրումներուն։

Ժան Հէրշօլտ մեծ արուեստագէտ մըն է, եւ ֆիլմը դիտելը արուեստի անխառն հաճոյք մը։

ՀՐ. ԱԼԵՄԱՆԱՔ

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ

ՏԻԿ. ԹՐԻԽԿԱՐԷՆԻ ՆՇԱՆԱԾՆԵՐԸ

Գ. Արտաւազդ Անտոնեան հրապարակ հանած է այս խորագրով կատակերգութիւն մը՝ մէկ արար։

Նիւթը բաւական զուարճալի է։ Ամուսնացած կին մը որ Փարիզ եկած է, ինքզինքը իրր հարուստ այրի մը ցուցնելով յաջողած է իր շուրջ խմբել բազմապիսի նշանածներ, որոնք իրարու հետ կը մրցին այդ որսը յափշտակելու համար, մինչեւ որ ամուսինը վրայ կը հասնի եւ թեկնածուները բոլորը հմայաթափ կը ցրուին։

Գ. Անտոնեան ունի զուարճալի տեսարաններ գտնելու յարմարութիւն եւ բեմական պահանջները ճանչնալով բստ այնմ շարժում կը դնէ գործողութեան մէջ։ Ասիկա փորձ մըն է միայն եւ կրնայ տալ աւելի խնամուած գործեր։

Այս կատակախաղը զոր կարելի է դիւրաւ ներկայացնել հանդէսներու մէջ, կը ծախուի 3 ֆրանքի հեղինակին ու գրավաճառներու մօտ։

Ց.

ԳԵՐՄԱՆ ԲԱՆԱԿԻՆ ՈՒԺԸ

— . —

Զինուորական ծառայութեան շըրջանը երկու տարուան բարձրացնելով, համաձայն անցեալ տարի մարտ ամսուան մէջ տրուած որոշման մը, հսկայական ուժ մը կը ստանայ գերմանական բանակը։

Ահա այդ հրովարտակն էր ստորագրեց Հիթլէր, երկուշաբթի օր, ինչպէս գրեցին թերթերը։

Մինչեւ հրովարտակին գործադրութիւնը, գերմանական բանակը կը բաղկանար 550,000 հոգիէ, 250,000ը հին կանանչ ոստիկանութենէն, մաս մը առնուած նախկին բանակէն, 30,000ը մըն ալ 1914ի ծնունդներէն, որոնք զօրակոչի ենթարկուեցան անցեալ հոկտեմբերին։ Կը մնայ ուրեմն զօրակոչի ենթարկել 1914ի մնացեալ ծնունդները եւ 1915ի ամբողջ ծնունդները։ Եթէ անցեալ հոկտեմբերին զօրակոչի ենթարկուած ըլլային 1914ի ծնունդները ամբողջ, գերմանական բանակը կ'ունենար ոչ թէ 550,000 զինուոր, այլ 800,000։ Եթէ 1914ի ծնունդները արձակուին, 1915ի ծնունդներու զօրակոչով բանակը դարձեալ նուազում չունենար։ Իսկ երկամեայ զինուորական ծառայութեան հրովարտակին համաձայն, եթէ զօրակոչ յայտարարուի 1914ի եւ 1915ի ծնունդներուն համար միաժամանակ, այնատեն, գերմանական բանակը կ'ունենայ 1,150,000 զինուոր։ Սակայն բանակին այս թիւը դեռ ժամանակ մը չի կրնար իրական դառնալ, եւ կը մնայ թուղթի վրայ, որովհետեւ բանակին կազմակերպութիւնը լրացած չըլլալով, զօրակոչը կը յայտարարուի միշտ մասնակի, ինչպէս 1914ի ծնունդները չկանչուեցան մէկ անգամէն, այլ անոնց կէսը միայն։ Երբ զօրակոչը ամբողջական ըլլայ, հարկ պիտի ըլլայ զօրանոցներու մէջ զետեղել 600,000 հոգի միաժամանակ։ Ստիպողական կազմակերպութեան ձեւով, հաւանաբար այս տարի հոկտեմբերին լրացուի 1914ի ծնունդներուն զօրակոչը, թերեւս գալ ապրիլին կանչուի 1915ի ծնունդներուն առաջին մասը կամ ամբողջը մէկ՝ 1937ի հոկտեմբերին։

Բանակին կազմակերպութեան ժամանակ, գերման սպայակոյտը մտահոգուած չէ միայն թուական գերակշռութեամբ, կանուխէն կառավարութեան ուշադրութիւնը հրաւիրած է այն անհրաժեշտութեան վրայ թէ որակը պէտք չէ զոհել քանակին։ Ահա թէ ինչու զօրակոչը տեղի չունենար ամբողջական։ 17 մարտ 1935ին կը գրուէր թէ գերման բանակը 800,000 զինուորէ կը բաղկանայ, բայց այդքան բարձրացած չէր բուն թիւը։ Եթէ անակնկալներ չպատահին, բանակին թուական յաւելումը պիտի կատարուի աստիճանաբար, այսինքն առանց քանակին զոհելու որակը, բայց երբ բանակը ամբողջապէս կազմակերպուի, ուժի տեսակէտով պիտի դառնայ ամէնէն զօրաւոր բանակը։

Ընդհ. պատերազմը Գերմանիոյ արժեց 3,500,000 ծնունդներու պակաս մը։ Այս ծնունդներուն մէջ, ըստ վիճակագրութեան, 1,900,000ը մանչ պիտի ըլլային։ Այս պակասին հետեւանքով, Գերմանիա եւս ժամանակ մը պիտի տառապի «պարապ տարիներու» հետեւանքէն։ Այսպէս Գերմանիոյ 1935ի նորակոչներուն թիւն էր 465,000, իսկ 1936ի նորակոչներուն թիւը՝ 351,000, գալ տարուան նորակոչներուն թիւը՝ 314,000։ Ինչպէս կը տեսնէք, միշտ կը նուազի։ 1938ին կը սկսի բարձրանալ, կ'ունենայ 338 հազար։

Պատերազմը սակայն կախում չունի նորակոչներով կազմուած բանակի մը ուժէն կամ թուական գերակշռութենէն։ Մեծ դեր կը խաղան նաեւ պահեստի ուժերը։ Այսպէս Ֆրանսական պահեստի ուժերը աւելի գերակշռութիւն մը ցոյց կուտան քան գերմանական պահեստի ուժերը։ Ֆրանսա միւս կողմէ կ'ապաւինի իր պաշտպանողական պատերազմական գիծերուն, որոնք կրնան հաւասարակշռել թշնամիին թուական գերակշռութիւնը։

Գերմանական բանակը պիտի օգտուի անշուշտ մարտական կազմակերպութեանց ուժերէն, որոնք զինուորական ծառայութիւն ըրած չեն, բայց միայն 2 ամիս մարզուած են։ Գերման մարտական կազմակերպութեանց պատրաստած զինուորցուները կը համապատասխանեն ֆրանսական ժանտարմներուն։ Ատոնք լաւ զինուոր են, բայց երբեք արհեստով պատրաստուած։ Ատոնց թիւը կը հասնի 200 հազարի։

Գերմանիա պիտի օգտուի նաեւ բանուորական բանակէն, որ կը բաղկանայ 300,000 հոգիէ, — ասոնք կարելի է օգտագործել ամրաշէն բանակին մէջ։

Հիթլէրական մարտիկներուն թիւն է 450,000, որոնցմէ կարելի է օգտուիլ առաջին հերթին։

Այսպէս բոլոր այս ուժերը հաշուի առնելով, գերման բանակը կ'ունենայ 1,200,000 զինուոր, որուն 550,000ը կը կազմէ գործօն բանակը։

Երբ երկամեայ զինուորական ծառայութեան հրովարտակը գործադրուի, գերման բանակը կ'ունենայ 2 միլիոն 450,000 զինուոր, 700,000ը մարտական կազմակերպութիւններէն առնուած, 450,000ը հիթլէրական մարտիկներէն։

Այս բանակին դէմ՝ Ֆրանսա ունի ներկայիս 400,000 զինուոր (միայն մայր հայրենիքին մէջ)։

Ցիշենք եւրոպական կարգ մը երկիրներու բանակներուն թիւերն ալ.— Իտալական բանակը 1,250,000, ռուսական բանակը՝ 1,200,000, Ֆրանսական բանակը՝ 684,000 (որուն 400 հազարը մայր հայրենիքին մէջ), լեհական բանակը՝ 266,000, բրիտանական բանակը՝ 213,000, ռումանական բանակը՝ 141,500, չեխ բանակը՝ 109 հազար, եուկոսլաւ բանակը՝ 107,000, պելժ բանակը՝ 63,500։

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՆՈՐ ՓՈՐՁԱՆՔ
ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻ ԳԼԽՈՒՆ

— . —

Գրած էինք թէ կարեւոր զեղծումներ երեւան հանուած են Պոլսոյ մէջ, ի վնաս «Ինիօն» ապահովագրական ընկերութեան։ Պոլսոյ թերթերէն կը քաղենք հետեւեալ նոր տեղեկութիւնները.—

Ոստիկանական քննութիւնները կը շարունակուին ապահովագրական ծանօթ կեղծարարութեան մասին։

«Ճումհուրիէթ» կ'ըսէ թէ իբրեւ մեռած ցոյց տրուած 23 անձերէն 17ին մահուան վկայագրերը տրուած են Հայոց Վարչութեան կողմէ։ Վարչութիւնը իր նիստին վկաներ լսելէ յետոյ է որ տուած է այդ վկայագրերը։

*** Թուրքերէն «Թան» կը գրէ իր կարգին.— Թղթածրարներուն մէջ գտնուած են Հայոց Պատրիարքարանէն տրուած մահուան վկայագրեր։ Կոթնած դուրսէն քանի մը անձերու սուտ-սխալ վկայութեանց վրայ, Հայոց Պատրիարքարանը տուած է այդ վկայագրերը եւ այս ձեւով դըժուար դիրքի մը մատնուած է։

Պատրիարքարանի Կրօն. Ժողովին մէջ լսուած երկու անձերու վկայութեանց վրայ, Մալաթիացի Հայու մը մահուան մասին վկայագիր տրուած է անոր ժառանգորդներուն։ Մինչդեռ այդ Հայը տակաւին ողջ է եւ Մալաթիա կը բնակի։

Պատրիարքարանը 4 ոսկի մօմագին առած է, այդ ողջ մարդը իբր մեռած ցուցնելու համար, եւ ընկալագիր տըւած է։ Հաստատուած է որ այս ձեւով վկայագիր տուած է 17 Հայերու մասին։

Միւս կողմէ հաստատուած է որ կեղծարարները մինչեւ հիմա 85 հոգի իբր մեռած ցոյց տուած են եւ կը պատրաստուէին 40 հոգի ալ «մեռցնելու» նոյն ձեւով։

Նոյն թերթը կ'ըսէ թէ Պատրիարքարանի շրջանակները կը զարմանան որ Ինիօն գործողութիւն կատարած է Պատրիարքարանէն տրուած այդ թուղթերուն վրայ, որոնք հիմնուած չէին դատական ո եւ է վճռի վրայ։ Այդ թուղթերը տրուած են եղած պահանջին վրայ եւ օրինական ո եւ է արժէք չունին։ Ցետոյ, Պատրիարքարանը չի գիտեր թէ դիմողները ի՞նչ նպատակով առած են այդ վկայագրերը։

*** Օննիկ Իփլիքճեան կ'ըսէ թէ Վուչինոյէն առած է «Նիւ Եորք» ընկերութենէն Ինիօնի փոխանցուած բաժանորդներուն ցանկը, իսկ Վուչինօ կը պնդէ թէ ամբողջ գործը սարքուած է Օննիկի կողմէ եւ թէ ինք բանէ լուր չունի։

Միւս կողմէ, կ'ըսուի թէ Օննիկ իրեն կը պահէր առիւծի բաժինը։ Այսպէս, անձի մը հաշուին Ինիօնէն գանձած 1000 ոսկիին 750ը վար դրած եւ միայն 250ը յանձնած է տիրոջը։

Այժմ շատ գաղտնի կը կատարուի քննութիւնը, որովհետեւ կարգ մը անձեր անհետացած են, թերթերու մէջ կարդալով իրենց անունը։

ՀԱՅ ԿԱԹՈԼԻԿՆԵՐՈՒ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ

— • —

Գ. Մ. Մարիկեան, իբրեւ Հայ Կաթոլիկներու վարչական ժողովի ատենապետ, երկար բողոքագիր մը ուղղեց Խվզաֆի տեսչութեան, Բերայի նօտարութեան միջոցաւ։

Բողոքագիրը կ'ըսէ թէ Խվզաֆի տեսչութիւնը իրաւունք չունի ստանձնելու Ս. Ցակոբ հիւանդանոցի կալուածներուն մատակարարութիւնը, որովհետեւ ըստ օրինի մատակարար մարմին մը կը շարունակէ իր պաշտօնը մինչեւ յաջորդին ընտրութիւնը։ Կալուածները համայնքին կը պատկանին, կ'ըսէ Գ. Մարիկեան, եւ անոր կ'իյնայ կալուածներու մատակարարութիւնը եւ ոչ թէ Խվզաֆի տեսչութեան, որ միայն հսկողի իրաւունք ունի։

Արդէն, դատարանին որոշումը ոըով Խվզաֆի կը յանձնուի Ս. Ցակոբի մատակարարութիւնը, չէ հաղորդուած դատախազ կողմին (Գ. Մարիկեանի) եւ հետեւաբար դատախազը կը պահէ վճռաբեկին դիմելու իր իրաւունքը։

Ամէնէն վերջը, բողոքագիրը կը պահանջէ մինչեւ երեք օր վարչական ժողովին յանձնել Ս. Ցակոբի մատակարարութիւնը։ Հակառակ պարագային, Գ. Մարիկեան դատ պիտի բանայ Խվզաֆի դէմ։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԽԱՆՋԵԱՆԻ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆՈՒԹԵՆԷՆ ՎԵՐՋ

— • —

Կը թուի թէ Հայաստանի կոմունիստ կուսակցութեան քարտուղար նշանակուած է Ամատունի, որ ասկէ առաջ ալ կը գտնուէր քարտուղարական կազմին մէջ։ Հայաստանի գաւառներէն ղրկուած բոլոր ձուլածոյ բանաձեւերը կ'ուղղուին Ամատունիի անունին։

Իսկ «Խորհ. Հայաստան» թերթին խմբագիր նշանակուած է Աթայեան, թէեւ անունը չերեւիր թերթին վերջին էջը, ինչպէս սովորութիւն էր առաջ։ Աթայեանի փոքր անունը նշանակուած չէ, եւ չենք գիտեր որ հայկական զօրամասի հրամանատա՞րն է թէ ուրիշ մը նոյն անունով։

«Խորհ. Հայաստան»ի յուլիսի թիւերը լեցուն են գաւառէն հասած բանաձեւերով,— ողջո՜յն Անդրկովկասի փոխարքային եւ պարսաւ «դաւաճան» Խանջեանին։ Բասարգեչարցիները նոյնիսկ կ'առաջարկեն, իբրեւ պատասխան Խանջեանի դաւաճանութեան, Բերիայի անունով կնքել նորաբաց ջրանցք մը։

ՀԱՄԲԵՐԴԻ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐԸ

— • —

Լէնինկրատի Էրմիթաժ թանգարանին տնօրէն, հնագէտ-արեւելագէտ ակադեմական Օրբէլեան Երեւան կը գտնուի ներկայիս, հետեւելու համար պեղումներու ընթացքին։ «Խորհ. Հայաստան» թերթի խմբագրին հետ տեսակցութեան մը ընթացքին, Օրբէլեան յայտարարեց.

— Լէնինկրատի Էրմիթաժը ասկէ քանի մը տարի առաջ բանակցութիւն կը կատարէր Հայաստանի կրթական գործավարութեան հետ, կարգ մը լուրջ եւ տեւական պեղումներ կատարելու համար Հայաստանի մէջ։ Պէտք է ըսել, որ Էրմիթաժը վերջերս դարձեր գեղարուեստական թանգարան ըլլալէ։ Ներկայիս դարձած է գիտական պրպտումներու ուսումնարան մը, որ միաժամանակ կ'աշխատի հնագիտական խոր քննութիւններով երեւան բերել Խորհ. Միութեան զանազան երկիրներուն մէջ ծանօթ հնագիտական աղբիւրները, բանալու համար արեւելքի մշակոյթի պատմութեան տակաւին անծանօթ էջերը։ Այդ տեսակէտէն կարեւոր է Համբերդ ամրոցը, որ կը գտնուի Արագածի լանջին վրայ (մօտ 2500 մեթր բարձրութեան վըրայ), ինչպէս նաեւ Հին Դուինը։

Համբերդը, որուն գոյութիւնը կը հասնի մինչեւ նախաքրիստոնէական շրջան, եղած է աւատապետական օջախ մը իր տնտեսութեամբ, արհեստաւորութեամբ եւ բնակչութեամբ։ 1929ին, երբ ես առաջին անգամ այցելեցի Համբերդ, աւերակ պատերուն մէջ տեսայ մեռադեայ խողովակներու հետքեր, որոնք հնագէտներուն ենթադրել կուտան թէ պատմութեան այդ հնագոյն շրջանին մետաղաշինութեան ճարտարարուեստ մը գոյութիւն ունէր այնտեղ։ Արհեստագործութեան պատմութեան տեսակէտով, մեծ գիւտ մըն է այս արեւելքի եւ արեւմուտքի մշակոյթի պատմութեան համար։ Հնագիտական տեսակէտով, Համբերդը կուսական վայր մըն է։ Այնտեղ պեղումները կը տեւեն 3 — 4 տարի։

Նկատի առնելով թէ ի՛նչ աշխատանքներ պիտի կատարուին այնտեղ, ես ինծի հետ բերի Էրմիթաժի հնագիտութեան յաւագոյն մասնագէտները, — փրոֆ. Տրէվէր, որ քաջ ծանօթ է Իրանի եւ Կովկասի քաղաքակրթութեան պատմութեան, փրոֆ. Տոկարսկի, որ քաջ ծանօթ է Հայաստանի հնութեան, ինչպէս եւ գիտնականներ Պեարովսկի, Իգմայլովա, Գիլյամիրեանը, Հալճեան, Ցակոբսս, որոնք Գիտութեանց Ակադեմիայի Հայաստանի մասնաճիւղին մասնագէտներուն հետ պիտի աշխատին Համբերդի մէջ։ Համբերդի պեղումները կը կատարուին Էրմիթաժի եւ Գիտութեանց Ակադեմիայի Հայաստանի մասնաճիւղին նիւթական օժանդակութեամբ։ Այս տարի հնագիտական պրպտումներու յատկացուած է 50,000 րուբլի։

Հնագիտական տեսակէտէն մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ Դուին քաղաքը, որուն պեղումները կը սկըսինք երկրորդ հերթով։ Դուին իբրեւ առեւտրական կեդրոն չափազանց բարգաւաճ վիճակ մը ունէր մանաւորաբար Ե.— Ը. դարերուն, յետոյ յայտնի չէ թէ երբ դադրեցաւ քաղաք ըլլալէ։

Այնուհետեւ հաւանաբար գիտական արշաւ մը կատարենք նաեւ դէպի Ադրբէջան, հին Պարթաւ քաղաքը (այժմու Բարդա գիւղը), որ պատմութեան հնագոյն շրջաններուն՝ եղած է Աղուանների մայրաքաղաք, եւ նոյն դերն է կատարած, ինչ որ Դուինը, որուն հետ առեւտրական կապ հաստատած էր։

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

— • —

Երեւան հասած է Լէնինկրատի զաւակական թատրոնի 25 հոգինոց դերասանական խումբը եւ Պետ. Օփերային մէջ, Վահրամ Փափազեանի ղեկավարութեան տակ, սկսած է իր ներկայացումներուն։ Խումբը կը խաղայ ռուսերէն լեզուով, իսկ Վ. Փափազեան՝ հայերէն լեզուով։ Ներկայացուած թատերախաղերն են Օթէլլօ, Քին, Տոն Ժուան, Մախապատիժը, Ամմեդ մեղաւորները, Նամուսը։

Երեւանէն վերջ խումբը ներկայացումներ պիտի տայ նաեւ Լէնինականի, Կիրովականի, Թիֆլիզի, Քութայիսի, Պաթումի, Սուխումի, Բագուի, Օտեսայի, Քիեւի, Լէնինկրատի մէջ։

Եղած հրաւէրին վրայ, 1936 — 1937 թատերաշրջանին՝ Վ. Փափազեան յանձն առած է խաղալ Երեւանի պետական թատրոնին մէջ։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

Այդ վայրկեանին էր, որ ձորի ճիշդ դահավէժին քով տեսայ երիտասարդ կին մը, որ ոտքերը տակը ծալլած՝ նստած էր եւ պաղատագին ձեռքերը մեզի երկարած՝ աղեկտուր ճիչեր կ'արձակէր. անդամալոյծ է, ըսին։ Խնդրեց մէկ քանիներուն, որ չակեն ու ձոր իջեցնեն։ Դառն հեգնանքով պատասխանեցին.— «Ողջերը չենք կրնար փրկել. ասիկա՞ պիտի տանինք...»։

Ու երբ բաւական մը իջած էինք ձորէն, ասրսափելի ճիչ մը հասաւ մեզ, եւ սեւ կոյտ մը ջարդ ու փշուր ինկաւ մեր ոտքերուն քովը. կինն էր... ։

ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ՍՊԱՍՈՒՄՆԵՐՈՒ ՁԱԽՈՐԱՆՔԸ

Նոյն օրը, երբ մենք ցաք-ցրիւ կը նահանջէինք դէպի Քան լերան գագաթը, Սասունի յարձակումը սկսած էր։ Թնդանօթներու որոտը շատ որոշ կը հասնէր մեզի, որ շարունակուեցաւ երկար ատեն մեր Քան եղած միջոցին։ Հարց ծագեցաւ շատերու մէջ թէ՝ կրնայի՞նք ո եւ է օգնութիւն հասցնել պաշարուողներուն. բայց ինչո՞վ կամ ի՞նչ ուժերով. որո՞ւ ձգել մեր շուրջը վխտացող սարսափահար ժողովուրդը։ Պարզ էր, որ բացարձակ անզօր էինք բան մը ընելու, սակայն կարիքն ունէինք, մեր խիղճերու հանգստութեան համար, բարձրաձայն արտայայտուիլ, մեր պատրաստակամութիւնը արտայայտել իրարու...։ Ի հարկէ, եթէ ունենայինք գէթ 50 հոգի փորձուած ազատ մարտիկներ, կրնայինք անհանգստացնել պաշարող թշնամին՝ իրենց թիկունքը վտանգելով։ Բայց այդ մարտիկներն ուրկէ՞ կրնայինք առնել։

Երկար ատեն ոչ մէկ լուր ունէինք Սասունի կռիւներէն եւ անոնց հետեւանքներէն։ Բաւական ժամանակ անցնելէ յետոյ միայն, օր մը լուր հասաւ մեզի, որ Ասրանայ մեր հին հայդուկ Արամը զարնուած է, Քանէն դէպի Հարաւ, լեռնաշղթայի մը վրայ բնակող քիւրտ գիւղացիներէ։ Ենթադրեցինք, որ մերինները պարտուած են ուրեմն, քանի որ Արամի պէս կարեւոր ուժի մը զարնուիլը մեր լերան մօտ ցոյց կուտար, որ ժողովուրդը փախուստի դիմած է։

Մուշէն ալ լուր չունէինք, երբ գիշեր մը ահա այնտեղէն ալ երեւցան չարաշուք բանբերները։ Խումբ մըն էր յոգնած, պատառոտուած ու անհունօրէն վշտաբեկ։ Մեր մօտիկ ընկերներն էին, որոնք Մուշի ժողովուրդին հետ ութ օրէ աւելի չէին կրցած դիմանալ զօրքի եւ Քիւրտերու գրոհին ու ռմբակոծման եւ տեղի էին տուած։ Կը պատմէին Կոտոյի Հաջիի հերոսական կռիւը իր տունէն։ Թշնամին երկար զբաղեցնելէ ետքը, երբ կը տեսնայ, որ ռազմամթերքը սպառեցաւ, տունը կրակի կուտայ, կինը կը գնդակահարէ, ու ինքն ալ, ամեհի առիւծի մը պէս մռնչելով, կ'իյնայ իր վերջին գնդակէն։ Կը պատմէին հերոսական հազուագիւտ դրուագներու մասին, կատարուած նաեւ ուրիշներու կողմէ, որոնցմէ անկարելի էր ականկալել նման բան մը։ Այս ամէնը, սակայն, անզօր էին փրկել ժողովուրդը, որ ի վերջոյ իրենց տուներուն մէջ ողջ կ'այրուի, իսկ բազմաթիւ կիներ ու աղջիկներ բորենիներու ճանկերուն կը յանձնուին...

Պատմեցին նաեւ Վարդան Վարդապետի, Նազարէթ էֆ.ի, Համազասպի, երկու Արշակներու, Ցարութիւնի եւ ուրիշ ընտիր մտաւորական եւ հասարակական դէմքերու մասին, որոնք հաւաքած, իրարու կապած եւ սուինները տակ՝ Խաս-Գիւղէն առաջնորդած ու հոն գնդակահարած կամ ողջ ողջ այրած են։

Ազատուած ընկերները, բուռն յուզմունքով եւ խոր կսկիծով, իրենց դառնութիւնը կը թափէին իմ եւ, մասնաւորապէս, Սասունի ընկերներու դէմ։ Պէտք չէր որ ես Մուշէն հեռանայի. զինուորական ուժ մը չէի, բայց բարոյական հեղինակութիւն մըն էի, իբր յեղափոխական գործիչ. կրնայի համախումբ պահել իրենց ուժերը եւ Կոտոյի Հաջիի հետ յաջողութեամբ կազմակերպել դիմադրութիւնը. պէտք չէր որ լսէի Սասնոյ ընկերներու յամառ պահանջը եւ հեռանայի Մուշէն ...։ Այսպէս կը խօսէին ինծի արիւնի եւ բոցերու մէջէն հրաշքով ազատուած այդ քաջերը։ Ու ես գլուխս հակած, խղճահար տկարութեամբ կը զգայի որ, այդ դատապարտութիւնը իրաւացի էր։

Եկողներու մէջէն կը յիշեմ Գալուստեան (Լօլոյի) Տիգրանը, Կոնսդրանճի Արմենակը, սարաջ եւ դերձակ Ցարօները, Տէր Զաքարեանը, ուսուցիչ Կոնջոյեան Ցովհաննէսը, եւ բանակէն այդ օրերը փախած հայ սպայ մը՝ Միսաքը (ազգանունը մոռցած եմ)։

Անոնք էին որ աւելի մանրամասն եւ ճշգրիտ պատկերացուցին դաշտի ահաւոր ջարդը։

Դիմադրութիւն ցոյց տուած են գըլխաւորապէս այն գիւղերը, ուր եղեր էին հայդուկներ, զոր օրինակ՝ Առաբանը, Գոմսը, Ալաճանը, Ցրօնքը, Ղըլղաջը, Գառնին, Վարդենիսը եւ ուրիշ գիւղեր։

..Այս տեղերէն էին, որ քանի մը օրէն երեւցան շրջմոլիկներու նմանող անհատ փրկուածներ, որոնք կորսնցուցած ամէն ինչ ուրուականներու երեւոյթն ունէին։

Իսկ Սասունը ըստ երեւոյթին դեռ ընկճուած չէր բոլորովին։ Օր մը մեզի եկաւ Գուլանըղցի Մարտիրոս Վարժապետը. օգնութիւն կ'ուզէր. հեղնանք էր կարծես։ Թուփերու մէջ հաւաքուեցանք, մտածելու այդ մասին. 8 — 10 հոգի կը կարծեմ հազիւ յաջողեցաւ տանիլ իր հետ. աւելորդ էր ի հարկէ, որովհետեւ ճամբան անոնցմէ մեծ մասը ջարդուեցաւ, Վարժապետն ալ վերադարձաւ մեր քով։

Օրէ օր կեանքը լերան ծերպերու մէջ այլեւս անհանդուրժելի կը դառնար։ Ժողովուրդը համախումբ չէր ապրեր. ցրուած էր սար ու ձոր։ Ամէն օր կը փոխէինք տեղերնիս։ Լեռը ծածկուած էր տեղ-տեղ մարդահասակ թուփերով. անոնց եւ մեծ ժայռերու խոռոչներու մէջ կը պատսպարուէինք, որովհետեւ գրեթէ ամէն օր, արշալոյսը բացուելուն հետ, մեր լեռները կը պաշարուէին Մուսա բէկի աշիրէթներով, որոնք լայն շրջանակներով շուրջկալ կը կազմակերպէին եւ անընդհատ համազարկեր կը տեղացնէին թփուտներու ուղղութեամբ։ Աննպատակ չէր այդ, որովհետեւ գիշերները մեր ժողովուրդը անխոհեմաբար խարոյկներ կը վառէր այս ու այն կողմ՝ արտերէ բերած ցորենը խարկելու կամ ոմանք՝ իրենց խնայած իւղով եփելու կամ հացիկ շինելու։

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(29)

Թուրքի ծանր դէպքեր կը գուշակէ

Լոնտոնի «Նիուզ Քրոնիքլ» թերթին թղթակիցը տեսակցութիւն մը ունե-ցաւ Թրոցքիի հետ, որուն դէպքերու եւ Ռուսաստանի կացութեան մասին:

Անհատական Թրոցքիի յայտարարութեանց ամփոփումը.—

1.— Մոսկուայի դատավարութիւնը եւ գնդակահարումները կ'ապացու-ցանեն համատարած դժգոհութիւն մը, որ կրնայ յանգիլ զանգուածներու ահաւոր պայքարի մը:

2.— Սթալինի խմբակը, ազգայնական եւ պահպանողական, հաստատեց թէ խզած է բոլշեւիկեան կուսակցութեան աւանդութիւնները:

3.— Խորհրդային նոր սահմանադրութիւնը համազօր է ժողովուրդի քա-ղաքական որ եւ է գործունէութեան խափանման:

*** Թրոցքի չպիտի վտարուի Նորվեկիայէն, մինչեւ դեկտեմբեր 18 մնա-լու արտօնութիւն ունենալով, բայց գիշեր ցերեկ հսկողութեան պիտի ենթար-կուի: Զորեքշաբթի օր իր բնակավայրը գացին ութ ոստիկաններ եւ ոստիկա-նապետը: Այս խիստ հսկողութիւնը յանձնարարուած է անոր համար որ տե-ղեկութիւն ստացուեր է թէ Թրոցքի հրահանգներ կուտար օտար յեղափոխա-կաններու: Զրոյցի մը համաձայն, յանձնարարեր է Խորհուրդներ (սովետ) կազմել Ֆրանսայի մէջ, պատրաստելու համար նոր յեղափոխութիւ-նը: Դատի քաշուեցան կարգ մը նացիներ (հիթլէրական), որոնք իբրեւ թէ Թրոցքիի տունը մտեր են, թուղթեր գողնալու համար: Ամբաստանեալներէն մէկը յայտնեց թէ Նորվեկիոյ դատական նախարարն ալ կ'այցելէր Թրոցքիի:

*** Անգլիոյ Արհեստակցական Միութեանց նախագահը, որ բարեխօսած էր Զինովիեւի եւ միւս ամբաստանեալներուն համար եւ որ անարգուեցաւ այս առթիւ, կարմիր մամուլին կողմէ, առջի օր ճառ մը խօսելով, յայտարա-րեց թէ «Խ. Միութիւնը քաղաքակրթութեան Մէքքէն չէ եւ թէ շատ տարի-ներ պիտի անցնին, մինչեւ որ այդ օրին հասնի»: Այս առթիւ խստօրէն ճաղկեց Մոսկուայի դատավարութեան եղանակները:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

Քաղաքներ կ'իյնան, ուրիշներ կը դիմադրեն

Սպանիոյ ապստամբները երրորդ ուժգին գրոհ մը կատարեցին առջի օր, գրաւելու համար Իրունը (Ֆրանսայի սահմանին վրայ), սակայն ձախողեցան: Կառավարական զօրքը յուսահատական դիմադրութիւն մը կատարելով Փուէն-թայի բլուրին վրայ, ետ մղեց յարձակումը եւ վեր ի վայր շրջեց ամբողջ ծրա-գիրը: Յարձակման կը մասնակցէին օտար լեգէոնականներ, կարլոսեաններ, ֆաշականներ, Մարոքցիներ եւ կանոնաւոր զինուորներ, որոնք ենթարկուեցան ահեղի թնդանօթաձգութեան մը, հրամանատարութեամբ ֆրանսացի սպայի մը, ինչպէս կ'ըսէ հեռագիրը: Կարելի չէ հաշուել կորուստները: Կառավա-րական զօրքին դիմադրութիւնը այնքան ամուր էր որ, ապստամբ հրամանա-տարութիւնը հարկադրուեցաւ փոխել իր ռազմավարութիւնը, մինչ կը յուսար մինչեւ շաբթու վերջը գրաւել քաղաքը: Ապստամբները թէ բարոյապէս եւ թէ ռազմագիտական տեսակէտով մեծ կարեւորութիւն կուտան Իրունի եւ Սան Սէ-պաստիանոյի գրաւման: Հակառակ այս անյաջողութեան, անոնք ամէն օր նոր զինուորներ կը թափեն Իրունի ճակատին վրայ, եւ պիտի շարունակեն յար-ձակումները: Կարմիրներուն համար (կառավարական) Իրունը դարձած է տե-սակ մը Վէրտէօն:

Ռիօ Թինթոյի հանքերը անցան ապստամբներուն ձեռքը, ինչպէս հաղոր-դած էինք երէկ: Կառավարական զօրքը օրէ օր կը սպառէ Օվիէտոյի անկման: Այս առթիւ հրատարակուած դեկոյցը կ'ըսէ թէ բծաւոր ժանտատենդ (թի-ֆիւս) ծագած է քաղաքին մէջ, եւ ամէն օր բազմաթիւ քաղաքացիներ, մանա-ւանդ մանուկներ կը մեռնին: Ապստամբներն ալ ժամէ ժամ կը սպասեն Մալա-կայի անձնատուութեան (պաշարուած է երկար ատենէ ի վեր): Զօր. Ֆրանքօ զօրամաս մը դրկեց, փրկելու համար Ալքազարի մէջ պաշարուած ապստամբ-ները: Քաղաքապետը ձայնասփիւռով հաղորդեց թէ զինուորները ձերմակ դրօշ պարզած էին, բայց յարձակողները շարունակած են ռմբակոծութիւնը:

Ապստամբները կը շարունակեն պատրաստութիւններ տեսնել Մատրիտի շուրջը, ի նախատեսութիւն նոր եւ աւելի ուժգին գրոհի մը:

Զօր. Մոլայի բանակը կարեւոր յաղթանակ մը չահեցաւ այս ճակատին վրայ: Առջի օր չորս հոգի վիրաւորուեցան Հէնտէյի ճամբուն վրայ:

Իրունի ճակատամարտին առթիւ, ռումբեր կ'իյնան Ֆրանսական հողին վրայ: Առջի օր չորս հոգի վիրաւորուեցան Հէնտէյի ճամբուն վրայ:

Ֆրանսա եւ Մեծն Բրիտանիա դիմում կատարեցին 18 պետութեանց, ո-րոնք ստորագրած չեն չէզոքութեան դաշնագիրը, առաջարկելով ժողով մը գումարել Լոնտոնի մէջ, մինչեւ տասը օր, գործադրելու համար զէնքերու ար-գելքը: Միեւնոյն ատեն խորհրդակցութիւններ կը կատարուին Լոնտոնի մէջ, որպէսզի միջոցներ գտնուին պատերազմը «աւելի մարդավարի ձեւով» կատա-րելու:

=•·•=

ԹՈՒՐՔԻԱ եւս միացաւ այն համաձայնութեան, որ կ'արգիլէ զէնք ար-տածել Սպանիոյ համար: Այս հաւանութիւնը պայմանաւոր է:

ՕԳՈՍՏՈՍ 26ը ազգ. տօն հռչակուեցաւ Եգիպտոսի մէջ, անգլօ-եգիպտա-կան դաշնագրին ստորագրութեան առթիւ:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՍԷՆԹ'ԷԹԻԷՆԻ Անտօք ենթակոմիտէի ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ կռիշք եւ կէփին խումբերը ու Թալուտիէի ընկերները, այսօր, շաբաթ, երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

ՅՈՒՍՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

Տեղի կ'ունենայ յառաջիկայ Սեպտ. 6ին,

Նախաձեռնութեամբ Հայ Կամ. Մարտիկ. Միութեան եւ մասնակցութեամբ Յուշարձանի Կեդր. Վարչութեան, Հայ Սպայից, Զօմի եւ բազմաթիւ միութիւններու:

Կը մասնակցին Հ. Մ. Ը. Մ.ի բոլոր սկաուտները, ինչպէս նաեւ Ֆրան-կան, Պելժիական եւ Փորթուկալեան Նախկին Պատերազմիկներու Միու-թեանց ներկայացուցիչները իրենց դրօշներով:

Հանդէսը յաճախակի պիտի լուսանկարուի:

Ներկայ պիտի ըլլան ֆրանսական թերթերու թղթակիցները:

Բացառիկ եւ ճոխ յայտագիր: Մանրամասնութիւնները մօտ օր[…]

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ՓԱՐԻԶԻ Հարաւային Շրջանի ցա-ռաջդիմասիրաց միութեան ճայերէ-նի դասընթացքը կը սկսի Սեպտ. 4 հինգշաբթի օր, Պանթէօ-Քաշանի դպրոցի սրահին մէջ: Ուսուցչական պաշտօնին վերակոչուած է Պ. Նշան Պեշիկթաշլեան.

Կը խնդրուի բոլոր ծնողներէն որ իրենց զաւակները ղրկեն առաջին օրէն, գործին կանոնաւոր սկզբնա-ւորութեան համար:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՈՒՍՈՒՑԻՉ-ՈՒՍՈՒՑՉՈՒՀԻ Կ'ՈՒԶՈՒԻ

ՍԷՆ Լուի (Մարսէյլ) Ս. Գէորգ ե-կեղեցւոյ թաղականութիւնը կը ծա-նուցանէ թէ թաղին մանկապարտէզ-նախակրթարանի դպրոցական տա-րեշրջանի (1936-37) համար կ'ուզ-ուին ուսուցիչ-ուսուցչուհի: Թեկնա-ծուներէն կը խնդրուի գրաւոր դի-մել մինչեւ Սեպտ. 10, Թաղականու-թեան, 35 Bld. des Grands Pins, St. Loup. Marseille.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍԱԼՆՈԹ-ԶՕՐԻ Հայր. Միութեան փարիզի մասնաճիւղի անդամական ընդհանուր ժողովը, այսօր, շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին. 119 Ավընիւ տ'իթալիի սրճարանը: կարեւոր օրակարգ: Բոլոր հայրենակիցներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի ընիկ Ատարազա[րցի] Ստեփան Յարութիւնեանը, հօր[…] նունը՝ Յակոբ, մօրը՝ Կիւլիզ[…] 1933ին կը գտնուէր Ֆրանսա, [ապա …] լանքուն քաղաքը: Տեղեկացնել եղբօրը՝ Vartguès Harout[…]ian, c/o Journal «Alik», T[é]héran (Iran).

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (78)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Ես վստահ եմ որ կը համաձայ-նին, եթէ միայն դուն խօսիս ու աշխա-տիս համոզել զիրենք,— ըսաւ Գարե-գինը:

— Իսկ այս մասին վստահ ես կար-ծեմ,— ու Ալի բէկը ընկերոջ ուսին զարնելով՝ դարձաւ Վահէին որ ա-րագօրէն սիկարէթ մը կը ծխէր.— դուք կրնաք վստահ լինել, որ իմ լա-ւագոյնը պիտի ընեմ:

— Եւ պիտի յաջողիս,— աւելցուց սարկաւագը:

Հաղիւ առաւօտեան կողմ, մեր ե-րեք բարեկամները խօսակցութիւնը վերջացուցած, թաղիքներու վրայ եր-կրնցան, հանգստանալու համար:

Յաջորդ առտու Մէհմէտ բէկը շատ դժուարութեամբ համաձայնեցաւ, որ հիւրերը մեկնին: Քրտական հասկցո-ղութեամբ սովորական անցորդ հիւր մը, գիշեր մը վայելելով աւանդական «Աստուծոյ հիւրի» ընդունելութիւ-նը, առտուն կրնար ճամբան շարունա-կել: Բայց բարեկամ մը, տան օճախի մօտիկ մը, առնուազն երեք օր մնա-լու պարտաւոր էր: Մէհմէտ բէկէն աւելի դժուար եղաւ համոզել Ալիի պառաւ մայրը:

— Տղաս, քանի ամ ես, ոսկոր ու կաշի ես մնացեր,— կ'ըսէր Գարեգի-նի ձեռքը ափին մէջ սեղմած,— մէկ երկու շաբաթ մնա, լաւ մը հանգստա-ցիր ...

Երբ Մէհմէտ բէկը, շրջապատուած տնեցիներով, քիչ մը հեռացաւ վրա-նէն՝ հիւրերը ճամբու դնելու համար, բայց մը Գարեգինի ձեռքը երկու ձեռքերուն մէջ սեղմած պահեց.

— Տղաս, չըսիր թէ ե՞րբ պիտի ձեռնադրուիս:

— Օգոստոս 23ին,— ու զինքը շըր-ջապատող ընտանիքի անդամներուն նայելով՝ յայտնապէս զգածուած՝ ա-ւելցուց.— առաջին պատարագիս մէջ քու եւ քուկիններուդ անունը պիտի յիշեմ Մէհմէտ բէկ, ու պիտի աղօ-թեմ բոլորիդ համար ...

Մէհմէտ բէկը յուզուած նայեցաւ դեռ շատ երիտասարդ այդ տղուն, որ այնքան ծանր ու լուրջ նկարագիր մը ունէր եւ որ այնքան պատասխա-նատու քեմին մը տակ պիտի մտնէր շուտով:

— Աստուած հետդ, տղաս. օգոս-տոսի 23ին ամբողջ էլովս էջմիածին պիտի իջնամ:

ՓՈԹՈՐԻԿԸ

Վահէն ամբողջ ժամանակ զբաղած էր «ապրանքի» փոխադրութեամբ, որ յաջողութեամբ վերջացաւ յուլիսի քանէն վերջ: Ատկէ առաջ, անգամ մը նորէն Գարեգին սարկաւագի ընկե-րակցութեամբ բարձրացաւ Մէհմէտ բէկի մօտ, երբ Ալի բէկը նոր վերա-դարձած էր իր ապագայ աներոջ՝ Հիւսէյին բէկի տուած այցելութե-նէն:

Ալի բէկի տուած տեղեկութենէն շատ գոհ մնաց Վահէն: Անսպասելի յաջողութիւն մը կը համարէր Հիւ-սէյին բէկի խոստումը՝ իր Հայերու միջոցով օգնելու ապրանքի փոխա-դրութեան դէպի Արճէշի շրջանը:

Երբ Վահէն կրկին վերադարձաւ վանք, անմիջապէս նամակով մը Սար-գիսը ճամբեց Երեւան՝ հրահանգելով որ որոշ քանակութեամբ «ապրանք» կեդրոնացուի Իգտիրի մօտ, Հայ գիւ-ղի մը մէջ:

Եկեղեցական կալուածներու գրաւ-ման օրէնքի հրատարակութենէն վերջ, Վահէն այդ հարցի մասին գրե-թէ ոչինչ լսած էր: Շատ զբաղած էր ու հազիւ ժամանակ ունենար քաղաք իջնալու: Եղիշէ վարդապետն ալ որ-պէս թէ քէն ըրած՝ ոչ սարկաւագի ու ոչ ալ Վահէի հետ այդ մասին կ'ուզէր խօսիլ: Միայն վերջին օրը, երբ Վա-հէն կը պատրաստուէր մեկնելու, վարդապետը յայտնեց, որ իր լսածով Վեհափառը Թիֆլիս գնացեր է՝ խնդ-րելու փոխարքայ իշխան Կալիցինի բարեխօսութիւնը, նոր օրէնքը վերա-ցնելու համար:

Այդ լուրը խնդացուց Վահէն: «Գայ-լը գառներու պահապան»ի մօտ ի-մաստ մը ունէր Հայրապետին դիմու-մը իշխան Կալիցինին, որու հեւանդ ուղեղին մէջ ամէնէն առաջ ծագում առած էր այդ օրէնքը:

Քանի մը օրով բոլորովին ազատ էր Վահէն: Ինչո՞ւ չերթար Ղարաքիլիսէ, այդ օրերը Արսէնեաններու մօտ ան-ցընելու համար: Դեռ Թիֆլիս եղած ժամանակ, անոնք այնքան թախանձա-նօք խնդրած էին, որ ամառը անպատ-ճառ Ղարաքիլիսէ հանդիպի եւ իրենց հիւր մնայ:

Վահէն հայրենպով հաւաքեց իրե-րը, որոնք հազիւ ձեռքի փոքր պայու-սակ մը լեցնէին, իջաւ տղոց մօտ՝ «մնաք բարով» ըսելու, ու անմիջա-պէս ճամբայ ինկաւ: Կէս օրուան տասնմէկի գնացքէն առաջ հասաւ Ա-լէքսանդրապոլի կայարանը:

Քաղաք չհանդիպեցաւ: Կայարանէն երկտող մը ձգեց Պասատմեանին՝ յայտնելով թէ ապրանքի տեղափո-խութիւնը յաջողութեամբ լրացեր է եւ թէ ինքը քանի մը օրով Ղարա-քիլիսէ կ'երթայ, Արսէնեանները տես-նելու համար:

Ժամը երկուքի ժամանակ գնացքը կանգ առաւ Ղարաքիլիսէի կայարա-նին առջեւ: Վահէն փոքր պայուսակը ձեռքին, դպրոցականի մը աշխուժով վար ցատկեց վակոնի սանդուխէն: Սովորական բազմութիւն մը կար կա-յարանի լայն մայթին վրայ: Թիֆլի-սէն կամ Ալէքսանդրապոլէն ամէն գը-նացք գալուն, ամարանոց եկողները կը հաւաքուէին այդ տեղ, նորեկներ տեսնելու, բարեկամի մը հանդիպելու համար:

Վահէն կայարանի դրան կը մօտե-նար, երբ դէմ յանդիման եկաւ Եւգի-նէն, որ ընկերուհիի մը հետ թեւան-ցուկ կը ճեմէր:

— Պարոն Վահէ,— ու աչքերն […] բախացած դիմաւորեց տղան,— […] քան ուրախ եմ. յոյսերնիս բոլոր[ովին] կորած էինք...

— Զբաղած էի շատ, ու տղան […] ռանդով թօթուեց աղջկան երկա[ր] ձեռքը,— բայց եւ այնպէս կը […] նէք, որ եկայ ...

— Երթանք:

Եւ Եւգինէն՝ ընկերուհիէն ներո[ղու]թիւն խնդրելով՝ Վահէի հետ […] եկաւ կայարանէն: Ու սկսան […] րաւական լայն եւ տանելի փողո[ց] մը: Արսէնեաններու սեփական […] րանոցը Տիլիճան տանող մեծ ճամ[բայ]աջ կողմի վրայ կը գտնուէր, […] անտառէն քարընկեց մը հեռու:

Վահէն, սովորական ջերմութեամբ կը խօսէր, ամարանոցէն, Եւգ[ինէի] ծնողներէն, Վարդանի պարապմու[նք]ներէն:

(Շար.)

ՄԱԼԽԱ[Ս]

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration — ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ — 17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 30 ՕԳՈՍՏՈՍ — DIMANCHE 30 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3205

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՕՐՈՒԱՆ ՀՈԳԵՐՆ ՈՒ ԱՆՏԻՐՈՒԹԻՒՆԸ

Դղրդացին լուրերու ժխորին մէջ, կը թուի թէ մոռացութեան տրուած են օրուան հոգերը, Փարիզէն մինչեւ Մարսէյլ:

Միեւնոյն ատեն արձակուրդի հրջան ըլլալով, մարդիկ ի զուր կը փնտռեն «իրաւասու օրկաններ», այս կամ այն գործը հետապնդելու համար:

Այնպէս որ, դրսեցի մը, եթէ միայն Փարիզի թերթերէն դատէր, պիտի եզրակացնէր թէ Ֆրանսայի հայրենակիցները ուրիշ հոգ չունին, բայց միայն դաշտահանդէսներ եւ պարահանդէսներ սարքել, ուտել - խմել եւ երգել՝ ծառերու շուքին տակ, արձակ համարձակ:

Դժբախտաբար իրականութիւնը չի համապատասխաներ երեւոյթին: Հոգեր կան, ցաւեր կան, որ կը տեւեն ու կ'աճին, հակառակ բոլոր հաւաստիքներուն եւ ժողովրդական ճակատի յաղթանակ...

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ԽՌՈՎԱՅՈՅԶ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Անհնարուժան մաքրագործում՝ 1917էն ի վեր

ԽՄԲԱԿԱՆ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԱՄԷՆ ԿՈՂՄ

Հեռագրական գործակալութիւնները եւ մասնաւորապէս անգլիական թերթերը նոր եւ շատ աւելի ծանրակշիռ տեղեկութիւններ կը հաղորդեն Խ. Միութեան կացութեան մասին: Կ'արձանագրենք բոլոր կարեւոր կէտերը, յիշելով իւրաքանչիւրին աղբիւրը:

«Տէյլի Մէյլ» եւ ուրիշ թերթեր կը գրեն թէ Ստալին ձեռնարկած է ամենամեծ մաքրագործումը կատարելու 1917էն ի վեր, թէ կուսակցութեան եւ թէ կառավարութեան շարքերուն մէջ: Պաշտօնապէս կը հաստատուի որ, բացի Լոնտոնի դեսպանատան զինուորական կցորդէն (Զօր. Փութնա), Մոսկուա կանչուած եւ վար դրուած է նաեւ Օղէրսքի, Լոնտոնի խորհրդային առեւտրական պատուիրակութեան նախագահը, իբրեւ մեղսակից Զինովիեւ-Քամենեւ խմբակին: Օղէրսքի դեռ վերջերս յաջողութեամբ աւարտած էր անգլ. կառավարութեան հետ կատարուած բանակցութիւնները, 10,000,000 ոսկիի փոխ մը ապահովելով, հինգ տարուան համար: Ան արտօնուած էր ստորագրելու 5000 ոսկինոց մուրհակներ, որոնք երաշխաւորուած են անգլիական կառավարութեան կողմէ: Այս համաձայնութեան լուրը հաղորդուեցաւ անցեալ յուլիսին: Մէկ ամիս վերջը, խորհրդային իշխանութեան վստահելի լիազօրը Մոսկուա կանչուեցաւ, եւ պիտի դատուի զինուորական ատեանին առջեւ, ուրիշ բարձր պաշտօնեաներու հետ: Կ'ըսուի թէ իրեն յաջորդ նշանակուած է Ստանիչեւսքի, Ստալինի երիտասարդ մտերիմներէն մէկը եւ քաջածանօթ՝ Զեկայի բարձր շրջանակներուն մէջ: Օղէրսքիի ընտանիքին բարեկամներէն մէկը, որ միեւնոյն յարկարաժինը կը բնակի Լոնտոնի մէջ, յայտարարեց թէ ան Մոսկուա գնաց երկու շաբաթ առաջ, «իր սովորական գործերով, բայց ճշդիւ չենք գիտեր թէ ո՛ւր կը գտնուի այժմ»: Տիկին Օղէրսքի եւ փոքր աղջիկը Լոնտոն կը գտնուին տակաւին, իսկ տղան՝ Ֆրանսա:

Լենինի այրին ալ կասկածելի.—

Զոււ զօրավարներ ձերբակալուած

Նոյն աղբիւրին համաձայն, կասկածելիներու ցանկը անցած է, նաեւ, ...

...

Վարշաւայէն կը հեռագրեն թէ հեռաւոր շրջաններ տեղափոխուեցան Լէնինկրատի զօրագունդերը, իբրեւ կասկածելի, եւ իրենց տեղը հաստատուեցան վրացի զինուորներ, որոնք հաւատարիմ են Ստալինի: Իսկ Պալթիկի նաւատորմը Քրոնշթատ կանչուեցաւ:

ԱՄԲՈՂՋ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ: Օտեսայի մէջ գնդակահարուեցան երեք նաւազներ, որոնք համակրանք յայտնած էին Զինովիեւի եւ միւս գնդակահարեալ վարիչներուն հանդէպ: Հակառակ տնտեսական ծանր կացութեան, Ստալին վճռած է ոչնչացնել իր բոլոր հակառակորդները, աջ հակած ըլլան թէ ձախ:

Կարմիր զինուորները զլուխ վերցուցած են

Ուրիշ թղթակից մը կը հեռագրէ.— Խորհրդային Ռուսաստանը նորէն մատնուած է անհաւասարակշռութեան, եւ Ստալին աւելի քան երբեք պայքար կը մղէ իր կեանքին եւ իշխանութեան համար: Մոսկուայի մէջ աչքի կը զարնեն կովկասէն փոխադրուած զինուորներ եւ Ստալինի բուն անձնապահ գունդը, որոնք անցած են սովորական պահակազօրքին տեղը: Խիստ պաշտպանութեան տակ առնուած է զինուորական խորհուրդին կեդրոնատեղին: Շատ մը փոփոխութիւններ կատարուած են բոլոր կառավարական պաշտօնատուներու եւ մաս...

...

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ԸԼԼԱՅԻ, ԸԼԼԱՅԻ ՉԷԿԻՍՏ Մ'ԸԼԼԱՅԻ»

Այս միջոցին խորհրդային թերթերը կը յորդին պարսաւանքի, անէծքի, զոհունակութեան, սպառնալիքի, ինչպէս եւ յորձաշուրթն փառաբանութեան բանաձեւերով:

Անէծք՝ «Զինովիեւ - թրոցքիական - հակայեղափոխական - փաշական աւազակներուն», գոհունակութիւն՝ 16 «կատղած շուներ»ու գնդակահարման համար, եւ օրհնութիւն՝ «յոյժ սիրեցեալ եւ հանճարեղ մեծ առաջնորդին» Սթալինի:

Այս ճակատին վրայ եւս բացառութիւն չեն կրնար կազմել ինչպէս 150 տարեկան պարոն Կվեռաշվիլիները եւ 132 տարեկան Տիկին Չիկօները, նոյնպէս օրօրոցի մանուկները:

Կարմիր արիներու (սկաուտ) եւ արենոյշներու թերթը, «Պիոներսքայա Պրավտա», օգոստոս 26ի գրեթէ ամբողջ թիւը նուիրած էր Զինովիեւ-Քամենեւի եւ 14 ընկերուն գնդակահարութեան:

Թիւ 5 ապաստանարանի մանուկները հետեւեալ բանաձեւը քուէարկած են.

— «Մեր փառապանծ եւ սիրեցեալ չէկիստները թող չտուին որ սոսկալի աւազակները դլուխ հանեն իրենց ծրագիրները: Աւազակ փաշականները բռնուեցան եւ գնդակահարուեցան: Մենք մանուկներս կ'ըսենք թէ Գերագոյն Ատեանին վճիռը մեր վճիռն է»:

Կարդացէք այս ալ.

— «Փոքրիկ Վանիա Պէլօզէրքովսքի լամբարի քարիւղ գնելու գացած էր, երբ յանկարծ տեսանք որ վազն ի վազը ետ կուգայ պոռալով.— «Հրացանի պիտի բռնեն, հրացանի պիտի բռնեն»: Մեր բակին բոլոր տղաքը ըսին.— «Արժանի են: Ամենաթեթեւ ցաւ մը իսկ չենք զգար: Թող սատկին շուները»:

Փոքրիկներ Մաշա, Անիա, Մուլիա, վանեա եւ ուրիշներ կը գրեն.

— «Գնդակ կը խաղայինք, երբ Շուրան եկաւ պատմեց մահավճիռները: Սարսափելի ուրախացանք: Արժանի են»:

Փոքրիկներ Նուրա, Քօլիա, Ատեա, Վատիա եւ ուրիշներ.

— «Պէտք ուզէինք ըլլալ, գոնէ մէկ վայրկեան, այն չէկիստները որ բռնեցին այդ աղտոտ ոճրագործները: Մենք բոլորս ֆիզիքական մարզանքներ կը կատարենք, կը վազենք եւ նշանառութիւն կը սորվինք, պաշտպանելու համար մեր սիրեցեալ հայրենիքը»:

Փոքրիկներ Վիթիա, Քոլիա, Թոլիա, Վոլոտիա եւն. հետեւեալ նամակը ուղղած են Սթալինի.

— «Շատ սիրելի Սթալին. ամէն օր կը հաւաքուէինք անթեւին առջեւ եւ կը լսէինք փաշական ոճրագործներու դատավարութիւնը: Ատոր համար մինչեւ անգամ դադրեցուցինք գնդակաղը եւ չգացինք լողալ գետին մէջ: Ի՜նչ լաւ եղաւ որ հակայեղափոխական դաւադրութիւնը երեւան հանուեցաւ: Երէկ չէ առջի օր կարդացինք վճիռը.— «Բոլոր ոճրագործները պիտի գնդակահարուին»: Ամէնքս ալ շատ խաղանց ուրախացանք: Եթէ անոնք հրացանի բռնուած չըլլային, մեր թշնամիները մնացած պիտի ըլլային եւ պիտի ջանային սպաննել մեզ: Տղաքը կ'ըսէին.— Կարելի՞ բան է որ խսկապէս հրացանի չբռնուին: Վերջապէս երկուշաբթի օր լսեցինք թէ աւազակները գնդակահարութեան դատապարտուած են: Շատ լաւ եղաւ: Այդ սողունները արժանի են սատկելու»:

... Անըմբռնելի, անիմանալի, աներակելի:

ՎԱՀԷ

‹ՅԱՌԱՋ›Ի ՏՈՒՆԸ

(ՍԵՓԱԿԱՆ ՏՊԱՐԱՆ)

— o —

Է. ՑԱՆԿ

Գարեգին Սարգիսբէկեան	100
Սեդրաք Քրմոյեան, Սէն Մորիս	50
Սմբատ Հիւսիսեան	50
Փլաս տ'Իթալիի հայրենակիցներէն (Մանրամասնութիւնները առանձին)	230
	430
Զ. ցանկին գումարը՝	5985
Ընդհ. գումար՝	6415

Ա. ԱՃԱՌԵԱՆԻ ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ

Երիտասարդ բարեկամ մը, Պ. Երուանդ Գօչունեան կը գրէ մեզի օգոստոս 27 թուականով.—

Ամառնային հրաշալի գիւղաքաղաք մըն է Տինեը, (Ստորին Ալպեաններ, Պաս - Ալփի նահանգ), գեղածիծաղ գետակի մը ափին վրայ, թաղուած կանաչախիտ ծառերու մէջ, երկու լեռնաշղթաներու միջեւ: Կը նմանի բերդաքաղաքի մը: Կապոյտ երկինքին տակ երբ բոցավառ արեւը կը սկսի անհետիլ բլուրներու ետին, օդը կը զովանայ եւ մարդկային հոգին կը բերկրի բնութեան հրապոյրներու մէջ: Մարդ վայրկեան մը կը մոռնայ իր ցաւն ու վիշտը, վայելելով բնութեան հրաշալիքները եւ երեկոյեան զեփիւռներու անոյշ ալիքներով իր թոքերը կը լայնցնէ: Հանդարտ է քաղաքը եւ տեղացիները բարեկիրթ: Գետակը կը նմանի փոքրիկ Արաքսի մը, որ կը խօսի տառապեալ սրտին: Գիշերային լռութեան մէջ գետակին լացն է որ կը լսուի Աճառեանի սենեակէն:

Կը քալենք ընկերոջս՝ Փայլակին հետ: Աճառեանի հեռուէն կառք մը կը սահի դէպի մեզ: Բանաստեղծն է բազմած թեթեւ կառքին վրայ, ընկերակցութեամբ Տիկին Աճառեանի եւ բժիշկ Սիվրիհիսարլեանի: Կը մօտենայ մեզի, ձեռքի սեղմում մը յետոյ կը սկսինք խօսիլ: Աճառեան մեծ...

...

քաղաքներուն: Ալպեաններու մեղմ եւ մաքուր օդը շատ ազդած են իր ֆիզիքականին վրայ: Շաբթուան մէջ երկու անգամ կը տեսնենք զինքը: Տիկ. Աճառեան բաւական գոհ է իր ամուսնոյն առողջական վիճակէն: Անցեալները Պ. Պ. Հ. Սէրէնկիւլեան եւ Յ. Պապիկեան այցելեցին մեծ գրագէտին, խրախուսելով զինքը: Բժիշկ Սիվրիհիսարլեան իր բոլոր բարոյական աջակցութիւնը կ'ընծայէ բանաստեղծին եւ միշտ անոր բնութեան եւ խառնուածքին համեմատ կը շարժի: Հոգւով սրտով նուիրուած, մօտէն կը հսկէ խաչուած բանաստեղծին վրայ: Հոս գալէն ի վեր բժիշկը շատ գոհացուցիչ կը գտնէ հիւանդին վիճակը: Աճառեան այստեղ պիտի մնայ մինչեւ սեպտեմբեր 4 — 5:

Նորէն կը պահանջեն Նանսէնեան տուրք

Սէն Շամոնէն կը գրեն մեզի.— Ոստիկանութիւնը վերսկսած է խստօրէն գանձել Նանսէնեան տուրքը: Խոր դժգոհութիւն կը տիրէ Գաղթ. գրասենեակներուն դէմ, որոնք չկրցան կարգադրութիւն մը ապահովել: Աշխատաւորներու մեծ մասը կ'ապրի օրը օրին, իսկ առեւտրականները չեն դիմանար յաւելեալ ծախքերուն:

ԷՋ ՄԸ ՕՐԱԳՐԷՍ (Պաղտատ)

Սուգի թեւեր բացած աստղայորդ կամարին դէմ՝ ագռաւները կը սահին յեղակարծ, չարաշուք կանչ մը ալուցքին:

Կարօտի անձկութիւն մը կը սրսփայ անարցունք ու բաց աչքերուն մէջ անոնց որ օտար ափերու ճակատագիրը ունին:

«Երբե՞ք», «ալ երբե՞ք»... կը մրմնջեն դողդղացող շրթներ, ու լայն, մութ բիբեր սեւեռած կը մնան աստղավառ կամարին:

Լոյս ու մութ քաղաքին վերեւէն կարծես անդուլ մեռնելու հոգին է որ կը սահի կ'անցնի այդպէս վշտակոծ:

Ի՛նչ աղուոր, ի՛նչ անգութ է գիշերը Արեւելքին:

×

Ճերմակ, հսկայ թիթեռներու պատրանքով՝ տանիքէ տանիք մժեղարգելները կը թրթռան արմաւենիներու մէջէն խուժող հովին հպումէն:

Երազը լուսնի արծաթաթել ցանցով մը իրար կը միացնէ մարդկային հոգիները: Հարուստ թէ մուրացիկ քնացողին շունչը նոյն կշռոյթով կը բարձրանայ ու կ'իջնէ:

Աստեղածուփ կամարին տակ ամէն սիրտ հեղասահ կը ծորի տիեզերքի մեծ Սրտին մէջ, ու անպատասխանի խորերէն անտեսանելի ձեռքեր կ'երկարին, եղբայրական խաղաղութիւնը միասնելու բոլորին անխտիր:

Մժեղարգելները կը թրթռան: Աստղերը կը վառին ու կը հանգին: Արմաւենիներու հովը հէքեաթ կը պատմէ կիսաձայն:

Ի՛նչ անդուգական համանուագ մըն է մարդկային շունչը Արեւելքի գիշերին մէջ:

×

Նաւակին բարձերուն վրայ ինկած կինը թախծոտ ու բարի նայուածքով կը դիտէ ջուրերը մուգ:

Նաւավարին պատանի ու մազոտ կուրծքը կ'ուռի, թեւձակները բիրտ տիրականութեամբ կը մխրճուին ու կը բարձրանան:

Կինը կը ժպտի բարի ներումով մը:

Ան պատանիին արեւադեղ դէմքին ու բիբերու մութին մէջ կը բռնէ նոյն երազը սրտին ... սպիտակ ու մեղկ մարմին մը կանացի՝ ջուրերու կապոյտովը մշուշածուփ:

Ու այդ երազը կը բեկբեկի թեւձակներէն արծաթուող ջուրերուն փրփկը: Հաշիշաբոյր խումբ մը կը ծաւալի ամէն կողմ:

Կեանքի ձանձրոյթէն նուաղուն կինը կը նայի պատանիին մազոտ կուրծքին ու թարթիչները կը խոնաւնան:

×

Դեռ ծառերու ճիւղերը ցօղաթուրմ, դեռ ծովահարսերու փուշէ անկողիններ գրկարաց՝ կղզին բարձրացած է ջուրերու խորէն ու կրկներեւոյթի մը պատրանքով կը սփռայ, ափերէն մաղուող լոյսերուն տակ:

Ձկնորսներու խարոյկներ յեղակարծ կը ճեղքեն մութը, ստուերներ կը շարժին խորհրդաւոր երերումներով:

— Սիրէ զիս այս գիշեր, արիւնիդ բոլոր յորձանքներովը սիրէ զիս, ո՛վ անծանօթ սիրական:

Կղզին բարձրացող այդ հեթանոս փափսուքը խռովայոյզ գինովութեամբ մը կը ծաւալի ամէն կողմ:

Մարմիններ կ'իյնան մութին մէջ հաշիշէն աւելի քաղցր մեղկութեան մը անձնատուր:

Ու ծովահարսերու գրկաբաց անկողինները կ'օրօրուին ջուրերէն երկարած լոյս թեւերէ:

— Ամառ մը միայն պիտի տեւէ կղզին, ամառ մը միայն պիտի տեւէ սէրս, ո՛վ պզտիկ սիրական:

×

— Իմ սիրտս Սարայի Թագուհիին ոսկեհանքերուն նման աւազներու մէջ կորսուած է, պզտիկ սիրական: Ով որ ուզած է գտնել անոր ճամբան, ինկած է կիսամեռ, պզտիկ սիրական:

Բայց սիրականը շողացող աչքեր ունի, Արեւելքի երկինքէն փրցուած զոյգ մը աստղեր: Ան սեւաթոյր գանգուրները կը շարժէ ու կը խնդայ ըսպիտակ ակռաներով:

— Եթէ քու սիրտդ ջուրերուն խորն ալ ըլլար, պիտի սուզուէի անվարան:

— Աւազը աւելի նենգ է, պզտիկ սիրական: Աւազը կը շարժի այնքան մեղմասահ որ չես զգար խրիլդ: Ան կը նմանի թշնամիի մը որ քեզ ետեւէն կը զարնէ մութին մէջ: Ան կը նմանի բարեկամի մը որ շրթներդ կը ծծէ կեանքիդ ամբողջ արիւնը:

Բայց սիրականը օձերու յուռութք մը կախած է վիզէն եւ կը խնդայ բարձրաձայն:

×

Աւազէ մեռելակոյտերու վրայ ինկած՝ գաղթականները կը սգան իրենց անդարձ սիրելիները:

Անապատի գերեզմանատունը իր ահաւոր լռութեան մէջ կը կրկնապատկէ մահուան սարսափը: Ան երբեք նման չէ հայ գերեզմանատուներուն:

Ստուերոտ ծառերու, ծաղկայորդ պուրակներու մէջէն նշմարուող սպիտակ շիրմաքարերու տեսիլքով մը՝ կինը կը յառաջանայ սրտին, ու ամէն մէկ քայլին կաթիլ կաթիլ կը սահի արիւնը երակներուն:

Իր մօտը քահանայ մը եւ կը հրէ աղաչական ձեռքը ծերուկ հօր մը ու գրեթէ քաշելով կը խլէ աւետարանը: Սեւ հովանոցի մը տակ պաշտպանուած կիզիչ արեւէն՝ ան աղօթք մը կը մրթմրթայ պզտիկ հողակոյտի մը ուրուն տէրը մատերուն մէջ բռնած է քանի մը արծաթ դրամ: Մերժուած հայրը անմարդկային տրտմութեամբ մը կը նայի իր զաւկին անաղօթք մեռելակոյտին ու նայուածքը կը քարանայ կարծես այդ վիշտով:

Կինը աչքերը կը ծածկէ սարսափած ու կը փախչի ...:

Իր ոտքերուն առջեւ ինկած է մարդկային ձեւ մը, դեռ թարմ մեռելակոյտի մը աւազին մէջ կիսովին ծածկուած: Ուսերը կը ցնցուին... Հագուստներէն, մազերէն աւազի հատիկներ կը թափին վար: Ան յանկարծ կը բարձրացնէ գլուխը, ձեռքը կը խրէ քովը դրուած պարկին մէջ եւ դուրս կը քաշէ հողեհացը:

Ինչպէս ագռաւներու երամը յեղակարծ կ'իջնէ ամպերէն, յօշոտելու անտէր դիակ մը, այդպէս ամէն կողմէ կը խուժեն կիներ, մարդեր, երախաներ: Անոնց ոտքերուն տակ մեռելակոյտերու աւազը կը կքի: Ձեռքեր կ'երկարին, թեւեր կը գալարուին: Բոպէի մը մէջ պարկը պարպուած է:

Տղեկ մը իր ակռաներուն դէմ կը փորձէ խլուած հաւկիթին կարծրութիւնը: Պզտիկ աղտոտ դէմքով, մազերը խրիւ, ան կեցած է հողակոյտի մը վրայ, ոտքերը կիսով մխրճուած աւազին մէջ:

Կինը կը սրսփայ մեծ դողով մը այդ պզտիկ հրէշին առջեւ: Ան երբեք չէ տեսած հայ մեռելներու կոխկռտուիլը իր հարազատներուն կողմէ: Ձեռքերովը դէմքը ծածկած՝ ան կը հեծկլտայ բարձրաձայն՝ մեռածներուն եւ ապրողներուն այդ թշուառութենէն սրտաբեկ:

Վիշտէն մշուշուած նայուածքով կինը կը փնտռէ երկաթէ դրան ճամբան, բայց ահա կանգ կ'առնէ գեղեցիկ դամբանի մը առջեւ ուր պարզ, անարցունք կեցած է մամիկ մը: Անոր պայծառ դէմքը, գաւառական սեւ գոգնոցը, կոկիկ հագուստը զայն ամբողջովին կ'անջատեն շրջապատէն:

Կինը կը մօտենայ մեծ, անզուսպ համակրութեամբ մը լեցուած:

Մամիկը սեւեռուն կը դիտէ շիրմաքարին ընդելուզած նկար մը: Կորիճ մըն է թաւ պեխերով, հրացայտ աչքերով: Կարծես բոպէի մը մէջ դուրս պիտի ցատկէ դամբանէն եւ մամիկին թեւէն բռնած տուն պիտի տանի:

Մամիկն ու տղան իրարու կը նային երբեք չխզուած սիրոյ մը պարզութեամբ:

— Քաջ էր տղաս, կը բացատրէ մամիկը, առանց անջատելու աչքը նկարին աչքէն, այնքան կռիւներէ ազատեցաւ: Հիմա, այս օտար աւազը գըրկեր պառկեր է: Վախ տղաս:

Այդ հառաչը՝ անարցունք տրտմութեամբ մը աղնուական՝ յամրօրէն կը բարձրանայ, կը ծաւալի, կը մշուշէ անապատի գերեզմանատունը: Ամէն դէմք կը չքանայ: Կը մնան միայն մամիկը եւ յաւերժօրէն կորիճ տղան:

Ու հարազատ արիւնը կաթիլ կաթիլ կը լեցնէ սառած երակները անոնց մօտ ծնրադրած կնոջ:

×

Բոլոր անցնող բաներու մեծ տրտմութեամբը լուռ՝ կինը կը նայի իր հայրենի լեռներէն բխած ջուրերուն:

Անծանօթ, անհարազատ են ստուերները որ կ'երերան ափէ ափ:

Ծերունի նաւավարը կը թիավարէ հանդարտ: Անոր նայուածքը կը կորսուի անորոշին, ու անոր թուխ շրթները Արեւելքի իմաստութեան ծալքեր ունին:

Անոնք կ'երթան վերջին անգամ մըն ալ տեսնելու կղզին, որ ձմեռամուտին հետ պիտի անյայտանայ քինախնդիր ջուրերուն խորը... Իր ծառերը դեռ սրտին սիրոյ հառաչներէ. իր ծովահարսերու անկողինները դեռ օրօրուն գգուանքներէ:

Կինը կը նայի իր հայրենի լեռներէն բխած ջուրերուն... անոնց խորը կը սրսփայ պատկերը պզտիկ սիրականին, որ գլուխը դրած հինաւուրց կամուրջին՝ իր խորտակուած սրտին բոլոր արցունքներովը կը հեծկլտայ:

Ու Տիգրիս կրկին կաթիլ կաթիլ կը հաւաքէ օտար ափերուն թափուած հայ արցունքը ...:

×

Արծաթաթել վերարկու մը ուսերուն նետած՝ Տիգրիսը առաւօտեան մշուշին մէջէն կը ժպտի մեղմ:

Անոր մէջքին նետուած կամուրջը հին գօտի մըն է թխագոյն որուն վրայէն գաճաճները կը վազվզեն իրենց քաջութենէն սարսափած:

Տիգրիս կը նայի հեռուն, դեռ գալիք դարերու տեսիլքին, ու աչքը կը քթթէ անոնց որոնք միայն ափէ ափ կրնան տեսնել:

Ան կարծես դիտմամբ չուզեր տեսնել խոնաւ աչքերը իր ջուրերուն վրայ հակած կնոջ, ու խոյս կուտայ փրփրածուփ:

«Երբե՞ք», «ալ երբե՞ք» կը մրմնջեն դողդղացող շրթներ:

Բայց Տիգրիս կը նայի հեռուն եւ կը ժպտի մեղմ:

ՄԵԶԱ

ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱՇԽԱՐՀ ՊԻՏԻ ԿՈՐԾԱՆԻ

ՄԵՆՔ ՀԱՍԿԱՔԱՂԻ Կ'ԵՐԹԱՆՔ

Մարդիկ իրենցմէ խոշոր հեռադիտակը դրած տիեզերքի քթին՝ այս օրերը աշխարհի կործանումը գուշակեցին...: Գիտուններ, կամ կործանեցէք աշխարհը, կամ զգոյշ, չըլլայ թէ պատուելիի համ առք վերջը: Մենք շատոնց ապաշխարհ եղեր ենք եւ պատրաստ ...: Ամէն անհետացողի համար աշխարհ մը կը կործանի, ու ամէն տանջուողի աշխարհը՝ խախուտ է:

Ինչ լաւ կ'ըլլար, սակայն, եթէ՝ երբեմն հեռադիտակներն ու բոլոր բարձրաթռիչները իրենց քիթը ուղղէին վարը՝ սա խոզաններուն մէջ ուր մարդիկ, էր ու կնիկ իրենց ձագերով, դեռ չորս ոտքով կը շարժին, կ'արածին կ'արածին: Քաղքենի աւելցուքով սնանող բազմութիւնէն վերջ,— ահա կուսական գիւղն ալ տղացկան եղած՝ ցաւ կը քաշէ:

Աշխարհը պիտի կործանի, մենք պաշալի (հասկաքաղ) կ'երթանք, եկէք ձեզ ալ տանիմ արտերը, եկէք, ու մի արհամարհէք զիս, ես մինակ չեմ, ձեզ տանիմ պաշալի, դուք գիտական աշխարհի պաշտպանուոր գերմարդեր, գրական անդաստանի մինինայ (միջատ մը) գրագէտներ Արէսի պալարէն սնանող մեծ հնարագէտներ, գեղխութիւն փսխող խառնակեաց շահագէտներ, շուներու դամբարան կանգնող նենգամիտ մարդասէրներ, ճենճոտ սեղաններու տակ գիջացող իշխանուհիներ, վարձկան դասալիքներ:

Եկէք, ճամբան կարճ է, տունէն գերեզման տանող ճամբէն ալ մօտ. ահա ես եւ ահա անոնք: Մերկ ենք մենք ձեր բոլոր սրբութիւններէն. եւ ինչո՞ւ հագնինք ձեր աստուածներու ցնցոտիները, երբ մեզի գործել կուտաք անոնց նոր հագուստները: Կը տեսնէք «սողացողները», զրկանքի թոյնը իրենց ժանիքներուն խորը ձեր գարշապարներուն կը նային:

Կանգ առէք, ես առաջս մտնեմ նախ, ու աղօթեմ.

Արտ կը մտնեմ ու կերկրպագեմ երինջ հասկի մը առջեւ, կարծես ես ըլլամ առաջին անգամ զայն գտնողը, կը փշրեմ երկու ափով ու կը փչեմ, յարդը քամիին տալու եղանակով, ահա քիչ անդին մեր կալերը, կ'որոճամ արեւարոհր ցորենը ու հօրս տնկած լացող ուռիին տակ, ճակատս գետին կըզարնեմ ազուզայէնջուր խըմելու համար, ինչ փոյթ զեռուններն ու ճճիները, մենք ցեղեր մարսեր ենք: Կանանչ գորտ մը գիւղավարութեամբ իր տեղը հազիւ կը զիջի ու նազանքով կը լողայ, կը պպզի դդմուկի լայն տերեւի մը վրայ — ինչո՞ւ մեծնաս այդչափ, ինչու հեւաս հիմա, լաւ չէ՞ր միասին մնայինք, կ'ըսէ ինծի: Դարերու պատմութիւն: Ծերեփադի մը նախանձէն ականջ կը կմըթէ, զատիկ մը կը թառի ալ աչքիս վրայ ու կը թռի: «Բարի լուր պիտի գայ» կ'ըսէր մայրս որ համայն բնութիւնը գերեվարած կը խօսեցնէր, ի խնդիր իր պանդուխտ զաւակներուն:

Ես յագեցած ծունկի կուգամ: Փոքր եղբայրս կամին վրայ կանգնած է մեհենական քաջի մը պէս ու մեր ապխեան զոյգ եզները կը քշէ, ցորեն կը կամնէ մասուսան նիզակի մը պէս բռնած երկու ձեռքով:

Ցորեններ վիզ կ'երկարեն կայծքարով զինուած կամին տակ, ինչպէս ճերմակ գառները Արմաշու Ձարխափանին առջեւ: Արեւը բուռ բուռ ասեղ կը թափէ կալերուն վրայ: Ուռիին տակէն ջրդոլը կ'առնեմ, եղբօրս պաղ ջուր բերելու համար: Ահա խուրձէ ջոլիրներ կալերու չորս կողմէն կը յառաջանան, բեռնուր մանչ ու աղջիկներ անոնց մէջ կորսուած են: Ոչ մէկ ձայն այս պահուն, չերամատան մը չրթ չրթէն զատ: Երգի թերթերը քրտինքէն իրար փակած են: Ես կը յարգեմ բեղնաւոր լռութիւնը առատութեան, ու մղձաւանջը գալիք օրերու: Ոչ ոքի հետ կը խօսիմ, ես պիտի դառնամ հարսանիքի ամիսներուն...: Խորշակը մրեղ (կալերու բարակ փոշին) կը ցանէ աչքերուս, երկու բռունցքովս կը ճմլեմ աչքերս ինծի ծանօթ բուռն հաճոյքով ու կը քալեմ կանանչ բոցերով գունդերու մէջէն, միշտ զգոյշ որ երկրագունդին չզարնուիմ: Ոսկի երազս մրեղի տակ թաղած խողանի մը մէջ բազուկներս վար կ'առնեմ:

×

Հոս կալեր չկան: Մթակի արիւնոտ շառաչով ամայացած են արտերը մըրկավար, ու ոսկի ցորեն կամ խնձոր մետաղի փոխուած, զրահապատ գետայարկերու մէջ շղթայի զարնուած:

Անկուշտ առնէտներ անոր շուրջը իրարու զինակով կը սնանին ու մերթ խուճապահար, խլրդային աւերներ կը սփռեն դուրսը: Հոս կալեր չկան, անոնք մնացին ձեզի անծանօթ աշխարհի մը սրբագնագոյն չերտերուն տակ պեղելի:

Դուք, նենգամիտներ, 1908ին ալ գուշակեցիք աշխարհի կործանումը: Այդ տարին ու անկէ ի վեր ես ու գիւղիս մոլորակի փոխուած կը դառնանք, կը դառնանք անթուելի ծանրութիւնով օր մը լուսաւորելու համար խղճի ուղիները կամ ձեր գլխու պայթելու:

Ամէն հայ աստղ մը ունի վերը, դուք տեսաք միլիոնաւոր ճղակոտոր աստղերը մեր հորիզոններուն որոնք մինչեւ ձեզի չհասան, ու դուք բացիք ձեր ժանիքաւոր երախները, քըքջացիք. ու հիմա խրախճանքի հրթիռներ կ'արձակէք ամէն տարի ձեր խղճի թրքխոսէն:

Մտիկ ըրէք, ես յոգնած եմ, յոգնած եմ, բայց, կորսուած մօրս զանկը փնտռելէն, բայց պիտի գտնեմ օր մը, երբ իր արու թոռները մեծնան: Այն ատեն անոր անդունդ ակնակէն պիտի արձակուին արեւէն զօրաւոր բոցեղէն նետեր ձեր սնանկացած ու գեղը շամփրելու համար: Ոհ, այն ատեն իրապէս ձերն է կարգը աշխարհի կործանման, չէ՞ք տեսներ նախանշանները, ահա անոնք որ մեզ հետ պիտի ըլլան: Մօտեցէք, սպիացած մեր մերկութիւնը ամօթ չունի:

Պատռտած հովանոցի մը տակ մանուկ մը կը ճչայ ու քովի պայուսակէն քանի մը հասկ քաշեր կը ծամէ ու կուլայ, քիթերը արիւնոտած են շրթունքը ուր խոշոր թիթեռ մը հաւկիթներ կը դնէ:

Մամիկ մը փլած կաւառէ կաւակարիքը կը պատուաստէ ուժաթափ մանկան մը, ու միասին կը ժողվեն ոսկէ ցորենի քարերը: Արձակուրդ է ու երկսեռ զոյգը թափուեր է խողաններուն մէջ: Գոգնոցներ կամ փոքրիկ «մարզիկներ միացէք» պայուսակներ կը լեցուին ու գալուկ շրթներէ երգանման մրմունջներ կը թռին:

Կապոյտ ոլորտ, հանդոյցի պէս աչքնակ մը ձեռքերէն կը թափէ հարսնուկի կարմիր թերթեր ծղրիթի մը բոյնին մէջ:

Գիտախոհ ու կիսամերկ պզտիկ մը մօրը յոգնած թեւէն կախուած է ու ոտքերը կոչկոճ, գուզձերուն կը զարնուին:

Ահա 14ի ստեղծագործութեան արդիւնք միտանի մը իր փայտէ ձիուն փոկերը կ'ամրացնէ ու այնչափ յոգնած է որ արագ անյագ օդ կը կլլէ [illegible] բոլոր անոնց համար որոնք իրենց թէ «յոգնութենէն շունչ առնելու ժա-

ՅԱՆԿԵՐԳ

— Ո՛վ գեղեցիկ, քանի մը հեղ անցքիդ վըրայ մուրացի
Ցաւերժակոծ մարմարներուդ մըրըրկայոյզ մեղեդին,
Քանի մը հեղ ապրեցուցի դամբանն անյոյս երազիս,
Եւ սակայն մի՛շտ, անհո՛ւնօրէն անօգնական մընացի ...:

Անցքիդ վըրայ, քանի մը հեղ,— ո՛վ գեղեցիկ,— փշրեցի
Դիւահալած երազներուս ըստուերահոծ մեղեդին,
Քանի մը հեղ քանդակեցի, խորհուրդն անգիր՝ գըրեցի՛,
Եւ սակայն մի՛շտ, տըկա՛րօրէն անփառունակ մընացի ...:

Քանդակեցի,— ո՛վ գեղեցիկ, — ամէնիմաստ արուեստով,
Շարժումներուդ ու ձեւերուդ լուսափըրփո՛ւր մեղեդին,
Եւ սակայն մի՛շտ, սաւառնումիդ մեծ Բացական մընացի ...:

—Ո՛վ գեղեցիկ, ես վա՛տօրէն ու յարաժամ խաբեցի,
Մոլեգնօրէն ու կարօտով քեզ տաղերգող այս տըղան,
Եւ վերջապէս՝ անյուսօրէն ո՛րբ ու լքուած մընացի ...

ՄԻՆԱՍ ԹԱԹՈՒԼ

ԴԷՊԻ ԻՏԱԼԻԱ

ՈՒՐՈՒԱՆԿԱՐՆԵՐ

Հերոսները տաքցած են, վհուկները կը գործեն, զաւակիրները կը հալծուին, սատանաները գլխիվայր կը գտնան:

Պատմութիւնը կը շարունակուի: Կարծես դարձեալ պար կայ, հարսանիք կայ, վէպը փախճանին ու փախճանը վէպին ամբողջութեան կ'երթայ: Վերջին արարին բառերը կ'իյնան: Ու ձայն մը որ վերջակէտն է հէքեաթին:

Ալեմշահ իր մամիկէն լսած հէքեաթներուն պատուորութեան ներքեւ գրի առած է այս երկարաշունչ կտորը: Ան լաւ ըմբռնած է Արեւելքը, մեր աշխարհին ու դրացի երկիրներուն բանաստեղծութիւնը, ստեղծելով անմոռանալի գործ մը: Իտալական խանդավառութիւնը այս երաժշտութեան հանդէպ կը հասնի այնքան բարձրագոյն կէտի մը որ երաժշտագէտներ կը շնորհաւորեն հեղինակը, մինչ անդին ղեկավար Թայիափիլէթրան իր երգացանկին մէջ կ'առնէ զայն ու երէկ գիշեր դարձեալ կը լսենք նոյն կտորը, ինչպէս նաեւ Սպենդիարեանի «Երեւանեան էթիւտ»ը եւ Տէր Ղեւոնդեանի «Սեղա»ն, Ս. Մարկոսի հրապարակին վրայ:

Հինգերորդ կտորը կ'ըլլայ «Երեւանեան էթիւտ»ը: Գլուխ գործոց մը հայկական պարային քաղցրութեան ու քնքուշութեան: Կը պարեն հիւրի փէրիներ գիւթական եւ շողեղէն կերպարանքով, սողիկի հոգիով, բոցեղէն շարժումներով: Անուշուած, համեմուած ու յետոյ զտուած գինի է. համակ ճերմակ արբեցութիւն:

Խանդավառութիւնը դրօշներ կը բանայ: Աստղապատակներ կը տեսնան հայ երաժշտութեան անծանօթ մնացած գլխուն վրայ:

Ու «Կիլիկիա» երգչախումբը հայկական տարազով կը բարձրանայ բեմ իր ղեկավարին՝ Գ. Ալեմշահին հետ:

Հետաքրքրութիւնը անճառելի: Եւ կ'երգուին «Գութաներգ», «Էս գիշեր լուսնակ գիշեր», «Հօյ Նար», «Գնա՛ գնա՛», «Կալի երգ», «Խումար»: Անհամար բազմութիւնը ինքզինքը կը գտնէ նոր աշխարհի մը, նոր գեղեցկութեան, նոր յուզումներու առջեւ: Իտալացիներ կը մրմնջեն ու կը կրկնեն շատ մը կտորներ, շնորհիւ իրենց ականջներուն շնորհքին: Ծափահարութիւններ կը տեւեն վայրկեաններ: Կը ստիպեն որ կրկնուի: Հայ արուեստ աշխարհակալութեան մէջ է:

Ելեկտրական ալիքներ:

Երգչախումբը նստած է իր նախկին օթեակին մէջ որ կը նայի Ս. Մարկոսի հրապարակին վրայ: Բազմութիւնը գետերով կը հոսի, տեսնելու համար երգիչները: Դադարէ մը վերջ նուագախումբը կը շարունակէ երաժշտահանդէսը:

Կը նուագուի Ալեմշահի «Երկու պատմուածք հազար ու մէկ գիշերներէն», ինչպէս նաեւ Տէր Ղեւոնդեանի «Սեղա» օփերայէն հատուած մը: Կը կրկնուի հայ քայլերգը:

Բոլորին վրայ ծանրանալը կը նկատեմ աւելորդ ու երկար: Ըսեմ միայն որ Վենետիկի նման խստապահանջ երաժշտագէտներու քաղաքին մէջ հայ երաժշտութիւնը գտաւ այնքան գրկաբաց ընդունելութիւն որ ղեկավար Իտալացիին եւ ամբողջ ժողովուրդին տաք փափաքին համաձայն դիմում կատարուեցաւ կրկնելու համար կիրակի գիշերուան ամբողջ յայտագիրը, երեքշաբթի գիշեր եւս: Դժբախտաբար կարելի չեղաւ կրկնել քանզի երգչախումբը հրաւիրուած էր Լիտօ: Նուագախումբը երեքշաբթի գիշեր կրկնեց, ինչպէս վերը ըսինք, երեք կտոր: Եւ սակայն այսքանով գոհ չէին Վենետիկցիները, կը պահանջեն որ անպայման կրկնուի երաժշտահանդէսը: Եւ որպէսզի ընթերցողը ըմբռնէ այս յաջողութեան մեծութիւնը՝ ըսենք որ Վենետիկցի յետին քաղաքացին իսկ կը հասկնայ երաժշտութենէ, օփերաները կ'երգէ բերնուց եւ ունի ճաշակ մը նուրբ ու դժուարահաճ:

Իտալական (վենետիկեան եւ միլանեան) թերթեր ջերմագին կերպով գնահատած են երաժշտահանդէսը, հայ երաժշտութիւնը եւ տեղեկութիւններ կուտան Ալեմշահի մասին, համառօտ թարգմանութիւնները կը ղրկեմ քանի մը օրէն:

Ուխտաւորներու խումբը այցելեց տօժերու պալատը առաջնորդութեամբ Հ. Վարդան Հացունիի:

Ծրջեցայ ես, քանի մը մտերիմներով, բոլոր կղզիներն ու եկեղեցիները:

Հինգշաբթի կէս օրէ վերջ.— Օգոստոս 20ին, հինգշաբթի, ժամը 5-ին, Վենետիկ լեցուած ամբողջ հայութիւնը կրկին հաւաքուած էր Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանը, ուր տեղի կ'ունենար պարգեւաբաշխութեան հանդէսը, դպրոցին մեծ դահլիճին մէջ, ինչպէս նաեւ մարզահանդէս մը, պարտէզին մէջ:

Փէշիկեան վրդ. կարդաց զանազան անձերէ ու հաստատութիւններէ ըստացուած հեռագիրները՝ վարժարաններու հարիւրամեակին առթիւ: Պ. Խաչիկ Ալէմշահ, Ֆրանսերէն լեզուով գրուած ճառ մը կարդաց, շնորհակալութիւն յայտնելով իտալացի եւ ֆրանսացի հանրածանօթ դէմքերու, որոնք իրենց հեղինակութեան ուժով դիւրացուցած են Մխիթարեաններու գործը, ու վեր հանեց յիշեալ կրթական հաստատութեանց կատարած դերը: Տոքթ. Ա. Սրապեան, նախկին սաներէն, արտասանեց ուղերձ մը, իտալերէն: Երիտասարդ գրող Հրաչ Քաջարենց, նոյնպէս նախկին սաներէն, ջղուտ ու խանդավառ բանախօսութեամբ մը (փա՛ռք Աստուծոյ հայերէն լեզուով) վեր հանեց գրականութեան դերը ազգապահպանման գործին մէջ եւ թելադրեց որ ոյժ տրուի հայագիտութեան: Պ. Ե. Փափազեան (Կիլիկիա երգչախումբէն) երգեց Գուրգէն Ալէմշահի «Մելամաղձոտութիւնը»: Օր. Իրիս Պիւլպիւլեան երգեց երկու կտոր: Պ. Վարդանեան (Կիլիկիա երգչախումբէն) լսելի ըրաւ տուաւ «Մոկաց Միրզէ»ն: Գասպար Քէօրօղլեան, նախկին սաներէն, արտասանեց գրաւոր ուղերձ մը, փառաբանելով Մ.Ռ.եան հաստատութիւնը, իտալերէն:

«Կիլիկիա» երգչախումբը ստեղծեց բացառիկ ոգեւորութիւն մը, երգելով «Էս գիշեր լուսնակ գիշեր», «Հօյ Նար», «Գարնան գութան հանեցի» եւ «Իմ չինարի եարը»: Նազլեան գերապայծառ փակեց հանդէսը նախ իտալերէն, յետոյ հայերէն բանախօսութեամբ մը:

«Կիլիկիա» երգչախումբը Լիտոյի մէջ տուաւ նաեւ չորս համերգ, արժանանալով արտակարգ գնահատութիւններու:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

(4)

ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՁԻՆ

Գարուն, օրը կիրակի, անամպ, կապոյտ մի երկինք,
Եւ այդ կապոյտի վրայ՝ արեգակն էր գեղեցիկ·
Իսկ այդ արեւի տակ վառ՝ Շուշան գիւղը կանաչած՝
Խնդում էր մաշուած սիրտըն եկող գարնան բաց արած:
Վազող աղբիւր, կանաչ դաշտ չորս բոլորը Շուշանի,
Որ այդ գիւղը կոչուէր դրախտ՝ երգըն էր պակաս գուսանի:
Բոլոր գիւղը գիւղէն դուրս ման էր գալիս դաշտի մէջ,
Դաշտի մէջ էր բնութեան սիրոյ գրքէն մի բաց էջ:
Բայց այդ զարթումը գարնան, Շուշան գիւղի գիւղացուն
Կարծես մի բան էր ասում զարհուրելի, անանուն...:
Զարթում չկար սրտերում հին քուներէն դարաւոր:
Այդ քունի մէջ, կարծես թէ, երազ է լոկ ահաւոր
Ազատութեան ստուերը, պատիր, անոյն մի ստուեր...:
Լուռ, խոհուն բոլորը խեղճ, շիրիմների մեռելներ...
Բերաններում խօսք չկար, ոչ էլ կրակ աչերում·
Դալկած դէմքը հիւանդոտ փափրում էր անպատում
Հէքեաթը լռած լեզուի, մարած աչքի սգաւոր:
Բռունցքները գրպանում, իսկ քայլերը մեղմօրօր
Հազիւ էին կոխ տալիս օծուած դաշտի կանաչին·
Որովհետեւ սրտերը իրենց անգութ հառաչին
Այդքան էին ուշադիր, որ գեղգեղանքը չուրջ պարի
Նրանց հէք բաբախումին վախ էր ազդում սոսկալի...
Բնութեան մէջ կեանքն էր վառ, իսկ սրտերում մահն էր պաղ·
Կեանքն ու մահըն իրար դէմ սարքում էին մի խենթ խաղ...:

Ցանկարծ երեւաց,
Արեւէն պոկուած
Հրեղէն մի ձի
Մերկ, առանց թամբի ···
Ինչպէ՛ս է վազում,
Ինչպէ՛ս է խնչում
Կանաչի վրայ
Շուշանի դաշտում ···
Արեւ է իջել
Շուշանի վրայ·
Ո՛վ որ հառաչել՝
Թո՛ղ ուրախանայ ···
Սպիտակ է նա՛
Շողի պէս զարնած,
Բերնին սանձ չկայ
Սեւ բախտի նման ···

Այս ձին որ տեսան թմրած գիւղացիք,
Մարած սրտերէն մի կայծ անցկացաւ·
Այդ անցնող կայծը հուր էր երջանիկ
Խոցոտ ճակատին խոհուն ու անձկաւ:
Իրար նայեցան, իրար հասկցան,
Ձիու ետեւէն վազեցին արագ,
Ոմանք ուղղակի, ոմանք ձի նստան
Առանց թամբելու, ինչպէս բոց-կրակ ···
Նրանք ··· կտրիճներն էին Շուշանի,
Մի մի մոխրացած, հիւանդոտ մարմին·
Բայց այդ մարմնում մի կայծ գեղանի
Մնում էր պահուած, կարօտ երկնային,
Հուրին բորբոքիչ ··· եւ ահա, այսօր
Այդ կայծը զարթնեց, ետեւէն ինկաւ
Մի ձի-արեւի, աչերով բոսոր,
Ինչպէս թիթեռնիկ կրակէն ծարաւ·
— «Հիմա կը բռնեն, հիմա կը բերեն,
Մտածում էին ծերեր եւ կանայք,
Հիմա կը գերեն այդ ձին հրեղէն,
Մեր խաւար օրին կը ծագի վառ այգ ···
Այս էր նշանը սուրբ ազատութեան,
Որի կարօտէն մեր պապերը ծեր
Ջծիծաղեցին եւ սեւեր հագան
Եւ այդ սեւերում դարձան մեռելներ ···
Հիմա կը բերեն այդ ձին հրեղէն
Ու մենք Շուշանում կը խմենք գինի.
Նրանք կը մեռնեն կամ ձին կը բերեն,
Ամօթով չեն գայ դաշտը Շուշանի»···
Բայց նրանք չեկան դաշտը Շուշանի
Ոչ հուր նժոյգով, ոչ էլ ամօթո՛վ...
Շուշանը ծաղկեց···փչեց պաղ քամի,
Աշնան տերեւներ ընկան կարօտով,
Ու նրանք չեկան, կտրիճ պատանիք ···
Վաղանցիկ յոյսը տխրութեան փոխուեց,
Գիւղում չլացող չկար ընտանիք,
Բոլոր սրտերը սուգն եկաւ, կոխեց ···

— «Հէ՛յ, ի՞նչ էք կանգնել
Արձանի նման,
Մինչեւ ե՞րբ քնել
Անբանի նման:
Գնացէ՛ք, բերէ՛ք
Մեր որդիքը հէ՛ք
Գնացին, չեկան
Հէքեաթի նման ···
Հարսերը պղէն,
Տերեւի նման,
Եարի կարօտէն
Դալկած մահ կը գան ···»:

Անբախտ մայրերի սրտեր կսկծող
Լացերի վրայ, ճանապարհ ընկան
Ծերերը գիւղի ցայգի հետ բացւող.
Ոչ մի ապամարդ չը մնաց Շուշան:
Գնացին անվերջ, գնացին յոգնած,
Ցերեկ ու գիշեր գնացին ճամբայ ·
Լոկ սմբակների հետքն էր աւերուած
Այդ ճանապարհի բորբ հողին վրայ ···
Ծեր ու ալեւոր, ստուերի նման
Գնացին առաջ՝ կեանքը մոռացան ·
Իրենց առջեւն էր այդ կեանքն ուրուական
Որի չուքին տակ մահն էր կանգ առած ···
Անցան ամիսներ, նորէն Շուշանի
Տեսքը վրդովուեց, սպասող մայրեր
Նորէն լաց եղան եւ հարսեր բարի
Քաշուեցան անճար՝ ամայի վայրեր ···

—«Թողէ՛ք ամէն ինչ,
Տարէ՛ք մեզ մայրեր·
Ձիերի խրխինջ
Լսում ենք մենք դեռ ···
Գնացին, չեկան,
Մենք ինչո՞ւ մնա՛նք,
Գուցէ ձին գտա՞ն,
Գուցէ մի վտա՞նգ ···
Ո՞վ է տեսել որ,
Գնան ու չգան
Ու մենք սգաւոր
Սպասենք Շուշան ···»:

Ալեւոր մայրեր, հարսեր դալկահար
Դուրս եկան ճամբայ նոյն ճանապարհով,
Հարազատների կորուստին համար
Աշխարհ կոխ տալու լացով, արցունքով ···
Գիւղում մնացին կոյրեր, պառաւներ,
Աղօթք ասացող աւեր տաճարում,
Մահուան սպասող ողջ ողջ մեռելներ,
Ամէն մի տան մէջ ինչպէս դամբարանում:
Օրեր գնացին, սարեր անցկացան,
Ցոգնեցին ճամբում մնացին մենակ,
Ուժեղները լոկ մի սար էլ անցան,
Միւս օր, չտեսան այգ ու արեգակ...
Տարիներ անցա՛ն, տարիներ եկա՛ն,
Ոչ ոք չդարձաւ վերան հայրենիք ·
Տները փլան, սար ու ձոր խոպան,
Շուշանի դաշտը չտեսաւ ծաղիկ ···
Լոկ այն ժամանակ եկաւ ու կանգնեց
Այդ խոպան վայրում վեհ ազատութեան
Սէգ ձին հրեղէն ··· Չորս կողմը նայեց,
Խրխնչեց ուժգին··· բայց գիւղում նրան
Լսելու ոչ ոք չկար ու չեկաւ ···

ՏՈՔԹ. Ց. ԿԻԼԻԿԵՑԻ

ժամանակ չեն ունենար»:

Երիտասարդ «չօմէօռ»ներու ստուար խումբեր հողը կը փորփորեն ի գին քանի մը գետնախնձորի, ինչպէս «ոսկի փնտռողներ» գետերու աւազը կը մաղեն: Փափուկ կամ կոշտացած ձեռքեր գետինը կը ճանկռտեն հարսւախիթ, թափած հասկերու կամ հատիկներու կապելով իրենց կեանքի հարցը: Կ'արածին, կ'արածին արինաքամ ու որջացած:

Ձեր չիկացած կնիքը մեր գլխուն գետնին ենք հաւասարեր, մենք մարդկութեան ողնայարը ու քաղաքակրթութեան սաղաձը···

Ըսէք, ի՞նչ կ'ուզէք ծնինք վաղուան համար ···:

Խ. Կ. Ն. ՎՇՏՈՒՆԻ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՄԱՅՆՔԻ ԱՐՏՈՒՄ

Համայնքի արտում, համայնքի արտում,
Գարնան քարերը անձրեւ է յորդում,
Կանաչ ծիլերը հանդէս են կազմում,
Համայնքի արտում, համայնքի արտում:

Արեւն է ելնում ամպերի տակից,
Շողերը փռում համայնքի արտում,
Մատաղ ծիլերը ուրախանում են
Եւ պար են բռնում համայնքի արտում:

Հասկերն ելնում են մեր ծով արտերից,
Իրար համբուրում համայնքիարտում,
Լորերը անուշ երգն են սկսում,
Եւ արտոյտները նախրում են օդում:

Աշունն իջնում է, ոսկէ սաւանը
Փռում է հասած համայնքի արտում,
Մեքենաները ուրախ հնձում են, —
Կեանք կայ, խնդութիւն, համայնքի արտում:

ՎԱՀԱԳՆ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՍՈՒԱՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԸ

Օրուան մարդիկն են Վրացիները, — իրենց «հանճարով», որ կոչի Սթալին, եւ իրենց փոխ-արքայով, որ կոչի Բերիա:

Վրացական պատմութեան եւ գրականութեան մասին կը խօսինք յարմար առիթով,— այսօր այսքանը որ վրացի ժողովուրդը եւս խառնուրդ մըն է ցեղերու, ինչպէս կը մատնեն բարբառները ,— սուանական, մինգրելական, գուրիական, — իրենց ինքնատպութեամբ եւ լեզուաբանական անկախ կազմաւորումով: Թէ պարզ գաւառաբարբառ մը չէ սուաներէնը, փաստն այն է նախ որ Թիֆլիզի մէջ վերջերս ձեռնարկուեցաւ սուաներէն բառարանի մը հրատարակութեան, երկրորդ՝ որ Սուանները ծանօթ էին հին Յոյներուն այդ անունով:

Այսպէս մինչեւ նախաքրիստոնէական շրջան երկարող ժողովուրդ մը, սակայն, շատ քիչ ծանօթ էր քաղաքակիրթ աշխարհին, — վասնզի կ'ապրէր երկնամերձ լեռներու գագաթը: Սուաններու բնաշխարհին սահմաններն են՝ հիւսիսէն Կովկասեան գլխաւոր լեռնաշղթան իր ամենաբարձր եւ ձիւնապատ մասով, արեւմուտքէն՝ դարձեալ լեռնաշղթայ մը որ կը բաժնէ Ինգուր եւ Կոդոր գետերուն ակունքը, արեւելքէն՝ Գորիբոլօ լեռնաշղթան, որ կը բաժնէ Ցխենիս - Ծղալի գետին վերին ակունքը Ռիոնի հոսանքէն:

Սուանական աշխարհ մտնելու համար, պէտք էր անցնիլ նեղ, հազիւ նշմարելի շաւիղներով, որոնք ոլորապտոյտ ձորերու եզերքէն՝ կը բարձրանան, երբեմն կ'ընդհատուին կատաղի գետերով, որոնք սոկալի թափով եւ աղմուկով, ժայռերը ճեղքելով, քարեր գլորելով, կը սուրան դէպի հովիտները, Կոլխիդայի լայն դաշտերը: Սուանները երբ իջեր են իրենց լեռներէն՝ աշխատանք գտնելու դաշտային գիւղերու մէջ, շատ անգամ չեն վերադարձեր հայրենի աւան, խեղդուելով Ինգուրը կամ ահաւոր Ցխենիս - Ծղալին անցնելու ժամանակ: Սուանները դաշտ կրնային իջնել միայն ամառը: Ահա թէ ինչու քաղաքակիրթ աշխարհը շատ քիչ ծանօթութիւն ունէր Սուաններու մասին: Ճամբորդական նկարագրութիւններ կամ լրագրական յօդուածներ, — ահա ամբողջ գրականութիւնը, որ գոյութիւն ունի Սուաններու շուրջ: Առոնցմէ յիշենք Կանեւսկիի Կովկասի հետազօտական անկիւններուն մէջ (1886), կամ «Ռուսկի Վեստնիկ» թերթին մէկ յօդուածը՝ Ճանապարհորդութիւն դէպի անծանօթ երկիր մը (1181):

Այսպիսի անմատչելի աշխարհ մը բնական է որ անծանօթ պիտի մնար: Ու զարմանալի չէ, եթէ Ռուսիա կրցաւ գրաւել այս աշխարհը միայն 1853ին: Լեռնցի այս ժողովուրդը բոլշեւիկներուն դէմ ապստամբեցաւ 1922ին, բայց ի վերջոյ ընկճուեցաւ:

Սուանները 12.000 հոգի են: Լեռնաշխարհին գլխաւոր քաղաքն է Մեստիան: Բնակչութեան մէջ տարածուած է խպիպ հիւանդութիւնը (goïtre, վիզին վրայ ուռ մը), պակասաւորութիւնը (crétinisme, հիւանդութիւն մը, որուն ենթակաները թզուկ կ'ըլլան, ապուշ, ծերունի դէմքով, մազ - պակաս եւ անկարող, երկար չեն ապրիր), — երկու հիւանդութիւններն ալ արդիւնք են հողին կազմութեան եւ մանիշի (iode) պակասին:

Սուանները թէեւ քրիստոնեայ են, սակայն կը հաւատան որսորդութեան աստուծոյն, անտառներու ոգիներուն: Կը հաւատան նաեւ որ մեռելները կը սնանին, այդ պատճառով՝ մեռելներու համար հացկերոյթներ կուտան: Ամուսնութեան համար Սուանները կը վճարեն գլխագին: Նուիրական աւանդութիւն մըն է արեան գին պահանջելը (վրիժառութիւն):

ՓՈՔՐ ԱՍԻՈՅ ՎԵՐՋԻՆ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐԸ

Վերջերս լոյս տեսաւ Լուի Տըլափորթի մէկ նոր աշխատութիւնը, — Հիթիթները:

Լուի Տըլափորթ ծանօթ է իր աշխատութիւններով (Միջագետքը, Ասորա - բաբելական քաղաքակրթութիւնները) եւ իբրեւ տնօրէն Revue Hittite et Asianiqueին:

Այս նոր աշխատութիւնով՝ Տըլափորթ կը ներկայացնէ հիթիթ ժողովուրդը, որ ինչպէս վերջին պեղումները ցոյց տուին, ապրած են Փոքր Ասիոյ մէջ նախ քան Փռիւգիացիները եւ ստեղծած մեծ եւ պանծալի քաղաքակրթութիւն մը: Պատմագէտներ եւ ցեղագէտներ խնամութիւն մը կ'ենթադրեն Հայոց եւ Հիթիթներուն միջեւ, (վերջերս Թուրքերն ալ սկսած են պնդել թէ Հիթիթները ··· Թուրքեր էին):

Ահա թէ ինչու մեր պատմութեան համար եւս մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնեն պեղումները, որ կը կատարուին Փոքր Ասիոյ մէջ՝ ուսումնասիրելու համար Հիթիթներու քաղաքակրթութիւնը:

Ժամանակէ մը ի վեր հնագէտները եւ պատմաբանները աշխոյժ գործունէութիւն մը ցոյց կուտան, պեղումներ կը կատարուին հին բնակավայրերու վրայ, պրպտումներ կ'ըլլան Փոքր Ասիոյ մէջ՝ Եգէականի եզերքներէն մինչեւ Պօղազ - Քէօյ, փորձեր կը կատարուին կարդալու սեպաձեւ կամ մեհենական արձանագրութիւնները:

Հիթիթեան մեհենագրութիւնը կարդալու փորձերը շատ հին չեն: Առաջին անգամ Ժան Օթթէր Ֆրանսացին էր, որ 1737ին Իվրիզի մէջ, ուշադրութեան առաւ հիթիթեան մեհենագրութիւնները: 1812ին Պուրխարտ, Համաթի մէջ, տան մը պատին վրայ քար մը տեսաւ, որ ծածկուած էր եգիպտական մեհենագրութենէն տարբեր նշանագիրներով: 1870ին Ամերիկացիները կը փորձեն կարդալ այդ վիմագրութիւնը: 1872ին քարը կը փոխադրուի Պոլսոյ թանգարանը:

Սէյս, Օքսֆորտի համալսարանէն, 1877ին կը հրատարակէ իր քննութիւններուն արդիւնքը Համաթի քարին մասին, առանց սակայն կարենալ կարդալու: Մինչեւ իր մահը (1933), Սէյս շարունակեց իր պրպտումները, ուրիշներ եւս աշխատեցան գտնել բանալին այդ մեհենագրոյմ լեզուին: Միշտ ապարդիւն: 1930ին, Մէրիճճի կը հրատարակէ ուսումնասիրութիւն մը, որ կ'առաջնորդուէր սխալ մեկնակէտով մը: Քիչ յետոյ կը սրբագրէ իր սխալը, եւ որոշ չափով կը յաջողի հասկնալ քարին լեզուն: Այսպէս Մէրիճճիի կը պարտինք հիթիթեան առաջին բառարանը:

Միեւնոյն ժամանակ 1931ին, Կէլպ, Շիքակոյի համալսարանէն, Ֆորըր, Պերլինի համալսարանէն, արեւելագէտներու համաժողովին ներկայացուցին երկու աշխատութիւններ, որոնց եզրակացութիւնը կը տարբերի մէկը միւսէն: Եւ ահա հրապարակ կուգայ Հրոզնի, Փրակայի համալսարանէն: 1917ին, Հրոզնի, դասական աշխատութեամբ մը, Հիթիթներու լեզուն, կրցած էր քակել հիթիթեան սեպաձեւ արձանագրութիւնները: Սակայն Հրոզնիի յաջողութիւնն ալ աւելի բախտաւոր չեղաւ քան Մէրիճճիի եւ Ֆորըրի փորձերը: Պոսէր, Պերլինի համալսարանէն, առեղծուածին կը մօտենայ հնագիտական եղանակով մը: 1934ին, Պօղազքէօյի մէջ, մասնաւորաբար Հատտուի մէջ, որ մայրաքաղաքն է Հիթիթներուն, Գերմանացւոց կողմէ կատարուած պեղումները երեւան հանեցին կնիքի դրոշմներ: Առոնց շնորհիւ, Կիւթէրպոք, մասնագէտ սեպաձեւ արձանագրութեանց, կը յաջողի ճշդել մեհենագրոշմները, որոնք կը յիշատակեն Ժ Գ. եւ Ժ Գ. դարերու (Ն. Ք.) հիթիթ մեծ թագաւորները, ինչպէս նաեւ հիմնադրութեան թուականը Եազըլը - Քայայի ժեռանիստ նշանաւոր սրբարանին, որ կը գտնուի Հատտուէն 2 քիլոմեթր հեռու, ինչպէս նկատած է առաջին անգամ (1834) Շարլ Թէքսիէ:

Հիթիթները շատ բան փոխ առած են ակկադեան քաղաքակրթութենէն, ինչպէս սեպաձեւ նշանագրոյմները, սակայն Փոքր Ասիոյ միւս ժողովուրդներուն նման մերժած են գործածել գլանաձեւ դրոշմները, որ հնարուած են Միջագետքի մէջ, եւ ուր երեք հազար տարիներ գործածուած են: Հազիւ կը գտնէք 2—3 գլանաձեւ հիթիթեան դրոշմանշաններ, բայց հարթ դրոշմանշանները բազմաթիւ են Հիթիթներուն մօտ: Հիթիթ թագաւորներու դրոշմանշանները ինքնատիպ ձեւ մը ունին,— կեդրոնը՝ մեհենագրոշմներ կան, իսկ եզերքը՝ պսակ պսակի վրայ սեպաձեւ նշաններ, որոնք կը ներկայացնեն թագաւորին անունը, տիտղոսները, ծագումը: Մեհենագրոշմները կարդալ կարելի չէ տակաւին: Ամէն թագաւոր իր կնիքին վրայ ունի տարբեր դրոշմանշաններ: Ուղղանկիւն շրջանակի մը մէջ երկու սիւներ եռանկիւնաձեւ, յետոյ հորիզոնական զոտեփայտ մը, որոնց վրայ գլխազարդ մը եւ թեւաւոր սկաւառակ մը:

Սիւնը թագաւորն է, գլխազարդը՝ թագաւորական ամպհովանին, ի նշան ազնուականութեան, թեւաւոր սկաւառակը՝ արեւն է, տիտղոսը թագաւորին: Մակապատկերի մը (édicule) ձեւին մէջ կարելի է կարդալ «Իմ արեւս, Ք., մեծ թագաւոր»:

Եթէ Եազըլը - Քայայի արձանագրութիւնները մեհենագրոշմ գործածած են, ատիկա ըսել չէ թէ ատոնցմով կարելի է գտնել հիթիթեան լեզուին բանալին: 1200 թուականներուն (Ն. Ք.), այսինքն հիթիթ կայսրութեան կործանումէն վերջ եւ ասորական տիրապետութենէն առաջ, տարբեր լեզու մը կար կենդանի՝ Փոքր Ասիոյ եւ հիւսիսային Սուրիոյ մէջ:

Հիթիթ կայսրութեան այդ լեզուն հնդեւրոպական ծագում ունէր, ինչպէս յունարէնը, հայերէնը: Ահա թէ ինչու Թուրքերը կապ չունին Հիթիթներուն հետ, բայց Հայերը ունին,— այս էր որ կ'ուզէինք հաստատել արդէն այս մեհենագրական լեզուի քննութեանց վկայութիւններով:

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

Քիւրտերը կը դիտէին կրակի վայրերը եւ արշալոյսին այդ կէտերը կը պաշարէին: Մենք ալ, երբ իրիկուներ կ'անցընէինք այդ անտառիկներու եւ ծերպերու մէջէն, կը տեսնէինք մեր շուրջը տասնեակներով Հայերու դիակներ, ընկած իրենց օջախներու քով, որոնց վրայի ցնցոտիներն իսկ կողոպտեր էին Քիւրտերը:

Մշեցինի գոյութիւնը մոռցած էինք բոլորովին, ինչպէս նաեւ կաթնեղէնի կամ հացի: Այդ ամէնը դեռ հանդուրժելի էին, բայց վերջացած էր նաեւ աղը եւ այդ էր սարսափելին: Փարչահոտած էինք ու ամէնքս հիւանդ. մեր բերանը եւ ակռաները այլ եւս անզօր էին չոր զարի փշրելու եւ ծամելու. այլ սնունդ չունէինք: Աղբիւրի պէս բան մը կար փոքրիկ հիթով — բայց ո՛ր մէկուն բաւաբարէր. կուժ կապած ամրոխի, սափորակուխ՝ ջուրին շուրջ:

Ամէնքը ցրուեցան. 8—10 հոգիով մնացի այլ եւս: Ժողովուրդը կը հաւէր ամէնօրեայ մահուկի ջարդերէ եւ հիւանդութիւններէ: Այդ պայմաններուն մէջ ո՛վ կը մտածէր ուժերու ամփոփման կամ որ եւ է նպատակի համար զանոնք կազմակերպելու մասին: Ամէնքը զարհուրելիօրէն յուսահատ՝ անձնական կեանքի պահպանման միջոցներ կը փնտռէին ամէն գինով:

Օգոստոսի մէջ էր կարծեմ, երբ օր մը Քանի լեռը եկան յանկարծ Վարդենիս գիւղի մեր կարեւոր ընկերներէն Մարտիրոսը եւ Ցարութիւնը: Ըրին թէ եկած են խորհուրդ ընելու Վարդենիսի շամփերու (եղէգնուտ) մէջ ապաստանած ժողովուրդի փրկութեան մասին: Կ'ուզէին իմանալ, թէ պէտք է Քան գան եւ մեզի միանան, թէ ոչ փորձէին անցնիլ դէպի ռուսական բանակը, որ, իրենց ըսելով, հեռու չպիտի ըլլար իրենցմէ:

Ի հարկէ խորհուրդ չտուինք անցնիլ 40 քիլոմեթր. մուհաճիրներու շղթաներու մէջէն Քան հասնելու համար, քանի որ մեր վիճակը շատ աւելի ծանր էր. թելադրեցինք իրենց որ փորձեն նախ կապուիլ ռուսական բանակին հետ, ապա անոնց պաշտպանութեան տակ՝ ժողովուրդը փոխադրել անոնց կողմը:

Լաթի մը վրայ նամակ մը պատրաստեցի ռուսական բանակին յառաջապահ հայ կամաւորական գունդերուն ուղղուած, աղերսելով որ ժամ առաջ քանի մը հարիւրեակ ձիաւոր ուժեր ղրկեն գոնէ մինչեւ Մեղրագետ, նախապէս խարոյկներու միջոցով մեզ նշան տալով: Այդ պարագային, մեր պաշտպանութեան տակ, լեռներէն կ'իջեցնէինք ցրուած ժողովուրդը եւ մուհաճիրներու մէջէն, թէեւ զոհերով, կրնայինք հասնիլ մեր կամաւորներուն:

Վարդենիսցի երկու ընկերներն ալ հեռացան մեր փրկութեան յոյսերու թելը իրենց հետ տանելով:

Երկա՛ր երկա՛ր օրեր, արշալոյսէն մինչեւ վերջալոյս, դիտակս հանդիպակաց լեռնաշղթաներուն ուղղած որ եւ է նշանի կը սպասէի ··· Օր մը միայն արշալոյսին, նշմարեցի, որ Նէմրութի քովէն, Ախլաթէն դէպի դաշտ կ'իջնէին անընդհատ ահագին փոշիի ամպեր. ռուսական զօ՞րքն էր արդեօք: Հոգեկան աննկարագրելի ուրախութեան, սպասումի եւ յուսախաբութիւններու շատ վայրկեաններ ապրեցանք: Բայց երբ իջած էին լեռներէն, այդ ատեն կրցանք հաստատել, որ անոնք ռուսական բանակին առջեւէն հալածական Քիւրտեր էին իրենց սայլերով ու հօտերով, որ սարսափահար արագութեամբ կը լեցուէին Մշոյ դաշտը: Այդ ալ կը մխիթարէր եւ յոյս կը ներշնչէր մեզի. կը խորհէինք, թէ ռուսական բանակը, ուրեմն, հեռու չէ Ախլաթէն եւ մեր սուրհանդակները կրնան հասնիլ մեր կամաւորներուն: Այս անուշ յոյսերով ապրեցանք շարք մը օրեր: Մեր յոյսը աւելի թափ առաւ, երբ դիտեցինք Գրգուռ լերան կրծքին ծուխի ահագին քուլաները. գիւղ մըն էր որ կ'այրէր: Շատ յետոյ երբ Կովկաս հասած էինք, հոն հասկցանք որ Վարդենիսի ժողովուրդը, մեր հինաւուրց քաջարի Հայրաթի առաջնորդութեամբ, եղէգնուտներէն ելեր եւ անվտանգ հասեր էր ռուսական բանակին: Անդրանիկն է ընդուներ զիրենք: Կարդացեր է մեր նամակը եւ լսեր մեր վիճակի մասին անոնց բերանացի պատմութիւնը. բայց նոյն օրը ռուսական հրամանատարութենէն նահանջի հրաման ստանալով, շատ պարագաներու մէջ ըմբոստ Անդրանիկը, ճիշդ համարած է ենթարկուիլ պայմանաւորութի հրամանին եւ անմիջապէս նահանջած է: Մինչեւ այսօր ալ դառնութեամբ կը խորհիմ Անդրանիկի այդ «կարգապահութեան» վրայ: Հարցուցի իրեն օր մը այդ մասին: Ռազմագիտական հեղինակաւոր դիրքով մը դիտողութիւն ըրաւ թէ՝ — ես չեմ հասկնար զինուորական շարժումներէ. ի՞նչպէս կրնար ինքը մինակ մնալ այդքան ներսը՝ թշնամի երկրին մէջ, երբ ամբողջ բանակը կը նահանջէր ···

Մուհաճիրներու ահաբեկ փախուստէն քանի մը օր վերջ, նոյն լեռնաշղթաներէն երեւցան նոր փոշիի ամպեր. դէպի դաշտ կ'իջնէր մեծ խումբ մը ձիաւորներու: Անոնց զգուշաւոր եւ հովհարի ձեւով փռուած դանդաղ յառաջացումէն եւ հագուստի ընդհանուր երեւոյթէն դատելով, հաւատացած էինք որ ռուսական հետախոյզ խումբ մըն է ատիկա: Եկան հասան մինչեւ Մկրագոմ, մտան աւեր այդ գիւղը եւ մօտ կէս ժամէն դարձեալ նոյն ճամբով վերադարձան անհետանալով լեռներու միջեւ, փշրելով մեր բոլոր յոյսերը եւ սպասելիքները: Խորտակուած հոգիով՝ հաշտուեցանք այլ եւս անխուսափելի մահուան հետ: Այնուհետեւ անտարբեր ու անզգայ ուրուականներու պէս ցորեկները կ'իջնայինք պուրակներու թուփերուն մէջ, գիշերները դուրս կ'ելլէինք ուտելիք փնտռելու, տեղ փոխելու կամ մեր ժողովրդի բեկորներուն հանդիպելու: Գիշեր մը երբ այսպէս ձորէ մը կը բարձրանայինք, պուրակի մը խորքէն եկեղեցական մեղեդիի մը նմանող կերկերուն ձայն մը լսեցինք: Ցուշիկ մը առաջացանք եւ հեռուն, խոշոր ժայռի մը ստուերին մէջ, երեւցաւ խարոյկը, որուն քով մարդու սեւ ստուերներ կ'երեւային: Մօտեցանք. կիսամերկ, ցնցոտիներու մէջ պլլուած մարդոց եւ կանանց խումբ մըն էր, որկիսաբոլորակ կազմած՝ շրջանակի մէջ էին առած կիսամերկ պատանի մը եւ դեռատի աղջիկ մը, իսկ անոնց դիմաց՝ կարծես կրակով ներկուած՝ երկար մօրուքը հովին՝ ծերունի քահանան էր կանգնած գիրք մը կուրծքին, գլուխը սպառնական եւ պաղատագին դէպի սեւ երկինքը՝ աղիողորմ մեղեդի մը կ'երգէր, — պսակ էր որ կը կատարուէր ···

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

ներ կատարուեցան նաեւ Մոսկուայի մէջ,— Զօրավար Շապոշնիքով (անդամ ընդհ. սպայակոյտին) եւայլն: Այս զօրավարները մատնուած էին Սթալինի քաղաքական լիազօրներուն կողմէ, որոնք մաս կը կազմէին խւրաքանչիւր գունդի, սպաները եւ զինուորները լրտեսելու համար: Բոլոր կալանաւորները ամբաստանուած են թէ ծրագրած էին սպաննել Սթալինի եւ կարմիր բանակին վարիչները, անոնց տեղ իրենց մարդիկը դնելու համար:

Միեւնոյն ատեն ձերբակալուած են բազմաթիւ քաղաքական լիազօրներ՝ բոլոր զինուորական մեծ կեդրոններուն մէջ, միեւնոյն ամբաստանութիւններով:

Ուկրայնայի մէջ սպաները եւ զինուորները մերժած են գնդակահարել այն գիւղացիները որ չեն ուզեր պետութեան յանձնել իրենց ունեցած արմտիքը: Սովահար շրջանները միեւնոյն վայրագութեանց կ'ենթարկուին ինչպէս յեղափոխութեան առաջին տարիներուն:

Լոնտոն հասած լուրերու համաձայն, արեւմտեան Սիպերիոյ եւ Ուրալի մէջ ըմբոստ զինուորներ ձերբակալուած եւ հրացանի բռնուած են Ծայր. Արեւելքէն յատկապէս բերուած զինուորներու կողմէ:

╳ Աժանս Հավաս լաւատեղեակ աղբիւրէ կ'իմանայ թէ նախկին վարչապետ Ռիքով, ծանօթ հրապարակագիր Ռատէք, «Իզվեստիա»յի խմբագրապետը՝ Պուխարին արգելափակուած են իրենց բնակարաններուն մէջ եւ հսկողութեան տակ առնուած: Կ'ըսուի թէ ձերբակալուած են նաեւ Լոնտոնի նախորդ դեսպան Սոքոլնիքովի առաջին եւ երկրորդ կիները, ինչպէս եւ Տիկին Սերեբրիաքով: Որոշ խրարանցում կը տիրէ կուսակցութեան շարքերուն մէջ, նոր ձերբակալութեանց հետեւանքով:

*** Երէկ Փարիզի ընկերվարական պաշտօնաթերթը հրատարակած էր այս լուրերուն մէկ մասը, իսկ համայնավար օրկանը՝ «Իւմանիթէ» լռութիւն կը պահէ:

Դեսպաններ ալ հսկողութեան տակ

—— o ——

Վերջին լուրերու համաձայն, Եակոտա՝ Չեկայի նախագահը, արտակարգ լիազօրութիւններ ստացած է, մաքրագործումը յառաջ տանելու համար անխնայ: Այս առթիւ իբրեւ օգնական նշանակուած են Մոսկուայի դատին դատախազը՝ Վիշինսքի, եւ հռչակաւոր չէկիստ մը, Ակրանով: Ասկէ զատ, մասնաւոր յանձնախումբ մը կազմուած է հինգ փորձ չեկիստներէ, տուգումներ կատարելու համար կարգ մը դեսպաններու հաւատարմութեան մասին: Յանձնախումբը անսահման իրաւասութիւններ ունի կտրել - թափելու եւ կը բաղկանայ հետեւեալ անդամներէն,— Ռօյզման, Պիէլէնքի, Վոլովիչ, Կորպէ, Քացնէլսօն: «Մաթէն» կ'ըսէ թէ մասնաւորապէս քննութեան պիտի ենթարկուին հետեւեալ դեսպանները,— Մայսքի (Լոնտոն), որ բարեկամը եւ ձեռնասունն է անձնասպան Թոմսքիի, Կուէյֆան (խորհրդական Հռոմի դեսպանատան), Տիկին Քոլոնթայ (Սթօքհոլմ), մտերիմ բարեկամուհին գնդակահարեալ Քամենեւի, Ռասքոլնիքով (Սոֆիա), բարեկամ Զօր. Փութնայի, Քոպէցքի (Աթէնք), նախկին քարտուղար գնդակահարեալ Զինովիեւի:

Մտահոգութիւն կը տիրէ նաեւ Ծայր. Արեւելքի մասին, ուր մարաջախտ Պլուխէրի մասին այն կասկածը կայ թէ կ'ուզէ միջադէպ մը սարքել Ճափոնի հետ, առիթէն օգտուելու եւ զինուորական դիկտատուրա հաստատելու համար: Տէրիպաս, Ծայր. Արեւելքի Չեկային նախագահը, առինքնաբար Մոսկուա կանչուեցաւ, նոր հրահանգներ ստանալու համար: Մարաջախտը խիստ հսկողութեան տակ առնուած է:

Լէնինկրատի մէջ ձերբակալուած են 25 երեւելիներ, Չեկային, կառավարութեան եւ կուսակցութեան գործիչներէն: Եակոտայի հրամանով ձերբակալուած է Ուկրանայի գործավարներու խորհուրդին փոխ - նախագահը, Փատայքօ, իբրեւ մեղսակից ազգայնական կազմակերպութեանց: Կ'ըսուի թէ Ուկրայնական շարժման գլուխը կը գտնուի Եուրի Քոցուպինսքի, նախկին հրամանատար կարմիր բանակի:

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Հիւսիսային Կովկասի մէջ ալ ըմբոստութիւն ծագած ըլլալով, կառավարութիւնը հոն ղրկած է մարաջախտ Պուտէննին, որ մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելէ այդ շրջանին մէջ: Խլրտումներ կը նշմարուին նաեւ Տոնէցի եւ ածխահանքի աւազանին մէջ: Թարելիոյ մէջ, Լէ՛նինկրատի հիւսիսակողմը, ձերբակալուած է Արչինով, այդ շրջանի գործավարներու խորհուրդին նախորդ դեր - նախագահը, ուրիշ երեւելիներու հետ, իբրեւ թէ անջատողական շարժում ծրագրած ըլլալով:

Թրոցքի կ'արգելափակուի Նորվեկիոյ մէջ

—— o ——

Գրած էինք թէ Նորվեկիոյ դատական նախարարութիւնը գրաւոր յանձնառութիւն պահանջած էր Թրոցքիէն, քաղաքական - յեղափոխական գործեր չկատարելու համար: Թրոցքի մերժած ըլլալով ստորագրել այդպիսի յանձնառութիւն, կնոջը հետ մէկտեղ առաջնորդուեցաւ իր բնակարանը եւ արգելափակուեցաւ, իսկ երկու քարտուղարները հրաման ստացան անմիջապէս հեռանալու Նորվեկիայէն: Մինչեւ որ նոր բնակավայր մը ճարուի, Թրոցքի եւ կինը արգելափակուած պիտի մնան, խիստ հսկողութեան տակ:

Ուրբաթ առտու կանուխ Թրոցքի պահականոց կանչուեցաւ իբրեւ վկայ մեղ Նորվեկիացիներու հետ, որոնք իբրեւ ոստիկան ներկայանալով, աքսորականին տունը մտած եւ կարգ մը փաստաթուղթեր գրաւած էին: Թրոցքի պահականոց փոխադրուեցաւ ոստիկանական կառքով մը եւ անհամբեր բազմութիւն մը խռնուած էր ճամբուն վրայ: Հարցաքննութիւնը տեղի ունեցաւ դերմաներէն: Հարցուցին թէ թղթակցութիւններ կը կատարէ՞ Ֆրանսայի եւ ուրիշ երկիրներու իր գաղափարակից կազմակերպութեանց հետ: Անմիջապէս «Այո» պատասխանեց Թրոցքի: Յետոյ յայտարարեց թէ վաւերական է իր բնակարանին մէջ գտնուած նամակի մը պատճէնը եւ թէ բնագիրը ղրկուած է Գերմանացի պատուիրակի մը, Փարիզ: Զուգեց տալ այդ բարեկամին անունը, առարկելով թէ պատուիրակը ազգականներ ունի Գերմանիոյ մէջ եւ կրնան հալածանքի ենթարկուիլ: Իր քաղաքական յօդուածները ղադրեցնելու պատուէրին առթիւ, Թրոցքի ըսաւ,— «Քանի որ իմ յօդուածներս, որոնք արտասահմանի մէջ կը հրատարակուին, բողոքի տեղի չեն տուած ուրիշ կառավարութիւններու կողմէ, ես բռնաբարած չեմ ըլլար այդ երկիրներու մամուլի օրէնքները»: Խոստովանեցաւ, վերջապէս, թէ լուսաբանութիւններ խնդրուած ըլլալով, հրահանգներ տուած է զանազան երկիրներու քաղաքական գործունէութեան մասին:

ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐԸ ՉԿՐՑԱՆ ԳՐԱՒԵԼ ԻՐՈՒՆԸ

Առնելի կորուստներ - մեկի դեմ հինգ

—— • ——

Սպանիոյ ապստամբները նոր եւ յուսահատական յարձակում մը կատարեցին ուրբաթ օր, Իրունի վրայ (Հիւսիսային ճակատ, սահմանակից Ֆրանսայի), գրաւելու համար Սան Մարչեալ բերդը, բայց կատաղի դիմադրութեան մը հանդիպելով, ետ մղուեցան ծանր կորուստներով: Այս պարտութեան վրայ, զօր. Մոլա որոշեց իր բանակին մէկ մասը փոխադրել Կուատարրամա, Մատրիտի շրջանը, նոր յարձակողական մը ձեռնարկելու համար մայրաքաղաքին վրայ: Զօր. Ֆրանքոյի սաւառնակները թռուցիկներ ձգեցին Մատրիտի մէջ, հրաւիրելով անձնատուր ըլլալ: Կառավարական զօրքը գերի բռնեց 200 ապստամբ զինուորներ, որոնք Օվիէտոյի օգնութեան կը փութային: Ուրիշ զօրամաս մը պարտութեան մատնուեցաւ Ասթուրիայի կարմիր հանքագործներուն կողմէ, ծանր կորուստներ կրելով:

Նոր հեռագրի մը համաձայն, ապստամբները գիշերային անակնկալ յարձակում մը կատարելով, յաջողեցան Մարչիալի բերդին շատ մը խրամներէն ետ մղել կառավարական զօրքը: Աննկարագրելի էր յարձակման եւ դիմադրութեան կատաղութիւնը: Ճակատամարտին կը մասնակցէին օդանաւեր, հրասայլեր եւ թնդանօթներ:

Մատրիտի մէջ ձգուած ազդարարութիւնը կ'ըսէ.— «Այժմ պատրաստութիւններ կը տեսնենք, Մատրիտի գրաւման ձեռնարկելու համար, որ մօտալուտ է: Եթէ չստիպէք ձեր առաջնորդները որ անձնատուր ըլլան առանց որեւէ պայմանի, ձեզի կը ձգենք դիմադրութեան վտանգներուն պատասխանատուութիւնը»:

Ուրիշ ապստամբ հրամանատար մը, Զօր. Լիանօ (հարաւային ճակատ), անթելով ազդարարեց.

— «Ցիշդ հիմա հրաման արձակեցի որ մարքսեան ընտանիքներու անդամներէն հինգ հոգի գնդակահարուին, անոնց մէկին դէմ: Մենք բառարանէն պիտի ջնջենք «գութ» բառը: Զօրավարը աւելցուց թէ Սպանիոյ 42 դրամատուներէն միայն 18ը մնացած են կառավարութեան ձեռքը: «Մենք պէտք չունինք դրամատուներու դրամին, մեր բանակին վճարելու համար»:

** Վատիկանի պաշտօնաթերթը կը գրէ թէ Պարպաստրիոյ եպիսկոպոսը եւ 40 քահանաներ, որոնք գերի բռնուած էին կարմիրներու կողմէ, գնդակահարուեցան «կեցցէ՛ Քրիստոս թագաւորը» աղաղակելով:

╳ Լոնտոնի սպանիական դեսպանը, որ դեռ մէկ ամիս առաջ հաւատարմութեան երդում բրած էր Մատրիտի կառավարութեան, հրաժարեցաւ, առանց պատճառները յայտնելու: Լիվրփուլի հիւպատոսը եւ Լոնտոնի դեր հիւպատոսն ալ հրաժարեցան: Խորհրդային նոր դեսպանը եւ «Փրավտա»ի ու Թասս գործակալութեան թղթակիցները Մատրիտ հասնելով, խանդավառ ընդունելութիւն գտան:

Ինչեր յայտարարած է Տօքթ. Շախթ

Տօքթ. Շախթ, Գերմանիոյ ելմտական նախարարը, որ օդանաւով մեկնեցաւ անցեալ օր, շատ գոհ մնացած կ'երեւայ իր ուղեւորութենէն: Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ մօտերս բանակցութիւններ պիտի կատարուին, աւելի կանոնաւոր վիճակի մը մէջ դնելու համար Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ առեւտրական յարաբերութիւնները: Տօքթ. Շախթ բացատրած է թէ ազգային - ընկերվարութիւնը (հիթլէրականութիւն) ճապէս Գերմանիոյ յատուկ վարդապետութիւն մըն է եւ միջազգային հանդամանք չունի: Ըսած է նաեւ որ եթէ ռուս պոլշեւիկները դադրեցնեն իրենց բուռն քարոզութիւնները, որ կը խանգարեն միջազգային յարաբերութիւնները, կարելի պիտի ըլլայ հասկացողութեան մը գալ խորհրդային իշխանութեան հետ:

Նախարարը չէ խօսած Ֆրանքօ-խորհրդային դաշնագրի մասին, երկու երկիրներուն վերաբերեալ խնդիր մը համարելով զայն:

ՋԱՆԱՋԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

1200 ՀԱԲԷՇՆԵՐ յարձակեցան Ատտիս - Ապէպայի վրայ, բայց ջախջախուեցան, 200 մեռեալ ձգելով, ինչպէս կ'ըսէ պաշտօնական հեռագիր մը:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԸ եւ Ք. ԱԹԱԹԻՒՐՔ պիտի տեսակցին Պոլսոյ մէջ, համաձայն նոր հեռագրի մը: Թագաւորը պիտի այցելէ նաեւ Կէլիպօլուի գերեզմանները:

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ բարեփոխման համար ծրագիրներ ներկայացուցին Խ. Միութիւնը եւ Արժանթին: Առաջինը կ'ուզէ աւելի զօրացնել պատժական տրամադրութիւնները:

ՀԱՑԻՆ ԳԻՆԸ 2.25ի կրնայ բարձրանալ սեպտ. 1ին, կը գրեն աջակողմեան թերթերը, քանի որ կառավարութիւնը գին սահմանեց ցորենին համար:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)